Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія)
Господарська академія ім. Д.А. Ценова (Болгарія)
Лодзький технічний університет (Польща)
Університет Витовта Великого (Литовська республіка)
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій» (Чернігів, Україна)
UAB "Litimeksa" (Литовська республіка)
S K Biobiz Pvt Ltd, Nashik, India (Індія)

II Міжнародна науково-практична конференція
молодих учених

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

21 квітня 2023 року

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

II International Scientific-Practical Conference of young scientists

STRATEGIC MARKS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE AND WORLD

April 21, 2023

CONFERENCE PROCEEDINGS

Чернігів – 2023

УДК 330.34(477)
С83

Друкується за рішенням вченої ради Національного університету «Чернігівська політехніка» (протокол № 7 від 29 травня 2023 р.).

С83 **Стратегічні** орієнтири сталого розвитку в Україні та світі : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 606 с.

ISBN 978-617-7932-45-0

II Міжнародна науково-практична онлайн-конференція молодих учених «Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі» присвячена проблемам якості освіти, цілям сталого розвитку та його соціально-економічному виміру, стратегічним орієнтирам розвитку економіки України для подолання наслідків війни, наслідкам цифровізації, проблемам сталого водокористування, захисту економічної інформації, стратегічним орієнтирам розвитку галузей промисловості в контексті сталого розвитку, проблемам сталого землекористування, організації інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку, аспектам удосконалення управлінського обліку.

Організаційний комітет

Голова:

Новомлинець О. О., д-р техн. наук, професор, заслужений працівник освіти України, ректор Національного університету «Чернігівська політехніка».

Заступники голови:

Мераб Халваші, канд. істор. наук, професор, ректор Батумського державного університету імені Шота Руставелі

Іван Марчевскі, д-р наук, доцент, ректор Господарської академії ім. Д.А. Ценова (Болгарія)

Славамір Віак, д-р техн. наук, професор, ректор Лодзького технічного університету

Маргасова В. Г., д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Чернігівська політехніка»

Дерій Ж. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування НУ «Чернігівська політехніка»

Члени організаційного комітету:

Акименко О. Ю., д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Гливенко В. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Гнедіна К. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Клименко Т. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Мініна О. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Перетятько Ю. М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Сакун О. С., д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Самко О. О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Сидоренко О. О., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Хоменко І. О., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Шадура-Никипорець Н. Т., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Матеріали збірника представлено в авторській редакції. Відповідальність за зміст несуть автори, наукові керівники.

Конференція включена до Переліку міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій здобувачів вищої освіти і молодих учених у 2023 році (додаток до листа ІМЗО від 10.01.2023 № 21/08-9).

УДК 330.34(477)

ISBN 978-617-7932-45-0

© НУ «Чернігівська політехніка», 2023

ЗМІСТ

ТЕХНІЧНІ НАУКИ *TECHNICAL SCIENCES*	
Андронік Г.В. Мотогід	12
Бондаренко Р. В., **Данів З. В.** Технології внутрішньотрубного відновлення трубопроводів	14
Голубенко В. П. Оцінювання достовірності методик визначення втрат газу під час продувань свердловин газових і газоконденсатних родовищ	16
Дарміна А.Д. Універсальний напівфабрикат на рослинній основі	17
Дзюба Я. С. Підвищення якості продукції шляхом вдосконалення технічного контролю	19
Кондратов Р. В., Теслов О. А. Застосування нейронних мереж для синтезу системи управління механізмом підйому шахтної підіймальної установки	21
Корнієнко С.П., Рогова І.С. Визначення кількості спостережень для підтвердження точкових прогнозних оцінок	23
Котляревський В. О., Козлов М. С. Нейромережева система управління рольгангом перед ножицями стану гарячої прокатки	25
Крук А.О. Особливості та перспектива використання крафтових технологій у приготуванні шоколаду	27
Крук А.О. Аналіз ринку крафтового пива в Україні	29
Лисюк В. П. Радар. Історія створення. Принцип роботи. Основні компоненти. Типи радарів	31
Маєтний М. І. Розробка пристосування та технології зменшення довжини стандартних гвинтів малого діаметра під умови застосування в нових виробах	33
Майфет М. О., Захаров С. О. Система управління механізмом підйому мостового крана з фаззі-регулятором	34
Павленко В. Я., **Несін В. В.** Особливості застосування традиційних та перспективних вимірювальних пристроїв при визначенні радіусів заокруглень поверхонь деталей та виробів у приладобудуванні	36
Пономаренко К. О., Марченко О. О. Управління двомасовою електромеханічною системою механізму повороту стріли роторного екскаватора із застосуванням нейронних мереж	38
Рябінін С. Л., Крутько В. О. Синтез системи управління механізмом підйому шахтної підіймальної установки з застосуванням нечіткого регулятора	40
Сороколат Н. А. Багатокритеріальне оцінювання впливу пандемії COVID-19 на психічний стан людей кваліметричним методом	41
Стецюк С. М. Дослідження динаміки руху очисних поршнів шлейфами свердловин газових родовищ	43
Формагей Я.В. Застосування інформаційних технологій для автоматизації бухгалтерського обліку на підприємствах	45
Шабетя С. А. Розробка моделі технологічної оснастки для нанесення порошкового поліефірного покриття на довгі деталі з різьбовою фіксацією для комплексного застосування резерву наявного обладнання	47
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ *AGRICULTURAL SCIENCES*	
Білоус А.П., Гарасименко Т.А. Застосування біопрепаратів на основі мікроорганізмів для оптимізації врожайності сільськогосподарських культур	49
Бондар І.М., Шевченко Л.А. Біокомпостування пташиного посліду	50
Голуб Н.А. Головні проблеми відтворення лісів в Україні та шляхи їх подолання	52
Єрмоленко В.І. Перспективи використання ентомопатогенних нематод в технології створення культур сосни звичайної із закритою кореневою системою	53
Панченко Т.В., Лозінська Т.П., Устинова Г.Л. Формування урожайності сортів пшениці озимої залежно від доз азотних підживлень в умовах центрального лісостепу України	55
Пастух О.М. Лісовідновлення та його актуальні проблеми	57
Пономарчук А.П. Виробничі ризики вирощування курей м’ясо-яєчного кросу DOMINANT CZ	58

Ребенок М.Є. Актуальні проблеми лісовідновлення та лісорозведення	60
Сизоненко В.Ю. Садове господарство перспективи та розвиток	61
Скляренко Я.Д. Сучасний стан і перспективи розвитку садово-паркового господарства	63
Терес К.В. Вплив звалищ на ландшафти протягом їх життєвого циклу	64
ІСТОРИЧНІ НАУКИ *HISTORICAL SCIENCES*	
Бровко А.В. Бентежна душа катерини брешко-брешковської	67
Гурський С.В. Щоденники с. єфремова як джерело для вивчення теми суспільно-культурного життя україни у 1920-х роках	69
Деркач Ю.О. Напрями діяльності Українського Інституту Громадознавства в Празі 1925 - 1945 років	71
Коваль Г.П. Протипожежна безпека та театральний податок міської думи в Одесі в останній чверті XIX століття	72
Коваль О.Г. Собаче питання в роботі міської думи та управи Єлисаветграду на початку XX століття	74
Коваль О.Г. Закладка трамвая та електричного освітлення в Єлисаветграді та робота працівників управи в кінці XIX століття	77
Лугина Є.Ю. Єлизавета Скоропадська-Кужім: майстриня та верховний керманич гетьманського руху	79
Нагорний П.В. Значення реформ Анґ Дуонґа в історії Камбоджі	81
Орловський Р.В. Підхід до розширення діяльності Чарльза Тейза Рассела, засновника Товариства Вартової Башти	83
Пішта А.Я. Особливості перебудови в Україні протягом 1985 -1991 рр.	85
Ткач Т.В., Мазур І. В. Від протистояння до зближення 1906 – 1917 рр.	87
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ *ECONOMIC SCIENCES*	
Адамовська А.І. Роль обліково-аналітичних інструментів при розслідуванні економічних правопорушень	89
Акименко О.Ю., Білоус А.В. Тайм-менеджмент як ефективний інструмент підвищення професіоналізму бухгалтерів	91
Афанасьєва В. Д., Вплив мотивації на ефективність роботи персоналу підприємств в умовах воєнного стану в Україні	93
Alekseyenko L., Tulai O. Priorities of the development of the geoinformation system in the social sphere in the face of the global challenges	95
Алієва Г. Г., Островська О.А., Оцінка фінансових ризиків у стратегічному управлінні компанією	97
Андрушой К. М. Конкурентоспроможність страхової компанії як ключовий критерій вибору страховика	99
Арман В. І. Стратегії сталого розвитку в Україні: актуальні проблеми та виклики	101
Бабенко В. О. Економічні наслідки вимушеної міграції	103
Бєлов О.В. Виробничий експорт Чехії: оцінка і прогнозування	104
Belyakov S.V. Significance of personnel potential for the sustainable development of Ukraine	107
Бікулов Д. Т., Маркова С. В. Система мотивації персоналу в умовах військового стану	108
Bilenka A.O., Levkovets N.P. Economic security of the state is one of the most important components of the comprehensive system of national security	110
Білоус А. П. Методика оцінки та сучасний стан людського розвитку регіонів України	113
Білоусько В.В. Кейтеринг як стратегічний напрям розвитку ресторанного бізнесу та його інформаційно-аналітичне забезпечення	114
Бойправ Л. О. Вплив інфляції на економіку в період воєного стану	116
Бойчук О. І. Пріоритети повоєнного розвитку громад та регіонів	118
Бондаревська Т.С. Особливості обліку тмц при передачі на військові потреби	120

Бондарук А.А. Трансфертне ціноутворення як об’єкт моніторингу податкових консультантів	122
Бороденко Т.М. Адміністрування митних платежів у забезпеченні цілей сталого розвитку	124
Бортняк Б. А. Стратегічне управління малим підприємством: сутність та складові	126
Бублик А.С. Емоційний капітал менеджера як джерело доходу авіакомпанії	128
Бунча Я.І., Криховецька З.М. Стан і перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в сучасних умовах	130
Бут А.О. Маркетингова товарна політика аграрного підриємства: особливості та важливість	133
Буткевич О. В. Особливості проведення аудиту, орієнтованого на ризики	135
Веселовська Я. О. Подолання наслідків війни на деокупованих територіях в Україні	137
Вовк О.М. Особливості застосування наукових концепцій модернізації до відновлення економічних систем України	139
Войчак К.В. Екологічний податок: особливості оподаткування	142
Волинець Л.М., Сорока А.В. Соціальне підприємництво як механізм досягнення цілей сталого розвитку	145
Волошин В. О. Короткий аналіз та перспективи розвитку імпакт-інвестування	147
Ворона Т.В. Роль судово-бухгалтерської експертизи на підприємстві	149
Вискрибенцева О.М. Розвиток інформаційних технологій у митній справі	151
Гетманов С.В., Кубант А.А. Сутність поняття «збалансований розвиток підприємства»	153
Глотов В. Р. Щодо низьковуглецевого розвитку сільського господарства України	155
Голяк А.Ю., Стефанський Ю.С. Сутність і види ресурсних потоків підприємств	157
Горбатюк Л. М. Перспективи інвестування в Україні під час війни	159
Горулько Л. І. Оцінка ефективності маркетингової діяльності	161
Грицку-Андрієш Ю.П. Повоєнна відбудова громад	163
Гришина Д.С. Контроль B2B маркетингу на підприємстві	164
Губко О.В., Андарак В.С. Вітчизняний бізнес в період війни : стан та перспективи	166
Гуй Хуачжи Китайська економічна наука про роль науково-технічної праці у процесі створення вартості	168
Гусейнов Р.А. Актуальні питання обліку благодійної допомоги	170
Грицюк Т. В. Застосування штучного інтелекту у банківській системі	172
Гурін Д.П. Особливості облікової політики підприємства щодо доходів	174
Гуріна Н.В., Коломієць Д.І. Транспарентність як забезпечення повноти висвітлення інформації у фінансовій звітності	176
Гуріна Н.В., Маркова А.О. Реалізація принципів транспарентності суб'єктами господарювання	178
Гуртовенко А. І. Теоретико-методологічні аспекти формування стратегії фінансового забезпечення аграрного виробництва	180
Данилко М. В. Проблеми та перспективи інвестування в людський капітал в охороні здоров’я	182
Dashkovska M.V. The role of national and international economic information portals in promoting business growth and investment	183
Демидова Ю. В. Особливості планування контрольно-ревізійної роботи	185
Деркач М.В. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: стратегічні напрями забезпечення і розвитку	187
Деркач М.В. Сучасні проблеми оподаткування	190
Децюк Т.М., Децюк П.І. Соціальне підприємництво як альтернатива працевлаштування ветеранів у післявоєнний період	192
Діденко О. Ю. Особливості оподаткування в мусульманських країнах	194
Дубель М.В. Дослідження шляхів використання технологій цифрової дистрибуції для досягнення цілей сталого розвитку	195
Дубовик А. В. Тенденції розвитку систем менеджменту в епоху цифрової трансформації	197
Єжелий Ю. О. Стратегічна орієнтація на сталий розвиток сучасної бізнес-одиниці	199
Журавель В. С. Особливості формування фінансових результатів діяльності страхової компанії	200

Заєць Є.Ю. Інструменти банківського маркетингу	202
Зорій Р.І. Мотиваційний механізм виходу підприємств на зовнішні ринки	204
Іванова К. В. Місце ринку праці в економічній системі	205
Кадук О. Є. Організація та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві	207
Католик М.А. Е – резиденство перший крок в післявоєнну відбудову	209
Каченюк А.М. Особливості swot-аналізу в прийнятті управлінських рішень	211
Кібиш О.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління боргових розрахунків в сучасних умовах	214
Кириченко О.В. Роль держави у зменшенні безробіття в Україні в умовах війни	216
Кичко І.І. Вплив інфраструктури, фінансових, матеріально-технічних ресурсів на збереження та відновлення водних ресурсів	218
Клімук Н.М. Впровадження мотиваційного механізму управління персоналом в комунальному некомерційному підприємстві охорони здоров'я: необхідність та переваги	219
Колодяжна Т.В. Роль страхування в національній економіці	221
Колосовський Д.В. Прийняття рішень у сфері сталого розвитку гірничодобувних підприємств та їх зв'язок із публічним управлінням	223
Комлаш М.В. Методи боротьби з поглиначами часу	225
Компанець А.І. Вітчизняна практика оподаткування банківських установ	227
Kononenko S. The role of digitization in providing guidelines for sustainable development	229
Корж М.А. Управління персоналом на засадах сталого розвитку як складова інноваційного розвитку підприємств	230
Корогод А.Я. Енергетичний сектор України в умовах декарбонізації та повоєнного відновлення економіки	232
Коржовник Ю. В. Стратегії розвитку людського потенціалу в умовах повоєного відновлення бізнесу	234
Костюченко Н.Д. Особливості управління персоналом на підприємсві в умовах воєнного стану	236
Кохан І. В., Богославець-Дроздюк Т. І. Особливості функціонування банківської системи України	239
Кравченко О. Г. Проблеми та перспективи розвитку стартап в Україні	241
Крес Н.О. Бенчмаркінг в системі управління підприємством	243
Криворот Н. В. Мито як інструмент забезпечення сталого розвитку	245
Кропельницький А.О., Щур Р.І. Роль громадянського суспільства у реалізації проєктів державно-приватного партнерства на регіональному рівні	247
Кузнєцов О. М., Несін В. В. Стала практика природнього вибуття периферійного обладнання та окремих компонентів ПЕОМ в процесі економічної діяльності	249
Куліш Д. В. Інструменти стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства	251
Куценко А.В. Формування звітності установ державного сектору: сучасність та шляхи удосконалення	254
Куцепалова К. Ю. Перспективи розвитку інвестиційних відносин України з країнами Європейського Союзу	256
Кучерук А. В. Соціально-економічна сутність заробітної плати: функції та принципи її організації	257
Лапа А. С., Грибовський М.І. Злиття та поглинання підприємств в умовах воєнного стану в Україні	260
Латушко О.Д. Використання штучного інтелекту (ШІ) в банківській сфері в умовах діджиталізації	261
Левандовська Я. Я., Солоненко Ю. В. Аналіз маркетингових механізмів просування онлайн	263
Левченко Н.К. Аналіз інфляції та напрями її зниження під час війни в Україні	265
Левченко А.О. Види та моделі контрактів державно-приватного партнерства в умовах трансформації економік світу	268

Лєка Т.В. До питання сучасності функціонування страхових компаній	270
Лисенко Г.О., Хоменко І. О. The role and significance of diagnostics in the research of waste management systems	272
Lysohor I.S. Marketplaces as a tool for entering the international market	275
Литвин Ю. В. Зміни на ринку праці в Україні після повномасштабного вторгнення	277
Лобода Н.О., Чабанюк О.М., Хмизовець В.В. Податок на додану вартість як об'єкт обліку у фіскальній структурі (функціональний аспект)	279
Лохман М.О., Чокоі Д.А. Когерентність використання інноваційного потенціалу з інноваційними категоріями туристичних підприємств	281
Мартинович А.С. Роль ризику неефективної реклами на підприємстві	283
Масалкова А. Ю. Економічна експертиза фінансової діяльності підприємства	285
Мекшун Л.М. Сучасний стан та перспективи інфляційних процесів в Україні	287
Миценко В.І. Місце глобальних ланцюгів створення вартості у концепції глобального сталого розвитку	289
Мільгевський О.І. Асортиментна політика та особливості управління нею	291
Міщук Є.В. Організація діяльності посадових осіб та прийняття фінансових рішень у сфері відновлення критичної інфраструктури	293
Мордванюк А. В. Характеристика стратегій розвитку підприємства	295
Мотуз В.О. Коучинг як ефективний інструмент розвитку персоналу підприємства	297
Моцар К.В. Митна безпека України в системі сталого розвитку	299
Нагорний П.В. Використання програмного забезпечення для аналізу фінансової звітності компанії	301
Нагорний П.В. Складання звітності у форматі XBRL: український досвід	303
Нагорний П.В. Використання технологій штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень	305
Нагорний П.В. Інтегрована звітність як джерело інформації при прийнятті стратегічних управлінських рішень	307
Назарчук В. Ю. Проблеми, які постануть перед економістами після закінчення війни в Україні	309
Нестор О. Ю. Доцільність створення ЕСА як окремого урядового агентства для управління процесом реалізації Плану Маршалла	311
Нікітін Є.О. Особливості маркетингового управління збутовою діяльністю	312
Нікішина О.В., Зеркіна О.О., Чеботарьова Н.Й. Сталий розвиток аграрних ринків у забезпеченні продовольчої безпеки в умовах нестабільності	314
Огренич Ю. О., Гурська А. Ю. Сучасний стан та напрямки удосконалення фінансової системи України	316
Оніщенко Ю.В. Вплив повномасштабної війни на інвестиційну діяльність в Україні	320
Онопрієнко Ю. Ю. Модернізація банківської системи країн ЄС: ризики та наслідки	323
Пантюхіна Т.А. Митно-тарифний механізм в умовах сталого розвитку	325
Перетятько Ю.М. Програмні продукти для організації електронного документообігу	327
Писаренко Н. В. Маркетингова стратегія як фактор підвищення ефективності туристичної галузі	329
Повна С.В. Статистичний аналіз регіонів України з точки зору концепції сталого розвитку	331
Поліщук В.О. Нова індустріалізація як модель економічного розвитку	333
Поснова Т.В., Теліщук М.М. Креативна економіка: стан та особливості відновлення у повоєнний період (регіональний аспект)	335
Posternak O., Posternak I. Strategic guidelines management urban enterprises	338
Почкай К.М., Скрицький Д.П. Релокація чи ліквідація бізнеса: що ефективніше в умовах війни	340
Приймак А. М. Теоретичні аспекти управління діловою кар’єрою працівників на підприємстві	341
Пугач В.С. Роль мита в рамках забезпечення сталого розвитку	344
Рівна А. О. Модель нематеріальної мотивації: сучасний погляд на мотивацію персоналу	346

Рудик С. О. Стуктура доходів населення України та рівень життя	348
Родзін Д. О. Перспективи розвитку страхової системи України	350
Сакун О.С. Роль інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки у відновленні в післявоєнний період	352
Сарахман О.М. Впровадження відкритого банкінгу в Україні: особливості регулювання та переваги	354
Свірський Ю.В. Імітаційне моделювання в управлінні бізнес-процесами	356
Сенченко С.В. Конкурентоспроможність як передумова розвитку підприємств України	359
Serazhym V.Y. Digitalization of the economy of Ukraine: modern advantages	361
Сірівля Є. О. Вплив сучасних елементів розвитку цифрових технологій на процес формування облікового середовища	363
Сніцарук О-А. А. Збитки житлового фонду України внаслідок війни та його відновлення	365
Солодкий В.В. Екосистема технологічного підприємництва в Україні	366
Сорока А.В. Етика бізнесу, доброчесність та ділова репутація бізнес-організацій у сучасних умовах господарювання	368
Sova O. Energy sector of Ukraine in wartime conditions	370
Стаднійчук Р. В., Возний Д. С. Публічна політика та вирішення соціальних конфліктів	372
Столяр А. О. Ефективність системи управління на підприємстві за сучасних умов	374
Стоянова А.А. Вплив зрошення на підвищення ефективності агробізнесу в Одеській області	376
Стрільчук Ю. І. Банки у зеленій економіці	378
Сушко Д.І. Відображення криптовалюти у фінансовій звітності: рекомендації та практичні підходи до включення	380
Тарчинець О.С. Значення інвестиційного потенціалу в антикризовому управлінні економікою	381
Тимченко О. М. Недоліки адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства: економічний аспект	384
Тиховський М.І. Теоретичні аспекти фінансового регулювання аграрного сектору економіки	385
Ткаленко С.І. Особливості процесів M&A в Україні на сучасному етапі	387
Ткачук А.В. Основні питання обліку в сучасних умовах господарювання	388
Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Особливості забезпечення економічної безпеки в умовах становлення інтелектуальної економіки як складової сталого розвитку підприємницьких структур.	390
Форостянко В.В. Вплив війни на споживчій ринок України	392
Фучеджи Н. Ф. Порядок визнання забезпечення майбутніх витрат і платежів як окремого виду зобов'язань	394
Хайдарі А.Р. Роль та функції СОТ в регулювання міжнародної торгівлі	396
Холодницька А.В. Роль та значення розбудови водогосподарської інфраструктури Чернігівщини в частині підвищення рівня водозабезпечення сільського населення	398
Хоменко О.Б. The genesis of the scientific approach to managing the productivity of it companies	400
Хохуляк О.О. Основні чинники формування стратегії сталого розвитку територіальної громади	401
Цвілій Ю. О. Ресурси та стратегічний потенціал як основа управління підприємством	403
Цимбалюк Ю. В. Сучасні методи управління виробництвом на підприємстві	405
Ціп'ящук А.В. Індикатори економічного суперництва між США та КНР у технологічній сфері	406
Cherednichenko O.O. Economic aspects of production of vegetable products	408
Чумаченко В.Ю. Державна підтримка розвитку бізнесу під час воєнного стану	410
Чумак М.Є. Теоретичні засади лідерства та комунікації в управлінні організацією	412
Шаповалов М.О. Облік пошкодженої інфраструктури та перспективи економічної післявоєнної відбудови	414
Шаров В. В. Епістемологічні основи бізнес-моделювання та особливості формування сервісноорієнтованої бізнес-моделі виробничих підприємств	416
Шурпенкова Р. К. Етапи рейтингового оцінювання дебіторів та ризиків погашення дебіторської заборгованості	418

Яворський К. А. Способи вирішення проблеми повітряних тривог для підприємців України в умовах повномасштабної війни	420
Янішевський А. А. Підвищення ефективності логістичної діяльності в Україні на основі принципів сталого розвитку	422
Янковой Р.В. Важливість та переваги інноваційного стратегування у діяльності бізнесу	423
Ященко Т.Г. Особливості маркетингового управління політикою розподілу	427
Ященко Я. А. Особливості нарахування лікарняних під час воєнного стану	429
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ *PHILOSOPHICAL SCIENCES*	
Береда М. В. Концепція сталого розвитку людства	432
Малиш В. В. Праксеологічні підходи до вдосконалення системи економічної безпеки на промислових підприємствах	434
Сакун В.С. Біоекономіка як фактор інноваційного управління: культура споживання чи споживацька культура?	436
Синюченко А.М. Ренесанс радикальних політичних трендів у вимірі процесів прекаризації в новітній європі	438
Шакун Н.В. Філософсько-методологічні засади дослідження креативності як ресурсу економіки	439
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ *PHILOLOGICAL SCIENCES*	
Нагорний П. В. Компаративний аналіз роману Стівена Кінга «Кладовище домашніх тварин» та сучасної однойменної кіноадаптації Кевіна Колша та Денніса Відмаєра	442
Нагорний П. В. Конфлікт особистості та суспільства в романах Стендаля «Червоне і чорне» та Патріка Несса «Ходячий хаос. ніж, якого не відпустиш»: порівняльний аналіз	444
Полянська К.С., Уманська Ю.В. Комунікації в інформаційно-освітньому середовищі	447
Хамська Н. Б., Черіпко С. І. Особливості професійної підготовки вчителів-філологів в умовах освітньо-комунікативного середовища	449
ЮРИДИЧНІ НАУКИ *LEGAL SCIENCES*	
Борисенко Д. А. Кримінальні правопорушення проти людства в умовах збройного конфлікту: міжнародна відповідальність та механізми покарання	452
Бучко Д.В. Становлення двопартійної системи в США	454
Васильєва Д.А., Іваньков І.В. Кваліфікація військових кримінальних правопорушень учинених за сукупністю кримінальних правопорушень	456
Волошина С.О. Ефективність податкового адміністрування в умовах глобалізації економіки	458
Герасимчук Б.В. Протидія корупції в умовах війни	460
Герчаківська О.Я. Принципи адміністративно-правового регулювання митних деліктів в Україні	462
Гоменюк А. М. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь	464
Горбенко А.М., Чечельницька В. С. Запобіжні заходи щодо військовослужбоців в умовах воєнного стану	467
Гульок І.А. Норма права: поняття, основні ознаки та класифікація	469
Дзех Я. А. Криміналістичний профайлінг як сучасний засіб боротьби зі злочинністю	472
Дузяк К. В., Лісовик А.А. Актуальні питання щодо виключення строків ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань із загальних строків досудового розслідування	474
Дяговець Д.О, Велієв Р.Е. Повноваження органів прокуратури та досудового слідства в умовах воєнного стану	476
Єременко А. Ю. Використання ознак анатомічних особливостей як метод ідентифікації особи під час криміналістичних досліджень	478
Кальчева І.С., Контарь М.О. Проблематика реалізації процесуальних прав захисника в умовах	480

воєнного стану	
Калюжна А. О. Актуальні питання використання даних судової трасології при розслідуванні дтп	482
Казанчук І.Д. Пріоритетні напрямки удосконалення діяльності органів публічного адміністрування у сфері охорони і використання природних ресурсів в контексті розвитку євроінтеграційних процесів в України	484
Клапоущак Д. С. Особливості використання електронних доказів у кримінальному процесі	486
Комарук О.В. Важливість дотримання розумних строків у кримінальному процесі	488
Ковальська П.Г. Основні принципи поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України	490
Крива С. М. Сучасні тенденції розвитку криміналістики в умовах євроінтеграції України	491
Кривопуск О.Г. Участь злочинця у тоталітарних сектах, як характеризуюча ознака вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною	493
Лісова У. Договірне регулювання нематеріального стимулювання трудової активності працівників	495
Лупай А.С. Правове регулювання публічних закупівель в Україні	498
Любас К. Р. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану	499
Матвієнко О.А. Окремі аспекти інституту криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень	502
Микитенко В. С., Ревера А.О. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану	504
Митошоп В.В. Державно-приватне партнерство як елемент концепції сталого розвитку в зовнішній екологічній політиці США	505
Нікітенко Д. А. Правове регулювання податкових відносин в умовах воєнного стану: деякі проблеми та перспективи	507
Нікітенко Л. О. Міжнародно-правові стандарти партисипативної демократії	509
Нікітчук О.Ю., Маркиш Т.О. Сутність інновацій в криміналістиці	511
Ніколаєнко А.О. Електронні докази як засіб доказування в кримінальному провадженні	513
Павко Я.А. Боротьба зі зміною клімату та адаптація до її наслідків як одна з основних цілей сталого розвитку (за результатами проведення всесвітнього економічного форуму в 2023 році)	515
Паращенко К. М. Кримінальна юстиція в умовах воєнного стану	518
Плисюк К.О. Цифрові сліди в криміналістиці: аналіз даних соціальнихмереж та їх доказове значення	520
Поплавська А.М. Правове забезпечення діяльності слідчого під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розрізі дотримання прав людини	522
Припхан І.І., Щур Р.І. Забезпечення конституційно-правових основ діяльності територіальних громад в умовах воєнного стану	524
Пузиревський М. В. Окремі положення закріплення ретроактивності закону про кримінальну відповідальність у міжнародних і регіональних нормативно-правових актах	526
Рапацька О.С. Сутність та значення цифрової криміналістики в умовах сьогодення	528
Реньов Є.В. Проблемні питання захисту прав людини в контексті діяльності Європейського суду з прав людини	530
Русаль Л.М. Законодавчі вимоги, щодо обов’язковості внесення відомостей про кінцевих бенефіціарних власників при державній реєстрації господарського товариства	532
Рябовіл К.М. Правові основи здійснення публічних закупівель	534
Смирнов М. І. Міжнародно-правові механізми розслідування та притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини	536
Стоєва Т. І. Верховенство права як загальна засада кримінального провадження	538
Токар І.І. Досвід країн Європейського Союзу в здійсненні правоохоронної діяльності та перспективи його застосування в Україні	540

Томаш О.О., Іваньков І.В. Проблеми реалізації прав жінок засуджених до позбавлення волі в Україні	542
Умаров А. В. Особливості організації розслідування легалізації(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом	544
Харченко В.Ю., Іваньков І.В. Пробація як засіб соціальної адаптації засуджених: теорія та практика	546
Чумаченко В.Ю. Особливості затримання особи в умовах воєнного стану	548
Шевченко А.О. Порушення прав людини в умовах російсько-української війни	550
Шемець М.А., Іваньков І.В. Механізми забезпечення безпеки виправних установ у військовий час: проблеми та рішення	552
Юхимчук О.В. Проблемні аспекти звернення до Європейського суду з прав людини проти Росії	553
Якубівська Ю.В. Актуальні проблеми криміналістичної методики	555
Ярошенко М. С. Напрями вдосконалення системи фінансових розслідувань в Україні	557
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ *PEDAGOGICAL SCIENCES*	
Борищук В.В. Шляхи формування інфомедійних умінь учнів на уроках української мови	559
Височанська Т.М., Бондаренко Ю.С. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні	561
Головатенко О.М. Сумо в системі фізичного виховання та спорту України	562
Diahyleva O., Svirida V., Khomenko V., Yurzhenko A. Sustainable development of maritime education in Ukraine	565
Негуторова Ю. С., Хміль Н.А. Використання документ-камери в навчанні дітей з особливими освітніми потребами	567
Паюк О.С., Целіщев І.О. Інформаційно-цифрові технології в освітньому процесі підготовки майбутніх авіаційних фахівців	569
Пивоваров О.В. Формування компетентності здоров'язбереження у здобувачів вищої освіти	571
Поливода М.О., Білуха А.А. Питання забезпечення безпеки цивільного авіатранспорту	573
Черіпко С.І., Ніколаєнко В.Б. Підвищення ефективності професійного становлення фахівців у авіаційній галузі	575
АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО *ARCHITECTURE AND BUILDING*	
Ковшаков С. О. Адміністративно-територіальний поділ земель України	577
Куришко С. Ю. Дослідження керамічних плит XIX ст.	579
Ляху Д. С. Структура земельного фонду України	581
Ядченко І. О. Дослідження водопоглинання цегли експрес-методом	583
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ *PSYCHOLOGICAL SCIENCES*	
Анищенко Л.О., **Молочко Т.М.** Психосоматичні прояви та емоційні стани жителів Чернігівщини під час війни	586
Бортняк Б.А. Критика в діловій комунікації	588
Нагорна Н.С. Соціальне підприємництво як орієнтир сталого розвитку в Україні	589
Солякова О.П. Соціокультурна складова емоційної компетентності, ґендерні особливості	591
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ *SOCIOLOGICAL SCIENCES*	
Арсенюк М.С. Проблеми ядерної безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів	594
Завгородня Ю.В. Розвиток політики для становлення цифровізованого суспільства	597
Мунько А.Ю. Сучасні теорії та концепції місцевого розвитку	599
Надобко О.О.Інформаційна безпека України в контексті міжнародної безпеки	601
Раділова Д.В., Хмурова В.В. Екологічні аспекти сучасних харчових підприємств	603

УДК 621.313+629.526

Андронік Г.В., здобувач гр. МРА-221
Науковий керівник: **М.А. Хоменко,** канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри радіотехнічних та вбудованих систем
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

Мотогід

Ключові слова: *бездротове керування, електродвигун, кроковий двигун, мотогід, плавзасіб.*

Мотогід – це електродвигун з носовим кріпленням для плав-засобу з бездротовим керуванням. Він працює тихо, плавно, що дає змогу ближче підібратись до місця полювання або ловлі риби. Мотогід отримав популярність серед мисливців, риболовів через легке керування, надійність та ефективність. Його використовувати полюбляють спортсмени для досягання максимальних результатів при ловлі хижої риби з fish катерів (Див. рис. 1).

Рисунок 1 – **Приклад готового виробу**

Задачі:

1. Реалізувати алгоритм керування кроковим двигуном, та мотор колесом за допомогою джойстика.
2. Реалізувати функцію GPS - якір.
3. Реалізувати бездротове керування джойстиком.
4. Розробити конструкцію кріплення **мотогіду** до плав засобу.
5. Живлення пристрію від 24В.

Оснащення та обладнання, яке використане під час роботи над проєктом:

- Мікроконтролер STM32 [1]
- Кроковий двигун [2]
- Драйвер крокового двигуна MG996R [3]
- Мотор колесо [4]
- Драйвер мотор колеса [5]
- GPS module [6]
- Джойстик [7]
- NRF24 [8]
- Акумулятор 24В [9]

Структурна схема

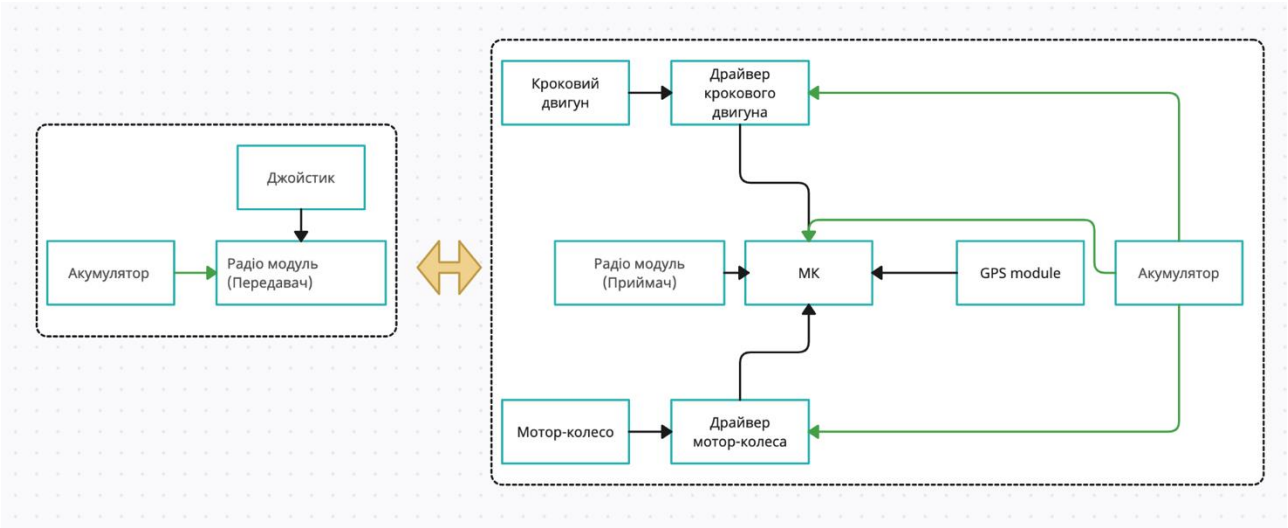

Рисунок 2 – **Структурна схема**

Опис структурної схеми

Джойстик надсилає данні до мікроконтролеру (МК) використовуючи радіо модуль. Отриманні данні МК оброблює і починає керувати:

- кроковим двигуном та мотор колесом за допомогою відповідних драйверів
- включається модуль gps за допомогою якого встановлюються координати та надсилаються відповідні команди до драйверів моторів для утримування поточної позиції двигунами.

При нахилі джойстика вправо кроковий двигун повертає направо і навпаки, при нахилі джойстика наліво, повертає вліво. При нахилі джойстика вперед мотор-колесо обертається за годинниковою стрілкою, а при нахилі назад проти. При натисканні кнопки на джойстику вмикається функція GPS – якір, яка намагається втримати поточну позиція на воді.

На даний момент ведеться розробка даного проєкту. Вже підібрані основні компоненти, виготовлено з'єднувач двох двигунів. Зараз у роботі програмний код, що реалізує керування кроковим двигуном та мотор колесом за допомогою джойстика, та функція GPS - якір.

Список використаних джерел: 1. STM32. URL: STM32 Nucleo-64 boards (MB1136) - UM1724. 2. Кроковий двигун. URL: http://surl.li/gvvfr. 3. Драйвер крокового двигуна MG996R. URL: http://surl.li/gvvfw. 4. Мотор колесо URL: http://surl.li/gvvfx. 5.Драйвер мотор колеса. URL: http://surl.li/gvvfy. 6.GPS modul. URL: https://uamper.com/GPS/GPS-ublox-модуль-NEO-6M-v2-NEO-6. 7.Джойстик. URL: http://surl.li/gvvgc. 8.NRF24. URL: http://surl.li/gvvgx. 9.Акумулятор 24В. URL: https://www.powersol.com.ua/product/lifepo4-logicpower-24v-140-ah-bms-80a/.

УДК 622.691.4

Бондаренко Р. В., аспірант
Данів З. В., аспірант
Науковий керівник: **Я.В. Дорошенко**, д-р техн. наук, професор, професор кафедри транспортування та зберігання енергоносіїв
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ ВНУТРІШНЬОТРУБНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТРУБОПРОВОДІВ

Ключові слова: *безтраншейні технології, рукав, інверсія, захисне покриття, розпилення*

На сьогодні великою проблемою є значна зношеність міських трубопровідних мереж різноманітного призначення (газо-, тепло-, водопостачання, каналізації). Аварії трубопроводів у містах є надзвичайно небезпечні і можуть бути причиною великої кількості негативних наслідків (вибухи, фонтани кип’ятку, пошкодження автомашин, будівель тощо). Щоб запобігти значним негативним наслідкам треба своєчасно виконувати відновлювання, ремонт таких мереж. Однак, застосовувати традиційні траншейні технології ремонту трубопроводів у містах є надзвичайно складно та дорого через велику кількість важкодоступних місць, зокрема, переходи трубопроводів через автодороги, трубопроводи в історичних місцях, під будівлями, іншими спорудами тощо. Альтернативою траншейним технологіям є безтраншейні, коли трубопровід можна діагностувати, відновити, відремонтувати без його розкопування. Усі роботи виконують внутрішньотрубно за допомогою спеціальних приспосіблень, пристроїв, роботизованих механізмів. Однак, на сьогодні в Україні такі технології практично не застосовуються, що є однією з причин надзвичайно поганого технічного стану трубопровідних мереж. Масовість та висока вартість ремонтних робіт зумовлюють потребу вивчення сучасного світового досвіду на основі чого впровадження найефективніших технологій.

Одними з найрозповсюдженіших безтраншейних технологій відновлення трубопроводів в США, Європейському Союзі, які доволі швидко розвиваються, є CIPP (cured-in-place pipe) і SAPL (spray-applied pipe lining) технології.

CIPP метод полягає у встановленні гідростатичною чи пневматичною інверсією або протягуванням і надуванням просоченого спеціальною смолою рукава у внутрішню порожнину дефектної ділянки трубопроводу та затвердіння його, що дає змогу створити нову структурну трубу у середині дефектної [1-3]. Також такий метод застосовують для локального ремонту відводів, трійників трубопроводів, особливо в місцях під’єднання будинків.

Надійність відремонтованого CIPP методом трубопроводу суттєво залежить від підібраного матеріалу рукава і смоли якою він просочений. Особливо міцними є композиційні рукави, які армовані шарами вуглецевого волокна та/або скловолокна. Вуглецеве волокно сприяє кращій жорсткості рукава, а скловолокно – захисту від корозійного пошкодження [3]. Епоксидно-

поліефірна структура рукава сприяє більшому опору зовнішнім навантаженням, а епоксидно-скловолоконна – міцності на розрив. [4] Що стосується смоли, якою просочують рукав, то епоксидна смола здебільшого застосовується у разі ремонту трубопроводів, які працюють під тиском, а поліестер – каналізаційних систем. Епоксидний вініловий ефір характеризується кращою збалансованою жорсткістю та міцністю чим поліефірні і епоксидні смоли. [5]

Гідростатична, пневматична інверсія це вивертання рукава на зовні внутрішньою стороною (так як панчоху) тиском води, пари або повітря. У такому випадку смолу заливають у середину рукава до його встановлення і рівномірно розподіляють протягуванням рукава через валики. У результаті вивертання просякнута смолою сторона рукава щільно пристає до внутрішньої стінки труби і відбувається затвердіння рукава та його перетворення на міцну трубу. Для цього подають гарячу воду, пару чи гаряче повітря.

CIPP методом трубопровід армують новою трубою, що надає йому додаткової міцності, збільшує терміни експлуатації.

SAPL методи полягають у нанесенні розпиленням різноманітних покриттів на внутрішню стінку трубопроводів. Вирішальне значення у разі застосування такого методу має матеріал покриття. Найчастіше застосовують покриття із полімерних матеріалів, епоксидну смолу, силікон, поліестер і поліуретан. Суміш поліуретану і епоксидної смоли добре захищає трубопровід від корозії. [2, 6, 7]

Для внутрішньотрубного нанесення покриття застосовують різноманітні спеціальні пристрої та внутрішньотрубні роботи. Спеціальні пристрої містять підтримуюче приспосіблення та форсунки, які обертається пневматичним приводом з швидкістю, яка в свою чергу залежить від витрати повітря.

Внутрішньотрубні роботи мають колісний або гусеничний рушій і є дистанційно керованими та самохідними. У форсунки роботів подавають шлангами покриття і повітря в результаті чого відбувається їх обертання.

SAPL методом захищають внутрішню стінку трубопроводів від корозії, що дає змогу збільшити термін їх експлуатації та зменшити шорсткість внутрішньої стінки і покращити гідравлічний стан.

Список використаних джерел: 1. Serajiantehrani R., Najafi M., Mohammadi M., Kaushal V., Korky S. Construction Cost Analysis of Trenchless Cured-in-place Pipe and Spray-applied Pipe Linings Rehabilitation Methods in Gravity Conveyance Conduits. *Pipelines 2021: Construction and Rehabilitation*. 2021. P. 210-220. 2. Hicks J., Kaushal V., Jamali K. A Comparative Review of Trenchless Cured-in-Place Pipe (CIPP) With Spray Applied Pipe Lining (SAPL) Renewal Methods for Pipelines. *Water*. 2022. Vol. 4. P. 1-7. http://doi.org/10.3389/frwa.2022.904821 3. Chuk C., Urgessa G., Thippeswamy H. Numerical analysis of stresses for cured-in-place-pipe linings. *WIT Transactions on The Built Environment.* 2011. Vol. 115. P. 283-293. http://doi.org/10.2495/FSI110241 4. Trenchless pressure pipe rehabilitation. *2021 Facers Annual Meeting*. 30 June 2021. 37 p. 5. Mifek R. Rehabilitation of Sewerage System Structures. *9th technical conference for doctoral study*. 2007. Juniorstav, P. 231-232. 6. Hicks J., Kaushal V., Jamali K. A Comparative Review of Trenchless Cured-in-Place Pipe (CIPP) With Spray Applied Pipe Lining (SAPL) Renewal Methods for Pipelines. *Water.* 2022. Vol. 4. P. 1-7. http://doi.org/10.3389/frwa.2022.904821 7. Najafi M., Gokhale S. Trenchless Technology Pipeline and Utility Design, Construction, and Renewal. Second Edition. New York, N.Y.: McGraw-Hill Education. 2021. 589 p.

УДК 622.691.4

Голубенко В. П., аспірант
Науковий керівник: **Я.В. Дорошенко**, д-р техн. наук, професор, професор кафедри транспортування та зберігання енергоносіїв
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

ОЦІНЮВАННЯ ДОСТОВІРНОСТІ МЕТОДИК ВИЗНАЧЕННЯ ВТРАТ ГАЗУ ПІД ЧАС ПРОДУВАНЬ СВЕРДЛОВИН ГАЗОВИХ І ГАЗОКОНДЕНСАТНИХ РОДОВИЩ

Ключові слова: *свердловина, шлейф, рідинні забруднення, продування, втрати газу.*

Більше, ніж 70 % усіх газових родовищ в Україні знаходяться на завершальній стадії розробки і є виснаженими. На такій стадії в стовбурах свердловин і газозбірних шлейфах накопичуються значні обсяги рідинних забруднень, що в свою чергу призводить до зменшення обсягів видобування газу. Для того, щоб облаштувати механізованими методами видобутку (капілярні системи, velocity stream, газліфт тощо) виснажені родовища потрібні значні капіталовкладення, що у переважній більшості випадків є економічно недоцільним. Тому, єдиним варіантом підтримування стабільної роботи багатьох виснажених свердловин є їх продування природним газом через амбар в атмосферу. Також спосіб продування застосовують для видалення рідинних забруднень із шлейфів свердловин. Такі продування призводять до втрат продукції і викидів в атмосферу метану, який є одним із парникових газів.

Проблемою є те, що переважна більшість свердловин виснажених родовищ не містять лічильників для вимірювань обсягу втрат газу під час продування. Тому такі втрати в газовидобувних підприємствах визначають за різними методиками. Оскільки, під час продування тиск на виході факельної лінії перевищує атмосферний більше, ніж у 2 рази, в частині методик здійснюється визначення критичної швидкості витікання, при якій швидкість газового потоку досягає швидкості звуку у вихідному перерізі. При цьому критичну швидкість визначають за газовою сталою природного газу, яка залежить від його густини. У іншій частині методик визначення обсягу втрат газу базуються на дебіті свердловини за поточних параметрів експлуатації. У таких методиках передбачений коригуючий коефіцієнт, який враховує величину збільшення дебіту свердловини під час її продування.

Щоб оцінити достовірність методик виконано промислові дослідження. Для цього було визначено тиск, температуру та дебіт п’яти свердловин. Порівнявши фактичні та розраховані обсяги втрат газу під час продування свердловин, встановлено, що результати розрахунків за методиками, які базуються на визначенні критичної швидкості витікання газу є значно завищеними. У цьому випадку відносна похибка розрахунків складає від 250,6 % до 1065,2 % [1-5], тобто одержані результати більші від фактичних від 2,5 до майже в 11 разів. Кращі результати було одержано у разі розрахунку за методиками, в основу яких покладено робочі дебіти та коригуючі коефіцієнти. Відносна похибка одержаних результатів складає від -48,5% до 99,3% [6, 7]. Найближчий до фактичних даних результат було одержано за методикою, яка враховує збільшення робочого дебіту свердловини при продуванні в атмосферу на 20 %. Похибка даної методики складає від -48,5 % до 59,4 % [7]. Причинами таких суттєвих розбіжностей є відсутність у методиках визначення обсягу втрат газу під час продування коефіцієнтів, які б враховували наявність рідини у газовому потоці. Тому, щоб визначити закономірності впливу рідких забруднень свердловини на обсяги втрат газу під час продувань та

подальшого їх врахування у методиках будуть виконані як лабораторні, так і промислові дослідження.

Список використаних джерел: 1. ВРД 39-2.2-080-2003 Методика оценки затрат природного газа на собственные технологические нужды при эксплуатации подземных хранилищ в пористых пластах, 2003. 11 с. 2. Методичні вказівки по нормуванню і розрахунку емісії метану в атмосферу при видобутку, підготовленні, транспортуванні та зберіганні природного газу. Харків: УкрНДІгаз, 1998. 38 с. 3. РД 153-39.0-111-2001 Методика определения нормативной потребности и норм расхода природного газа на собственные технологические нужды газодобывающих предприятий, 2001. 6 с. 4. СОУ 60.3-30019801-100:2012 Газ природний горючий. Визначення обсягів витрат природного газу на виробничо-технологічні потреби під час його транспортування газотранспортною системою та експлуатації підземних сховищ газу ДК "Укртрансгаз", 2012. 9 с. 5. Довідник з нафтогазової справи/За заг. ред. В.С. Бойка, Р.М.Кондрата, Р.С.Яремійчука. К.: Львів, 1996. 322 с. 6. Методика визначення питомих показників викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря для основних виробництв та технологічних процесів ДК «Укргазвидобування», 2000. 20 с. 7. СТП 320.00158764.031-2001 Методичні положення по нормуванню витрат паливно-енергетичних ресурсів при видобутку і переробці газу, нафти і конденсату для підприємств ДК "Укргазвидобування", 2001. 12 с.

УДК 637.521:664.8

Дарміна А.Д., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.О. Медведєва**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри технології і організації ресторанного господарства
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

УНІВЕРСАЛЬНИЙ НАПІВФАБРИКАТ НА РОСЛИННІЙ ОСНОВІ

Ключові слова: *морква, насіння гарбуза, напівфабрикат, моделювання, вітамінний склад, жирнокислотний склад, підсистеми.*

Серйозні зміни в структурі харчування та способі життя призводять до дефіциту харчових речовин у різних групах населення. Поліненасичені жирні кислоти (ПНЖК) та каротиноїди відіграють важливу роль у регуляції обмінних процесів.

Спеціальним продуктом, який зберігає властивості та харчову цінність рецептурних компонентів є каротиноїди, які відіграють значну роль у забезпеченні здоров'я людини. Каротиноїди є одним з основних джерел вітаміну А, що допомагає запобігти ряду захворювань, пов'язаних з недостатнім споживанням вітаміну. Основним джерелом каротину є морква та її перероблені продукти. Фізіологічна дія каротину, як відомо, є дуже широкою і не обмежується лише фактором його переходу у вітамін А, а пов'язана також із його високою антиоксидантною активністю. Він блокує вільно радикальне окислення, яке спричинено радіацією та токсичними хімічними речовинами, проявляє радіопротекторні властивості, знижує ризик виникнення онкологічних захворювань, інтенсифікує обмін речовин, підвищує опірність до інфекційних захворювань, підвищує гостроту зору тощо. Необхідно щодоби отримувати від 3 до 5 мг каротину.

Одним із шляхів покращення забезпеченості населення бета-каротином є збагачення ним харчових продуктів[1]. З цією метою може бути використаний природний бета-каротин (у поєднанні з іншими каротиноїдами) у вигляді пастоподібних концентратів моркви, гарбуза,

обліпихи, отриманих за допомогою технологій, які дають змогу зберегти якість вихідної сировини. До таких можна віднести технології, засновані на явищі механоактивації – отримання подрібнених матеріалів із новими, поліпшеними порівняно з вихідною сировиною, споживчими властивостями.

Морква та продукти її переробки є основним джерелом каротину; гарбузове насіння має унікальний хімічний склад та фармакологічні властивості.

Мета наукової роботи: розроблення технології напівфабрикату на основі моркви з додаванням насіння гарбуза та визначення показників його якості.

Об'єкт дослідження: технологія напівфабрикату багатофункціонального призначення на основі моркви.

Предмет дослідження: морква, насіння гарбуза, модельні системи на їх основі, напівфабрикат, кулінарні вироби з його використанням.

Україна вирощує 15 сортів моркви, зокрема Нантська харківська (40%) та Шантане сквирська (44%). Хімічний склад моркви залежить від сорту та умов вирощування, у ній містяться сахароза, глюкоза, фруктоза, білки, вуглеводи, ліпіди, мінеральні речовини тощо. Морква має високу біологічну цінність через свій мінеральний склад, який включає калій, залізо, фосфор, магній, кобальт, мідь, йод, цинк, хром, нікель, фтор тощо

Морква використовується у різних відносинах, включаючи медицину, харчову промисловість, ресторанне господарство, кулінарію та тваринництво. Вона є високопоживним коренеплодом, який має довгу історію використання в гастрономії та лікувальних цілях. Морква також використовується у виготовленні натуральних овочевих соків, консервів та пюре. Клітковина, яка міститься у моркві, сприяє кращому перетравленню їжі та всмоктуванню корисних елементів, зокрема каротину. Подрібнення моркви до пюре з подальшою його гомогенізацією призводить до максимального збільшення концентрації низькомолекулярних біологічно активних і харчових речовин, зокрема бета-каротину.

Зростання темпів сучасного життя та нові організаційні форми у ресторанному господарстві сприяють централізації виробництва кулінарної продукції та розвитку напівфабрикатів[2].

Технологія виробництва продуктів спеціального призначення передбачає максимальне збереження властивостей та харчової цінності рецептурних компонентів, повинна забезпечувати високі органолептичні показники готових виробів. Використання багатьох новітніх хімічних сполук у виробництві харчових продуктів потребує аліментарної корекції шляхів розробки спеціалізованих продуктів спрямованої дії, оскільки, наприклад, деякі ентеросорбенти разом із шкідливими радіонуклідами можуть виводити і корисні сполуки.

Розроблено рецептури та технологію каротиноїдних пастоподібних фітодобавок (КПФ) з використанням механоактиваційних процесів. Нові КПФ містять значну кількість бета-каротину, вітаміну С, фенольних сполук, які сприяють мобілізації захисних сил організму. Розроблені фітодобавки рекомендовані для використання як джерело біологічно активних речовин і барвників у виробництві продуктів масового харчування[3].

Напівфабрикат являє собою пюреподібну масу з вмістом сухих речовин 80…85%. До складу сухого залишку входять білки, вуглеводи, жири, мінеральні речовини. Продукт – напівфабрикат на основі моркви та насіння гарбуза (підсистема А), який характеризується певними органолептичними властивостями, має стабільні фізико-хімічні властивості та безпечний впродовж встановлених строків зберігання в результаті функціонування підсистем C_1, C_2, C_3.

Аналіз даних свідчить, що в складі білків напівфабрикату лімітуючими амінокислотами є валін, ізолейцин, лейцин, а рівень всіх інших незамінних амінокислот близький до стандарту ФАО/ВООЗ, що свідчить про високу біологічну цінність розробленого продукту.

Встановлено, що серед ненасичених жирних кислот домінуючими є поліненасичена лінолева кислота (36,51%) та мононенасичена олеїнова (31,50%). Завдяки значному вмісту лінолевої кислоти можна розглядати як продукт функціонального призначення.

Аналіз вітамінного складу показує, що напівфабрикат з моркви є джерелом жиро- і водорозчинних вітамінів. Особливо слід відмітити високий вміст ніацину, що бере участь у процесах тканинного дихання і сприятливого засвоєння білків, а також регулює нервову діяльність та функції органів травлення. Жирнокислотний склад ліпідів представлений як насиченими, так і ненасиченими жирними кислотами[4].

Багатофункціональність напівфабрикату досягається його використанням у технології фаршів, паст, пюреподібних супів, в якості наповнювача тощо.

За моделюванням рецептурного складу напівфабрикату, можна стверджувати, що поєднання насіння гарбуза голонасінного з морквою дозволило отримати функціональний напівфабрикат, який знайде широке використання в технології продукції ресторанного господарства.

Список використаних джерел: 1. Г.С. Шендрик, В.М. Вайда. Вивчення впливу додавання гарбузового насіння на якість морквяного напівфабрикату. *Харчова наука і технологія*. 2019. Т. 13, № 3. С. 76-83. 2. Г.В. Потапова, Н.В. Шишова, А.А. Коробченко та ін. Дослідження жирнокислотного складу гарбузового насіння. *Вісник Дніпровського університету. Серія: Хімія. Біологія. Екологія*. 2019. Т. 27, № 1. С. 67-71. 3. М.О. Даниленко, О.В. Переверзєва, Н.О. Хімченко та ін. Склад та властивості насіння гарбуза. *Світ медицини та біології*. 2021. Т. 2, № 2. С. 91-95. 4. Р.О. Міщенко, Л.О. Желєзна, І.І. Стасів. *Оцінка вітамінного складу та антиоксидантної активності напівфабрикатів на основі моркви*. Харчова промисловість України. 2020. Т. 3, № 61. С. 34-39.

УДК 636.4:321

Дзюба Я. С., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **М.Ю. Савченко-Перерва,** канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри технології харчування

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ШЛЯХОМ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Ключові слова: *технічний контроль, якість продукції, ефективність організації, конкурентоспроможність, TSM*

Нинішня економіка висвічує практично найголовніший чинник підвищення рівня життя та безпеки суспільства – якість. Проблема якості охоплює всі підприємства, впливаючи на конкурентну боротьбу і ринкові відносини. Вдосконалення технічного контролю може вирішити цю проблему.

Мета дослідження зосереджена на удосконаленні організації технічного контролю якості продукції для кращого задоволення потреб населення та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку послуг.

Під час роботи було використано методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Якість продукції та послуг мають велике значення на сучасному етапі. Якість не можна створити за рахунок кількості продукції [1]. Дані з усього світу вказують на те, що число витрат на виробництво і надання послуг стрімко зменшується, оскільки відбувається модернізація

самого підприємства, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності. Нині із розвитком світової економіки якість набуває нового змісту.

Споживачі, щоб задовольнити свої потреби, з цієї позиції як і раніше визначають ступінь якості товару. Для виробників вирішити це завдання складно та водночас потребує трудомісткості. Потреби споживачів збільшились – більш конкретні та різноманітні, як наслідок глобальних змін та модернізацій в інформаційній сфері й детальній інформованості кожного покупця. Відповідно підприємства мають звернути увагу на всі ці потреби та задовольнити їх.

У кінці XX століття відбулися глобальні зміни у світовій діяльності, що стосувалися домінування якості над ціною продукції. Лише 20% споживачів орієнтувалися на ціну, а потім на якість товарів. Це дало початок науковій праці та ідеології для обґрунтування "нової конкуренції".

Формування системи із різних видів засобів дозволить забезпечити якість, яка необхідна на всіх етапах виробництва та експлуатації. Слід не забувати, що під час комплексного підходу потрібно враховувати собівартість продукції. Впровадити взаємопов'язану систему пропонується за трьома напрямками: економічний, технологічний та організаційний [2].

По-перше, якість продукту залежить від ефективності системи управління якістю. Кожен розуміє, що дотримання стандартів системи управління якістю — це сувора необхідність. По-друге, на якість впливають виробничі процеси та їх організація. Система управління якістю потребує широкої модернізації для того, щоб покращити маркетинг підприємства, а тим самим забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

Кожне виробництво включає в себе ряд функцій з організаційної діяльності, зокрема, проведення технічного контролю якості продукту. Тобто це дотримання підприємством усіх вимог, які ставляться на етапах виробництва продукції. Ефективність організації контролю необхідно економічно обґрунтовувати, а сам процес контролю має відбуватися на всіх стадіях та чітко поділяти обов’язки і відповідальність між працівниками [2]. Високоефективність методів контролю ґрунтовно та виважено впливає на організацію та проведення технічного контролю.

Завдання технічного контролю встановлені комплексно, включаючи застосування інструментарію системи загального керування якістю TQM та проведення цикл-системи PDCA на постійній основі. До цього комплекту входить дотримання режимів під час роботи, профілактичний вплив чинників, які можуть з’явитися та безпосередньо встановлення якості продукції.

На ефективність технічного контролю впливає вибір об’єкту в залежності від етапів життєвого циклу продукції. Якість формується протягом виробничої діяльності, а контроль проводиться не тільки відносно якості, а й кількості, оскільки відхилення може нанести збитки підприємству [2]. Ефективність в значній мірі залежить від використання методів і обґрунтованості вибору.

За програмою TSM запроваджується підвищення кваліфікації працівників: відбір, визначення кількості, підготовка чітких вимог, розробка портрету потенційних кандидатів, подання оголошень щодо вакансій на цьому підприємстві. Згідно з програмою найбільш ефективним є ретельна підготовка власних кадрів. Ефективність стадії відбору кандидатів залежить насамперед від професійності та конкретності встановлення вимог щодо кандидатур. Програмою TSM розглядається проведення навчання працівників не лише згідно свого профілю, а й проведення такого роду курсів, які дозволяють збільшити багаж знань щодо діяльності усього підприємства. Такі курси дозволяють персоналу підприємства краще зрозуміти діяльність підприємства в цілому, а не лише тієї його частини в якій знаходиться працівник.

З метою оптимізації витрат на технічний контроль і підвищення його ефективності за рахунок зміни технології технічного контролю потрібно виявляти головні причини, а також ділянки з найбільш повторюваними та серйозними дефектами [2]. Витрати на технічний

контроль можуть включати такі додаткові витрати як затримки на необґрунтований контроль, без якого можна було б обійтися. Вдосконалення систем технічного контролю здатне передбачати також впровадження повного нормування трудомісткості контрольних процесів, впровадження типових нормативів витрат усіх видів матеріальних і фінансових ресурсів, які використовуються для забезпечення процесів технічного контролю якості.

Отже, підвищення якості є доцільним, економічним та обґрунтованим заходом. Задоволення потреб усіх сторін — ключовий момент при вдосконаленні системи. Також змін вимагає маркетингова політика та організація управління підприємства. Вдосконалити якість кінцевої продукції можна, якщо підвищити ефективність технічного контролю. Потрібно, щоб до його складу входили цілий ряд методів, заходів та інструментів. Для розробки підвищеного ефективного контролю застосовуються нормативні акти про: бюро контролю, мотивацію працівників та їх кваліфікацію, вхідний технічний контроль. Все це дозволить зменшити помилки в роботі, істотно вплине на кількість браку під час виробництва, відповідальніше ставлення до своїх обов'язків та роботи з боку персоналу [2]. Також зміниться підхід до нормування трудомісткості процесів й нормативів витрат. Для економії ресурсів та фінансів необхідно впровадити автоматизований облік контролю якості продукції.

Список використаних джерел: 1. Бичківський Р. В. та ін. Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2004. 560 с. 2. Штохмал Н.В. Підвищення якості продукції шляхом вдосконалення технічного контролю. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497_/16550/1/Штохмал.pdf

УДК 658.5.011.56

Кондратов Р. В., здобувач вищої освіти
Теслов О. А., аспірант
Науковий керівник: **Р.М. Тріщ,** д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ СИНТЕЗУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ ПІДЙОМУ ШАХТНОЇ ПІДІЙМАЛЬНОЇ УСТАНОВКИ

Ключові слова: *нейронні мережі, шахтна підіймальна установка, навчання мережі, система управління*

Вдосконалення автоматизованих систем управління промисловими установками з використанням новітніх досягнень науки і техніки є однією з неодмінних умов при вирішенні задач підвищення ефективності суспільного виробництва, прискорення зростання продуктивності праці і поліпшення якості продукції, що випускається. Розвиток автоматизованих систем управління характеризується розширенням практичного застосування адаптивного управління, розвитком робіт за векторними принципами управління електроприводами з двигунами змінного струму, широким використанням управляючих обчислювальних машин різних рівнів, розвитком робіт по прямому цифровому управлінню та ін. Одним з найбільш перспективних напрямків є застосування нейромережевих систем управління.

Перед застосуванням нейронних мереж для синтезу системи управління механізмом підйому шахтної підіймальної установки необхідно провести дослідження, аналіз та моделювання процесу підйому. На першому етапі необхідно зібрати дані про параметри механізму підйому, такі як вага навантаження, швидкість підйому, розміри шахти, особливості роботи двигуна, а також про параметри середовища, в яких знаходиться установка, наприклад, відносну вологість повітря, температуру, тиск та інші.

Далі, на основі зібраних даних можна створити модель механізму підйому, яка дозволяє вибрати оптимальний алгоритм управління. Для цього використовують методи математичного моделювання, такі як математичне рівняння, багатовимірна статистика тощо. Для оптимальної системи управління можна використовувати нейронні мережі. Наприклад, можна створити мережу з кількох шарів, які на основі вхідних даних будуть визначати оптимальні параметри роботи механізму підйому. Найбільше розповсюдження для цілей управління знайшли багатошарові нелінійні нейронні мережі [1-4].

Нейромережеві системи управління відносяться до класу нелінійних динамічних систем. У складі таких систем штучна нейронна мережа може виконувати цілий ряд функцій. Це, по-перше, функція адаптивного регулятора нелінійного багатозв'язаного об'єкту. Існують два основних варіанти функціонування нейронних мереж. Перший - це навчання мережі, яке одночасно формує дію для виконавчого пристрою системи управління. У цьому випадку мета навчання мережі та мета управління об'єктом збігаються, що відображається в єдиній цільовій системі функцій. Навчання мережі здійснюється в режимі реального часу, в темпі процесів у системі (онлайн-режим).

У другому варіанті роботи мережа складається з двох етапів: попереднього етапу навчання із заданою оптимальною функцією управління та етапу відтворення апроксимації цієї функції в режимі управління об’єктом. У цьому випадку цільові функції навчання мережі та управління об'єктом можуть відрізнятися. Цей підхід до застосування нейронної мережі для управління, відомий як супервізорне управління, є більш розширеним до цього часу, оскільки процес синтезу нейромережевого контролера та налаштування його параметрів у цьому випадку здійснюється в офлайн-режимі.

Вибір конкретного підходу до навчання в мережі (онлайн або офлайн) залежить від конкретних завдань та розроблення конкретного алгоритму навчання в мережі (безпошукові/пошукові схеми, глобальна/локальна оптимізація і т.д.).

Для успішного застосування нейронних мереж необхідно мати достатню кількість даних для тренування мережі, що включає в себе різні дані про умови використання механізму підйому. Також необхідно виконати особливості конструкції механізму підйому та середовища, в якому він експлуатується. Таким чином, застосування нейронних мереж для синтезу системи управління механізмом підйому шахтної підіймальної установки може бути ефективним рішенням.

Список використаних джерел: 1. Субботін С. О., Олійник А. О., Субботін С.О. Нейронні мережі: навч. посібн. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. 132 с. 2. Кирик В. В. Математичний апарат штучного інтелекту в електроенергетичних системах: підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. 224 с. 3. Luczak D., Zawirski K. Parametric identification of multi-mass mechanical systems in electrical drives using nonlinear least squares method. *IECON 2015- 41st Annual Conference of the IEEE Industrial Electronics Society*. 2015. 4. Komari I. E., Fedorenko M., Kharchenko V., Yehorova Y., Bardis N., Lutai L. The neural modules network with collective relearning for the recognition of diseases: Fault-tolerant structures and reliability assessment. *International journal of circuits, systems and signal processing*. 2020. №14. P. 792-800.

УДК 519.252

Корнієнко С.П., канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри кібербезпеки та математичного моделювання
Рогова І.С., здобувачка вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКОСТІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ДЛЯ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ТОЧКОВИХ ПРОГНОЗНИХ ОЦІНОК

Ключові слова: *прогноз; прогнозні оцінки; спостереження; статистичні дослідження; теорема Бернулі.*

На сьогодні в сфері національної економіки існує велика кількість задач, процесів і явищ, які так чи інакше відносяться до класу стохастичних. Прикладом такого є визначення допустимого значення бракованих виробів при масовому виробництві, дотримання значень стохастичних параметрів і характеристик окремого виробу, оцінювання якості економічних прогнозів, оцінювання попиту на товари торгівельної мережі або надані послуги, коли можливість реалізації певної події оцінюється ймовірнісною величиною p. Зазвичай при цьому виникають питання підтвердження прогнозних оцінок, які прийнято виражати у категоріях точності ε і надійності γ прогнозів. Підтвердження прогнозних оцінок відбувається при спостереженні статистичної реалізації подій, для чого необхідно відповісти на питання: скільки вимірювань (спостережень, досліджень) потрібно провести для того, щоб результат набув ознак достовірності.

З теореми Бернулі відомо, що при великій кількості повторень спостереження n, де $n \to \infty$, збіг відносної частоти реалізації події W і прогнозної оцінки p є практично вірогідною подією: $\lim\limits_{n\to\infty} P\left(|W-p|<\varepsilon\right)=1$, при чому така ймовірність фактично настає при $n \to 500$ [1]. На практиці, така кількість спостережень є фактично неможливою або дуже обтяжливою. Для практичної оцінки здійснення нерівності $|W-p|<\varepsilon$ використовують функцію Лапласа $\Phi(x)$: $P\left(|W-p|<\varepsilon\right)\simeq 2\Phi(x)$, де $x=\varepsilon\sqrt{n/pq}$, $q=1-p$. Якщо $\lim\limits_{n\to\infty} P\left(|W-p|<\varepsilon\right)\simeq\gamma$, то $\Phi(x)=\gamma/2$. За таблицею значень функції Лапласа можна знайти значення x_γ, яке відповідає надійності γ і з рівності $x_\gamma=\varepsilon\sqrt{n/pq}$ знайти мінімальну кількість дослідів (спостережень) n для заданої точності ε, тобто, яку мінімальну кількість повторень дослідів потрібно провести для того, щоб з імовірністю, не меншою за γ, частота настання подій W відхилялася від заданої ймовірнісної характеристики деякого параметру не більше ніж на ε.

Для технічних виробів рівень надійності оцінок γ часто прийнято обирати рівним $0,99$, $0,95$, $0,90$ або $0,80$ [2]. Для забезпечення надійності оцінки $\gamma \geq 0,95$ значення функція Лапласа становить $\Phi(x)\geq 0,475$, де аргумент приймає значення $x_\gamma \geq 1,96$, а відповідно і $\varepsilon\sqrt{n/pq}\geq 1,96$.

Якщо є початкова ймовірнісна характеристика p, то $n \geq \left(\frac{x_\gamma}{\varepsilon}\right)^2 pq$, а для заданого значення надійності $\gamma \geq 0,95$ кількість повторень випробувань $n \geq \left(\frac{1,96}{\varepsilon}\right)^2 pq$. Неважко бачити, що на

кількість дослідів суттєво впливає величина p, і при наближенні її до одиниці, мінімально необхідна кількість повторень випробувань суттєво знижується (рис. 1).

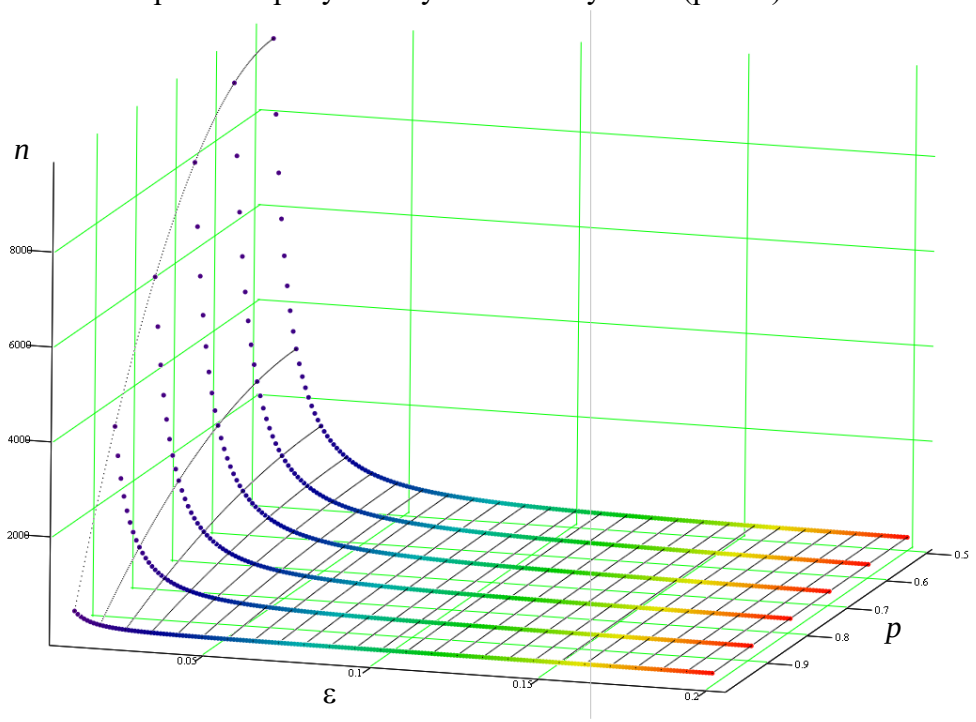

Рисунок 1 – **Залежність кількості дослідів n від ймовірнісної характеристики параметру p та точності ε при $\gamma \geq 0,95$**

Для кращої наочності у таблиці 1 наведені розрахунки мінімальної кількості повторень дослідів для початкових імовірнісних характеристик, що приймають значення $p = \{0,6;\ 0,7;\ 0,8;\ 0,9;\ 0,95;\ 0,99\}$.

Таблиця 1 – **Мінімально-необхідна кількість повторень дослідів для різних значень початкової ймовірнісної характеристики**

p	$\gamma \geq 0,8$				$\gamma \geq 0,9$				$\gamma \geq 0,95$				$\gamma \geq 0,99$			
	ε				ε				ε				ε			
	0,05	0,1	0,15	0,2	0,05	0,1	0,15	0,2	0,05	0,1	0,15	0,2	0,05	0,1	0,15	0,2
0,6	160	40	18	10	262	66	30	17	369	93	41	24	640	160	72	40
0,7	140	35	16	9	229	58	26	15	323	81	36	21	560	140	63	35
0,8	107	27	12	7	175	44	20	11	246	62	28	16	427	107	48	27
0,9	60	15	7	4	99	25	11	7	139	35	16	9	240	60	27	15
0,95	32	8	4	2	52	13	6	4	73	19	9	5	127	32	15	8
0,99	7	2	1	1	11	3	2	1	16	4	2	1	27	7	3	2

Одержані кількісні характеристики досліду будуть підтверджувати з заданою точністю та надійністю заявлені початкові імовірнісні характеристики. З таблиці 1 видно, що для підтвердження прогнозної оцінки з умовно достовірними параметрами (коли задана початкова ймовірнісна характеристика $p = 0,99$) за невисокою точністю та надійністю одержання оцінки достатньо одного випробування, при якому має спостерігатися позитивний результат. Підвищення якості оцінки вимагатиме більшої кількості дослідів (спостережень).

Список використаних джерел: 1. Гнєденко Б. В. Курс теорії ймовірностей. Київ : Рад. шк., 1949. 360 с. 2. ДСТУ 3004-95. Надійність техніки. Методи оцінки показників надійності за експериментальними даними. Київ, 1994. 32 с.

УДК 658.5.004.8

Котляревський В. О., здобувач вищої освіти
Козлов М. С., аспірант
Науковий керівник: **Р.М. Тріщ,** д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

НЕЙРОМЕРЕЖЕВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РОЛЬГАНГОМ ПЕРЕД НОЖИЦЯМИ СТАНУ ГАРЯЧОЇ ПРОКАТКИ

Ключові слова: *штучний нейрон, нейронні мережі, прокатний стан, рольганг, нейромережева система, нейрорегулятор*

Одним з основних завдань розвитку економіки нашої країни є завдання технічного переозброєння металургійних установок, і, в першу чергу, прокатних станів. Сучасний прокатний стан є складний комплекс різних механізмів, зв'язаних між собою єдиним технологічним процесом. Окрім основної операції, на прокатному стані проводиться цілий ряд допоміжних, без яких неможливе плющення металу, всі ці операції виконуються за допомогою механізмів стану. Значення цих механізмів в прокатному стані вельми велике, оскільки вони роблять істотний вплив на продуктивність стану, на якість продукції. Продуктивність потужного прокатного стану може виявитися невисокою, якщо хоч би один з його механізмів не в змозі виконати відповідну кількість операцій в заданий час. Систематичному поліпшенню силової частини приводу основних і допоміжних механізмів прокатних станів, засобам і методам управління і автоматизації приділяється особлива увага.

Вимоги, що підвищуються, до тактико-технічних характеристик і якості систем управління примушують шукати нові шляхи вдосконалення систем. В результаті досліджень, що проводяться в останні десятилітті, широке застосування отримали методи адаптивного і робасного регулювання. Дані методи забезпечують стійкість систем із змінною динамікою, базуються на відомій моделі об'єкту і не вимагають точного знання її параметрів. Методи адаптивного регулювання намагаються при цьому підстроїти регулятор на основі оцінки параметрів невідомого об'єкту, тоді як робасні регулятори залишаються незмінними і забезпечують стійкість системи тільки в діапазоні допустимих змін параметрів об'єкту. Проте проблема синтезу адаптивних систем регулювання для невідомих, нелінійних і змінних в часі об'єктів як з теоретичною так і з практичної точки зору не вирішена остаточно. Область застосування методів робасного регулювання обмежується, головним чином, лінійними системами і деякими спеціальними класами нелінійних систем. Отже, не дивлячись на наявний прогрес, необхідно визнати, що універсального і ідеального регулятора поки не існує [1,2].

На сьогоднішній день можна говорити про стрімкий розвиток теорії нейронних мереж. Розроблена величезна кількість алгоритмів функціонування і навчання нейронних мереж, ведуться роботи із створення алгоритмів оптимізації їх структури з метою підвищення швидкодії, якості результатів, зниження часу навчання. Нейромережеві технології знайшли застосування в економіці, медицині, промисловості, багатьох інших областях науки і техніки,

здатні вирішувати практично будь-які задачі, пов'язані з моделюванням, прогнозуванням, оптимізацією [3,4].

Нейронні мережі дають універсальний спосіб рішення багатьох нестандартних задач, здатні уловити складні нелінійні залежності, самоудосконалюватися, навчаючись в процесі використання. Використання побудованих на їх основі систем ефективне, порівняно просто і дешево. Тому зростаючий інтерес до цієї технології привів до значного розширення сфери її використання, появи безлічі різних підходів, алгоритмів навчання, програмних продуктів, варіантів застосування.

Левова частка досліджень в області нейромережевих технологій приходиться на побудову систем управління виробничими процесами. Проблема виникає в складності створення адекватних аналітичних моделей для об'єктів управління виробничими процесами. Це пояснюється величезною різноманітністю динамічно взаємодіючих параметрів, що часто перетворює систему на "чорний ящик". Крім того, сучасний етап розвитку виробництва характеризується постійними ускладненнями завдань, які вимагають рішення, що займають значний час на розробку і перевірку аналітичних моделей. Це призводить до збільшення загального часу впровадження нових технологічних рішень.

Слід зазначити, що в деяких випадках аналітичні математичні моделі, які є адекватними для опису процесу, можуть бути неефективними через високі вимоги до обчислювальної потужності. Тому все більшої популярності набувають альтернативні підходи до моделювання виробничих процесів, зокрема, за допомогою емпіричних моделей, таких як нейронні мережі, генетичні алгоритми, еволюційні стратегії, еволюційне програмування та нечітка логіка. Особливо ефективними є мережі з нейроподібних елементів, які забезпечують можливість створення моделей з високою швидкістю та малими похибками, здатних довчитися в їх процесі в реальному часі використання.

Таким чином, використання нейромережевих технологій в такій наукоємній і багатогранній галузі як системи управління, надає величезні можливості для пошуку ефективних рішень самих різних задач, багато з яких раніше не мали рішення із задовільною точністю.

Список використаних джерел: 1. Кузнецов Б. І., Нікітіна Т. Б., Коломієць В. В., Волошко О. В. Кобилянський Б. Б. Багатокритеріальний синтез нелінійних робастних електромеханічних систем. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».* 2017. № 27 (1249). С. 58–61. 2. Кузнєцов Б. І., Василець Т. Ю., Варфоломієв О. О. Синтез нейрорегулятора Model Reference Controller для системи наведення і стабілізації. *Электротехника и электромеханика*. 2015. № 5. С. 47-54. 3. Конєв В. В. Вдосконалені алгоритми навчання нейромережевої системи ідентифікації безпечного стану нерухомих об’єктів систем критичного застосування. *Системи обробки інформації*. 2016. № 3. С. 241–245. 4. Nidhil K. J., Sreeraj S., Vijay B., Bagyaveereswaran V. System identification using artificial neural network. *International Conference on Circuits, Power and Computing Technologies [ICCPCT-2015]*. Nagercoil. India.2015. P. 1-4,

УДК 66:664:663.9

Крук А.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.О. Медведєва**, канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри технології і організації ресторанного господарства
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВА ВИКОРИСТАННЯ КРАФТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРИГОТУВАННІ ШОКОЛАДУ

Ключові слова: *здорове харчування, шоколад, крафтові технології, крафтове виробництво шоколадних виробів.*

Актуальність та популяризація здорового способу життя та дбайливого ставлення до свого організму стають запорукою більшої відповідальності суспільства в плані якісного вибору продуктів харчування. Сьогодні тенденція переоцінки споживачами свого щоденного раціону на користь здорового харчування призводить до готовності платити більше за продукти, у складі яких немає небажаних чи небезпечних інгредієнтів [1, с. 27].

Шоколад є одним з найбільш улюблених десертів та найпопулярніших продуктів у світі. Водночас, все більше споживачів орієнтуються на якість та особливості виробів, шукають способи покращити їх смак та якість, що викликає поширення використання крафтових технологій у виробництві шоколадних виробів.

Крафтові технології – це методи виробництва, які базуються на ручній роботі, використанні високоякісних, натуральних інгредієнтів та індивідуальному підході до кожної партії продукції. Ці технології надають виробам особливого смаку, аромату та текстури, що робить їх унікальними та більш привабливими для споживачів.

Використання крафтових технологій у приготуванні шоколадних виробів починається з вибору якісних інгредієнтів, які не містять штучних барвників, консервантів та інших хімічних добавок. Крафтові виробники шоколаду зазвичай віддають перевагу натуральним та органічним інгредієнтам, таким як какао-боби, цукор, молоко, ваніль. Також у крафтовому виробництві шоколадних виробів часто використовуються різноманітні додаткові інгредієнти, такі як горіхи, сухофрукти, спеції, рослинні екстракти, овочі, фрукти, алкоголь та ін. Вони дають змогу створювати неповторні смакові комбінації шоколадних виробів.

Крафтові технології – ручне виробництво, що дозволяє контролювати кожен етап процесу. Наприклад, ручне перемелювання какао-бобів дозволяє зберегти їхні природні смакові властивості та відчуття, що робить шоколад більш насиченим та ароматним. Також важливим етапом є процес меланжування – дроблення та змішування какао-бобів з цукром та іншими інгредієнтами, яке проводиться з метою отримання рівномірної консистенції маси. Зазвичай, крафтові виробники шоколадних виробів використовують ручну роботу, щоб створити унікальний вигляд та текстуру продукту. Вони також використовують різноманітні форми та візерунки, щоб зробити кожен продукт особливим.

У рамках дослідження особливий інтерес продемонструвала крафтова продукція з шоколаду у поєднанні з натуральними інгредієнтами рослинного походження для вегетаріанського раціону та харчування у стилі healthly food. Так, шоколад «Callebaut» відрізняється дуже тонкою структурою та виключно натуральними інгредієнтами: 100% какао-масло і натуральна ваніль [1, с. 27].

Іншим представником є крафтовий шоколад «Limar», який виготовляється з ретельним контролем кожного етапу приготування. Його створюють за технологією bean-to-bar (від боба до плитки) зі шляхетних сортів какао-бобів Criollo, Trinitario з Перу, Колумбії та Еквадора. Усі

шоколадні вироби вкриті виключно шоколадом «Limar». Шоколатьє обирають ступінь обсмаження какао-бобів залежно від того, який смак хочуть надати шоколаду. Після обсмаження какао-боби подрібнюють і засипають у меланжер, де протягом 24-72 год. їх перетирають разом з нерафінованим тростинним або кокосовим цукром. Далі суміш конширують, і в результаті отримують ексклюзивний крафтовий шоколад з оригінальним смаком і багатим післясмаком, в якому поступово розкриваються фруктові, солодові та квіткові нотки. Шоколад «Limar» не містить пальмової олії, рафінованого цукру, молочних продуктів, штучних ароматизаторів та інших харчових домішок [2].

Кондитер і шоколатьє Руслан Громаковський вважає, що у шоколаді багато потенціалу, йому можна надати будь-якої форми та будь-якого смаку. Він працює з шоколадом вже понад 6 років. Бренд Руслана Громаковського «GROM.CO» у стадії розвитку. Наразі він розробив 4 види шоколаду: білий з копченою ваніллю (вміст какао – 35%), молочний карамельний з кунжутом (вміст какао – 44%), чорний з лимоном, лаймом і юдзу (вміст какао – 55%) і чорний з червоним перцем і мальдонською сіллю (вміст какао – 75%). У всі шоколади він також додає борошно виноградної кісточки, адже воно містить дуже багато антиоксидантів і корисних вітамінів. Кондитер стверджує, що шоколад може бути корисним, але потрібно дивитися на його склад.

Шоколатьє Громаковський зазначає, що у «Healthy choice» є три види корисного шоколаду, тому що для його виготовлення не використовується цукор взагалі, а у його складі міститься 18 суперфудів: хлорела, броколі, шпинат, морква, ячмінь, пшениця тощо. Ну і, звичайно, вважається корисним чорний шоколад – з вмістом какао-бобів від 65%, якщо він, звісно, зроблений зі справжніх какао-бобів. У них міститься калій, магній, сірка, кальцій, хлор, фосфор, натрій, мідь, кобальт, молібден, цинк, залізо, марганець тощо. Какао-боби багаті на вітаміни: бета-каротин та провітамін Д беруть активну участь у засвоєнні білків організмом людини та є надійним бар’єром у захисті від ракових пухлин. Також в шоколаді є теобромін, гормон щастя. Маленький шматочок з’їденого шоколаду здатний викликати посмішку у кожної людини. Він виділив кілька українських продуктів унікальних за смаковими якостями: чайна троянда, яку сам збирає та робить заготівлю, грецький бланшований горіх одеського виробництва, свіжий літній кизил, гречаний мед, який надає інтенсивність смаку шоколадних виробів [3].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що крафтові шоколадні вироби – не тільки модний тренд, але й філософія, певний особливий стиль та дух виробництва. Це об’єднання любителів смачного та 100% натурального шоколаду, поціновувачів вишуканих шоколадних виробів, в тому числі вегетаріанців, сироїдів, спортсменів, а також всіх прихильників правильного харчування. На сьогодні, крафтовий шоколадний рух став дуже популярним і лише буде набирати обертів у майбутньому. Адже такий підхід надає можливість створювати унікальні смакові комбінації, зберігаючи при цьому натуральний смак і аромат кожного інгредієнта.

Проте ще необхідно підвищити рівень споживання українського шоколаду в Україні, оскільки часто споживач обирає звичний для нього та популярний шоколад. Однак ніхто не думає про те, як відображається на здоров’ї все те, що додають в шоколад для збільшення термінів зберігання. Не менш важливою є підтримка локального виробника, проведення чемпіонатів для підприємств, дегустації, ознайомлювання споживачів із продукцією. Варто відзначити, що Україна може конкурувати із іншими країнами з виробництва шоколаду. Лише треба розвивати цю галузь і виходити на міжнародний рівень, брати участь у виставках та чемпіонатах, щоб показати іноземному простору, що наша країна виробляє справді смачний шоколад із якісних інгредієнтів та з унікальним поєднанням.

Список використаних джерел: 1. Баранова Т.А. Обґрунтування крафтових технологій у приготуванні шоколадних виробів. 2021. №1. С. 27 (3). URL: http://www.tsatu.edu.ua/ophv/wp-content/uploads/sites/13/zbirnyku-tez-dopovidej-konferenciyi.pdf. 2. Сайт майстерні крафтового

шоколаду «Limar». URL: https://limar-chocolate.com.ua/uk/ 3. Проект Taste of Ukraine. Руслан Громаковський: «У шоколаді багато потенціалу, йому можна надати будь-якої форми та будь-якого смаку», 2021. URL: https://tasteof.com.ua/ruslan-gromakovskyj-u-shokoladi-bagato-potenczialu-jomu-mozhna-nadaty-bud-yakoyi-formy-ta-bud-yakogo-smaku/

УДК 66:663:663.4

Крук А.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **С.О. Белінська**, д-р техн. наук, професор, професор кафедри товарознавства, управління безпечністю та якістю
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

АНАЛІЗ РИНКУ КРАФТОВОГО ПИВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: *пиво, крафтове пивоваріння, крафтове виробництво пива, динаміка розвитку крафтового пивоваріння, малі виробники пива.*

Ринок пива України є досить насиченим, динамічним та характеризується значним експортним потенціалом. Пивоварна промисловість в останні роки системно забезпечувала значну кількість робочих місць у сфері роздрібної торгівлі, ресторанного бізнесу, про що опосередковано свідчать статистичні дані щодо обсягів виробництва та реалізації пива. Пивоварна галузь відрізняється також тим, що вона є бюджетоутворюючою. Водночас, наразі пивний ринок України перебуває у скрутному становищі, передусім через скорочення обсягів виробництва та споживання продукції на ринку. Насамперед, це пов'язано з воєнним станом, що супроводжується погіршенням соціально-економічної ситуації в країні, зниженням купівельної спроможності населення України, міграційними процесами. Окрім того, розвиток пивної галузі залежить і від законодавчих змін щодо віднесення пива до алкогольних напоїв, підвищення ставки акцизного податку, зміни умов ліцензування та реклами тощо. Як результат цих змін спостерігається збільшення регуляторного та податкового навантаження на виробників пивоварної продукції, що знизило прибутковість пивоварної діяльності [1, с. 36].

Крафтове пиво виробляють в обмеженому обсязі невеликі регіональні пивоварні. Часто крафтовим називають ексклюзивне, авторське пиво, домашнє або саморобне пиво. Це абсолютно будь-яке пиво, вироблене в невеликій і незалежній пивоварні із застосуванням традиційних технологій пивоваріння і використанням найякісніших інгредієнтів. Серед видів крафтового пива виділять:

- Pale Ale (світлий ель)
- IPA (індійський світлий ель)
- Porter (портер)
- Stout (стаут)
- Sour Ale (кисле пиво).

Аналізом ринку пива в Україні встановлено, що пиво є лідером продажів у сегменті алкогольних напоїв із часткою 35%. Загалом в Україні зареєстровано 241 броварню, серед них - 204 малі броварні з обсягом виробництва до 300 000 літрів. На кінець 2020 року частка крафтового пива на українському ринку складала близько 1%. Зацікавленість до вживання пива, виготовленого на невеликих броварнях, прийшла в країну зі Сполучених Штатів Америки, де крафтове пиво на даний час займає біля 25% ринку. Порівняно з американським, український крафт знаходиться на початковому етапі. Уся українська пивна індустрія виробила вдвічі менше

продукту, ніж лише американські незалежні броварні - 1,8 млрд літрів. Українські крафтярі зварили 61 млн літрів [2].

Аналізуючи виробництво крафтового пива, в першу чергу слід акцентувати увагу на його найголовнішому аспекті - якості, а не кількості та спрямуванні до масового виробництва. Зазвичай виготовлення крафтового пива під силу лише справжнім фанатам, які не готові жертвувати якістю на угоду здешевлення виробництва. Особлива увага приділяється як інгредієнтам, так і процесу варіння та дозрівання пива. Досить часто пивовари експериментують з різними сортами хмелю і солоду для отримання унікального смаку пива, звареного за авторською рецептурою, а споживачі можуть насолоджуватися пивом з різноманітною палітрою смакових відтінків і обрати для себе найбільш сприйнятливий товар.

Що ж впливає на зростання зацікавленості до крафтового пива?

Серед переваг крафтового пива визначають кілька основних:

1. Смак і якість – одні з найбільших переваг крафтового пива. Першочергово, крафтове пиво відрізняється від пива заводського виробництва, якістю. Кожна приватна броварня цінує і береже свою репутацію і намагається виготовити унікальний напій. Тому споживачі можуть обрати і насолоджуватися всією палітрою смакових відтінків цього чудового хмільного напою, а не задовольнятися тільки тими стандартними смаками, які пропонують великі пивзаводи.
2. Середній вміст алкоголю за об'ємом в промислово виготовленому пиві становить від 4% до 6%. Водночас крафтове пиво не обмежене жорсткими рамками щодо міцності. Традиційно його міцність коливається в діапазоні від 5% до 10%. Існують види, міцність яких сягає 40%.
3. Крафтове пиво виробляють з натуральних і якісних продуктів, без додавання барвників, ароматизаторів, стабілізаторів тощо. Дані літературних джерел засвідчують, що споживачі крафтового пива мають нижчі показники серцево-судинних захворювань; покращену щільність кісткової тканини завдяки наявності в його складі кремнію; менший ризик виникнення артриту, цукрового діабету; зафіксовано підвищення рівня ліпопротеїнів високої щільності, що сприяє зниженню рівня холестерину.
4. Економічний аспект – це інвестування коштів в економіку свого регіону чи міста [3].

Не менш важливим питанням розвитку ринку крафтового пива є інформування споживачів щодо його характеристик та властивостей. З цією метою розроблено Пивну мапу України, яка вважається унікальним паперовим виданням, створеним медіагрупою «Технології та Інновації», та зорієнтує споживача в інформаційному просторі, допоможе дізнатись про українські крафтові броварні, асортимент, смакові та ароматичні властивості напоїв. Використовуючи цей каталог, споживач зможе визначити для себе орієнтири, адже книгу сформовано за географічним принципом. У каталозі представлені всі регіони України, за абеткою. Також розроблено Пивну мапу на Google Картах, де зазначено розміщення пивзаводів, пивоварень-ресторанів, пабів, пивних магазинів чи торговельних пивних мереж. Відтепер, подорожуючи країною, можна легко знайти пивні заклади в містах України, щоб скуштувати унікальний напій [4].

Узагальнюючи вище зазначене, на наш погляд наразі важливо популяризувати крафтове пиво, ринок якого в останні роки в Україні бурхливо розвивається, а також не уникати питань щодо формування культури споживання пива. Щоб підтримувати ефективний розвиток крафтового пивоваріння в Україні потрібно організовувати дегустації, конкурси, оскільки без таких подій споживач не дізнається про переваги крафтового пива. Саме такі заходи яскраво показують унікальні властивості авторського, вишуканого крафтового пива. А відродження підприємств крафтового виробництва, які зазнали руйнувань внаслідок війни, сприятиме відродженню економіки України.

Список використаних джерел: 1. Зелена книга. Аналіз ринку ферментованих алкогольних напоїв. // *РОЗДІЛ 2. Аналіз ринку пива. Опис та основні тенденції ринку пива,с.36.*URL:

https://cdn.regulation.gov.ua/dc/48/86/a8/regulation.gov.ua_Fermented%20drinks%20market%20analysis_web.pdf 2. ProConsulting. Дослідження ринку пива в Україні. 2022 рік. URL: https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-piva-v-ukraine-2022-god 3. TerminInUa, Крафтове пиво. URL: https://termin.in.ua/kraftove-pyvo/ 4.Журнал «Beer Technologies Innovations. Пивна мапа України, 20 жовтня, 2021 рік. URL: http://beertechdrinks.com/all-a-beer/pyvna-mapa-ukrayiny-druga-prezentatsiya-katalogu-kraftovogo-pyva-vidbulasya-v-harkovi/

УДК 621.396.96

Лисюк В. П., здобувач вищої освіти, гр. РА-221
Науковий керівник: **М.А. Хоменко,** канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри радіотехнічних та вбудованих систем
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РАДАР. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ. ПРИНЦЦИП РОБОТИ. ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ. ТИПИ РАДАРІВ

Ключові слова: *історія створення радару, принцип роботи, використання радарів*

З історії створення радару відомо, що перші дослідження, пов'язані з радіо-виявленням об'єктів, були проведені у 1887 році, коли Гайльмар Гольцер із Мюнхена, Німеччина, спостерігав за відбиванням радіохвиль від рухливого об'єкта – води у його ванній кімнаті [1]. Однак, перші радарні системи були розроблені у Великій Британії та Німеччині в тридцятих роках XX століття.У 1935 році в Англії було розроблено перший експериментальний радар з дальністю вимірювання 8 миль, який використовувався для виявлення літаків у повітрі. Радарні системи значно збільшили ефективність оборонних дій під час Другої світової війни. У 1940 році, на початку війни, було введено масове виробництво радарів, що дало змогу британцям знизити втрати в повітряній битві з нацистською Німеччиною [2].

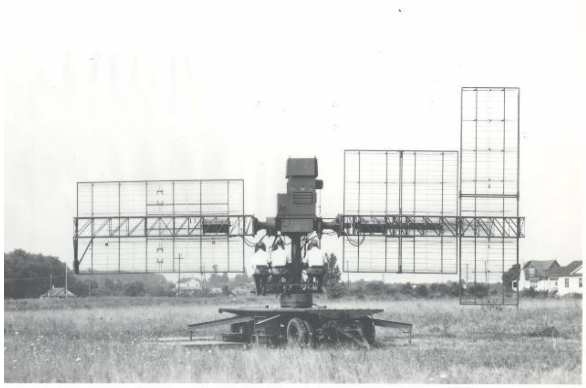

Рисунок 1 **– SCR-268 Radar**

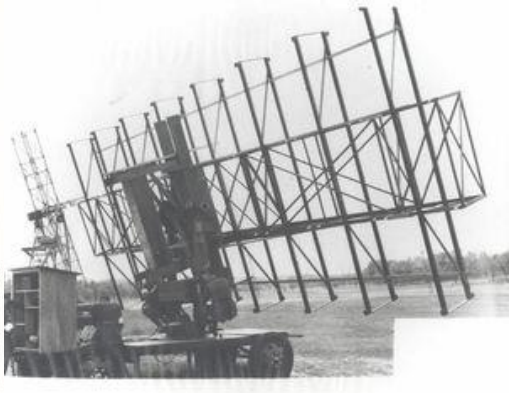

Рисунок 2 – **110-MC Radar**

Принцип роботи радарів полягає у відправленні електромагнітних хвиль від антени до об'єкта, який потрібно виявити. Хвилі напрямляють в різні напрямки, частина з них відбивається від поверхні об'єкта та повертається назад до антени. Приймач антени отримує відбиті сигнали і передає їх до приймача радара. Сигнали обробляються та аналізуються, щоб визначити відстань до об'єкта та інші параметри, такі як його розмір та швидкість руху.

В залежності від типу радара, можуть використовуватися різні довжини хвиль для передачі та отримання сигналів. Наприклад, для метеорологічних радарів використовуються довгі хвилі,

що дозволяють проникати через хмари та опади. У радарах для виявлення повітряних цілей використовуються короткі хвилі, що мають більшу точність та дозволяють виявляти невеликі об'єкти на значній відстані[3].

Основними компонентами радарів є антена, передавач, приймач та обчислювальний блок.

- Антена відповідає за випромінювання електромагнітних хвиль та приймання їх, які відбиваються від об'єктів. В залежності від типу радара та його застосування, можуть використовуватися різні типи антен, наприклад, параболічні, плоскі, рупорні тощо.
- Передавач відповідає за генерацію електромагнітних хвиль та їх передачу через антену в простір.
- Приймач приймає відбиті сигнали та передає їх на обчислювальний блок для обробки.
- Обчислювальний блок забезпечує обробку отриманих даних та виведення результатів на екран.

Існують різні типи радарів, залежно від їх застосування та характеристик:

- По застосуванню: метеорологічні, морські, повітряні, георадари та інші.
- По типу антени: параболічні, плоскі, рупорні та інші.
- По частотному діапазону: S-, C-, X-, Ku-, Ka-, V-діапазони та інші.
- По методу формування сигналу: пульсові, неперервні хвилі, імпульсно-раптові та інші.

Кожен тип радару має свої особливості та застосування в різних галузях науки та техніки.

Використання радарів певних типів в різних сферах:

1. Авіаційні радари: використовуються для визначення положення та швидкості повітряних суден, а також для навігації та пілотування. Приклади включають пульсові та неперервні радари, що працюють в X-, S- та L-діапазонах, такі як радари Метеор, Tarantula, Снігур та інші.
2. Метеорологічні радари: використовуються для вимірювання рівня опадів, вітру та інших метеорологічних параметрів в атмосфері. Приклади включають радари типу Доплер та імпульсні радари, що працюють в S-, C- та X-діапазонах, такі як радари НЕБС, Метеор-М та інші.
3. Радари оборони: використовуються для виявлення та відстеження повітряних та морських цілей, таких як літаки, кораблі, ракети та інші. Приклади включають радари з активним електронним скануванням (AESA), пульсові та неперервні радари, що працюють в X-, S- та L-діапазонах, такі як радари С-300, Ан/АПГ-81 та інші.
4. Морські радари: використовуються для виявлення та відстеження морських цілей, таких як кораблі, судна, плавучі платформи та інші. Приклади включають радари з параболічною та рупорною антеною, що працюють в X-, S- та L-діапазонах, такі як радари навігації та контролю руху кораблів, радари контролю забруднення морських вод, радари контролю погодних умов та інші.
5. Космічні радари: використовуються для вивчення властивостей поверхні та атмосфери планет, моніторингу геологічних процесів, виявлення метеоритних ударів та інших досліджень. Приклади включають радари з синтезованою апертурою (SAR), що працюють в L-, C- та X-діапазонах, такі як радари ERS, ENVISAT, RADARSAT та інші.

Отже, у цій доповіді розглянули основні типи та застосування радарів в різних галузях. Радари є дуже важливими пристроями для багатьох сфер науки та техніки, включаючи авіацію, метеорологію, оборону, морську техніку, космічну техніку та землеробство. Їхні можливості дозволяють виявляти об'єкти на значній відстані, вимірювати швидкість та напрямок руху, а також дистанцію до об'єкта. Радари допомагають забезпечувати безпеку в повітряному, морському та космічному просторі, а також забезпечують необхідну інформацію для моніторингу погодних умов та змін в верхніх шарах Землі. Розвиток новітніх технологій та покращення характеристик радарів дозволяють забезпечувати їх все більш широке використання в різних галузях, та покращення їх точності.

Список використаних джерел: 1. Harper, Paul. Radar: A Wartime Miracle. 1946. Reprint, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989. 2. Radar.: URL: https://ethw.org/Radar. 3. Radar. Merrill I.Skolnik. URL: https://www britannica.com /technology/radar

УДК 67.02

Маєтний М. І., науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

РОЗРОБКА ПРИСТОСУВАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗМЕНШЕННЯ ДОВЖИНИ СТАНДАРТНИХ ГВИНТІВ МАЛОГО ДІАМЕТРА ПІД УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ В НОВИХ ВИРОБАХ

Ключові слова: *приладобудування, кріплення, доопрацювання стандартних деталей, технологічна оснастка, взаємозв'язок масового і дрібносерійного виробництв.*

Розробка нового ґрунтується на певному фундаменті попередніх розробок. Нові вироби, які розробляються, застосовують значну номенклатуру стандартних матеріалів, пристосувань, елементів кріплення та ін., що може бути застосованим для випуску нового продукту в цілому. Елементами, що періодично потребують доробки під умови застосування в нових виробах є довжина стандартних гвинтів малого діаметра.

Зменшення довжини стандартного гвинта з різьбою малого діаметра потребує особливої обережності. Вершина профілю різьби забезпечує просування та фіксацію гвинта з деталлю. Пошкодження профілю при обтисканні зменшує фіксуючу здатність кріплення. За наявності конусної головки закріпити при укорочені гвинт можна лише стискаючи його по циліндричній поверхні, дотичний до вершин профілю різьби. Крім того, для механічної оброки потрібно упередити переміщення деталі вздовж осі.

Таким чином, схема базування (Рис. 1.) являє собою фіксацію гвинта упором з боку головки, фіксацію вертикальних і горизонтальних переміщень в напрямках перпендикулярних до його осі та упередження обертання відносно трьох осей надійним обтисканням.

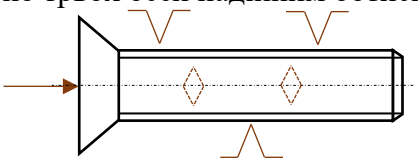

Рисунок 1 – **Схема базування гвинта при зміні довжини під умови використання в новому виробі**

Обтискання по циліндричній поверхні дотичній до вершин різьби доцільно проводити із застосуванням втулки з матеріалу з меншою твердістю, ніж твердість матеріалу гвинта, що обробляється. При обтисканні, таким чином, м'яка циліндрична поверхня втулки сприймає навантаження, деформується при надмірному зусиллі, не пошкоджуючи різьби гвинта. Обтискання втулки відбувається в патроні токарного верстата при обробці (Рис. 2.).

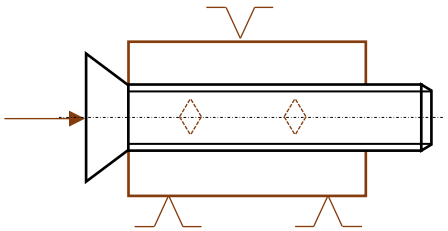

Рисунок 2 – **Схема фіксації втулки з гвинтом в патроні при обробці**

Втулка виконується з отвором під діаметр деталі. Для затискання виконаний суцільний радіальний проріз від зовнішньої циліндричної поверхні втулки до внутрішньої поверхні отвору (Рис. 3.), в якому розміщується гвинт при закріпленні. Без прорізу втулка затискалася б сама без передачі зовнішнього фіксуючого зусилля гвинту.

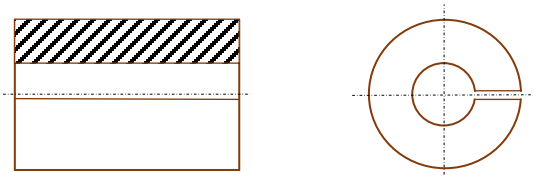

Рисунок 3 – **Загальний вигляд втулки для обтискання гвинта**

Налагоджувати виробництво гвинтів на неспеціалізованому виробництві недоцільно. Вигідніше закупляти потрібну кількість стандартних кріплень, що виготовляються масово, і доопрацьовувати їх під вимоги конкретних виробів. Розроблена втулка та технологія її застосування дозволяє прилаштувати стандартні гвинти малого діаметру під застосування у нових виробах. В малосерійному виробництві така процедура цілком виправдана.

УДК 681.5.01

Майфет М. О., здобувачка вищої освіти
Захаров С. О., аспірант
Науковий керівник: **Р.М. Тріщ,** д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ ПІДЙОМУ МОСТОВОГО КРАНА З ФАЗЗІ-РЕГУЛЯТОРОМ

Ключові слова: *нечіткі множини, мостовий кран, електропривод механізму підйому, система підлеглого управління, нечіткі системи, фаззі регулятор*

Технічний прогрес в різних галузях промисловості пов'язаний з технологією виробництва, що безперервно ускладнюється, з підвищенням вимог до точності виконання різних операцій, передбачених технологічним процесом виготовлення виробів. При цьому зростають вимоги до якості продукції, що випускається, при все більш складному процесі її виробництва. Разом з тим росте об'єм виробництва, що висуває вимоги підвищення продуктивності машин за рахунок збільшення як їх потужності, так і швидкості виконання різних дослідів технологічного процесу. Оскільки переважна більшість виробничих машин оснащуються електричними приводами,

зростання вимог до цих машин веде до посилювання вимог до електроприводу, на який покладається завдання здійснення складних переміщень робочих органів механізму. В процесі реалізацій цих переміщень виникає необхідність розгону, гальмування, реверсу електроприводу, підтримки постійності регульованої величини (координати), зміна її по певному закону і т.д.

Вантажопідйомні крани є механізмами, до яких повною мірою відносяться всі перераховані вимоги. Більшість вантажопідйомних кранів характеризуються постійно змінними умовами використання при переробці вантажів, і тому механізми кранів, електроприводи, що мають в своєму складі, повинні бути в максимальному ступені пристосовані до роботи з вантажами, що постійно змінюються, різноманітними по масі, розмірам, формі, і в умовах виробничих приміщень або на відкритих вантажних майданчиках.

Фаззі-регулятор - це алгоритм керування, який використовує нечіткі правила для прийняття рішення. Він може бути особливо корисним у випадку, коли точне математичне моделювання процесу керування складне або неможливе. У системі управління механізмом підйому мостового крана з фазі-регулятором встановлені датчики для збору даних про положення крана, вагу піднятого вантажу та інші параметри. Ці дані передаються до контролера, який використовує фазі-регулятор для прийняття рішень про керування механізмом підйому крана

Високий діапазон зміни навантажень практично будь-якого з електроприводів кранів є одним з головних чинників, що вимагають особливого підходу до вибору розрахункових параметрів приводних електродвигунів, систем управління і захисту. Вимоги, що підвищуються, до тактико-технічних характеристик і якості систем управління примушують шукати нові шляхи вдосконалення систем.

Існуючі методи синтезу систем автоматичного управління електроприводами, як, наприклад, модальне управління, дозволяють створювати системи з достатньо високими показниками регулювання, їх практична реалізація зв'язана з деякими технічними труднощами. До них відноситься необхідність вимірювання важковимірюваних координат, наприклад, таких як пружний момент, неможливість в окремих випадках реалізувати на практиці синтезовані параметри із-за обмежень, що існують в реальних електроприводах, по тих або інших величинах і ін. Цілком природна ідея замінити вживані лінійні регулятори нелінійними, які при меншому числі сигналів від вимірюваних координат забезпечували б необхідну вихідну дію, що управляла, для об'єкту регулювання. Таку можливість забезпечує використання нечітких систем управління.

Математична теорія нечітких множин, запропонована Л. Заде, дозволяє описувати нечіткі поняття і знання, оперувати цими знаннями і робити нечіткі висновки [1]. Основані на цій теорії методи побудови комп'ютерних нечітких систем істотно розширюють області застосування комп'ютерів. Останнім часом нечітке управління є однією з найактивніших і найрезультативніших областей досліджень застосування теорії нечітких множин. Нечітке управління виявляється особливо корисним, коли технологічні процеси є занадто складними для аналізу за допомогою загальноприйнятих кількісних методів, або коли доступні джерела інформації інтерпретуються якісно, неточно або невизначено [2].

Експериментально показано, що нечітке управління дає кращі результати, в порівнянні з одержуваними при загальноприйнятих алгоритмах керування. Нечіткі методи допомагають керувати домною і прокатним станом, автомобілем і поїздом, розпізнавати мову і зображення, проектувати роботів, що володіють дотиком і зором. Нечітка логіка, на якій засновано нечітке управління, ближче за духом до людського мислення і природним мовам, ніж традиційні логічні системи. Нечітка логіка, в основному, забезпечує ефективні засоби відображення невизначеностей і неточностей реального світу. Наявність математичних засобів відображення нечіткості вихідної інформації дозволяє побудувати модель, адекватну реальності [3].

Тому синтез системи управління багатомасовою електромеханічною системою механізму підйому мостового крана, що має високі показники якості функціонування з застосуванням теорії нечітких множин і нечіткої логіки є важливою науково-технічною задачею х.

Список використаних джерел: 1. Zadeh L. A. Fuzzy logic. *IEEE Transactions on Computers*. 19884 (21). P. 83-93. 2. Шушура О. М. Нечітке логічне виведення на основі теорії питальників. *Штучний інтелект*. 2018. № 1. С. 56–61. 3. Герман Е. Є., Лисаченко І.Г., Беспалов К.І. Синтез системи управління сушильною установкою з використанням нечіткого контролера з само налаштуванням. *Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті.* 2015. № 1. С. 71-74.

УДК 620.111: 681.2: 53.08

Павленко В. Я., старший науковий співробітник
Несін В. В., провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ РАДІУСІВ ЗАОКРУГЛЕНЬ ПОВЕРХОНЬ ДЕТАЛЕЙ ТА ВИРОБІВ У ПРИЛАДОБУДУВАННІ

Ключові слова: *кривизна поверхні деталей, технологія контролю, шаблони радіусні, відео контрольні засоби, точність позиціонування, можливості обладнання.*

Поверхні деталей та виробів в приладобудуванні мають бути плавними без гострих кутів та кромок. Виконуються фаски й округлені переходи між поверхнями. Контрольні заміри округлених елементів перевіряють традиційно за допомогою шаблонів.

Спектр радіусних шаблонів різноманітний. Застосовуються шаблони в складі комплектів для перевірки випуклих та увігнутих під певний радіус поверхонь. Поширеними є заміри, що проводяться за допомогою комплекту №1. До складу такого комплекту входять шаблони виконані з радіусами: 1; 1,2; 1,6; 2,0; 2,5; 3,0; 4,0; 5,0; 6,0 мм. Іноді застосовуються розширені комплекти схожого діапазону номінальних значень: 1,0; 1,2; 1,5; 1,8; 2,0; 2,2; 2,5; 2,8; 3,0; 3,5; 4,0; 4,5; 5,0; 5,5; 6,0 та 6,5 мм. Менш поширеними є комплекти №2 з увігнутими та випуклими шаблонами номіналів: 8,0; 10,0; 12,0; 16,0; 20,0 та 25 мм. Іноді застосовується комплект радіусних шаблонів №3 з номіналами: 7,0; 8,0; 9,0; 10,0; 11,0; 12,0; 14,0; 16,0; 18,0; 20,0; 22,0 та 25,0 мм. Вимоги до таких шаблонів, свого часу були викладені в ГОСТ 4126-66 [1]. З посиланням на цей стандарт шаблони випускалися з номерами №1, №2 та №3. З 1982 року стандарт був переглянутий [2]. З 1987 року стандарт замінений на ТУ 2-034-228-87 [3]. Хоча всі ці документи [1-3] втратили статус нормативних, посилання на них, як на правила сталої практики застосування зберігаються [4].

Замір радіуса кривизни поверхні проводять їх суміщенням (Рис. 1. поз. 1 та 5). Максимальна дотичність поверхонь відповідає вказаному на шаблоні номіналу кривизни (Рис.1. поз. 2 та 6).

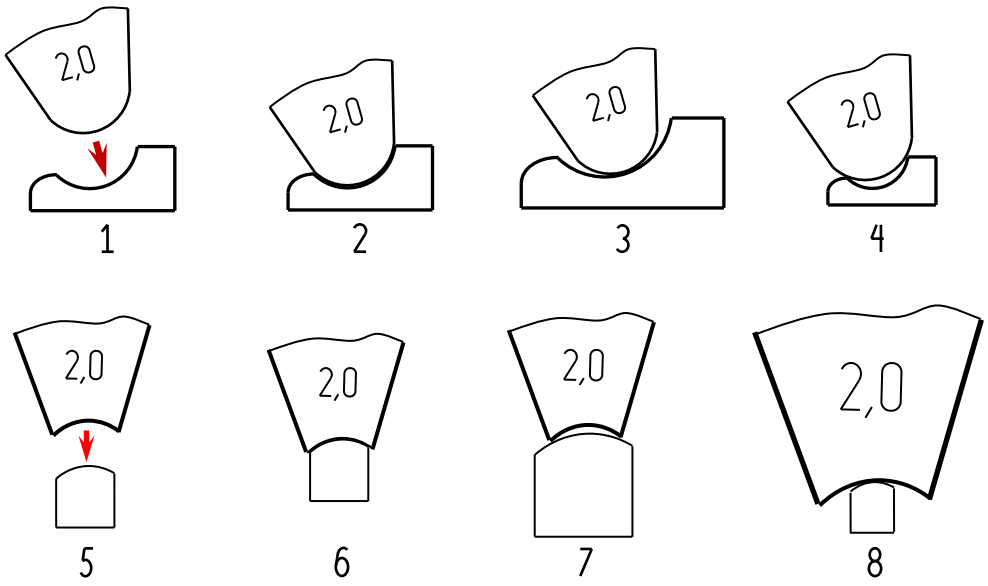

Рисунок 1 – **Приклади застосування шаблонів радіусних**

У випадку, коли радіус шаблона завеликий (Рис. 1., поз. 4 та 8), потрібно послідовно зменшувати номінал кривизни, досягти застосування шаблону з максимальною дотичністю (Рис. 1., поз. 2 та 6). У випадку застосування шаблону з малим радіусом кривизни (Рис. 1., поз. 3 та 7), потрібно послідовним підбором збільшувати номінал шаблону, до досягнення дотичності (Рис.1. поз. 2 та 6).

Перебором шаблонів визначають наближене значення кривизни поверхні.

Сучасні вимірювальні комплекси дозволяють визначати кривизну поверхні за зображенням перерізу. Тобто зображення площини, радіус якої потрібно поміряти, оператор має передати на робоче поле вимірювального монітора. За трьома зафіксованими позиціями на площині зображення (Рис. 2.) програмне забезпечення обраховує радіус умовного кола, яке їх перетинає.

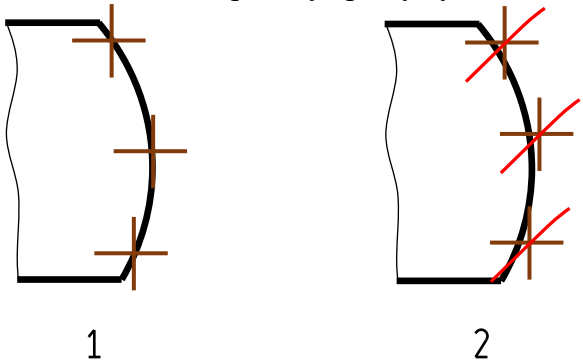

Рисунок 2 –4 **Приклад точного (1) та хибного (2) розташування позиційних точок при визначенні радіуса кривизни за зображенням на моніторі вимірювального пристрою**

З досвіду проведення замірів за допомогою пристрою YH-2010T можна зазначити певну наближеність результатів. Разюче впливають на точність замірів радіуса: чіткість зображення, видимість меж поверхні, правильне позиціонування трьох точок для заміру.

В якості висновку можна зазначити, що традиційне вимірювання радіусів кривизни потребує безпосереднього доступу контролеру шаблоном до поверхні. Заміри обмежені номіналами наявних шаблонові з набору. Перспективні відео контрольні пристрої, за умови чіткого

зображення кривизни поверхні, потребують точного позиціонування базових точок поверхні, радіус якої вимірюється.

Список використаних джерел: 1. ГОСТ 4126-66 Шаблони радіусні. Технічні умови. 2. ГОСТ 4126-82 Шаблони радіусні. Технічні умови. 3. ТУ 2-034-228-87 Шаблони різьбові та радіусні. Технічні умови. 4. Шаблони радіусні. ТОВ НВФ «Стандарт-М». м. Запоріжжя. 2008-2015 р. URL: http://standart-m.com.ua (дата звертання 03.04.2023 р.)

УДК 004.8:622.2

Пономаренко К. О., здобувачка вищої освіти
Марченко О. О., аспірант
Науковий керівник: **Р.М. Тріщ,** д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

УПРАВЛІННЯ ДВОМАСОВОЮ ЕЛЕКТРОМЕХАНІЧНОЮ СИСТЕМОЮ МЕХАНІЗМУ ПОВОРОТУ СТРІЛИ РОТОРНОГО ЕКСКАВАТОРА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Ключові слова: *штучний нейрон, нейронні мережі, роторний екскаватор, нейромережева система, нейрорегулятор.*

Гірничодобувна промисловість на сучасному етапі характеризується інтенсивним розвитком відкритого способу розробки корисних копалини. Роторний екскаватор є основною машиною, що входить в технологічний комплекс розробки корисних копалини відкритим способом. Роторні екскаватори відрізняються високою продуктивністю. Робочий рух роторного екскаватора і транспортування виробленої породи або корисних копалин забезпечує ряд механізмів: багатоковшове роторне колесо, що здійснює вироблення ґрунту, механізм підйому стріли з роторним колесом, поворотний пристрій, що дозволяє в процесі вироблення ґрунту повертати стрілу з роторним колесом, механізм ходу, що переміщає екскаватор уздовж забою, транспортує пристрій – система стрічкових конвеєрів, що доставляють породу від роторного колеса до головного конвеєра або на відвал та ін. Індивідуальний електропривод цих механізмів дозволяє успішно автоматизувати всі операції, здійснити автоматичний контроль за протіканням технологічного процесу, усунути можливість завалів, полегшити роботу і підвищити його продуктивність.

Базою для підвищення продуктивності праці на відкритих розробках є механізація і автоматизація всіх основних і допоміжних робіт, зростання одиничних потужностей гірських машин і агрегатів, перехід від створення і впровадження окремих машин до розробки і впровадження системи машин (комплексів), що цілком охоплюють весь технологічний процес. Комплексна механізація створює необхідні умови для переходу до найбільш сучасної організації виробництва – автоматизації, при якій праця по управлінню машинами передається управляючим пристроям, людині ж залишається творча фаза діяльності – планування і контроль за дією цих пристроїв.

За останні десятиліття запропоновано багато методів управління, зокрема методи адаптивного управління. Відсутність достатньо повної інформації про умови функціонування, властивостях самих об'єктів і перешкод обумовлюють необхідність застосування при управлінні

ними адаптивного підходу, що допускає можливість використання спрощених, зокрема, лінійних моделей. Хоча такий підхід і дозволяє у ряді випадків істотно зменшити апріорну невизначеність і реалізувати достатньо ефективне управління, обмеження лінійними моделями не завжди забезпечує отримання необхідного результату. Тому ефективнішою є розробка систем управління на основі адаптивного підходу у поєднанні з методами теорії штучних нейронних мереж.

Управління на основі штучних нейронних мереж є ефективним рішенням для складних завдань, зокрема в управлінні нелінійними об’єктами та об’єктами з невідомою структурою. Ця технологія базується на використанні повністю визначених штучних нейронних мереж для генерації сигналів управління. Штучні нейронні мережі є адаптивними системами, які можуть навчатися складним завданням. Важливими факторами, що впливають на якість навчання, є правильний вибір структури нейронної мережі та обсягу інформації, яка використовується при навчанні.

З ключових переваг нейромережевих технологій є здатність штучних нейронних мереж реалізовувати складні нелінійні відображення завдяки наповненню сигмоїдними одними функціями активації для нейронів у прихованих шарах. Це дозволяє подолати багато складнощів, які виконуються при роботі з нелінійними об'єктами або з об'єктами невідомої структури і нерозв'язні за допомогою звичайних методів адаптивного управління. Взагалі, інтерес до цього напрямку в теорії управління є досить високим, що підтверджується науковими дослідженнями [1-3].

Здібність штучних нейронних мереж до самонавчання дозволяє використовувати нейрорегулятори навіть в умовах істотних невизначеностей, тоді як для реалізації традиційних методів адаптивного управління необхідною умовою є наявність великого об'єму апріорної інформації про об'єкт управління.

Висока швидкодія і надійність нейрорегуляторів обумовлена високим ступенем паралельності штучних нейронних мереж. Простота реалізації нейронних мереж і їх здібність до навчання роблять їх особливо привабливими при управлінні складними нелінійними об'єктами в реальному часі. Використання нейромережевих технологій надає величезні можливості для пошуку ефективних рішень задач, багато з яких раніше не мали рішення із задовільною точністю. Тому тема роботи, яка присвячена розробці нейромережевої системи управління електроприводом механізму повороту стріли роторного екскаватора з урахуванням пружності механічних зв’язків платформи і інерційних мас стріли ротора з роторним колесом і консолі противаги, є актуальною.

Список використаних джерел: 1. Komari I. E., Fedorenko M., Kharchenko V., Yehorova Y., Bardis N., Lutai L. The neural modules network with collective relearning for the recognition of diseases: Fault-tolerant structures and reliability assessment. *International journal of circuits, systems and signal processing*. 2020. №14. P. 792-800. 2. Осталецький В. Б. Теоретичні засади використання нечітких алгоритмів та нейромережевих технологій для управління реалізацією проектів на підприємствах. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія "Технічні науки"*. 2015. № 6 (92). С. 115-121. 3. Slama S., Errachdi A., Benrejeb M. Neural adaptive PID and neural indirect adaptive control switch controller for nonlinear MIMO systems. *Mathematical Problems in Engineering*. 2019. vol. 2019.

УДК 681.5.01

Рябінін С. Л., здобувач вищої освіти
Крутько В. О., аспірант
Науковий керівник: **Р.М. Тріщ,** д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мехатроніки та електротехніки
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

СИНТЕЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ ПІДЙОМУ ШАХТНОЇ ПІДІЙМАЛЬНОЇ УСТАНОВКИ З ЗАСТОСУВАННЯМ НЕЧІТКОГО РЕГУЛЯТОРА

Ключові слова: *нечіткі множини, нечіткі висновки, шахтна підіймальна установка, електропривод механізму підйому, система автоматичного управління, нечіткі системи*

Характерна особливість розвитку шахтних підіймальних установок – підвищення продуктивності за рахунок збільшення вантажопідйомності і швидкості руху підйомних судин, інтенсифікації режиму роботи.

Розвиток теорії і практики шахтних підіймальних установок великою мірою сприяв рішенню загальних задач створення економічно ефективних виробництв у всіх галузях гірської промисловості. Значні успіхи досягнуті в області конструювання і розрахунку підйомних машин. Подальший розвиток шахтних підіймальних установок пов'язаний з вдосконаленням як самих підйомних машин, так і їх електроприводу і систем автоматизації в цілях задоволення технологічних режимів роботи, включаючи завантаження підйомних судин на вазі. Досвід розробки і експлуатації електроприводів шахтних підіймальних установок потребує подальшого вдосконалення системи управління електроприводами для досягнення вищого рівня автоматизації і надійності в рудничному підйомі – одній з найважливіших ланок технологічного процесу видобутку корисних копалин підземним способом [1].

Існуючі методи синтезу систем автоматичного управління електроприводами, як, наприклад, модальне управління, дозволяють створювати системи з достатньо високими показниками регулювання, їх практична реалізація зв'язана з поряд технічних труднощів. До них відноситься необхідність вимірювання важковимірюваних координат, наприклад, таких як пружний момент, неможливість в окремих випадках реалізувати на практиці синтезовані параметри із-за обмежень, що існують в реальних електроприводах, по тих або інших величинах і ін. Цілком природна ідея замінити вживані лінійні регулятори нелінійними, які при меншому числі сигналів від вимірюваних координат забезпечували б необхідну вихідну дію, що управляла, для об'єкту регулювання. Таку можливість забезпечує використання систем нечіткого висновку.

Методи побудови систем управління, засновані на теорії нечітких множин, істотно розширюють традиційні методи побудови автоматизованих систем управління. Основні ідеї теорії нечітких множин були запропоновані американським математиком Лотфі Заде (Lotfi Zadeh) в 1965 році. Ця теорія дозволяє описувати якісні, неточні поняття і наші знання про навколишній світ, а також оперувати цими знаннями з метою отримання нової інформації [2].

Нечітке моделювання є одним із найбільш активних та перспективних напрямів досліджень в області управління та прийняття рішень. Воно є особливо корисним тоді, коли в описі технічних систем і бізнес-процесів присутня невизначеність, яка утрудняє або навіть включає застосування точних кількох методів та підходів.

В галузі управління технічними системами, нечітке моделювання дозволяє зберегти більш адекватні результати в порівнянні з результатами, що обґрунтовано використовуються на традиційних аналітичних моделях та алгоритмах управління. За допомогою нечітких методів

можна моделювати складні системи зі значною кількістю параметрів, що забезпечують ефективніші рішення в управлінських цими системами [3,4].

Діапазон застосування нечітких методів постійно розширюється, охоплюючи такі області, як проектування промислових робіт та побутових електроприладів, управління доменними печами та рухом потягів метро, автоматичне розпізнавання мови та зображення. Ці методи відкривають нові можливості для вирішення складних завдань у різних галузях, що робить їх дуже перспективними для майбутніх досліджень та програм.

Тому синтез системи управління багатомасовою електромеханічною системою механізму підйому шахтної підіймальної установки, що має високі показники якості функціонування з застосуванням теорії нечітких множин і нечіткої логіки є важливою науково-технічною задачею.

Список використаних джерел: 1. Васильев В.И. Компенсация нелинейной петлевой инерционности для систем предохранительного торможения шахтных подъемных установок. *Вісник Національного технічного університету України "КПІ". Серія – Радіотехніка. Радіоапаратобудування*. 2012. № 48. С. 126-133. 2. Zadeh L. A. Fuzzy sets. *Information and Control*. 1965. № 8. P. 338–353. 3. Степанець О. В. Каракой А. В. Розробка нечіткого регулятора для задачі забезпечення температурної складової комфортного *мікроклімату. Технологический аудит и резервы производства.* 2016. № 1(2). С. 50-55. 4. Priya R. Sherly E. Design of an adaptive constrained based neuro-fuzzy controller for fault detection of a power plant system. *Indian journal of computer Science and Engeneering*. 2016. № 5 (7). P. 208-218.

УДК 006. 86

Сороколат Н. А., аспірантка

Науковий керівник: **О.М. Черняк**, канд. техн. наук, доцент, старший викладач кафедри автоматизації, метрології та енергоефективних технологій

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ЛЮДЕЙ КВАЛІМЕТРИЧНИМ МЕТОДОМ

Ключові слова: *COVID-19, психічний стан, кваліметрія.*

Для оцінювання впливу пандемії COVID-19 на психічний стан людей було проведено 195 тестів випадкових перехожих людей у великому мегаполісі. Кількість анкет визначили виходячи із закону великих чисел, приймаючи той факт, що вибірка проста випадкова, для розрахунку обсягу вибірки використовується така формула [1,2]:

$$n = \frac{Z^2 pq}{\Delta^2}, \qquad (1)$$

де: n – обсяг вибірки;

Z – коефіцієнт, який залежить від обраного дослідником довірчого рівня. У соціологічних дослідженнях, зазвичай, вибирається довірчий рівень, рівний 0,95. У цьому рівні коефіцієнт Стьюдента Z дорівнює 1,96;

p – частка респондентів із наявністю досліджуваного ознаки; q = 1 - p - частка респондентів, у яких досліджувана ознака відсутня. Значення p і q найчастіше невідомі до проведення дослідження та приймаються за 0,5;

Δ – гранична помилка вибірки. У нашому випадку для проведення соціологічних досліджень приймаємо Δ = 7%. В результаті отримаємо n=195.

Запитання в анкетах можна поділити на три групи тестів. Перша група тестів відноситься до питання про психічний благополуччя населення і представлені в наступному вигляді:

«Чи вважаєте ви, що страх захворіти, втрата роботи чи доходу, обмеження у повсякденному житті та професійній діяльності, пов'язані з карантином, справді призводять до перелічених нижче відхилень у психічному благополуччі населення?»: стрес; занепокоєння; депресія; розлад сну; стійка втома; нудьга; гнів/агресія. Відповіді припускають 6 варіантів відповіді: "безперечно ні"; "ні"; «більше ні, ніж так»; "більше так, аніж ні"; «так»; "безумовно так".

Другий тест відноситься до питання про потребу населення в психологічній підтримці і представлений питанням: «Чи змінилася потреба в психологічних (психіатричних) послугах під час пандемії?» Відповіді припускають 4 варіанти відповіді: «залишилося тим самим»; "злегка збільшилася"; "виросла"; "значно збільшилася".

Третя група тестів відноситься до питання доступності населення в психологічній підтримці та представлена питаннями: «Як Ви загалом оцінюєте доступність психологічних послуг у Литві?». Відповіді передбачають 6 варіантів: "вони недоступні або важкодоступні"; «слабка державна підтримка у сфері психологічної допомоги»; «Вони випадкові, погано організовані»; «їхня якість залишає бажати кращого»; "вони доступні"; "вони в надлишку".

«Ви вважаєте, що у такому законі «Про практичну діяльність психолога» є необхідність?» Відповіді припускають 6 варіантів: "безумовно ні"; "ні"; «більше ні, ніж так»; "більше так, аніж ні"; «так»; "безумовно так".

«Чи є ціни на психологічні послуги в державному секторі (у школах, службах, медичних установах тощо) адекватними, наприклад, порівняно з цінами, що стягуються за інші послуги, або заробітною платою, яку виплачують інші фахівці?». Відповіді припускають 6 варіантів: "безумовно ні"; "ні"; «більше ні, ніж так»; "більше так, аніж ні"; «так»; "безумовно так".

Для опрацювання результатів досліджень пропонується застосувати вербальні шкали, які дозволять отримати кількісні оцінки на кодованій шкалі функції бажаності (рисунок 1). Функцію бажаності застосовують для переводу вербальних оцінок у кількісну безрозмірну шкалу. У якості функції бажаності пропонується один з граничних розподілів екстремальних статистик [3]: $F(x) = \exp(-\exp(-x))$

Рисунок 1 – **Графічний вид функції бажаності**

Результатом досліджень являється методика отримання кількісних оцінок складних систем на прикладі оцінки психічного стану людей під час пандемії. Ця методика дозволяє застосовувати широкий спектр математичних інструментів для оцінювання та прийняття управлінських рішень у складних системах. При цьому вирішено низку наукових завдань:

- обґрунтували можливості застосування одного з граничних розподілів екстремальних статистик для оцінювання складних систем у соціології, що характеризуються великою кількістю показників.

- розробили кількісно-вербальну матрицю, яка дозволяє перевести різні варіанти вербальних оцінок у кодовану чисельну шкалу. Матриця передбачає застосування вербальних шкал із кількістю варіантів оцінок (від 2 до 7), що робить її досить універсальною;

- отримали чисельні значення узагальнених багатокритеріальних оцінок психологічного стану населення в період пандемії COVID-19 та системи державної підтримки та отримано відповідні гістограми їхнього розподілу в межах репрезентативної вибірки (195 осіб).

Розроблена методика дає можливість набувати чисельних значень вербальних оцінок, що дозволяє застосовувати методи математичної статистики для вирішення практичних завдань з управління в соціально-економічних системах. Серед таких завдань можуть бути завдання управління, що ґрунтуються на знанні законів розподілу показників системи, як випадкових величин, наприклад: визначення ймовірності несприятливих ситуацій; визначення ризиків у соціально-економічних системах; визначення закономірностей у динамічних системах; оцінювання систем для прийняття управлінських рішень та багато інших.

Список використаних джерел: 1. Cherniak O., Trishch R., Kim N., Ratajczak S. Quantitative assessment of working conditions in the workplace. *Engineering Management in Production and Services.* 2020. № 2(12). P. 99–106. 2. Trishch R., Gorbenko E., Dotsenko N., Kim N., Kiporenko A. Development of qualimetric approaches to the processes of quality management system at enterprises ac-cording to international standards of the ISO 9000 series. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies.* 2016. № 4/3(82). P. 18–24. 3. Ginevičius R., Trishch H. Petraškevičius V. Quantitative assessment of quality management systems' processes. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. 2015. №1(28). P. 1096-1110.

УДК 621.6

Стецюк С. М., докторант

Науковий консультант: **Я.В. Дорошенко**, д-р техн. наук, професор, професор кафедри транспортування та зберігання енергоносіїв

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ РУХУ ОЧИСНИХ ПОРШНІВ ШЛЕЙФАМИ СВЕРДЛОВИН ГАЗОВИХ РОДОВИЩ

Ключові слова: *шлейф свердловини, очисний поршень, рідинні забруднення, реконструкція, вузол запускання поршнів.*

Для виснажених газових родовищ характерним є зниження пластового тиску, дебіту газу, збільшенням вмісту конденсату, пластової води в складі газу, залпові викиди рідини. Це все призводить до накопичень забруднень у шлейфах свердловин, що зумовлює збільшення гідравлічного опору системи. Збільшення гідравлічного опору призводить до зниження пропускної здатності трубопроводів, зменшення різниці між пластовим тиском та тиском на гирлі свердловин і в свою чергу зменшення дебіту свердловин. Тому для збільшення обсягів видобування газу з виснажених родовищ треба регулярно очищувати шлейфи свердловин. На сьогодні одним із найпоширеніших методів їх очищення є продування швидкісними газовими

потоками. Однак, такий метод призводить до значних втрат газу і забрудненням довкілля, що не відповідає заявленим цілям із досягнення кліматичної нейтральності. До того ж із-за низького рівня пластового тиску таке очищення не є якісним. Методами якими можна очищувати шлейфи свердловин без втрат газу є закачування поверхнево-активних речовин та застосування різноманітних очисних поршнів.

Недоліками методу закачування поверхнево-активних речовин є те, що не завжди можливо видалити більшу частину рідинних забруднень, оскільки, ефективність очищення залежить від великої кількості параметрів, які складно збалансувати для кожного конкретного випадку (піноутворювачів, кратності і стійкості піни, технічних характеристик трубопроводу тощо). Негативом є надходження піни із газорідинним потоком до сепараційного обладнання.

За допомогою очисних поршнів можна добитись щоб не було викидів газу у довкілля під час очищення. Однак, проблемою є те, що системи транспортування газу виснажених родовищ спроектовані і побудовані без передбачення можливості їх очищення очисними поршнями. Вони містять відводи малого радіусу вигину, перехідники із більшого на менший діаметр труб і навпаки, різноманітні трійники. Все це вимагає застосування поршнів із пружних і міцних матеріалів, які до того ж б ефективно очищували трубопроводи і видаляли усі наявні рідинні забруднення.

Труднощами є відсутність інформації, невизначеність щодо руху поршнів перехідниками, відводами, трійниками і іншими елементами трубопроводів. У таких елементах відбувається значне згинання, стискання поршнів у результаті чого вони сильно притискаються до стінки і можливе їх застрягання, руйнування. Застрягання поршнів призводить до значних витрат. Потрібно зупинити транспортування газу, випорожнити трубопровід, знайти і видалити поршень заміною ділянки трубопроводу.

На ефективність очищення газопроводів поршнями впливає швидкість їх руху. Якщо вона занадто мала або занадто велика то ефективність різко погіршується [1]. До того ж треба досліджувати зношення поршнів із різних матеріалів. Під час руху трубопроводом поршні все більше зношуються в результаті чого коефіцієнт тертя і перепад тиску на поршні зменшуються [2].

Щоб планувати очищення систем транспортування газу виснажених родовищ виконано лабораторні експериментальні дослідження динаміки руху поршнів із різних пружних матеріалів трубопроводами, які містять відводи різного радіуса вигину, перехідники із більшого на менший діаметр труб і трійники. Поршні було виготовлено із пінополіуретану різної щільності, пінополіуретану покритого уретаном, саморуйнівної пружно-полімерної композиції, силіконового герметика, силіконового компаунда.

У відводах трубопроводів відбувалось гальмування руху поршня, його припинення більшими контактними силами, які були спричинені вигинанням поршня. У результаті такого вигинання відбувалось збільшення сил тертя. Коли сума сил, зумовлених тиском за поршнем та силою інерції мали більше значення, чим сила тертя то поршень не зупинявся у відводі. Тому поршні із матеріалів, які мають найбільшу густину (силіконовий герметик, силіконовий компаунд) найкраще проходили відводи.

У перехідниках трубопроводу із більшого на менший діаметр поршні припиняли свій рух через значне зростання контактних сил, що обумовлено стисканням поршнів у результаті чого збільшенням сил тертя. Коли поршень зупинявся починав збільшуватись тиск за ним, що призводило до руйнування поршнів із пружно-полімерної композиції, пінополіуретану різної щільності, пінополіуретану покритого уретаном. Поршні із силікону застрягали у перехідниках.

Що ж до динаміки руху поршнів із пружних матеріалів трійниками то у трійниках для усіх напрямків руху потоку поршні рухались за потоком. Цікавим є те, що у трійниках, у яких потік із двох сторін входить у магістраль трійника і виходить із його відгалуження, а поршень входить

у трійник із однієї з сторін магістралі, після виходу поршня з трійника його задня частина ставала передньою і навпаки передня – задньою. Така ж закономірність спостерігалась коли потік і поршень входять у магістраль трійника з однієї із сторін і виходять з відгалуження (друга сторона магістралі трійника була заглушена).

Під час проходження трійників, у яких потік із магістралі перетікає у відгалуження чи навпаки, поршнями які мають найменший модуль пружності на згин (із пружно-полімерної композиції, силіконового герметика і пінополіуретану низької щільності) виникали поперечні тріщини. Причому у поршнях із пружно-полімерної композиції виникали поперечні тріщини після двох-трьох проходжень поршня трійником, а у поршнях із силіконового герметика – після більше ніж десятьох. Руйнувань, пошкоджень поршнів із силіконового компаунда, який має найбільший модуль пружності на згин, під час проходження трійників не було виявлено.

Так, як і у відводах, рух поршнів із пружних матеріалів у трійниках сповільнювався, припинявся більшою силою тертя, яка зумовлена деформуванням (вигинанням) поршня і виникненням значних контактних сил. Найкраще трійники трубопроводів проходили поршні із матеріалів, які мають найбільшу густину. Під час експериментальних досліджень спостерігались поодинокі випадки застрягання, тимчасової зупинки поршнів із пружно-полімерної композиції, силіконового герметика та силіконового компаунда у трійниках. Поршні із пінополіуретану, які мають найменшу густину, і відповідно на них діє невелика сила інерції, за певних умов тимчасово зупинялись і відновлювали рух, застрягали у трійниках. Із зменшенням швидкості руху, збільшенням величини перетікання повітря через поршень і довжини поршня здатність поршнів із пінополіуретану проходити трійниками зменшувалась.

Список використаних джерел: 1. Jian-feng Y., Wen-wen W., Feng A. Pigging technology of long-distance pipeline. Pipeline Technique and Equipment. 2013. № 3. P. 48-49. 2. Zhang H., Sanchez C., Liu S., Zhang S., Liang H. Wear of a polyurethane rubber used in dry gas pipeline as inspection gauges. *J. Nat. Gas Sci. Eng*. 2017. Vol. 41. P. 40-48. http://doi.org/ 10.1016/j.jngse.2017.02.035

УДК 657.1.011.56

Формагей Я.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.В. Зябченкова,** ст. викладач кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ключові слова: *автоматизація, бухгалтерський облік, інформаційні технології, управлінські рішення.*

Актуальність даної теми полягає в тому, що використання інформаційних технологій(ІТ) в бухгалтерському обліку є важливим фактором в управлінні фінансовою діяльністю підприємства. У сучасному бізнес-середовищі, де швидкість і точність є ключовими елементами успіху, компаніям будь-якого розміру та галузей стає все більше необхідно використовувати ІТ у бухгалтерському обліку для того щоб автоматизувати деякі етапи, оскільки це допомагає забезпечити ефективний і точний облік, підвищує продуктивність і ефективність, знижує ризик помилок, забезпечує точність і надійність зберігання даних.[0]

Бухгалтерський облік – це система безперервного, суцільного, документально обґрунтованого і взаємопов’язаного відображення господарських засобів, джерел їх утворення і процесів, узагальнених у грошовому виразі для контролю за діяльністю господарського суб’єкта

та прийняття управлінських рішень.[0] Він має здійснюватися від початку реєстрації і до закриття діяльності компанії, тому є необхідністю для всіх підприємств. Автоматизація деяких процесів обліку на підприємстві означає, що власник прагне удосконалити робочий процес.

Напевно кожен бухгалтер користується або користувався хоча б однією програмою для ведення бухгалтерського обліку. Вони можуть об'єднувати дані кількох відділів компанії: продажів, закупівель, маркетингу тощо. Це суттєво спрощує пошук інформації, зменшує час передачі документів від одного відділу до іншого. Також ведення бухгалтерії в програмі допомагає проводити складні розрахунки, автоматично розрахувати та заповнити форми регламентованої звітності, надіслати документи до фіскальної органів.

Українські розробники вже створили багато хороших систем для ведення бухгалтерського обліку і не тільки. Наприклад: M.E.DOC, Dilovod, MASTER: Бухгалтерія, BOOKKEEPER, Облік SaaS, Дебет Плюс, iFin Zvit, SMARTFIN.UA та ін. Кожна здатна допомогти в автоматизації бухгалтерського обліку, головне обрати ту, яка підходитиме саме вашому підприємству в залежності від функціоналу, можливостей та тарифів. Нище в табл.1 наведено порівняння 3 популярних застосунків для ведення бухгалтерії в Україні.

Таблиця 1 – **Порівняльна характеристика бухгалтерських програм в Україні**

Назва програми	Коротка характеристика	Структура системи	Тариф, тривалість передплати	Електронна звітність
Дебет Плюс	Українська компанія з розробки програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського, операційного та фінансового обліку. Працює з урахуванням усіх нововведень в законодавстві. Підходить державним, комунальним, сільськогосподарським, ЖКГ підприємствам, а також підприємствам з виробництва та торгівлі.	Облік основних засобів, облік касових операцій, облік заробітної плати, облік банківських, операцій, облік ТМЦ, зведення бухгалтерського балансу, адміністратор комплексу (підсистема для налаштування всього комплексу та управління користувацькою системою (всього 16 підсистем та модулів)	Змінюється залежно від конфігурації підприємства. Передплату можна здійснювати помісячно, раз на півроку, рік, одноразово безстроково	-
MASTER: Бухгалтерія	Це програмне забезпечення від українських розробників для ведення бухгалтерського та податкового обліку. Адаптована під український ринок та відповідає всім вимогам законодавства. Підходить для бюджетних установ, бізнесу та комерційних підприємств, підприємствам різних галузей.	Усі ділянки обліку: банк і каса, купівлі та продаж, склад, виробництво, основні та нематеріальні активи, податковий облік, кадри, зарплата, звітність, довідники.	Може використовуватися міні версія з обмеженими функціями, остаточна версія розраховується менеджером індивідуально. Передплата відбувається помісячно або щорічно	Звіт перед органами контролю
SMARTFIN .UA	Бухгалтерська програма, створена для українців та підходить для ведення малого бізнесу. Не потребує прив'язки до ПК, бухгалтерію можна вести на смартфоні чи планшеті.	Облік заробітної плати, робочого часу, кадрових документів, звітність, облік торговельних операцій, каси та банку, бухгалтерські звіти.	Для 1 ФОП – 275 грн, для 2-10 підприємств – 200 грн за компанію, більше 10 підприємств – обговорюється індивідуально. Тривалість передплати місяць.	Відправка електронних звітів через особистий кабінет.

Створено автором на основі джерел: [0],[0],[0]

Отже, підсумовуючи наведені вище факти, можна зробити висновок, що використання інформаційних технологій для автоматизації процесів бухгалтерського обліку є популярним в Україні, так як це спрощує роботу, зменшує ризик людського фактору та пришвидшує роботу

бухгалтера. На ринку бухгалтерських програм в Україні є дійсно чимало багатофункціональних застосунків, що допомагають автоматизувати та спростити ведення бухгалтерського обліку для будь-якого підприємства. Є багато актуальних пропозицій як для державних установ, великих підприємств, так і для тих, хто тільки розвивається або планує розпочати власну справу.

Список використаних джерел: Бухгалтерський облік: опорний конспект лекцій. URL:http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/24307/1/% D0%BB%D1%96%D0%BA.pdf 2. Лемішовська О.С., Лінинська В.І. Бухгалтерський облік в умовах впровадження інформаційних технологій і систем. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 44. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1794/1729 3. *Дебет Плюс*: веб-сайт. URL: https://debet.com.ua/ 4. *MASTER*: веб-сайт. URL:https://masterbuh.com/ 5. *SMARTFIN.UA*: веб-сайт. URL: https://smartfin.ua/

УДК 621.793

Шабетя С. А., провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСНАСТКИ ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ПОРОШКОВОГО ПОЛІЕФІРНОГО ПОКРИТТЯ НА ДОВГІ ДЕТАЛІ З РІЗЬБОВОЮ ФІКСАЦІЄЮ ДЛЯ КОМПЛЕКСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗЕРВУ НАЯВНОГО ОБЛАДНАННЯ

Ключові слова: *порошкове покриття, технологічна оснастка, раціональне розташування деталей, розподіл мас.*

Процес нанесення порошкового поліефірного покриття передбачає електростатичну адсорбцію часток полімерного порошку на поверхнях і подальшу полімеризацію фарби за певних температур на виробі. Габаритна камера для фарбування дозволяє забезпечити процес нанесення поліефірного порошку на поверхню виробу. Габарити печі, яка працює в парі з фарбувальною камерою, обмежені.

Деталі з напиленим фарбувальним порошком підвішуються на оснастці в печі. В разі використання довгомірних деталей, з довжиною, що перевищує висоту робочого простору печі, але меншою за його ширину можна застосувати спеціальне технологічне оснащення.

Модель оснастки пропонується з умови, що маса оснастки буде у двічі перевищувати масу деталей, які кріпляться на ній. Бажано, щоб центр мас оснастки в навантаженому і в ненавантаженому стані розміщувався геометрично в об’ємі маси основи оснастки (Рис. 1).

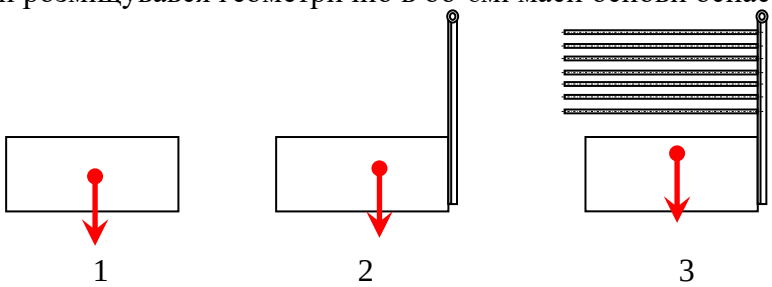

Рисунок 1 – **Розміщення центру мас для основи оснастки (1), оснастки (2) та виробів у оснастці (3)**

Кріплення довгомірних деталей з торцевою різьбою бажано здійснити в стійці з різьбою в отворах, що відповідають різьбі на деталях. Переріз стойки має бути у вигляді кутника або швелера для компенсації зусиль згину від ваги деталей. Кріпитися стійка має збоку основи, щоб видовжені деталі розташовувалися над оснасткою, зменшуючи загальний момент інерції оснастки з деталлю.

Різьба має бути захищена від покриття. Закручуючи довгомірні деталі в стійку, основна частина деталі, що фарбується залишаються відкритими для нанесення порошку. Різьбова частина, таким чином, залишається закритою різьбою оснастки та стінкою швелера чи кутника (Рис. 2.).

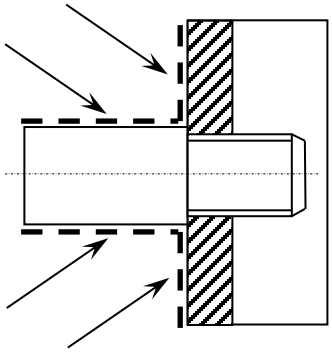

Рисунок 2 – **Місця осідання порошку поліефірного**

Висота оснастки обмежується висотою робочого простору печі, в якій вона розташовуються для термічної полімеризації порошкового покриття. Складатися висота оснастки буде з висоти основи, висоти стойки для кріплення деталей та пристосування для кріплення оснастки в камері напилення. Виходячи з цих умов, висота основи має бути мінімально для забезпечення фіксації потрібної кількості довгомірних деталей та достатньою для того, щоб центр мас навантаженої оснастки геометрично розташовувався в межах основи для стійкості конструкції в цілому під час термічної обробки.

Висота оснастки має бути на стільки меншою за висоту робочого простору печі, щоб розмістити її було зручно в печі не допускаючи торкання напилених поверхонь з поліефірним порошком до стінок та верху камери (Рис.3.).

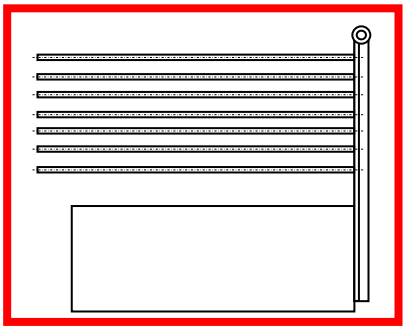

Рисунок 3 – **Розміщення оснастки з виробами в камері**

Розроблена модель оснастки дозволяє комплексно застосувати резерви наявного обладнання для термічної обробки та комбіновано виконати вимоги щодо порошкового покриття довгомірних виробів: 1) компактно розташувати деталі, 2) упередити заповнення різьби фарбою, 3) забезпечити стійкість оснастки з виробами в печі з обмеженими габаритами.

УДК 579.64

Білоус А.П., Гарасименко Т.А., здобувачки вищої освіти
Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет "Чернігівська політехніка", м. Чернігів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ БІОПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ МІКРООРГАНІЗМІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВРОЖАЙНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

Ключові слова: *ефективні мікроорганізми, біопрепарати, оптимізація врожайності.*

В останні роки у багатьох країнах світу, незважаючи на широкі можливості застосування агрохімікатів у процесі вирощування сільськогосподарських культур, широкого значення набуває застосування біопрепаратів на основі мікроорганізмів. Це означає збереження стабільного рівня вмісту органічної речовини в ґрунті, де головна роль її у розкладі й утворенні складніших органічних речовин, у тому числі гумусу, належить мікроорганізмам: біологічне перетворення азоту повітря в органічні азотовмісні сполуки [1].

В органічному землеробстві широко застосовується ЕМ-технологія – це система землеробства із застосуванням ефективних мікроорганізмів (ЕМ). Головним завданням ЕМ-технології є створення оптимальних умов для розвитку корисних мікроорганізмів, які мають підвищувати родючість ґрунту та урожайність сільськогосподарських культур. Збільшення кількості природної мікрофлори ґрунту та стимуляція рослин до більш активної життєдіяльності можливе за рахунок внесення до ґрунту ефективних штамів корисних мікроорганізмів, внаслідок чого підвищується надходження до рослин поживних речовин [2].

Біопрепарати є живими клітинами відселектованих за корисними властивостями мікроорганізмів, які знаходяться або в культуральній рідині, або адсорбовані на нейтральному носії. Такі препарати дозволяють отримати величезну концентрацію корисних мікроорганізмів (в 1 мл або грамі препарату міститься до 1,5 млрд клітин бактерій) [2].

Сьогодні існує досить велика кількість біопрепаратів на основі мікроорганізмів. Вони покращують мінеральне живлення рослин і стимулюють їх ріст. Усі відомі мікробні препарати засновані на природних явищах: азотфіксації і фосфатмобілізації, які характерні для епіфітних і ґрунтових мікроорганізмів. Найпопулярніші мікробні препарати (на основі азотфіксуючих мікроорганізмів) значно підвищують урожайність сільськогосподарських культур у середньому на 15–20 % [4].

Поряд з азотом не менш важливим макроелементом є фосфор. Широке застосування отримали біопрепарати на основі мікроорганізмів, здатних перетворювати важкорозчинні фосфати у форми, доступні рослинам. Один з найбільш перспективних напрямів покращення фосфорного живлення сільськогосподарських культур - це біологічна мобілізація фосфатів [5].

За використання біопрепаратів на основі мікроорганізмів підвищується схожість насіння; збільшується стійкість рослин до різних хвороб; зростає стійкість посівів під час заморозків; скорочується період вегетації, рослини швидше дозрівають; зростає урожайність культур на 10–60%; покращується якість продукції і збільшується насиченість її вітамінами; в продуктивних органах рослин не утворюються нітрати і нітрити, їх кількість, навпаки, знижується в 1,5–2 разів; утроє-четверо скорочується потреба в мінеральних добривах за сумісного їх використання

з біопрепаратами; відновлюється і покращується структура ґрунту; прискорюється процес ґрунтоутворення [1].

Порівняно з хімічними аналогами мікробні добрива та пестициди мають ряд переваг. Вони безпечні для навколишнього середовища, людей, тварин і бджіл, не викликають звикання у шкідників і резистентності у патогенних мікроорганізмів - це дозволяє ефективно використовувати засоби протягом багатьох років без збільшення норми витрати діючої речовини [3].

Всі ці фактори сприяють оптимізації врожайності сільськогосподарських культур та підвищенню родючості ґрунту без шкоди навколишньому середовищу. Крім того, відносно низька вартість біопрепаратів, висока окупність, нескладна технологія застосування, яка безпечна для навколишнього середовища, зумовлюють їх широке використання.

Список використаних джерел: 1.Біопрепарати для сої - дієвість перевірено. URL: http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/13557-biopreparaty-dlia-soi-diievist-perevireno.html. (дата звернення 10.04.2023). 2.Біопрепарати як основа системи інтегрованого захисту рослин. URL: https://www.pro-of.com.ua/biopreparati-yak-osnova-sistemi-integrovanogo-zaxistu-roslin/. (дата звернення 10.04.2023). 3.Як використовувати біопрепарати з максимальною користю для розсади. URL: https://imexagro.com.ua/en/news/yak-vykorystovuvaty-biopreparaty-z-maxymalnoyu-efectyvnistu.htm. (дата звернення 10.04.2023). 4.Volkogon, V.V.; Zaryshniak, A.S.; Hrynnyk, I.V.; Berdnikov, O.M.; Nadkernichna, O.V.; Kovalevska, T.M.; Tokmakova, L.L. Methodology and Practice of Using Microbial Agents in Agricultural Crop Cultivation Technologies; Volkogon, V.V., Ed.; Agrarian Science: Kiyv, Ukraine, 2011; 156 p. 5.Tikhonovich, I.A.; Provorov, N.A. Agricultural microbiology as the basis of ecologically sustainable agriculture: Fundamental and applied aspects. Sel'skokhozyaistvennaya Biol. [Agric. Biol.] 2011.

УДК 579.64

Бондар І.М., аспірантка,
Шевченко Л.А., канд. с.-г. наук.
Науковий керівник: **В.В. Волкогон,** д-р с.-г. наук, професор, академік НААН
Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН,
м. Чернігів, Україна

БІОКОМПОСТУВАННЯ ПТАШИНОГО ПОСЛІДУ

Ключові слова: *мікроорганізми, біокомпостування, компост, родючість ґрунтів.*

Пташиний послід є цінним органічним добривом, що містить значні кількості макро-, і мікроелементів та органічних речовин. Проте використання сирого посліду в технологіях вирощування сільськогосподарських культур супроводжується збільшенням рівня парникових газів в атмосфері, накопиченням важких металів та антибіотиків у ґрунтах і водоймах, розвитком патогенних мікроорганізмів в агроценозах. У зв'язку з цим не викликає сумніву доцільність створення новітніх технологій переробки пташиного посліду, які можуть забезпечити усунення небажаних екологічних наслідків.

Одним із перспективних напрямів підготовки пташиного посліду до використання як добрива є його компостування. Цей агрозахід дозволяє вирішити низку важливих проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища накопиченими відходами птахівництва у буртах та кар'єрах. Проте більшість з існуючих сьогодні технологій компостування практично не

враховують мікробіологічні особливості процесів трансформації органічного субстрату. Між тим, саме мікроорганізми забезпечують оптимізацію перебігу процесів мінералізації-синтезу органічної речовини при компостуванні посліду [1].

Перспективними технологіями компостування відходів птахівничої галузі є такі, що передбачають інтродукцію до компостних агрономічно корисних мікроорганізмів. З цією метою використовують різні види бактерій (*Pseudomonas* sp., *Bacillus* sp., *Lactobacillu*s sp.) та мікроскопічних грибів (*Aspergillus* sp., *Fusarium* sp., *Mucor* sp., *Sporotrichum* sp.). Перспективними у цьому аспекті є мікроміцети з роду *Trichoderma*, оскільки окремі представники цієї таксономічної групи мікроорганізмів володіють цінними агрономічними властивостями, зокрема, вони є потужними біодеструкторами органічної речовини, характеризуються антагоністичною дією щодо низки збудників захворювань культурних рослин та є продуцентами фітогормонів. У ході такого компостування посліду в субстраті активно розвиваються інтродуковані мікроорганізми, накопичуються фізіологічно активні речовини, зменшуються втрати карбону і нітрогену, важкорозчинні сполуки фосфору, калію та інших елементів трансформуються у форми, сприятливі для засвоєння рослинами [2].

При проведенні досліджень мікробіологічних особливостей компостування пташиного посліду нами показано доцільність використання активних штамів *Trichoderma harzianum* і *Bacillus megaterium* для оптимізації процесів. Поетапна інтродукція цих мікроорганізмів до компостованих субстратів дозволяє скоротити терміни компостування сировини й отримати цінне біоорганічне добриво, яке характеризується не лише наявністю поживних речовин в оптимальних для засвоєння рослинами формах, але й високим вмістом біологічних агентів, що позитивно діють на метаболічні процеси рослинного організму. Практично таке добриво є своєрідним біопрепаратом з широкими функціями впливу на формування родючості ґрунту та урожайності сільськогосподарських культур [2;3].

Проводяться дослідження технологічних аспектів застосування біоорганічного добрива у технології вирощування пшениці озимої.

Список використаних джерел: 1. Деркач С. М., Гаценко М. В., Луценко Н. В., Штанько Н. П., Волкогон В. В. Дослідження сукцесій мікроорганізмів при компостуванні курячого посліду. Молодь і поступ біології : матеріали X міжн. наук. конф. студентів та аспірантів (м. Львів, 8–11 квітня 2014 р.). Львів, 2014. С. 169–170. 2. Волкогон В. В. Деркач С. М., Дімова С. Б., М’ягка М. В., Луценко Н. В., Штанько Н. П., Наконечна Л. Т. Біокомпостування органічного субстрату на основі пташиного посліду за інтродукції асоціації грибів *Trichoderma harzianum* 128. *Агроекологічний журнал*. 2018. № 1. С. 108–115. 3. Клименко М. О., Долженчук В. І., Глущенко М. К. Застосування органічних добрив та їх роль у підвищенні родючості ґрунтів. *Вісник Національного університтету водного господарства та природокористування*. 2013. № 2. С. 3-9.

УДК 630(075.8)

Голуб Н.А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Ключові слова: *лісовідтворення, лісове господарство, лісові ресурси, лісова продукція.*

Перехід до ведення лісового господарства на основі сталого управління лісами є сьогодні головним завданням українських лісівників-практиків. Його актуальність обумовлена низкою чинників, серед яких низька лісистість території держави, екологічна значимість лісів, а також необхідність забезпечення зростаючих потреб та рівних можливостей для розвитку сучасного та майбутніх поколінь, насамперед нашою відповідальністю за майбутнє лісів України. Новий підхід до управління повинен гарантувати комплексне та гармонійне використання екологічних, соціальних та економічних функцій лісів, підвищити прибутковість лісової промисловості та забезпечити відтворення використання лісових ресурсів. Водночас екологічними аспектами сталого розвитку галузі мають стати збереження та збільшення територій із характерними ознаками лісової екосистеми, а також раціональне та безпечне використання лісових ресурсів[2].

Економічна складова стійкого розвитку обумовлена обмеженістю і доступністю лісу і необхідністю забезпечення стійкого використання його ресурсів.

Соціальний вимір стійкого розвитку спрямований на соціальну стабільність, реалізацію прав власності громадян на лісові ресурси та їх конституційний захист.

Завдання стійкого розвитку лісового господарства може бути вирішено шляхом пріоритетного відновлення лісів, важливість якого визнається не тільки експертами, але й широкою громадськістю.

Проблеми відтворення лісових ресурсів з метою підвищення лісистості України пов'язані з надмірними рубаннями лісів, глобальними змінами клімату, коливаннями рівня ґрунтових вод, повенями, що призводять до надзвичайних ситуацій та іншими катаклізмами. Тому не дивно, що за сучасних умов відтворення та збереження лісів світовою спільнотою сприймаються як гарантію екологічно безпечного майбутнього людства. Про впровадження моделі сталого розвитку лісової галузі з повним правом можна буде стверджувати тільки в разі подолання головних проблем, притаманних вітчизняному лісовідновленню та лісорозведенню та забезпечення системного, достатнього за обсягами відтворення лісів, що відповідає сучасним вимогам та викликам сьогодення.

Однією з головних проблем відтворення лісів у контексті сталого розвитку галузі є недостатність обсягів лісорозведення та якісного лісовідновлення. Перше віддаляє досягнення науково-обґрунтованої лісистості окремих регіонів країни, а друге, особливо штучне, навіть при надмірному регламентуванні не завжди забезпечує якісне лісовідновлення, зокрема, відтворення біологічно стійких лісових ценозів, максимально наближених за складом та формою до деревостанів корінних типів лісу[1].

Забезпечення якості плантаційних лісів для відтворення, що багато в чому визначає здатність лісів виконувати властиві їм функції у майбутньому та відповідати вимогам сталого розвитку є серйозною проблемою. Наслідки зниження якості лісу, особливо в періоди розширеного відтворення лісів та зміни пріоритетів лісового господарства на користь лісокористування,

виявляються протягом усього періоду розвитку лісового господарства, часто до основного рубання насаджень. Невдачі під час посадки лісових культур та подальше погіршення якості насаджень дуже важко виправити на наступних етапах розвитку плантаційних лісів. В результаті відбувається масове усихання лісоутворюючих порід (типові приклади – соснові ліси на старих ріллях та штучні ялинові ліси в Карпатах). Збільшення частки природного насіннєвого лісовідновлення та посіву жолудів у лісогосподарському виробництві може зменшити усихання дубових насаджень у майбутньому. Такі коригування особливо доречні за нинішніх умов глобального потепління. Це пояснюється тим, що дерева насіннєвого походження формують глибокі кореневі системи, які є унікальними для дуба та гарантують біологічну стійкість у посушливі періоди.

Одним з важливих загальних показників якості лісової продукції, що створюється, є виживання. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують дані інвентаризації лісових культур у контексті природних зон.

Поліпшення відтворення лісів, найважливішого компоненту лісогосподарського виробництва, безперечно, сприятиме збільшенню лісових ресурсів з урахуванням місцевих екологічних, соціально-економічних та кліматичних умов, що прискорить перехід до сталого лісокористування [3].

Список використаних джерел: 1. Маурер В.М. Сучасні завдання з удосконалення відтворення лісових ресурсів у контексті сталого управління лісами / В.М. Маурер // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2012. – Вип. 171, ч. 2. – С. 68–75. 2. Маурер В.М. Парадигма вдосконалення відтворення лісів в умовах реформування лісової галузі України/В.М. Маурер// Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2010. – Вип. 152, ч. 2. – С. 32–39. 3. Концепція переходу України до сталого розвитку : схвалена Верховною Радою України URL : http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm (дата звернення 10.04.2023).

УДК 632:595:595.7

Єрмоленко В.І., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **О.М. Корма,** канд. біол. наук, доцент кафедри аграрних технологій та лісового господарства

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕНТОМОПАТОГЕННИХ НЕМАТОД В ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ КУЛЬТУР СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ ІЗ ЗАКРИТОЮ КОРЕНЕВОЮ СИСТЕМОЮ

Ключові слова: *інтегрований захист, біологічні методи захисту, ентомопатогенні нематоди, шкідники коріння, закрита коренева система*

У лісокультурному виробництві України основним видом садивного матеріалу є сіянці. З точки зору підвищення продуктивності лісів перспективним є застосування садивного матеріалу із закритою кореневою системою (СМЗКС). Технології виробництва СМЗКС впроваджуються у виробництво впродовж останніх 50 років. Основна перевага таких сіянців – збільшення часового проміжку для висадки, що суттєво розширює можливості лісогосподарських підприємств при плануванні посадкових кампаній. Сіянці із ЗКС швидше розвиваються, скорочуються витрати на догляд за насадженнями до того, як утвориться повноцінний ліс. Для забезпечення філій ДП

«Ліси України» Чернігівської області садівним матеріалом із ЗКС в Горбачівському лісництві філії «Чернігівське лісове господарство» організовується насіннєво-селекційний центр по вирощуванню СМЗКС.

Але умови вирощування сіянців в регульованому середовищі не захищають їх від негативного впливу біотичних факторів після висаджування на лісокультурну площу. Останніми роками відбувається збільшення популяцій травневих хрущів – найнебезпечніших шкідників кореневої системи в лісокультурному виробництві. Це тісно пов'язано з ризиками функціонування молодих культур сосни при лісовідновленні в умовах Полісся України.

Для обмеження застосування хімічних інсектицидів та зведення до мінімуму негативного впливу на довкілля останнім часом набуло поширення введення біологічних елементів, дія яких і ефективність будуть наслідком насичення екосистеми біоагентами, оскільки в лісових екосистемах природних регуляторів чисельності шкідливих комах недостатньо, що призводить до запізнення їх реакції на шкідників.

Серед біоагентів останнім часом увагу науковців привернули ентомопатогенні нематоди (ЕПН). Найбільший практичний інтерес представляють нематоди родів: *Steinernema* (23 види) та *Heterorhabditis* (8 видів). Ці біологічні агенти інтенсивно розмножуються в комахах, штучних живильних середовищах; залишаючись в ґрунті, можуть досить довгий час існувати у відсутності комахи-хазяїна. Стійкість по відношенню до різних видів пестицидів, а також безпечність для хребетних та теплокровних тварин та людини дозволяє використовувати ЕПН в різноманітних програмах управління чисельністю комах-шкідників [1, 3].

У наш час відомо, що для нематод родини *Steinernematidae* характерною є асоціація з бактерією виду *Xenorhabdus*, для нематод родини *Heterorhabditidae* – з бактерією виду *Photorhabdus*. У результаті зараження бактеріями комахи гинуть від септицемії, а інфекційні личинки нематод харчуються вмістом тіла комахи, що загинула [1, 3].

Спектр господарів ентомопатогенних нематод досить широко представлено лускокрилими комахами. *Steinernema carpocapsae* не заражує твердокрилих шкідників у природних умовах, тоді як нематоди виду *Steinernema feltae*, крім *Lepidoptera* (здебільшого *Noctuidae*), у природних умовах заражає твердокрилих комах (родини *Scarabidae, Curculionidae*) і, навіть, двокрилих (*Tipulla* sp; *Delia radicum*). Нематода *Heterorhabditis bacteriophora* теж належить до багатоїдних паразитів і заражує представників лускокрилих (родина *Noctuidae*) та твердокрилих (родини *Chrysomelidse, Scarabaeidae, Curculionidae*) комах. Існують види нематод, яким властива видоспецифічність, наприклад, цією властивістю володіють нематоди *Steinernema kurshidai* і *Steinernema scarabei*, які в природних умовах заражують личинок хрущів [3].

Для розведення ЕПН можна зібрати в природніх умовах. За даними А.М. Ковтуна (2016) частота трапляння ЕПН при обстеженні агроценозів України була вищою в насадженнях вічнозелених декоративних культур (ялівець, туя) – 75%, аніж в старих плодоносних садах (кісточкові, зерняткові, ягідні та горіхоплідні культури) – 31,3% та в польових агроценозах (гречка, соняшник, квасоля, гарбуз) – 12,5%. [2]

Окрім безпосереднього відбору ґрунтових проб, для виявлення ЕПН в природних умовах застосовують метод ґрунтових пасток, або так званих «живих пасток» із використанням сприйнятливих тест-комах (личинок великої воскової молі *Galleria mellonella*). Личинок молі культивують в лабораторних умовах на старій вощині, вилученій з пошкоджених і зіпсованих стільників. Вощину розміщують у 3-літрових скляних банках і ставлять до термостату з робочою температурою інкубування 27–30°С. Личинок останньої вікової стадії по дві особини поміщають в сферичні капсули з металевої сітки і закопують у ґрунт на глибину 10–30 см в радіусі 1 м від штамбу дерева. Через 5–6 днів комах виймають для встановлення заселення їх ЕПН в лабораторних умовах [2].

Зберігати ЕПН можна у вигляді водної суспензії. Тривалість зберігання визначається в основному життєздатністю інфекційних личинок. У свою чергу, до факторів, які визначають життєздатність самих інфекційних личинок у водній суспензії, відносять: швидкість так званого осадження нематод; адекватне забезпечення киснем; необхідний температурний режим; здатність до мікробіологічного забруднення та вплив антимікробних агентів. Найпростіші препаративні форми ентомопатогенних нематод є сумішшю інфекційних личинок, що знаходяться на субстратах, здатних підтримувати необхідну ступінь вологості. Зазвичай препаративні форми ентомопатогенних нематод зберігають у холодильниках [3].

Як відомо, нематоди – гідрофільні істоти, тобто для їхнього існування та переміщення необхідна достатня зволоженість субстрату. Цей факт певною мірою обмежує застосування нематодних препаратів в польових умовах без поливу, чого неможна сказати про регульоване середовище при вирощуванні СМЗКС.

Комірки касет із СМЗКС за два тижні до висаджування слід наситити водною суспензією ЕПН шляхом передпосадкового поливу. Сіянці із грудочкою субстрату, насиченого ЕПН, будуть висаджуватися на лісокультурну площу. В результаті нематоди будуть знаходитися на всій глибині кореневмісного шару ґрунту, одночасно в достатній мірі забезпечені вологою для існування на відміну від поверхневого поливу, який цього в повній мірі не гарантує.

Список використаних джерел: 1. Граціанова Н.В., Олененко В.В., Шевчук І.В. Ентомопатогенні нематоди родів Steinernema та Heterorhabditis проти західного травневого хруща. *Збірник наукових праць Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків*. Київ, 2012. Вип. 14. С. 158-162. 2. Ковтун А.М. Ентомонематологічні обстеження агроценозів України – як джерело виявлення чинників потенційного біоконтролю комах-шкідників. *Захист і карантин рослин* : міжвідом. тем. наук. зб. Київ, 2016. Вип. 62. С. 133-142. 3. Люїс Ед, Кайа Херри, Стефановська Т.Р., Підліснюк В.В. Сучасний стан та перспективи застосування ентомопатогенних нематод. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. Кременчук, 2009. Вип. 4 (57). Ч. 2. С. 141-153.

УДК 631.559:633.11"324":631.84(477)

Панченко Т.В., канд. с.-г. наук, доцент
Лозінська Т.П., канд. с.-г. наук, доцент
Устинова Г.Л., аспірантка
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

ФОРМУВАННЯ УРОЖАЙНОСТІ СОРТІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОЗ АЗОТНИХ ПІДЖИВЛЕНЬ В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *пшениця озима, підживлення, азотні добрива, урожайність, кореляційні зв'язки.*

Зростання урожайності пшениці озимої має велике значення для всього сільського господарства України. Урожайність пшениці озимої в Україні ще досить низька, за статистичними даними в середньому на 1 га посіву вона становить 40-44 ц/га, в той же час такі країни як Франція, Великобританія, Німеччина, Бельгія, Швейцарія на ґрунтах, які значно поступаються у родючості нашим отримують в середньому понад 70 ц/га, і одним із факторів, що безпосередньо впливають на врожайність є азотне живлення пшениці.

Азот є одним з найважливіших макроелементів для рослин пшениці озимої і суттєво впливає

на її урожайність та показники якості зерна [1, 2]. Азот є ключовим елементом у синтезі білків та інших важливих рослинних речовин, що необхідні для зростання урожайності.

Наукові дослідження показали, що підживлення пшениці озимої азотними добривами може значно збільшити врожайність. Дослідження проведені в Індії показали, що внесення азотних добрив у кількості 120 кг/га підвищує врожайності пшениці озимої на 20-30% порівняно з тими полями, де внесення азотних добрив не проводилося [3].

Необхідно дотримуватися рекомендованих доз підживлень, відповідно ґрунтової діагностики та потреб рослин, оскільки надмірне внесення азоту може призвести до зниження якості зерна, а також до забруднення ґрунту і ґрунтових вод.

У своїй статті, опублікованій в журналі "Field Crops Research", науковці Макгілл та ін. [4] досліджували вплив доз азотних добрив на врожайність пшениці озимої. Вони зазначали, що найоптимальніша доза підживлення залежить від умов вирощування та погодних умов, але в цілому рекомендували використовувати дозу від 90 до 120 кг/га для досягнення максимальної врожайності.

Європейські вчені довели, що раціональне використання азотних добрив може не тільки збільшити врожайність, але й підвищити якість зерна та знизити витрати на вирощування. Дослідження проведені в Швейцарії показали, що оптимальна доза азотних добрив для пшениці озимої залежить від вмісту органічного речовини в ґрунті та кліматичних умов, але в середньому вона становила 120-140 кг/га [5].

Про те внесення азотних добрив може мати також й негативний вплив на довкілля. Наприклад, надмірне використання азоту призводить до зростання вмісту нітратів у воді та забруднення підземних вод [6]. Також, емісії азоту в атмосферу призводять до забруднення повітря та сприяти глобальному потеплінню [7].

Роки проведення досліджень були певною мірою різними за погодними умовами, тому і спостерігався вплив їх на врожайність зерна сортів озимої пшениці, відмічено також зміну врожайності сортів від схем азотного живлення.

За ґрунтово-кліматичними умовами оптимальним роком був 2021 рік. Цього року порівняно з іншими роками, відмічено максимальний показники урожайності усіх досліджуваних сортів, вона була більшою на 8-24 ц/га.

Аналізуючи варіанти без добрив доведено в середньому за 2019-2021 роки досліджень, найбільш врожайним виявився сорт Подолянка 32,8 ц/га, за повного одноразового внесення азоту в ґрунт (N90) кращим був сорт Золотоколоса - 64,7 ц/га, а сорт Богдана має найвищу урожайність за роздільного триразового внесення азотних добрив (69,8 ц/га). Сорти пшениці озимої Смуглянка та Принада є найменш урожайними на варіантах без добрив і поступається в середньому на 1,8-5,2 ц/га порівняно з іншими сортами.

Середні дані врожайності сортів озимої пшениці за різних схем азотного живлення вказують, що ефективність внесення добрив під сучасні сорти досить висока.

На варіантах без добрив урожайність зерна озимої пшениці становить в середньому 26,9-32,8 ц/га, порівняно з середніми статистичними даними по Україні вона досить висока, що на наш погляд пов’язано з добором хороших попередників, насиченням сівозміни на 40% бобовими культурами та вчасним проведенням всіх технологічних операцій.

Внесення добрив добре впливає на приріст урожайності і вона зростає на 37,0-42,3 ц/га. Роздільне підживлення позитивно вплинуло на елементи структури урожайності і тому спостерігається найвищий приріст урожайності за роздільного внесення азотних добрив по етапам органогенезу.

Для узагальнення впливу фактора густоти рослин сортів озимої пшениці проведено розрахунки кореляційної залежності.

Аналіз даних вказує, що спостерігається незначна кореляційна залежність між урожайністю

та кількістю рослин на варіантах без добрив r=0,294. За одноразового внесення азотних добрив кореляційна залежність трохи зменшується і коефіцієнт детермінації становить d=0,183, а за роздільного внесення азотних добрив по фазам органогенезу залежність між урожайністю і кількістю рослин досить низька, коефіцієнт детермінації становить d=0,144, тобто на усіх варіантах досліджень залежність середня, що вказує на те, чим більша густота рослин тим вища урожайність.

Враховуючи значення сорту і провівши кореляційний аналіз між врожайністю та нормами азотних підживлень доведено, що залежність досить висока у всіх досліджуваних сортів. Найбільша вона у сорту Богдана, коефіцієнт детермінації становить – d=0,888, а мінімальна у сорту Принада – d=0,590.

Список використаних джерел: 1. Панченко Т.В., Панченко М.Т. Вміст легкогідролізованого азоту в ґрунті після збирання попередників пшениці озимої в центральному Лісостепу України. / «Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту». Мат. міжнар. науково-практ. конференції, 31 жовтня 2019 року. Біла Церква, 2019. с. 12-14. 2. Панченко Т.В., Устинова Г.Л. Зміна густоти продуктивного стеблостою пшениці озимої від строків внесення азотних добрив в центральному Лісостепу України. / Аграрна освіта та наука: досягнення і перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Біла Церква: БНАУ, 2022. – С. 59-62. 3. Gupta, R. K., Naik, R. K., Kumar, V., Singh, R. K., & Kumar, S. (2016). Effect of Nitrogen Fertilization on Yield and Yield Components of Wheat. Journal of Wheat Research, 8(2), 52-55. 4. McGill, W. B., Robertson, J. A., & Tanton, T. W. (2008). Nitrogen fertilizer recommendations for wheat and barley in western Canada: review and update. Canadian Journal of Soil Science, 88(2), 189-202. 5. Schwendener, A., Kessler, R., & Frossard, E. (2017). Optimal nitrogen fertilization rates for winter wheat vary depending on soil organic matter content and climatic conditions. PLoS One, 12(10), e0186285. 6. Erisman, J. W., Sutton, M. A., Galloway, J., Klimont, Z., & Winiwarter, W. (2013). How a century of ammonia synthesis changed the world. Nature Geoscience, 6(10), 824-831. 7. Kanter, D. R., Musumba, M., Wood, S. L. R., Palm, C., Antle, J., Balvanera, P., ... & Smith, P. (2019). Evaluating agricultural trade-offs in the age of sustainable development. Agricultural Systems, 176, 102656.

УДК 630(075.8)

Пастух О.М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства

Національний університет “Чернігівська Політехніка”, м. Чернігів, Україна

ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ ТА ЙОГО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Ключові слова: *лісовідновлення, природне поновлення, штучне поновлення.*

Лісовідновлення є головним чинником в лісовому господарстві. До нього потрібно відноситись з відповідальністю. Є два види поновлення лісу-це природній та штучний. Природне поновлення відбувається природнім шляхом. Штучне поновлення – відбувається за участі людини [3].

Природне поновлення — більш економніше, воно скорочує період лісовирощування на 10-15 років, потребує значно менших зусиль і витрат коштів, ніж створення лісових культур. Щоб природне поновлення лісу було продуктивним, лісівники всіляко цьому сприяють, зокрема стимулюють появу самосівів та підросту деревних порід, ліквідовують ті рослини, які можуть їх

заглушити, а також створюють змішані насадження із порід, які відповідають типам лісорослинних умов. Однак є проблема: висока загроза ураження самосіву грибковими захворюваннями та коренегризними комахами в перші роки життя. Крім того ділянки природного поновлення потребують ретельного та дбайливого догляду, а хаотичне розміщення самосіву дещо ускладнює цей процес [1].

Штучне поновлення – його переваги в швидкому залісенні будь-яких лісових площ, формування заданого складу, запобігання небажаної зміни порід, рівномірне розміщення дерев по площі; створення кращих лісорослинних умов в посівних і посадочних місцях за рахунок обробітку ґрунту. Але його проблемними недоліками є більша собівартість, і складність робіт; деревостани не проходять в молодому віці стадію природного відбору; спрощеність формованих насаджень, ослаблення нижніх ярусів рослинності, розтягнутість; знижена стійкість лісових культур до несприятливих екологічних факторів і шкідників; загибель не менше одної третьої обсягу створення лісових культур [2].

Основною проблемою всього лісовідновлення є шкідники, різні ссавці та хвороби, які можуть вражати і заважати нормальному росту і розвитку дерев, або взагалі можуть призвести до загибелі. На даний момент ці проблеми не є остаточно вирішеними.

Список використаних джерел: 1. Природне поновлення лісів. URL: https://cvoulmg.gov.ua/pressluzhba/novina/article/prirodne-ponovlennja-lisiv.html (дата звернення 12.04.2023). 2. Лісівничі та економічні переваги і недоліки природного і штучного, попереднього і наступного, насіннєвого і вегетативного лісовідновлення. URL http://um.co.ua/8/8-2/8-225053.html (дата звернення 12.04.2023). 3. Лісовідновлення. URL: http://surl.li/hgxyr (дата звернення 12.04.2023).

УДК 338.43

Пономарчук А.П., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.І. Рябуха**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВИРОБНИЧІ РИЗИКИ ВИРОЩУВАННЯ КУРЕЙ М’ЯСО-ЯЄЧНОГО КРОСУ DOMINANT CZ

Ключові слова: *птахівництво, кури-несучки, несучість, ризик, прийняття рішень.*

Сучасні реалії мають вагомий вплив на діяльність підприємств сільського господарства, галузі птахівництва зокрема. Керівництво птахогосподарств вимушене оперативно приймати рішення, враховуючи цінові зміни на зернові, ускладнення з поставками ветеринарних препаратів, коливання споживчого попиту та зменшення купівельної спроможності населення. На прикладі ТОВ ППК «Поліські курчата» проведено дослідження особливостей управління ризиками повного циклу вирощування курей-несучок м’ясо-яєчного кросу DOMINANT CZ.

Першим етапом вирощування курей є завезення добових курчат батьківського стада з Чехії. Від показників життєдіяльності залежить їх адаптація до змін умов зовнішнього середовища. На цьому етапі виникають ризики пов'язані з дотриманням температурного режиму під час транспортування, швидкості доставки та митного контролю, санітарних умов [1].

Другим етапом є процес вирощування курей та півнів до початку яйцекладки. Дотримання ветеринарних норм щеплення курей, раціонів годування із врахуванням віку та огляду курчат,

перевірки якості складових комбікормів, забезпечення рекомендованих умов утримання (температура, світловий режим, щільність, чистота).

На першому тижні вирощування рекомендована температура утримання 32-34 ºС. На другому тижні – 27-31 ºС. Кожний наступний тиждень можна знижувати температуру на 2 ºС, але не нижче за 18 ºС [2].

На першому тижні життя курчата потребують 23 години світла на добу. На другому тижні кількість світлових годин зменшується майже вдвічі та становить 12 годин. У віці 5-13 тижнів – 7 годин, 17 тижнів – 10 годин, 19 тижнів – 12 годин, 21-25 тижнів – 14 годин, 27-31 тижнів – 14,5-15,5 години, 33-37 тижнів – 16 годин.

Для нормального росту та розвитку добових курчат треба дотримуватись щільності утримання: вік: 1-4 тижні – щільність посадки: 25 голів на 1 м²; 5-10 тижнів – 12 голів на 1 м²; 10-18 тижнів – 9 голів на 1 м². Вік 19-78 тижнів – 5 голів на 1 м² [3]. Забезпечення умов утримання курей-несучок є обов'язковим для нівелювання ризиків.

Початок яйцекладки та інкубація яєць є основними стадіями третього етапу вирощування птиці. Серед найвагоміших факторів впливу на несучість курей – фотоперіодизм, годівля та стрес. Зменшення освітленості пташника призводить до зниження рівня несучості птиці, але при цьому розмір яйця збільшується. На відміну, при надлишковій освітленості приміщення несучість курей зростає, але розмір яєць зменшується [4]. Комбікорм повинен бути збалансованим по обмінній енергії, амінокислотам, мікроелементам та вітамінам. Кури чутливі до обсягів споживання комбікорму, недогодування або перегодування зменшує несучість. Такі стресові фактори такі як шум, зміна обстановки, перегрів чи переохолодження, захворювання, вплив паразитів також негативно впливають на несучість.

Після інкубації яєць виводяться добові курчата, які діляться на курочку та півника за кольором та щільністю пір’я.

Заключним етапом є реалізація добових курчат та підрощених курей та півнів у віці від двох до трьох місяців. Саме на цьому етапі найбільш вагомими є ризики пов’язані із собівартістю продукції та купівельною спроможністю, ціновими коливаннями, оперативністю реалізації, рекламою та просуванням продукції. Від професіоналізму, компетентності та швидкості реагування відділу збуту залежить прибутковість діяльності підприємства.

Проаналізувавши всі виробничі процеси вирощування курей-несучок, можна зробити висновок, що для прийняття оперативних, обґрунтованих та раціональних рішень необхідний досвід оцінки результатів ризиків. Багатофакторність оцінки ризиків та проектування наслідків є ефективними інструментами, які варто використовувати керівництву підприємств господарств галузі птахівництва.

Список використаних джерел: 1. *Поліські курчата*: веб-сайт. URL: http://surl.li/hgxzq. 2.Рябуха Г.І., Тертична О.В., Шевченко Л.А., Пономарчук А.П., Показники економічної ефективності вирощування курей Dominant Greenshell. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. №1(29). С.7-18. 3. Технологія виробництва продукції птахівництва / В. П. Бородай, М. І. Сахацький, А. І. Вертійчук та ін. Вінниця, 2006. 360 с. 4. Іщенко Ю. Б. Фактори, що впливають на яєчну продуктивність птиці та на якість яєць. URL: http://avianua.com/info/img/yayechna_produktyvnist_ptytsi.png.

УДК 630(075.8)

Ребенок М.Є., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет “Чернігівська політехніка”, м. Чернігів, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ ТА ЛІСОРОЗВЕДЕННЯ

Ключові слова: *лісорозведення, лісовідновлення, лісові ресурси.*

Лісовідновлення та лісорозведення є важливими питаннями, оскільки ліси є ключовими компонентами здорової планети, які забезпечують різноманітні користі людству, такі як збереження біорізноманіття, водно-лісові ресурси, зниження викидів вуглецю, виробництво деревини та інші [1].

Однією з найбільших проблем лісовідновлення є високий рівень вирубки лісів, особливо в тропічних регіонах. Це призводить до зниження площі лісів та зниження біорізноманіття. Для розв'язання цієї проблеми необхідно проводити збалансовану лісову політику, яка забезпечуватиме ефективний контроль за вирубкою та підтримкою лісових екосистем. Іншою проблемою є вплив кліматичних змін на лісові масиви, що призводить до зниження корисних властивостей лісу, такі як поглинання вуглецю. Для вирішення цієї проблеми необхідно зменшувати викиди парникових газів, забезпечувати ефективну боротьбу зі зміною клімату та збільшення стійкості лісових екосистем до негативних зовнішніх впливів. Крім того, є також проблеми з ефективним використанням земель, які відведені для лісового господарства, а також з неефективним використанням ресурсів, таких як вода та добрива. Для розв'язання цих проблем необхідно забезпечувати ефективну лісову політику, яка забезпечуватиме оптимальний баланс між використанням ресурсів та збереження біорізноманіття та стійкості лісових екосистем [2]. Крім того, існують проблеми з недостатнім управлінням лісами, що призводить до неефективного використання лісових ресурсів та зниження якості лісових екосистем. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечувати ефективне управління, яке буде підтримувати оптимальне використання ресурсів та збереження біорізноманіття.

Ще однією проблемою є поширення шкідників та хвороб, що призводять до висихання та загибелі лісу. Для розв'язання цієї проблеми необхідно проводити дослідження та впроваджувати ефективні методи боротьби з шкідливими організмами. Також важливо враховувати соціально-економічний аспект лісовідновлення та лісорозведення, оскільки лісове господарство може забезпечувати робочі місця та дохід для місцевого населення. Проблеми в цій сфері включають недостатню участь місцевого населення у процесах управління лісом, низьку якість життя в лісових районах та недостатнє використання лісових ресурсів для розвитку місцевих господарств [3]. Узагальнюючи, актуальні проблеми лісовідновлення та лісорозведення включають необхідність збалансованої лісової політики, боротьбу зі зміною клімату та зменшення викидів парникових газів, ефективне використання ресурсів, ефективне управління лісами, боротьбу зі шкідниками та хворобами та соціально-економічний аспект лісового господарства. Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати інноваційні технології та методи управління лісом, підвищувати екологічну свідомість населення, забезпечувати належне фінансування лісового господарства та забезпечувати співпрацю між всіма зацікавленими сторонами. Однією зі складних проблем лісовідновлення є відновлення після лісопильного виробництва, коли після вирубки лісу відбувається деградація ґрунту, знищення ґрунтового покриву, порушення водного балансу, зменшення ґрунтової родючості. Для збереження та відновлення лісів необхідно проводити раціональне використання лісів та встановлювати

вимоги до захисту ґрунту та водних ресурсів. Також важливо використовувати методи лісового садівництва та інші природні методи відновлення лісу. Крім того, збільшення кількості лісових пожеж є серйозною загрозою для лісових екосистем. Це може бути пов'язано зі зміною клімату, несвідомим відношенням до лісів та відсутністю ефективних методів профілактики та гасіння пожеж. Для зменшення кількості лісових пожеж необхідно встановлювати строгі вимоги до поведінки в лісі, вдосконалювати систему протипожежного захисту та використовувати інноваційні технології для виявлення та швидкого гасіння пожеж [4].

Отже, проблеми лісовідновлення та лісорозведення є складними та вимагають комплексного підходу до їх розв'язання. Важливо забезпечити належне управління лісовими ресурсами, зберігати біорізноманіття та забезпечувати екологічну стійкість лісів. Для цього необхідно встановлювати вимоги до використання лісових ресурсів та захисту природних екосистем, проводити наукові дослідження та впроваджувати інноваційні технології у лісове господарство. Крім того, важливо залучати громадськість до питань лісового господарства, ведучи діалог зі всіма зацікавленими сторонами та забезпечуючи прозорість в прийнятті рішень. Також необхідно забезпечувати належний рівень фінансування лісового господарства, щоб забезпечити виконання всіх заходів з лісовідновлення та лісорозведення. Також, вирішення проблем лісовідновлення та лісорозведення є важливим завданням для збереження природних ресурсів та створення екологічно стійкої суспільно-економічної системи.

Список використаних джерел: 1. Лісове господарство України: проблеми та шляхи їх вирішення - наукова стаття, опублікована в журналі "Економіка АПК" у 2019 році. URL: http://eapk.org.ua (дата звернення 10.04.2023). 2. Лісове господарство України: проблеми та перспективи - наукова стаття, опублікована в журналі "Наукові праці Державного лісотехнічного університету" у 2019 році. URL: https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal (дата звернення 10.04.2023). 3. Лісове господарство в Україні: сучасний стан та проблеми - наукова стаття, опублікована в журналі "Сільськогосподарська наука" у 2020 році. URL: http://nfv.ukrintei.ua/view/5f0c3f69e9c40f0e391b3777 (дата звернення 10.04.2023). 4. Проект лісового законодавства в Україні - інформаційний портал, створений громадськими організаціями, що містить інформацію про розробку нового законодавства з лісового господарства в Україні. URL: http://surl.li/hgyar (дата звернення 10.04.2023).

УДК 634.1

Сизоненко В.Ю., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства

Національний університет «Чернігівська політехніка» м. Чернігів, Україна

САДОВЕ ГОСПОДАРСТВО ПЕРСПЕКТИВИ ТА РОЗВИТОК

Ключові слова : *садівництво, продукція садівництва, садове господарство.*

Розвитку вітчизняної галузі садівництва останнім часом приділяється значна увага, адже цей напрям агробізнесу гарантує довгострокову економічну вигоду та стійкий збут продукції. Однак цього року поряд із впливом кліматичних змін галузь наразилася на неочікувані проблеми логістики та збуту продукції, що може досить суттєво позначитися в майбутньому на перспективах розвитку цього напряму агробізнесу [1].

Подолання негативних тенденцій та забезпечення сталого розвитку галузі потребує вирішення основних завдань удосконалення системи економіко-правового забезпечення галузі, узгодження її з міжнародними стандартами; активізації інвестиційної політики, зокрема за рахунок розширення доступу виробників плодоягідної продукції до кредитних ресурсів на пільгових умовах; удосконалення механізму регулювання ринку плодів і ягід, забезпечення умов для формування і розвитку його інфраструктури; формування ефективних організаційних структур промислового садівництва; максимального використання можливостей для прискореного розвитку галузі на основі раціонального розміщення промислових насаджень плодоягідних культур; виваженої сортової політики, що передбачає широке впровадження тільки районованих вітчизняних та зарубіжних сортів на засадах ліцензування; розвиток розсадницької бази, створення умов для повного переходу виробництва садивного матеріалу плодових та ягідних культур на безвірусній основі; впровадження інноваційних технологій виробництва плодів і ягід; удосконалення системи зберігання та переробки плодів і ягід; здійснення наукового забезпечення галузі садівництва [2].

Клімат України сприятливий для культури різних плодових, ягідних і горіхоплідних дерев і кущів. Садівництво в Україні відоме з античних часів, його культивували греки на півночі Причорномор'я, зокрема в Криму. З княжої доби відомі сади при монастирях (наприклад, з 11 ст. в Києво-Печерському і княжих садибах); плодовими деревами є яблуні, груші, черешні, вишні, сливи, волоський горіх. Як тоді, так і пізніше (аж до 17 ст.) більше значення для прохарчування населення мали дико ростучі плодові дерева й ягоди. Чималого розвитку садівництво зазнало у 16—17 ст., а зокрема у 18, коли воно розвинулося при монастирях, садибах шляхти та козацької старшини; садівниками були переважно чужинці. Пізніше розвиткові садівництва сприяли німецькі, болгарські та чеські колоністи. З 18 століття садівництво поширилося й серед селян, але лише для власного вжитку, а з другої половини 19 століття також на збут, хоч промислове значення мало тоді поміщицьке садівництво.

Географічне розміщення садів порівняно з 1914 виникли нові промислові райони садівництва, зокрема на Донбасі, у Дніпровському пром. районі та навколо великих міст, тобто у районах найбільшого попиту на плоди.

До найсприятливіших природно-економічних зон для створення сировинних садів належать:

- Вінницька, Кримська, Закарпатська, Черкаська та Чернівецька області- яблука;
- зона Південного Степу Наддністрянщини - груші;
- Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Хмельницька, Чернівецька області- сливи;
- зона Південного Степу - черешні;
- Луганська, Донецька, Придніпровська, Харківська область - вишні;
- Кримська, Одеська, Херсонська області - персики;
- південні області - абрикоси;
- західні області, а також Київська, Чернігівська і Сумська області - ягоди [3].

Список використаних джерел: 1. Галузь садівництва: розвиток, тенденції та перспективи. URL:http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/18788-haluz-sadivnytstva-rozvytok-tendentsii-ta-perspektyvy.html (дата звернення 12.04.2023). 2. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року: завдання і заходи. URL:https://a7d.com.ua/agropoltika/zakon/nakazi_minap/1011-galuzeva-programa-rozvitku-sadivnictva-ukrayini.html (дата звернення 12.04.2023). 3. Садівництво в Україні. URL https://agrosyla.com.ua/sadivnytstvo-v-ukrayini/ (дата звернення 12.04.2023).

УДК 625.77

Скляренко Я.Д., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.М. Бондар,** старший викладач кафедри аграрних технологій та лісового господарства
Національний університет “Чернігівська Політехніка”, м. Чернігів, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Ключові слова: *садово-паркове господарство, місця відпочинку, садово-паркові об’єкти.*

Наше сьогодення складається із повсякденних процесів - будь то праця чи наш відпочинок, й нас постійно щось оточує, частіше за все це наша оселя, але ми також відвідуємо сади чи парки. Сьогодні міста з великою концентрацією населення, у яких підсилюється вплив несприятливих факторів, особливо мають потребу в спеціальних територіях, призначених для створення природних умов звичних людині [1].

Зі збільшенням міського населення, з’явилась потреба покращувати стан садово-паркового господарства його естетичний та санітарно-гігієнічний стан [2]. У наш час зелені насадження почали займати важливе місце у формуванні нашого навколишнього середовища. Зі збільшенням стресу в населення все більше виявлялася потреба в міських місцях відпочинку на свіжому повітрі. Під час швидкого розвитку індустріалізації потреба в зелених насадженнях становилась все більш серйозною. Зараз у містах з’являються нові парки відпочинку та покращуються вже наявні [3].

Тепер вже склалися основні принципи паркового будівництва, де будівлі та дерева почали виділятися на фоні різноманітних насаджень які підстрижені у вигляді будь-яких форм. Сьогодні розвиток паркового будівництва тісно пов'язаний з пануванням стилів бароко й особливо класицизму. Садово-паркові об'єкти України стали компонентами нашого архітектурного простору. Зараз стало доречним питання відновлення та створення нових ландшафтних просторів, але це потребує від фахівців все більше знань та навичок. Міста України починають інтенсивно зростати і це все частіше посилює увагу до садово-паркового господарства [4].

Список використаних джерел: 1. Історія українських парків.URL: https://ukrreferat.com/chapters/ukrainoznavstvo/istoriya-ukrainskih-parkiv-referat.html (дата звернення 12.04.2023). 2. Сучасний стан і перспективи розвитку ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства, урбоекології та фітомеліорації. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/5682 (дата звернення 12.04.2023). 3. Бегека А.Д. Нариси з історії охорони природи (від найдавніших часів до XIX століття). К., 1996. 89 с. 4. Білоус В.І. Садово-паркове мистецтво. Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів: Навч. посіб. для Вузів зі спец. садово-паркове господарство. Академія наук вищої школи України; Лісівнича академія наук України ; Уманська держ. аграрна академія. К.: Науковий світ, 2001. - 299 с.

УДК 504/502.3/.7

Терес К.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **В.П. Михайленко,** канд. хім. наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЗВАЛИЩ НА ЛАНДШАФТИ ПРОТЯГОМ ЇХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

***Ключові слова**: сміттєзвалище, екологічний стан, ландшафтні комплекси, відходи, забруднення.*

Утворення звалищ є необхідною умовою для коректної утилізації твердих побутових відходів. Проте звалища мають значний екологічний вплив на ландшафтні компоненти. Створення полігону зазвичай означає знищення оселищ дикої природи, їх переміщення та зміни всередині ландшафту. Ефект, який спричиняють відходи на навколишнє середовище, більшою мірою залежить від хімічних речовин, що містяться у ТПВ. Серед найвагоміших негативних наслідків функціонування сміттєзвалища слід зазначити: утворення фільтрату, виділення звалищного газу та метану. Також значний екологічний вплив завдає сам процес збору та транспортування сміття.

Фільтрат містить в своєму складі фосфати, нітрати, хлориди, важкі метали і токсичні водорозчинні органічні сполуки, що на десятиліття можуть забруднювати водоносні горизонти. Більш того, ґрунти та корені рослин досить довгий період можуть утримувати мігруючі сполуки токсичних металів (цинку, кадмію, ртуті та свинцю), що загрожує їх потраплянням до харчових ланцюгів.

Згідно з дослідженнями [2], концентрація важких металів на один кілограм відходів становить: (табл.1).

Таблиця 1 – **Вміст важких металів у відходах [2]**

Назви металів	Концентрація в 1 кг сміття
Миш'як	до 6 мг
Свинець	до 3000 мг
Кадмій	до 50 мг
Хром	до 2810 мг
Мідь	до 1000 мг
Марганець	до 200 мг
Нікель	до 189 мг
Ртуть	до 15 мг
Цинк	4000 мг

Згідно з даними Міністерства розвитку громад та територій України, станом на 2020 рік загальна площа звалищ і полігонів сягала 9 тис га (рис. 1) [1]. Центральний регіон країни є лідером за кількістю територій, що зайняті звалищами – 2452,1 га, найменшу площу місця видалення відходів (МВВ) мають на Заході – 723,4 га [4].

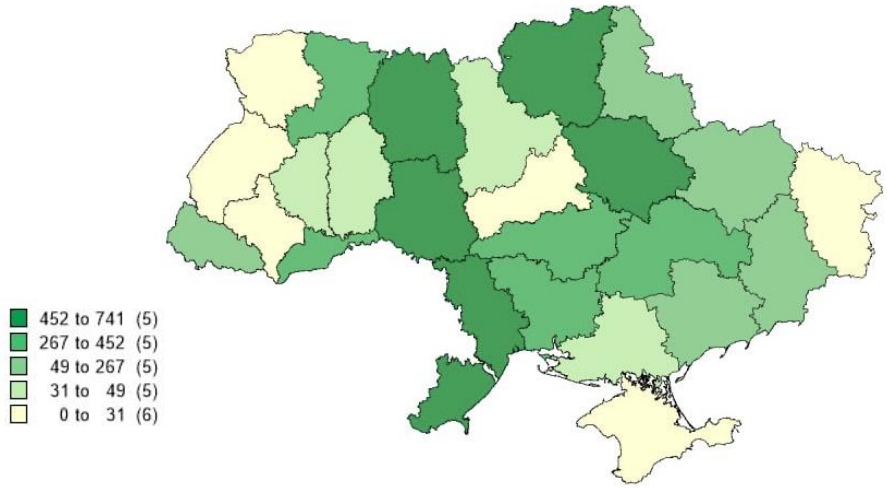

Рисунок 1 – **Кількість сміттєзвалищ в областях України [1]**

Основними регіонами скупчення відходів на звалищах є Чернігівська, Полтавська, Житомирська, Вінницька та Одеська області. Черкаська, Хмельницька та Запорізька області мають найбільший показник відходів, що використовуються як вторинний матеріальний чи енергетичний ресурс, в середньому 50% від загальної маси [4].

Варто зазначити, що всюди є проблема з несанкціонованими звалищами, до прикладу, за інформацією Державної екологічної інспекції [3], на Чернігівщині протягом 2017 року утворилося 908 несанкціонованих сміттєзвалищ, на Одещині – 665. Першість серед регіонів України за їх загальною кількістю мають Південний, Центральний та Східний [4]. Щороку великі скупчення сміття утворюються і на річках (Тиса, Боржава (Закарпатська обл.))

Займання звалищ є досить розповсюдженою проблемою на території України. Найчастіше воно виникає, коли під час хімічного окиснення і біохімічного розкладання речовин на звалищах утворюються осередки тепла з температурою до 70-75°С, і сміттєзвалище автоматично стає легкозаймистим. Займання на Грибовецькому звалищі, що на Львівщині, у 2016 році тривало близько трьох днів, масштаб небезпеки можна зрозуміти, знаючи той факт, що лише один поліетиленовий пакет в процесі тління виділяє в атмосферне повітря близько 70 різноманітних хімічних сполук.

Близько 16% звалищ на території країни мають проблеми з перевантаженням, вичерпання проектного ресурсу та його невідповідність нормам екобезпеки – все це є індикаторами того, що на об’єкті треба проводити заходи з рекультивації та санації. Найвищі показники невідповідності нормам безпеки у Львівській області – 100%, Київській – 97%, Луганській – 72%, Дніпропетровській – 65% [4].

Важливо виокремити низку заходів, що допоможуть послідовно і надійно мінімізувати вплив сміттєзвалищ на ландшафти.

1. Побудова сучасних сміттєзвалищ з використанням системи шарування, розробленої для безпечної ізоляції відходів і моніторингу будь-яких побічних продуктів [6].

2. Утворення кластерів є одним із способів вирішення питання вибору місця для розміщення відходів таким чином, щоб забезпечити довгострокове використання та мінімізувати вплив на навколишнє середовище.

3. Переробка. Переробка допомагає зберегти природні ресурси, зменшити попит на сировину та заощадити енергію [5].

4. Компост. Поміщаючи органічні речовини в компост замість сміття, можна значно зменшити кількість відходів, що потраплять на звалище [5].

5. Зосередження уваги на скороченні викидів метану зі сміттєзвалищ. Практичний підхід полягає в тому, щоб зменшити кількість відходів, які утворюють метан (харчові відходи, відходи тваринництва та птахівництва і відходи сільськогосподарського виробництва), до того, як вони потраплять на звалище.

Список використаних джерел: 1. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2020 рік (від 29.06.2021). *Міністерство розвитку громад та територій України.* Отримано 28 березня 2023 р. з: https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2020-rik-2/ 2. Петрук В. Г., Васильківський І. В., Іщенко В. А. Петрук Р.В. (2016). *Управління та поводження з відходами. Частина 3. Полігони твердих побутових відходів: навчальний посібник.* Вінниця: ВНТУ. 3. Куди Чернігівщина подіне 400 тисяч тонн сміття на рік? *Чернігівська обласна державна адміністрація.* Отримано 17 березня 2023 р. з: https://www.cg.gov.ua/index.php?id=235472&tp=0 4. Базове дослідження стану та напрямів розвитку екологічної політики України та перспектив посилення участі організацій громадянського суспільства у розробці та впровадженні політик, дружніх до довкілля. *Міжнародний фонд «Відродження».* Отримано 19 березня 2023 р. з: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/12/baseline-research_report_publishing-dec-2019.pdf 5. The Hidden Damage of Landfills. *University of Colorado Environmental Center.* Retrieved March 20, 2023, from: https://www.colorado.edu/ecenter/2021/04/15/hidden-damage-landfills 6. How Do Landfills Work? (Animated Guide). *BigRentz.* Retrieved March 20, 2023, from: https://www.bigrentz.com/blog/how-do-landfills-work

УДК 340.15:159

Бровко А.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.Г. Козинець,** канд. іст. наук, доцент завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

БЕНТЕЖНА ДУША КАТЕРИНИ БРЕШКО-БРЕШКОВСЬКОЇ

У період 1873-1929 років, коли відбувалися революційні події, було дуже багато відомих та активних діячів, які позитивно вплинули на перебіг історії. Серед них можна виділити одну яскраву особистість як Катерину Брешко-Брешковську.

Для початку хотілось би трохи описати її легендарну біографію та діяльність, яка зробила вплив на весь хід новітньої історії.

Народилася Катерина в старій відомій шляхетній родині Веріго. Як пізніше виявилося, то її рід був одним із найдавніших у Центральній Європі. Засновником роду був син великого князя Литовського – Войшелк. Якщо вірити легендам, то Войшелк отримав прізвисько Веріга за окови, які носив у полоні у татар. Це додає символізму в життя революціонерки Катерини.

Виросла Катерина Веріго в маєтку батьків Луговець Чернігівської губернії [1]. Спочатку отримала хорошу домашню освіту, а згодом вчилася в жіночій гімназії. Костянтин Михайлович Веріго, батько дівчини, був поміщиком. Він на той час сподівався звільнити селян від кріпацтва, створював для них школи, бібліотеки та різні організації взаємодопомоги. Дівчина й сама викладала у народній школі, поки Російський уряд не припинив їх діяльність та не встановив поліцейський нагляд за родиною Веріго. Після таких подій, вона вдалась до соціалістичної пропаганди і встановила контакт з «народниками». Її мати була зразковою прихожанкою і людиною консервативних християнських поглядів, але при цьому вона любила розповідати дітям про боротьбу за незалежність і народне щастя у багатьох державах.

У 1873 році Брешко-Брешковська зі своєю сестрою Ольгою започаткувала «Київську комуну». Це був «народницький» гурток, який складався зі студентів-вихідців шляхетних родин. У цій організації відображалися ідеї анархізму, що були запропоновані Михайлом Бакуніном та Петром Лавровим. Члени цього гуртка ведуть агітаційну роботу в селах Київської, Полтавської та Подільської губерній, поширюючи свої ідеї, ведуть так зване «ходіння в народ». Вони вступили в контакт із сектою «штундистів» - на той час таємним, але швидко зростаючим неохристиянським релігійним рухом в Україні [1]. Підйом цього руху був християнським перетворенням на знак протесту проти самодержавної, імперіалістичної та феодальної діяльності Російської православної церкви. Пізніше з нього вийшло багато соціал-революціонерів. «Київська комуна» припинила своє існування в 1874 році після того, як її члени були заарештовані поліцією через проникнення в їх діяльність провокаторів. У 1875 році її відправили до Петербургу у Шпалерну в’язницю першого особливого слідства, а згодом – Петропавлівську фортецю, в одиночну камеру Трубецького бастіону. У 1882 році її знову доставили на Кару [1]. Її позбавили дворянства і зарахували до селянського стану.

Брешко-Брешковська була помилувана лише в 1896 році, вона провела 22 роки у в’язницях, таборах і засланні в Сибіру. Її вважають першою жінкою-політиком Російської імперії. Її ім’я вже було відомо в Європі та Америці завдяки американському журналісту Дж. Кеннану, який

відвідав Сибір і задокументував її долю та політичну діяльність. Брешко-Брешковська не припиняла своєї діяльності, розчарувалася в «народництві» і в загальному підході «зближення з народом». Підбурювала маси до повстання, пішла на нелегальне положення і стала однією з організаторів спочатку «Робітничої партії політичного визволення Росії», а пізніше Партії соціалістів-революціонерів, що об'єднались у 1902 році. У 1903 році над революціонеркою з'явилась загроза нового арешту, через це вона була перевезена з Одеси до Швейцарії. Перебуваючи в іншій країні, вона проводила революційну пропаганду серед радикальної молоді, керувала партією, готувала пропагандистів, закликала до революційного терору, а також видавала підривну літературу та брала участь у конгресі II Інтернаціоналу. Пізніше жінка поїхала до США, де збирала пожертви на партійну діяльність та революцію, інформувала американське суспільство про становище в Російській імперії. Далі вона переїхала до Англії, там Катерина продовжила свою діяльність: опублікувала серію статей у нелегальних газетах під назвою «Листи старого друга» з посланнями для «онуків, дітей, сестер і братів» та для майбутніх поколінь.

У 1907 році Катерина Брешковська потрапила до в'язниці на 2 роки, вона намагалася декілька разів втекти, після чого отримала ще 16 місяців ув'язнення. У цілому жінка просиділа у засланні 10 років і лише 1917 році була звільнена.

Під час революції Брешко-Брешковська прибула до Петербурга у приватному вагоні-салоні, де її вшановували як національного героя: оркестри та демонстранти зустрічали її на кожній станції, дарували квіти та виголошували промови. Потім її прийняли в царських покоях Зимового палацу. Міністри Тимчасового уряду вклонялися їй в ноги. Вона була обрана від Чернігівщини до Всеросійських Установчих зборів [2, с. 376]. Вже тоді Катерині було 73 роки. В інших країнах вона активно допомагала емігрантам, незалежно від їхніх політичних поглядів. Однак вона опинилась в Ужгороді і заснувала орієнтовану на Москву Карпатську трудову партію. Ідеологія партії передбачала надання більшої автономії Підкарпатській Русі у складі Чехословаччини за рахунок Спішської, Шаришської і Земплінської країв, тобто Словаччини, а також запровадження російської мови як офіційної в усіх організаціях та школах.

Таким чином, можна сказати, що Катерина Брешко-Брешковська була однією з перших представниць революційного руху, націоналісткою і дуже відомою людиною, була засновницею партії есерів та її найвідоміших та найрадикальніших організацій. Керенський шанобливо називав її «бабусею російської революції». Її життєва діяльність була дуже тісно пов'язана з Україною, а в останні роки еміграції, вона навіть жила в Карпатах, які на той час входили до складу Чехословацької Республіки, але там її знають лише ужгородські історики.

Список використаних джерел: 1. Манн О. Що пов'язує «бабусю російської революції» Катерину Брешко-Брешковську та Закарпаття. URL: https://varosh.com.ua/dumky/bretsko-breshkovska-grany-of-russian-revolution/ (02.04.2023 р.); 2. Енциклопедія історії України / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1. 685 с.

УДК 94(477. 161.2)"1920/30"

Гурський С.В., здобувач ІІ-го (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Т.А. Мельничук,** канд. іст. наук, доцент кафедри культури, методики навчання історії та спеціальних історичних дисциплін.

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ЩОДЕННИКИ С. ЄФРЕМОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ У 1920-Х РОКАХ

Ключові слова: *щоденники, цензура, радянська влада, тотальний контроль, репресії.*

Найтрагічніший етап українського суспільно-культурно життя був період 1920-1930-х років. Він характеризується посиленням тоталітарного тиску на незалежно мислячих – свідомих митців, забороною модерністських течій культури, запровадженням єдиного для усіх митців методу відображення дійсності – методу соціалістичного реалізму. Період надважкий, адже відбувається цілковите придушення культурної самобутності, а самі факти придушення приховують держструктурами ВНК-ДПУ-ОДПУ. Тому вкрай необхідно відшукувати істинні джерела вивчення цього періоду. Таким джерелом саме і є щоденники С. Єфремова.

Щоденники С. Єфремова – це вражаючий за трагізмом документ. Протягом майже 7 років (1923-1929рр.) автор день за днем фіксує трансформацію всього, що становило сенс його життя. З-під руки автора перед читачем постають фрагменти руйнування та розпаду усіх основ суспільства: моралі, звичаїв, релігії, освіти, науки і культури [2, с 20].

Безліч наведених фактів у «Щоденниках» роблять це видання безцінним джерелом для історико-культурологічних студій початкової доби радянської влади в Україні. Літературознавець не міг писати своїх щоденників «сухо», літературний критик не міг їх писати повністю упереджено, щоденники Сергія Єфремова 1923-1929 років – це не просто згадки, це праця, що відображає життя та атмосферу цілої епохи, відображає її в доволі специфічний, проте зрозумілий будь-якому читачу спосіб. Вони охоплюють складний історичний період для України, це час, коли поряд із позитивними зрушеннями культурно-національного відродження спостерігались і суперечливі прояви пристосування багатьох діячів науки і культури до тодішніх умов – радянської дійсності.

Небайдужість Єфремова здається стосувалась всіх сфер життя. Його погляди, оцінка ситуацій знайшли відображення у щоденниках, які, на щастя, наразі є змога досліджувати. Їхня цінність випливає не лише з особистісного інтересу до діяча, але через всю повноту опису сфер життя українського суспільства, відображення якої ми в них знаходимо.

Щоденники Єфремова слугують перш за все джерелом для вивчення не стільки безлічі сухих фактів, скільки джерелом для дослідження суспільних настроїв, що стосувались політики більшовиків, та її наслідків. Неодноразово науковець згадує про загальний характер режиму, як режиму побудованого на брехні, підлості, підступності та лицемірстві, і як режиму, що існував за рахунок цих же якостей, при чому в надмірній кількості. Для цього періоду характерне не просто замовчування правди, це період масової дезінформації, брехні та пропаганди, що вилились на оповите жахом та розпачем населення.

Автор у своїх мемуарах розкриває тему запровадження режимом жорстокої цензури. Цензури значно жорсткішої і безглуздішої, ніж була царська. С. Єфремов особливо болісно сприйняв цькування свободи слова та нав’язування радянської «єдино правильної» ідеології. Слід звернути увагу на те, що цензура впроваджувалась всюди, існував намір спрямувати всі думки та настрої суспільства у бік комунізму. Про це знаходимо згадку від 13 серпня 1924 року:

«…Всю історію, історію письменства, соціологію хочуть препарувати тільки по своєму й ніякої «єретицької» думки не допустити… » [1, с. 145].

Більшовицька влада встановила монополію на друковане слово, що сприймалось Єфремовим як суспільна аномалія. Тотальний контроль за всім друкованим видавництвом держави, особливо за пресою, в якій не освітлювались головні події та новини світу, а «створювались» заново, пройшовши крізь щільний фільтр радянської цензури. Автор стверджував, що: «Совітська цензура куди причепливіша, і, треба правду сказати, дурніша за царську. Вона встановлює не тільки, чого не треба писати, а й те, що треба писати» [3, с. 230].

На сторінках «Щоденників» С.Єфремова можна також знайти цінні відомості про розгортання процесу українізації та стану освіти, науки. Умови, в яких перебувала освітня сфера були надзвичайно складними. Радянський комунізм 1920х охоплює всі можливі варіанти виховання та перевиховання звичайних людей в людей-комуністів. Прогнозувати майбутнє покоління, що зростає в таких умовах не легко, Єфремов переймався про долю молоді: «…Думав колись я, що наше покоління буде останнім, яке виховується по тюрмах. Помилився… Падають режими, а методи всі ті самі, навіть погіршились. Бідна, нещасна молодь, яку обплутано шпигами й провокаторами…» [1, с. 752].

Також на сторінках мемуарів розкривається тема репресій більшовицької влади у культурній сфері. Політичні репресії більшовиків проти власного народу були складовою частиною їх режиму. Академік у своєму щоденнику 25 січня 1928 року писав: «Черговий пароксизм – вишукування по школах поповичів і попівен і викидання їх. Такого ще не бувало. Шпіонство, висліджування і доноси, доноси, доноси… Це, розуміється, не шовінізм, – це слугування пролетаріаятові!» [1, с. 728]

Перелік тем, які можна досліджувати за допомогою щоденників Сергія Єфремова досить широкий. Крім вищезгаданих, автор приділяє увагу таким речам як – становище української культури, зокрема театру, в його щоденниках можна відстежити особливу рубрику новітнього фольклору, яка гумором трохи послаблює загальну песимістично-гнітючу атмосферу, створену враженнями автора в щоденниках.

Людині, яка багато бачила, багато розуміла – було важко мовчати, небезпечно говорити, неможливо примкнути до того бруду, який вона описувала, саме непоступливість і поставила науковця в загрозливе становище перед радянською владою, яка розуміла авторитет Єфремова в колах інтелігенції та народу й побоювалась того, що цей авторитет їй непідконтрольний.

Отже, маючи змогу досліджувати щоденники Сергія Єфремова, ми можемо простежити не лише безліч фактів з його особистого життя, але й безмір інформації щодо історії повсякденності даного періоду та заходів, що мали на меті її зміну. Крім цього вони являють собою джерело, що дозволяє відкрити новий погляд на події початку ХХ століття. Новий в сенсі його неповторності. Що найважливіше – дане джерело – це погляд на події прямим свідком того періоду, що дозволяє в певній мірі відтворити особливості повсякденної історії досліджуваного періоду та охопити велику кількість сфер життя, яких торкнулась політика більшовизму.

Список використаних джерел: 1. Єфремов С. Щоденники, 1923-1929. / О. І. Путро та ін. Київ : ЗАТ «Газета «РАДА». 1997. 848 с. 2. Масенко Л. Т. Цінне джерело: нотатки мовознавця про "Щоденники" Сергія Єфремова. *Урок української*. 2000. № 1. С. 20-23. 3. Нагорна Т. Щоденники С. Єфремова як джерело для вивчення особливостей суспільно-культурного та наукового життя в підрадянській Україні 1920-х років. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Історія, економіка, філософія*. 2012. № 17. С. 228-234.

УДК 316.2 (477) «1925–1945»

Деркач Ю.О., аспірантка кафедри філософії, історії та політології
Науковий керівник: **Л.І. Сухотеріна,** д-р іст. наук, професор кафедри філософії, історії та політології.
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна.

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ГРОМАДОЗНАВСТВА В ПРАЗІ 1925 – 1945 РОКІВ

Ключові слова: *українська наука, українська освіта в Чехословаччині, Український Інститут Громадознавства, соціально-культурні зв'язки, відділи Інституту.*

Визначне місце в історії розвитку науки посідає Український Інститут Громадознавства в Празі, відомий як європейський осередок української інтелігенції. Важливим питанням постає окреслення напрямків діяльності Інституту, які досі були поза увагою дослідників. Для глибшого розуміння даного явища необхідно виокремити основні напрями, аби прослідкувати науково-просвітницьку діяльність закладу. Ефективна діяльність Українського Інститут Громадознавства в Празі репрезентується у відділах установи: соціології і політики,(аналіз соціально-політичних зв'язків між Україною та Чехословаччиною); відділ народознавста (головним завданням було вивчення населення світу в контексті минулого та сучасного стану, особливу увагу звертали на слов'янські народи та їх матеріально-духовну спадщину); відділ економіки та техніки(вивченні економічного потенціалу України на міжнародній арені з науково-методологічного зору, дослідження зв'язків техніки та аграрної промисловості). У матеріалах «Хроніка Українського Інституту Громадознавства в Празі» зазначені плани праць відділів, що дає змогу оцінити масштабність та наповненість науковими ідеями Інституту [1].

Кожна освітня установа має певні завдання, які спонукають до поширення наукового знання.

Серед основних напрямів діяльності Інституту можемо виокремити:

- вивчення Чехословаччини, у контексті репрезентації спільних та відмінних рис між національними спільнотами та як політичний об'єкт на міжнародній арені. Важливим елемент навчального процесу є відродження та становлення національної ідеології та самосвідомості;
- встановлення соціально-історичних зв'язків між Україною та Чехословаччиною 1925-1945 років, їх етнографічне та антропологічне минуле, культурно-освітній розвиток в процесі активних економічних та соціокультурних змін;
- дослідження демографічних груп, їх партійної, політичної, наукової, класової приналежності, для ґрунтовного осмислення соціально-політичного складу населення, задля будування міцного суспільства.
- використання соціальних інструментів, як взаємопов'язуючих компонентів між громадами на території Чехословаччини: мова, релігія, преса, оскільки це сприятиме зміцненню соціального ладу та допоможе у випадку виникненню гострих конфліктів серед різних національних меншин. Питання толерантного відношення один до одного постає важливим у соціальних програмах, щодо забезпечення прав людини в рядах європейських країн;
- аналіз питань зовнішньої та внутрішньої політики, судової системи, місцевого самоврядування, історичного співробітництво з країнами сусідами, оскільки такий спектр знань, дає можливість аналізувати, систематизувати інформацію, за допомогою якої студент зможе спрогнозувати розвиток подій в тій чи іншій ситуації, при цьому опиратися на власний життєвий досвід;
- вміти характеризувати культурно-політичний розвиток українського суспільства в еміграції на території Чехословаччини.

Шляхами здійсненні зазначених завдань, можемо вважати наступними:

- заохочення викладацького складу до розвитку Інституту Громадознавства та співпраця з європейським професорами та іншими установами;
- проведення дискусій, лекцій, конференцій з міжнародними установами, таким чином здійснювалося освітньо-науковий обмін досвідом, що було запорукою розвитку наукового товариства в Чехословаччині;
- дослідження профільних тем викладацьким складом, написання статей, брошур, звітів про діяльність наукової установи та поширення просвітницьких напрацювань серед студентів, викладачів, серед вищих класів, що у свою чергу призвело до підвищення обізнаності серед різноманітних груп суспільства [2];
- створення друкарень та бібліотек, для глибшого вивчення соціальних проблем, за допомогою різноманітних наукових матеріалів.

Таким чином, Український Інститут Громадознавства в Празі був потужним центром вивчення багатьох наукових напрямів: економічного, політичного, соціологічного, народознавчого. Заклад вирішував проблему адаптації та соціалізації української молоді, які емігрували на територію Чехословаччини. Викладачі Інституту виховували у освітян почуття української національної самоідентичності, а найголовніше – дбали про майбутнє своїх співвітчизників. Просвітницькі ідеї поширювали на міжнародних конференціях, що давало змогу не лише заохочувати інтерес до навчання у молодого покоління, й спонукати до розвитку освіти й науки.

Список використаних джерел: 1. Хроніка Українського Інституту Громадознавства в Празі. Прага, 1925. Ч. 1-2 URL:https://diasporiana.org.ua/periodika/5405-hronika-ukrayinskogo-institutu-gromadoznavstva-v-prazi-1925-ch-1-2/(дата звернення: 27.03.2023). 2. Звіт з діяльності Українського Інституту Громадознавства в Празі і його установ квітень 1926 – листопад 1928. Прага, 1928. URL: https://diasporiana.org.ua/ukrainica/zvit-z-diyalnosty-ukrayinskogo-instytutugromadoznavstva-v-prazi-i-jogo-ustanov-kviten-1926-lystopad-1928/ (дата звернення: 27.03.2023).

УДК 94(477) +(093) 72.02 (0.54) +005.5-028,44 «19/20»

Коваль Г.П., незалежний дослідник
с. Новосафронівка, Миколаївська область, Україна.

ПРОТИПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА ТА ТЕАТРАЛЬНИЙ ПОДАТОК МІСЬКОЇ ДУМИ В ОДЕСІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XIX СТОЛІТТЯ

Ключові слова: *театр, заснування, протипожежна безпека, театральний податок, міська дума, управа, кошторис.*

Кожне місто в світі має свій символ чи декілька символів. Не була винятком й Одеса, яка, крім інших, мала своїм символом театр. Величезне значення для життєдіяльності театру мала протипожежна безпека. Так само мала на театр і свій театральний податок Одеська міська дума. Перші театральні вистави в Одесі розпочалися ще на початку XIX століття. Приблизно час появи їх можна віднести до 1804 року [1]. Звісно, всім відомо, що театр починається із вішалки, але величезне значення мали й протипожежні заходи для російського театру в Одесі. 11 грудня 1881 року, комісія, призначена градоначальником, під головуванням помічника одеського поліцеймейстера Лохвицького, з членів міської управи Велькоборського, інженер-архітектора Вейтко і Влодека, архітектора міської управи Моранді та одеського бранд-майора, для можливо

більшої безпеки театру на випадок пожежі та для надання публіці можливості швидкого виходу та порятунку слід вжити наступних заходів: 1) Існуючі два виходи з партеру з середній вихід із місць за кріслами повинні бути шириною не менше 3-х аршин кожен, потім: 2) Два проходи в партері між кріслами повинні бути шириною не менше 1 ½ аршина кожен. 3) Тамбур скляний зняти і влаштувати зачинені двері, що відчиняються на вулицю. 4) Двері для виходу з коридору біля ложі генерал-губернатора зробити шириною в 2 аршини. 5) Крім існуючого виходу в Колодязному провулку влаштувати на нижньому поверсі вихід зі сцени у двір будинку Рафаїловича для чого відокремити частину сараю кам'яною стіною для утворення проходу шириною в 2 ½ аршина та зламати існуючий дерев'яний хлів у дворі. 6) Сходи, що ведуть з двору будинку Рафаїловича, у підвальний поверх, зробити зручнішою, зняти дерев'яний тамбур і зробити над входом парасольку. 7) Зробити вихід із курильної кімнати для оркестру в підвальному поверсі у Колодязний провулок, а підлогу дерев'яну зняти.8) Влаштувати дві вогнетривкі сходи з кожного боку будівлі для виходів зі сцени; одні сходи примикатимуть до нового виходу зі сцени, – зазначеного у пункті 5, а інші матиме вихід у Колодязний провулок. 9) Зробити вогнетривку завісу, яка могла б закривати весь проліт між сценою і залою. 10) Чотири шланги на сцені повинні бути шкіряні по 8 сажнів завдовжки кожен, крім того у дворі будинку Рафаловича та з Колодязного провулка повинні бути теж шланги в 15 сажнів, шкіряні, з приладдям. За заявою бранд-майора, при цих шлангах потрібно мати 10 осіб. 11) Усі газові ріжки повинні бути забезпечені склом або ліхтарями; у тих ріжках, де будуть шибки, повинні бути зверху ковпаки. 12) Усі виходи, сходи, коридори у всьому театрі повинні бути освітлені лампами у ліхтарях на стільки, щоб за відсутності газового освітлення, було достатньо. Замість гасу слід вживати масло або інший освітлювальний матеріал, що не займається. У ліхтарях біля сходів та виходів скла мають бути кольорові. 13) З кожної сторони будівлі у двох верхніх поверхах влаштувати по 4 балкони, а з фасаду два балкони; їх один – бельетажа має бути проти 5 вікон. Двері балконів повинні бути влаштовані так, щоб відчинялися зовні. 14) Закласти каменем арки з гардеробних на сцену, а в арках, необхідних для проходів, поставивши двері, оббиті залізом. Закласти двері між вбиральнями та іншими місцями зали, перегородки між коридорами 1 ярусу і вбиральнями замінити кам'яними. Перебірки, що розділяють середні місця від бічних в 1-му ярусі і галереї, зняти.15) Печі залізні в майстерні для декорацій та плита небезпечно поставлені, а тому слід, якщо вони необхідні, встановити їх так, щоб вони були безпечними у пожежному відношенні. 16) У верхніх поверхах будівлі театру, безумовно, не повинно бути житлових приміщень. 17) Слід мати три приставні сходи, пропорційно поверху будівлі, які повинні бути приставлені з двору до балконів. Крім того повинні бути приготовлені для використання три сітки для порятунку людей, що кидаються з вікон. 18) Слід мати в даху над сценою вентиляційну трубу шириною 1 аршин [2].

Коротко розкажемо про театральний податок в Одесі.

Одеська міська управа доручила в січні 1892 року члену фінансового відділення Харі подати доповідь про поновлення клопотання про продовження справляння театрального податку в Одесі. Театральний податок, який існує лише в Одесі, мав свою «історію».

Збір із ціни квитків на театральні та інші вистави та з найманої плати на всі торгові, промислові та питні заклади був встановлений в Одесі ще у 1871 році, тобто після оприлюднення нині чинного міського положення, але до введення його в Одесі, що відбулося наприкінці 1873 року. Одночасно із встановленням зазначеного збору, були значно збільшені і штати поліції, що залишилися в силі та з введенням становища міста, а згодом ще більш збільшені. Тим часом стягнення цих зборів припинилося з 1 січня 1874 року, не минуло негайно несприятливо відгукнутися на міському бюджеті, укладеному в тому році з досить великим дефіцитом. Внаслідок цього, дума, у тому-таки 1874 рік, порушила клопотання про дозволі місту продовжувати стягнення поіменованих зборів, і міністерство внутрішніх справ, за згодою

з міністерством фінансів, визнало клопотання міста таким, що заслуговувало на повагу, але разом з тим запропонувало громадському управлінню увійти в обговорення відповідній заміні зазначених зборів стосовно містового стану 1870 року і подати міністерству докладні дані, на скільки саме років було б необхідно залишити в Одесі ці збори. З приводу заміни зборів містом було порушено клопотання про встановлення квартирного податку, а коли 1879 року в цьому було відмовлено, відновлено клопотання про відновлення зборів із найманої плати за торговельні заклади та ціни квитків на театральні видовища. Через три роки, в 1882 році, одеський градоначальник повідомив, що міністерство внутрішніх справ, за згодою з міністерством фінансів, не визнало можливим відновити збір з торговельних та промислових закладів, до задоволення клопотання думи про поновлення на користь міста 10-відсоткового збору з ціни квитків на театральні та інші уявлення перешкод не зустрічалося.

На тій підставі клопотання про театральний податок було знову відновлено, і 4 березня 1887 року була найвища затверджена думка державної ради про дозвіл в Одесі стягувати на користь міських доходів протягом 5 років театральний збір. Як початкове клопотання, і наступні, викликалися лише необхідністю врівноважити міський бюджет. За таких умов скорочення доходів у сумі 30 – 40 тисяч рублів, які давав театральний збір, ставило місто у скрутне становище, особливо у час, коли повний застій у справах і закриття порту, внаслідок заборони вивезення хліба, спричиняло значне зменшення доходів. Тим часом театральний збір ні на кого не лягав тягарем, його навіть не можна було зарахувати до податків, оскільки він сплачувався добровільно і стягнення його протягом 5 років не викликало жодних нарікань ні з боку публіки, ні антрепренерів. При тому ж дозволений вищий розмір його, тобто 10 відсотків, стягувався тільки в опереткових і балетних уявлень; з концертів і іноземних опер стягувалося 7 відсотків, а з російських оперних і драматичних спектаклів всього 4 відсотки. Зважаючи на наведені міркування, Харі пропонував відновити клопотання про продовження в Одесі театрального збору на користь міста якщо не на 5 років, то принаймні до введення в Одесі нового міського положення. Управа, погоджуючись з доповіддю Харі, ухвалила відновити клопотання з цього предмета [3]. Таким чином, ми бачимо, яке величезне значення приділялося протипожежній безпеці в театрі та особливий, унікальний театральний театральний збір в Одесі в останній третині XIX століття.

Список використаних джерел: 1. Одесский Листок, 1881, № 149, четверг, 24 сентября (6 октября). С. 3. 2. Там само, № 215, воскресенье, 13 (25) декабря. С. 3. 2. Одесский Вестник, 1892, № 20, среда, 22 января (3 февраля). С. 3.

УДК 94(477) 599,744 (0.54) +005.4-028,44 «19/20»

Коваль О.Г., здобувач вищої освіти, група 534м

Науковий керівник: **І.С. Міронова,** д-р. іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії України

Чорноморський Національний Університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

СОБАЧЕ ПИТАННЯ В РОБОТІ МІСЬКОЇ ДУМИ ТА УПРАВИ ЄЛИСАВЕТГРАДУ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Ключові слова: *собаки, дума, управа, сказ, повіт, знищення, податок, питання.*

Людина приручила собаку багато тисяч років назад, після того ці два мисливця йшли постійно поряд всю історію людства. На жаль, були випадки, коли людині приходилося знищувати собак при епідеміях сказу. Єлисаветградські міські дума та управа неодноразово

приділяла велику увагу вирішення проблем сказу собак. Приймалися думою та управою Єлисаветграду постанови про оподаткування, збір із собак в місті в різні роки своєї діяльності, дослухаючись до думки та виконуючи рішення вищих осіб, органів

Наведемо два таких рішення. В Єлисаветградському міському управлінні було читано пропозицію начальника Херсонської губернії про встановлення на користь міста вищого збору із собак. Єлисаветградська міська дума 20 березня 1873 року ухвалила була: повідомити начальника Херсонської губернії, що вищий збір із собак можна було встановити в такому розмірі: з цінних по 1 рублю, зі звичайних по 10 копійок; з ланцюгових собак збору стягувати не слід. Через декілька років було доповідано пропозицію Херсонського губернатора про вжиття заходів та усунення випадків укусу скаженими собаками. Єлисаветградська міська дума 13 листопада 1886 року визнала введення поголовного збору з власників собак передчасним, тому що утримання їх викликалося не забаганками, а необхідністю [1]. Особливо питання із епідеміїю сказу собак загострилося влітку 1904 року.

Засідання Єлисаветградської думи 20 травня майже було присвячено «собачому питанню». Спеціальна комісія з «собачого питання» запропонувала була думі, по-перше, запровадити податок на собак, по-друге, видати обов'язкові постанови про порядок утримання собак. Собаки, не сплачені податком, за проектом мали вважатися бродячими та підлягали винищенню. Обговорення доповіді комісії викликало гарячі дебати, що тривали дві години. Деякими ораторами були висловлені дуже цінні для науки зауваження про звичаї, породи собак і про «собачу психологію» взагалі. Гласний Цицерошин розповів кілька зворушливих історій про собак – рятівниць; доктор Дериченко проголосив нову теорію походження сказу у собак: варто тільки собаку взяти на ланцюг, як бідна тварина неодмінно збожеволіє… Словом, «собаче питання» викликало було чудове ширяння думок у головах наших батьків міста. Дебати були настільки жорстокі й наполегливі, що гласні Дериченко та М.Іванов ледь не вчепилися один в одного через те, що перший, знаходячи «собаче питання» недостатньо з'ясованим і розробленим, запропонував передати його назад до комісії. Чимало пристрасних суперечок викликало питання розмір податку відповідно породам собак. Зрештою було вирішено, що кожен домовласник центральної частини міста мав право тримати на подвір'ї безкоштовно лише одного собаку, а мешканці околиць – двох собак. Собаки ж понад цю норму оподатковувалися 1 рублем на рік. На вулицю собаки могли випускатися тільки в намордниках. Постановлено було клопотати про запровадження податку собак; вирішено поки було запросити спеціального наглядача за винищенням бродячих собак, з платою до 25 рублів на місяць [2].

Паніка єлисаветградських обивателів через численні випадки укусу скаженими собаками звернула на себе увагу в середині літа місцевого медичного товариства. Призначено було екстрене засідання, до якого були запрошені і ветеринарні лікарі: міський Зерцалов та земський Хороманський. На жаль, засідання довелося відкласти через неявку достатньої кількості лікарів. Така неувага до пекучого питання прямо-таки була непростима, тим більше, що передбачалося, по обговоренні питання рекомендувати міському управлінню негайно по телеграфу випросити у міністра внутрішніх справ дозвіл на тимчасове знищення собак, яке є тепер єдино доцільним заходом для знищення небезпечного середовища.

Потім мало на увазі рекомендувати ще один надзвичайно важливий для постраждалих захід по можливості спростити процедуру, що передувало відправленню хворого до Одеси, що забирало 1 – 2 дні в той час, коли нерідко дорога кожна година.

Словом, передбачалося підняти хоч деяку тривогу, яка б розбудила наших «батьків» міста, які вже віддалися летаргійній сплячці з нагоди літніх канікул. Сподівалися, що на вторинний і негайний заклик суспільства мали з'явитися всі наші лікарі, на яких лежала відома моральна відповідальність у разі повторення смерті від гідрофобії, що можливе було через те, що деякі діти укушені 2 – 3 тижні тому, як і померлий хлопчик Слобідський.

Слід також було забити на сполох і єлисаветградському відділу «товариства охорони народного здоров'я». Адже в середині липня якнайбільше давало йому право і покладало обов'язок підняти свій голос проти подальшого просування епізоотії сказу собак з боку міського управління та інших громадських органів [3].

Скажені собаки й на початку липня не переставали бути в Єлисаветграді «героями» дня. Мешканці були настільки налякані, що варто лише підозрілому собаці доторкнутися до дитини, як батьки, закинувши всі справи, мчали до Одеси на бактеріологічну станцію. На початку липня було два такі випадки з дітьми доктора Кучерського та П.Шполянського. Обидва хлопчики разом із підозрілими собаками побували в Одесі і 5 липня повернулися благополучно, оскільки собаки після відомого спостереження над ними були визнані цілком здоровими. Незважаючи на всі страхи обивателів, досі ніким не було вжито жодних радикальних заходів до винищення скажених та бродячих собак взагалі [4].

Населення міста, міське товариство активно реагувало на виклики епідемії сказу, емоційно та обгрунтовано критикували міську думу та управу за не велику активність у вирішенні цих справ.

Міське управління Єлисаветграду та інші установи продовжували на початку літа 1904 року залишатися абсолютно байдужими до епізоотії сказу собак. Тим часом про інтенсивність епізоотії можна було судити з того, що земська управа вже витратила на відправлення укушених до Одеси близько 3 тисяч рублів, тобто майже вдвічі більше за асигновану на цей предмет суму в 1500 рублів, тоді як у колишні роки завжди виходили солідні залишки.

У Єлисаветградському повіті та сама епізоотія також робила великі успіхи, яким ніхто знов-таки не перешкоджав. Обов'язок із винищення бродячих і скажених собак у повіті лежав на повітовій поліції, але остання не в змозі була займатися цією справою з різних причин. В результаті страждало населення повіту, що давало також значний відсоток укушених [5].

До роботи трамваїв в Єлисаветграді були свої претензії. Дивовижну холоднокровність виявляла трамвайна адміністрація до страждань безсловесних тварин. В центральній частині міста 22 вересня вагон трамваю наскочив на собаку, що проходила, і розмозжив їй голову. Вона залишилася неприбраною на місці і нею продовжували проходити вагони за вагонами [6]. Таким чином, ми бачимо, що Єлисаветградські міська дума та управа проводила величезну роботу в питанні вирішення проблеми сказу в собак, неодноразово пропонувала ввести податки, збори на різні породи, категорії собак.

Список використаних джерел: 1. Систематический сборник постановлений Елисаветградской городской думы за 1871 – 1903 года. Том I. Составил А.К. Брейєр. Друкарня М.А.Гольденберга в Єлисаветграді, 1905. – С. 156. 2. Одесские Новости, 1904, № 6314, воскресенье, 23 мая. С. 3. 3. Там само, № 6339, пятница, 18 июня. С. 3. 4. Там само, № 6356, вторник, 6 июля. С. 3. 5. Там само, № 6366, пятница, 16 июня. С. 3. 6. Там само, № 6428, четверг, 23 сентября. С. 3.

УДК 94(477) (0.54) +005.5-028,44 72.02 «19/20»

Коваль О.Г., здобувач вищої освіти, група 534м
Науковий керівник: **І.С. Міронова,** д-р. іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії України
Чорноморський Національний Університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

ЗАКЛАДКА ТРАМВАЯ ТА ЕЛЕКТРИЧНОГО ОСВІТЛЕННЯ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ ТА РОБОТА ПРАЦІВНИКІВ УПРАВИ В КІНЦІ XIX СТОЛІТТЯ

Ключові слова: *дума, управа, закладка, електричний трамвай, підприємець, контракт, маршрут, електричне освітлення, працівники міського управління.*

Соціально-економічний розвиток Єлисаветграду в кінці XIX століття вимагав застосування нових науково-технічних досягнень людства. Так в Єлисаветграді в цей час активно проводилося електричне освітлення та будувався електричний трамвай. 10-го листопада після молебню у присутності всіх членів міського управління та представників інших установ було урочисто проведено на Османському бульварі «закладку» вже виведеної до даху центральної станції електричної міської залізниці. Після закладки представником концесіонера Л.І.Бродського, М.С.Бродським усі присутні при закладці були запрошені до громадських зборів на обід. Говорилося безліч промов і тостів зазвичай беззмістовних. Усі споруди трамвая передбачалося закінчити у квітні і у травні вже мало бути відкрито рух. Лінія трамваю мала пройти від залізничного вокзалу Бульварною вулицею до юнкерського училища, потім Дворцовою вулицею Перспективною, Перспективною Великим мостом до окружного суду і Великою Пермською до будинку Потоцького з головною станцією на розі Дворцової та Перспективної вулиць. За контрактом, підписаним концесіонером, максимальна швидкість руху вагонів повинна бути 8 верст на годину. Плата за проїзд по всій лінії – 8 копійок, один кінець – 5 копійок. Будівництво всіх споруд мало обійтися до 400 тисяч рублів, оскільки тільки електричні машини і проводи мали обійтися понад 100 тисяч рублів. У машинній будівлі для приведення в дію електричних машин мали бути встановлені 2 парові котли в 150 сил кожен. Л.І.Бродський в листопаді 1896 року вніс у міську думу пропозицію про електричне освітлення міста Єлисаветграда на концесійних підставах. В місті не сумнівалися, що міське управління мало утриматися поки що від укладання будь-яких зобов'язань у цьому сенсі через те, що концесія на освітлення надто ласий шматочок для будь-якого підприємця і віддати її першому, хто трапився без попереднього виклику за публікаціями інших підприємців, було б у вищій ступені не обачно [1], [2].

Звичайно, були й неприємні моменти. Близько 4 години пополудні 10 грудня обвалилася кам'яна стіна в одній з будівель електричного трамвая, що будувалася в Єлисаветграді. Вісім робітників, що знаходилися в цей час на лісах, були скинуті, причому один з них отримав ушкодження голови, троє досить серйозні забиті місця, а інші відбулися переляком [3].

Заява Л.І.Бродського про надання йому концесії на влаштування електричного освітлення в місті мала розглядатиметься у грудневій сесії думи. До речі, поки що мало бути введено в Єлисаветграді електричне освітлення, та й те, як припускали, виключно лише на головних вулицях – Великій та Двірцевій, міській управі давно вже слід було б звернути свою увагу на практикований ліхтарниками спосіб освітлення околиць та передмість, про що за протягом кількох років неодноразово вже говорилося в одеських газетах. При невибагливості єлисаветградского обивателя і звичці його до темряви, він міг би задовольнятися, мабуть, існуючою кількістю вуличних ліхтарів, якби вони запалювалися і світили як слід. У той час, як на показних вулицях Великої та Палацової ліхтарі забезпечені лампами «блискавка» на

немощених околицях, майже суцільно вкритих вибоїнами і калюжами і здавалося б внаслідок цього найбільш особливо потребували порядного освітлення, лампи горіли у півсвіту, коптили, блимали. Тут були винні не ліхтарники, а єлисаветградські управські економісти. Так чи інакше, але злощасний обиватель мав право вимагати від управи більш пильного нагляду за міським освітленням [4].

Турбували населення Єлисаветграду і інші питання. На місце Д.Ф.Лашкарьова, який пішов з посади, в товариші директора міського банку був обраний Ф.Ф.Шамотульський. До введення казенної винної монополії в місті було до 60 трактирів; залишилося лише 35, у тому числі правом торгівлі казенною горілкою в запечатаній посуді користувалися лише дев'ять, сплачували від 600 до 900 рублів муніципального податку. Порівняно з колишнім оподаткуванням (maximum 2540 рублів) висока сума окладу, що була для багатьох трактирщиків непосильною і невідповідною прибутковістю їх закладів, ставила деяких з них у потребу повністю припинити торгівлю вином [4].

Відстаючи щодо культурності та зовнішнього благоустрою від великих центрів, Єлисаветград наближався до них в іншому відношенні. Питання про інтелігентний пролетаріат, який здобував собі їжу приватними уроками, важкою працею в канцеляріях тощо, останнім часом ставало пекучим. Боротьба за існування примушувала людей знаходити у собі таку роботу, яка не давала перепочинку, поглинаючи навіть час необхідного відпочинку. Типовий приклад у цьому плані представляла міська управа: у її бухгалтерському відділі працювали дві особи. Одна з них приходила на роботу о 7-й годині ранку, інша о 8-й і потім робота йшла до 3-х. Після обіду в 5 – 6 годин робота відновалася і тягнулася до 11 навіть до 12 годин вечора, тобто, загалом ці дві особи працювали вище будь-якої норми, віддаючи нелегкій, що вимагала постійної уваги рахівничій праці від 13 до 15 годин на день. Платня бухгалтера ще була не туди, не сюди, але його помічник отримував на місяць 15 рублів, саме скільки було потрібно, щоб не померти з голоду. Щоправда, з наступного року ця заробна плата збільшувалася до 25 рублів. Але хоча б воно і утвердилося, все-таки не буде відповідності з часом і працею службовця, що витрачався.

Як не важкі подібні заробітки, однак у кандидатах на них ніколи не бракувало. Все і скрізь переповнене, і багато трудівників блукало вулицями, не знаходячи собі їжу. Але не набагато краще і становище службовців: хвороба, позбавлення місця, – все це могло поставити людину часом у критичне становище повної безпорадності. І ось у єлисаветградському товаристві зародилася була думка про організацію якоїсь взаємодопомоги службовців у письмовій частині. З одного боку правління міського банку увійшло думу з поданням про заснуванні допоміжно-пенсійної каси для службовців при муніципальному управлінні; у листопадовій сесії, дума ухвалила була відраховувати на користь каси 2 відсотки з чистого прибутку банку та запропонувати правлінню його виробити проект статуту каси в самому нетривалому часі. З іншого, – почалася самостійна організація «товариства взаємного допомоги людям, що займаються письмовою працею», до засновників якого записалося понад 100 осіб. 15 грудня в залі міської думи відбувалися збори засновників для розгляду проекту статуту товариства, частина якого (проекту) після тривалих дебатів і була заснована, пройшли пункти про мету товариства, його склад («без статі, віросповідання та національності») та деякі інші. Не можна було не відзначити того своєрідного «нетерпіння», з яким засновники ставилися до своєї справи: на початку зборів їх було близько 50 осіб; до кінця ж залишилося всього 18, тож за нечисленністю складу довелося було закрити засідання [5]. Таким чином, ми бачимо, що в Єлисаветграді в кінці XIX століття закладалися електричне освітлення та трамвай та приділялася увага робота працівникам Єлисаветградської міської управи.

Список використаних джерел: 1. Одесские Новости, 1896, № 3805, пятница, 15 ноября. С. 3. 2. Там само, № 3822, вторник, 3 декабря. С. 3. 3. Там само, № 3831, пятница, 13 декабря. С. 3. 4. Там само, № 3835, вторник, 17 декабря. С. 3. 5. Там само, № 3841, понедельник, 23 декабря. С. 3.

УДК 340.15:340.12

Лугина Є.Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.Г. Козинець**, канд. іст. наук, доцент, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, України

ЄЛИЗАВЕТА СКОРОПАДСЬКА-КУЖІМ: МАЙСТРИНЯ ТА ВЕРХОВНИЙ КЕРМАНИЧ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ

Ключові слова: *гетьманат; гетьманський переворот; гетьманський рух; Єлизавета Скоропадська;*

Єлизавета Скоропадська – одна із представниць гетьманської родини Скоропадських, яка жила та працювала в один з найбільш насичених періодів нашої історії, період революцій та війн. Історія цієї видатної жінки не така відома широкому загалу, проте її постать все ж варта того, щоб її згадували та достойно шанували, вивчали та досліджували, намагалися осягнути велич її ціннісних поглядів та намагалися пізнати її внутрішні орієнтири, що скеровували жити задля свого українського народу.

Єлизавета була другою донькою Павла та Олександри Скоропадських. Вона народилася в Санкт-Петербурзі 26 листопада 1899 року, майже через рік після її старшої сестри, Марії. Сім'я Скоропадських із дітьми кожне літо проводила на Чернігівщині та Полтавщині [1]. Проведене серед красот української природи дитинство назавжди прищепило любов та тепло цього краю до серця маленької Лілі (як заведено було називати дівчину в родині). Скоропадським належали маєтки у Тростянці на тогочасній Полтавщині та Полошках на Чернігівщині. Спілкування з дітками, традиції та місцева культура поглинули Єлизавету та не відпускали ніколи, сформувавши її свідомість та ідентичність. Тут дівчинка намагалася стати своячкою, і опановуючи українську мову, записувала всі слова місцевої говіркої. Молодша сестра, Олена Скоропадська, у своїх спогадах згадувала, що вже з дитинства Лілі свідомо називала себе українкою, а приїзд до маєтків на Чернігівщині та Полтавщині завжди був для неї як повернення додому [2].

Про патріотизм та відданість батьківщині дівчина знала теж ще дитиною, читаючи історії про хоробрість воїнів козацької доби: «Колись у дитинстві я читала книжку про українських козаків, на жаль, не пам'ятаю тепер яку. Зі всієї книжки залишився мені в пам'яті на все життя один малюнок. Козак довго сидів у в'язниці. Вороги його катували, ображали, знущались із нього. І одного дня прийшов до нього якийсь чоловік з ворожого табору і обіцяв вирятувати його, коли тільки той козак скаже одне слово, що вирікається Батьківщини і Бога… Одначе козак не відрікся…» [2].

Єлизавета була здібною в навчанні. Як годилося аристократкам, вона з сестрою початкову освіту здобула, навчаючись вдома, а гімназію закінчила із золотою медаллю [1]. Лілі була нерозривна з мистецтвом та філософією. Її вибір стати скульптором не здивував батьків, а навпаки підтримувався, бо ще з дитинства донька проявляла неабиякі творчі вміння.

Мистецьке життя дівчини перепліталося з життям політичним та громадським. Під час національно-демократичної революції першої половини XX століття, Павло Скоропадський перебував в Україні, в той час, як решта родини залишилася в Петрограді [1]. Звістка про гетьманський переворот 29 квітня 1918 року прокотилася Україною та швидко дісталася до Єлизавети та її рідних. Це була велика несподіванка, проте дівчина сповнилася захватом та повагою до свого батька. Скоропадські оселилися в Києві. Патріотичному запалу 18-річної Гетьманівни дивувалися всі. Вона щиро мріяла про втілення національних державотворчих ідеалів, та була щаслива бути поруч з Гетьманом-батьком, який тепер керував Українською Державою. Всі плани та мрії розвіялися, коли Павло Скоропадський дізнався про підготовку Директорії до антигетьманського перевороту. Родина Скоропадських розсіялася по різних куточках Європи: Павло та Олександра залишилися в столиці, а їхні четверо дітей (Єлизавета, Марія, Петро й Данило) переїхали до Риму [1]. Падіння гетьманату Єлизавета сприйняла як велику особисту втрату, але це не вплинуло на її прагнення залишатися на боці України.

У наш час, Єлизавету можна було б назвати волонтеркою. У 1923 році вона активно брала участь у допомозі біженцям в Німеччині, бувши членкинею «Українського товариства допомоги біженцям», яке очолювала її мати. А в 1929 році Лілі вже керувала «Комітетом допомоги голодуючим в Україні», головне завдання якого — допомогти українцям протистояти голоду [2]. І хоча ця організація уникала будь-якого політичного сприяння, у своїх листах-закликах про допомогу гетьманівна писала так: "...наш комітет ніякої політичної акції не провадить і має ціллю лише допомагати нещасним. Проти радянської влади наша діяльність направлена лише остільки оскільки вона вимордовує українське населення й дає йому вимирати з голоду. Ми не гадаємо, що зможемо зробити багато, але ми хочемо робити що можемо при існуючих обставинах і що є в наших силах" [3].

Не оминула Єлизавета горя своїх земляків і в роки Другої світової війни. Перебуваючи в Німеччині, вона з батьком допомагала ув'язненим у таборах українкам. Вони забезпечували їх одягом, їжею та вимагали легші умови утримання для жінок. Навіть ті, хто після війни були перенаправлені до Сибіру, назавжди запам'ятали гетьманівну, називаючи її "наша Ліза" [2].

В ході Берлінської наступальної операції, Єлизавета та Павло Скоропадський мусили шукати шляхи, щоб покинути країну. Однак гетьмана спіткала трагічна доля — він загинув від бомбардувань. Єлизавета була єдиним свідком його смерті та автором розповідей про останні дні його життя [1]. У своїх спогадах вона підтвердила його щиру любов та відданість до України навіть після поразки гетьманату, адже на чужині він доклав всіх зусиль для українського руху.

Надалі своє життя Єлизавета будувала в Оберстдорфі. В 1949 році вона вийшла заміж за Василя Кужіма, який був близьким другом родини Скоропадських та соратником самого гетьмана. Подружжя разом провело дев'ять щасливих років, протягом яких обоє не полишали своєї громадської та творчої роботи.

В 1959 році Єлизавета Скоропадська успадкувала від брата та сестри місце Верховного Керманича Гетьманського Руху, згідно з «Актами про дідичність Гетьманської влади та порядок правопреємства в нашому Роді на принципі старшинства», та стала очільницею Союзу гетьманців-державників [2]. Період її керівництва був насиченим та плідним. Уваги заслуговує заснований у 1963 році у Філадельфії (США, штат Пенсильванія) Східноєвропейський дослідний інститут імені В'ячеслава Липинського [1], в якому досліджувалися, зберігалися та поширювалися колосальна кількість праць, історичних документів про культуру та історію України, і особливо цінною була спадщина Павла Скоропадського.

16 лютого 1976 року її Високість Єлизавета Павлівна Скоропадська – Кужім померла. Лілі була останньою представницею гетьманського роду Скоропадських, яка була сильно віддана справі свого батька. Молодша сестра, Олена, не була активною в політичному житті, однак присвятила себе створенню історичних архівів, та ділилася спогадами про свою родину [1].

Сім'я Скоропадських вважалася дуже впливовою та відомою, і Єлизавета Скоропадська, як і її родичі, була поважною та шанованою в суспільстві. За своє життя вона показала приклад творчої та цілеспрямованої жінки, яка змогла стати незламним лідером. Попри всі втрати та складні життєві обставини, що склалися через фатальність історичних подій, Єлизавета Скоропадська не полишала справи задля українського народу.

Список використаних джерел: 1. Гай-Нижник П. Марія та Лізавета Скоропадські: нариси до історії українського Гетьманського руху. *Павло Павлович Гай-Нижник. Особистий сайт*. URL: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/100doc.php (дата звернення: 18.02.2023); 2. Осташко Т. Гетьманівна. Скульптор. «Наша Лизавета». Український тиждень. 2015. URL: https://tyzhden.ua/hetmanivna-skulptor-nasha-lyzaveta/ (дата звернення: 18.02.2023); 3. Автографи жінок. Центральний державний історичний архів України. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/ab_2016_03_04.php (дата звернення: 18.02.2023).

УДК 94(596)

Нагорний П.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.В. Кондратьєв,** д-р. іст. наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. Г. Лазаревського
Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ЗНАЧЕННЯ РЕФОРМ АНҐ ДУОНҐА В ІСТОРІЇ КАМБОДЖІ

Ключові слова: *Камбоджа, Анґ Дуонґ, кхмери, Французька колоніальна імперія, реформи.*

В українському науковому дискурсі історія Камбоджі досліджуються переважно в контексті середньовічної історії Південно-Східної Азії – це час існування могутньої кхмерської імперії, або ж новітньої історії – період побудови сучасної незалежної камбоджійської держави. Водночас проблематика так званих «темних віків» в історії Камбоджі, а це XV ст. – перша половина XIX ст., розглядається побічно. Проте саме в цей період в країні кхмерів був закладений фундамент для розбудови майбутньої незалежної держави. Особливої уваги в цьому контексті заслуговують реформи, що були проведені правителем Камбоджі Анґ Дуонґом. Історіографія проблеми представлена публікаціями, з яких вважаємо необхідним виокремити доробок А.Міго [3], Т.Джейксоба [1] та Л.Спектрова [5]. Реформи Анґ Дуонґома знайшли своє відображення і на сторінках університетських підручників, серед яких згадаємо працю В.Рубеля [4]. Спираючись на вищезазначене, вважаємо, що обрана проблематика дослідження є *актуальною*.

Мета даного дослідження полягає в огляді змісту та встановлення значення реформ Анґ Дуонґа в історії Камбоджі.

Досліджуючи значення реформ, що були проведені Анґ Дуонґом, необхідно згадати історичний контекст, у якому вони реалізовувалися. Період першої половини XIX ст. став заключним етапом «темних віків» Камбоджі. Від колишньої могутності Кхмерської імперії (Камбуджадеші) фактично нічого не залишилося, країну роздирали внутрішні чвари, спричинені відсутньою політичної традиції престолонаслідування. Складна ситуація була і у зовнішній політиці: на територію камбоджійської держави претендували значно сильніші у воєнній сфері королівство Сіам та князівство Данґчонґ (сучасний В'єтнам). Так, ще в XVIII ст. Камбоджа втратила землі в дельті Меконгу. Деякий час камбоджійським сдатям (титул верховного

правителя Камбоджі) вдавалося утримати хиткий суверенітет балансуючі між Сіамом та Данґчонґом. Однак за часів правління сіамського короля Рами III Нанґлао паритет у зовнішніх відносинах з Данґчонґом було порушено, а розв'язана сіамо-в'єтнамська війна незабаром перемістилася на територію Камбоджі. Майже двадцять років на ній точилися кровопролитні бої. Лише у 1845 р. було підписано угоду, за якою Камбоджа опинилась під подвійним васалітетом. В 1847 р. новим камбоджійським сдатєм став Анґ Дуонґ, який розумів, що чергове порушення нестійкого миру є лише питанням часу. Саме це розуміння й призвело до проведення низки реформ [1, с. 115-125; 2].

Новий правитель розпочав реформи з переформовування владного апарату країни. Була проведена політична централізація – відтепер жодний офіційний акт не міг бути дійсним без візування самого сдатя. Крім того, була проведена чистка чиновницького апарату – ненадійні та непрофесійні сановники втратили посади [4, с. 289].

Наступним кроком стала податкова реформа, спрямована на зростання надходжень до державної скарбниці. Вперше додаткові збори здійснювались не за рахунок подальшого обтяження простолюдинів (як це часто відбувалося в світовій історії), а шляхом розширення бази суб'єктів оподаткування – стан особисто залежних кньомів був зрівняний із станом вільних селян неактєа. А от для самих вільних селян податки були навіть обмежені [4, с. 289; 5].

Були здійснені кроки, спрямовані на посилення національної економіки. По-перше, стимулювалася активна розбудова державної інфраструктури – будувались нові мости та постійні насипні дороги. По-друге, проведено грошову реформу – запроваджено нову монету петі, розроблену на основі китайських грошових одиниць [4, с. 290].

Економічне зростання країни потребувало оновлення законодавства. Був виданий новий кодекс законів, відповідно до положень якого врегульовано лихварство, анульовані непідтверджені боргові зобов'язання, обмежувалися відробіткові повинності [4, с. 289; 5].

Анґ Дуонґ розумів важливість підтримки своєї діяльності представниками релігійної сфери, тому були здійснені рішучі кроки на підтримку традиційної буддійської общини сангхи. Сдатєм було істотно збільшено обсяги державної грошової підтримки буддійських храмів. Відповідно, буддійське духівництво вкрай схвально сприймало та популяризувало діяльність Анґ Дуонґа. Водночас сдать також пильнував за відсутністю інакомислення у буддійському середовищі. Всіх незгодних під різними приводами позбавляли чернечих санів [3, с. 287-295; 4, с. 290].

Звісно, що проведені суспільно-політичні реформи могли бути ефективними тільки за умови реформування армії. Мобілізаційний потенціал камбоджійського населення був досить високим за рахунок звільнення кньомів. Відповідно, головна проблема полягала у забезпеченні армії сучасним озброєнням. Для вирішення цієї проблеми необхідно було знайти надійних торгівельних агентів, у якості яких, звісно, не могли виступати ворожі Сіам та Данґчонґ. Але XIX ст. відмітне поступовим проникненням до регіону французів. Анґ Дуонґ спробував домовитись із французам щодо поставки зброї, однак розбіжності в поглядах на торгівельні зносини не дозволили вибудувати міцні стосунки між камбоджійським керівництвом та європейцями. Тим не менш, плідна основа для подальших переговорів щодо прийняття французького протекторату сином Анґ Дуонґа Нородом була вибудувана [3, с. 287-295; 4, с. 290-291].

Прогресивні реформи Анґ Дуонґа припинилися із раптовою смертю сдатя в 1860 р. Престол успадкував син попереднього сдатя Нородом, який уклав у 1863 р. угоди з Францією та Сіамом про прийняття протекторату. Проте подальша колонізаційної політика Франції дозволила їй повністю підпорядкувати собі владу Камбоджі. Відповідно, на тривалий час країна кхмерів була поневолена французькими колонізаторами [3, с. 287-295; 4. с. 290-291].

Аналізуючи проведені Анґ Дуонґом реформи, у т.ч. й його спроби налагодити дружні контакти з Францією, дослідники подекуди звинувачують сдатя у втягненні Камбоджі у

кабальне колоніальне ярмо. Втім, на нашу думку, такі звинувачення безпідставні. У першій половині XIX ст. Камбоджа переживала один з найкризовіших етапів своєї історії. Постала реальна загроза розчинення кхмерського етносу серед тайців та в'єтів. Водночас можливості самої Камбоджі, керівництва країни, були вкрай обмежені. До нашого часу дійшла історія, що весь матеріальний статок матері Анґ Дуонґа складався усього з 5 срібних злитків [3, с. 287-295]. Відповідно, лише реформування усіх сфер життя давало хоча б примарну можливість збереження державності. Хоча французьке панування й тривало біля 100 років, характер французької колонізаційної політики дозволив кхмерам зберегти свою етнічність і врешті вибороти незалежність [1, с. 115-125].

Крім того, не можна не відзначити прогресивний характер проведених реформ. Розбудова інфраструктури, визволення та підвищення соціального стану найбільш знедолених залежних селян, видання нового кодексу законів – ці заходи, безумовно, стимулювали модернізацію суспільно-економічного життя в країні.

Таким чином, можна стверджувати про позитивне значення реформ, проведених Анґ Дуонґом під час свого правління. Здійснені прогресивні гуманістичні перебудови в державі сприяли розвитку суспільних відносин у країні. Політика зближення із Францією хоча і мала безпосередній негативний вплив у вигляді подальшої французької колонізації, але допомогла зберегти кхмерську ідентичність та у майбутньому повернути собі незалежність.

Список використаних джерел: 1. Jacobsen T. Lost Goddesses. The denial of female power in Cambodian history. Copenhagen : NIAS Press, 2008. 351 p. 2. Tai and Vietnamese hegemony // Britannica. URL: https://www.britannica.com/place/Cambodia/Independence (дата звернення: 02.04.2023). 3. Миго А. Кхмеры (история Камбоджи с древнейших времен). Пер. с франц. Москва : Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1973. 350 с. 4. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): Навч. посібник. Київ : Либідь, 2007. 560 с. 5. Спекторов Л.Д. Феодальные отношения в Камбодже накануне установления французского протектората (основные формы земельной собственности в середине XIX в.). Москва: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1979. 168 с.

УДК 279.17

Орловський Р.В., аспірант кафедри філософії та культурного менеджменту

Науковий керівник: **С.В. Филипчук,** канд. іст. наук, доцент кафедри філософії та культурного менеджменту

Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

ПІДХІД ДО РОЗШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЧАРЛЬЗА ТЕЙЗА РАССЕЛА, ЗАСНОВНИКА ТОВАРИСТВА ВАРТОВОЇ БАШТИ

Ключові слова: *Бруклін, місто церков, газетний євангелизм, читацька аудиторія.*

Чарльз Тейз Рассел (1852–1916) – американський релігійний діяч, засновник Товариства Вартової Башти, від початку його створення у 1884 р. намагався поступово розширювати свою діяльність завдяки виданню журналу «Вартова Башта», написанню та публікації книг та брошур. Оскільки вартість підписки на журнали та ціна книги була помірною, Рассел ставив за мету насамперед поширення своїх релігійних поглядів серед якомога більшої кількості населення США та інших країн.

У перші роки XX ст. Рассел відкрив нову сторінку у розвитку своєї діяльності. Публікація його проповідей стала затребуваною у звичайних, світських американських газетах. Різні періодичні видання США, пропонували Расселу розміщення його статей на духовні теми на своїх шпальтах. Цей напрямок діяльності релігійний діяч назвав «газетний євангелизм». З метою розширення цього напрямку в 1908 р. релігійний діяч та його однодумці ухвалити стратегічне рішення. Воно полягало у перенесенні штаб-квартири Товариства Вартової Башти з Аллегейні, місця народження релігійного діяча та маловідомого міста штату Пенсильванія, до Брукліна, відомого району міста Нью-Йорк [1, с. 215].

Розглянемо детальніше, які міркування привели до цього кроку. час обговорення Рассел мав бесіду з своїми однодумцями, які мали досвід роботи у американських періодичних виданнях. Вони дали певні поради щодо вибору місця для найбільш вигідного розташування штаб-квартири Товариства. Було зроблене припущення, що якби проповіді Рассела надходили з більш відомого міста Сполучених Штатів, то вже за один рік їх регулярно би друкували сотні газет і вони б розповсюджувалися по всій країні. Було розглянуто наступні варіанти: Пітсбург, Чикаго, Сент-Луїс, Бостон та Нью-Йорк.

Пітсбург, місто яке було розташоване поруч з Аллегейні, у Сполучених Штатах здебільшого асоціювалося з виробництвом сталі та заліза, а також з димом та брудом як наслідками промислового виробництва. Щодо Чикаго та Сент-Луїса, було підмічено хоча ці міста достатньо відомі, однак вони впізнавані здебільшого через ринок худоби, а не у релігійній сфері. Бостон хоча вважаються науковим та культурним центром, однак також те місто має репутацію центру різноманітних неортодоксальних релігійних течій. В результаті був вибраний Нью-Йорк, район Бруклін, оскільки у тому місті була велика кількість мешканців, які належали до середнього прошарку суспільства. Нью-Йорк, також відомий як «Місто церков», де на невеликій території мешкало 7,5 млн населення багатьох національностей. Наприклад, на той час в Нью-Йорку проживало більше євреїв аніж в самій Палестині, також більша кількість ірландців аніж в Дубліні, столиці Ірландії [1, с. 215; 2, с. 373].

На момент переїзду в Бруклін щотижневі проповіді Рассела друкували одинадцять газет. А станом на кінець 1910 р. проповіді та матеріали з вивчення біблійних тем друкували вже більше 1000 періодичних видань США та Канади. Щотижня 10 млн осіб отримували свіжі номери цих газет. Через два роки проповіді та уроки на духовні теми друкували 1424 газети США та Канади. Також у Великобританії, південній Африці та Австралії проповіді щотижня друкували майже 600 газет. Тому загальна кількість періодичних видань на кінець 1913 р. складала приблизно 2000 найменувань [1, с. 215; 3, с. 388; 4, с. 373]. Підраховано, що найбільшим показником було 4000 газет, які виходили у декількох країнах та з різною періодичністю публікували його проповіді або на платній або на безоплатній основі для 15 млн осіб. Таким чином, Чарльз Рассел став найвідомішим письменником у перші десятиліття XX ст., який публікував свої матеріали в різних періодичних виданнях [5, с. 373].

Релігійний діяч та його однодумці не плекали ілюзій, що усі багато мільйонів читацької аудиторії, які отримують його проповіді в світських американських газетах переконаються в їхній правдивості. Однак вони вважали, що ці статті будуть справляти певний вплив на суспільство. Відмічалися факти поступового відходу від «забобонів та заблуджень епохи Середньовіччя», які були відображені у визнаннях віри традиційних церков і більшого сприйняття доктрин, які проповідувало Товариство Вартової Башти [6, с. 453].

Зазначаються наступні верстви суспільства, які можна було досягнути саме завдяки газетному євангелизму. 1) люди, які соромляться у публічних місцях брати релігійну літературу; 2) особистості, які не сповідували жодну релігію; 3) колишні члени традиційних церков, які розчарувалися у вірі та Біблії; 4) світські люди, які виросли у християнських сім'ях, однак вістка яка проповідувалася в їхніх церквах не стала для них привабливою; 5) вдумливі люди у

сільській місцевості [2, с. 373; 7, с. 373]. Водночас, зазначається, значна частина міського населення є досить перенасичене духовною інформацією з різних джерел, і з цієї причини може не оцінити належним чином проповідей, опублікованих в газетах [8, с. 455].

Приведемо приклад впливу проповідей Чарльза Рассела на мешканців сільської місцевості. Релігійний діяч одного разу отримав листа, автор якого розповідав про історію пов'язану зі своїм сусідом. Сусід прочитав у газеті одну з проповідей Рассела, де були описані принципи праведного життя. Внаслідок він поставив дротяний паркан, щоб унеможливити випадки потрапляння його курей на територію городу автора листа. Сусід усвідомив важливість дотримання біблійного Золотого правила, і, згідно слів автора листа, застосував цей принцип не тільки до себе, а і до своїх курей [9, с. 120].

Отже, з вище наведеного можна зробити наступні висновки. Чарльз Рассел здійснював активні зусилля для постійного розвитку своєї діяльності. Він був готовий приймати рішучі і водночас оптимальні рішення, у намаганні поширити свій вплив на якомога більшу кількість осіб з різних прошарків суспільства. Водночас він реально дивився на речі та усвідомлював обмеження, які матиме його діяльність.

Список використаних джерел: 1. Organized Testimony to the New World. *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*. 1950. Vol. 71, no. 14. P. 212–216. 2. Watch Tower Bible & Tract Society's Report for 1908. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1908. Vol. 29, no. 24. P. 371–374. 3. 1910--The Annual Report–1910. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1910. Vol. 31, no. 24. P. 387–389. 4. 1913--The Annual Report–1913. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1913. Vol. 34, no. 24. P. 371–373. 5. Rutherford J. F. Oration at Evening Service. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1916. Vol. 37, no. 23. P. 373–374. 6. 1911--The Annual Report–1911. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1911. Vol. 32, no. 24. P. 451–454. 7. Watch Tower Bible and Tract Society Annual Report. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1904. Vol. 25, no. 24. P. 371–376. 8. 1911--The Annual Report–1911. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1911. Vol. 32, no. 24. P. 451–454. 9. Pastor Russell's Convention Discourses – 1906–1916. Chicago : Chicago Bible Students Publishing, 1979. 511 p.

УДК 657.9.658

Пішта А.Я., аспірант
Науковий керівник: **О.Д. Бойко,** канд. іст. наук. професор, професор кафедри історії України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБУДОВИ В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 1985 -1991 РР.

Ключові слова: демократизація, гласність, соціалізм, революція, перебудова.

Наприкінці свого існування СРСР вступає у період загострення кризи, яка довгий час вже нависала над імперією. Саме фактичне існування СРСР – це вже певною мірою є феноменом в людській історії, на мою думку, оскільки, дуже складно порівняти цю імперію зла, як її ще називають з якимось іншими імперіями, оскільки за масштабами географічних просторів з одного боку та за масштабами трагедій складно ще знайти таку державу, яка б могла вписуватися одночасно в ці рамки. СРСР є певно мірою феноменом в економічному розумінні, оскільки саме СРСР був першою державою, яка була настільки масштабною, і яка спробувала альтернативну економічну систему – соціалізм та віддала перевагу соціалізму над капіталізмом,

яка до того часу вже в багатьох державах світу вважалася як щось звичне. Але ця система все ж таки не дала очікуваних результатів, і вже до кінця 80 – років XX століття стало зрозуміло, що ця система вичерпала себе. Хоча звичайно всі ознаки стагнації цієї системи проявили себе набагато раніше, навіть можна сказати на початку будівництва цієї імперії. Звісно, всі економічні недоліки системи комуністична радянська влада прагнула приховати, а всіх невдоволених системою знищити, що й вдавалося довго робити, проте, довго так існувати так не могло і система політичних покарань теж почала давати збій. СРСР як величезна імперія з величезними можливостями та ресурсами довго відтягувала власний крах, але він все ж таки настав. Одним з головних ініціаторів змін, які вже здавалися очевидними навіть для тих, хто був відвертим противником змін в державі, виступила нова еліта, яка приходить до влади на чолі з М. Горбачовим, який прагнув змінити тактично систему та покращити державне управління за рахунок точкових, а не стратегічних змін. Українська еліта звертала увагу на те, що відбувається в Москві.

З огляду на ті процеси, які давно вже назріли в СРСР ми можемо виділи ряд особливостей перебудови в Україні протягом 1985 -1991 рр. Процес перебудови в Україні супроводжувався певними особливостями :

1) Однією з найбільш важливих рис перебудови в Україні було те, що ця революція проходила «знизу», а «не згори»[4,с.145], що свідчить про недозрілість самосвідомості еліт УРСР, які намагалися саботувати зміни, оскільки еліти все влаштовувало.

2) Демократизація суспільно - політичного життя, проведення виборів, політика гласності

3) Сильна залежність місцевої влади від рішень центру, як казав В. Литвин: «Фактично до 24 серпня 1991 р. керівництво країною здійснювалось з Москви, де концентрувався перший ешелон політичної еліти. а її друга лава на рівні республіканського керівництва виступала свого роду ретранслятором рішень центру...»[2,с.104].Однією з найбільш важливих особливостей перебудови в Україні було те, що протягом довгих років перебування України в складі СРСР, і її надмірна залежність від рішень Москви, постійний тиск центральних еліт на місцеву українську владу, знищило будь-яку ініціативу, і тепер українська еліта була просто безініціативна, через природнє підсвідоме розуміння, що її ініціатива не буде радо вітатися в центрі тому це значною мірою гальмувало процес перебудови в Україні, оскільки її еліти були заблоковані безініціативності. республіки) як доказ можна привести документи низки управлінських кадрів в Черкаській області «Частина керівних кадрів, ідеологічних активістів глибоко не усвідомила суті новаторського курсу партії на прискорення, шляхів його здійснення... Часом за перебудову видається наведення елементарного порядку в трудових колективах... Словесні декларації та заяви про необхідність перебудови... не завжди підкріплюються конкретними справами»[3,арк.21,24-25].

Отже, ми можемо виділити декілька найголовніших особливостей перебудови в Україні протягом 1985 -1991 рр:

1) Демократизація суспільно-політичного життя.
2) Відсутність бажання змінити систему в місцевих еліт.
3) Відсутність свідомого стратегічного усвідомлення та розуміння в українських еліт курсу розвитку України через відсутність до ініціативності.

Список використаних джерел: 1.Кремінь В. Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. К. 1998. 2. Литвин В.М. Украина : политики, власть. К.: 1997. С. 104. 3. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 11, спр. 1338 / Постанова Політбюро ЦК КПУ «Про здійснення Черкаським обкомом партії рішень XXVII з’їзду КПРС про перебудову масово-політичної роботи, зміцнення її зв’язку з життям» від 24 вересня 1986 р. арк. 21, 24-25.

УДК 94 (477.51)

Ткач Т.В., здобувачка ІІ (магістерського) рівня вищої освіти
Мазур І. В., канд. іст. наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ВІД ПРОТИСТОЯННЯ ДО ЗБЛИЖЕННЯ 1906 – 1917 РР.

Ключові слова: *Перша світова війна, економічна співпраця, таємний договір, Японія, Росія.*

Протягом десятиліття, після закінчення російсько-японської війни 1904 – 1905 років, російсько-японські відносини досягли свого апогею. Цей період характеризується плідною співпрацею обох сторін в економічному та політичному руслі. Тож, вагомість періоду переоцінити неможливо, адже ні раніше, ні до сьогодення, російсько-японські відносини не виходили на такий високий рівень.

Намагання врегулювання питання після війни набрало великих обертів. Нагальність вирішення питання найбільше відчувалась в економічній сфері, адже країнам треба було виходити з стану воєнної економіки. Налагодження російсько-японських економічних зв'язків було вигідно для обох держав, тому в цей період були підписані нові трактати про риболовлю і ведення торгівлі. В червні 1911 р., після тривалих п'ятирічних переговорів, між Японією та Росією було підписано дві конвенції: 1) про взаємну охорону торгової та промислової власності громадян однієї країни на території іншої 2)про взаємну охорону промислової власності громадян договірних сторін на території Китаю. У тому ж році в Петербурзі було створено російсько-японську спільноту, що мало на меті сприяти розвитку російсько-японської торгівлі. [1, с. 311].

Саме за період 1910 року Росії та Японії вдалося значно зміцнити співпрацю з цілого комплексу питань. Намагання Японії затвердити свої позиції на материку вимагало від уряду посилення співпраці з Росією, яка в свою чергу також зберігала спрямованість на розвиток діалогу. Після 1910 року для розвитку відносин характерне певне стихання і навіть прояви настороженості. В японському суспільстві нерідко лунають незадоволені лозунги щодо Росії, а її уряд починає з недовірою ставитися до рішучих дій Японії на материку.

Перша світова війна поставила під питання світову безпеку, а також подальший розвиток російсько-японських відносин. Росія, входячи до блоку Антанти почала війну проти Німеччини, тому подальша співпраця залежала від подальших дій Японії. В цій ситуації Росії пощастило, адже 23 серпня 1914 року Японія оголосила війну Німеччині, тим самим зайняла дуже дружню позицію щодо Росії.

Російська імперія фактично була врятована, адже її оминула війна на два фронти, та вона почала отримувати гуманітарні та військові поставки від Японії і вийшла на новий рівень розвитку дипломатичних відносин, ставши з Японією союзниками. В період Першої світової війни знову покращилась економічна співпраця сторін, але поруч з цим знову поверталось до обговорення питання про врегулювання відносин шляхом укладення мирного договору.

З цього приводу у газетній статті «Дальневосточный вопрос» від 1 липня 1915 р. зазначалося: «В настоящее время… идет энергичная подготовительная робота к русско-японскому сближению на почве взаимной торговли» [2, с. 2].

Також, зважаючи на війну, важливою виявилася співпраця у військовій сфері. У звіті військового представника Японії у ставці М. Накадсіма від 27 жовтня 1915 р. зазначалося, що «чисельність гвинтівок у російській армії на початок цього року була приблизно 1 600 000… а зараз, вона зменшилася та не перевищує 600 000… В умовах коли фронт розтягнувся приблизно

на 1000 км, на півтора метри припадає приблизно одна гвинтівка, і лінія повсюди слабка» [3, с. 80]. І хоча Японія поставляла велику кількість озброєння до Росії, вона не поспішала віддавати найкращу й найновішу зброю, адже питання власної безпеки завжди залишається на першому місці.

1915 -1916 роки стали найбільш союзницьким періодом. 3 липня 1916 року була підписана спільна конвенція, яка встановлювала, що Росія і Японія не братимуть участі в будь-якій політичній комбінації, спрямованій проти однієї з договірних сторін на Далекому Сході, а в разі загрози сторони третьої держави сторони погоджувалися обговорити заходи спільного захисту. Тобто ця конвенція не тільки гарантувала допомогу і захист кожній зі сторін в разі нападу третьої сторони, а й знаменувала завершення того довгого шляху від противників до союзників.

Цей договір цікавий через наявність таємної угоди. Він передбачав взаємну військову допомогу, щоб Китай не підпав під володарювання будь-якої третьої держави. Фактично Росія визнала першочергове право Японії на Китай і таким чином, союзницький договір укладався не тільки проти китайського народу, а й був направлений проти Англії та США. До початку 1917 року Японія була готовою реалізовувати всі затверджені рішення, але в Росії розпочалась революція, яка в свою чергу перемкнула увагу зі зовнішнього вектора на внутрішній. Після Першої світової війни і революцій в Росії, план зближення так і не буде реалізовано.

Отже, десятиліття після російсько – японської війни дійсно можна назвати «великим десятиліттям» для розвитку дипломатичних відносин двох сторін. Росія та Японія налагодили співпрацю в економічному та соціальному напрямку, залишаючи проблему союзу актуальною. І хоча в 1916 році був підписаний союзницький договір, його реалізація так і не відбулась. Проте, наявність такого позитивного досвіду дипломатії може знадобитися й на сучасному етапі вирішення територіального конфлікту. Говорити про дружні відносини ще дуже рано, але Росія, використовуючи досвід поступок своєї імперської попередниці, можливо б могла гарантувати собі покращення ситуації.

Список використаних джерел: 1. Кутаков Л. Россия и Япония. Москва: Наука, 1988. 381 с. 2. Русско-японские торговые отношения. *Торгово-промышленная газета*. 1 (14) июля 1915 г. № 145. С. 3. Японский военный представитель при ставке Накадзима начальнику японского генерального штаба Хасегава. Телеграмма. 27/14 октября 1915 г. *Международные отношения в эпоху империализма: документы из архивов царского и Временного правительств 1878–1917*. Серия III: 1914–1917. Москва: Госполитиздат, 1937. Т. 9. С. 80 – 81.

УДК 657.1:343.46

Адамовська А.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна,** канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Ключові слова: *бухгалтерський облік, економічні правопорушення, нормативна база, податкові правопорушення, судово-бухгалтерська експертиза, управлінські рішення.*

Умови трансформації економічних відносин супроводжуються загостренням процесів функціонування структур власності та криміналізації господарських відносин. Це приводить до зростання економічної злочинності та значної кількості правопорушень у сфері економіки. Особливо важливою є боротьба з економічною злочинністю в системі бухгалтерського обліку та звітності. В сучасному світі економічна злочинність становить серйозну загрозу розвитку суспільства та життя окремих громадян, тому її виявлення та розслідування вимагає залучення спеціалістів у сфері бухгалтерського обліку, банківської справи та фінансово-економічної документації [1].

Я вважаю, що застосування саме обліково-аналітичних інструментів має важливе значення для успішного проведення розслідування економічних злочинів та забезпечення судового розгляду таких справ. Доцільно зазначити, що обліково-аналітичні інструменти використовуються не тільки правоохоронними органами, але й спеціалізованими аудиторськими та консалтинговими компаніями.

Проте, на мій погляд застосування обліково-аналітичних інструментів має свої обмеження. Наприклад, ці інструменти можуть бути неефективними в разі, якщо злочинці використовують підроблені документи або ухиляються від сплати податків.

Економічні злочини мають складний механізм вчинення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування, із необхідністю залучення спеціалістів, які мають знання та досвід у сфері бухгалтерського обліку, банківської справи, фінансово-економічної документації та податкової звітності. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення значущої інформації про злочин, його учасників та результати.

Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість вчинення економічного злочину полягає в тому, що предметом такого протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому існує підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки.

Сучасні економічні умови вимагають забезпечення конкуренції, захисту прав власності та свободи підприємництва для українських господарюючих суб'єктів. І легальний бізнес і банкрутства завдають шкоди економіці України і призводять до втрати довіри іноземних інвесторів. Для ефективного розслідування і запобігання економічним порушенням необхідно мати стабільну і раціональну нормативно-правову базу бухгалтерського обліку, який є основою економічної інформації про результати діяльності господарюючих суб'єктів. Бухгалтерський облік також є системою, що регулюється законодавством і використовується при різних формах

контролю, в тому числі при проведенні судово-бухгалтерської експертизи, яка є ефективним засобом виявлення злочинів у сфері економіки [2].

Злочинні діяння у сфері економічної діяльності мають характерні риси. Зокрема, вони завдають державі та суспільству економічний та соціальний збиток, а майновим інтересам - серйозної шкоди. Існують кілька категорій злочинів:

- неправомірне ведення бізнесу;
- протизаконне ведення банківської діяльності;
- неправомірне отримання кредиту;
- відмивання грошей та іншого майна, нажитого за злочинними схемами;
- навмисне і фіктивне банкрутство;
- несплата податку на додану вартість.

Обліково-аналітичні інструменти грають ключову роль у розслідуванні економічних правопорушень. Ці інструменти допомагають зібрати та проаналізувати інформацію про фінансові операції, активи та зобов'язання підприємства або іншої організації, а також про осіб, які їх контролюють. Надалі ця інформація може використовуватися для виявлення порушень, аналізу причин та наслідків таких порушень та встановлення відповідальності за них [3].

На мою думку, одним із головних обліково-аналітичних інструментів є бухгалтерський облік. Він забезпечує збір та облік фінансової інформації про діяльність підприємства, яка містить такі складові, як доходи, витрати, активи та зобов'язання. Інформація, отримана в результаті бухгалтерського обліку, може бути використана для виявлення порушень, таких як фальсифікація фінансової звітності, зловживання повноваженнями та інші.

Іншим важливим інструментом є аудит, який полягає в проведенні перевірки фінансової звітності підприємства. Аудиторський звіт містить оцінку вірогідності та точності фінансової інформації, а також рекомендації щодо поліпшення систем контролю та управління.

Фінансовий аналіз є важливим інструментом для виявлення порушень, оскільки дозволяє визначити тенденції та закономірності у фінансовій діяльності підприємства, а також з'ясувати, чи відповідають фінансові показники нормам та вимогам законодавства. Наприклад, зміни у фінансових показниках, таких як зниження доходів та збільшення витрат, можуть свідчити про можливі порушення, такі як зловживання фінансовими ресурсами чи розкрадання активів підприємства.

До інших обліково-аналітичних інструментів можна віднести такі як аналіз банківських операцій та контроль за операціями з грошима, які дозволяють виявити незаконні грошові потоки та зловживання фінансовими ресурсами [4].

Таким чином, обліково-аналітичні інструменти є важливими для розслідування економічних правопорушень, оскільки дозволяють зібрати та проаналізувати інформацію про фінансову діяльність підприємства та осіб, які його контролюють. Ця інформація може бути використана для виявлення порушень, встановлення відповідальності за них та запобігання подібним правопорушенням в майбутньому.

Список використаних джерел: 1. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжнародні зв`язки: Монографія. Житомир: ЖДТУ, 2007. 236 с. 2. Балабанова О. М., Маслова І. В. Застосування обліково-аналітичних інструментів у розслідуванні економічних злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. С. 71-81. 3.Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: Теорія й методологія, перспективи розвитку: Монографія. Житомир: ЖДТУ, 2005. 548 с. 4. Базарний В. І., Петрова О. В. Обліково-аналітичні інструменти управління підприємством: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2008. 456 с.

УДК 378.334

Акименко О.Ю., д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Білоус А.В., здобувачка вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ БУХГАЛТЕРІВ

***Ключові слова**: тайм-менеджмент, бухгалтер, професіоналізм, компетентності, планування, управлінці, інструменти, управління часом*

Усвідомлення швидкоплинності життя та неймовірних можливостей для реалізації себе як фахівця, не залишать осторонь нікого і не дозволять пливти по течії з кредом: «У мене не було часу». Звісно, за один день не отримаєш бездоганне омріяне тіло, не вивчиш повністю англійську, але й оволодіння нею не гарантує відразу визначну посаду. Для досягнення поставленої мети потрібен час та вміле застосування інструментів планування. Тому, саме техніки тайм-менеджмент здатні допомогти у налагодженні *раціонального використання часу.*

Тайм-менеджмент — це не тільки модне слово управлінців задля опису умов досягнення успіху, а й ефективний інструмент у визначенні пріоритетних завдань, підвищенні продуктивності розумової діяльності, раціонального використання робочого часу та планування вільних годин для відпочинку та хобі [2]. Тобто, головною метою тайм-менеджменту є здатність структурувати свій час та поєднувати всі життєво-необхідні фактори для добробуту людини в цілому.

Сучасний бухгалтер живе в жорсткому режимі збору і ретельної обробки відповідної інформації, термінів, що «горять» і невідкладних завдань. Його звичайний ритм пов'язаний із здійсненням термінових платежів, заповненням документів первинного, поточного і підсумкового обліку, підготовкою річних звітів, узгодженням питань з податковою інспекцією. Також неабияка увага приділяється необхідності систематичного підвищення кваліфікації та адаптації своїх дій до змін чинного законодавства.

Всі ми неодноразово замислювалися над причиною відсутності необхідного часу на виконання певних справ та їх перенесення (відкладання) на потім. Вважаємо проблема пов’язана з: (1) відсутністю бажання (мотивації) робити цю справу; (2) невмінням вправно розраховувати свій час тощо.

Варто розуміти, що розсудливе управління часом не має нічого спільного з жорстким плануванням дня або шаблонним життям за графіком без отримання жодного задоволення. Сутність тайм-менеджменту полягає у вмілій та вдалій розстановці пріоритетів особисто для Вас та грамотному плануванні роботи особисто Вами з урахуванням індивідуальних особливостей та психотипу.

Нами наведено найбільш вдалі (на наш розсуд) правила та поради тайм-менеджменту задля досягнення максимальної користі та ефективності діяльності бухгалтерів.

Вважаємо першим правилом та фундаментом тайм-менеджменту саме планування, адже постановка цілей - це важлива складова тайм-менеджменту, а детальний розпис плану - це запорука його досягнення. Методика запам’ятовування своїх справ є хибною та типовою помилкою, яка призводить до перевантаження без чіткого плану дій. Набагато зручніше використовувати планер (або будь-який додаток в комп’ютері чи блокнот), відразу аналізуючи свою завантаженість та орієнтацію у переліку справ на день.

Бухгалтеру важливо перед початком робочого тижня (дня) здійснюватися обрахунок термінів виконання кожного завдання та узгоджувати його із структурованим планом дій. Це

унеможливлює невчасність виконання бухгалтером справ, дозволяє оперативно оцінювати завантаженість, свідомо контролюючи її, вносити корективи і нові завдання у графік.

Другим правилом вважаємо пріоритетність. Навчитись розставляти пріоритети дуже складно, але важливо. Впевнено знаючи, що саме потрібно зробити першим та терміновим, бухгалтер зможе спокійно та достроково здавати дедлайни. Надмірно багато робочого часу витрачається марно через те, що бухгалтер губиться в божевільному потоці завдань і не може визначитися: (1) з чого почати, (2) що зробити в другу чергу, (3) що зробити в третю, (4) що відкласти взагалі. В результаті, в кращому випадку, виконується половина із запланованого. Однією з головним проблем є відволікання та переключення з одного завдання на інше. Високоефективною в розстановці пріоритетів є матриця Ейзенхауера. Стосовно визначення пріоритетів Д.Д. Ейзенхауер стверджував наступне: «У мене є два типи проблем: термінові та важливі. Термінові не завжди важливі, а важливі не завжди термінові». Керуючись цим принципом визначення пріоритетності справ, 34-й президент США упорядковував свої щоденні робочі графіки. Тому опанування цього методу в тайм-менеджменті є особливо важливим для бухгалтерів з їх дедлайнами у складанні документації, звітності та вирішенні важливих справ [3].

Опанувавши третє правило, ми можемо позбавити себе хронофагів часу. Це абсолютно будь-яких, відволікаючі нас від основної діяльності, живі та неживі об’єкти (особисті пожирачі часу). Саме вони не дають рухатися до своєї мети, робити найважливіші і потрібні справи, відволікають через дрібниці, розслабляючи мозок і концентрацію, змушуючи робити величезну кількість непотрібних справ, які не зроблять нас ані щасливими, ані успішними, зате легко поглинуть час [4]. Винайти свої хронофаги - це допомогти собі у вирішенні нестачі часу через вилучення з життя особистих крадіїв часу. Найрозповсюдженіший хронофаг в XXI сторіччі - це соціальні мережі. Сучасний світ, відкрив для людей необмежений доступ до інформації, породивши при цьому ще одну проблему - непотрібне «зависання» в інтернеті. Завдяки інтернету і телебаченню сучасна людина піддається впливу інформаційних потоків, які часом несуть у собі цікаву, але в той же час, не важливу інформацію. Особливо, якщо це відбувається в робочий час.

Соціальні мережі, новини, інформресурси, сайти та телепередачі надають доступ до величезного масиву інформації та відкривають можливість дізнатися про все на світі, але зробити це просто неможливо, оскільки кількість інформації постійно збільшується. Якщо ми не хочемо витратити своє життя на вивчення інформаційних стрічок, необхідно навчитися використовувати лише ту інформацію, яка важлива і максимально корисна саме для Вас, на поточний момент. Всю решту, не найважливішу, а часом і не саму потрібну інформацію необхідно ігнорувати і не фокусувати на ній свою увагу. Тільки в цьому випадку Ви не будете втрачати години і дні свого життя в соціальних мережах, на сайтах новин тощо.

Отже, за допомогою тайм-менеджменту обліковець (бухгалтер) зможе розвинути додаткові професійні компетентності та досягнути кар’єрного зростання. Дослідивши методи тайм-менеджменту та обравши найбільш дієві особисто для себе, набагато легше координувати особисте життя і робочий час. Тому тайм-менеджмент важливий для планування та формування цікавого, комфортного та не виснажливого робочого та позаробочого життя.

Список використаних джерел: 1. Клевец. О. Ефективні правила тайм-менеджмента для бухгалтера. URL: https://finacademy.net/materials (дата звернення - 04.04.2023). 2. Що таке тайм-менеджмент: особистий тайм-менеджмент або як управляти своїм часом. URL: https://blog.agrokebety.com/shcho-take-taym-menedzhment (дата звернення - 04.04.2023). 3. Матриця пріоритетів Ейзенхауера: плануємо справи ефективно. URL: https://shop.djournal.com.ua/blog/eisenhower-matrix/ (дата звернення - 04.04.2023). 4. Хронофаги:

пожирачі часу. URL: https://www.coaching-academy.online/xronofagi-pozhyrachi-chfsy/ (дата звернення - 04.04.2023).

УДК 331.101.3

Афанасьєва В. Д., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.М. Орленко**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності
Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

ВПЛИВ МОТИВАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *мотивація, персонал, підприємство, заохочення, воєнний стан, ефективність*

Події останніх кількох років значно вплинули на продуктивність, мотивацію та залученість співробітників кожного підприємства в будь-якій країні. Для нашої держави до всесвітньої пандемії додалася ще війна, яка призвела до надзвичайно негативних наслідків в усіх сферах діяльності, не кажучи вже про ефективність роботи персоналу.

З 24 лютого 2022 року країна та кожен її громадянин живе в новій реальності повномасштабного російського вторгнення на територію України. Наші реалії – це запеклі бої, руйнування військових та інфраструктурних об’єктів, а буває і житлових будинків чи цілих міст, мобілізація, затяжні повітряні тривоги, суттєва міграція українців до інших держав або в межах країни, певні обмеження, наприклад, комендантська година, збільшення рівня безробіття та багато інших «нововведень». Однак у жодному разі неможливо звикнути до загибелі людей, постійного страху, страждань чи вибухів [1, с. 72-73].

Кожен переживає війну по-своєму, тому і реакції можуть бути абсолютно різними: від сліз до агресії чи ступору. Серед труднощів, що виникають під час роботи в умовах невизначеності, можна виділити такі проблеми [2]:

- постійний стрес та тривога;
- нестача власного ресурсу;
- відсутність опори та підтримки;
- відчуття незахищеності та безпорадності;
- залежність від постійного оновлення інформації;
- потреба в лідері.

Те, що було важливим у мирний час, здається безглуздим в умовах війни. Як наслідок, вагомість факторів з піраміди Маслоу змінюється. Передусім замість фізіологічних потреб тепер на першому рівні знаходиться безпека. Якщо існує загроза життю, найважливішим завданням є пошук для себе та своє родини безпечного місця. За відсутності такої можливості, головним стає забезпечення рідних необхідними засобами для існування. Усе інше переходить на другий план.

До того ж для людей сьогодні дуже важлива стабільність. Якщо раніше більшість працівників зосереджувалася здебільшого на розвитку та кар’єрному зростанні, то зараз вони надають перевагу наявності роботи взагалі, щоб мати можливість утримувати себе та свою сім’ю.

Мотивувати співробітників під час війни досить важко, оскільки вона може викликати сильний стрес та неспокій. Проте існують підходи, які допоможуть знизити рівень тривоги та

підвищити продуктивність навіть за таких умов.

Основними методами мотивації персоналу сьогодні можуть бути [3]:

1. Підтримка та співчуття. Стрес знижує продуктивність і шкодить мотивації, змушуючи людей уникати складних завдань. Саме тому потрібно проявляти більше людяності, чуйності та емпатії до колег. Іноді просто вислухавши людину, ви можете допомогти їй у десятки разів краще, ніж намагаючись зробити це фізично. Дана маленька деталь здатна суттєво покращити відносини в колективі.

2. Матеріальне стимулювання. Якщо у керівництва немає можливості застосовувати бонуси, премії або підвищити заробітну плату, то потрібно принаймні своєчасно її виплачувати. Це дозволить співробітнику відчувати бодай мінімальну впевненість у майбутньому.

3. Навчання та розвиток. Компаніям необхідні універсальні співробітники. Через ситуацію в державі кожен працівник може не з'явитися на роботі з різних причин: у когось родичі в лавах Збройних Сил України, у інших – знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Скільки часу знадобиться людині, щоб знову почати працювати, – невідомо. З огляду на ці ризики деякі працівники повинні знати обов'язки колег, щоб за необхідності їх замінити.

4. Співпраця та комунікація. Потрібно переконатися, що співробітники знають, чого очікувати. Керівникам варто бути чесними щодо будь-яких труднощів, які можуть виникнути на підприємстві, і пояснити, як вони планують вирішувати існуючі проблеми. Завдяки комунікації працівники сприймають себе частиною єдиного великого організму, тобто компанії. Це не лише має вплив на психологічний стан співробітників, а й гуртує команду, дозволяє дізнатися про сильні сторони кожного її члена та сприяє ефективній взаємодії при вирішенні робочих задач.

Ще одним мотиваційним фактором для співробітників, а особливо для тих, хто відчуває «провину вцілілого», є участь компанії у волонтерському русі. Варто пояснити працівникам, що за кожною допомогою армії чи населенню стоїть саме їхня праця, що це також і їхній власний внесок [4].

До того ж відволікти команду від новин і нав'язливих думок можна за допомогою чіткого плану дій та зрозумілих задач. Правильне планування робочого дня впливає не тільки на продуктивність, а й на емоційний стан співробітника. За наявності чіткого плану мозок людини сприймає виконані завдання як маленькі перемоги. Внаслідок цього стимулюється викид нейромедіатора задоволення, тобто дофаміну, у кров, що покращує стан організму загалом.

Дуже важливим моментом також є те, що співробітники мають розуміти, що життя продовжується. Людям важко постійно перебувати у стані напруги, кожному інколи потрібно перезавантажитись та відчути позитивні емоції. Через це варто проводити спільні заходи із колективом: тімбілдинги, спортивні змагання, майстер-класи. Такі зустрічі допоможуть команді підвищити рівень мотивації завдяки покращенню настрою та неформальному спілкуванню один з одним.

Отже, можна впевнено стверджувати, що питання мотивації працівників завжди було важливим для лідерів компаній, однак зараз це стало необхідністю, адже багато хто втратив запал і почувається розгублено. Завдання керівництва – зберігати продуктивність співробітників на відповідному рівні, заохочуючи їх різними методами. Вони не тільки допоможуть персоналу пережити важкі часи, а й допоможуть створити організацію, яка буде стійкою до неминучих труднощів життя.

Список використаних джерел: 1. Філіппов В. Ю., Дирда А. О., Хінєв І. І. Адаптація системи мотивації праці персоналу на інноваційних підприємствах сталого розвитку під час воєнного стану в Україні. *Грааль науки*. 2022. № 16. С. 72-79. DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.011. 2. Когут І. В. Аналіз факторів мотивації, які впливають на команди в інноваційних проєктах під час кризи та війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI:

https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-16. 3. Череп О. Г., Калюжна Ю. В., Михайліченко Л. В. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-24. 4. Мігура А. Як підтримати та мотивувати співробітників у воєнний час. URL: https://happymonday.ua/yak-pidtrymaty-ta-motyvuvaty-spivrobitnykiv (дата звернення: 03.04.2023).

УДК 331.5.024.5

Alekseyenko Lyudmyla, Dr. of Econ., Prof., Head of the Department of Management and Administration

Ivano-Frankivsk Education and Research Institute of Management of the Western Ukrainian National University,Ivano-Frankivsk, Ukraine

Tulai Oksana, Dr. of Econ., Prof., Head of the Department of International Relations and Diplomacy

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

PRIORITIES OF THE DEVELOPMENT OF THE GEOINFORMATION SYSTEM IN THE SOCIAL SPHERE IN THE FACE OF THE GLOBAL CHALLENGES

Keywords: social policy, humanitarian shock, the concept of social quality, social progress, geoinformation system.

Social policy is a complex of social and economic measures of the state, self-government bodies, and business entities, aimed at protecting the target from unemployment, devaluation of savings, and price increases. The main goal of social policy is to ensure a decent standard of living and to satisfy the needs of citizens in a certain quantity and quality of consumer goods and services. We share the point of view of the leading economist scientists of the State University "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine" that it seems appropriate to implement the state policy of post-war Ukraine following the foundations of the scientific concept of social quality (Social Quality), developed during the social development of the European Union, the effective implementation of which has the consequence improvement of social conditions and acceleration of social progress of countries [1, pp. 11].

In order to stimulate the growth of positive expectations in Ukrainian society, it is necessary to define complex tasks related to overcoming catastrophic "humanitarian shocks", accelerating the restoration of normal functioning and development of domestic institutions, economic sectors, and markets; reconstruction of residential, transport and social infrastructure; ensuring the development of human potential [1, pp. 9–30; 2, pp. 3–22; 3, pp. 1-3].

Digital development, digital transformations, and digitalization (CDTO) in the online format regarding the digitalization of the social sphere deserve special attention [4]. The development of the Unified Information System of the Social Sphere for 2023 involves expanding its functionality by introducing new subsystems to ensure high-quality and fast provision of social assistance and services to citizens and facilitate interaction between state bodies. The unified information system of the social sphere makes it possible to collect and store information on disability issues, as well as to provide access to its relevant services and organizations; ensuring high-quality and quick decision-making regarding the provision of social assistance to low-income families and persons with disabilities since childhood. Implementation of the Register of providers and recipients of social services will allow the collecting, storing, and using data on providers and recipients of social services.

Since December 2022, the Social Education Platform has been operational in Ukraine intending to provide support to territorial communities in strengthening their activities in the field of protecting children's rights, developing social services, and organizing other support programs for citizens. This is currently the only public online site socialacademy.gov.ua in Ukraine for systematic training and improvement of professional qualifications of representatives of local self-government bodies, social service providers, and organizations working in the social sphere. In fact, 30% of territorial communities of Ukraine have already used the platform, among them, 55% are providers of social services from both the state and non-state, communal sectors [5].

The Plan for the Restoration and Development of Regions, which is a comprehensive document for the reconstruction and development of regions and communities, provides for the creation of a single geo-information system, based on which monitoring and assessment of the restoration and development of each community and region will be carried out online [6, pp. 52–53]. In addition, in practice, the achievement of decentralization, autonomy of local self-government, and trust of the state in the population and communities became decisive in the formation of mutual trust in society. Such trust now creates a powerful basis for the unity of the regions of our state.

One of the important areas of social policy is the social protection of disabled persons. Attitude towards citizens with limited opportunities is a characteristic sign of a civilized state. Creating a barrier-free space assumes that every person has the right to lead an active lifestyle under any circumstances and not to be isolated from society. Therefore, inclusiveness involves the integration of persons with limited mobility and other vulnerable social groups of the population; the elimination of discrimination against them; equal access to social benefits, and ensuring of human rights.

In Ukraine, measures are being taken to create conditions for ensuring the needs and a decent standard of living, active activities of public organizations, and creative initiatives of women with disabilities. The problems of mothers with disabilities cannot be left out of the attention of the state, science, medicine, and the social sphere. Therefore, the targeted policy of the state and its organizational and legal capabilities should be directed to the support of the generally unprotected layers of the target.

The Ministry of Social Policy of Ukraine has initiated a change in the model of interaction with state sanatoriums to introduce the "money follows the person" approach when they provide social services. The government adopted Resolution No. 248 of March 21, 2023, which allows for the implementation of an experimental project, within the framework of which 2 sanatoriums under the control of the Ministry of Social Policy (Specialized Truskavet sanatorium "Batkivshchyna" and Specialized Myrhorod sanatorium "Slava") will have the opportunity to provide social services to certain categories persons who are in difficult life circumstances.

To prevent the demographic crisis and minimize its negative consequences, special attention is paid to ensuring the transparency of adoption procedures, revising the system of raising children in family forms or in conditions close to family, and improving the mechanism of providing housing for adoptive families [7].

Summing up, we note that the European integration and defense and security development of our country require stabilization of the social sphere. Therefore, we share the views that ensuring social quality and defining, on this basis, the general principles of the post-war policy of ensuring the social quality of life in Ukraine should take into account new challenges in the spheres of social development and employment, created as a result of the social and humanitarian shocks of the war.

References: 1. Бурлай Т.В., Дмитрук Д.А., Кострица В.І., Левін Р.Я. Політика соціальної якості: теорія та міжнародні підходи в контексті завдань повоєнної реконструкції України. *Український соціум*, 2022, № 3 (82): 9–30. https://doi.org/10.15407/socium2022.03.009. 2. Геєць В.М., Близнюк В.В., Никифорук О.І. Актуальні аспекти політики соціальної якості в

постконфліктній економіці України. *Економіка України*. 2022. № 6. С. 3–22. https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.06.003. 3. Alekseyenko L. M., Tulai O. I., Alekseyenko M. D. Modern Trends in Labor Migration in the Context of Global Challenges / The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. 1436 p. 4. Розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери є нашим пріоритетом у 2023 році. URL: https://www.msp.gov.ua/news/22674.html. 5. Понад 1000 користувачів долучилися до навчання за Платформою соціальної освіти за 3 місяці. URL: https://www.msp.gov.ua/news/22687.html. 6. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02. 7. Нові горизонти соціальної роботи. URL: https://www.msp.gov.ua/news/22684.html.

УДК 005.21:[336:330.131.7

Алієва Г. Г., здобувачка вищої освіти,

Островська О.А., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ КОМПАНІЄЮ

Ключові слова: *стратегічне управління, фінансові ризики, оцінка фінансових ризиків, стратегія управління фінансовими ризиками.*

У сучасному бізнес-середовищі України, на тлі нестабільної економіки та необхідності протистояти військовій агресії рф, першочергового значення, і, одночасно, великою проблемою для компаній, стає розроблення довгострокового плану розвитку. Чітке розуміння напряму діяльності дозволяє стабільно функціонувати підприємству на тлі турбулентних умов, високої конкуренції та перманентних змін на карті бойових дій. Оскільки стратегічне управління передбачає формування відповідного алгоритму гнучкої реакції та здійснення своєчасних змін на підприємстві відповідно до запитів ринку, воно має превентивний характер, що дає змогу прогнозувати потенційні загрози в майбутньому. З цієї позиції аналіз фінансових ризиків займає важливе місце у формуванні стратегії менеджменту, оскільки фінансові ресурси забезпечують реалізацію управлінських рішень. На переконання авторів, оцінка фінансових ризиків сприятиме адаптації підприємства до мінливості зовнішніх та внутрішніх чинників впливу, мінімізуючи невизначеність у його фінансово-економічних результатах. Зважаючи на складне середовище, в якому сьогодні здійснюють свою діяльність вітчизняні підприємства, тема набуває особливої актуальності та носить проблемний характер.

Визначення сутності фінансових ризиків у контексті ризик-менеджменту є необхідним для створення підприємством ефективної системи стратегічного управління. У широкому розумінні фінансові ризики є наслідками взаємовідносин між суб'єктами в конкретному ринковому середовищі, а відтак вони можуть постійно змінюватися залежно від чинників впливу. Цієї думки дотримуються наукові діячі М.І. Крупка, В.М. Коваленко та інші [3]. Комплексна класифікація фінансових ризиків дозволяє створити оптимальну систему їхньої оцінки, сприяючи глибшому дослідженню причинно-наслідкових зв'язків (Табл. 1). На основі

розгалуженого вивчення характеристик фінансових ризиків визначаються доцільні методи й інструменти нейтралізації потенційних негативних наслідків на результати діяльності.

Таблиця 1 - **Класифікація фінансових ризиків**

№	Види фінансових ризиків	Характеристика ризику
1.	Ринковий ризик	Спричинений тим, що фінансові активи можуть зазнати втрат під впливом динаміки фінансового ринку, призводить до зменшення вартості цінних паперів
2.	Кредитний ризик	Спричинений невиконанням договірних зобов'язань
3.	Ризик ліквідності	Спричинений невиконанням зобов'язань з фінансування
4.	Операційний ризик	Призводить до виникнення збитків під впливом негативних змін у внутрішніх процесах
5.	Ризик неочікуваних витрат	Призводить до понесення витрат, більших, ніж передбачено бюджетом
6.	Інвестиційний ризик	Призводить до потенційного зниження вартості інвестицій

Джерело: складено авторами на основі [1; 4]

Маючи чітке уявлення про характеристику ймовірних загроз, підприємство виконує стратегічний фінансовий аналіз за етапами:

1. Виявлення потенційних фінансових ризиків;
2. Кількісна та якісна оцінка ступеню ризиків;
3. Розробка стратегії управління ризиками;
4. Моніторинг успішності застосованої стратегії, контроль за досягненням оптимального рівня фінансової безпеки [2].

За результатами аналізу, проведеного командою Corporate Finance Group (CFI), кількісне дослідження фінансових ризиків передбачає використання таких статистичних методів, як:

- Регресійний аналіз;
- Вартісна міра ризику, або Value-at-Risk (далі VaR);
- Аналіз сценаріїв [4].

Зазначимо, що сценарний аналіз не передбачає використання історичних показників внутрішніх баз даних на відміну від двох інших методів, оскільки він працює як стрес-тест для визначення здатності компанії протистояти несподіваним ризиковим подіям. На противагу аналізу сценаріїв, система VaR акцентує увагу на розрахунку очікуваних витрат за нормальних ринкових умов.

На наш погляд, якісний аналіз фінансового ризику вимагає особливої концентрації, оскільки його результати впливають на глибину здійснення кількісного аналізу. Він враховує такі процеси, як виявлення загроз та їхніх джерел, а також визначення наслідків як негативного, так і позитивного характеру.

Виокремлення господарських операцій із найвищим фінансовим ризиком дає змогу компанії розглядати їх як об'єкт підвищеної уваги під час формування стратегії управління. Застосовуючи результати, отримані під час використання вищезазначеної методики, підприємство може розробити конкретні заходи з мінімізації негативних наслідків впливу фінансових загроз. За результатами проведених досліджень авторами узагальнено основні шляхи управління фінансовою безпекою є:

- Уникнення ризику: відмова підприємства від діяльності, результат якого є невизначеним, при цьому враховується ймовірність втрати потенційно прибуткового напряму виробництва;

- Зменшення ризику: зниження важеля впливу потенційних збитків за рахунок попереджувальних заходів;
- Передача ризику другій стороні, зокрема, страховим компаніям;
- Прийняття відповідальності за фінансовий ризик з урахуванням повної компенсації втрат за рахунок власних джерел [3; 4].

Підсумовуючи викладене, автори дійшли до висновку, що аналіз наявних та потенційних фінансових ризиків має великий вплив на вибір підходу до формування стратегії управління компанією. Оскільки відносинам купівлі-продажу притаманна категорія ризику, стратегічне управління має охоплювати всі особливості ринку, на якому працює підприємство, з метою своєчасного запобігання впливу негативних чинників. Чим досконалішим є метод вивчення та кількісної оцінки фінансового ризику, тим меншим стає ризик невизначеності на ринку.

Список використаних джерел: 1. Дерменжі Д. Ф. Визначення сутності фінансових ризиків та основних методів їх оцінки в умовах нестабільної ринкової економіки. *Причорноморські економічні студії,* 2018. № 25. С. 71-74. 2. Топоркова О. В., Акімова Н. С., Наумова Т. А. Стратегічні аспекти управління ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 237-243. 3. Фінансовий менеджмент : підручник / М. І. Крупка, О. М. Ковалюк, В. М. Коваленко та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 268. 4. Financial Risk Management Strategies. *Corporate Finance Institute*. URL: https://corporatefinanceinstitute.com (дата звернення: 23.03.2023).

УДК 338.2:502/504

Андрушой К. М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **М.А. Дем'янчук**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри обліку і фінансів
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ КРИТЕРІЙ ВИБОРУ СТРАХОВИКА

Ключові слова: *конкурентоспроможність, страховик, страхувальник, показники вимірювання, критерії вибору*

На сучасному етапі розвитку суспільства підвищується рівень фінансової грамотності та обізнаності населення, наслідком чого є усвідомлення необхідності захисту від негативних факторів власного життя та майнових інтересів. Це в свою чергу породжує зростання попиту на страхові послуги та необхідність вибору страховика, що найкраще задовольнить потреби споживачів страхових продуктів (страхувальників). Для цього необхідно визначити страхові компанії, що мають найвищу конкурентоспроможність на ринку страхування.

Термін «конкурентоспроможність страхової компанії» в науковій літературі розглядається вченими з різних аспектів. Так, Внукова Н. М. [1] розкриває цей термін як «здатність страхової компанії створювати та реалізовувати привабливі для кінцевого споживача страхові послуги і протистояти страховикам-конкурентам». Приступа Л. А. [2] характеризує конкурентоспроможність страхової компанії як «результат якісного виконання визначених завдань тактичного та стратегічного управління». В свою чергу Пономарьова О. Б. характеризує поняття як «здатність страхової компанії створювати та реалізовувати переваги, що допомагають конкурувати та перемагати на страховому ринку протягом певного періоду часу»

[3]. Враховуючи сутність представлених визначень можна конкурентоспроможності страхової компанії трактувати як здатність страхової компанії виробляти на реалізовувати страхові продукти на ринку, створюючи конкурентні переваги та випереджаючи страховиків-конкурентів у визначений період часу.

Конкурентоспроможність страхової компанії можна вимірювати якісними та кількісними показниками, які можна згрупувати наступним чином [4]:

– вартість страхових послуг (розмір комісій, сплачених страхувальниками, розмір страхового тарифу);

– надійність страхової компанії (показники платоспроможності, рентабельності та ліквідності);

– якість та асортимент послуг (кількість страхових послуг, що пропонуються компанією, якість обслуговування, рейтинг страхової компанії);

– позиції на страховому ринку (частка даної компанії у загальному обсязі страхових премій);

– розгалуженість мережі філій (кількість структурних підрозділів, кількість областей, де функціонують підрозділи даної страхової компанії);

– імідж страхової компанії (частка іноземного капіталу, досвід роботи на ринку, плинність кадрів, членство в міжнародній фінансовій групі);

– якість менеджменту (показники ефективності менеджменту, середній стаж роботи керівної ланки).

Дослідження [5] щодо критеріїв вибору страхової компанії свідчать про те, що страхувальники перш за все звертають увагу на такі аспекти діяльності страховика:

– цінова політика страхових послуг, які пропонуються страховиком, та її відповідність до обсягу страхових ризиків, що покриваються за договором страхування;

– відомість бренду, що вимірюється тривалістю функціонування страхової компанії, її територіальною розгалуженістю та незмінністю назви протягом певного періоду часу;

– найбільш затребувані послуги даного страховика, що визначаються часткою цих послуг у загальному обсязі зібраних страхових премій;

– ступінь професійної компетентності персоналу страхової компанії та його чисельність, оскільки страхова компанія, що має штат до 5 осіб, в основному, може спеціалізуватися на вузькопрофільному обслуговуванні страхувальників;

– ступінь урегулювання претензій за масовими видами страхування (види, за якими укладено найбільше договорів страхування), що оцінюється швидкістю та оперативністю збору всієї необхідної інформації, а також своєчасністю здійснення дій щодо виплат страхового відшкодування;

– зручність у користуванні та наповненість інтернет-сайту страховика, на якому необхідною є інформація про всі види страхових послуг, що надаються; умови та правила страхування, а також відшкодування збитків; фінансовий стан страхової компанії. Перевагою є наявність чат-боту чи онлайн служби підтримки, які швидко та оперативно нададуть відповіді та допоможуть у вирішенні певних питань.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що головними факторами при виборі страхової компанії для споживача страхових послуг виступають цінова політика та асортимент, розгалуженість філій, імідж страховика та показники його фінансового стану, ефективність взаємодії з клієнтами у процесі вирішення питань з урегулювання збитків тощо. А оскільки саме ці показники є основними при розрахунку конкурентоспроможності страхової компанії, то можна стверджувати, що саме конкурентоспроможність є ключовим критерієм в процесі вибору страховика.

Список використаних джерел: 1. Внукова Н. М., Мамедова Е. Р. Теоретичні аспекти визначення сутності конкурентоспроможності страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2020. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/14.pdf (дата звернення: 17.03.2023). 2. Приступа Л. А., Харчук О. Б. Концептуальні засади конкурентоспроможності страхової компанії в сучасному ринковому середовищі. *Економіка і суспільство.* 2017. № 13. С. 1201–1206. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/201.pdf (дата звернення: 17.03.2023). 3. Пономарьова О.Б. Конкурентоспроможність страхових компаній у регіоні. *Вісник ДДФА. Економічні науки.* 2013. №2 (30). С. 92–103. 4. Опешко Н. С. Оцінка конкурентоспроможності страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2019. №6. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/147056.pdf (дата звернення: 17.03.2023). 5. Іонін М. Є. Конкурентні переваги страхових компаній в контексті розвитку страхового ринку України. *Фінанси, облік, банки*. 2018. №1 (23). С. 84–94.

УДК 339.9

Арман В. І., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **В.В. Хмурова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Ключові слова: *сталий розвиток, стратегія, проблеми сталого розвитку, національна стратегія сталого розвитку.*

Стратегії сталого розвитку є важливим інструментом для досягнення економічного зростання та підвищення якості життя людей, забезпечуючи при цьому охорону довкілля та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Україна, як і багато інших країн світу, стикається з викликами щодо сталого розвитку, такими як забруднення повітря та води, зниження рівня біорізноманіття, недостатнє використання відновлюваних джерел енергії та інші проблеми, які вимагають розробки та впровадження стратегій сталого розвитку [1].

Стан справ у сфері сталого розвитку в Україні є проблемним. Забруднення повітря та води, недостатня енергоефективність, низький рівень використання відновлюваних джерел енергії та зниження біорізноманіття є серйозними викликами для досягнення сталого розвитку в країні [5].

Для розв'язання цих проблем Україна може використовувати досвід інших країн, таких як Німеччина, Японія та Данія, які вже досягли успіхів у сфері сталого розвитку. Одним зі способів розв'язання проблеми забруднення повітря є перехід на електромобілі, що може бути досягнуто шляхом створення необхідних інфраструктурних умов та стимулювання розвитку відповідної індустрії.

Для розв'язання проблеми низької енергоефективності необхідно впроваджувати енергоефективні технології та інновації, зокрема в будівельній галузі. Необхідно створити сприятливі умови для розвитку відновлюваних джерел енергії, зокрема шляхом стимулювання інвестицій у цей сектор [2].

Однією з ключових проблем сталого розвитку в Україні є зниження рівня біорізноманіття. Для розв'язання цієї проблеми необхідно зберігати та відновлювати природні екосистеми та підтримувати збалансований підхід до природних ресурсів. Необхідно розвивати екологічну свідомість серед населення та сприяти екологічному вихованню у дітей та молоді.

Національна стратегія сталого розвитку України до 2030 року, є важливим документом у напрямі досягнення сталого розвитку в країні. Проте, для досягнення цієї мети необхідно додатково зосередитися на впровадженні конкретних стратегій та програм, які стануть частиною загальної стратегії сталого розвитку.

Дана стаття висвітлила актуальні проблеми та виклики сталого розвитку в Україні та розглянула можливі стратегії для їх вирішення. Результати дослідження можуть бути використані для розвитку конкретних програм та проектів в сфері сталого розвитку в Україні та сприяти досягненню загальноєвропейських та світових цілей сталого розвитку. При цьому необхідно забезпечувати координацію зусиль між урядом, бізнесом та громадськістю, а також сприяти залученню інвестицій для реалізації проектів зі сталого розвитку.

Окрім того, важливим є забезпечення підвищення економічної стійкості країни шляхом зменшення залежності від імпорту енергоносіїв та розвитку власних джерел енергії. Для цього необхідно стимулювати розвиток відновлюваних джерел енергії, а також використовувати енергоефективні технології.

Важливо також забезпечити розвиток інфраструктури для забезпечення сталого розвитку, зокрема розвиток екологічно чистого транспорту, відновлення та захист водних ресурсів, забезпечення доступу до екологічно чистих продуктів харчування та інших необхідних товарів [3].

Отже, для досягнення сталого розвитку в Україні необхідно впроваджувати комплексні стратегії та програми, які забезпечать баланс між економічним розвитком, соціальною справедливістю та охороною навколишнього середовища. Тільки таким чином можна забезпечити стійкий розвиток країни та зробити світ кращим місцем для життя наступних поколінь.

Важливо також звернути увагу на соціальну справедливість та забезпечення прав людини в процесі реалізації стратегій сталого розвитку. Необхідно забезпечувати доступ до освіти та охорони здоров'я, а також забезпечувати рівні можливості для всіх громадян країни. Для цього важливо забезпечити соціальну інклюзію та зменшення рівня бідності [4].

Одним з основних викликів для України є зменшення впливу конфліктів та війн на сталий розвиток країни. Для забезпечення сталого розвитку необхідно забезпечити мир та стабільність в країні та регіоні, а також забезпечити захист прав людини та демократичних цінностей.

Отже, для успішної реалізації стратегій сталого розвитку в Україні необхідно забезпечувати комплексний підхід до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Для цього важливо забезпечити залучення всіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, бізнес та громадськість, та стимулювати інвестиції в проекти зі сталого розвитку. Тільки таким чином можна забезпечити стале зростання економіки, забезпечення соціальної справедливості та захист навколишнього середовища.

Список використаних джерел: 1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (затверджена Указом Президента України від 01.02.2017 р. № 30/2017) URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications (дата звернення: 25.03.2023). 2. Друга національний доповідь про стан навколишнього середовища в Україні URL: http://dea.edu.ua/img/source/Biblioteka (дата звернення: 28.03.2023). 3. Global Sustainable Development Report 2019 URL: https://reliefweb.int/report/world/global-sustainable-development-report-2019-(дата звернення: 25.03.2023). 4. Sustainable Development Goals Report 2020 URL:https://worldtop20.org/global-movement/ (дата звернення: 05.04.2023). 5. Зелена книга з економіки для України URL: http://www.dea.edu.ua/img/source/Book/1.pdf (дата звернення: 10.04.2023)

УДК 338

Бабенко В. О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Ж.В. Дерій**, д-р екон. наук., професор, завідувач кафедри економіки, обліку і оподаткування НУ «Чернігівська політехніка»
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Ключові слова: *вимушена міграція, економічний ефект, коротко- та довгострокові наслідки, демографічна ситуація*

Питання міграції і демографічної ситуації в Україні є одним з ключових і стоїть на порядку денному.

З початком повномасштабної війни від 24.02.2022 року мільйони людей були вимушені тікати від війни або були примусово вивезені. Станом на кінець березня 2023 року за даними ООН [2] зареєстровано близько 8,16 млн громадян за кордонами України. З них 5,03 млн біженців знаходяться в країнах Європи (найбільше в Польщі – близько 1,6 млн, Німеччині – близько 1 млн, та Чехії – 0,5 млн), близько 3 млн вивезені у рф.

Також важливим є той факт, що більшість вимушених мігрантів це жінки з дітьми. За даними опитування UNHCR [1] від вересня 2022 року їх питома вага в загальній кількості біженців склала 87%. Опитування показало, що 79% планують залишитися в країні, яку прибули, а 44% взагалі не планують повертатися.

Розглядаючи короткострокові наслідки вимушеної міграції в економіці країн Європи можна зазначити, що на початку у них звісно виникли фінансові, житлові та інші види труднощів, особливо в Польщі, в яку протягом 2022 року прибули понад 10,6 млн, а згодом повернулися 8,4 млн українських громадян [2]. Зрозуміло що польському уряду доводилося виділяти значні кошти на утримання прибулих людей, які реєструвалися як тимчасові біженці. Але цей виклик подолано, більшість українців, які залишилися там уже працевлаштовані або активно шукають роботу, й інтегруються у польське суспільство. До речі станом на листопад 2022 року українці сплатили податків в Польщі понад 2 млрд євро, що на той момент складало в три рази більшу суму ніж країна витрачала на прибулих [4]. Звісно у довгостроковій перспективі для Польщі така кількість молоді та нових працюючих буде мати позитивний ефект для економіки. Для інших держав Європи у середньому та довгостроковому періодах так само економічний ефект буде позитивним, але в кожній варіативно, в залежності від відношення українських мігрантів до населення цих країн, а також від їх роду діяльності і рівня заробітних плат. От наприклад, населення Чехії складає 10,5 млн громадян. На сьогодні у цій країні знаходиться понад 0,5 млн українців. Якщо вони вирішать не повертатися додому, то населення Чехії зросте аж майже на 5% і зрозуміло, що в довгостроковій перспективі економіка там матиме значний позитивний ефект.

Щодо самої України, то і в коротко-, і довгостроковому періодах наслідки для економіки від такого відтоку людей мають вкрай невтішний прогноз. З одного боку наче деякі експерти стверджують, що у короткостроковій перспективі держава може зменшити виплати пов’язані з соціальними благоустроєм, але з іншого в стані війни, коли держава не контролює значну кількість територій, має відтік робочої сили, має зруйновані виробництва та багато інших проблем, Україна просто не заробляє той рівень вищевказаних коштів, щоб їх «скоротити».

Щодо довгострокового періоду тут можна просто привести сухі цифри. На лютий 2022 року чисельність постійного населення (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) оцінюється в 41 млн осіб [3]. За кордоном знаходиться

більше 8 млн або близько 20% українців. За даними ПФУ (Пенсійного Фонду України) на січень 2022 року фонд виплачував кошти 10,8 млн осіб, а на лютий 2023 – 10,7 млн [5]. Тобто при різкому відтоці молодого покоління (за кордоном), кількість літніх людей яких держава забезпечує виплатами майже не змінилася. Отже при демографічній проблемі в довгостроковій перспективі, розвиток і утримання економіки в робочому стані буде серйозним викликом для людей та держави.

Список використаних джерел: 1. Official website United Nations High Commissioner for Refugees. Report: Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2. URL: https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767# (дата звернення 30.03.2023). 2. Офіційний сайт Агентства ООН у справах біженців. Ситуація з українськими біженцями. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення 30.03.2023). 3. Офіційний сайт Державної служба статистики України. Розділ населення та міграція. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 30.03.2023). 4. Офіційний портал новин Ukraine Business News. Інформація щодо податків україських біженців у Польщі станом на 08.11.2022. URL: https://ubn.news/ukrainians-in-poland-have-paid-e2b-in-taxes-three-times-more-than-the-country-spends-on-refugees/ (дата звернення 30.03.2023). 5. Офіційний сайт Пенсійного Фонду України. Чисельність отримувачів пенсій, житлових субсидій та пільг через банки та пошту. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/chyselnist-otrymuvachiv-pensij-cherez-banky-ta-poshtu/ (дата звернення 30.03.2023).

УДК: 339.5:519.25:330.4

Бєлов О.В. канд. екон. наук, докторант
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ВИРОБНИЧИЙ ЕКСПОРТ ЧЕХІЇ: ОЦІНКА І ПРОГНОЗУВАННЯ

Ключові слова: *конкурентоспроможність, науково-технічний розвиток, економічний цикл, виробничий експорт.*

Експорт країни є одним з важливих джерел, що формують її ВВП. Структура експорту у кожній країни має певні особливості. В розвинених країнах значну її частину складає саме виробничий експорт, що відображує певним чином як ступінь розвитку виробництва в країні, так і зацікавленість інших країн в її виробничих товарах. Він також визначає певний рівень конкурентоздатності країни на світових ринках.

На сайті Світового банку приводяться статистичні дані щодо наступних показників: обсягів експорту хайтека та питомої ваги експорту хайтека у виробничому експорті країн, що дозволяє розрахувати обсяги виробничого експорту за період з 2007 по 2020 роки.

Здійснення прогнозування виконаємо на прикладі Чехії, як однієї з розвинених країн світу, яка входить у ТОП 20 за обсягами високотехнологічного експорту в світі за весь досліджуваний період. Для вирішення цього завдання використовується метод кореляційно-регресійного аналізу з включенням циклічної складової [1–3]. Для аналізу в порядку наростаючої складності було обрано 5 типів моделей М1-М5:

- y=a+b*x Лінійна модель (М1).
- y=a+b*x+c*x^2 Параболічна модель (М2).
- y=a+b*x+c*sin(d*x+e) Нелінійна модель з циклом (М3).
- y=a+b*x+c*x^2+d*sin(e*x+f) Нелінійна модель з одним циклом (М4).

- y=a+b*x+c*x^2+d*sin(e*x+f)+g*sin(h*x+i) Нелінійна модель з двома циклами (M5).

Вихідні дані для розрахунків взято з зазначеного сайту Світового банку[4]. Слід зазначити, що дані у млрд дол. США були перераховані у постійні ціни 2010 за допомогою інформації про індекси інфляції за цей період [5]. В таблиці 1 представлено результати обчислення параметрів моделей та їх статистичні характеристики за допомогою програмного пакету для аналізу даних - CurveExpert 1.38. А візуально отримані результати прогнозування представлено на рис.1

Таблиця 1 – **Результати обчислення параметрів прогнозних моделей**

	M1	M2	M3	M4	M5
Coefficient Data	a =110,7057 b =3,1592	a =110,8017 b =3,1232 c =0,0024	a =107,9924 b =3,5277 c =10,8209 d =1,8547 e =-1,4738	a =108,5305 b =3,3264 c =0,0134 d =10,8261 e =1,8547 f =-1,4773	a =105,3304 b =4,6623 c =-0,0889 d =8,0089 e =1,0815 f =0,7745 g =-9,3003 h =1,9067 i =13,9790
Standard Error	10,8584	11,3411	8,6261528	9,1460391	7,9582857
Correlation Coefficient	0,7849	0,7849	0,9045925	0,9046666	0,9560730
Comments:			The fit converged to a tolerance of 0.1 in 7 iterations. No weighting used.	The fit converged to a tolerance of 0.1 in 15 iterations. No weighting used.	The fit converged to a tolerance of 0.1 in 33 iterations. No weighting used.

Розраховано автором на основі даних [4]

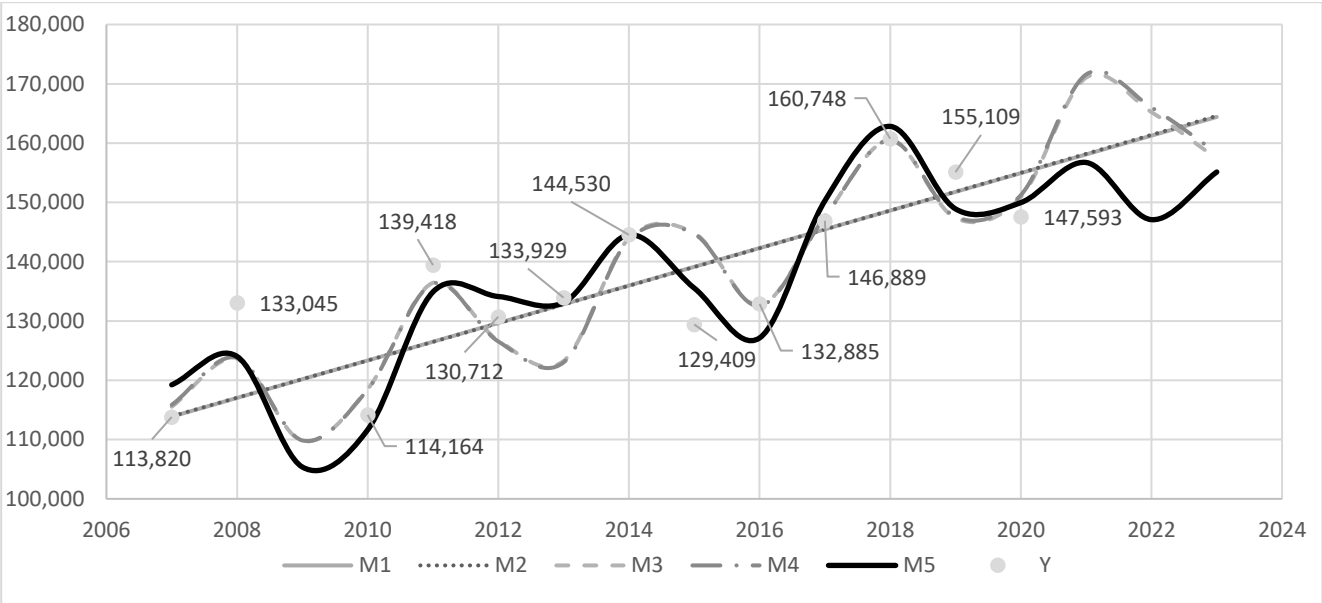

Рисунок 1 – **Прогнозування динаміки виробничого експорту Чехії**

В результаті проведеного моделювання можна зробити наступні висновки:

1. Моделі, які включають до себе циклічну складову (M4 і M5) мають більший коефіцієнт кореляції, ніж звичайні лінійні та параболічні моделі, що показує наявність циклічної складової у динаміці виробничого експорту у Чехії.
2. Результати прогнозування показують, що обсяги виробничого експорту Чехії зростуть у 2023 році у 1,36 разів по відношенню до 2007 року у постійних цінах 2010 року. Слід також зазначити, що за цей період також зросла питома вага високотехнологічного експорту у виробничому експорту країни з 8,7% до 16,1% у 2020 році, що є одним з важливих факторі зростання виробничого експорту, що спостерігається.
3. Слід зазначити, що на сайті Світового банку відбулося оновлення і було добавлено дані за 2021 рік, який, в процесі проведеного моделювання, визначався як один з прогнозних років і його значення прогнозувалося за моделлю M5 на рівні 156,73 млрд дол. США у постійних цінах 2010 року, тоді як фактичні значення за 2021 рік склали 160,01 млрд дол. США у постійних цінах 2010 року. Тобто похибка дорівнює 2,05%, що говорить про достатньо високу точність отриманого прогнозу за моделлю яка враховує циклічні коливання зазначеного показника.

Список використаних джерел: 1. Олійник О.В. Циклічність відтворювального процесу в сільському господарстві. Харківський національний аграрний ун-т ім. В.В.Докучаєва.-Х. : ХНАУ ім. В.В.Докучаєва. Харків, 2005. 322 p. 2. Belov A.V., Svistun L.A. Simulation of trends of real estate market cyclic development. *Institutional Framew. Funct. Econ. Context Transform. Collect. Sci. Artic*. Publ. House «BREEZE» Montr. Can. 2015. P. 268–271. 3. Belov O., Svystun L. Study of the high-tech exports cyclicality in Germany. *Sci. J. «Economics Reg.* 2022. № 4(87). P. 289–300. 4.World Development Indicators |DataBank [Electronic resource]. 2022. URL: https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators# (accessed: 25.12.2022). 5. The United States of America Annual and Monthly Inflation Tables [Electronic resource]. 2021. URL: https://www.statbureau.org/en/united-states/inflation-tables (accessed: 05.01.2023).

УДК 330.4

Belyakov S.V., candidate for the degree of Doctor of Philosophy
Scientific supervisor: **T.V. Klymenko,** Ph.D. economy of Sciences, associate professor, associate professor of the Department of Economics, Accounting and Taxation
Scientific supervisor: **S.V. Lytvyn, PhD,** Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

SIGNIFICANCE OF PERSONNEL POTENTIAL FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Key words: *personnel potential, development, post-war recovery*

As stated in the National Economic Strategy for the period until 2030, "Ukraine has significant strategic advantages due to natural resources, geographical location and the quality of human capital, which can become the basis for the economic growth of the state" [1]. A lot has changed since the beginning of hostilities, and this requires an appropriate response from the state. The consequences caused by military actions on the territory of Ukraine, in the context of personnel potential, are characterized by a decrease in the number and quality of labor resources, which occurs due to the following reasons: a significant outflow of the population from the country; those employed in the national economy are called up for military service; a significant number of people of working age were injured as a result of hostilities; in addition, the overall mortality rate is increasing. Thus, the country's general need for personnel, in conditions of economic instability, is growing day by day.

Understanding the directions of changes in the context of personnel potential not only during the war, but also during the period of post-war recovery of the national economy plays an important role and requires the implementation of an appropriate socio-economic mechanism. Without a clearly developed road map and a clear vision of the future, it is impossible to effectively develop the economy. But the development of personnel potential should be closely related to the national priorities and strategic goals of the country. It is clear that for the development of the state, it is necessary to develop its personnel potential both quantitatively and qualitatively.

As it is well known, personnel potential is a set of knowledge, abilities, skills, experience and qualifications of people who work in various spheres of the country's economy and social life, which is a key factor in the sustainable development of Ukraine. The directions and tools of its development have been repeatedly considered, studied and published by various scientists and usually include the following components:

1. Ukraine should invest in education and professional training. It is very important to ensure the availability and quality of education, advanced training and retraining of personnel, as well as to create conditions for professional and personal growth of employees. Support for research activities is necessary: funding and support for scientific research and development, which can contribute to the development of the national economy and society as a whole.

2. It is necessary to develop an effective strategy for attracting and retaining highly qualified personnel in Ukraine. The development of personnel potential should include the creation of favorable working conditions, motivation and stimulation of employees.

3. For the sustainable development of Ukraine, it is necessary to develop international cooperation. We consider the involvement of foreign experts to be important: the creation of appropriate conditions for the participation of foreign specialists in the restoration of the national economy and the stimulation of the international exchange of experience and knowledge.

4. Successful development of personnel potential requires joint efforts on the part of state bodies, business, educational institutions and the public.

5. Development of the business environment: creation of conditions for the development of the business environment and entrepreneurship, which will contribute to the growth of the economy and the creation of new jobs.

In general, it can be stated that the most important thing is to ensure the creation of favorable and stable economic conditions, which will stimulate the growth of both domestic investments and the financing of the national economy at the expense of foreign investors, the increase in the level of employment in the country, including the increase in the demand for qualified specialists. All this is impossible to imagine in the conditions of war, in conditions when a significant part of the economy is destroyed, and the rest is morally or physically obsolete. Therefore, the priority task is to ensure the fastest possible victory of our country, peace and its protection on our land.

Taking into account the losses in the financial sphere and the loss of the material and technical base of the national economy, the issue of development and use of personnel potential in the process of restoring the country becomes the most acute. The challenges that Ukraine has now accepted will give it the opportunity to look at its opportunities in a different way, to structurally change and restore the economy with an emphasis on the development of a high, innovative and progressive sphere of activity. This will require partnership cooperation with state bodies both at the local and national levels, will contribute to the involvement of human resources in the development of advanced technologies more actively, which will change for the better the relationship with our specialists and scientists in Europe and the world as a whole.

References: 1. National economic strategy for the period until 2030: approved. by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March, 3. 2021 No. 179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25. 2. Yemets, V. V. Economic development in the post-war period in Ukraine: regional and local aspects. *Economy and the state*. 2022. No. 5. P. 68-72. 3. Romanchuk Ya. A view on the recovery of Ukraine from the American elite CSIS. *Hvylya: web-site.* URL: https://hvylya.net/analytics/266006-vzglyad-na-vosstanovlenie-ukrainy-ot-amerikanskoy-elitnoy-csis

УДК: 005.32:331.101.3]:355.01(477:470)"2022/2020"

Бікулов Д. Т., д-р наук з держ. управ., завідувач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,

Маркова С. В. д-р екон. наук, професор кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ключові слова: *мотивація, оплата праці, винагорода, оцінка, стимулювання, досвід*

Виробництво в кожному регіоні, галузі та сфері економіки залежить від багатьох факторів. Проте, найбільш цінним елементом внутрішнього середовища є кадри. Люди є найважливішою складовою успіху діяльності будь-якого підприємства. Якщо персонал є вмотивованим та ефективно працює, це може сприяти розвитку підприємства. Окрім того, місце розташування, розмір та якість матеріалу, технології та основні засоби, що використовує підприємство, також можуть впливати на розвиток діяльності. Однак, варто зауважити, що діяльність завжди пов’язана з людьми, кадрами. Люди створюють основу та можливість розвитку на підприємстві, тому необхідно дбайливо ставитись до підбору та розвитку персоналу. Зазначимо, що діяльність

завжди пов'язане з людьми, кадрами тобто люди створюють основу та можливість розвитку на підприємстві. Правильно побудована організаційна структура, система винагороди та мотивації персоналу відіграють важливу роль. А, отже, продуктивний успіх залежить від конкретних людей, їх знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивацій, здатності вирішувати проблеми, сприйнятливості до навчання особливо в умовах військового стану.

Мотивація працівників передбачає застосування комплексу заходів з метою підвищення їх продуктивності і ефективності праці. Важливим елементом є вміння керівників управляти наймом та зберіганням талановитих працівників, зацікавлених у розвитку компанії. Лише тоді, коли працівник відчуває позитивне ставлення до своєї роботи, він буде зацікавлений у підвищенні продуктивності та здатний досягти успіху, що стане прикладом для інших у колективі.

Навіть якщо використовувати метод «пряника», без належного застосування «батога» управління персоналом не буде ефективним. Тому важливо вибрати правильний спосіб мотивації, щоб вплинути на інтереси працівників до роботи.

Мотивація працівників повинна ґрунтуватися на їхніх індивідуальних особливостях та кар'єрних очікуваннях. Сучасні системи відстеження часу можуть допомогти керівникам оцінити реальний внесок кожного співробітника у розвиток компанії, та відштовхуючись від цього, знайти персональний підхід до мотивації кожного співробітника, що забезпечить помітне підвищення продуктивності праці.

Загалом, мотивація персоналу – це ключовий елемент успішної кадрової політики будь-якої організації, оскільки вона сприяє підвищенню загальної продуктивності праці і забезпечує розвиток успішної компанії. Розглянувши, що таке робоча мотивація кадрів, перейдемо до питання реалізації принципу мотивації в умовах воєнного стану. Для досягнення мети відчутного покращення якості роботи в компанії, необхідно вбудувати мотиваційні заходи в чітку та зрозумілу для співробітників систему мотивації, що об'єднує різні методи заохочення. Для ефективного функціонування такої системи необхідно використовувати різні фактори мотивації, щоб знайти доступ до різних типів особистості співробітників та запропонувати кожному з них привабливі заохочення (що не обов'язково пов'язані з матеріальною мотивацією, оскільки є люди, які більше цінують концептуальну мотивацію).

Найбільш ефективна система мотивації кадрів складається з наступних елементів:

- збільшення бажання співробітників старанно виконувати посадові обов'язки.
- визначення їх активністю та ефективністю у своїй повсякденній роботі.
- призначення підтримки та досягнення мети.
- розвиток потреби в саморозвитку та особистісному професійному розвитку.

Не ігнорування світогляду, внутрішніх цінностей, ставлення співробітників до негативних ситуацій та ставлення споживачів до роботи з ідеєю командної роботи.

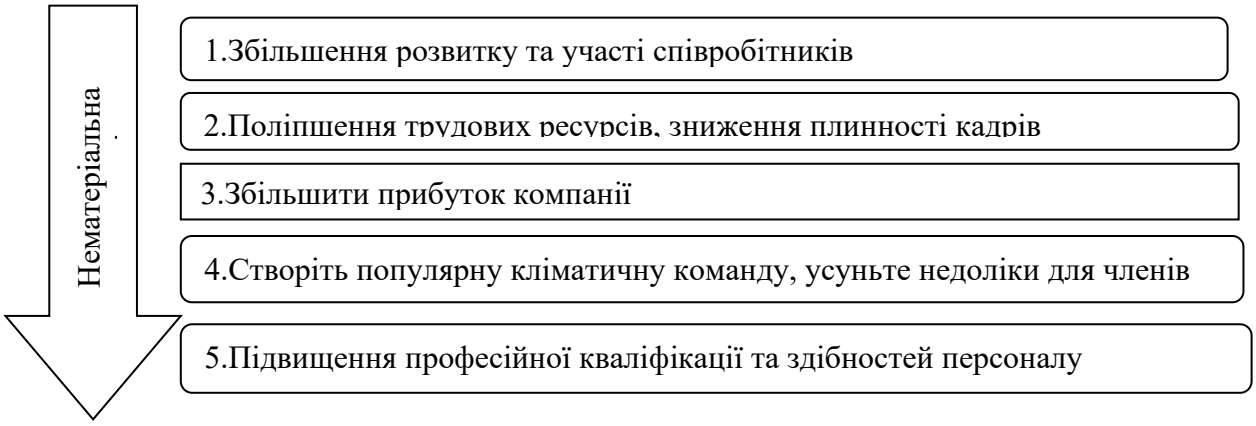

Рисунок 1 – **Складові нематеріальної мотивації**

Нематеріальна мотивація співробітників - це стимули, які не пов'язані з фінансовими можливостями. Вона полягає в задоволенні найвищих потребах.

Нематеріальна мотивація хороша тим, що:

- знижує витрати компанії. Дарувати бонус дорожче, ніж давати додатковий вихідний або кілька днів на відпустку

- формує позитивний настрій всередині групи. Нематеріальна мотивація зближує колектив.

- допомагає в розвитку співробітників, а значить, збільшує прибуток компанії. Задовольняйте ваші вимоги до освіти, і співробітник подякує вам, покращивши роботу. Це не означає розпаду партії. Нематеріальна мотивація використовується в тих же цілях, що і предмети, які надихають.

Не слід забувати і про виробничий контроль роботи співробітників - адже без належного розуміння фактичного рівня самовіддачі співробітника складно визначити, чи варто йому мотивувати його досягати більшого, і який метод найкраще для цього використовувати. Адже не всі починають працювати більш відповідально навіть після зовнішніх подразників. Якщо його результати погано виходять з-під контролю, збільшуються затримки, а співробітник відмовляється змінюватися, то з ним доводиться розлучатися.

Отже, система мотивації і система управління, які йдуть рука об руку і доповнюють один одного (ефективність методів мотивації перевіряється шляхом оцінки роботи персоналу і постійно коригується) є найпотужнішим інструментом, що дозволяє завжди тримати співробітників «в тонусі» і отримувати від них максимальну ефективність праці.

Напрямки покращення мотивації на роботі включають комплексні заходи, що передбачають одночасне впровадження різних мотиваційних методів в організації. Для досягнення цієї мети використовуються дві групи факторів мотивації: внутрішні (пов'язані з особистими прагненнями працівника) та зовнішні (пов'язані з умовами роботи та взаємодією з колегами). Для зміцнення взаємин між працівниками та збільшення впливу на їх вищі потреби, необхідно створювати сприятливу робочу атмосферу, що сприяє ефективній комунікації та співпраці між працівниками. Також важливо враховувати цілі та завдання організації при формуванні мотивації працівників, особливо це є актуальним в військовий час. У результаті більш сильного формування мотивації, пов'язаної з цілями організації, працівники будуть більш активно працювати, що позитивно позначиться на результативності діяльності організації. Таким чином, мотивація персоналу в умовах війни – це скадний та довгий процес залучення персоналу до загальних цілей органації, створення передумов міцного підприємства.

УДК 351.72

Bilenka A.O., student of higher education

Levkovets N.P., PhD in Economics, docent, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Audit

National Transport University, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IS ONE OF THE MOST IMPORTANT COMPONENTS OF THE COMPREHENSIVE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY

Key words: *economic security, national security, state regulation, threats, stabilization.*

Economic security is ensured both by purely economic methods and by means of a non-economic nature: political, legal, legal, special, military and other, including the protection of secrets. In turn, it

should be emphasized that security in related non-economic spheres is ensured not only by methods specific to them, but also by considerable economic means, including always with the involvement of monetary and other resources of an economic nature. In addition, the economic assessment of the consequences of security threats in any spheres, as a rule, provides a universal approach, making it possible to quantitatively assess the damage and, on this basis, determine a system of priorities. In a broad sense, state regulation is state intervention in the economy. In a narrow sense, state regulation is administrative and legal regulation of the economy. and security institutions.

The system of regulation of economic security, like any system of management of a socio-economic process, is initiated in accordance with the goal, strategy (paths of achievement) and tasks and includes two subsystems: the controlling (subject of management) and the managed (object of management). Each of these subsystems performs the corresponding functions. The functions of the management subject include: coordination, planning, regulation, stimulation, control over the processes taking place in the market, security of this market.

The correlation of the security function with other regulatory functions is revealed, first of all, in the goal of the implementation of this partial function, which differs from the goal of general functions as a manifestation of the dialectic of the individual through the particular in the general.

The security function is manifested through the standard functions of management, regulation, planning, organization, motivation, control, and the features of its filling are determined, first of all, due to the special angle of direction of the regulation blocks, which is formed in accordance with its goal - reducing the risk in the activities of the participants processes and ensuring their rights and interests. This goal should be subordinated to such regulatory functions as the development of the concept of economic development, which should be adapted to the problems of its security, the legislative process, the establishment of certain requirements and restrictions on activities in the economic sphere of the market, licensing and control of market activities, etc. It is fundamental that when implementing this task, the interests of the state and market participants should not take on a conflicting form.

One of the main tasks of economic regulation is the maintenance of macroeconomic balance, security at selected indicators of economic transformations in society. However, the problem of regulating the economy is that the stimulation of economic activity conflicts with the requirements for the stability of the macroeconomic balance, contributes to an increase in the risk of losses, and in order to ensure the balance, the invariance of conditions is necessary, which, in turn, contradicts economic activity.

Legal regulation of the state's economy consists in regulating interaction and protecting the interests of its participants by establishing certain rules, criteria and standards, which are mandatory for all market participants without exception.

Traditionally, for countries with developed markets, legal regulation and guarantee of their safety is carried out with the help of three types of legal norms and principles: international legal, national state legal, and also institutional legal.

Among the most important directions for the formation of economic security of Ukraine in the conditions of globalization, it is necessary to include: regulation of the development of foreign trade in order to comply with economic interests and ensure economic security; increasing the economic efficiency of foreign economic activity in the context of the integration of the national economy into the world economy; development of export potential (primarily by expanding production of high-tech goods), implementation of import substitution policy; supporting the interests of domestic exporters in foreign markets in order to renew and preserve their positions; achieving stabilization of the exchange rate of the national currency in relation to freely convertible currencies (dollar, euro); ensuring uninterrupted operation of transport highways connecting Ukraine with foreign markets (railway and road transport, highway gas and oil pipelines, intersystem and interregional power lines), etc. [1]

Thus, only the creation of its own system of economic security will give Ukraine the opportunity to avoid the possible destructive consequences of the rapid "opening" of the national economy, ensure its competitiveness, protect the domestic producer and effectively interact with international financial and economic structures.

Today, the threats to the economic security of Ukraine have acquired a permanent character and have crossed the critical line according to a number of basic criteria. Therefore, the task is not only to get out of the economic crisis, but also to revive the national economy, create a reliable economic system, ensure its viability and development, and the ability to adapt to new economic conditions. To counter threats to the national economy, it is necessary to clearly define the system of national interests, on the basis of which the actions of the state will be based. The circle of national interests is quite wide, therefore, without trying to cover the entire system of national interests regarding economic security, priority national interests have been determined, on the basis of which this market should be built and developed. Among them, the following can be distinguished:

– stabilization of the exchange rate of the national currency;

- overcoming inflation;

– protection of the national market from the adverse effects of the global situation and foreign competition; – acceleration of the reproductive process;

– covering the budget deficit;

– implementation of regional social and economic programs;

- revitalization of entrepreneurial activity;

– increasing the employment of the population;

– access to international capital markets;

– strengthening of the international authority of the financial system of the state and its individual institutions;

– market rationalization;

– predictability of socio-economic development;

– formation of a single market and information space;

– investment attractiveness; - structural restructuring of the economy;

- creation of sufficient reserves of state gold and currency reserves;

- preservation of savings of citizens [2]. It is not the criterion indicators themselves that are important for economic security, but their threshold values, i.e. limit values, exceeding which threatens economic security. It should be noted that not all of the listed indicators have such limit values defined.

References: 1. Bukvych A.V. Economic security of the country: theoretical approaches to analysis. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*. 2020. Issue 16: International relations. p. 46-50. 2. Levkovets, N., Ilchenko, V., Boiko, S., Masalitina, V., Tesliuk, N. (2023). Risk-Oriented Approach to Financial Security of Motor Transport Enterprises. In: Alareeni, B., Hamdan, A. (eds) *Explore Business, Technology Opportunities and Challenges After the Covid-19 Pandemic*. ICBT 2022. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 495. Springer, Cham.

УДК 314.18

Білоус А. П., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **І.О. Хоменко**, д-р екон. наук, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: *оцінка, індекс людського розвитку, регіональний людський розвиток, методика вимірювання регіонального людського розвитку.*

Концепція людського розвитку охоплює найважливіші проблеми суспільного розвитку, такі як економічне зростання, зайнятість, розподіл матеріальних і духовних благ, соціальний захист, надання соціальних послуг, рівноправність. Вона розглядає їх з погляду інтересів людини, розширення індивідуальних можливостей вибору у всіх сферах діяльності та є вирішальною складовою суспільного прогресу [1].

Індекс людського розвитку (ІЛР) – це підсумковий показник для оцінювання довгострокового прогресу людського розвитку у трьох основних напрямах: 1) довготривале та здорове життя; 2) доступ до знань, 3) гідний рівень життя. Довге і здорове життя вимірюється середньою тривалістю життя. Рівень знань вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням, тобто середньою кількістю років навчання протягом життя у людей віком від 25 років; а доступ до навчання та знань — очікуваними роками навчання для дітей-першокласників, тобто загальною кількістю років навчання, на які дитина, що досягає шкільного віку, може розраховувати, якщо панівні моделі вікових показників зарахування до школи залишаються незмінними протягом життя дитини. Рівень життя вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності рівня 2011 року, конвертованих за коефіцієнтами переходу на паритет купівельної спроможності (ПКС) [2].

Рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 № 123-м було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку. До розрахунку регіонального індексу людського розвитку включено 33 показники, об’єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта. Розрахунки індексу людського розвитку дозволяють побудувати єдину шкалу, на якій у ранжованому порядку розміщуються всі регіони України. Конкретне значення інтегрального індексу (або індексів, що характеризують окремі аспекти людського розвитку) не мають економічної інтерпретації – важливим є лише місце, яке належить кожному конкретному регіону на єдиній для України шкалі [3].

Аналіз концепції та методів обчислення індексів розвитку людського потенціалу дозволяє зробити висновок щодо їх неповноти з точки зору можливості прийняття коректних рішень у галузі вдосконалення державної соціально-економічної політики (особливо на регіональному рівні). Також вимірювання регіональних відмінностей рівня людського розвитку в межах окремої країни за методикою ПРООН пов’язане з низкою методологічних та інформаційних проблем, зумовлених, головним чином, особливостями національної статистики [3].

У той час як у глобальному масштабі Україна перебуває в категорії країн високого людського розвитку (ІЛР вищий від 0,753), вона демонструє нижчий від середнього показник у межах регіону Європи і Центральної Азії (0,791) [2].

Згідно даних за 2021 у 15 регіонах (2018 рік – 9 регіонів, 2017 рік – 13 регіонів) значення індексу є нижчим за середній показник по Україні (Рівненська, Волинська, Одеська, Хмельницька, Дніпропетровська, Полтавська, Вінницька, Запорізька, Миколаївська, Сумська, Черкаська, Житомирська, Херсонська, Чернігівська, Кіровоградська області). Таким чином, стан людського розвитку у зазначених регіонах потребує особливої уваги з боку центральних та місцевих органів влади [4].

Збільшилася середня очікувана тривалість життя при народженні та середня кількість років навчання в школі, проте рівень життя в Україні досі низький.

У 2021 р. Україна посіла 88 позицію зі 189 країн і територій, які представлені в Доповіді про стан людського розвитку за 2021 рік. Це відносить Україну до високої категорії людського розвитку зі значенням Індексу людського розвитку (ІЛР) 0,750. Результати дослідження свідчать, що скорочення середнього класу, високий рівень неофіційної та нестабільної зайнятості, проблеми соціального захисту, еміграція кваліфікованих і молодих працівників і відчуття нерівності перед законом посилюють проблему в Україні та регіоні [5].

Список використаних джерел: 1. Україна продовжує крокувати вперед до кращого розвитку людського потенціалу. URL: https://ukraine.un.org/uk/105324. 2. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/indeks-lyuds%CA%B9koho-rozvytku-ukrayina-posila-88-pozytsiyu-sered-189-krayin. 3. Державна служба статистика України. Регіональний людський розвиток. URL:https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017_pdf.pdf. 3. Стратегії регіонального розвитку як точки зростання після перемоги. URL: https://www.prostir.ua/?news=stratehiji-rehionalnoho-rozvytku-yak-tochky-zrostannya-pislya-peremohy. 4. Доповідь ПРООН про стан людського розвитку за 2019 р. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases. 5. Хоменко І. О, Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 38-45. 6. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Вовк Є.А. Причини виникнення та наслідки подолання тіньової економіки в Україні. *Вісник НТУ. Серія «Економічні науки».* Випуск 2 (44), 2019. С.151-160.

УДК 657:640

Білоусько В.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Р.С. Вовченко**, канд. економ. наук, викладач кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

КЕЙТЕРИНГ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ключові слова: *громадське харчування, ресторанний бізнес, обліково-аналітичне забезпечення, кейтеринг..*

Сьогодні одним із перспективних і сучасних напрямів діяльності у ресторанному бізнесу, що характеризується постачанням готових страв є кейтеринг (catering – у перекладі з анг. «громадське харчування»). Розвиток та поширення даного виду послуг на ринку потребує їхнього вдосконалення закладами ресторанного господарства, якими можуть бути підвищення

ефективності, ріст конкурентоспроможності, що має за мету використання найсучасніших форм ведення цього виду бізнесу. В умовах ринку кейтеринг здатний задовольнити потреби населення, а суб'єкту господарювання – дозволити збільшити роздрібний товарооборот за умов зменшення постійних витрат. [3, С. 22]

Кейтеринг загалом є новим видом бізнесу для вітчизняних закладів, тому тут необхідні додаткові дослідження не лише теоретичної, ай практичної їх складової у обліковому відображенні. Дотримання високих стандартів в організації кейтерингу неможливе без ефективного його управління та забезпечення інформацією з метою прийняття рішень.

У процесі організації кейтерингу необхідно дотримуватись певних процедур, адже це процес надзвичайно складний, оскільки поєднує декілька пов'язаних між собою елементів: виробництво, торгівля, розважальна діяльність. Усе вище зазначене й визначає специфіку функціонування закладів ресторанного господарства.

Надання кейтерингових послуг полягає у: реалізації продукції гастрономії; надання послуг із доставки продукції; надання послуг з обслуговування гостей; реалізація розважальної програми тощо. «…кейтеринг як самостійний вид бізнесу обслуговування з'явився на ринку послуг закладів ресторанного господарства України не так давно, але з кожним роком стрімко розвивається і вдосконалюється. Діюча нормативнозаконодавча база не розкриває повною мірою специфіки кейтерингу на сучасному етапі розвитку ринкових відносин, тому стає очевидною необхідність розробки нових підходів до визначення, класифікації кейтерингу з метою впорядкування інформації про цей новий вид послуг в системі бухгалтерського обліку.» [2, С. 256] Враховуючи норми ДСТУ 4281:2004 «Заклади ресторанного господарства. Класифікація», такий вид послуг як кейтеринг віднесено до підприємств ресторанного господарства. Отже, базові вимоги щодо організації роботи закладів кейтерингу викладені у Правилах роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства №219 [4], які грунтуються на законах України «Про захист прав споживачів» і «Про безпечність та якість харчових продуктів».

Основними вимогами до організації роботи кейтерингових закладів є:

– розрахунки за продукцію й надані послуги в закладах ресторанного господарства здійснюються за готівку та/або в безготівковій формі із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій або зареєстрованих у встановленому порядку розрахункових книжок;

– при прийманні попереднього замовлення на обслуговування суб'єкти господарської діяльності зобов'язані гарантувати виконання його замовлення в узгоджені із замовником строки;

– усі працівники, зайняті в ресторанному господарстві, повинні мати особові медичні книжки, професійну спеціальну освіту та повинні бути забезпечені на робочих місцях технологічними картами;

– на торговельно-технологічне обладнання, інвентар і посуд суб'єкт господарської діяльності повинен мати сертифікат відповідності;

– при виготовленні продукції повинні додержуватися технологічні режими виробництва продукції, визначених нормативною документацією (збірниками рецептур страв, кулінарних, борошняних кондитерських і булочних виробів, затвердженими в установленому порядку, державними стандартами, технічними умовами, а також Санітарними правилами);

– забороняється встановлювати мінімум вартості замовлення й пропонувати споживачу обов'язковий асортимент продукції, а також виготовляти продукцію з продовольчої сировини, наданої замовником.

В сучасному бізнесі зростає роль своєчасного та якісного надання послуг, активними учасниками якого є підприємства готельно-ресторанного бізнесу та, зокрема, кейтерингу.

На думку авторського колективу монографії «Облік та аудит витрат підприємств ресторанного господарства: управлінський аспект», проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що кейтеринг – це економічний вид діяльності (самостійний або як послуга підприємства ресторанного господарства), який забезпечує постачання страв, напоїв, надання послуг з організації дозвілля в межах виїзного обслуговування у наданому підприємством або обраному замовником місці. Отже, пропонуємо вважати підприємствами ресторанного господарства з функціями кейтерингу господарські суб'єкти, що здійснюють діяльність з надання послуг організації, проведення й обслуговування урочистих і ділових заходів для фізичних і юридичних осіб, а кейтерингову послугою – господарську угоду, операцію, яка є результатом здійснення діяльності підприємствами ресторанного господарства для задоволення потреб споживача [3, С. 22].

Узагальнюючи вище зазначене, перспективним напрямом економічної діяльності суб'єктів індустрії гостинності в сегменті ресторанного господарства, які надають кейтерингові послуги, є вдосконалення рівня технічного й технологічного оснащення, впровадження результатів прогресу, посилення такої функції системи управління як аналіз цін на ресурси, а також створення якісної обліково-інформаційної системи з метою ефективного управління витратами та визначення оптимальної собівартості наданих послуг із метою прийняття зважених управлінських рішень.

Список використаних джерел: 1. Вигівська І.М., Макарович В.К., Сіра Е.О. Особливості формування облікової політики кейтерингової компанії. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2018. С. 9-12. 2. Нестеренко О. Коробкіна І. Класифікація кейтерингових послуг для організації їх обліку. *Бізнес-Інформ*. 2017. №4. С.251-256. 3.Облік та аудит витрат підприємств ресторанного господарства: управлінський аспект : монографія / Л.М. Янчева, А.В. Янчев, Л.О. Кирильєва та ін. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2017. 262 с. 4. Правила роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства, затверджені наказом Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України від 24.07.2002 р. №219. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-02.

УДК 347.73:344

Бойправ Л. О., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **І.О. Хоменко**, д-р екон. наук, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ В ПЕРІОД ВОЄНОГО СТАНУ

Ключові слова: *інфляція, економіка, чинники впливу інфляції.*

Економіка є одним з основних чинників існування будь-якої держави, тому що саме на її покладено безліч обов'язків і функцій, які обов'язково повинні підтримуватися фінансово. Найпростішим прикладом є те, що без економіки держава не зможе виплачувати соціальні виплати своїм громадянам, тим самим не зможе забезпечити соціальні гарантії. Всі форми господарювання відіграють важливе значення в підтриманні економіки держави. Адже підприємства забезпечують збільшення ВВП; працевлаштування громадян, таким чином вирішується проблема зайнятості населення; розвиток співпраці з іншими державами та ін. Існує безліч чинників, які негативно впливають на економіку держави. Наприклад, низький

рівень професійності робітників, які працюють в даній сфері; корупція, яка заважає розвитку правової держави; заборгованість та інші. Одним з подібних негативних впливів на економіку здійснює інфляція.

Мета дослідження полягає у аналізі впливу інфляції на економіку держави в період воєнного часу.

В науковій літературі існує багато визначень щодо поняття «інфляція». Одним з них є те, що інфляція – це підвищення загального рівня цін в економіці[1, с. 13]. Крім цього, схожим визначенням є «процес зростання загального рівня цін у країні внаслідок порушення закону грошового обігу» [2, с. 89]. Але найпростішим та найпопулярнішим твердженням є: «Інфляція – це знецінення грошей». Сусіденко Ю. В. виділяє внутрішні та зовнішні чинники, які можуть призвести до інфляції. До внутрішніх вона відносить розбалансованість економіки держави, монопольне становище великих виробників, надмірно високі податки та інше. Щодо зовнішніх, то ними є зростання цін на світовому ринку, зменшення зовнішньої торгівлі та інше[2, с. 89].

З введенням воєнного стану, в 2022 році, рівень інфляції в Україні значно збільшився. Відповідно до даних Державної служби статистики України, внаслідок інфляції за 2022 рік ціни підвищились на 26,6 %, негативно вплинувши на всі сфери життя людей. Адже під впливом інфляції та воєнного стану, економіка держави зазнала значних змін.

Відповідно до даних НБУ за 2022 рік економіка України скоротилася на 30.3% р/р. Основною причиною цього стали наслідки повномасштабної війни, а саме: руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, розрив логістичних зв'язків та падіння експорту, скорочення інвестицій та слабкий споживчий попит, у тому числі через активну міграцію, а також значно нижчий, ніж рік тому, врожай [3, с. 17]

Найпростішим прикладом змін в економіці, які вплинули на інфляцію є зміна попиту на продукти. Люди акцентували свою увагу саме на продуктах харчування, медикаментах та інших засобах першої необхідності. А такий вид господарської діяльності як надання розважальних послуг, чи, наприклад, відвідування перукарень, салонів краси, спортзалів відійшли на другий план. Тобто через інфляцію змінюється попит на товари та знижується рівень життя людей. Адже через високі ціни людям доводиться економити на певних своїх звичних потребах, які були в них до повномасштабної війни.

Значний вплив на економіку має виїзд громадян за межі країни. Офіційної статистики щодо кількості населення, яке виїхало за межі держави на період воєнного часу, немає. Але за неофіційними даними приблизно 14,5 мільйона осіб. У даній сфері це, в першу чергу, люди, які можуть працювати, тобто підтримувати та відновлювати економіку держави, яка в перші місяці повномасштабної війни зазнала великих втрат.

Дуже важливою проблемою є руйнування інфраструктури країни. По-перше, воно позбавляє права людей нормально існувати. По-друге, руйнуються підприємства, які витрачають багато часу на відновлення своєї діяльності, замість того, аби надавати послуги громадянам, виготовляти товари, тобто покращувати економіку в державі, тим самим зменшувати рівень інфляції. Також робота підприємств ускладнюється через високі ціни, бо зростають ціни на основні фонди та оборотні фонди, цим самим ускладнюючи роботу підприємства.

Інфляція негативно впливає на міжнародні економічні відносини. Це все пояснюється тим, що країни не хочуть співпрацювати з економічно-нестабільними державами. Крім цього, вона відбивається на можливість держави виконувати умови економічних міжнародних договорів. Наприклад, неможливість зібрати урожай через постійні обстріли нашої держави призвело до того, що Україна не змогла його експортувати до інших країн, що потягло за собою зменшення прибутку від експорту, також негативно вплинувши на стан економіки та інфляції в державі.

Зі всього вище сказаного, можна зробити висновок, що сильна економіка є одним з основних елементів розвиненої держави. Адже слабка економіка притягує до себе такі поняття як низький

рівень життя, корупція, безробіття, низька заробітна плата, відсталий технічний та промисловий розвиток та ін.

Інфляція негативно впливає на економіку держави, розвиток у всіх її сферах. Більш негативним явищем є інфляція під час воєнного стану. Адже в даному випадку відновлення економіки здійснюється повільніше через низку причин. До них відносять міграцію людей, зміну попиту, «екстремальні» умови роботи всіх видів господарської діяльності та ін.

Список використаних джерел: 1. Кириченко, О. А., Кім, Ю. Г. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства. *Економіка та держава*, (1), 2009, 13-16. 2. Сусіденко, Ю. В. Вплив інфляційних процесів на економіку України. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 18. – № 1. – С. 88-92. 3. Інфляційний звіт. *Національний банк України*. 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4. 4. Хоменко І.О, Садчикова І.В., Онопрієнко А., Корицька А. Детермінанти розбудови кредитного ринку в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2021. № 3 (27). С. 200-210. 5. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Куімова А.В. Оцінювання інфляції в Україні та заходи щодо її подолання. *Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць*. К.: КиМУ, 2019. Випуск 1(9). С. 234-243.

УДК 332.14

Бойчук О. І., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Т.Б. Топольницька**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри теорії економіки та управління

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу, м. Івано-Франківськ, Україна

ПРІОРИТЕТИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ

Ключові слова: *громада, регіон, повоєнний розвиток, відновлення, реформування, відбудова, пріоритети.*

Українські громади та регіони взяли на себе один з найбільш відчутних ударів цієї війни. Одні – через тотальне знищення власної інфраструктури та втрату значної частини людського капіталу, інші – у зв'язку з необхідністю швидко адаптувати економіку до умов воєнного стану, включаючи зміну пріоритетів соціально-економічного розвитку, треті – зважаючи на велику кількість внутрішньо переміщених на їх територію осіб і релокованих підприємств, що вимагало нагального створення належних умов для їх комфортного перебування. Все це актуалізувало потребу в розробці нових підходів, як до регіональної та місцевої економічної політики в Україні загалом, так і до реалізації цієї політики на рівні окремих громад і регіонів.

Отже, першим пріоритетом має стати забезпечення безпеки та відновлення територіальної цілісності, тобто відновлення контролю над окупованими територіями та захист кордонів, зменшення загрози тероризму та екстремізму.

Один із найважливіших аспектів відновлення контролю над окупованими територіями полягає у реінтеграції людей, які живуть на цих територіях. Вони повинні мати можливість повернутися до своїх звичних умов життя, отримати доступ до медичної допомоги, освіти та роботи. Необхідно також вирішувати питання повернення конфіскованого майна та компенсації збитків, завданих внаслідок окупації територій [1].

Щоб відновити контроль над окупованими територіями та захистити кордони, необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи правоохоронних органів та забезпечення їх координації зі збройними силами. Зокрема, варто розглядати можливість створення спільного центру керування заходами з підтримки безпеки та відновлення контролю на окупованих територіях. До такого центру можуть входити представники правоохоронних органів, збройних сил, владних органів та представники міжнародних організацій [2].

Другим пріоритетом має бути економічний розвиток, тобто підтримка підприємств та розвиток інфраструктури на окупованих територіях, відновлення знищеної інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості територій, створення робочих місць, зменшення бідності.

Відновлення інфраструктури та економіки країни відбувається у двох напрямках: розбудова нового та відновлення старого. Однак після війни пріоритетом є відновлення зруйнованих об'єктів та інфраструктури, щоб забезпечити людей основними потребами. Для цього необхідно розробляти ефективні стратегії відновлення, використовуючи нові технології та матеріали, що дасть змогу збільшити швидкість та якість робіт. Важливим етапом відновлення економіки є розробка та реалізація програм розвитку, які передбачають інвестиції в технічне переозброєння, наукові дослідження та розвиток людського капіталу. Також необхідно створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва та приваблювання інвестицій. У цьому процесі важливу роль грає уряд, який повинен розробляти та впроваджувати стратегії відновлення, регулювати ринок та забезпечувати ефективне використання ресурсів. Також важливим фактором є участь міжнародної спільноти у фінансуванні проектів відновлення та розвитку країни [3].

Третім пріоритетом мали б бути реформи, які ніяк не можуть утілити в життя, – реформи у сфері правосуддя та боротьба з корупцією, тобто покращення якості правосуддя, підвищення довіри громадян до системи правосуддя, запобігання та припинення корупції.

Реформа у сфері правосуддя та боротьби з корупцією є важливою складовою розвитку України як демократичної держави. Однією з головних задач цих реформ є забезпечення незалежності судової влади та зниження рівня корупції в правовій системі. Для досягнення цих цілей в Україні були запроваджені важливі зміни, зокрема, створено Національне антикорупційне бюро та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру. Також проводиться реформа судової системи, яка передбачає зменшення чисельності суддів та забезпечення їх незалежності та відповідальності. Проте успішність цих реформ залежить від залучення до них широких верств населення та підтримки з боку міжнародної спільноти. Також необхідно забезпечити ефективну співпрацю між різними гілками влади та забезпечити виконання реформ на практиці [4].

Отже, ми виділили основні пріоритети повоєнного розвитку громад і регіонів. Насамперед державі потрібно буде забезпечити безпеку для населення. Це дуже важливий та довгий етап, який включає не тільки завершення війни та відведення військ ворога, а унеможливлення нових загроз, розмінування всієї території країни задля безпечного функціонування усіх процесів у державі та безпеки населення. Наступним пріоритетом буде відновлення знищеної та пошкодженої інфраструктури та створення спеціальних програм для залучення інвестицій у державу. Третім пріоритетом виокремили як основний етап у створенні справжньої демократичної країни – реформування у сфері правосуддя та боротьба з корупцією. У контексті України, це була і є одна з найголовніших проблем. Зрозуміло, що тут ми виокремили всього декілька пріоритетів, та їх, звичайно, є значно більше, а напрями розвитку та стратегії залежать від конкретного регіону і громади.

Список використаних джерел: 1. Кравець В.О, Бондаренко Ю.О. Забезпечення безпеки в умовах гібридної війни: пріоритети та можливості для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2. Бурмакін С.І. Гібридна війна Росії проти України: виклики та загрози національній безпеці. *Проблеми національної безпеки та оборони*. 3. Коломієць В.І. Відновлення інфраструктури та економіки України після війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент.* 2019. С. 89-93. 4. Кравець В.О. Реформа правосуддя в Україні: стан та перспективи. *Право України.*

УДК 657.1:658

Бондаревська Т.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Ю.М. Крот**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТМЦ ПРИ ПЕРЕДАЧІ НА ВІЙСЬКОВІ ПОТРЕБИ

Ключові слова*:облік ТМЦ, військовий стан, ПДВ, ЗСУ.*

Введення військового стану по всій території України внесло свої корективи в життя більшості людей, та у розвиток бізнесу та економіки країни в цілому. Ми змушені пристосовуватися до життя в цих умовах, працювати відповідно до нових законів та правил. Частина бізнесу була вимушена припинити свою діяльність. Інша ж частина бізнесу вимушена перейти в «он-лайн режим». В таких умовах на бухгалтера покладається велика відповідальність щодо правильності введення обліку.

Через ситуацію що склалась в країні більшість бізнесу намагається не проходити осторонь та допомагати нашим захисникам шляхом безоплатної передачі товарно-матеріальних цінностей (далі ТМЦ). До ТМЦ, що безоплатно передаються на військові потреби найчастіше потрапляють паливо-мастильні матеріали, спеціальний одяг, захисне взуття, продукти харчування, запасні частини для ремонту техніки та ін.. Також додатково закупляються ТМЦ спеціально для подальшої їх передачі військовим частинам. До них належать: медичні препарати, метал для виготовлення пластин у бронежилети та самі бронежилети. І тут постає питання: як вірно відобразити таку операцію в обліку, які первинні документи оформлювати та чи оформлювати взагалі, які податкові ризики несе підприємство при такій передачі?

Будь-яка господарська операція має бути оформлена первинним документом. Безоплатна передача ТМЦ на військові потреби не є винятком. Відповідно до статті 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» первинні документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов’язкові реквізити:

- Назва документу;
- Дату складання;
- Назву підприємства, від імені якого складено документ;
- Зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- Посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- Особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції [1].

Дані реквізити мають бути наявні в первинному документі, щоб він підтверджував правдивість здійснення операції. Первинним документом може бути акт приймання-передачі або будь-який інший документ що матиме обов'язкові реквізити. Також в документі може бути присутня печатка організації, вона не є обов'язковим реквізитом, але викликатиме більшу довіру до документу. Як показує практика, за часту буває, важко отримати вірно оформлений первинний документ, тому що в більшості випадків передача ТМЦ відбувається в польових умовах за межами військового підрозділу.

Безоплатна передача ТМЦ на військові потреби не вважається операцією з реалізації для цілей оподаткування. Відповідно до Закону України № 2118-IX від 25.11.2022 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» яким доповнено розділ 10 Перехідних положень ПКУ, пунктом 69.5 зазначено, що «Операції з добровільної передачі або відчуження коштів, товарів, у тому числі підакцизних, надання послуг на користь Збройних Сил України та підрозділів територіальної оборони без попереднього або наступного відшкодування їх вартості не вважаються операціями з реалізації для цілей оподаткування» [2]. Як видно це стосується не лише оподаткування ПДВ але і акцизним податком. Тобто передача паливо-мастильних матеріалів також не оподатковується ні ПДВ, ні акцизним податком. Але для того щоб така операція не несла ніяких податкових наслідків має бути оформлений первинний документ, в іншому випадку операція не буде визнана як безоплатна передача на користь ЗСУ та інших військових підрозділів і відповідно її потрібно оподатковувати.

Щодо відображення безоплатної передачі ТМЦ на потреби ЗСУ на рахунках бухгалтерського обліку, то тут труднощів не має. ТМЦ, що придбані для передачі на потреби армії обліковуються на відповідних субрахунках рахунку 20 та 28 за первісною вартістю. Вся облікова вартість (собівартість) переданих ТМЦ включається до складу інших операційних витрат підприємства. В таблиці 1 наведений приклад бухгалтерських проводок при переданні благодійної допомоги ЗСУ.

Таблиця 1 – **Бухгалтерські проводки при переданні благодійної допомоги ЗСУ**

Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік	
	Дебет рахунку	Кредит рахунку
Сплачено передоплату постачальнику за ТМЦ	371	311
Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644
Оприбутковано ТМЦ	20,28	631
Відображено ПДВ при отриманні ТМЦ	644	631
Проведено залік заборгованостей	631	371
Згідно акту передано ТМЦ на потреби ЗСУ	949	20,28

Враховуючи сучасні реалії, допомагати ЗСУ необхідно і робити це потрібно вірно оформлюючи кожну передачу, у такому випадку до підприємства у подальшому не виникне жодних питань, щодо корупції, дані ТМЦ будуть вірно оприбутковані і в обліку відповідних військових частин, яким здійснена передача. Тим паче, операції з безоплатної передачі ТМЦ на потреби ЗСУ не є об'єктом оподаткування і це затверджено нормативним актом. Тобто,

додаткові податки на допомогу ЗСУ підприємство не сплачує якщо є правильно оформлений первинний документ з всіма обов'язковими реквізитами.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст.365 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text; 2. Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану», № 2118-IX від 25.11.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20/ed20220303#Text

УДК 336.22

Бондарук А.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.М. Ромашко**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ МОНІТОРИНГУ ПОДАТКОВИХ КОНСУЛЬТАНТІВ

Ключові слова: *трансфертне ціноутворення, податковий консультант, транснаціональна компанія, оподаткування, платник податків*

Технологічний прогрес, активна інтеграція економічних систем різних країн відіграло важливу роль у збільшенні впливу транснаціональних компаній. Транснаціональні компанії давно стали головними гравцями глобальної економіки. Проте серед переваг міжнародних бізнес-структур є і можливість мінімізації податкових витрат або навіть повне ухилення від оподаткування. У свою чергу це вплинуло на податкову систему різних країн, так як з'явилось питання щодо оподаткування транснаціональних компаній. В багатьох випадках це може ставати підставою для несправедливої сплати податків – не в тих юрисдикціях, в яких транснаціональна корпорація отримує прибутки, а в тих, де вона платить менше податків.

Рішенням цієї проблеми є правила трансфертного ціноутворення, які дозволяють державним органам певної країни контролювати справедливість сплати податків в країні транснаціональними компаніями. Різне законодавство у різних країнах призвело до пошуку транснаціональними компаніями спеціалістів у трансфертному ціноутворенні, а саме податкових консультантів.

Огляд наявних наукових досліджень надає можливість виокремити різні концептуальні уявлення щодо обраної проблематики. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої наукові роботи вивченню цій темі, можна виокремити: Ромашко О.М., Король С.Я., Уманців Г.В., Шушакова І.К., Ткачик Ф.П., Фоміна О.В.

Трансфертне ціноутворення – це викривлення цін угод або розподілу прибутків чи витрат задля мінімізації податкового навантаження. Явище трансфертного ціноутворення виникло у другій половині XX століття у зв'язку з появою великих транснаціональних корпорацій та активізацією міжнародної торгівлі. Самовільний перерозподіл оподаткованого прибутку корпораціями спровокував активний пошук окремими державами шляхів урегулювання цього питання всередині національних юрисдикцій [1].

Трансфертне ціноутворення є основним фінансовим механізмом сучасних компаній, який надає можливість зменшити податок на прибуток. Він передбачає конвертування продажу в

одній країні в прибуток в іншій країні. Використання трансфертного ціноутворення надає переваги через зменшення витрат на переміщення товарів, розширення частки ринку, покращення інвестиційного клімату та ін.

В Україні трансфертне ціноутворення регулюється Настановами Організації економічного співробітництва та розвитку та Податковим кодексом України (зокрема статтею 39). Відповідно до цієї статті платник податку, що бере участь у контрольованій операції, має визначати обсяг оподаткованого прибутку за принципом «витягнутої руки» [2].

Трансфертні ціни можуть досить суттєво відрізнятися від ринкових. Актуальність використання трансфертних цін для транснаціональних компаній зумовлена, у першу чергу, податковими міркуваннями, оскільки в різних країнах, де вони присутні, податкове навантаження може значно різнитися. Натомість використання трансфертного ціноутворення дозволяє транснаціональним компаніям перенаправляти загальні прибутки для їхнього оподаткування до країн із нижчими податками [3].

Роль податкових консультантів все більше набирає потреби у транснаціональних компаній. Податкові консультанти у свою чергу надають такі послуги: розробка документів та надання консультації з трансфертного ціноутворення, аналіз трансфертного ціноутворення для компанії, підготовка політики компанії щодо трансфертного ціноутворення.

Процес підготовки документації податковими консультантами з трансфертного ціноутворення включає основні етапи: загальний аналіз операцій і сторін угод, функціональний аналіз і розробка методологічного підходу до економічного аналізу, економічний аналіз. Підготовка документації – процес тривалий і вимагає чималих сил і витрат часу. Опис усіх контрольованих операцій, вибір методу, бенчмаркінг вимагають професійних знань і досвіду.

Якщо транснаціональна компанія вирішила підготувати документацію самостійно, але не впевнена в її відповідності чинним нормам законодавства, вона може звернутися до податкового консультанта, який готовий провести аудит документації з трансфертного ціноутворення, підготовленою компанією і надати рекомендації щодо її виправлення та доповнення. У цьому випадку компанія буде впевнена в тому, що вона буде відповідати всім вимогам контролюючих органів і чинного законодавства.

Формування податковими консультантами політики компанії щодо трансфертного ціноутворення допоможе менеджменту, для розуміння механізму формування ціни під час здійснення внутрігрупових операцій, і в подальшому для якісного складання документації з трансфертного ціноутворення та звіту про контрольовані операції.

Питання трансфертного ціноутворення є об’єктом податкових спорів між платниками податків і податковими органами. Збільшення кількості контрольованих операцій зумовлює зростання кількості податкових перевірок у сфері трансфертного ціноутворення [4]. Транснаціональна компанія може мінімізувати податкові спори, звернувшись до податкового консультанта для вірного ведення трансфертного ціноутворення та складання документів.

Належна поведінка будь-якої компанії в питаннях сплати податків є основою її корпоративної соціальної відповідальності і створення умов для сталого розвитку регіону присутності. Тож неабиякий інтерес має дослідження впливу стратегії трансферного ціноутворення міжнародних груп компаній на досягнення цілей сталого розвитку у регіоні присутності [5].

Отже, трансфертне ціноутворення мінімізує витрати компанії за рахунок сплати податків в іншій країні з меншим податковим навантаженням. Проте, різне законодавство в різних країнах потребує транснаціональних компаній звертатись до податкових консультантів за допомогою для консультації або підготовки документів та звітів з трансферного ціноутворення. Податкові консультанти у свою чергу мінімізують податкові спори між транснаціональними компаніями і податковими органами після податкових перевірок.

Також, трансфертне цінотворення в Україні потребує подальшого удосконалення на рівні законодавства та нормативно-правових актів.

Список використаних джерел: 1. Ткачик Ф. П. Трансфертне ціноутворення як об'єкт моніторингу податкових консультантів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки.* 2015. Вип. 15(3). С. 148-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_15(3)__40. 2. Податковий кодекс України. Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. 3. Король С.Я., Уманців Г.В., Шушакова І.К. Розвиток трансфертного ціноутворення в умовах глобалізації. *Економічна теорія та право.* 2021. №2(45). С.87-100. URL: https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-45-2-87. 4. Фоміна О.В., Шушакова І.К. Судова економічна експертиза з питань трансферного ціноутворення. *Економіка України*. 2021. №10. С.52-66. 5. Король С.Я., Ромашко О.М. Корпоративна соціальна відповідальність у стратегіях трансфертного ціноутворення. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2022. № 3 (122). С.4-18. URL: http://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/372/914.

УДК 336.24.07

Бороденко Т.М., канд.екон. наук.,доцент кафедри фінансів ім. В.Федосова
Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана, м.Київ, Україна

АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *митні платежі, адміністрування митних платежів, сталий розвиток, оподаткування.*

Адміністрування митних платежів відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, оскільки воно може бути використане для регулювання зовнішньої торгівлі та підтримки економічного розвитку країни. Фінансове забезпечення сталого розвитку актуалізує завдання пошуку і мобілізації значних обсягів фінансових ресурсів, необхідних для задоволення нагальних потреб фінансування глобальних проблем людства та створення умов для ефективного використання і збереження для подальших поколінь природного та людського потенціалів. Основною метою стратегії сталого розвитку є створення умов для забезпечення збалансованого соціально-економічного зростання, гармонійного функціонування трьох взаємопов'язаних сфер функціонування суспільства: економічної, соціальної та екологічної. [1; с.197]

Адміністрування митних платежів має безпосереднє відношення до цілей сталого розвитку, оскільки воно є одним із інструментів, що використовуються для регулювання міжнародної торгівлі та усунення торгових перешкод, які можуть вплинути на економічний, соціальний та екологічний розвиток країн.

По-перше, митні платежі можуть бути використані для регулювання обсягу імпорту та експорту товарів, що може допомогти у захисті місцевих виробників та підтримці рівноваги зовнішньої торгівлі та запобігти домінуванню ринків одними країнами чи компаніями. Це особливо важливо для країн, що розвиваються, які можуть зіткнутися з домінуванням зовнішніх ринків більших економік. Завданням цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання» є забезпечення стійкого зростання валового регіонального продукту (ВРП) на основі експортного

потенціалу та виведення на зовнішні ринки продукції з високою часткою доданої вартості. В Україні постачання таких товарів до країн ЄС значно збільшується з кожним роком. [2, с.116]

По-друге, митні платежі можуть бути використані для підтримки сталого розвитку, наприклад, шляхом оподатковування товарів, які можуть завдати шкоди навколишньому середовищу або порушити права працівників. Це може стимулювати виробників до більш стійкого виробництва та торгівлі. Як приклад, введення екологічних зборів на ввезення певних товарів, які можуть мати негативний вплив на довкілля. Це може заохочувати підприємства використовувати більш екологічно чисті технології та матеріали, що сприяє сталому розвитку. Митні органи є ключовими інструментами регулювання зовнішньої торгівлі, яка може суттєво впливати на економічний, соціальний та екологічний розвиток держави.

По-третє, митні платежі можуть бути використані для фінансування проектів, пов'язаних зі стійким розвитком, таких як проекти захисту навколишнього середовища, зниження рівня бідності та збільшення доступності освіти. Доходи від мит можуть використовуватися для фінансування екологічних проектів, наприклад, проектів із захисту природних ресурсів, відновлення екосистем та скорочення викидів парникових газів. Це може сприяти сталому розвитку, оскільки допомагає зберегти природні ресурси та знизити негативний вплив людської діяльності на навколишнє середовище.

По-четверте, підтримка національної економіки - контроль за переміщенням товарів через кордон дозволяє державі захищати національну економіку та запобігати дестабілізуючому впливу світової торгівлі. Контроль щодо незаконного торговельного обміну може включати транспортування заборонених товарів, таких як наркотики та зброя, які можуть завдати серйозної шкоди навколишньому середовищу та суспільству.

Крім того, митне адміністрування може допомогти у боротьбі з корупцією та покращенні управління державою. Це особливо важливо для країн, де корупція є серйозною проблемою, оскільки вона може негативно позначитися на економіці, екології та суспільному житті.

Також митні органи можуть сприяти зміцненню міжнародних відносин та співробітництва між країнами. Наприклад, вони можуть брати участь у розробці та реалізації міжнародних митних угод та стандартів, які сприяють вільній та чесній торгівлі, зниженню бар'єрів та підвищенню ефективності міжнародної торгівлі.

В цілому, митне адміністрування відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку держави, яке включає економічний, соціальний та екологічний аспекти. Правильне адміністрування митних процедур може сприяти зниженню нелегальної торгівлі, збільшенню доходів держави, захисту навколишнього середовища, боротьбі з корупцією, зміцненню міжнародних відносин та співробітництва.

Адміністрування митних платежів має важливе значення для забезпечення сталого розвитку, оскільки це дозволяє державі ефективно контролювати переміщення товарів через кордон та отримувати доходи від імпортних та експортних операцій.

Таким чином, адміністрування митних платежів є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку та може допомогти державам досягти економічного, соціального та екологічного розвитку. Митне адміністрування та сталий розвиток мають тісний зв'язок, оскільки митне адміністрування може впливати на економічний розвиток, соціальний благополуччя та захист навколишнього середовища.

Список використаних джерел: 1. Романчукевич В.В. Роль Державної фінансової політики сталого розвитку в умовах глобалізації. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №1 (67). С. 197-200 DOI: https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-67-32 УДК 336.132 (дата звернення: 1.04.2023). 2.Маркова К.В. Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі. Економіка в умовах глобалізації: проблеми, тенденції, перспективи: : зб.

матеріалів IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 – 12 груд. 2018 р., м. Дніпро / відп. ред.: В.М. Шаповал, В.Я. Швець, Б. Шлюсарчик; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка»; Жешувський ун-т. Дніпро: НТУ «ДП», 2018. 239 с.

УДК 338

Бортняк Б. А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **В.Е. Кудельський**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м.Хмельницький

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МАЛИМ ПІДПРИЄМСТВОМ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

Ключові слова: *стратегічне управління, ділові стратегії, ефективність стратегічного управління*

Забезпечення конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств різного типу за умов нестабільності ринкового середовища викликає необхідність застосування стратегічного управління. Проблематика розвитку підприємства чи організації завжди привертала увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників, що породжувало виникнення різних концепцій стратегічного управління.

Стратегічне управління – базова основа для планування розвитку організації у довгостроковому періоді. Одна з основних ролей у посиленні значущості стратегічного управління малого підприємства полягає у зміні в навколишньому середовищі і поведінці конкурентів. Стратегію можна відзначити як вагому основу стратегічного управління та основним його компонентом.

Готь О. Я. зазначав, що стратегія підприємства є систематичним планом його потенційної поведінки в умовах неповноти інформації про майбутній розвиток середовища та підприємництва, який містить в собі формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, сильних сторін та можливостей, захист від загроз зовнішнього середовища задля майбутньої прибутковості [1].

Стратегія підприємства чи організації є компонентом стратегічного менеджменту, який дозволяє досягати чітко встановлених цілей, забезпечити конкурентоспроможність на ринку, тобто успішно працювати у жорстких ринкових умовах. Ділова стратегія – це тип управління, який володіє окремою сферою діяльності підприємств.

Для ділових стратегій характерні такі напрями:

- вчасне реагування на зміни, що можуть трапитися в галузі та економіці в цілому;
- розроблення заходів, дій, підходів, що могли б стати конкурентоспроможними;
- об’єднання стратегій;
- вирішення актуальних стратегічних проблем;
- грамотна характеристика продукції, яка буде здатна залучити нових клієнтів та просувати її на ринку серед конкурентів.

В науковій літературі представлені різні класифікації стратегій, серед яких, залежно від обраного об’єкта стратегічного управління, виокремлюють: корпоративну стратегію (стратегію підприємства в цілому); бізнес-стратегію, ділову або конкурентну стратегію (окремого підрозділу, підприємств чи бізнес-процесів); функціональну стратегію (стратегію функціональної зони чи функціональних служб).

Стратегію визначають як одну з основних складових стратегічного управління. Портер М. виділив три основні стратегії, які можуть використовуватися в різноманітних підприємствах та забезпечити такі переваги, як лідерство за витратами, диференціація та фокусування. Сутність лідерства за досягненнями полягає у створенні мінімальних витрат. Це повинна бути економія на масштабах, забезпечення дешевих ресурсів. Диференціація продукції означає створення ринкової позиції, яка буде відрізнятися від конкурентної за рахунок товарів, сервісу, іміджу. Фокусування продукції забезпечує спеціалізацію та концентрацію діяльності із врахуванням певних вимог без орієнтації на весь ринок [2].

Досягнення стійкої стратегічної конкурентоспроможності малого підприємства можливе шляхом розробки та впровадження таких стратегій, які створюють певну цінність для компанії. Воно зосереджується на оцінці можливостей та загроз, маючи на увазі сильні та слабкі сторони фірми й розробку стратегій її виживання, зростання та розширення.

Безпосередньо стратегічне управління є досить складним та відповідальним процесом, а його здійснення передбачає виконання декількох послідовних етапів на підприємстві, серед яких [3]:

I етап. Аналіз та оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

II етап. Створення місії та цілей підприємства.

III етап. Вибір відповідної стратегії розвитку підприємства.

IV етап. Розробка комплексу заходів, направлених на досягнення поставленої місії та цілей.

V етап. Реалізація обраної стратегії розвитку підприємства.

VI етап. Оцінка і контроль реалізації обраної стратегії розвитку підприємства.

Особливість стратегічного управління малим підприємством полягає у здійсненні аналізу передумов і розробці завдань щодо управління процесом реалізації стратегічної програми. До таких завдань відносять: моніторинг ринкової кон’юнктури; маркетинг; інновації; удосконалення організаційної структури управління тощо. У сучасних умовах основними завданнями стратегічного управління є забезпечення ефективної взаємодії фірми, компанії з зовнішнім середовищем, яка б дозволила їй досягнути поставлені цілі, успішно функціонувати та розвиватися у перспективі, зміцнювати свій організаційно-економічний потенціал.

Ефективність стратегічного управління визначальним чином забезпечується дотриманням певних принципів. Еволюція наукової думки сприяла розробці диференційованої системи принципів стратегічного управління діяльністю підприємства, які можна структурувати за трьома ключовими групами: принципи системності (цілісність, рухливість, адаптивність тощо); принципи розвитку (комплексність, гнучкість, сумісність, багаторівневість тощо); принципи управління (повноважень, дисципліни, науковості, відкритості тощо) [4].

Отже, стратегічне управління – гарант довгострокового успіху будь-якого підприємства на ринку. У сьогоденні більш актуальним стає завдання ефективного використання елементів стратегічного управління, інвестування коштів в прибуткові проекти з метою отримання доходів, орієнтації підприємств на вирішення проблем перспективного зростання та розвитку.

Список використаних джерел: 1. Готь О. Я., Бондаренко С. М. Стратегія підприємства як чинник його конкурентоспроможності. № 6, 2017. URL: http://surl.li/efbao. 2. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Пер. з англ. А. Олійник, Скільський Р. Київ: Основи, 1998. 390 с. 3. Таран-Лала О. М., Сухорук К. В. Особливості стратегічного управління підприємством. Економіка та суспільство. Випуск № 25. 2021. URL:: http://surl.li/fqrlw. 4. Савченко С. М., Нікітін В. Г. Сутність та принципи стратегічного управління ефективністю діяльності підприємства. Ефективна економіка. URL: http://surl.li/fqrmc.

УДК 331.101.6

Бублик А.С., здобувачка вищої освіти,
Науковий керівник: **Н.О. Коваленко**, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри авіаційного менеджменту
Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ КАПІТАЛ МЕНЕДЖЕРА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОХОДУ АВІАКОМПАНІЇ

Ключові слова: *авіаційна компанія, емоційний капітал, дохід, менеджмент*

У сучасному бізнес-середовищі компаніям доводиться працювати в умовах зростаючої конкуренції, і більшість керівників постійно шукають джерела довгострокових конкурентних переваг на найвищому рівні. Сьогодні значна кількість керівників визнає, що емоційний інтелект може допомогти повернути важелі контролю та управління ринковою кон'юнктурою в руки менеджменту. Ця тенденція підтверджується ще й тим, що людський капітал став займати першочергове місце серед інших видів ресурсів.

Протягом своєї професійної кар'єри в різноманітних управлінських ситуаціях менеджери набувають досвіду управління власними емоціями, вміння спілкуватися, співпереживати та будувати стійкі довгострокові відносини. Менеджери з високим EQ мають чітке бачення майбутнього своєї компанії, вони здатні ефективно та результативно спілкуватися зі своїми діловими партнерами, легко спілкуватися з діловими партнерами, ефективно вести переговори, випереджати конкурентів, знати потреби споживачів та очікування персоналу компанії. Емоційний капітал дозволяє менеджерам правильно розпізнавати власні емоції та емоції інших людей і використовувати їхню емоційну енергію для досягнення позитивних результатів. Сьогодні провідні компанії розвинених країн розуміють, що ефективність управлінських процесів все більше визначається не тільки інтелектуальними здібностями менеджерів, а й їхньою здатністю застосовувати емоційний інтелект та лідерські якості.

Сучасна теорія лідерства ґрунтується на емоційному інтелекті. У авіакомпанії «Emirates» було виявлено, що менеджери з авіаційних перевезень, які були відібрані за допомогою виявлення високого рівня компетенцій емоційного інтелекту, забезпечують продаж на понад 90 тис. дол. більше, ніж працівники відповідної посади, найняті за традиційною схемою, що збільшує чистий прибуток авіакомпанії на 2558,360 млн. дол. [1, с. 9].

За результатами досліджень, що були отримані в роботі [2, с. 695], найбільшою лідерською компетенцію у «Qatar Airways» володіють спеціалісти з HR-менеджменту. Трохи менше значення показника у представників маркетингового відділу, що здебільшого пов’язано з високим рівнем емпатії цієї професії людей. А найменші були виявлені у людей, зайнятих у сфері авіаційної інженерії та конструювання, у зв’язку з відсутністю самоорганізації та достатніх соціальних навичок.

Нове покоління менеджерів - це емоційні лідери. Емоційний інтелект визначає рівень емоційних лідерських здібностей менеджерів, а емоційний капітал - їхню стійку здатність досягати фінансових результатів. Тому постає завдання дослідження емоційного інтелекту та емоційного капіталу менеджерів в управлінській діяльності підприємств.

Під емоційним капіталом розуміється додатковий прихований капітал, що виникає в результаті використання емоційного інтелекту персоналу (сукупності компетенцій) і призводить до того, що ринкова вартість фірми перевищує суму фактичних вартостей її активів.

Іншими словами, ринкова вартість фірми перевищує суму вартостей необоротних і оборотних активів фірми. Перевищення вартості компанії над сумою вартостей основних засобів, нематеріальних активів, грошових коштів та інших активів, відображених у балансі організації, є додатковим активом, сформованим за рахунок використання прихованих людських ресурсів, у тому числі використання емоційного інтелекту керівництва та співробітників компанії. Такі надлишки можуть бути багаторазовими і стабільними.

Емоційний капітал має не адитивний, а синергетичний характер. Проблема полягає у визначенні частки прихованих нематеріальних активів, сформованих за рахунок використання емоційного інтелекту. Сьогодні можна стверджувати, що великі інвестиції в підвищення професіоналізму та компетентності менеджерів (персоналу) можуть призвести до збільшення фінансових надходжень підприємства. Таким чином, емоційний інтелект сприяє перетворенню емоційної енергії в емоційний капітал [5].

Емоційний капітал - це частково інтелектуальний капітал і частково людський капітал. Зростання капіталу компанії, що перевищує вартість її реальних активів, часто відбувається завдяки інтелектуальному капіталу, такому як інноваційність її продуктів та послуг, очікувані переваги бренду, патенти та відносини з клієнтами.

Інтелектуальний капітал - це інтеграція знань, етичних цінностей, іміджу організації та лояльності клієнтів. Через свою нематеріальну природу інтелектуальний капітал часто називають прихованим активом. На відміну від фізичного капіталу, інтелектуальний капітал орієнтований на майбутнє, і його вартість формується на основі очікувань і потенційного використання в майбутньому.

Інтелектуальний капітал не є адитивною величиною, тобто він формується не шляхом додавання його частин, а за рахунок синергії взаємодії цих частин. Носіями інтелектуального капіталу є кваліфікований і досвідчений персонал фірми та її клієнти. Однак компанія не є власником людського капіталу. Тому підприємницькі здібності, кваліфікація та трудові навички працівників не можуть бути віднесені до нематеріальних активів або інтелектуальної власності організації. З іншого боку, міжнародні стандарти фінансової звітності класифікують витрати на навчання та підготовку персоналу як нематеріальні активи лише за умови, що існують юридичні гарантії того, що ці працівники будуть закріплені за організацією. В Україні це трапляється рідко. Управлінські та лідерські навички не можуть бути відчужені від працівників компанії і стають виключною власністю організації.

Специфіка емоційного капіталу як складової інтелектуального капіталу полягає в тому, що він погано піддається управлінню. Емоційний капітал працівників не відображається в активах фірми, оскільки він їм не належить. Розвиток емоційного капіталу та посилення інтелектуального капіталу фірми призведе до розробки цілеспрямованих дій з боку керівництва організації. І сьогодні все гостріше постає проблема залучення та утримання цінних співробітників з високим емоційним інтелектом, які створюють додану вартість для компанії.

В умовах, коли доступні лише якісні дані, значні інвестиції в розвиток співробітників є важливим атрибутом для компаній для створення емоційного капіталу менеджменту. Розвиток емоційних компетенцій, поряд з розвитком інших м'яких навичок, має все більший вплив на фінансові показники компаній.

Список використаних джерел: 1. Емоційний інтелект у бізнесі: факти, статистика. URL: http://www.akademiki.biz/biblioteka-jivoi-informacii/vse-ob-emotsionalnom intellekte/34-eq-fakt. (дата звернення: 15.05.2020). 2. Рекун Г.П., Меденець В.В. Емоційне лідерство в системі

управління персоналом. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. 2022. № 13. С.691–696. 3. Бєлікова Ю. В. Концептуальні основи управління емоціями. *Український соціум.* 2022. № 1. С. 23–33. 4. Дороніна М.С., Михайленко Д.Г. Формування емоційної складової інтелектуального капіталу виробничої організації. *Управління розвитком*: зб. наук. праць. Харків : ХНЕУ. 2022. № 6 (82). С. 121–125. 5. Федорова Ю.В. Емоційний інтелект у бізнесі: інструменти та методи розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика, Серія «Економіка».* 2021. № 6 (12). DOI https://doi.org/10.33296/2707-0255-7(13)-10.

УДК 336.71

Бунча Я.І., здобувачка вищої освіти
Криховецька З.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Прикарпатський національний університет ім.В. Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: *споживче кредитування, домогосподарство, портфель споживчих позик банків, технології, ефективність споживчого кредитування.*

Найбільш поширеним видом кредитних послуг банків є споживчий кредит, який широко надається населенню, чим забезпечує прискорення реалізації товарів широкого вжитку і побутових послуг, підвищує платоспроможність населення та інше. Споживче кредитування в сучасних умовах характекризується швидкими темпами розвитку в усьому світі, а кредитні послуги є одними з найважливіших при формуванні доходів банків.

Мета роботи полягає в аналізі стану та визначенні перспектив розвитку банківського споживчого кредитування в сучасних умовах.

Пандемія коронавірусу та військова агресія росії стали суттєвими чинниками, які істотно вплинули на кредитування та споживче зокрема. Портфель кредитів, наданих домогосподарствам зменшився через резервування та низький попит. Попит населення на кредити залежав від споживання, зокрема від схильності до великих покупок, яка різко впала від початку війни [1].

Аналізуючи структуру кредитів, наданих домогосподарствам за 2018-2022 рр. за цільовим спрямуванням, слід зазначити, що найбільшу частку займали споживчі кредити. Протягом 2019-2022 рр. ця частка зростала і склала на кінець 2022 року 85,32% (рис.1).

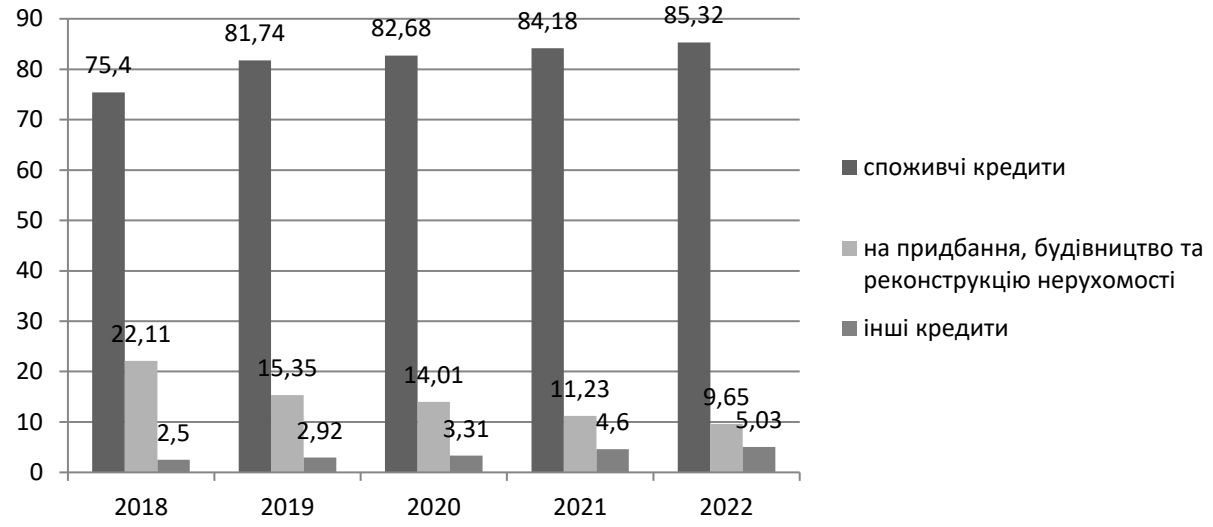

Рисунок 1 – **Структура кредитів, наданих домогосподарствам, млн грн. Розраховано за даними [2]**

Динаміка кредитів, наданих домогосподарствам, в тому числі споживчих кредитів, за період 2018-2022 року мала нестабільну тенденцію (рис.2). Найбільший розмір портфеля споживчих кредитів був станом на кінець 2021 року – 214,134 млрд.грн, проте за 2022 рік кредитний споживчий портфель зменшився на 25478 млрд.грн.

Аналізуючи структуру портфеля споживчих позик банків у розрізі валют слід зазначити, що частка кредитного споживчого портфеля в національній валюті є основною. Частка кредитів в інвалюті з 2018 до 2023 року поступово зменшувалася, оскільки з 2011 року заборонено надання споживчих, зокрема іпотечних, кредитів в іноземній валюті, але залишається частина валютних кредитів, які були видані ще у 2006-2007 рр.

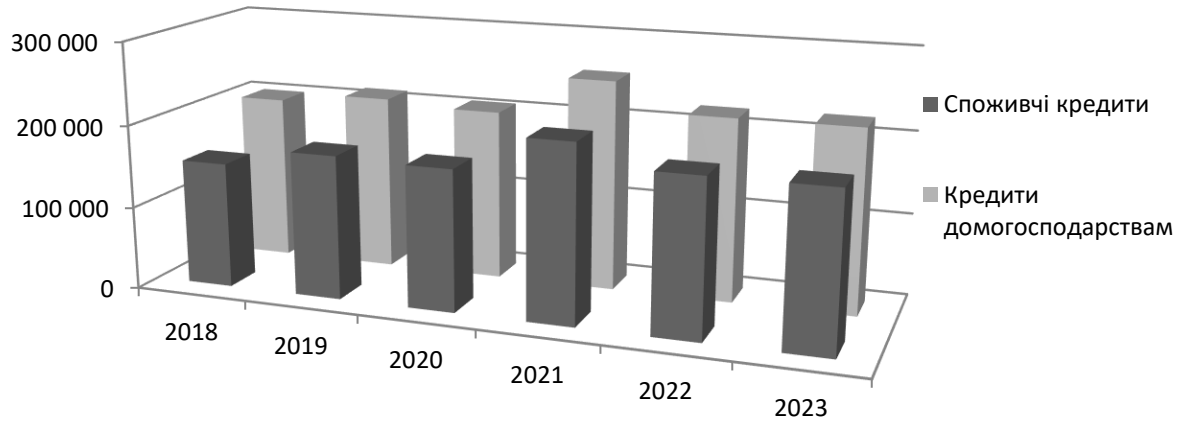

Рисунок 2 – **Динаміка наданих кредитів домогосподарствам, у тому числі споживчих, млн грн**

Складено за даними [2]

Зважаючи на нинішні економічні реалії, серед важливих напрямів підвищення ефективності споживчого кредитування українських банків є:

— постійний контроль за фінансовим станом позичальників, оцінка їх кредитоспроможності з метою виявлення потенційних ризиків;

— оптимізація кредитного портфеля банків за видами позичальників, строками кредитів та дохідністю;

— використання сучасних методів оцінки якості та ефективності кредитного портфеля банків;

— забезпечення ефективного кредитного ризик-менеджменту у банках;

— розробка ефективної системи заходів щодо роботи із непрацюючими кредитами;

— удосконалення політики банків стосовно споживчого кредитування;

— активне використання інновацій у сфері споживчого кредитування.

У сучасних реаліях споживачі, перейшовши із звичайних відділень і банкоматів на дистанційні канали, очікують, що їхні кредитори розумітимуть і вирішуватимуть їхні мінливі фінансові потреби, забезпечуватимуть доступність, безперебійність та безпеку через цифровізацію процесу кредитування. З огляду на це актуальною постає трансформація споживчого кредитування, яка дозволить банкам забезпечити ефективне залучення клієнтів, формування довіри та зростання.

В умовах мінливого середовища, основними принципами трансформації споживчого кредитування є такі:

1. Ставлення до даних як до найбільшого активу для розуміння поведінки споживачів і розміщення клієнта в центрі моделі кредитування. Щоб отримати значущу інформацію з даних про клієнтів і надавати пропозиції та послуги в режимі реального часу, банки повинні розуміти клієнта з усіх боків — шляхом агрегування даних про клієнтів через безперервні потоки подій транзакцій і взаємодій — і орієнтуватися на сигнали та життєві події.

2. Використання технологій у різних класах роздрібних активів і каналах, що потребує не лише оцифрування та налаштування зовнішніх front-end процесів, а використання технологій для трансформації процесів фронт-, середнього та бек-офісу для забезпечення узгодженого, спрощеного залучення клієнтів через багатоканальний досвід, незалежно від точки входу, протягом усього життєвого циклу кредитування, а також підвищення ефективності та оптимізації витрат протягом усього кредитування.

3. Інтеграція партнерів екосистеми протягом життєвого циклу кредитування та суміжних послуг, які підтримують позичальника, щоб підбирати персоналізовані пакети послуг і надавати цілісну цінність клієнту (тобто перехід від окремих транзакцій до досвіду, який задовольняє системні потреби клієнтів).Завдяки гравцям екосистем банк буде здатний дуже швидко додавати нові властивості продуктам та нарощувати власну потужність, збільшувати ефективність цих ключових процесів, оскільки частину роботи виконують партнери, а у банку звільняються ресурси для підсилення інших процесів.

Список використаних джерел: 1. Звіт про фінансову стабільність грудень 2022. URL :https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4. 2. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial. 3. Заславська О. І. Аналіз та оцінка сучасного стану роздрібного банківського бізнесу в Україні у сфері кредитування. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2021. Вип. 1. С. 114-120. 4. Which consumer lending strategies can FIs use to drive growth? URL: https://www.ey.com/en_us/banking-capital-markets/which-consumer-lending-strategies-can-fis-use-to-drive-growth

УДК: 339.138:658.8

Бут А.О., магістрант з маркетингу
Науковий керівник: **О.В. Шумкова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

МАРКЕТИНГОВА ТОВАРНА ПОЛІТИКА АГРАРНОГО ПІДРИЄМСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВАЖЛИВІСТЬ

Ключові слова: *товар, товарна політика, маркетингове управління*

Маркетингова діяльність підприємства є обов'язковою складовою успішної діяльності підприємства на ринку та отримання унікальних конкурентних переваг. Класично маркетингова діяльність складається з чотирьох основних елементів, а саме: товарна політика, цінова політика, збутова політика та політика розподілу. Найпершим та найголовнішим елементом у системі маркетингової діяльності є, безперечно, товарна політика, адже завдяки цьому напрямку створюється механізм виробництва товарів, які найповніше та найточніше задовольняють існуючі та потенційні потреби споживачів. На основі сформованої товарної політики та стратегії вже будуть створюватися та функціонувати інші види маркетингової діяльності підприємства.

Маркетингова товарна політика - це набір стратегій та методів, які використовуються підприємством для визначення асортименту товарів або послуг, які вона пропонує своїм клієнтам, а також їх характеристик, цін, умов продажу, пакування, маркування, промоакцій та реклами. Важливою складовою маркетингової товарної політики є відповідність продукту вимогам законодавства і нормам етики. Підприємства повинні розробляти свою товарну політику з урахуванням соціальної відповідальності та екологічних проблем. У загальному розумінні, маркетингова товарна політика описує, як підприємство використовує свій продукт або послугу, щоб задовольнити потреби споживачів та збільшити свої продажі та прибутки. Мета маркетингової товарної політики аграрного підприємства полягає в тому, щоб забезпечити успішне позиціонування продукту на ринку, задовольнити потреби клієнтів та забезпечити максимальний рівень продажів. Крім того, мета маркетингової товарної політики полягає в забезпеченні високої конкурентоспроможності підприємства [1 с.134, 4]. Для досягнення цих цілей, підприємство повинно визначити свої цільові аудиторії та потреби клієнтів, а також розробити ефективну стратегію продукту, яка включає в себе визначення асортименту продукції, цінової політики, стратегії розподілу та промоції.

Основним завданням маркетингової товарної політики аграрного підприємства є забезпечення того, щоб продукт задовольняв потреби клієнтів, відповідав їхнім очікуванням та конкурентним умовам на ринку. Також маркетингова товарна політика підприємства допомагає використовувати наявні ресурси ефективно та збільшувати доходи та прибуток аграрного підприємства.

Основні елементи маркетингової товарної політики включають такі складові:

1. Виробництво: визначення технології виробництва, обсягів виробництва, розмірів партій, організація виробничого процесу.

2. Пакування: розроблення дизайну та матеріалів пакування, відповідність стандартам та вимогам законодавства.

3. Ціноутворення: визначення ціни на продукт, яка би забезпечувала рентабельність виробництва, а також врахування конкурентних цін на аналогічні товари.

4. Продаж та реклама: використання різних каналів продажу, таких як роздрібні магазини, інтернет-магазини, оптові покупці, а також використання рекламних кампаній для просування продукту на ринку [2].

Маркетингова товарна політика може варіюватися в залежності від специфіки продукту або послуги, ринкових умов та конкурентного середовища. Важливо розробити ефективну маркетингову товарну політику, щоб забезпечити успішність продукту на ринку і досягнення поставлених бізнес-цілей. Особливості маркетингової товарної політики аграрного підприємства можуть варіюватися залежно від сфери діяльності компанії, її цільової аудиторії, конкурентної ситуації на ринку та інших факторів. Однак, деякі загальні особливості можуть включати наступні: аналіз споживачів, диференціацію продукту, ціноутворення, комунікації та обслуговування споживачів. Відповідно до цього, можна виділити такі специфічні риси маркетингової товарної політики аграрного підприємства:

1. Стратегічний підхід - маркетингова товарна політика повинна бути частиною загальної стратегії підприємства. Це означає, що рішення щодо асортименту продукції, цін, розподілу та промоції повинні бути узгоджені зі стратегією підприємства.

2. Фокус на клієнтів - маркетингова товарна політика повинна забезпечувати задоволення потреб клієнтів та відповідати їхнім очікуванням. Для цього необхідно вивчати потреби та поведінку різних цільових аудиторій та враховувати їх у розробці стратегії продукту.

3. Гнучкість - маркетингова товарна політика повинна бути гнучкою та адаптивною до змін на ринку. Підприємство повинно бути готовим до зміни стратегії, якщо змінюються потреби клієнтів, конкурентні умови або інші фактори, які впливають на ринок.

4. Стабільність - маркетингова товарна політика повинна забезпечувати стабільний рівень продажів та прибутку. Підприємство повинно уникати радикальних змін, які можуть вплинути на стабільність бізнесу.

5. Розвиток продукту - маркетингова товарна політика повинна забезпечувати постійний розвиток продукту та його вдосконалення. Підприємство повинно відстежувати основні тенденції ринку та потреби споживачів для того, щоб завжди бути у тренді [3, 4].

Маркетингова товарна політика є важливим інструментом у діяльності будь-якого підприємства, оскільки вона дозволяє підтримувати та розвивати бізнес на ринку. Важливість маркетингової товарної політики реалізується за рахунок того, що вона дозволяє встановлювати зв’язки з новими споживачами та підтримувати відносини із постійними клієнтами, що допомагає підприємству диверсифікувати ризики, що пов’язані із роботою з товарами і послугами на ринку і у майбутньому буде забезпечувати стійкі конкурентні переваги [2, 3].

Безперечно, маркетингова товарна політика є важливим елементом успішної стратегії бізнесу через ряд причин, які наведені нижче: допомагає залучити та утримати клієнтів; покращує та підтримує рівень конкурентоспроможності; допомагає збільшити прибуток; сприяє розвитку торгової марки та бренду; дозволяє адаптуватися до змін ринку та маркетингового середовища діяльності підприємства.

Таким чином, товарна політика у системі маркетингу займає основне місце, тому що саме товари, їх асортимент, номенклатура, якість та упакування визначають конкурентні позиції підприємств та їх успіх на ринку.

Список використаних джерел: 1. Безугла Л.С., Агафонов О.Д., Гладкий Д.Р. Формування маркетингової товарної політики. Інфраструктура ринку. 2019. № 35. С. 133–137. 2. Ілляшенко. С.М. Маркетингова товарна політика промислового підприємства: управління стратегіями диверсифікації: монографія. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/29359/1. 3. Калініченко О.О., Пойта І.О. Проблеми та перспективи розвитку маркетингової товарної політики

підприємства. URL: http://eprints.zu.edu.ua/32925/1/Тези%201%20Калініченко.pdf. 4. Митриченкова М.О. Формування товарної політики підприємства. URL: http://jurnal.org/articles/2015/ekon66.html.

УДК 65.011

Буткевич О. В., канд. екон. наук, доцент кафедри математики та методики її навчання
Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ, ОРІЄНТОВАНОГО НА РИЗИКИ

Ключові слова: *підприємницький ризик, аудиторський ризик, управління ризиками, планування аудиту, зобов'язання з аудиту, викривлення фінансової звітності.*

Сучасні тенденції розвитку економіки країн світу, прояви кризових явищ глобального характеру, швидкі зміни умов діяльності суб'єктів господарювання призвели до посилення уваги науковців та практиків до ризиків діяльності підприємств та відповідного зміщення акценту на здійснення зовнішнього та внутрішнього аудиту, орієнтованого на ризики.

Більшість користувачів фінансових звітів сподіваються, що аудитор виявить практично всі помилки та порушення, які матимуть суттєвий вплив на фінансову звітність, незалежно від того, як вони відбулися або як вони були приховані. Розрив очікувань вказує на невідповідність між уявленнями користувачів та аудиторів про відповідальність за виявлення викривлень фінансової звітності. Підвищуючи ймовірність виявлення, ефективний аналіз ризику аудиту дає можливість аудитору краще відповідати очікуванням користувачів.

Якщо аудиторські ресурси зосереджуються в сегментах підвищеного ризику, імовірність невиявлених помилок зменшується. Отже, як аналіз ризику наявності суттєвих викривлень, так і аналіз ризику контролю впливають на характер, час та обсяг основних перевірок.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ та проблематики аудиту зробили: С. Бардаш, В. Головач, Н. Дорош, Т. Каменська, В. Пантелеєв, Н. Проскуріна, О. Редько, В. Рудницький, Л. Сухарева, Н. Шалімова, М. Шигун та інші.

Зростання конкурентного та ризикового середовища економіки країни обумовлює необхідність посилення управління ризиками діяльності підприємства. Аудит, оснований на ризику, є найбільш визначальним та суттєвим в розвитку історії аудиту. Значна увага у цьому зв'язку приділяється розкриттю сутності та методів оцінювання аудиторського ризику [1]. Особливо важливе значення в управлінні та контролі ризиків відіграє внутрішній аудит, якому присвячується дедалі більша кількість наукових праць.

Підприємства ризикують щодня впродовж всієї своєї діяльності. Ризик є невід'ємною частиною ділової активності, адже завжди існує ризик того, що нова продукція зазнає невдачі, непередбачувані економічні події відбудуться, або бажаний результат буде малоймовірним. В сучасних умовах економічної нестабільності зростає необхідність управління підприємницьким ризиком. Правильна оцінка ситуації і вибір методу управління ризиками є важливими інструментами досягнення економічних цілей підприємства. Важливим є вміння правильно і своєчасно виявляти підприємницькі ризики і приймати відповідні рішення в рамках розробленої підприємством політики управління ризиками з врахуванням економічної тактики і стратегії підприємства.

Складовою менеджменту підприємств є політика управління ризиком. Політика управління ризиком - сукупність форм, методів і способів управління ризиком, метою яких є зниження загрози прийняття неадекватних рішень та зменшення потенційно негативних наслідків.

Ризик-менеджмент - це комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію можливих збитків, які може понести бізнес у зв'язку з настанням негативних подій [1].

Є кілька способів, якими працівники підприємства можуть управляти ризиками, щоб звести їх до прийнятного рівня: уникнення ризиків, наприклад, не розпочинати бізнес з продажу інноваційних продуктів або закрити підприємство з виробництва небезпечних хімічних речовин. Цей процес відомий як "припинення дії"; передача ризиків, її найкращим прикладом служить страхування; прийняття ризиків, не плануючи при цьому ніяких непередбачених обставин, витрат; прийняття ризиків з одночасним плануванням їх імовірності та непередбачуваних витрат; запровадження таких процесів та систем, які дозволяють зменшити наслідки або ймовірність ризику. Ці процеси зазвичай називають "контроль, управління", і вони включають все: від чіткої стратегії підприємства до встановлення пожежної сигналізації [1].

Отже, цілі підприємства перебувають під загрозою ризиків і потребують відповідних дій, щоб їх уникнути, прийняти, передати або зменшити чи мінімізувати. Методика управління ризиками на підприємстві впливає і на його фінансову стійкість, і на аудиторські процедури, які використовуються.

Аудиторові необхідно оцінити ризики суб'єкта господарювання, а також, наскільки ефективно система управління визначає їх та управляє ними. Результати аналізу ризиків підприємства безпосередньо впливають на кількість та напрями аудиторських робіт, які необхідно виконати. При здійсненні планування аудиторської перевірки необхідно чітко сформулювати унікальні ризики підприємства-клієнта, пов'язати ці ризики з певними сальдо рахунків і відповідними твердженнями у фінансових звітах, а також визначити типи аудиторських процедур, які мають бути виконані з врахуванням впливу ризиків. Без розуміння ризику персонал аудиторської фірми не може виконати свої зобов'язання, особливо щодо клієнтів, які мають високий ризик наявності суттєвих викривлень у фінансовій звітності.

Ризик є поширеним поняттям. Існує багато визначень ризику і підходів для управління ризиками. Поняття ризик можна тлумачити в таких аспектах: ризик як небезпека чи загроза, можливість настання подій з негативними наслідками, реалізації передбачуваної небезпеки; ризик як можливість має у своїй основі концепцію існування взаємозв'язку між ризиком і прибутковістю, чим вище ризик, тим вище потенційний доход; ризик як невизначеність пов'язаний із таким теоретичного поняттям як імовірнісний розподіл можливих результатів (позитивних і негативних).

Ризик - це набір обставин, які заважають (перешкоджають) досягненню цілей. Альтернативним способом визначення ризику може бути імовірність настання ризику та його наслідків. Наприклад, ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) визначає ризик як "поєднання (сукупність) вірогідності події та її наслідків" [2].

Крім того, складність певних господарських операцій може впливати на ризик фінансової звітності. Внутрішній контроль підприємства може впливати на ризик фінансової звітності шляхом попередження або виявлення помилок та навмисних викривлень.

Підприємницький ризик і ризик фінансової звітності можуть впливати один на одного; наприклад, підприємство діє в умовах значної конкуренції і має невисокі фінансові результати, може бути мотивованим обійти слабку систему внутрішнього контролю або використати у своїх інтересах складні фінансові інструменти для досягнення бажаних результатів фінансової звітності, навіть якщо фінансова звітність не відображає реальний стан підприємства. Крім того, і підприємницький ризик, і ризик фінансової звітності впливають на ризик взяття зобов'язань.

Відповідно до МСА 320 "Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту" аудиторський ризик полягає в тому, що аудитор надає невідповідний аудиторський висновок, якщо фінансова звітність є суттєво викривленою. Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику не виявлення [2]. Аудитор може управляти аудиторським ризиком двома

різними способами:

– уникати аудиторського ризику, не приймаючи певні підприємства як клієнтів і відтак знижуючи ризик взяття зобов'язань до нуля;

– встановлювати аудиторський ризик на такому рівні, на якому можна зменшити ймовірність того, що аудитор не виявить суттєві викривлення.

Список використаних джерел: 1. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: зб. наук. пр.. 2017. №4. С. 40-47. 2. *Бандура З.Л.* Облік і аналіз в системі стратегічного управління підприємством : монографія. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – 247 с.

УДК 338.246.8

Веселовська Я. О., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.І. Корицька**, канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *війна, деокупація, економічне відновлення, стимулювання підприємництва, розвиток освіти*

Із 24.02.2022 року триває повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України. За рік активних бойових дій значна частина нашої держави стала окупованою, водночас, військовий наступальний прогрес ЗСУ зумів повернути під український контроль землі у декількох областях країни.

За офіційними даними на квітень 2023 року окупованими територіями України вважаються близько 67% Запорізької області, 57% Донеччини, 99% Луганщини, більше 70% Херсонщини, 4% Харківщини та Автономна Республіка Крим. Візуалізація цієї інформації представлена на рисунку 1.

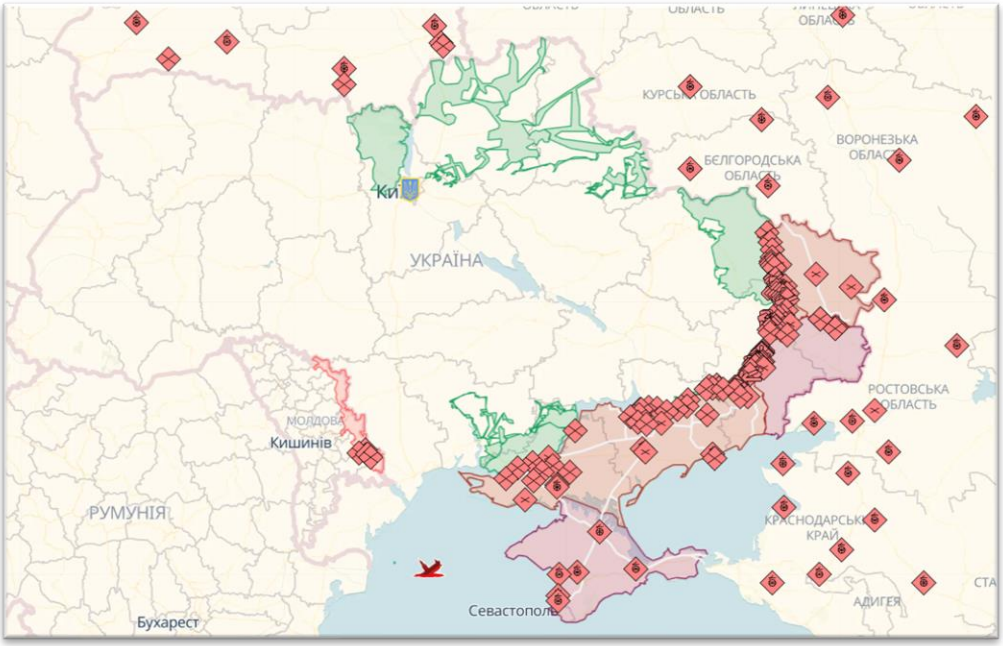

Рисунок 1 – **Ситуація із окупованими територіями України у квітні 2022 року**

Джерело: побудовано автором за даними [1]

За аналогією попередніх контрнаступів ЗСУ, можна зазначити, що наслідки окупації на даних територіях можуть бути дуже серйозними й впливати через низку аспектів на життя й безпеку українців.

Серед можливих наслідків можемо виділити:

- втрату життів та травмування людей,
- руйнування інфраструктури та майна,
- економічне спустошення,
- відсутність доступу до основних послуг,
- екологічні проблеми тощо.

Одним із найважливіших аспектів подолання даних наслідків, на нашу думку, є створення безпечної зони для життя та ведення бізнесу. За даними ДСНС [2] від січня 2023 року через російську агресію близько 30% території України забруднено вибухонебезпечними предметами, для їхнього розмінування знадобляться десятки років та спеціальна техніка, що загрожує відновленню макро- й мікроекономічної ситуації в країні.

Наступним етапом після епровадження безпечного рівня життя на деокупованих територіях є підтримка економіки й бізнесе в цілому. Для мотивування створення нових і відновлення втрачених підприємств слід ввести видачу кредитів й іншої фінансової допомоги, це призведе до збільшення робочих місць і подолання економічної кризи, у тому числі знизиться рівень інфляції. Крім того, можна розвивати технічну та інфраструктурну базу, що буде допомагати підприємцям та малому бізнесу зростати та розвиватися. Наприклад, можна надавати доступ до сучасних технологій та інформаційних ресурсів, розширювати мережу доріг та транспортних маршрутів, покращувати комунікаційні та інтернет-зв'язки. Окрім того, важливим етапом є підтримка й розвиток освіти. Цей етап може включати в себе нарахування премій педагогам, надання освітянам новітніх технологій у вигляді техніки й приладдя й авжеж ремонт і реставрація будівель шкіл, дошкільних закладів, ВНЗ, тощо.

Отже, подолання наслідків війни на деокупованих територіях – це складний та тривалий процес, який потребує значних зусиль та ресурсів. Однак, забезпечення мирного та стабільного

життя на деокупованих територіях є важливим завданням для стабільності та розвитку всієї країни. Ефективність реалізації рішень уряду для відновлення та покращення життя громадян на деокупованих територіях будуть частиною майбутніх досліджень.

Список використаних джерел: 1.Бережанський І. У Мережі показали відсоткову частку окупованих територій України за областями (карта). ТСН.ua. URL: https://tsn.ua/ato/u-merezhi-pokazali-vidsotkovu-chastku-okupovanih-teritoriy-ukrayini-za-oblastyami-karta-2156977.html (дата звернення: 03.04.2023); 2. В Україні заміновано 30% території, на розмінування підуть десятки років – ДСНС. Суспільні новини. URL: https://suspilne.media/366982-v-ukraini-zaminovano-30-teritorii-na-rozminuvanna-pidut-desatki-rokiv-dsns/ (дата звернення: 03.04.2023).

УДК 338.49: 330.341.1

Вовк О.М., д-р екон. наук, доцент, заступниця декана факультету економіки та бізнес-адміністрування
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

Ключові слова: модернізація, відновлення, економічна система, конкурентоспроможність, стійкий розвиток, інноваційно-технологічний розвиток, інвестиційно-інноваційна діяльність.

У сучасних безпекових викликах відновлення економічних систем потребує раціоналізації ресурсів та акценту на інноваційно-орієнтованих, стратегічних напрямах. Відбудова виробничих, інфраструктурних економічних об’єктів буде результативною за умов дотримання принципів модернізації, холістичності та економічної доцільності інвестицій. Дослідження присвячується встановленню особливостей у застосуванні концепцій модернізації при відновленні економічних систем у посткризові періоди. Людиноцентричну, філософсько-цивілізаційну концепцію модернізації описують Бойко О.С., Валінкевич Н.В., Касіч А.О., Петрович Й.М., які розкривають її роль в трансформації економіки, синхронізації структурних змін, економічному розвитку [1, с. 11, 13; 2, с. 133; 3, с. 40; 4, с. 8]. Також Петрович Й.М. акцентує увагу дослідників на ролі модернізації при розподілі ресурсів, спрямованості застосування інвестиційних активів на модернізаційних змінах, технологічному оновленні підприємств [4, с. 10]. Такої ж думки притримується і Андрушків Б.М. та Солотвінський О.А., Єщенко П., які обґрунтовують та удосконалюють інвестиційно-інноваційну концепцію модернізації підприємств [0, с. 199; 6, с. 37]. Базуючись на засадах системного підходу, Бужимська К.О., Омельченко А.І., обґрунтовують сутність модернізації як сукупності економічних категорій (принципів, методів, процесів, підсистем, інструментарію управління), що поєднує управлінські впливи на просторовий розвиток внутрішнього середовища підприємства для забезпечення довгострокової прибутковості та узгодження із зовнішнім середовищем [7, с. 202; 8, с.128]. Модернізацію зазвичай асоціюють із технологічним оновленням, що вчені Андрійчук. В.Г., Черпак І.С. та Кошевий М.М. розглядають в контексті переоснащення виробничих активів підприємств, відновленні наявних і застарілих основних засобів та технологій виробництва [9, с. 202; 10]. Такий підхід до трактування модернізації економічних систем, на нашу думку, є об’єктно-обмеженим та не розкриває динамічність інноваційного розвитку, структурних змін діяльності підприємства. Розвиваючи технологічну концепцію Бердар М.М. та Бутенко Н.В., Стельмащук А.М. акцентують моденізаційний процес

на формуванні конкурентоспроможності, компетентності персоналу, прибутковості підприємств [11, с. 86; 12, с. 47]. Концепцію структурної модернізації розвивають Бутко М.П., Бубенко П.Т., Димченко О.В., Прасол В.М., які пропонують реалізувати модернізаційні зміни за об'єктами оновлення: у фінансовій, виробничій, інфраструктурній, організаційній та ін. сферах діяльності підприємства [13, с. 86; 14, с. 28]. На інноваційно-структурному підході до управління модернізаційними зрушеннями акцентують дослідження і Тульчинська С.О., Шашина М.В., які детермінують модернізацію із інтелектуально-інноваційними зрушеннями [15]. Узагальнюючи виділимо наступні підходи до трактування модернізації підприємства (рис. 1):

- цивілізаційний процес економічних трансформацій, перетворень і покращення організаційно-управлінських бізнес-процесів;
- інноваційно-технологічний розвиток, спрямований на випуск нової продукції;
- технологічне оновлення технічних засобів виробництва продукції;
- системний підхід до удосконалення і реформування економічних систем;
- стратегічний напрям інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства.

Враховуючи наведені концепції та підходи до трактування сутності, вважаємо, що «модернізація підприємства» – це комплексне управління процесами синхронізованого та послідовного впровадження на усіх рівнях інноваційних оновлень, що спрямовуються на підвищення ефективності функціонування підприємства, оновлення його активів і цифровізацію бізнес-процесів, інтелектуалізацію комунікацій та персоналу, удосконалення технологій виробництва продукції з метою нарощування якості, що забезпечує реалізацію цілей стратегічного управління та нарощування конкурентних позицій підприємства.

З огляду на зазначену економічну сутність та концепції в процесах відновлення економічних систем модернізація спрямовується на:

- реалізацію мети й цілей інноваційно-інвестиційного процесу;
- реалізація будь-яких напрямів модернізації має здійснюватися шляхом активізації різних видів та форм залучення капіталу для інвестування в реальний сектор економіки,
- врахування, що накопичені запити щодо усунення технологічного та функціонально-ринкового зносу основних засобів, потреби у оптимізації потоків економічних ресурсів; інформаційно-фінансової підтримки розвиткових процесів, забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності потребують не лише інвестиційного вирішення, а й комплексної перебудови системи управління;
- впровадження уже визнаних та апробованих інновацій та підвищення рівня інтелектуалізації населення, впровадження цифрових технологій;
- комплексність проєктування та прогнозування стратегічних напрямів та проєктів оновлення, що мають модернізувати не лише об'єктів інвестиційно-інноваційного впливу, а й дотичних систем;
- стійкість і динамізм, забезпечення прибутковості розвитку для відновлення, збереження конкурентоспроможності економічних систем.

Таким чином, модернізація здійснює стратегічноорієнтований вплив на процеси якісно нового розвитку через впровадження науково-технологічних та управлінських змін, реалізації інноваційних трансформацій та когнітивно-мотиваційного сприйняття через адаптацію цих процесів добезпекового, динамічно-конкурентного реформування, що в синергійній взаємодії забезпечують дифузію інновацій, капіталізацію інтелектуального потенціалу.

ПІДХОДИ	АВТОРИ	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА СПРЯМОВАНІСТЬ У ВІДНОВЛЕННІ
Механізм та інструментарій інноваційного розвитку.	Бутко М.П., Тульчинська С.О. Бубенко П.Т.	Впровадження інноваційних технологій, інтелектуалізацієя та цифровізація, виробництво інноваційної продукції, якісні змінами в управліні підприємством.
Процес перетворень організаційно-управлінських бізнес-процесів.	Касіч А.О., Бойко О.С., Валінкевич Н.В.	Покращення, оновлення засобів виробництва, суспільні трансформації, впровадження новітніх технологій та перехід на більш високий технологічний уклад за рахунок інноваційної відбудови
Системний підхід до удосконалення і реформування управління підприємством	Бужамська К.О., Омельченко А.І., Обушна Н. І.	Система управління розвитковими процесами, що поєднує інструментарій та елементи забезпечення змін, якості та конкурентоспроможності продукції.
Стратегічний напрям інвестиційно-інноваційної діяльності	Петрович Й.М, Андрушків Б.М., Солотвінського О.А..	Модернізацію слід розглядати як процес управління ефективністю, безпековістю та сталістю розвитку, що забезпечується інвестиційно-інноваційною діяльністю.
Інноваційно-технологічний розвиток, спрямований на випуск нової продукції	Бердар М.М., Бутенко Н.В., Іванова Н.В., Стельмащук А.М.	Процес оновлення технологій випуску продукції, спрямований на нарощування конкурентоспроможності, технологічного та управлінського реформування, оптимізації виробничих потужностей.
Технологічне оновлення технічних засобів виробництва продукції.	Андрійчук. В.Г., Салун М.М., Черпак І.С., Шкільнюк О.М.	Процес часткового оновлення наявної техніки, зміни застарілого устаткування, технології виробництва, технічне й технологічне переоснащення підприємств

Рисунок 1 – **Підходи до трактування поняття модернізації підприємства**

Джерело: побудовано авторкою

Список використаних джерел: 1. Бойко О.С. Концептуальні аспекти модернізації промислових підприємств. *Вісник НТУ «ХПІ».* 2013. № 44(1017). С. 8-15.2. Валінкевич Н.В. Управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту.* 2012. №1(45). С. 128–134.3. Касич А.О. Модернізаційні процеси в Україні в контексті світового досвіду. *Економіка України.* 2017. 9 (670). С. 38-58.4. Петрович Й.М. Савоніна Н.С. Інноваційні засади модернізації організування виробничої діяльності промислових підприємств. *Економіка: реалії часу.* 2018. № 2 (36). С. 5–16.5.

Андрушків Б.М., Солотвінський О.А. Модернізація підприємств як конкурентна перевага організаційно-економічного розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки.* Випуск 3. 2015. С. 198-203.6. Єщенко П. *Відновлення* соціально-економічного розвитку – пріоритет номер один у світі та в Україні. *Економіка України.* 2012. № 1. С. 36–50.7. Бужимська К.О. Деякі складові теоретико-методологічної бази інноваційно-технологічної модернізації. *Вісник ЖДТУ*. 2019. № 4. С. 202-207.8. Омельченко А.І. Механізм економічної модернізації як комплекс інструментів управління економічним розвитком енергогенеруючого підприємства. *Підприємництво та інновації.* 2018. №5. С. 126-133. 9. Андрушків Б.М., Солотвінський О.А. Модернізація підприємств як конкурентна перевага організаційно-економічного розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки.* Випуск 3. 2015. С. 198-203. 10. Черпак І. С., Кошевий М. М. Сутність і зміст поняття модернізації підприємства. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/2_cherpak.htm (дата звернення: 01.04.2023.). 11. Бердар М.М., Бутенко Н.В. Модернізація підприємства як ключова домінанта його ефективного розвитку. *Бізнес-навігатор.* Вип. 5-1 (54) 2019. С. 83-88. 12. Стельмащук А.М. Модернізація аграрних підприємств – необхідна умова переходу на виробництво органічного продовольства. *Інноваційна економіка.* 2019. Вип. 7-8. С. 45-51. 13. Бутко М.П, Попело О.В. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору: монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф. 2014. 372 с. 14. Вовк О.М. Детермінанти модернізації підприємств інфраструктурної сфери: теорія, методологія, практика. Київ, ФОП Маслаков, 2020. 480 с. 15. Тульчинська С. О., Шашина М. В. Інтелектуально-інноваційна детермінанта процесів структурної модернізації економіки регіону *Причорноморські економічні студії.* 2019. Вип. 37. С. 161-164.

УДК 336.226.332

Войчак К.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.М. Сарахман,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри облікових технологій та оподаткування
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК: ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ

Ключові слова: *екологічний податок, забруднення, викиди, платники податку, нарахування та сплата податку*

Екологічні проблеми в Україні з кожним роком стають все більш актуальними, тому держава повинна вживати системних і раціональних заходів щодо збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. З цією метою уряд запровадив екологічний податок як один із основних заходів щодо зменшення шкідливих промислових викидів, забруднення тощо.

Екологічний податок - це обов’язковий платіж, який здійснюють компанії, що викидають забруднюючі речовини у повітря, скидають забруднення у воду, розміщують відходи (крім тих, що підлягають вторинній переробці) тощо [1].

Екологічний податок сплачують особи, які здійснюють (п. 240.1 Податкового кодексу, далі - ПКУ): викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення. Однак щодо викидів вуглекислого газу (CO2) екоподаток сплачується лише, коли обсяг їхній обсяг перевищує 500 тонн на рік [2].

Щодо інших забруднювачів таких лімітів немає; скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; розміщення відходів.

Виняток – розміщення окремих видів відходів на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання як вторинної сировини; утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені), а також їхнє тимчасове зберігання у виробників понад ліцензійний строк.

Не є платниками податку за викиди двоокису вуглецю суб'єкти, якими здійснюються такі викиди в обсязі не більше 500 тонн за рік. У разі якщо річний обсяг викидів двоокису вуглецю перевищує 500 тонн за рік, суб'єкти зобов'язані зареєструватися платниками податку у податковому (звітному) періоді, в якому відбулося таке перевищення.

Такі платники зобов'язані скласти і подати податкову звітність, нарахувати та сплатити податок за податковий (звітний) період, у якому відбулося таке перевищення, у порядку, передбаченому ПКУ.

Підпунктом 14.1.230 пункту 14.1 ст. 14 розділу I «Загальні положення» ПКУ зафіксовано визначення поняття «стаціонарне джерело забруднення», а саме: підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, що зберігає свої просторові координати протягом певного часу і здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферу та/або скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Тимчасово, на період дії воєнного стану на території України та протягом 30 днів з дня його припинення або скасування, для цілей застосування розділу VIII ПКУ не вважаються стаціонарними джерелами забруднення у значенні, наведеному у пп. 14.1.230 п. 14.1 ст. 14 ПКУ, електрогенераторні установки, що класифікуються за кодом 8502 згідно з УКТ ЗЕД.

Пунктом 37 підр. 5 «Особливості справляння акцизного податку та екологічного податку» розділі XX «Перехідні положення» установлено, що за податковими зобов'язаннями з екологічного податку, що виникли з 01 січня 2023 року до 31 грудня 2023 року включно, ставки екологічного податку становлять 60 відсотків ставок, передбачених пунктами 245.1 і 245.2 ст. 245 ПКУ (скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об`єкти) [3].

З 1 січня до 31 грудня 2023 року включно ставки екологічного податку становлять 60 відсотків від загального розміру ставок. Ставки екологічного податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти з 01.01.2023 року суттєво підвищилися (Табл. 1) [4].

Таблиця 1 – **Ставки екологічного податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти у 2023 році**

Найменування забруднюючої речовини	Ставка податку, *грн за 1 тонну*	
	2022	2023
Азот амонійний	3865,15	7730,30
Органічні речовини(БСК 5)	1547,04	3094,08
Завислі речовини	110,86	221,71
Нафтопродукти	22737,72	45475,44
Нітрати	332,57	665,14
Нітрити	18983,45	37966,90
Сульфати	110,86	221,71
Фосфати	3089,23	6178,46
Хлориди	110,86	221,71

скиди речовин, на які встановлено гранично допустиму концентрацію або орієнтовно безпечний рівень впливу:		
гранично допустима концентрація або орієнтовно безпечний рівень впливу, *міліграм на 1 л*	Ставка податку, *грн за 1 тонну*	
	2022	2023
До 0,001 (включно)	404984,40	809968,80
Понад 0,001 - 0,1 (включно)	293633,35	587266,70
Понад 0,1 - 1 (включно)	50622,46	101244,91
Понад 1 – 10 (включно)	5151,91	10303,82
Понад 10	1031,33	2062,66

З таблиці видно, що ставки екологічного податку, а саме викиди у водні об’єкти збільшились у 2 рази. Більше того, було впроваджено поетапне підвищення ставок екоподатку з 2022 по 2025 рік (п. 37 підрозділ 5 Перехідних положень ПКУ). Щоправда, це щорічне підвищення. З 2023 року по 2024 рік ставки екоподатку складатимуть 60% та 90% від базового рівня 2025 року, який визначений у п. 245.1 ПКУ. А з 2025 року, ставки податку становитимуть 100%.

Отже, в інтересах платників екологічного податку за скиди забруднюючих речовин у водні об’єкти - вжити всіх можливих заходів щодо максимального очищення стічних вод. Це допоможе знизити кількість забруднюючих речовин у водних об'єктах до мінімуму та, відповідно, зменшити витрати на нарахування та сплату екологічного податку.

Щоб досягти максимального очищення стічних вод, можна вжити різних заходів, таких як встановлення ефективних очисних систем, контроль за використанням хімікатів тощо. Крім того, ці заходи можуть сприяти ефективному використанню ресурсів і зниженню витрат на обслуговування очисних систем, що також важливо з економічної точки зору.

Список використаних джерел: 1. Сарахман О.М., Козак П.О. Податки воєнного часу. Scientific progress: innovations, achievements and prospects Proceedings of V International Scientific and Practical Conference Munich, Germany 6-8 February 2023229-232 с.410-414**.** 2. ПКУ. Розділ VIII. Екологічний податок. URL: https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/ 3. Збільшення ставок екологічного податку у 2023 р. URL: https://medoc.ua/blog/zbilshennja-stavok-ekologichnogo-podatku-u-2023-r 4. Екологічний податок у 2023 році. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/7127-ekologchniy-podatok-2019.

УДК 316.334.2:330.34.014

Волинець Л.М. к.е.н, професор
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна
Сорока А.В., здобувачка вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: **Хоменко І. В.,** д.е.н., професор, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *соціальне підприємництво, сталий розвиток, екологічна сталість, соціальні проєкти, соціально-економічний розвиток.*

Завдання сталого розвитку є однією з ключових глобальних проблем, що вимагає комплексних рішень і дій з боку країн, урядів і громадян. Цілі сталого розвитку – це комплексні цілі, які включають економічний, соціальний та екологічний розвиток. У цьому контексті соціальні підприємства відіграють важливу роль у створенні сталого та справедливого суспільства, яке несе відповідальність за забезпечення соціальних та екологічних переваг, а також економічну стійкість. Соціальні підприємства можуть бути ключовими гравцями в досягненні ЦСР, оскільки вони вирішують соціальні проблеми та забезпечують економічне зростання, одночасно розробляючи інноваційні технології та зменшуючи їхній вплив на навколишнє середовище.

Соціальне підприємництво є відносно новою концепцією, яка виникла в розвинених країнах у 1970-х роках. Це бізнес, для якого пріоритетом є не тільки прибуток, але й соціальна відповідальність перед суспільством і навколишнім середовищем. [1] Метою соціальних підприємств є не лише отримання прибутку, а й вирішення соціальних та екологічних проблем, з якими стикаються вразливі верстви населення, та забезпечення сталого розвитку. Саме в цьому й полягає відмінність соціального підприємництва від традиційного (табл. 1).

Таблиця 1. **Ключові відмінності між традиційним та соціальним підприємництвом**

Ознаки	Традиційне підприємництво	Соціальне підприємництво
Мета	Отримання прибутку	Розв’язання соціальних проблем
Орієнтація	Максимізація прибутку	Соціальні цілі
Ключові соціальні показники	Економічний зріст, збільшення ВВП	Зменшення бідності, безробіття, збереження довкілля, покращення якості життя
Рівень ризику	Високий	Низький до помірного
Енергоефективність	Залежність від використання нетрадиційних джерел енергії	Використання відновлюваної енергії та енергоефективних технологій
Результат	Фінансовий успіх	Соціальний та екологічний успіх, фінансова стабільність
Партнерство	Менша увага до партнерства та співпраці з державними та громадськими організаціями	Розвиток партнерських відносин з державними та громадськими організаціями

Джерело: складено авторами на основі [1]

Для успішного розвитку соціального підприємництва необхідно створити сприятливі умови. Незважаючи на те, що ідея соціальної інновації формується на основі реальних потреб суспільства та внутрішньої мотивації, для її реалізації потрібна підтримка з зовнішнього середовища.

Підготовка соціальних підприємців є однією з головних умов для успішного впровадження соціального підприємництва, оскільки вони є ключовими агентами соціальних змін. Також важливо створити сприятливу законодавчу базу та інфраструктуру для розвитку соціального підприємництва, що сприятиме залученню інвестицій та ресурсів, необхідних для реалізації соціальних проектів. [2] Наприклад, можна встановити податкові пільги для соціальних підприємств і забезпечити доступ до фінансових та інших ресурсів. Крім того, також важливо створювати хорошу соціальну атмосферу та підтримувати розвиток соціальних підприємств. Необхідно створювати мережі соціальних підприємств та сприяти їх співпраці з іншими громадськими організаціями, бізнесом та державними установами. Такий підхід створить позитивну соціальну динаміку та сприятиме розвитку соціального підприємництва.

Також важливо інформувати споживачів і громадян про важливість соціального підприємництва та сприяти розвитку споживчої культури, яка підтримує соціальні підприємства та сприяє зростанню соціально відповідального бізнесу.

Соціальне підприємництво - це не просто теоретичний концепт, а реальний бізнес, який застосовує соціальні інновації для розв'язання соціальних проблем і водночас отримує прибуток. Соціальні підприємства діють у різних сферах, включаючи охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення, екологію та багато іншого.

Прикладом соціального підприємства є Greyston Bakery, яка виробляє цукерки та хліб для багатьох відомих брендів, таких як Ben & Jerry's і Whole Foods. Однак їх бізнес-модель полягає в тому, щоб забезпечити роботу безробітним і малозабезпеченим, які часто не можуть знайти роботу. Компанія розташована в місті Йенкерс, штат Нью-Йорк, де проживає велика кількість населення з низькими доходами. Крім того, варто згадати про компанію Patagonia, яка займається продажем товарів для відпочинку та розваг, але робить акцент на екологічності та підтримує захист природних ресурсів. Patagonia відкриває центри ремонту своєї продукції, щоб зменшити кількість відходів, і збирає кошти для різних проектів, пов’язаних із захистом навколишнього середовища. Ще одним прикладом соціального підприємництва є TOMS Shoes, компанія, яка заснована на принципі «одна пара куплених черевиків - одна пара для нужденних». За цією програмою, кожна куплена пара взуття забезпечує одну пару взуття дітям у країнах з низьким рівнем життя. Крім того, TOMS Shoes здійснює інші благодійні проекти, зокрема забезпечує доступ до чистої води та здорової їжі для дітей. [3]

Цілі сталого розвитку Організації Об’єднаних Націй забезпечують основу для вирішення найгостріших соціальних та екологічних проблем світу. Соціальні підприємці можуть відігравати вирішальну роль у досягненні цих цілей, розробляючи інноваційні рішення, спрямовані на вирішення основних причин бідності, нерівності та погіршення стану навколишнього середовища, причому частіше за все в маргіналізованих або недостатньо забезпечених громадах.

Незважаючи на те, що існують проблеми з масштабуванням ініціатив соціального підприємництва, такі як доступ до фінансування та регуляторні бар’єри, потенціал впливу є значним. Створюючи сприятливе середовище для соціального підприємництва та надаючи цільову підтримку соціальних підприємців, уряди, організації громадянського суспільства та приватний сектор можуть допомогти прискорити прогрес у досягненні Цілей сталого розвитку. Загалом, соціальне підприємництво є потужним інструментом для досягнення сталого розвитку, і його роль у вирішенні найгостріших викликів світу лише зростатиме в найближчі роки.

Список використаної літератури: 1. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с. Режим доступу: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/Social_Entrepreneurship_web.pdf 2. Шергіна Л.А., Нотевський Є.В, Жемба А.Й. Соціальне підприємництво в контексті сталого розвитку. Вісник Хмельницького національного університету 2018, № 3 Том 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/197272031.pdf 3. Lawson A. The Rise of the Social Entrepreneur: How Business is Changing the World. *Medium*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://austinlawson.medium.com/the-rise-of-the-social-entrepreneur-how-business-is-changing-the-world-f7db12c07e55 4. Волинець, Л. М., Горобінська, І. В., Наконечна, С. А., Петунін, А. В., Романюк, С. О., Хоменко, І. О., Зачосова, Н. В. (2022) Принцип оцінки готовності автотранспортних підприємств до економічного розвитку на основі двокомпонентного методичного підходу. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies,* 4(13(118), 12–21. . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.263041 5. Хоменко І. О, Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 38-45.

УДК 657.1:658

Волошин В. О., аспірант
науковий керівник: **І.А. Косач**, д-р екон. наук, професор,
професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОРОТКИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІМПАКТ-ІНВЕСТУВАННЯ

***Ключові слова**: імпакт-інвестування, соціально-відповідальне інвестування, інвестиційна діяльність, Цілі сталого розвитку, соціальні і екологічні проблеми*.

Імпакт-інвестування або соціально-відповідальне інвестування виникло як новий вид інвестування, спрямоване не лише на отримання позитивного фінансового ефекту, а і на вирішення соціальних та екологічних проблем.

За визначенням Global Impact Investment Network (далі - GIIN), яка є некомерційною організацією, що об’єднує основних гравців ринку імпакт-інвестування, імпакт-інвестування - це інвестиції, зроблені з наміром створити позитивний, вимірний соціальний і екологічний вплив разом із фінансовим прибутком [1].

Основними ознаками імпакт-інвестування, які відрізняють його від інших видів інвестування, є намір інвестора мати позитивний соціальний, екологічний вплив через інвестиції та зобов’язання інвестора вимірювати, звітувати про соціальну та екологічну ефективність і прогрес.

Імпакт-інвестиції можна здійснювати як на ринках, що розвиваються, так і на розвинених ринках. Останнім часом, суттєво збільшився обсяг імпакт-інвестування у сільське господарство, відновлювальну енергетику, природоохоронну діяльність та доступні базові послуги, такі як житло, охорона здоров’я і освіта [1].

В 2010 році J.P. Morgan, The Rockefeller foundation в партнерстві з GIIN оприлюднили звіт «Impact investments. An emerging asset class» в якому зазначено, що імпакт-інвестиції, які мають на меті створити позитивний соціальний чи екологічний вплив, окрім фінансового прибутку,

становлять новий клас активів. Імпакт-інвестування набуло популярності серед широкого кола інвесторів, зокрема серед фінансових установ, банків і пенсійних фондів. Проаналізувавши обрані п'ять секторів (міське доступне житло, доступ до чистої води у сільській місцевості, материнське здоров'я, початкова освіта, мікрофінансування) автори звіту дійшли висновку про те, що найближчі десять років ринок імпакт-інвестування потенційно може становити від 400 мільярдів до 1 трильйона доларів США[2].

За даними останнього звіту GIIN: «Sizing The Impact Investing Market 2022» розмір світового ринку імпакт-інвестування становить 1,164 трильйони доларів США, а все більшого поширення набувають інвестиції в «зелені» облігації [3].

В законодавстві України поняття «імпакт-інвестиції», «соціально-відповідальні інвестиції» не визначені, проте проаналізувавши законодавчі акти, що регулюють інвестиційну діяльність в Україні можна констатувати, що деякі законодавчі норми щодо державного регулювання соціальної та екологічної складових в інвестиційній діяльності визначені Законами України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-XII (далі - Закон України № 1560-XII) та «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 року № 2404-VI (далі - Закон України № 2404-VI).

Так, відповідно до Закону України № 1560-XII, інвестиційний проект, для реалізації якого може надаватись державна підтримка, серед іншого, повинен містити прогноз економічного та соціального ефекту від реалізації проекту. Створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямах, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконалені виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, що потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, в галузі освіти, культури, охорони культурної спадщини, охорони навколишнього середовища і здоров'я [4].

Що стосується державно-приватного партнерства, то відповідно до Закону України № 2404-VI, воно застосовується, в тому числі, в сферах: збір, очищення і розподілення води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація і культура; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; поводження з відходами, крім збирання і перевезення; надання соціальних послуг; виробництво і впровадження енергозберігаючих технологій, надання освітніх послуг та послуг в сфері охорони здоров'я [5].

Відтак, інвестування в Україні, яке має соціальну і екологічну складові, здійснюється на підставі чинних законодавчих актів, які регулюють інвестиційну діяльність, проте з певними особливостями.

На порталі національного проекту з розвитку підприємництва та експорту «Дія. Бізнес» функціонує платформа для залучення імпакт-інвестування, яка дає змогу підприємцям подати свої імпакт-інвестиційні проекти, а потенційним інвесторам ознайомитись з цікавими проектами для інвестицій [6].

В світовому масштабі ринок імпакт-інвестування має можливості для подальшого зростання, особливо враховуючи ухвалений 25 вересня 2015 року Організацією Об'єднаних Націй порядок денний в сфері розвитку на період після 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», яким було погоджено сімнадцять Цілей сталого розвитку, які передбачають досягнення: подолання бідності; викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення ведення раціонального сільського господарства; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж всього життя; забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами; створення стійкої інфраструктури, сприяння інноваціям; забезпечення переходу до раціональних моделей виробництва; збереження та стале використання океанів,

морів, морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; захист і відновлення екосистем суші і сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісо використання тощо [7].

В цілому, Цілі сталого розвитку мають соціальне і екологічне спрямування. Саме Цілі сталого розвитку, в певній мірі, стали каталізатором зростання світового ринку імпакт-інвестування протягом останніх років та, напевно, і надалі залишатимуться таким каталізатором.

Імпакт-інвестування має перспективи до більшого поширення і в Україні, враховуючи як потребу в великій післявоєнній відбудові, так і намагання досягнути Цілей сталого розвитку, до яких приєдналась Україна, а певні імпакт-інвестиційні проекти можуть бути цікавими як потенційним закордонним, так і національним інвесторам.

Як висновок, можна констатувати, що імпакт-інвестування дає можливість інвесторам не лише отримувати позитивний фінансовий ефект від інвестиційної діяльності, а і просувати соціальні, екологічні рішення, тим самим вирішувати соціальні і екологічні проблеми, що в свою чергу матиме також позитивний іміджевий ефект для таких інвесторів.

Список використаних джерел: 1. What is impact investing? URL: https://thegiin.org/impart-investing/need-to-know/#what-is-impact-investing (дата звернення: 05.04.2023). 2. Impact Investments: An Emerging Asset Class. URL: https://rockefellerfoundation.org/report/aipact-investments-an-emerging-asset-class/ (дата звернення: 05.04.2023). 3. GIINsight: Sizing the Impact Investing Market 2022. URL: https://thegiin.org/research/ publication/impact-investing-market-size-2022/ (дата звернення: 05.04.2023). 4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1990 року № 1560-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1560-12#Text (дата звернення: 05.04.2023). 5. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 року № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text (дата звернення: 05.04.2023). 6. Платформа для залучення імпакт інвестування. URL: https://business.diia.gov.ua/iip-project-list (дата звернення: 05.04.2023). 7. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: https://undp.org/uk/ukraine/publication (дата звернення: 05.04.2023).

УДК 657

Ворона Т.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Л.Д. Сарбаш**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління фінансами та економічною безпекою

Донецький національний технічний університет, м.Покровськ, Україна

РОЛЬ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *судово-бухгалтерська експертиза, облік, підприємство, значення, бухгалтерський облік, експертиза,*

Судово-бухгалтерська експертиза відіграє важливу роль на підприємстві, особливо в контексті контролю та управління фінансовими ризиками. Основні ролі судово-бухгалтерської експертизи на підприємстві включають:

1. Проведення розслідування фінансових порушень: судово-бухгалтерська експертиза може допомогти виявити порушення в бухгалтерському обліку та фінансовому звітуванні, такі як фальсифікація даних, зловживання повноваженнями та інші порушення. Це дозволяє вжити заходів для відновлення порушеного обліку та попередження подальших порушень.

2. Перевірка точності та достовірності фінансової звітності: судово-бухгалтерська експертиза може допомогти перевірити точність та достовірність фінансової звітності

підприємства, що є важливим для забезпечення довіри з боку стейкхолдерів та запобігання фінансовим скандалам.

3. Відновлення порушеного обліку: після проведення експертизи складається висновок, який містить рекомендації щодо відновлення порушеного обліку та виправлення помилок, що допомагає забезпечити точність та достовірність фінансової звітності.

4. Зменшення ризиків фінансових збитків: судово-бухгалтерська експертиза може допомогти зменшити ризики фінансових збитків шляхом виявлення порушень та вжиття заходів для їх запобігання у майбутньому.

Судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом для забезпечення точності та достовірності фінансової звітності підприємства, а також контролю та управління фінансовими ризиками. Вона може допомогти виявити порушення в бухгалтерському обліку та фінансовому звітуванні, відновити порушений облік та попередити подальші порушення, перевірити точність та достовірність фінансової звітності та зменшити ризики фінансових збитків. Всі ці фактори роблять судово-бухгалтерську експертизу важливим елементом ефективного фінансового управління на підприємстві.

Судово-бухгалтерська експертиза може бути проведена в різних сферах обліку, таких як фінансова звітність, оподаткування, управлінський облік тощо. Вона допомагає розкривати помилки та недостовірність в облікових документах, а також з'ясовувати причини виникнення фінансових проблем та ризиків.

Судово-бухгалтерська експертиза може бути корисною при вирішенні спорів та конфліктів, пов'язаних з фінансовою звітністю, а також при встановленні компенсаційних виплат у разі фінансових збитків.

Для проведення судово-бухгалтерської експертизи необхідно мати високий рівень професійної кваліфікації та досвід у бухгалтерському обліку, оподаткуванні та аудиті. Також важливо мати чіткий розуміння вимог законодавства та нормативно-правових актів, які регулюють проведення судово-бухгалтерської експертизи.

Судово-бухгалтерська експертиза може бути проведена як на запит сторін, так і на підставі рішення суду. Після проведення експертизи складається висновок, який містить рекомендації щодо відновлення порушеного обліку, відшкодування збитків або компенсації іншого роду збитків.

Судово-бухгалтерська експертиза є важливою складовою фінансового аудиту та юридичної практики, яка полягає у вивченні, аналізі та оцінці фінансової діяльності підприємства з метою виявлення можливих порушень фінансового законодавства, недостовірності фінансової звітності та інших випадків, що потребують вирішення в судовому порядку.

Значення судово-бухгалтерської експертизи на підприємстві полягає в наступному:

1. Виявлення порушень: експертиза дозволяє виявити можливі порушення фінансового законодавства, недостовірності фінансової звітності та інші фінансові недоліки, що допомагає підприємству уникнути можливих санкцій та штрафних санкцій.

2. Підтвердження законності дій: судово-бухгалтерська експертиза допомагає підтвердити законність фінансових операцій та дій підприємства, що дозволяє захистити його інтереси в судовому порядку.

3. Уникнення ризиків: експертиза дозволяє виявити можливі ризики та проблеми, що допомагає підприємству уникнути їх у майбутньому та запобігти можливим фінансовим втратам.

4. Підвищення довіри: судово-бухгалтерська експертиза сприяє підвищенню довіри до фінансової звітності та діяльності підприємства з боку зацікавлених сторін, таких як інвестори, партнери, постачальники та інші.

Таким чином,судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності та успішної діяльності підприємства, оскільки дозволяє виявляти можливі фінансові проблеми та ризики, зменшувати можливі фінансові втрати, підтверджувати законність дій та забезпечувати довіру зацікавлених сторін до фінансової звітності та діяльності підприємства.

Отже, судово-бухгалтерська експертиза має велике значення в обліку, оскільки вона допомагає забезпечити достовірність фінансової звітності та виявити можливі фінансові злочини, що сприяє забезпеченню фінансової стабільності та успішності підприємства.

Крім того, проведення судово-бухгалтерської експертизи може відобразитися на репутації підприємства та його керівників, оскільки це свідчить про їхню відповідальність та бажання дотримуватися законодавства. Також це може допомогти уникнути подальших правових проблем та штрафів, пов'язаних з порушенням фінансового законодавства.

Список використаних джерел: 1**.** Головко І. І., Рубан І. В. Судово-бухгалтерська експертиза: теорія та практика : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2019. 264 с. 2. Коробейніков Ю. М., Кондратюк В. І., Кулик А. А. та ін. Судова бухгалтерія та судова експертиза в бухгалтерському обліку : навч.-метод. посіб. К. : КНЕУ, 2020. 368 с. 3. Мазур І. О. Судова бухгалтерія : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2018. 512 с.

УДК 342.92

Вискрибенцева О.М., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **М.Ю. Білінець**, канд. екон. наук, старший викладач кафедри фінансів імені Віктора Федосова

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МИТНІЙ СПРАВІ

Ключові слова: *інформаційні технології, інформаційна система, електронна митниця митна сфера, митний контроль, ЄАІС*

В зв'язку з стрімким розвитком новітніх технологій провідні країни світу зробили максимальну автоматизацію митниці. Процеси митної політики мають бути орієнтовані на ефективне вдосконалення електронного документообігу на митниці, тому що Україна хоче стати повноправним членом ЄС. Адже електронні декларації дозволяють не тільки зменшити час митного оформлення, а й розвивати міжнародне співробітництво, боротися з корупцією та взаємодіяти з певними інформаційними системами організацій країни. «Електронна митниця» є багатофункціональною системою, що поєднує в собі інформаційні та комунікаційні технології їх застосування.

Міністерство цифрової трансформації України визначило створення системи електронної митниці одним із своїх пріоритетів. Офіційно Україна не зобов'язана впроваджувати таку ж систему, як країни ЄС. Однак, якщо вона хоче приєднатися до Європейського Союзу, це питання, безсумнівно, буде порушене перед початком переговорів. Впровадження ідентичних митних процедур було б "домашнім завданням" для України, а початок з нуля зробив би процес значно довшим і дуже дорогим. "Е-митниця" надає такі можливості: взаємодію між митними органами країн ЄС; обмін інформацією між країнами ЄС; завдання, щодо зберігання інформації [1].

Перспективи розвитку інформаційних технологій у митній діяльності України – це відсутність світоглядної позиції, щодо суб'єктивного досвіду, скорочення часу на митне

оформлення, зменшення можливої корупції, мотиви здійснення якісного митного контролю, покращення бізнес-середовища та при відсутності ризику автоматичне завершення митного оформлення. Вже понад 18 місяців українські митниці мають можливість здійснювати митне оформлення за принципом програмного забезпечення "Єдине вікно", яке було запроваджено для значного спрощення процедури проходження різних форм контролю товарів. На практиці це означає отримання електронного рішення про перевірку товарів, що переміщуються через кордон. Очікувалося, що це значно скоротить час, необхідний для адміністрування митних перевірок та інших адміністративних послуг, зменшить фінансові витрати та мінімізує корупцію. Однак недоліків більш, ніж достатньо. Вони спричинені як недосконалістю програмного забезпечення, так і неузгодженістю законодавства [2].

Для захисту електронної інформації в митній сфері, створено Комплексну систему захисту інформації та Єдину автоматизовану інформаційну систему. Ця інформаційна система ДМС України забезпечує захист шляхом впровадження комплексу технічних, організаційних, криптографічних, програмних та інших засобів для забезпечення цілісності, конфіденційності, керованості і доступності інформації. Ступінь, в якому інформаційні технології підтримують роботу національних митних органів, визначається продуктивністю ЄАІС митної сфери. Її мета – популяризація ефективності формування та реалізації єдиної державної митної політики, та діяльність митних органів при виконанні основних і другорядних обов'язків. Функції виконуються на основі використання сучасної комп'ютерної техніки та засобів передачі даних. Вона включає багато факторів, які відіграють головну роль для розв'язання питань митної сфери [3].

Розвиток національної митної служби в Україні потребує вдосконалення і впровадження технологічного забезпечення. Використання інформаційних технологій у роботі митних органів дасть можливість приєднання до загальноєвропейської транзитної системи згідно з угодою ЄС для майбутньої інтеграції інформаційних ресурсів митної справи.

Покращення знань працівників митниці, що сприятиме підвищенню їхньої компетентності. Постійна перепідготовка та професіоналізація також є важливими покращеннями. Впровадження інформаційних технологій на митницях робить процедуру електронного декларування задовільним кроком вперед. Це збалансовує інтереси бізнесу та держави і принесе позитивні результати для всіх учасників митно-правових відносин [4].

Таким чином, митна політика України має такі основні проблеми: відставання митного контролю від сучасних світових стандартів управління товаропотоками та потреби пропускної спроможності. Значне зростання обсягів зовнішньої торгівлі та посилення цієї тенденції вимагають високоякісного нового підходу до контролю за міжнародними вантажопотоками. На наш погляд, головним і актуальним завданням зараз є вдосконалення діяльності митних органів в напрямку впровадження інформаційних технологій у митну справу.

Список використаних джерел: 1. Що таке електронна митниця і які її переваги. - URL: https://eufordigital.eu/uk/e-card/what-is-ecustoms-and-what-are-the-benefits/ (Дата звернення: 20.03.2023 р.). 2. "Єдине вікно" на митниці: чому цей принцип ускладнив життя бізнесу. *Економічна правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2018/04/2/635598/ (Дата звернення: 20.03.2023 р.). 3. Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va341342-10#Text (Дата звернення: 20.03.2023 р.). 4. Впровадження інформаційних технологій у митну практику України. Микуляк О., Стефанишин Р. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1273 (Дата звернення: 20.03.2023 р.).

УДК 658

Гетманов С.В., аспірант,
Кубант А.А., аспірант,
Науковий керівник: **Н.Г. Георгіаді,** д-р екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка», м.Львів, Україна

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА»

Ключові слова: *сталий розвиток, збалансований розвиток, підприємство, циркулярна економіка*

Огляд та аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що словосполучення «збалансований розвиток» ототожнюється із поняття «сталий розвиток». Більшість науковців переконані, що зі стилістичної позиції таке ототожнення не зовсім вдале, оскільки дефініції «баланс» і «сталість» не тотожні за змістом. Проте в українській науці традиційно «сталий розвиток» розуміють власне як збалансований розвиток.

У різних наукових працях досліджуються проблеми збалансованого (сталого) розвитку міських і сільських територій, морського та внутрішнього водного транспорту, екосистем, промислових підприємств, систем показників, національної економічної системи тощо. Слід констатувати, що історично поняття «сталий розвиток» виникло на основі загострення глобальних екологічних проблем, які несли безпекові загрози суспільству, зокрема через характер розвитку економіки, яка опиралась на егоїстичні бізнес-інтереси. Так, Н. Мущинська зазначає, що: «…у науковій сфері категорія «збалансований розвиток» поширилась з Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) та Всесвітнього саміту із збалансованого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.). За своєю сутністю і на зазначених зібраннях поняття «збалансований розвиток» ототожнювалось з стійким та сталим розвитком, що перекладались з англійського відповідника «sustainable development». За визначенням Комісії ООН, сталий розвиток – це «загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі...» [5]. За дослідженнями Н. Мущинської категорія «збалансований розвиток» «…ширша у змістовому наповненні, ніж дефініції «системний», «комплексний», «сталий», які у науці часто ототожнюють із «збалансований».

Цілі сталого розвитку неможливо досягнути лише на глобальному чи національних рівнях, практична їх імплементація відбувається на мікрорівні, коли підприємства, як головні функціонери економічних систем, починають брати на себе відповідальність перед суспільством, зокрема в частині досягнення безпечності пропонованих на ринок товарів і впливу на навколишнє середовище. У результаті виникло поняття «збалансований розвиток підприємства». А. Боровий трактує його як: «…сукупність правил, відповідність яким забезпечить подальший розвиток майбутніх поколінь щодо поваги до навколишнього середовища … успішне дотримання цілей сталого розвитку на підприємстві дасть змогу забезпечити формування довгострокової конкурентоспроможності та мінімізує потенційні ризики …» [1].

Т. Вецко слушно вказує на те, що: «…основою сталого розвитку підприємств є поєднання трьох складових: економічної, соціальної та екологічної …» [2]. За дослідженнями А. Гречко і О. Очеретяної «…сталий розвиток підприємства передбачає як економічну рівновагу, так і можливість переходити в нові стани, тобто розвиватися …сутність сталого розвитку підприємства розкривається не лише через категорії прибутковості, ефективності господарської діяльності, конкурентоспроможності на ринку, стійкого економічного зростання, а й через

категорії ресурсозбереження, збалансованого розвитку всіх структурних елементів промислового комплексу, розвиток технологій, скорочення частки ірраціональних з екологічного погляду виробництв та багато інших…» [3].

Перехід від декларування цінностей сталого розвитку до практичних механізмів їх сповідування породив поняття «циркулярна економіка», яка трактується як «…альтернативна економічна модель, що заснована на реалізації замкнутих циклів в процесах виробництва, обігу та споживання. С. Лихолат і Л. Семенюк відзначають, що «…циркулярна економіка формує нові можливості для створення багатства та добробуту, розвитку промисловості, а також є головним двигуном для досягнення цілей сталого розвитку суспільства.…» [4].

Отож, циркулярна економіка підпорядкована економії енергії та викопних природних ресурсів, повторному використанню матеріалів, досягненню екологічно-чистого виробництва і безпечному споживанню. За дослідженнями М. Нагари «…циркулярна економіка передбачає перепрофілювання бізнес-процесів з метою максимального збереження ресурсів, мінімізації відходів за допомогою повторного використання, модернізації, реконструкції, рециклінгу та інших елементів фреймворкінгу… Циркулярна економіка сприяє модернізації виробництва та впровадженню інноваційних технологій за рахунок підвищення екологічної культури суспільства, охорони навколишнього середовища, зниження викидів шкідливих речовин…» [6].

Виконані дослідження дозволяють стверджувати, що розвиток циркулярної економіки неможливий без взаємодії виробників і споживачів товарів. У створенні оптимальних умов взаємодії виробників і споживачів винятково важливу роль відіграють міжнародні інституції та органи державного управління, які покликані у правовому полі створити «правила гри» для суб’єктів економічної діяльності та фінансово-економічні стимули для пошуку цими суб’єктами оптимальних варіантів задоволення власних і суспільних потреб.

Таким чином, на основі огляду та аналізу літературних джерел доходимо висновку, що циркулярна економіка – це економіка, у якій декларативні цілі сталого розвитку, які визначено міжнародними організаціями та урядами країн, імплементовано у практичну діяльність підприємств-виробників і культуру суспільства щодо споживання готової продукції і поводження з відходами, сміттям, тарою тощо. Ознаками збалансованого (сталого) розвитку суб’єктів господарювання є підпорядкування системи їхніх цілей і рішень щодо їхнього досягнення таким пріоритетам, як: зменшення споживання енергії та викопних природних ресурсів, повторне використанню матеріалів, забезпечення екологічно-чистого виробництва і безпечності продуктів, що пропонуються споживачам.

Список використаних джерел: 1. Боровий А. І. Сталий розвиток підприємництва: етапи та інструменти впровадження. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки.* 2018. Вип. 51. С. 89–94. URL: https://doi.org/10.24025/2306-4420.0.51.2018.153504. 2. Вецко Т.М. Сталий розвиток підприємства: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2019. № 13. URL: http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/153856. 3. Гречко А., Очеретяна О. Дослідження еволюції наукової думки в аспектах визначення сутності поняття «сталий розвиток підприємства». *Підприємництво та інновації.* 2020. Вип. 15. С. 37-41. URL: https://doi.org/10.37320/2415-3583/15.6. 4. Лихолат С. М., Семенюк Л. О. Циркулярна економіка як напрям промислової модернізації: передовий міжнародний досвід. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 178-179. URL: http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230935. 5. Мущинська Н.Ю. Збалансований розвиток регіону: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3383 6. Нагара М. Б. Циркулярна економіка: генезис, структура, особливості. *Економіка та держава*. 2021. № 10. С. 68–73. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.10.68

УДК 338.43:546.26-022.12(477)

Глотов В. Р., аспірант кафедри економіки
Науковий керівник: **Т. В. Мірзоєва**, д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

ЩОДО НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Ключові слова: *низьковуглецевий розвиток, землекористування, сільське господарство, тваринництво, викиди парникових газів, природні ресурси.*

Меморандум між Міністерством аграрної політики та продовольства України та програмою розвитку ООН був підписаний 22 серпня 2022 року. Співпраця між цими організаціями буде спрямована на підтримку низьковуглецевого сільського господарства, зменшення впливу на довкілля та забезпечення ролі сільського господарства в національно визначеному внеску України до Паризької угоди [3].

Спільні зусилля сприятимуть зменшенню шкідливого впливу на довкілля України, водночас забезпечуючи суттєву роль сільського господарства в національно визначеному внеску України до Паризької угоди. І, найважливіше, партнерство такого рівня, допоможе Україні зберегти позиції одного з ключових постачальників сільськогосподарської продукції у світі. У перспективі перевага надаватиметься розвитку органічного сільського господарства, також відповідності вимогам Директиви Європейського Союзу про відновлювані джерела енергії (2018 року) [2]. У рамках підписаного меморандуму, для України пріоритетним залишається пошук і впровадження кліматично розумних, адаптованих саме для нашої країни інструментів і технологій підтримки низьковуглецевих моделей розвитку сільського господарства.

Четверта частина відходів, які щороку скидаються в атмосферу та наносять шкоду довкіллю, утворюються в агросекторі. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), сільське господарство і тваринництво – другий за масштабами сектор утворення парникових газів, це становить 18% усіх викидів, пов'язаних із людською діяльністю [5].

Україна може пишатися своїм місцем в трійці найбільших курячих експортерів до ЄС і восьмим місцем серед світових експортерів м'яса птиці. Однак, за життя однієї курки утворюється 0,2-0,3 кг посліду, тому птахоферми призводять до значного забруднення повітря, грунту та грунтових вод. Основну частину викидів вуглекислого газу виробляє виробництво олії, молочних продуктів і курячого м'яса. Зокрема, найбільше метану та діоксиду азоту утворює промислове вирощування свиней. Загалом, тваринницька галузь сільського господарства України є зоною підвищеної екологічної небезпеки [4].

У стратегії розвитку низьковуглецевого виробництва України до 2050 року, для зменшення викидів парникових газів в галузі рослинництва, передбачено кілька напрямків дій. Один з них - розвиток органічного землеробства та технологій мінімального обробітку землі. Крім того, розширення площ екологостабілізуючих угідь, таких як лісові масиви, луки, пасовища та болота, а також боротьба з інвазійними видами рослин на загальнонаціональному рівні шляхом заборони їх культивації й здійснення заходів щодо їх ліквідації. Пропонується також використовувати органічні добрива, наприклад, відходи м'ясопереробки, які містять високий вміст білка. Це може зменшити застосування азотних і фосфорних добрив. Впровадження таких заходів сприятиме збереженню навколишнього середовища в Україні та збереженню позицій країни на ринку сільськогосподарської продукції [2].

Ще одним важливим напрямком є використання високоефективних технологій вирощування рослин, які забезпечують економію ресурсів і зниження викидів в атмосферу. Наприклад,

такі технології як точне землеробство, мінімальна обробка ґрунту, агроекологічне землеробство дозволяють знизити кількість використовуваних ресурсів і забруднюючих викидів.

Окрім того, важливим елементом низьковуглецевого розвитку сільського господарства є збереження ґрунтів і зменшення ерозії. Для цього можуть використовуватися такі технології як сівозміни, обробка ґрунту безорними методами, вирощування захисних смуг і рекультивація земель, які підлягають деградації. Такі заходи не лише знижують викиди парникових газів, але й збільшують родючість ґрунту та поліпшують якість ґрунтового покриву.

Також важливою складовою низьковуглецевого розвитку є зниження кількості відходів від сільського господарства та їх подальша переробка. Наприклад, біомаса може бути використана для виробництва біопалива або біогазу, а сільськогосподарські відходи можуть бути перероблені в компост. Окрім цього, важливо забезпечити ефективну логістику та зберігання продукції, що дозволить зменшити витрати на транспортування та уникнути втрати продуктивності.

Впровадження комплексу організаційних та економічних важелів забезпечення збалансованого рівня землекористування позитивно вплине на стан економіки держави, так як реалізація комплексу землеохоронних заходів вимагає відновлення тваринництва, розвитку агрохімії, сільськогосподарського машинобудування, забезпечення кваліфікованими трудовими ресурсами. Комплексний підхід буде стимулювати не лише зростання рівня агроекологічної безпеки, а й сприятиме подоланню економічної кризи в Україні [1].

Отже, впровадження низьковуглецевих технологій у сільському господарстві України є важливим кроком на шляху до сталого розвитку агросектору країни. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору дозволить зберегти природні ресурси, підвищити продуктивність та конкурентоспроможність виробництва, а також забезпечити економічний розвиток сільських територій і поліпшення якості життя сільського населення.

Список використаних джерел: 1. Бутрим О.В. Науково методологічні основи формування низьковуглецевого розвитку аграрного виробництва як фактор агроекологічної безпеки україни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 51–55. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2017/11.pdf. 2. Міністерство аграрної політики та продовольства України посилить аграрний сектор за підтримки ПРООН. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2022. URL: https://minagro.gov.ua/news/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva-ukrayini-posilit-agrarnij-sektor-za-pidtrimki-proon. 3. Потаєва О. ПРООН допомогатиме розвивати низьковуглецеві моделі сільського господарства в Україні. *ArgoTimes*. 2022. URL: https://agrotimes.ua/agromarket/proon-dopomogatyme-rozvyvaty-nyzkovugleczevi-modeli-silskogo-gospodarstva-v-ukrayini/. 4. Пропозиції УКМ до Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року. *Українська кліматична мережа*. 2021. URL: https://ucn.org.ua/?p=7812. 5. Ярощук О. Зворотний бік стейка: метан, вуглець і нітрати. *Економічна Правда*. 2018. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/22/641786/.

УДК 658

Голяк А.Ю., аспірант,
Стефанський Ю.С., аспірант,
Науковий керівник**: Н.Г. Георгіаді,** д-р екон. наук, професор,професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

СУТНІСТЬ І ВИДИ РЕСУРСНИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: *підприємство, ресурсний потік, фінансовий потік*

Словосполучення «ресурсні потоки» є часто вживаним в економічній науці. Попри це, воно не належить до понять, трактування якого є однозначним. У різних наукових працях це словосполучення вживається в різних контекстах. Сутнісними ознаками категорії «потік» є наявність об’єкта який перебуває в русі; відправника і отримувача цього об’єкта, а також часу і швидкості руху об’єкта. У свою чергу, сутнісними ознаками категорії «ресурс» є наявність: певних запасів або засобів для чого-небудь; можливості використання цих запасів або засобів. Беручи до уваги ці ознаки, маємо підстави стверджувати, що «ресурсний потік» - це стан переміщення ресурсів (певних запасів або засобів для чого-небудь) від відправника до отримувача, який характеризується тривалістю і швидкістю переміщення, а також обсягом ресурсів.

В економіці та менеджменті словосполучення «ресурсні потоки» найчастіше застосовується у фінансово-грошовому та логістичному контекстах, а також у дослідженнях, присвячених трудовій міграції, сталому розвитку, регіональній та циркулярній економіці. Так, О. Бондаренко серед ресурсних потоків виокремлює фінансові і трактує їх як «…спрямований рух фінансових ресурсів у визначеній логістичній системі у певному часовому періоді, що пов'язаний з необхідністю виникнення у процесі господарювання матеріального потоку…» [1]. Автор доводить винятково важливу роль фінансових потоків в управлінні фінансами підприємств, а також обґрунтовує необхідність управління їх динамічним та статичним станами в логістичних системах підприємств і аргументує роль логістичної синергії в управлінні фінансами підприємств.

У свою чергу, О. Сосновська та І. Міняйленко трактують поняття «фінансовий потік» як «…переміщення фінансових ресурсів, необхідне для забезпечення ефективного руху всіх інших потоків виробничо-господарської системи підприємства … головним завданням якого є оптимізація їх кількісного та вартісного складу, підвищення інтенсивності та збалансованості фінансових ресурсів, зростання фінансово-економічних результатів діяльності…» [7]. У контексті фінансової проблематики С. Король застосовує поняття «грошовий потік». Автор зазначає таке: «… поняття «грошові потоки» і «грошові кошти» не є тотожними, так як перше з них уособлює рух коштів, який має місце на підприємстві у процесі його діяльності, а друге, − засіб задля здійснення управління грошовими потокам…» [5].

Поняття «ресурсний потік» часто застосовується у логістиці. О. Яременко у сфері митної логістики виокремлює експортно-імпортні товарні потоки, інформаційні і фінансові потоки. …» [8]. Г. Пудичева, досліджуючи логістику в енергетичній сфері, розрізняє потоки енергетичних ресурсів, енергетичні потоки, інформаційні, фінансові тощо [6]. У дослідженнях М. Злотнік ресурсні потоки розглядаються як прямі і зворотні в системі цінностей сталого розвитку та циркулярної економіки…» [2]. Розвиваючи цю ж тематику, Т. Ковтун, доведено, що: «…застосування методів економіко-математичного моделювання дозволяє створити модель завдання оптимізації зворотних матеріальних потоків та розподілити ресурси за петлями, які створюються в межах циркулярних процесів логістичного ланцюга, таким чином, щоб загальні

потоки грошових коштів логістичної системи досягли максимального значення, а екодеструктивний вплив на навколишнє середовище завдяки створенню зворотних потоків вторинних матеріальних ресурсів був мінімальним.…» [3]. Н. Мельниковою та Н. Янченко удосконалено класифікацію зворотних матеріальних потоків, зокрема в частині видів потоків, що виникають на різних стадіях логістичної системи та за її межами, а також розроблено показники оцінки зворотного матеріального потоку, що базується на вимірюванні потужності, інтенсивності, синхронності, рівномірності вхідного і вихідного зворотного матеріального потоку [5].

Ще одним вектором застосування словосполучення «ресурсні потоки» є трудова міграція. Н. Короленко і А. Петросян, досліджуючи міжнародну міграцію робочої сили, як частину міграційних процесів, які відбуваються у світовому масштабі, аналізують тенденції потоків трудових ресурсів (міграційні потоки). Авторами доведено, що інтенсивність цих потоків залежить від низки економічних та неекономічних факторів [4].

Отож, виходячи із сутності поняття «ресурсний потік» та різноманітності контекстів, в яких застосовують дане словосполучення, можна класифікувати ресурсні потоки так: 1) за рівнем (світові потоки; макропотоки; мезопотоки; мікропотоки); 2) за об’єктом (видом ресурсів) (фінансові потоки; грошові потоки; трудові потоки; транспортні потоки; матеріальні (товарні) потоки; інформаційні потоки); 3) за характером (прямі потоки; зворотні потоки); 4) за тривалістю (постійні потоки; періодичні потоки); 5) за кількістю учасників (потоки, які передбачають двох учасників; потоки, які передбачають більше двох учасників); 6) за рівнем завантаження (повністю завантажені потоки; частково завантажені потоки); 7) за швидкістю (швидкі потоки; повільні потоки). Побудована класифікація в подальшому слугуватиме основою для конкретизації векторів оптимізації ресурсних потоків підприємств і формування шляхів досягнення оптимальних значень параметрів, які характеризуватимуть ресурсні потоки за кожним із векторів.

Список використаних джерел: 1. Бондаренко О. С. Фінансові ресурси та фінансові потоки: сучасна теорія і практика управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 4. С. 25-28. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2017/7.pdf. 2. Злотнік М. Управління зворотними потоками в умовах циркулярної економіки. *Економіка та суспільство.* 2021. №34. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-16. 3. Ковтун Т.А. Формування матеріальних потоків в логістичній системі зі зворотним зв’язком. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2020. № 4(73). С. 31-44. URL:https://doi.org/10.31375/2226-1915-2020-4-31-44. 4. Короленко Н. В., Петросян А. А. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8515. 5. Мельникова Н.В., Янченко, Н.В. Показники оцінки прямого і зворотного матеріальних потоків промислового підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2018. № 20. URL: https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2018.20.0.98 6. Пудичева Г.О. 2019. Логістичні потоки в енергетичному господарстві підприємства. *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво*. № 4 (109). С. 115-118. URL: https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-4-20. 7. Сосновська О., Міняйленко І. Фінансові потоки підприємства та шляхи їх оптимізації. *Сучасна економіка.* 2019. № 17. С. 218-225. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-35. 8. Яременко О. Ф. Митна логістика: поняття, функції, особливості. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Т. 1. № 6. С. 32-36. URL: https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-300-6-5.

УДК 330.322(477)364

Горбатюк Л. М., канд. екон. наук, старший викладач кафедри економіки, маркетингу та підприємництва
ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Г. Шевченка», м. Миргород, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключові слова: інвестиції, ризик, земля, депозитні вклади, індекс інвестиційної привабливості.

Повномасштабна війна стала новим фактором впливу на рівень ділової активності та інвестиційного середовища в Україні. Так, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року знизився на 0,5 відсоткових пункти та склав 2,17 балів з 5-ти можливих. Оцінка поточного стану інвестиційного клімату залишається найнижчою серед усіх компонентів Індексу. Половина топ-менеджерів вважають інвестиційний клімат радше несприятливим. Такі результати нового етапу експертного дослідження, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, які були презентовані влітку 2022 р. на онлайн-зустрічі. Модератором заходу виступила Анна Дерев'янко, виконавча директорка Асоціації [4]. Вона зазначила, що перед початком війни показник індексу інвестиційної привабливості становив 2,73 балів. Для порівняння, під час активної фази пандемії COVID-19 Індекс знижувався до 2,4 балів, а за часів Євромайдану знижувався до 1,8 балів, що досі є найнижчим значенням за увесь час проведення дослідження.

Найціннішими видом інвестицій для держави є закордонні. Саме вони надають найбільший мультиплікаційний ефект для економіки країни. За даними Національного банку України [2], протягом 2021 р. обсяг іноземних інвестицій в економіку країни становив приблизно 1 млрд доларів США. Звісно, такий обсяг інвестицій не сприяв вирішальному впливу на стимулювання економічної активності, проте виявився позитивним сигналом відновлення економіки після проблем, спричинених пандемією Covid-19.

Великі сподівання щодо залучення інвестицій під час воєнного стану покладались на аграрний сектор. Але стан інвестування галузі не є оптимістичним. Оскільки війна для виробників сільськогосподарської продукції несе багато ризиків. Тож інвестори більше орієнтуються на песимістичні прогнози. Зокрема, слід очікувати, що у цьому році національні агроінвестори спрямовуватимуть ресурси переважно на збереження наявних потужностей, розташованих на підконтрольних територіях. Інвестиційні процеси в сільському господарстві швидко активізуються лише в тому разі, якщо ризики інвесторів, спричинені війною, почнуть суттєво зменшуватись або зникнуть повністю.

Проте, перспективи інвестування в аграрний сектор все ж є. Зокрема, деякі з експертів впевнені, що найміцніша нерухомість – це земля. Ще Карл Маркс говорив, що земля первісно постачає людині харчі, готові засоби існування, існує без будь-якої допомоги людини як загальний предмет людської праці [6, с. 130]. Земля, як і інші капітальні активи піддається зношенню: земельний капітал знецінюється внаслідок погіршення родючості. Тому її використання у процесі виробництва повинне супроводжуватися наступним відтворенням залученого земельного капіталу.

Андрій Усенко, засновник компанії «Твоє коло» та «М'ясторія» вважає, що наразі існує унікальна можливість інвестувати у родючі українські землі, адже ціни на неї ще не зросли до 70 %, як це планується після 1 січня 2024 р. [1]. Такий актив, на його думку, найменш податливий до криз і дає прибуток від 8 % річних. Проте, наразі вітчизняні інвестори не мають

достатніх коштів, а подібне інвестування для іноземних інвесторів зараз недоступне.

Одним з перспективних способів інвестування можна розглядати депозитні вклади. Вигідні умови для бізнесу пропонує Ощадбанк [3], який пропонує наступні види депозитних вкладів: максимальний, накопичувальний, інвестиційний, мобільний (табл. 1). Мінімальна сума депозиту – 5 тис. грн.

Таблиця 1 – **Види депозитних вкладів в Ощадбанк, 2023 р.**

Вид депозиту	Його характеристика
Максимальний	депозит з найвищою відсотковою ставкою з правом дострокового зняття коштів та продовженням вкладу
Накопичувальний	депозит із можливістю поповнення вкладу зі збереженням розміру процентної ставки та правом пролонгації
Інвестиційний	депозит із можливістю для клієнтів-нерезидентів отримувати високу процентну ставку за довгостроковим вкладом
Мобільний	депозит для розміщення вкладу на короткий строк з автоматичною пролонгацією за вигідною процентною ставкою з правом дострокового витребування

Джерело: сформовано автором за [3]

У напрямі інвестицій війна призвела до складнощів, зокрема, високого рівня ризиків. Постійні зміни умов інвестування погіршують ситуацію. Правила банків та законодавство щодо виведення коштів часто змінюються, тож потрібно досконало враховувати всі нюанси. У зв'язку з цим, у Верховній Раді України зареєстрований проєкт закону №9015 щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків. Суть документу дозволяє Експортно-кредитному агентству (ЕКА) здійснювати страхування інвестицій українських підприємств від ризиків, які можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями чи тероризмом [5]. Закон доручає Кабміну і Національному банку у строк 3 місяці запровадити необхідні нормативні акти для того, щоб він запрацював. Цей крок дуже важливий та потрібний зараз.

Отже, наразі розглядати інвестиції у загальному їх розумінні важко, особливо це стосується залучення зовнішніх інвестицій в економіку України. Очевидно, що інвестори очікують закінчення війни та плану відбудови країни. Керівництво країни робить все можливе для того, щоб процес інвестування у відновлення України розпочався зараз, не чекаючи закінчення війни. Хто сьогодні інвестує у відновлення України, той інвестує в країну – майбутнього члена ЄС, яка стане частиною нашого внутрішнього ринку.

Список використаних джерел: 1. Інвестиції під час війни: тенденції та перспективи. URL: https://buduysvoe.com/ru/node/340980 (дата звернення: 18.03.2023). 2. Національний банк України. URL: bank.gov.ua (дата звернення: 18.03.2023). 3. Ощадбанк: головна сторінка. URL: https://www.oschadbank.ua/ (дата звернення: 21.03.2023). 4. Чи можливі інвестиції під час війни. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html (дата звернення: 24.03.2023). 5. Гужва І. Як убезпечити інвестиції під час війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/23/697382/ (дата звернення: 27.03.2023). 6. Карл Маркс. Критики політичної економії. Том перший. Книга 1. Процес продукції капіталу: Переклад з четвертого німецього видання за редакцією Д. Рабіновича,.С. Григоза. Харків. Пролетар, 1933.

УДК: 339.12

Горулько Л. І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Єгорова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавський держаний аграрний університет, м. Полтава. Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: *маркетингова діяльність, оцінка ефективності,*

На сучасному етапі в Україні проблеми оцінювання ефективності маркетингової діяльності стають значимі для підприємств та виробників, яким доводиться виживати не тільки в умовах нестабільності середовища, яка обумовлена політичними та економічними чинниками, а й серйозної конкуренції з боку закордонних виробників.

Оцінка ефективності маркетингу є важливим об'єктом аналізу, він показує ступінь досягнення маркетингових цілей, які були поставлені перед маркетинговою службою. Маркетингова діяльність виступає як одна із важливих напрямків стратегічного управління, так як правильні дії та заходи, які розроблені в маркетингу надають можливість підвищувати конкурентоспроможність на ринку, відповідно до цього збільшиться частка ринку та поширяться межі цільових сегментів, та також сформується позитивний імідж підприємства та підтримає його репутацію. [4]

Часткові показники маркетингової діяльності на підприємстві дозволяють оцінити позитивні та негативні напрямки зміни стану кожного із елементів комплексу маркетингу. Проте для того, щоб повністю оцінювати системний та комплексний рівень ефективності маркетингової діяльності підприємства потрібно провести інтеграцію усіх показників кожного із елементів, які дозволяють врахувати вплив усіх заходів та інструментів у сфері маркетингу на досягнення поставлених цілей. Тому рівень маркетингової діяльності потрібно оцінювати не лише за одним показником, а і за згрупованими показниками маркетингу в комплексній оцінці ефективності [4]

Маркетингова діяльність підприємства є різновидною, тому оцінку ефективності маркетингової діяльності потрібно оцінювати за такими напрямками: ефективність реалізації функцій маркетингу, використання ресурсів і реалізація комплексу маркетингу. Для оцінки рівня маркетингової діяльності може використовуватись стратегічна і тактична оцінка аспектів діяльності підприємства. Оцінювати ефективність маркетингової діяльності доцільно за такими напрямами: покупці, маркетингові інтеграції, адекватність інформації, стратегічна орієнтація та оперативна ефективність.

Проте, оцінити маркетингову діяльність та ефективність досить складно, а у деяких випадках неможливо. Перша проблема пов'язана з складністю всіх довгострокових ефектів маркетингової діяльності. До другої проблеми входить складне виділення результатів маркетингової діяльності. Частково ці результати втілюються в інших функціях та процесах, що включає в себе розробку, дослідження, виробництво та інше. Дуже велику увагу автори, які вивчають маркетингову діяльність надають увагу маркетинговим показникам, які не мають фінансового вираження. [1]

Економічна ефективність маркетингової діяльності розраховується як відношення ефекту від маркетингової діяльності до витрат на його досягнення. Ефективність конкретного маркетингового заходу – це відношення додаткового ефекту від впровадження цього заходу від витрат на нього. Якщо одночасно правильно використати кілька маркетингових інструментів, то їх застосування надає додатковий синергетичний ефект, який може бути позитивним та негативним, це залежатиме від рівня координації та організації заходів. Ефективність

маркетингової діяльності складається з ефективності його підфункцій, то доцільним рішенням буде застосування кількох методик одночасно, це дозволить більш ефективно оцінити маркетингову діяльність організації, виявити помилки, загрози та потенційні можливості. [2]

Оцінювати ефективність маркетингової діяльності потрібно з урахуванням стратегічного розвитку підприємства:

– компромісивна – забезпечення показників виживання в умовах нестабільності;

– консервативна – постійний розвиток підприємства;

– агресивна – розвиток підприємства швидким темпом. [2]

В залежності від цілей та стратегій підприємства потрібно визначити перелік факторів, які будуть впливати на досягнення результату поставлених цілей. Ці фактори можуть бути зовнішнього середовища, ті на які підприємство не може вплинути, і фактори внутрішнього середовища, ті що мають на підприємстві безпосередній вплив. Ці фактори потрібно враховувати в розрізі окремої підфункції. [2]

Для оцінки ефективності маркетингової діяльності українських підприємств потрібно виділити певні маркетингові принципи, в яких буде враховуватись національна специфіка. До таких параметрів належать: спрямованість на споживача, маркетингова інтеграція, адекватність маркетингових досліджень, стратегічна орієнтація, якість маркетингових заходів ефективність маркетингу у формування репутації підприємства та фінансування маркетингу. За цими принципами проводиться експертний аналіз. Показник ефективності маркетингової діяльності який уже узагальнений визначається підсумуванням компонентів ефективності з урахуванням вагомих коефіцієнтів. В подальших діях дослідник повинен дійти до відповідного висновку та подати рекомендації з удосконаленням маркетингової діяльності підприємства. [3]

Отже, розрахунок показників ефективності маркетингової діяльності на підприємстві є важливими показниками з оцінки стану та рівня розвитку маркетингу на підприємстві. Показник надає змогу продуктивно виявити та позбутися відхилення у досягненні цілей та виконанні завдань, що впливають на ефективну діяльність підприємства. Якщо управляти маркетинговою діяльність як єдиною та цілеспрямованою системою, то так підприємство отримає сингеричний ефект, який при окремому використанні буде неможливим. Будуть присутні не регулярні заходи щодо дослідження ринку, організації продажів та товарів.

Список використаних джерел: 1. Герасимяк Н. В., Ковальчук О. В., Даценко В. В Методичний підхід до оцінювання ефективності маркетингового забезпечення діяльності підприємства. *Економіка і суспільство.* 2018. № 19. С. 331-336. 2. Жидок В. В., Ю. М. Ткач. Методика оцінювання ефективності маркетингової діяльності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 3. С. 53-58. 3. Селезнева О. О. Методичне забезпечення оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємств. *Економіка та управління галузями та підприємствами.* 2014. Вип. 12. С. 56-59. 4. Соболєва-Терещенко О. А., Антонова В. О. Оцінка ефективності маркетингової діяльності в контексті розбудови програм лояльності покупців. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.52.

УДК 338

Грицку-Андрієш Ю.П., здобувчка вищої освіти, третій освітньо-науковий рівень
Науковий керівник: **Ж.В. Дерій**, д-р екон. наук, професорка, завідувачка кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ГРОМАД

Ключові слова: *війна, відбудова, децентралізація, громади, потреби.*

Широкомасштабна війна росії проти України спричинила багато кризових ситуацій, зокрема загибель значного числа цивільних громадян, військову окупацію частини територій, масове переміщення населення як в межах країни так й за кордон, значні руйнування об'єктів критичної інфраструктури. Згідно Звіту KSE станом на лютий 2023 року загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії складає 143.8 млрд. дол., зокрема пошкоджено або зруйновано понад 150 тис. житлових будинків, збитки у сфері інфраструктури становлять 36,2 млрд. дол., збитки нанесені лісам складають 4,5 млрд. дол., значних руйнувань зазнає сфера освіти, де пошкоджено 3170 закладів дошкільної, середньої та вищої освіти, збитки у цій галузі оцінено у 8,9 млрд. дол. [1].

Світовий досвід свідчить про те, що відновлення країн у повоєнний період насамперед визначалось особливостями конкретних територій їх потреб та наявного ресурсного забезпечення, саме громади повинні бути безпосередніми драйверами, об'єктами і суб'єктами відбудови України. Відповідно варто брати до уваги досвід повоєнного відновлення інших країн щоб як найефективніше здійснювати відбудову з мінімальними ризиками та втратами.

Процеси децентралізації в нашій державі запустили механізми сприяння розвитку та сталості громад, що призвело до формування автономних та унікальних управлінських практик. Сьогодні, коли розробляються плани відбудови країни та окремих територій, основними векторами майбутнього розвитку громад і територій є визначення пріоритетів відбудови, відбудова об'єктів критичної інфраструктури, законодавчі ініціативи та продовження системних інституційних реформ, зміна підходів до безпеки та безпечного середовища.

Відбудова повинна здійснюватися в умовах продовження реформ децентралізації, що дозволить громадам нарощувати свій потенціал розвитку та посилювати сталість. Зараз приходить розуміння того, що наслідки війни Україна буде долати не один десяток років. Повоєнне відновлення відбуватиметься на місцевому рівні, так як масштабність проблем війни не може охопити національна стратегія, саме на місцях є реальне бачення та розуміння потреб відбудови та відновлення.

Важливим кроком для відбудови є розробка законопроекту про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації [2].

Законопроект відводить ключову роль громадам у процесах утворення комісій з розгляду питань щодо надання компенсацій та прийняття рішень про надання компенсації чи відмову.

Але таке рішення потребує переосмислення, виходячи з того, що в країні 1469 територіальних громад, які включають 27833 населені пункти. 409 з них – міські, 435 – це селищні територіальні громади, 625 – сільські. І кожна громада є унікально, зі своїм досвідом війни та реагування на її виклики. Тому питання відновлення та повоєнної відбудови громад є комплексним та фінансово складним, вимагає звертання до світового досвіду та практик відбудови.

Список використаних джерел: 1. https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/
2. https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283

УДК 658.8:33.025.12

Гришина Д.С., здобувачка вищої освіти, групи МР-191
Науковий керівник: **Л.В. Бабаченко**, канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний Університет «Чернігівська Політехніка», м. Чернігів, Україна

КОНТРОЛЬ B2B МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *B2B маркетинг; маркетинговий контроль; ефективність маркетингових кампаній; інвестиції в маркетинг.*

Маркетинговий контроль важливий для підприємств, оскільки він дозволяє їм вимірювати ефективність своїх маркетингових зусиль і приймати обґрунтовані рішення щодо майбутніх стратегій.

Ось кілька причин, чому контроль B2B маркетингу важливий:

- оцінка ефективності: маркетинговий контроль допомагає підприємствам оцінювати ефективність своїх маркетингових кампаній і діяльності. Аналізуючи результати своїх маркетингових зусиль, підприємства можуть визначити, що працює, а що ні, і внести відповідні корективи.
- вимірювання рентабельності інвестицій (ROI): маркетинговий контроль дозволяє підприємствам вимірювати рентабельність інвестицій у маркетинг. Це дозволяє визначити, чи дають маркетингові зусилля бажані результати та чи варті вони інвестицій.
- виявлення можливостей: маркетинговий контроль допомагає підприємствам визначати нові можливості для зростання та розвитку. Аналізуючи ринкові тенденції та поведінку клієнтів, підприємства можуть визначати нові ринки, пропозиції продуктів або рекламні стратегії, які можуть допомогти їм залишатися попереду конкурентів.
- управління ресурсами: маркетинговий контроль дозволяє підприємствам ефективніше керувати своїми ресурсами. Відстежуючи ефективність своїх маркетингових зусиль, підприємства можуть більш ефективно розподіляти ресурси та приймати кращі рішення про те, куди інвестувати свій час і гроші.
- підвищення рівня задоволеності клієнтів: маркетинговий контроль допомагає підприємствам підвищити рівень задоволеності клієнтів. Аналізуючи відгуки та вподобання клієнтів, підприємства можуть адаптувати свої маркетингові зусилля, щоб краще задовольняти потреби своїх клієнтів, що може призвести до підвищення лояльності та повторного бізнесу [1].

Завдання контролю B2B маркетингу:

- створення нових організацій-споживачів;
- утримання організацій-споживачів і задоволення потреб;
- підвищення та стабільність прибутковості бізнесу;
- підвищення ефективності роботи організацій-споживачів.

Загалом, менеджери з маркетингу можуть аналізувати маркетингові ініціативи за допомогою одного з чотирьох різних типів контролю B2B маркетингу:

1. Контроль річного плану

Термін «контроль річного плану» відноситься до планів, які складаються на рік для контролю операційної діяльності шляхом ефективного застосування управління за цілями. Аналіз продажів, аналіз частки ринку, співвідношення маркетингових витрат до продажів, фінансовий аналіз і коригувальні дії — це п'ять інструментів ефективності, які менеджери використовують для моніторингу стану цілей у річному плані.

2. Контроль прибутковості

Компанії проводять часті дослідження на додаток до контролю за річним планом, щоб визначити реальну прибутковість різних продуктів, ринків, груп споживачів, торговельних шляхів та інших маркетингових змінних. Керівники відділу маркетингу можуть використовувати аналіз прибутковості маркетингу, щоб визначити, які існуючі маркетингові ініціативи слід розширити, відмовитися або скоротити.

3. Контроль ефективності

Метою контролю ефективності є підвищення ефективності маркетингових ініціатив, таких як прямий маркетинг, реклама, стимулювання збуту та розподіл. Менеджери з маркетингу постійно контролюють конкретні ключові коефіцієнти, які показують, наскільки добре виконуються ці завдання, а також проводять дослідження на практиці, щоб виявити шляхи підвищення продуктивності.

4. Стратегічний контроль

Щоб гарантувати, що маркетингові цілі, плани та системи компанії найкраще відповідають поточному та очікуваному маркетинговому середовищу, маркетинг несе відповідальність за здійснення стратегічного контролю. У цьому контексті заслуговує на увагу впровадження двох інструментів — огляду оцінки ефективності маркетингу та маркетингового аудиту [2].

Поради щодо покращення контролю B2B маркетингу на підприємстві:

1. Встановлення чітких цілей: встановлення чітких цілей для маркетингових ініціатив дає змогу переконатися, що вони узгоджуються з загальними бізнес-цілями. Це допоможе зосередити маркетингові зусилля на діяльності, яка, швидше за все, принесе бажані результати.

2. Визначення показників успіху: визначення показників успіху, які відповідають цілям. Ці показники мають бути конкретними, такими, що піддаються вимірюванню та діям, і вони повинні дозволяти відстежувати свій прогрес у досягненні цілей.

3. Впровадження автоматизації маркетингу: впровадження інструментів та методів автоматизації маркетингу, щоб автоматизувати повторювані маркетингові завдання та забезпечити послідовність і ефективність у різних маркетингових каналах. Це звільнить маркетингову команду, щоб зосередитись на більш стратегічних ініціативах, водночас гарантуючи, що маркетингова діяльність завжди буде за планом.

4. Використання аналітики даних: використання аналітики даних, для отримання уявлення про поведінку клієнтів, ефективність маркетингу та ринкові тенденції. Це дозволить приймати рішення на основі даних і оптимізувати маркетингові стратегії та тактики для досягнення максимального ефекту.

5. Контролювання відповідності: створення суворих протоколів відповідності для маркетингових ініціатив і контролювання відповідності для переконання, що маркетингова діяльність залишається відповідною існуючим законам і нормам. Це допоможе уникнути юридичних проблем і негативного розголосу, а також допоможе зберегти довіру клієнтів [3].

Застосувавши ці поради, можна покращити контроль B2B маркетингу на підприємстві та гарантувати, що маркетингова діяльність завжди узгоджується з бізнес-цілями та завданнями.

Отже, контроль B2B маркетингу — це важливий процес для компаній, що дозволяє контролювати та оцінювати свою маркетингову діяльність і гарантувати, що компанії досягають своїх цілей. Це передбачає встановлення цілей, розробку стратегії та тактики, реалізацію програм, моніторинг ефективності та внесення коректив, якщо це необхідно. Ефективний

маркетинговий контроль допомагає підприємствам оптимізувати маркетингові зусилля, узгодити їх із бізнес-цілями та ефективно використовувати ресурси.

Список використаних джерел: 1. Marketing Control: Meaning, Scope, Importance, Characteristics, Process, Techniques, Determinants, Activities and Other Details. Веб – сайт. URL: https://www.businessmanagementideas.com/marketing-management/marketing-control/20955 (дата звернення: 2.04.2023). 2. What is Marketing Control ? Objectives and Types. Веб – сайт. URL: https://noteslearning.com/marketing-control/ (дата звернення 2.04.2023). 3. Ashley Coolman. 15 Suggestions to Improve Your Marketing Operations from Leaders. Веб – сайт. URL: https://www.wrike.com/blog/improve-your-marketing-operations/ (дата звернення 2.04.2023)

УДК 658

Губко О.В., здобувачка вищої освіти
Андарак В.С., здобувач ступеню доктора філософії
Науковий керівник: **О.Ю. Акименко**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВІТЧИЗНЯНИЙ БІЗНЕС В ПЕРІОД ВІЙНИ : СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова*: бізнес, підприємці, дохід, стимулювання, капітал, інвестиційна діяльність, економіка, оновлення, ПДВ, митні ставки*

Бізнес для держави завжди був її рушійною силою та одним із головних джерел доходу, але в умовах війни набув ще важливішого значення. З початку повномасштабного вторгнення рф український бізнес передав на підтримку Збройних сил України, інших сил оборони та постраждалим від війни співвітчизникам більше чотирьох млрд грн. Наразі з початку війни Україна отримала близько $26 млрд міжнародної допомоги, що має стати стимулом та викликом для підприємців для розвитку бізнесу та оновлення вітчизняної економіки [1, 6].

До війни український бізнес представляв собою дві нерівномірні ланки: (1) з одного боку, це близько 500-а великих підприємств з оборотом понад $100 млн., значна частина яких контролювалася державою та ті, які належали до багатогалузевих конгломератів та контролювалися певними групами («олігархами»), на ці компанії припадало приблизно 30% загального обороту корпоративного сектору; (2) з іншого боку, це близько 400 000 малих і середніх підприємств (далі, МСП) та близько 1,6 млн приватних підприємців - разом вони становили решту обороту (70% загального обороту). Проте, згідно з даними аналізу великих вибірок МСП, проведеного місцевими консалтинговими фірмами, лише близько 60% зареєстрованих МСП дійсно діючі, тоді як приблизно 40% без регулярної комерційної діяльності [1]. Щодо останніх, вони могли бути підприємствами-сателітами великого бізнесу, створеними з метою оптимізації оподаткування, «сплячими» компаніями тощо.

Війна внесла свої корективи в процеси життєдіяльності підприємств, і першим та найважчим етапом для бізнесу був воєнний шок. Мільйони людей виїхали за межі країни, сотні тисяч працездатних громадян – задіяні на фронті, десятки тисяч підприємств зупинили роботу. Величезні кошти були спрямовані на налагодження виробництва та оновлення підприємницької діяльності, що вартувало величезних витрат як для бізнесу, так і для держави. Нові технологічні процеси зайняли основні позиції у відбудові вітчизняної економіки, які поклали початок конверсії реального сектора [2].

Наприкінці 2022 року темпи економічного відновлення знову почали гальмуватися у зв'язку із варварськими ударами російської армії по цивільній інфраструктурі України, що скоротило часовий день бізнесу, підвищило собівартість. За останніми оцінками МВФ, реальний ВВП в 2022 році скоротився майже на 35% [2]. Звісно, бізнес, зазнавши величезних втрат, стикнувся з проблемами, пов'язаними з відсутність робочої сили, ринку збуту, сировини, постачальників, повним або частковим пошкодження активів тощо. Однак, попри все, бізнес намагається адаптуватися й пристосуватися до нових реалій, або ж шукає нові напрямки та можливості для роботи.

Як свідчать результати досліджень, які щомісячно проводяться в рамках Європейської Бізнес Асоціації, український бізнес поступово відновлює свою роботу. Так, згідно з результатами опитування, у повному обсязі працюють вже більше ніж 50% компаній. Ще 50% підприємств працюють з певними обмеженнями або частково, серед таких компаній: 37% обмежили географію присутності; 17% працюють онлайн; 16% були вимушені закрити частину офісів, торгових точок чи відділень.

Якщо брати до уваги сегменти вітчизняного бізнесу, то можна виділити певні сектори найбільш постраждалих, і серед них лідируючу позицію займає аграрний бізнес, який за своєю структурою прив'язаний до конкретної території, а роботи в полі чи на фермі не відкладаються на невизначений термін. Ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів [3]. Чимало працівників фермерських господарств мобілізовані. Також агарарії зіштовхнулись з проблемою логістики, ростом цін на засоби виробництва та неповернення ПДВ з боку держави. Очікується, що у 2023 році проблем із посівною буде ще більше, ніж минулого року. Основна – це відсутність коштів для її здійснення. Великий розрив між світовою та внутрішньою українською ціною призводить до суттєвого недоотримання коштів аграріями, що значно ускладнює можливість закупівлі ресурсів для проведення посівної. Також продовжуються бойові дії на території України та приблизно 2 млн га замінованих полів ускладнюють або й взагалі – унеможливлюють роботу.

Виходячи з цього можна вже зробити деякі висновки. Для бізнесу нагальними проблемами, потребуючими уваги є: інтеграція та знаходження нових ринків збуту (розширення зони вільної торгівлі з ЄС), отримання доступу до іноземних ринків капіталу, судова система та неналежний захист прав власності. В перспективі для українського бізнесу можна розглядати створення Фонду економічного відновлення із залученням міжнародної фінансової підтримки. Джерелами фінансування Фонду можуть стати прямі внески країн-партнерів, кошти структурних та інвестиційних фондів Європейського Союзу (ESI Funds), пільгове/безповоротне фінансування міжнародних фінансових організацій, приватних донорів – потенційних стратегічних інвесторів, а також розміщення Фондом боргових цінних паперів під гарантії провідних країн [5].

Питання розширення зони вільної торгівлі з ЄС потребує ініціації на державному рівні зниження митних ставок та скасування інших бар'єрів на шляху українських товарів до ринків ЄС (із наступним переходом до режиму єдиного ринку з ЄС). Це дозволить розширити ринки збуту для українських товаровиробників, що стимулюватиме активізацію інвестиційної діяльності, створення нових та розширення наявних виробничих потужностей [5].

Розширене фінансування державної програми субсидування процентних ставок за банківськими кредитами (на основі програми «Доступні кредити 5-7-9%») дозволить зберегти діяльність життєздатного бізнесу, у тому числі тимчасово переміщеного із постраждалих регіонів та підтримати зайнятість та сплату податків до бюджету. Фінансування відповідних програм може бути підтримане спеціальними механізмами рефінансування Національного банку [5].

Ефективна реалізація інвестиційних проектів міжнародних організацій. Наразі у портфелі проектів, фінансування яких здійснюється за рахунок міжнародних організацій, таких як

Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Кредитна установа для відбудови, перебуває понад як 50 інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших проектів, вибірка коштів за якими становить менше 50%. Невикористаними є близько 7 млрд доларів США [3].

Отже, для українського бізнесу та економіки в цілому постало велике завдання - попри всі труднощі знаходити нові шляхи для розвитку та існування. Потенційна можливість для цього існує, не зважаючи на проблеми українського бізнесу під час війни, серед яких втрата ринків збуту, дорогі кредити, мобілізація працівників, дефіцит енергоресурсів.

Список використаних джерел: 1. Григоренко Є., Шніцер М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес *Forbes* URL: https://forbes.ua/money (дата звернення - 04.04.2023). 2. Данилишин Б. Підсумки 2022 року та завдання на 2023 рік *Економічна правда* URL: https://www.epravda.com.ua (дата звернення - 04.04.2023). 3. Дерев'янко А. Підтримують команди та армію: як працює бізнес в умовах війни URL: https://eba.com.ua (дата звернення - 04.04.2023). 4. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства *Економічна правда* URL: https://www.epravda.com.ua (дата звернення - 04.04.2023). 5. Степанюк Є. Які кроки необхідні для економічного відновлення України після війни *Економічна правда* URL: https://www.epravda.com.ua (дата звернення - 04.04.2023). 6. ООН оцінюють кількість біженців з України вже у 3 мільйони осіб *Європейська правда* URL: https://www.eurointegration.com.ua (дата звернення - 04.04.2023). 7. Посівна 2023: які проблеми та виклики чекають на українських аграріїв на другий рік повномасштабної війни. URL: http://ukrsugar.com/uk (дата звернення - 04.04.2023).

УДК 330.133:332.055.2(510)

Гуй Хуачжи, аспіранка кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Науковий керівник: **М.І. Звєряков**, д-р екон. наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

КИТАЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА НАУКА ПРО РОЛЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРАЦІ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

Ключові слова: *китайська економічна наука, теорія вартості, науково-технічна праця, додана вартість.*

Розглядаючи теоретичні проблеми аналізу виробництва доданої вартості, сучасні економісти виходять із тих кардинальних змін у галузевій структурі народного господарства багатьох країн світу, які мали місце в XX ст. Перш за все ці зміни виражаються у тенденції до зниження частки сільського господарства та промисловості у створенні доданої вартості. Очевидним історичним фактом є тенденція до скорочення частки робочої сили у цих двох секторах, тоді як частка робочої сили у сфері послуг, навпаки, збільшується. Роль розумової праці у процесі створення доданої вартості має тенденцію до поступового збільшення, тоді як частка фізичної праці, що у секторі матеріальних благ, скорочується. Нині частка сільськогосподарського сектора економіки розвинених країн значно нижча 5%, а частка сектору послуг перевищує 60%. У Китаї частка сфери послуг Китаю сягнула 38,7% [1]. У зв'язку з цим китайські економісти ставлять і намагаються вирішити нові для них теоретичні питання. Чи можливо, що праця, що створює вартість, суворо обмежена виробництвом матеріальних благ, якщо сектор послуг займає таку велику частку економіки? Чи можна розглядати працю у сфері послуг як таку, що виробляє вартість? Чи створює вартість праця, зайнята у сфері освіти та культурного виробництва? Перш

за все, китайські економісти наголошують на кількісній оцінці величини вкладу творчої науково-технічної праці у створення вартості. При розгляді величини вартості, створеної науково-технічною працею підкреслюється необхідність розрізняти робочий час, необхідне виробництва наукових знань, і робочий час, необхідне їхнього відтворення. При цьому наголошується на необхідності розмежовувати «вертикальні» та «горизонтальні» аспекти науково-технічної праці. «Вертикальний» характер науково-технічної праці у зв'язку з його безперервністю. Мається на увазі, що відкриття або винахід є наслідком зусиль кількох поколінь. З іншого боку, «горизонтальний» характер науково-технічної праці належить до кооперації праці. Тому оцінка ролі науки у процесі створення вартості має враховувати всю сукупність цього кооперативного робочого дня. Розглядаючи питання участі сфери науково-технічної праці у процесі створення вартості та проблеми включення цієї творчої діяльності до сукупної суспільної праці, китайські економісти наголошують на кількісній оцінці величини вкладу творчої науково-технічної праці у створення вартості, і з цього питання серед китайських економістів існують різні думки.

Перша та найпоширеніша точка зору полягає в тому, що вартість продукту R&D визначається індивідуальним часом його виробництва [2]. Представники розглянутої вище Шанхайської школи вважають, що вимір творчої праці має бути пов'язаний із суспільною потребою у створюваних знаннях [3]. Крім того, при вимірі створюваної творчою працею вартості не може бути й мови про середні витрати праці як зразок суспільно необхідного робочого часу. Критерієм вартості, що створюється творчою розумовою працею, може бути лише індивідуальний робочий час. Це пов'язано з тим, що праця винахідника інноваційного науково-технічного продукту визнається суспільством ефективним та суспільно необхідним, тому його індивідуальний робочий час у даному конкретному випадку визначає суспільно необхідний робочий час та індивідуальна вартість виступає як суспільна цінність [4].

Інша позиція виходить з того, що величини вартості науково-технічних продуктів визначаються середнім робочим часом у тому сенсі, що товарна вартість продукції, виробленої за однією і тією ж технологією, визначається середнім суспільно необхідним робочим часом, витраченим на дослідження та застосування технології у виробництві цієї продукції [5]. При цьому процес НДДКР розглядається як складова з двох компонентів: подібних або повторюваних основних операцій та самостійної творчої праці. Ця думка прагне застосувати концепцію вартісних величин матеріальних товарів до визначення вартісних величин науково-технічних продуктів, але ігнорує специфічні риси продуктів творчої праці.

Третя точка зору зводиться до того, що вартісний внесок науково-технічної праці вимірюється суспільною працею, заощадженою у виробництві. Прихильники цієї точки зору вважають, що заощаджена суспільна праця є еталоном для оцінки вартісних величин технологічних продуктів. Однак, на думку критиків, такий підхід погано узгоджується з уявленням про об'єктивну вартість товару, яка вже існує у створеному продукті та набуває грошової форми за допомогою ринкового обміну. Крім того, критики цього підходу вказують на те, що в той час як для прикладних технологічних продуктів можна розрахувати заощаджений робочий час, для фундаментальних науково-технічних продуктів це зробити складно.

І, нарешті, четвертий підхід уражає тих небагатьох китайських дослідників, які вважають особливу роль науки і техніки в сучасній економіці основою розгляду їх як джерел створення вартості. При цьому вони будують свою аргументацію методом протилежного: оскільки результати науки і технології часто «вбудовані» в сучасне обладнання, то, якби вони могли створювати вартість, то логічний висновок полягав у тому, що виробниче обладнання також може створювати вартість. Разом з тим, підкреслюючи важливу роль науки та технології у створенні вартості, китайські економісти розглядають їх як необхідні умови для створення більшої за величиною вартості.

Таким чином, розглянуті теоретичні дискусії свідчать про інтенсивну розробку і творчий розвиток китайськими вченими трудової теорії вартості як основи наукового аналізу сучасних проблем створення доданої вартості.

Список використаних джерел: 1. Gu S. (2022). "From distribution of commodities to labor theory of value." *Nankai Economic Review*, no.15, pp. 20–31. [In Chinese]. 2. Cheng E. (2011). "The Scientific Recognition and Development of the Theory of Labor Value--On Establishing 'the New Labor Theory of Value'." *The Study of Finance and Economics, n*o.11: 3-9. [In Chinese] 3. Cheng, E., and Wang, G. (2012). "Review of the theory and reality of exploitation." *Journal of Beijing Normal University*, vol. 6, p. 54-71. [In Chinese]. 4. Li, Q. (2001). "Marxist labor theory of value and China's distribution system." *Vista of Theory*, issue 4, pp. 14–16. [In Chinese]. 5. He B. (2003). *A New Treatise on the Labor Theory of Value*. Beijing: Social Science Literature Press. [In Chinese]

УДК 657

Гусейнов Р.А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Перчук**, канд. екон. наук, доцент, завідувачка кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ

Ключові слова: *благодійництво, гуманітарна допомога, бухгалтерський облік, запаси.*

Попри існування широкого кола проблем і ризиків, які супроводжують процес надання гуманітарної допомоги, вона завжди була потрібна особливим категоріям населення. Її значення важко переоцінити і у цей, непростий для України час, коли багато громадян перебувають в умовах гуманітарної кризи, тобто отримувачі або набувачі гуманітарної допомоги відповідають критеріям соціальної незахищеності або матеріальної незабезпеченості.

Поняття гуманітарної допомоги з моменту його формулювання в Конвенції Ліги Націй про створення міжнародного союзу допомоги на випадок катастроф (1927 р.) було розвинене в понад 300 міжнародно-правових актах як зобов'язального (твердого), так і м'якого права. Гуманітарна допомога організовується в основному після надзвичайних ситуацій та гуманітарних криз, і у першу чергу спрямовується на порятунок життя, полегшення страждань, допомогу людям з гідністю долати важкі обставини, запобігання виникненню або поширенню епідемій і т. д. Вона, як правило, не включає в себе усунення конфлікту.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану [1].

Гуманітарна допомога об'єднує в собі декілька понять: безповоротна фінансова допомога; добровільні пожертвування у не грошовій формі; добровільне виконання робіт; безоплатне надання послуг тощо.

Для гуманітарної допомоги характерні певні риси: 1) визначеність цільового характеру та передбаченість кінцевого адресата; 2) переслідування значних напрямів здійснення

благодійництва; 3) її суб’єктами є донор та юридична особа зі спеціальним статусом отримувача гуманітарної допомоги; 4) відокремлення отримувача гуманітарної допомоги і набувача; 5) аби допомога визнавалася гуманітарною потрібна письмова пропозиція донора про її надання, а також необхідна згода на отримання допомоги від її отримувача.

До переліку отримувачів благодійної допомоги входять громадські організації, релігійні організації, благодійні фонди, які внесені до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги.

Бухгалтерський облік гуманітарної допомоги та відповідна звітність здійснюються отримувачами гуманітарної допомоги та набувачами гуманітарної допомоги (юридичними особами) у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Бухгалтерський облік отримання та розподілення гуманітарної допомоги має здійснюватися, адже Законом «Про гуманітарну допомогу» № 1192 встановлено, що в разі його відсутності гуманітарна допомога вважається використаною не за цільовим призначенням. Гуманітарна допомога є видом благодійності та повинна враховувати певні обставини, об’єктивні потреби отримувачів, а також відповідати вимогам ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Порядок відображення в бухгалтерському обліку активів, які отримані у вигляді благодійної чи гуманітарної допомоги, наведений у НП(С)БО 9 «Запаси». Відповідно до даного нормативного документу отримана гуманітарна допомога має оприбутковуватися за первісною вартістю. У випадку безоплатного одержання запасів їх первісна вартість дорівнює їх справедливій вартості на дату такого отримання. Джерелами визначення справедливої вартості отриманої гуманітарної допомоги можуть бути або документи первинного обліку донора, або відкрита інформація торгівельних мереж, статистичну інформацію, відомості торгівельно-промислової палати та інше. Також до первісної вартості отриманої допомоги включаються витрати на транспортування, вантажні роботи тощо.

Для організацій, які здійснюють збір гуманітарної допомоги, обов'язковою умовою є ведення первинних документів на всіх етапах: від заявки. до отримання та розподілу кінцевим набувачам. І хоча далеко не всі форми документів мають встановлений зразок, діючим законодавством не забороняється запроваджувати свої, власні форми первинних документів. Головна умова полягає в тому, щоб процес обліку був максимально прозорим, регулярним та об'єктивним.

На етапі приймання допомоги рекомендується оформляти наступні документи:

1) запит до донора (благодійника) з переліком необхідного.
2) дарчий лист (пропозиція, повідомлення) про готовність донора надати допомогу;
3) письмова згода на отримання допомоги;
4) акт приймання-передачі, інвойс (рахунок), митна декларація, міжнародна товарно-транспортна накладна.

Наступним етапом облікового процесу гуманітарної допомоги є облік внутрішнього переміщення та видачі гуманітарної допомоги кінцевим набувачам. Отримувачі гуманітарної допомоги формують чіткий план розподілу допомоги між кінцевими набувачами, особами, які потребують гуманітарної допомоги і яким вона безпосередньо надається, підставою цьому є виданий наказ про роздачу гуманітарної допомоги Видача відбувається на основі сформованих списків, які були складені заздалегідь за зверненнями громадян. Фактична видача допомоги оформляється відомістю. Рух та залишок допомоги може бути зафіксований бухгалтерською довідкою або накладною на внутрішнє переміщення. Труднощі при обліку переміщення можуть бути пов’язані з наявністю невикористаного залишку на початок періоду, пересортуванням отриманої допомоги тощо.

Отримувач гуманітарної допомоги і набувач гуманітарної допомоги (юридична особа) щомісячно в установленому порядку подають до відповідного спеціально уповноваженого державного органу з питань гуманітарної допомоги звіти про наявність та розподіл гуманітарної допомоги до повного використання всього обсягу отриманої гуманітарної допомоги.

Список використаних джерел: 1. Про гуманітарну допомогу: Закон України від від 22 жовтня 1999р. № 1192-XIV. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text. 2. Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2022 р. № 202. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25, С. 186. Ст. 1286.

УДК 336.71.004.8

Грицюк Т. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.І. Корицька**, канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Ключові слова: *банк, чат-бот, шахрайство, штучний інтелект*

Наразі важко знайти хоча б одну сферу, яка працювала без найменшого застосування штучного інтелекту (artificial intelligence, AI). Упродовж останніх років все частіше штучний інтелект застосовується у маркетингу, освіті, дизайні тощо.

Не є виключенням і банківська сфера. Кожна людина під час взаємодії із банками або ж отримуючи від них якусь послугу може навіть не помітити роботу штучного інтелекту. Проте він широко застосовується даними фінансовими інституціями, що і зображено на рис.1

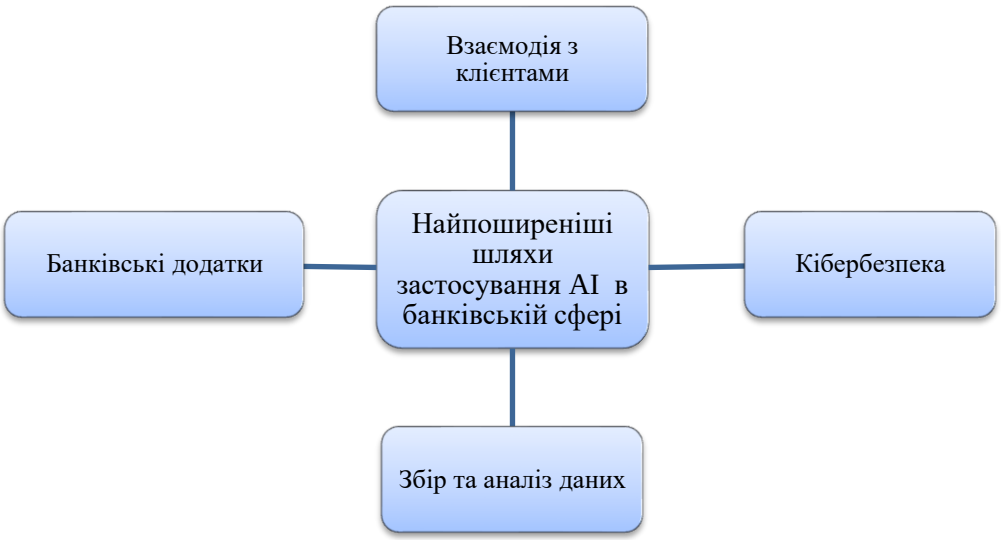

Рисунок 1 – **Найпоширеніші шляхи застосування штучного інтелекту у банківській сфері**

Отож, на рис. 1 ми візуалізували найпоширеніші шляхи застосування штучного інтелекту у банках, а саме:

1. Взаємодія з клієнтами (чат-бот). Цей сервіс працює на базі соціальних мереж (Facebook, Telegram, Viber) і забезпечує швидку взаємодію із клієнтом у будь який час. Прикладами таких чат-ботів є: PrivatBankBot, Oschadbot, otpbank_bot тощо. Вони є аналогами call-центру та здатні взаємодіяти із клієнтами незалежно від часу доби та забезпечувати якнайшвидше надання послуги.

2. Кібербезпека. Штучний інтелект здатний аналізувати та «запам'ятовувати» попередні випадки шахрайства, методи й умови їх застосування та запобігати повторному шахрайству. Досліджуючи швидкість натискання клавіш, їхню комбінацію та інші показники банки забезпечують безпеку для своїх клієнтів.

3. Збір та аналіз даних. Штучний інтелект здатний у сотні разів швидше вивчати певну інформацію та будувати за її допомогою певні прогнози, ніж це зробили б фізичні особи.

4. Банківські додатки. На сьогоднішній день все більше і більше операцій можна здійснити за допомогою телефону або ноутбуку не виходячи з дому. Мобільний банкінг за допомогою штучного інтелекту забезпечує здійснення транзакцій, оплату певних послуг і т.д безпечно та швидко.

Все більше використання штучного інтелекту у банківській сфері зумовлено рядом переваг, серед яких ми виділяємо:

1. Скорочення витрат;
2. Збільшення доходів;
3. Поліпшення якості обслуговування клієнтів;
4. Швидкість надання послуг;
5. Усунення ймовірності впливу фізичних чи емоційних факторів на процес обслуговування клієнтів;
6. Можливість працювати протягом тривалого часу без відпочинку чи відпустки;
7. Можливість аналізувати одночасно великий обсяг інформації.

AI застосовується і українськими банками також. Наприклад, monobank розробила AI-сервіс, який рахує ризики для фінансових компаній. Вони використовують нейронні мережі для розпізнавання зображень, для аналізу діалогів. Окрім цього, вони використовують бустинг (для передбачення кредитних ризиків), квантильну регресію (для визначення платоспроможності клієнта), графову аналітику (для визначення зв'язків між клієнтами). Цілком логічно, що багато моделей банку працюють з визначенням кредитних ризиків, оскільки від цього залежить дохідність банку.

Моделі аналізують швидкість заповнення клієнтом анкети, його телефон або IP тощо. Загалом працює близько 20 різних моделей і оцінюється понад 2000 параметрів [1].

Проте, такі системи штучного інтелекту, як ChatGPT від OpenAI (тобто такі, які видають уже готовий результат, а не розроблений під певного користувача), часто видають помилкову або ж взагалі неактуальну інформацію. Це може мати фатальний наслідок для банківської системи. Саме тому найбільші фінансові організації світу нещодавно заборонили своїм співробітникам використовувати ChatGPT від OpenAI для будь-яких завдань пов'язаних з роботою. Це вже офіційно зробили такі компанії як Bank of America, Citigroup, Deutsche Bank, Goldman Sachs Group, Wells Fargo та JPMorgan Chase [2].

Також поширена думка, що штучний інтелект зможе замінити людину на роботі та збільшити рівень безробіття. Проте, це насправді хибна думка, оскільки існує необхідність в програмуванні такого штучного інтелекту, його обслуговуванні та регулюванні.

Таким чином, банки широко використовують штучний інтелект у своїй діяльності. Серед найпоширеніших шляхів їх застосування можна виділити наступні: взаємодія з клієнтами,

кібербезпека, збір та аналіз даних, банківські додатки. Таке поширення AI пояснюється його значними перевагами. Проте, системи які надають однотипний готовий результат, часто надають хибну інформацію, яка є неприпустима для діяльності фінансових інституцій. Саме тому деякі з нейромереж забороняються до використання працівниками банку.

Список використаних джерел: 1. Більше грошей, безпеки та довіри клієнтів: як банки використовують штучний інтелект. URL: https://banker.ua/uk/projects/banki-shtuchnij-intelekt/ (дата звернення 05.04.2023). 2. Штучний інтелект у банківських процесах. URL: https://blog.liga.net/user/idemchenko/article/shtuchniy-intelekt-u-bankivskih-protsesah (дата звернення 05.04.2023).

УДК 657.1

Гурін Д.П., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.П. Колісник**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та консалтингу
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО ДОХОДІВ

Ключові слова: облікова політика, доходи, підприємство, документ про облікову політику, облік доходів.

Застосування в Україні ринкових відносин зумовило необхідність зміни системи управління, в тому числі і в бухгалтерському обліку. Від жорсткого регулювання системи бухгалтерського обліку держава перейшла до варіантного підходу. Тому сучасні підприємства в багатьох випадках можуть самостійно визначати параметри системи обліку, за допомогою розробленої та встановленої на підприємстві облікової політики.

Сформована облікова політика підприємства при веденні бухгалтерського обліку та формування звітності діяльності підприємства забезпечує наступне:

- незмінність протягом поточного року прийнятої методології відображення окремих господарських операцій та оцінки майна;
- повноту відображення в обліку за звітний період усіх господарських операцій, що були проведені за цей час, та результатів інвентаризації майна і зобов’язань [1, с. 773].

Щодо поняття облікової політики підприємства доречно зазначити, що під обліковою політикою підприємства варто розуміти «сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності» [2].

Формування облікової політики на підприємстві, зазвичай, відбувається в декілька етапів, а саме:

1 етап – прийняття рішення про формування облікової політики;
2 етап- формування облікової політики;
3 етап – документальне оформлення;
4 етап – затвердження документу про облікову політику керівником підприємства;
5 етап – використання затвердженої облікової політики на практиці.

Таким чином, облікова політика тісно пов'язана з господарською діяльністю підприємства, установи чи організації та спрямована на їх розвиток і вдосконалення [3]. Проте, варто

відзначити, що у нормативних актах хоч і наводяться вимоги до основних аспектів облікової політики та конкретного їх застосування, проте не враховуються організаційно-технологічні особливості діяльності підприємств. Це пояснює важливість розробки такого документа про облікову політику, який дозволить забезпечити надання повної, своєчасної та достовірної інформації про доходи [4, с. 198].

Об'єктами організації обліку доходів та обліково-економічними завданнями, розв'язання яких забезпечує підсистема, є:

– облік доходів за видами діяльності підприємства;
– облік доходів за структурними підрозділами;
– облік доходів за видати товарів (послуг);
– формування фінансових результатів діяльності підприємства.

Кожне з перелічених завдань має свої більш конкретні завдання та моменти з урахуванням специфіки діяльності підприємства, які воно вирішує самостійно в межах елементів своєї облікової політики (рис. 1).

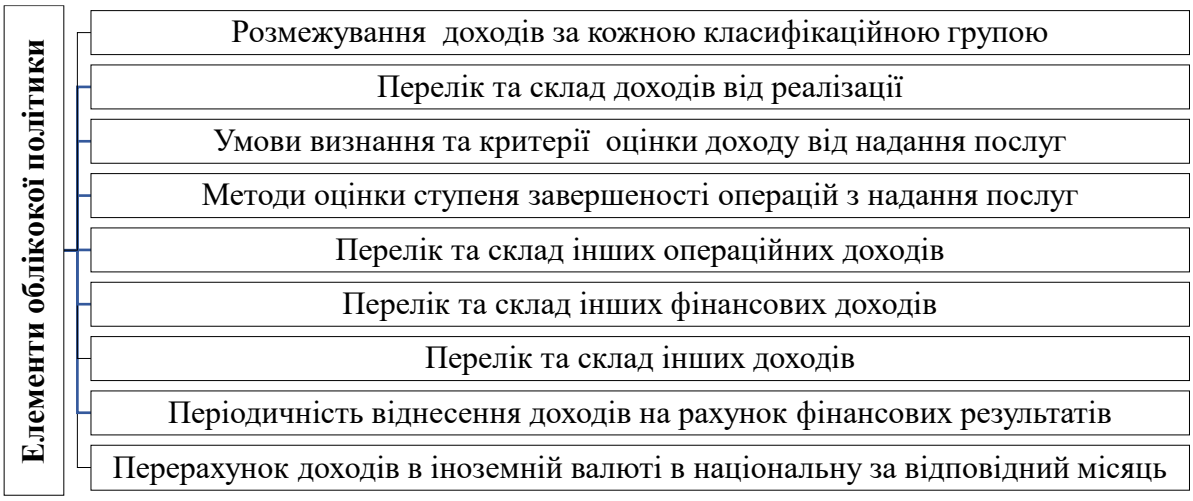

Рисунок 1 – **Елементи облікової політики підприємства щодо доходів**
Джерело: складено автором

Зазначені елементи облікової політики доходів впливають на показники Звіту про фінансовий результат (Звіт про сукупний дохід) в якому відображено отримані протягом звітного періоду доходи від усіх видів діяльності та витрати, пов'язані з отриманням цих доходів.

Отже, у результаті дослідження було розглянуто питання облікової політики підприємства, виокремлено типові етапи її формування, а також систему документального оформлення облікової політики та елементи облікової політики підприємства щодо доходів.

Список використаних джерел: 1. Домбровська Н.Р. Облікова політика доходів, витрат та фінансових результатів підприємства. Журнал. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск №9. 2016 р. 890 с. 2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 / офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text. (дата звернення: 10.03.2023). 3. Колісник О.П., Кузьмич С.М. Значення облікової політики в процесі управління підприємством. URL:

http://eprints.kname.edu.ua.pdf. 4. Гуріна Н.В. Формування облікової політики підприємства щодо витрат і доходів. Науковий журнал «Бізнес-інформ». 2015. №8. С. 194-199.

УДК 657.1

Гуріна Н.В., канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри обліку та консалтингу
Коломієць Д.І., здобувачка вищої освіти
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОТИ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Ключові слова: *транспарентність, принцип прозорості, доступності, фінансова звітність, управлінські рішення.*

У сучасному світі зростає роль інформації в управлінні соціально-економічними процесами. В умовах нестабільного зовнішнього середовища інформація дозволяє оцінювати невизначеність, наявні ризики і приймати управлінські рішення, виходячи з можливостей їх зниження. Розкриття інформації відіграє важливе значення для забезпечення фінансової прозорості, поширення принципів соціальної відповідальності, і загалом, - для демократизації суспільства.

Нині на підприємствах та в економіці загалом спостерігається зміна пріоритетів з інформаційної закритості на відкритість. Приватним підприємствам, як і органам державного управління, доводиться реагувати на збільшення запиту суспільства на прозорість, який багато в чому зумовлений усвідомленням транспарентності. Зважаючи на той факт, що найбільш вагома інформація про суб‘єкти господарювання, яка необхідна користувачеві для прийняття рішень, міститься, перш за все у бухгалтерській звітності, то важливою сферою, яка потребує збільшення рівня транспарентності, є сфера фінансового обліку та звітності.

Поняття транспарентності фінансової звітності у своїх наукових працях досліджували такі вітчизняні та іноземні науковці, як Вахрушина М.А., Гетьман В.Г., Гунін Д.І., Кожухов В.Л., Несветайлов В.Ф., Панков В.В. та інші.

Транспарентність визначається як достовірність, ясність і можливість легкої перевірки відомостей про що-небудь та відсутність секретності. Поняття транспарентності часто вживають поряд з поняттями прозорість, відкритість, гласність, публічність та підзвітність. Отже, транспарентність – це комплексний (інтегральний) показник відкритості суб’єкта економіки, який відображає адекватність вимогам користувачів, рівень повноти розкриття та доступності звітної інформації про його поточний стан і перспективи діяльності [3, с. 49].

Транспарентна фінансова звітність – це головний фінансовий документ, який максимально повно та прозоро відкриває всі вагомі дані про діяльність підприємства, що надається внутрішнім та зовнішнім користувачам для прийняття управлінських рішень. Транспарентна фінансова звітність є важливою складовою розвитку економіки та суспільства в цілому.

Принципами формування транспарентності фінансової звітності є: прозорість – зрозумілість, недвозначність, тобто звітність буде корисною учасникам ринку і широкій громадськості за умови, що вона зрозуміла чи може бути зрозуміла для усіх зацікавлених користувачів; доступність – можливість доступу користувачів до даних фінансової звітності; надійність – інформація є з надійних, перевірених джерел та придатна для перевірки; співставність – інформація, що міститься у фінансовій звітності, повинна бути порівнянною у часі і порівнянною з інформацією інших підприємств для ідентифікації тенденції фінансового стану

та результатів діяльності; оперативність – інформація в будь-який момент має бути підготовленою для використання в процесі прийняття управлінських рішень [2, с. 3].

Основними проблемами, які спричиняють низький рівень транспарентності фінансової звітності в системі звітної практики в Україні, є: формування показників діяльності з урахуванням податкового законодавства; відсутність єдиної методики оцінки рівня транспарентності інформації у звітності; відсутність єдиного інформаційного простору; корупція; додаткові витрати при формуванні звітності; представлення "потрібних" показників з метою зменшення бази оподаткування, виграшу тендера чи звітування перед інвесторами; тенденція відображати показники крізь призму зовнішніх вимог, створення "картинки" для зовнішніх користувачів.

Зовнішній ефект зростання транспарентності фінансової звітності полягає в отриманні достовірної та всеохоплюючої інформації щодо підприємства та його діяльності, формуванні іміджу «відкритого» підприємства, підвищенні довіри ринку та інвесторів, найбільш повному задоволенні інформаційних потреб існуючих та потенціальних інвесторів, кредиторів та позикодавців.

Внутрішній ефект зростання транспарентності фінансової звітності полягає в зниженні вартості доступного залученого капіталу, підвищенні корпоративної культури і, найголовніше, покращенні якості фінансової інформації і зниженні витрат на ведення фінансового обліку [1, с. 123].

Прийняття рішення про підвищення відкритості підприємства має супроводжуватися усвідомленням вигод, а не лише оцінкою додаткових витрат, які виникнуть внаслідок рішень щодо підвищення рівня інформаційної відкритості. Підвищити рівень транспарентності на підприємстві можна за рахунок прийняття рішення про підвищення рівня інформаційної відкритості компанії, створення відділу, який відповідатиме за виконання завдань щодо підвищення рівня транспарентності та постійного контролю, оцінки і моніторингу результатів процесу транспарентності.

Щодо відділу, який на підприємстві займається питанням транспарентності, то його діяльність має бути направлена на створення і підтримку внутрішнього і зовнішнього середовища транспарентності. Зокрема, при формуванні зовнішнього транспарентного середовища суттєвим є публікація не фінансової інформації (екологічний звіт, звіт про соціальну відповідальність, інформація про пріоритетні напрямки діяльності та перспективи розвитку підприємства). Також варто зауважити, що одним із важливих завдань підрозділу, що відповідає за транспарентність, є контроль за дотриманням належного рівня інформаційної безпеки, оскільки конфіденційна інформація (персональні дані, бази даних, технології виробництва, банківські таємниці) за будь-яких умов не підлягають розкриттю.

Що стосується інформації, яка не є обов'язковою для розкриття (соціальна звітність, показники ефективності діяльності підприємства тощо), то доцільно ввести характеристику транспарентності підприємства, виділяючи: повну закритість; відносну відкритість; повну відкритість.

В цілях нівелювання можливих негативних наслідків збільшення рівня транспарентності фінансової звітності для підприємств варто вжити наступні заходи: відмова від «сірих» схем діяльності, суворе слідування законодавству у сфері бізнесу, в тому числі в області оподаткування; раціональна організація переходу до транспарентності своєї фінансової звітності; поетапність процесу транспарентності звітної інформації.

Отже, транспарентність - це достовірне і неупереджене представлення інформації про діяльність суб'єкта господарювання щодо всіх активів та зобов'язань, а також наявність пояснень, що достатні для об'єктивного уявлення про фінансовий стан підприємства. Забезпечити підвищення транспарентності фінансової звітності, і підвищити довіру користувачів до неї, можливо за рахунок раціонального вибору альтернатив, що пропонуються

стандартами фінансової звітності та закріплення їх в обліковій політиці підприємства, оскільки оцінка транспарентності фінансової звітності дозволяє реалізувати такі базові принципи звітності, як повнота і відкритість.

Список використаних джерел: 1. Потриваєва Н.В. Транспарентність фінансової звітності суб'єктів господарювання. Миколаїв, 2018. С.122-124. 2. Макарович В.К., Вигівська І.М. Транспарентність фінансової звітності в умовах застосування МСФЗ. Ужгород, 2016. 6 С. 3. Потриваєва Н.В. Кореновська Т.О. Транспарентність як забезпечення повноти висвітлення інформації у фінансовій звітності. Миколаїв, 2015. С.1169-1171.

УДК 657.1

Гуріна Н.В., канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри обліку та консалтингу
Маркова А.О., здобувачка вищої освіти
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: *транспарентна фінансова звітність, транспарентність, облікова інформація, фінансовий стан підприємства.*

Транспаритизація – це достовірне і неупереджене представлення інформації про діяльність суб'єкта господарювання щодо всіх активів та зобов'язань, а також наявність пояснення, що достатні для об'єктивного уявлення про фінансовий стан підприємства. Хоча в науковій літературі транспарентність ототожнюється із відкритістю та прозорістю.

Так, Л. С. Аносова під основними рівнями транспарентності розуміє поняття гласності, відкритості та публічності, вкладаючи в них законодавчий та доктринальний зміст, де гласність розглядається як:

1. доступність для громадського ознайомлення;
2. публічність – реалізація будь-якої діяльності у присутності публіки, відкритість, щось суспільне, а не приватне;
3. загальновідомість будь-чого, оголошення; «відкритість», характеризує доступність для всіх бажаючих, щирість [1].

Принцип гласності є найбільш широким за обсягом і охоплює всі сторони організації та діяльності, включаючи відкритість, прозорість та публічність суб'єкта господарювання.

Транспарентність підвищує якість прогнозу щодо подальшої господарської діяльності і є «суттєвим нематеріальним активом», який забезпечує підвищення ринкової вартості підприємства шляхом створення додаткової вартості суб'єкта господарювання.

Як правило, підприємства висвітлюють інформацію у сфері трудових відносин та екології, а також розміщують на web-сайтах інформацію про інші аспекти корпоративної соціальної відповідальності, не висвітлюючи інформацію про результати її впровадження.

Щодо питань корупції, то такі питання не знаходять свого інформаційного висвітлення, хоча індекс сприяння корупції є одним із популярних методів оцінки транспарентності на рівні країни (зовнішнього середовища діяльності компанії), який визначається міжнародною організацією боротьби з корупцією та дослідження питань корупції у світі.

Загалом вважаємо, що умови для створення транспарентності формуються на таких рівнях, як:

– нормативно-законодавчий, який забезпечує створення правил подання звітності, серед яких МСФЗ, Міжнародні стандарти аудиту, Міжнародні стандарти оцінки, Правила розкриття інформації та ін.;

– рівень суб'єкта господарювання (комерційні та некомерційні структури) – тут транспарентність формується через звітність та інші засоби подання інформації;

– рівень експертів, агентства та організації, що здійснюють професійну оцінку рівня транспарентності суб'єктів: від окремого підприємства до уряду країни загалом.

Щодо законодавчого рівня, то необхідно зауважити, що на цьому рівні задаються форми, їх зміст і порядок роз'яснення наведеної інформації. Так, при формуванні фінансової звітності, керуючись нормами МСФЗ, важлива увага приділяється питанням транспарентності наведеної в ній інформації.

Транспарентна фінансова звітність є досить важливою складовою сталого розвитку як економіки, так і суспільства загалом. Як зовнішній, так і внутрішній ефекти зростання транспарентності фінансової звітності полягають в отриманні користувачами достовірної та прозорої інформації щодо діяльності суб'єктів підприємництва для подальшого прийняття рішень на мікро- та макроекономічних рівнях.

Досліджуючи наукові джерела, нами виділено ряд передумов у необхідності формування транспарентної фінансової звітності, її характеристик, а також проблеми транспарентизації.

В сучасних умовах господарювання в системі обліково-звітної практики в Україні спостерігається низький рівень транспарентизації фінансової звітності, варто також зазначити відсутність конкретних методик і підходів для формування такої звітності.

На нашу думку, забезпечити підвищення транспарентності фінансової звітності, а отже, і підвищити довіру користувачів до неї, можливо за рахунок раціонального вибору альтернатив, що пропонуються МСФЗ та закріплення їх в обліковій політиці підприємства, оскільки оцінка транспарентності фінансової звітності дозволяє реалізувати такі базові принципи звітності, як повнота і відкритість.

З метою підвищення транспарентності фінансової звітності обрані підприємством альтернативи щодо формування облікової інформації мають знайти своє подальше відображення у примітках до фінансової звітності з метою забезпечення впевненості користувачів у достовірності наведених даних [2, с. 36].

За результатами проведеного дослідження можна визначити транспарентність як достовірне і неупереджене представлення інформації про діяльність суб'єкта господарювання щодо всіх активів та зобов'язань, а також наявність пояснень, що достатні для об'єктивного уявлення про фінансовий стан підприємства.

З точки зору транспарентності слід розрізняти підприємства з повною закритістю, відносною та повною відкритістю. Також виокремлено перелік заходів, що сприятимуть подальшому зростанню рівня відкритості підприємства, зокрема виділено три конкретних організаційних етапи, де має бути прийняте рішення про підвищення рівня інформаційної відкритості компанії; створення відділу, який відповідатиме за виконання завдань щодо підвищення рівня транспарентності та постійний контроль, оцінка і моніторинг результатів процесу транспарентності [3, с. 123].

Основними проблемами, які спричиняють низький рівень транспарентності фінансової звітності в системі звітної практики в Україні, є: формування показників діяльності з урахування податкового законодавства; відсутність єдиної методики оцінки рівня транспарентності інформації у звітності; відсутність єдиного інформаційного простору; корупція; додаткові витрати при формуванні звітності за МСФЗ; представлення "потрібних" показників з метою

зменшення бази оподаткування, виграшу тендера чи звітування перед інвесторами; тенденція відображати показники крізь призму зовнішніх вимог, створення “картинки” для зовнішніх користувачів.

Список використаних джерел: 1. Аносова Л. С. Співвідношення понять гласності, відкритості та транспарентності: конституційно-правові аспекти. URL: http://oridu.odessa.ua/9/buk/E-14.pdf (дата звернення: 26.02.2023). 2. Богуцька Л. Т. Транспарентність фінансової звітності. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 2017. С. 34–37. 3. Потриваєва Н.В. Транспарентність фінансової звітності суб’єктів господарювання. Миколаїв, 2018. С.122-124.

УДК 339.727:631

Гуртовенко А. І., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник: **С.А. Власюк**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаська обл., Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Ключові слова: *аграрне виробництво, підприємницькі структури, аграрна сфера, фінансове забезпечення, фінансовий механізм*

Сучасному стану функціонування аграрного виробництва України притаманні швидкі зміни умов, які в основному, спричинені розгорнутою росією широкомасштабною війною, яка досить суттєво вплинула на економіку нашої країни в цілому.

Перехід до сталого розвитку агровиробництва відкриє нові можливості для розвитку підприємницьких структур аграрної сфери. Однак для цього необхідний доступ до відповідних джерел фінансування. Держава, місцеві органи влади, ЄС вирішують, як підтримувати інноваційні проекти через свої програми розвитку. Вони можуть надавати фінансування для створення оперативних груп, які працюють над пілотними проектами, розробляють нові продукти, співпрацюють між невеликими операторами, просувають діяльність тощо. Наявність кількох альтернатив фінансування має вирішальне значення для вирішення проблем, які стоять перед сільським господарством, таких як сприяння торгівлі, стимулювання регіональної інтеграції, розширення доступу до ринку, покращення транспортування продуктів, підвищення стійкості виробничих систем до зміна клімату, інвестування в інновації та передачу технологій, розбудова потенціалу, впровадження санітарних заходів.

Нестабільність нормативно-правової бази фінансового забезпечення суттєво відображається на виконанні програм розвитку аграрного виробництва. Фінансова політика підтримки ефективних галузей аграрної сфери можливо розглянути в аспектах створення умов зростання сукупного попиту та ділової активності [1, с. 343].

Фінансово-кредитний механізм забезпечення аграрної сфери для кожного циклу функціонування окремого господарюючого суб’єкту має певні особливості при створенні, поточній та інвестиційній діяльності, розширеному відтворенні тощо. Також суттєвими чинниками, які впливають на економічну ситуацію як в Україні, так і в кожному суб’єкті, є

кризові явища, нестабільний курс валюти, купівельна спроможність, невідповідність продукції стандартам ЄС, нестабільність зовнішньоекономічної ситуації тощо [2].

Перехід до ринкових методів господарювання зумовив суттєві кількісні та якісні зміни в структурі ресурсного забезпечення вітчизняного сільського господарства. Формування нових фінансових умов мало несприятливий і навіть агресивний характер по відношенню до підприємств галузі. Створення і розвиток нових фінансових механізмів та інститутів здійснювалося одночасно з демонтажем елементів централізованої економіки. При цьому не створювалися необхідні умови, які б амортизували та компенсували негативні наслідки здійснюваних фінансових трансформацій [3, с.105].

У вітчизняній практиці аграрного сектору економіки сформовані та використовуються різні фінансові механізми, такі як: механізм державної фінансової підтримки, механізм банківського кредитування та механізм страхового захисту. В свою чергу, державна підтримка підприємницьких структур аграрної сфери включає: цінове регулювання, товарну інтервенцію, фінансову інтервенцію, фінансову підтримку суб'єктів господарювання через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів, державні заставні закупівлі зерна, тимчасове адміністративне регулювання цін та тимчасову бюджетну дотацію, державну підтримку галузі тваринництва, бюджетну дотацію для розвитку підприємницьких структур агарної сфери та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та ін.

Окрім узвичаєних джерел фінансово-кредитного забезпечення, діють і додаткові джерела, які можуть стати альтернативним джерелом, такі як товарний кредит, аграрні розписки, форвард, ф’ючерс, фінансовий лізинг, вексель та ін.

Отже, фінансова, економічна та соціальна ефективність мають суперечливий характер, що в свою чергу призводить до нереалізованості сільськогосподарського потенціалу. Фінансове забезпечення аграрного виробництва та підтримка аграріїв має бути цілеспрямованою під конкретного споживача. Додатковим, залученим джерелом фінансового забезпечення аграрного виробництва може стати спрямування коштів, які є в тіньовому секторі економіки. Спонукання узаконити кошти шляхом створення сприятливого грошово-кредитного клімату для інвесторів зумовила б приплив додаткових інвестицій та розвиток економіки загалом. Наразі, в Україні відсутній механізм, який би комплексно окреслював стратегічні напрями, цілі та завдання щодо протидії тіньової національної економіки, а також інструменти для успішної реалізації такої державної політики в узгодженні з національною безпекою.

Список використаних джерел:1. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Бізнес-Інформ.* 2014. №3. С. 341–345. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_3_58. 2. Власюк С.А., Сулима С.А. Теоретичні аспекти фінансово-кредитного забезпечення розвитку підприємницьких структур аграрної сфери. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 17-19 березня 2021 р. Ч. 1. Львів: ЛНАУ, 2021. 480 с. 3. Каменична А.М. Неврегульовані питання фінансового забезпечення аграрного сектору економіки держави. *Економіка АПК.* 2019. № 1. С. 104-111. URL: http://www.eapk.org.ua.

УДК 005.96:614.2

Данилко М. В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Міжнародного науково-технічного університету академіка Юрія Бугая, м. Київ, Україна

Науковий керівник: **В.І. Борщ**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту охорони здоров'я

Одеський національний медичний університет, м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТУВАННЯ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

***Ключові слова**: охорона здоров'я, інвестування, людський капітал.*

Охорона здоров'я є соціально-економічною сферою, яка допомагає формувати людський капітал країни. Розвиток медичних кадрів через інвестиції в них є основою для розбудови охорони здоров'я в післявоєнний період, особливо з урахуванням високого рівня відтоку медичних працівників та смертності у зв'язку з воєнною агресією.

Людський капітал в охороні здоров'я є ключовим елементом надання медичної допомоги, а отже інвестиції є основним інструментом його нарощування. Інвестиції в людський капітал вирізняються тим, що це витрати на навчання та освіту, підготовку і розвиток, зміцнення здоров'я, що мають на меті отримання доходу, що перевищує витрати, що виражені у грошовій та/або речовій формі та у формі часу. Окрім доходу носій людського капіталу після інвестування в нього отримує і інші нематеріальні вигоди, такі як підвищення соціального статусу, кар'єрне зростання, професійне визнання тощо.

У виборі об'єкта інвестування у людський капітал і полягає одна й з найважливіших задач управління інвестиціями в умовах обмежених грошових та часових ресурсів, особливо в умовах воєнного стану. На вибір об'єкта інвестування впливають наступні чинники: рівень здатності до навчання, мотивованість, фізичний стан та інші психофізіологічні особливості, а також потреба у більш високому рівні людського капіталу. Від того, який конкретно об'єкт інвестування буде обрано і як прискіпливо будуть проаналізовані чинники, які визначають ефективність інвестицій в людський капітал, буде залежати й віддача від інвестицій.

Серед чинників, що визначають ефективність інвестицій в людський капітал, ми можемо виділити наступні:

1) Психоемоційні: рівень здатності до навчання, мотивованість тощо;

2) Пов'язані з інструментами та методами нарощування людського капіталу: програма навчання, форма навчання, критерії оцінювання тощо;

3) Зовнішні чинники: стан та вимоги ринку праці, макроекономічні показники, соціо-економічні показники, політичні показники тощо.

Від так основні проблеми та перспективи інвестування в людський капітал пов'язані з багатьма чинниками. Задля цього визначаючи об'єкт інвестування нам треба розуміти на якому рівні функціонування людського капіталу ми будемо здійснювати цей процес:

- на рівні країни;
- на рівні регіону;
- на рівні медичної організації;
- на рівні сім'ї;
- на рівні індивіда.

Макро- (на рівні країни) та мезорівні (на рівні регіону) є найбільш складними для аналізу розміру та ефективності інвестицій в людський капітал. Чи направляти у всі регіони країни чи тільки у дотаційні чи депресійні? Враховувати під час планування стратегії інвестування регіони, які реалізують власні програми з розвитку та інвестування в людський капітал в

охороні здоров'я чи ні? Якщо так, то давати повне чи часткове фінансування таким регіонам? Тощо. Дискусійних питань щодо доцільності та обсягу інвестицій в межах регіонів виникає багато, а особливо в умовах обмежених фінансових ресурсів. Іншим дискусійним питанням є обсяги та відсоток вкладень та розрахунок їхньої ефективності.

Відтак, ми вбачаємо найбільш ефективним та перспективним шлях саме інвестування у людський капітал без регіоналізації. Найбільш доцільними є напрямки інвестування у людський капітал в охороні здоров'я у:

- медичну освіту з метою підготовки нових та підвищення рівня кваліфікації існуючих медичних кадрів;
- здоров'язберігаючі технології для медичних кадрів.

Ці напрямки інвестування мають стати інвестиційним ядром стратегії розвитку людського капіталу в охороні здоров'я на довготривалій основі.

Індикаторами ефективності цих інвестицій можуть слугувати динаміка інтегрального показника рівня життя в країні, а також індекс розвитку людського потенціалу в охороні здоров'я (ІРЛП чи HDI) та загалом в країні, ефективність інвестицій в освіту медичних кадрів, кількість медичних працівників за затребуваними спеціальностями.

Інвестування в людський капітал приносить високу віддачу на різних рівнях, тобто людський капітал, безсумнівно, є ключовим чинником ефективного використання всіх інших ресурсів. Ефективне управління розвитком та навчанням медичних кадрів формує таких безпосередній позитивний результат як зростання якості медичних послуг та збільшення доступності до високоякісної медичної допомоги для усіх верств населення. Відтак, інвестиції у медичних працівників – це інвестиції у майбутнє країни, у її післявоєнне відновлення та розвиток.

Список використаних джерел: 1. Борщ В. І. Сучасна парадигма системи управління персоналом закладу охорони здоров'я. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2019. Випуск № 1 (69). С. 73-39. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_69_1_2019_ukr/1_69_1_2019.pdf#page=73
2. Борщ В. І. Управління закладами охорони здоров'я. Херсон: Олді-Плюс, 2020. 391 с.

УДК 330:322

Dashkovska M.V., student

Supervisor: **O.M. Ivanova**, Associate Professor of the Department of Digital Economy and System Analysis.

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF NATIONAL AND INTERNATIONAL ECONOMIC INFORMATION PORTALS IN PROMOTING BUSINESS GROWTH AND INVESTMENT

Key words: *economic growth; international business; international economic information portals;investment.*

There are several international and national information and reference portals focused on the economy. Here are some examples.

1. International Monetary Fund (IMF): The IMF is an international organization that promotes international monetary cooperation and facilitates international trade. It provides data and research on a wide range of economic topics, including macroeconomic policy, financial stability, and international trade.

2. World Bank: The World Bank is an international organization that provides financial and technical assistance to developing countries. It provides data and research on a wide range of economic issues, including poverty reduction, economic growth and trade.

3. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD): The OECD is an international organization that promotes action to improve the economic and social well-being of people around the world. It provides data and research on a wide range of economic issues, including macroeconomic policy, trade and social policy.

4. Federal Reserve Economic Data (FRED): FRED is a database of economic data provided by the Federal Reserve Bank of St. Louis. It provides access to thousands of economic time series from sources such as the Bureau of Economic Analysis, Bureau of Labor Statistics, and Census Bureau.

5. Bureau of Economic Analysis (BEA): BEA is an agency of the US Department of Commerce that provides data and analysis on the US economy, including indicators of gross domestic product, international trade, and industry performance.

6. National Bureau of Economic Research (NBER): NBER is a private, not-for-profit research organization that conducts research on a broad range of economic topics. It provides data, research reports and other resources on topics such as economic growth, labor markets and international trade.

7. European Central Bank (ECB): The European Central Bank is the central bank for the Eurozone, the group of European Union countries that use the euro as their currency. It provides data and research on a wide range of economic issues, including monetary policy, financial stability and bank regulation.[1],[2],[3],[4].

These are just a few examples of the many economically-focused international and national information and reference portals.

National and international business information portals play a vital role in facilitating business growth and investment by providing companies with vital economic and market data. These portals typically provide a range of information and services, including economic statistics, financial indicators, market analysis and news updates, all of which businesses can use to make informed decisions about investment and growth opportunities.

Business information portals are especially valuable for companies looking to expand into new markets. By providing data on economic trends, market conditions and regulatory frameworks, these portals help companies identify new investment opportunities and assess the potential risks and opportunities involved in entering a particular market.

Likewise, business information portals can help companies streamline operations and increase their competitiveness in existing markets. By providing data on consumer behavior, supply chain dynamics and other key factors, these portals can help companies identify areas where they can reduce costs, streamline operations and better meet customer needs.

Also at the national level, business information portals can play a key role in promoting economic growth and development. By providing policymakers with timely and accurate data on economic trends and conditions, these portals can help inform policy decisions that support business growth, job creation and investment in key economic sectors.

All in all, national and international business information portals are important tools for companies that want to develop and invest in new markets.

By providing businesses with access to key economic and market data, these portals can help them make informed decisions about investment opportunities, optimize their operations, and improve their competitiveness in existing markets.[5].

References: 1. Article “International Monetary Fund” [internet portal]. URL: https://www.imf.org/en/Topics/IMF-and-Ukraine (date of application: March 31,2023). 2. Article “Can the IMF Solve Global Economic Problems” Chris Seabury [internet

portal].URL:https://www.investopedia.com/articles/economics/09/international-monetary-fund-imf.asp (date of application: June 22, 2021). 3. Article “Compact Development Guidance: Compact Development Guidance” MCC [internet portal]. URL:https://www.mcc.gov/resources/story/story-cdg-chapter-3-guidelines-for-constraints-to-economic-growth-analysis (date of application: February 2017). 4. Article “IMF, Its Objectives, Structure, Functions, Members, Role, History” Kimberly Amadeo [internet portal]. URL: https://www.thebalancemoney.com/what-is-the-imf-its-role-and-functions-3306115 (date of application: January 20, 2022). 5. Article “Making local economies prosperous and resilient: The case for a modern Economic Development Administration” Amy Liu, Brad McDearman, Xavier de Souza Briggs, Mark Muro, Anthony F. Pipa, Adie Tomer, and Jennifer S. Vey [internet portal]. URL:https://www.brookings.edu/research/making-local-economies-prosperous-and-resilient-the-case-for-a-modern-economic-development-administration/ (date of application: June 27, 2022).

УДК 657

Демидова Ю. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Л.Д. Сарбаш**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ КОНТРОЛЬНО-РЕВІЗІЙНОЇ РОБОТИ

***Ключові слова**: ревізія, перевірка, основні завдання, контрольно-ревізійна робота, планування.*

Сучасний стан розвитку української економіки вимагає функціонування цілої низки органів контролю. Ефективне проведення контрольно-ревізійних перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств з різними формами власності мають сьогодні велике значення. Це вимагає, насамперед, чіткої організації та планування роботи центрального апарату, обласних управлінь та районних відділів контрольно-ревізійного управління (КРУ). Належне планування допомагає забезпечити ефективне використання управлінського та ревізійного персоналу, робочого часу для проведення ревізій та перевірок, а також покращити управління контрольно-ревізійними органами. Тому далі ми визначимо, що являє собою контрольно-ревізійна робота. А також спробуємо виявити мету та завдання, особливості планування, притаманні контрольно-ревізійній роботі.

Під контрольно-ревізійною роботою розуміють сукупність трудових процесів, пов’язаних із здійсненням контрольно-ревізійних процедур та створенням умов, необхідних для їх виконання [1, с.90]. Контрольно-ревізійні процедури включають організацію перевірки наявності та стану матеріальних цінностей, фінансових ресурсів і платіжних операцій.

Контрольно-ревізійні операції проводяться у формі ревізій та перевірок.

Ревізія – це способи документального оформлення і контролю за фінансово-господарською діяльністю суб’єкта господарювання, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, документального викриття нестач, розтрат, зловживань і крадіжок коштів і матеріальних цінностей та запобігання фінансовим порушенням [2, с.16]. Тому метою ревізії є виявлення порушень у фінансово-господарській діяльності, встановлення винних осіб та накладення штрафних санкцій.

Перевірка – це дослідження та визначення конкретних ділянок фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання або його підрозділу.

Процес проведення ревізії складається з:

1. планування ревізії;
2. підготовки до проведення ревізії;
3. підготовки завдання (програми) ревізії;
4. організації роботи на місці (об'єкті) ревізії.

План ревізії – це документ, який визначає обсяг ревізії, час її початку та закінчення, порядок проведення ревізії, а також перелік контрольно-ревізійних заходів. План включає назву об'єкта ревізії, дату проведення ревізії, час проведення ревізії, тип ревізії та примітки наприкінці ревізії. Обсяг ревізії призначається ревізору.

До завдань контрольно-ревізійної служби входить здійснення наступних видів контролю:

- використання коштів бюджетів усіх рівнів, що входять до складу бюджетної системи України, та Державного цільового фонду;
- виконання державних контрактів, укладених за рахунок бюджетних коштів;
- використання матеріальних і нематеріальних активів, що належать державі або органам місцевого самоврядування, бюджетних кредитів чи дебіторської заборгованості, а також кредитів та дебіторської заборгованості, гарантованих бюджетними коштами;
- бухгалтерського обліку та фінансової звітності на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують кошти з державних цільових фондів, у тому числі бюджетних та/або валютних фондів усіх рівнів [3, с.21].

На підприємстві, яке перевіряється, ведеться журнал перевірок. Перед початком перевірки ревізор заповнює журнал відповідно до змісту журналу: мета та характер перевірки, назва організації, що здійснює перевірку. Прізвище, ім'я та по батькові, номер службового посвідчення та посада особи, яка проводить перевірку, дата видачі та номер направлення на перевірку, дата початку та закінчення перевірки, підпис особи, яка проводить перевірку. Після прибуття на місце проведення ревізії ревізор повинен представитися керівництву, пред'явити свої повноваження та організувати разом з керівництвом підприємства інвентаризацію грошових коштів та матеріальних цінностей. При плануванні слід враховувати, що одному ревізору необхідно провести шість-вісім перевірок на рік. Це означає, що приблизно 70% робочого часу ревізора буде витрачено на проведення ревізії, а решта часу – на підготовку до ревізії, навчання, позапланові перевірки та відпустки.

План регуляторної діяльності ґрунтується на статтях 2 та 11 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», відповідно до яких органи державної ревізійної служби проводять ревізії та інспектування на безоплатній основі, не частіше одного разу на рік. Як правило, між черговими ревізіями або перевірками повинно пройти не менше трьох місяців. План складається кожним контрольно-ревізійним органом наприкінці звітного періоду на наступний рік або квартал на підставі попередньої інформації про контрольно-ревізійну роботу, стан роботи на підприємстві, з урахуванням необхідного порядку контролю на підприємстві та визначених критеріїв. Зміни до плану роботи контрольно-ревізійного відділу вносяться працівниками регіонального контрольно-ревізійного відділу на підставі обґрунтованого подання керівника контрольно-ревізійного відділу за місяць до закінчення поточного півріччя. У поданні обов'язково зазначаються номер пункту плану, назва об'єкта, предмет і тривалість ревізії, можливі зміни в часі та об'єктах, а також на що будуть спрямовані вивільнені людино-години [3, с.25].

Результати ревізії обговорюються на зборах колективу компанії. На їх основі видаються накази підприємству, що перевіряється, та організації, яка призначила ревізію. Контроль за виконанням рішень за результатами ревізії здійснюється шляхом отримання інформації від компанії, що перевіряється, у вигляді повідомлень, витягів з наказів тощо.

З вищесказаного можна зробити наступні висновки. По-перше, контрольно-ревізійні операції відіграють важливу роль в економічному механізмі управління національним господарством, оскільки вони координують і контролюють низку однорідних процесів, що виконуються колективами працівників. Під контрольно-ревізійними операціями розуміють сукупність трудових процесів, пов'язаних із здійсненням контрольно-ревізійних процедур та умов, необхідних для їх виконання. По-друге, планування контрольно-ревізійної роботи є важливою умовою її раціональної організації. Він є складним етапом контрольно-ревізійної роботи і одним із засобів наукової організації ревізійної роботи. Тільки грамотно складений план визначає чіткий порядок і послідовність перевірки кожної здійсненої операції та дозволяє отримати очікувані результати ревізії. Тому, хочу зазначити, що належне планування дозволяє краще використовувати робочий час управлінського персоналу, проведення ревізій та перевірок, а також сприяє покращенню управління органами управління та ревізії.

Список використаних джерел: 1. Дікань Л. В., Чечетова Н.Ф., Синюгіна Н.В. Контроль і ревізія. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Х.: ІНЖЕК, 2009. 256 с. 2. Дікань Л.В. Фінансово-господарський контроль: навч. Посіб. К.:Знання, 2010. 395 с. 3. Шостаківська Н.М. Контроль і ревізія : Курс лекцій. Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016.с.232.

УДК 338.26

Деркач М.В., здобувачка вищої освіти магістерського (другого) рівня
Науковий керівник: **К.В. Гнедіна**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РОЗВИТКУ

Ключові слова: *корпоративна соціальна відповідальність, соціальні інвестиції, етика бізнесу, сталий розвиток, цілі сталого розвитку, екологічна відповідальність.*

Для забезпечення сталого суспільного розвитку важливим є досягнення паритету інтересів суспільства, держави та бізнесу. Механізм корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) слугує важливим інструментом під час побудови партнерських відносин між підприємствами та державою, а також довірчих відносин між підприємствами та споживачами продукції.

Відповідно до Міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Guidance on social responsibility» соціальна відповідальність – це відповідальність організації за впливи її рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище, що реалізується через прозорість цих рішень та діяльності, а також етику; ця відповідальність робить внесок у сталий розвиток, включаючи охорону здоров'я та добробут суспільства; враховує очікування стейкхолдерів; відповідає застосовуваним законам та узгоджується з міжнародними нормами поведінки; впроваджується у всій організації та практикується у взаєминах організації з іншими об'єктами [6].

В Україні КСВ перебуває на стадії розвитку, оскільки й досі продовжує орієнтуватися на найближче коло стейкхолдерів (персонал, власників, державні органи тощо). КСВ − це добровільний внесок приватного сектора в громадський розвиток через механізм соціальних

інвестицій та благодійність. У сфері соціальних інвестицій в Україні помітні проблеми, пов'язані з інституціональною недосконалістю [1, с. 19].

Процес глобалізації, що притаманний сучасному бізнесу, визначив формування стандартів КСВ та етичних правил підприємництва, започаткованих міжнародними організаціями. Протягом останніх років підприємницькі бізнес-структури, що працюють в Україні, все більше рухаються шляхом забезпечення корпоративної ефективності, соціальної відповідальності й прозорості. Концепція КСВ сприяє зміцненню стійкості бізнесу та зростанню капіталізації, виступає засобом формування іміджу і позиціонування соціально орієнтованої сучасної компанії [2, с. 2].

Соціальна відповідальність українських організацій та компаній спрямовується, в першу чергу, на заходи із забезпечення безпеки, захисту здоров'я споживачів та трудові відносини. Заходи щодо взаємодії з громадою та захисту природних ресурсів є менш поширеними: соціальні інвестиції у розвиток громади здійснює лише третина компаній, а половина – не вживає жодних заходів з охорони навколишнього середовища. У цій сфері найбільш активними, насамперед, є представництва іноземних суб'єктів господарювання, які впроваджують сучасні світові практики, а також середні та великі вітчизняні підприємства, що удосконалюють власну діяльність на засадах концепцій загального управління якістю [4, с. 126].

В Україні на формування КСВ вливає низка факторів, серед яких [7, с. 152]:

– міжнародна практика (іноземні інвестиції);

– структура економіки (переважає галузь важкої промисловості);

– важкий регуляторний тягар («тіньова» зайнятість, приховування реальних прибутків);

– підтримка сфер освіти та охорони здоров'я;

– неефективна система соціального захисту (утримання будинків відпочинку, дитячих садків);

– трудове законодавство (високий рівень безробіття, численні порушення наявних вимог і норм законодавства, низька зайнятість жінок на ринку праці, незахищений ринок праці);

– недостатній рівень інституційної підтримки.

До комплексу першочергових стратегічних заходів для забезпечення та розвитку КСВ в Україні належать такі заходи [3, с. 10]:

– запровадити єдині підходи до розуміння соціальної відповідальності бізнесу в Україні усіма групами зацікавлених осіб;

– сприяти розвитку соціально відповідального бізнесу як чинника підвищення конкурентоспроможності економіки;

– сприяти розвитку системи нефінансового звітування з метою більшого інформування суспільства щодо реалізації соціально важливих заходів суб'єктами господарювання;

– розвивати нові та удосконалювати існуючі форми приватного та державного партнерства для екологічного, соціального й економічного розвитку територій та громад;

– створювати передумови для етичної освіти та виховання членів суспільства, забезпечення прав людини тощо.

Головними перешкодами, що стоять на шляху забезпечення та розвитку соціальної відповідальності в Україні, виступають такі обставини [5, с. 11; 7, с. 153]:

– брак фінансів, досвіду, часу та ефективних реалізаційних механізмів соціальної відповідальності бізнесу;

– соціально відповідальна діяльність не є гарантом звільнення від зайвої уваги контролюючих органів;

– складність оцінювання ефективності такої діяльності;

– недостатньо розвинутою є соціальна та благодійна діяльність, що здійснюється недержавними і державними організаціями тощо.

Вітчизняні підприємства реалізують концепцію соціальною відповідальності переважно за такими напрямами, як [2, с. 3]:

– екологічна відповідальність (запровадження програм утилізації й сортування відходів, впровадження енергозберігаючих технологій);

– трудові відносини (виплата премій, підвищення зарплати, реалізація програм із професійного зростання, надання працівникам можливості працювати за гнучким графіком);

– розвиток регіонів (допомога, спрямована на благоустрій територій, виділення коштів на благодійність тощо);

– відносини зі споживачами (надання правдивої реклами та інформації, підтримка якості продукту, тренінги для персоналу з питань обслуговування споживачів, розробка системи управління скаргами та «гарячої лінії» (контакт-центру) для споживачів);

– антикорупційні практики (відмова від хабарів за допомогу в розв'язанні бізнес-проблем).

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про те, що у сучасних реаліях корпоративна соціальна відповідальність стає одним з найважливіших факторів економічного розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання. КСВ не лише сприяє покращенню іміджу бізнесу, але й забезпечує підприємствам конкурентну перевагу та економічне зростання на довгострокову перспективу. Забезпечення та розвиток КСВ в Україні є важливим чинником та передумовою успішної імплементації концепції сталого розвитку та досягнення цілей сталого розвитку. Саме тому на вітчизняних підприємствах необхідно забезпечити формування культури соціальної відповідальності, реалізовувати концепцію на практиці, розробляти політики КСВ, проводити для співробітників заходи з питань соціальної відповідальності та етики бізнесу тощо.

Список використаних джерел: 1. Баюра Д.О. Формування системи корпоративного управління на засадах соціальної відповідальності. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка*. 2021. № 10. С. 18–22. 2. Бобко Л.О. Проблеми корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. С. 1-6. 3. Будьонна Л. Шляхи та напрями формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Соціальна політика*. 2018. № 8. С. 9–10. 4. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2019. № 17. С. 125–131. 5. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність і проблеми її сприймання суспільством. *Соціально-трудові відносини : теорія та практика*. 2021. № 2 (6). С. 6-16. 6. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Guidance on social responsibility». URL: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en 7. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність: навчальний посібник. Київ : НТУ України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.

УДК 657.1:658

Деркач М.В. здобувачка вищої освіти гр. МОА-221
Науковий керівник: **О.С. Сакун,** д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Ключові слова: *оподаткування, податкова система, податкове законодавство, національна економіка, податкові пільги*

Податкова система країни – найдієвіший інструмент державного регулювання економічних і соціальних процесів, який реформується в першу чергу. Але крім впливу на власне суспільство, рівень і стан оподаткування створює імідж, обличчя країни на міжнародному рівні.

За оцінкою 131 країни світу, яку провели фахівці видання GLOBAL INNOVATION INDEX, за підсумками 2020 року Україна опинилась на 45 місці, в 2021 р. – на 49, а за підсумками 2022 року – на 57 місці [8].

За Індексом глобальної конкурентоспроможності (*The Global Competitiveness Index*), який розраховують аналітики Всесвітнього економічного форуму (*World Economic Forum*), враховуючи крім, стабільності політики, інфляції й рівня корупції, ще й розмір податків в країни, Україна в 2021 році піднялась на одну сходинку з 55 на 54 місце [9].

Російська військова агресія проти України наразі ще більше оголила проблеми вітчизняного оподаткування, стан законодавства щодо податків.

Найголовнішим і найсерйознішим недоліком українського податкового законодавства є його нестабільність і недосконалість. Зміни, які постійно вносяться до законодавчих актів України щодо оподаткування, доволі часто стають причинами нових проблем.

Головний закон України щодо оподаткування – Податковий кодекс не містить у собі всі без винятку норми, відповідно до яких господарюючі суб’єкти і контролюючі органи зобов’язані адмініструвати та сплачувати податки і збори. А отже, регулювання здійснюється іще великою кількістю підзаконних нормативних документів, Указів Президента, постанов Кабінету Міністрів. Українське податкове законодавство лише в назвах податків схоже з європейським законодавством. А його неоднозначність тлумачення має негативний вплив не лише на діяльність суб’єктів господарювання, але й знижує інвестиційну привабливість національної економіки.

Існуюча в Україні система адміністрування податків є складною, витратною та недосконалою. Гострою проблемою повстало питання блокування податкових накладних з ПДВ, за якими підприємства мають право на зменшення своїх зобов'язань з даного податку, а в деяких випадах й отримання бюджетного відшкодування [7].

Болючим питанням для українського суспільства наразі є глибоке розшарування населення за рівнем доходів. Аналіз структури податкових надходжень Державного бюджету доводить, що податок з доходів фізичних осіб є основним джерелом його наповнення. Але застосування з 2016 року фіксованої ставки податку 18% стало головним податковим тягарем, що ліг на плечі верств населення з низькими доходами. Україна мала досвід прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в 1992 – 2003 роках й обмежено прогресивного в 2003 – 2015 рр.. Зауважимо, що більшість розвинених країн при оподаткуванні фізичних осіб застосовує прогресію, яка нівелює регресивний характер решти найбільших податків, а саме: акцизу, ПДВ, податку з продажу, які закладені у ціну товарів і сплачуються кінцевим споживачем [1].

Також все більше фахівців пропонують розширити коло податкових пільг (знижок) з ПДФО, особливо на дитячі товари і послуги, що підвищить можливість їх застосування для більшої кількості фізичних осіб, які того потребують.

Систему митно-тарифного регулювання в Україні також не можна вважати досконалою. Вона не сприяє оперативному реагуванню на зміни у торгівельних режимах в інших країн, структурі вітчизняної економіки і кон'юнктури світового ринку.

І це не остаточний перелік проблем оподаткування в Україні. На нашу думку, слід звернути увагу на міжнародний досвід. У пошуку можливих напрямків проведення реформ чинної податкової системи України корисним може стати дослідження рейтингу Індексу конкурентоспроможності податкових систем (*International Tax Competitiveness Index*), який розраховує Організація з питань оподаткування США. Даним індексом вимірюється ступінь конкурентоспроможності й нейтральності податкової системи країн ОЕСР, що включає податки на споживання, податки на доходи фізичних осіб, корпоративні податки, податок на майно, а також режим отримання прибутку [1].

Список використаних джерел: 1. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/aktualni-problemi-reformuvannya-opodatkuvannya-dokhodiv-fizichnikh 2. Верланов С. Актуальні проблеми податкової системи України. Центр Дністрянського. URL: https://dc.org.ua/news/tax-system 3. Крамар О. Яких змін потребує податкова система України? URL: https://tyzhden.ua/iakykh-zmin-potrebuie-podatkova-systema-ukrainy/ 4. Мальована Д.О., Старкова Ю.О., Шашко М.Д. Сучасна система податків України та її основні недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. №11. С. 469-472. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/122.pdf 5. Міжнародний індекс податкової конкурентоспроможності 2022. URL: https://taxfoundation.org/2022-international-tax-competitiveness-index/#Rankings 6. Хотенко О. Актуальні напрями реформування податкової системи України. ГО «Інститут правових реформ». URL: https://ngoipr.org.ua/news/aktualni-napryamy-reformuvannya-vitchyznyanoyi-podatkovoyi-systemy/ 7. Шкіндер І. Кейс підприємця: як блокування податкових накладних знищує успішний бізнес. *Українська правда*, 17.03.2023. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/17/698159/ 8. Global Innovation Index 2022. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf 9. The 2021 IMD World Competitiveness Ranking. URL: https://cedakenticomedia.blob.core.windows.net/cedamediacontainer/kentico/media/researchcataloguedocuments/pdfs/wcy2021_imd-ranking_2021.pdf

УДК 330.342.146:331.5-057.36

Децюк Т.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Децюк П.І., аспірант кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВЕТЕРАНІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Ключові слова*:** соціальне підприємництво, післявоєнний період, ветерани, працевлаштування.

З початком гібридної війни в Україні у 2014 році з'явилася низка нових соціальних та економічних проблем, серед яких і проблема працевлаштування ветеранів. Особливо складно тим, хто все своє життя присвятив військовій справі, але через поранення або значне погіршення здоров'я вимушені шукати собі роботу серед цивільних спеціальностей. Очікується загострення даної проблеми у післявоєнний період. Тож постає потреба пошуку альтернативних рішень даної проблеми. Одним з таких рішень, на наш погляд, є соціальне підприємництво.

Перш ніж аналізувати потенціал соціального підприємництва як альтернативи працевлаштування ветеранів у післявоєнний період, пропонуємо розглянути причини проблеми працевлаштування ветеранів, серед яких: психологічні бар'єри, які заважають ветеранам знайти роботу, а також упередження роботодавців, через які ветеранам важко знайти роботу.

Як зазначає К. Жученя, для багатьох ветеранів із поверненням до мирного життя боротьба не закінчується. Вони вимушені продовжувати боротися за відновлення свого фізичного здоров'я та психологічного стану, за своє нове місце у суспільстві, що безпосередньо пов'язано із працевлаштуванням. Робота, яка б мала сприяти їхній адаптації до умов цивільного життя та реінтеграції в суспільство, для ветеранів стає надзвичайно складною ціллю. Це пов'язано з одного боку із психологічними бар'єрами у самих ветеранів, а з іншого – з деякими упередженнями у роботодавців [2].

Серед психологічних бар'єрів, що заважають ветеранам знайти роботу, варто виділити наступні: незадовільний психологічний стан та травматичні спогади; ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (може проявлятися у 10-30% ветеранів); стан фрустрації після повернення (коли не збігаються очікування з реальністю); відчуття ізольованості від суспільства, яке не має військового досвіду і не може зрозуміти відчуття ветерана; проблеми з отриманням психологічної допомоги (упереджене ставлення до психологів, заперечення потреби у психологічній допомозі) [1].

Пропонуємо більш детально проаналізувати проблему з отриманням психологічної допомоги. Деякі ветерани не бажають розповідати фахівцям про свої переживання, оскільки вважають це проявом слабкості, або сумніваються у компетентності фахівця (специфічні методи діагностики та психологічної корекції можуть здаватися дитячими забавками та чимось несерйозним). Серед причин такого ставлення є загальний низький рівень культури психологічної гігієни в українському соціумі, а також стигматизація такого досвіду (наприклад, він ходить до психолога - отже хворий). Проте стабільний психологічний та емоційний стан є одним із головних чинників для реінтеграції в суспільство, зокрема і подальшого успішного працевлаштування.

Крім того, існують інші перепони на шляху успішного працевлаштування ветеранів, а саме: сумніви у власній професійній кваліфікації (може з'являтися відчуття, що за час, поки вони воювали, все змінилося, вони втратили багато навичок або не здобули потрібних та сучасних навичок); військовий досвід ветерани вважають нерелевантним для цивільних спеціальностей;

страх не знайти спільної мови з колегами, що не мають військового досвіду; небажання бути об'єктом уваги з боку колег, котрі можуть ставити неприємні питання про військовий досвід ветеранів; страх, що роботодавці упереджено поставляться до кандидата, який брав участь у збройному конфлікті; обмежені можливості працевлаштування через проблеми зі здоров'ям.

Поряд із суб'єктивними особистими причинами проблеми працевлаштування ветеранів, існують упередження роботодавців. У 2019 році громадська організація «Центр зайнятості вільних людей» на основі досвіду взаємодії з роботодавцями виділили деякі стереотипи стосовно ветеранів: більшість ветеранів мають проблеми з психікою; ветерани зловживають алкоголем; ветерани можуть знову повернутися у військо; ветерани вимагають особливого ставлення до себе та надання пільг; військовий досвід не підходить для цивільної кар'єри, тож їм краще шукати роботу в силових структурах; ветерани негнучкі та надто принципові, тому важко йдуть на компроміси [2].

У зв'язку із вищезазначеними причинами деякі ветерани обирають шлях будувати власний бізнес. Це в першу чергу пов'язано з цінностями й розумінням. Адже, коли ветеран будує власний бізнес, то може самостійно обирати в команду осіб, які розділяють цінності та погляди, розуміють та підтримують. Велике значення має саме підтримка однодумців, побратимів. Тому ветеранські бізнеси, компанії з керівниками-ветеранами або зі значною кількістю ветеранів серед працівників – це практично ідеальний варіант для професійної інтеграції ветеранів.

Ми пропонуємо розглянути соціальне підприємництво як альтернативний варіант зайнятості та побудови бізнесу для ветеранів. Як зазначає Д. Федоренко, соціальне підприємництво являє собою сучасний вид підприємницької діяльності, прибутки від якої перерозподіляються не лише на зарплату та зростання компанії, але й на вирішення певних соціальних проблем [3]. До соціальних підприємств можуть відноситися ті, які: створюють робочі місця для вразливих категорій населення (тих, кому дуже важко конкурувати на ринку праці); надають соціально важливі послуги (безкоштовно певній соціально вразливій категорії); використовують частину прибутку для соціальних змін (як правило здійснюють свою діяльність при громадській організації); реінвестують частину прибутків на вирішення соціальної проблеми (це може бути фінансування потреб певної соціальної установи чи реабілітаційного центру тощо); та інші [4].

Отже, соціальне підприємництво є альтернативним варіантом для побудови успішної кар'єри ветерана, оскільки характерними ознаками ветеранської спільноти є: дружня підтримка побратимів; підтримка сімей загиблих; підтримка тих, хто у зв'язку з участю в бойових діях отримали інвалідність або інші проблеми зі здоров'ям. Таким чином, ветерани, які будуть створювати соціальні підприємства, по-перше, самі реінтегруються в суспільство, по-друге, зможуть сприяти вирішенню низки соціальних проблем, пов'язаних із наслідками бойових дій, які відбувалися на території України.

Список використаних джерел: 1. Жученя К. Психологічні бар'єри, що заважають ветеранам знайти роботу. *Happy Monday* – офіц. веб-сайт. URL: https://happymonday.ua/specproject/shho-zavazhaye-veteranam-znajty-robotu. 2. Жученя К. 6 упереджень роботодавців, через які ветеранам важко знайти роботу. *Happy Monday* – офіц. веб-сайт. URL: https://happymonday.ua/specproject/6-uperedzhen-robotodavtsiv. 3. Федоренко Д. Соціальне підприємництво. Що це? *Fundraiser* – офіц. веб-сайт. URL: https://fundraiser.games/news/socalne-pdprimnictvo-shcho-ce/. 4. Kholiavko N., Detsiuk T., Verbytska A. (2019) Students' Social Entrepreneurship Competences. *Social Entrepreneurship. Global Perspectives*. Edited by Jan-Urban Sandal. Published by: Sandal Institute Printed by: Lasertrykk.no AS. P. 73-108.

УДК 336

Діденко О. Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Перчук,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та бізнес управління
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇНАХ

Ключові слова:*прогресивне оподаткування, ісламські країни, закят, соціально-відповідальне оподаткування.*

Оподаткування є одним з основних інструментів, які використовується державами для забезпечення своєї економічної стійкості та соціальної рівноваги. У мусульманських країнах оподаткування має свої особливості, які пов'язані з відповідними релігійними нормами та культурними традиціями. У даній роботі розглянуто особливості оподаткування в мусульманських країнах на основі аналізу досліджень Тимчик О., Карліна М. І., Ліповської-Маковецької Н. І., Корнєєва В. В., Хаустова В. Є. та Хлджаянова А. О.

Однією з головних рис ісламу є його комплексна система законів, яка охоплює всі сфери життя, включаючи економіку. Умма, як спільнота мусульман, регулюється шаріатом, який містить в собі правові норми з питань оподаткування. За шаріатом, мусульмани повинні сплачувати зобов'язання, які включають закяти (алмос) та закарім (данини).

Закяти — це обов'язковий податок на користь бідних та незаможних. За ісламом, цей податок повинен сплачуватися на підтримку малозабезпечених громадян та розвиток ісламських спільнот. Його розмір складає 2,5% від річного доходу та майна.

Закарім — це данина на розвиток соціальної інфраструктури, зокрема на підтримку мечетей, шкіл, госпіталів тощо. Розмір цієї данини не фіксований, а встановлюється за взаємною згодою між платником та отримувачем.

Окремою рисою ісламського оподаткування є заборона на сплачування процентів (ріба). Це означає, що ісламські банки та фінансові установи працюють на принципі безвідсоткового кредитування. Водночас, вони використовують інші фінансові інструменти, які відповідають вимогам шаріату.

У кожній країні є своя специфіка оподаткування, яка визначається законодавством, економічною ситуацією та іншими факторами. Загалом, можна виділити декілька основних рис ісламського оподаткування.

Перша особливість полягає в тому, що держави здебільшого прагнуть забезпечити соціальну рівність та підтримку бідних шляхом збору податку від заможних. Це означає, що частіше за все встановляється прогресивна система оподаткування, де більш високі ставки застосовуються до великих доходів.

Друга особливість полягає в тому, що держави здебільшого прагнуть забезпечити розвиток економіки та інфраструктури через збір данин на рівні зборів від бізнесу та інших груп. Також можуть встановлюватися пільги для інвестицій в певні сектори економіки.

Третя особливість полягає в тому, що в деяких мусульманських країнах існує практика відповідального оподаткування. Ця практика передбачає, що платник данини повинен нести відповідальність перед суспільством та Богом за використання своїх доходів та майна. Він повинен бути відкритим щодо своїх доходів та внести відповідну данину, яка відповідає його статусу та фінансовій спроможності.

Четверта особливість полягає в тому, що в деяких мусульманських країнах існує система «закату». Це є додатковою даниною, яку повинні сплачувати мусульмани, що мають достатній

рівень доходів та майна. Закат повинен бути сплачений один раз на рік та складається з певної частки вартості майна понад певний рівень.

Ісламське оподаткування має свої переваги та недоліки. З одного боку, воно забезпечує соціальну рівність, розвиток економіки та інфраструктури, а також підтримує відповідальність перед суспільством та Богом. З іншого боку, воно може бути обмеженою для бізнесу та інвесторів, а також може залежати від державної політики та рівня корупції.

У підсумку, ісламське оподаткування має свої особливості, які відображають вимоги ісламської етики та законодавства. Визначальні риси включають прогресивну систему оподаткування, заборону на сплачування процентів, практику відповідального оподаткування та систему «закату».

Список використаних джерел: 1. Карлін М. І., Ліповська-Маковецька Н. І. Податкові системи країн Азії : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 240 с. 2. Корнєєв В.В., Хаустова В.Є., Ходжаян А.О. Прогресивне оподаткування індивідуальних доходів в ісламських країнах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2019. Вип. 1 (205). С. 56-59. 3. Тимчик О. Економіка та релігія: теорія і практика взаємовпливу. Монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 312 с.

УДК 330.33: 004.738.5

Дубель М.В., доктор філософії, асистент кафедри політології та державного управління
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЦИФРОВОЇ ДИСТРИБУЦІЇ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *діджиталізація, сталий розвиток, інноваційна діяльність, цифрова дистрибуція, глобалізація.*

Цифрова дистрибуція – процес доведення цифрових товарів та послуг від виробника до споживача шляхом використання цифрових каналів збуту [1]. Вплив цифрової дистрибуції на досягнення Цілей сталого розвитку проявляється у різних напрямках. Цифрова дистрибуція може сприяти вирішенню такої цілі сталого розвитку, як подолання бідності через комплексний характер впливу. Розвиток мережі розповсюдження інформації обов’язково призведе до підвищення рівня освіти та культури населення найбідніших країн. Підвищення рівня освіти призведе до зростання доходів населення, зробить ринки найбідніших країн більш цікавими для інвесторів, сприятиме підвищенню кваліфікації робочої сили в країнах, що розвиваються.

Прикладом такого впливу може бути будь-яка країна з числа нових індустріальних. Розвиток виробництва та застосування інформаційно-комунікаційних технологій призвів до підвищення доходів населення, підвищення якості життя, що, в свою чергу, призвело до ще більш стрімкого зростання обсягів розвитку цифрової дистрибуції. Виникає свого роду замкнене коло – інформація породжує знання. Знання перетворюється в кваліфікацію, яка збільшує дохід. Все більша частка доходу йде на задоволення інтелектуальних потреб, що призводить до зростання якості життя. Задля підтримки високої якості життя суспільство потребує ще більше інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що цифрова дистрибуція сприяє подоланню бідності, запропоновуючи інтелектуальний продукт, викликаючи у споживачів потребу в розвитку.

Вирішення проблеми подолання бідності автоматично призводить до досягнення другої цілі сталого розвитку – подолання голоду. Окрім зростання доходів населення, позитивний внесок цифрової дистрибуції у вирішення проблеми подолання голоду полягає в можливості отримання спеціальних знань з особливостей ведення сільського господарства в різних регіонах та різних агрокліматичних умовах. Розповсюдження корисної інформації допоможе перевести сільське господарство у всьому світі на шлях інтенсивного розвитку за рахунок впровадження новітніх розробок аграрної техніки та сучасних технологій. Сталий розвиток сільського господарства неможливий без застосування сучасної інформаційної основи, автоматизованих систем та застосування інтелектуальних систем керування виробничими процесами в агропромисловому комплексі. Навіть інформація про зміни кліматичних умов може стати вирішальною при окремих виробничих процесах у сільському господарстві. Вплив цифрової дистрибуції вкрай важливий для сталого розвитку агропромислового комплексу, забезпечення продовольчої безпеки, ліквідації голоду.

Гідна праця та економічне зростання – наступна ціль сталого розвитку. Перехід до постіндустріальної стадії соціально-економічного розвитку зробив інформацію головним фактором виробництва. Економічне зростання у сучасному розумінні не повинно асоціюватися зі збільшенням кількісних показників. Вплив цифрової дистрибуції на досягнення цілей сталого розвитку відбувається через деіндустріалізацію світового господарства. Формування потреби у задоволенні інтелектуальних потреб, забезпечення якості життя, сприятливого навколишнього середовища замість придбання додаткових матеріальних благ призвели до скорочення матеріального виробництва у найбільш розвинених країнах. Ця ідеологія за допомогою цифрової дистрибуції та інформаційно-комунікаційних технологій має все більше розповсюдження у всьому світі.

Дев’ята ціль сталого розвитку пов’язана з розвитком виробництва, розбудовою інфраструктури та запровадженням інновацій. Результатами техногенного типу розвитку стало значне скорочення запасів мінеральних ресурсів, забруднення навколишнього природного середовища відходами промислових підприємств, забруднення поверхневих та ґрунтових вод – джерел водопостачання населення, промисловості, сільського господарства. Накопичення відходів діяльності промислових гігантів можна порівняти з результатами діяльності геологічних процесів. Знищення лісових масивів набуло катастрофічних темпів. Все більше видів живих істот втратили природні ареали існування та були поставлені на грань знищення. В найбільш заселених територіях планети природні екосистеми частково були знищені та змінені на природно-антропогенні.

Наступною ціллю сталого розвитку є відповідальне споживання та виробництво. Це дуже важлива складова концепції сталого розвитку, яка базується на принципі пріоритетності якісних показників над кількісними. Вплив цифрової дистрибуції на досягнення цієї цілі сталого розвитку повинен відбуватися через формування відповідного ставлення до потреб у суспільстві. Споживачі повинні розуміти негативні наслідки техногенного способу виробництва та надмірного споживання благ. Розумне споживання повинно забезпечити задоволення потреб без зайвого навантаження на навколишнє середовище.

Відповідно до зміни поведінки споживачів змінюється і структура виробництва. Замість виробництва матеріальних благ зростає частка виробництва інтелектуального продукту. І в цьому також проявляється вплив цифрової дистрибуції на досягнення цілей сталого розвитку.

Вплив цифрової дистрибуції на досягнення такої цілі сталого розвитку, як пом’якшення наслідків зміни клімату, пов’язаний зі впливом на зміну структури виробництва та споживання. Скорочення споживання матеріальних благ призведе до скорочення негативних наслідків господарської діяльності, що позитивно позначиться на процесі зміни клімату. Крім того,

цифрова дистрибуція сприяє формуванню уявлення населення про взаємозв'язки між різними компонентами екосистем та впливом господарської діяльності на стан природніх екосистем [2].

Таким чином, перетворення концепції сталого розвитку в головну парадигму розвитку сучасного суспільства мало вплив на трансформацію системи дистрибуції та сприяло розвитку цифрової дистрибуції. У свою чергу, розвиток та трансформація системи дистрибуції певним чином впливають на досягнення цілей сталого розвитку. Цифрова дистрибуція в цих умовах набула міцного фундаменту для свого розвитку. Пропозиція цифрового контенту передбачає вирішення цілей сталого розвитку та задоволення користувачів в інтелектуальному продукті, що формує новий світогляд, заснований на принципах розумного споживання, певних обмежень, пошуку шляху гармонізації взаємостосунків між суспільством та навколишнім природним середовищем

Список використаних джерел: 1. Дубель М.В. Трансформація бізнес-процесу дистрибуції під впливом глобальної діджиталізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022. 250 с. 2. Дубель М. Циркулярна економіка як механізм досягнення цілей сталого розвитку в умовах глобалізації та діджиталізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1354. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-13.

УДК 005:339.138

Дубовик А. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.А. Смирнова**, старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ключові слова: *цифрова трансформація, інтеграція бізнес-процесів, автоматизація діяльності підприємств, аналітикиа даних та інтелектуальних систем для оптимізації рішень, моніторинг ринкових тенденцій, цифрові канали комунікації, підтримка екологічних стандартів, високий рівень кібербезпеки та захисту інформації*

В сучасному світі, де цифрова трансформація є одним із головних тенденцій, розвиток систем менеджменту стає надзвичайно важливим. Зараз компанії в усіх сферах діяльності використовують цифрові технології для оптимізації своїх бізнес-процесів, забезпечення ефективної комунікації зі споживачами та партнерами, а також для збору та аналізу даних.

Цифрова трансформація потребує від підприємств не лише впровадження нових технологій, але й оновлення підходів до управління бізнесом. Існуючі системи менеджменту не забезпечують достатньої гнучкості та швидкості реакції на зміни в економічному середовищі та потребах клієнтів.

У зв'язку з цим, на сьогоднішній день актуальним стає питання розробки та впровадження сучасних систем менеджменту, які б забезпечували компаніям необхідну гнучкість та швидкість реагування на зміни, а також були орієнтовані на цифрову еру [1, с.76].

У даному контексті, розгляд тенденцій розвитку систем менеджменту в епоху цифрової трансформації є дуже важливим для розуміння сучасних викликів та можливостей, які відкриваються перед підприємствами у цьому контексті.

Одна з головних тенденцій розвитку систем менеджменту в епоху цифрової трансформації - це зростання значення інтеграції бізнес-процесів та автоматизації діяльності підприємств. Це забезпечує підвищення ефективності та оптимізації роботи підприємств, а також зниження витрат на ресурси. У цьому контексті, розвиток систем управління електронними документами, системи управління взаємодією зі споживачами та інші цифрові технології дозволяють підприємствам покращити якість своєї діяльності та збільшити конкурентоспроможність.

Ще однією важливою тенденцією є використання аналітики даних та інтелектуальних систем для оптимізації рішень та стратегій управління. Підприємства використовують аналітичні та прогностичні моделі для покращення процесів прийняття рішень та моніторингу ринкових тенденцій, що дозволяє їм вчасно реагувати на зміни в бізнес-середовищі та використовувати можливості, які надає цифрова трансформація [2, с.113].

Також варто зазначити, що в епоху цифрової трансформації, зростає значення ефективного взаємодії з клієнтами та партнерами. Підприємства використовують цифрові канали комунікації, такі як соціальні мережі, електронна пошта, месенджери, щоб забезпечити швидкий та зручний доступ до інформації про свої продукти та послуги. Крім того, підприємства використовують цифрові технології, такі як чат-боти та інші інтерактивні інструменти, для автоматизації процесів взаємодії зі споживачами та партнерами.

Іншою тенденцією розвитку систем менеджменту є зростання значення екологічної складової. В епоху цифрової трансформації, підприємства все більше звертають увагу на екологічний вплив своєї діяльності, а також на використання екологічно чистих матеріалів та технологій. У цьому контексті, розвиток систем менеджменту повинен забезпечувати підтримку екологічних стандартів та нормативів.

Нарешті, важливою тенденцією розвитку систем менеджменту є забезпечення високого рівня кібербезпеки та захисту інформації. Зростання кількості кібератак та кіберзлочинності ставить перед підприємствами завдання забезпечення високого рівня захисту своїх даних та інформації про клієнтів та партнерів [3, с.78].

У цілому, цифрова трансформація ставить перед підприємствами нові виклики та вимагає від них адаптації та удосконалення систем менеджменту. Розвиток цифрових технологій та нові вимоги клієнтів та партнерів вимагають від підприємств зміни свого підходу до управління та збільшення ефективності бізнес-процесів. Таким чином, тенденції розвитку систем менеджменту в епоху цифрової трансформації визначають необхідність впровадження нових технологій та адаптації до нових вимог ринку.

Підприємства, які виявлять гнучкість та швидкість адаптації до нових тенденцій, зможуть підвищити свою конкурентоспроможність та збільшити свій ринковий потенціал. Однак, успіх у цьому контексті залежить не лише від впровадження нових технологій, але й від здатності керівництва підприємства до стратегічного мислення та впровадження інноваційних підходів до управління.

Отже, у контексті цифрової трансформації, тенденції розвитку систем менеджменту відображають важливі виклики та можливості, які надає нова ера для розвитку бізнесу та його оптимізації. Успішне використання цих можливостей дозволить підприємствам бути конкурентоспроможними та забезпечити стабільний розвиток у майбутньому.

Список використаних джерел: 1. Безусенко В. М Системи менеджменту якості: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 256 с. 2. Міркін Б.М. Основи менеджменту:

навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 352 с. 3. Дубініна М.В Основи маркетингу: підручник. Київ: Видавничий дім «КМ-Букс», 2021. 400 с.

УДК 338.24:005.334.2

Єжелий Ю. О., асистент кафедри міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
м. Полтава, Україна

СТРАТЕГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ БІЗНЕС-ОДИНИЦІ

Ключові слова: сталий розвиток, бізнес-одиниця, стратегічна орієнтація, ланцюг постачання, соціальна відповідальність.

Сталий розвиток – швидко зростаюча та інноваційна концепція, яка набуває все більшого значення в більшості компаній по всьому світу. Згідно з дослідженням McKinsey Global [3], вона стає центральним фокусом бізнес-стратегій. Історично компанії ставили за мету зниження витрат та покращення своєї репутації, проте тепер вони прагнуть інтегрувати сталий розвиток в свою місію, цілі та цінності. Концепція сталого розвитку вимагає взаємодії, довгострокової перспективи та зміни мислення, щоб створити додаткову вартість, шляхом покращення фінансових показників, екології (глобального потепління, виснаження природних ресурсів, зростаючого екологічного забруднення) та соціальних проблем (нерівність, захворювання). Стратегічна орієнтація на сталий розвиток передбачає прогресивний підхід до інтеграції економічних (фінансових), екологічних та соціальних питань у прийнятті бізнес-рішень. В той час як економічна орієнтація фокусується на прибутку, компанії у XXI столітті також повинні адаптувати свої стратегії, щоб реалізовувати напрям, спрямований на людей та екологію. Компанії, які прагнуть досягти сталого розвитку, наголошують на довгострокових цілях та соціально відповідальних діях. Стратегія сталого розвитку може зменшити споживання енергії та води, знизити витрати та збільшити прибутки на 60% [3]. Балансуючи ці три аспекти сталого розвитку з фінансовими та нефінансовими цілями, компанії мають за мету забезпечити співпрацю акціонерів та основних зацікавлених сторін.

Оскільки компанії діють в невизначеному та швидкозмінному середовищі, вони є досить чутливими до глобальних змін. Тому, важливим питанням є те, чи сприяє стратегічна орієнтація на сталість загальній стійкості бізнес-одиниці. Зазвичай, бізнес-одиниці стикаються з жорсткою конкуренцією, проблемами з зовнішніми зацікавленими сторонами та безліччю внутрішніх проблем. Крім того, вони борються з більш широкими економічними проблемами, негативними політичними режимами, соціальними та екологічними тисками та пандемічними захворюваннями. Під час пандемії COVID-19 було виявлено чотири основні проблеми, пов'язані з управлінням основними зацікавленими сторонами: питання, пов'язані з віддаленою роботою; питання безпеки; проблеми ланцюга вартості; оцифрування та проблеми з IT [1]. Незважаючи на різноманітні виклики та загрози, для свого розвитку бізнес-одиниці прагнуть їх подолати та адаптуватися. Сталий розвиток в організаційному контексті – це досить нова концепція, яка набирає популярності в умовах протистояння з сучасними ризиками та змінами. Ця концепція не стосується лише адаптації до гострих криз, а й охоплює можливість передбачення майбутніх критичних подій, що виникають внаслідок нових тенденцій. Організаційна стійкість – це здатність бізнес-одиниці передбачати потенційні загрози, ефективно управляти негативними подіями та адаптуватися до нестабільних умов [2].

Стратегічна орієнтація на сталий розвиток означає неперервне та превентивне зобов'язання бізнес-одиниці інтегрувати економічні, екологічні та соціальні пріоритети в бізнес-рішення. Існує чотири базові напрями для підтримки концепції стратегічної орієнтації на сталий розвиток:

– кореляція економічних цілей сталого розвитку з соціальними та екологічними цілями;
– регулярна комунікація на тему сталого розвитку;
– впровадження основних цінностей сталого розвитку у загальну бізнес-модель;
– розподіл відповідальності за сталий розвиток між усіма відділами, співробітниками та основних учасників ланцюга поставок.

Бізнес-одиниці, які орієнтовані на сталий розвиток, намагаються вирівняти стратегічний рівень занепокоєння відносно навколишнього середовища та суспільства в поєднанні з економічними цілями. Для досягнення цього бізнес-одиниці повинні інтегрувати екологічні та соціальні складові у своє бачення, основні цінності, місію, різноманітні політики та стратегічні плани, щоб забезпечити стратегічне управління та самостійність. Крім того, необхідно регулярно вимірювати та здійснювати оцінку конкретних екологічних та соціальних цілей.

Стійке економічне спрямування передбачає від бізнес-одиниці активної уваги до питань сталого розвитку в фінансових планах та прийнятті рішень. Стала соціальна орієнтація охоплює орієнтацію внутрішньої соціальної стратегії бізнес-одиниці (здоров'я, безпеку та захист прав працівників, їх участь у процесі прийняття рішень та захист персональної інформації клієнтів) і зовнішню орієнтацію соціальної стратегії, зосереджену на забезпеченні цінностей для її ключових зацікавлених сторін в рамках ланцюга постачання та суспільства в цілому. Екологічна орієнтація сталого розвитку може бути використана для зменшення шкідливих викидів, збалансоване використання природних ресурсів, запобігання розливам природніх ресурсів та переробки відходів. Компанії повинні враховувати екологічні питання у своїй стратегічній спрямованості, щоб зменшити довгострокові витрати, позитивно впливати на навколишнє середовище та покращувати життя людей. Отже, стратегічна орієнтація на сталий розвиток повинна бути, в першу чергу, закріплена у філософію бізнес-одиниці, щоб служити основою для реалізації операційного планування, чітких дій та програм.

Список використаних джерел: 1. Єжелий Ю. Сучасні тенденції цифрової трансформації міжнародного бізнесу. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 90. С. 22–24. 2. Duchek S. Organisational resilience: a capability-based conceptualisation, *Business Research*, 2020. Vol. 13. № 1, pp. 215-246. 3. How the E in ESG creates business value. URL: https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/sustainability-blog/how-the-e-in-esg-creates-business-value (дата звернення: 07.04.2023 р.).

УДК 368.02

Журавель В. С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Ю.Б. Кашубіна,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Ключові слова: *фінансові результати, фінансові результати діяльності страхової компанії, формування фінансових результатів*

Розвиток ринкового типу економіки в Україні висуває об'єктивні вимоги до формування повноцінного та дієвого страхового ринку, спроможного забезпечити захист інтересів учасників страхових процесів та мінімізувати ризики їх діяльності внаслідок настання непередбачуваних ситуацій, що сприяє фінансовій стабільності та соціально-економічному процвітанню держави. Страхові компанії мають постійно та системно підтримувати достатній рівень ліквідності та платоспроможності, щоб у разі виникнення страхового випадку у визначений час забезпечити вчасну виплату страхового відшкодування страхувальнику. Прибуток страхової компанії як позитивний фінансовий результат її діяльності є одним з джерел підтримки фінансової стійкості. Тому аналіз фінансових результатів діяльності страхової компанії дає можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення, які забезпечуватимуть стабільне, успішне її функціонування та у подальшому сприятимуть збільшенню прибутку. Стратегічна роль і значення прибутку зумовлює необхідність аналізу та оцінки усіх складників, що формують фінансовий результат страховика [1].

Нами досліджено процес формування прибутку на прикладі ПрАТ "СК "АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ", яка посідає лідируючі позиції на ринку страхових послуг за обсягом сформованих активів та страхових резервів, а також є провідною страховою організацією в Україні [3].

Динаміку доходів, витрат, та чистого фінансового результату ПрАТ "СК "АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ" за 2019-2021 рр. представлено на рис. 1.

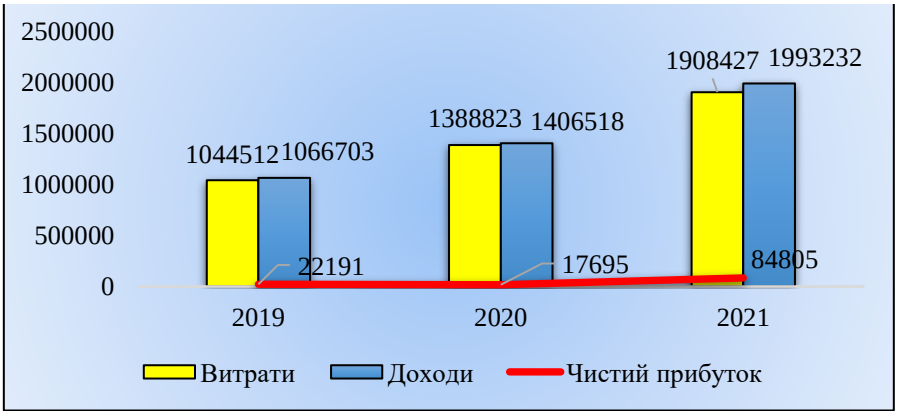

Рисунок 1 – **Динаміка доходів, витрат і чистого фінансового результату ПРАТ "СК "АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ" за 2019-2021 рр., тис. грн. (розроблено автором на основі [3])**

Результати аналізу свідчать про в цілому прибуткову діяльність ПрАТ "СК "АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ" протягом аналізованого періоду. Однак слід зазначити, що у 2020 р. доходи досліджуваної страхової компанії зростали повільніше за витрати, тому чистий прибуток зменшився з 22191 тис. грн. до 17695 тис. грн., тобто на 20,26%. У 2021 р. страховій компанії вдалося отримати більші доходи та уповільнити зростаючі витрати, в результаті чого сформовано майже в 5 разів більший фінансовий результат порівняно з попереднім роком.

Проведений аналіз дозволив виявити специфічні ознаки формування прибутку, які полягають у таких положеннях [3]:

– через сферу діяльності страховика у компанії виникає перелік доходів та витрат, які не є характерними для інших суб’єктів господарювання;

– оскільки страхові компанії розподіляються за видами діяльності на страхування життя та ризикове, це зумовлює для кожного виду відмінний алгоритм визначення прибутку від страхової діяльності;

– необхідність формування страхових резервів, яка зумовлена часовим розривом між отриманням страхової премії та її використанням на виплату страхових відшкодувань.

Таким чином, фінансовий результат страховика у загальноприйнятому розумінні є величиною, отриманою від зіставлення сукупних доходів і витрат. Специфічний процес формування прибутку страховика зумовлений тим, що страхування як підприємницька діяльність має свої особливості, такі як акумуляція страхових внесків, формування страхового фонду та перерозподіл ризику щодо нанесення заподіяної шкоди.

Список використаних джерел: 1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страховасправа. Київ: Знання, 2005. 351 с. 2. Іванова А.П., Шаповал Л.П. Особливості формування прибутку страхової компанії. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1110–1116. URL:http://www.economyandsociety.in.&ua/journal/13_ukr/186.pdf. 3. Офіційний веб-сайт страхової компанії «ПЗУ Україна». URL:https://arsenal-ic.ua/

УДК: 336.71:339.138

Заєць Є.Ю., магістрант з маркетингу
Науковий керівник: **В.І. Шумкова,** канд. екон. наук, старший викладач кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ІНСТРУМЕНТИ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ

Ключові слова: *банки; банківський маркетинг; інструменти маркетингу; реклама.*

Маркетинг є необхідним елементом діяльності банку і відіграє важливу роль в досягненні бізнес-цілей та підвищенні конкурентоспроможності банку на ринку. Основні причини, чому банки потребують маркетингу, включають наступне: залучення та утримання клієнтів, розробка та продаж нових продуктів та послуг, підвищення фінансової свідомості споживачів та рівня їх обізнаності щодо діяльності банку, підвищення рівня задоволеності клієнтів та як наслідок збільшення прибутків.

Банківський маркетинг - це комплекс заходів, спрямованих на просування банківських продуктів та послуг з метою залучення та утримання клієнтів та збільшення прибутковості банку. Основними елементами банківського маркетингу включають такі: розуміння потреб та очікувань клієнтів; взаємодія з клієнтами банку як наявними так і потенційними; розробка та просування продуктів та послуг; сегментація ринку та вибір цільової аудиторії; реклама та просування; аналіз результатів [2, 4 с. 1249].

Метою банківського маркетингу є досягнення певних цілей, пов'язаних зі збільшенням прибутку, залученням та утриманням клієнтів, підвищенням відомості про банк, розвитком нових продуктів та послуг, підвищенням рівня задоволеності клієнтів та ін. Конкретизуємо загальну мету банківського маркетингу за допомогою розмежування основних цілей його впровадження у діяльність фінансових установ даного типу:

1. Залучення нових клієнтів - банки зазвичай вкладають чимало зусиль у залучення нових клієнтів, для чого використовують різноманітні канали маркетингу, такі як реклама, прямий маркетинг, телемаркетинг, соціальні мережі та інші.

2. Утримання та розширення клієнтської бази - банки намагаються підтримувати стабільний потік клієнтів та розвивати відносини з ними, щоб збільшити кількість послуг, які вони отримують від банку.

3. Підвищення рівня задоволеності клієнтів - банки вкладають зусилля в підвищення рівня задоволеності клієнтів, щоб зберегти їх у своїй клієнтській базі та залучити нових клієнтів, які дізнаються про добрі відгуки.

4. Підвищення прибутковості - банки зазвичай мають ціль збільшувати прибуток шляхом збільшення обсягу продажів, зниження витрат на маркетинг та інших діях.

5. Розвиток нових продуктів та послуг - банки постійно розробляють нові продукти та послуги для приваблення нових споживачів, розширення меж ринку та створення конкурентних переваг [3 с. 159].

Банківський маркетинг є специфічним різновидом маркетингу у зв'язку із сферою його використання та особливостями функціонування банків. До основних особливостей банківського маркетингу можна віднести:

1. Регулювання - банківський сектор піддається регулюванню законодавством, що може обмежувати дії банківського маркетингу та вимагати додаткових витрат на дотримання вимог.

2. Висока конкуренція - банківський сектор є одним з найбільш конкурентних на ринку, тому банки мають змагатися за клієнтів та намагатися вигідно виділятися серед інших банків.

3. Консерватизм - банківський сектор має традиційну консервативну культуру, яка може затримувати впровадження нових маркетингових ідей та стратегій.

4. Високий рівень довіри - банківські продукти та послуги пов'язані з грошима та фінансовими ризиками, тому банки повинні здобувати та зберігати високий рівень довіри клієнтів, що може вплинути на маркетингові рішення.

5. Клієнтський орієнтований підхід - банки повинні ставити клієнтів на перше місце та забезпечувати високий рівень обслуговування, а це вимагає від банківського маркетингу привернення уваги до потреб та бажань клієнтів.

6. Використання технологій - сучасні технології та інтернет дозволяють банкам створювати нові канали залучення та обслуговування клієнтів, що вимагає від банківського маркетингу специфічних знань та навичок.

7. Сезонність - деякі банківські продукти та послуги можуть мати сезонний характер, у зв'язку із наявністю сезонних потреб у існуючих та потенційних споживачів [2].

Реалізація маркетингу у банках не можлива без специфічних інструментів, які використовуються в комплексі для досягнення мети банківського маркетингу. Серед таких інструментів необхідно виділити наступні:

- реклама - це просування продуктів та послуг банку через рекламні канали, такі як телебачення, радіо, преса, Інтернет, соціальні мережі та інші;

- прямий маркетинг - це використання різних методів для залучення нових та утримання існуючих клієнтів, таких як розсилки, телефонні дзвінки, електронна пошта та інші;

- брендування - це процес створення та підтримки іміджу банку через використання брендів, логотипів, слоганів та інших елементів;

- маркетингові дослідження - це збір та аналіз інформації про потреби та побажання клієнтів, їхній досвід використання послуг банку та інші фактори, що впливають на рішення клієнтів про вибір банку;

- підтримка продажів - це надання клієнтам інформації про продукти та послуги банку, їхніх вигодах та умовах використання;

- публічні відносини - це збір та розповсюдження інформації про банк через засоби масової інформації, зокрема, прес-релізи, інтерв'ю, статті та інші;

- торговельний маркетинг - це співпраця з торговими партнерами, яка полягає у спільній просуванні продуктів та послуг банку через різні точки продажу, такі як магазини, ресторани та інші [1, 4 с. 1246].

Отже, сьогодні банківський маркетинг розглядається переважно як пошук та використання банком найбільш вигідних ринків банківських продуктів з урахуванням потреб клієнтури. Це потребує чіткої постановки цілей банку, формування шляхів і способів їхнього досягнення й створення потрібних заходів для реалізації планів.

Список використаних джерел: 1. Гірняк В. В. Сучасні інструменти маркетингу в продажу банківських продуктів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент.* 2017. Вип. 23 (2). С. 55−58. URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/14.pdf 2. Радченко О.В. Сучасні тенденції розвитку банківського маркетингу та проблеми його впровадження в банках України. URL: https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2656/2694 3. Стрельченко О., Скорик В. Характеристика банківського маркетингу як складника діяльності публічної адміністрації у сфері економіки та фінансів. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 6. С. 156–161. 4. Ткачук В.О., Тимків А.О. Банківський маркетинг: сутність, особливості, еволюція. *Економіка і суспільство.* Вип. 13. 2017. С. 1244—1250.

УДК 339

Зорій Р.І., аспірант
Науковий керівник: **Л.І. Чернобай**, канд. екон. наук, професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

МОТИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ

Ключові слова: *зовнішній ринок, механізм виходу, процес виходу на зовнішній ринок, мотиваційний механізм.*

Підприємство, як суб’єкт підприємницької діяльності потребує постійного удосконалення і розвитку. Одним з елементів розвитку підприємства є його вихід на зовнішні ринки [1;3]. Вихід будь-якого суб’єкта на зовнішні ринки потребує складання ретельного плану дій.

Управління процесом виходу підприємства на зовнішні ринки необхідно здійснювати за допомогою загальних функцій менеджменту, а саме: планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання [2]. На першому етапі слід зібрати якомога більше інформації про чинники впливу на діяльність організації, оцінити можливі ризики та загрози, проаналізувати потенційних конкурентів, розрахувати прогнози на майбутні періоди. На етапі організування важливим є розподіл посадових обов’язків між працівниками підприємства, встановлення відповідальних осіб за процеси виходу на зовнішні ринки, реалізації оперативного та стратегічного планування тощо.

Мотивування є важливим етапом, оскільки від якості застосування мотиваційних механізмів залежить ефективність продуманої стратегії. Мотиваційні механізми доцільно було б застосовувати у двох випадках: перший – для працівників підприємства, з метою стимулювання їх трудової активності та другий – визначити основні мотиви для організації від виходу на зовнішні ринки. Визначення ключових переваг та недоліків як елементів мотиваційного механізму є важливою складовою. Перевагами мотиваційного механізму виходу підприємств на зовнішні ринки є:

- зниження витрат виробництва за допомогою використання ефективніших виробничих потужностей;
- використання спрощених процедур реєстрації для нових одиниць бізнесу;
- використання пільгових умов від уряду для нових одиниць бізнесу;
- зниження залежності від внутрішнього ринку;
- підвищення престижу організації на внутрішньому ринку як суб'єкта міжнародних економічних відносин.

Недоліками мотиваційного механізму виходу підприємств на зовнішні ринки є:

- невідповідність очікуваного рівня прибутку від провадження міжнародної економічної діяльності;
- реорганізація умов виробництва та самої продукції до вимог зовнішнього ринку;
- додаткові фінансові витрати тощо.

Функції контролювання та регулювання покликані моніторити весь процес виходу підприємства на зовнішні ринки, усувати процеси відхилення чи мінімізувати несприятливі ситуації.

Таким чином, успішність виходу підприємства на зовнішній ринок залежить від ряду взаємопов'язаних елементів: аналізування переваг і недоліків виходу на зовнішній ринок, дотримання функцій управління (планування, організування, мотивування, контролювання і регулювання), дослідження чинників впливу на діяльність підприємства, формування SWOT та PEST аналізу діяльності підприємства. Дослідження вище вказаних елементів вливатиме на стан розвитку міжнародної економічної діяльності досліджуваного підприємства із зовнішнім ринком.

Список використаних джерел: 1. Вацик Н.І, Чернобай Л.І. Особливості розвитку експортної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств з урахуванням міжнародних стандартів. *ІІ Міжнародна інтернет-конференція «Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2016. с. 45-46. 2. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: [навчальний посібник] 2-е вид. доп. і перероб. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід». 2003. 352 с. 3. Семенець В.В., Шинкаренко Р.В. Сутність та особливості форм виходу підприємств на зовнішні ринки. *СХІДНА ЄВРОПА: ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ.* Випуск 1 (12). 2018. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/SHinkarenko-R.V.-Semenets-V.V.pdf

УДК 331

Іванова К. В., здобувач вищої освіти.

Науковий керівник: **Е.Ю. Терещенко**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів підприємства

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна.

МІСЦЕ РИНКУ ПРАЦІ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Ключові слова*: *економіка, економічна система, ринок, ринок праці, система ринків, ринкова економіка.

Успішне функціонування всіх ринків забезпечує розвиток економіки держави. Ринок праці займає значне місце в системі ринків.

Поняття ринку праці та його вплив на різноманітні економічні та соціальні явища є багатогранним. Вагома соціальна та економічна роль ринку праці у розвитку економіки та суспільства стимулює науковців ще більш глибоко досліджувати особливості ринку праці, фокусуючи увагу на різних актуальних, на їхній погляд, аспектах.

Як економічна категорія ринок праці є складною системою відносин щодо обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили і розміщення працівників у системі суспільного поділу праці за законами товарного виробництва і обігу. [1]. Економіка на ринку праці є сферою використання трудового потенціалу та його капіталізації.

Ринок праці за своєю суттю схожий до інших ринків, оскільки формування й функціонування ринку праці ґрунтується на тих самих економічних законах: попиту й пропозиції, конкуренції, вартості та грошового обігу.

Ринок праці є ключовим елементом ринкової економіки, який визначає рівень зайнятості та заробітної плати через механізм попиту та пропозиції на працю. Цей ринок залежить від рівня освіти та кваліфікації працівників, рівня безробіття та демографічної ситуації в країні. Інфраструктура ринку праці та трудове законодавство визначають його вплив на трудовий потенціал та розподіл праці по галузях, професіях та регіонах країни.

Одним з основних питань дослідження економіки праці є вивчення понятття ринку праці. Він становить систему організації найманої праці на основі ринкових законів, що містить роботодавця (який висуває попит на працю), найманих робітників (які формують на цьому ринку пропозицію праці), а також механізми й інститути погодження інтересів працівників і роботодавців. Саме через ринок праці найважливіший національний ресурс – людський капітал – розподіляють по регіонах країни, галузях і видах виробництва, професіях і підприємствах. Саме через ринок праці мільйони працівників знаходять відповідну для себе роботу, а сотні тисяч підприємців – потрібних працівників. [2].

Праця відіграє винятково важливу роль у здійсненні й розвитку людського суспільства й окремо кожного громадянина. Завдяки праці багатьох тисяч поколінь людей накопичений величезний потенціал продуктивних сил, колосальне суспільне багатство, сформована сучасна цивілізація. Подальший прогрес людського суспільства неможливий без розвитку виробництва й праці. У свою чергу, праця дає розвиток економіці, з подальшою віддачею резурсів з економіки на розвиток ринку праці. Цей процес іде взаємопов’язаний, окремо вони не будуть функціонувати.

Ринок праці як частина ринкової структури забезпечує рух товарів і послуг, спрямовуючи та вилучаючи ресурси з галузей народного господарства відповідно до руху капіталів і товарів. На відміну від інших типів ринків ринок праці має не тільки ресурсний, товарний характер, а й породжує незрівнянно більше економічних і соціальних проблем (бідність, безробіття, інфляцію тощо), соціальну напруженість у суспільстві (мітинги, демонстрації протесту, страйки тощо), сучасні могутні громадські рухи та соціальні революції, а також різноманітні організації найманих працівників (партії, профспілки, молодіжні організації, товариства споживачів тощо), організації роботодавців. [3].

Сучасна економіка держави потребує висококваліфікованих працівників, а їх робота, відповідно, - гідної заробітної плати. За відповідні доходи населення буде сформований платоспроможний попит, який виступає рушієм розвитку та зростання ринкової економіки. Для досягнення економічного зростання необхідним умовою є підвищення рівня добробуту, який не є лише його наслідком.

Перехід до цифрової економіки суттєвим чином змінює ринок праці. Активний розвиток і поширення інформаційних технологій в суспільстві призвели до формування нової соціально-трудової структури, яка характеризується інноваційними формами зайнятості.

Стрімкий розвиток цифрової економіки змінює напрями та тенденції розвитку ринку праці. Серед ключових напрямів можна назвати: технологічний прогрес, автоматизація та роботизація; нові форми зайнятості, особливо серед молоді; розвиток нових трудових відносин; трансформація поняття «робоче місце»; зростання виду зайнятості через віддалений доступ до робочого місця. [4].

Таким чином, ринок праці – це економічна структура, яка має специфіку процесу погодження попиту та пропозиції. Товар, який обертається на цьому ринку, особливий – це праця, невіддільний від людини. Ринок праці безпосередньо сприяє всебічному розвитку економіки, людини та суспільних відносин. Чим вищий рівень розвитку економіки й суспільних відносин, тим більше зростає потреба до якісного рівня робочої сили, що охоплює кваліфікацію, освіту, досвід роботи, особисті та професійні якості.

Список використаних джерел: 1. Волянська-Савчук Л. В., Конопко А.Ю. Ринок праці: основні поняття та проблеми сьогодення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 5 (10). С. 299-304. 2.Економіка праці: навчальний посібник [електронний ресурс] / за заг. ред. Г. В. Назарової. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 330 с. 3.Ринок праці в економічній системі країни. URL: https://buklib.net/books/27108/. (Дата звернення: 22.03.2023). 4. Якимець Н.С. Особливості ринку праці в цифровій економіці. м. Луцьк, ЛНТУ, 2022.322 с.

УДК 657

Кадук О. Є., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.В. Зябченкова,** ст. викладач кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *бухгалтерський облік,організація обліку, ведення бухгалтерського обліку.*

Бухгалтерський облік – це не просто ведення активів та пасивів підприємства, це один із найважливіших елементів управління господарською діяльністю будь-якого підприємства.

Організація та методики ведення бухгалтерського обліку досліджуються протягом багатьох століть і майже в усіх країнах світу. Серед вчених України великий внесок у розвиток обліку на підприємстві зробили О. П. Рудановський, П. Т. Саблук, О.М. Ґалаґан, В.А. Маздоров та багато інших. Але питання правильної організації ведення бухгалтерського обліку актуальне і досі.

Відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації суб`єкта господарювання до його повної ліквідації[2].

Організація обліку – це відповідальність власника підприємства. Власник повинен знайти того хто буде вести облік. Бухгалтерський облік може вести як і наймана особа, так і сам підприємець. Виключенням з цього правила є акціонерні товариства, бюджетні та держані установи, для цих підприємств створення відділу бухгалтерії є обов`язковим. Ведення обліку є обов’язковим, навіть якщо на підприємстві немає бухгалтера, або він звільнився.

Розглянемо варіанти ведення обліку на підприємстві:

1. Традиційний – наймаємо бухгалтера на основі трудових відносин. Можливі варіанти як найняти одного бухгалтера, так і створити цілу бухгалтерію;
2. Використання послуг бухгалтера який є зареєстрований як фізична особа підприємець. Назвати такі відносини трудовими є не зовсім доречно, бо вони відбуваються на основі цивільно-правового договору. Інколи до цього способу ведення додають змішану форму,

особливо коли на підприємстві є бухгалтерія, тоді ведення обліку може виглядати, так: один або декілька бухгалтерів є на первинних документах, але роботу головного бухгалтера фактично виконує ФОП;

3. Ведення обліку на договірних засадах централізованою бухгалтерією, аудиторською фірмою, юридичною фірмою тощо. Надання послуг відбувається згідно з цивільно-правовим договором. Але у такому способі ведення є недолік, це дещо «розмита» відповідальність, бо клієнт часто спілкується лише з керівником фірми яка надає послуги, а не з виконавцями роботи;

4. Самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності власником або керівником підприємства. На етапі створення суб`єкта господарювання це звичайна ситуація, особливо коли в перші дні є тільки директор без найманих працівників. Але така форма ведення бухгалтерського обліку не може застосовуватися на підприємствах де звітність, оприлюднюється в бюджетних установах;

5. Централізована бухгалтерія. Такий метод ведення обліку використовують для шкіл, оскільки їх фінансування відбувається з бюджету. Наприклад, усі чи більшість шкіл міста веде централізована бухгалтерія у міському відділі освіти. Але для такого варіанту ведення є виключення, це школи які виділяються н окремий баланс, найчастіше це спеціалізовані школи або школи-інтернати[1].

Для того, щоб організувати бухгалтерський облік, підприємство має:

1. Визначити відповідно до установчих документів облікову політику підприємства;
2. Обрати форму бухгалтерського обліку, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації з додержанням єдиних засад, встановлених Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
3. Розробити систему і форму внутрішнього господарського обліку, звітності і контролю господарських операцій;
4. Затвердити правила документообігу і технологію обробки облікової інформації;
5. Визначити доцільність використання міжнародних стандартів ведення обліку.

Керівнику підприємства необхідно створити умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів[2].

Отже, як бачимо, організація та ведення обліку на підприємстві процес не з легких, але бухгалтерський облік відіграє важливу роль на підприємстві, бо облік на підприємстві є однією з найважливіших складових у системі управління, тому він має бути якісно організований, поєднати в собі професійні знання, міжнародний досвід, оскільки від правильності дій бухгалтера залежить ефективність та правильність функціонування підприємства.

Список використаних джерел: 1. Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві. URL: https://www.golovbukh.ua/article/7813-vedennya-buhgalterskogo-oblku-na-pdprimstv. 2. Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text.

УДК 347

Католик М.А., аспірант
Науковий керівник: **І.М. Олійченко**, д-р наук з держ. упр., професор кафедри менеджменту і державної служби
Національний університет «Чернігівська політехніка», м.Чернігів,Україна

Е – РЕЗИДЕНСТВО ПЕРШИЙ КРОК В ПІСЛЯВОЄННУ ВІДБУДОВУ

Ключові слова: е-резидент, електронне резидентство, е-послуги, цифрова трансформація

Вперше про електронне резиденство, як дієвий механізм співпраці держави та громадянина було запроваджено в Естонській Республіці. Ця країна залучає іноземців без надання права на громадянство або виду на проживання, яким надається право відкрити дистанційно компанію в Естонії і провадити бізнес в Європейському Союзі. Естонське Е-резиденство надає підприємцю право користування державними е-послугами, відкривати рахунки в банківських установах, сплачувати обов'язкові платежі в бюджет країни, укладати і підписувати договори з господарської діяльності за допомогою цифрового підпису, при цьому фізично особа може навіть не перебувати в країні.

Запровадження такого механізму залучило до Естонії за 6 років майже 16000 компаній та біля 54 млн. євро до бюджету держави.

В Україні з 1 квітня 2023 року офіційно запроваджено е-резиденство на підставі прийнятого Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів» № 2918-IX. Початок цієї роботи Міністерство цифрової трансформації України починало ще в 2019 році, а в 2020 році Кабінет міністрів України прийняв постанову №648 від 25.06.2020 «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження та реалізації в Україні електронного резидентства», в якій вперше з'явились контури майбутнього електронного сервісу. Попередній термін його реалізації був 2022 рік, але впровадження було перенесено на 2023 рік.

Електронне резиденство за цими нормативно-правовими актами - статус, який надає можливість іноземцю або особі без громадянства, яка досягла вісімнадцятирічного віку, отримувати кваліфіковані електронні довірчі послуги, електронні послуги, відкривати банківські рахунки в Україні. А сам е-резидент це іноземець або особа без громадянства, яка досягла вісімнадцятирічного віку, набула статусу електронного резидентства, отримала відповідні електронні довірчі послуги, у тому числі засіб кваліфікованого електронного підпису, та інформація про якого внесена до інформаційної системи «Е-резидент» [1].

Рисунок 1 – **Переваги і можливості Е-резиденства**

При цьому Е-резидент зобов’язаний дотримуватись наступних вимог:

- не використовує працю найманих осіб - громадян або резидентів України;
- не отримує доходи з джерелом походження з України, крім пасивних доходів;
- обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

В свою чергу держава для адміністрування підприємців, створила інформаційну систему "Е-резидент" – це інформаційна система, що є складовою частиною Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у рамках якої здійснюється збирання, накопичення, обробка, захист, облік та надання інформації про електронного резидента (е-резидента). Де Держателем та замовником системи виступає Мінцифри, а адміністратор - державне підприємство “ДІЯ” [2].

В складний час, незважаючи на військовий стан, Україна продовжує створювати тренд успішної країни в ІТ- галузі. Відкриває світовим фахівцям можливості в праці та розвитку інноваційних технологій.

Так, розвиток механізму Е-резиденство, це період для залучення вкрай потрібних іноземних інвестицій в країну, початок розвитку економіки нового типу, зростання цифрової присутності

України в Європі і світі. Вже в перший рік роботи Мінцифри очікує до 1000 іноземних фахівців в інформаційній системі «Е-резидент», а це до 1-1,5 млн. дол. США додаткових надходжень до бюджету держави.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів». [Електронний ресурс]. – Чинний від 1 квітня 2023 року № 2918-IX редакція від 05.03.2023 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-20#top. 2. Постанова Кабінету міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження та реалізації в Україні електронного резидентства». [Електронний ресурс]. – Чинний від 25.06.2020 р. № 648 – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648-2020-%D0%BF#Text. 3. Електронне резиденство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eesti.ee/et/ettevotlus/eresidentsus. 4. Запрацював закон про електронне резидентство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dou.ua/lenta/news/e-residents-in-ukraine-works/. 5. Парламент ухвалив законопроєкт для розвитку міжнародного IT-бізнесу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ms.detector.media/it-kompanii/post/30396/2022-10-06-parlament-ukhvalyv-zakonoproiekt-dlya-rozvytku-mizhnarodnogo-it-biznesu-v-ukraini/. 6. Е-резиденти отримали право відкривати поточні рахунки в банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/e-rezidenti-otrimali-pravo-vidkrivati-potochni-rahunki-v-banku. 7. Перші в Східній Європі: в Україні почав діяти закон про е-резидентство, що дозволить іноземцям вести бізнес та сплачувати податки онлайн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/news/pershi-v-skhidniy-evropi-v-ukraini-pochav-diyati-zakon-pro-e-rezidentstvo-shcho-dozvolit-inozemtsyam-vesti-biznes-ta-splachuvati-podatki-onlayn. 8. Сьогодні Верховна Рада в цілому ухвалила законопроєкт № 5270 про е-резидентство. «За» проголосували 252 депутати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/news/mizhnarodni-it-spetsialisti-zmozhut-vidkrivati-biznes-i-splachuvati-podatki-v-ukraini-verkhovna-rada-pidtrimala-zakonoproekt-pro-e-rezidentstvo. 9. Е-резидентство. Іноземці зможуть провадити бізнес в Україні з-за кордону. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/news/e-rezidentstvo-inozemtsi-zmozhut-provaditi-biznes-v-ukraini-z-za-kordonu.

УДК 338.22.021.4: 338.984

Каченюк А.М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **А.В. Таранич**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики

Донецький національний університет ім. Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ SWOT-АНАЛІЗУ В ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Ключові слова: *SWOT-аналіз, стратегічне управління, стратегія, управління підприємствами, стратегія розвитку, зовнішнє середовище, пріоритети, можливості*

З розвитком ринку, незалежно від того, чи це стала компанія, чи компанія, яка щойно вийшла на ринок, вона стикається з дедалі більшими труднощами. Їхні проблеми пов’язані з високим рівнем конкуренції, надлишком однотипних товарів і послуг, перенасиченням рекламних та інформаційних потоків, зростаючими вимогами споживачів до якості продукції, зміною бізнес-середовища та місткості ринку, а також зусиллями щодо інновацій [1]. Тому,

для успішного виживання і функціонування компанії, підвищення якості і конкурентоспроможності її продукції, треба вміти передбачати труднощі, з якими вона може зіткнутися у майбутньому, і нові можливості, які можуть відкритися для неї.

Тобто компаніям необхідно визначати пріоритетні напрямки розвитку, розробляти бізнес-плани, пристосовуватися до змін зовнішнього середовища, використовувати нові технології організації управлінських процесів, змінювати стратегії діяльності, а отже, - здійснювати стратегічне управління.

Одним з основних інструментів стратегічного управління, що оцінюють в комплексі внутрішні і зовнішні чинники, які впливають на розвиток компанії є SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок [3].

Перш ніж описати методику застосування аналізу, виділимо основні принципи, або вимоги, яким він повинен слідувати. Аналіз SWOT повинен бути:

- сфокусованим;
- заснованим на цілі компанії;
- орієнтованим на споживача;
- заснованим на аналізі середовища, в якій здійснюється діяльність організації;
- націленим на вироблення стратегії досягнення успіху.

Управлінське рішення – це соціальний акт, в якому в логічній формі (текстуальна модель) висловлені впливи управлінських ланок (державних органів, посадових осіб) на суспільну систему (керовані об’єкти), що необхідні для досягнення поставлених цілей, забезпечення інтересів та задоволення відповідних потреб в управлінні.

Процес прийняття управлінського рішення відбувається в кілька етапів: виникнення ситуації (проблеми) або певного етапу, що вимагає реалізації стратегічного чи тактичного плану підприємства; збір і обробка інформації – обробка інформації про проблему, яка потребує бути розв’язаною, досліджуючи проблему, причини та наслідки проблеми, а також оцінку спроможності фірми вирішити проблему; створення або визначення альтернатив – проведення поглибленого систематичного вивчення проблеми, пошук різноманітних рішень проблеми ;оцінка альтернатив - виявлення потенційних можливостей системи управління для подолання проблем і вивчення альтернатив розвитку подій; Альтернативи - вибір найбільш вдалого варіанту; Реалізація управлінського рішення - організація процесу реалізації управлінського рішення та контроль за його виконанням [4].

SWOT-аналіз – це один з найпоширеніших видів аналізу в стратегічному управлінні.

Даний вид аналізу не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок. Для будь-якого керівника або управлінського працівника, зорієнтованого на поточну роботу, це корисна справа, яка вимагає від будь-кого, хто застосовує SWOT-аналіз, замислитися на перспективу.

Методика проведення SWOT-аналізу передбачає здійснення декількох етапів:

1. Визначення сильних та слабких сторін компанії. Для цього необхідно: скласти список параметрів для оцінки бізнесу; по кожному параметру визначити сильні і слабкі сторони компанії; вибрати з усього списку найбільш важливі сильні і слабкі сторони бізнесу.

2. Оцінка ринкових можливостей і загроз. Це такий собі «area scouting» — оцінка ринку. Ця фаза дозволяє оцінити ситуацію за межами підприємства та зрозуміти, які можливості

існують і які загрози вам слід турбуватися. Слід провести огляд подій в світовій економіці, які можуть мати вплив на міжнародні тоаврні ринки, повязані з досліджуваним підприємством [5].

3. Порівняння сильних та слабких сторін компанії з ринковими можливостями та загрозами. SWOT-матриця використовується для порівняння можливостей компанії з умовами ринку, узагальнюючи результати SWOT-аналізу.

Під час SWOT-аналізу розглядаються можливості вдосконалення процесів управління за рахунок розширення повноважень, можливості підвищення якості управлінських рішень за рахунок оптимізації інформаційних потоків, за рахунок врахування маркетингових послуг при аналізі сприятливих аспектів. В результаті після впровадження покращено виробничо-економічні показники підприємства, підвищено загальну ефективність управління підприємством. На підставі чіткого аналізу відповідності між умовами зовнішнього середовища та характеристиками внутрішнього стану підприємства можна визначити тип необхідних змін (поступові, радикальні тощо).

Основними перевагами SWOT-аналізу є простота і можливість витратити невеликі кошти на реалізацію. Крім того, це систематизація знань про внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на процес стратегічного планування, здатність оцінювати конкурентні переваги фірми та періодична діагностика ринків і ресурсів фірми, які будуть впливати на планування розвитку компанії та прийняття управлінських рішень.

Недоліки SWOT-аналізу, які необхідно враховувати, це відсутність чіткої аналітики, і висока залежність від менеджера, який його проводить, через наявність певного суб'єктивізму при формуванні стратегії розвитку підприємства.

Таким чином, результати SWOT – аналізу є підставою для прийняття управлінських рішень у різних функціональних зонах підприємства та для генерування альтернативних стратегій розвитку фірми.

Список використаних джерел: 1. Курятник Н. О. Обмеження вибору в процесі прийняття управлінського рішення. *Вісник НТУ «ХПІ».* 2013. № 52 (1025). С. 81–84. 2. Чехова І.В. Методичні підходи щодо проведення SWOT-аналізу виробництва олійних культур. *Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН.* 2018. № 25. С. 144–152. URL: http://www.imk.zp.ua/bulletin/pdf/2018/25/Chekhova_25.pdf (дата звернення: 01.04.2023). 3. Педченко Н.С. Концептуальні засади проведення SWOT-аналізу при оптимізації структури потенціалу. *Економіка: проблеми теорії та практики.* 2010. № 262. С. 1356–1362. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10178/1/Pedchenko-N-S-Kontseptualni_zasady_provedennia_swot-_analizu_pry_optymizatsii_struktury_potentsialu-2010.pdf (дата звернення: 01.04.2023). 4. Синчук І.В. Вплив SWOT–аналізу на прийняття управлінських рішень в умовах фінансової кризи. *«Молодий вчений».* 2016. № 3 (30). С. 174-178. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/3/41.pdf (дата звернення: 02.04.2023). 5. Міжнародний маркетинг: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Я. Омельченко, В. Г. Кузнєцов, А. В. Таранич, С. В. Громенкова. Вид. 3-тє, допов. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 285 с.

УДК 657.1:658

Кібиш О.О., здобувач третього освітньо-кваліфікованого рівня (доктор філософії)
Науковий керівник: **А.М. Савченко**, канд. екон. наук, доцент, кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ БОРГОВИХ РОЗРАХУНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: *боргові розрахунки, облік, інноваційно-інформаційні технології, управління борговими розрахунками, цифрові технології.*

Наявність боргових розрахунків для суб'єктів господарювання – явище неупереджене. Вони виникають в процесі економічних відносин між підприємствами. Оптимізація обліково-аналітичного забезпечення управління боргових розрахунків є основою забезпечення економічного захисту країни, особливо в умовах кризи та воєнних дій.

Відтак, багато українських та зарубіжних вчених неодноразово досліджували питання обліку та аналізу боргових розрахунків. Проте їхні праці здебільшого присвячені проблемам обліку та аналізу заборгованості, її реформуванню, перебудови тощо. Водночас, недостатньо досліджені проблеми формування обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю в умовах кризи та воєнних дій.

Метою публікації є розробка напрямів удосконалення та оптимізації процесу формування обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками в умовах кризи та воєнних дій.

Відносини між підприємствами в сучасних умовах господарювання вийшли на новий рівень трансформації. Жорстка конкуренція, нестабільне внутрішнє та зовнішнє економічне середовище, - наслідок того, що боргові відносини між суб'єктами господарювання значно ускладнюються [1]. Крім того, гостра нестача оборотних засобів, що супроводжується низьким, нераціональним рівнем їх використання є типовим наслідком кризових явищ в економічному розвитку підприємств.

Управління борговими розрахунками є активним та нелегким процесом. Результативність цього процесу безпосередньо пов'язана з якісним обліково-аналітичним забезпеченням, яке формується в системі бухгалтерського обліку. Сьогодні впровадження інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій спостерігається в усіх сферах, у тому числі й у системі бухгалтерського обліку [2]. Таким чином, переважна більшість сучасних суб'єктів господарювання використовують цифрові технології для ведення бухгалтерського обліку, що впливає на формування обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками.

Економічні відносини в сучасних умовах передбачають активний розвиток взаєморозрахунків. У кризові часи та в часи воєнного стану, з якими зіткнулась наша держава, найпоширенішими є безготівкові розрахунки. Для прискорення та спрощення процесу подання платіжних документів сьогодні широко використовуються системи дистанційного обслуговування з використанням цифрових технологій. Одним із напрямків оптимізації обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками в умовах використання цифрових технологій є організація єдиної інформаційної бази даних бухгалтерського обліку. При цьому раціонально доповнити існуючу облікову інформацію розгорнутими даними про боргові розрахунки суб'єктів господарювання [3], вносити до електронної системи дані про всі договірні відносини та розрахунки, пов'язані з ними.

Від якості інформаційного (в тому числі обліково-аналітичного) забезпечення в першу чергу залежать результати діяльності підприємства, його прибутковість, рентабельність, ліквідність [4]. В умовах використання цифрових технологій та при формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками, інформаційну взаємодію з базою даних доцільно об'єднувати елементи в програмне забезпечення. Застосування цифрових технологій дозволить бухгалтеру отримувати інформацію про контрагентів, наявність договірних відносин, стан боргових розрахунків та порядок її погашення. Водночас умови договірних відносин між контрагентами можуть бути інформаційним ресурсом, який має бути включений до єдиної інформаційної бази. Сьогодні більшість цифрових технологій у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками підприємства зосереджено навколо фіксації договірних зобов'язань суб'єктів господарювання. Це дозволяє юридично закріпити строки виникнення боргових розрахунків та їх погашення.

При створенні обліково-аналітичного забезпечення управління борговими розрахунками суб'єктів господарювання та формуванні єдиної бази даних на підставі заявлених умов договору розраховується дата поставки та умови розрахунку суми боргових розрахунків та її погашення. З єдиної бази даних отримується інформація про терміни виконання замовлення, що дає змогу автоматизовано керувати логістичними процесами. Більше того, можна отримати інформацію про кількість днів, що залишилися до виконання умов договору та отримання платежів [5].

Коли розмір існуючої кредиторської заборгованості дозволяє покрити існуючу дебіторську заборгованість, використання єдиної бази дозволяє проводити взаємозалік боргів між покупцями та замовниками. Ефективне управління борговими розрахунками є передумовою успішного ведення бізнесу, оскільки воно створює умови для його швидкого зростання та підвищення фінансових показників.

Перспективою подальших досліджень є методика розроблення комплексного оцінювання стану боргових розрахунків, з використанням показників, сформованих на базі поєднання чинників, що характеризують такі параметри, як ліквідність, ділова активність, рентабельність боргових розрахунків.

Список використаних джерел: 1. Мулик Т.О., Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 1. 146–160 с. 2. Кононенко Л.В., Назарова Г.Б., Оришака О.В. Організація обліку і аудиту розрахунків за податками та платежами в умовах використання сучасного інформаційного забезпечення. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернів. торг.-екон. ін-т КНТЕУ. Чернівці: Вид-во ЧТЕІ КНТЕУ, 2020. *Економічні науки*. Вип. I-II (77-78). 202-211 с. 3. Булат Г.В. Аналіз дебіторської заборгованості та напрями удосконалення управління нею. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2020. № 1. 222-226 с. 4. Лисенко І. В. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення. *Економіка і держава.* 2020. № 4. 12–18 с. 5. Гавран В. Удосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті нових ринкових викликів. Проблеми економіки та управління. *Вісник НУ «Львівська політехніка».* 2020. № 1. 98–102 с.

УДК 331.5

Кириченко О.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Л.М. Мекшун**, канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗМЕНШЕННІ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *державне регулювання, зменшення безробіття, фріланс, воєнний стан.*

В умовах воєнного стану держава приймає активну участь у зменшенні безробіття, адже руйнація і закриття підприємств призвели до звільнення персоналу. За даними Національного банку України у 2022 році кількість безробітних сягнула 3,2 млн.осіб (25-26 %) [1]. Також держава регулює внутрішню міграцію та допомагає внутрішньо переміщеним особам працевлаштуватися.

На національному ринку праці спостерігається значна конкуренція за робочі місця. За даними аналітиків сайту з пошуку роботи Work.ua кількість вакансій в Україні зменшилась у 20 разів у порівнянні з довоєнним часом, а найбільш затребуваними спеціалістами за останні 6 місяців стали працівники сфери продажів, сфери транспорту та логістики, робітничий персонал, фахівці сільського господарства та працівники сфери будівництва [2].

В Україні держава започаткувала програму «єРобота», яка передбачає надання грантів на відкриття власної справи і створення нових робочих місць. В рамках цієї програми підприємцям виділено 628,5 млн гривень. За час її дії було створено біля 5 тисяч робочих місць [2].

Також для вирішення проблеми працевлаштування осіб, які протягом довгого часу не можуть знайти роботу за допомогою центрів зайнятості, була реалізована програма «Армія відновлення». Ця урядова ініціатива передбачає залучення безробітних до суспільно корисних робіт, види яких залежать від потреб конкретного регіону. За даними Міністерства економіки, найчастіше людей залучають до розбору завалів та відновлення житлових будинків, пошкоджених в результаті бойових дій; до облаштування блок-постів, підвальних приміщень під укриття; розчищення залізничних колій та автомобільних доріг; заготівлі дров для військових та населення; розвантаження та фасування гуманітарної допомоги та надання соціальних послуг в Пунктах незламності.

В інтересах держави стимулювати працевлаштування максимально більшої частини населення, адже замість витрачання значних коштів на допомогу з безробіття можна буде отримати для дефіцитного державного бюджету надходження у вигляді податків. У квітні 2022 року парламент ухвалив закон, який спрощує процедуру отримання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю під час війни.

26 жовтня 2022 року Президент підписав Закон від 21.09.22 р. № 2622-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці». Законом внесено зміни до КЗпП, закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про зайнятість населення» та «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3].

Згідно з цим законом роботодавцю, який за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, працевлаштовує строком не менше ніж на один рік осіб, яким до настання права на пенсію за віком залишилося не більше 5 років, молодь та осіб, які

перебувають у статусі зареєстрованого безробітного понад 1 місяць, пропонують компенсувати 50 % фактичних витрат на оплату праці, але не вище розміру мінімальної заробітної плати. Також роботодавцю, що працевлаштовує особу, яка перебуває у статусі зареєстрованого безробітного понад шість місяців, пропонується строком не менше ніж на два роки компенсувати фактичні витрати у розмірі ЄСВ за відповідну особу за місяць, за який він сплачений, але не більше подвійного розміру мінімального страхового внеску. Загальна тривалість виплати компенсації становить 12 місяців [3].

Даним законом змінюються умови, тривалість та розміри виплати допомоги по безробіттю, зокрема посилюються страхові принципи (чим більший страховий стаж – тим більший розмір допомоги по безробіттю) та послаблюються до безробітних санкції за звільнення з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин [3].

Одним із важливих кроків держави було ухвалення Верховною Радою Закону № 2421-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» про нестандартні форми зайнятості (фріланс), згідно з яким працівник зможе поєднувати легально роботу на кількох роботах і матиме базові соціальні гарантії.

Даний закон визначає, що трудовий договір з нефіксованим робочим часом є особливим видом трудового договору, умовами якого не встановлено конкретний час виконання роботи, обов'язок працівника виконувати яку виникає виключно у разі надання роботодавцем передбаченої цим трудовим договором роботи без гарантування того, що така робота буде надаватися постійно, але з дотриманням умов оплати праці. Роботодавець самостійно визначає необхідність та час залучення працівника до роботи, обсяг роботи та в передбачений трудовим договором строк погоджує з працівником режим роботи та тривалість робочого часу, необхідного для виконання відповідної роботи. При цьому повинні дотримуватися вимоги законодавства щодо тривалості робочого часу та часу відпочинку [4].

Отже, в умовах воєнного стану держава намагається зменшити рівень безробіття в Україні та запроваджує нові активні програми зайнятості, які передбачають надання компенсації роботодавцям за працевлаштування деяких категорій людей, що можуть мати труднощі під час пошуку роботи. Зокрема, молоді, учасників бойових дій, які шукатимуть роботу після закінчення війни, одиноких батьків, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, людей передпенсійного віку.

Список використаних джерел: 1. Кількість безробітних в Україні. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/3/696678. 2. Війна змінює ринок праці: як державі разом з українцями побороти безробіття в 2022 р. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-zminyuye-rinok-praci-yak-derzhavi-razom-z-ukrajincyami-poboroti-bezrobittya-novini-ukrajina-11946903.html. 3. Опубліковано закон про новий порядок стимулювання працевлаштування безробітних. URL: https://profpressa.com/news/prezident-pidpisav-zakon-pro-novii-poriadok-stimuliuvannia-pratsevlashtuvannia-bezrobitnikh. 4. Набув чинності закон про фріланс. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/213124_nabuv-chinnost-zakon-pro-frlans.

УДК 38.761:64

Кичко І.І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри управління персоналом та бізнес-технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ІНФРАСТРУКТУРИ, ФІНАНСОВИХ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Ключові слова: *безпека водокористування, інфраструктура, навантаження на гідросферу, водні ресурси.*

Раціональне водокористування є вирішальним чинником забезпечення екологічної та продовольчої безпеки держави, що підвищує актуальність дослідження проблем створення, відновлення, реконструкції інфраструктури водозабезпечення в України з метою зменшення рівня забруднення водних ресурсів шкідливими викидами, промисловими і комунально-побутовими стоками.

Підставою визнання інфраструктурного забезпечення як елементу аналізу антпропотехногенного впливу на гідросферу є його функціональне призначення, що полягає в створенні умов для відтворення водних ресурсів та забезпечення водою належної якості галузей економіки, населення.

Важливими вихідними точками запровадження у практику водокористування принципів, механізмів та інструментів еколого-економічної безпеки є наукове обґрунтування та реалізація комплексу заходів, цільовим орієнтиром яких є модернізація водної інфраструктури країни та технологій гідрокористування з метою підвищення якості води, відновлення запасів та встановлення природньої рівноваги природної екосистеми країни. Перебіг реальних процесів функціонування інфраструктури водозабезпечення можливо відтворити за допомогою кількісних та якісних показників, які характеризують: обсяги матеріальних, трудових, фінансових витрат на утримання інфраструктури; виробничо-економічні показники, що характеризують мережу та потужність очисних споруд, а також ефективність їх функціонування шляхом співставлення витрачених ресурсів з обсягами наданих послуг.

Підприємства виробничої інфраструктури, до яких відносять об'єкти транспорту, сільського господарства, будівельної галузі, водного господарства тощо, при виробництві продукції використовують водні ресурси та в тій чи іншій мірі їх забруднюють. Так, при будівництві забруднення води відбувається шляхом засмічення ґрунтових та поверхневих вод будівельним сміттям, важкими металами, іншими забруднюючими речовинами. Для підприємств з виробництва будівельних матеріалів гостро стоїть проблема стічних вод, а для робіт зі зведення будівель вода витрачається на миття транспортних засобів та злив неочищених вод безпосередньо у ґрунти. Забруднення ґрунту у великій мірі пов'язане з різними роботами, які ведуть до знищення рослинного та ґрунтового покриву, вилученнями та перенесеннями величезних обсягів ґрунту, та потраплянням у ґрунти важких металів та неочищених вод, нафтопродуктів та хімікатів. За відсутності землевідновлювальних заходів неминучий процес ерозії ґрунту, який у свою чергу робить внесок у поширення пилу. Будівельні відходи ведуть до концентрованого накопичення небезпечних речовин, які можуть призвести до забруднення інших природних середовищ. За відсутності переробки цих відходів вони починають займати великі простори і погіршувати стан довкілля навколо свого розташування у довгостроковій перспективі.

Установи науково-технічної інфраструктури - наукові заклади, організації у контексті безпеки водокористування покликані поширювати технології, створювати технічні умови очистки водних ресурсів, зменшувати антропогенне навантаження на екосистему.

Формування інфраструктурного середовища, яке б сприяло покращення стану водних ресурсів, можливо за відновлення соціальної інфраструктури, особливо, в сільській місцевості, стимулювання підприємницької активності, інтенсифікації структурно-інноваційних перетворень, активізації розвитку та впровадженням високих технологій очистки води.

Для зменшення негативного впливу поверхневого забрудненого стоку якість води у водних об'єктах та їх екологічний стан необхідно: збільшити обсяг інвестицій у відповідну природоохоронну, очисну інфраструктуру, споруди та об'єкти, призначені для захисту, оздоровленню водного та повітряного басейнів, земельних площ, раціонального використання природних ресурсів, капітальний ремонт або оновлення основних фондів для модернізації очисних систем (споруд), переоблаштування каналізації тощо; посилити контроль за скиданням промислових відходів; використовувати маловідходні виробничі технології та рециркуляцію води, встановлювати норми щодо скидання стічних вод; заохочувати будівництво очисних споруд для побутових та промислових стічних вод; запобігати забрудненню водоносних шарів шляхом регулювання токсичних речовин, що проникають у ґрунт, створення водоохоронних зон у районах підживлення та забору підземних вод тощо.

УДК 331.4

Клімук Н.М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Д.Г. Матукова-Ярига**, канд. екон. наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України зі спеціальності менеджмент

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м.Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В КОМУНАЛЬНОМУ НЕКОМЕРЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ

Ключові слова: *мотиваційне управління персоналом, матеріальне стимулювання, підвищення конкурентоспроможності, соціальний захист, оплата праці, модель мотивації, охорона здоров'я, фінансові витрати, американська модель, європейська модель, японська модель, шведська модель, бонуси, премії.*

Зацікавленість і задоволеність найманих працівників є одним з найважливіших факторів для досягнення стратегічних цілей на сучасному підприємстві. Система мотиваційного управління персоналу є однією з ключових складових успішного функціонування будь-якої організації, в тому й числі медичного закладу, як приватного, так і комунального [1 ,с.1148]. Саме через це ефективний мотиваційний механізм управління персоналом має бути розробленим та впровадженим належним чином у кожному медичному закладі України. Відповідно до Указу Президента України №261/2021 «Про заходи щодо підвищення конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я та забезпечення додаткових гарантій для медичних працівників», передбачається встановлення заробітної плати для лікарів на рівні не менше ніж 20 000 гривень на місяць за повний робочий день. Це призвело до того, що як правило усі лікарі, незалежно від їхньої спеціальності, складності виконаної роботи, навантаження, отримують однакову фінансову винагороду [2, с. 2]. Тому все більшої актуальності набувають питання мотивації

медичного персоналу. Проблематика підходів щодо формування мотиваційного механізму управління персоналом вивчалася такими науковцями як Заставнюк Л.І. та Липовецька Т.Р. у науковій статті «Проблематика системи мотивації персоналу в сучасному менеджменті підприємства» [3, с.166-172].

Мотивація співробітників є однією з найважливіших задач керівника для створення успішної та кваліфікованої команди. У сфері охорони здоров'я особливо важливо запровадження як матеріальної (надбавки, премії, бонуси), так і нематеріальної (звання "співробітника місяця", подарункові сертифікати, квитки у кінотеатр тощо) мотивації. Матеріальне стимулювання допомагає привернути увагу співробітників до покращення діяльності підприємства, оскільки у випадку досягнення поставлених цілей вони отримають матеріальну винагороду. У міжнародних компаніях часто використовують не лише заохочувальні системи, але і карають, наприклад, позбавляють надбавок і премій, знижують заробітну плату за прогули. Проте, слід пам’ятати про баланс між матеріальною та нематеріальною мотивацією, оскільки надмірна залежність від матеріальних стимулів може призвести до виникнення проблем з моральною мотивацією співробітників.

Можливими альтернативами покращення умов соціального захисту працівників є отримання робітниками та їх родичам першого ступеня соціальних гарантії у вигляді гарантованого медичного обслуговування на базі медичного закладу у випадку виникнення будь-яких проблем із здоров’я за умови, що потужності закладу зможуть забезпечити необхідну медичну допомогу. Такі заходи не лише підвищують мотивацію працівників, але й допомагають зберегти їхнє здоров'я та підтримувати високу якість роботи закладу. Проте, слід враховувати можливі ризики, адже надання цих гарантій може потребувати значних додаткових фінансових витрат для підприємства, тому слід провести аналіз і забезпечити достатні ресурси для їх впровадження [4, с.56-120].

Для формування моделі мотивації праці в закладі, пропонується взяти за основу американську, японську та шведську моделі [5, с. 75-85]. Американська модель мотивації праці ґрунтується на заохоченні підприємницької активності, орієнтації на особистий успіх і високому рівні економічного добробуту працівника. У США основою системи мотивації праці є оплата праці. На підприємствах американського типу застосовується форма оплати праці, що поєднує елементи відрядної та погодинної систем. У відрядній формі оплати праці заробітна плата співробітника нараховується в залежності від кількості наданих послуг, які були проведені за встановлений час, який також оплачується співробітнику. Хоча ця система оплати праці не передбачає виплату премій, бонусів чи інших надбавок, ці суми вже закладені в високу тарифну ставку робітника та оклад службовця. Проте, в Україні досягти такої високої тарифної ставки робітника є складно, оскільки тарифні ставки робітників у сфері охорони здоров’я значно нижчі, порівняно з американською та європейською системами охорони здоров’я. Тому для балансування пропонується використовувати також елементи європейської системи мотивації праці та виплачувати найбільш ефективним співробітникам бонуси чи премії. Японська модель мотивації праці відрізняється від американської. Вона базується на командній роботі та довірі між керівництвом та працівниками. В Японії важливо дотримуватись колективізму і підтримувати гармонію в колективі [6, с.1503-1520]. У японській культурі це називається "wa" або "гармонія". У цій моделі мотивації праці більший акцент робиться на підвищення якості продукту та на розвиток професійної майстерності співробітників, ніж на підвищенням заробітної плати. Шведська модель мотивації праці ґрунтується на ідеї демократії на робочому місці. У Швеції працівникам надається можливість приймати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхньої роботи та підприємства в цілому. Працівники можуть брати участь у комітетах, які вирішують питання з організації робочого дня, оплати праці, умов праці, тощо. Шведська модель мотивації праці також спрямована на створення комфортних умов праці,

забезпечення безпеки праці та забезпечення співробітників можливостями для розвитку професійних навичок.

Таким чином, для створення ефективної моделі мотивації праці в закладі охорони здоров'я можна використовувати елементи різних моделей з різних країн, залежно від потреб закладу та культурних особливостей регіону. Наприклад, у випадку закладів з обмеженим бюджетом, можуть виникнути труднощі з виплатою бонусів та премій, що потребує знаходження альтернативних шляхів мотивації працівників. Окрім цього, важливо, щоб система мотивації праці не перетворилась на джерело конфліктів між працівниками та роздратування серед тих, хто не отримує бонусів та премій. Тому, використовуючи елементи різних систем мотивації праці, важливо забезпечити справедливість та прозорість в їхньому впровадженні та розподілі.

Список використаної літератури: 1. За загальною редакцією проф. В.Д Парія та проф. В.І Журавля. Навчальний посібник "Менеджмент у системі медичної допомоги населенню". Київ : НМУ ім. О.О. Богомольця, 2022. НМУ імені О.О. Богомольця. С.1148. 2. "Про заходи щодо підвищення конкурентоспроможності закладів охорони здоров’я та забезпечення додаткових гарантій для медичних працівників" : Указ Президента України від 18.06.2021 р. № № 261/2021. 3. Проблематика системи менеджменту персоналу в сучасному менеджменті підприємства. *Приазовський економічний вісник.* 2019. № 3 (14). С. 166–172. 4. Економіка охорони здоров’я: Підручник/ В.Д. Парій, Т.А. Вежновець, В.І. Журавель й ін.: Національний медичний університет імені О.О. Богомольця. Житомир: ТОВ “Видавничий дім “Бук-Друк”, 2021. Розд. 3, гл. 1. С. 56-120. 5. Bondarchuk, L.V. and Nikolaichuk, N.P. (2017), “Features of crisis personnel management” *Aktualni naukovi doslidgennia v suchasnomu sviti*. Vol. 5(25). C.75-85. 6. Workforce motivation in Japan: An examination of gender differences and management perceptions. *The International Journal of Human Resource Management*. 2009. No. 20(7). P. 1503–1520.

УДК 368

Колодяжна Т.В., канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку та безпеки бізнесу
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
м.Харків, Україна

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ключові слова: *національна економіка; страхування; страхова діяльність; страховий ринок; функції страхування.*

Страхування - важливий елемент національної та світової економіки. Якісні зміни у соціально-економічній системі та формування ринкових відносин зробили актуальною проблему комплексного розвитку страхування. Останнім часом значно зросло значення страхування як системи, що забезпечує страховий захист майнових та соціальних інтересів суб'єктів господарювання [5].

Структура та функціонування страхування дозволяє виявити загальні закономірності та характеристики, їх облік у сучасній теорії та практиці сприяє вирішенню складних проблем та створенню можливостей для розвитку страхування в Україні.

Роль у макроекономічних відносинах визначається сутністю страхування як системи страхового захисту майнових інтересів юридичних та фізичних осіб. Важливими є обсяг

страхування в народному господарстві та обсяг загальних страхових внесків. Страхування займає особливе місце у системі макро- та мікроекономічних відносин і може стати макроекономічним стабілізатором національної економіки [1].

Сутність страхування пов'язане з використанням коштів. Різниця полягає в тому, що наявність коштів є обов'язковим аспектом для фінансування, але може існувати у грошових коштах для страхування. Крім того, страхування завжди здійснюється за наявності страхового випадку, який також пов'язаний із використанням страхових виплат.

У ринковій економіці страхування домогосподарств та підприємств є універсальним інструментом та формує фонди за участю страхувальників [4].

Страхування у фінансовій системі виконує певні функції:

- захист від ризиків;
- реалізація превентивних заходів щодо запобігання можливим втратам;
- захист ресурсів населення;
- формування страхових резервів;
- безпека суб'єктів, забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві;
- захист інтересів держави та особистості [2].

Страхові компанії з розвиненою ринковою економікою виконують такі функції:

- підвищення рівня життя пенсіонерів;
- підвищення впевненості у завтрашньому дні;
- надання додаткових соціальних гарантій на випадок тимчасової або постійної непрацездатності, втрати годувальника та ін;
- нагромадження пенсійних накопичень для вкладень в економіку;
- усунення залежності;
- зниження податкового навантаження на компанії.

Операція вкладення грошей у страхові компанії вважається безпечною. Як відомо, такі компанії перебувають під пильною увагою державних органів. Результатом такого контролю є консервативний розподіл коштів страхових компаній [3].

Страховий ринок – це сегмент фінансового ринку, який генерує попит та пропозицію на страхові послуги та пов'язані з ними фінансові потоки, які тією чи іншою мірою використовуються домашніми господарствами та нефінансовими корпораціями, банками та державними установами [5]. Здійснення діяльності страхових організацій пов'язане з відрахуваннями до державного та місцевих бюджетів, позабюджетних державних фондів [1].

Необхідно відзначити, що унікальність механізму страхування полягає в тому, що він може не лише виконувати функцію захисту майнових інтересів компаній та громадян, а й вирішувати багато макроекономічних проблем держави [2]. У ринковій економіці страхування відіграє роль одного із стратегічних секторів економіки, оскільки:

- знижує навантаження на видаткову частину бюджету;
- система страхування компенсує збитки, заподіяні державі, компаніям, громадянам внаслідок стихійних лих та техногенних катастроф, тим самим звільняючи державу від виплат, створюючи можливість спрямувати вивільнені кошти до соціальних та інших важливих державних програм;
- сприяє соціально-економічної стабільності у суспільстві як складової частини системи соціального захисту за рахунок впровадження соціально значущих видів страхування;
- суттєво впливає на зміцнення фінансової системи країни, оскільки є найбільш гнучким, стабільним і надійним внутрішнім джерелом інвестицій в економіку [3].

Слід зазначити, що для ефективного розвитку страхової діяльності в Україні вирішальну роль відіграє підтримка та заохочення страхових організацій із боку держави. Така діяльність сприятиме саморегулюванню страхового ринку. Таким чином, враховуючи не лише проблеми

страхової діяльності, а й шляхи їх вирішення, а також можливості розвитку страхового ринку в Україні, можна зробити висновок, що на даному етапі не існує нерозв'язних проблем для розвитку сприятливої економічної ситуації. Активна участь держави у сфері страхування пов'язана із удосконаленням системи регулювання страхування. В результаті, незважаючи на існуючі проблеми, вітчизняний страховий ринок активно розвивається та має відмінні можливості для подальшого вдосконалення [6].

Список використаних джерел: 1. Городніченко Ю. В. Тенденції та перспективи розвитку страхового ринку України. *Економіка і суспільство : науковий журнал*. 2017. № 10. С. 569-573. 2. Грушко В. І. Система та елементи державного регулювання страхового посередництва в Україні. *Вчені записки Університету "КРОК" : збірник наукових праць*. Київ, 2014. Вип. 37. С. 150-158. 3. Марценюк-Розарьонова О. В. Аналіз тенденцій розвитку страхового ринку: вітчизняний та світовий аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики : всеукраїнський науково-виробничий журнал.* 2017. № 3 (19). С. 53-63. 4. Налукова Н. Конкуренція як запорука успішного розвитку страхового ринку. *Світ фінансів : науковий журнал.* 2016. Вип. 3. С. 102- 112. 5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://nfp.gov.ua. 6. Юхименко В. М. Ринок страхових послуг: світові тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Інвестиції: практика та досвід : наук. журнал.* 2016. № 3, лютий. С. 44-48. 17. Global insurance review 2016

УДК 622:338.45

Колосовський Д.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.В. Міщук**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРНИЧОДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ПУБЛІЧНИМ УПРАВЛІННЯМ

Ключові слова: *гірничодобувні підприємства, прийняття рішень, органи публічного управління, штрафи*

Прийняття рішень у сфері сталого розвитку гірничодобувних підприємств вимагає комплексного підходу і врахування різноманітних чинників, що впливають на цей процес. Один з ключових факторів, який слід враховувати, це економічна ефективність проєктів у гірничій галузі. Розробка нових родовищ, модернізація виробничих процесів, упровадження новітніх технологій та інші ініціативи повинні бути розглянуті з урахуванням їх впливу на довкілля, здоров'я людей та соціальну сферу. При цьому, важливо забезпечити максимальну прозорість та відкритість в прийнятті рішень. Необхідно залучати до цього процесу широку громадськість, представників наукових колективів, громадських організацій та інших зацікавлених сторін. Останні є активними суб’єктами публічної сфери.

Публічне управління повинно забезпечувати ефективний механізм зворотного зв'язку, який дозволяє враховувати думки та пропозиції громадськості та інших зацікавлених сторін. Такий підхід сприяє формуванню максимально ефективної та стійкої стратегії сталого розвитку гірничодобувної галузі, яка враховує інтереси всіх зацікавлених сторін. Система публічного адміністрування діяльності гірничодобувних підприємств, яка має право управлінської

діяльності штрафними і заохочувальними заходами. Органом, якому надані функції такого контролю і управління є Держана служба України з питань праці, а прямий контроль за раціональністю використання надр гірничодобувними підприємствами реалізує її підрозділ, а саме: Відділ нагляду за геолого-маркшейдерськими роботами та переробкою корисних копалин [1]. Ця система публічного адміністрування діяльності гірничодобувних підприємств може бути реалізована через здійснення регуляторної політики та контролю за виконанням законодавства. Це може включати в себе застосування штрафів та інших санкцій за порушення встановлених правил та стандартів, а також надання премій та інших заохочень за досягнення певних цілей та виконання норм.

Для ефективної роботи такої системи необхідно створити механізми, які забезпечать прозорість, відкритість та об'єктивність у прийнятті рішень. Це може бути досягнуто шляхом встановлення чітких критеріїв оцінки діяльності підприємств, ведення моніторингу за їхньою роботою та публікації результатів. Така система публічного адміністрування може бути корисною для забезпечення сталого розвитку гірничодобувної галузі, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення безпеки працівників.

З іншого боку, упущення в організації роботи можуть призвести до незадовільної роботи Відділу нагляду за геолого-маркшейдерськими роботами та переробкою корисних копалин та негативно позначитися на стані галузі. Серед таких упущень можна виділити найсуттєвіші:

- недостатня кваліфікація персоналу. Це може призвести до помилок у нагляді та контролі за геолого-маркшейдерськими роботами та переробкою корисних копалин.

- Недостатнє використання сучасних технологій: у Відділі можуть бути застарілі системи та програмне забезпечення, що обмежує можливості контролю та аналізу даних. Це може ускладнити роботу та призвести до недооцінки ризиків та проблем у галузі гірничої промисловості.

- Корупційні ризики: у Відділі можуть бути недостатньо розроблені та неефективні механізми контролю та перевірки роботи працівників, що може сприяти корупційним діям та зловживанням.

- Недостатня координація з іншими організаціями: Відділ може працювати ізольовано від інших галузей, що може ускладнити координацію роботи та призвести до помилок в прийнятті рішень.

Щоб покращити діяльність Відділу нагляду за геолого-маркшейдерськими роботами та переробкою корисних копалин, можна вжити наступні заходи:

- підвищити кваліфікацію співробітників: організувати тренінги, семінари, навчання за кордоном, які допоможуть розвивати навички роботи з новітнім обладнанням та технологіями;

- удосконалити процес нагляду: створити єдину базу даних для збору та аналізу інформації, встановити чіткі критерії оцінки роботи, впровадити моніторинг та контроль за дотриманням нормативних вимог;

- використовувати новітнє обладнання: придбати та використовувати сучасне обладнання для геологорозвідки та переробки корисних копалин, яке дозволить зменшити ризик виникнення аварій та збільшить продуктивність роботи;

- забезпечити регулярне технічне обслуговування обладнання: важливо своєчасно проводити ремонт та заміну частин обладнання, щоб уникнути непередбачуваних ситуацій, які можуть призвести до зупинки виробництва;

- розвивати систему контролю якості: встановити вимоги до якості продукції, організувати систему перевірок та аналізу якості, використовувати вимірювальні прилади для контролю параметрів продукції;

- підвищувати мотивацію працівників: створити систему преміювання та мотивації працівників, яка стимулюватиме їхню працездатність та професійний розвиток.

Таким чином, сталого розвитку гірничодобувних підприємств можна домогтися шляхом взаємної участі підприємств і держави. Важливими спільними кроками у цьому напрямку повинні стати:

- використання екологічно чистих технологій. Для зменшення негативного впливу на довкілля та збереження природних ресурсів необхідно встановлювати нові технології, які будуть максимально екологічно чистими, а держава має сприяти шляхом поданих преференцій та інших заходів;
- збільшення ефективності видобутку. Гірничодобувні підприємства повинні шукати способи збільшення ефективності своєї діяльності та використовувати нові технології для оптимізації процесів;
- розвиток інноваційної діяльності. Гірничодобувні підприємства повинні інвестувати в науково-дослідну роботу, розробляти нові матеріали та технології, що дасть можливість збільшувати продуктивність та покращувати ефективність виробництва;
- забезпечення безпеки на робочому місці. Робочі умови повинні відповідати стандартам безпеки, визначеним на державному рівні, що забезпечить здоров'я та безпеку працівників;
- розвиток соціальної відповідальності. Гірничодобувні підприємства повинні забезпечувати належні умови працівникам, а також допомагати розвивати соціальну інфраструктуру на місцях;
- сприяння розвитку місцевих громад. Гірничодобувні підприємства повинні сприяти розвитку місцевих громад, інвестувати у соціальну та економічну інфраструктуру, що допоможе забезпечити сталий розвиток регіону.

Список використаних джерел: 1. Попов С. О., Адамовська В. С., Міщук Є.В., Колосовський Д. В. Прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень на гірничодобувних підприємствах і їх зв'язок з публічним управлінням. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука".* Серія: "Економічні науки". №10 (2022). URL: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-10-8360

УДК 378.334

Комлаш М.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.Ю. Акименко**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ПОГЛИНАЧАМИ ЧАСУ

***Ключові слова**: час, поглиначі часу, відволікання, хронофаги, тайм-менеджмент, планування, інструменти, управління часом*

Поглиначі часу (хронофаги) - явище дуже розповсюджене, з яким може зіткнутись як здобувач вищої освіти, так і досвідчений директор компанії. Зацікавленість дрібницею може коштувати нам відволікання від важливого завдання. Поглиначі часу можуть «з'їдати» до 30% робочого часу, що складатиме спочатку години, а потім дні і роки [1].

Як свідчать результати проведеного дослідження, до хронофагів найчастіше належать: (1) соціальні мережі і дії з ними пов'язані (читання блогів, перегляд смішних відеороликів або публікацій друзів, безперервне оновлення стрічки новин); (2) розмови, що ніяк не пов'язані з роботою (як по телефону, так і в реальному спілкуванні з колегами); (3) відволікання на відеоігри

(особливо у ті, що мають обмеженість у часі); (4) відволікання на кавові перерви тощо [1]. Звичайно, корисності від подібних дій немає, лише створення затримки у виконанні робочих справ.

Безсумнівно, в боротьбі з поглиначами часу зацікавлені і звичайні працівники, і роботодавці. Отже, доцільно навести методи боротьби з поглиначами часу. Серед роботодавців поширення набули наступні методи протидії хронофагам:

- «сувора заборона» - застосування методу здійснюється в компаніях зі специфікою роботи, при якій виток інформації пов'язаний з ризиками різного роду; заборона на використання офісних ресурсів закріплена юридично; порушення правил карається дисциплінарно (стягнення); керівництво відслідковує виконання вимоги;
- «якщо в міру - то можна» – нейтральність у використанні офіційних ресурсів, відсутність жорсткого контролю з боку керівництва; зловживання караються;
- «ласкаво просимо» - толерантне відношення до поглиначів часу; на підприємствах з такою політикою, зорієнтованою на кінцевий результат, зустрічаються гральні приставки, кавові машини, столи для настільного тенісу; політика призводить до знаходження робітниками балансу між роботою та відпочинком; але є випадки надмірного використання можливостей відпочинку, що може бути свідченням абсолютної незацікавленості керівництва в якості виконуваної роботи і часу витраченого на неї [1].

Для особистої боротьби з поглиначами часу в арсеналі працівників різних галузей є значний вибір методик, серед яких: хронометраж, планування і пріоритезація, організованість та раціональне використання «часових ям» [3].

Чітке розподілення часу, повний порядок на робочому місці, концентрація та вивіреність – усе це можна підсумувати одним словом – організованість. Так, організованість це не стільки пунктуальність, скільки вміння правильно розподіляти свої ресурси. Наприклад, правильно організувати робоче місце, зменшивши час на пошук потрібного документу (приладу), відвести певний час на дію, що запобігатиме зайвим відволіканням та чіткому розумінню своїх можливостей. Такі дії допомагають у досягненні максимальної корисності за той самий проміжок часу.

Хронометраж допомагає вирахувати необхідну кількість часу на здійснення кожної дії. Головна його перевага – фіксація усіх дій. Це не тільки допомагає визначити втрачений час через хронофаги, а й створює ментальний бар'єр. При веденні подібного обліку втрачається бажання, пов'язане з неперервністю вимірювання часу на певну дію, що зменшує кількість відволікань, які потребують занотовування. Отже, результат хронометражу допомагає у виявленні хронофагів, їх ліквідації та сприятиме розвитку самодисципліни, планування, організованості.

Планування та періодизацію доречно виконувати після хронометражу. За рахунок чіткого планування можливо відстежувати те, як ми використовуємо робочий час, скільки з нього витрачається даремно, які справи відкладаються на останню мить. Для покрашення ефективності плани варто записувати, використовуючи як паперові, так і електронні планери різних видів, адже людський мозок фізично не може запам'ятати все. Періодизація допомагає у визначенні дедлайнів, розподілі справи на частини, поступовому її виконанні. Такий підхід зменшує кількість відволікань і покращує фізичний стан робітника.

Раціональне використання «тимчасових ям», пов'язаних з наявністю ситуацій, виникнення яких від нас не залежить, створює проміжки в графіку. Але, і такі проміжки можна використати з користю. Наприклад, уточнити важливу інформацію для здійснення поточних справ, зайвий раз повторити текст промови на засідання тощо.

Підсумовуючи, зазначимо пряму залежність між організованістю та поглиначами часу - чим більш організована особистість, тим менш вона страждає від хронофагів. А використання інструментів тайм-менеджменту та самоменеджменту дозволить робітникам поліпшити процес планування, зменшити кількість проблем, відстежувати виконане та оцінювати, чи робота ефективна.

Список використаних джерел: 1. Перерва на неробство, або як боротися з поглиначами часу в офісі? URL: https://www.softkey.ua/ua/useful (дата звернення - 04.04.2023). 2. 8 поглиначів часу (хронофаги) і боротьба з ними. URL: https://jak.koshachek.com (дата звернення - 04.04.2023). 3. Хронофаги: куди йде ваш час? URL: https://eab.com.ua (дата звернення - 04.04.2023).

УДК 336

Компанець А.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Р.С. Вовченко**, канд. екон. наук, викладач кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Ключові слова: *банківська установа, оподаткування, банківська діяльність, податкові пільги.*

В українській економіці банки виступають не тільки платниками податків, вони також виконують роль податкових агентів, та посередників між платниками податків та державою. В багатьох європейських державах, на відміну від України, існують окремо виділені банківські кодекси, складовою яких є банківське оподаткування. У правовій системі України банківське право виділене як окрема ланка, але окреме відокремлення та регламентування оподаткування банківської системи відсутнє.

Податкове регулювання банківської діяльності в узагальненому вигляді трактують як цілеспрямований комплексний процес використання засобів та інструментів впливу державної податкової політики на банківську діяльність з метою стимулювання чи стримування надання банківських послуг для отримання позитивних соціальноекономічних результатів. Погоджуючись в цілому із даним визначенням, варто звернути увагу на те, що воно не враховує специфіку діяльності банків, ставлячи їх в один ряд з усіма іншими господарюючими суб’єктами. Тому пропонуємо податкове регулювання розглядати як систему особливих заходів, спрямованих на втручання держави в діяльність банків як з метою наповнення державного бюджету та забезпечення розвитку економіки держави, так і регулювання їх фінансової стабільності.

Значення податків та особливості системи оподаткування банків зумовлене функціями податків, основними з яких є дві – фіскальна та регулююча. З точки зору впливу на діяльність банків, найважливіше значення має регулююча функція податків, оскільки саме за її допомогою держава збалансовує свої інтереси з інтересами платників. Як прямий фактор, система оподаткування банків впливає на такі показники їх діяльності як собівартість продуктів і послуг, витрати та фінансові результати, що у свою чергу, впливає на ліквідність банку та на розмір власних коштів, адже податки, як і будь-які витрати, призводять до зменшення прибутку, а значить і капіталу банку.

Кожен податок, збір та обов’язковий платіж має самостійний об’єкт оподаткування, який визначається чинним податковим законодавством. Об’єкт оподаткування повинен бути стабільним, чітко визначеним, мати безпосереднє відношення до платника податку. Об’єктом оподаткування комерційних банків є наступні операції:

- форфейтингові, факторингові, трастові операції;
- послуги щодо здачі в оренду майна;
- послуги щодо зберігання документів і цінностей; послуги щодо транспортування готівки, грошей, інкасації;

- послуги щодо доручень, надання гарантій і видач інших зобов'язань за третіх осіб;
- послуги зв'язку, крім послуг, пов'язаних з операціями за рахунками клієнтів;
- послуги з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації;
- консультаційні, правові, аудиторські, експертні, посередницькі, брокерські послуги.

Основними податками, які сплачують банки є: податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, податок (плата) на землю.

Досліджуючи сучасну практику оподаткування банків у розвинутих країнах світу, зауважимо такі характерні особливості: низька питома вага податків, що сплачуються банками, в доходах бюджету; застосування однакових видів податків на прибуток для підприємств і банків; повне або часткове звільнення від податку на прибуток відсотків за позиками, отримани ми фізичними та юридичними особами. Враховуючи важливість євроінтеграційних процесів в Україні, розглянемо детальніше систему оподаткування банків у країнах Європейського Союзу.

Характерною особливістю регулювання оподаткування в Європейському Союзі є відсутність загального документа, який би систематизував основні норми податкового законодавства ЄС. Положення, що визначають податкову політику в Євросоюзі — це сукупність окремих рішень його інститутів (Ради ЄС, Європарламенту тощо), які оформлено у вигляді директив, регламентів, рішень, рекомендацій і висновків. Сьогодні структура оподаткування в країнах Євросоюзу характеризується значним ступенем уніфікації, тобто податкові системи всіх країн — членів ЄС застосовують однакові види податків. Основні види податків, які сплачують банки в країнах — членах ЄС:

- податок на приріст капіталу;
- податок на додану вартість;
- податок на операції з цінними паперами;
- податок на майно;
- податок на дивіденди і на доходи від участі у спільних підприємствах;
- податок на прибуток корпорацій.

Слід наголосити, що за кордоном велика увага приділяється податковому регулюванню та стимулюванню банківської діяльності. Прикладом податкового стимулювання є надання на законодавчому рівні дозволу на надання певних видів послуг, які дають змогу інвесторам скорочувати свої особисті прибуткові податки. До методів пільгового оподаткування банків за кордоном належать:

- зниження ставок оподаткування на тривалий час діяльності банку;
- надання податкового кредиту, причому це стосується різних податкових платежів;
- визначення неоподаткованого мінімуму доходів. Це стосується не лише фізичних осіб при визна/ ченні та розрахунку прибуткового податку, а й банків при сплаті усяких податкових платежів (ПДВ, на дохо/ ди тощо);
– повне звільнення банків від сплати податкових платежів. Найбільш відомим є звільнення від оподаткування відсотків, які виплачуються за позиками місцевих органів влади (США);
- податкові пільги окремим банкам, які надаються для їх підтримки та подальшого розвитку. У більшості країн при проведенні банками фінансових операцій, таких як благодійні відрахування, підтримка лікарень та передача коштів у різні фонди та релігійні організації не оподатковуються;
- пільги на окремі види витрат. Це стосується коштів, які сплачуються у різні соціальні фонди (пенсійний, соціального страхування та ін.) [2].

Порівнюючи системи оподаткування банків України і країн Європейського Союзу, можна побачити, що Україна та ЄС мають лише два спільні податки — податок на прибуток і ПДВ. Для українських банків доцільним було б застосування таких пільг, як: звільнення від оподаткування коштів банків, які інвестуються в інноваційні підприємства; надання пільг в оподаткуванні банків, що здійснюють довгострокове інвестиційне кредитування.

Список використаних джерел: 1. Податковий кодекс України, від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. 2. Світовий досвід оподаткування (досвід розвитку та модернізації податкових служб країн світу. URL: http://sta-sumy.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/.

УДК 332.12

Kononenko Serhii, PhD student
Supervisors: **N. Ivanova**, Doctor of Economic Sciences, Professor,
S. Lytvyn, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor.
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

THE ROLE OF DIGITIZATION IN PROVIDING GUIDELINES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Keywords: *digitization; economic; sustainable development; technological development*

Sustainable development is a way to achieve goals of the present generation without any negative impact on the ability to meet needs of the future generation. To follow this way, we have to consider environmental protection and social responsibility to achieve economic growth. So, the main idea of sustainable development is to create a better future for the whole humanity and Earth by using resources in a sustainable way and will guarantee further development for future generations.

Nowadays technological development and population growth and the conservation of natural resources and ecology is becoming more important. Therefore, digitalization is not only just an innovation in the field of business area but has become the key for achieving sustainable development.

Digitization contributes to sustainable development in the following ways:

- Reducing the use of paper. There is no longer a need to print a huge amount of information on paper, as it is much easier and more environmentally friendly to store this information digitally. Thanks to digitization, it is literally possible to find almost any public information in a matter of minutes. The good example of this are online books that are more eco-friendly and faster in access compared to traditional books. Approximately 2.2 million books are published each year, using around 3 million trees. [1]
- Automation and optimization processes. Thanks to digitalization, many processes were automated and optimized, which in turn led to a reduction in the use of the planet's resources through careful calculation.
- Dissemination of information. Dissemination of information has become much easier and more accessible to all segments of the population. A phone with Internet access is enough to know all the relevant information. A great example of this is emergency notifications right in your phone that save countless lives every day.
- Reducing carbon emissions. Online businesses like e-commerce and working from home reduces carbon emissions and this was proofed during the pandemic of COVID-19 when a significant number of the population was forced to stay at home [2]. For example, working from home reduces the number of trips to the office.
- Improving the quality and accessibility to information and education. Digitization improves access to to information and education that is a important factor in development [3]. A good example is moving Ukraine's education system to online which helps to get an education even in periods of COVID-19 and war that would be impossible without digitization.

Digitalization provides significant benefits for economic, social, and environmental development. Digital technologies can be used to reduce humanity's impact on the environment, improve people's quality of life, and stimulate innovative development. And Ukraine plays one of the leading roles in the process of digitization where many bureaucratic functions of the state were digitized, which is a good example of sustainable development.

References: 1. Why are E-books Important? Medium – were good ideas find you. URL: https://lonethread.medium.com/why-are-e-books-important-34376479c7ab (Accessed 01 April 2023). 2. Emission Reductions From Pandemic Had Unexpected Effects on Atmosphere. Jet Propulsion Laboratory, California Institute of Technology. URL: https://www.jpl.nasa.gov/news/emission-reductions-from-pandemic-had-unexpected-effects-on-atmosphere (Accessed 01 April 2023). 3. Advantages And Disadvantages Of Online Learning. eLearning Industry. URL: https://elearningindustry.com/advantages-and-disadvantages-online-learning (Accessed 01 April 2023).

УДК 331.108.2:658.1:005.342

Корж М.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.В. Капленко**, д-р екон. наук, доцентка, доцентка кафедри економіки і публічного управління
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: *персонал, управління персоналом, інноваційний розвиток, концепція сталого розвитку, принципи управління персоналом.*

Безперервні організаційні зміни є нормою в сучасному світі. Ці зміни пов'язані з такими процесами, як реструктуризація, оптимізація розміру компанії (організації) та децентралізація. В умовах зростаючої глобалізації та складного зовнішнього середовища важливо впроваджувати концепцію сталого розвитку на підприємствах. Ця концепція визначається як "задоволення потреб нинішніх поколінь без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби". Концепція сталого розвитку базується на екологічній цілісності, економічному зростанні та соціальній справедливості. Ефективне функціонування підприємств у цих умовах може бути забезпечене шляхом координації екологічних і технологічних процесів.

Воєнний стан негативно впливає на управління підприємствами. Найсерйознішими проблемами, з якими стикаються підприємства в умовах воєнного стану, є плинність компетентних фахівців, низька мотивація працівників і, як наслідок, відсутність ініціативи персоналу у вирішенні виробничих завдань та конфлікти між керівництвом і персоналом. На жаль, системи управління персоналом не можуть ефективно працювати в таких умовах. Сьогодні ми перебуваємо у стресовому стані через воєнний стан. Люди хвилюються за своє особисте майбутнє, переживають за своїх близьких і стурбовані ситуацією в країні в цілому. Навіть ті, хто перебуває в безпеці і продовжує працювати, часто відчувають себе незахищеними і безпорадними. Тому одним із завдань роботодавців у ці складні часи є адаптація систем управління людськими ресурсами до умов війни.

Ключовим фактором розвитку підприємств є створення розуміння та готовності працівників до змін. Однак, як показує досвід, більшість керівників стикаються з опором змінам та

небажанням працівників впроваджувати інновації у свою діяльність. Тому для впровадження концепції сталого розвитку в діяльність компанії необхідно створити конкретні умови, які сприятимуть економічному зростанню, ефективному розподілу ресурсів та підвищенню лояльності персоналу. Важливо також виявляти і розвивати кадровий потенціал і навички працівників, які є корисними для них самих і для майбутнього розвитку підприємства, а також забезпечують гнучкість і ефективність у функціонуванні бізнесу [1, с. 22].

Пріоритетність людського фактору в економіці знань та інновацій, відображена в Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, зумовлює необхідність використання концепції сталого розвитку як концептуально-методологічної платформи для інноваційного розвитку підприємств та всієї національної економіки.

Управління інноваційним розвитком підприємств на основі концепції сталого розвитку має базуватися на принципах екологічної та соціальної відповідальності. Складність екологічної ситуації та обмеженість природних ресурсів об'єктивно спрямовують інноваційну діяльність на розробку та впровадження екологічно безпечних технологічних процесів ("зелених" технологій) та створення і виробництво інноваційних "зелених" товарів. Таким чином, реалізуючи екологічну політику та стратегії, соціально відповідальні компанії прагнуть зберегти (або принаймні не погіршити) стан довкілля для майбутніх поколінь.

Особливо це актуально в час війни та повоєнний період. Управління людськими ресурсами в умовах повномасштабної війфни має вирішальне значення для підприємств (організацій) для підвищення ефективності, управління корпоративними та етичними питаннями, що виходять за рамки економічної ефективності, а також для підтримки майбутнього розвитку та інноваційної діяльності підприємства (організації). У цьому контексті необхідно створити умови (підтримка та мотивація для розвитку та кар'єрного зростання працівників), які сприятимуть прогресу та підвищенню ефективності праці працівників компанії, особливо це стосується внутрішньо переміщених осіб чи повністю релокованих підприємств.

Водночас, управління людськими ресурсами на засадах концепції сталого розвитку може бути повноцінно реалізоване за умови дотримання наступних принципів [1, с. 24]:

- гнучкості;
- розширення повноважень працівників;
- справедливі та рівні можливості;
- зовнішнє партнерство;
- турбота про співробітників;
- прибутковість.

Більше того, головним завданням в умовах воєнного стану є утримання ключових співробітників за рахунок виявлення їх першочергових потреб та формування мотиваційної моделі управління персоналом в умовах воєнного стану з урахуванням цих потреб та мотивуючих факторів [2, с. 38].

Щ стосується керівництва, то висококваліфікований керівник повинен вміти вибрати саме ті методи пошуку інноваційних ідей, які будуть найбільш продуктивними в конкретному середовищі і для конкретних співробітників. Крім того, кінцевий результат багато в чому залежить від того, наскільки менеджер може виявити явні і приховані здібності своїх співробітників і надав кожному з них можливість брати участь в інноваційній діяльності [3, с. 246].

Отже, однією з найважливіших економічних проблем сьогодення є забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства в цілому. Управління людськими ресурсами вітчизняних підприємств на засадах сталого розвитку є елементом їх інноваційного розвитку. Основними принципами управління людськими ресурсами на основі концепції сталого розвитку є: розвиток людських ресурсів з довгостроковою перспективою, гнучкість, розширення прав і можливостей працівників, справедливі та рівні можливості, зовнішня співпраця, врахування інтересів

працівників та прибутковість. Розвиток людських ресурсів трансформується у створення нових знань, генерування нових ідей та розробку інноваційних продуктів і технологій. В результаті суб'єкти господарювання здатні виконувати свої обов'язки перед навколишнім середовищем та суспільством. Проте така діяльність можлива лише за умови забезпечення мотивації для працівників, а також якщо керівництво обирає правильні шляхи інноваційного розвитку підприємства, з урахуванням наявних цілей та ресурсів.

Список використаних джерел: 1. Н. Г. Міценко Управління персоналом на засадах сталого розвитку як складова організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємства. Н. Г. Міценко та ін. *Herald of Lviv University of Trade and Economics Economic sciences*. 2022. № 67. С. 21–26. 2. Гудзь П. Мотивація персоналу в умовах воєнного стану. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку* : Ііі міжнар. науково-практ. інтернет-конф., 10 черв. 2022 р. С. 36-39. 3. Мосійчук І. Сучасні технології та інструменти управління персоналом підприємства. *Актуальні питання сучасної економіки* : Матеріали XIV Всеукр. наук. конф. за міжнар. участю. С. 245-246.

УДК 620.9

Корогод А. Я., аспірантка
Науковий керівник: **Л.П. Кудирко**, канд. екон. наук, професор, професор кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *декарбонізація, відновлювані джерела енергії, енергетична безпеки, зелене відновлення, енергоефективність.*

Війна росії проти України суттєво вплинула на енергетичний ринок України. Так, через рік після початку повномасштабного вторгнення Україна втратила (пошкоджено чи зруйновано) 50% енергетичної системи, зокрема: 44% атомної генерації, 75% потужностей ТЕС, 33% блочних ТЕЦ, близько 90% вітрової генерації та понад 40% сонячної генерації [1].

Крім того, значно постраждали нафтопереробні заводи та нафтобази, енергогенеруючі об’єкти, вугледобувні, газові та електричні мережі (магістральні та розподільні) й обладнання, а також численні комунальні об’єкти інфраструктури [2].

Зважаючи на можливість повторних атак на об’єкти критичної інфраструктури питання відновлення енергетичних об’єктів та забезпечення енергетичної безпеки для країни в пріоритеті. Втім, незважаючи на війну, Україна не відмовляється від своїх кліматичних цілей та погоджується, що одним із драйверів трансформації енергетичного сектору є світова тенденція до декарбонізації.

У рамках Паризької угоди Україна зобов’язалася скоротити викиди парникових газів на 65% до 2030 року. Енергетичною стратегією України до 2035 року передбачається збільшити частку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у загальному обсязі постачання первинної енергії до 25% у 2035 році. Але в контексті останній подій, Уряд працює над оновленням даного стратегічного документу, а також Національного енергетичного та кліматичного плану. Крім того, у 2022 році розроблено проєкт Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики до 2030 року, відповідно до якого передбачається збільшення частки енергії з ВДЕ у валовому кінцевому

енергоспоживанні у 3 рази – з 9% у 2020 році до 27% у 2030 році, а також заходи, які забезпечать збалансований розвиток відновлюваної електроенергетики, теплоенергетики та споживання ВДЕ у транспортному секторі.

Крім того, плани щодо розвитку ВДЕ, енергоефективності та декарбонізації енергетичного сектору визначено у Національному плані з енергоефективності до 2030 року, Національній економічній стратегії до 2030 року, а Проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, який зараз переглядається, передбачав кліматичну нейтральність до 2070 року та 70% електроенергії з ВДЕ до 2050 року.

Окрім порядку денного декарбонізації, енергетичний сектор України також відіграє вирішальну роль у повоєнному економічному відновленні країни.

Експерти стурбовані, що у багатьох випадках прагнення до швидкої реконструкції, відновлення критичної інфраструктури та забезпечення базових потреб постраждалих буде мати першочергове значення, витісняючи важливість прозорості, справедливого розподілу ресурсів та питання сталого управління природними ресурсами [3]. Саме тому, громадські організації України розробили принципи, на яких має базуватись відновлення, де головною вимогою є відбудова України на засадах сталого розвитку та в урахуванням Європейського зеленого курсу [4].

Енергетична політика України має фокусуватися на чотирьох стовпах: декарбонізації, енергоефективності, диверсифікації джерел постачання та подальшої поглибленої інтеграції із енергосистемою ЄС. Ці чотири компоненти є важливими не лише з точки зору досягнення кліматичної нейтральності, а й з позиції, забезпечення енергетичної безпеки та сталості. Більше того, на шляху до повної інтеграції з ЄС, зниження залежності від викопного палива, започаткування повноцінної торгівлі електроенергією, диверсифікація джерел її постачання, зниження показників «некорисної» втрати енергії є не просто важливими, а необхідними [1].

В досягненні більш високого рівня енергетичної безпеки може допомогти більш гнучка, децентралізована система, збільшення розподіленої генерації енергії з ВДЕ, зокрема шляхом створення класу проз'юмерів (споживачів-виробників енергії).

З початком повномасштабного вторгнення, особливо в складний зимовий період, в Україні почали активно говорити про розподілену генерацію. Помітно, що люди почали активно встановлювати СЕС у домогосподарствах, щоб бути енергонезалежними. У 2022 році частка інвестицій у СЕС домогосподарств становила понад 60% від загальних інвестицій у потужності «зеленої» генерації (рис.1).

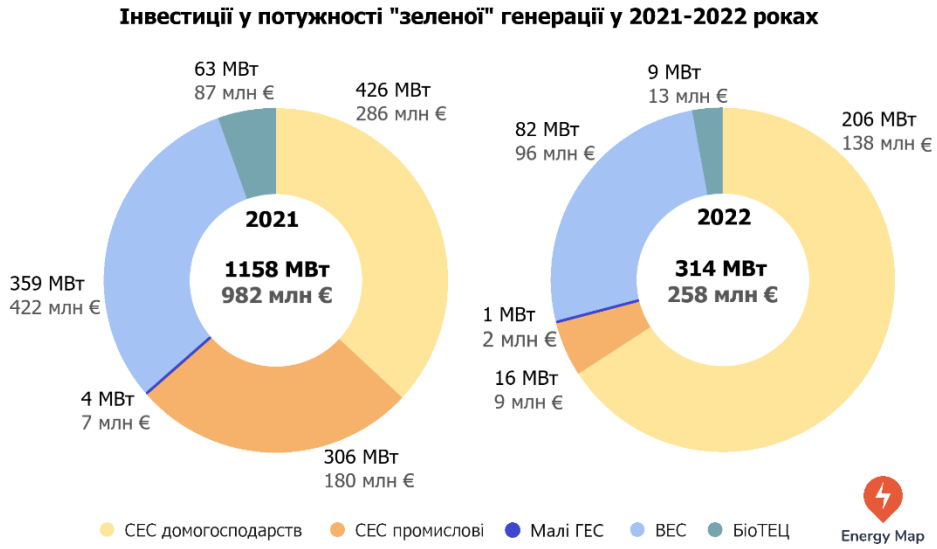

Рисунок 1 – **Інвестиції у потужності «зеленої» генерації у 2021-2022 роках [5]**

Що свідчить про те, що розвиток проєктів ВДЕ, диверсифікація джерел енергії, енергоефективні заходи не лише на рівні стратегічних орієнтирів, а й реалізованих проєктів на місцях може мати вагоме значення не лише задля досягнення кліматичних цілей, а й з метою забезпечення енергетичної безпеки.

У гонитві за своїм енергетичним домінуванням російська федерація маніпулює цивілізованим світом, у результаті чого енергетична безпека залишається під питанням. Та попри це, вихід з цією ситуації є, і світові лідери вбачають його саме у розвитку сектору ВДЕ та посиленні енергоефективності, що безпосередньо стосується і України [6].

Саме тому, вирішення питання швидких та ефективних трансформацій енергетичного сектору напряму та гостро стосується питання не лише кліматичних орієнтирів, а й енергетичної та в цілому національної безпеки та суверенітету України.

Список використаних джерел: 1. Війна росії проти України: енергетичний вимір/DiXi Group. URL: https://dixigroup.org/ analytic-cat/viina-v-ukraini/. 2. Як відбудувати «зелену» країну: рекомендації для відновлення України/DiXi Group. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/11/analitychna-zapyska-po-vidnovlennyu-red.pdf. 3. Кращі практики реструктуризації боргу та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України/ DiXi Group. URL: https://cutt.ly/i7y3B3L. 4. Зелена відбудова України: позиція громадськості. URL: https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ukrainy-pozytsia-hromadskosti.html. 5. Energy Map/ Інвестиції у потужності "зеленої" генерації. URL: https://cutt.ly/G7y88kS. 6. KUDYRKO, L., KOROHOD, A., & BUONOCORE, M. N. (2022). Renewable energy of the EU countries in the context of risks of import dependence. Foreign·trade:·economics,·finance,· law, 123(4), 17–28. https://doi.org/10.31617/3.2022(123)02.

УДК 338.262.3

Коржовник Ю. В. здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Г.М. Калач,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємства та економічної безпеки

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ПОВОЄНОГО ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ

Ключові слова: *повоєнне відновлення, людський потенціал, розвиток бізнесу, економіка, економічне становище, стратегія розвитку.*

Повоєнне відновлення бізнесу є вирішальним у збереженні та стабілізації економіки країни. Значущу роль у реалізації повоєнного відновлення бізнесу відіграє людський потенціал, оскільки він сприяє створенню приблизно двох третин національного багатства країни та виступає головним фактором економічного зростання національної економіки. [1,с.88] Тому стратегічні сценарії повоєнного відновлення України мають формуватися враховуючи необхідність збереження та розвитку людського потенціалу.

Для міждержавного порівняння і вимірювання рівня людського потенціалу щорічно розраховується Індекс людського розвитку (ІДЛ) – це інтегральний показник, що вимірює рівень життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу. Він є стандартним інструментом при загальному порівнянні рівня життя різних

країн і регіонів. До повномасштабної війни з Росією, у 2020 році Україна посіла 74-е місце за індексом людського розвитку (ІЛР), тобто у глобальному масштабі Україна перебуває в категорії країн високого людського розвитку, оскільки загалом до рейтингу увійшло 189 країн. Загальний коефіцієнт України дорівнює 0,779 (з максимальних 1,000). При цьому, відповідно до індексу, очікувана тривалість життя в Україні – 72,1 роки. Індекс освіти, який аналізує середню тривалість навчання громадян, становить 11,4 року, а очікувана тривалість навчання населення – 15,1 року. Натомість індекс валового національного доходу на душу населення становить 13 216 доларів США. [2]

Недолік показника ІЛР полягає в тому, що він є середнім показником основних досягнень людського розвитку в країні, отже маскує нерівність у розподілі людського розвитку серед населення на рівні країни. Щоб відобразити вплив нерівності на людський розвиток, у звіті про людський розвиток за 2010 рік було введено індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності (ІЛРН), який враховує нерівність у всіх складових ІЛР (шляхом «зниження» середнього значення кожного компонента відповідно до ступеню нерівності). При такому коригуванні Україна має ІЛРН 0,728, враховуючи «втрату» розвитку через нерівність, яка становить 6,5%.

Інтенсивна воєнна ескалація призвела до загибелі людей, поранень і масового переміщення цивільного населення по території країни та в сусідні країни, а також серйозних руйнувань і пошкоджень цивільної інфраструктури та житлових будинків. В умовах повоєнного відновлення проблеми розвитку людського потенціалу України суттєво загостряться і потребуватимуть термінового вирішення. Перелік цих проблем визначено у спільному документі Уряду України, Групи Світового банку, Європейської Комісії та ООН, який має назву «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA2)». [3]

Першою серед цих проблем є проблема бідності - втрата засобів до існування та майна призвели до бідності 7,1 мільйона людей та звели нанівець прогрес у розвитку країни, досягнутий протягом останніх 15 років.

Друга, не менш важлива - проблема міграції, населення України є одним з тих, кількість якого у світі найшвидше скорочується, і, за оцінками ООН, ймовірно зменшиться до 35 мільйонів до 2050 року (оцінки були зроблені до війни). Демографічна ситуація в Україні часто характеризується як кризова через поєднання скорочення чисельності населення і погіршення його «демографічної якості» – насамперед, здоров'я і добробуту людей, можливостей для повноцінної реалізації власного потенціалу. З початку війни, за даними ООН, з України виїхало близько 8 млн людей.

Третя проблема, яка суттєво загостриться – зростання кількості осіб з інвалідністю. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2020 р., в Україні 2,7 мільйонам осіб (включаючи 160 тис. дітей) встановлено інвалідність, що становить приблизно 6% населення. Реальні цифри ще до війни були значно ближчими до міжнародного показника частки осіб з інвалідністю на рівні 15%. Після війни ця категорія населення збільшиться у рази.

1. Для відновлення економіки потрібна масштабна дерегуляція, інвестиції, великі трудові ресурси, надзвичайні зусилля підприємницької спільноти. Є чотири основні набори політик, які слід реалізувати в найближчі роки для відбудови кращого ринку праці:
2. Інвестиції в людський капітал майбутнього (компенсація втраченого освітнього часу в школах і перепідготовка тих, хто втратив роботу).
3. Краще використання наявного людського капіталу, збільшення економічної активності жінок та вирішення проблеми безробіття серед внутрішньо переміщених молодих працівників.
4. Сталий захист найбільш уразливих груп населення.
5. Сприяння поверненню ідей, якщо не людей: залучення українських біженців до створення робочих місць. [4, с. 332-333].

6. Розвиток людського потенціалу та виграшна позиція у конкуренції за таланти, у тому числі за мігрантів.

7. Державні інвестиції в розвиток людського капіталу.

8. Дерегуляція ринку праці: спрощення тимчасової та віддаленої зайнятості, скасування радянських вимог до документообігу, сервісний підхід до перевірок, свобода трудового договору та його положень щодо базисних гарантій працівника.

Приділивши увагу розвитку людського потенціалу та реалізувавши політику щодо відновлення ринку праці вдасться утримати економіку країни та дати поштовх до її розвитку.

Список використаних джерел: 1. Точиліна, Ю. Ю. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство* / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 26, Ч. 2. С.88-91. 2. Бобрик Ю. Україна - в топ-100 рейтингу індексу людського розвитку. – Електронний ресурс. URL: https://poglyad.tv/ukrayina-v-top-100-rejtyngu-indeksu-lyudskogo-rozvytku-article 3. Кизицька Н. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: http://surl.li/fxlmb 4. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України» 02.06.2022 URL: https://cpd.com.ua/uk/vidnovlennya-ekonomiky/ (дата звернення 25.03.2023р.)

УДК 349.2:331.1

Костюченко Н.Д., здобувачка вищої освіти 3 курсу

Науковий керівник: **І.О. Хоменко,** д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *управління персоналом, підприємство, воєнний стан, трудовий потенціал.*

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України наша держава потребує дієвих та швидких змін у всіх сферах свої діяльності. Це торкнулося також економіки, бо без належного рівня конкурентоспроможності, ефективної, а також результативної управлінської діяльності не можливе економічне зростання нашої країни. Серед різноманітних проблем української економіки необхідно приділити увагу саме проблемі управління персоналом, так як у майбутньому найкращого розвитку досягнуть ті підприємства, які роблять головну ставку на людські ресурси та управління ними. Тому дослідження управління персоналом в умовах воєнного стану на даний час залишається актуальним та потребує подальшого вивчення.

Для початку необхідно дати визначення поняттю «управління персоналом». Так, наприклад, проаналізувавши праці вітчизняних науковців можна зробити висновок, що вони використовують різні підходи щодо трактування даного поняття, зокрема, В.А. Рульєв, С.О. Гуткевич, Т.Л. Мостенська зазначають, що «управління персоналом – це системно організований процес відтворення й ефективного використання всіх кадрів організації, спрямований на досягнення поставленої мети» [1, с. 12]. На думку О.В. Крушельницької та Д.П. Мельничука управління персоналом передбачає системний планомірно організований вплив

через систему взаємопов'язаних організаційно-економічних і соціальних заходів, спрямованих на створення умов нормального розвитку й використання потенціалу робочої сили на рівні підприємства [2, с. 16]. Як вважають О.Д. Матросов, В.Г. Дюжев, В.О. Матросова сутність поняття управління персоналом є системою кадрової роботи, яка, своєю чергою, представлена такими підсистемами: підсистемою аналізу, планування і прогнозу кадрів; підсистемою підбору, розстановки, оцінки і безперервного навчання кадрів та підсистемою використання кадрів [3]. Також існує інша цікава думка, що управління персоналом являє собою специфічну функцію менеджменту (управлінської діяльності). В.О. Храмов, А.П. Бовтрук розглядають управління персоналом як «частину функціональної сфери кадрового господарства як основного механізму організації» [4, с. 17]. Отже, проаналізувавши сутність поняття у різних працях вчених можна зробити висновок, що управління персоналом являє собою складний процес взаємодії економічних та соціальних заходів, які спрямовано на ефективне використання людського ресурсу з метою досягнення нормального функціонування та розвитку організації.

Цікаве дослідження провела Європейська Бізнес Асоціація в партнерстві з журналом "Управління Персоналом" на ринку праці України. Згідно з дослідженням 74% компаній планують зміни щодо персоналу. Зокрема, 26% компаній планують замороження бюджетів на розвиток на навчання, 16% компаній планують замороження бонусів і преміальних виплат, 13% планують скорочення персоналу, 11% планують зменшення рівня заробітної плати та 2% планують звільнення працівників, і лише 3% компаній планують збільшення кількості працівників[5]. (рис. 1)

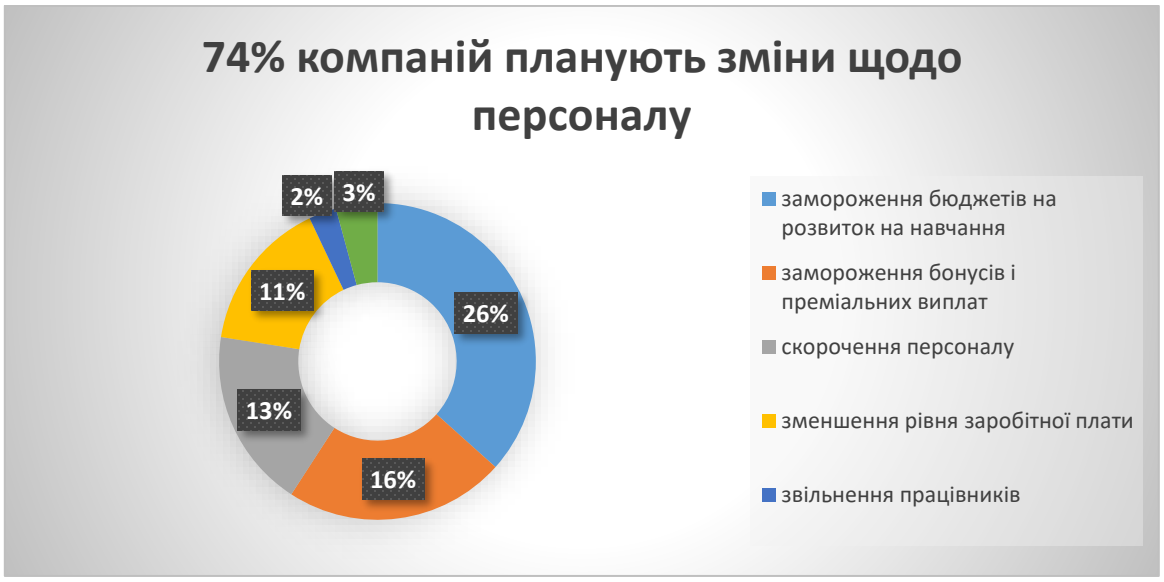

Рисунок 1 – **Структура організаційних змін досліджуваних компаній під час воєнного стану**
Джерело: складено авторами на основі [5]

Проте, компанії-учасниці, які проходили опитування йдуть на компроміс, щодо своїх працівників, не бажають скорочення чисельності та надають різноманітну допомогу, серед яких 17% надає оплату освітніх курсів, 32 % проводить часткову компенсацію витрат на оренду житла, 34% виплачує премії та бонуси, 35% компенсує проживання у іншому міст, 48% допомога з переїздом, 52% компаній надають психологічну підтримку, 76% виплачує працівникам повну заробітну плату[5]. (рис. 2)

Рисунок 2 – **Види та структура підтримки для працівників, що надають компанії у воєнний стан**

Джерело: складено авторами на основі [5]

Подальший аналіз особливостей управління персоналом слід приділити вивченню законодавству, яке було прийнято у період воєнного стану. 15 березня 2022 року був прийнятий закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», де були закріплені деякі зміни для працівників всіх форм власності, які діють на період воєнного часу. До таких змін варто віднести, насамперед, зазначений вище закон закріплює, що нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо). З приводу щотижневого безперервного відпочинку, то тривалість може бути скорочена до 24 годин, хоча відповідно до Кодексу законів про працю України тривалість може бути не менш як сорок дві години. Щодо щорічних відпусток, то відпустка надається працівникам тривалістю не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору, але у період воєнного часу може бути обмежена тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Також необхідно додати, що відповідно до статті 15 вищезазначеного закону відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних із трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України, здійснюється за рахунок коштів держави-агресора, а також коштів, отриманих з/від відповідних фондів на відновлення України, у тому числі міжнародних, міжнародної технічної та/або поворотної чи безповоротної фінансової допомоги, інших джерел, передбачених законодавством [6], [7].

Також для кращої функціональності підприємства у період воєнного стану, на нашу думку, потрібно переглянути стратегію управляння персоналом та трудовим потенціалом. Для цього необхідно сформувати нові завдання та цілі для працівників, також обрати нові методи для навчання, що в свою чергу призведе до підвищення кваліфікації персоналу та створити належне мотивування, що буде матеріальною та моральною підтримкою для робітників.

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення належного управління персоналом є важливим завданням на будь-якому підприємстві. Правильно сформована тактика управління є насамперед запорукою успіху, що приведе до економічного зростання підприємства та нашої держави в цілому. Сучасні реалії потребують соціальної відповідальності з боку роботодавців та лояльності з боку персоналу.

Список використаних джерел 1. Управління персоналом: навч. посіб. К.: КОНДОР, 2012. 324 с. 2. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: навч. посіб. К.: Кондор, 2003. 296 с. 3. Управління персоналом. Х.:НТУ «ХПІ», 2009. 248 с. 4. Храмов В.О., Бовтрук А.П. Основи управління персоналом: навч.-метод. посіб. К.: МАУП, 2001. 112 с. 5. Дослідження ринку праці в Україні. URL: https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny/ 6. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20/ed20220719#Text 7. Кодекс законів про працю України від 27.01.2023 № 322-08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n439. 8. Хоменко І. О, Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2020. № 1 (21). С. 38-45. 9. Хоменко І.О. Трудовий потенціал транспортних підприємств. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету: зб. наук. праць.* Чернігів: ЧДТУ, 2009. № 38. С. 308-314.

УДК 336.7

Кохан І. В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
Богославець-Дроздюк Т. І., викладач циклової комісії обліково-фінансових дисциплін
ВСП «Надвірнянський фаховий коледж» НТУ», м. Надвірна, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *банки, банківська система, банківські послуги, діджиталізація.*

Початок руйнівної війни змусив змінювати пріоритети в банківському обслуговуванні і шукати оптимальні варіанти отримання банківських послуг, зокрема це стосується внутрішніх переселенців та громадян, які змушені були виїхати закордон. У банківських установах наростає конкуренція за надійних і платоспроможних клієнтів з одночасним зростанням клієнтських вимог стосовно надання банківських послуг. Відповідно, даний процес в майбутньому сприяти тому, що для клієнтів, навіть в умовах значних безпекових та економічних проблем, банки намагатимуться забезпечити найбільш зручний сервіс та лояльні умови обслуговування.

Сучасною тенденцією функціонування банківської системи України є її цифровізація. Загалом цифрова трансформація в банківському секторі є безперервним процесом, який впливає як на зовнішнє, так і на його внутрішнє середовище шляхом перебудови чинних процесів та існуючих методів.

У формуванні цифрової економіки України роль банків має беззаперечно важливе значення, так як банківські установи сьогодні стали бізнес-центрами, у яких формується ділове партнерство суб’єктів підприємницької діяльності й населення. Тому, це зумовлює значну залежність економіки від ефективної та виваженої політики банків, у тому числі у забезпеченні дохідності. Відповідно, спроможність генерувати доходи та забезпечити доходність усієї банківської системи залежить подальший вектор цифровізації економіки України в цілому. Без розвиненої мережі банків, які здатні генерувати стабільні потоки доходів, прагнення до створення реального і ефективного ринкового механізму і цифрової економіки залишається лише на рівні бажаної перспективи [3, 4, 5].

Ефективність витрат є одним із факторів, що сприяють такій трансформації. Перехід на цифрові технології буде важливою і постійною стратегією трансформації витрат, якщо вона підкріплюється ефективним внутрішнім управлінням і необхідними структурними змінами. Особливо це стосується системних банків, які працюють у регіонах із щільною мережею відділень. Великим банкам легше здійснювати витрати на інвестиції в IT, проте менші та середні банки можуть досягти великих успіхів у економічній ефективності у цьому напрямку. Проте закриття відділень та скорочення персоналу часто є найбільш очікуваним наслідком цифровізації банку, що може спричинити скорочення персоналу банківського сектору.

Протягом останніх п'яти років у банківському секторі України спостерігається скорочення кількості банків, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій. У той же час можемо пересвідчитись про зростання кількості банків із 100% іноземним капіталом із 17 до 23 банків. Кількість діючих банків із іноземним капіталом впродовж досліджуваного періоду скоротилася на 14 установ (із 47 до 33 банків). Із 2008 року до 2021 року відбулося зростання частки банків із іноземним капіталом із 26,9% до 46,5%, тобто у 1,7 рази [5].

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання обсягу активів банківських установ. Загалом за останні 5 років активи банків приростили із 1336 млрд. грн. до 2053 млрд. грн., тобто приріст склав близько 723 млрд. грн. Аналогічне зростання спостерігається і стосовно капіталу банків. Так, зростання капіталу банківських установ збільшився із 163,6 млрд. грн.. станом на 01.01.2018 року до 255,7 млрд. грн.. станом на 01.01.2022 року, показавши зростання у 1,6 разів. За результатами 2017 року банківські установи отримали збитки у розмірі -26,5 млрд. грн., протягом останніх 4 років спостерігався поступовий приріст (крім результатів 2020 року, зниження темпів росту спричинені карантинними обмеженнями). За результатами 2021 року загальний чистий прибуток банківської системи досяг рівня 77,5 млрд. грн.

У відповідь на розпочату війну в Україні в лютому 2022 року були ліквідовані АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк» – два дочірніх банки російських фінансових корпорацій з державним капіталом, на початок року вони мали 2% чистих активів банківського сектору. Тому станом на кінець березня в Україні працювало 69 банків. Активи сектору скоротилися насамперед за рахунок іноземних та приватних фінансових установ. Баланси державних банків були стійкішими до шоку, тому їхня частка у чистих активах та коштах фізичних осіб за квартал зросла на 1,1 в. п. та 0,4 в. п. до 47,8% та 55,9% відповідно, що призвело до зростання і рівня концентрації сектору [5].

Чисті активи платоспроможних на кінець березня банків зменшилися за I квартал на 2,2%. Дві складові скоротилися, які найвагоміше це: депозитні сертифікати НБУ та ОВДП. Динаміка кредитного портфеля клієнтів була нерівномірною, проте у січні-березні відбулося зростання. Чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання за квартал зросли на 4,8%, а валютні – на 2,2% у доларовому еквіваленті. Найвищі темпи зростання гривневого кредитування за квартал продемонстрували державні банки – понад 10%. Весь приріст кредитного портфеля забезпечили перші два місяці кварталу, натомість у березні чисті гривневі позики зменшилися на 0,6%, а валютні – на 1,9%. У річному обчисленні чистий кредитний портфель зріс на 39,7% у гривні та на 18,4% в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті). Найактивніше залучали позики державні корпорації. За перші два місяці року обсяги чистого роздрібного кредитного портфеля збільшилися на 5,8%. Однак зменшення обсягу кредитів у березні нівелювало попереднє зростання і в цілому за квартал чистий гривневий портфель зріс лише на 0,7% (+30.1% р/р) [1, 2].

Банківський сектор, в сучасних умовах, прагне впроваджувати сучасні методи та інтегрувати цифрові технології, що передбачає системний комплекс заходів, який вимагає обережної та виваженої реалізації, зважаючи на затратність та високу ризикованість притаманну сфері фінансових послуг. Ефективна стратегія цифрової трансформації банківського сектору є важливою для успішної цифровізації економіки України. Банківським установам доведеться

адаптуватися як до зовнішніх змін, спричинених розвитком технологій, трансформацією переваг клієнтів та конкурентів, так і до внутрішніх змін, використовуючи потенціал цифрових технологій для підвищення доходності.

Список використаних джерел: 1. Ukraine. Digital Competitiveness Ranking. URL: https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/UA/digital (дата звернення: 21.12.2022). 2. Кількість банків в Україні (2008-2022). URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/ (дата звернення: 01.12.2022). 3. Основні показники діяльності банків України. Наглядова статистика НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist (дата звернення: 07.01.2023). 4. Основні показники діяльності банків URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/ (дата звернення: 15.01.2023). 5. Рейтинг стійкості українських банків 2022. URL: https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/(дата звернення: 14.12.2022). 6. Уряд схвалив стратегічні напрями діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Міністерство фінансів України. 07 травня 2022 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategichni-napryami-diyalnosti-bankiv-derzhavnogo-sektoru-na-period-voyennogo-stanu-ta-pislyavoyennogo-vidnovlennya-ekonomiki (дата звернення: 18.02.2022).

УДК 314.18

Кравченко О. Г., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **І.О. Хоменко**, д-р екон. наук, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТАРТАП В УКРАЇНІ

Ключові слова: *стартап, успішність стартап-проєктів, проблеми та перспективи.*

В умовах сьогодення Україна перебуває в тяжкому економічному становищі, зумовленим зокрема низьким рівнем життя частини населення, зростанням рівня безробіття і звісно запровадження воєнного стану, який вплинув на всі сфери життя, значно ускладнюючи його. Задля виходу зі скрутного становища, підвищення рівня конкурентоспроможності, вирішення соціальних, економічних та екологічних питань є саме відмова від застарілих технічних баз і відповідно розвиток надалі на засадах інноваційних технологій. Важливе місце в цьому займають інновації, нові форми бізнесу та стартапи. Стартапи є потужним чинником соціально-економічного прогресу, але на тлі успішних стартап-проєктів існує велика кількість неуспішних, що і зумовлює потребу у подальшому дослідженні проблем та перспектив розвитку стартапів.

Стартап (від англ. Start-up - стартувати, запускати) являє собою компанію або тимчасову організацію, створену з метою пошуку безперервної та масштабної бізнес-моделі (визначення Стіва Бланка) [1, с. 3]. Дане поняття є новим у сфері українського бізнесу, яке стрімко набирає обертів. Проте термін «стартап» не закріплено в жодному законодавчому акті, що є перешкодою для ефективного впровадження деяких задуманих проєктів.

Не беручи до уваги нестабільну економічну та політичну ситуації в Україні та часто відсутність підтримки з боку держави, оскільки це є досить ризиковано, українці все ж таки розробляють успішні стартап-компанії, яких на сьогодні налічується біля 3000 [2].

Досі актуальною темою для досліджень залишається розуміння факторів, які виявляють успіх та невдачу новостворених стартапів. До якого результату призведе створення стартапу

залежить буквально від будь-яких незначних елементів, що нас оточують такі, як підприємницькі здібності, можливості команди, характер компанії тощо. Попри позитивні аспекти розвитку індустрії стартапів, варто вказати на наявні проблемні аспекти.

Дане питання є досить досліджуваним і тому кількість думок, щодо визначення проблем також чималої кількості. Так, наприклад, CB Insights, проаналізувавши 101 невдалий стартап, вказав на найважливіші причини даних стартапів. Зокрема, до них відносить: відсутність попиту на ринку; фінансова недбалість; неправильний підбір команди; байдужість щодо потреб споживачів; витіснення конкурентами; відсутність бізнес-моделі; не найкращий час запуску [3, с. 307].

Звертаючись до ресурсу OlansGroup, існує 5 причин провалу стартапів: нездатність партнерів домовитись між собою; відсутність попиту на ринку; неправильно підібрана команда; недооцінка маркетингу; фінансова недбалість [3, с. 307].

Також, до проблем відносять: відсутність культури підприємництва; відсутність простої системи прийому платежів з-за кордону; поганий інвестиційний клімат та імідж держави; низький рівень володіння англійською мовою [4, с. 110-111].

Не дивлячись, на велику кількість трактування проблем стартапів, по більшій мірі все зводиться до того, що важливим аспектом є підтримка з боку держави, відсутність якої породжує чимало проблем. Важливим є і нестача стартового капіталу, фінансування загалом, від чого залежать найпростіші речі, такі, як підбір команди, компетентність якої буде впливати на стартап в цілому. І звісно відсутність попиту на ринку, дану проблему можна спостерігати майже в кожному дослідженні, що доказує її важливість. Тобто три основні проблеми, показують всю суть можливої неуспішності стартапів, з яких випливають інші, менш значні.

Що стосується питань стосовно перспектив розвитку стартапів в Україні, звертаючи увагу на наявні проблеми, необхідно виділити наступні: збільшення інвестування з боку держави; розвиток підприємницької культури; розробку законопроєктів, які сприятимуть розвитку інноваційного підприємництва; посилення режиму інтелектуальної власності [1, с. 26].

До критеріїв успішності стартапів можна також віднести: вдало підібраний час запуску проєкту; наявність відповідних навичок стартапера; підбір компетентної команди та вдалий розподіл завдань між ними; постійний моніторинг потреб споживачів тощо [3, с. 308-309].

Згідно з інтернет-ресурсом Marketer.ua існують 9 критеріїв успішності, серед яких: правильна мотивація, здатність до глобального мислення, легка та зрозуміла для користувачів ідея, готовність працювати над сумнівною ідеєю, креативність, працьовитість і наполегливість, віра у свою справу, наявність лідерських якостей у стартапера [5].

Важко до останнього розкрити всі умови, відповідно до яких ваш стартап буде успішним, оскільки процес його створення залежить від ряду внутрішніх та зовнішніх факторів, які мають можливість змінюватись. Однак, значна кількість публікацій дає можливість сказати, що перспективами розвитку стартапів є підтримка держави, а саме у сфері фінансування; необхідність створення та запровадження механізмів підвищення ефективності діяльності стартап-компаній та звісно створення максимально комфортних умов для впровадження інноваційних технологій, а саме стартапів, задля успішного розвитку економіки в цілому.

Підсумовуючи, варто сказати, що розвиток інноваційних технологій дає все більше можливість стартапам поширюватись в усьому світі, вони виступають як потужні механізми сталого економічного розвитку країни. Наша країна має значний потенціал, проте відсутність зацікавленості держави в сучасних проєктах, уповільнює можливість стати у майбутньому конкурентоспроможною країною. Задля розвитку ринку стартап-проєктів, Україна має урегулювати законодавчу базу, підвищити рівень освіченості та запровадити новітні форми фінансування стартапів.

Список використаних джерел: 1. Баб'ячок Р.І., Кульчицький І.І. Основні тенденції розвитку стартапів в Україні – проблеми, перешкоди і можливості. 2018. С. 1-28. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1.pdf (дата звернення: 20.03.2023). 2. Стартап. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BF (дата звернення: 20.03.2023). 3. Іванченко Н. О., Подскребко О. С., Сідлецька А. О. Основні проблеми та перспективи розвитку ринку стартапів в Україні. *БІЗНЕСІНФОРМ.* № 4. 2020. С. 303-311. 4. Жалдак Г.П. Проблеми та перспективи розвитку стартапів в Україні. Випуск 32. 2019. С. 109-113. 5. Відмінні ознаки успішного стартапу. *Marketer.ua.* URL: https://marketer.ua/ua/vidminni-oznaki-uspishnogo-startapu/ (дата звернення: 20.03.2023). 6. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Вовк Є.А. Причини виникнення та наслідки подолання тіньової економіки в Україні. *Вісник НТУ.* К.: НТУ, 2019. Серія «Економічні науки». Випуск 2 (44), 2019. С.151-160. 7. Khomenko I. O., Sadchykova I.V., Krasnyanska Y.V. Current approaches to the analysis of the borrowers (creditworthiness ukrainian and world experience). *Economics. Ecology. Socium*. Odessa, 2019. Vol. 3, No.1. P. 48-55.

УДК 65.012.32

Крес Н.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.О. Хоменко**, проф., доктор економічних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

БЕНЧМАРКІНГ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ключові слова: *бенчмаркінг, підприємство, ринок праці, конкурентоспроможність*

Основною метою створення будь-якого підприємства його засновниками є задоволення потреб ринку задля отримання власної вигоди у вигляді прибутку. Засновники такого самостійного суб'єкта господарювання прагнуть досягти першості у всіх показниках ефективного розвитку підприємства, з цією метою, досвідчені підприємці аналізують сучасні методи, підходи, стратегії підвищення конкурентної спроможності свого бізнес[1, с.96] . На думку фахівців у сфері управління підприємством, одним із найефективніших методів забезпечення високої прибутковості та підвищеної конкурентоспроможності є бенчмаркінг.

Розроблений у Західній Європі у 1972 році в Інституті стратегічного планування в Кембріджі (США), бенчмаркінг довів свою ефективність вже в перші роки свого застосування. Даний метод «утримав на плаву» та вивів у перелік лідерів компанію «Xerox» в роки затяжної та важкої кризи. Ідея та концепція бенчмаркінгу передбачає пошук, вивчення та застосування («наслідування») прикладу кращих у своїй галузі підприємств задля розробки «адаптованого» рішення в аспекті впровадження такої практики у діяльність власних підприємств. При цьому перспективи застосування бенчмаркінгу надзвичайно широкі адже сфера його експлуатації не обмежена: маркетинг, логістика, фінансовий менеджмент і т.д. [2, с.87; 3, с.49]. Аналіз поглядів різних авторів вказує на те, що єдиної встановленої системи для здійснення бенчмаркінгу досі не існує, натомість для отримання бажаного результату (підвищення конкурентоспроможності підприємства) доцільно дотримуватися наступних етапів його застосування (рис. 1):

Етап I. Здійснення планування щодо вибору: — сфери застосування, цілей (або приблизних результатів); — пріоритетів для вдосконалення; — ресурсів (або їх постачальників);
Етап II. Збір та накопичення потрібної інформації: — визначення переліку підприємств, з якими в майбутньому буде здійснюватися порівняння; — збір інформації про дане підприємство (його процеси діяльності та способи функціонування); — визначення переліку методів для аналізу отриманих даних;
Етап III. Проведення аналізу недоліків у функціонування власного підприємства: — оцінка ефективності підприємств; — встановлення розбіжностей у рівнях ефективності та конкурентоспроможності двох підприємств та причини; — аналіз та оцінка доцільності проведення такого процесу та його впливу на фактичний стан розвитку підприємства;
Етап IV. Проведення процесу адаптації: — створення стратегії подолання виявленого розриву між власним та аналізованим підприємством;
Етап V. Приведення створеної стратегії у дію: — вибір інструментів та методів; — аналіз та оцінка проведення такого процесу
Етап VI. Оцінка результатів: — контроль та моніторинг результатів реалізації запланованих заходів; — виявлення проблем у процесі реалізації та розроблення стратегій їх вирішення [4, с.156].

Рисунок 1 **– Етапи застосування бенчмаркінгу в системі управління підприємством**

Для українського ринку бенчмаркінг відіграє роль інноваційного інструменту конкурентного аналізу адже, відповідно до статистики його використання, наразі невелика кількість суб’єктів господарювання, які застосовують даний метод або планують це зробити. Гончарова Т. наводить наступний приклад: сертифікація систем якості підприємства у відповідності до стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) – відповідно до даної системи, до переліку українських компаній, які успішно його застосували віднесено пивзаводи «Славутич» та «Оболонь» а також підшипниковий завод у Луцьку «Ambulance» (система ISO також широко використовується для виявлення «слабких місць» функціонування підприємства, до яких відповідно і включають певні оновлення) [5, с.88]. На нашу думку, бенчмаркінг як широке поняття, яке включає цілий ряд різновидів, становить доволі потенційну основу для впровадження його методів у діяльність українських підприємств. В той же час, успішному застосуванню такого методу підвищення конкурентоспроможності підприємств в Україні перешкоджає цілий ряд перепон:

— недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів, які спроможні запровадити такий метод в межах певного суб’єкту господарювання;

— недосконалість української законодавчої бази, яка б встановлювала певні правила та стандарти «прозорого» бенчмаркінгу при конкуруванні підприємств між собою;

— переважна «закритість» інформації щодо способів управління успішних суб’єктів господарювання (або їх поширення у вигляді платних курсів, вебінарів і т.д., які не можуть собі

дозволити малі підприємства з причин обмеженого фінансування) [6, с. 62]. За умови відсутності відкритих даних щодо діяльності суб'єкта господарювання (який є прикладом для наслідування методів та способів управління підприємством) бенчмаркінг не можливий для застосування та втрачає свою суть.

Отже, на сьогодні бенчмаркінг є перспективним та новітнім способом підвищення ефективності та конкурентоспроможності діяльності підприємства шляхом аналізу методів функціонування більш успішних суб'єтів господарювання та наслідування їх практики. Можливості застосування такого методу в Україні залежать від деяких факторів. Усунення зазначених вище недоречностей в аспекті впровадження бенчмаркінгу в Україні не тільки підвищить конкурентоспроможність національних підприємств між собою але й покращить стан економіки нашої держави в цілому.

Список використаних джерел: 1. Хоменко І.О., Бабаченко Л.В Промисловий маркетинг як спосіб господарювання в ринкових умовах. *Інфраструктура ринку.* 2018. № 17. С. 21-24. 2.Єгорова О. Можливості використання бенчмаркінгу для модернізації системи управління підприємством. *Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації.* 2022. С.87-88. 3. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Садчикова І.В. Сучасні тенденції розвитку ринку аутсорсингу: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка та управління на транспорті.* К.: НТУ, 2018. Вип. 6. С. 47-57. 4. Христенко О., Манжос С. Застосування бенчмаркінгу в системі управління підприємством. *Фінансовий простір.* №1 (29). 2018.С.153-158. 5. Гончарова Т. Бенчмаркінг як інноваційний інструмент конкурентного аналізу підприємства. *Сучасна економічна наука: теорія і практика:* мат. XII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю.П. 2022.С.87-89. 6. Гевко О., Кутрань В. Бенчмаркінг: проблеми та перспективи в Україні. *Розвиток навчально-науково виробничих комплексів в умовах трансформаційної економіки:* мат. Всеукр. наук.-практ. конф. пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України Чумаченка Миколи Григоровича. ТНТУ ім. Пулюя. 2012. С. 61-62.

УДК 336.24

Криворот Н. В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Т.М. Бороденко**, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова

Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, м. Київ, Україна

МИТО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *мито, митний тариф, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, сталий розвиток.*

У нинішніх умовах економічного розвитку мито набуває все більшого значення серед непрямих податків. В розвинутих країнах мито, окрім наповнення державного бюджету, в основному застосовується як ефективний інструмент економічного регулювання та політичної інтеграції в системі міжнародної торгівлі. Мито виступає ціновим регулятором зовнішньоекономічної діяльності країни, тому з його допомогою можна збільшити або зменшити конкурентоспроможність товарів. Насамперед, з цим пов'язують першочергову причину його виникнення, яка полягає в захисті національного товаровиробника з боку

держави, при цьому, за потреби, стримуючи розвиток, за допомогою встановлення або підвищення мита на імпорт сировини та обладнання.

Відповідно до чинного законодавства України, «мито – це загальнодержавний податок, який встановлюється Податковим кодексом України (ПКУ) та Митним кодексом України (МКУ), нараховується та сплачується згідно МКУ та інших законів України та міжнародних договорів, заключення на які надала Верховна Рада України» [1].

Запровадження мита має на меті кілька цілей: фіскальну, економічну та політичну. Різниця мита від інших митних платежів становить в тому, що його стягнення спрямоване більше не у фіскальних цілях, а в регулюванні структури експорту та імпорту без прямого втручання держави у дані процеси. У свою чергу, встановлення ставок мита може здійснювати економічний тиск на інші держави або навпаки - створювати режим найбільшого сприяння з різних політичних задумів.

Разом з фіскальною функцією, мито також здійснює стимулюючу та захисну функції. Стимулююча функція спрямована на формування державою передумов, що сприяють збільшенню експортних операцій. За таких умов експорт товарів, що виробилися в країні, не обмежується, що слугує для розвитку економічних процесів. Захисна функція мита полягає у захисті національного товаровиробника шляхом створення бар'єрів, що перешкоджають перетину митної території товарів, що становлять загрозу національному виробництву.

Таблиця 1 – **Роль мита у формуванні доходів державного бюджету України за 2019-2021 рр.**

у млрд грн

Показники/роки	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Ввізне мито	29,855	30,203	36,855	23,3
Вивізне мито	0,257	0,231	1,322	-
Податкові надходження	1 070, 322	1 136, 687	1 453,804	949,76
Доходи зведеного бюджету	1 289, 849	1 376, 673	1 662, 243	1787,7
Частка ввізного та вивізного мита в податкових надходженнях, %	2,81	2,68	2,62	2,45
Частка ввізного та вивізного мита в доходах зведеного бюджету, %	2,33	2,21	2,29	1,3

Побудовано автором на основі джерела [2].

Частка мита у податкових надходженнях та доходах Зведеного бюджету є невисокою, та протягом досліджуваного періоду не перевищувала 2,81% – у податкових надходженнях, та 2,33% – у доходах. Загалом спостерігається приблизно однаковий рівень частки у обох показниках, окрім 2022 року, що є наслідком російської агресії. Це свідчить, що протягом досліджуваного періоду спостерігається однаковий рівень обсягу імпорту товарів. Обсяг експорту у 2021 році мав значне перевищення проте відносно часток не є значним та доводить більш стимулюючий характер мита.

Загалом, роль мита у досягненні цілей сталого розвитку можемо простежити через виконання ним таких завдань:

- Створення умов для розвитку національного товаровиробника;
- Регулювання іноземних товарів на вітчизняному ринку для сприяння здорової конкуренції;
- Вплив на господарську діяльність та соціальну сферу через процес ціноутворення;

- Формування збалансованої структури споживчого ринку, що базується на раціональній пропозиції внутрішніх і зовнішніх ресурсів та розширенні митного тарифу;
- Захист деяких сфер економіки, на які негативно вплине конкуренція з іноземними товарами;
- Сприяти оптимальному відношенню імпорту та експорту, валютних витрат та надходжень та оптимального торгового балансу;
- Сприянню торгово-політичних цілей у відносинах з іншими державами, застосуванню митного тарифу на міжнародній арені [3].

Отже, на сучасному етапі розвитку, окрім розглянутих, можна виділити такі функції мита, як фіскальну, захисну, регулюючу, стимулюючу, дестимулюючу, контрольну, інтегруючу. Проте не дивлячись на це все головними все ж таки залишаються функції фіскального та регулятивного характеру. Тому для розвитку країни за основу потрібно взяти саме регуляторний потенціал, що проявляється в здатності мита вплинути на ціновий механізм на зовнішньому та внутрішньому ринках [3].

Зараз наша держава перебуває на шляху євроінтеграції та дивиться, який з міжнародних досвідів, можна буде використати для гармонізації законодавства, що особливо буде актуальним в умовах післявоєнного відновлення. Митно-тарифне регулювання є одним з основних механізмів, зовнішньоекономічної діяльность. Дієве функціонування даної системи є базою для сталого розвитку держави, адже, зокрема через мито, досягаються національна безпека, соціально економічний розвиток на внутрішньому та зовнішньому ринках та забезпечення митних надходжень до державного бюджету.

Список використаних джерел: 1. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI : станом на 4 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 03.04.2023). 2. Показники доходів державного бюджету України протягом 2019-2022 рр. Міністерство фінансів України URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/ (дата звернення: 03.04.2023). 3. Атаманчук Н. І. Поняття, ознаки та особливості мита як непрямого податку. Правова позиція. 2018. Випуск 2. Стр. 7-12. URL: http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2018/2/1.pdf (дата звернення: 03.04.2023).

УДК: 338.2:334.722

Кропельницький А.О., аспірант кафедри економічної кібернетики
Щур Р.І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Ключові слова: *державно-приватне партнерство, громадське суспільство, проєкт, регіон.*

Військова агресія росія, яка наразі триває, посилила актуалізацію питання обмеженості фінансового забезпечення місцевих бюджетів. До переліку наявних проблем, таких як: застаріла інфраструктура, занедбаний стан житлово-комунального господарства, низька якість публічних послуг додалися проблеми післявоєнної відбудови та забезпечення, адаптація тимчасово

переміщених осіб. Вище перелічене змушує шукати додаткові джерела для відбудови інфраструктури, створення нових робочих місць, фінансування проектів соціально-економічного розвитку регіонів. Одним з таких джерел може стати активація приватного капіталу у межах держави за допомогою інструменту державно-приватного партнерства (далі – ДПП).

Запровадження державно-приватного партнерства в Україні є одним із важливих напрямів нової регіональної політики в програмах інноваційного розвитку регіонів країни [1].

Важливою складовою успішної реалізації проєктів ДПП є розуміння його не типових механізмів з боку приватного бізнесу, так і суті конкретних проєктів з боку громадськості, що виступає основним споживачем послуг. Проведення належного громадського контролю може убезпечити відхилення інвестора від заданих параметрів проєкту та досягти його основної мети. Саме тому громадянське суспільство повинно стати важливим суб'єктом ДПП та відігравати значну роль у взаємодії учасників процесу.

Певну роботу щодо інформаційно-методичної підтримки ДПП в Україні поводять громадські організації у взаємодії з органами влади та фінансової підтримки міжнародних партнерів. Проте у сучасних умовах, на нашу думку, громадські організації не повинні обмежуватися лише інформаційною функцією, а здатні ставати повноцінними учасниками процесу ДПП на етапі ініціації пропозиції. Такою формою громадської організації можуть стати «експертні ради» при органах державної та місцевої влади, що будуть складатися з представників науковці, фахівців у різних галузях та представників бізнесу на місцях. Такі організації можуть бути задіяні у процесі розробки проектів ДПП чи ставати ініціаторами такої пропозиції. Враховуючи процеси децентралізації, такі «експертні ради» можуть відігравати значну роль у провадженні інструменту ДПП на регіональному та місцевому рівні, оскільки володіють не лише аналітичними даними, а глибше ознайомлені з проблематикою на місцях, та здатні генерувати інвестиційні ідеї та пропонувати шляхи їх реалізації для представників місцевого бізнесу [2].

Основною метою приватного інвестора в рамках ДПП є максимізація свого прибутку. Для його отримання вони готові використовувати наявні навички ведення бізнесу, управлінський досвід та наявні технології. Проте, не мають бажання витрачати свої зусилля на те, у чому вони є не настільки компетентні. Мова йде про обмеженні можливості приватного бізнесу у проведенні наукових досліджень, формування моделей, інноваційно-інвестиційних розробок. Це ще раз підкреслює необхідність залучення «експертних рад» у процес ДПП, особливо на передінвестиційній та інвестиційній фазах реалізації проєктів. Завдяки цьому можна оптимізувати процес підготовки проєкту ДПП, створити умови запровадження інновацій, використання інноваційних технологій, ефективного управління об'єктами державної та комунальної власності, посилити контроль та зменшити імовірність корупційних ризиків, що у результаті приведе до покращення якості публічних послуг для населення та бізнесу.

Список використаних джерел: 1. Щур Р.І., Плець І.І. Інноваційний розвиток регіонів з використанням механізмів державно-приватного партнерства. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "*Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки*", Львів, 18–19 травня 2017 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 897-898. 2. Кропельницька С.О., Щур Р.І. Інституалізація реалізації інвестиційних проектів з використанням механізмів державно-приватного партнерства. *Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 4 (62). С. 309-314.

УДК 681.2: 004.21: 657.1

Кузнєцов О. М., науковий співробітник
Несін В. В., провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

СТАЛА ПРАКТИКА ПРИРОДНЬОГО ВИБУТТЯ ПЕРИФЕРІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ ТА ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ ПЕОМ В ПРОЦЕСІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: *життєвий цикл виробів приладобудування, причини вибуття компонентів ПЕОМ, вплив потреб економічної діяльності, облік та списання*

Вироби приладобудування, зокрема ПЕОМ, їх компоненти та периферійне обладнання активно застосовуються в економічній діяльності абсолютної більшості підприємств, установ та організацій України, обліковуються в якості основних або малоцінних засобів чи запасів. Проходячи усі етапи життєвого циклу вироби приладобудування набувають морального старіння, накопичуються періодичні відмови, що стають частішими, і зрештою ці вироби вибувають з експлуатації природнім чином.

Життєвий цикл зазначених виробів (Рис. 1.) узагальнено можна представити етапами:

I етап: *Нове обладнання*, з переважно безвідмовними характеристиками в експлуатації.

II етап: *Стабільне обладнання*, з експлуатаційними характеристиками в межах заявлених вимог, але можливим, прогресуючим у часі, моральним старінням.

III етап: *Нестабільне обладнання*, що характеризується періодичними, а згодом і стабільними елементарними відмовами, що збільшуються кількісно в часі. Завершується втратою здатності до експлуатації із паралельним постійним накопиченням фактору морального старіння описаного обладнання.

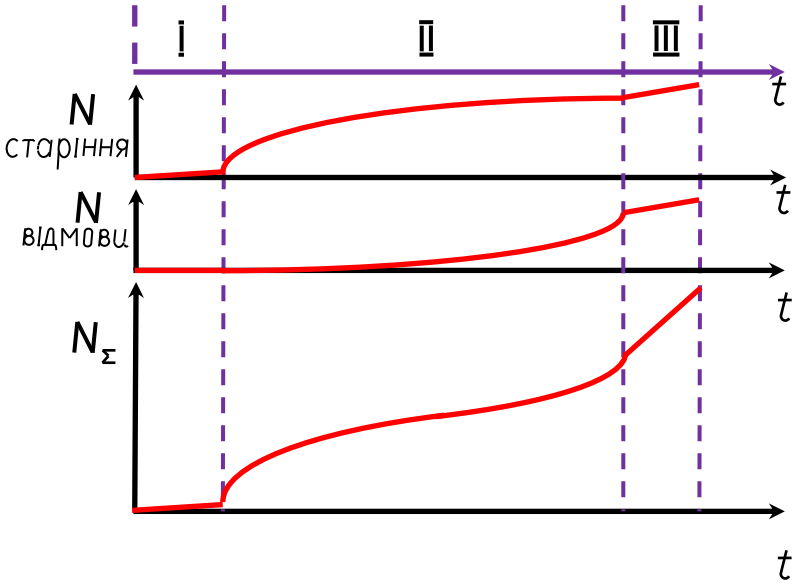

Рисунок 1 – **Ілюстративна циклограма накопичення відмов і морального старіння периферійного обладнання та компонентів ПЕОМ**

Таким характеристикам повною мірою відповідає життєвий цикл периферійного обладнання та окремих компонентів ПЕОМ. В досить короткий проміжок часу накопичується моральне старіння материнських плат, процесорів, плат оперативної пам’яті, постійних накопичувачів

інформації, флеш-носіїв. Фізична зношеність елементів спостерігається в роз'ємах флеш-накопичувачів, механізмів повітряного охолодження, оптичних дисководів, кнопок контакторів вмикання-вимикання, джерел живлення, виделок та проводів електроживлення, роз'ємів під'єднання периферійних пристроїв.

Фізичне зношення USB-роз'ємів флеш накопичувачів може призвести до втрати корисної інформації, розміщеної для зберігання. Тривале застосування за призначенням та/або сторонній механічний вплив можуть спричинити руйнування корпусів накопичувачів, що також призводить до природнього вибуття їх з експлуатації.

Найміцнішим компонентом ПЕОМ, що протидіє механічному та іншим аналогічним експлуатаційним впливам є металевий корпус. Але основною причиною втрати його здатності до експлуатації є його моральне старіння. Часто причиною вибуття з експлуатації корпусів стає знос та моральне старіння компонентів, які в них розташовуються.

Вибуття моніторів належної якості, що забезпечують потрібну передачу кольорів зображення, високу частоту зміни кадрів може відбуватися повільніше ніж інших компонентів чи периферійних пристроїв. Зміна формату роз'ємів для підключення нових системних блоків характеризує моральне старіння давніх моніторів.

Можливість швидкої зміни кадрів зображення з частотою до 160 Гц позитивно впливає на зорове сприйняття візуальної інформації. Таку частоту зміни кадрів могли забезпечити монітори побудовані за принципом електронно-променевої трубки (ЕПТ). Нові матричні монітори забезпечують частоту зміни кадрів на рівні 80-90 Гц. Комфортною для сприйняття зорової інформації є частота більша за 50 Гц. Проте поступова заміна моніторів побудованих за принципом ЕПТ на пласкі екрани відбулася завдяки економічності останніх та меншого електромагнітного впливу на організм оператора.

Змінюються розміри екранів. Відходять з експлуатації популярні раніше екрани розміром 17 дюймів. Нове програмне забезпечення надає більше можливостей для відображення інформації, потребує екранів більшого розміру. Часто на робочому місці застосовуються де-кілька моніторів.

Стабільність та якість роботи принтерів залежить від завантаження. Експлуатація та списання з обліку відбуваються у відповідності до рекомендацій виробника. Моральне старіння лазерних принтерів на даний момент відбувається повільно. Натомість струменеві чорно білі принтери природнім чином відходять з експлуатації через повільність в роботі та низку якість друку тексту. Хоча кольорові струменеві принтери, що створюють якісне зображення, не зважаючи на малу швидкість друку, знаходять користувачів, задовольняють потреби економічної діяльності певних установ.

Формальне вибуття з економічної діяльності периферійного обладнання та окремих компонентів ПЕОМ, як і інших засобів регулюється нормативними документами. Для державних установ з цією метою застосовуються відповідні форми актів [1].

Природнього вибуття застарілих засобів виробництва зупинити неможливо через те, що оновлення є обов'язковою властивістю сталого розвитку.

Список використаних джерел: 1. Наказ Міністерства фінансів України від 13 вересня 2016 року N 818 Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07 жовтня 2016 р. за №1336/29466.

УДК 338

Куліш Д. В., докторант
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Ключові слова**: інструменти, стратегічне планування, зовнішньоекономічна діяльность, підприємства*

Стратегічне планування можна охарактеризувати як систематичні зусилля для прийняття фундаментальних рішень і дій, які формують і спрямовують те, що таке бізнес-організація, що вона робить і чому вона це робить. Метою стратегічного планування є розробка карти, за допомогою якої можна керувати позиціонуванням організації. У стратегічному плануванні використовуються різноманітні точки зору, моделі та підходи. Розробка та впровадження цих різних інструментів залежить від великої кількості факторів, таких як розмір організації, характер і складність середовища організації, а також керівництво та культура організації[1].

За допомогою стратегічного планування підприємства визначають свої сильні та слабкі сторони, вибирають, чого не робити, і визначають, якими можливостями слід скористатися. У сфері продажів наявність чітко визначеної стратегії допоможе підприємству спланувати майбутнє, поставити життєздатні цілі та досягти їх. Розглянемо декілька моделей стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

1. Збалансована система показників є однією з найвідоміших моделей стратегічного планування, розроблена для того, щоб надати менеджерам повний огляд діяльності їхніх компаній у стислі терміни. Він розглядає як фінансові, так і операційні показники, щоб надати цінний контекст про те, як бізнес працював раніше, працює зараз і, ймовірно, працюватиме в майбутньому. Ця модель враховує чотири параметри: час, якість, продуктивність і сервіс, а також вартість. Сума цих компонентів становить чотири конкретні контрольні точки для постановки цілей і вимірювання ефективності:

- Клієнт — як клієнти, ща бачать бізнес.
- Внутрішній процес — як можливо покращити свої внутрішні процеси.
- Організаційний потенціал — як може рости, адаптуватися та вдосконалюватися.
- Фінансові —потенційна прибутковість.

Ці чотири категорії можуть інформувати про більш продумані, цілеспрямовані цілі та найбільш відповідні показники, які можна використовувати для їх відстеження. Але елементи, які ви вирішуєте шукати та вимірювати, зрештою, вирішуєте самі. Вони відрізняються від організації до організації — остаточного списку немає. З огляду на це, існує універсальна техніка, яку можна використовувати під час використання моделі — створення буквальної системи показників.

Збалансована система показників ідеально підходить для підприємств, які прагнуть розділити цілі вищого рівня на більш конкретні, вимірювані цілі. Якщо ви зацікавлені в перетворенні своїх масштабних амбіцій у дієві проекти, подумайте про це.

2. Цілі та основні результати - ця модель обертається навколо перетворення ширших організаційних цілей у цілі та відстеження їхніх ключових результатів. Структура базується на визначенні трьох-п’яти досяжних цілей і трьох-п’яти результатів, які мають випливати з кожної з них. Отримавши їх, ви плануєте ініціативи навколо цих результатів. Після того, як з’ясовуються ці контрольні точки, визначаються найбільш відповідні показники для

вимірювання їх успіху. І як тільки виконається проект, отримані завдяки цим ідеальним результатам, оцінюється успіх та ставиться оцінка за шкалою від 0 до 1 або 0%-100%.

Застосування цієї моделі зазвичай передбачає повторення цього процесу ще два-чотири рази – зрештою це призводить до значного врожаю ретельних, дієвих, амбітних, вимірюваних, реалістичних планів.

3. Модель теорії змін (TOC) обертається навколо того, як підприємства встановлюють довгострокові цілі та, по суті, «працюють у зворотному напрямку», щоб їх досягти. Використовуючи стратегію, починається з встановлення більш масштабної цілі. Потім визначаються проміжні коригування та плани, які потрібно зробити, щоб досягти бажаного результату. Нарешті, на наступному рівні планується різні короткострокові зміни, які потрібно зробити, щоб реалізувати проміжні. Ця модель планування найкраще підходить для підприємства., зацікавлених у створенні команди, плануванні ініціативи чи розробці плану дій. Вона відрізняється від інших моделей своєю здатністю допомогти відрізнити бажані від фактичних результатів. Це також робить зацікавлені сторони більш активними залученими до процесу планування, змушуючи їх моделювати саме те, що вони хочуть від проекту. Вона покладається на більш загострені деталі, ніж аналогічні моделі. Зацікавленим сторонам, як правило, необхідно викласти кілька деталей, включаючи інформацію, пов’язану з цільовою аудиторією компанії, як буде визначено успіх, а також остаточний графік для кожної запланованої дії та втручання. Знову ж таки, практично будь-яке підприємство — державне, корпоративне, некомерційне чи будь-яке іншу — може отримати багато від цієї моделі стратегії.

4. Модель планування Хошина – це процес, спрямований на зменшення тертя та неефективності шляхом сприяння активному та відкритому спілкуванню в усьому підприємстві. У цій моделі всі на підприємстві — незалежно від відділу чи стажу — знають про цілі його. Ідеальні результати, встановлені відповідно до цієї моделі, також визначені— до певної міри. Планування передбачає, що керівництво слухає та враховує відгуки підлеглих, щоб виробити розумні, реалістичні та взаємозрозумілі цілі.

Модель зазвичай поділяється на сім кроків: встановлення бачення, розробка проривних цілей, розробка річних цілей, розгортання річних цілей, реалізація річних цілей, проведення місячних і квартальних оглядів і проведення щорічного огляду.

Перші три кроки називаються «процесом лову». Це місце, де керівництво встановлює цілі та розробляє стратегічні плани для надсилання харчового ланцюга для отримання відгуків та нових ідей. Саме ця стадія насправді відрізняє Hoshin Planning від інших моделей.

Після того, як вони встановлюють попереднє бачення, вони починають встановлювати більш конкретні цілі та посилати їх униз по ієрархії управління. Одним із найактуальніших видів діяльності, якими вони зацікавлені, є майже повна модернізація продукту, щоб зробити їхні машини краще пристосованими для великих обсягів замовлень. Вони повідомляють про ці цілі всій організації та просять відгуків на цьому шляху. Після того як команда продукту дізнається про їхні ідеальні плани, вона повідомляє, що капітальний ремонт продукту, який розглядає керівництво, не є життєздатним у межах визначеного ними терміну. Керівництво чує це та коригує свої очікування, перш ніж висувати будь-які вимоги щодо редизайну.

Після того, як обидві сторони узгодять можливий графік, вони починають встановлювати більш чіткі цілі, які відповідають як амбіціям компанії, так і можливостям команди продукту.

Існують додаткові ресурси, які можна використовувати для підтримки будь-якої моделі стратегічного планування, яку ви запровадили. Ось деякі з них:

1. SWOT-аналіз – це інструмент стратегічного планування та абревіатура сильних сторін, слабких сторін, можливостей і загроз. Він використовується для ідентифікації кожного з цих елементів стосовно вашого бізнесу Цей інструмент стратегічного планування дозволяє

визначити нові можливості та сфери бізнесу, які потребують покращення. А також визначите будь-які фактори чи загрози, які можуть негативно вплинути на ваш бізнес або успіх.

2. П'ять сил Портера використовується як інструмент стратегічного планування, щоб визначити економічні сили, які впливають на вашу галузь і визначають конкурентну позицію вашого бізнесу. П'ять сил включають:

- Конкуренція в галузі.
- Потенціал нових учасників галузі.
- Сила постачальників.
- Сила клієнтів.
- Загроза продуктів-замінників.

4. Візіонування — це стратегія цілепокладання, яка використовується в стратегічному плануванні. Це допомагає вашій організації розробити бачення майбутнього та результатів, яких ви хотіли б досягти. Поміркувавши над цілями, які хоче б досягти протягом наступних п’яти або більше років, підприємство зможете визначити кроки, які потрібно зробити, щоб досягти того, чого ви хочете бути. Звідти ви можете створити свій стратегічний план.

5. VRIO Framework —інструмент стратегічного планування, який використовується для визначення конкурентних переваг продукту чи послуги. Він складається з чотирьох різних елементів: цінність, рідкість, імітація, організація, Аналізуючи кожну з цих сфер у бізнесі, можна створити стратегічний план, який допоможе вам задовольнити потреби вашого клієнта.

Отже, за допомогою цих моделей та інструментів стратегічного планування ви зможете створити комплексний та ефективний стратегічний план зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Стандартизованих інструментів стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства не існує. Натомість є ряд фундаментальних компонентів, які слід включити до стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Інструменти стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства повинні відповідати потребам, досвіду та структурі підприємства.

Список використаних джерел: 1. Євтушенко Вікторія Анатоліївна, Ляшевська Вікторія Іванівна, Чупринюк Юлія Владиславівна. Дослідження та вдосконалення стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *БИ.* 2020. №6 (509). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/doslidzhennya-ta-vdoskonalennya-strategichnogo-planuvannya-zovnishnoekonomichnoyi-diyalnosti-pidpriemstva (дата обращения: 03.04.2023). 2. Жигалкевич Ж., Драгомощенко А. Стратегічне планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-27. 3. Meredith Hart. 9 Strategic Planning Models and Tools for the Customer-Focused Business. https://blog.hubspot.com/sales/strategic-planning-models.

УДК 657.4:336

Куценко А.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Перчук**, канд. економ. наук, доцент, завідувачка кафедри обліку, оподаткування та бізнес-управління
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ УСТАНОВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ: СУЧАСНІСТЬ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Ключові слова: *суб'єкти державного сектору, звітність бюджетної установи, фінансова звітність, Баланс, Звіт про фінансові результати.*

Недостатньо уваги державний сектор приділяв концептуальним засадам фінансової звітності за національними стандартами. Це одна з причин, чому реформи бухгалтерського обліку та звітності в державному секторі, які тривають більше десяти років, продовжені до 2025 року новосхваленою стратегією. Між тим, світовий досвід показує, що для державного сектору цей термін коливається від 3 до 10 років.

Установи державного сектору економіки, які отримують бюджетні кошти для виконання покладених на них функцій, перебувають під жорстким фінансовим контролем і зобов'язані складати та подавати фінансову, бюджетну та іншу звітність про обсяги та цільовий характер витрачання бюджетних ресурсів. Дохідна частина державного та місцевих бюджетів формується в основному за рахунок податкових надходжень — платежів фізичних та юридичних осіб, і це є вагомою підставою для громадян вимагати публічного оприлюднення інформації про діяльність установ бюджетної сфери.

У відповідь на запити суспільства в 2011 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», що декларував обов'язок «розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію» [1, ст. 3] та право запитувачів (громадськості) отримувати таку інформацію. Проте в Законі встановлено, що доступ до інформації забезпечується двома шляхами: систематичним оприлюдненням на офіційних веб-сайтах та друкованих виданнях або наданням за запитом [1, ст. 5]. Необхідно зазначити, що до переліку інформації, яка підлягає оприлюдненню, не враховано фінансові та бюджетні звіти суб'єктів державного сектору [1, ст. 15], що дає їм право розкривати ці дані виключно за запитом (обробка якого триває досить довго). Такі норми закону обмежують право громадян на безперешкодний доступ до найелементарнішої інформації – інформації про результати витрачання бюджетних коштів, унеможливлюючи таким чином громадянам контроль над корупційною складовою.

Звітність має бути ключовим принципом бухгалтерського обліку в державному секторі, оскільки повинна вимагати від державних установ відповідати перед громадськістю – обґрунтовувати надходження суспільних коштів і звітувати про напрями їх витрачання. Підзвітність суб'єктів державного сектору базується на припущенні, що громадськість має право знати, отримувати інформацію, яка дозволить вступати у публічну дискусію з обраними представниками щодо доцільності витрачання суспільних коштів. Фінансова звітність відіграє головну роль у виконанні державних зобов'язань перед громадськістю щодо публічного звітування в демократичному суспільстві. Таким чином, безперешкодний доступ до фінансової інформації про результати діяльності суб'єктів державного сектору різних рівнів є фундаментальним правилом організації бухгалтерського обліку і фінансової звітності в країні.

З 1 січня 2016 р. у контексті реалізації Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 рр. [2] фінансова звітність суб'єктів державного

сектору складається відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі (НП(С)БОДС) № 101 «Подання фінансової звітності» [3] та № 102 «Консолідована фінансова звітність» [4]. Відповідно до Н(П)СБОДС № 101, фінансова звітність суб'єктів державного сектору містить Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про власний капітал, Звіт про рух грошових коштів (у розрізі операційної, інвестиційної, фінансової діяльності) та примітки до звітів. Із затвердженням нових стандартів фінансового звітування обов'язковим стає розкриття інформації про діяльність суб'єкта державного сектору та його облікову політику [3].

Перелік форм фінансової звітності суб'єктів державного сектору відповідає складу пакета звітності підприємств і організацій недержавного сектору. Проте відмінною, звичайно, є структура самих звітних форм.

Фінансова звітність є інформаційною «платформою» для широкого кола користувачів, у кожного з яких свій рівень зацікавленості та запити в контенті. Серед таких «клієнтів» звітності є органи Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Державної служби аудиту, інших державних структур та відомств, а також громадськості, комерційних суб'єктів господарювання тощо. Зазначені державні органи також виступають і суб'єктами фінансового звітування. Відповідно до НП(С)БОДС ними є суб'єкти державного сектору – розпорядники бюджетних коштів, Державне казначейство та державні цільові фонди [3].

Нагальна потреба сьогодення для суб'єктів державного сектору – це забезпечення єдності в облікових і аналітичних підходах, співставності показників і використання даних фінансової звітності для проведення аналітичних оцінок, прийняття управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію діяльності та ресурсовикористання, необхідний зважений підхід до змісту методичних рекомендацій та роз'яснень щодо особливостей її складання та подання. Якщо таке завдання урядовцями буде досягнуте, то це спростить не лише процес складання звітності, а й вирішить проблему сумісності та адекватності відображення у ній інформації про активи та пасиви суб'єктів державного сектору відповідно до їх сутнісних характеристик й аналітичних методик.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про доступ до публічної інформації»; прийнято ВРУ від 13.01.2011 р. № 2939- VI. URL : http://zakon.rada.gov.ua. 2. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 рр. ; затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 34 URL : http://zakon.rada.gov.ua. 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансових звітів» ; затв. наказом Міністерства фінансів України № 1541 від 28.12.2009 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua. 4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 102 «Консолідована фінансова звітність» ; затв. наказом Міністерства фінансів України № 1629 від 24.12.2010 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua.

УДК 339.727.22(477)

Куцепалова К. Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **П.Г. Іжевський,** д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ключові слова: *інвестиційні відносини, міжнародне інвестиційне співробітництво, Європейський Союз, іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, перешкоди потоку інвестицій*

В умовах сучасної глобалізації світової економіки, міжнародне інвестиційне співробітництво є одним із найбільш ефективних способів виробничої інтеграції національних економік у світове господарство та міжнародний поділ праці. Воно являє собою важливий чинник формування і функціонування економіки будь-якої країни,оскільки сприяє покращенню міжнародних відносин із країнами-інвесторами, підвищує конкурентоспроможність на світовому ринку, сприяє вирішенню економічних та соціальних проблем, як на рівні окремих підприємств, регіонів, так і країни загалом, і що не менш важливо – виступає способом вивчення та використання іноземного досвіду та методом впровадження нових технологій.

Особливої уваги, сьогодні, заслуговує питання розвитку інвестиційних відносин України з країнами Європейського Союзу, адже завдяки набуттю у червні 2022 року Україною статусу кандидата на вступ у ЄС, у нашої країни з’явились додаткові можливості покращення свого інвестиційного клімату, підвищення рейтингу інвестиційної привабливості та іміджу регіонів[1, с. 32], а також розбудови та функціонування окремих промислових об’єктів відповідно до вимог найбільш перспективного для України зовнішнього європейського ринку.

Загалом, досвід східноєвропейських держав свідчить, що зростання прямих іноземних інвестицій можна побачити ще до офіційного вступу країни до ЄС, оскільки сам процес євроінтеграції робить країну доволі привабливою для інвестицій. Поряд з тим, Україна вже має переваги для залучення значних обсягів іноземних інвестицій завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, багатим природним ресурсам та робочій силі з високим рівнем освіти, потужній виробничій базі та великому внутрішньому ринку[2, с.91].

Однак, безумовно, існує й низка проблем, які перешкоджають потоку інвестицій до нашої країни, насамперед високі геополітичні ризики, а саме: політична нестабільність, яка значно посилилась повномасштабним військовим вторгненням росії в Україну наприкінці лютого 2022 року. Незважаючи на усі відкриті шляхи, що дає Україні статус кандидата в ЄС, інвестиційне середовище в Україні суттєво не покращиться, якщо не зміниться ситуація на фронті, оскільки іноземні інвестори наразі не мають стимулу інвестувати у країну, що воює. Загроза втрати грошей для інвесторів залишається надто високою, в той час як ймовірність на успішну реалізацію будь-яких проєктів, навпаки – достатньо низькою.

Ще одним зі слабких місць інвестиційної привабливості нашої країни є слабка правова база та бізнес-середовище (високий рівень корумпованості різних гілок державної влади, недостатній рівень захисту прав власності інвесторів тощо). Проте, щодо їх подолання український уряд, усвідомлює необхідність докорінних змін на етапі відбудови та на шляху до членства в ЄС, тож вже в липні 2022 року Україна представила комплексний план відновлення країни,

опублікований Національною радою[3], у якому боротьба з корупцією та низкою інших проблем є одним із компонентів залучення інвестицій та покращення бізнес-середовища.

Крім того,у вересні 2022 для залучення в українську економіку іноземних інвесторів було створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine [4], на якій зібрано понад 500 інвестиційних проектів та можливостей у 10 галузях економіки. Ця ініціатива спрямована на залучення майбутніх інвестицій у країну шляхом демонстрації широкого спектру можливостей у ключових секторах. Як повідомляє Міністерство економіки України[5], лише за 3 місяці роботи інвестиційної платформи надійшло понад 500 запитів щодо інвестиційних можливостей, проектних пропозицій та торговельної співпраці в Україні.

Таким чином, можна стверджувати, що Україна має хороший потенціал для розвитку інвестиційних відносин України з країнами ЄС, адже, як зазначають багато вітчизняних та закордонних експертів, наша країна має ряд переваг в географічному, економічному та соціальному розрізі інвестиційного середовища. До того ж, багато з партнерів дізналися про нашу головну особливість – незламність. Однак, на нашу думку, очікувати припливу інвестицій варто лише після закінчення бойових дій та вирішення низки питань впорядкування законодавства у сфері інвестиційної діяльності, підвищення прозорості фондового ринку тощо.

Список використаних джерел: 1. Шталь Т. В.,Бестужева С. В.,Пестун А. П Сучасні проблеми та перспективи інвестиційного співробітництва України з країнами Європейського союзу. *Приазовський економічний вісник. Електронний науковий журнал.* Запоріжжя, 2019. №2 (13).С. 31-36. 2. Павленко Т. А. Кравченко М. О. Інвестиційний клімат України: основні проблеми та перспективи формування. *Збірник тез доповідей III Міжнар.наук.-практ.конф. "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи".* м. Київ, 08 груд. 2022 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. С. 91-92. 3. Проєкт Плану відновлення України. URL: https://ua.urc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini. 4. Advantage Ukraine: The investment initiative of the Government of Ukraine. 2022. URL: https://advantageukraine.com. 4. За три місяці Україна отримала понад 500 інвестиційних запитів. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/advantageukraine-za-try-misiatsi-ukraina-otrymala-ponad-500-investytsiinykh-zapytiv.

УДК: 331.2 (447)

Кучерук А. В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **І.М. Кравець**, канд. екон. наук, доцентка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

м.Хмельницький, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ключові слова: *заробітна плата, функції заробітної плати, принципи організації заробітної плати*

В сучасних умовах господарювання оплата праці відіграє вагому роль в житті кожної людини, оскільки вона забезпечує певний рівень добробуту. Заробітна плата є складовою доходів працівника і покликана задовольняти життєві потреби працівників, забезпечувати відтворення їх робочої сили та розвиток.

Заробітна плата є найбільш дієвим інструментом активізації людського фактора і використання трудового потенціалу. Тому розгляд даної теми є особливо актуальним на сьогодні.

Проблема визначення сутності та особливостей організації заробітної плати перебуває в полі зору багатьох вчених, науковців та економістів. В Законі України "Про оплату праці" зазначено, що оплата праці - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [1].

Заробітна плата тісно пов'язана з таким показником оцінки ефективності роботи підприємства, як продуктивність праці. Певним чином це є форма винагороди за витрачені зусилля та час на виробництво товарів і послуг. Вона залежить не лише від кількості та якості виконаної роботи, але й рівня кваліфікації та досвіду працівника. Тому організація заробітної плати потребує детального вивчення.

Основними завданнями заробітної плати є стимулювання працівників, задоволення їх матеріальних потреб, регулювання відносин між роботодавцями та працівниками і сприяння соціальній стабільності. Заробітна плата виконує низку функцій, найпоширеніші з них відображені у табл.1.

Таблиця 1 – **Функції заробітної плати**

Функція заробітної плати	Значення функції
Відтворювальна функція	Заробітна плата є основним засобом для підтримки та розвитку фізичного, професійно-кваліфікаційного та духовного потенціалу працівників
Регулююча функція	Заробітна плата впливає на ринок праці, визначається в процесі взаємодії попиту і пропозиції робочої сили. Є засобом розподілу і перерозподілу за видами економічної діяльності, територіями тощо
Розподільча функція	Заробітна плата є засобом розподілу доходів між роботодавцем і працівником. Чим вища заробітна плата, тим більшу частку доходу отримує працівник.
Стимулююча функція	Заробітна плата є головним чинником мотивації працівників до підвищення продуктивності праці. Відповідна оплата праці може стимулювати працівників до більш ефективної роботи, що підвищує загальний рівень економічного розвитку.
Соціальна функція	Заробітна плата відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту працівників. Заробітна плата встановлюється в межах соціальних стандартів і враховується при обчисленні відповідних соціальних виплат, таких як пенсії, лікарняні, відпустки тощо.

**Примітка. Складено автором на основі джерела: [2, с. 309]*

Заробітна плата є важливою економічною змінною, яка впливає на рівень життя населення та економічний розвиток країни в цілому. Вона є одним із важливих елементів організації виробництва і виражає головний і безпосередній інтерес найманих працівників, роботодавців і держави.

Для ефективного виконання поставлених функцій потрібно дотримуватися певних принципів організації заробітної плати, які сприяють забезпеченню справедливого і ефективного розподілу доходів між роботодавцями і працівниками. Принципи заробітної плати - це основні засади, на яких базується визначення розміру оплати праці працівників у певній компанії або організації. Найбільш важливіші принципи відображених в табл. 2.

Таблиця 2 – **Принципи заробітної плати**

Принцип заробітної плати	Сутність принципу
Принцип винагороди за працю	Заробітна плата повинна відображати кількість, якість та результативність виконаної роботи. Це означає, що чим більше працівник вніс у компанію, тим більше він має отримати винагороди.
Принцип рівності	Всі працівники, що виконують однакову роботу, повинні отримувати однакову зарплату без будь-яких форм дискримінації на підставі статі, раси, віку, національності або інших особистих характеристик.
Принцип здоров'я і безпеки	Зарплата повинна бути високою достатньою, щоб забезпечити підтримку здоров'я і безпеку працівників
Принцип життєвого рівня	Заробітна плата має забезпечувати достатній життєвий рівень для працівників і їх сімей, забезпечуючи можливість мати доступ до житла, харчування, одягу, медичної допомоги та інших необхідних потреб.
Принцип конкуренції	Зарплата має бути достатньою, щоб залучити та утримувати висококваліфікованих працівників, які можуть забезпечити конкурентоспроможність компанії на ринку.
Принцип прогресивності	Зарплата повинна зростати відповідно до зростання компанії та здатності працівника виконувати свої обов'язки більш результативно.

**Примітка. Складено автором на основі джерела: [3, с. 40-41]*

Принципи, які подані в табл. 2 не можуть бути постійними вони змінюються залежно від специфіки організації того чи іншого підприємства та організації, проте вони є загальними і більшою мірою характеризують заробітну плату.

Отже, заробітна плата є важливим елементом соціально-економічної системи кожної країни, адже вона впливає на ефективність праці, соціальний захист працівників та економічний розвиток країни в цілому.

Список використаних джерел: 1. Про оплату праці *:* закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №17. 121 с. 2. Пижова М. О. Фактори та принципи справедливої оплати праці. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2020. №54. С. 36-45. 3. Машевська А.А. Економічна сутність та підходи до визначення "Заробітної плати". *Молодий вчений*. 2021. №4 (92) Ст. 308-313

УДК 657.6

Лапа А. С., здобувач вищої освіти
Грибовський М.І., здобувач ступеню доктора філософії
Науковий керівник: **О.Ю. Акименко**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова*: злиття, поглинання, підприємство, доходи, витрати, економічні наслідки, військова агресія, розвиток, дью діліджeнс*

В сучасних умовах, спричинених повномасштабним російським вторгненням на територію України, вітчизняні господарюючі суб'єкти стикаються з невідкладною необхідністю реорганізації бізнесу у відповідь на зміни зовнішнього середовища функціонування підприємств. Причиною цього стали важкі економічні наслідки для вітчизняного бізнесу від військової агресії рф. На сьогоднішній день злиття та поглинання є одним з варіантів виходу із складної ситуації та найпоширенішим прийомом подальшого розвитку, до якого вдаються навіть дуже успішні компанії, використовуючи різні види фінансових операцій (злиття, поглинання, консолідацію, придбання в управління, тендерні пропозиції, купівля активів) [1].

Загальновизнаними причинами злиття і поглинання є:

- створення синергії, при якій об'єднана або придбана компанія коштує більше, ніж дві компанії окремо, більше того, синергія може бути пов'язана із скороченням витрат або зростанням доходів;
- вища частка ринку отримувана об'єднаним підприємством при горизонтальному злитті з одночасним набуттям можливості впливу на ціни; обминання зовнішніх потрясінь у постачанні та контроль ланцюгу поставок при вертикальному злитті;
- зростання через злиття та поглинання, яке є засобом стрімкого досягнення вищих результатів;
- диверсифікація грошових потоків та зменшення ринкового ризику [2].

Отже, злиття та поглинання є одним із дієвих засобів продовження підприємствами своєї безперервної діяльності в сфері бізнесу під час війни. Беззаперечно, це потребує дотримання норм чинного законодавства та застосування процедури дью діліджeнс (Due Diligence) - аудиту суб'єктів господарювання [3].

Для з'ясування сутності та призначення процесів злиття та поглинання, наведемо деякі аспекти в їх відмінностях. Так, процеси злиття характеризуються об'єднанням двох компаній в одну; спільним рішенням учасників компанії; використанням правового аналізу; збільшенням вартості акцій; витрачанням великої кількості часу; зниженням вартості власності тощо. Далі з'ясуємо відмінності поглинання. Матеріали здійсненого обстеження дозволяють згрупувати їх так: придбання однією компанією іншої; дружнє або вороже поглинання; малоцінність процесу; неможливість покупців підвищити вартість капіталу; швидкість та простота транзакції; невідчутність набувачем зниження вартості власності.

Впливові компанії використовуючи свій вплив, намагаються поглинати більш слабкіші компанії, тим самим припиняючи їх діяльність. В кращому випадку, діяльність може лишатися та ж сама, але з іншим керівничим складом підприємства та іншими робітниками.

Зібраний фактичний матеріал дозволяє узагальнити способи здійснення злиття й поглинання підприємств, серед яких:

- створення на основі юридичної особи дочірнього або залежного товариства;
- об’єднання юридичних осіб у формі асоціацій та інших організаційних форм;
- придбання одним підприємством активів іншого;
- купівля акцій товариства (купівля акцій з оплатою в грошовій формі або оплата акцій з оплатою акціями або іншими цінними паперами) [4 - 7].

Також необхідно відзначити, що злиття й поглинання можна розподіляти за критерієм правомірності дій, що застосовуються суб’єктами об’єднань. Так, це може відбуватися шляхом дружнього поглинання, недружнього та протиправного, тобто без дотримання норм антимонопольного та корпоративного права [4]. В такій ситуації під час війни можуть опинитися десятки тисяч суб'єктів господарювання.

Таким чином, перед прийняттям рішення про злиття або поглинання підприємств, надзвичайно важливо провести процедуру дью ділідженсу, за допомогою якої є можливість дізнатися про безпечність інвестицій, рівень запропонованих цін та інші важливі аспекти без ущемлення інтересів кожного підприємства.

Отже, є підстави стверджувати про необхідність проведення правового та кадрового ділідженсу під час провадження процедур злиття або поглинання підприємств в умовах військового стану. Цей процес може бути дуже затратним, але результативним для своєчасного виявлення усіх різноманітних ризиків, пов’язаних із злиттям (або поглинання) підприємства та ефективним для функціонування новоствореного підприємства.

Список використаних джерел: 1. Законопроєкт №6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період». URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI05918I?an=3 (05.04.2023 р. дата звернення). 2. Злиття та поглинання 2023. URL: https://businessyield.com. 3. Костінська В. М. Дью ділідженс. Злиття та поглинання підприємств у воєнний час. URL: https://molodyivchenyi.ua. 4. Кравчук В.О., Особливості процесу злиття та поглинання у міжнародному бізнесі. URL: http://molodyvcheny.in.ua. 5. Регулювання та контроль за злиттями й поглинаннями суб’єктів господарювання. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/12.pdf. 6.Реорганізація підприємства в умовах воєнного стану. URL: https://www.zedsoft.com.ua. 7. Акименко О. Ю. Роль структурних змін світової торгівлі у формуванні сучасного стану державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва. *Держава і регіон : науково-виробничий журнал.* № 3 (114), ч. 1. 2020. С. 151-156.

УДК 330.46

Латушко О.Д., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **С.В. Красножон,** канд. екон. наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: *штучний інтелект, банк, банківська сфера, автоматизація, контроль ризиків, технології, обслуговування клієнтів*

Штучний інтелект змінює динаміку розвитку бізнесу, і банківська система не є винятком. Від мобільного банкінгу до індивідуального обслуговування клієнтів – роль технології

штучного інтелекту є трансформаційною. У банківській сфері штучний інтелект допомагає компаніям автоматизувати такі важливі для бізнесу процеси, як управління ризиками та запобігання шахрайству, одночасно відкриваючи нові можливості, такі як використання чат-ботів та інтелектуальних рекомендаційних систем для роздрібних банків [3]. Одним з основних напрямків застосування ШІ у банківській сфері є боротьба з шахрайством та фінансовими злочинами. Відмивання грошей є новою проблемою для банків, оскільки ці установи в більшості випадків ненавмисно сприяють таким процесам. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) вважає відмивання грошей міжнародною проблемою і наголошує на важливості глобальної співпраці [1].

Провідні банки використовують технології управління ризиками на основі штучного інтелекту в режимі реального часу для визначення поведінки клієнтів і моделей транзакцій з метою боротьби з фінансуванням тероризму та відмиванням грошей. Він ретельно відстежує рахунки з високим рівнем ризику, порівнюючи очікуваний місячний оборот клієнта з його фактичними місячними транзакціями, щоб підняти червоні прапорці [3]. Це, зрештою, допомагає банкам впроваджувати заходи контролю для захисту від втрат, шахрайства і, в свою чергу, підвищує рентабельність інвестицій для своїх клієнтів.

Окрім модернізації традиційних процесів, штучний інтелект можна використовувати для покращення клієнтського досвіду завдяки новим послугам і можливостям. У роздрібному банківському обслуговуванні новітні технології дозволяють банкам розуміти потреби клієнтів і пропонувати персоналізовані банківські послуги, пристосовані до кожної людини. Наприклад, датчики машинного зору на основі ШІ можуть відстежувати погляд, поставу і жести клієнтів; оцінювати час очікування; і попереджати співробітників банку, коли клієнту потрібна допомога. Ці рішення з підтримкою штучного інтелекту аналізують поведінкові дані з філій банку та з онлайн-каналів. Отримана інформація використовується для індивідуалізації та оптимізації закупівель, розміщення та часу маркетингових показів і кампаній [3].

Однак варто зазначити, що впровадження технологій штучного інтелекту має свої виклики. Процеси ШІ потребують оптимізованих фреймворків і апаратних прискорювачів для управління завданнями ШІ [3]. Крім того, фінансовим установам також необхідно підготувати процеси роботи зі штучним інтелектом та ефективно донести їх до персоналу, щоб швидко досягти своїх цілей у сфері ШІ. "Технології штучного інтелекту незмінно потребують людей", - говорить Саймон Картер, керівник групи з інновацій у сфері даних Deutsche Bank [1]. Тим не менш, як показало дослідження Deloitte, організації, які можуть донести сміливе бачення за допомогою стратегії ШІ, мають приблизно в 1,7 рази більше шансів досягти високих результатів порівняно з підприємствами, які цього не роблять [1]. Таким чином, використовуючи великі та складні масиви даних, банки можуть створювати системи управління ризиками, здатні забезпечити точний і своєчасний аналіз.

Витоки даних є ще однією серйозною проблемою для банків, які використовують технологію штучного інтелекту у своїх процесах. Кожен банк щодня реєструє велику кількість транзакцій. Збір даних – це нескінченне завдання, яке викликає значні проблеми з безпекою. Нещодавній витік даних в Flagstar Bank, одному з найбільших банків США, поставив під загрозу 1,5 мільйона його клієнтів [1]. Звичайно, захист даних залишається складним завданням для банків, але вони не можуть ігнорувати значення штучного інтелекту в сучасному банкінгу. Впровадження надійних протоколів захисту даних необхідне для протидії таким загрозам. З іншого боку, банківським установам необхідно закласти основу для підтримки команд ШІ, які можуть обіцяти ефективність, задоволеність споживачів і підвищення рентабельності інвестицій.

Сьогодні провідні українські банки активно використовують технології ШІ для автоматизації процесів та забезпечення кращого обслуговування клієнтів. Один з найбільших банків України - ПриватБанк - використовує ШІ для електронного підпису договорів з

клієнтами, а також для забезпечення безпеки та конфіденційності при обміні документами між співробітниками банку [2]. Укрсоцбанк використовує ШІ для автоматизації процесів кредитного ризик-менеджменту, а Ощадбанк – для підписування та зберігання електронних документів, а також для забезпечення безпеки фінансових операцій [2].

Таким чином, штучний інтелект стає все більш популярним інструментом в банківській сфері. Використання ШІ дозволяє світовим та українським банкам автоматизувати багато процесів, знижуючи ризики та збільшуючи ефективність роботи. Крім того, ШІ дозволяє банкам покращити якість обслуговування клієнтів, забезпечуючи персоналізовані рекомендації та пропозиції. Використання ШІ є важливим кроком у розвитку цифрової економіки, однак, фінансовим установам важливо забезпечувати безпеку та конфіденційність даних, що обробляються за допомогою штучного інтелекту, інакше можуть виникнути серйозні наслідки.

Список використаних джерел: 1. Zafar M. How artificial intelligence is changing the face of banking. 2023. URL: https://www.worldfinance.com/banking/how-artificial-intelligence-is-changing-the-face-of-banking. 2. Шевченко П. Клієнту не втікти. VISA і ПриватБанк тестують bigdata-платформу на штучному інтелекті. 2019. URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/kliyentu-ne-vtikti-visa-i-privatbank-testuyut-bigdata-platformu-na-shtuchnomu-intelekti-50009543.html. 3. Gülen K. AI-driven innovation in banking and future opportunities. 2023. URL: https://dataconomy.com/2023/02/artificial-intelligence-in-banking-industry/.

УДК 339.138

Левандовська Я. Я., здобувачка вищої освіти
Солоненко Ю.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

АНАЛІЗ МАРКЕТИНГОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОСУВАННЯ ОНЛАЙН

Ключові слова: *онлайн, просування, онлайн-маркетинг, онлайн-бізнес, соціальні мережі, електронна комерція, маркетплейс.*

Покупки є невід'ємною частиною сучасного життя людей. Щодня люди купують різноманітні речі, такі як їжа, одяг і техніка. З часів Пандемії COVID-19 бізнеси по всьому світу зазнали змін. За умов тотального локдауну та обмежень, компанії не могли проводити звичайну діяльність і були змушені шукати швидкі способи адаптації до нових вимог зовнішнього середовища, щоб зберегти своє існування. У зв'язку з цим, компанії будь-якого масштабу розглядали можливості нових каналів доступу до споживачів через онлайн-технології. Використання цих нових каналів комунікації зі споживачами дозволило компаніям продавати товари в онлайн-просторі, що вимагало модифікації або створення нових стратегій просування товарів в онлайн-середовищі. Ефективні маркетингові механізми просування є ключовим елементом будь-якого бізнесу. Товар може мати високу якість, бути привабливим, корисним та доступним, проте без правильного підходу до покупця, його не будуть купувати.

Вагомий внесок у дослідження розробки просування зробило багато зарубіжних вчених, таких, як Амблер Т., Армстронг Г., Котлер Ф., Ассэль Г., Войчак А., Дихтль Е., Хершген Х., Дойль П., Сондерс Д., Вонг В., Ламберн.

Згідно з результатами дослідження, можна виділити кілька груп онлайн-каналів просування продукції (Рис. 1), які мають відмінні характеристики та особливості використання.

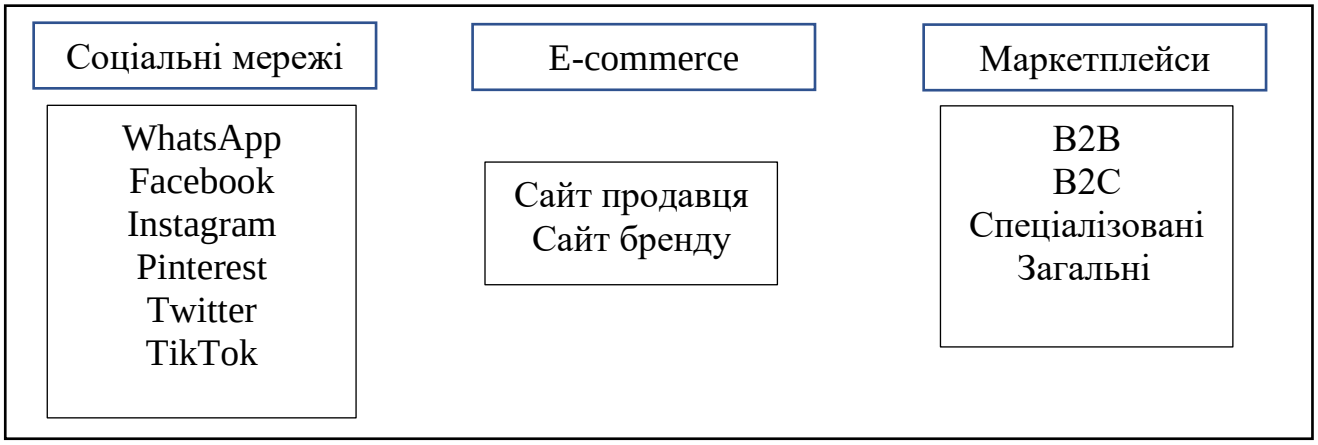

Рисунок 1 – **Групи онлайн-каналів просування продукції**

Соціальні мережі. Завдяки широкому поширенню Інтернету, користувачі соціальних медіа тепер активно використовують їх для пошуку інформації про продукти і обміну думками про них, а не тільки для спілкування між собою. Це дає фірмам можливість простежувати думки своїх клієнтів без необхідності проведення опитувань та залучення їх до обговорення своєї продукції. Крім того, соціальні мережі надають фірмам зручний і безпосередній спосіб спілкування зі своїми клієнтами, забезпечуючи можливість здійснювати клієнтську підтримку та точно розуміти потреби цільової аудиторії. Метод "сарафанового радіо" дозволяє фірмам ділитися найбільш актуальною інформацією з клієнтами, використовуючи відгуки та рекомендації інших користувачів. Використання цих методів просування є вигідними для фірм, оскільки вони є мінімальними витратами, але можуть мати довготривалий та ефективний вплив. Кількість користувачів соціальних мереж у світі постійно зростає, а на смаки споживачів все більше впливають тренди Instagram чи TikTok [1, 2].

E-commerce. Сьогодні компанії вкладають значні кошти в розширення своєї електронної комерції, масштабування наявних онлайн-каналів та розробку нових підходів для виходу на ринки транскордонної електронної комерції. Азійсько-Тихоокеанський регіон вважається найбільшим ринком для інтернет комерції. Станом на 2021 рік загальні об’єми продажів товарів онлайн досягли 2.992 трильйона доларів Лідером з об’ємів продажів в мережі Інтернет за статистикою стає Китай. Згідно з даними eMarketer, на 2021 рік доля Китаю в онлайн торгівлі склала 52.1% загальної долі роздрібних продажів в усьому світі. Головною платформою для онлайн продажів Китаю є найбільша у світі торгова компанія Alibaba Group, яка керує такими велетнями інтернет-комерції: AliExpress, Alibaba, Taobao, T-Mall та 1688.com. Найпопулярнішими онлайн магазинами України у 2021 році були: Rozetka (40.12 млн відвідувачів), Epicentr (9.93 млн відвідувачів) та Allo (5.73 млн відвідувачів). Найпопулярнішими іноземними онлайн-магазинами для українців є AliExpress, Amazon та eBay [3].

Маркетплейси. Сьогодні попит на товари все більше концентрується на маркетплейсах – платформах, призначених для розміщення комерційних товарних пропозицій та здійснення операцій їх купівлі-продажу й оплати. Ці платформи для онлайн-магазинів подібні до віртуальних торгових центрів, які полегшують торгівлю між продавцями та покупцями. За даними маркетингового агентства Promodo, до лютого 2022 року маркетплейси Rozetka, Prom.ua, epicentrk.ua, Bigl, Zákupka та Allo займали найбільшу частку ринку – 82,6%. 14,8% припадало на великі інтернет-магазини – Comfy, Фокстрот, Цитрус, Eldorado, MOYO. 2,6%, що

залишилися, ділили між собою мультикатегорійні інтернет-ресурси. Після 24 лютого 2022 року онлайн-торгівля практично зупинилася. У перший день війни трафік сайтів торговельних платформ зменшився на 90%, що призвело до втрат рітейлерів. Але до середини березня ринок електронної комерції почав оживати, зокрема попит на зоотовари, косметику та товари для виживання в екстремальних умовах зріс. У травні деякі категорії продуктів досягли довоєнних показників продажу. Обсяг продажів на маркетплейсі Prom.ua з лютого до червня 2022 скоротився на 63%, але до кінця червня кількість замовлень зросла до 93% порівняно з довоєнним показником [4].

Глобальна онлайн-присутність це небхідність для сучасних компаній, які бажають бути присутніми на міжнародному ринку. Майбутнє зростання компанії, можливість масштабування її діяльності та навіть її виживання залежать від ефективного просування. Сучасні інструменти онлайн-продажу доступні не лише для великих корпорацій, але і для малого та середнього бізнесу. Незважаючи на універсальність та глобальність інтернет-каналів, використання великих даних дозволяє компаніям таргетувати рекламу своєї сторінки в інтернеті або в соціальних мережах на конкретну аудиторію споживачів з високою точністю, що сприяє збільшенню конверсії. Крім того, важливо розробляти мультиканальну стратегію просування товарів та послуг на зарубіжних ринках, адже різні канали просування та комунікації можуть досягати різних сегментів споживачів, що впливає на фінансові потоки.

Список використаних джерел: 1. Канали просування в інтернеті URL: https://freelancehunt.com/blog/7-osnovnikh-kanaliv-prosuvannia-bizniesu-v-intiernieti/2. Інструменти інтернет маркетингу URL: https://www.itk-agency.com/5-instrumentiv-internet-marketyngu/ 3. Статистика розвитку e-commerce URL: https://magazine.ukr-china.com/statystyka-rozvytku-e-commerce-u-najbilshyh-regionah-svitu/ 4. Аналіз маркетплейсів України URL: https://www.pricecontrol.com.ua/ua/marketplejsi-majbutnye-ukrayinskoyi-internet-torgivli/ 5. Бойчук І.В. Інноваційні підходи до застосування Інтернету в маркетинговій діяльності підприємств : монографія за ред. С.М. Ілляшенка. Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. С. 553–562.

УДК 336.748.12

Левченко Н.К., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Ю.В. Солоненко,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *інфляція, зниження інфляції, зростання цін, економіка, воєнні дії.*

Інфляція є однією з найгостріших та найсерйозніших проблем сучасного розвитку економіки, яка несе негативний вплив на всі сторони суспільного життя. Одними з наслідків, які вона може спричинити, є знецінення грошових заощаджень та результатів праці, низький рівень життя населення, труднощі з довгостроковими інвестиціями та негативний вплив на економічне зростання країни в цілому. При високому рівні інфляції руйнується грошова система та є ризик витоку капіталу за кордон. Крім того, слабшає національна валюта, тому боротися з некерованою інфляцією – одна з важливих проблем державного регулювання [3]. На сьогодні Україна не стоїть осторонь цієї проблеми, адже повномасштабна військова агресія росії на

території України завдала потужний удар по економічній системі країни та прискорила темпи інфляції, тому важливим завданням є зосередження на напрямках зниження інфляції в нашій державі.

Україна за часи незалежності пережила різні темпи зростання споживчих цін, враховуючи гіперінфляцію та стабільно низький темп інфляції [4]. Слід зазначити, що інфляція – це цілком нормальне економічне явище. При стабільній та невисокій інфляції відбувається стійке економічне зростання, кредитування та зміцнення довіри до національної валюти. Втім, якщо відбувається перевищення рівня інфляції над швидкістю зростання доходів, то це явище несе негативний вплив.

Від початку військового вторгнення росії в Україну значно зросли ціни на усі товари й послуги. За даними Мінфін, лише у березні 2022 року ціни у порівнянні з лютим зросли на 4,5%. Такий різкий зріст інфляції виник внаслідок порушення ланцюгів постачання, нерівномірного попиту, збільшення витрат бізнесу через воєнні дії. Варто зазначити, що російські загарбники блокували постачання товарів до тимчасово захоплених територій, що також позначилося на підвищенні товарів у цих регіонах і відповідно прискоренні інфляції [1]. Загалом із січня 2022 року по січень 2023 року відбулося зростання цін на 26%. За даними Держстату, найбільше подорожчав транспорт – на 41%. Також українці тепер платять більше на 20% за охорону здоров’я та ресторани. Значно піднялася ціна продуктів харчування [1].

Проаналізуємо детальніше зміну споживчих цін за таблицею 1. Як бачимо, споживчі ціни у січні 2023 року до попереднього місяця зросли на 0,8%. Крім того, є навіть помітне зменшення цін на одяг та взуття. Якщо порівнювати ціни в січні 2023 року з січнем 2022 року, то продукти харчування та безалкогольні напої піднялися в ціні на 33%. Хліб та хлібопродукти зросли в ціні на 28,8%, макаронні вироби на 27,2%, м'ясо та м'ясопродукти на 24,1%, риба та продукти з риби на 45,5%, молоко на 19,3%, цукор на 31,8%, овочі на 34%. На 77% піднялися ціни на фрукти. Крім того, виросла ціна алкогольних напоїв та тютюнових виробів на 22,5%. Незначно подорожчали одяг та взуття.

У зв’язку з цим потрібно шукати методи зниження темпів інфляції. Одним з найефективніших інструментів може слугувати монетарна політика. Національний банк України, який є відповідальним за її здійснення, може збільшити банкові резерви. Збільшення ставок за кредитами, зменшення грошової маси в обігу також може призвести до зниження темпів інфляції. Крім того, допомогти можуть реформи системи управління та регулювання цін. Завдяки реформуванню підприємницької діяльності та можливості покращити ефективність витрачання бюджетних коштів можна вплинути на темпи інфляції.

Важливим напрямом зниження інфляції може бути здійснення фіскальної політики. Можна зменшити видатки держави та збільшити податкові надходження, збільшуючи податки чи зменшуючи витрати. Не менш серйозним інструментом боротьби з інфляцією є розвиток економіки. Щоб зменшити ринкові ціни, можна збільшити продуктивність праці та знизити вартість виробництва товарів й послуг. Також важливо підтримувати діяльність інноваційних підприємств, приваблювати іноземних інвесторів та створювати сприятливі умови для бізнесу, адже це допоможе збільшити обсяги виробництва та покращити конкуренцію на ринку. Знизити темпи інфляції здатне також підтримання стабільного курсу національної валюти й розвиток конкуренції. Впровадивши антимонопольне законодавство та підтримуючи малі й середні підприємства, є ймовірність зниження цін на товари та послуги. Не менш ефективним напрямом є збільшення обсягу експорту та зменшення обсягу імпорту, адже завдяки цьому зменшується тиск на внутрішній ринок [5].

Таблиця 1 - **Зміни споживчих цін на товари та послуги, %**

	Січень 2023 до	
	Грудень 2022	Січня 2022
Споживчі ціни	**0,8**	**26,0**
Продукти харчування та безалкогольні напої	**1,4**	**33,0**
Продукти харчування	1,4	32,8
хліб і хлібопродукти	0,1	28,8
хліб	1,4	21,5
макаронні вироби	0,1	27,2
м'ясо та м'ясопродукти	0,9	24,1
риба та продукти з риби	0,2	45,5
молоко	2,0	19,3
сир і м'який сир(творог)	0,7	24,8
яйця	2,0	73,3
масло	1,2	29,1
олія соняшникова	0,5	15,6
фрукти	4,4	77,0
овочі	6,4	34,0
цукор	-0,2	31,8
Безалкогольні напої	1,6	38,6
Алкогольні напої, тютюнові вироби	**0,8**	**22,5**
Одяг і взуття	**-5,1**	**3,0**
Одяг	-5,9	0,7
Взуття	-4,2	5,3

Джерело: Побудовано автором за даними [2]

Отже, інфляція – доволі складний та серйозний процес, що завдає великої шкоди економіці нашої країни. Тому важливо шукати та здійснювати різні заходи щодо зниження темпів інфляції в Україні. Ефективними інструментами можуть бути стимулювання розвитку економіки, підтримання стабільного курсу національної валюти, монетарна і фіскальна політика, сприяння інвестиціям.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 29.03.2023 2. Інфляція в Україні: як змінилися ціни за рік повномасштабної війни? URL: https://www.3849.com.ua/news/3553693/inflacia-v-ukraini-ak-zminilisa-cini-za-rik-povnomasstabnoi-vijni (дата звернення: 29.03.2023). 3. Крива І. О., Котенко Т. М. Інфляційні процеси в економіці України на сучасному етапі. *Наукові записки. 2014.* № 16. С. 59-63. 4. Подвірна Т. Інфляція споживчих цін в умовах військової агресії. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 1-2 черв. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 34-36. 5. Саламін К. О., Онацька М. І., Альков В. А. Напрями зниженя темпів інфляції в Україні під час війни. *Science and innovation of modern world* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Лондон, Великобританія, 23-25 березня 2023 р. С. 704-708.

УДК 334.021

Левченко А.О., аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Науковий керівник: **М.І. Карпа**, д-р наук з держ. упр., професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Університет Григорія Сковороди, м.Переяславль, Україна

ВИДИ ТА МОДЕЛІ КОНТРАКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІК СВІТУ

***Ключові слова**: види, моделі, державно-приватне партнерство.*

Державно-приватне партнерство (ДПП) — це модель фінансування проектів і ініціатив громадської інфраструктури, таких як нова телекомунікаційна система, система громадського транспорту, аеропорт або електростанція [1].

Державні установи представляють державного партнера на місцевому, державному та/або національному рівнях. Приватним партнером може бути приватний бізнес, державна корпорація або консорціум компаній із певною сферою знань. ДПП — це широкий термін, який можна застосовувати до будь-чого, від простого короткострокового контракту на управління — з вимогами приватних інвестицій або без них — до довгострокового контракту, який включає фінансування, планування, будівництво, експлуатацію, технічне обслуговування та відчуження.

Проекти ДПП (також відомі як проекти P3) корисні для великих підприємств, які вимагають залучення висококваліфікованих працівників і значних грошових витрат для початку. Вони також корисні в таких країнах, як Сполучене Королівство чи Філіппіни, які вимагають від держави законного володіння будь-якою інфраструктурою, яка обслуговує населення. Хоча ДПП можуть охоплювати низку проектів у різних секторах, є кілька, які найбільше пов’язані з цими типами ініціатив:

- Транспорт. ДПП використовуються для фінансування, будівництва та експлуатації багатьох різних типів транспортної інфраструктури, включаючи дороги, мости, тунелі, аеропорти, морські порти, залізничні системи та громадський транспорт.
- Сила та енергія. P3 були використані для фінансування та будівництва електростанцій (включаючи атомні), ліній електропередачі та газопроводів.
- Вода та стічні води. P3 були використані для фінансування, проектування, будівництва та експлуатації водоочисних установок, опріснювальних установок і каналізаційних систем.
- Телекомунікації. P3 використовувалися для фінансування широкосмугових мереж та розгортання іншої телекомунікаційної інфраструктури.
- Охорона здоров'я. P3 були використані для фінансування будівництва лікарень, клінік та інших закладів охорони здоров’я.
- Освіта. P3s були використані для фінансування будівництва навчальних закладів, таких як школи, коледжі та університети.
- Соціальна інфраструктура. P3s також були використані для фінансування будівництва в'язниць, судів та іншої соціальної інфраструктури.

Існують різні моделі контрактів ДПП, засновані на фінансуванні та тому, який партнер відповідає за володіння та обслуговування активів на різних етапах державного проекту. Представим деякі приклади моделей ДПП [2]:

Проектування-будування (БД). Партнер із приватного сектору проектує та будує інфраструктуру відповідно до специфікацій зацікавлених сторін із державного сектору, часто за фіксовану ціну. Партнер із приватного сектора бере на себе весь ризик.

Договір на експлуатацію та технічне обслуговування (O&M). Приватна фірма за контрактом експлуатує державний актив протягом певного періоду. Тоді державний партнер зберігає право власності на активи.

Проектування-будування-фінансування-експлуатація (DBFO). Компанія приватного сектору проектує, фінансує та будує новий компонент інфраструктури та володіє експлуатацією та обслуговуванням на умовах довгострокової оренди. Після закінчення терміну оренди приватний партнер передає інфраструктурний компонент партнеру з державного сектора.

Будувати-володіти-експлуатувати (BOO). Приватна сторона фінансує, будує, володіє та управляє компонентом інфраструктури постійно. Обмеження партнера з державного сектору викладені в оригінальній угоді та через діючі регуляторні органи.Збірка-володіння-експлуатація-передача (BOOT). Приватизація надається для фінансування, проектування, будівництва та експлуатації компонента інфраструктури (і для стягнення плати з користувачів) протягом певного часу, після чого право власності знову передається партнеру з державного сектора.Купуй-будуй-експлуатуй (BBO). Цей державний актив юридично передається партнеру з приватного сектора на визначений період.

Побудова-оренда-експлуатація-передача (BLOT). Партнер із приватного сектору проектує, фінансує та будує об’єкт на орендованій державній землі. Приватний партнер експлуатує об’єкт протягом терміну оренди землі. Коли термін оренди закінчується, активи переходять до державного партнера.

Ліцензія на експлуатацію. Партнеру з приватного сектора надається ліцензія або інший вираз юридичного дозволу на надання публічних послуг, зазвичай на певний термін. (Ця модель часто використовується в IT-проектах.) Тільки фінанси. Приватна організація-партнер, як правило, компанія, що надає фінансові послуги, фінансує інфраструктурний компонент і стягує з партнера з державного сектору відсотки за використання коштів.

Модель ДПП не позбавлена проблем. Проекти P3 часто є складними, у процесі прийняття рішень беруть участь численні зацікавлені сторони. Це може призвести до прийняття рішень з політичних мотивів, а не того, що є найкращим для проекту. Інша проблема полягає в тому, що контракти P3 зазвичай довгострокові, тому вийти з угоди, яка згодом стає невигідною, може бути складно. Нарешті, оскільки проекти P3 часто є великими та потребують значного фінансування приватного сектора, існує високий ризик перевитрати коштів і затримок у графіку [3].

Незважаючи на труднощі, багато органів державної влади та приватних партнерів продовжують використовувати ДПП для закупівлі інфраструктури та послуг. Нижче наведено деякі обґрунтування, надані для підтвердження необхідності ДПП. Співвідношення ціни та якості. Перевірка співвідношення ціна-якість порівнює пропозиції приватних партнерів P3 із гіпотетичною порівнянною ставкою державного сектору, призначеною для відображення витрат на повністю публічний варіант.

ДПП часто виправдовуються на основі передачі ризику від державного до приватного сектору. Передбачається, щоДПП можуть передати більше ризиків приватному сектору, ніж традиційні закупівлі, оскільки партнери P3 мають стимул мінімізувати ці ризики, щоб максимізувати свої прибутки. Також вважають, що P3 заохочують інновації, оскільки приватні партнери, як правило, більш гнучкі та мають більше досвіду роботи з новими технологіями, ніж державний сектор. ДПП також можна використовувати, щоб інфраструктурні проекти залишалися поза балансом державного сектору, таким чином дозволяючи їм досягати більшої кількості своїх цілей без додаткових витрат.

Список використаних джерел: 1. Квілінський, О., Маслов, В., & Лужна, А. (2022). Економічні особливості розвитку державно-приватного партнерства: світові тренди та

вітчизняний досвід довоєнного періоду. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 4(46), 2-14. https://doi.org/10.55643/ser.4.46.2022.472. 2. Kuznyetsova, A., & Maslov, V. (2021). Methodical Principles of Analysis of the Concept of "Organizational and Economic Mechanism of Public-Private Partnership". *Herald of Economics*, 0(3),137–146. https://doi.org/10.35774/visnyk2021.03.137 DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2021.03.137. 3. Kruhlov, V.V. (2020). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku derzhavno- pryvatnoho partnerstva v Ukraini: dys. d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.02. Kharkiv, 479 p.

УДК 368

Лєка Т.В., аспірант,
Науковий керівник: **О.В. Нагорна**, канд. екон. наук, доцент,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ СУЧАСНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Ключові слова: *страхова компанія, ризикове страхування, страхування життя, страхові премії.*

Складовою частиною фінансового ринку країни виступає страховий ринок, на якому предметом купівлі-продажу є страхові послуги. При цьому, обов'язковою умовою існування страхового ринку є наявність потреби в страхуванні та страхових компаній, які здатні задовольнити такі потреби. Як сьогодні вдається виживати страховикам в умовах воєнного стану?

Трохи еволюційного екскурсу. На початку 2021 року страховий ринок активізував тренд на зростання і трансформацію. У 2021 р. на українському ринку страхування життя продовжувались консолідація та укрупнення основних гравців. Кількість лайфових страховиків з діючими ліцензіями за повний минулий рік знизилась з 20 до 13, але разом із тим валові надходження страхових платежів за 9 місяців 2021 р. сягнули 4,2 млрд грн, тоді як за аналогічний період 2020 р. було зібрано менш ніж 3,6 млрд грн. Серед страхових компаній із страхування життя лідируючи позиції за обсягом чистих страхових премій посіли ПрАТ «МетЛайф», АТ «СК» «ТАС» (приватне) та ПрАТ СК «ПЗУ Україна страхування життя» (рис. 1).

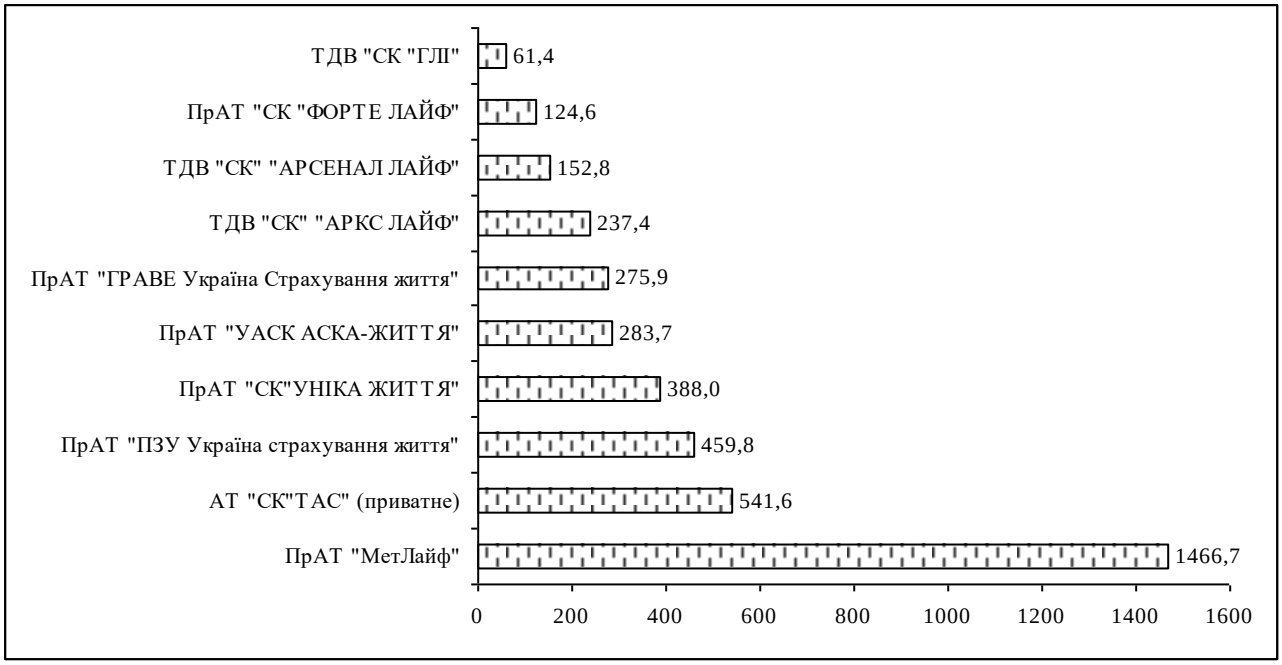

Рисунок 1 – **ТОП-10 компаній life-страхування за обсягом чистих страхових премій за 9 міс. 2021 р., млн. грн.**

Джерело: за даними НБУ [1]

Щодо страховиків non-life страхування, то вони також постійно нарощували обсяги свої діяльності, прагнучи до зростання своєї присутності на певному сегменті ринку.

Але, ситуація дещо змінилася: 24 лютого 2022 року – це день, коли почалася повномасштабна війна росії проти України. І звичайно це стало неабияким шоком для суспільства, дипломатії, економіки та всього світу. До того ж значна кількість учасників ринку вимушено призупинила або скоротила свою діяльність. Крім того, суттєво знизився попит на страхові послуги, що є абсолютно виправданим і логічним. Але, система страхування працювала з урахуванням усіх складнощів та ризиків.

За ризиковими видами страхування у І кварталі 2022 року відбулося скорочення майже на 14% надходжень страхових премій порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Страхові премії знизилися за більшістю видів страхування, найвідчутніше – для страхування майна, вантажів та фінансових ризиків. В автострахуванні скоротилося надходження премій із КАСКО. На противагу зросли страхові премії «Зеленої картки», що пов’язано з виїздом значної кількості громадян із України через війну. Загалом транспортне та медичне страхування залишилися найбільшими сегментами ринку за обсягом отриманих премій.

Коефіцієнти збитковості ризикових страховиків за 1 квартал 2022 р. майже не змінилися та залишилися близькими до 40%. Зниження зазнали й страхові виплати (близько 22%) та адміністративні витрати ризикових страховиків, за рахунок чого утримались на задовільному рівні показники операційної ефективності. Хоча виплати скоротилися більше, ніж премії, ризикові страховики помітно збільшили резерви збитків як за добровільними, так і за обов’язковими видами страхування.

В цей же період страховики життя зберегли минулорічні обсяги страхових премій. Так, обсяг валових страхових премій у І кварталі майже не змінився порівняно з аналогічним періодом 2021 року, однак скоротився порівняно з IV кварталом 2021 року. І за квартал, і в річному вимірі страхові виплати зменшилися, активи – навпаки зросли. Проте, вже за І півріччя 2022 року компанії страхування життя відчули значне зниження надходжень страхових платежів,

складнощі організації зв’язку та роботи персоналу, ускладнення доступу до офісних приміщень та оригіналів документів. Усе це сповільнює здійснення страхових виплат, особливо внаслідок смерті осіб, застрахованих на окупованих територіях.

Не залишилася без змін кількісна база страховиків, у І кварталі 2022 року кількість зареєстрованих страховиків характеризувалася трендом на скорочення. В Державному реєстрі фінансових установ станом на 01.09.2022 року фіксувалося 140 страховиків, з них 13 – це компанії зі страхування життя. Станом на 31.12.2023 р. на небанківському ринку працювали 116 страховиків non-life (у листопаді їх було 117) та 12 life-страховиків (відповідно – 13).

В цілому за 2022 рік скоротилася кількість страхових компаній – зменшилось на 27. Причому такий відтік страховиків пов'язаний не лише з війною та кризою. В умовах воєнного стану НБУ надав низку регуляторних послаблень за окремі порушення, що виникли через військові дії, зокрема недотримання нормативів, не застосовуватимуться заходи впливу. Також продовжено строки для приведення страховиками своєї діяльності у відповідність до регуляторних вимог. Але, не дивлячись на це, частина страхових компаній все ж таки покинула ринок на вимогу НБУ через порушення.

Варто зазначити, фінансове виживання страхових компаній у воєнний час, насамперед, залежатиме від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період. Водночас, не можна ігнорувати того факту, що практично усі страховики потерпають від військових дій на території України. Це виявляється, зокрема, через суттєве зниження обсягів продажів, особливо через роздрібні канали; численність запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування; тощо.

До того ж через тимчасове захоплення територій та /або фізичне знищення об’єктів нерухомості скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів. І в такій ситуації проблематичним є організація врегулювання страхових випадків у тих регіонах, де ведуться бойові дії.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua. 2. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України. URL : http://uainsur.com.

УДК 628.4.02

Лисенко Г.О., здобувачка вищої освіти

Хоменко І. О., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування

Науковий керівник: **С.В. Литвин**, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF DIAGNOSTICS IN THE RESEARCH OF WASTE MANAGEMENT SYSTEMS

***Keys words**: diagnostics, waste, waste management system, recycling, utilization.*

Every year, the population of Ukraine produces a significant amount of hazardous waste, which negatively affects the ecological sustainability of the state. In particular, as of 2020, 498.4 thousand tons of waste were generated in Chernihiv region, which is 42.5% less than in 2015, which is a positive trend. In the structure of waste management, buried waste prevails, but not processed, reused or composted (Fig. 1) [1].

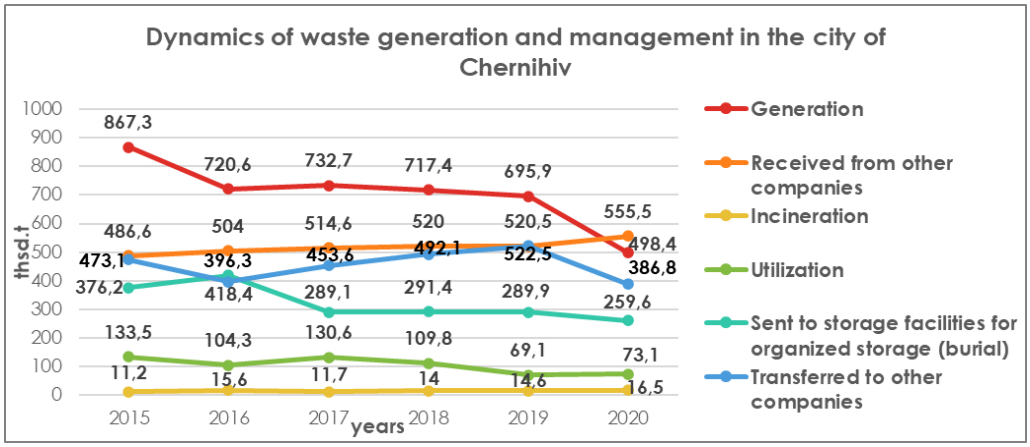

Fig. 1 - Dynamics of waste generation and management in Chernihiv region

Source: created by the author based on data from [1].

Currently, there is not a single waste recycling center in the city of Chernihiv and the region [2].

"VTORMA" is an organization that purchases film, plastic bottles, waste paper, PVC waste, plastics, labels, broken glass, and aluminum cans in Chernihiv, Odesa, Kyiv region, Nizhinskyi and Bilotserkivskyi districts [3].

In 2020, compared to 2014, the volume of current costs for environmental protection increased by 96.9%, which is a positive trend. In addition, we can observe the unstable dynamics of capital investments (in 2020, they increased by 102.04% compared to 2014, and compared to 2018, they decreased by 23.02%) [1].

Currently, a clear diagnostic process of waste management is not sufficiently developed in Ukraine: a mechanism for detecting violations and introducing sanctions; monitoring of loading and unloading operations; diagnosis of activities of brokers, dealers, recycling and sorting centers, manufacturers, population; supervision of compliance with regulatory and legal acts; control over the availability of licenses and permits, etc. [9].

Therefore, to reduce the anthropogenic impact on the environment, it is important to develop a perfect waste management system with a conceptual place for diagnostics in it.

The study of diagnostic processes was conducted by such Ukrainian and foreign scientists as Mishchenko A.P., Kovalchuk T.M., Totsky V.I., Kolos B., Zinchenko, Zabrodsky [6].

On the basis of the studied theories, it is possible to give such a definition to the concept of "diagnostics". Diagnostics is a set of techniques, methods of researching the state of a certain system, object, process or phenomenon, with the aim of establishing deviations from the performance indicator or identifying competitive advantages. It involves the development and implementation of impact measures to eliminate possible or existing threats.

The state legal framework for regulating relations in the field of regulatory control of the waste management system includes:

- the Law of Ukraine "On Environmental Protection",
- the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine",
- the Law of Ukraine "On Housing and Communal Services",
- the Law of Ukraine "On Improvement of Settlements",
- the Law of Ukraine "On Ensuring Sanitary and Epidemiological Welfare of the Population",
- the Law of Ukraine "On Cooperation of Territorial Communities",
- the Law of Ukraine "On Public-Private Partnership",
- the Law of Ukraine "On Strategic Environmental Assessment",

- the Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment",
- the Law of Ukraine "On Waste Incineration",
- the Law of Ukraine "On Waste Disposal",
- the Law of Ukraine "On Mining Waste Management",
- the Law of Ukraine "On Vehicle Recycling",
- the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030 [4].

Thus, the diagnostic analysis will allow to quickly assess the overall situation through the prism of retrospection, diagnosis and prospecting at the micro, macro, meso levels, to keep track of resources, and to identify significant factors of influence.

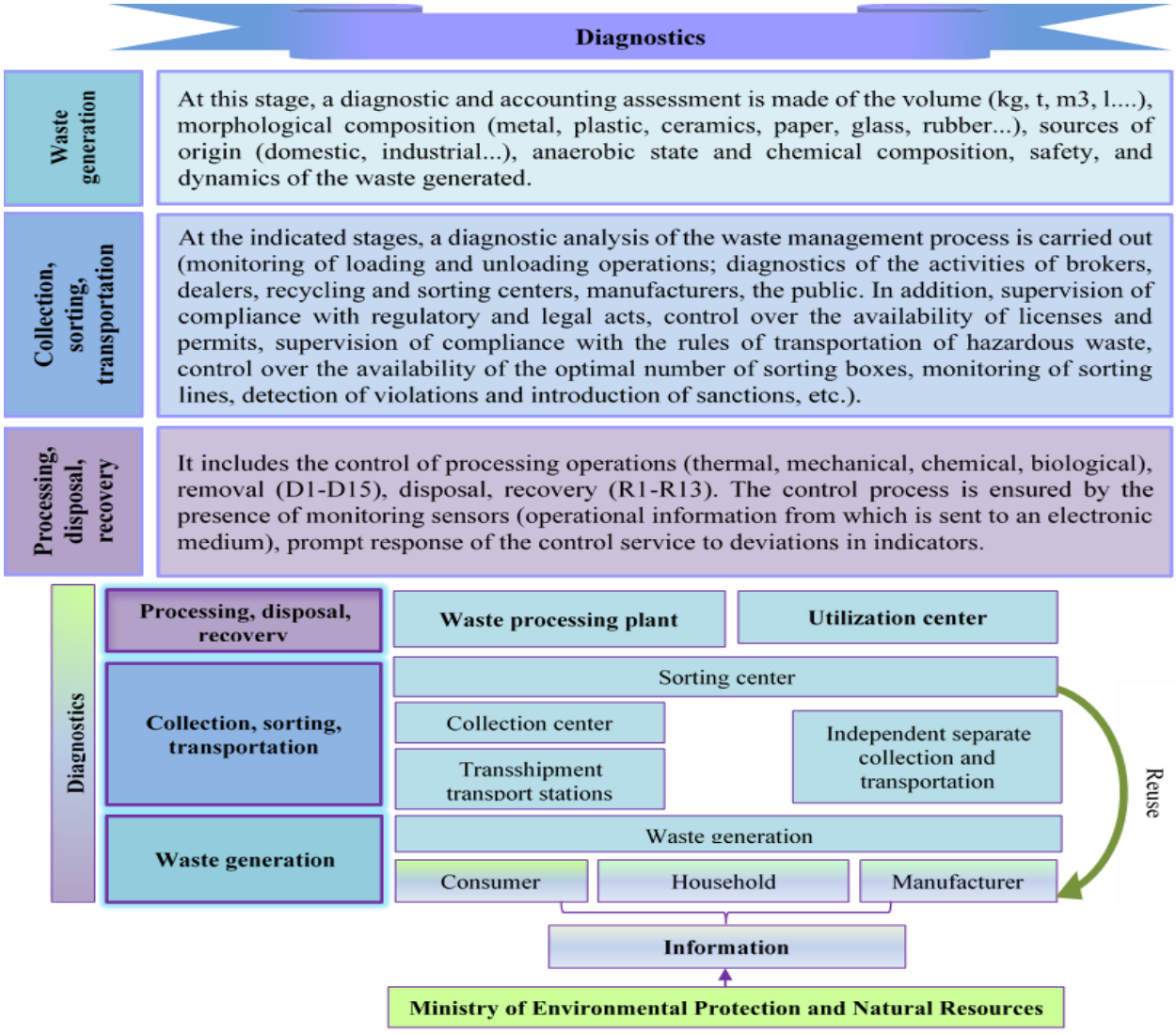

Fig. 2. The role and significance of diagnostics in the waste management system

Source: created by the author based on data [5, 7, 8]

In addition, the diagnostic process involves identifying ways to improve the efficiency of the use of available resources (waste) through high-quality technical, technological, accounting, statistical, and economic analysis, and provides immediate intervention in the event of an economic, environmental, security or financial threat.

List of references: 1. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua. 2. Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15770&tp=2&pg=. 3. Вторма. URL: https://vtorma.ua/ua/. 4. Верховна рада України. URL: https://www.rada.gov.ua. 5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України URL: https://mepr.gov.ua. 6. Кривов'язюк І. В., Божидарнік Т. В. Комплексна економічна діагностика підприємства: монографія. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2012.226 с. 7. Khomenko I., Vuychenko M., Gomeniuk M., Mazur Y., Haidai O. Imperatives for the formation and development of the circular economy and global waste management. E3S Web Conf. Volume 255, 2021 *International Conference on Sustainable, Circular Management and Environmental Engineering (ISCMEE 2021)* Odesa, Ukraine, April 16, 2021. DOI: https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501034. 8. Хоменко І.О., Лисенко Г.О. Напрями удосконалення управління поводженням з відходами в Україні. *Екологічно дружні технологічні рішення для місцевих громад щодо поводження з відходами: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології»* (м. Київ, 23–24 листопада 2021 р.). К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2021. С.170-176. 9. Хоменко І. О., Сорока А. В. Раціональне поводження з відходами як один з напрямів забезпечення сталого розвитку в Україні. *Всеукраїнська науково-практична конференція "Сталий розвиток країни в рамках європейської інтеграції"* (м. Житомир, 30 листопада 2022 року). Житомир: НУ «Житомирська політехніка», 2022. С. 110-111.

УДК 658.8.03:339.5

Lysohor I.S., PhD student in the department of management and civil service
Scientific supervisor: **S.V. Lytvyn**, PhD, Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine

MARKETPLACES AS A TOOL FOR ENTERING THE INTERNATIONAL MARKET

Keywords: *marketplace, export, international market, trading platforms, trading companies*

Expansion and diversification of sales markets is an urgent issue for most trading companies in Ukraine under martial law. When studying the issue of starting exports, it is necessary to determine the algorithm for entering the international arena. There are three main methods: direct investment (assembly plants, full-cycle enterprises), joint venture (licensing, joint ownership), and export (direct, indirect). When choosing the latter option, it is advisable for businesses, especially small and medium-sized ones, to use international trading platforms, specifically marketplaces.

Considering Ukraine's course towards European integration, which entails open borders for the movement of goods, European countries represent a strategically attractive market for Ukrainian business. This confirms the relevance and timeliness of the choice of actions trading companies based on their focus on international markets.

Let us examine the largest digital trading platforms (marketplaces) of the European Union countries introduced in Table 1.

Table 1 – **European Union Marketplaces**

Country	Domain	Number of visits in February 2023, million	Percentage of local visits	Population of the country, million people	Penetration rate
Belgium	amazon.com.be	10.0	84.48%	11.6	0.73
Belgium	bol.com	59.1	26.99%	11.6	1.38
United Kingdom	amazon.co.uk	328.1	85.31%	67.9	4.12
Spain	amazon.es	129.3	85.11%	46.8	2.35
Italy	amazon.it	160.3	94.51%	60.5	2.50
Netherlands	amazon.nl	21.0	75.91%	17.1	0.93
Netherlands	bol.com	59.1	68.52%	17.1	2.37
Germany	amazon.de	408.3	78.80%	83.8	3.84
Germany	otto.de	54.6	95.74%	83.8	0.62
Germany	kaufland.de	28.7	91.86%	83.8	0.31
Poland	amazon.pl	13.7	90.63%	37.9	0.33
Poland	allegro.pl	198.6	95.54%	37.9	5.01
Romania	emag.ro	32.1	92.40%	19.2	1.54
France	amazon.fr	153.9	87.89%	65.3	2.07
France	cdiscount.com	32.2	91.30%	65.3	0.45
Sweden	amazon.se	12.7	92.13%	10.1	1.16

Source: built on data [1]

To assess the popularity of a trading platform in a particular country, the penetration rate can be calculated using the formula:

$$\text{Penetration rate} = \frac{\text{number of visits per month} * \text{percentage of local visits}}{\text{population of the country}}$$

Table 1 shows that there is Amazon, an American company, in the EU, which occupies a leading position in most countries. At the same time, national players are more popular in some markets, for example, Allegro in Poland.

So, for small and medium-sized businesses, one of the best options for starting export activities is marketplaces, which will contribute to the penetration of international markets with low costs. It should be noted that when choosing a particular country, it is necessary to conduct marketing research and focus on your target audience.

References: Similarweb – Website Traffic. URL: https://www.similarweb.com

УДК 331.5

Литвин Ю. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.І. Корицька**, канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національний університет « Львівська політехніка », м. Львів, Україна

ЗМІНИ НА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Ключові слова : *вакансії, зайнятість, повномасштабне вторгнення, професії, ринок праці*

Повномасштабне вторгнення росії в Україну змінило життя кожного українця. У сучасному світі конфлікти та війни мають не тільки соціально-політичні наслідки, а й серйозний вплив на економіку країни. За оптимістичними оцінками кількість осіб, які станом на середину травня вважаються внутрішньо переміщеними особами (ВПО), становить приблизно 7,1 млн [1]. Для ринку праці в Україні це мало вагомий вплив.

Дослідивши звітність Work.ua (сайту пошуку роботи №1 в Україні) про зміни на ринку вакансій після початку війни, вважаємо, що військові дії або навіть наближеність до прифронтових областей значно знижує наявність запропонованих вакансій у регіонах України. Особливо це помітно у Київській області, там різниця у кількості вакансій у січні 2022 року і тим самим періодом у 2023 році становить 2,1 рази. Пропозиція вакансій зменшилась на 53%, що є найбільшим спадом у столиці за часів незалежності.

Схожа ситуація у Дніпропетровській (зменшення на 49%) та Одеській (зменшення на 47%) областях. У свою чергу, кількість вакансій у західних областях країни майже не змінилась (зміна сягає менше 5%, а у багатьох областях Заходу України спостерігаємо і їх незначне зростання). На рисунку 1 наведено графічне представлення цієї статистики.

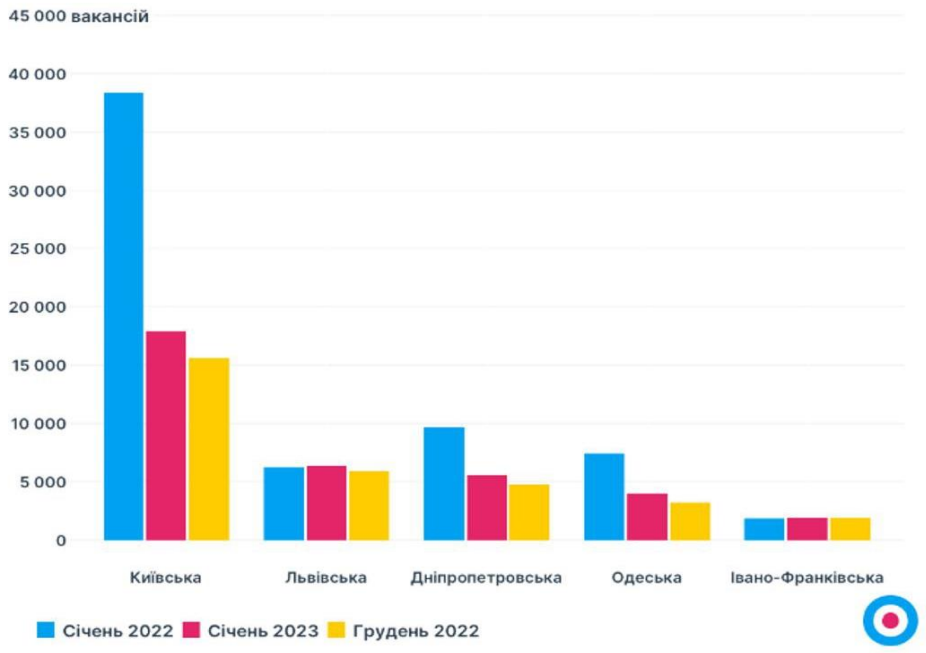

Рисунок 1 – **Області України із найбільшою кількістю вакансій у січні 2023 порівняно із груднем та січнем 2022 року**

Джерело: [2]

Попри зменшення кількості вакансій у Київській та Дніпропетровській областях, рівень зарплат у них є найбільшими серед усіх областей в Україні (перше та третє місце відповідно). Середня зарплата у Києві сягає 18 500 грн. та 16 000 грн. у Дніпрі. Більше тільки у Львові, тут середня зарплата сягає приблизно 16 500 грн.

Також зріс попит на певні сфери господарської діяльності. За нашими спостереженнями, найбільше зростання відбулося у [2]:

1. Сільське господарство, агробізнес (зріс на 32,94%).
2. Бухгалтерія, аудит (зросла на 23,92%).
3. Нерухомість (зросла на 22,07%)
4. Управління персоналом, HR (зросло на 20,92%)
5. Краса, фітнес, спорт (зріс на 19,46%)

Зміни на ринку праці по різному впливають на громадян України. Наприклад, зростання безробіття призводить до зменшення пропозиції але збільшення попиту на ринку праці, а це, у свою чергу зумовлює зменшення заробітної плати. Це особливо проблематично для тих осіб, хто має слабкі професійні навички або обмежену кваліфікацію у пошуку нової роботи.

З іншого боку, зміни на ринку праці створюють нові можливості для громадян, залежно від їх професійної орієнтації та освіти. Наприклад, підвищений попит на фахівців з інформаційних технологій може створити нові можливості для тих, хто має відповідну кваліфікацію.

Загальна динаміка вакансій в Україні також істотно уповільнилася. Порівнюючи із аналогічним періодом у 2021 році, спад становить приблизно 16%, а у 2022 роком аж 40% [2].

Для мінімізації негативного впливу зазначених дисбалансів на ринку праці уряд може уживати комплекс заходів із його уникнення. Пропонуємо декілька можливих дій:

1. Стимулювання економіки. За допомогою державних програм та інвестицій можна створити нові робочі місця, тим самим збільшивши зайнятість та покращивши стан економіки країни.

2. Підтримка малого та середнього бізнесу. Малі та середні підприємства є важливим джерелом зайнятості. Програми державної підтримки для цих підприємств можуть збільшити можливості працевлаштування та зменшити ризик безробіття.

3. Розвиток освіти. Покращення освіти та професійної підготовки може допомогти громадянам знайти нову роботу та збільшити їхні шанси на ринку праці.

4. Реформування системи соціального захисту. Удосконалення системи соціального захисту може знизити ризик безробіття та забезпечити гідні умови праці.

Отже, зміни на ринку праці в Україні є доволі значними. Проте, ці зміни не є остаточними та безповоротними. Ґрунтовний аналіз ринку забезпечить можливість випередження і прогнозування майбутніх проблем та вирішення діючих. Методики таких досліджень та інструментарій їх застосування будуть тематикою наступних праць.

Список використаних джерел: 1. Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL: https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23 (дата звернення: 05.04.23). 2. Work.ua statistic. URL: https://www.work.ua/stat/ (дата звернення: 05.04.23).

УДК 657.446:336.226.322

Лобода Н.О., канд. екон. наук, доцент кафедри обліку, аналізу і контролю
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
Чабанюк О.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна
Хмизовець В.В., здобувачка вищої освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ У ФІСКАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ (ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

***Ключові слова**: податок на додану вартість, облік, державний бюджет, податкове зобов'язання, податковий кредит, товари, звітність.*

Податок на додану вартість є одним з найбільш поширених податків у світі і становить значну частину державних доходів в багатьох країнах.

ПДВ є основним непрямим податком у державах, які входять до Європейського Союзу. Щоб приєднатися до Європейського Союзу, у податковій системі держави повинен бути наявний податок на додану вартість, тому що при формуванні бюджету даний податок становить одне з основних джерел надходжень [1].

Підприємства, які здійснюють операції з продажу товарів та послуг, повинні правильно розраховувати та сплачувати ПДВ відповідно до вимог податкового законодавства. Неправильний облік та звітність за ПДВ можуть призвести до штрафів та інших податкових санкцій.

Сьогодні в умовах проведення військових дій в Україні, посилення фінансової нестабільності, невиконання доходів всіх рівнів бюджету процес обліку податку на додану вартість є одним з найбільш дискусійних питань і вимагає подальшого дослідження [1]. Вивчення цього питання є надзвичайно важливим та актуальним для підприємств та їхніх власників, фінансових директорів та бухгалтерів, податкових консультантів та інших фахівців, які працюють у сфері фінансів та бухгалтерського обліку.

Податок на додану вартість є податком на споживчу вартість товарів та послуг, який стягується з кінцевого споживача. У більшості країн світу, ПДВ є основним джерелом надходжень до державного бюджету. При продажі товарів або наданні послуг, підприємства збирають ПДВ від своїх клієнтів та сплачують його до державного бюджету. При цьому, підприємства можуть скористатися правом на відшкодування ПДВ, який вони сплачують при закупівлі товарів та послуг для власної діяльності.

ПДВ є складним податком, оскільки він має багато викликів для підприємств, таких як правильний розрахунок податку, збір та зберігання податкових документів, правильна звітність про ПДВ та сплата податку вчасно. Тому, для виконання правильного обліку та звітності за ПДВ, підприємства часто залучають фахівців з бухгалтерського обліку та податкового консультування. При цьому, ПДВ може мати різні ставки в залежності від країни та виду товару чи послуги, що продається. У деяких країнах, таких як США, ПДВ замінюється податком на продажі, який також стягується від кінцевого споживача.

Якщо проаналізувати джерела формування податкових надходжень до державного бюджету України, податок на додану вартість серед інших податків є найважливішим (рис. 1).

Для бухгалтерського обліку податку на додану вартість, підприємство повинно знати ставку ПДВ, яка застосовується при продажі товарів та послуг, а також правила щодо відшкодування ПДВ за закуплені матеріали та послуги для власної діяльності. Ставки ПДВ є такими: 20%:

загальна ставка (пп. «а» п. 193.1 ПКУ); 14%: ставка для деяких сільськогосподарських товарів (пп. «г» п. 193.1 ПКУ); 7%: ставка ПДВ для медвиробів, лікарських засобів, екскурсійних послуг відвідувачам музеїв, показу оригінальних творів, адаптованих фільмів, послуг тимчасового розміщення/проживання (пп. «в» п. 193.1 ПКУ, пп. 74 підрозд. 2 Перехідних положень ПКУ); 0%: експортна ставка (пп. «б» п. 193.1 ПКУ, перелік у ст. 195 ПКУ) [2].

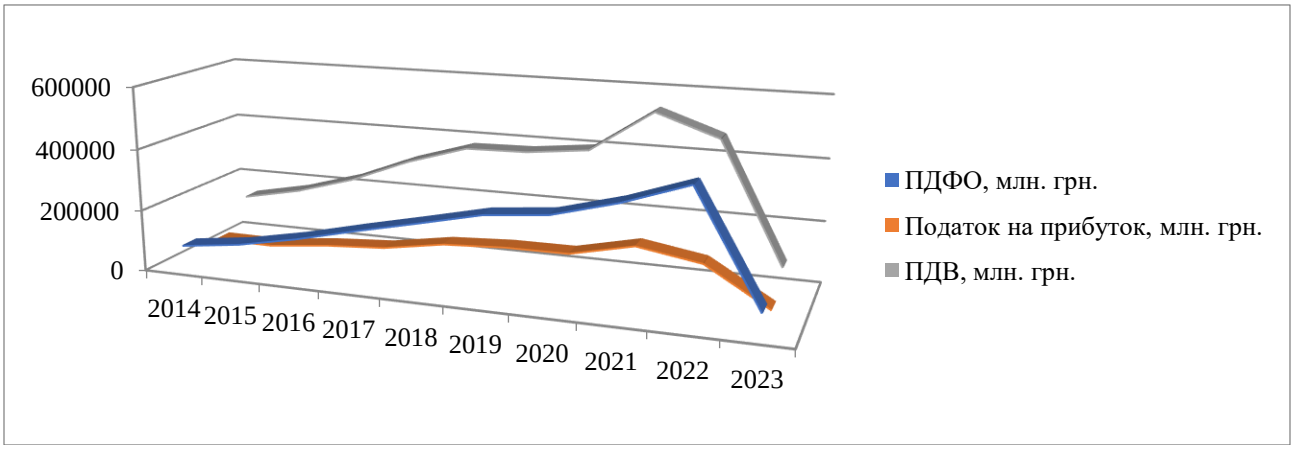

Рисунок 1 – **Податкові надходження до Державного бюджету України у розрізі основних бюджетоутворюючих податків за 2014–2023 рр., млн. грн.**

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Звітність про податок на додану вартість є важливою частиною податкової звітності для будь-якого підприємства, яке здійснює продаж товарів та послуг. При підготовці звітності про ПДВ, підприємство повинно дотримуватися вимог податкового законодавства, враховувати правильність обліку ПДВ, а також зберігати всі необхідні податкові документи протягом визначеного законом терміну. Неправильна звітність про ПДВ може призвести до податкових ризиків та штрафних санкцій від податкової інспекції.

Бланк декларації з ПДВ Мінфін в чергове оновив (нову форму застосовуємо, починаючи зі звітного періоду за квітень 2023 року). Маємо зміни у таблицях додатків 1 і 5, а також скасовано додаток 8! У загальному випадку ПДВ-звітність подає до контролюючого органу особа, яка зареєстрована платником ПДВ. Податкову звітність з ПДВ до органу контролю за своїм місцем обліку лише в електронному вигляді і не пізніше, ніж спливе остання година дня, коли закінчується граничний строк її подання (п. 49.4 ПКУ, п. 2, 3 розд. III Порядку № 21) [2, 4].

Отже, враховуючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що облік та звітність за податком на додану вартість є дуже важливими аспектами бізнес-діяльності підприємств. Правильний облік та звітність за ПДВ дозволяють підприємствам уникнути податкових санкцій та зберегти свою репутацію. Крім того, звітність за ПДВ є важливим елементом фінансової звітності підприємства, яка надає інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. Ця інформація допомагає підприємствам приймати рішення про інвестування, кредитування та інші бізнес-операції.

Список використаних джерел: 1. Лобода Н.О., Беднарчук В.В., Млінцова А.О. Податок на додану вартість у дзеркалі фіскальної ефективності. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та права*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (14 листопада 2019 р.): у 10 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 43-44. 2. Податковий Кодекс України від 02.02.2010 р. № 2557-VI (із змінами та доповненнями). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T10_2755 (дата звернення: 04.04.2023 р.). 3. Доходи зведеного бюджету України за 2014-2023 рр. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/

finance/budget/cons/income/2014-2023/ (дата звернення: 04.04.2023 р.) 4. Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість від 28.01.2016 р. № 21 (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-16#Text (дата звернення: 04.04.2023 р.)

УДК 658.589: 330.45

Лохман М.О., здобувач вищої освіти
Чокоі Д.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Н.В. Лохман**, д-р екон. наук, доцент, завідувач кафедри економіки та бізнесу
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна

КОГЕРЕНТНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З ІННОВАЦІЙНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: *інноваційний потенціал, інноваційний продукт, туристичне підприємство, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційна можливість, бізнес-процеси.*

В умовах стратегічної спрямованості України на інноваційний тип розвитку, адаптація підприємств до постійних ринкових змін та активне реформування економічних систем тісно пов’язані з інноваціями, як рушійною силою економічного зростання [1, с.367].

Успішний перехід до інноваційної моделі функціонування потребує докорінної перебудови адекватних систем і механізмів, що можуть задовольнити вимоги інноваційних процесів, що породжує нову якість економіки [2].

Визначальним елементом функціонування і розвитку туристичного підприємства виступає інноваційний потенціал, який в свою чергу, в процесі використання корелюється з іншими інноваційними категоріями (рис. 1).

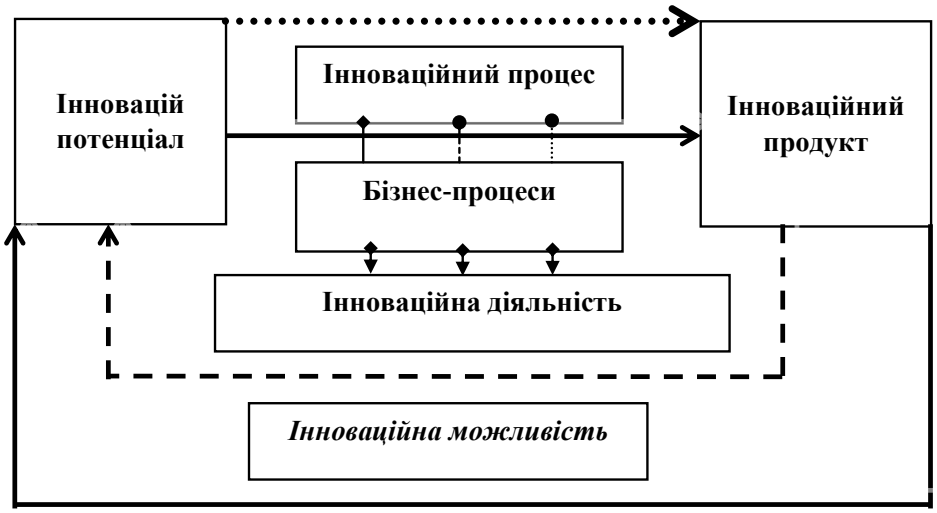

Рисунок 1 – **Схема когерентності використання інноваційного потенціалу з інноваційними категоріями туристичних підприємств**

Інноваційний потенціал як сукупність різних видів ресурсів, які необхідні для реалізації інноваційної діяльності може розглядатися як результат реалізації інноваційної можливості туристичного підприємства (рис. 1).

Наступним елементом дослідження моделі когерентності виступає інноваційний процес. Дослідження інноваційного процесу, як однієї з головних умов здійснення вдалої інноваційної політики, є необхідним інструментом ідентифікації, упорядкування та характеристики окремих складових бізнес-процесів.

Кожне туристичне підприємство може за потреби корегувати ці бізнес-процеси залежно від стратегічних пріоритетів та наявного інноваційного потенціалу, тому що сучасні технології бізнесу характеризуються високою динамічністю, пов'язаною з постійно змінюваними потребами ринку, орієнтацією виробництва товарів і послуг на індивідуальні потреби замовників і клієнтів, неперервним вдосконаленням технічних можливостей та загостренням конкуренції. В таких умовах в управлінні підприємствами відбувається зміщення акцентів з управління використанням окремих ресурсів на організацію динамічних бізнес-процесів [3].

У зв’язку з цим, сьогодні є необхідність застосовувати такий підхід до інноваційної діяльності, який би мав консолідувати усі задіяні бізнес-процеси на підприємстві.

Результатом інноваційної діяльності, а значить використання інноваційного потенціалу туристичного підприємства виступає інноваційний продукт.

Інноваційний продукт туристичного підприємства - періодичні нововведення (продуктові та інші інновації), направлені на зміну споживчих властивостей туристичного продукту, який несе конкурентні переваги [4].

Отже, когерентність використання інноваційного потенціалу з інноваційними категоріями туристичних підприємств полягає в тому, що інноваційний потенціал через застосування бізнес-процесів, які формують інноваційний процес підприємства перетворюється у інноваційний туристичний продукт, якщо виникає така можливість як з боку зовнішнього так і з боку внутрішнього середовища (інноваційної діяльності підприємства).

Список використаних джерел: 1. Темненко С.М., Чайковська О.І., Чудяк М.М., Остапів Н.В. Розробка оптимальної інноваційної стратегії підприємства. *Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок*. 2014. Вип. 15. № 2–3. С. 367–371. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntbibt_2014_15_2-3_72. 2. Бобровська О.Ю. Інноваційне управління як важіль і джерело інноваційного розвитку регіонів. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 4 (8). С. 20–27. URL: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-4/doc/.../03.pdf. 3. Мирошниченко О. Инновационная активность промышленных предприятий Украины: состояния и тенденции. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. *Серія «Економіка»*. 2013. № 10 (151). С. 78–82. 4. Ковешніков В.С., Розметова О.Г. Науково-методологічні основи інноваційної діяльності у сфері туризму. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 16 (1). С. 37–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16%281%29__10

УДК 659.113.7:330.131.7

Мартинович А.С., здобувачка вищої освіти, групи МР-211
Науковий керівник: **Л.В. Бабаченко,** канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ РИЗИКУ НЕЕФЕКТИВНОЇ РЕКЛАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *маркетингова діяльність, неефективна реклама, рекламний процес, ризик, підприємство.*

Вимоги споживачів ростуть і у зв'язку з цим на сьогоднішній день рекламний бізнес є невід'ємною частиною маркетингової діяльності компаній. Це обумовлено тим, що саме реклама являє собою головну рушійну силу товару на ринку.

Економічна функція реклами зводиться в основному до інформування про товар або послугу, їх популяризації, підвищення попиту і товарообігу, а разом з тим і виробництва. Близько 90 % рекламодавців – це комерційні організації, які регулярно публікують інформацію про себе за допомогою засобів реклами. Зовнішня реклама – один з найбільш перспективних видів реклами в рекламному бізнесі [1].

Принципова схема рекламного процесу складається з чотирьох складових:

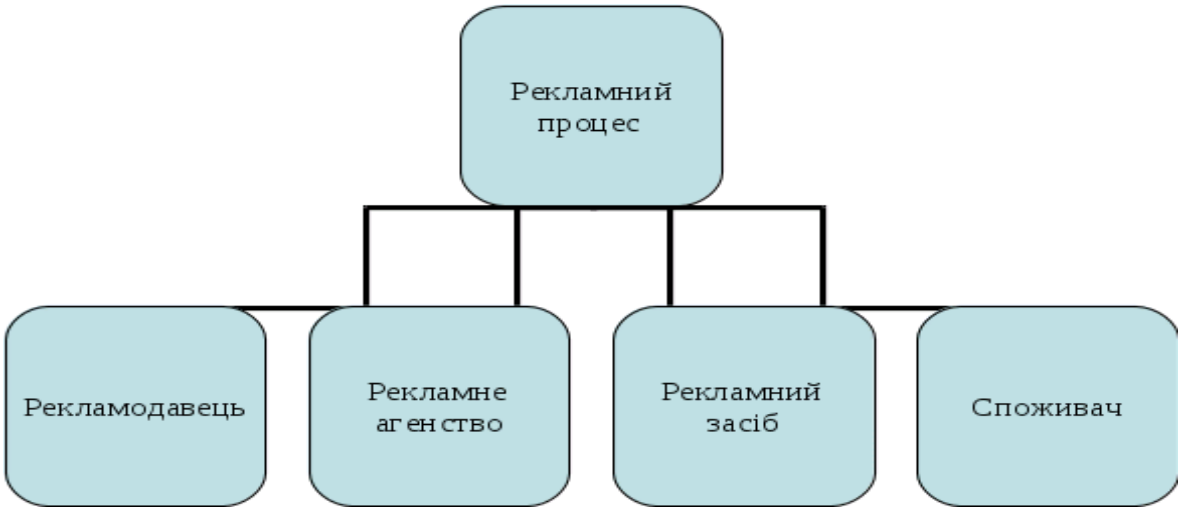

Рисунок 1 – **Принципова схема рекламного процесу**

Ефективність діяльності кожного підприємства значною мірою залежить від планування та організації його маркетингу. Маркетингова діяльність підприємства серед інших важливих завдань передбачає мінімізацію рівня ризиків, що досягається за рахунок розробки і впровадження чіткої програми управління маркетинговими ризиками [2].

Тим не менш, неефективне використання реклами може призвести до витрачання значних коштів, а в деяких випадках і до серйозного збитку іміджу компанії та її торгової марки [3].

Реклама може бути гарним інструментом для розвитку бізнесу, проте, якщо вона неефективна, то може мати негативний вплив на підприємство.

Що ж таке ризик в маркетингу? Ризик— загроза понесення збитків або недоотримання прибутків у результаті реалізації конкретних рішень чи видів виробничо-збутової діяльності, що спираються на рекомендації маркетингу [4].

Ризик неефективної реклами може мати декілька джерел свого походження. Основними з них є такі джерела:

а) неадекватний вибір видів реклами, стратегії поведінки фірми на ринку. В такому випадку фірма неправильно обирає вид реклами, а саме конкурентну, престижну чи підтримуючи, оскільки вона не досягає тих цілей, які ставить керівництво фірми.

б) реклама може бути недостатньою або надмірною по інтенсивності, частоті доведення її в різних формах до об'єкту впливу. Це може мати негативний вплив на збут товарів, послуг, оскільки надмірна по інтенсивності реклама просто набридає покупцям;

в) реклама може бути недостатньою або надмірною по своєму обсягу, широті кола об'єкті, тобто орієнтується не на все населення, а на певну групу;

г) помилки в сегментації реклами, які полягають в тому, що допускають неточності при підготовці різних за змістом рекламних оголошень для різноманітних груп потенційних покупців;

д) помилки у виборі форми реклами;

е) технічні помилки, які залежать від роботи засобів зв'язку. Наприклад, якщо фірма розсилає потенційним покупцям інформацію поштою, то адресат може її не одержати у зв'язку з втратою кореспонденції в процесі її пересилки;

є) використання фірмою-виробником послуг недостатньо компетентних рекламних фірм [5].

Також варто зазначити, що до реклами потрібно підходити відповідально, бо якщо фірма мала на меті заощадити кошти, то є великий ризик, що реклама буде непрофесійною та призведе до:

- втрати коштів: якщо реклама не приводить до збільшення продажів або підвищення популярності бренду, підприємство може втратити кошти, вкладені в рекламу відповідно;
- погіршення іміджу бренду: неефективна реклама може мати негативний вплив на імідж бренду, зменшуючи довіру споживачів до продукту або послуги;
- втрати ресурсів: якщо підприємство витрачає значну частину свого бюджету на рекламу, але не досягає значних результатів, це може призвести до втрачених ресурсів, які могли б бути використані більш ефективно в інших напрямках діяльності;
- втрати часу: підприємство може витратити значну кількість часу і зусиль на планування та реалізацію рекламної кампанії, яка не привела до бажаного результату;
- втрати конкурентних переваг: якщо конкуренти успішно здійснили ефективну рекламу, а підприємство не досягає таких результатів, це може призвести до втрати конкурентних переваг і ринкової позиції.

Кожна реклама це довгостроковий вклад в "особистість" марки. Кожна реклама повинна розглядатися як невід'ємна частина того складного символу, яким є образ марки, як важливий внесок у репутацію марки. У результаті залученості більшої частки ринку і стабільного прибутку досягає той, хто націлює свою діяльність на створення найбільш сприятливого образу, яскраво окресленої індивідуальності та неповторності своєї марки [6].

Отже, неефективна реклама може стати серйозним ризиком для підприємства. Підприємство повинно бути уважним при плануванні та реалізації рекламних заходів, щоб отримати максимальний ефект від своїх вкладень.

Список використаних джерел: 1. Кількісний аналіз ризиків у рекламному бізнесі. URL https://cyberleninka.ru/article/n/kilkisniy-analiz-rizikiv-u-reklamnomu-biznesi (дата звернення: 26.03.2023). 2. Якість обслуговування покупців як підсистема маркетингового ризику. URL: http://journals.maup.com.ua/journal/27_2010/3.pdf (дата звернення: 26.03.2023). 3. Ризик неефективної реклами. URL: https://moyaosvita.com.ua/menedzhment/rizik-neefektivno%D1%97-reklami/ (дата звернення: 26.03.2023). 4. Ризик(маркетинг).URL: http://surl.li/gacss (дата

звернення: 27.03.2023). 5. Аналіз маркетингових ризиків. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17568/9/Metod-Analiz_marketyngovyh_ryzykiv_2002.pdf (дата звернення: 27.03.2023). 6. Значення реклами в розвитку бізнесу. URL: http://surl.li/gactj (дата звернення: 27.03.2023)

УДК 657

Масалкова А. Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Л.Д. Сарбаш**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Покровськ, Україна

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова*: економічна експертиза, економічне дослідження, завдання, фінансові документи, економічні правопорушення, фінансово-господарська діяльність, підстави для призначення, оформлення результатів експертизи.*

Сьогодні основна увага буде зосереджена на запобіганні вчиненню економічних злочинів. Більшість економічних злочинів вчиняються шляхом маніпуляцій з фінансовою звітністю. До таких злочинів належать ухилення від розрахунків з діловими партнерами, податкові правопорушення, шахрайське отримання кредитів, обман потенційних партнерів та інвесторів, а також фіктивне та умисне банкрутство підприємств. Кримінальні, цивільні та господарські справи в категорії так званих економічних злочинів не можуть бути належним чином розслідувані без допомоги практикуючого економіста. Відповідно до вимог кримінального, цивільного та господарського судочинства, суди, прокурори та слідчі повинні всебічно та об'єктивно дослідити всі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Виходячи з вищенаведеної інформації, метою цієї статті є роз'яснення того, хто такий економічний експерт, які його обов'язки, коли він призначається і як вони виконуються у зв'язку з фінансовою діяльністю в компанії.

Економічна експертиза – це формування інформації щодо показників господарської діяльності підприємства, їх відображення в бухгалтерському обліку, документальне підтвердження достовірності звітності, правильності та повноти формування доходів, витрат і результатів діяльності, формування активів, зобов'язань і капіталу, банкрутства та ліквідації підприємства, орендних відносин, наявності та розміру понесених збитків, оподаткування, в тому числі трансфертного ціноутворення, фінансування та інші види діяльності. Іншими словами, вона спрямована на дослідження фінансово-господарської діяльності, включаючи перевірку бухгалтерської та податкової документації та дослідження кредитної діяльності [1, с.20]. Оскільки судово-економічна експертиза є одним із доказових матеріалів у справі, суд (суддя) аналізує можливість проведення експертизи та доцільність її призначення в кожному конкретному випадку.

Існують різні види економічних експертиз, зокрема це судово-бухгалтерська та фінансово-економічна експертизи [1, с.22]. Потреба в судово-бухгалтерській експертизі виникає тоді, коли є необхідність провести експертизу даних про фінансово-господарські операції (кредити, нарахування штрафів, заборгованості) при розгляді адміністративних і кримінальних справ або цивільних позовів, пов'язаних з посадовими злочинами, привласненням акцій. Фінансово-економічна експертиза потрібна, коли необхідно визначити реальний фінансовий стан

підприємства, виявити злочини, бухгалтерські помилки, невиконання договірних зобов'язань, ухилення від сплати податків, визначити причини виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості. Під час економічних розслідувань аналізують виробничу та фінансово-господарську діяльність підприємств різних форм власності, які зазнали збитків або незаконного привласнення майна.

Найважливішими підставами для призначення судово-економічної експертизи є необхідність дослідження питань, що потребують використання знань експерта-економіста; низька якість ревізії – невідповідності між актом ревізії та іншими матеріалами справи; невідповідності у висновках ревізорів за результатами первинної, повторної та додаткової ревізії; суттєві клопотання обвинуваченого про призначення судово-економічної експертизи; висновки інших експертів про необхідність проведення судово-економічної експертизи [2, с.11].

Основними завданнями експертизи документів, що стосуються господарської діяльності підприємства чи організації, є

- Вивчення документальних свідчень та аналіз показників фінансового стану;
- Визначення документальної обґрунтованості розрахунків, пов'язаних з приватизацією та орендою підприємств, приватизацією та банкрутством;
- Визначення юридичної обґрунтованості розрахунків з розподілу майна при виході учасника з товариства;
- Визначення документального підґрунтя для розрахунку упущеної вигоди;
- Визначення документального підтвердження цільового витрачання бюджетних коштів [1, с.27].

На підставі інформації, відображеної у фінансових документах підприємства, експерт визначає дані, що характеризують формування, розподіл і використання доходів і грошових фондів на підприємстві, наявність негативних відхилень у цих процесах, які вплинули на результати господарської діяльності або сприяли вчиненню правопорушень, пов'язаних з недотриманням фінансової дисципліни. У разі виявлення експертом ознак правопорушень, що призвели до неплатоспроможності підприємства, за результатами аналізу фінансового стану на підставі фінансової звітності можуть бути визначені фактори, що впливають на платоспроможність підприємства. Подальший аналіз фінансової звітності може визначити, чи можна було запобігти неплатоспроможності підприємства. Зіставивши отримані результати з іншою доказовою інформацією, експерт-економіст може стверджувати про наявність умислу в діях директорів, менеджерів, власників та працівників компанії.

Строк проведення експертизи встановлюється керівником професійного органу, що призначив експертизу, в межах 10, 30, 60 календарних днів і більше, залежно від складності експертизи. Порядок проведення судово-економічних експертиз регулюється правилами, викладеними в пунктах 4.5-4.8 Інструкції про проведення комплексних експертиз. Керівник професійного органу призначає провідний підрозділ, який за погодженням з керівниками інших підрозділів формує експертну комісію та призначає голову експертної комісії. За результатами судово-економічної експертизи складається спільний висновок комісії, який підписується всіма експертами за наявності консенсусу думок. Експертний висновок готується на бланку професійної організації та підписується експертом, який проводив дослідження. Підписання підсумкової частини засвідчується печаткою експертної установи на кожній сторінці тексту остаточних висновків [3, с.346-348].

Належна організація документування під час розслідування оперативно-розшукових справ та кримінальних правопорушень відіграє важливу роль у боротьбі з економічною злочинністю. Таке документування було б неможливим без участі фахівців органів державного управління, податкової служби та судово-експертних установ. Спеціальні знання та навички працівників цих органів створюють об'єктивну основу для виявлення та якісного розслідування криміналізації

злочинів, переважно в економічній сфері. У сучасному нестабільному соціально-економічному та політичному кліматі доцільно управляти комерційними операціями не лише після того, як вони відбулися, але й до того, як вони відбулися. Таким чином можна запобігти економічним зловживанням.

Список використаних джерел: 1. Гресь Н.Л., Недоступ К.К. Організаційно-процесуальні основи судово-економічної експертизи: навч. Посібник. Дніпро: НТУ «ДП», 2020. 155 с. 2. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. Посібник [для студ. Вищ. Навч. Закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 84 с. 3. Дікань Л.В., Понікаров В.Д., Кожушко О.В. Судово-економічна експертиза: навчальний посібник. Х.: Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.

УДК 338.542

Мекшун Л.М., канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

***Ключові слова**: споживча інфляція, монетарні чинники інфляції, немонетарні чинники інфляції, перспективи інфляційних процесів.*

На сьогодні інфляція є одним із ключових економічних показників, який суттєво впливає на споживчий попит населення. В умовах війни зменшуються обсяги виробництва, знижується рівень доходів населення та його купівельна спроможність.

За даними Міністерства фінансів споживча інфляція за 2022 рік становила 26,6 % за прогнозу у 30 % [1]. Українська економіка адаптувалася до функціонування під час воєнного стану. Незважаючи на те, що реальна інфляція виявилася нижчою за прогноз, її рівень все одно рекордний за останні кілька років.

На зростання інфляції в Україні впливають як монетарні, так і немонетарні чинники. До монетарних чинників відноситься переповнення каналів грошового обігу грошима, яке призводить до їх знецінення та зниження купівельної спроможності. На думку дослідників даної проблеми, зараз в Україні переважають немонетарні чинники, які пов’язані із загостренням проблем логістики та безпеки, руйнуванням інфраструктури, рівнем і швидкістю міграції (фактор попиту та забезпечення виробництва трудовими ресурсами). Саме вони призвели до випереджаючого зростання цін на продукти харчування, ліки, паливо, транспортні послуги. Так, лише за березень 2023 року відбулося подорожчання: продуктів харчування на 6,4% (в річному вимірі +19,6%); фармацевтичної продукції – на 7,7% (в річному вимірі +13,0%); автомобільного палива – на 7,7% (в річному вимірі +30,0%); транспортних послуг – на 2,6% (в річному вимірі +20,3%) [2].

Такі немонетарні чинники інфляції як епідеміологічні втрати, спричинені COVID-19, зростання світових цін на енергоносії, запровадження ринкового ціноутворення в енергетиці вплинули на економіку України ще у довоєнний період. Зокрема, у лютому 2022 року річне зростання цін промислових товарів становило 66%, в т. ч. послуги електро-, газо- та теплопостачання подорожчали в 2,5 разу, вартість сирої нафти і природного газу – в 2,1 разу, кам’яного вугілля – в 2,3 рази, продуктів нафтопереробки – в 1,6 разів, продукції хімічної промисловості – в 1,5 разів [2].

Починаючи з 2015 року Національний банк України дотримується режиму «інфляційного таргетування», слідкує за інфляцією та намагається впливати на неї за допомогою облікової ставки. В умовах війни здатність процентної ставки впливати на функціонування грошово-кредитного та валютного ринків, на рівень інфляції послаблюється. Відносна стабільність цін досягається за рахунок валютних обмежень та тимчасового адміністративного контролю. На соціально значущу продукцію (борошно, макаронні вироби, крупи, хліб, м'ясо, молоко, певні групи лікарських засобів та паливо для машин) постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 223 введено обмеження цін з метою забезпечення доступності даної продукції для споживачів [3].

Є декілька способів державного регулювання цін: встановлення фіксованих цін, граничних цін, обмеження торговельної надбавки, обмеження постачальницько-збутових надбавок та граничних нормативів рентабельності. Ще одним способом є запровадження процедури декларування зміни цін: якщо продавець підіймає ціну більш ніж на 5%, то зобов'язаний її задекларувати. Це означає, що нову ціну потрібно внести до реєстру, який є на сайті Держпродспоживслужби, і лише через три дні можна її застосовувати. Якщо ціна зростає більш як на 15%, то її можна застосовувати за 30 днів. Такий захід лише відтерміновує зростання цін, адже держава не може заборонити збільшувати ціни, якщо зростає закупівельна ціна [4].

У післявоєнний період економіка України повинна буде відновлюватися після втрат виробничого та соціального потенціалів. Ми погоджуємося із думкою Б. Гаврилишина, що поспішне повернення до повноцінного режиму інфляційного таргетування призведе до пригнічення ділової активності, обмеження приросту виробництва, консервування високого рівня безробіття. При цьому глибинні проблеми інфляції залишатимуться нерозв'язаними. Націленість монетарної політики виключно на інфляційну проблематику не дозволятиме повноцінно включити банківську систему в процес післявоєнного відновлення економіки. Для активізації банківського кредитування в післявоєнній економіці необхідно пом'якшити вимоги фінансового регулювання та розвитку інструментів цільового пільгового рефінансування банківських кредитів, оскільки в зруйнованій війною економіці не буде ані адекватних предметів застави, ані «надійних» позичальників [2].

За прогнозами Національного банку України у 2023 році інфляція сповільниться до 18,7%, а реальний ВВП зросте лише маржинально – на 0,3%. Інфляція знижуватиметься і в наступні роки, а економіка повноцінно відновлюватиметься насамперед завдяки очікуваному зменшенню ризиків безпеки. Швидшому зниженню інфляції завадять наслідки повномасштабної війни, необхідність налагодження логістики та адаптації бізнесу, слабкий споживчий попит в умовах дефіциту електроенергії [5].

Таким чином, під час воєнного стану інфляція в Україні досягла рекордного рівня, викликаного зростанням цін, руйнуванням виробничого та логістичного потенціалів і критичної інфраструктури, зростанням безпекових ризиків, зниженням ділової активності. На звільнених територіях відбувається поступове відновлення економіки, що впливає на прогнозну оцінку НБУ щодо зростання реального ВВП та зменшення інфляції у поточному році.

Список використаних джерел: 1. Зведена таблиця індексів споживчих цін в 2022 році. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2022/. 2. Гаврилишин Б. Інфляційні процеси в Україні і світі та їх перспективи. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/513069_inflyatsiyni_protsesi_ukraini_i_sviti.html. 3. Держпродспоживслужба. Увага: контроль за зростанням цін. URL: https://dpss.gov.ua/news/uvaga-kontrol-za-zrostannyam-cin. 4. Попереджати про здорожчання та не ставити подвійні націнки. Як держава регулює ціни під час війни. URL: https://zahid.espreso.tv/poperedzhati-pro-podorozhchannya-ta-ne-staviti-podviyni-natsinki-yak-derzhava-regulyue-tsini-pid-chas-viyni. 5. Інфляційний звіт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prognozuye-znijennya-inflyatsiyi-v-tsomu-rotsi-ta-povnotsinne-vidnovlennya-ekonomiki-z-2024-roku--inflyatsiyniy-zvit

УДК 330.3

Миценко В.І., канд. пед. наук, кафедри іноземних мов
Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

МІСЦЕ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ У КОНЦЕПЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *глобальні ланцюги створення вартості, глобальні виробничі ланцюги, сталий розвиток, цілі сталого розвитку.*

В даний час глобальні ланцюги створення вартості стали загальноприйнятим способом організації процесу інвестицій, виробництва та торгівлі в умовах економічної глобалізації. У багатьох країнах, особливо в тих, що розвиваються, це створило можливості для працевлаштування з метою соціально-економічного розвитку. Однак є підстави вважати, що динаміка трудових та виробничих відносин усередині глобальної економіки та окремих систем такого роду може підривати гідні умови праці.

Глобальні ланцюги створення вартості - це складні, різноманітні, динамічні, фрагментарні організаційні структури, що постійно еволюціонують. Основні риси таких систем: транскордонний характер виробничих та збутових процесів, що необхідні для виробництва товарів або послуг та їх передачі споживачам за допомогою різних ресурсів, що вводяться, та етапів розробки, виготовлення та доставки. В глобальні ланцюги створення вартості також можна віднести прямі іноземні інвестиції, які здійснюються багатонаціональними підприємствами за допомогою дочірніх або спільних підприємств, що повністю належать їм, у яких трудові відносини знаходяться під прямим контролем компаній.

Значна кількість документів Міжнародної організації праці, які прийняті з 1919 року, так чи інакше торкаються глобальних систем постачання, причому найбільш відомим з них є Декларація про багатонаціональні підприємства [1]. Ця тема отримала подальший розвиток у 2002 році, коли МОП було створено Світову комісію із соціальних аспектів глобалізації. У 2004 році ця комісія опублікувала свою першу доповідь під назвою "Справедлива глобалізація", в якій було зазначено, що «з появою глобальних ланцюгів створення вартості, що залучають зростаючі потоки прямих іноземних інвестицій, у країнах виникли нові можливості для зростання та індустріалізації» [2]. Крім того, в доповіді вказувалося, що «характерною рисою зростання цих глобальних систем поставок є те, що воно сталося за відсутності міжнародних правил, що паралельно розробляються, регулюють його головну складову — ПІІ» [3]. У прийнятій на 105-й сесії МКТ Резолюції про гідну працю у глобальних системах поставок містяться рекомендації про те, яким чином МОП слід добиватися мети, вираженої в заголовку документа. Відповідно до пункту 23 документу для цього необхідно:

- сприяти ратифікації та дотриманню трудових норм, що стосуються гідної праці у глобальних системах поставок;
- Зміцнювати потенціал держав-членів та надавати технічну допомогу в питаннях регулювання сфери праці та систем інспекції праці;
- сприяти ефективному національному та транскордонному соціальному діалогу, тим самим поважаючи незалежність соціальних партнерів;
- Оцінювати ефект та масштабність програм співпраці з метою розвитку, таких як програма «Better Work» та Програма зі стійких, конкурентоспроможних та відповідальних підприємств, а також розробляти галузеві та інші підходи та принципи для вирішення проблем гідної праці у глобальних системах постачання;

- Виступати в ролі лідера та використовувати потенціал МОП з мобілізації ресурсів та її унікальні додаткові переваги для забезпечення узгодженості заходів політики в рамках усіх багатосторонніх ініціатив та процесів, пов'язаних із гідною працею у глобальних системах постачання;
- Зміцнювати свій потенціал щодо формулювання рекомендацій на адресу підприємств щодо застосування трудових норм у їх системах поставок та надавати інформацію про ситуацію в конкретних країнах, законодавчих та нормативних актах, у тому числі правовий аналіз реалізації трудових прав з урахуванням чинних міжнародних керівних принципів;
- Розглянути питання про прийняття плану дій з метою сприяння гідній праці та захисту основних принципів та прав у сфері праці на користь працівників вільних експортних зон (ВЕЗ);
- Брати активну участь у процесі накопичення та надання достовірних даних про гідну працю у глобальних системах поставок у співпраці з усіма зацікавленими організаціями та форумами;
- Проводити подальші дослідження та аналіз для того, щоб глибше зрозуміти механізм функціонування систем поставок, їх галузеву варіативність, а також вплив на гідну працю та основні права.

На порядку денному до 2030 року немає прямої згадки про глобальні системи постачання, однак у пункті 63 йдеться, що «національні зусилля в галузі розвитку повинні підкріплюватися сприятливими умовами в міжнародній економіці, включаючи узгоджені та взаємодоповнюючі торгову, валютно-кредитну та фінансову світові системи, зміцненням та вдосконаленням механізмів глобального економічного регулювання». Зміцнити внесок глобальних систем поставок у сприяння справедливому і всеосяжному зростанню можна лише в тому випадку, якщо економічні цілі більшою мірою узгоджуються з гідною працею.

Окремі аспекти глобальної торгівлі є предметом цілого ряду Цілей Сталого розвитку, у тому числі 8.а (допомога країнам, що розвиваються, в торгівлі), 9.3 (посилення інтеграції МСП у глобальні виробничо-збутові системи), 16.3 (сприяння верховенству права на міжнародному рівні) та 17.11 (збільшення частки країн, що розвиваються, в експорті). Крім того, багато завдань, перерахованих в інших розділах цієї публікації, також є актуальними для глобальних систем постачання, зокрема, умови праці, трудові норми, трудова міграція, охорона та гігієна праці.

Глобальні системи постачання можуть і мають відігравати значну роль у застосуванні раціональних моделей виробництва та споживання (ЦСР 12), що часто залежить від вимог відповідальних споживачів та багатонаціональних корпорацій.

Отже, можна стверджувати, що глобальні ланцюги створення вартості можуть відігравати значну роль у ряді Цілей сталого розвитку, у тому числі тих, що пов’язані з сприянням поліпшення умов праці у країнах, що розвиваються.

Список використаних джерел: 1. Tripartite declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy (MNE Declaration). URL: https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_094386/lang--en/index.htm 2. A fair globalization: Creating opportunities for all. URL: https://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf 3. Resolution concerning decent work in global supply chains. URL: https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/previous-sessions/105/texts-adopted/WCMS_497555/lang--en/index.htm 4. The 17 goals. URL: https://sdgs.un.org/goals

УДК: 339.138:658.8

Мільгевський О.І., магістрант з маркетингу
Науковий керівник: **В.І. Шумкова**, канд. екон. наук, старший викладач кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

АСОРТИМЕНТНА ПОЛІТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Ключові слова: *асортимент, асортиментна політика, продукт, маркетингове управління*

Асортиментна політика підприємства займає особливе місце в системі управління його виробничо-збутовою діяльністю. Це пояснюється тим, що від результатів саме її впровадження буде залежати чи підприємство займатиме лідируючі позиції на ринках, чи матиме можливість стабільно розвиватися, чи потрапить у кризу через неспроможність ефективно конкурувати та намагатиметься вижити в умовах складного маркетингового середовища своєї діяльності.

Асортиментна політика - це стратегічне управління асортиментом товарів або послуг, що пропонуються підприємством. Асортиментна політика орієнтується на визначення того, які товари або послуги має пропонувати підприємство, яким чином організувати їх презентацію та як керувати їх життєвим циклом на ринку. Основними складовими асортиментної політики є: визначення асортименту; управління життєвим циклом продукту; сегментація ринку; управління маржинальністю; маркетингові комунікації [3, 4 с. 150].

Мета асортиментної політики полягає в досягненні ефективності і прибутковості бізнесу через правильне управління асортиментом товарів або послуг. Зазвичай, мета асортиментної політики може бути конкретизована за рахунок основних цілей реалізації асортиментної політики на підприємстві. До таких цілей слід відносити: задоволення потреб клієнтів; оптимізація витрат підприємства; забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості у довгостроковій перспективі; оптимізація життєвого циклу продукції.

Для реалізації мети та цілей асортиментної політики підприємство має забезпечити виконання ряду основних завдань, а саме:

1. Визначення асортименту - включає в себе вибір та кількість товарів або послуг, що пропонуються на ринку. Підприємства повинні збалансувати свої можливості з вимогами споживачів, а також конкурентним середовищем.
2. Стратегія ціноутворення - вибір оптимальної цінової стратегії для кожного продукту залежно від його позиції на ринку та конкурентного середовища.
3. Планування запасів - забезпечення наявності необхідних запасів товарів або послуг на складі для задоволення попиту клієнтів та запобігання втратам.
4. Управління життєвим циклом продукту - стеження за тим, як швидко продукт продається та який етап життєвого циклу він перебуває, для прийняття рішень щодо його оновлення або зняття з виробництва.
5. Аналіз продажів та попиту - вивчення споживацьких потреб та попиту на товари або послуги, що дозволяє планувати розвиток асортименту та забезпечити дохідність бізнесу.
6. Розробка маркетингових кампаній - розроблення та впровадження маркетингових кампаній для підвищення уваги до продуктів або послуг, що дозволяє збільшувати їх продажі.
7. Розробка нових продуктів - пошук та розробка нових продуктів, що задовольняють потреби споживачів, забезпечують конкурентоспроможність та розвиток бізнесу [2].

Реалізація асортиментної політики на підприємстві складається з декількох етапів: аналіз ринку та споживачів; формування асортименту; вибір постачальників; управління запасами; розробка стратегії ціноутворення; вивчення ринку та аналіз продажів; розвиток нових

продуктів; розробка та впровадження маркетингових кампаній, а також моніторинг та оцінка результатів. Кожен з цих етапів має свої особливості та вимагає відповідного підходу та ресурсів для їх виконання. Взаємодія між цими етапами є ключовим для успішної реалізації загальної маркетингової стратегії діяльності підприємства.

Особливості управління асортиментною політикою полягають у визначенні оптимального асортименту товарів та послуг, що задовольняють потреби споживачів та приносять підприємству максимальний прибуток. Для ефективного управління асортиментом на підприємстві потрібно враховувати наступні особливості: аналіз споживчого попиту та поведінки клієнтів на кожному сегменті ринку; моніторинг конкурентів на відповідному сегменті; планування асортименту у відповідності до проведеного аналізу споживачів і конкурентів; співпраця з постачальниками; ціноутворення; аналіз продажів та їх ефективності; розробка та впровадження нових продуктів за потреби [1 с. 97].

Таким чином, управління асортиментною політикою підприємства є важливим елементом стратегічного управління бізнесом та має наступні переваги:

1. Задоволення потреб споживачів - заснована на аналізі ринку та споживчого попиту, асортиментна політика дозволяє підприємству виробляти та пропонувати споживачам товари та послуги, що відповідають їхнім потребам та бажанням.

2. Максимізація прибутку - ефективне управління асортиментом дозволяє підприємству збільшувати прибуток, шляхом виробництва та продажу найбільш прибуткових товарів та послуг.

3. Конкурентоспроможність - асортиментна політика дозволяє підприємству відповідати на зміни на ринку та реагувати на конкурентну боротьбу, забезпечуючи конкурентоспроможність бізнесу.

4. Оптимізація витрат - ефективне управління асортиментом дозволяє підприємству зменшити витрати на управління запасами, виробництво та збут, оптимізувати розміщення товарів та послуг на полицях магазинів та максимізувати прибуток.

5. Розвиток бізнесу - правильне управління асортиментною політикою дозволяє підприємству розширювати свій асортимент та виходити на нові ринки, що забезпечує стабільний розвиток бізнесу [2, 3].

Отже, управління асортиментною політикою є важливим елементом стратегічного управління бізнесом та дозволяє досягнути успіху на ринку та забезпечити стабільний розвиток підприємства.

Список використаних джерел 1. Глущенко Ю.Є., Шумкова О.В. Особливості маркетингового управління асортиментом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Вип. 24. Ч.1. С. 96-100. 2. Голубока Т.В. Процес удосконалення асортименту малих підприємств на промисловому ринку. *B2B МАРКЕТИНГ Збірник наукових праць XII Всеукраїнської науково-практичної конференції.* 2018. С. 51-52. URL:http://marketing.kpi.ua/files/b2b/Збірник_B2B-2018.pdf 3. Добрянська В.В., Сіренко О.В. Управління товарним асортиментом продукції лісогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7590 4. Овсак О.П., Назаренко О.П., Зелінський В.В. Особливості формування асортиментної політики виробничого підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 34. С. 149–153.

УДК 622:338.45

Міщук Є.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування

Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ПРИЙНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ВІДНОВЛЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Ключові слова: *державні службовці, об'єкти критичної інфраструктури посадові особи, прийняття рішень,*

Відновлення критичної інфраструктури в Україні зазвичай здійснюється за участю кількох органів державної влади, серед яких: Кабінет Міністрів України - відповідальний за розроблення та затвердження загальнодержавних програм розвитку інфраструктури, а також за виділення коштів на їх реалізацію; Міністерство інфраструктури України - відповідальне за координацію та здійснення державної політики у сфері розвитку транспортної, зв'язкової та іншої інфраструктури; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України - відповідальне за реалізацію програм розвитку житлово-комунального господарства та міського розвитку, включаючи відновлення комунальної інфраструктури; Міністерство енергетики та вугільної промисловості України - відповідальне за розвиток та відновлення енергетичної інфраструктури; Регуляторні органи у сфері енергетики та зв'язку - Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг, та Національна комісія з питань зв'язку та інформатизації України, які відповідають за регулювання тарифів на енергопостачання та зв'язок відповідно; Місцеві органи влади - відповідальні за відновлення місцевої інфраструктури, такої як дороги, водопровідні мережі та інші муніципальні об'єкти.

Прийняття рішень щодо фінансування повоєнної відбудови об'єктів критичної інфраструктури є важливим завданням посадових осіб вищезгаданих органів державної влади, яке потребує комплексного економічного аналізу та обґрунтування. Для ефективного прийняття таких рішень можуть бути використані наступні підходи та методи:

- аналіз вартості та корисності. Для прийняття рішення щодо фінансування проекту відбудови об'єктів критичної інфраструктури потрібно порівняти вартість будівництва та експлуатації з очікуваною корисністю, що будуть з нього отримані. Наприклад, вартість будівництва мосту або дамби може бути дуже високою, але користь, яку вони принесуть, може бути великою, оскільки вони забезпечать безпеку населення та економічний розвиток регіону;
- аналіз ризиків та можливостей. Під час фінансування повоєнної відбудови об'єктів критичної інфраструктури потрібно враховувати можливі ризики, такі як землетруси, повені, техногенні катастрофи, терористичні акти та інші. Потрібно оцінити можливі наслідки цих ризиків та розробити заходи для їх зменшення та забезпечення безпеки інфраструктури;
- аналіз фінансових показників. Потрібно визначити обсяги фінансування, які потрібні для реалізації проєкту, оцінити можливості отримання кредитів та інших джерел фінансування. З обережністю слід підходити до оцінки рентабельності проєкту через соціальні ефекти, які мають більший пріоритет, особливо в умовах війни.

Конкретні рішення можуть бути прийняті на різних етапах процесу відновлення інфраструктури. Так, під час планування і розроблення програм розвитку інфраструктури, які включають заходи щодо відновлення критичної інфраструктури, рішення можуть бути прийняті Кабінетом Міністрів України та відповідними міністерствами та органами державного управління. Під час розгляду конкретних проєктів на відновлення критичної інфраструктури можуть бути прийняті рішення на різних рівнях влади - від місцевих органів самоврядування до рівня Кабінету

Міністрів. У разі необхідності виділення додаткових коштів на відновлення інфраструктури, рішення можуть бути прийняті Верховною Радою України та іншими законодавчими органами. Крім того, рішення щодо відновлення критичної інфраструктури можуть бути прийняті в разі надзвичайних ситуацій, наприклад, природних катастрофах, терактах або інших подіях, які можуть призвести до порушення функціонування критичної інфраструктури. У таких випадках рішення приймаються відповідними міністерствами, органами місцевого самоврядування, а також державними службами, які відповідають за надзвичайні ситуації.

Прийняття рішень про захист критичної інфраструктури під час війни має свою специфіку, оскільки в таких умовах загроза для інфраструктури є набагато вищою, ніж у звичайний мирний час. Основні принципи прийняття рішень про захист критичної інфраструктури під час війни наступні. По-перше, це розвиток планів захисту, який передбачає те, що перед початком війни необхідно розробити плани захисту критичної інфраструктури, враховуючи можливі загрози та ризики, що пов'язані з військовим конфліктом. Плани повинні бути готові до швидкого виконання. По-друге, це оцінка ризиків: на початку війни потрібно провести оцінку ризиків для критичної інфраструктури, щоб визначити, які об'єкти можуть бути найбільш вразливими і потребують найбільшого захисту. По-третє, це захист інфраструктури. Він повинен бути організований таким чином, щоб забезпечити її функціонування в умовах війни. Для цього можуть використовуватися різні заходи, наприклад, встановлення додаткових захисних засобів, підвищення рівня охорони, забезпечення надійності та стійкості до атак. По-четверте, це управління кризовими ситуаціями. У разі кризової ситуації необхідно мати готовість до швидкої реакції та відновлення роботи критичної інфраструктури. Для цього можуть використовуватися плани екстреного реагування та спеціальні команди для відновлення роботи. По-п’яте, це координація та співпраця з іншими силами допомагає досягти кращих результатів та досягти поставлених цілей. Щоб продовжити координацію з іншими військовими та цивільними силами, можна використовувати різні методи та засоби комунікації. Один із способів - це проведення регулярних нарад, де можна обговорювати поточні та майбутні плани, вирішувати проблеми та забезпечувати взаємодію. Крім цього, доцільно використовувати спеціальні інструменти та платформи для спільної роботи, які дозволяють обмінюватися інформацією та даними, співпрацювати над спільними проектами та забезпечувати ефективне керування завданнями. Дуже важливо мати взаєморозуміння та довіру між різними силами. Тому, досягнення успіху в координації з іншими силами, потрібно працювати над зміцненням командного духу, розвивати спільні цілі та забезпечувати відкритий та конструктивний діалог. Отже, для продовження координації з іншими військовими та цивільними силами, потрібно використовувати різноманітні методи та інструменти для забезпечення ефективної комунікації та співпраці, а також прагнути досягти взаєморозуміння та довіри між різними силами.

Відтак, відновлення критичної інфраструктури після надзвичайних ситуацій, таких як військові дії, природні катастрофи, терористичні акти або кібератаки, є важливою складовою процесу реагування на небезпеку та забезпечення безпеки громадян. Для ефективного відновлення критичної інфраструктури потрібно забезпечити належне фінансування та ресурси, а також правильно спланувати та організувати роботу по відновленню. Це може включати в себе оцінку шкоди, планування відновлення, взаємодію зі страховими компаніями, підприємствами та іншими організаціями, які можуть надавати допомогу відновлення інфраструктури. Крім того, прийняття фінансових рішень щодо відновлення критичної інфраструктури повинно бути здійснене з урахуванням потреб населення та регіону, де відбулася надзвичайна ситуація. Важливо забезпечити належний рівень безпеки та відновлення доступу до електроенергії, водопостачання, транспорту та інших важливих інфраструктурних об'єктів.

Отже, успішне відновлення критичної інфраструктури залежить від ефективної організації діяльності посадових осіб та прийняття правильних фінансових рішень.

УДК 33:658

Мордванюк А. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **І.О. Ахновська,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємства, корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *стратегії розвитку, стратегії розвитку підприємства, види функціональних стратегій, класифікація стратегій розвитку.*

Розвиток підприємства залежить від обраної стратегії його розвитку. Тези присвячені з'ясуванню економічної сутності поняття «стратегія розвитку підприємства» та характеристиці стратегій з метою виокремлення характерних рис.

На сьогоднішній день одним з основних чинників, які забезпечують стійкість підприємства на ринку та посилення його позицій, є обґрунтовані стратегії розвитку. Ці стратегії мають сприяти більш ефективному використанню матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, оптимізації асортименту виготовленої продукції чи наданих послуг, максимальній віддачі вкладеного капіталу, цілковитому задоволенню потреб споживачів щодо якості продукції, гарантійних умов та сервісного обслуговування тощо. Стратегія розвитку підприємства має ураховувати можливість виникнення негативних ситуацій і вміти правильно та вчасно адаптуватись до цього, а не тільки мати перелік запланованих способів, як діяти в тій, чи іншій ситуації.

Метою тез є з'ясування економічної сутності поняття «стратегія розвитку підприємства» та характеристиці стратегій з метою виокремлення характерних рис.

Значний внесок у вивчення теми розгляду стратегій розвитку підприємства зробили: В.В. Македон, С.М. Клименко, Ю.С. Погорелов, О.І. Гудзь, С.М. Василига, Ю.В. Голтвянська, В.О. Фоменко, М.О. Боярська та інші вчені.

Стратегії розвитку підприємства зазвичай потребують вкладення інвестиційних коштів, оскільки є орієнтованими на довгостроковий результат. Для з'ясування економічної сутності поняття «стратегія розвитку підприємства» необхідним є розгляд поглядів різних вчених (табл. 1).

Таблиця 1 – **Аналіз економічної сутності поняття «стратегія розвитку підприємства»**

Джерело	*Визначення*
Гудзь О. І. [1]	довгостроковий гнучкий план дій інноваційного спрямування з відповідним рівнем ризику, який базується на детальному аналізі внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, залежить від людських чинників та потребує інвестицій для досягнення ефективних результатів, підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємства
Голтвянська Ю. В. [2]	фундаментальний складник побудови та управління бізнесом
Фоменко В. О. [3]	організована в часі система пріоритетних форм, методів, напрямків, засобів, прийомів використання науково-технічного і виробничо-збутового ресурсного потенціалу підприємства з метою економічно ефективного вирішення спочатку поставлених завдань, а також, підтримки конкурентної переваги

Джерело: систематизовано автором за [1-3]

Як свідчить аналіз таблиці, поняття «стратегія» розглядається різними науковцями по-різному. На думку С. М. Василиги [4], всі визначення поняття можна згрупувати в три основні групи: стратегія як засіб досягнення цілей підприємства, план або модель його дій; стратегія як набір правил прийняття рішень; стратегія як програма функціонування підприємства в зовнішньому середовищі, тобто програма взаємодії з конкурентами, задоволення потреб клієнтів, реалізації інтересів власників, зміцнення конкурентних позицій підприємства. Найбільш повним визначенням з вищенаведених є трактування стратегії розвитку підприємства, надане В.О. Фоменком. Оскільки стратегічне планування займає одну з важливих ролей в існуванні підприємства, адже без нього неможливо зробити ні кроку для досягнення будь-якої цілі, дослідження видів стратегій розвитку підприємства є актуальним (табл. 2).

Таблиця 2 – **Стратегії розвитку підприємства залежно від стадій ЖЦП [4]**

Стадія ЖЦ	*Вид стратегії*	*Завдання*
Фундаментальні (стратегії зародження бізнесу)	Маркетингова	посилення конкурентних позицій
	Фінансова	створення фінансової політики
	Операційна	розподіл ресурсів, планування їх використання
	Корпоративна	напрям діяльності всього підприємства
Розвитку	Концепції	розподіл та координація ресурсів
	Інтеграція	об’єднання кількох напрямів діяльності чи партнерів
	Диверсифікації	розширення спектру діяльності
Підтримки	Модифікації	розширення цільової аудиторії
	Потенціалу	підтримка конкурентоспроможного виробництва
Згасання	Ліквідації	переорієнтування наявних ресурсів до іншої діяльності
	Відновлення	виявлення та ліквідація «слабких місць»
	Відділення	підвищення ефективності використання ресурсів

Роль всіх цих стратегії є дуже важливою, адже ефективність виведення ресурсів із діяльності та їх подальше розміщення, ефективність роботи з ними залежать саме від них.

Стратегії розвитку підприємства – фундамент управління бізнесом. Якщо правильно, вчасно та відповідно до проблеми їх використовувати, то діяльність всього бізнесу буде ефективною, що набуває особливої актуальності в сучасних кризових умовах. Метою функціональних стратегій є створення високоефективного функціонального потенціалу підприємства, який забезпечуватиме керованість стратегічних змін, що зумовлюється цілісністю та збалансованістю їхнього змісту та механізмів здійснення у системі управління. Функціональні стратегії забезпечують досягнення цілей, а також керованість процесом виконання корпоративної та конкурентної стратегій, приймаючи при цьому відчутну участь у розробці і коригуванні останніх. Тобто, функціональні стратегії мають узгоджуватись і працювати на корпоративну та конкурентну стратегії. У свою чергу, корпоративна і конкурентна стратегії повинні спиратися на функціональні, без врахування аналітичних даних і можливостей яких розробити повноцінну і, головне, придатну для реалізації загальну чи бізнесову стратегію неможливо.

Список використаних джерел: 1. Гудзь О. І. Стратегія розвитку підприємства : сутність та класифікація. *Економіка і суспільство.* 2018. С.346-350. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/48.pdf (дата звернення: 5.04.2023). 2. Голтвянська Ю. В. Стратегія розвитку підприємства : сутність та класифікація. 2021. С.31-33. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/5af192ec-92b0-43e2-9cee-b94cb2f07477/content(дата звернення: 5.04.2023). 3. Фоменко В. О. Розробка стратегій розвитку підприємства та їх обґрунтування. 2020. с. 4. URL:

https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/898/1/%d0%90%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82__%d0%a4%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf (дата звернення: 5.04.2023). 4. Василига С. М. Поняття стратегії розвитку підприємства. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 121–125. URL: http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4499&i=21 (дата звернення: 5.04.2023).

УДК 331.1

Мотуз В.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.В. Холодницька,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафкдри управління персоналу та бізнес-технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОУЧИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові слова: *персонал, HR-рішення, бізнес-коучинг, менеджмент, коучинг, управління, ефективність*

Коучинг, хоч і увійшов у світову практику менеджменту більше трьох десятиліть тому, в Україні натомість лише набуває поширення. В умовах динамічної та нестабільної ситуації сучасний бізнес вимушений шукати новітні шляхи підвищення ефективності діяльності, які забезпечать йому можливість виживати в умовах обмежених ресурсів, не витрачаючи масштабні фінанси та можливості. Спершу це здається завданням непростим і майже нездійсненним, оскільки організації необхідно самостійно шукати або «виховувати» таких менеджерів, які спроможні досягти поставлених перед ними цілей в сучасних умовах економіки, і більше того, такі менеджери повинні прагнути до пошуку інноваційних ідей і можливостей для поліпшення внутрішнього середовища підприємства.

Конкурентною перевагою будь-якого підприємства є сформований та розкритий потенціал талановитих працівників. Для того, щоб розкрити приховані здібності працівників та їх навички, необхідно використовувати не застарілі методи управління людськими ресурсами, а інноваційні, що вважаються більш результативними.

Сьогодні коучинг все більше привертає до себе увагу і навіть став самостійною галуззю науки, що включає в себе практичну психологію, наставництво, філософію, логіку і життєвий досвід.

Ефект від впровадження коучингу можна отримати тільки завдяки вмілому запровадженню його на практиці. Процес коучингу – це талант, який проявляється в постановці «правильних» та «магічних» запитань. Це розмовний формат спілкування між керівником та працівником, який спонукає останнього до розуміння власних посадових обов’язків, усвідомлення ролі в бізнес-процесі, призначення на роботі, що призводить до пошуку ефективного вирішення поставлених завдань, а також прагнення розкрити свій потенціал в процесі самонавчання.

Однією з ключових якостей коуч-менеджера, окрім вміння ставити "магічні" запитання, є вміння не тільки слухати, а й почути, що також спонукає співробітників до активного пошуку шляхів досягнення поставлених цілей. Мета коучингової бесіди – націлити працівника на пізнання всього, що йому потрібно для досягнення поставлених цілей, навчити брати на себе відповідальність за результати, яких вони досягають, а також відчути власну значущість і важливість виконуваної роботи для підприємства [1].

Коучинг сприяє розвитку найкращих якостей та внутрішнього потенціалу як кожного робітника індивідуально, так і всієї команди працівників загалом, підвищивши тим самим позитивний ефект від виконання поставлених перед ними завдань. Коучинг допомагає встановити атмосферу взаємоповаги, де всі поважають один одного та довіряють, що позитивно впливає на підвищення рівня продуктивності робітників та підприємства. Крім того, коли кожен працівник відчуває задоволення від своєї праці та покладених на нього обов'язків, він стає більш вмотивований до праці і до генерації креативних ідей.

Спершу може здатися, що процес навчання на основі коучингу потребує додаткового часу, який і так є важливим і вичерпним для підприємства. Однак, насправді він спроможний навіть заощадити час керівника. Затрати часу можуть виникнути тільки на етапі запровадження коучингу, як системи управління персоналом підприємства, але після того як до працівників доведені всі правила та їхні обов'язки, контроль над ними не буде необхідним, оскільки працівник буде мотивований до роботи, яка принесе, в першу чергу, користь йому, а потім і підприємству [2].

Коучинг дозволить виявити ті необхідні навички для ефективного управління персоналом, які необхідно набути або повністю розкрити, в умовах посилення конкуренції на ринку, соціально-психологічної нестабільності та стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Коуч поступово стає професією XXI століття. Головною вимогою від професії «майбутнього» є постійний розвиток і спроможність адаптуватися до специфіки діяльності організації. Завдання коуча полягає в тому, щоб не нав'язувати свої ідеї співрозмовнику та не пропонувати йому варіант вирішення проблеми, що склалася, а натомість створити такі психологічні умови, за яких працівник зможе знайти власний підхід до її розв'язання. Це дозволяє спростити взаємодію, своєчасно прояснити ключові питання, врахувати загальні інтереси організації та мати деталізацію ситуації на кожному рівні управління [3].

Впровадження коучингу дозволить виокремити сукупність необхідних навичок управління персоналом для створення стратегічно-ефективних команд та підвищити ефективність діяльності підприємства, а також слугуватиме основою для розробки корпоративної стратегії.

Коучинг підвищить швидкість реагування підприємства на зміни сучасних ринкових умов. Але слід зазначити, що очікуваний результат від впровадження коучингу полягає в тому, щоб націлити працівника на самостійне навчання, а не вчити його, даючи завдання яке потрібно виконати.

Важко спрогнозувати розвиток коучингу як інструменту управління, але можна з упевненістю сказати, що впровадження інноваційних методів та різноманітних підходів коучингу в бізнес-діяльність допоможе розвинути потенціал працівників, зробити їх більш мотивованими, зацікавленими в результаті праці, що сприятиме зростанню продуктивності праці, а отже, і ефективності діяльності підприємтсва [4].

Список використаних джерел: 1. Боб Б. Маленька книжка великих коучингових моделей: підручник. Київ: «Фабула#Pro», 2019. 270 с. 2. Джон Вітмор. Ефективний коучинг. Принципи і практика: підручник. Київ: КМ-БУКС, 2019. 118-120 с. 3. Нік Крейґ. Лідерство починається з призначення: підручник. Київ: «Фабула#Pro», 2019. 197-211 с. 4. Ребекка Гайсс. Інстинкт. Перепрошивка для мозку, яка підвищить вашу продуктивність: підручник. Київ: Yakaboo Publishing, 2021. 89-120 с.

УДК 338.2

Моцар К.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.М. Бороденко**, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, м. Київ, Україна

МИТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *безпека, митна безпека, митний інтерес, національна безпека, сталий розвиток.*

Ефективне функціонування сталого розвитку економічної системи, зменшення загроз національній безпеці України, стабільність у сферах пов'язаних з митною справою, задоволення матеріальних потреб громадян, реалізація стратегічних векторів соціального та економічного розвитку та розвитку інформаційного і культурного середовища держави – все це є основою реалізації митної справи у контексті митних інтересів як певної частини національних інтересів держави.

Поняття «безпека» - це такий стан складної системи, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до її неможливості або погіршення функціонування. Також простими словами безпекою вважається стан, коли нікому нічого не загрожує, тобто це стан захищеності життєво важливих інтересів.

Відповідно до ст. 6 Митного кодексу України «митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України», тобто національних інтересів, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи[1].

Згідно Закону України «Про національну безпеку України» під «національною безпекою» слід розуміти «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам, зокрема у сфері податково-бюджетної та митної політики, під час виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [2]. Спостерігається, що митна безпека походить від категорії національної безпеки, а її сутність полягає у захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз національним інтересам у сфері податково-бюджетної та митної політики, що само собою являється одним із приорітетних напрямків розвитку концепції сталого розвитку.

У визначенні поняття «митна безпека» науковці в основному користуються поняттям «інтерес». Відповідно до Митного кодексу України «митні інтереси – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи» [1].

Європейська інтеграція наразі є одним із векторів розвитку української економіки. Саме тому, варто звернути увагу на те, що у ст. 2 параграфу 1 частини 1 Митного кодексу Європейського Союзу основними завданнями митних адміністрацій є, окрім інших, забезпечення безпеки Європейського Союзу та його громадян, а також захист навколишнього середовища у тісній взаємодії з іншими органами влади, що вже само собою є метою концепції сталого розвитку, а сама ідея якої полягає в досягненні соціальної та економічної справедливості, збереження навколишнього середовища та відновлення використаних природних ресурсів. Серед завдань митних органів, які зазначені у Митному кодексі Європейського союзу варто виділити захист фінансових інтересів держав-членів, лібералізацію

зовнішньої торгівлі, фактори впливу та заходи протидії контрабанді, недопущення порушень митних правил, удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів, недопущення проходження на територію країни товарів, які несуть небезпеку для здоров'я населення та самі по собі є неякісними. Відповідно, можна зробити висновок, що митні інтереси переважно мають фінансову природу.

Доцільно вважати, що митні інтереси розглядаються як одна з частин національних інтересів держави, що знаходяться у площині соціальноекономічного, екологічного, політичного, правоохоронного, зовнішньоекономічного, інформаційного, культурного спрямування та формату взаємодії на мікро-, макро- та наднаціонального рівнях, реалізація яких забезпечується в межах здійснення митної справи, що позитивно впливає на побудову ефективної моделі захисту митної та національної безпеки. Існують основні напрямки за якими формуються ті самі інтереси: нівелювання поточних загроз економічній безпеці; забезпечення ефективної діяльності митних органів; забезпечення сталого економічного розвитку.

Митна безпека в системі складових національної безпеки України опосередковано чи прямо пов'язана з усіма її складовими, а саме: макроекономічною, виробничою, демографічною, енергетичною, соціальною, фінансовою, продовольчою, інвестиційно-інноваційною, зовнішньоекономічною. Але найбільший зв'язок вона має з фінансовою та зовнішньоекономічною складовою. Зовнішньоекономічна складова простежується у мінімізації збитків держави від негативних економічних чинників. Фінансова складова полягає у тому, що бюджет держави поповнюється від надходжень мита, ПДВ та акцизу, що само собою являється податками.

У контексті розгляду концепції сталого розвитку варто звернути увагу на енергетичну та соціальну складову національної безпеки. Ефективне використання енергетичних ресурсів, наявність достатньої кількості виробників та постачання енергії, доступність та екологічність - це і є енергетична безпека. І звичайно вона тісно пов'язана з митною безпекою, оскільки імпорт обладнання або сировини є у сфері забезпечення митної безпеки. Гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз: від віку, статі, рівня доходів - соціальна безпека. Демографічна безпека також має місце у розгляді, оскільки вона є близькою до соціальної безпеки. Вона представляє собою стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз. Зв'язок митної безпеки з цими категоріями є найбільш опосередкованим і проявляється в формуванні загального сприятливого середовища для соціального розвитку.

Митну безпеку досі не виокремлено як частину економічної безпеки, але очевидним є факт, що економічна безпека і митна безпека тісно пов'язані, оскільки стан захищеності митних інтересів держави ґрунтується саме на економічній складовій. Для того, щоб правильно трактувати визначення поняття «митна безпека» у сучасному становищі нашої держави, ми маємо брати до уваги всі зовнішні загрози та кризові явища, в яких наразі перебуває наша країна, оскільки саме ці ситуації формують потребу у формування національної безпеки України. Сучасна геополітична картина у світі змінює підхід до трактування поняття національної безпеки як глобально, так і у контексті безпеки нашої держави. Від рівня безпеки залежить функціонування держави як незалежної одиниці.

Список використаних джерел: 1. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI : станом на 4 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text (дата звернення: 03.04.2023). 2. Закон України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. станом на 4 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 03.04.2023). 3.

Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення: 03.04.2023). 4. Костяна О.В. Митна безпека: її сутність і місце в системі національної безпеки держави. БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. №11. Стр. 76 – 82. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-11_0-pages-76_82.pdf (дата звернення: 03.04.2023).

УДК 004.91:658.14/.17(047.32)

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Т.В. Клименко,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОМПАНІЇ

Ключові слова: *аналіз фінансової звітності, програмне забезпечення, комп'ютеризація, фінансовий аналіз, MS Excel.*

У сучасних умовах постійного зростання конкурентності бізнес-середовища, в якому функціонують суб'єкти господарювання, все більшого значення набуває правильність, своєчасність, а головне, обґрунтованість доцільності прийняття управлінських рішень у контексті менеджменту підприємств. Для таких цілей компанії потребують застосування інструментів комплексного дослідження різноманітних аспектів своєї діяльності. В якості важливого концептуально-методологічного підходу досягнення зазначених цілей виступає аналіз фінансової звітності компанії. Інформація, отримана шляхом здійснення такого аналізу, може задовольнити потреби не тільки внутрішніх, а й зовнішніх користувачів (інвесторів, кредиторів, державних установ тощо). Саме тому в економічній науці проблематика проведення ефективного аналізу фінансової звітності компанії досліджується вже досить тривалий час. Водночас у сучасному інформаційному суспільстві комплексний аналіз фінансової звітності потребує залучення все більшої кількості ресурсів, відповідно постає питання пошуку шляхів автоматизації окремих процесів економічної діагностики підприємств. Надійним рішенням окресленої проблеми є активне використання можливостей програмного забезпечення (ПЗ) під час здійснення аналізу фінансової звітності компанії.

Розробка програмних продуктів для потреб фінансового аналізу триває вже не один десяток років, відповідно питання автоматизації фінансового аналізу шляхом інтеграції ПЗ висвітлені у цілій низці досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців. Так, можемо відмітити роботи Н. Задорожнюк [1], І. Замули [2], Л. Іванченкової, Г. Ткачук, Л. Скляр, Т. Маркової [3], Л. Соколової, Г. Сажневої [5], у яких досліджуються окремі аспекти використання ПЗ для здійснення фінансового аналізу діяльності підприємств. Проте, зважаючи на постійний розвиток інформаційних технологій, проблематика застосування ПЗ для проведення аналізу фінансової звітності компанії продовжує залишатися актуальною та потребує подальших досліджень.

Традиційно процес аналізу фінансової звітності підприємства передбачає певну послідовність етапів, яка включає збір та систематизацію необхідних вихідних даних (основним джерелом є фінансова звітність компанії), проведення загального аналізу фінансового стану підприємства на основі зібраних даних, інтерпретацію отриманих результатів та прийняття

відповідних управлінських рішень [3]. При цьому, під час оцінювання загального фінансового стану компанії відбувається аналіз динаміки та структури майна і капіталу, ліквідності, платоспроможності, рентабельності, ділової активності, фінансової стійкості [2, 3]. Розроблені різні методологічні підходи здійснення відповідного оцінювання, які передбачають розрахунок різної сукупності фінансових показників діяльності компанії та послідовності їх аналізу. І. Замула пропонує [2] використання методики фінансового аналізу, розробленої С. Мошенським та О. Олійник [4]. Ця методика складається з двох етапів: експрес-оцінки та поглибленого аналізу, причому останній передбачає досить ґрунтовне дослідження системи фінансових показників діяльності підприємства. Особливістю цієї методики є її легка реалізації з використанням відповідного ПЗ [2].

Слід відзначити, що умовою ефективного використання конкретного програмного продукту для вирішення окреслених вище завдань є його відповідність певним вимогам до ПЗ, серед яких:

- формалізоване алгоритмічне представлення використаних методичних підходів фінансового аналізу;
- визначена система необхідних для аналізу вхідних даних та показників;
- адаптивність до вимог та особливостей діяльності конкретної компанії;
- ефективна система контролю за надійністю роботи системи та достовірністю вихідних даних;
- достатність вихідної інформації для формулювання відповідних висновків щодо фінансового стану підприємства [2].

Серед тих програмних продуктів, які задовольняють наведені вище вимоги, вибір конкретного ПЗ має здійснюватися на основі таких критеріїв: особливості роботи зі звітами, можливість експорту та імпорту даних, наявність візуального представлення, збалансованість системи показників, рівень автоматизації процесів, можливість багатокористувацького доступу, особливості адміністрування, наявність панелі моніторингу, забезпечення регулярності та систематичності фінансового аналізу, оцінка фінансового стану в динаміці тощо [1, 5].

Слід відзначити, що наразі розроблено значну кількість програмних продуктів, які пропонують ті чи інші програмні рішення проблем аналізу фінансової звітності компанії. Серед найбільш популярних систем можна відмітити: QlikView, Contour BI, Power BI, BAAN IV, The FTS Financial Statement Module, R/3, FlexPro, SCALA та інші [1-2]. Наведені програмні системи розроблені закордоном, а тому мають суттєвий недолік – недостатньо враховують особливості українського бізнесу. Проте існують також певні вітчизняні розробки. Так, вирішення окремих аспектів управлінського обліку, зокрема аналіз фінансової звітності, пропонує система MASTER.

Перераховані вище ПЗ потребують витрат досить суттєвих фінансових ресурсів на придбання та впровадження у діяльність підприємства. Саме тому багато українських малих та середніх компаній обмежуються використанням у своїй діяльності систем електронних таблиць Excel. Звісно, система MS Excel має цілу низку недоліків, серед яких недостатність можливостей фінансового аналізу, порівняно низький рівень автоматизації процесів, неможливість багатокористувацького доступу тощо. Проте за умови обмежених обсягів діяльності підприємства переваги Excel, серед яких простота, доступність та низька вартість, компенсуватимуть наявні недоліки. Саме тому, Excel також може виступати в якості ефективного засобу комп'ютеризації процесів аналізу фінансової звітності невеликої компанії [2].

Таким чином, можна стверджувати, що використання програмного забезпечення в умовах дослідження загального фінансового стану компанії дозволяє підвищити глибину, надійність, швидкість та систематичність здійснюваного аналізу фінансової звітності підприємства. З метою найбільшої ефективності та результативності такого аналізу програмні продукти мають

задовольняти певним вимогам та критеріям, серед яких формалізованість та алгоритмічність реалізованих процесів, комплексність системи вхідних та вихідних показників, надійність розробленої контрольної системи тощо. Наразі запропоновано значну кількість програмних систем, які відповідають тим чи іншим поставленим вимогам. Вибір конкретного ПЗ має здійснюватися залежно від потреб та можливостей підприємства.

Список використаних джерел: 1. Задорожнюк Н. О. Сучасне програмне забезпечення для здійснення бізнес-аналізу. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут".* 2021. № 19. С. 156-159. 2. Замула І. В. Аналіз фінансового стану підприємства в умовах комп'ютеризації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 199–202. 3. Іванченкова Л., Ткачук Г., Скляр Л., Маркова Т. Програмне забезпечення фінансової аналітики бізнесу. *Modeling the development of the economic systems.* 2022. № 1. С. 64-70. 4. Мошенський С. З., Олійник О. В. Економічний аналіз : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Житомир : ПП «Рута», 2007. 704 с. 5. Соколова Л. В., Сажнева Г. О. Програмне забезпечення фінансової діагностики вітчизняних суб'єктів господарювання. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, ХНУР (Харків, 2 листоп. 2021 р.). Харків. 2021. С. 161-163.

УДК 004.91:658.14/.17(047.32)

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.О. Сидоренко,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СКЛАДАННЯ ЗВІТНОСТІ У ФОРМАТІ XBRL: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Ключові слова: *XBRL, МСФЗ, IFRS Taxonomy, таксономія, XML, UA XBRL МСФЗ.*

Сучасне суспільство характеризується стрімкими темпами глобалізації та цифровізації. Транснаціональне співробітництво відіграє все більшу роль як для великих, так і для середніх компаній. Відповідно до нових інтернаціональних пріоритетів модернізуються всі сфери господарської діяльності підприємств. Виключенням не стала й сфера обліку. Головна глобалізаційна тенденція сфери обліку – перехід більшості країн на МСФЗ. Зазначені стандарти передбачають конкретний перелік форм звітності, які підприємство має створювати. Водночас необхідно відмітити, що конкретне змістовне наповнення окремих звітних форм відрізняється у різних країнах (навіть на лексико-семантичному рівні назв елементів звітів). До того ж часто виникає потреба порівнювати звіти, створені на основі різних стандартів: МСФЗ та, наприклад, GAAP. Відповідно актуальною є проблема пошуку уніфікованих підходів та засобів, які дозволили б враховувати національну специфіку облікових стандартів. Одне із можливих рішень було запропоновано компанією XBRL International Inc. – цифровий стандарт XBRL.

Розроблений стандарт швидко набув популярності в багатьох країнах світу. Відповідно можна відзначити значну кількість досліджень зарубіжних науковців, які розглядали проблематику впровадження XBRL [2]. Для України досвід використання аналізованого цифрового формату є порівняно новим, а отже недостатньо дослідженим. Тим не менш, можемо

відмітити цілу низку досліджень проблем використання XBRL, проведених українськими науковцями, серед яких роботи С. Головацької [1], К. Назарової, К. Бондаренка [2], А. Озеран [3], А. Шнурко, О. Мартиненко, С. Головко [4]. Проте сучасний стан формування звітності із застосуванням стандарту XBRL українськими компаніями постійно змінюється, а отже потребує подальших досліджень та узагальнень.

Визначення особливостей використання XBRL українськими компаніями слід розпочати із аналізу концепції зазначеного цифрового стандарту. XBRL (англ. eXtensible Business Reporting Language – розширена мова ділової звітності) – спеціалізований відкритий стандарт, який надає можливість збереження, обробки, узагальнення та передачі ділової інформації підприємств з використанням семантичних засобів. XBRL побудований на основі мови розмітки XML та пропонує подібну структуру заповнення документу [1]. Звіти XBRL використовують окремо розроблені таксономії, які враховують призначення та вимоги до змістовного наповнення створюваних форм звітності. Порівнюваність та співставність сформованих звітів забезпечується відповідністю таксономій вихідній специфікації [3].

Надзвичайна популярність звітів XBRL у світовій обліковій практиці пов'язана із цілою низкою переваг, забезпечених впровадженням аналізованого цифрового стандарту. До таких переваг можна віднести [1, 4]:

- уникнення дублювання інформації за умови подання різних форм звітності;
- полегшена автоматизована обробка даних звітності підприємств;
- можливість коректного співставлення звітів компаній з різних країн;
- спрощений аналіз ризиків та перспектив діяльності компанії.

Поступове трансформування національних облікових методичних засад та підходів відповідно до міжнародних стандартів зумовило введення до українського законодавства імперативної вимоги щодо формування регулярної звітності із застосуванням стандарту XBRL окремими категоріями українських компаній. До таких категорій, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 419, відносяться підприємства, що становлять публічний інтерес (компанії видобувної галузі, публічні акціонерні товариства тощо). Зазначені групи суб'єктів господарювання з 2021 року формують та подають звітність у форматі iXBRL, розробленому за сприяння Міністерства фінансів України [1-2].

Для складання звітності у форматі iXBRL слід застосовувати спеціалізоване програмне забезпечення. Компанія може розробити самостійно зазначене програмне забезпечення або придбати та використовувати вже готові програмні продукти. Серед українських компаній популярними є системи FST, ПЗ CaseWare, M.E.Doc тощо [1].

Слід відзначити, що більшість дослідників [2, 4] дотримуються думки щодо наявності цілої низки проблем, пов'язаних із впровадженням формату XBRL в Україні. Основні зауваження стосуються запропонованої Міністерством фінансів України таксономії UA XBRL МСФЗ, яка ґрунтується на перекладі посібника «IFRS Taxonomy 2020» українською мовою. До зазначених зауважень можна віднести [2]:

❖ неточний в окремих місцях переклад «IFRS Taxonomy 2020» зумовлює викривлення концептуальної сутності таксономії UA XBRL МСФЗ;

❖ представлення операційного прибутку є некоректним, адже включає окремі неопераційні складові доходу;

❖ автоматична звірка окремих полів Приміток до фінансової звітності призводить до некоректного висвітлення поточної кредиторської та дебіторської заборгованості.

Перераховані вище проблеми суттєво ускладнюють аудит української звітності у форматі iXBRL і, як наслідок, багато аудиторських компаній роблять в аудиторському висновку відмітку про обмежену відповідальність [2].

Вирішення проблем впровадження стандарту XBRL в українську практику звітування має ґрунтуватися на використанні досвіду інших країн щодо адаптації аналізованого формату до національних вимог формування та подання звітності. Скоординовані зусилля фахівців та державних установ щодо вдосконалення методологічних підходів звітування українськими компаніями у форматі iXBRL дозволять досягти максимального розкриття потенціалу стандарту XBRL.

Таким чином, стандарт XBRL пропонує уніфікований підхід до висвітлення показників діяльності компанії з урахуванням галузевої специфіки, змістовного наповнення та потреб використання відповідних звітів. Численні переваги застосування XBRL зумовили значну популярність зазначеного стандарту серед компаній сучасних розвинених країн. Водночас ефективне впровадження XBRL в українські реалії потребує вирішення низки проблем, пов'язаних із недосконалою розробкою української таксономії UA XBRL МСФЗ.

Список використаних джерел: 1. Головацька С. І. Таксономія фінансової звітності у форматі UA XBRL МСФЗ: організаційні аспекти. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., ЛТЕУ (Львів, 1-2 червня). Львів. 2022. С. 124-125. 2. Назарова К., Бондаренко К. Вектори розвитку XBRL-звітування в Україніі. *Scientia Fructuosa.* 2022. № 2. С. 81-93. 3. Озеран А. В. Фінансова звітність у форматі XBRL. *Сучасні тенденції розвитку обліку, оподаткування, аналізу і аудиту* : зб. мат. Міжнар. наук. інтернет-конф., КНЕУ (Київ, 17 листопада). Київ. 2017. С. 238-240. 4. Шнурко А. М., Мартиненко О. В., Головко С. О. Формування та подання фінансової звітності в умовах цифрової економіки. *Modern science: innovations and prospects* : зб. мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Стокгольм, 6-8 лютого). Стокгольм. 2022. С. 712-717.

УДК 004.8:005.53

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **О.С. Сакун,** д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Ключові слова: *штучний інтелект, управлінське рішення, прийняття рішень, інтелектуальні технології, ІСППР, бізнес-технології, інформація.*

На сучасному етапі розвитку суспільства провідну роль у визначенні стратегічних цілей, проведенні поточного аналізу діяльності та прийнятті відповідних управлінських рішень відіграє інформація. Саме інформаційне забезпечення щодо умов та особливостей економічного середовища, у якому функціонує компанія, змісту та характеру впливу різноманітних факторів (економічних, політичних, соціальних, технологічних, екологічних та ін.) на господарську діяльність підприємства дозволяє здійснювати комплексний аналіз можливих альтернатив та прийняття найбільш обґрунтованого рішення. Проте постійне ускладнення суспільних взаємовідносин призводить до різкого зростання обсягів доступної інформації (т. зв. інформаційного вибуху) і, як наслідок, до утруднення процесу прийняття управлінських рішень. Відповідно, виникає потреба залучення додаткових ефективних інструментів ухвалення таких

рішень. У цьому контексті одними з найперспективніших інструментів є технології штучного інтелекту, динамічний розвиток яких призвів зумовив їх широке застосування в усіх сферах людського життя.

Проблематика можливості використання технологій штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень тривалий час досліджується зарубіжними та вітчизняними фахівцями. Засадничі положення проблем розвитку штучного інтелекту дослідили такі відомі науковці, як С. Гокінг, Ч. Беббідж, А. Тьюрінг, В. Глушков, Д. Попов [1]. Водночас питання використання інтелектуальних систем штучного інтелекту в бізнес-управлінні знаходимо в роботах Г. Машлій, О. Мосій, М. Пельчер [1], О. Ткаленко, А. Макаренка, О. Полоневич [2], Д. Харинович-Яворської [3], О. Храпкіна [4]. Поряд з цим проблема комплексного аналізу особливостей використання штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень потребує подальших досліджень.

Для аналізу перспектив вирішення окремих задач за допомогою технологій штучного інтелекту необхідно насамперед проаналізувати саме поняття даної групи технологій. Штучний інтелект, за визначенням професора Дж. МакКарті, це розділ комп`ютерної лінгвістики та інформатики, що формалізує завдання, які нагадують справи, що виконує людина [1]. Простіше кажучи, штучний інтелект спроможний імітувати окремі аспекти людської поведінки, мислення, аналізу та сприйняття. Різноманітні технології штучного інтелекту розробляються з використанням трьох підходів: логічного (формалізація алгоритмів вирішення завдань за допомогою правил класичної та некласичної логіки відповідно до законів людського мислення), структурного (проєктування технологій штучного інтелекту на зразок структур людського мозку) та імітаційного (кібернетична модель «чорного ящика», який сприймає та аналізує зовнішні впливи і реакції) [2].

Розвиток концепції штучного інтелекту зумовив розробку широкого кола його інструментів та технологій, серед яких кластерний аналіз, аналіз асоціацій, нейронні мережі, генетичні алгоритми, класифікація об'єктів, системи нечіткої логіки тощо. Зазначені технології знайшли своє застосування в системах контекстуальної реклами, автоматичного розпізнавання, прийняття рішень, контекстуального пошуку, захисту та безпеки, симуляторах присутності людини, андеррайтингу страхування і кредитів, аналізу та прогнозування ризиків [3-4].

Систему технологій штучного інтелекту також можна розглядати як систему інтелектуальних сервісів. У такому випадку до такої системи слід відносити машинне навчання (глибинне навчання і нейронні мережі, прогностична аналітика), обробку природньої мови (переклад, класифікація і кластеризація, вилучення інформації), мовні інструменти (перегляд, обробка та розпізнавання текстів), експертну систему, засоби планування, прогнозування та оптимізації, робототехніку, а також інструменти комп'ютерного бачення (розпізнавання зображень, машинна уява) [3].

Комплексне застосування перелічених вище технологій дозволяє використовувати штучний інтелект в якості інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень (ІСППР). Такі системи передбачають залучення технологій інтелектуального аналізу наявної інформації для визначення найбільш оптимальних рішень. Розробка ІСППР має ґрунтуватися на принципах відкритості, динамічності, семіотичності, адаптованості, розподілу ресурсів та паралельної обробки даних [2]. Найбільш ефективна структура ІСППР, на думку О. Ткаленко, А. Макаренка та О. Полоневич, має включати наступні підсистеми: введення та розпізнавання потрібної інформації, представлення знань, формування цілей та ухвалення рішень, комунікації із користувачем, контролю за цілісністю системи, реалізації визначених рішень [2].

Активна розробка численних ІСППР призвела до виокремлення окремих категорій штучного інтелекту, які отримали назву «Бізнес-інтелекту» (BI) та «Управління знаннями» (KM). Технології BI передбачають управління реляційними та нереляційними базами даних, інтелектуальний аналіз системи бізнес-показників, моделювання та прогнозування діяльності

компанії, складання та подання регулярної звітності, управління документообігом тощо. Водночас до стеку технологій КМ слід відносити засоби пошуку закономірностей у масивах даних, розпізнавання образів, інструменти синтезу нової інформації на основі наявних даних і т. д. Слід зазначити, що останнім часом склалася тенденція до зближення і навіть об'єднання зазначених технологій в один конгломерат (відповідні проєкти спільно реалізують Microsoft та IBM) [2]. Такий підхід дозволяє ефективно інтерпретувати, аналізувати та використовувати наявну інформацію для потреб бізнес-управління підприємством.

Таким чином, технології штучного інтелекту дозволяють автоматизувати складні інтелектуальні процеси господарської діяльності, зокрема прийняття управлінських рішень. Наразі розроблено цілу низку практично-орієнтованих інструментів та технологій інтелектуальної підтримки прийняття рішень. Подальший розвиток зазначених технологій, їх комплексне поєднання та інтеграція дозволять полегшити процедуру аналізу можливих альтернатив та ухвалення оптимальних рішень у сучасних конкурентному середовищі, для якого є характерними ризиковість та невизначеність.

Список використаних джерел: 1. Машлій Г., Мосій О., Пельчер М. Дослідження управлінських аспектів використання штучного інтелекту. *Галицький економічний вісник*. Т. 57. № 2. С. 80-89. 2. Ткаленко О. М., Макаренко А. О., Полоневич О. В. Інтелектуальні технології та системи штучного інтелекту для підтримки прийняття рішень. *Телекомунікаційні та інформаційні технології*. 2019. № 2(63). С. 53-59. 3. Харинович-Яворська Д. О. Штучний інтелект як елемент прийняття управлінських рішень. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197269814.pdf (дата звернення: 25.03.2023). 4. Храпкін О. М. Використання систем штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень. *Бізнес, освіта і наука: вектори співпраці* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. форуму, НаУКМА (Київ, 8-10 квітня). Київ. 2021. С. 67-68.

УДК 658

Нагорний П.В., магістрант

Науковий керівник: **К.В. Гнедіна**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРИЙНЯТТІ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Ключові слова: *інтегрована звітність, управлінська звітність, нефінансова інформація, управлінське рішення, стратегічне управління.*

Сучасні глобальні та локальні виклики, з якими постійно доводиться стикатися вітчизняним підприємствам, доводять необхідність змін підходів до стратегічного управління. Прийняття раціональних та ефективних управлінських рішень потребує належного інформаційного забезпечення щодо всіх аспектів діяльності підприємства (зокрема, щодо використання фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціального, природного капіталів) [1]. Одним з основних джерел інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень на підприємстві, є дані бухгалтерського обліку. Традиційний підхід в управлінні передбачає активне використання даних фінансового обліку як такого, що спроможний надати

вичерпну економічну характеристику діяльності компанії. Проте фінансова звітність не може комплексно представити усі аспекти діяльності підприємства (зокрема, соціальні та екологічні). Тому виникає потреба у формуванні інтегрованої звітності, яка б охоплювала усі аспекти функціонування підприємства та відображала не тільки результати діяльності підприємства, а й плани роботи на майбутнє. Поняття інтегрованої звітності для вітчизняної науки та практики не є новим. Проведено низку досліджень ролі інтегрованої звітності у процесі прийняття управлінських рішень підприємством. Так, цим питанням присвячено роботи Т. Липінської [1], О. Маркуса, Т. Шматковської [2], О. Поліщука [3], Л. Суліменка [4], Д. Харитонович-Яворської [5] та інших. Водночас питання визначення ролі інтегрованої звітності як джерела інформації для потреб управління та прийняття відповідних рішень потребує подальших досліджень та узагальнень.

Дослідники О. Маркус та Т. Шматковська наводять наступне трактування категорії: «інтегрована звітність - формат звітності, що передбачає оприлюднення раціонального управління не лише фінансами, реальними активами та пасивами, а й управління природним, соціальним, інтелектуальним потенціалом» [2]. У цьому визначенні підкреслюється зв'язок інтегрованої звітності та управлінських процесів, а також комплексний характер такої форми звітності (висвітлення економічних, соціальних, природних, інтелектуальних аспектів).

Інтегрована звітність має низку переваг у порівнянні з фінансовою звітністю, а саме: надає комплексну вичерпну характеристику усіх аспектів діяльності підприємства для різних груп внутрішніх та зовнішніх користувачів; розглядає не тільки проблему стабільності, а й стійкості розвитку компанії; зосереджується на питаннях майбутнього, а не минулого та теперішнього; презентує важливі для стратегічного управління показники ризиків діяльності компанії тощо [1, 5]. Водночас не можна стверджувати, що інтегрована звітність не має жодних недоліків. Так, складання інтегрованої звітності потребує додаткових (інколи досить значних) витрат часу на визначення та розрахунок нефінансових показників. Крім того, негативну роль відіграє і незначний досвід багатьох вітчизняних компаній у сфері формування інтегрованої звітності, через що виникають помилки формування великих за обсягом звітів, наповнених виключно фінансовою інформацією, а також невеликих звітів з обмеженою кількістю висвітлених показників та відсутністю даних щодо соціальних та екологічних аспектів роботи підприємства. Важливо також відмітити значну об'єктивну складність аудиту інтегрованої звітності, викликану різноманітністю висвітлених показників та джерел походження інформації, яка висвітлюється [5].

Формування інтегрованої звітності істотно розширює коло користувачів звітності підприємства. Так, можна виокремити дві групи користувачів: а) внутрішні користувачі (власники, менеджери, управлінці, органи внутрішньої системи контролю, інші працівники компанії); б) зовнішні користувачі (інвестори, кредитори, аудитори, окремі науковці та науково-дослідні установи, органи державної влади, представники широкого загалу) [4]. Інтегрована звітність, за умови її якісного складання, спроможна задовольнити потреби найрізноманітніших груп користувачів та виступати джерелом інформації для прийняття важливих рішень щодо діяльності компанії. Необхідно також відмітити зв'язок інтегрованої звітності та управлінської звітності. Управлінська звітність є важливим інформаційним джерелом для потреб стратегічного управління. Конкретні форми та складові управлінської звітності визначаються підприємством самостійно, однак до них можна віднести звітність про результати діяльності, про фінансовий стан, звіт за ключовими показниками діяльності, звіт про виконання бюджетів тощо. Проте О.Поліщук наголошує, що на сучасному етапі розвитку економіки важливо включати до управлінської звітності також внутрішню соціальну звітність, звітність щодо управління ризиками підприємства, звітність за стратегічними показниками діяльності тощо [3]. Отже, управлінська звітність та інтегрована звітність є взаємопов’язаними. В управлінській звітності відображаються фінансові та нефінансові дані, які також висвітлюються у формах

інтегрованої звітності. У той же час при складанні інтегрованої звітності як узагальнюючої комплексної форми звітності можуть бути використані дані управлінської звітності.

Таким чином, інтегрована звітність є важливим інформаційним джерелом при прийнятті стратегічних управлінських рішень. У інтегрованій звітності має місце комплексне висвітлення усіх аспектів діяльності компанії, розкриття стратегічних планів на майбутнє, аналіз ризиків та проблем діяльності підприємства. Однак наразі вітчизняні компанії стикаються з низкою проблем при формуванні інтегрованої звітності. Однією з причин появи таких проблем та прогалин при складанні інтегрованої звітності є недостатній досвід її формування. Тому для найбільш ефективного використання інтегрованої звітності у цілях стратегічного управління та прийняття стратегічних рішень у практику вітчизняних підприємств необхідно активно впроваджувати зарубіжний досвід складання інтегрованих звітів, а також здійснювати власні пошуки найбільш ефективних шляхів комплексного звітування з економічних, соціальних та екологічних сфер діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел: 1. Липінська Т.В. Інтегрована звітність як інструмент забезпечення ефективного управління підприємством. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., ВНТУ (Вінниця, 12 березня). Вінниця. 2021. С. 544-546. 2. Маркус О.В., Шматковська Т.О. Обґрунтування необхідності інтеграції фінансової та ESG-звітності в умовах сталого розвитку. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку* : мат. VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Видавництво НУ «Острозька академія» (Острог, 22 жовтня). Острог. 2021. С. 95-97. 3. Поліщук О.Т. Управлінська звітність: види та структура. *Economic security: state, cluster, enterprise* : International scientific conference (December 25-26, 2020. Lisbon, Portugal). Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2020. 118-122 pp. 4. Суліменко Л. А. Інтегрована звітність та її значення в управлінні підприємством. *Розвиток інтегрованої звітності підприємств* : тези Міжнар. наук. конф., ДУ «Житомирська політехніка» (Житомир, 4-5 жовтня). Житомир. 2019. С. 176-177. 5. Харитонович-Яворська Д.О. Теоретичні засади стратегічного управлінського обліку. *Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., ЛТЕУ (Львів, 17-18 травня). Київ. 2018. С. 305-308.

УДК 330.34:355.4.01(477-651.2:470-651.1)"2022-"

Назарчук В. Ю., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.І. Корицька,** канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ПОСТАНУТЬ ПЕРЕД ЕКОНОМІСТАМИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *банківська система, бюджет, війна, економіка, експорт, енергетика, зброя, інфраструктура, реальний ВВП, розвиток, Україна*

Економіка України несе величезні збитки від агресії країни-сусіда, й на даний момент ці втрати важко оцінити, бо війна триває. Але ми усі знаємо відому фразу, що армії виграють битви, а економіки – війни. Україна має велику вагомість на світовому продовольчому ринку.

До війни ми експортували понад 15 % від світового виробництва кукурудзи та понад 10 % зернових [1].. Отож за деякими продовольчими товарами ми були одними із найбільших експортерів у світі. Але зараз український продовольчий ринок перебуває у кризовому періоді.

За підсумками пережитого року війни реальний ВВП зменшився на 30 %: із 200 до 150 млрд. доларів. Усі морські шляхи були перекриті у перший місяць повномасштабного вторгнення. Через тимчасову окупацію територій, активні обстріли і бойові дії безпосередньо у Донецькій, Луганській, Запорізькій областях, втрати у металургії становлять 70 %.

Зменшення експорту на 35 % стало великим випробуванням для нашої країни. Проте у 2021 році експорт з України зріс на 40 %. Зараз вітчизняна економіка знаходиться на рівні експортних надходжень на початку передвоєнного року, який був економічно вдалим і високодохідним.

Падіння ВВП виявилося набагато меншим, ніж це прогнозувалось – на 21 % (до 159 млрд. доларів США), але тепер на бюджет припадає 2/3 економіки. Водночас, дефіцит бюджету рівний за обсягом самому бюджету, а доходи приватного сектора зменшилися більше ніж удвічі (із 132 до 53 млрд. доларів США виручки) [2]. Окрім того, релокація понад 800 виробництв із зони активних бойових дій на Захід України, утворила товарний та фінансовий дисбаланс із тимчасово окупованими територіями.

У країнах, які мали історичний досвід ведення воєнних дій і пережили війну, почалися значні зміни, реформи та позитивні економічні процеси. Але подібної війни як в Україні, не було ніде, бо в нашій країні агресор – російська федерація намагається знищити енергетичний сектор. Він зазнав значних ракетних ударів, пошкоджень і має бути першим і найголовнішим на етапі відновлення.

Пріоритетними у сфері відбудови, на нашу думку, будуть будівельна і транспортна сфери та фінансова система.

Банківська система України, яка серйозно постраждала від війни, що почалася ще у 2014 році, і через пандемію дуже ослабла. Вона скоротила діяльність і втратила традиційні банківські продукти, такі як кредитування, але це повинно змінитися, адже реанімація економіки супроводжуватиметься розвитком банківських послуг. Після закінчення війни в Україні прогнозують значну активізацію західно-європейських фінансових установ та капіталу. Для відновлення житлової та виробничої інфраструктури та будівництва нам знадобиться у 5-7 разів більше операцій банківського обслуговування. Діюча банківська система потребуватиме збільшення потужностей, нових працівників. У той же час, автоматизація банківських процесів продовжує розвиватися. До слова сказано, вона навіть у часі війни в Україні розвивається набагато краще, аніж у багатьох західних країнах, а після війни прискорення зростатиме.

Не всі види економічної діяльності зможуть швидко запрацювати після війни, виготовляти і продавати високотехнологічну готову продукцію (літаки, обладнання і т. д.). На відновлення виробничих потужностей, технологічний ліній, пошук високопрофесійного персоналу, його навчання потрібен час.

Однак, великі перспективи подальшого розвитку має вітчизняний оборонний сектор. У світі існує практика, що найбільше військової продукції купують у тієї країни, яка пережила війну [3]. Якщо законодавча і виконавча влада в Україні спільними зусиллями забезпечать і налагодять стабільне виробництво військової продукції, то різні країни висловлять бажання її купити, адже ця зброя на практиці довела свою ефективність. У майбутньому ми можемо стати найбільшими експортерами військової продукції. Крім цього, до нас на навчання у військові заклади приїжджатимуть з інших країн для запозичення досвіду.

Отже, повномасштабне вторгнення росії завдало чимало збитків. Щодо проблем, які постануть перед економістами, виокремлюємо наступні із них:

- налагодження банківської системи;
- відновлення експорту продукції з України;

- відбудова інфраструктури та енергетики;
- налаштування виробництва зброї та військової техніки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в оцінці ефективності післявоєнних реформ.

Список використаних джерел: 1. Українська економіка під час війни. Що далі? URL : https://eba.com.ua/ukrayinska-ekonomika-pid-chas-vijny-shho-dali/ (дата звернення: 04.04.2023). 2.Українська економіка зростатиме: макроекономіст Михайло Кухар. URL : https://lb.ua/blog/mim_school/548379_ukrainska_ekonomika_zrostatime.html (дата звернення: 04.04.2023). 3. Війна дає нам шанс побудувати нову Україну. URL : https://www.lvivpost.net/ekonomika/n/49264 (дата звернення: 04.04.2023).

УДК 330.322:336.563

Нестор О. Ю., канд. екон. наук, науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики

Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», м. Львів, Україна

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕСА ЯК ОКРЕМОГО УРЯДОВОГО АГЕНТСТВА ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА

Ключові слова: *інвестиції, повоєнне відновлення, План Маршалла, виробництво, продуктивність, економічна допомога, програма відновлення*

План Маршалла був реалізований Сполученими Штатами Америки у Західній Європі впродовж 1948 – 1951 рр. Він став ефективною програмою відновлення зруйнованих Другою світовою війною економік сімнадцяти європейських країн та зразком для наслідування. Попри надзвичайно складні стартові умови, завдяки його реалізації вдалося досягти вражаючих економічних результатів, відновлення виробництва й продуктивності праці, та зростання доходів населення. Власне, економічні результати відображали лише один, проте найголовніший аспект, у якому вдалося досягти успіху, реалізуючи програму відновлення. Іншими аспектами були політичний (налагодження безпрецедентної міждержавної співпраці, закладення основ майбутнього економічного та безпекового порядку) та психологічний (підтримка надії на краще майбутнє). Зважаючи на значний досвід США у цьому питанні, варто проаналізувати доцільність створення для цього окремого урядового агентства.

Варто відповісти на запитання про те, чи було рішення про створення окремого урядового агентства доцільним, чи, може, краще було б, щоб План Маршалла реалізував уже існуючий урядовий департамент.

Прихильники першої позиції вважали, що інтереси, функції та процедури Державного департаменту чи іншої урядової агенції були роззосередженими та погано пристосованими для концентрації на такій масштабній програмі, реалізація якої передбачалася. Їхні опоненти стверджували, що тоді забезпечилась би плавна спадкоємність у стосунках США та зовнішній політиці, а уряд мав би чітку і єдину позицію у зовнішніх справах [1].

В ЕСА вважалося, що функціонування у формі окремої організації забезпечувало операційну ефективність та допомогло залучити таких людей, як Хоффман П., Гарріман А. та керівники місій, мінімізувало бюрократичність та надавало можливість швидше діяти й допускати ризик помилок.

ЕСА значно розширило контакти між американцями та урядовими й приватними установами в Європі. Європейці, з якими консультувалися щодо цього питання, вважали, що розширені стосунки, що забезпечувалися через ЕСА, були дуже корисними для програми відновлення та взаєморозуміння в цілому.

Роль ЕСА як адміністратора процесу реалізації Плану Маршалла була надзвичайно важливою. Завдяки ефективній організації та відокремленості управління від уже існуючих державних відомств вдалося досягти гнучкості, нижчого рівня бюрократії та залучити висококваліфікованих працівників. Важливою для такої установи є можливість сконцентруватися на розв'язанні найважливіших та специфічних завдань, наявність повного спектру інструментів та процедур для забезпечення оптимальної реакції на зміни та продуктивності роботи, ефективної координації із державними й приватними установами, ефективної комунікації між донором (донорами) та реципієнтом (реципієнтами) допомоги, а також грамотна комунікація з громадськістю.

Досвід ЕСА є цікавим та корисним для України з урахуванням перспективи реалізації програми відновлення української економіки. Вважаємо, що створення для цього окремого урядового агентства є доцільним в Україні для забезпечення його гнучкості, ефективності та швидшої реакції на потреби та дії партнерів і донорів допомоги. Звісно ж, на процес реалізації програми відновлення впливатимуть чинники, які можуть знижувати чи підвищувати ефективність та обмежувати можливості такої установи, як-от ефективність судової реформи чи гарантії захисту права власності для інвесторів та інших.

Список використаних джерел: 1. Bayard P. H. The Marshall Plan and Its Meaning. Cornell University Press. 1955. 424 с. 2. Eichengreen B., Uzan M., Crafts N. and Hellwig M. The Marshall Plan: economic effects and implications for Eastern Europe and the former USSR. Economic Policy. 1992. Vol. 7. No. 14. C. 13-75. DOI: https://doi.org/10.2307/1344512 3. Machado B. F., In Search of a Usable Past: The Marshall Plan and Postwar Reconstruction Today. The George C. Marshall Foundation. 2007. 186 с.

УДК: 339.138:658.8

Нікітін Є.О., магістрант з маркетингу
Науковий керівник: **О.В. Шумкова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Ключові слова: *збут, збутова діяльність, маркетингова збутова політика.*

Умови конкурентної боротьби на ринку вимагають від підприємства шукати все нові і нові шляхи для підвищення прибутковості власної діяльності та можливостей задоволення потреб споживачів. Головним у даному процесі є постійне розширення мережі платоспроможних та лояльних клієнтів за рахунок проведення ефективної системи збуту. Раціональна система збуту обов'язково має базуватися на принципах маркетингу та відповідати загальній стратегії маркетингової діяльності підприємства.

Збутова діяльність - це процес маркетингу, що включає в себе всі дії, які здійснюються підприємством з метою продажу своїх товарів або послуг. Збутова діяльність починається з визначення цільової аудиторії, аналізу ринку, вивчення потреб споживачів та розробки стратегії

продажу. До збутової діяльності можуть входити такі етапи, як: розробка продукту або послуги; визначення цільової аудиторії та її потреб; вивчення конкурентів та аналіз ринку; розробка маркетингової стратегії; продаж та реклама продукту або послуги; обслуговування клієнтів та підтримка післяпродажного сервісу [4 с.78].

Збутова діяльність є ключовим елементом успіху будь-якого підприємства, оскільки вона дозволяє збільшити обсяг продажів та заробітку. Успішна збутова стратегія може також збільшити відомість підприємства та привернути нових клієнтів.

Елементи збутової діяльності включають в себе різні процеси, які спрямовані на продаж товарів або послуг. Деякі з найважливіших елементів збутової діяльності включають:

1. Ринковий аналіз - це процес вивчення ринку та конкурентів, що дозволяє визначити, які товари та послуги популярні серед споживачів, які ринкові тенденції існують, та які ціни на товари та послуги конкурентів.

2. Маркетингові дослідження - це процес вивчення споживачів, їхніх потреб та побажань, що дозволяє визначити, які товари та послуги варто пропонувати на ринку.

3. Розробка продукту - це процес створення товару або послуги, які відповідають потребам споживачів.

4. Продаж - це процес, що передбачає надання інформації про товар або послугу та її продаж споживачам.

5. Реклама - це процес просування товарів або послуг на ринку через засоби масової інформації, такі як реклама в Інтернеті, телебаченні, радіо та газетах.

6. Дистрибуція - це процес поставки товарів або послуг від виробника до споживача.

7. Ціноутворення - це процес визначення цін на товари або послуги, який залежить від ринкової кон’юнктури, вартості виробництва, конкурентів і т. д.

8. Обслуговування клієнтів - це процес, що передбачає надання післяпродажного сервісу клієнтам, такого як гарантії, ремонт та інші послуги [1 с.44, 5].

Відмінна збутова стратегія може допомогти підприємству збільшити свої продажі, заробіток та створити додаткові конкурентні переваги для споживачів, що у майбутньому може призвести до збільшення прибутку підприємства.

Збутова стратегія та збутова діяльність обов’язково має базуватися на принципах та особливостях маркетингу, тим самим під час провадження збутової діяльності підприємства буде сформована маркетингова збутова політика.

Маркетингова збутова політика - це план, який визначає, як підприємство буде просувати свої товари або послуги на ринку, як вона буде співпрацювати з клієнтами та як буде реалізовувати свої цілі збуту. Маркетингова збутова політика може включати такі елементи, як: сегментація ринку; позиціонування товарів; рекламна стратегія; промоакції або інші рекламні заходи; комунікаційна стратегія; стратегія ціноутворення; канали збуту [3 с. 197].

Маркетингова збутова політика має на меті підвищення продажів товарів або послуг підприємства на ринку. Для досягнення цієї мети, маркетингова збутова політика виконує ряд функцій, серед яких: аналіз ринку; планування продукту; формування цін; продаж та реклама; дистрибуція; обслуговування клієнтів [2 с.82].

Виконання цих функцій дозволяє підприємству ефективно здійснювати маркетингову збутову політику та досягати поставлених цілей у збуті товарів та послуг.

Впровадження маркетингової збутової політики у діяльність підприємства передбачає реалізацію наступних етапів:

1. Аналіз ринку і конкурентоспроможності підприємства: на цьому етапі визначають потреби та очікування споживачів, аналізують конкурентне середовище та можливості розвитку підприємства.

2. Розробка маркетингової стратегії: на цьому етапі формулюється основна ідея маркетингової збутової політики, визначаються цілі та завдання, вибираються канали збуту, встановлюються цінові стратегії та рекламні заходи.

3. Планування та розробка продукту: на цьому етапі розробляються нові товари та послуги, покращується якість існуючих продуктів та послуг, проводиться дослідження потреб та вимог споживачів.

4. Організація збуту: на цьому етапі вирішується питання збуту товарів та послуг, вибираються канали збуту, розробляються стратегії реалізації продуктів та послуг.

5. Реклама та просування: на цьому етапі розробляється рекламна стратегія, обираються канали реклами, визначається цільова аудиторія та способи її привернення.

6. Моніторинг та контроль: на цьому етапі проводиться аналіз результатів маркетингової збутової політики, визначається її ефективність, проводиться корекція та внесення змін у стратегію, якщо необхідно [5].

Ці етапи взаємопов'язані та можуть проводитися паралельно, залежно від потреб та особливостей підприємства.

Таким чином, у сучасних умовах під час зростання насиченості ринку і посилення конкуренції між товаровиробниками управління збутовою діяльністю стає одним з найважливіших умов ефективного господарювання підприємствами. Необхідність адекватного реагування на зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовища змушують управлінців формувати ефективну систему збуту.

Список використаних джерел: 1. Багорка М.О., Кадирус І.Г. Упровадження маркетингової концепції управління в практичну діяльність аграрних підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* 2021 р. № 1 (118). С. 42-47. 2. Добрянська В.В. Сучасні моделі управління збутовою діяльністю підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки.* 2014. Випуск 8. Частина 5. С. 80-83. 3. Євтушенко В.А., Кудінова М.М., Сквіра І.О. Управління збутовою діяльністю: побудова каналів збуту та їх стимулювання на зовнішніх ринках. *Приазовський економічний вісник.* 2018. Випуск 5(10). С. 193-199. 4. Нестеренко С.С. Сутність збуту в системі маркетингу підприємства. *International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE».* 2016. №1(5). С. 76-79. 5. Терент'єва Н. В. Управління збутовою діяльністю в системі управління підприємством. URL:http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4783

УДК 338.242:631.95

Нікішина О.В., д-р екон. наук, с.н.с., завідувачка відділом ринкових механізмів та структур
Зеркіна О.О., канд. екон. наук, доцент., здобувачка відділу ринкових механізмів та структур
Чеботарьова Н.Й., аспірантка відділу ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ РИНКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

***Ключові слова*:** *аграрний ринок, земельні ресурси, органічне виробництво, продовольча безпека, сталий розвиток, повоєнне відновлення.*

Одним зі стратегічних пріоритетів повоєнного відновлення економіки України є організація стійкого постачання продовольства, формування подовжених ланцюгів аграрних ринків, забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання експорту переробних товарів. Реалізація цього пріоритету обумовлює необхідність ефективного використання природно-ресурсного потенціалу держави, у т.ч. земельних ресурсів, на засадах сталості, стійкості, циркулярності для відтворювального розвитку аграрного та суміжних до нього ринків.

Головні індикатори, що характеризують стале використання земельних ресурсів України, узагальнено в таблиці 1. У 2020 р. площа орних земель у державі склала 32757,3 тис. га, що на 10,1 % вище цільового значення індикатора 2025р. Частка площі ріллі у загальній території країни досягла 54,9 %, перевищивши цільовий орієнтир 2025 р. на 10,2 %.

Таблиця 1 – **Головні індикатори сталого використання земельних ресурсів України***

Показники	Роки						ЦЗ 2025**
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
1.Площа орних земель, тис. га	32541,3	32543,4	32544,3	32544,3	32757,3	32757,3**	29760,8
у % до загальної території	*53,9*	*53,9*	*53,9*	*53,9*	*54,3*	*54,3*	*49,3*
2. Площа органічних угідь, тис. га	410,6	411,2	420,0	429,1	468,0	462,2	1500
у % до загальної території	0,68	0,68	0,70	0,71	0,78	0,77	1,3
3. Кількість органічних господарств, одиниць	210	426	504	635	617	549	Х
у % до 2015 р.	100,0	202.9	240	302,4	293,8	261,4	Х
4. Удобрена площа мінеральними добривами, млн. га	14,5	15,60	16,47	16,08	16,37	16,38	Х
у % до 2015 р.	*100,0*	*107,6*	*113,6*	*110,9*	*112,9*	*113,0*	Х
6. Удобрена площа органічними добривами, млн. га	0,44	0,50	0,50	0,77	0,77	0,96	Х
у % до 2015 р.	*100,0*	*113,6*	*114,5*	*175,0*	*175,0*	*218,2*	Х
7. Обсяг внесення азотних і фосфорних добрив на 1 га посівної площі, кг	68	83	94	102	102	121	Х
у % до 2015 р.	*100,0*	*122,1*	*138,2*	*150,0*	*150,0*	*177,9*	Х

**Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [1].*
***Цільові значення індикаторів на 2025 рік [2, с.109].*

Порівняно з 2015 р. площі орних земель зросли на 0,7 % за одночасного скорочення площ сіножатей і пасовищ на 3,9 % (див. табл. 1). Впровадження 3-го завдання 15-ї ЦСР в Україні передбачає поступове скорочення частки площ ріллі в загальній території з 53,9 % в 2015 р. до 49,3 % в 2025 р. та зростання питомої ваги пасовищ і сіножатей з 13 % до 14,8 % відповідно [2, с.109]. Проведений аналіз динаміки площ земельних ресурсів за їх видами свідчить про наявний розрив між фактичними та цільовими значеннями індикаторів сталого розвитку.

В Україні спостерігається зростаюча тенденція до мінералізації сільського господарства. Внесення мінеральних добрив під посіви сільськогосподарських культур постійно зростає, при цьому приріст обсягів внесення мінеральних добрив агропідприємствами (на 75,9 в.п. в 2020 р. порівняно з 2015 р.) значно перевищує приріст внесення органічних добрив (на 6 в.п.). Загалом обсяг удобрених площ мінеральними добривами в 17,1 р. перевищує показник для органічних добрив. За показником «Ефективність використання азотних добрив», як складової Індексу екологічної ефективності 2020 р., Україна посіла 1 сходинку серед 180 країн. Важливим завданням є дотримання технологій застосування мінеральних добрив, оптимізації їх обсягів, нарощування обсягів внесення органічних добрив.

За 2015-2019 рр. в Україні спостерігалася тенденція зростання площ органічних угідь, яка сповільнилася в 2020 р. У 2020 р. площа сертифікованих угідь в державі зросла порівняно з 2015 р. на 12,6 % і досягла 462,2 тис. га, що складає 0,77 % від загальної території, що нижче цільових значень індикатора як 2020 р. (1,1 %), так і 2025 р. (1,3 %). До 2025 р. заплановано зростання органічних площ до 1500 тис. га [2, с.108], тобто втричі. Із 549 органічних операторів

419 – сільськогосподарські виробники. У 2020 р. порівняно з 2019 р. кількість органічних господарств скоротилася на 68 од. або 11 в.п. (див. табл. 1).

В умовах воєнного стану попит на органічну продукцію в Україні зменшився (головним завданням стало забезпечення українців продуктами харчування першої необхідності), виробничо-збутові ланцюги порушені, відбувся переїзд лояльних споживачів та стрімке зниження купівельної спроможності населення. У воєнний період найбільшою проблемою для органічних товаровиробників у багатьох регіонах України залишається обмежений доступ до земельних ресурсів (близько 30 % органічних угідь). Результати опитування органічного бізнесу показали наступний стан функціонування органічного ринку:

- ✓ 30 % операторів зупинили бізнес, 15 % знаходяться на межі зупинки;
- ✓ 32 % виробників працюють частково і лише 7 % без змін;
- ✓ 15 % операторів віддають органічну продукцію на підтримку ЗСУ та населення, і ще певна частина продає свою продукцію за цінами неорганічної [3].

Для органічного ринку характерною є домінуюча експортна орієнтованість вітчизняної органічної сировини та низький ступінь її переробки в країні. У воєнний період з'явилася негативна тенденція забруднення ґрунтів і земель, зменшення органічних площ і кількості органічних виробників, зниження економічної доступності органічної продукції.

У повоєнний період очікуваною є тенденція зростання органічних площ, виробництва та споживання вітчизняних органічних продуктів, враховуючи пріоритетність організації стійкого постачання продовольства для населення, впровадження стратегії «Від лану до столу», як складової аграрної політики Європейського Зеленого Курсу, та забезпечення продовольчої безпеки в умовах викликів і загроз. Також важливим напрямом повинна стати переробка органічної сировини та виробництво з неї кінцевих продуктів з доданою вартістю для потреб внутрішнього й зовнішнього ринків, адже саме розвиток переробної промисловості є драйвером стійкого й сталого розвитку національної економіки.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ 2. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. 3. Офіційний сайт Органічної платформи знань. URL: https://organic-platform.org/top_news/zvernennya-shhodo-sytuacziyi-v-organichnomu-sektori-ukrayiny/

УДК 336.1(477):338.246

Огренич Ю. О., д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Гурська А. Ю., здобувачка вищої освіти

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *фінансова система, фінансова політика, бюджетна система, кредитна система, фінанси спеціальних цільових фондів, фінанси суб'єктів господарювання, державне страхування.*

Покращення фінансової системи України є актуальним питанням для дослідження, оскільки ефективність фінансової системи визначає конкурентоспроможність країни на міжнародному рівні. Фінансова система України потребує змін та удосконалення в ряді аспектів. Фінансова

система є однією з ключових складових економіки країни і впливає на всі галузі і сфери життя населення.

Одним із основних завдань оптимізації фінансової системи є забезпечення стабільності фінансового сектору, зниження ризиків фінансової небезпеки та вдосконалення механізмів регулювання фінансових ринків [1].

Важливим завданням для покращення фінансової системи є вдосконалення нормативного регулювання фінансового сектору шляхом прийняття законів, норм, які забезпечать захист прав інвесторів, зменшать адміністративний тиск на бізнес та спростять процедури взаємодії з фінансовими установами. Другим важливим кроком покращення фінансової системи є підвищення рівня фінансової грамотності населення, що дозволить краще розуміти принципи функціонування фінансової системи та здійснювати свої фінансові операції з меншими ризиками.

Третім важливим аспектом є розвиток інфраструктури електронних фінансових послуг. Україна має великий потенціал у розвитку електронного бізнесу та фінансових послуг, проте для цього необхідна належна інфраструктура. Налаштування інфраструктури та правової бази для розвитку електронних фінансових послуг сприятиме збільшенню швидкості та доступності фінансових транзакцій, зменшенню витрат на обслуговування клієнтів банками та зростанню ефективності бізнес-процесів. Розробка електронних платіжних систем, електронних банківських послуг, а також забезпечення безпеки електронних транзакцій є важливими завданнями для оптимізації фінансової системи України. Також необхідно розвивати міжнародне співробітництво в галузі фінансового сектору, що сприятиме залученню іноземного капіталу та забезпечить необхідні фінансові ресурси для розвитку вітчизняного бізнесу та економіки загалом.

Слід відзначити, що досягнення успіху в покращенні фінансової системи України потребує комплексного та системного підходу, що включає розробку та впровадження ефективної стратегії розвитку фінансового сектору, створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення правової бази та інфраструктури для електронних фінансових послуг, а також розвиток фінансової грамотності населення. Реалізація цих заходів дозволить не тільки оптимізувати фінансову систему України, але і забезпечити її сталість та стійкість у майбутньому.

Фінансова система включає бюджетну, кредитну систему, фінанси спеціальних цільових фондів, фінанси суб’єктів господарювання, державне страхування.

Стан бюджетної системи в Україні визначається виконанням державного бюджету, який складається з доходів та видатків. У 2021 році доходи державного бюджету склали 1300 млрд грн, а видатки – 1524 млрд грн, що призвело до дефіциту в розмірі 224 млрд грн, а у 2022 році 698,7 млрд грн – доходів, 2705,4 млрд грн – видатків та 911,1 млрд грн державного дефіциту бюджету України [6]. Кредитна система в Україні складається з комерційних банків та НБУ, фінансових посередників. Національний банк України забезпечує стабільність грошової системи та контролює грошову політику.

Фінанси спеціальних цільових фондів в Україні використовуються для фінансування конкретних проєктів в галузях, таких як енергетика, транспорт, соціальний захист тощо. Стан фондів залежить від обсягу збору коштів та рішень про їх використання. Фінанси суб’єктів господарювання відображають фінансовий стан підприємств, організацій та інших суб’єктів господарювання. Державне страхування забезпечує соціальний захист населення в разі втрати здоров'я, безробіття та інших ризиків. Фінансування страхової системи здійснюється за рахунок збору страхових внесків від населення та роботодавців.

В свою чергу, основними складовими фінансової політики є: бюджетна політика; податкова політика; грошово-кредитна політика; митна політика; інвестиційна політика та ін.

Поряд з цим слід відзначити, що важливу роль відіграють складові фінансової політики: завданням бюджетної політики є забезпечення стабільності бюджету, зменшення дефіциту бюджету, розподіл бюджетних коштів на пріоритетні напрямки розвитку, такі як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист населення, наука та технології; податкова політика спрямована на забезпечення правового регулювання процесу сплати податків, зниження податкового тягаря на громадян та бізнес і важливим є спрощення податкового законодавства; митна політика спрямована на регулювання зовнішньоекономічних відносин, захист митних інтересів, контроль за переміщенням товарів через кордон, забезпечення митної безпеки та вона сприяє захисту вітчизняного виробника, розвитку внутрішнього ринку, забезпеченню вільної торгівлі з іншими країнами, що є важливим для забезпечення доступу до нових ринків та підвищення конкурентоспроможності [2]; боргова політика направлена на забезпечення контролю за заборгованістю країни і управління боргом, фінансування дефіциту, забезпечення платоспроможності. Україна має значний державний борг, який постійно зростає. Уряд України забезпечує контроль за рівнем боргу та розробляє стратегії для зменшення його впливу на економіку країни [3].

Регулярний аналіз структури доходів державного бюджету є важливим елементом ефективного управління фінансами країни. Загалом, показники структури доходів державного бюджету є важливим індикатором фінансового стану держави, який дає змогу зрозуміти, які галузі потребують більшого фінансування, а також які проблеми можуть виникнути у разі зміни певних фінансових параметрів. Представлення структури податкових надходжень державного бюджету України наведено на рис. 1 та співвідношення податкових і неподаткових надходжень відображено на рис. 2.

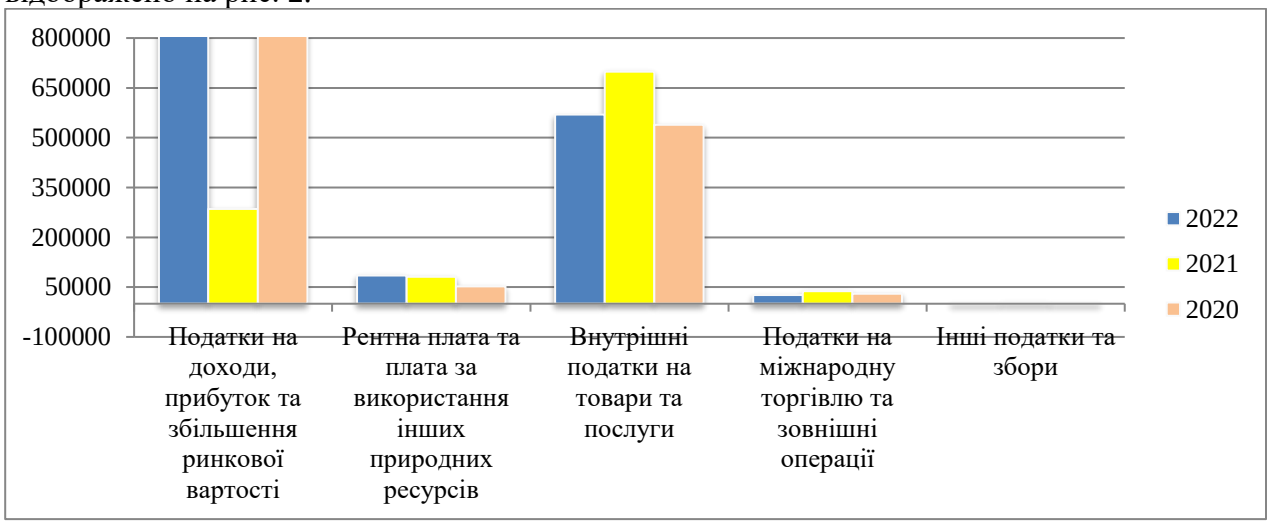

Рисунок 1 – **Доходи державного бюджету України за статтями податкових надходжень, 2020-2022 рр., млн. грн.**

Джерело: складено на основі [6]

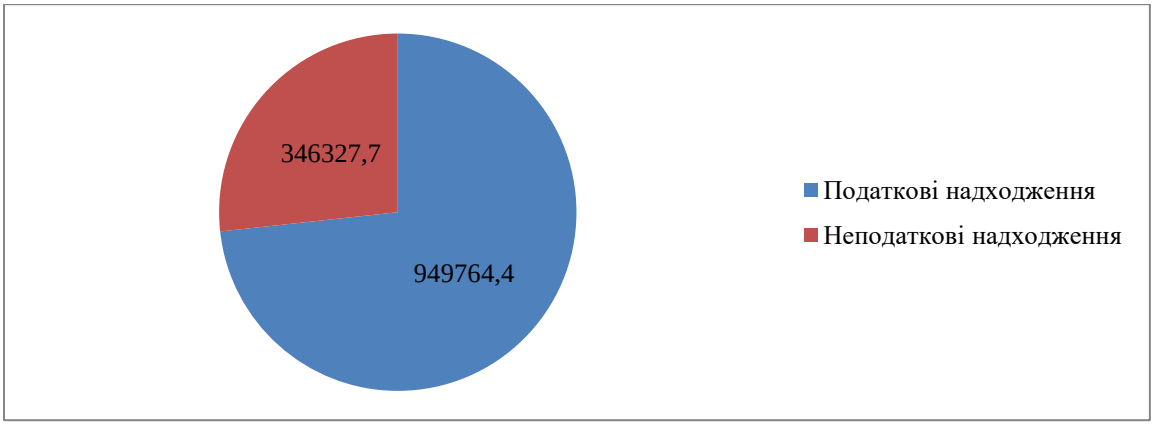

Рисунок 2 – **Співвідношення податкових і неподаткових надходжень до державного бюджету України за 2022 рік, млн. грн.**

Джерело: складено автором на основі [6]

Слід відзначити, що бюджетна, податкова, митна, боргова політика є важливими компонентами фінансової політики України. Відповідно, їх ефективність має великий вплив на розвиток економіки країни та підвищення рівня життя населення. Важливо, щоб уряд України продовжував вдосконалювати ці політики з метою забезпечення максимальної користі для країни та її громадян.

За результатами проведеного дослідження слід відзначити недоліки фінансової системи України: зростання системних ризиків: оптимізація може призвести до зростання системних ризиків, оскільки скорочення кількості банків та інших фінансових установ може збільшити концентрацію ризиків в кількох установах; зменшення доступності фінансових послуг для населення та малого бізнесу, зокрема в сільських та віддалених районах; скорочення кількості банків та інших фінансових установ може призвести до зменшення кількості робочих місць; створення невпевненості серед інвесторів та населення щодо майбутнього фінансового стану країни.

Поряд з цим слід виділити шляхи покращення фінансової системи України: реформа банківської системи, створення сприятливих умов для розвитку конкуренції між банками та удосконалення регулювання банківської діяльності для забезпечення фінансової стабільності [4]; реформа пенсійної системи та підвищення її ефективності шляхом збільшення покриття населення та забезпечення її фінансової стійкості [5]; розвиток кредитних кооперативів як альтернативної форми банківської діяльності, спрямованої на підтримку малого та середнього бізнесу та забезпечення доступу до фінансових послуг для населення [4]; вдосконалення фінансового регулювання шляхом підвищення ефективності регулювання фінансових ринків; створення сприятливих умов для розвитку фондового ринку та збільшення його обсягів; вдосконалення законодавства; раціональний розподіл та використання коштів; контроль за витрачанням бюджетних коштів; зниження податкового тиску на суб’єктів господарювання; контроль за витрачанням бюджетних коштів.

Отже, означені напрямки покращення фінансової системи України мають забезпечити її ефективність та стабільність, яка сприятиме розвитку, конкурентоспроможності економіки та зростанню добробуту населення. Однак, реалізація цих заходів потребує вирішення різноманітних проблем та викликів. Також доцільним є розробка стабілізаційних заходів, здійснення фінансового оздоровлення фінансової системи держави, визначення напрямів інтеграції до європейської фінансової системи.

Список використаних джерел: 1. Фінансова система та її роль у забезпеченні розвитку економіки України: монографія / за заг. ред. В. В. Карцевої. Полтава: ПУЕТ, 2019. 254 с. 2. Державна податкова служба України. URL: https://tax.gov.ua/. 3. Вдовиченко А., Ніколайчук С. Взаємодія фіскальної та монетарної політики в Україні: від домінування до координації. Вокс Україна. 2018. URL: https://voxukraine.org/uk/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi/. 4. Фурсова В. А., Фадєєва І. Г., Гавриш Г. О. Вплив євроінтеграційних процесів на реформування банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-5. 5. Звіт про роботу органів Пенсійного фонду України за І півріччя 2022 року. Пенсійний фонд України. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2022/08/zvit-I-pivr-22.pdf. 6. Економічна статистика. Державні фінанси, податки та публічний сектор. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/.

УДК 330.322

Оніщенко Ю.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.Л. Андронік,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *інвестиційна привабливість, інвестиції, інвестиційна діяльність, національна економіка.*

Рівень розвитку інноваційної діяльності в усіх сферах економіки багато в чому забезпечує економічне зростання держави. Однак, можливість створення, впровадження та застосування інновацій залежить від інвестиційного клімату та інвестиційної діяльності. І для економічного розвитку, інвестиційна активність є необхідною передумовою. Й тому, для України, питання інвестиційної діяльності є важливим останніми роками, й буде актуальним довгі роки, враховуючи ситуацію, що склалася з початком повномасштабної агресії на

Дослідженням інвестиційної діяльності в Україні, а також її зміни з початком повномасштабної війни, займалися такі українські вчені як Свириденко Ю.А, Коваленко Ю.М, Ференс О.М, Данілова А.В, Непран А.В, Козик В.В, Карпіловський Д.Б. та інші.

Інвестиційна діяльність відіграє важливу роль у реалізації державної промислової політики. Вона є важливою ознакою відтворювального процесу, яка сприяє економічному та соціальному розвитку країни, дає можливість проведення структурних реформ, оновлення основного капіталу, впровадження новітніх технологій та ін.

Останніми роками, в Україні, прослідковувалася тенденція до збільшення капітальних інвестицій, і лише у 2020 році відбувся спад. За даними Держстату [1], у 2016 році, розмір капітальних інвестицій склав 359,2 млрд грн, що в 1,3 рази більше, ніж в 2015 році (у тому році капітальні інвестиції склали 273,1 млрд грн). Впродовж 2017 – 2019 рр. також спостерігалося збільшення капітальних інвестицій в країну: у 2017 році вони збільшилися на 25%, і склали 448,5 млрд гривень, у 2018 на 29%, і склали 578,7 млрд грн, а у 2019 на 8 %, і склали 624 млрд грн. Після 2020 року відбувся спад капітальних інвестицій на більше, ніж 30%, і загалом за рік

вони склали 420 млрд грн. В 2021 році обсяг капітальних інвестицій зріс, і становив 528,8 млрд грн (рис. 1) [1].

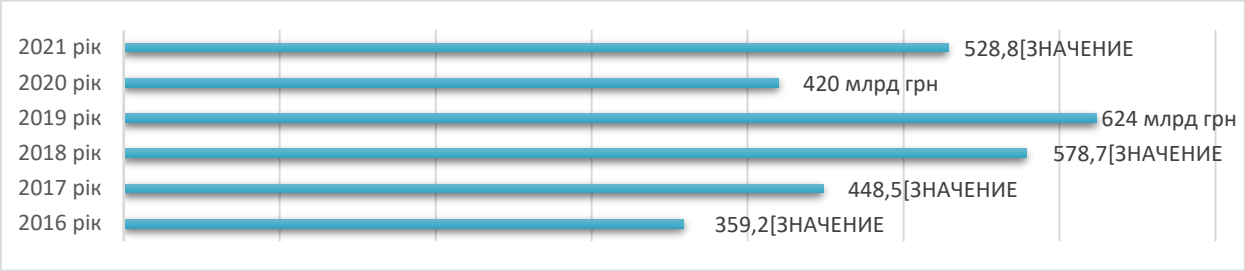

Рисунок 1 – **Кількість капітальних інвестицій в Україну в 2016 – 2021 рр.**

Але в 2022 році, повномасштабна війна стала новим фактором, що впливає на інвестиційну діяльність України. По-перше, сильно погіршився інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України. У першому півріччі 2022 року, він склав всього лише 2,17 бали з 5 можливих, і знизився на 0,66 бали, порівняно з показником піврічної давності. Це найгірший показник з 2013 року, коли цей показник падав до свого рекордного мінімум - 1,81 за часів Євромайдану, а під час активної фази пандемії COVID-19 у 2020 році був 2,5 у першому півріччі, і 2,4 у другому відповідно [5].

Інвестиційний клімат у 2022 році також погіршився. Опитування, яке провела Анна Дерев'янко серед ста директорів українських та міжнародних компаній, показало, що оцінка інвестиційного клімату значно погіршилася. Серед опитуваних, 87% вважають інвестиційний вкрай несприятливим або скоріше несприятливим, 9% вважають нейтральним, і по 2% вважають його досить сприятливим і дуже сприятливим (рис. 2). Порівняно з минулим півріччям, відсоток тих, хто вважає інвестиційний клімат вкрай негативним зріс більше, ніж в 10 разів: з 5% до 53% [5].

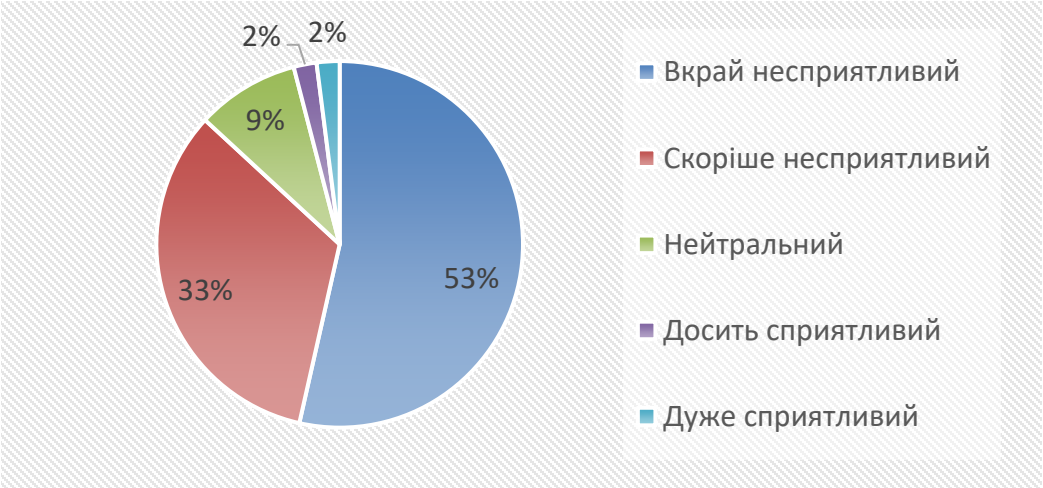

Рисунок 2 – **Оцінка інвестиційного клімату в Україні**

Загалом, оцінка стану інвестиційного клімату, порівняно з минулим півріччям, також змінилася в негативну сторону. 79% респондентів вважають, що інвестиційний клімат погіршився, 17% вважають, що він не змінився, і лише 4% вважають, що покращився. І найбільш фактором впливу, вони вважають саме російську військову агресію, давши йому перше місце в списку причин погіршення інвестиційного клімату. Популярними відповідями також були корупція, слабка судова система, зниження купівельної спроможності та інші [5].

Також, війна вплинула на структуру інвестицій. Однією з найбільш популярних та стабільних форм примноження капіталу останніх років була нерухомість. Однак, широкомасштабна війна змусила інвесторів задуматися чи варто інвестувати кошти в нерухомість. На сьогодні спостерігається падіння продажів нерухомості в усіх регіонах країни: інвестори очікують, коли ситуація стабілізуються. Й загалом в інвестиційній діяльності з нерухомістю прослідкується тенденція: прибуток зменшився, ризик високий [2; 3].

Ще одним сектором, який зазнав негативних наслідків у плані інвестицій – аграрний. На нього покладалися великі надії щодо залучення інвестицій, однак війна несе багато ризиків для сільгоспвиробників. Тому, потрібно очікувати, що національні інвестори в цій галузі спрямовуватимуть ресурси в більшості для збереження наявних підприємств, що функціонують та заходяться на підконтрольній Україні території. Але, позитивом для цієї галузі є те, що інвестиційна діяльність в агросфері швидко відновиться, коли зникнуть ризики, пов'язані з війною [3; 4].

Однак, є галузь, в якій практично не відбулося спаду інвестицій, це IT-сектор. Фахівці IT-команд, які можуть працювати дистанційно, переїхали в безпечні регіони, і завдяки цьому компанії не збавляють обертів, і інвестори охоче вкладають гроші в наші компанії. Незважаючи на ситуацію з повномасштабною війною, у I кв. 2022 року, індустрія IT принесла Україні рекордні 2 млрд долларів, тоді як за відповідний період минулого року було на 500 млн долларів менше [4].

Але війна не може повністю зупинити інвестиційну діяльність, і окрім IT-сектору, є ще варіанти для інвестицій. Непоганим варіантом є депозити. Після початку війни, банківська система продемонструвала себе з гарної сторони. Прекрасна робота НБУ, реформа 2016-2018 років дали змогу банкам практично уникнути стресів на початку війни. І це вказує на те, що шанс втратити свої депозити через те, що банк збанкрутував, небагато [3].

Також, можна інвестувати в землю. Навіть у воєнний час, попит на землю не спадає, і складається враження, що цей актив краще всього приходить перевірку кризою. І як вважає Андрій Усенко, зараз існує прекрасна можливість для інвестиції в українські землі, оскільки після 1 січня 2024 року ціни на неї можуть зрости до 70% [3].

Отже, початок повномасштабної війни з росією мав негативні наслідки також для й для інвестиційної діяльності в країні. Виникнення багатьох ризиків, спричинених війною, погіршили інвестиційну привабливість країни, її інвестиційний клімат, і взагалі зробили одні з найбільш популярних і стабільних форм інвестиційних вкладень невигідними. Однак, незважаючи на складнощі, які спричинила війна, можливості для ведення інвестиційної діяльності залишаються та інвестування в країні продовжується, що показує IT-сектор.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/. 2. Мінфін. У що інвестувати під час війни: акції, криптовалюта, нерухомість. URL: https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/vo-chto-investirovat-vo-vremya-voyny-akcii-kriptovalyuta-nedvizhimost/. 3. Олексій Соболев. Інвестиції під час війни: як змінилися та у що вкладатися. URL: https://lb.ua/blog/oleksii_sobolev/515556_investitsii_pid_chas_viyni_yak.html. 4. Будуй своє. Інвестиції під час війни: тенденції та перспективи. URL: https://buduysvoe.com/publications/investyciyi-pid-chas-viyny-tendenciyi-ta-perspektyvy. 5. Маргарита Кінах. Чи можливі інвестиції під час війни? URL: https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html#:~:text83. 6. Видобора В. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості України в умовах соціально-економічної невизначеності. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*; Одеса. Одеський національний економічний університет. 2018. № 2(254). С. 57-66.

УДК 336

Онопрієнко Ю. Ю., аспірант
Науковий керівник: **С.І. Ткаленко**, д-р екон. наук, професор, професор заступник завідувача кафедри європейської економіки і бізнесу
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ КРАЇН ЄС: РИЗИКИ ТА НАСЛІДКИ

Ключові слова: *модернізація, банківська діяльність, банківська система, банківський ринок, цифрове євро.*

З проявом пандемічного кризи орієнтація банків в країнах ЄС на цифрову діяльність визначалася різними факторами. Так, під час пандемії люди зверталися до банків, щоб продовжувати виконувати рутинні операції, такі як оплата рахунків, купівля їжі та інших продуктів. Цей період спричинив серйозні та швидкі зміни, які змусили банки перейти на цифрові технології, в тому числі в інтерфейсі, щоб клієнти могли скористатися сучасним та надійним цифровим інтерфейсом.

Крім того, розробка програм для інтернет-банкінгу дозволила розробити нові способи оплати, перевага яких полягає в тому, що вони є ефективними способами виконання транзакцій спрощеним способом. Ця прискорена цифровізація буде продовжуватися, тому що звичайні або традиційні банки більш вразливі до раптового падіння кредитної активності, тоді як великі, оцифровані банки здатні краще протистояти цьому[3].

Також поєднуючи інвестиції в технології з іншими нематеріальними ресурсами, такими як КСВ, банки можуть отримати конкурентну перевагу, яка призведе до підвищення продуктивності.

Саме банки повинні рухатися у напрямку цифрової трансформації та прагнути пропонувати доступні, прозорі, прості у використанні послуги за прозорими та зниженими цінами порівняно з традиційними послугами. Клієнти будуть мотивовані до використання цифрових послуг тільки в тому випадку, якщо їм буде запропоновано доступний інтерфейс з підвищеною безпекою, якщо банк виступає для них партнером.

Криза COVID-19 певною мірою показала, що цифрові інвестиції банків принесли свої позитивні наслідки, принаймні з точки зору забезпечення операційної стійкості. Банки зіштовхнулися із серйозними проблемами: більше половини банківських співробітників було відправлено на роботу з дому, а понад 20% відділень закрилися. Операційні моделі банків мали дуже швидко змінитися, щоб врахувати перехід на віддалену роботу та швидке зростання числа клієнтів, які використовують онлайн-банкінг. Це було непросте завдання, але банківська IT-інфраструктура виявилася ефективною – постійна та надійна безперервність обслуговування. Звичайно, в конкурентному середовищі, в якому зараз працюють банки, однієї операційної стійкості недостатньо для виживання у довгостроковій перспективі. Вони також повинні інвестувати в оптимізацію обслуговування клієнтів, які вони пропонують[5].

Отже, криза COVID-19 підкреслила корисність фінансового оцифрування та порушила нові питання, пов'язані з доступом до оцифрованих фінансових інструментів для всіх категорій громадян, наголосивши на необхідності забезпечення безпеки транзакцій та фінансової освіти населення як основних факторів, що сприяють фінансовій цифровізації.

Оскільки модернізація банківської системи країн ЄС продовжує розвиватися, вона змінює банківську галузь у багатьох відношеннях. Цифровізація створює низку ризиків для банків в країнах ЄС, у тому числі[1]:

1. відмова від посередників: коли клієнти обходять банки і звертаються безпосередньо до інших постачальників фінансових послуг, таких як онлайн-кредитори. Це означає, що банки втрачають доходи та клієнтів;

2. посилення конкуренції: на ринку з'являються нові учасники, які надають лише цифрові банківські послуги. Ця зросла конкуренція змушує банки знижувати ціни та пропонувати більш інноваційні продукти та послуги;

3. втрата довіри клієнтів. Зі збільшенням кількості витоків даних та кібератак клієнти все більше усвідомлюють ризики, пов'язані з цифровим банкінгом. Ця втрата довіри може призвести до того, що клієнти взагалі підуть із банків;

4. IT-інфраструктура: банкам потрібна надійна IT-інфраструктура, щоб мати можливість надавати цифрові банківські послуги. Дане впровадження може бути дорогим і завжди є ризик, що щось піде не так, що призведе до збоїв у роботі клієнтів;

5. регуляторний тиск. Банки підлягають строгому регулюванню, що може заважати їм підтримувати темпи змін у цифровому світі.

Один із наслідків модернізації банківської системи в країнах ЄС пов'язаний із структурою банківського ринку. Оскільки клієнти стали більш охоче споживати всі види продуктів в Інтернеті, вони також стали більш відкритими для придбання фінансових послуг у комплекті з послугами, що надаються небанківськими організаціями. Часто ці інші постачальники послуг мають більше інформації для своїх клієнтів, ніж банки[2].

Традиційно банки, як правило, мали ринкову владу завдяки своєму статусу захищених квазідержавних фірм. І ніхто не знав про фінансовий стан та перспективи клієнта краще, ніж його банкір. Банки мали унікальний привілейований доступ до відповідних даних, і це доповнювалося експертним думкою місцевих кредитних фахівців, які часто мали особисті стосунки з потенційними позичальниками. Але все це супроводжувалося високими фіксованими витратами через мережу філій та складні процедури роботи з клієнтами[4].

Жодна з цих переваг не є такою корисною, як раніше. Фіксовані витрати для потенційних учасників ринку нижчі, оскільки філіальні мережі менш важливі. Готовність клієнтів здійснювати свої банківські операції в Інтернеті розширює діапазон варіантів, доступних їм на місцевому рівні, зменшуючи ринкову владу традиційних гравців у встановленні цін. Нові технологічно розвинені гравці значною мірою присвоїли роль банків як зберігачів інформації про клієнтів. Більше того, ці технологічні компанії можуть оцінювати фінансову кредитоспроможність та платоспроможність окремих осіб – навіть без будь-якої фінансової історії. Це означає, що «перевага оператора», яким традиційно користувалися банки, скорочується навіть на їхній основній території розуміння клієнтів[4].

Це залишає банки відкритими для викликів з боку інших гравців ринку, таких як спеціалізовані фінтех-фірми та великі технологічні платформи. Ці платформи дозволяють клієнтам розділяти споживання фінансових послуг та пропонувати їм ширший вибір, окрім звичних банківських назв. При виборі способів оплати або отримання кредиту клієнти мають доступ не лише до банків, а й окремих спеціалізованих провайдерів.

Важливо, що цей діапазон вибору може бути дуже зручно наданий технологічними фірмами, які використовують свій досвід для створення привабливих та простих у використанні клієнтських інтерфейсів.

Ризики для банків, пов'язані зі штучним інтелектом та відмиванням грошей, ще більше посилюються, коли розробка нової цифрової моделі передається на аутсорсинг. Оскільки розгортання AI/ML часто пов'язане з використанням великих наборів даних, взаємозв'язком з третіми сторонами та використанням хмарних технологій, воно також може створити кілька можливих точок кібер-ризику. Крім того, у банків можуть виникнути великі проблеми з керуванням даними, враховуючи більший обсяг, швидкість та різноманітність даних, які

зазвичай використовуються для підтримки моделей AI/ML. Також банки несуть відповідальність та підзвітність за належну комплексну перевірку та нагляд, коли покладаються на сторонніх постачальників послуг.

Список використаних джерел: 1. Hakkarainen, P. (2018), "The digitalisation of banking – supervisory implications", speech at the Lisbon Research Centre on Regulation and Supervision of the Financial Sector Conference, Lisbon, June. 2. Enria, A. (2021), "Digital innovation in the banking sector: pay-offs and perils", speech at the Spanish Banking Association Conference organised by the Latin American Federation of Banks (FELABAN) and the Spanish Banking Association (AEB), September. 3. McKinsey Digital (2020), Europe's digital migration during COVID-19: Getting past the broad trends and averages, July. 4. Hakkarainen, P. (2020), "Technology exposes banks' vulnerabilities", speech at the Institute of International Finance Digital Interchange: The Global Dialogue on Digital Finance, September. 5. Roland Berger (2021), "Is digital transformation picking up momentum in retail banks, and what is the impact of COVID-19?", 4 European Retail Banking Survey, September. 6. Autonomous Research (2021), "Bankosaurus Techs: Running Out of Patience", July.

УДК 336.24

Пантюхіна Т.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.М. Бороденко**, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, м. Київ, Україна

МИТНО-ТАРИФНИЙ МЕХАНІЗМ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *митно-тарифний механізм, митні пільги, сталий розвиток, митний тариф, навколишнє середовище, бізнес.*

В умовах сталого розвитку митно-тарифний механізм повинен стимулювати розвиток національного виробництва, шляхом сприяння збалансованому розвитку економіки, захищаючи вітчизняне виробництво від імпорту дешевих товарів. Також, шляхом встановлення митних перешкод чи пільг, на імпорт товарів, які можуть бути виготовлені і в країні-отримувачі, система може підтримувати місцевих виробників.

Митно-тарифний механізм – це механізм впливу держави на конкурентоспроможність товарів, за допомогою податків та митних зборів під час здійснення експортно-імпортної діяльності, щоб забезпечити захист національних інтересів України та соціально-економічного розвитку вітчизняного підприємництва. [1]

Умовами сталого розвитку передбачено, що в країні повинен розвиватися малий та середній бізнес. Ця сфера тісно пов'язана з митно-тарифним механізмом держави. Цей зв'язок пояснюється тим, що митні ставки та різні режими впливають на вартість потрібної сировини, обладнання та інших інструментів, необхідних для стабільного та впевненого ведення середнього та малого бізнесу. Незначні підвищення або ж затримки у постачанні товарів вже матимуть негативний вплив на справи у бізнесі, та знижувати конкурентоспроможність місцевих виробників.

Способи для підтримки можуть бути різними, наприклад, можна знизити митні пільги на імпортну сировину, або ж взагалі повністю звільнити від мита, якщо це можливо; спростити митні процедури та скоротити різні адміністративні бар'єри; встановити спеціальні режими для

ввозу певних товарів для бізнесу, що може підвищити ефективність та залучити інвестиції у цю сферу; надати фінансову підтримку при вивозі товарів, що сприятиме збільшенню обсягів експорту товарів. Такий механізм допоможе у розвитку цього сектору економіки у контексті сталого розвитку.

Також, одним із важливих пунктів сталого розвитку, є забезпечення рівноваги між соціально-економічними та екологічними інтересами. Митно-тарифний механізм має вагомий вплив на забезпечення цього балансу. Для стимулювання різних екологічних технологій та інновацій у цій сфері, можна встановити митні пільги на ввезені екологічних технологій, які, в свою чергу, зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Щоб зменшити ввезення шкідливих товарів, розглядається варіант встановлення на них мит. Наприклад, встановлення таких мит на продукцію з високим вмістом вуглецю, може сприяти зменшенню забруднення довкілля та збільшенню ефективності використання енергії; на ввезення автомобілів з високими викидами в атмосферу, сповільнюватиме їх ввезення. Можна встановити митні пільги на ввезення технологій та обладнання для виробництва енергії з відновлюваних джерел, а також встановити митні ставки на ввезення енергії з використанням відновлюваних джерел. Це може стимулювати використання відновлюваних джерел енергії та зменшення використання енергії зі шкідливим впливом на довкілля. У свою чергу запровадження митних пільг для країн, які використовують відновлювальні джерела енергії і митних ставок для країн, які не дотримуються основним принципам охорони довкілля та прав людини, буде сприяти міжнародній співпраці та підтримці сталого розвитку. Запропоновані варіанти можуть бути ефективними інструментами для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та досягнення сталого розвитку. Щоб це вдалося, потрібно забезпечити високу якість митного контролю, розробити нові митні пільги та ставки, спрямовані на підтримку сталого розвитку та новітніх технологій, а також сприяти міжнародній співпраці та виконанню міжнародних стандартів щодо охорони довкілля та забезпечення прав людини.

Митно-тарифний механізм може сприяти захисту прав людини, перешкоджаючи імпорту товарів, вироблених із застосуванням експлуататорських трудових практик, таких як дитяча або примусова праця. Накладаючи тарифи на товари, вироблені із застосуванням таких практик, уряди можуть зробити їх менш економічно вигідними для бізнесу, тим самим сприяючи дотриманню справедливих трудових стандартів і захисту прав людини. Крім того, механізм митних тарифів може бути використаний для сприяння соціальній справедливості шляхом встановлення тарифів на товари, вироблені в країнах, які порушують права людини. Це може допомогти чинити тиск на такі країни з метою покращення ситуації з дотриманням прав людини, а також може перешкоджати бізнесу брати участь у торгівлі з ними.

У той же час, митно-тарифний механізм може мати негативний вплив на сталий розвиток. Це проявляється у тих випадках, коли він може використовуватися неефективно або недостатньо враховуватиме різні аспекти. Наприклад, може відбутися надмірне застосування захисних або інших видів мит та бар'єрів. Це в свою чергу призводить до зменшення обсягів міжнародної торгівлі, підвищення цін для внутрішніх та зовнішніх споживачів, зменшення конкурентоспроможності вітчизняних компаній на міжнародній арені. Також, недостатній митний контроль може стати причиною незаконного ввезення відходів та різних небезпечних речовин, якщо не зможе забезпечити свою ефективність.

Для вирішення цих проблем, перш за все, необхідно прискорити процес приведення національного законодавства з тарифного регулювання у відповідність з міжнародними стандартами з метою активізації зовнішньої діяльності. Для захисту національного виробника сировини необхідно розробити довгострокову зовнішньоторговельну стратегію, яка передбачає поступову лібералізацію зовнішньої торгівлі з метою забезпечення оптимального рівня

конкуренції. Важливою вимогою розробки ефективного механізму митно-тарифного регулювання є постійний моніторинг і аналіз наслідків змін ставок митного тарифу [2, ст.19]

Список використаних джерел: 1. Литвинова Є. В. Поняття та функції митно-тарифного механізму в умовах сталого розвитку / Литвинова Є. В. // Проблеми системного підходу в економіці. 2021. №6 (86). Ст. 69-73 URL: https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-6-10 (дата звернення 03.04.2023). 2. Наукові теорії сьогодення та перспективи розвитку наукової думки: матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 1), 11 жовтня, 2019 рік. Київ, Україна: МЦНД. 2019. Ст. 18-19 URL: https://ojs.ukrlogos.in.ua/files/journals/4/issues/20/public/20-49-PB.pdf#page=19 (дата звернення: 03.04.2023)

УДК 657

Перетятько Ю.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування

Національний університет “Чернігівська політехніка”, м. Чернігів, Україна

ПРОГРАМНІ ПРОДУКТИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

Ключові слова: *електронний документ, електронний документообіг, програмні продукти, автоматизація документообігу*

Законом України “Про електронний документообіг” передбачена можливість організації документообігу в електронному вигляді. Згідно ст. 9 [1] електронний документообіг - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [1].

Електронний документообіг реалізується за допомогою програмних продуктів для обміну документів. В сучасних умовах господарювання на ІТ-ринку існує досить велика пропозиція таких програм або хмарних технологій: BAS Документообіг КОРП, “СОТА”, FREDO ДокМен, M.E.Doc.Бізнес тощо

BAS Документообіг КОРП призначений для внутрішнього обміну документів підприємства. Існує можливість реєстрації вхідних та вихідних документів. Ведеться облік договорів від його створення до розірвання. Передбачена можливість завантаження вхідних, вихідних, внутрішніх документів і файлів зі сканерів будь-яких типів, що підтримують інтерфейс TWAIN. Сканування здійснюється у формати jpg, pdf та tif. Вартість продукту 75600 грн [2].

Flydoc – модуль для електронного документообігу із контрагентами із облікової системи 1С (BAS бухгалтерія). Основними можливостями модуля є: відправка та отримання будь-яких документів із системи, підписання документів, контроль заповнення електронного документу, реєстрація податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладний. На офіційному сайті Flydoc розміщенні матеріали для технічної підтримки користувачів: відео уроки, інструкції, керівництво користувача. Вартість модуля для ФОП складає 3000 грн на рік, для юридичної особи – 6000 грн на рік [3]. Існує можливість замовити демоверсію.

“СОТА” [4] – онлайн сервіс, який поєднує електронний документообіг та електронну звітність. Обмін документів із контрагентами та державними органами реалізується у СОТА Enterprise. Користувач може обрати для себе один із модулів (або всі) [4]:

“Звітність” – призначений для подання звітності до Державної фіскальної служби, Державної служби статистики, Пенсійного фонду, Державної казначейської служби, соціальних фондів. Вартість модулю: для ФОП – 502 грн на рік, єдиний податок – 1452 грн на рік, загальна система 2502 грн на рік.

“Облік ПДВ” - призначений для реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування (реєстрація ПН/РК в ЄРПН, імпорт податкових накладних, обмін документів між контрагентами). Вартість модулю – 1252 грн на рік

“Акциз” - призначений для виробників та реалізаторів підакцизних товарів – спирту етилового і пального (створення акцизних накладних та розрахунків коригувань, створення та реєстрація ТТН на спирт та алкоголь та їх обмін між контрагентами, реєстрація ліцензій на спирт, алкоголь та тютюн). Вартість модулю – 4002 грн на рік

В СОТА є можливість придбати окремий модуль “ЕДО” (електронний документообіг). Вартість 2 грн за один документ.

Сервіс FREDO ДокМен – це сервіс для користувачів систем автоматизації бізнесу (BAS, UA-Бюджет) для обміну електронними документами із контрагентами.

Сервіс FREDO ДокМен надає такі можливості:

- створення первинних документів за існуючими шаблонам безпосередньо в програмі FREDO;
- вивантаження рахунків, актів виконаних робіт і товарних накладних з типових конфігурацій систем автоматизації бізнесу в сервіс FREDO ДокМен натисканням однієї кнопки без використання проміжних файлів і додаткових обробок (пряма інтеграція);
- підписання, шифрування і надсилання документів контрагентам-користувачам, які використовують сервіс FREDO ДокМен, а також програми M.E.Doc, Сота, FlyDoc по прямому з'єднанню або за поштовим з'єднанням через платформу ПТАХ, або засобами електронної пошти;
- отримання від своїх контрагентів, які використовують сервіс FREDO ДокМен або програми M.E.Doc, Сота, FlyDoc, електронних документів;
- завантаження з сервісу FREDO ДокМен в типові конфігурації систем автоматизації бізнесу рахунків, актів виконаних робіт і товарних накладних натисканням однієї кнопки без використання проміжних файлів і додаткових обробок (пряма інтеграція);
- пакетна робота з документами;
- робота з кваліфікованими електронними підписами (КЕП) всіх основних акредитованих центрів сертифікації ключів (АЦСК), в тому числі і з безкоштовними КЕП від Державної Податкової Служби України;
- наявність модулів "Довільне Підписання" і "Універсальний документ" – можливість імпорту в програму файлів будь-якого формату для підписання КЕП та відправлення на довільні електронні адреси або підписання та шифрування файлів будь-якого формату і відправлення їх контрагентам, які використовують FREDO ДокМен, M.E.Doc, Сота, FlyDoc [5].

Цінова політика різноманітна: доступ до онлайн-сервісу електронного документообігу складає 99 грн на місяць, Доступ до онлайн-сервісів пакету "Бухгалтерський" з електронного документообігу (FREDO ДокМен), здачі електронної звітності (FREDO Звіт) та розширення функціоналу програмної продукції (для юридичних осіб) – 7080 грн на рік, Доступ до онлайн-сервісів здачі електронної звітності (FREDO Звіт) та електронного документообігу (FREDO ДокМен), оновлення програмної продукції (для юридичних осіб і ФОП на загальній системі оподаткування) – 3600 грн на рік [5].

У компанії Medoc є модуль M.E.Doc.Бізнес [6], який призначений для обміну будь-якими документами із контрагентами. Вартість такого модуля складає 1620 грн на рік [6]. Існує можливість обміну 10 документами у демо-режимі. Модуль інтегрується з будь-якою обліковою системою або CRM і дозволяє масове завантаження та вивантаження документів.

Віддаючи перевагу будь-якому програмному продукту для організації електронного документообігу користувач має врахувати:

- інтеграцію модуля (програми) із встановленою обліковою системою або CRM на підприємстві;
- популярність програмного продукту електронного документообігу;
- широту підтримки КЕП (електронних цифрових підписів);
- можливість користуватися шаблонами та створення власних документів;
- доступ до системи: комп'ютерна програма або хмарна технологія;
- ціновий сегмент;
- технічна підтримка.

Перелік використаної літератури: 1. "Про електронний документообіг" : Закон України від 22.05.2003 № 851. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення 14.03.2023). 2. BAS Документообіг КОРП. URL: https://www.softcom.ua/ua/bas/programs/bas-dokumentoobig-korp/ 3. Flydoc. URL: https://flydoc.ua/uk#demo 4. COTA. URL: https://sota-buh.com.ua/ 5. FREDO ДокМен. URL: https://fredo.com.ua/service/servis-fredo-dokmen/opis.html 6. M.E.Doc.Бізнес. URL: https://medoc.ua/elektronniy_dokumentoobig

УДК 339.1

Писаренко Н. В., канд. екон. наук, доцент кафедри спеціальних туристичних дисциплін Академії праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Ключові слова: *маркетинг, туризм, туристична галузь, стратегія маркетингу, туристичний продукт, планування.*

В сучасних умовах господарювання маркетинг набуває все більшої актуальності. Маркетинг характеризується переважно, як процес, в результаті якого здійснюється розробка та передача у користування людей товарів, послуги, які покликані забезпечити бажаний рівень життя. Туризм відносять до сфери послуг, а також характеризують його одним із найбільш динамічніших галузей економіки, в якій маркетинг посідає одне із ключових місць. Туристична галузь має найбільший вплив на розвиток економічних, політичних, соціальних, культурних відносин на міжнародній арені, одночасно регулюючи міжособистісні стосунки, його визначають змістом і манерою життя мільйонів людей.

Маркетинг послуг в туристичній галузі доцільно описати у вигляді комплексу заходів, які пов'язані із визначенням і розробкою туристичного продукту, а також його просуванням відповідно до психологічних та соціальних факторів, які необхідно враховувати для задоволення потреб індивідуумів і груп людей у відпочинку, розвагах за допомогою надання їм житла, транспортних засобів, харчування, організації дозвілля тощо. Маркетинг у туристичній галузі є системою вивчення туристичного ринку, всебічного впливу на покупця, його запити з

метою надання максимальної якості туристичному продукту і одержання прибутку туристичною фірмою [1, с. 221].

Туризм є однією з найбільш стрімко зростаючих галузей у світі. Великий туристично-рекреаційний потенціал України знаменується низьким рівнем соціально-економічного розвитку, деякі регіони країни залишаються покинутими, депресивними, з низьким рівнем ділової активності, але мають значне культурно-історичне та природне значення. Сприяння індустрії туризму в містах та селах повинно розглядатися як інструмент підвищення рівня зайнятості населення, зменшення трудової міграції, відтоку молоді, збільшення ділової активності, поліпшення фінансових показників підприємств, формування позитивного іміджу туриста.

Туристична галузь у відповідності зі своїми основними характеристиками не має принципових відмінностей від інших форм надання послуг, а також господарської діяльності в цілому. А отже, ключові положення сучасного маркетингу доцільно використовувати і в діяльності підприємств туристичної галузі.

Ключовим завданням стратегії вважається переведення організації з теперішнього стану в майбутній, що більш вигідний [2, с. 214].

Стратегія маркетингу на підприємстві туристичної галузі позиціонується як функціональна стратегія та виступає незмінною складовою основної стратегії діяльності підприємства. Стратегії маркетингу класифікують за наступними видами [3]:

- базові стратегії, які ґрунтуються на визначених конкурентних перевагах підприємства;
- глобальні стратегії маркетингу, описують принципові позиції відносно визначення пріоритетного напряму розвитку підприємства;
- стратегії зростання, які характеризують шляхи збільшення розвитку підприємства туристичної галузі.

Стратегії маркетингу ще класифікують за різноманітними ознаками. Отже, в залежності від методу обрання цільового ринку визначаються стратегії, які дають змогу охарактеризувати, які товари та для яких сегментів ринку буде працювати підприємство. Залежно від ступеня сегментування ринку обираються стратегії вибору комплексу маркетингових засобів (маркетинг-міксу) для певних сегментів споживачів [4, с. 92].

Сутність стратегії маркетингу як фактору підвищення ефективності туристичної галузі полягає у встановленні продуктів та ринків, насамперед отримання стійких конкурентних переваг за допомогою чіткої координації дій підприємств туристичної галузі.

Реалізація стратегії маркетингу в туристичній галузі вимагає чіткої диференціації і позиціонування туристичних послуг за якістю та ціною (цінністю) туристичного продукту. Кожен вид туристичного продукту має певну собівартість – яка визначається статистичним шляхом та характеризується чітко окресленими ознаками

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що головною проблематикою в забезпеченні ефективності туристичної галузі країни виступає:

- важка політична та економічна ситуація в країні;
- відсутність дієвої системи заходів для просування вітчизняного туристичного продукту на світовий ринок;
- відсутність стратегічного планування;
- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури та її невідповідність світовим стандартам;
- не достатньо розроблений механізм стимулювання розвитку туристичної галузі на державному рівні;
- не відповідність транспортної системи вимогам закордонних і вітчизняних туристів.

Незважаючи на значний потенціал, туристична галузь України вирізняється сукупністю проблем, термінове розв'язання яких сприятиме підвищенню ефективності туристичної галузі, а застосування стратегій маркетингу виступатиме ефективним фактором її підвищення.

Таким чином, досліджуючи перспективні шляхи розвитку туристичної галузі України, а також фактори підвищення її ефективності, в першу чергу наголосимо на тому, що туризм в сучасному розумінні виступає сферою економіки і життя суспільства, котра поєднує в собі майже всі галузі національного господарства. Формування дієвих стратегій маркетингу які врахують невизначеність зовнішнього середовища має ґрунтуватися на розробці та запровадженні системи стратегій розвитку і функціонування туристичної галузі в цілому та туристичних підприємств зокрема. Стратегія маркетингу є фундаментальною стосовно розробки, запровадження та використання в процесі стратегічного управління підприємствами туристичної галузі, в таких умовах вона найбільше відповідає державній економічній політиці й одночасно забезпечує комерційним структурам необхідну ефективність, рентабельність і матеріальну зацікавленість у результатах праці. Використання стратегій маркетингу як фактору підвищення ефективності туристичної галузі є надзвичайно актуальним, та потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел: 1. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг. К.: Знання, 2011. 351 с. 2. Мельник Д.Л. Маркетингова стратегія підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2009. № 3.С. 213-219. 3. Тематичний модуль «Розробка маркетингової стратегії». URL: www.management.com. ua/marketing. 4. Азарян О. А. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг: [монографія] / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова, О. А. Іщенко, Г. О. Ворошилова. Донецьк : Дон ДУЕТ, 2005. 135 с.

УДК 311.17+332.1

Повна С.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та державного управління

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *сталий розвиток, статистичний аналіз, рейтинг регіонів, групування регіонів*

Концепція сталого розвитку передбачає врахування таких трьох аспектів, як економіка, соціальний напрям та екологія. Актуальність даної концепції визначається тим, що важливими для розвитку суспільства є не лише економічні показники, але і якість життя, і чистота довкілля. Тому для статистичного аналізу регіонів з точки зору концепції сталого розвитку було обрано по одному показнику за кожним аспектом. Так, для відображення стану економічного розвитку ми обрали показник валового регіонального продукту (ВРП) на одну особу у фактичних цінах; для відображення стану соціального розвитку – зайнятість населення у віці 15-70 років, оскільки саме зайнятість дозволяє людині відчувати себе частиною суспільства і бути господарем своєї долі; для відображення екологічного стану – викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря (табл.1).

Відзначені показники ми обробили за допомогою операцій статистичного аналізу, а саме рейтингування та групування. Для рейтингування регіонів для кожного з показників ми обрали базове значення (для стимуляторів, а саме зайнятості населення та ВРП на одну особу у фактичних цінах, був обраний найбільший показник; а для дестимулятора, тобто викидів забруднюючих речовин – мінімальне). Надалі було знайдено відносні значення за кожним показником шляхом поділу значення показника по регіону на базове значення, для дестимулятора дріб був обернений.

Таблиця 1 – **Статистичний аналіз регіонів, відносні показники**

Регіони	*Зайнятість населення у віці 15-70 років у 2021р., %*	*ВРП на 1 особу у фактичних цінах у 2020 р., грн.*	*Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис.т, 2021 р.*	*Середнє арифметичне*	*Середньозважена*	*Рейтинг регіонів, місце*
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Вінницька	0,903	0,258	0,021	0,394	0,525	10
Волинська	0,787	0,220	0,304	0,437	0,484	18
Дніпропетровська	0,940	0,369	0,003	0,437	0,589	3
Донецька	0,794	0,146	0,002	0,314	0,423	22
Житомирська	0,890	0,222	0,143	0,418	0,515	12
Закарпатська	0,857	0,145	0,607	0,536	0,512	13
Запорізька	0,906	0,291	0,011	0,403	0,540	7
Івано-Франківська	0,873	0,194	0,010	0,359	0,481	19
Київська	0,922	0,397	0,029	0,449	0,596	2
Кіровоградська	0,854	0,237	0,153	0,415	0,506	15
Луганська	0,904	0,059	0,048	0,337	0,438	21
Львівська	0,906	0,276	0,023	0,401	0,534	8
Миколаївська	0,916	0,253	0,139	0,436	0,540	7
Одеська	0,917	0,271	0,047	0,412	0,540	7
Полтавська	0,877	0,399	0,032	0,436	0,577	4
Рівненська	0,893	0,183	0,181	0,419	0,502	17
Сумська	0,906	0,222	0,093	0,407	0,517	11
Тернопільська	0,825	0,177	0,205	0,402	0,471	20
Харківська	0,963	0,285	0,023	0,423	0,564	6
Херсонська	0,914	0,196	0,099	0,403	0,509	14
Хмельницька	0,877	0,225	0,081	0,394	0,504	16
Черкаська	0,909	0,268	0,036	0,404	0,533	9
Чернівецька	0,903	0,146	1,000	0,683	0,572	5
Чернігівська	0,901	0,250	0,074	0,408	0,525	10
Київ	1,000	1,000	0,044	0,681	0,904	1

Джерело: розраховано автором за [1, с.53, 168, 195]

Для економічного і соціального напрямів найкраще значення мало м.Київ, для екологічного напряму – Чернівецька область. З'ясувалося, що Чернівецька область настільки екологічно чиста, що при наданні усім показникам рівної ваги, тобто знаходженні середньої арифметичної, Чернівецька область мала б перше місце у рейтингу, незважаючи на дуже низький показник економічного розвитку.

Тому для подальших розрахунків та аналізу ми змінили вагу показників і надали економічному напряму вагу 0,45; соціальному напряму – теж 0,45; екологічному напряму – 0,1. Рейтинги регіонів виставлені від найбільшого до найменшого значення за середньозваженим показником, що враховує вказані ваги кожного показника.

Також проведене групування регіонів за середньозваженим показником (табл.2), для розрахунку рівних інтервалів не було враховано показник м.Київа, оскільки його середньозважене значення суттєво перевищує значення будь-якої області, це б спотворило результати групування регіонів.

Таблиця 2 – **Групування регіонів (при зменшеній вазі екологічного показника)**

Назва групи	*Межі інтервалу*	*Регіони*
Лідери	Більше 0,543	м. Київ, Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Харківська, Чернівецька
Наслідувачі	0,503 – 0,543	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Середні	0,463 – 0,503	Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська
Аутсайдери	0,423 – 0,463	Донецька, Луганська

Отже, позиція у рейтингу кожного регіону сильно залежить від вагових коефіцієнтів, які надані показникам за кожною складовою сталого розвитку. При рівній вазі кожного показника трійку лідерів складають Чернівецька область, м.Київ та Закарпатська область. Якщо зменшити вагу екологічного показника, то серед трійки лідерів є м.Київ (із суттєвою перевагою над усіма іншими регіонами), а також Київська та Дніпропетровська області. Чернігівська область знаходиться на десятому серед двадцяти двох місць, серед групи регіонів-наслідувачів.

Список використаних джерел: 1. Статистичний щорічник України за 2021 рік / за ред. Вернера І.Є. Державна служба статистики України, 2022, 447 с.

УДК: 330.34.014.2

Поліщук В.О., аспірант кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Науковий керівник: **М.І. Звєряков**, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

НОВА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ЯК МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *нова індустріалізація, промисловість, промислова політика, економічний розвиток.*

Нова індустріалізація як основа науково-технічного прогресу, сталого розвитку, вирішення соціальних та екологічних проблем сьогодні офіційно стає пріоритетом в усьому світі. У вересні 2015 р. міжнародне співтовариство на форумі сталого промислового розвитку у Відні визначило як головну довгострокову мету розвитку – «створення стійкої інфраструктури, заохочення інклюзивної та стійкої індустріалізації і стимулювання інновацій» [1]. Ця мета сприятиме

спрямуванню мандату ЮНІДО на загальний стійкий промисловий розвиток і закріплює його центральну роль на порядку денному до 2030 року.

Сучасна світова промисловість має складну структуру (виробничі, наукові та проектні підрозділи, сферу послуг, розвинену інфраструктуру, тощо), елементи якої перебувають у взаємозв'язку з природним середовищем, соціальною сферою, суспільно-політичними організаціями та формуються під впливом як територіального, так і галузевого поділу праці. Промисловість як виробничий сектор відіграє важливу макроекономічну роль в економіці країн, будучи її базисом центром. На сектор промисловості припадає значна частка доданої вартості (близько 15%) і робочих місць (14%) [1, с. 23]. Ефект мультиплікатора загалом у промисловості вищий, ніж у інших секторах. Промисловість формує важливі фактори зростання: розвиває НДДКР, має високий рівень продуктивності та створює доданої вартості на 15% більше, ніж в інших секторах. Проте, коли частка промисловості у доданій вартості збільшується на 1%, сукупна продуктивність чинників виробництва підвищується загалом на 0,28% [1, с. 24]. Незважаючи на величезний потенціал, виробничий сектор відчуває тиск через посилення науково-технологічної конкурентоспроможності та зростання конкуренції з боку ринків, що розвиваються, зростання актуальності послуг і зміщення світового попиту від товарів до послуг, скорочення робочих місць із низькою кваліфікацією та дефіциту професій високої кваліфікації. Загалом, позитивно впливаючи на макроекономічні чинники національних економік, індустріалізація сприяє підвищенню соціально-економічного добробуту країн, забезпечуючи їх стійке зростання та вирішення глобальних демографічних, екологічних, ресурсних та інших проблем. Нова індустріалізація передбачає формування особливої промислової політики, адекватної сучасним світовим викликам та тенденціям, що сформувалися за останні десятиліття під впливом глобалізації [2, с. 17].

По-перше, у наукових та практичних колах змінилися погляди на те, що розуміється під промисловістю, промисловою політикою, державною підтримкою, на те, якими мають бути цілі промислової політики, концепції, стратегії та інструменти їх реалізації. Абсолютно новим трендом світової економіки стає зростання обсягу наданих промислових послуг і, як наслідок, значення послуг, що зростає в цілому, а також їх інтеграція з промисловістю. Частка сектора послуг у загальному обсязі доданої вартості та зайнятості постійно зростає. Концепція промисловості, яка раніше включала лише виробничі компанії значно розширила свої рамки за рахунок обліку послуг, які промисловість сама виробляє і споживає. У зв'язку з цим, діяльність до і після виробництва, така як інновації, виробництво дизайну, логістика, дистрибуція, маркетинг та ін., може генерувати більшу додану вартість, ніж саме виготовлення промислового продукту.

По-друге, зросла актуальність формування та реалізації масштабних інвестиційних проектів НДДКР та національних проектів індустріалізації, особливо для країн, що прагнуть суверенітету і прогресу. Сучасна фінансова система здатна забезпечувати великі високотехнологічні інвестиційні проекти. Як наслідок, нова промислова політика може тепер використовувати поряд із секторальним підходом більш загальний горизонтальний підхід, аналізуючи діяльність економіки в цілому та визначаючи, які потрібні втручання.

По-третє, акценти промислової політики у розвинених країнах, а також в ряді країн, що розвиваються, змістилися на підтримку креативного людського капіталу та підготовку високопрофесійних працівників, розширення масштабів цифрової економіки, сучасних інформаційних технологій, наукової та промислової інфраструктури і проривних високих технологій.

Для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою важливо, щоб індустріалізація носила випереджальний характер, зберігаючи високі стійкі темпи розвитку протягом кількох десятиліть. Для цього вона має відповідати певним вимогам. Щоб наздоганяти та переганяти, потрібно постійно розвивати нові галузі промисловості та коригувати структуру ринку праці, допомагаючи робітникам отримувати нові кваліфікації та переходити на більш прогресивні

виробництва. В основі стратегії розвитку має бути зміцнення середнього класу, що можливе при більш справедливому розподілі доходів. До фундаментальних факторів зростання потенціалу економіки можна віднести покращення якості людського капіталу, управління, динамічне зростання промисловості та промислового експорту. Майже всі економіки, які досягли успіхів в індустріалізації, тривалий час (три десятиліття поспіль) утримували високі темпи зростання – не нижче 4,5% на рік [3, с. 48].

Важливою особливістю промисловості є виробництво засобів виробництва та їх розширене відтворення на вищому науково-технічному, технологічному та організаційному рівнях, що покращує функціональність цих засобів та забезпечує економію трудових і матеріальних ресурсів. Сучасному промисловому виробництву притаманний циклічний процес розширеного відтворення, заснований на безперервному оновленні інновацій та технологій. Логічно стверджувати, що з кожним циклом має бути узгоджена і промислова політика, яку необхідно формувати з певним випередженням. Стійкий процес індустріалізації може бути досягнутий лише при забезпеченні випереджаючого відтворення промислової політики та пов'язаних з нею факторів, таких як: людський капітал та його здатність давати практичний результат; науково-технологічна виробнича база, якість та технологічність засобів виробництва та предметів праці; технічна та енергетична озброєність праці, інфраструктура і соціальна сфера.

Таким чином, промислова політика в умовах нової індустріалізації трансформується відповідно до виробничих та технологічних змін, що відбуваються у світовій економіці. З циклом промислової політики вимагають узгодження проекти її існування, які також мають формуватися з випередженням. У зв'язку з цим, правомірно наголосити на відтворенні промислової політики, як процесу, адекватного цілям розвитку промисловості та економіки в цілому. Ресурсну основу промислової політики при цьому формує держава, спираючись на суспільство, бізнес та міжнародну підтримку.

Список використаних джерел: 1. Задоя, А. «Нова індустріалізація» в стратегії випереджаючого переслідування.» *Теоретичні та прикладні питання економіки.* 2020. Вип. 27. С. 21-29. URL: http://surl.li/exbsr (дата звернення 24.03.2023 р.). 2. Збаразська Л. О. Неоіндустріалізація в Україні: концепт національної моделі. *Економіка промисловості.* 2016. № 3. С. 5-32. URL: http://surl.li/exccp (дата звернення 26.03.2023 р.). 3. Бондарець М. В. Еволюція концепцій неоіндустріалізації транзитивних країн. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2021. №. 4. С. 46-49. URL: http://surl.li/exciq (дата звернення 26.03.2023 р.).

УДК: 330.3

Поснова Т.В., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної політики
Теліщук М.М., старший викладач кафедри економічної політики
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Ключові слова: *креативна економіка, креативна індустрія, регіональний розвиток, післявоєнне відновлення.*

Термін «креативна економіка» вперше ввів у 2001 році британський письменник і медіакерівник Джон Хокінс, член Консультативної ради креативної економіки ООН, у своїй книзі «Креативна економіка: як люди заробляють гроші на ідеях», визначивши її як сукупність

видів економічної діяльності, що базуються на знаннях, творчості, інтелекті, технологіях та інноваціях, які мають високий потенціал прибутковості та створення робочих місць. За його словами, у ній створюються ідеї, а не просто звичайні речі. На його думку, воно створює ідеї, а не просто звичайні речі [1]. Креативна економіка охоплює креативні індустрії, такі як, сфери реклами, музики, кіно, IT, наукові дослідження та розробки, освіта, мода, туризм, сервіс, виробництво креативної продукції.

В Україні до повномаштабного вторгнення росії даний сектор оцінювався в 4% ВВП (уся креативна економіка – 7,5% ВВП). Зайнятість оцінювалась в 350 тис. Це одна з небагатьох галузей економіки, де за останні роки зросла кількість працівників. Водночас розвиток креативної економіки також демонструє очевидні відмінності. Аутсорсинг IT-сектору (ігри, мобільні та комп'ютерні додатки, програми) забезпечив найбільшу частку доданої вартості та зростання зайнятості.

Загальна кількість платників податку в українському секторі креативних індустрій у I кварталі 2022 року зменшилася на 60% порівняно з першим кварталом 2021 року (без урахування фізичних осіб-підприємців на загальній системі оподаткування, інформацію за цей квартал ДПС не надала). Кількість платників податків у I кварталі 2021 року становила 205 378, зменшившись за рік до 82 641 [2].

За галузями IT сплатили найбільше податків (фіксований податок 82%, ПДВ 62%, податок на прибуток 54%, податок на прибуток 73%), тоді як реклама сплатила ПДВ (45%, IT 25%). Найбільшими платниками податків є IT, реклама, кіно та архітектура, але між лідерами решти секторів є великі розриви. Ці чотири основні сектори сплачують понад 90% податкових надходжень. Податкові надходження зменшуються у видавничій справі, відділах продуктивності, архітектурі, кіно та інших секторах. Таким чином, незважаючи на загальне збільшення рівня податкових надходжень у креативних галузях, це зростання було нерівномірним і зумовлене значною часткою IT у структурі креативної індустрії.

Наразі в Україні найбільш сприятливим середовищем для розвитку креативних індустрій країни є IT-сектор, де клієнтами виступають переважно іноземні інвестори. В IT-індустрії домінує самозайнятість і неформальна зайнятість, високий рівень оплати праці, комфортні умови праці, гнучкий графік роботи [3]. Проблема розвитку IT-сектору є одним з ключових завдань у процесі забезпечення зростання креативних індустрій, внесок яких можна оцінити за їхньою часткою у ВВП, формуванням доданої вартості, кількістю робочих місць, обсягом експортного потенціалу та надходженням валюти в країну [4].

Варто відзначити, що після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну багато українських IT-фахівців переїхали в інші регіони країни. Так, 46% українських IT-фахівців переїхали у безпечніше місце саме в Україні, а саме: найчастіше переїжджали IT-фахівці з Харкова (87%) та Чернігова (89%), а також із Києва (80%). Дещо рідше фахівці виїжджали із Сум — лише 56% поїхали з міста після початку війни. Близько половини спеціалістів залишили Одесу, Миколаїв, Херсон, Запоріжжя. З Дніпра після початку війни виїхало лише 38% IT-фахівців. Найчастіше українські IT-фахівці переїжджали до Львівщини. У цей регіон релокувалось 11% усіх опитаних айтішників або 23% фахівців, які переїхали в межах України. Також IT-фахівці переїжджали на Закарпаття (9%) та до Івано-Франківської області (6%). За кордон виїхало 14% працівників української IT-сфери. Серед інших країн лідером є Польща, куди переїхало 35% українських IT-фахівців, які виїхали за кордон. На другому місці для релокації знаходиться Німеччина — 10% [5].

В рамках Плану відновлення для креативних індустрій визначено ключові питання спричинені війною, які необхідно вирішити, зокрема: 37% зайнятих у креативних індустріях втратили роботу або не отримують зарплати під час війни; 39% креативних компаній вимушено зменшили або втратили замовлення та продажі; чверть креативних компаній втратили понад

90% своїх продажів; 20% представників креативної індустрії виїхали з країни через війну; щодо існуючих державних заходів підтримки бізнесу, то 37% креативних підприємців зазначили, що їхній бізнес не відповідає умовам програми (КВЕД, регіон, організаційно-правова форма тощо), а ще 28% — програма не вирішує проблем компанії та не відповідає її потребам; внаслідок заборони або обмеження, накладеного органами державної влади на користування приватним майном було скорочено державні витрати на Український культурний фонд та Український інститут книги [6].

Безумовно відновлення креативної економіки в регіонах є дуже важливим для підтримки та наближення України до перемоги. Тому, умовах повномасштабної воєнної ситуації на безпечніших територіях, як-от Івано-Франківська чи Чернівецька області, важливо відновлювати роботу на закритих підприємствах і відкривати нові виробництва, таким чином надавати нові робочі місця. Для цього потрібно об'єднати людські, технічні, фінансові та організаційні ресурси. Так, наприклад, діяльність органів місцевого самоврядування територіальних громад в умовах повномасштабної російської агресії та надання допомоги менш постраждалими від війни територіями більш постраждалим продемонстрували ефективність політики децентралізації та регіонального розвитку.

Якщо країна братиме участь у відбудові креативної економіки, креативна економіка може допомогти відновити країну і навіть стати рушійною силою цього процесу. Крім того, представники креативної індустрії можуть створювати нові креативні території. Адже, стійкість і креативність України вражають світ. Використання нашого інтелекту та креативності для створення якісних продуктів - це, безперечно, те, що ми вміємо найкраще. і, на думку експертів, майбутнє нашої цивілізації саме за креативною індустрією, тож, незважаючи на складну ситуацію, Україна все ще має шанс переосмислити себе та бути в авангарді глобального розвитку.

Отже, розвиток креативної економіки в регіонах має багато переваг для самої економіки. По-перше, це прискорить уже активну цифрову трансформацію в Україні та зробить процес більш прозорим на всіх рівнях. І що не менш важливо, це допоможе повернути українців, які вимушено залишили країну, і забезпечити їх високооплачуваною роботою. Талановиті люди зможуть реалізувати свій потенціал в Україні та заробляти на своєму розумі та креативності, не шукаючи кращого життя деінде. Зокрема, це стане можливим завдяки більшій зосередженості на експорті креативних продуктів. А це, у свою чергу, може збільшити впізнаваність України на світовому ринку та потоку інвестицій в країну.

Список використаних джерел: 1. Howkins J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. London: Allen Lane, 2001. 288p. 2. Податкові надходження у сфері креативних індустрій в Україні: І квартал 2022 vs І квартал 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1XM6XO2zZMbiPhdUCuCUcOpUg13jEVbYh/view 3. Креативна економіка: нова економічна епоха XXI ст. URL: https://creativeeconomy.center/wp-content/uploads/2021/12/2_5332503104040474153.pdf 4. Поснова Т.В., Терещенко Г.М. Розвиток ІТ-освіти як чинник формування креативного людського капіталу. *Освітня аналітика України*. 2021. Вип. 3. С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2021_3_2 5. Куди переїхали ІТ-спеціалісти через війну. Карта міграції. URL: https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map/ 6. Проект Плану відновлення України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/culture-and-information-policy.pdf

UDC 65.011.4:658.562:69.003.13

Posternak Oleksii, student of higher education degree "Bachelor" educational professional program "Construction and civil engineering".

Posternak Iryna, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, the Associate Professor Department Organization of construction and labor protection.

The Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa, Ukraine.

STRATEGIC GUIDELINES MANAGEMENT URBAN ENTERPRISES

Key words: *management quality assessment; economic evaluation of the progress of works; management expertise; calendar planning; a complex of urban planning and energy reconstruction; an immovable object of a historical building.*

In town-planning is shown the tendency to integration, both in sphere of production of goods, and in management sphere; the expanded reproduction demands the further increase level a division of labor, concentration and specialization of building manufacture, an intensification exchange of results is industrial-economic activities. As one of perspective forms integration various complexes act in town-planning structure; in the course formation plans social and economic development of large cities even more often there is a situation when for increase of efficiency used financial, material and a manpower concentration of efforts, but also new progressive forms the organization of building manufacture – corporate, scientific and technical is necessary not simply, power efficiency [1].

In work the scheduling method in the organization of building manufacture is used. The planned schedule is such design document, in which dynamically (i.e. in time) terms and costs performance works are displayed. The planned schedule can be presented in various forms (descriptive, matrix, a sheet-calendar, graphic, etc.) From which the most evident is the graphic form. Last is widely applied in the form of the linear schedule chart (Gantt chart) and the network schedule (count). In substantial aspect the planned schedule it is system unites technology, the organization and economy building manufacture. Planned schedules are a basis both for the organization building manufacture, and for projects management. Planned schedules it is developed as a part of following projects: the business plan the investment building project; the project organization of building; the project a substantiation of investments; offers for its representation on the contract auctions; the project manufacture works; the project annual organization of works the building organization; technological cards, etc.

The planned schedule also is a basis for formation the schedule of financing building and the schedule a monetary stream, connected with an estimation economic efficiency of the project.

The scheduling initial stage is connected with a choice of model the organization works which to the greatest degree satisfies to requirements of manufacture, concrete economic and to specifications. Depending on taking place conditions the organizational-technological scheme which is a basis for working out of model the planned schedule is defined. The Organizational-technological scheme mainly defines topological statement a problem scheduling, and also essential conditions, criteria and restrictions. Methods and ways the organization works are defined by concrete conditions building, character coordination of works in their technological sequence, in time and in space. Creation of the organizational-technological scheme of building object is the difficult creative process demanding high qualification the expert in the field scheduling building.

Division building space is into private fronts of works. The building space including either separate object, or group of objects, can be divided into separate private fronts works depending on character of design decisions and possibilities consecutive performance works on the allocated private fronts. Allocation private fronts of works from the general building space is a necessary condition the organization building stream as which basic sign it is necessary to consider combination in time performance different kinds of works for different parts of object or a complex objects. It is necessary to notice, that the private front is the generalized name of the allocated part of building space.

Division of building is into private streams of works. Division building space into private fronts shows, where works are performed. Unlike it division of building into private streams defines, what should be performed works. As top level of the hierarchy reflecting specialization of work in building, cycles of works can be allocated. In turn, cycles of works include separate kinds of works. According to hierarchy the work kind is followed by building processes, their result of performance is release intermediate or final building production. Building processes can be simple and complex, i.e. including simple processes. Further simple processes are subdivided into working operations, invariant which the fixed cast, means and work tools is. Manufacture of working operations is carried out by means of their decomposition on separate working receptions.

For the description conditions performance kinds of works technological cards, for the description of processes – cards of labor processes serve. In some cases these descriptions are supplemented with technological normal which define all essential conditions and ways the control of works and the operations, necessary for their qualitative and effective performance.

As leading sign expediency application coordination principles of management the generality the economic purposes and the problems, demanding industrial cooperation acts.

From positions methodology management CSTC T-PPR is the economic object the new class which has received the name integration. Its specificity follows from its integrated approach that assumes:

- High level coincidence interests of the basic industrial organizations entering in CSTC T-PPR at preservation a branch accessory and its corresponding inclusiveness in branch systems of planning, financing, logistics and management.
- The interrelation of economic activities defining them dependence in achievement both own, and branch purposes, forming the given complex.
- Territorially caused social and economic unity, is impossible without realization the coordinated economic policy, free from administrative restrictions.

Such are the most general features, testifying that at the organization management CSTC T-PPR it is impossible to adapt only an operating economic mechanism, search of new forms and methods is necessary. In effect, the main problem is today maintenance coordination in activity of the controls concerning various links and levels building branch. Suggest them to unite "under the general roof" more often. But such structures are too bulky, unhandy, and are not always realized in practice, especially in building. It is necessary to organize thus participants CSTC T-PPR that they, realizing own purposes, would reach also the general results – we will tell, with partners in building of those or other building objects or with accessory manufacturers, though and not participating directly in works, but providing them, etc. Such mechanism is coordination. Integrity CSTC T-PPR is given by not so much spatial organization, how many that end result – a product of manufacture of reconstruction which and is created by builders. Now, when the emphasis becomes on economic control levers, neglect lessons coordination management in relation to primary economic cells are necessary for considering.

Therefore, reconstruction historical building has the big social and economic value. Its primary goals consist not only in prolongation service life buildings, but also in liquidation physical and an obsolescence, improvement conditions residing, equipment residential buildings by the modern engineering equipment, increase operational characteristics and architectural expressiveness. It is offered to create in the city Odessa "the Corporate scientific and technical complex town-planning power reconstruction "CSTC T-PPR", as the innovative organizational structure using in practice the saved up scientific and technical potential for reconstruction buildings historical building of Odessa under standards power efficiency.

References: 1. Posternak, I. M., & Posternak, S. A. (2016). Preservation of historic buildings in the central part of Odessa via inscribing in the UNESCO world heritage list (pp. 220–223). Odessa: Astroprint.

УДК 657.6
Почкай К.М., здобувачка вищої освіти
Скрицький Д.П., здобувач ступеню доктора філософії
Науковий керівник: **О.Ю. Акименко**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РЕЛОКАЦІЯ ЧИ ЛІКВІДАЦІЯ БІЗНЕСА: ЩО ЕФЕКТИВНІШЕ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Ключові слова**: релокація, ліквідація, бізнес, обсяги виробництва, ресурси, драйвери, робоча сила, державні програми, інформаційний ресурс, оподаткування*

Одним з актуальних питань для власників бізнесу в умовах воєнного стану є переміщення бізнесу (релокація). Таким чином, релокація, або релокейт (від англ. слова relocate, relocation – переміщувати, переміщення) розглядається як: (1) переміщення бізнесу з однієї країни в іншу з переїздом усіх або частини працівників компанії; (2) переїзд бізнесу / працівників з одного місця на інше в межах однієї країни [1].

Причини переміщення бізнесу за кордон різні, серед них: опановування нових ринків збуту; трансфокація бізнесу; відкриття дочірніх компаній (філій) з відрядженням частини кваліфікованих працівників з іншої країни; пошук більш дешевої робочої сили або нижчого оподаткуванням задля оптимізації витрат підприємства; пошук юрисдикцій зі стабільною економікою та державною підтримкою стартапів; незадовільні умови життя (соціальні, економічні) в країні; воєнні дії. Саме остання причина, незважаючи на складність процедури (технічну, юридичну, моральну складову) і є першочерговою для вітчизняного бізнесу. Якщо власник бажає здійснити релокацію власного підприємства на території України, він може скористатися державною програмою з релокації українських підприємств, яка поширюється на постраждалі від бойових дій регіони. Дана урядова програма реалізується Міністерством економіки України спільно з обласними держадміністраціями, а також Укрзалізницею та Укрпоштою. Щоб скористатися даною програмою, необхідно подати заявку до Міністерства економіки, в якій вказати: спеціалізацію підприємства (галузь, вид продукції, надана послуга); кількість працівників; планові обсяги виробництва (можливості виробництва); потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників; спосіб транспортування [2].

Таким чином пакет державної підтримки, який отримає підприємство, включає в себе наступні опції: підбір місця розташування для потужностей підприємства; допомога з перевезенням на нову локацію; сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників; підтримка у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту [2]. Необхідною умовою також є наявність пакету документів, серед яких: наказ про переміщення; акт інвентаризації; акт приймання-передачі майна (які будуть підписані після отримання майна на новому місці); договір на оренду приміщень на потребу підприємства; дозвільні документи на новому місці. За бажання власника юридичну адресу після реалокації можна змінити (або залишити минулу).

За даними Міністерства економіки, за рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. Після завершення бойових дій підприємства повернуться на первинні локації та стануть драйверами відбудови економіки в громадах.

Також для підтримки бізнесу в умовах війни створено портал, де в інформаційному розділі «Дія. Бізнес» наведено інформацію про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємництва в умовах війни, що допоможуть зберегти бізнес, робочі місця, підтримати економіку України [3].

Однак, у разі неможливості проведення процедури релокації, доцільно проводити ліквідацію цього підприємства та відкривати його знову на безпечній території. Серед причин, які спонукають до ліквідації підприємства можуть бути наступні: знищення підприємства під час війни (місцезнаходження – окупована територія або територія активних бойових дій); втрата ресурсів для продовження діяльності; відсутність фінансової можливості для сплати податків та виплат заробітної плати [4-7].

Ліквідація підприємства дуже важка процедура і під час військового стану її не дуже спростили. Але, Законом №2260 було дозволено проведення спрощеної позапланової перевірки для припинення діяльності підприємства [4]. При ліквідації підприємства відбувається наступні дії: (1) оформлюється рішення про ліквідацію; (2) проводиться інвентаризація вцілілого та пошкодженого майна; (3) здійснюються розрахунки з кредиторами підприємства; (4) звільняються працівники та здійснюються розрахунки з ними у відповідності до вимог Кодексу законів про працю та Закону про трудові відносини в умовах воєнного стану [4]; (5) закриваються рахунки підприємства; (6) затверджується ліквідаційний баланс; (7) проводяться документальні позапланові перевірки; (8) передаються документи до архіву; (9) реєстрація припинення діяльності підприємства. Але, це тривала процедура.

Отже, якщо Ви змогли зберегти свій бізнес, то зможете і примножити його за рахунок використання дієвих інструментів: релокації, диверсифікації, гнучкості, прозорості та чесності бізнесу, новаторських підходів в управлінні бізнесом тощо.

Список використаних джерел: 1. Релокація бізнесу. Що це таке і навіщо? URL: https://vigolex.net (дата звернення - 06.04.2023). 2. Програма реалокації підприємства. URL: https://me.gov.ua. (дата звернення - 06.04.2023). 3. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL: https://business.diia.gov.ua/wartime (дата звернення - 06.04.2023). 4. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua (дата звернення - 06.04.2023). 5. Податки під час війни. URL: http://surl.li/geeip (дата звернення - 06.04.2023). 6. Законодавство України. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. URL: http://surl.li/bpugw (дата звернення - 06.04.2023). 7. Нечай М., Науменко Т. Бізнес на війні: закрити не можна перемістити. URL: http://surl.li/geejl (дата звернення - 06.04.2023).

УДК 331:101.3

Приймак А. М., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **С.В. Леськова**, канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу і менеджменту

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,

м. Хмельницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДІЛОВОЮ КАР'ЄРОЮ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *ділова кар'єра, працівники, управління, сучасне підприємство*

Компетентні працівники є однією із вагомих конкурентних переваг підприємства і керівництву необхідно чітко розуміти, які умови потрібно їм забезпечити, щоб задовольнити очікування. Пріоритетними формами мотивації для працівників сучасних підприємств є

можливість кар'єрного зростання. Отже, актуальним питанням для сучасних керівників є управління кар’єрою працівників на підприємстві.

Ефективне управління кар'єрою позитивно впливає на результати діяльності підприємства, оскільки працівник, який планує своє просування, працює ефективніше. На сьогоднішній день планування кар'єри та управління нею є найбільш ефективною HR-технологією, що сприяє стимулюванню та удосконаленню реалізації соціально-трудових відносин, інновацій в економіці, соціальній сфері, підвищенню продуктивної та якісної праці.

Кар'єра (від італійської carrier – дія, життєвий шлях, поприще) – швидке, успішне просування по службовій діяльності, досягнення популярності, матеріальних благ у певному виді діяльності [3].

Розглянемо визначення різних видів кар’єри науковцями (табл. 1).

Таблиця 1 – **Тлумачення різних видів кар’єри**

Вид кар’єри	**Тлумачення**	**Автори**
Ділова кар’єра	Будь яка зміна становища працівника на підприємстві: просування службовими сходинками; послідовна зміна діяльності як у межах одного підприємства, так і протягом усього життя; наближення до «ядра» підприємства.	К. Ковальчук, Л. Сарбаш [2]
Професійна кар’єра	Усвідомлено обраний шлях просування без зміни своєї професії, шлях до професійної вершини кар’єри, професійної самодостатності і утвердження себе в суспільстві.	О. Мельник та ін. [4]
Кар’єра організаційна	Життєвий показник соціальних та професійних досягнень людини в організаційній структурі.	О. Мельник та ін. [4]
Кар’єра міжорганізаційна	Відображає всі стадії розвитку професійної діяльності, проте не в межах однієї організації, а при зміні організації.	О. Мельник та ін. [4]
Багатогранна кар’єра	Для того, щоб адаптуватися та вижити в мінливому світі, людині необхідно біти багатогранною, різносторонньою особистістю, постійно виявляти соціальну та професійну мобільність, бути готовою до самоосвіти та навчання протягом життя.	Т. Байдак, В. Болотова [1]

Джерела: сформовано на основі [1; 2; 4]

Таким чином, кар’єра людини може розглядатися за різними видами (табл. 1). Проте, будь який із видів кар’єри потребує управління.

Управління кар’єрою означає, що, прийнявши працівника на підприємство і до його звільнення з роботи, потрібно організувати системне горизонтальне та вертикальне просування по структурі управління або системі робочих місць.

Зауважимо, що в основі започаткування ділової кар'єри працівника завжди має знаходитися так звана сукупність його особистісних характеристик таких, як бажання, емоції, прагнення, інтереси, мотиви, темперамент тощо. Уміння керувати цією сукупністю характеристик, що є не що інше, як воля людини, формує рівень домагань працівника щодо побудови власної ділової кар'єри.

Ключові компоненти ділової кар’єри включають такі основні елементи: кар’єрну інтуїцію, кар’єрну причетність, кар’єрну стійкість (рис. 1).

Кар'єрна інтуїція	• Адекватність самооцінки працівником своїх професійних здібностей у контексті фактичної ситуації. Високий рівень кар'єрної інтуїції - усвідомлення своїх слабких і сильних сторін для досягнення кар'єрних амбіцій, здатність ставити кар'єрні цілі і досягати їх.
Кар'єрна причетність	• Готовність працівника працювати на втілення цілей організації, вірність своєму підприємству. Високий рівень причетності - поділ працівником цілей підприємства як своїх власних; бажання докладати всіх зусиль для їх втілення, в тому числі, за рахунок особистого часу, без додаткової оплати.
Кар'єрна стійкість	• Здатність справлятися з труднощами, адаптуватися до зміни ситуації. Високий рівень кар'єрної стійкості - здатність виявляти наполегливість під час втілення кар'єрних амбіцій, доляти труднощі і вирішувати виникаючі проблеми, адаптуватися до мінливих обставин.

Рисунок 1 – **Основні компоненти ділової кар’єри працівника**
Джерело: сформовано на основі [5]

Таким чином, кар'єра працівника на підприємстві буде успішною за умови наявності бажання самого працівника реалізувати власний професійний потенціал та зацікавленості підприємства у службовому просуванні саме цього працівника. На підприємствах, керівництво яких здійснює управління кар'єрою працівників, підвищується стабільність персоналу, що в свою чергу впливає на підвищення якості роботи підприємства.

Список використаних джерел: 1. Байдак Т. М., Болотова В. О. Основні теоретичні підходи до визначення кар’єри в західній науковій літературі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2015. № 1148. С. 46-50. 2. Ковальчук К. В., Сарбаш Л. Д. Управління діловою кар’єрою як фактор розвитку та мотивації трудового колективу. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2018.* Випуск 3-1 (46). С. 145–149. 3. Лозовецька В. Т. Професійна кар’єра особистості в сучасних умовах: монографія. Київ. 2015. 272 с. 4. Побудова кар’єри : навч.-метод. посіб. [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А.Гуцан, І. І. Ткачук, О. М. Пархоменко, З. В. Охріменко, Т. С. Попова, М. В. Лузан; за ред. О.В. Мельника]. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2016. 172 с. 5. Шило А. Кар’єра – основна мотивація персоналу. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2020) / відп. ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки. 2020. С. 743-745. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18797

УДК 336.24

Пугач В.С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.М. Бороденко**, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, м. Київ, Україна

РОЛЬ МИТА В РАМКАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова : *мито, сталий розвиток, товари, національна безпека, митні інструменти.*

Мито може відігравати важливу роль в забезпеченні сталого розвитку, як один із стимулів чи стримувачів зовнішньо-економічної дільності. Воно може бути використане для зменшення нерівності між країнами, збільшення ефективності використання ресурсів та підтримки сталих ринків. Деякі з важливих ролей, які мито може відігравати в забезпеченні сталого розвитку, включають в себе : захист місцевих економік, заохочення сталого виробництва та експорту, підтримка розвитку інфраструктури, підтримка екологічних стандартів та захист прав споживачів.

Виконуючи фіскальну функцію, мито відіграє серйозну роль в забезпеченні доходів в державний бюджет та захищає національну економіку від недобросовісної конкуренції з-за кордону.

Митні збори являються значущим джерелом доходів в державний бюджет, адже ці збори використовуються для фінансування різних секторів економіки: на освіту, соціальну допомогу, охорону здоров'я та безпеку. А митний контроль допомагає захищати національну економіку від дешевих імпортних товарів, які можуть завдати шкоду внутрішнім виробникам. Мито підтримує зростання економіки та зменшення безробіття завдяки створенню умов для розвитку внутрішнього виробництва та підтримки місцевих компаній.

Митний контроль займає окреме важливе місце в національній безпеці. Працівники митної служби виконують перевірку товарів та транспортних засобів, які перетинають кордон, щоб запобігти контрабанді небезпечних та незаконних товарів, які можуть становити загрозу для громадського здоров'я та національній безпеці.

Основні задачі, що стоять перед митом це:

Захист місцевої економіки: мито може бути використане як інструмент для захисту місцевої економіки від недорогого імпорту, який може завдати шкоди місцевому виробництву та працівникам. Це може призвести до зменшення споживання непотрібних та дешевих товарів, а також сприяти збільшенню інвестицій в місцеве виробництво.

Підтримка сталого виробництва та екологічних стандартів: мито може бути використане для стимулювання сталого виробництва, надаючи перевагу товарам, які виготовлені з використанням екологічно безпечних матеріалів або в умовах, що відповідають відповідним нормам екологічної безпеки.

Стимулювання експорту: деякі країни можуть надавати пільги при митному оформленні товарів, що експортуються, з метою підтримки експортної промисловості та збільшення обсягів експорту.

Підтримка розвитку інфраструктури: мито може бути використане для забезпечення розвитку інфраструктури в країні, де воно стягується. Це може охоплювати інвестування зборів мита в енергетичні та транспортні проекти, спрямовані на зменшення впливу на довкілля та покращення якості життя місцевого населення.

Одним із способів захисту національної безпеки є використання митних засобів, наприклад, шляхом встановлення митних обмежень на імпорт товарів, які можуть бути використані для

створення зброї. Контроль якості та безпеки імпортованих товарів митними органами сприяє захисту прав та інтересів споживачів в країні.

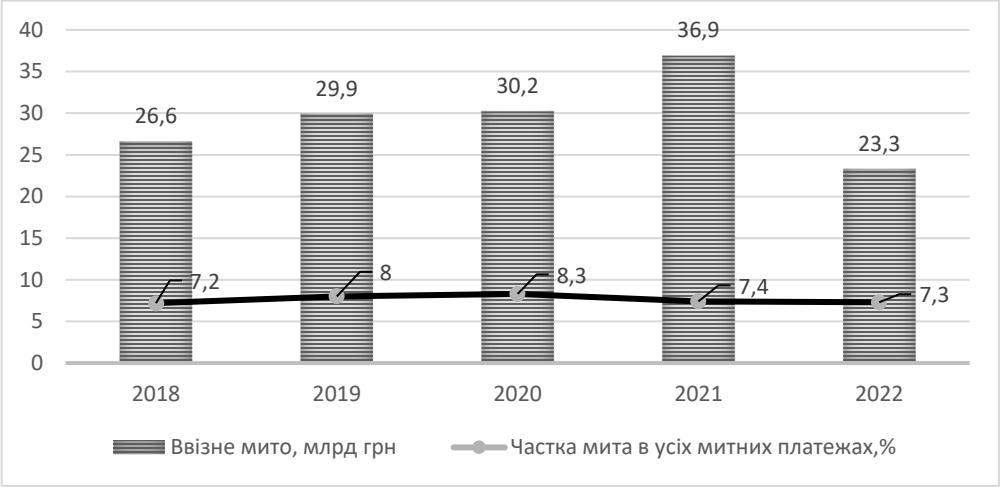

Рисунок 1 – **Розмір ввізного мита в митних платежах Державного бюджету, млрд грн, %**

Як бачмо з рис.1, частка мита в сукупності всіх митних платежів не дуже висока, але досить стабільна, зважаючи як на пандемію, так і на повномасштабне вторгнення. Мито все одно залишається базовим загальнодержавним податком для правильного функціонування митної системи країни та виконання захисної функції для національного товаровиробника.

У 2022 році Державна митна служба України успішно досягла індикативного показника надходжень митних платежів до державного бюджету завдяки стійкості та незламності бізнесу, який продовжував працювати в надскладних умовах. У зв'язку зі значним скороченням товарних потоків у 2022 році, Держмитслужба надавала максимальну допомогу у пропуску гуманітарних вантажів, підтримувала реалізацію "зернового коридору" та інших ініціатив.

Саме тому мито відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку держави, якщо його правильно застосовувати та враховувати необхідність балансування між економічними, соціальними та екологічними потребами суспільства.

Крім того, мито може бути використане як інструмент соціальної політики, щоб забезпечити справедливість в розподілі доходів та зменшенні нерівностей. Наприклад, встановлення мита на ввезення товарів, що виготовляються за низькою ціною в країнах з низьким рівнем оплати праці, може сприяти збереженню робочих місць та забезпеченню гідних умов праці в місцевій економіці.

Ефективне використання митних інструментів для забезпечення сталого розвитку вимагає розуміння потреб та інтересів різних груп населення та забезпечення широкого діалогу з відповідними зацікавленими сторонами.

Список використаних джерел: 1. The World Customs Organization. Customs fostering sustainability for people, prosperity and the planet. URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/wco-in-brief/sdg-heritage 2. Параниця С.П., Починок В.Ю. Митний інтерес як метод забезпечення митної політики держави. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. No 4. С. 143–146. 3. Державна митна служба України. URL: https://customs.gov.ua/

УДК 331:101.3

Рівна А. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **С.В. Леськова**, канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу і менеджменту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,
м. Хмельницький, Україна

МОДЕЛЬ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МОТИВАЦІЮ ПЕРСОНАЛУ

Ключові слова: *мотивація, персонал, система мотивації, мотиваційна модель, нематеріальна мотивація*

Важливою умовою ефективної діяльності сучасного підприємства є позитивна мотивація працівників та їх лояльність до підприємства. Це, перш за все, зумовлено суб'єктністю персоналу в управлінні свою мотивацією, що впливає на продуктивність праці та ефективність підприємства.

Для формування ефективної системи мотивації персоналу керівництво підприємства має вивчати фактори, які впливають на підвищення її рівня. Це дозволить задовольнити індивідуальні потреби працівників, забезпечити розкриття потенціалу кожного із них.

Для більш детального розгляду терміну «мотивація» приведемо приклади таких визначень у деяких економічних словниках (рис. 1).

Економічний словник (2006)	•Мотивація (функція) (англ. motivation) – процес внутрішнього або зовнішнього психологічного управління поведінкою, що єднає інтелектуальні, фізіологічні і психологічні підпроцеси, які полягають у стимулюванні самого себе чи інших на діяльність, спрямовану на досягнення індивідуальних цілей або загальних цілей організації.
Словник економіста і підприємця (2018)	•Мотивація − це функція управління, яка полягає у виявленні та цілеспрямованому систематичному впливі на комплекс причин, які спонукають членів трудового колективу до спільних впорядкованих і узгоджених дій для досягнення поставленої перед суб'єктом господарювання мети.

Рисунок 1 – **Тлумачення терміну «мотивація» в економічних словниках**

Джерело: сформовано на основі [1; 4]

Як бачимо (рис. 1), визначення терміну «мотивація» змінюється, як і еволюціонує загалом відношення до мотивування персоналу підприємства. Це зумовлено змінами і в мотивації самих працівників, як стверджує С. Леськова. Якщо раніше працівників підприємства можна було змотивувати «можливістю винагороди або можливістю не бути покараним, тепер у них превалюють внутрішні мотиви» [2]. Саме тому, як зазначено у Словнику економіста і підприємця [4], для визначення факторів, які впливають на мотивацію працівників, необхідно вивчати причини, які спонукають працівників до спільних впорядкованих і узгоджених дій.

На думку української вченої О. Шаманської мотивація персоналу має розглядатися як система заходів, що спрямовані на спонукання працівників до конкретних дій, формування матеріальної і моральної зацікавленості у своїй діяльності та підвищенні її ефективності [5].

У практиці зарубіжних та українських компаній використовуються як матеріальні, так і нематеріальні методи мотивації. Вартим уваги, на нашу думку, є як один, так і інший підхід. Проте, сучасні тенденції у змінах в мотивації працівників зумовлюють більшу актуальність нематеріальних форм мотивації.

Форми мотивації, що широко використовуються у практиці зарубіжних та деяких вітчизняних компаній, є застосування гнучкого графіка роботи, автономія у виконанні завдань, залучення працівників до прийняття управлінських рішень, цілеспрямоване навчання працівників, планування кар'єри тощо.

Зважаючи на це, вважаємо за необхідне розглянути мотиваційну модель XXI століття, запропоновану аналітиком в кар'єрних питаннях Деном Пінком (рис. 2).

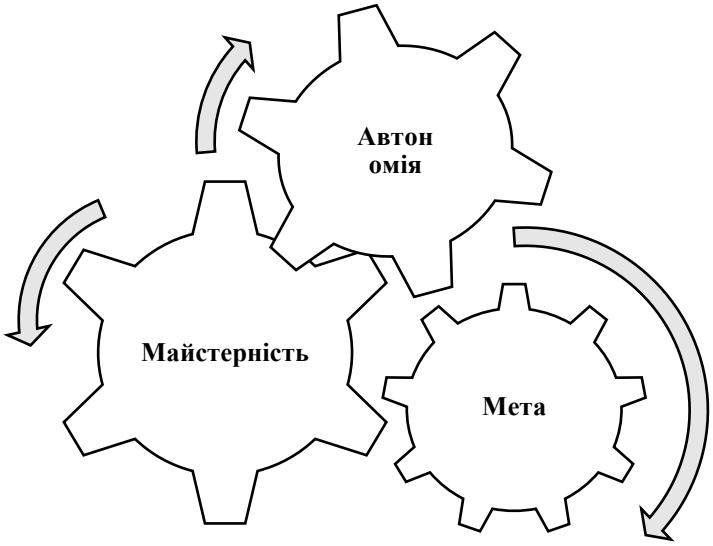

Рисунок 2 – **Мотиваційна модель XXI століття Дена Пінка**

Джерело: сформовано на основі [3]

В основу мотиваційної моделі XXI століття (рис. 2) покладено людські психологічні потреби, які є вродженими. Це такі потреби, як потреба автономії, потреба мети і потреба майстерності. Задоволення потреб автономії, мети і майстерності дозволяє людині мати більше досягнень і досягти багатшого життя.

Визначена Дено Пінком потреба автономії вказує на те, що кожна людина від народження має здатність до самоуправління. Керівництву підприємства, щоб задовольнити цю потребу, потрібно більше довіряти працівникам і мотивувати їх до взяття на себе відповідальності.

Потреба майстерності передбачає прагнення людини до постійного самовдосконалення, а потреба мети означає, що працівники, переконані, що працюють над реалізацією місії підприємства, часто більш працьовиті, продуктивні й активні.

Таким чином, для побудови ефективної системи мотивації працівників потрібно враховувати різні чинники, які впливають на їх мотивацію, зокрема, вроджені психологічні потреби.

Список використаних джерел: 1. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор. 2006. 355 с. 2. Леськова С. Нематеріальна мотивація персоналу сучасних підприємств. *Галицький економічний вісник.* Тернопіль. ТНТУ. 2022. Том

76. № 3. С. 74–80. 3. Мотивація 3.0: що керує працівниками у XXI столітті. *Executives. Журнал для управлінців. Проєкт CEO CLUB UKRAINE*. URL: https://executives.com.ua/motyvatsiia-3-0-shcho-keruye-pratsivnykamy-u-21-stolitti/. Назва з екрану. 4. Туренко А. М., Дмитрієв І. А., Іванілов О. С., Шевченко І. Ю. Словник економіста та підприємця. Харків: ХНАДУ. 2018. 340 с. 5. Шаманська О. І. Мотиваційні чинники ефективного управління персоналом підприємства. *Ефективна економіка.* 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7346

УДК 657.1:658

Рудик С. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.С. Новосьолова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Херсонський національний технічний університет, м. Хмельницький, Україна

СТУКТУРА ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА РІВЕНЬ ЖИТТЯ

Ключові слова: *податок на доходи фізичних осіб, доходи населення, споживання, заощадження*

Важливим показником вимірювання якості життя є доходи населення. Джерелами формування доходів домогосподарств в Україні виступають: заробітна плата, пенсії, стипендії, субсидії, соціальні допомоги, доходи від підсобного господарства, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходи від власності, інші доходи (спадок, аліменти, гонорари тощо) [2].

Проаналізуємо життєвий рівень населення України (табл. 1).

Таблиця 1 – **Структура доходів населення України у 2019-2021 роках***

Показники	2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Сукупні доходи населення, в т.ч.:	3744,0	100,0	4045,2	100,0	4698,6	100,0
Доходи, які підпадають під оподаткування:	2553,4	68,2	2686,0	66,4	3134,3	66,7
Заробітна плата	1759,7	47,0	1856,7	45,9	2133,6	45,4
Прибуток та змішаний дохід	677,7	18,1	724,1	17,9	893,6	19,0
Доходи від власності	116,1	3,1	105,2	2,6	107,1	2,3
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	1190,6	31,8	1359,2	33,6	1564,2	33,3

**Примітка. Складено автором за даними джерела [1].*

Структура доходів населення за 2019-2021 роки свідчать про переважання у ній двох найбільш значимих джерел: заробітної плати (45,4% в 2021 році), соціальної допомоги та інших трансфертів (33,3%). Найменшу частку в доходах займають доходи від власності лише 2,3%. Щодо джерела прибутку та змішаного доходу його питома вага становила 19,0%.

Динаміка доходів за останні роки демонструє сталу тенденцію до зниження часток заробітної плати із 47,0% до 45,4% та доходу від власності з 3,1% до 2,3%, а також зростання прибутку з 18,1% до 19,0%, що є позитивним явищем щодо диверсифікації джерел доходів.

Таблиця 2 – **Ставки податку на доходи фізичних осіб в Україні***

Показник	Роки									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Мінімальна заробітна плата на 1 січня, грн.	1147	1218	1218	1378	3200	3723	4173	4723	6000	6500
Ставка ПДФО, %	15 до 11470 грн.; 17	15 до 12180 грн.; 17	15 до 11470 грн.; 20	18	18	18	18	18	18	18

**Примітка. Складено автором за даними джерела [2].*

Для підтвердження гіпотези про дискримінаційний характер податку для трудових доходів розрахуємо значення його ефективної ставки та порівняємо із базовою та пільговими ставками податку, які застосовують у даний час (табл. 3). Для розрахунку ефективної ставки податку візьмемо до уваги тільки доходи, які підпадають під оподаткування (доходи у формі заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, а також від власності).

Таблиця 3 – **Розрахунок ефективної ставки податку на доходи фізичних осіб в Україні у 2019-2021 роках***

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Доходи, які підпадають під оподаткування, млрд. грн.	2553,4	2686,0	3134,3
Надходження ПДФО до зведеного бюджету, млрд. грн.	275,5	295,1	349,8
Базова ставка ПДФО, %	18	18	18
Ефективна ставка ПДФО, %	10,8	11,0	11,2

**Примітка. Складено автором за даними джерела [1].*

Дані таблиці 3 показують, що впродовж 2019–2021 років рівень податкового навантаження на доходи населення дещо зріс - із 10,8% до 11,2%. Разом з тим, через існування знижених ставок податку, а також пільг зі сплати, ефективна ставка ПДФО продовжує залишатись значно нижчою за базову. Таким чином, рівень податкового тиску на активні (трудові) доходи у 1,5 рази перевищує ефективну ставку ПДФО, натомість пасивні (інвестиційні) доходи оподатковуються за значно нижчими ставками.

Отож, вітчизняна модель оподаткування особистих доходів в Україні розвивається у напрямку зниження ставок податку для пасивних доходів за одночасної стабільності ставок для активних доходів. Разом з тим, у 2016–2017 роках мала місце практика оподаткування пенсій. Податковий тиск на громадян із низькими доходами залишається високим, що негативно впливає на їх рівень життя, тоді як більш заможні громадяни сплачують податок із пасивних доходів за заниженими ставками. Відтак, на сьогоднішньому етапі податок на доходи фізичних осіб у частині чинних ставок є надміру фіскально спрямованим та не виконує належним чином

соціально-регулюючої функції. Відхід від прогресивного оподаткування лише погіршує ситуацію, поглиблює диференціацію між доходами різних соціальних груп населення, збільшуючи нерівність між ними.

Список використаних джерел: 1. Звітність про виконання Зведеного бюджету України. *Open Budget*. URL: https://openbudget.gov.ua (дата звернення: 02.04.2023). 2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-IV. Дата оновлення: 03.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення: 10.03.2023).

УДК:338.01

Родзін Д. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: **С.В. Мовчун,** канд. економ. наук, доцент кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *страхова система, страхування, кіберстрахування, страхові компанії*

Останніми роками турбулентність та деформація економіки України суттєво вплинули на розвиток української страхової системи, що призвело до її змін. Проте, виклики сьогодення вимагають додаткового вивчення, дослідження, обґрунтування проблем, що потребують сучасних поглядів для їх вирішення за допомогою окреслення та розв’язання нових завдань. До таких проблем належать висока концентрація ринку, нестача кваліфікованих кадрів, а головною і досить впливовою залишається недовіра населення до страхових компаній, на жаль, всі вони перешкоджають ефективному розвитку страхової системи. Водночас в Україні є чимало можливостей, які можуть допомогти вирішити зазначені проблеми та дозволити страховому ринку зростати та розвиватися. У цій статті ми розглянемо окремі фактори, що впливають на перспективу розвитку страхової системи України та її зміцнення.

На наукових теренах актуальність цієї теми є досить широкою, що включає в себе різноманітні аспекти, які досліджуються в рамках економічної науки. Серед відомих учених, які займалися дослідженням проблематики страхової галузі є В.Д. Базилевич, О. Вірбулевська, О. Філонюк, О.О. Терещенко, Н.М. Внукова, С. Осадець та інші. Зазначимо, що в їхніх працях розкриваються питання про вплив факторів щодо розвитку та зміцнення страхової системи.

Розглянимо декілька ключових факторів, запровадження яких вплине на розвиток страхової системи України, адже всі вони тісно взаємопов’язані між собою.

Перший – це розширення ринку страхування. Запровадження цього фактору передбачає підвищення рівня довіри населення до страхових компаній та надання інформації про переваги страхування. Задля більшого поінформування населення державні органи можуть пропагувати страхування як ефективний спосіб захисту від ризиків.

Другий – це запровадження технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей, що можуть допомогти страховій системі підвищити ефективність та зручність для клієнтів. Використання цих технологій дозволить знизити витрати страхових компаній та спростити процеси оформлення страхових полісів.

Третій – страхування відповідальності. Сьогодні цей вид страхування в Україні стає все більш популярним. Адже для деяких страхових компаній це є ключовим напрямом їхньої

діяльності. Страхування відповідальності пов'язано з ростом свідомості населення та вимог до якості послуг, а також з необхідністю відшкодування збитків від недбалості, неправильних дій чи інших обставин. Розвиток страхування відповідальності може допомогти підвищити рівень довіри населення до страхових компаній, а також забезпечити більш глибокий захист від ризиків.

Четвертий – якість страхових послуг, є важливим фактором, що впливає на розвиток страхової системи. Підвищення якості послуг з одного боку передбачає забезпечення високого рівня професіоналізму та компетентності кадрів, а з іншого – розробку та впровадження ефективні методики управління якістю. Крім того, важливо забезпечити стандартизацію та взаємодію між страховими компаніями та державними органами.

П'ятий – використання дистанційних технологій. Адаптування страхової системи України під виклики сьогодення неможливо без використання дистанційних технологій, що є однією з ключових перспектив її розвитку. Так як їхнє використання в страхових компаніях дозволяє значно зменшити витрати на обслуговування клієнтів, а також спростити процедуру оформлення страхових полісів. Для цього використовуються різноманітні онлайн-сервіси та мобільні додатки, які дозволяють клієнтам зручно та швидко оформляти й оплачувати страхові поліси, контролювати стан своїх страхових виплат та отримувати необхідну інформацію [1, с. 4].

Для подальшого розуміння запровадження новітнього в страхуванні розглянемо новітні види страхування, які започаткували свій інтенсивний розвиток у ряді країн з розвиненою економікою і країн з економікою, що розвивається, до них належать: кіберстрахування та екологічне страхування.

Кіберстрахування – це новий напрям, який вже з'явився в ряді країн світу та знаходиться на стадії активного розвитку. Це страхування є одним із перспективнішим для розвитку страхової системи України. Кіберстрахування полягає в захисті від кіберризиків, таких як хакерські атаки, віруси, шахрайство в інтернеті тощо. Використовуючи цей вид страхування можна забезпечити захист бізнесу від кіберзлочинів і втрат даних, а також підвищити рівень довіри населення до страхових компаній [1, с. 4].

Іншою перспективою розвитку страхової системи України є екологічне страхування, яке забезпечує захист від ризиків, пов'язаних із впливом людської діяльності на довкілля, таких як забруднення повітря, води, землі тощо.

Сьогодні розвиток екологічного страхування в Україні є на часі, оскільки країна стикається з проблемами екології та енергетики. Однією з головних переваг екологічного страхування – це те, що воно сприяє зменшенню негативного впливу людської діяльності на довкілля, а також сприяє розвитку ринку екологічних продуктів і послуг, що може позитивно вплинути на економіку нашої країни. Щоб розвивати екологічне страхування в Україні, необхідно створити сприятливі умови для розвитку цього напряму. Наприклад, можна запровадити державну підтримку для компаній, які пропонують екологічне страхування, та створити правову базу для регулювання цього виду страхування [2, с. 207].

Повертаючись до факторів розвитку страхової системи України доцільно зазначити про створення спеціальних страхових продуктів для малого та середнього бізнесу. Це важливо, оскільки малі та середні компанії зазвичай не мають достатньої фінансової підтримки для захисту свого бізнесу від непередбачуваних ризиків [2, с. 207]. Водночас страхування малого та середнього бізнесу може бути вигідним для страхових компаній, оскільки такі компанії зазвичай не мають значного обсягу ризиків, що зменшує ризик для страхової компанії загалом. Також розширення страхових продуктів для малого та середнього бізнесу може забезпечити додатковий прибуток для страхових компаній.

Стимулювання інвестицій від зарубіжних страхових компаній – це ще один важливий фактор, який сприятиме розвитку страхової системи в Україні. Зокрема, уряд може залучати зарубіжні страхові компанії до реалізації великих інфраструктурних проєктів, що забезпечить притік інвестицій в економіку країни та збільшить кількість джерел, з яких можна брати кошти для забезпечення виплат страхувальникам у разі настання страхового випадку.

Крім цього, можна вдосконалити страхові продукти та послуги, що надаються страховими компаніями в Україні. Наприклад, варто розглянути можливість створення нових типів страхових полісів, які враховують специфіку української економіки та потреби населення, а також впровадження онлайн-страхування та інших інноваційних технологій для покращання якості обслуговування клієнтів.

Отже, підводячи риску під викладеним зазначимо, що сьогодні страхова система України ще не досягла рівня світових лідерів у цій сфері. Водночас, перспективи розвитку страхової системи України полягають у розширенні ринку страхування, розвитку технологій, підвищенні якості страхових послуг та розвитку страхування відповідальності. Для досягнення цих цілей необхідна співпраця між страховими компаніями, державними органами та населенням. Такий підхід дозволить забезпечити ефективний захист від ризиків та підвищити довіру населення до страхової системи. Зауважимо, що на часі на державному рівні відбуваються зміни, які сприятимуть розвитку страхової галузі, а кожна страхова компанія в Україні робить все можливе для покращання своєї роботи та якості надання страхових послуг клієнтам. Тільки в такому тандемі страхова система України може досягти своїх перспективних цілей і стати важливим чинником розвитку економіки країни.

Список використаних джерел: 1. Ільчук В. П., Парубець О. М., Сугоняко Д. О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. *Ефективна економіка, № 5, 2018*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf 2. Каленіченко Ю. Б. Екологічне страхування та проблеми його розвитку в Україні. *Механізм регулювання економіки, 2005, № 3.* URL: https://core.ac.uk/download/pdf/14040236.pdf

УДК 330.322:342.01

Сакун О.С., д-р екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕСУРСУ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У ВІДНОВЛЕННІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ключові слова: *інвестиції; інвестиційний ресурс; структурна модернізація; національна економіка; післявоєнне відновлення.*

Національне господарство характеризується диспропорціями соціально-економічного розвитку, які поглиблюються під впливом військових дій внаслідок російської агресії та є суттєвою перешкодою на шляху економічного відновлення та підйому в післявоєнний період. Успішні зміни економічної системи країни значною мірою залежать від якісної модернізації її архітектури для вирішення накопичених проблем розвитку й усунення наявних структурних деформацій та післявоєнного відновлення. Необхідність здійснення такої модернізації національної економіки в умовах значних повоєнних втрат з метою забезпечення рівноправної інтеграції України в європейський економічний простір, а також формування інноваційного

типу економічного розвитку країни вимагає формування якісно нових підходів до вирішення цього питання. Формування інвестиційного ресурсу є фундаментальним параметром відтворювального процесу, що визначає можливості оновлення основного капіталу, здійснення структурних реформ, формування базису стійкого довгострокового розвитку економіки. Важливими нині є пошук можливостей мобілізації інвестиційного ресурсу для забезпечення висхідного розвитку економіки України на засадах науково-технічного прогресу й наявних умов макросередовища та формування теоретико-методологічного базису окреслених процесів, що стане ключовим фактором відновлення в післявоєнний період.

Відповідно до даних ООН у 2022 році через війну росії проти України економіка нашої країни скоротилась на 35%, що було спричинено масивними руйнуваннями інфраструктури, зокрема, залізничних шляхів та інших видів сполучень з сусідніми країнами, доріг та мостів; знищенням виробництва та скороченням торгівлі; вагомі втрати від міграції населення. Удари по об'єктах енергетичної інфраструктури призвели до серйозних перебоїв з електро- та теплопостачанням, що стало значною перешкодою не тільки для повернення людей з-за кордону, а і для «виживання» бізнесу, який ще здатен був працювати в умовах війни. Експортний потенціал України було підірвано через блокаду портів та пошкодження металургійної індустрії. В таких умовах бюджетний дефіцит виріс до критичного значення [1].

Зважаючи на такі великі втрати постає питання фінансового забезпечення післявоєнного відновлення України. За даними оцінки ООН відновлення після війни становитиме для України від 350 до 500 більйонів євро [1]. Виходячи з фінансового виснаження країни війною та недостатності бюджетних ресурсів, важливого значення набуває залучення інвестицій. А враховуючи необхідність не просто відновлення, а й інноваційної перебудови, провідну роль в таких процесах набуває інвестиційний ресурс структурної модернізації економіки. Його можна визначити, як динамічну систему відбору та комбінації фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних та інформаційно-правових компонент, що можуть бути спрямовані на відновлення та забезпечення розвитку економічної системи країни в післявоєнний період.

Ідеальною моделлю ефективного розвитку національної економіки є безперервне зростання виробництва благ та послуг, яке дозволяло б у максимально можливих межах задовольняти усезростаючі потреби членів суспільства. А це у свою чергу передбачає необхідність забезпечення стійких темпів економічного зростання за умов повного використання обмежених виробничих ресурсів, насамперед трудових, стабільності цін та стійкого становища національної економіки на світовому ринку. В умовах післявоєнного відновлення мова йде також про відбудову інфраструктури, але вже за принципово новими сучасними стандартами, що потребує інноваційного підходу. Масштаби необхідного фінансування будівельних робіт потребують залучення саме інвестиційного капіталу.

Проте для залучення необхідних розмірів інвестицій та побудови стійких інвестиційних відносин з іноземними партнерами Україні необхідно створити відповідні умови - економічні, правові, управлінські, безпекові, іміджеві, що потребує уваги вже сьогодні.

В даному аспекті концепція формування інвестиційного ресурсу структурної модернізації національної економіки відповідає цим завданням, оскільки передбачає управління інноваційним відновленням та розвитком економіки через наступні складові:

- методи та інструменти стратегічного аналізу в частині визначених тенденцій інноваційного розвитку під впливом інвестиційного ресурсу;
- інвестиційний механізм реалізації інноваційної політики на шляху відновлення та модернізації економіки;
- підходи до оцінки синергетичного ефекту впливу інвестиційного ресурсу на інноваційний розвиток економіки;
- взаємодія інвестиційного ресурсу та інститутів управління інвестиційного розвитку [2].

Важливу роль у системі управління інноваційним розвитком відіграє встановлення взаємоузгодженої дії інститутів державного управління та інвестиційного ресурсу. Найбільший ефект такої взаємодії буде досягнутий за умови створення інвестиційної платформи реалізації нових інноваційних технологій для післявоєнного відновлення та модернізації національної економіки.

Запропонована платформа являє собою лояльне середовище вибору фінансових інструментів банківської та парабанківської систем, а також механізму їх взаємодії в процесі перерозподілу тимчасово вільних грошових коштів у вигляді інвестиційного капіталу для вирішення завдань відновлення національної економіки на засадах науково-технічного прогресу. Практичне застосування запропонованої технології забезпечить створення ефективного механізму мобілізації інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки України.

Створення зазначеної платформи сприятиме ефективному розподілу тимчасово вільних коштів і перетворенню їх в інвестиційний ресурс шляхом координування інвестиційних потреб та можливостей суб'єктів інвестиційної діяльності за допомогою засобів сучасних інформаційних технологій, тим самим інтегруючи вітчизняні економічні відносини в діджиталізоваий простір.

Формування інвестиційного ресурсу структурної модернізації національної економіки через запропоновану онлайн платформу є важливим завданням на шляху післявоєнного відновлення України, що набуває своєї актуальності вже на сучасному етапі. Враховуючи, прогнозований рівень витрат та необхідність інноваційних підходів до процесу відбудови України, інвестиційний ресурс набуває ключового значення для фінансового забезпечення поставлених завдань.

Список використаних джерел: 1. World Economic Situation and Prospects 2023. URL: https://desapublications.un.org/publications/world-economic-situation-and-prospects-2023 (дата звернення 01.04.2023) 2. Сакун О. С. Інвестиційний ресурс структурних перетворень в економіці. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 6. (264). Т. 2. С. 182-188.

УДК 336.717:004.7

Сарахман О.М., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри облікових технологій та оподаткування

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДКРИТОГО БАНКІНГУ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЕРЕВАГИ

Ключові слова: *відкритий банкінг, платіжні послуги, заходи, регулювання, переваги.*

Сьогодні українські банки, навіть у розпал повномасштабної війни, активно працюють над розробкою ряду програмних і захисних рішень, впроваджуючи відкриту банківську систему.

Відкритий банкінг – це система, яка дозволяє створювати нові фінтех - продукти та корисні сервіси для клієнтів через технологію відкритих API.

Open banking - це концепція, яка передбачає об'єднання продуктів різних постачальників, а також надання третім сторонам доступу до банківських даних користувача з його згоди.

Постає питання, які переваги і загрози несе відкритий банкінг та коли чекати його впровадження в Україні.

«Закон про платіжні послуги», що регулює цю галузь, було прийнято 19 лютого 2021 року після кількох років підготовки, змін, уточнень та затримок у законодавстві. В Україні документ набув чинності 1 серпня 2022 року, а розділ про відкритий банкінг набуде чинності лише 1 серпня 2025 року.

Попереду - шлях розроблення й стандартизації відкритих API, адаптації внутрішніх процесів, формування кращих практик. Але регулятор упевнений, що імплементація концепції відкритого банкінгу стане стимулом для розвитку фінтеху в Україні, сприятиме появі нових платіжних стартапів та розширенню кола учасників платіжного ринку, розвитку новітніх платіжних продуктів, сервісів і послуг.

Закон передбачає впровадження в Україні відкритого банкінгу та відкритих API, які дозволяють забезпечити стандартизований обіг даних користувачів для надання фінансових і супутніх послуг за допомогою сервісів учасників системи, і як результат - інтеграцію українського платіжного ринку з європейським та появу нових можливостей для розвитку платіжних та інформаційних фінансових сервісів та продуктів [1].

Приблизно в перших 20 розділах Закону про платіжні послуги описано, які нові платіжні послуги з'явилися на українському ринку. За старим Законом про грошові перекази та платіжні системи у нас була одна послуга – грошовий переказ. У новому Законі Національний банк України (Далі НБУ) розділив цю послугу на окремі, давно звичні для нас – внесення коштів на рахунок, зняття коштів з рахунку, відкриття рахунків, видача, еквайринг, надання визначених послуг кредитування, електронні гроші та ін.

Крім того, законодавець, реалізуючи наміри НБУ, досить докладно описав юридичних осіб (крім банків), які матимуть право надавати ці платіжні послуги.

Також було детально описано перехрещення цих послуг – коли одна установа має на щось право, а інша не має, адже, окрім фінансових платіжних послуг, існують ще й допоміжні: аутсорсинг та агентські послуги.

Вся система платіжних послуг не обмежується лише фінансовою установою, яка їх надає, і клієнтом. Крім них, може бути багато різних юридичних осіб, які надають додаткові послуги одержувачу або постачальнику платіжних послуг.

Новий закон, по-перше, передбачив розширення кількості юридичних осіб, які можуть надавати в першу чергу фінансові, а також нефінансові та допоміжні платіжні послуги. По-друге, уточнив, що платіжних послуг більше, ніж одна По-третє, закон уточнює права, обов'язки надавачів і споживачів платіжних послуг. НБУ надає повноваження з нормотворення, оверсайту і ліцензування нових та старих учасників ринку.

Оскільки відкритий банкінг зрештою призводить до конкуренції, багато фінансових установ неохоче вживають необхідних заходів. У результаті регулювання цієї галузі стало ключовим чинником поширення відкритого банківського обслуговування в багатьох країнах.

У Великій Британії, де відкриті банкінги набирають обертів, регулятори наказали дев'яти найбільшим операторам рахунків роздрібного, малого та середнього бізнесу використовувати відкриті API, щоб дозволити третім сторонам отримувати доступ до даних, узгоджених з клієнтами, та ініціювати платежі від імені клієнта.

У країнах з менш розвиненим законодавством у сфері відкритого банкінгу - включаючи США, Японію і Канаду - послуги open banking, ймовірно, будуть і далі розвиватися тільки під впливом споживчого попиту і тиском конкуренції [2].

З точки зору клієнта, відкритий банкінг пропонує такі переваги:

- принцип єдиного вікна: можна управляти особистими фінансами та аналізувати рахунки в різних банках на одній платформі;

- більш зручні та прості інтерфейси: оскільки технологічні компанії та фінтех-стартапи підключаються до надання фінансових послуг, користувачі отримують більш зручні інтерфейси та нові інструменти;
- більше компаній на ринку – більша конкуренція – більш вигідні пропозиції для клієнтів;
- простіше отримати кредити, оскільки відкритий банкінг прискорює аналіз даних і підвищує прозорість скорингу;
- персоналізований підхід до клієнта: оскільки фінансові компанії отримують доступ до даних про клієнта, вони можуть проводити більш глибокий аналіз його фінансових звичок і поведінки.

Для банків і fintech-стартапів концепція відкритого банківського обслуговування пропонує значні переваги з точки зору технологій, конкурентоспроможності і прибутковості:

- зростання доходів за рахунок розвитку каналів торгівлі та появи нових послуг;
- більше запитів перетворюється на продажі: більш персоналізований підхід до клієнтів забезпечує збільшення конверсії;
- зростання залученості та утримання клієнтів;
- оптимізація бюджету: інвестуючи свої ресурси в розробку відкритого API, банки зможуть скористатися перевагами інноваційних рішень без додаткових витрат на IT-інфраструктуру [3].

Таким чином, відкритий банкінг може розширити охоплення клієнтів банків, можливість, яку традиційні банки не можуть ігнорувати. Він також може створювати системи розподілу доходів, де традиційні оператори надають клієнтам доступ до сторонніх послуг, отримуючи дохід від підписки або реферальної бази. Крім того, відкритий банкінг дозволяє банкам комерціалізувати свою інфраструктуру, переходячи в простір BaaS і надаючи основні послуги фінтех-компаніям та іншим третім особам.

Список використаних джерел: 1. Як влаштований Open Banking і що він принесе Україні. URL: https://fintechinsider.com.ua/yak-vlashtovanyj-open-banking-i-shho-vin-prynese-ukrayini/ 2. Що таке відкритий банкінг і як він вплине на розвиток фінтеху в Україні. URL: https://psm7.com/uk/fintech/chto-takoe-otkrytyj-banking-i-kak-on-povliyaet-na-razvitie-fintexa-v-ukraine.html 3. Коли наші банки робитимуть персональні пропозиції кожному клієнту. URL: https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/chto-takoe-otkrytyy-banking-i-pochemu-za-nim-buduschee/

УДК 658+519.85

Свірський Ю.В., аспірант
Науковий керівник: **О.Є. Кузьмін,** д-р екон. наук, професор, директор Інституту економіки і менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Ключові слова: *бізнес-процес, управління, імітаційне моделювання*

Діяльність будь-якої компанії - це сукупність різних бізнес-процесів. Для того, щоб вони відповідали сучасним умовам і вели до запланованого результату, необхідно ефективно впроваджувати систему управління бізнес-процесами. Бізнес-процес — це серія завдань, що повторюються, які виконуються послідовно для досягнення рутинної мети. Усі бізнес-процеси

поділяються на основні, допоміжні та процеси управління. Управління бізнес-процесами - це дії, спрямовані на їх оптимізацію, прискорення та підвищення точності. Вони можуть мати автоматизований і неавтоматизований характер. Основними етапами робіт з управління бізнес-процесами компанії є моделювання, виконання, контроль та поліпшення (оптимізація) бізнес-процесу.

Управління бізнес-процесами (BPM - Business Process Management) – це діяльність, спрямована на їх оптимізацію, прискорення та підвищення точності, в тому числі за допомогою автоматизації таких процесів. Основними етапами цієї діяльності на підприємстві є моделювання, впровадження, контроль та оптимізація бізнес-процесів [3]. Моделювання передбачає створення цифрової версії того чи іншого блоку процесів у спеціальному форматі, наприклад система умовних позначень BPMN (Business Process Model and Notation, модель та нотація бізнес-процесів). Цей етап дає змогу візуалізувати бізнес-процеси підприємства чи його сектору, взаємозв'язок із виконавчими ролями (посадами), відобразити різноманітні розгалуження процесів із залежністю від тих чи інших факторів. Отже, управління бізнес-процесами включає поєднання моделювання, автоматизації, виконання, контролю, вимірювання та оптимізації потоків бізнес-завдань, спрямованих на досягнення цілей організації та охоплюючих системи, співробітників, клієнтів та партнерів всередині організації та за її межами.

У процесі оптимізації бізнес-процесів відбувається удосконалення діяльності компанії, а також вибір шляху, рухаючись яким організація швидше зможе досягти своєї кінцевої мети. Таке вдосконалення може досягатися шляхом скорочення часу здійснення операцій, зниження собівартості товарів та послуг, підвищення якості продукції, посилення контролю за виробничими процесами, тощо. При оптимізації бізнес-процесів конкретного підприємства також багато залежить від поставлених керівником цілей та завдань.

Ефективним інструментом аналізу та оптимізації бізнес-процесів є імітаційне моделювання, під яким розуміють метод прикладного системного аналізу, який є потужним інструментом дослідження складних систем та процесів, у тому числі і таких, управління якими пов'язане з ухваленням рішень в умовах невизначеності. В порівнянні з іншими методами імітаційне моделювання дозволяє розглядати велике число альтернатив, покращувати якість управлінських рішень і точніше прогнозувати їх наслідки [1].

Основними методами імітаційного моделювання є: аналітичний метод, метод статичного моделювання і комбінований (аналітико-статистичний) метод. Проте використання основних методів імітаційного моделювання в практичному управлінні залишається на сьогодні не досить поширеним. Це пов'язано зі складністю відповідного математичного апарату і необхідності обробки значних масивів даних. Для вирішення даної проблеми доцільним є використання методів комп'ютерного моделювання, під якими розуміють методи вирішення задачі аналізу або синтезу складної системи на основі використання її комп'ютерної моделі [2]. Суть комп'ютерного моделювання полягає в отриманні кількісних і якісних результатів. Якісні висновки, одержані за результатами аналізу, дозволяють виявити невідомі раніше властивості складної системи: її структуру, динаміку розвитку, стійкість, цілісність та ін. Кількісні висновки, в основному, носять характер прогнозу деяких майбутніх чи пояснення минулих значень змінних, що характеризують систему [2].

Одним із видів комп'ютерного моделювання є імітаційне моделювання, яке ґрунтується на застосуванні логіко-математичної моделі складної системи і має такі відмінності:

1. Побудова імітаційної моделі вимагає великого обсягу детальної інформації про систему, включаючи різні логічні та кількісні співвідношення.

2. Вибір математичного апарату істотно позначається на самій імітаційній моделі і на виборі інструментальних засобів. Вибір складного математичного апарату (наприклад, систем

диференціальних рівнянь у приватних похідних) або залучення великої кількості методів з різних розділів математики значно ускладнить завдання імітаційного моделювання.

3. При побудові моделі завжди доводиться вирішувати проблему вибору між складністю моделі і її точністю, зручністю використання і її універсальністю, — оскільки ці критерії, як правило, суперечливі [2].

У даний час на ринку інформаційних технологій представлено широкий набір спеціалізованих систем імітаційного моделювання, зокрема це такі програми, як AnyLogic, Process Charter, Statistica, Powersim, Pilgrim, Vensim та багато інших.

Таким чином, імітаційне моделювання - метод дослідження, заснований на тому, що система, що вивчається, замінюється моделлю, що імітує цю систему. Над моделлю проводять експерименти та в результаті отримують інформацію про реальну систему. Імітаційне моделювання виконання бізнес-процесів широко застосовується у проектах з реінжинірингу діяльності компаній, коли необхідно заздалегідь спрогнозувати результати.

Проведення імітаційного моделювання передбачає здійснення чотирьох основних етапів:

1) побудова моделі одного чи кількох процесів, виконання яких необхідно оптимізувати;
2) запуск імітації виконання процесів моделі;
3) аналіз отриманих показників;
4) повторення п.1-3 для альтернативних сценаріїв виконання процесу та вибір найбільш оптимального.

Нарівні з багатьма перевагами методу імітаційного моделювання процесів існує і низка недоліків. Не можна не відзначити той факт, що для отримання валідних результатів необхідна робота щодо визначення законів розподілу випадкових величин та уважна робота щодо внесення всіх даних для проведення імітації. Крім того, саме по собі імітаційне моделювання не дає відповідей на питання, чи ефективно працює система, чи є показники оптимальними і як перебудувати бізнес-процес. Але тільки за допомогою механізмів імітаційного моделювання та функціонально-вартісного аналізу бізнес-аналітик може швидко отримати та обробити ту цінну інформацію, яка необхідна керівнику для прийняття важливих управлінських рішень.

Список використаних джерел: 1. Братушка С. М. Імітаційне моделювання як інструмент дослідження складних економічних систем. *Вісник Української академії банківської справи*. 2009. № 2 (27). С. 113–118. 2. Середюк В. Б. Застосування методів імітаційного моделювання при прогнозуванні фінансових показників діяльності підприємства. *Моделювання та інформаційні системи в економіці.* 2014. № 90. С. 126-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mise_2014_90_13. 2. Чернобай Л. І., Дума О.І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка".* Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів, 2013. № 769. С. 125-131.

УДК 330.13

Сенченко С.В., здобувач вищої освіти магістерського (другого) рівня
Науковий керівник: **Т.В. Клименко**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Ключові слова: *конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, інноваційні процеси, інтелектуальні ресурси, корпоративна соціальна відповідальність.*

Міністерство фінансів України заявило, що значна кількість підприємств (майже 30%) припинила свою діяльність не витримавши напруги у зв'язку з воєнним станом та наслідками агресії на нашу країну [1]. А результати військових дій мають колосальні наслідки для національної економіки. Поряд з цим, ця ситуація створила можливості підвищення конкурентоспроможності для підприємств, які вистояли, чи новостворених, враховуючи зниження ринкової пропозиції, а також апгрейдингу бізнесу. Високий рівень конкурентоспроможності бізнесу є важливим чинником одержання високого рівня прибутку, а конкуренція є стимулом інноваційних процесів, витісняє неефективні виробництва та неякісні послуги, сприяє раціональному використанню ресурсів, боротьбі з монополією, яка диктує свої правила споживачу.

Минув рік, як національна економіка функціонує в умовах війни, бізнес поступово оговтується, пристосовуючись до реалій функціонування національної економіки, проте все ж нагальним питанням постає збереження конкурентоспроможності в умовах воєнного стану. Конкурентоспроможність стимулює шукати нові шляхи підвищення конкурентних переваг підприємства, що потребує дослідження з позицій безпосередніх учасників ринку, не враховуючи зусиль держави та країн-партнерів на відновлення і стабілізацію вітчизняної економіки.

Багато вітчизняних підприємств виявились неготовими до конкуренції, навіть конкурентоспроможна продукція не дозволяє багатьом з них ефективно реалізуватися завдяки цій перевазі. Проте, загальновідомо, що конкуренція є двигуном економічного прогресу, найголовнішою рисою бізнесу, яка саморегулює ринкову економіку.

Дослідженню конкуренції та конкурентоспроможності присвячені наукові праці багатьох вітчизняних учених, серед яких: Л. Акімова, Н. Богацька, Н. Гринів, І. Дашко, Т. Загорна, В. Кардаш, М. Корж, Н. Косар, Н. Селюченко, С. Христич, Е. Цибульська, І. Чуб та ін., а також зарубіжних науковці, зокрема: У. Блюм, Дж. Кейнс, Р. Нельсон, Д. Рікардо, Дж. Робінзон, Дж. Саттон, С. Уінтер, Й. Шумпетер та ін. Питання парадигми конкурентних переваг досліджували: А. Бранденбургер, А. Вербеке, Р. Кантер, Ч. Ким, К. Крістенсен, Р. Макграф, Ж.-К. Лареш, М. Портер, Г. Хамел, Чо Донг-Санг та інші.

Уперше теорію конкуренції узагальнив Адам Сміт у 1776 році у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів». Учений вперше довів, що конкуренція, вирівнюючи норму прибутку, приводить до оптимального розподілу праці та капіталу. В теорії А. Сміта провідне значення відводилось конкуренції як чиннику узгодження приватних і суспільних інтересів, конкуренція досліджена як невід'ємний атрибут ринкового механізму [7].

Найбільш визначними є напрацювання професора Гарвардської бізнес-школи М. Портера, який розробив теорію конкурентних переваг. Згідно цієї теорії, конкурентна перевага залежить від наявності та ефективності використання ресурсів підприємства [6].

Український науковець В. Кардаш поняття «конкуренція» розглядає як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [5].

Щодо поняття «конкурентоспроможність» у науковій літературі, то існують різні підходи до розуміння його сутності. Так, Е. Цибульська та В. Мацигура трактують її як здатність у поточному періоді та в довгостроковій перспективі забезпечувати більш високу порівняно з конкурентами ефективність виробництва та вигідність реалізації своїх товарів [2]. За визначенням І. Должанського та Т. Загорної, конкурентоспроможність підприємств – це здатність виробляти й реалізовувати швидко, дешево та якісно, а також продавати в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування [3]. Натомість, Л. Акімова, М. Корж та І. Чуб визначають конкурентоспроможність як здатність в будь-яких умовах проектувати, виготовляти та реалізовувати товари за ціновими та нецiновими характеристиками більш привабливими для споживачів, аніж товари конкурентів [4].

Зважаючи на наукові напрацювання вчених, вважаємо, що конкурентоспроможність підприємства є його здатністю займати стійку ринкову позицію завдяки ефективнішому, порівняно з конкурентами, використанню ресурсів.

Для успішного функціонування в умовах інформаційного суспільства підприємству недостатньо лише ефективно управляти своїми матеріальними ресурсами. На часі раціональне використання інтелектуальних ресурсів (капіталу) – як основи для формування стійкого рівня конкурентоспроможності підприємств. Важливо своєчасно оперувати інформаційними потоками, вміти оцінювати їх важливість та швидко реагувати. У цьому контексті вважаємо, що важливим питанням постає налагодження ефективних оперативних систем інформації, а саме моніторингу, що дозволить формувати оптимальне управління конкурентними перевагами.

Споживач стає все більш прискіпливим. Здійснюючи покупку, він все частіше враховує цінності та місію, які транслює компанія. Сьогодення – це брендинг, лідерство думки та сторітелінг. На часі корпоративна соціальна відповідальність як важлива складова конкурентоспроможності.

Споживач цінує солідарність – розробку товарів, які дійсно становлять цінність для клієнтів, замість спроб продати їм усе що завгодно, незалежно від справжньої якості цих товарів.

Серед інших важливих принципів корпоративної соціальної відповідальності у підвищенні конкурентоспроможності, безумовно, ефективність, а також раціональність, адже підприємство повинно оперувати не на основі примх, упереджень чи забаганок, а усвідомлюючи цінності емоцій і почуттів, враховувати їх таким чином, аби мати можливість приймати об'єктивні рішення.

Етичні методи ведення бізнесу, окрім іншого, надають такі переваги у підвищенні конкурентоздатності: призначення пільгових умов, гарна репутація і значна лояльність клієнтів. При цьому, чесна конкуренція є чинником створення сприятливого середовища для інновацій.

Важливою опцією для перемоги в конкурентній боротьбі є бенчмаркінг як інструмент знаходження дієвих шляхів подальшого розвитку та усунення проблем, які створюють його затримку. Бенчмаркінг – це порівняння показників інших компаній у галузі зі своїми, для аналізу та пошуку найбільш ефективних шляхів розвитку.

Зазначимо ще деякі конкурентні переваги підприємств в умовах сучасних викликів:

- особлива технологія, яка створює унікальну цінність для споживача;
- використовуючи одну перевагу паралельно створювати нову;
- розірвати будь-які зв'язки з країною-агресором;
- стратегічне мислення;

- започаткувати та переглядати систему конкурентного розвитку на підприємстві;
- інвестування в інновації, інтелектуальний капітал, розвиток головних компетентностей підприємства.

Отже, на сьогодні конкурентоспроможність суб'єктів господарювання надзвичайно актуальна та є причиною пошуку нових шляхів підвищення конкурентних переваг, вона визначає життєздатність підприємства. Врахування наведених вище рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств дозволить отримати суттєві переваги над конкурентами та, в цілому, сприятиме вкрай необхідному економічному зростанню нашої країни, оскільки економічний «фронт» є не менш важливим за військовий.

Список використаних джерел: 1. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? *Економічна правда:* веб-сайт. URL: http://surl.li/fqazx (дата звернення: 04.03.2023). 2. Цибульська Е.І., Мацигура В.І. Теоретичні підходи до формування стратегії підвищення конкурентоспроможності організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22. Ч. 3. С. 98-102. 3. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с. 4. Акімова Л.М., Корж М.В., Чуб І.В. Управління конкурентоспроможністю промислового підприємства : моногр. Рівне : НУВГП, 2017. 121 с. 5. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2000. 124 с. 6. Портер М. Конкуренція. Київ, 2001. 387 с. 7. Литвиненко Т. Базові складові поняття «конкуренція». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. С*ерія: Економіка*. 2008. Випуск 99-100. С. 72-75.

UDC: 330.3:338.28

Serazhym V.Y., student
Research supervisor: **O.M. Ivanova**, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Digital Economy and System Analysis
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

DIGITALIZATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE: MODERN ADVANTAGES

Keywords*: digitalization, economy, economy of Ukraine, development of digitalization; digital economy.*

In modern world progressions, the development of the economy requires increasing use of information and communication technologies. This means that the concept of digitization is spreading, which includes the process of transferring information into digital form. In general, digitalization provides solutions for business optimization through IT and appropriate technical equipment. Such technologies are an example of improving the company's activities in various directions: marketing, customer service, logistics, internal processes, etc.

The main advantages of the digital economy are simplicity and convenience of obtaining information and remote communication; convenient access to services that were previously unavailable or the receipt of which was associated with a long period of time; possibility of free use of digital products; high competitiveness; and, of course, saving money.

Analysts predict that investments in digitalization will rise to 16.5% per year in 2022-2024 compared to 15.4% in 2019-2021, and they will make up 55% of all investments in ICT (information-

communication technologies) by the end of 2024 [1].Therefore, this area will continue to demonstrate investment attractiveness in the coming years. Performance in IT is much better today than in other industries, which is largely due to its mobility, portability and, of course, the ability to work remotely. It follows that while the country is rebuilding after the war, the IT industry will be able to largely ensure its economic stability.

Automation of business processes provides management in various types of enterprise activities and helps identify weak areas of processes or organizational structure that reduce enterprise productivity. Ukraine has a selection of similar products. For example, the Creatio system from Terrasoft, which allows you to create and automate business processes of various complexity, and also has a ready-made library of processes [1]. The Scriptum BPM system allows you to increase the efficiency of business processes and quickly integrate different company systems. The Implementation of ERP system organizes business processes, displays performance indicators, monitors work performance, serves for electronic accounting and documentation management, ensures a wide range of reports, etc.

Diya is an application in which all the necessary documents are in one place, in your smartphone. Diya is a single portal where you can get all services online. Other countries are already beginning to recognize Ukrainian electronic documents in Diya. Therefore, Ukraine has significant potential in the digital economy, which is recognized far beyond its borders, which means preservation and continuation of digitization should have a clear development direction.. Despite the enemy's cyber attack, and despite the fact that at the beginning of a full-scale war, some foreign analysts assured that Ukraine would be paralyzed by cyber attacks, this did not prevent Ukraine from strengthening and improving its technological achievements.

In October 6, 2022, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a law on e-residency for foreign entrepreneurs and creative leaders who have the opportunity to conduct their business remotely in Ukraine, open bank accounts and pay taxes on favorable terms [2]. For Ukraine, this was an important step to unite the leaders of digital countries and international organizations to solve the most pressing issues in the field of connecting to the digital future, one of which was recognized as the issue of protecting Ukraine's digital borders in the face of cyber warfare. of the most important.

In October 2022, as part of the UA30 cyber reform, Ukraine joined the US and EU cyber security month with the aim of drawing public attention to cyber security and creating a full-fledged cyber defense ecosystem [3]. For the purpose of cyber protection of state information resources and objects of critical information infrastructure, a corresponding draft law has been submitted for consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine [4].

Other great opportunities of the digital economy include reducing consumer costs for payment services in traditional areas of consumption, where significant price costs lead to large volumes of operations; the appearance of new products - e-books, digital music; access to social networks, online stores, etc.; expanding participation in political and public life through online access to public services. The advantages of these opportunities are saving time as well as saving money. The consumer will have a greater choice of products, thanks to which the demand, management efficiency, accelerated automation of production processes, and production safety will increase.

Therefore, digitalization in the economy of Ukraine brings advantages in the modern world, which are really necessary for future development of Ukraine. It will help both the state and severely affected enterprises to recover in the post-war period and improve the quality of life of the population.

References: 1. Вернигора О. Як розвиватиметься цифрова економіка у найближчі роки: веб-сайт. ULR: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/13/681412/ (дата звернення: 01.04.2023)
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів: Закон України від 06.10.2022 № 2654-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-20#Text 3.

Огляд цифрової трансформації економіки України в умовах війни: веб-сайт. ULR: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-tsyfrovoyi-transformatsiyi-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny (дата звернення: 02.04.2023) 4. Про внесення змін до деяких законів України щодо невідкладних заходів посилення спроможностей із кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Проект закону від 29.09.2022 № 8087. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40553

УДК 366. 657

Сірівля Є. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Т.А. Наумова**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Ключові слова: *цифрові технології, творчий підхід, криптовалюта, блокчейн, ІТ-технології.*

Основний вектор двадцять першого століття визначається новаціями цифрової економіки, а саме: формування штучного інтелекту і робототехніки, криптовалюти, «розумні речі», технологія застосування блокчейн, Big Data для ефективних креативних рішень і т.ін. Тому наразі актуальними постають питання своєчасного реагування облікової системи на глобальну цифровізацію клієнтської бази, економічної діяльності та основ економічного життя.

На нашу думку, вплив сучасних елементів розвитку цифрових технологій на процес формування облікового середовища має позитивне значення у частині підвищення рівня прозорості інформації; точність її відстеження; скорочення витрат на обробку облікових даних; ступеня інформаційної безпеки; підвищення рівня довіри внутрішніх та зовнішніх користувачів до результатів перевірки. Але є і слабкі сторони: складна технологія цифровізації; непередбачувані соціальні наслідки; зміни у нормативно-правовому полі; необхідність розроблення нових стандартів; формування нових форм довіри та внутрішнього контролю на взаємній основі.

Сучасний стан розвитку облікової науки та практики досяг певної межі. Т.В. Момот вважає, що *«професійні бухгалтери - одна з найвідповідальніших, багатогранних та креативних професій,* що об’єднує такі напрямки діяльності, як облік, економіка, бізнес-аналітика, експертиза, аудит, податкова та митна справа, ІТ-технології, комунікації, конкурента розвідка, менеджмент, стратегічне управління, оцінка ринкової вартості бізнесу, трудове, фінансове та господарське законодавство, фінансово-економічна безпека, міжнародні економічні відносини та зовнішньоекономічна діяльність [1]. Вона також наголошує, що «розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних умовах всеохоплюючої діджиталізації відкриває нові перспективи для розвитку професії бухгалтера; професійний бухгалтер в умовах динамічного середовища постійно здійснює експертизу з метою активного реагування на трансформаційні процеси для забезпечення ефективності та безпеки ведення бізнесу; збільшується *експертно-аналітична функція* бухгалтерської професії; уміння працювати з великими масивами даних *(Big Data Analysis)* та їх аналізувати – це можливість першими отримувати цінні ринкові «інсайти» задля забезпечення підвищення конкурентоздатності підприємства; сучасні бухгалтери – це *адвокати впевненості* особливо при проведенні аудиту та управління ризиками; сучасний бухгалтер *–це цифровий пленмейкер підприємства; с*аме професійні бухгалтери

забезпечують упровадження сучасних інформаційно-комутаційних систем та ІТ-технологій управління даними в діяльність підприємства *(включаючи цифрові та «хмарні» технології),* сприяють розширенню доступу до глобального інформаційного середовища: сучасні бухгалтери – це **новатори стійкості та комунікатори підприємства**, що забезпечують ефективність та прозорість функціонування бізнесу; сучасний бухгалтер – *це агент змін, який забезпечує інтеграцію у міжнародний простір* для розвитку міжнародної співпраці, створення в Україні нових підприємств із залученням іноземних інвестицій, а також виходу підприємств України на міжнародні ринки. В умовах глобалізації економічних процесів саме професійні бухгалтери забезпечують зіставлення фінансової звітності та гармонізацію публічної інформації на міжнародному рівні» [1].

У сучасному бізнес-середовищі існують різні думки щодо переваги використання ідеї блокчейн в обліку та аудиті. Існує думка, що блокчейн це блокуюча шахрайство система, яка може формувати реальну, перевірену та прозору облікову екосистему. Проте, як показують дослідження у цій сфері реалізація обліку за допомогою застосування блокчейну наразі технічно не здійсненна через його низьку швидкість і високу енергоємність. На думку багатьох експертів блокчейн має потенціал для перетворення поточної практики обліку та аудиту, оскільки забезпечує точну, своєчасну та автоматичну систему забезпечення впевненості.

С.В. Бардаш, І.Л. Грабчук вважають, що враховуючи можливості технології блокчейн, яка пов'язана, насамперед, з фінансовою сферою, її застосування має багато перспектив і в сфері бухгалтерського обліку[2].

Н.Л. Шишкова наголошує, що особливо важливим є застосування ІТіновацій для вдосконалення документообігу. Завдяки ІТ-модернізації облікових процедур вирішуються наступні завдання: збір, угруповання і впорядкування інформаційних потоків (бухгалтерський облік господарських операцій в режимі реального часу); швидкий доступ та видача інформації (обмін електронними даними – від первинних до звітних); скорочення інтервалу між отриманням інформації та її занесенням в базу даних (BigData); зниження ризиків виникнення помилок в обліку та в процесах прийняття рішень, що дозволяє підприємству уникати перекручення інформації в бухгалтерському обліку; інтеграція всіх рівнів обліку для створення єдиної інформаційної бази (розширена мова фінансової, управлінської, податкової звітності різних сфер бізнесу); автоматичне формування звітів («хмарні технології» обчислення, облікові операції, що базуються на хмарах); забезпечення ефективного оперативного контролю (штучний інтелект, модернізація математичного моделювання сучасними інноваціями) [3, с.150-151].

Таким, чином, на підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки, щодо наслідків цифровізації за наявністю наступних умов:

- застосування технологій Big Data на основі моделі 4P;
- інтеграція технології блокчейн, роботизації та цифрових двійників;
- штучний інтелект (AI)- фокус верифікації аудиторів може зміститися у сферу налаштування та моніторингу смарт-контрактів та механізмів контролю за штучним інтелектом смарт-фірм;
- облікові операцій в режимі реального часу (RTA);
- «хмарні технології» - застосування широкого ряду ефективних технологій, керованих самостійно і доступних на вимогу в рамках віртуальної інфраструктури, а також споживаних в якості сервісів.

Список використаних джерел: 1. Момот Т.В. Бухгалтер-професія «Білих Комірців»: класика в сучасності, 2020.URL: https://ibuhgalter.net/articles/541 2. С.В. Бардаш, І.Л. Грабчук. Цифрові технології в сфері бухгалтерського обліку: основні можливості та ризики. *Ефективна економіка,* 2021. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/20.pdf 3. Н.Л. Шишкова. Перспективи іt-модернізації бухгалтерського обліку: актуалізація теорії і практики. *Economics Bulletin*, 2019, №3. С.146-159. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/3/EV20193_146-159.pdf

УДК 332.81(477)-047.86

Сніцарук О-А. А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.І. Корицька**, канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ЗБИТКИ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ ТА ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ключові слова: *війна, житловий фонд, інфраструктура, муніципальне житло, руйнування*

Через активні обстріли українських міст понад 3 млн людей мають знищене або пошкоджене житло. Унаслідок цього багато людей шукають прихистку в інших містах України, європейських та інших країнах світу. Виникла проблема житлової інфраструктури: як відбудовувати зруйновані будівлі.

За офіційними даними на лютий 2023 року, внаслідок бойових дій російської федерації, понад 50% житлового фонду у значній кількості міст та містечок було пошкоджено чи зруйновано.

У тих містах, де були найактивніші військові обстріли, житловий фонд найбільше зруйновано: Бахмут, Волноваха, Ізюм, Лисичанськ, Маріуполь, Мар'їнка, Попасна, Рубіжне, Сєвєродонецьк, Харків, Чернігів.

За попередніми даними обласних військових адміністрацій, станом на 24 лютого 2023 року, загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду становить близько 153,86 тис. будівель, з них 136 тис. – приватних (індивідуальних) будинків; 17,5 тис. – багатоквартирних будинків; 0,3 тис. – гуртожитків [1]. На рис. 1 представлена візуалізація цих даних.

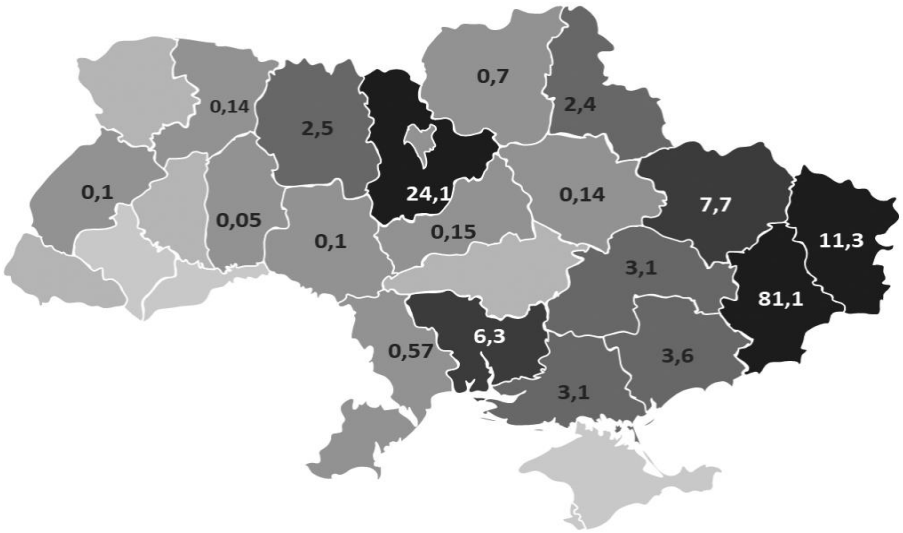

Рисунок 1 – **Кількість пошкоджених або зруйнованих будівель житлового фонду станом на 24 лютого 2023 року, тис. од.**

Джерело: побудовано автором за даними Київської школи економіки [1].

Загальна площа пошкоджених або зруйнованих об'єктів становить 83,1 млн кв. м., що складає 8,2 % від загальної площі житлового фонду України.

Так, житло близько 1,3 млн домогосподарств (близько 3,2 млн людей) є пошкодженим або зруйнованим.

За попередніми оцінками, вартісний вираз прямих збитків для житлового фонду становить $53,6 млрд. Це більше третини від загальних прямих збитків України станом на 24 лютого 2023 року [1].

Мільйони українців виїхали закордон і для того, щоб вони повернулися необхідно створити комфортні умови для проживання у зруйнованих містах та селах. У більшості людей немає можливості купити власне житло, тому одним зі шляхів стимулювання повернення українців на Батьківщину є будівництво муніципального житла. Ця практика використовується у країнах Європи.

Муніципальне житло – це житлові будинки які збудовані за кошти державного або місцевого бюджету. Власниками такого житла є місцеві органи влади. Квартири в цих будинках здаються в оренду людям за вартістю, нижчою за ринкову, це зменшить навантаження на бюджет малозабезпечених сімей і їм буде вигідно орендувати житло у таких будинках, а місцевий бюджет зможе отримувати доходи у вигляді орендної плати.

Отже, для подальшого розвитку української економіки важливо, щоб люди повернулися в Україну на свої робочі місця. Наявність муніципального житла в українських містах допоможе повернутися українцям, які зараз закордоном через те що у них немає можливості купити нове житло. Ефективність урядових реформ із відбудови такої інфраструктури стане тематикою майбутніх досліджень.

Список використаних джерел: 1. Київська школа економіки: За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже $144 млрд URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf (дата звернення 05.04. 2023).

УДК 330.3:338.2

Солодкий В.В., аспірант кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки

Науковий керівник: **Г.М. Калач,** канд. екон. наук, доцент кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ЕКОСИСТЕМА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: *технологічне підприємництво, екосистема інновацій, рейтинги екосистем*

Розвиток складних організаційних, процесних, суб’єктно — об’єктних відносин в системі технологічних інновацій розглядається дослідниками, починаючи з роботи Дж. Ф. Мура [1], аналогічно до розвитку живої природи. Ввівши термін «підприємницька екосистема», він стверджував, що компанії розвиваються не у «вакуумі», а у конкретно визначеному середовищі, в якому відбувається взаємодія компаній із представниками її оточуючого середовища, постачальниками, клієнтами, інвесторами та фінансовими установами. Тобто досліджуючи такі елементи системи, як технологічні компанії, бізнес-акселератори та бізнес-інкубатори необхідно враховувати особливості поточного контексту, взаємодії елементів та динаміки їх розвитку.

В роботі А. І. Бутенко, Н. Л. Шлафман, О. В. Бондаренко [2] визначено технологічне підприємництво як підприємницьку діяльність щодо перетворення наукових знань на інноваційні ідеї створення нових продуктів і технологій, пристосованих до сучасних ланцюжків

створення доданої вартості.

Згідно дослідження Моісеєнко Т. Є., Корогодова О. О., Черненко Н. О., Глущенко Я. І [3] до екосистеми інновацій входять три основні аспекти — процеси, платформи, суб'єкти та об'єкти. Автори іншого дослідження вважають, що «охарактеризувати підприємницьку екосистему доцільно, як сукупність суб'єктів підприємницької діяльності, фінансових установ, бізнес-ангелів, інвесторів, державних установ та інститутів, між якими складається певна система складних взаємозв'язків, що супроводжують процес генерування та розвитку ідеї, та, з рештою, її комерціалізацію.» [4, с. 82]

Ключовим елементом досліджень екосистеми інновацій стає стартап, як основний елемент екосистеми, різноманітні фонди та бізнес-акселератори та бізнес-інкубатори [3,5]. «Структурними елементами екосистеми стартапу будуть виступати: потреба суспільства в інноваційних продуктах; стартапери (по суті наявність людського ресурсу, здібного генерувати інноваційні ідеї); інноваційна ідея (ідея стартапу), яка за певних умов реалізації стає готовим інноваційним продуктом; вільний фінансовий капітал, який інвестори, бізнес-ангели, держава готові вкласти у реалізацію ідеї; принципи, на яких будується співпраця суб'єктів; методи реалізації стартапів.» [4, с.83-84]

Розглядаючи технологічне підприємництво в Україні в контексті інноваційної екосистеми необхідно враховувати загально світові тенденції, поточний стан розвитку держави та пріоритети державної політики.

Універсальним критерієм оцінки екосистем є рейтинги міжнародних організацій. Так відповідно до рейтингу Global Startup Ecosystem Index 2022 [5], Україна за 2022 рік опустилась з 34 на 50 місце, автори дослідження вказують, що "нещодавня війна негативно вплинула на вражаючу екосистему українських стартапів; ми сподіваємось, що країна незабаром зможе відновитися та відбудуватися." Аналогічно, дослідники високо оцінюють потенціал міст Києва, Одеси, Львова та Харкова та вплив війни на їх рейтинги, описуючи падіння з 45 на 93 місце. Цікавим є судження [5, 156 ст.], що велика кількість українських підприємців та IT спеціалістів в майбутньому будуть розвивати стартапи в Республіці Польща. А основним викликом [5, 196 ст.] вважають повернення спеціалістів технічних спеціальностей та IT в Україну, враховуючи наданий прихисток в різних країнах їм та їхнім сім"ям.

Іншим широко цитованим рейтингом є Global Innovation Index (GII) [6]. Так, в 2022 році Україна посіла 57 місце, при цьому маючи 49 місце рейтингу за людським капіталом, 48 місце — складністю ведення бізнесу та 36 місце — знання та технологічні результати. Експерти GII суттєво нижче оцінюють рівень розвитку інституцій 97 місце, інфраструктури — 82, та складності ринку — 102 місце. В цілому країни розподілені на 4 групи — 48 країн з високим рівнем економіки, 12 країн з низьким рівнем економіки, 36 країн з вище середнього рівня економіки та 36 країн з нижче середнього рівнем економіки. В групу "економіка з нижче середнього рівнем" входить Україна і займає 4 місце.

Таким чином, подальша розбудова національної екосистеми технологічного підприємництва має включати:

- створення державою умов для повернення підприємців та IT спеціалістів з-за кордону. Це включає широкий спектр заходів, починаючи від фізичної безпеки до відбудови або покращення соціальної інфраструктури;
- розвиток Дія.City та включення в резиденти нових учасників. Гарантування резидентам — компаніям стабільні умови діяльності на протязі 10-20 років та убезпечення від необґрунтованих обшуків та кримінального переслідування [7];
- збільшення Кабінетом міністром України капіталу Українського фонду стартапів для фінансування проектів miltech;
- включення українських університетів в екосистему підприємництва, що передбачає

реформи в сфері вищої освіти та широке включення науковців в створення та розвиток технологічних компаній та стартапів.

Список використаних джерел: 1. The Death of Competition: Leadership & Strategy in the Age of Business Ecosystems. Moore, James F. 1996. New York: HarperBusiness. 2. Концепція формування системи технологічного підприємництва в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 1(47). URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/123119/5-Butenko.pdf?sequence=1 3. Моісеєнко Т. Є., Корогодова О. О., Черненко Н. О., Глущенко Я. І. Структурні елементи формування і функціонування екосистеми стартапів в умовах четвертої промислової революції. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*". 2020. Вип. 11. URL: http://eip.org.ua/?page_id=526&lang=en&aid=716 4. Moiseienko, T., Korohodova, O., Chernenko, N., & Hlushchenko Y. Структурні елементи формування і функціонування екосистеми стартапів в умовах четвертої промислової революції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, 2020. № (11), С. 81-88. https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-09 5. Литвин І.В. Екосистема стартап-підприємництва в Україні: історія створення та сучасність. *Молодий вчений.* 2019. №1(65). URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/1/110.pdf 6. Дослідження Global Startup Ecosystem Index 2022. URL: https://www.startupblink.com/ 7. Дослідження Global Innovation Index. URL: https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report 8. Як у Верховній Раді та Мінцифрі планують протидіяти «маски-шоу». Oleksandr Strelnykov. 2023. URL: https://dou.ua/lenta/news/searches-and-the-law/

УДК 658

Сорока А.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **К.В. Гнедіна,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕТИКА БІЗНЕСУ, ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: етика бізнесу, етичні принципи, доброчесність, ділова репутація, екологічна відповідальність.

У сучасному світі етика бізнесу, доброчесність та ділова репутація компаній є вирішальними факторами для їх успіху та стійкості. Зміни у споживацькій поведінці та вимоги до якості продукції, відкрите та конкурентне середовище формують перед підприємствами завдання дотримуватися стандартів етики та принципів доброчесності, а також зберігати позитивну репутацію. Компанії, які дотримуються етичних та доброчесних принципів, здатні побудувати взаємовідносини, засновані на довірі та взаєморозумінні, зі своїми споживачами, партнерами та працівниками, що сприяє їхньому успішному розвитку. У той же час втрата ділової репутації може негативно позначитися на фінансових показниках компанії та відносинах із зацікавленими сторонами.

В умовах ринкової економіки найбільш значущими етичними принципами є чесність та довіра. Етика та економіка мають багато спільного щодо цілей та завдань. Етика в бізнесі

ґрунтується на розумному виборі, а не на емоціях. Вона вивчає специфічні цілі людини та зв'язок між засобами та їх досягненням. Етика допомагає визначити доцільність різних варіантів людських дій в бізнесі. Етика виступає регулятором взаємин, який прагне досягти балансу між інтересами різних суспільних груп. Вона сприяє координації діяльності підприємства з орієнтацією на досягнення прибутку як кінцевого результату [1]. Етика бізнесу передбачає, що проблеми мають бути вирішені на основі взаємовигідних відносин між бізнесом та суспільством, а також забезпечує дотримання ієрархії цінностей, серед яких пріоритетом мають бути права людини.

На вітчизняних поступово відбувається формування кодексів етики. На цей процес впливає багато зовнішніх факторів, зокрема, серед таких факторів можна виділити високий рівень корупції та незаконних схем, залежність економіки від політичних рішень, недосконалість законодавства тощо [2]. Сучасна успішна компанія має приділяти велику увагу своїй діловій репутації, оскільки вона є ключовим фактором успіху. Найвищий управлінський персонал має повністю розуміти важливість позитивної ділової репутації, оскільки вона сприяє налагодженню відносин довіри з клієнтами, споживачами, постачальниками та іншими стейкхолдерами. Позитивна репутація компанії дозволяє залучати кваліфікованих фахівців, оскільки більшість з них хочуть працювати в компаніях з відмінною діловою репутацією. З іншого боку, негативна репутація може призвести до економічних втрат та навіть до банкрутства.

Наукові дослідження показують, що в економіці, де 70-80% ринкової вартості ґрунтується на нематеріальних активах, таких як бренд та інтелектуальна власність, компанії особливо вразливі до всього, що може нашкодити їх діловій репутації [3]. У сучасному суспільстві споживачі все більше зосереджуються на екологічних турботах, що робить екологічність вирішальним фактором успіху бізнесу. Як наслідок, споживачі стають більш свідомими у своєму виборі, віддаючи пріоритет брендам, які демонструють прихильність екологічній відповідальності. Компанії, які інтегрують екологічні практики у свою діяльність, беруть активну участь у екологічних ініціативах, використовують відновлювані джерела енергії, мінімізують відходи та прагнуть скоротити викиди діоксиду вуглецю сприймаються у суспільстві як надійні та відповідальні.

Нераціональне використання природних ресурсів та негативний вплив промислових відходів на навколишнє середовище призвели до гострої конкуренції за ці обмежені ресурси. Щоб вирішити цю проблему, ділова етика наголошує на необхідності визнати важливість поповнення цих ресурсів та вжити заходів для пом’якшення ризиків, які існують для виробництва у довгостроковій перспективі [1]. Екологічна відповідальність компанії не тільки підвищує продажі, але й сприяє зростанню загальної цінності та репутації бренду. Віддаючи пріоритет екологічним питанням та демонструючи турботу про своїх клієнтів, бренд може зарекомендувати себе як значущий та швидко заслуговує довіру [4]. У результаті стійкість бренду може відігравати вирішальну роль в успіху сучасного бізнесу, дозволяючи компаніям не лише отримувати прибуток, але й зміцнювати свою репутацію. Однак деякі компанії можуть використовувати так званий "екологічний маркетинг" з метою залучення уваги споживачів та збільшення свого прибутку. Це може включати використання термінів, які звучать екологічно, таких як "органічний", "екологічно чистий", "відновлюваний", незалежно від того, наскільки ці твердження можуть бути дійсними. Крім того, компанії можуть використовувати зелену упаковку або зображення природних ландшафтів, щоб створити враження екологічно відповідальної діяльності, незважаючи на те, що виробництво цього продукту може мати негативний вплив на довкілля. Отже, існує ризик маніпуляції з метою збільшення продажів незалежно від фактичної екологічності продукту та дійсного рівня екологічної відповідальності компанії [5].

Дотримання етичних принципів та доброчесне ведення бізнесу можуть допомогти компанії отримати підтримку і довіру клієнтів та інвесторів, а також сформувати та зберегти позитивну

ділову репутацію на ринку. У той же час, бізнес-організації, які не дотримуються етичних стандартів та є недоброчесними, стикаються з проблемами втрати попиту на продукцію та отримання негативних відгуків від споживачів. Крім того, інформація про недоброчесну діяльність може швидко розповсюджуватися за допомогою соціальних медіа, що спричинить шкоду діловій репутації компанії та матиме фінансові наслідки. З підвищенням екологічної свідомості громадян бізнес-організації стають все більш зацікавленими у здійсненні такої ділової активності, яка б не тільки забезпечувала прибуток, але й сприяла б позитивним соціальним змінам, покращенню екологічного стану та сталому розвитку. Таким чином, у сучасних умовах господарювання дотримання етичних правил ведення бізнесу, доброчесність, забезпечення та підтримка позитивної ділової репутації є надзвичайно важливими факторами успіху для компаній, які бажають зберегти конкурентні переваги, розвивати власний бізнес, залучати нових споживачів та розширювати ринки збуту.

Список використаних джерел: 1. Мазур В.С. Етика бізнесу в сучасних умовах господарювання. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba*. 2016. № 7. С.262-265. URL: https://cutt.ly/r7kswcF 2. Караваєв І. ТОП-10 правил бізнес-етики, якими нехтують в Україні. *Юридична Газета Online.* URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/top10-pravil-biznesetiki-yakimi-nehtuyut-v-ukrayini.html 3. Кравцова І. Ділова репутація: сучасний капітал бізнесу чи поки що непрацюючий інструмент? *Юридична Газета Online.* URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/dilova-reputaciya-suchasniy-kapital-biznesu-chi-poki-shcho-nepracyuyuchiy-instrument.html 4. Блажей І.О. Екологічний брендинг як невід`ємна частина концепції сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22 № Ч.1. С. 15–19. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/5.pdf 5. Коротенко О. Грінвошинг: як компанії маніпулюють екологічним маркетингом. *Bazilik.* URL: https://bazilik.media/hrinvoshynh-iak-kompanii-manipuliuiut-ekolohichnym-marketynhom/

УДК 620.9: 351.8:338.2

Sova Olena, PhD in Economics, Assistant Professor
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ENERGY SECTOR OF UKRAINE IN WARTIME CONDITIONS

Keywords: energy infrastructure; decarbonised economy; green energy; electricity market; energy security; rebuilding Ukraine; ENTSO-E

The popularization of the tasks of sustainable development, which are related to the low-carbon economy and resistance to climate change, has caused a number of studies devoted to the latest technologies, alternative types of fuel, and mechanisms for guaranteeing the origin of electricity produced in the process of highly efficient cogeneration. A significant part of these projects is supported by European Union funding programs such as Horizon Europe, Interreg, Connecting Europe Facility.

Ukraine's energy security issues are in the focus of the international community's attention, as Russia directs shelling at critical infrastructure facilities supplying electricity, heat, and natural gas. The overseas partners of our country are not left out of the problem either – the United States Agency for

International Development (USAID) continues the Energy Security Project and makes significant efforts to restore the energy sector of Ukraine.

On October 21, 2021, Law of Ukraine No. 1818-IX "On Energy Efficiency" was adopted. It provides for the allocation of at least 1% of state budget expenditures for financing programs for the modernization of the housing stock, the communal sector and thermal energy producers, conducting regular energy audits by large enterprises, etc. The Resolution of the Government of Ukraine dated December 23, 2021 No. 1460 "On the Implementation of Energy Management Systems" supplements the legal basis for the restoration and development of the energy infrastructure in the post-war period. Thanks to energy management in authorities and subordinate institutions, it is possible to reduce electricity consumption by 5-15%. The specified normative legal acts confirm that the task of energy saving is among the main priorities of the state and regional strategies and programs of socio-economic development of Ukraine.

Ukraine will adhere to the course of transition to a low-carbon economy announced by European countries as a reference target. From the point of view of energy security and ensuring environmental sustainability, along with the availability of own resources of natural gas and coal, the development of the renewable energy sector is extremely important. Currently, the main types of Ukrainian electricity generation are thermal and nuclear energy.

When planning measures for the post-war recovery of Ukraine's energy system, European organizations emphasize the priority of "green" projects. It is implied that on the place of a destroyed power plant that produced energy from gas or coal, it makes sense to build a new one that will produce energy from renewable sources. Modern energy-efficient technologies should be used when reconstructing damaged energy infrastructure facilities.

The key step to ensure Ukraine's energy security was the emergency integration of the United Energy System of Ukraine with the pan-European energy system ENTSO-E. This process was planned to take place a year later. Following an urgent request from NPC "Ukrenergo" on March 16, 2022, emergency synchronization with the energy system of continental Europe began. Moldova is following the same path of accession in order to gain independence from Russian energy networks. Since 2017, Ukraine and Moldova have jointly conducted technical testing of power units of thermal and nuclear power plants [1].

The unified energy system of Ukraine lost approximately 4% of its generating capacity due to the war, and another 35% is located in the occupied territories [2]. The energy sector of Ukraine is still working in test mode, because the completion of synchronization still requires the signing of a significant amount of technical documentation. But from June 30, 2022, Ukraine and ENTSO-E started export-import operations. In the conditions of conducting military operations, the integration of the energy system of Ukraine with the European one has acquired a really critical importance for the existence of our state.

Ukraine, within the framework of the Energy Community, needs to implement the RED II Directive (Directive 2018/2001/EC "On the promotion of the use of energy from renewable sources"), which will become a unified document combining the issues of motor biofuel, transport electrification, and biogas consumption by the transport industry. The principles of issuance, circulation, registration and legal status of guarantees of origin of electricity will need to be developed, because industry legislation only defines the term "guarantees of origin of electric energy" (Law of Ukraine dated April 13, 2017 No. 2019-VIII "On the Electricity Market").

The development of the mechanism for issuing guarantees of origin will further reduce the volume of cross-subsidies in the electricity market and minimize additional financial pressure on Ukrainian exports. After all, the EU predicts that such guarantees will become a tool of the planned The Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) [3].

Coordination of the efforts of national governments, international regulators and business structures to strengthen the energy security of the state will contribute to the fastest possible restoration of the energy infrastructure of Ukraine, its renewal based on the principles of the "green" economy. In order

to diversify financial sources for the reconstruction of Ukraine, in April 2022, the Fund for the Restoration of the Energy Infrastructure Destroyed by the Russian War was created, whose donors are EU member states and international corporations. Denmark became the first country to respond by agreeing to provide support to the energy sector of Ukraine.

After the war, new opportunities will open up for Ukraine and Europe regarding the joint development of electricity markets and the implementation of the "green transition" to climate-neutral development by 2050 within the framework of the "European Green Deal" strategy, announced by the European Commission. The opening of the Ukrainian energy market for European electricity producers and suppliers will contribute to the creation of a competitive environment and increase the investment attractiveness of the domestic energy industry. Ukraine has great potential for the production of green energy, many power plants (mainly solar and wind) have already been built and put into operation. In 2021, the share of electricity generated from renewable sources reached 8.1% or 12,804 million kWh, of which 56% – due to solar radiation, 33% – wind energy, 8% – due to the burning of biomass, biogas and 3% was supplied by small hydropower [4].

Ukrainian electricity producers will have a real opportunity to export their goods to Europe, which will accelerate the full transition of European countries to renewable energy sources as a driving force for the transformation of the energy infrastructure of the EU countries. Implementation of the provisions of the "European Green Deal", implementation of norms and standards regarding circular production, expansion of electricity production from renewable sources, strengthening of security at critical infrastructure facilities will provide incentives for the development of high-tech energy production.

References: 1. Україна приєдналася до об’єднаної енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. 16.03.2022. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4510 2. Кознова О. Бізнес закликає владу. 26.08.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213514_bznes-zaklika-vladu-ne-skasovuvati-zeleniy-tarif-ta-pereglyanuti-regulyuvannya-vdnovlyuvanikh-dzherel-energ 3. Frangoul A. European Union reaches landmark agreement on a pollution tax for imports. 13.12.2022. URL: https://www.cnbc.com/2022/12/13/eu-reaches-agreement-on-first-of-its-kind-carbon-border-levy.html 4. Омельченко В. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. 11.11.2022. URL: https://razumkov.org.ua/statti/sektor-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny

УДК 327.5

Стаднійчук Р. В., PhD in Economics, в.о. доцента кафедри загально юридичних дисциплін, ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інституту, м. Херсон, Україна
Возний Д. С., аспірант за спеціальністю 051 - Економіка,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

***Ключові слова**: публічна політика, соціальні конфлікти, механізми*

«Вирішення конфліктів» вплинуло на «організаційну культуру» в суспільному надбанні, на суди, звичайно, на виконавчу та законодавчу гілки влади і, особливо, на управління в державах. Вплив був значним, і агентства визнали, що процес має вирішальне значення для досягнення результату не лише в першу чергу для прийняття рішень, але й для вирішення спорів, і, зокрема, з огляду на їх високу видимість і потенціал, потім, для більш широкого впливу, ті спори, які є давніми, дорогими та гарячими.

«Вирішення конфліктів соціальних конфліктів все частіше використовується для доповнення, а в деяких випадках і для заміни традиційних процесів прийняття рішень на всіх рівнях управління. Підкреслюючи процес, а не партійність, прихильники, здавалося б, непримиренних політичних поглядів і суперечливих планів змогли розробити політику та законодавство. Було досягнуто домовленостей щодо широких питань, таких як освітня та транспортна політика та управління ресурсами федеральних земель, а також щодо більш окремих питань, таких як розташування автомагістралі, розвиток порту, плани реконструкції міст і розміщення електростанцій.

Оскільки проблеми дедалі більше стають локальними та глобальними, більш того, досвід управління конфліктами, що виникають у зв'язку з ними, відображає вплив сфери вирішення конфліктів. Подібно до того, як, скажімо, глобальні проблеми навколишнього середовища щодо якості повітря та води виходять за межі національних кордонів і вимагають міжнаціональних або міжнародних форумів, щоб займатися захистом і посиленням цих елементів, так само і з субнаціональними владними одиницями. Відбулися серйозні зміни в політичних функціях і повноваженнях щодо прийняття рішень, центри влади перейшли до штатів і місцевостей. Ці структури часто не «відповідають» актуальним питанням політики та планування – використання землі; енергія; права на воду; якість повітря; утилізація відходів, щоб назвати декілька, що породжує потребу в нових підходах [1].

Оскільки регіональні підходи між державними межами та безлічу політичних структур у державах – муніципалітетів, округах тощо – стають дедалі більш необхідними, вони створюють можливості для нетрадиційні підходи до прийняття рішень. Потреба в політиках (і структурах прийняття рішень і розв'язання конфліктів), які враховують природу та масштаби конфліктів, що виникають у цих нових контекстах, щоб переконатися, що ними керують конструктивно, дала поштовх і можливість для вирішення конфліктів ініціативи. І, продемонструвавши їхню ефективність, цей досвід, у свою чергу, створив можливості для інших суспільних питань (наприклад, фінансування шкіл) і суспільних потреб (наприклад, реформа соціального захисту дітей) отримати користь від підходів до вирішення конфліктів.

Держави створили механізми, які заохочують і підтримують переговори та посередництво, щоб державні інституції мали можливість приймати довгострокові рішення та вирішувати суперечки, що виникають, у спосіб, який зміцнює довіру до системи. І, окрім процесу інституціоналізації, це вплинуло на культуру: політики та керівники агентств, а також організовані громадяни шукають способи досягти консенсусу, залучити тих, кого стосуються певні рішення та мають жити з ними. Склався сприйнятливий клімат для розв'язання конфліктів, який створює поінформоване, активне громадянство. Крім того, було досягнуто виховний ефект, який, здається, є стійким.

Створення інтересу з боку широкого спектру дисциплін і професійних практик, а також залучення міждисциплінарних зусиль у психології, антропології, економіці, соціології, праві та політиці, сфера спостерігала величезне зростання за останнє десятиліття. Переговори між зацікавленими особами та групами, які перебувають у законних суперечках, і вирішення цих конфліктів через розбіжності є основою роботи, пов'язаної з політикою (наприклад, розподіл ресурсів, скажімо, через долари чи воду) і процесів планування та рішень (наприклад, розміщення необхідних, але небажаних об'єктів) [2].

Дійсно, чим більше інституцій у суспільстві використовують медіацію та інші процеси вирішення спорів, які зосереджені на консенсусному прийнятті рішень, тим більша ймовірність того, що важливі проблеми будуть підняті та успішно врегульовані. Деяке уточнення, на прикладах конкретних випадків, підкреслює суть: два великих поселення за останні кілька місяців, у Нью-Джерсі, одне стосується фінансування школи, а інше – соціального захисту дітей, підкреслюють важливість і, як наслідок, посилюють видимість результатів переговорів і, зокрема, використання посередництва для просування цілей державної політики та процесів прийняття громадських рішень за участю. Цінне визнання надається тим, хто безпосередньо працює на місцях (ми виступаємо посередником у справі фінансування школи), але,

опосередкований ефект суттєвий: акцентується увага на важливості пошуку консенсусних шляхів вирішення гострих, складних і часто довгострокових питань державної політики та фінансування. І, безсумнівно, посередницькі врегулювання підкреслюють важливість для студентів у плануванні та державній політиці отримати знання щодо процесів, які їх породжують і призводять до їх ефективної реалізації [3].

Таким чином, школи публічної політики та планування виховують наступне покоління, яке розширять вирішення конфліктів. Опосередковані врегулювання підкреслюють важливість у плануванні та державній політиці отримати знання щодо процесів, які їх породжують і призводять до їх ефективної реалізації. Таким чином, школи державної політики та планування виховують наступне покоління, яке розширить вплив вирішення соціальних конфліктів. Опосередковані врегулювання підкреслюють важливість для студентів у плануванні та державній політиці отримати знання щодо процесів, які їх породжують і призводять до їх ефективної реалізації.

Отже, школи публічної політики та планування виховують наступне покоління, яке розширить (і, можливо, розширить) вплив вирішення конфліктів. Питання вирішення соціальних конфліктів пройшли значну відстань у суспільному надбанні. Звичайно, є проблеми, і є щоденні нагадування про втрачені можливості – про ініціативи з вирішення конфліктів, які залишаються нереалізованими. Вплив двох десятиліть у сферах політики та планування не лише торкнувся наукового напрямку, викладання та практики, а також змінив традиційні способи управління, він фундаментально вплинув, у відомих випадках, на те, як громади приймають форму та функціонують, природу та обсяг громадянської активності. Публічна політика пов’язана з основними силами, які формують світ, як усередині країни, так і в усьому світі, завдяки процесам, які набагато краще розуміємо завдяки досвіду та науці останніх кількох десятиліть, значна частина яких породила те, що ми називаємо конфліктом поле роздільної здатності.

Список використаних джерел: 1. Conflict Resolution and Public Policy https://policylab.rutgers.edu/conflict-resolution-and-public-policy-two-decades-of-experience/ 2. Kritz, N., 2007, ?The Rule of Law in Conflict Management?, in Crocker, C., F.O. Hampson, and P. All (eds.), Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World, Washington, DC: United States Institute for Peace, pp. 401-424. 3. Managing Conflict of Interest in the Public Sector. https://www.oecd.org/gov/ethics/49107986.pdf

УДК 658.5’06(043.2)

Столяр А. О., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **О.В. Томчук**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Ключові слова: *ефективність, ефективність управління, результативність, стратегія розвитку підприємства*

Проблема ефективності господарської діяльності посідає важливе місце у системі актуальних проблем економіки. Сьогодні успішний розвиток підприємства та його існування безпосередньо залежить від ефективного функціонування системи управління, що обумовлює необхідність удосконалення як її самої, так і методик оцінювання ефективності функціонування

системи управління на підприємстві. Особливу актуальність набуває вміння керівників правильно оцінювати в режимі реального часу ефективність системи управління з урахуванням її впливу на показники роботи підприємства й приймати якісні управлінські рішення в умовах нестабільного середовища, яке швидко змінюється.

Ефективність – це показник впровадження чогось у діяльність підприємства, що характеризується певним результатом [1, с.113]. Основною ознакою ефективності діяльності підприємства є досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами. Вона показує не сам результат, а як і якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність часто показують відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп: витрат і результату [2].

А от ефективність управління діяльністю підприємства – це результативність виробничо-господарської діяльності всіх його ресурсів, що розраховуються співвідношенням результатів діяльності та втрачених на їх досягнення ресурсів. Управління відіграє важливу роль у функціонуванні підприємства. Від управління залежить подальший його розвиток. Правильно проведена ефективна управлінська діяльність в сучасних умовах є цінна, оскільки здійснення виробничої та господарської діяльності, характеризується нестабільністю. Тому що апарат управління дає можливість підприємству нормалізувати діяльність, підтримувати її якісну визначеність та досягти корисного ефекту [3, с.239-240].

Ефективність управління вважають досить складним та специфічним, тому що може оцінюватись як теоретично, так і аналітично. Аналітично, або ж кількісно – ефективність управління вимірюється через різні показники, а саме: чистий прибуток; рентабельність підприємства; використання основних засобів, та інші. А теоретично, або ж якісно, - ефективність вимірюється здатністю конкурувати, якісного виробництва, складу організаційної структури та його культури. Оскільки ефективність системи управління підприємством відображає ступінь здобуття цілей діяльності, то чинники, які впливають, повинні бути як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі.

На ефективність управління впливають такі види чинників: матеріально-технічні, соціально-психологічні та організаційно-економічні. До першого виду відносять: підвищення рівня застосування інформаційних технологій; застосування більш ефективних методів управлінської праці. До другого виду: можливість підвищення навичок, здібностей та кваліфікації персоналу; покращення корпоративного духу в колективах; заохочення до творчої ініціативності персоналу. До третього виду відносять: створення відповідних умов праці; покращення нормування управлінської праці; застосування належної мотивації, тощо [4, с.408].

Управлінська діяльність націлена на реалізацію запланованих цілей і стратегії розвитку підприємства. Результативність підприємства залежить від того як управлінець керує працівниками та використанням ресурсів задля досягнення бажаної цілі.

Є дуже багато іноземних та вітчизняних підприємств, які займають конкурентні позиції на галузевих ринках. Але, в сучасних умовах, за початку російської агресії проти України, більшість підприємств не працюють, або ж були вимушеними переселенцями в інші міста, для того, щоб мати змогу функціонувати.

Аналізуючи офіційну статистику кількості діючих суб’єктів господарювання, бачимо, що [5,6]:

— у 2020 році було – 1 973 652 одиниць;
— у 2021 році було – 1 956 320 одиниць;
— на початок 4 кварталу 2022 року було зареєстровано – 659 755 підприємств.

Видно, що статистика за аналізований період зменшувалась у 2021 порівняно із 2020 році; а 2022 році – кількість зареєстрованих діючих підприємств зменшилась майже втричі, що спричинене бойовими діями на території України, а також введенням «воєнного стану». Ті

підприємства, які все таки мають можливість функціонувати та отримувати прибуток, працюють внаслідок правильного управління діяльністю, тому що в цих умовах, потрібно було змінити цілі на певний період, змінити постачальників, а в деяких випадках і місце перебування підприємства.

Отже, правильно налаштоване та гнучке управління діяльністю підприємства відіграє вагому роль в його функціонуванні, що дозволяє розвиватися на галузевому ринку та конкурувати з іншими підприємствами.

Список використаних джерел: 1. Ачкасова Л.М. Експрес-оцінка ефективності управління підприємством. Економіка транспортного комплексу. 2016. №28. С. 108-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2016_28_11 2. Гречко А.В., Гречухін А.С. Оцінка ефективності виробничої діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2016. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4744 3. Селезньова Г.О., Іпполітова І.Я. Ефективність системи управління підприємством. Інфраструктура ринку. 2020. №39. С.238-244. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/41.pdf 4. Касімова А.А., Урманов Ф.Ш. Вплив організаційно-економічних чинників на ефективність управлінської праці. Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези V Міжнародної науково-практ.конференції. Житомир. 2017 С. 407-411. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/konferentsiya-ep.pdf 5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Економічна статистика. Реєстр статистичних одиниць. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/kap/kap_22.htm 6. Новини. Економіка. У яких галузях працювало найбільше підприємств у 2022 році – дані Держстату? URL: https://thepage.ua/ua/news/statistika-u-yakih-galuzyah-najbilshe-pidpriyemstv-v-ukrayini-u-2022

УДК 332.36

Стоянова А.А., аспірантка спеціальності 076 “Підприємництво, торгівля та біржова діяльність”

Науковий керівник: **Н.В. Захарченко,** д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, права та управління бізнесом

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ЗРОШЕННЯ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРОБІЗНЕСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ключові слова: *агробізнес;агропромисловість; землеробство;зрошення.*

Одеська область одна із найбільших аграрних регіонів держави. Площа сільськогосподарських угідь становить 2,6 млн га, з них ріллі 2,1 млн га.

Господарську діяльність ведуть понад 6,5 тисяч сільськогосподарських підприємств та близько 230 тисяч особистих підсобних господарств населення. Щорічне виробництво валової продукції сільського господарства перевищує 17 млрд грн. Пріоритетними напрямками діяльності сільськогосподарських підприємств є виробництво зерна, перш за все пшениці та ячменю, технічних (соняшнику і ріпаку), овоче-баштанних і кормових культур, садівництвом, ягідництвом, виноградарством, розведення худоби.

При цьому область належить до зони ризикованого землеробства де кожні 2-3 роки спостерігається посуха та суховії, які завдають значної шкоди економіці аграрній галузі,

пошкоджуючи посіви та знищуючи вирощений урожай. Тільки у 2020 році прямі збитки від посухи перевищили 6,6 млрд грн.

В області нараховується 226,9 тис. га зрошуваних земель, що становить майже 11% ріллі, але через зношеність меліоративних фондів, відсутність дощувальної техніки щорічно в області поливається максимум 40 тис. га, що становить 15-17% від можливого.

Лише ефективне використання потенціальних можливостей зрошуваного землеробства може слугувати надійним стабілізатором сільськогосподарського виробництва.

На жаль, збудовані в області 40-50 років тому зрошувані мережі у більшості своїй на 100% зносились, вони застаріли і фізично і морально, без реконструкції та модернізації експлуатації вже не підлягають. Необхідно модернізувати інженерну інфраструктуру, насосні станції, магістральні водоканали, потрібні сучасні дощувальні установки та машини.

Науковці вже зараз попереджають, що в результаті глобальних змін клімату відбувається зміщення кліматичних підпоясів. В Одеському регіоні кліматичні умови наразі відповідають помірно жаркому підпоясові субтропічного поясу, що характеризується зростанням кількості днів з високими значеннями температури та зменшенням кількості опадів, що призводить до посушливих явищ.

У зв'язку з очікуваним підвищенням температури повітря продовольча безпека регіону в значній мірі буде залежати від того, наскільки ефективно адаптується сільське господарство до майбутніх агрокліматичних умов вирощування сільськогосподарських культур.

Подальший розвиток агропромислового комплексу області є можливим лише в умовах відновлення зрошувального землеробства.

Відповідно до «Стратегії розвитку Одеської області на період 2021 – 2027 років» відновлення зрошення належить до пріоритетних завдань діяльності обласної державної адміністрації [2].

Необхідно реконструювати меліоративні системи на площі 140 тис. га та капітально відремонтувати на площі майже 60 тис. га. Вже виготовлено проєктно-кошторисну документацію на реконструкцію 12 державних систем, вартість ремонтно-відновлених робіт становитиме понад 800 млн грн.

Головна мета зазначених проєктів є істотне розширення площ поливу, що відповідає завданням державної програми «Стратегія зрошення і дренажу в Україні до 2030 року» зрошення належить до пріоритетних завдань діяльності обласної державної адміністрації [1].

Це виважений крок, адже кліматичні зміни роблять агровиробництво без додаткового зрошення малопродуктивним. Полив підвищує врожайність сільськогосподарських культур у 2-3 рази. Наприклад, проєктом реконструкції і модернізації найбільшої в області Нижньо-Дністровської зрошувальної системи, що знаходиться в Одеському районі, передбачено довести зрошення до 37 тис. га замість сьогоднішніх 7,5 тис. га залучивши до фінансування іноземних інвесторів.

Силами агротоваровиробників області збудовано понад 9,5 тис. га краплинного зрошення, частина із них за участю коштів обласного бюджету, що виділялися аграріям на поворотній основі.

Регіональною програмою розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019-2023 роки «Аграрна Одещина» передбачено спрямування бюджетних коштів на придбання дощувальної техніки та компенсація вартості електроенергії, що витрачена аграріями на подачу води для зрошення. Тільки у 2020 році за цими двома напрямками з обласного бюджету було спрямовано 10,8 млн грн.

У 2021 році на розробку проєктів реконструкції і модернізації зрошуваних систем з обласного бюджету спрямовано 10 млн грн і це дало можливість виготовити проєктно-кошторисну документацію на реконструкцію та модернізацію 12 вищезазначених проєктів.

Меліорація земель є головним чинником інтенсифікації сільського господарства, важливою складовою забезпечення сталого виробництва сільськогосподарської продукції, особливо в роки з несприятливими погодними умовами. Меліоровані землі фактично є страховим фондом

держави, від ефективності їх використання та збереження залежить економічна, екологічна та соціальна ситуація в країні. Наразі, у сфері гідротехнічної меліорації в 2022 році відбулися зміни. Всі меліоративні об'єкти заплановано передати в управління організаціям водокористувачів.

Створення організацій водокористувачів – це адаптований під унікальні потреби та меліоративну інфраструктуру України світовий досвід з управління меліоративною мережею. Він дає можливість користувачам самими керувати меліоративними об'єктами та забезпечувати ощадливе використання води і коштів на її подачу або відведення, залучати інвестиції у сферу водокористування, застосовувати нові енерго- та водоощадні технології і у результаті підвищити конкурентоспроможність української аграрної продукції у світі.

У рамках втілення реформи меліоративної системи у 2022 році на Одещині створено першу організацію водокористувачів та другу в Україні. Водокористувачі Суворовської зрошувальної системи Ізмаїльського району утворили об'єднання під назвою «ВОДА ЖИТТЯ» і це дало їм можливість залучати інвестиції (міжнародна грантова програма USAID-Агро) для подальшого відновлення меліоративної інфраструктури та збільшити площі зрошення до 10 тисяч гектар (зараз 1 тис. га).

Саме тому, серед проблемних питань, які потребують термінового вирішення є: 1) відновлення (реконструкція, модернізація та будівництво) меліоративних систем Одеської області; 2) фінансування на державному рівні 12 пілотних проєктів з відновлення зрошення Одещини; 3) вжиття заходів щодо здешевлення вартості електроенергії для подачі води на зрошення. Система зрошення в Одеській області є каскадна і підйом води здійснюється 3-5 раз, що не дає можливості сільгосптоваровиробникам області конкурувати із іншими областями та здорожує собівартість отриманої на зрошенні продукції.

Список використаних джерел: 1. Про схвалення Стратегії зрошення і дренажу в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 688-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D1%80#Text 2. Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. URL: https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/

УДК 336.71

Стрільчук Ю. І., канд. екон. наук, доцент кафедри банківської справи та страхування
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

БАНКИ У ЗЕЛЕНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ключові слова: *зелена економіка, банки, сталий розвиток.*

Наприкінці XX століття в економічній науці сформувався окремий напрямок, який отримав назву «зелена економіка». У 1989 р. концепція зеленої економіки була вперше представлена уряду Великобританії групою провідних економістів-екологів, що і дало поштовх її подальшому розвитку та визначило місце зеленої економіки у забезпеченні сталого розвитку [1]. Інклюзивна зелена економіка розглядається як економіка, яка покращує добробут людей і створює соціальну справедливість, одночасно зменшуючи екологічні ризики та сприяючи швидшому досягненню Цілей сталого розвитку.

Основними постулатами зеленої економіки є створення такого суспільства, де усі мали б доступ до необхідних ресурсів, чисте повітря, воду та ґрунт, могли вести здоровий спосіб життя,

мали безкоштовну освіту протягом життя, систему охорони здоров'я, громадський транспорт, а також були забезпечені робочими місцями на підприємствах, які сприяють розвитку і покращенню громад, а не лише приносять прибутки власникам [2]. За останнє десятиліття концепція зеленої економіки стала стратегічним пріоритетом для багатьох урядів та отримала підтримку на міжнародному рівні.

З моменту свого заснування в 1972 році Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP) є глобальним органом, який встановлює екологічний порядок денний, сприяє узгодженій реалізації екологічного виміру сталого розвитку в системі ООН і служить авторитетним захисником глобального навколишнього середовища [3]. Важливу роль у створенні та розвитку бізнесу, що сприяє переходу до нової парадигми розвитку економіки на основі врахування концепції зеленої економіки, відіграє фінансовий сектор, який забезпечує перерозподіл ресурсів на підтримку екологічних проектів. У рамках програми UNEP було створено Фінансову ініціативу (UNEP FI), яка являє собою велику мережу банків, страхових компаній та інвесторів, що спільно координують дії в усій фінансовій системі для забезпечення більш стійкої глобальної економіки. Заснована в 1992 році, UNEP FI була першою організацією, яка залучила фінансовий сектор до сталого розвитку та розробила Принципи відповідального інвестування, що використовуються в усьому світі. Скликані Секретаріатом у Женеві, більш ніж 400 банків і страхових компаній з активами понад 100 трлн дол. США працюють разом для того, щоб сприяти впровадженню Принципів відповідальної банківської діяльності та Принципів сталого страхування, розроблених даною ініціативою. Фінансові установи співпрацюють з UNEP FI, створюючи та впроваджуючи практичні рекомендації та інструменти для позиціонування свого бізнесу з метою переходу до сталої та інклюзивної економіки [4].

Слід відзначити, що для переходу до «зеленої» економіки комерційним банкам як основним драйверам даного процесу необхідно вносити зміни у власні стратегії кредитування з метою розширення кредитування, спрямованого на розвиток підприємств з низьким рівнем викидів вуглецю, зеленої енергетики, проектів, що сприяють переходу до використання відновлюваних джерел енергії, впровадження нових енергозберігаючих технологій.

Варто зауважити, що надзвичайно важливу роль в мотивації комерційних банків розвивати кредитування зелених проектів відіграє грошово-кредитна політика та позиція центрального банку у даному питанні. Для формування сталої банківської системи, яка б сприяла розвитку зеленої економіки, покращенню екологічної сфери, недостатньо зусиль окремих фінансових установ, а необхідне впровадження комплексного підходу на макрорівні. Крім того, необхідно забезпечити взаємодію основних стейкхолдерів, таких як бізнес, фінансовий сектор та уряд, які спільними зусиллями можуть забезпечити формування необхідних умов та середовища для вирішення наявних проблем і визначення пріоритетних напрямів для розвитку зеленої економіки у країні.

Отже, можна зробити висновки, що питання переходу до зеленої економіки не втрачає своєї актуальності, оскільки це сприятиме швидшому досягненню Цілей сталого розвитку, визначених ООН, до яких приєдналася і Україна. Важливу роль у створенні та розвитку екологічних проектів відіграє фінансовий сектор, зокрема банківська система, від якої значною мірою залежить адекватність перерозподілу фінансових ресурсів.

Список використаних джерел: 1. Green economy. Sustainable Development Goals Knowledge Platform. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1446 2. The Green Economics Institute. Celebrating 20 Years of Green Economics. URL: https://www.greeneconomicsinstitute.com/about 3. About UN Environment Programme. URL: https://www.unep.org/about-un-environment 4. UNEP Finance Initiative. UNEP. URL: https://www.unep.org/explore-topics/green-economy/what-we-do/finance-initiative

УДК 336.76:005.95

Сушко Д.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.В. Зябченкова**, ст. викладач кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ КРИПТОВАЛЮТИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВКЛЮЧЕННЯ У БАЛАНС

Ключові слова : *криптовалюта, баланс, фінансова звітність.*

Популярним видом інвестицій, зберігання активів наразі стала криптовалюта. Однак з поширенням операцій пов’язаних з криптовалютою з'являється необхідність відображення цих активів у фінансовій звітності підприємств.

Причинами необхідності відображення криптовалюти у фінансовій звітності можуть бути інвестиційні операції, зберігання готівки, оплата послуг та товарів тощо. Проте, на сьогодні існує багато невирішених питань щодо відображення криптовалюти у фінансовій звітності, таких як методи визначення її вартості, класифікація та віднесення до відповідних розділів балансу. [0]

У даних тезах ми розглянемо рекомендації та практичні підходи щодо включення криптовалюти у баланс, а також методи визначення її вартості.

Перш за все, перед внесенням криптовалюти до балансу підприємства необхідно визначити її вартість на дату балансу. Це визначається за допомогою відповідних біржових котирувань, або за середньою ціною на певний період часу, наприклад, за місяць.

Криптовалюту рекомендують відображати у балансі підприємства як окремий розділ під назвою "Криптовалюта", або як частина розділу "Інвестиції". Вибір розділу залежить від того, як підприємство використовує криптовалюту. Наприклад, якщо підприємство використовує криптовалюту для здійснення операцій, то вона може бути відображена у розділі "Грошові кошти та еквіваленти". Якщо ж підприємство інвестує в криптовалюту, то вона може бути відображена у розділі "Інвестиції". [0]

Окрім того відповідно до рішення порядку денного засідання Інтерпретаційного комітету Ради з МСФЗ «Утримання криптовалют – Червень 2019» криптовалюта може бути віднесена до розділу 38 «Нематеріальні активи» або «Запаси». Вибір розділу залежить від того чи компанія використовує криптовалюту для торгівлі, тоді це запаси, чи для зберігання активів або для інших інвестиційних цілей - нематеріальний актив. [0]

Також необхідно відображати криптовалюту у звіті про прибутки та збитки. Доцільним для розрахування вартості криптовалютних активів може бути використання методу "першої вхід, першої виход" (First-In-First-Out, FIFO). Цей метод передбачає, що криптовалютні одиниці, які були придбані першими, будуть продаватися першими. За цим методом вартість криптовалютних активів на дату продажу буде визначатися на основі вартості перших одиниць, які були придбані. [0]

Приклад розрахунку прибутків та збитків за методом FIFO :

- Придбано 1 BTC за 10 000 доларів 01.01.2023 року
- Придбано 1 BTC за 15 000 доларів 01.02.2023 року
- Продано 1.5 BTC за 20 000 доларів 01.03.2023 року

За методом FIFO вважаємо, що першою була продана криптовалюта, яку придбали раніше, тобто 1 BTC за 10 000 доларів. Отже, вартість проданих 1 BTC складе 10 000 доларів. Залишилося продати 0.5 BTC, які ми придбали за 15 000 доларів. Їх вартість на дату продажу дорівнює 0.5 * 20 000 = 10 000 доларів.

Отже, вартість продажу 1.5 BTC складає 10 000 + 10 000 = 20 000 доларів. Витрати на придбання 1.5 BTC складають 1 * 10 000 + 0.5 * 15 000 = 12 500 доларів. Отже, прибуток від продажу складає 20 000 - 12 500 = 7 500 доларів. [5]

Таким чином, використання методу FIFO дозволяє правильно враховувати вартість криптовалюти на дату її придбання та на дату здійснення операції з нею, що дозволяє правильно розрахувати прибуток чи збиток від таких операцій. [0]

Тож, як ми побачили з урахуванням різноманітності підходів до відображення криптовалюти у балансі, існує певна неоднозначність та непевність в цьому питанні. Однак, з часом, будуть сформуватися загальноприйняті підходи та стандарти відображення криптовалюти у фінансовій звітності, які вже допоможуть унормувати процедури обліку та відображення цих активів.

Список використаних джерел: 1. Онищенко В. Криптовалюти: бухоблік і декларування. *Головбух*. 2022. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/9106-kriptovalyuti-pravoviy-status-oblk-deklaruvannya-2021#anc_8 (дата звернення: 12.03.2023). 2. Собакар М. Підходи до визнання криптовалюти в системі бухгалтерського обліку. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали міжнар. науково-практ. конф.*, м. Дніпро, 16 берез. 2021 р. С. 325–327. 3. Правовий статус, облік та декларування криптовалюти. *Б24*. URL: https://www.buh24.com.ua/pravovyj-status-oblik-ta-deklaruvannya-kryptovalyuty/ (дата звернення: 12.03.2023). 4. Academy B. Як оподатковується криптовалюта? | Binance Academy. *Binance Academy*. URL: https://academy.binance.com/uk/articles/how-is-cryptocurrency-taxed (дата звернення: 12.03.2023). 5. Застосування методу ФІФО. *Stud*. URL: https://stud.com.ua/68959/audit_ta_buhoblik/zastosuvannya_metodu_fifo (дата звернення: 12.03.2023).

УДК 338(477):330

Тарчинець О.С., аспірант кафедри економіки, обліку і оподаткування
Науковий керівник: **В.Г. Маргасова**, д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи
Національний уківерситет «Чернігівська політехніка», м.Чернігів, Україна

ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІКОЮ

Ключові слова: *інвестиції; інвестиційний потенціал, антикризове управління; національна економіка.*

В сучасних умовах кризового стану національної економіки, спричинених війною Росії проти України, актуальності набирає питання пошуку шляхів подолання кризових наслідків та зростає значення інвестиційного потенціалу в контексті подальшого відновлення країни в післявоєнний період. Очевидною є недостатність власних бюджетних ресурсів для подолання економічної кризи, спричиненої війною. З огляду на це, підвищення інвестиційного потенціалу України та використання його для цілей антикризового управління національною економікою може стати стратегічно важливим інструментом відновлення.

Цікавим в цьому контексті є визначення інвестиційного потенціалу О.А. Руденко [1], яка визначає інвестиційний потенціал як «сукупність ресурсів та їх можливість бути перетвореними на інвестиції для забезпечення потреб національної економіки, що поглиблює роль інвестиційних ринків у напрямі розширення ролі інвестицій у розвитку національної економіки

під впливом трансформаційних процесів».

Б.А. Москаленко зазначає, в свою чергу, що інвестиційний потенціал національної економіки є комплексним поняттям і залежить від інвестиційної активності всіх учасників інвестиційного процесу. Окрім чинників на макрорівні, а також впливу зовнішніх детермінант на національну економіку, існує безліч інших факторів, що впливають на спрямованість формування і реалізації інвестиційного потенціалу. Ключовими з них автор визначає діяльність населення, а саме його можливість формування інвестиційного потоку і ринкову інвестиційну активність [2].

О.С. Сакун визначає інвестиційний потенціал як «максимально можливу здатність залучати у виробництво і ефективно використовувати інвестиційні ресурси для здійснення реальних і фінансових інвестицій, які матеріалізуються у новостворюваних факторах суспільного виробництва та суспільній інфраструктурі». Формування інвестиційного потенціалу потребує перегляду підходів до управління та прийняття управлінських рішень. Основою прийняття рішень повинні стати всебічний аналіз конкретної економічної ситуації та орієнтація на перспективу, тобто прогнозування та розробка певної інвестиційної стратегії, як складової інвестиційної політики [3].

В цьому аспекті важливими є результати досліджень окремих українських вчених [4] щодо існування прямої мультиплікативної взаємозалежності між інвестиціями та зростанням ВВП в економіці. Доведено також, що цей взаємозв’язок послаблюється за нестабільних умов. Виходячи з цього, в сучасних умовах актуальності набуває питання забезпечення економічної, політичної та соціальної стабільності з метою встановлення рівноважних умов функціонування національної економіки і одночасного зростання інвестиційного потенціалу шляхом удосконалення інвестиційних умов, детінізації економіки, підвищення інвестиційного іміджу країни та залученню зовнішніх інвестицій.

Загострення кризових проявів в економіці останніх років призвело до зростання необхідності застосування антикризового управління як на рівні бізнес-сектору, так і на рівні загальнодержавної політики вцілому.

Система антикризового управління застосовується з метою попередження та мінімізації впливу кризових факторів на економічну діяльність.

В. В. Гобела, З. Б. Живко, Г. З. Леськів та С. І. Мельник визначають антикризове управління як «систему управлінських заходів щодо діагностики, запобігання, нейтралізації та подолання кризових явищ та їх причин на всіх рівнях управління»., відзначаючи, що підгрунтям для нього служать загальні принципи та методи, що є складовими управлінського процесу. Науковці вважають, що «основною метою антикризового менеджменту є забезпечення стабільного фінансового становища в результаті своєчасного реагування на зміни, викликані зовнішнім середовищем (економічні, політичні, соціальні, міжнародні трансформації) шляхом упровадження антикризових інструментів для вирішення тимчасових фінансових проблем підприємства і з метою подолання симптомів банкрутства» [5].

Перспектива набуття Україною статусу кандидата, а в подальшому і члена ЄС навіть в умовах війни відкриває нові можливості щодо залучення інвестицій, що буде спричинено реформуванням національної економіки та докорінними змінами багатьох її секторів. Цей процес було розпочато ще у 2014 році після підписання Угоди про асоціацію, оскільки згідно положень цієї угоди Україна зобов'язана тісно співпрацювати з ЄС щодо приведення у відповідність законодавства та реалізації регуляторної політики. Імплементація реформ та змін ускладнюється багатьма негативними факторами, ключовим з яких є воєнні дії, економічна виснаженість країни, корупція тощо.

Ще однією з причин низької ефективності реалізації інвестиційного потенціалу в Україні є відсутність комплексного стратегічного підходу до використання його як інструменту

антикризового управління та розвитку економіки у довготривалому періоді. В даному аспекті доцільно процитувати В.П. Лещинського з думкою про те, що «необхідною умовою вибору найбільш ефективних напрямів інвестиційної і структурної політики є створення єдиної методологічної основи для дослідження стану та перспектив розвитку економіки і відтворення інвестиційних ресурсів. Вона повинна забезпечити комплексний підхід до визначення об'єктивної потреби галузей у капітальних інвестиціях, а також можливостей суспільного виробництва щодо їхнього матеріально-речовинного наповнення, тобто потреби в устаткуванні, будівельно-монтажних роботах, найважливіших конструкційних матеріалах, виходячи з тенденцій і закономірностей науково-технічного прогресу, задач технічного переозброєння і відновлення виробничого апарату країни та відповідного науково-технічного і виробничого потенціалу галузей інвестиційного комплексу» [6].

Відповідно до результатів дослідження І.С. Крамаренка, Д.С. Войт та Л.О. Кравець існує прямий мультиплікативний зв'язок між інвестиціями та зростанням ВВП в економіці, проте він послаблюється за умов дестабілізації, що саме і відбувається в умовах війни [4]. Таким чином, одним з ключових завдань на шляху до ефективної реалізації інвестиційного потенціалу в умовах антикризового управління економікою є забезпечення фінансової, зовнішньоекономічної, політичної та соціальної рівноваги, що дозволить забезпечити стабільні умови розвитку національної економіки та стимулюватиме приріст інвестиційного ресурсу на основі покращення інвестиційного іміджу, детінізації економіки та притоку зовнішнього інвестиційного капіталу.

Багатоаспектність трактування поняття інвестиційного потенціалу свідчить про його складність та важливість для антикризового управління національною економікою. В умовах воєнних втрат та бюджетного дефіциту, саме інвестиції можуть стати ключовим фактором відновлення української економіки.

Список використаних джерел: 1. Руденко О.А. Формування інвестиційного потенціалу національної економіки: автреф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: 08.00.03. Черкаси, 2018.20 с. 2. Москаленко Б.А. Соціально-політичні аспекти формування інвестиційного потенціалу національної економіки. *Actual trends of modern scientific research.* Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2020. С. 21-27. 3. Сакун О. С. Інвестиційний ресурс структурних перетворень в економіці. *Вісник Хмельницького національного університету*. *Економічні науки*. 2018. № 6. (264). Т. 2. С. 182-188. 4. Крамаренко І.С., Войт Д.С., Кравець Л.О. Ефективність використання інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті впливу на економічне зростання. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки.* 2019. № 1. С.403-412. 5. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с. 6. Лещинський В.П. Загальна економічна ефективність та її вплив на розвиток інноваційного потенціалу галузей та регіонів. *Державне будівництво*.2016.№2.С.1-6.

УДК 336.221

Тимченко О. М., д-р екон. наук, професор
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

НЕДОЛІКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: *податки, порушення податкового законодавства, адміністративна відповідальність, штрафні санкції*

Умови воєнного часу та повоєнної відбудови України підсилюють роль інституту відповідальності. Триває розробка нової концепції податкової системи, яка передбачає суттєве зменшення податкового навантаження з одночасним підвищенням відповідальності платників податків за податкові правопорушення. Ми висуваємо гіпотезу, що чинна система відповідальності платників податків не відповідає вимогам часу і потребує суттєвих перетворень. Зокрема, йдеться про адміністративну відповідальність за порушення податкового законодавства.

Питання адміністративної відповідальності за податкові правопорушення досліджуються, як правило, вченими у галузі юридичних наук. У працях науковців розглядаються правові аспекти застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства. Натомість економічний аспект адміністративної відповідальності фактично ніколи не досліджувався. Проте, на нашу думку, саме економічна складова адміністративної відповідальності обумовлює ступінь її впливу на поведінку порушників з точки зору запобігання проявам податкової девіації. Звісно, мова йде про величину адміністративних штрафів.

Перше, на що слід звернути увагу, це прив'язка адміністративного штрафу до величини неоподатковуваного мінімуму (далі - н.м.). Величина останнього становить 17 грн. Нагадаємо, що неоподатковуваний мінімум у розмірі 1700 купоно-карбованців враховувався під час обчислення податку на доходи фізичних осіб на початку 90-х років. У 1996 році, у результаті грошової реформи і введення гривні, неоподатковуваний мінімум перетворися на 17 гривень шляхом автоматичного відсікання двох нулів. Згодом, механізм оподаткування доходів фізичних осіб зазнав змін. Доходи громадян почали оподатковуватися з першої гривні без урахування неоподатковуваного мінімуму. Отже, 17 гривень стало умовною величиною, яка є незмінною майже 30 років. Це впливає на дієвість адміністративних штрафів як інструментів впливу на поведінку платників податків. Особливо це стосується випадків, коли штрафи становлять 2 - 3 н. м., 3 - 5 н. м., 5 - 10 н. м.[1] Отже ми підійшли до наступного аспекту досліджуваної проблеми – оцінювання дієвості адміністративних стягнень. На нашу думку дієвість залежить від частки заробітної плати, яку платник податку або відповідальна особа має сплатити як штраф. Беручи до уваги той факт, що заробітна плата увесь час зростала, а розмір штрафів залишався постійною величиною, частка штрафної санкції у заробітній платі стабільно зменшувалася. Отже, адміністративна відповідальність переставала виконувати свою каральнo-превентивну функцію. Так, якщо на кінець грудня 2010 року середня заробітна плата становила 2629 грн, а у січні 2022 року – 14 577 грн [2], то часка адміністративного штрафу розмірі 10 н. м., тобто 170 грн, - 6,46% і 1,17 % відповідно Звісно, зазначеного аргументу недостатньо, щоб стверджувати про низький рівень дієвості адміністративних штрафів. Додатковий аргументом можуть служити результати аналізу донарахованих за результатами контрольно-перевірочної роботи податкових органів сум податків та інших обов'язкових платежів. Динаміка демонструє тенденцію зростання [3]. Ми вважаємо, що розмір адміністративних штрафів за податкові правопорушення може бути прив'язаний до умовної константи, але 17 гривень нам

представляється необґрунтованою величиною. Як варіант, слід розглянути доцільність взяття за основу величину мінімальної заробітної плати.

Питання також виникає стосовно доцільності встановлення адміністративних штрафів у межах певного діапазону. На думку юристів, це дає змогу врахувати обставини, які пом'якшують провину. Це, дійсно, так, якщо справа про порушення податкового законодавства розглядається у суді, і усі обставини, що вплинули на девіантну поведінку платника, оцінюються юристом. Однак, рішення про накладання адміністративних стягнень приймає начальник або заступник начальника податкового органу. Навряд чи він зможе правильно це зробити, тим більше, що самі пом'якшуючі обставини та як їх враховувати не прописані у законодавстві.

Узагальнюючи, робимо висновок, що адміністративна відповідальність платників податків за порушення податкового законодавства потребує вдосконалення, зокрема, в частині розмірів штрафних санкцій, з метою посилення її впливу на поведінку платника податків. Оцінювання дієвості адміністративної відповідальності за податкові правопорушення потребує обґрунтованої методики та відповідної вихідної інформації, якої бракує на офіційних сайтах державних органів.

Список використаних джерел: 1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон від 07.12.1984 №8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 29.03.2023). 2. Середня заробітна плата в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 29.03.2023). 3. Контрольно-перевірочна робота 2014-2022 роки. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/kontrolno-perevirochna-robota-2014-2022/ (дата звернення 29.03.2023).

УДК 336:631

Тиховський М.І., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник: **С.А. Власюк**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаська обл., Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *аграрний сектор, фінансування, фінансове забезпечення, аграрна сфера, фінансовий механізм, фінансова безпека*

Ефективність аграрного сектору економіки значною мірою залежить від їх зовнішнього та внутрішнього фінансового забезпечення. Для багатьох аграріїв України як на нинішньому етапі їх розвитку, так і на перспективу великою проблемою є і залишатиметься нестача власних ресурсів і недоступність до зовнішніх (особливо для малих підприємств). Основними причинами є підвищені ризики, обмеженість методів і фінансових інструментів, які пропонують фінансові інституції, оскільки їх взаємовідносини із суб'єктами аграрного сектору є недостатньо врегульованими на законодавчому рівні.

Управління підприємницькими структурами аграрної сфери вимагає від управлінців всіх ієрархічних рівнів врахування специфічних особливостей галузі, яка, в свою чергу, визначає особливості функціонування і розвитку цих підприємств. Зокрема, до зазначених особливостей

доцільно віднести наступне:

– взаємозв’язок сільського господарства з природою та середовищем існування людей;

– стратегічна важливість аграрної галузі, так як вона безпосередньо пов’язана з продовольчою безпекою держави;

– нееластичність зв’язку між цінами на продукцію сільського господарства і попитом;

– існування певних технологічних особливостей здійснення сільськогосподарського виробництва;

– враховуючи стратегічну важливість аграрної галузі, можливість і необхідність здійснення у деяких випадках виробництва сільськогосподарської продукції навіть за умови збитковості зазначеного виробництва (надання збитковим підприємствам державної підтримки).

Сільське господарство визначає розвиток економіки України, міцно утримує провідні позиції в формуванні ВВП країни, забезпечує її продовольчу безпеку, формує експортний потенціал. Однак обсяги виробництва переважної кількості підприємств галузі не досягають потенціалу своєї потужності. Це пояснюється факторами як внутрішнього середовища діяльності суб'єктів так і чинниками зовнішнього середовища [1].

Актуальність проблеми визначається не тільки непередбачуваними коливаннями у виробництві сільськогосподарської продукції, а й нестабільною і не завжди високою її якістю, що стримує нарощування обсягів виробництва та знижує конкурентоспроможність.

Уточнення категорії фінансового забезпечення як процесу забезпечення діяльності суб’єкта господарювання необхідними ресурсами шляхом застосування різних методів, використання різних інструментів орієнтує фінансових менеджерів на перманентний пошук найефективніших із них, прилаштування до вимог кредиторів, з тим, щоб найповніше задовольняти потреби підприємств у фінансових ресурсах. Підприємства аграрного сектору України мають велику потребу у фінансових ресурсах для свого подальшого розвитку, та з об’єктивних і суб’єктивних причин не мають поки що достатнього доступу до джерел зовнішнього фінансування [2].

Ефективний розвиток аграрного сектору економіки, підвищення його конкурентоспроможності є головними пріоритетами реформування національної економіки і визначає стратегію розвитку держави на перспективу. Водночас процеси, які відбуваються в розвитку аграрного виробництва, мають свої особливості і відображають правові, ресурсні, технологічні, фінансові умови його здійснення.

Повільність змін у земельній реформі, в нарощені масштабів інноваційної діяльності (технології виробництва, засобах праці, породах тварин, сортах рослин, добривах), формах організації та управлінні аграрним виробництвом, привабливості аграрних підприємств для внутрішніх і зовнішніх інвесторів відбуваються на фоні організаційно-правових змін в аграрному секторі.

Отже, для забезпечення фінансової стійкості аграрного сектору в процесі здійснення діяльності, необхідно постійно проводити аналіз фінансових показників, на основі яких, оперативно реагувати на всебічні зміни, вивчати причини їх виникнення, закономірність та можливість недопустимості відхилення від критичної межі точки відліку за показниками фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності вживати заходи для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності. Саме зростання результативності та продуктивності роботи аграрного сектору, а також досягнення фінансової безпеки аграрного сектору зможе забезпечити інвестиційний розвиток. Тому механізм забезпечення фінансової безпеки аграрного сектору повинен враховувати джерела формування фінансових ресурсів і мінімізації фінансових ризиків. Саме від них залежить удосконалення економічних відносин і забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, що досягається завдяки фінансовим інструментам, важелям та методам, що, впливаючи на фінансову безпеку галузі, формують її рівень, який базується на фінансовій самодостатності, надійності, незалежності, стійкості та стабільності.

Список використаних джерел: 1. Сітковська А.О. Проблеми розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. *АГРОСВІТ.* 2019. №1-2. С. 10-14 2. Худолій Л. М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. Вип. 200(3). С. 9-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2014_200%283%29__3

УДК 339.9

Ткаленко С.І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри європейської економіки та бізнесу

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ M&A В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова*: злиття поглинання, сектор ІТ та телекомунікації, тенденції міжнародного ринку M&A.*

Сучасні тенденції глобалізації, зростання міжнародної конкурентоспроможності, зростання рівня взаємозалежності та взаємопов'язаності країн змінює бізнес-сценарії компаній. Тому у сучасних умовах компанії використовують різні підходи і стратегії, зокрема стратегії злиття і поглинання (M&A).

У XXI ст. на міжнародному рівні тренди угод злиття і поглинання мають висхідний напрямок. З початком століття по всьому світу було оголошено угод M&A загальною вартістю понад 57 трлн. доларів США і у кількості понад 790 тис. [1]. Протягом 23 років спостерігалися тенденції уповільнення на ринку, що відбувалося під час невизначеності чи нестабільності ринку, але це може бути саме час, коли ринок M&A стає привабливішим і з'являються нові можливості.

Угоди M&A в Україні мають схожі тренди з міжнародним ринком M&A. Динаміка закритих M&A угод в Україні наведена на табл.1.

Таблиця 1 – **Угоди M&A в Україні у 2020 році у галузевому розрізі за кількістю операцій та сумою транзакцій**

Сектор	**Сума угод M&A, млн дол. США**		**Кількість угод M&A**	
	2020	2021	2020	2021
Будівництво та нерухомість	278	650	17	6
Транспорт та складське господарство	267	34	13	8
Сільське господарство	188	234	11	19
Роздрібна торгівля	98	115	3	5
ІТ та телекомунікації	59	813	7	36
Видобувна промисловість	59	124	5	10
Інші	68	776	8	35
Усього	1017	2746	64	119

Джерело: складено за [2]

Загалом у 2020 р. угод M&A в Україні становив 1,02 млрд. дол. США, що в 2 рази менше, ніж у 2019 р. Водночас за попередніми оцінками вітчизняний ринок M&A оцінювався у 2,1 млрд дол. США. Кількість угод M&A, як показано на рисунку також скоротилася у 2020 році.

2021 р. за останні шість років став найбільш продуктивнішим на ринку M&A в Україні. У 2021 р. ринок M&A в Україні суттєво зріс, як і міжнародний ринок угод M&A. Так, за показником кількість угод у 2021 р. відбулося зростання у ,86 рази. За показником сумою угод M&A відбулося зростання у 2,7 рази.

Сектор IT та телекомунікацій у галузевому розрізі у 2021 р. вийшов на перше місце – 36 угод на суму 813 млн. дол. США. Цей сектор і продовжив лідирувати у 2022 р. в умовах війни. З ТОП-10 угод M&A в Україні 8 відбулися у секторі IT та телекомунікацій на суму понад 185 млн. дол. США [3]. Окрім того, самі IT технології відіграють провідну роль на ринку злиття і поглинання

IT технології, які сприяють швидкому і альтернативному механізму комунікації, контрактів і оплати є невід'ємною частиною глобальної конкурентоспроможної організації бізнесу.

Загалом відмітимо, що вторгнення росії в Україну вплинуло на всю економічну систему, у тому числі й на ринок угод M&A. Частина угод M&A, які були на стадії розгляду та підготовки до злиття і поглинання до повномасштабного вторгнення були відмінені. Частина іноземних компаній під час війни була зосереджена на виведенні інвестицій з України у зв'язку з підвищеними політичними ризиками, інша частина – на збереженні своїх активів. Разом з тим, найбільше постраждали сектор будівництва, сільське господарства і сектор металургії на сході країни. Водночас на перспективу визначаються позитивні тенденції на ринку M&A в Україні, що пов'язано у тому числі з можливістю відновлення економіки після війни.

Список використаних джерел: 1. Institute for Mergers, Acquisitions and Alliances. *IMAA*. URL: https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/ 2. Mergers and acquisitions (M&A) market in Ukraine 2020: all the hopes are laid on our investors. *InVenture*. URL: https://inventure.com.ua/en/analytics/investments/mergers-and-acquisitions-manda-market-in-ukraine-in-2020:-all-the-hopes-are-laid-on-ours 3. Ринок прямих інвестицій та M&A в Україні 2022: в очікуванні закінчення війни. *InVenture*. URL:https://inventure.com.ua/uk/analytics/investments/rinok-pryamih-investicij-ta-manda-v-ukrayini-2022:-v-ochikuvanni-zakinchennya-vijni

УДК 657

Ткачук А.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Г.В. Зябченкова,** ст. викладач кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, м.Київ, Україна

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ключові слова: *облік, організаційна система, управлінські рішення, надзвичайна ситуація*

За роки своєї незалежності Україна вже вдруге зазнала повномасштабної військової агресії, яка безпосередньо несла і продовжує нести збитки та шкоду на усі галузі господарств. Ніхто з підприємців не був готовий до такого розвитку подій, адже навіть припустивши можливі підходи до вирішення проблем, неможливо повністю охарактеризувати і здійснити планування у разі настання війни, тобто настання надзвичайних, невідворотних обставин з важкими наслідками.

Вторгнення кордонного сусіда на територію нашої держави змусило всіх докорінно змінити життя, і підприємства тому не виняток. Тут кожен вже обирав свою стратегію поновлення або прикриття діяльності, спираючись на вже понесені збитки, загальноекономічну ситуацію та оцінюючи ризики. Так, одні виїхали закордон, інші взагалі припинили своє існування, але досить велика кількість господарств здійснила релокацію територією України, сконцентрувавши виробництва та збут на західних територіях, а дехто навіть намагається працювати на не дуже безпечних територіях. Звісно, що нові реалії призупинили потенціал та масштаби виробництва, адже наразі основною метою кожного українця є здійснення усіх можливих дій задля досягнення перемоги, проте, мусимо зазначити, що так чи інакше, робота продовжується, і саме завдяки цьому, основні потреби суспільства задовольняються.

Різкі зміни і унеможливлення передбачати на довгострокові перспективи будь-які дії – стали певним викликом. Задля оптимального функціонування господарств, облік операцій різного виду і характеру повинен здійснюватись своєчасно навіть за нормальних умов. На показники техніко-економічного аналізу предмету бухгалтерського обліку, у тому числі оборотні та необоротні активи, дебіторська та кредиторська заборгованості, а також грошові кошти – разюче впливають бойові дії та окупація державних територій. Серед них можемо виділити:

- показники ефективності використання основних засобів (причиною недостовірності результатів є ненадійна система облікового відображення основних засобів, використання яких обмежене через наслідки збройної агресії);
- показники оцінки управління оборотними активами підприємства (втрата оборотних активів, що, в свою чергу, сильно вплине на показники оборотності, покриття та тривалість цих активів є реально можливим явищем унаслідок бойових дій);
- показники ефективності виробничого процесу (у випадку настання надзвичайних ситуацій витрати підприємства відповідно збільшуються, більше того, господарство несе додаткові витрати, пов’язані з ліквідацією наслідків таких ситуацій) [3].

Першочергово варто говорити про збитки, в тому числі зруйновані будівлі, майно, складські приміщення. Для того щоб контролювати стан необхідно регулярно проводити детальну інвентаризацію. Правила призначення інвентаризаційної комісії і саме її проведення залишаються при цьому незмінними. Однак, слід зауважити, що сьогодні це має проводитись у максимально скорочені терміни та з обов’язковою фіксацією через фото- та відео-зйомки. Якщо створити таку комісію неможливо, інвентаризацію може провести представник від підприємства. Окремим випадком є ситуація, коли підійти до місця проведення переобліку небезпечно, і тоді необхідно звернутись до Державної служби з надзвичайних ситуацій і вже по завершенню їх робіт створити копію по стану зруйнованої будівлі чи знищеного майна[1].

Дуже гостро стоїть питання про амортизацію основних засобів. Інститути держави відіграють важливу регулюючу роль у встановленні амортизаційної політики, тобто визначають її основи та принципи. До основних принципів відносимо: норми амортизаційних відрахувань, методику визначення амортизації, застосування прискореної амортизації, віднесення витрат на проведення капітальних ремонтних робіт, реконструкції, а також технічне оновлення складових виробництва; умови використання амортизаційних відрахувань [2]. У стані війни доцільно розглядати прискорену амортизацію, що означає внесення змін на державному рівні стосовно оподаткування. Простіше кажучи, дозволити платникам податків скорочувати терміни експлуатації майна, враховуючи непередбачуваність, зумовлену військовими діями.

Незмінним залишається постійне відслідковування за змінами у податковому та господарському законодавствах з метою подальшого створення правильних та коректних звітностей і унеможливлення великої прогалини корисної інформації, яка може вилитись у серйозні борги, проблеми з нарахуванням та списуванням коштів та, врешті, суперечити законодавству.

Отже, в умовах надзвичайних ситуацій, у нашому випадку, в умовах воєнного стану, розглянуті питання та проблеми потребують формування зрозумілого організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку. Без чіткої та якісно оформленої інформації різнохарактерних аналітичних процедур учасники операцій, а також внутрішні та зовнішні користувачі отримають спотворені дані, і, як наслідок, ухвалені рішення будуть неефективними та нераціональними. Наслідки некоректного аналізу можуть серйозно позначитися на економічній безпеці підприємства.

Список використаних джерел: 1. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14 2. Трачова Д. М. Обліково-інформаційне забезпечення формування амортизаційної політики: теорія, методологія, організація: дис. … доктора екон. наук / спеціальність: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2018. 3.Військові дії як детермінанти впливу на обліково-аналітичне забезпечення управління промисловими підприємствами в Україні. О.С. Горай, к.е.н., доц. С.В. Свірко, д.е.н., д.держ.упр. Державний університет «Житомирська політехніка». URL:https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8033/2%20%d0%93%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%b9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

УДК 338.054.23

Тульчинська С. О., д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва

Солосіч О. С., аспірант кафедри економіки і підприємництва

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Ключові слова: *інтелектуальна економіка, інтелектуалізація, економічна безпека, економічна безпека підприємства, сталий розвиток*

На сьогоднішній день, одним із ключових напрямків управлінської політики господарських структур виступають питання забезпечення та підтримки стійкого рівня безпекового стану, що зумовлено високим рівнем турбулентності зовнішнього економічного середовища їх функціонування, втілених, з одного боку, в існуючих структурних диспропорціях та внутрішніх суперечностях вітчизняної економічної системи, а з іншого, в дії правового режиму воєнного стану та наслідках повномасштабного військового вторгнення, що істотним чином вплинуло на господарський потенціал підприємницького сектору та його можливості до підтримки внутрішніх процесів розвитку, оптимізації виробничо-комерційних зв'язків, розширення та диференціації діяльності тощо. Виходячи з цього, актуалізується проблематика пошуку дієвих системних механізмів формування високоадаптивних резильєнтних властивостей господарської системи підприємства, здатних до ефективної протидії комплексним загрозам та формування матеріального та організаційного базису перспективного розвитку організації. У контексті

вищевикладеного, конструювання означених механізмів потребує залучення прогресивних управлінських підходів інтенсивного характеру на противагу традиційним організаційно-адміністративним практикам господарювання. Саме тому, перспективним напрямком подолання визначених проблем є застосування методичних підходів та відповідного інструментального забезпечення інтелектуальної економіки, основою якої виступають процеси генерації, імплементації та розвитку інтелектуального ресурсу (знань, інформації, інноваційних технологій, креативності) як первинного базису інтенсифікації темпів нарощення доданої вартості та загального розвитку підприємницького утворення.

Слід зауважити, що активні процеси інтелектуалізації господарських систем тісно пов'язані з питаннями забезпечення сталості їх організаційно-економічного розвитку, адже саме інструментарій інтелектуально-орієнтованого розвитку дозволяє сформувати оптимальну траєкторію гармонізації внутрішніх процесів діяльності господарського утворення та його соціально-економічної інтеракції із зовнішнім середовищем.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження пропонуємо сформулювати перелік основних особливостей забезпечення економічної безпеки підприємницьких суб'єктів в умовах становлення інтелектуальної економіки як складової їх сталого економічного розвитку:

— моніторинг ринку інноваційних виробничо-організаційних рішень, актуальних для конкретного підприємницького утворення, пошук можливостей їх фінансово-ресурсного забезпечення імплементації у господарський процес;

— цифровізація функціональних процесів діяльності підприємства та їх комплексна інтеграція в єдину інформаційну систему управління підприємством;

— формування політики інформаційної безпеки підприємства, як щодо забезпечення захищеності фізичних носіїв даних та комерційно чутливої інформації, так і створення належної системи захисту віртуальної інфраструктури;

— застосування інтелектуально-орієнтованого підходу в системі прийняття управлінських рішень. що вимагає наукової та аналітичної обґрунтованості реалізації заходів як оперативного, так і стратегічного рівня;

— пошук можливостей використання правових переваг імплементації засадничих положень політики сталого розвитку на рівні підприємницької структури [1];

— екологізація виробничо-технічних та адміністративних господарських процесів, впровадження технологій безвідходного та ощадливого виробництва як передумова вивільнення додаткових грошових та ресурсних резервів організації;

— підтримка перманентного інтелектуального розвитку кадрового складу підприємства, що включає в себе, як профільні заходи з підвищення кваліфікаційно-компетентнісного рівня працівників, так і заходи загально-просвітницького характеру;

— налагодження професійного співробітництва з освітньо-науковими установами, як з позиції можливостей залучення кваліфікованого кадрового ресурсу, так і щодо перспектив науково-технічної співпраці;

— реалізація прогресивного сценарного підходу до планування діяльності підприємницької структури з метою прогнозування перспективного стану зовнішнього середовища та обґрунтованого плану заходів у разі об'єктивізації того чи іншого сценарію [2, с. 197];

— культивування сприятливого психоемоційного робочого середовища, забезпечення його інклюзивності з метою максимізації залучення креативного потенціалу індивідуальних працівників та досягнення колективного синергізму в процесі виконання професійних обов'язків.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що підтримка безпекової стійкості підприємницького утворення в сучасних умовах потребує комплексного залучення

інструментарію інтелектуально-орієнтованого управління, що включає в себе проактивну позицію у пошуку та імплементації інноваційних технологій виробничо-адміністративного характеру, стимулювання розвитку знаннєвого потенціалу персоналу підприємства, цифровізацію господарських процесів та належного рівня їх інформаційного захисту забезпечення загальної цільової спрямованості процесів інтелектуалізації підприємства у напрямку досягнення сталості внутрішньоекономічних процесів його функціонування.

Список використаних джерел: 1. Гречко А. В., Очеретяна О.В. Економічні переваги імплементації механізму управління сталим розвитком на вітчизняних підприємствах. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 22. URL: http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/259799. 2. Солосіч О. С., Тульчинська С.О. Особливості забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: збірник тез доповідей ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 грудня 2022 року). Київ, 2022. С. 197.

УДК 339.1

Форостянко В.В., здобувачка вищої освіти 2 курсу
Науковий керівник: **А.В. Холодницька**, канд. екон. наук, доцент, доцент управління персоналом та бізнес-технологій
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СПОЖИВЧІЙ РИНОК УКРАЇНИ

Військова агресія проти України завдала відчутного удару всім галузям вітчизняної економіки, в тому числі й роздрібній торгівлі. Ринок суттєво просів через міграцію частини населення за кордон, активні бойові дії в низці регіонів та загальне падіння доходів українців. Водночас ритейл поступово оговтується від шоку перших місяців війни. Для прикладу, якщо у березні продажі мережі Епіцентр скоротилися більше, ніж на 30% у порівнянні з минулим роком, але з часом динаміка почала помітно покращуватися [1].

Споживчі ціни у червні 2022 р. зросли на 3,1% порівняно з травнем. В річному вимірі інфляція прискорилась з 18,0% до 21,5%. За перші 4 місяці війни випереджаючими темпами зростали ціни на продукти харчування, паливо, транспортні послуги: продукти харчування подорожчали на 17% (в річному вимірі +28%); автомобільне паливо та мастила – на 61% (в річному вимірі +91%); транспортні послуги – на 20% (в річному вимірі +31%). Серед продуктів харчування за час війни найбільше подорожчали хлібопродукти (+20%), риба (+23%), фрукти (+54%), овочі (+39%).

Фактор воєнних дій на території України визначає домінантну частину річного приросту інфляції. Економіка поступово пристосовується до нових умов функціонування, змінюються логістичні канали та маршрути, ринки збуту, відбувається перепрофілювання бізнесу. Частину товарів на ринку доводиться замінювати імпортом (наприклад сіль, паливо), що здійснює додатковий тиск на обмінний курс та призводить до імпорту інфляції. Приріст споживчих цін пояснюється переважно передвоєнним підвищення цін в промисловості (+66%) [2].

Наразі основну частину витрат домогосподарств складають продукти харчування, але до цього питання в українців тепер ще більш економний підхід. Це обумовлене не загрозою дефіциту, а зростання цін як на їжу, так і на інші товари на фоні скорочення доходів більшості

громадян працездатного віку. Тож тепер люди все частіше звертають увагу на цінники та купують в основному те, що найбільш необхідне. Раціон українців тепер все більше залежить як від рівня доходів та грошових запасів кожної родини, так і від ситуації з подачею електрики в домівки. Адже чимало квартир та будинків оснащені електричними плитами, відтак, без електропостачання приготування їжі ускладнюється. В мережі "Сільпо" з'ясували, що у останні місяці, коли розпочалися масові відключення світла, збільшилися продажі товарів, які готові до вживання – це гастрономія, кулінарія, овочі-фрукти, кондитерські вироби, консерви, а також дещо знизилися продажі товарів, які потребують тривалого приготування – м'ясо, крупи. [3]

Втрата роботи (37% населення залишаються непрацевлаштованими) та зниження рівня доходів, про яке заявляє 78% громадян, змушують їх купувати дешевші бренди (64% опитаних), натомість майже п'ята частина населення (18%) може собі дозволити купувати дорожчі бренди. Більшість споживачів планують покупки заздалегідь (76%), і лише 15% громадян приймають рішення про купівлю товару безпосереднього у точці продажу.

За дослідженнями компанії Gradus Research при здійсненні покупкок 54% опитаних споживачів ннадають перевагу відомим брендам, третина населення (33%) стверджує, що бренд товару не має для них жодного значення від початку повномасштабної війни.

Залишається 55% громадян, котрі продовжують зберігають довіру до знайомих ним брендів та купують товари у них. 74% опитаних відають перевагу покупкам у супермаркетах та магазинах, 16% - ринкам. Майже половина українців (48%) роблять закупи у своїх улюблених точках продажу, майже 41% опитаних обирають для здійснення закупівель зручні варіанти дорогою, не прив'язуючись до звичного місця.[4]

За дослідженнями соціологів, для українців характерні кілька трендів у зміні споживчої поведінки:

1. Раціоналізація попиту. Більшість громадян планують свої покупки заздалегідь (76%)., а 15% купують товари спонтанно. Високий рівень безробіття (37%) на фоні зниження рівня доходів, яке відмічають 78% українців, змушують надавати перевагу дешевшим брендам.

2. бренди все ще мають значення. 54% респондентів заявили, що в магазинах завжди звертають увагу на бренд. Т

3. Зростання попиту на українські бренди та підтримка вітчизняних чи місцевих виробників. Таку тенденцію підтримують 69% опитаних громадян [5].

Отже, провівши анаіз змін на спожичому ринку, можна сказати що війна чинить на нього негативний вплив та призволить до дисбалансу в економіці. Цим пояснюється зростання цін на товари першої необхідності на тлі скорочення доходів громадян або їх незмінності. Купівельна спроможність населення істотно впливає на функціонування споживчого ринку та диктує тенденції його розвитку. Тобто чим більше ми можемо спожити, чим більше компанії можуть виготовити, адже попит робить пропозицію. Варто зазначити, що свідомий намір громадянами вітчизняних брендів дозволяє підтримати не лише компанії-виробники, а й економіку країни, що вкрай важливо в теперішніх умовах.

Список використаних джерел 1. Від консерв до електроскутерів: як змінювався споживчий попит українців під час війни. URL: https://lb.ua/society/2022/07/11/522787_vid_konserv_elektroskuteriv_yak.html. 2. Випробування війною: ситуації в економіці та на фінансових ринках України. URL:https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/523177_viprobuvannya_viynoyu_situatsii.html. 3. Шопінг у війну: як українцям довелось змінити свої споживчі звички URL:https://www.unian.ua/economics/finance/shoping-u-viynu-yak-ukrajincyam-dovelos-zminiti-svoji-spozhivchi-zvichki-12116829.html. 4. Як війна змінила споживчу поведінку українців у 2022: підтримка українського, ще більша раціоналізація покупок. URL: https://gwaramedia.com/yak-

vijna-zminila-spozhivchu-povedinku-ukraincziv-u-2022-pidtrimka-ukrainskogo-shhe-bilsha-raczionalizacziya-pokupok/. 5. Зростає попит на українські бренди: як війна вплинула на споживчі вподобання українців. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20221222-zrostaye-popyt-na-ukrayinski-brendy-yak-vijna-vplynula-na-spozhyvchi-vpodobannya-ukrayincziv/.

УДК 657.412

Фучеджи Н. Ф., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Побережець О.В.**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і фінансів
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИТРАТ І ПЛАТЕЖІВ ЯК ОКРЕМОГО ВИДУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Ключові слова: *зобов'язання, забезпечення майбутніх витрат і платежів, умови визнання зобов'язань, залучений капітал, користувачі інформації.*

Досліджувана тема є актуальною, оскільки в сучасних умовах економічні відносини між суб'єктами господарювання активізуються, що обумовлює виникнення певних видів зобов'язань. Тобто, для забезпечення своєї діяльності підприємство може отримувати активи без одночасної оплати, що утворює кредиторську заборгованість перед постачальником. Одним з видів зобов'язань є забезпечення майбутніх витрат і платежів, висвітлення яких впливає на достовірність інформації щодо власного та залученого капіталу.

В НП(С)БО 1 визначено, що зобов'язання підприємства представляють собою заборгованість, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, в майбутньому призвете до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди [1].

Тобто, це фінансова відповідальність перед іншими суб'єктами господарювання, яка має бути погашена у певні строки.

Відповідно до НП(С)БО 11 в бухгалтерському обліку зобов'язання визнаються і відображаються в двох випадках [2]:

- якщо їх оцінка може бути достовірно визначена;
- внаслідок їх погашення існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому.

Омесінська І.Я. конкретизує умови визнання зобов'язань, враховуючи нормативні вимоги НП(С)БО 1 [1] та НП(С)БО 11 [2], та визначаючи наступні критерії, а саме:

1. Ідентифікація суб'єкта заборгованості;
2. Визнання підприємством заборгованості, яку необхідно погасити та водночас формування в інших суб'єктів сподівання, що партнер виконає свої зобов'язання;
3. Погашення заборгованості спричинить відтоку ресурсів, які із фінансової сторони могли стати вигідними для підприємства;
4. Оцінка має бути достовірно визначена;
5. Визначений термін погашення;
6. Теперішнє існування;
7. Виникнення в результаті минулих подій.

Аналіз досліджень підтверджує, що зобов'язання мають відображатися на рахунках бухгалтерського обліку, у формах фінансової звітності, враховуючи термін їх погашення у складі поточної та довгострокової заборгованостей.

При цьому на думку науковців, а саме: В.С. Тершенко, І.Я. Омецінської та ін., деякі види зобов'язань не відповідають вище зазначеним вимогам, у тому числі і забезпечення майбутніх витрат і платежів [4].

Згідно НП(С)БО 11 забезпечення – це зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу [2].

У МСБО 37 зазначено, що різницю між забезпеченнями та іншими видами зобов'язань полягає у тому, що існує невизначеність щодо строку або суми майбутніх витрат, необхідних для погашення, однак визначає такі ж умови їх визнання, як і для безумовних зобов'язань [3]. Тому забезпечення в загальному сенсі називають умовними зобов'язаннями: визнання та оцінка яких залежить від ряду подій, що очікуються в майбутньому [5].

Звернемо увагу, що до процесу трансформації нормативно-правової бази бухгалтерського обліку в Україні забезпечення визначались у складі власного капіталу або прирівняних до них коштів, але після введених змін були винесені у окремий вид зобов'язань.

Базуючись на НП(С)БО 1 та НП(С)БО 11, визначимо сутність забезпечень, враховуючи системні ознаки спорідненості із власним капіталом та із зобов'язаннями (Табл.1.).

Таблиця 1 – **Спорідненість забезпечень із власним капіталом та із зобов'язаннями**

Схожість із зобов'язаннями	Схожість із власним капіталом
1. Погашення заборгованості спричинить відтоку ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди; 2. Сума визначається шляхом розрахункових оцінок; 3. Витратний характер.	1. Створення за рахунок власного капіталу; 2. Розміщення синтетичних рахунків у 4 класі Плану рахунків; 3. Відсутність ідентифікації суб'єкта на момент відображання в Балансі.

Створено автором на основі [1, 2, 3]

Прослідкувавши тенденцію обліку забезпечень декількох країн можемо зробити висновок, що забезпечення у деяких системах визнаються як у складі власного капіталу, так і окремим видом зобов'язання. У свою чергу, західноєвропейські країни визначають – окремим видом зобов'язання.

На основі розглянутих аспектів можливо стверджувати, що забезпечення дійсно мають ознаки як зобов'язань, так і власного капіталу, що й обумовлює неоднозначне його розміщення у різних облікових системах. Незважаючи на те, що у НП(С)БО 11 «Зобов'язання» забезпечення визначаються як окремий вид зобов'язань, у Плані рахунків його розміщено в одному розділі із власним капіталом.

Отже, можемо зробити висновок, що відповідно критерії визнання зобов'язання за певними джерелами не співпадають, що викликає деякі колізії в процесі бухгалтерського обліку. При цьому слід підкреслити наявні проблемні аспекти, а саме:

- по-перше, в моменті створення забезпечення заборгованості ще не існує;
- по-друге, неминучість погашення, тому що, фактична величина витрат може відрізнятися від розрахункової;
- по-третє, відсутність ідентифікації суб'єктів, тому забезпечення не можуть чітко і однозначно відноситись до зобов'язань [4, 2].

Це підтверджує доцільність виокремлення їх в окрему групу, що прирівнюються до зобов'язань. Зазначений підхід дозволить внутрішнім та зовнішнім користувачам отримувати своєчасну, достовірну та повну інформацію щодо власного та залученого капіталу якісного та

кількісного характеру, що є важливим джерелом прийняття правильних та ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел: 1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13 (дата звернення: 21.03.2023). 2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00.#Text. (дата звернення: 23.03.2023). 3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 (МСБО 37). Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/929_051 (дата звернення: 22.03.2023). 4. Омецінська І.Я. Особливості утворення та порядок визнання зобов'язань за видами. *Облік і фінанси АПК: освітній портал*. URL: https://magazine.faaf.org.ua/osoblivosti-utvorennya-ta-poryadok-viznannya-zobov-yazan-za-vidami.html (дата звернення: 03.03.2023). 5. Нашкерська Г.В. Особливості визнання та оцінювання умовних зобов'язань. *Регіональна економіка*. 2008. № 4. С. 141-150.

УДК 339.5

Хайдарі А.Р., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **П.Г. Іжевський,** д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ СОТ В РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Ключові слова: *Світова організація торгівлі (СОТ), функції СОТ, напрямки СОТ, глобальна продовольча криза*

Міжнародна торгівля виступає провідною ланкою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої країни та відіграє важливе значення для розвитку економіки держави. Проте, в першу чергу, вона потребує чітко визначених правил та відповідного регулювання не тільки всередині країни, але й на міжнародному рівні. Особливу роль у міжнародній торгівлі виконують багатосторонні угоди, що діють у рамках міжнародних організацій, зокрема, домовленостей в межах участі країн в Світовій організації торгівлі (СОТ), яка займається врегулюванням торгівельних відносин між державами-учасниками.

Світова організація торгівлі була заснована у січні 1995 року після підписання угоди у місті Марракеш 15 квітня 1994 р., яка є основоположним документом організації та визначає механізми функціонування СОТ, включає в себе систему угод, що викладені в додатках. Попередницею СОТ вважається Генеральна угода тарифів та торгівлі (ГАТТ), яка на своєму Уругвайському раунді розширила сферу питань із врегулювання міжнародної торгівлі та взяті до уваги своєю наступницею. Розширення торкнулося торгівлі послугами, питання скорочення мит, а також посилення контролю за напрямками національної економіки, які безпосередньо впливають на процес міжнародної торгівлі [4].

Ціль Світової організації торгівлі полягає у допомозі своїм учасникам, на сьогодні це 164 країни, використовувати торгівлю, як інструмент підвищення рівня та умов життя людей. З

цього випливає, що основною метою організації є забезпечення добробуту людей у всьому світі шляхом спрощення міжнародної торгівлі. Сприяння лібералізації торгівлі, стимулює економічне зростання та зростання кількості робочих місць, а також підтримує інтеграцію країн, що розвиваються, до міжнародної системи торгівлі.

Як і будь-яка організація, СОТ має свої напрямки діяльності, яким вже протягом багатьох років, невпинно слідує. Серед них можна виокремити наступні:

– ведення переговорів та узгодження усіх правил; контроль щодо виконання умов торгівлі товарами та послугами;

– вирішення суперечок між членами організації;

– проведення економічних досліджень, а також поширення даних про торгівлю на підтримку інших основних напрямків діяльності СОТ;

– сприяння процесу вступу ще близько 30 країн, які не є членами організації [2].

Опираючи на вищезазначене, варто виокремити основні функції Світової організації торгівлі, зокрема:

– забезпечення вільних переговорів між країнами з торгівельних питань;

– контроль щодо виконання усім умов та домовленостей, викладених в угодах;

– врегулювання суперечок з питань торгівлі;

– сприяння та підтримка країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі;

Щороку сфера функцій СОТ збільшується, а разом із тим її впливовість. На сьогодні, членство у Світовій організації торгівлі є практично важливою умовою при виході країни на міжнародний ринок торгівлі. Незважаючи на те, що країни, які розвиваються не мають великого впливу, угоди СОТ місять спеціальні положення, які дозволяють збільшити термін виконання угод і зобов’язань, заходи щодо розширення їх торгівельних можливостей, щоб допомогти розвивати їх торговельний потенціал. Перераховані заходи Світової організації торгівлі представлені для того, щоб розвинути навички та вміння, а також інфраструктуру, яка є надважливою для розширення торгівельних можливостей учасників СОТ [1].

Не останнє місце в СОТ відведене питанню виникнення глобальної продовольчої кризи через воєнні дії в України. Після повномасштабного вторгнення агресора на територію України, яка є одним з найбільших світових експортерів сільськогосподарської продукції, постала загроза продовольчої проблеми у всьому світі. Не тільки для СОТ гостро стоїть це питання, а також й для інших міжнародних організацій, оскільки якщо продукція перестане надходити на світовий ринок, що це може призвести до нестачі продуктів харчування в багатьох країнах, а також голоду [3]. На нашу думку, щоб запобігти глобальній продовольчій кризі, Світова організація торгівлі зокрема повинна вжити відповідних заходів щодо забезпечення продуктами харчування країн у разі виникнення такої потреби. Крім того варто вжити певних додаткових стабілізаційних заходів, які забезпечили б стійкість світового ринку.

Отже, можна зробити висновок, що Світова організація торгівлі має суттєвий вплив у питаннях міжнародної торгівлі та є основоположним інститутом її врегулювання в світовому масштабі. На СОТ покладені такі важливі обов’язки, як контроль за дотриманням умов, врегулювання суперечок, підтримка країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі. Роль Світової організації торгівлі в контексті виникнення глобальної продовольчої кризи є особливо важливою, оскільки саме ця організація повинна займатися обговорення торговельних питань, пов'язаних з продовольчою продукцією, та забезпечення стійкості світового продовольчого ринку.

Список використаних джерел: **1.** Overview. *WorldTradeOrganization.* URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/wto_dg_stat_e.htm. 2. Whatwedo. *WorldTradeOrganization.* URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_we_do_e.htm.

3. Модернізація Світової організації торгівлі під впливом глобальних викликів : аналітична доповідь. Наук. електрон. вид. Київ : НІСД. 2022. 51 с. 4. Світова організація торгівлі (СОТ). *Міністерство закордонних справ України.*URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot

*УДК 504+330.341.2+338.48]:[630*6+630*15+628.1*

Холодницька А.В., канд. екон. наук, доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РОЗБУДОВИ ВОДОГОСПОДАРСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЧЕРНІГІВЩИНИ В ЧАСТИНІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Ключові слова: *водозабезпечення, водовідведення, очищення води, водопостачання, водогосподарська інфраструктура, якісна питна вода.*

Дослідження Всесвітньої Організації Охорони Здоров’я свідчать про те, що у світі майже 25% населення щорічно ризикує тим, що споживає неякісну питну воду, а понад 80% захворювань людини обумовлені вживанням неякісної води. Ця проблема є актуальною і для України з огляду на те, що більшість її регіонів характеризуються недостатнім рівнем водозабезпеченості, що викликані значним антропотехногенним навантаженням в частині надмірного забруднення промисловими та комунально-побутовими відходами, впливу нераціональних технологій агропромислового виробництва, зношеності систем водопостачання та очистки води, порушення гідро балансу та здатності водних екосистем до самовідновлення та самоочищення [5].

Чернігівська область характеризується проміжним рівнем водозабезпечення населення місцевими водними ресурсами у розмірі 2,77 тис. м³ /рік на одну особу та має достатні запаси поверхневих та підземних вод. Втім останні роки фіксується скорочення показників водозабезпеченості під впливом антропогенних факторів, суттєве зниження рівня ґрунтових вод, що у результаті спричинило зменшення дебіту мало-глибинних свердловин та колодязів [2].

Під впливом зміни клімату багато населених пунктів Чернігівщини фіксують факти зникнення води в колодязях та криницях, зниження тиску у водопровідних мережах. Кількість джерел децентралізованого водопостачання, що знаходилися на обліку органів місцевого самоврядування (шахтні колодязі громадського користування) за останні 5 років скоротилася на 264 одиниці (28,2%) і станом на 1 січня 2021 року становила 673 одиниці. Забезпеченість централізованим водопостачання в Чернігівській області характеризується такими показниками: повністю забезпечені - 16 міст, 28 селищ міського типу забезпечені на 96,6%, а 194 села із 1464-х забезпечені лише на 13,3%.

Майже 500 населених пунктах області, де сумарно проживає понад 200 тис мешканців, наразі вже відчувають нагальну потребу в додатковому забезпеченні споживачів якісною питною водою, а 131 сільський та селищний населений пункт взагалі потребують термінового вирішення питання водо забезпечення [1].

Зрозуміло, що відсутність стабільних джерел водопостачання є загрозою для санітарно-господарської ситуації та стану здоров’я населення. Вирішити таку ситуацію допоможе

облаштування водозаборів підземних вод із глибоких стабільних водоносних горизонтів, які не надто вразливі впливу природних умов.

Присадибні ділянки сільських та селищних населених пунктів не мають централізованого водопостачання та водовідведення, а тому жителі використовують воду з колодязів та криниць, якість води в яких контролюється вкрай рідко. Значний вплив також здійснює низька санітарно-гігієнічна культура та культура землеробства жителів сільських громад, що спричиняє виснаження та забруднення вод нітратами, фосфатами, хвороботворними бактеріями тощо.

Тому розвиток водогосподарського будівництва у сільській місцевості першочерговим завданням розбудови водогосподарської інфраструктури. Це обумовлено також імплементацією Україною водних директив ЄС, згідно яких передбачається підвищення рівня охоплення централізованим водопостачанням сільських населених пунктів, створення каналізаційних мереж, а також осучаснення інфраструктури, що призначена для захисту громад та сільськогосподарських угідь від підтоплень та екологічних лих [4].

У той час, коли сільські та селищні громади відчувають дефіцит інвестицій та недостатню узгодженість діяльності держави та місцевого самоврядування у сфері розбудови сільської інфраструктури особливої уваги потребує розбудова водогосподарської інфраструктури в частині створення централізованих систем питного водопостачання, водовідведення та очистки води, автономних систем сільськогосподарського водопостачання, мережі гідротехнічних споруд для зрошуваного землеробства або ж осушувальних меліорацій, створення захисних дамб для запобігання повеням, паводкам та підтопленням, а також будівництва сучасних водозахисних систем.

Це буде надзвичайно капіталомісткий процес, оскільки системи та схеми подачі води, а також технології її очищення будуть подібними до тих, що використовують у містах та потребуватимуть значних інвестицій, а враховуючи значно меншу кількість споживачів у сільській місцевості, це може істотно збільшити витрати на їх утримання [3].

Враховуючи те, що у сільській місцевості спостерігається перманентний інвестиційний дефіцит, необхідно розглянути можливості створення інституціональних форм об'єднання споживачів води, органів місцевого самоврядування, а також банківських установ, будівельно-монтажних організацій, громадських організацій, спеціальних фондів, а також грантодавців у цій сфері. Обласною Програмою « Питна вода Чернігівської області на 2022-2026 роки» передбачаються проекти з будівництва свердловин для забезпечення питною водою тих населених пунктів області, які найбільше цього потребують в умовах зниження рівня ґрунтових вод, а також проєктів, спрямованих на розширення можливостей використання додаткових обсягів якісної питної води для задоволення потреб споживачів. Також передбачається реалізація проектів виконання робіт з будівництва свердловин глибиною понад 200 метрів, з можливістю подальшого їх приєднання до мереж централізованого водопостачання. Це дозволить підвищити рівень водо забезпечення сільських населених пунктів, покращити якість води, а також поступово формувати екологічно свідоме та відповідальне водокористування.

Список використаних джерел: 1. Звіт про стратегічну екологічну оцінку обласної програми «Питна вода Чернігівської області на 2022-2026 роки». URL: https://www.cg.gov.ua/web_docs/1/2021/09/docs/Звіт_СЕО_Питна_вода%20Чернігівської%20області%20на%202022-2026%20роки.pdf. 2. Кичко І. І., Маргасова В. Г., Холодницька А. В. (2022). Антропотехногенні чинники впливу на безпеку водокористування в контексті урбаністичних процесів: причини, наслідки та методи протидії. Економічний простір, (179), С. 100-107. 3. Куницький К. С. Водогосподарське будівництво у сільській місцевості: інституціонально-економічні аспекти. Агросвіт. 2019. № 17. С. 56–61. 4. Сільське питне водопостачання: від ідеї — до реалізації. Як створити централізовану сис# тему водопостачання децентралізованим

способом: методичний посібник/ [О.А. Бондар, А.В. Кавун, Ю.В. Кірсанова, В.І. Козак, А.М. Копитін, В.Є. Сороковський]; за заг. ред. В.Є. Сороковського; Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні" DESPRO. К., 2016. 170 с. 5. Штогрин Г.С. Аналіз сучасного стану водовідведення та водозабезпечення сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. Економіка і суспільство. 2016. №2. С. 470-475

УДК 330.1

Хоменко О.Б., аспірант групи АСД-073-22
Наукові керівники**: Ю.В. Шабардіна**, канд. екон. наук, доцент;
С.В. Литвин, канд. пед. наук, доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка», м.Чернігів, Україна

THE GENESIS OF THE SCIENTIFIC APPROACH TO MANAGING THE PRODUCTIVITY OF IT COMPANIES

Key words: *performance, performance management, teams of IT companies, IT companies, scientific approach of performance management.*

In modern conditions, in order to achieve sustainable development and preserve competitive advantages, the enterprise must constantly improve its activities by introducing innovations and increasing labor productivity. The possibility of improving the competitiveness of products and the use of scientific and technical progress, labor productivity is a key factor.

The foundations of the doctrine of labor productivity were laid by A. Smith and D. Ricardo, but the essence of labor productivity continues to be explored by scientists who give it various interpretations as an economic category. Thus, scientific approaches to determining labor productivity were reflected in the works of H. Zavinovska, D. Sink, L. Shvab, S. Mocherny, O. Grishnova, and others [1]. Michael J. Marquardt, Lisa Horvath, Dave London, Ross Smith, Jutta Eckstein, Alberto S. Silveira Jr., Steve McConnell, Scott Berkun, and other foreign authors who studied the productivity of IT teams in fully distributed environments.

Alberto S. Silveira Jr. studies the process of creating and managing high-performance distributed teams, characterizes distributed teams, remote work, offshoring and what each of them means in the modern context, he also analyzes team management strategies [2].

Dave London emphasizes in his writings that productivity does not arise from doing more in less time, but from doing more important things that lead to the achievement of important goals. It emphasizes the importance of focusing on your goals and objectives, prioritizing and letting go of unimportant tasks. He also recommends using techniques that help you focus on work, such as the "Pomodoro" technique or the "80/20" method.

Ross Smith, the director of productivity at Microsoft and an expert in productivity management, recommends using techniques that help avoid distractions and distractions, such as the "single-task technique" or the "concentration technique." Smith emphasizes the importance of creating a comfortable and organized workspace that will help maintain focus and efficiency, and emphasizes the importance of effective communication and collaboration with colleagues, as well as the use of tools and technology that help communicate and collaborate more effectively.

In her book Agile Software Development with Distributed Teams, Jutta Eckstein argues that in fact, agile methods and the constant communication they require are uniquely able to solve the problems of distributed projects. Flexibility is the ability to respond to changes. In other words, agile professionals

maintain flexibility to adapt to changing circumstances and outcomes. Iterative development serves as a learning curve that global project teams must scale [4].

In his writings, Scott Berkun focuses on the fact that productivity is not only about what we do, but also about how we work. One of the key points in understanding productivity that he emphasizes is the need to focus on important tasks, because he believes that many people spend a lot of time on unimportant details, instead of focusing on what is really important. In addition, Berkun underlines the importance of rest and breaks, which allows us to conserve energy and avoid exhaustion. He also advises planning your time and sticking to a schedule, as well as using effective tools to increase work efficiency [5].

Steve McConnell believes that the best way to increase productivity in a team is to use individual Agile tools, create high-performing, autonomous teams that are truly business-oriented, understand the basic principles of Scrum, improve the alignment of requirements in an iterative environment. He offers to manage the organization through the combination of teams from all over the world [6].

The qualification, professional skills and work productivity of teams directly affect the development of IT companies and the IT sphere as a whole. IT employers must motivate and protect their team, taking into account their material, social and career needs. To achieve success in improving the productivity and efficiency of the company in general, it is necessary to use a system of regular feedback, conduct research on the company's productivity using normative, multifactorial and multicriteria methods and take into account the main indicators that help determine labor productivity.

References: 1. Mykhalchenko I.G., Kryvak A.G. Increasing labor productivity in international IT companies in the concept of personnel marketing. Scholarly notes of TNU named after VI Vernadskyi. Series: Economics and management. Volume 32 (71). 2021. No. 4. - P. 58-63. 2. Alberto S. Silveira, Jr. Building and Managing High-Performance Distributed Teams: Navigating the Future of Work 1st ed. Edition. - 2021. – 228. 3. Dave London. Managing Distributed Projects: The Ultimate Guide to Success. - 2009. – 305. 4. Jutta Eckstein. Agile Software Development with. Distributed Teams. - Dorset House. - 2010. – 264. 5. Scott Berkun. The Year Without Pants: WordPress.com and the Future of Work. - Jossey-Bass; 1st edition. - 2013. – 272. 6. Steve McConnell. More Effective Agile: A Roadmap for Software Leaders. - Construx Press. - 2019. – 379.

УДК 332.14 : 502.33

Хохуляк О.О. канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри зеленої економіки та економіки природокористування

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, м. Київ, Україна

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Ключові слова: *стратегічне планування, сталий розвиток, розвиток територіальної громади.*

Процес формування стратегічних цілей розвитку об’єднаних територіальних громад можна розуміти, як цілеспрямовану систему заходів щодо трансформації економічних процесів суспільного виробництва за допомогою інструментарію управління низкою чинників впливу. Адже ключовим етапом прогнозування є аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища з метою формування стратегічного бачення подальшого розвитку територій з урахуванням

можливостей та загроз. Отже, ключовим етапом процесу стратегічного планування є аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, а також створення їх стратегічно орієнтованої характеристики. Такий аналіз звичайно включає оцінку всіх можливих чинників впливу на процеси сталого розвитку територіальної громади [2].

Отже, умовно вищезгадані чинники можна розділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх чинників варто віднести: природно-ресурсні (наявний земельний банк та інші природні ресурси, наявність інфраструктури природно-ресурсних галузей); виробничі (сукупність виробничих ресурсів та організаційних заходів, реалізація яких забезпечує максимально ефективне та раціональне поєднання використання трудових ресурсів з матеріальними елементами та дотримання оптимальних співвідношень між факторами виробництва); трудові (частка працездатного, економічно активного населення території, освітній та професійний рівень населення тощо); інфраструктурні (соціальна та виробнича інфраструктура); технічні (кількість та якість основних виробничих фондів, технічна оснащеність тощо); технологічні (науково-технічний рівень виробництва, нові технологій, інновації); інформаційні (сукупність єдиної системи класифікації та кодування інформації, уніфікованих систем документації, схем інформаційних потоків, бази даних тощо).

При цьому слід зазначити, що потенціал чи ефективно діючий вплив на кожен окремо зазначений чинник не дає підстав для належного соціально-економічного розвитку території. Необхідним є інтегрований вплив на ці чинники та врахування всіх сильних та слабих сторін, а також можливостей та загроз.

Окрім внутрішніх (керованих) чинників на сталий розвиток територіальної громади варто враховувати й зовнішнє середовище. Зовнішнім чинникам притаманний певний рівень невизначеності, вони схильні до постійних змін, багато з них, такі як, інфляція, курс валют, кон’юнктура світового ринку важко прогнозовані внаслідок великого неструктурованого потоку інформації. З огляду на подібну невизначеність прогнозування впливу таких чинників необхідно абстрагуватися від них, тобто знайти та обґрунтувати такі чинники, які, з одного боку, враховували б їх вплив, а з іншого, зводили б їх вплив до мінімуму.

Врахування сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників в інтегральній стратегії сталого розвитку територіальної громади призводить до досягнення стану сталого просторового розвитку. Забезпечення процесу реалізації цієї стратегії є неможливим без формування ефективної моделі, за допомогою якої є можливість здійснювати необхідні керуючі впливи та коригувати їх за наявності зворотного зв'язку, відстежувати реакцію системи на них. Окрім цього моделювання дає змогу формувати актуальні та достовірні інформаційні бази даних, впроваджувати у практику роботи інструментарій обробки інформації для розробки тактичних та стратегічних планів довгострокового розвитку територіальної громади. [1].

Загалом системне планування з урахуванням основних чинників та подальше управління ними на основі актуальної та достовірної інформації щодо зміни соціальних, політичних, правових, економічних, адміністративних та інших впливів на економічну систему території, дасть змогу уникнути загроз та ризиків між її елементами та забезпечити на цій основі сталий розвиток територіальної громади.

Список використаних джерел: 1. Берданова О.В., Вакуленко В.М., Валентюк І.В., Ткачук А.Ф. Стратегічне планування розвитку об’єднаної територіальної громади: навч. посіб. К.: НАДУ, 2017. 121 с. 2. Хохуляк О.О. Інтегральна модель стратегічного планування розвитку територіальних громад. Просторовий розвиток територій: традиції та інновації: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 листопада, 2021 р.). К.: ДКС-Центр, 2021. С. 209–210.

УДК 658.012.32 (477)

Цвілій Ю. О., аспірантка кафедри менеджменту
Науковий керівник: **З.В. Юринець**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

РЕСУРСИ ТА СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ключові слова: ресурси, стратегічний потенціал, управління, підприємство, компетенції, конкурентні переваги

Важливою ознакою ринкової економіки є свобода господарської діяльності суб'єктів, що діють на цьому ринку. Спосіб ведення господарства в ринковій економіці характеризується високою ефективністю, а також здатністю постійно адаптувати нові ресурси.

Підприємство, яке хоче зберегти хороші позиції на ринку, повинно дотримуватися принципу раціонального господарювання. Реалізуючи цей принцип, воно зобов’язана прагнути до досягнення кращих результатів за рахунок ефективного використання економічних ресурсів (оборотних і основних фондів), застосування удосконалень технологічних процесів, а також організації праці, економії праці, економного використання матеріалів, усунення позавиробничих витрат та скорочення непрямих витрат [1]. Допомога в досягненні цієї мети полягає у визначенні здатності суб’єкта господарювання діяти на основі аналізу та оцінки навколишнього середовища, зокрема потенційних споживачів, постачальників, одержувачів, товарів-замінників.

Ухвалення правильних рішень, які можуть привести до оптимального використання виробничих факторів і знань про навколишнє середовище з метою покращення досягнутих результатів, стикається з великими труднощами. Тому, управління підприємством вимагає ретельного економічного та фінансового аналізу ресурсного підґрунтя, стратегічного потенціалу.

Ресурси – це активи (матеріальні та нематеріальні) та організаційні можливості, які визначають, що в стратегічному сенсі компанія здатна зробити». Ресурси мають стратегічне значення в тій мірі, в якій вони сприяють створенню додаткової вартості для клієнта.

На підприємницьку діяльність в ринковій економіці покладається велика відповідальність, пов'язана з необхідністю постійного і неминучого розвитку, тому попит на економічний аналіз як основу для ухвалення продуманих рішень значно зростає. Це місток між минулим і майбутнім діяльності організації. Інформація, що випливає з нього, є основою для вивчення та оцінки фактів і економічних явищ, а також для розробки шляхів покращення діяльності суб’єкта господарювання.

Стратегічний потенціал в організації – це правильно підібрані ресурси, навички та вміння, що потрібні для розвитку та процвітання організації в майбутньому. Це основа для створення конкурентної переваги [2].

Стратегічне управління розглядає ресурси як один із елементів процесу управління, важливу змінну стратегічного потенціалу підприємства, але не надає їм пріоритету в досягненні передбачуваних стратегічних цілей: виживання, розвитку, досягнення конкурентної переваги чи створення вартості. Саме володіння ресурсами має другорядне значення по відношенню до вміння ними управляти, можливостей їх використання, отримання такого поєднання, яке забезпечить виникнення синергетичного ефекту в результаті створення функціональних зв’язків у системі стратегічного потенціалу. Доступ до ресурсів є пріоритетом, і підприємства

отримують його, встановлюючи відносини. Звідси важливим є дослідження взаємозв'язків у досягненні конкурентної переваги виникає на основі ресурсів.

Стратегія компанії, що розуміється як створення вартості, визначається її основними компонентами і ґрунтується на ресурсах, сферах діяльності та структурах, системі та процесах.

Стратегія, завдяки своїй динаміці, випереджаючому та адаптивному характеру, потребує управління ресурсами, що обумовлено дослідженням стану ресурсної бази, їхньої структури.

У класичній концепції ресурсного підходу, теорії компетентностей, унікальна комбінація ресурсів – набір ключових компетенцій – базується на їх нематеріальному вимірі. Сильні сторони та навички, які дають змогу перемогти конкурентів, полягають у процесі навчання, створенні та управління знаннями в організації, обміні знаннями між членами команди, методах комунікації, системі самомотивації та мотивації, які фактично залучають працівників діяльності із досягнення цілей організації.

Ті ресурси, які дають можливість отримати перевагу, мають стратегічне значення для підприємства. Не вказуючи на їх конкретну форму, доцільно підкреслити, що у випадку конкретної конфігурації ресурсів має місце синергетичний ефект. Проте за структуруванням ресурси можна поділити на: ресурси-активи та компетенції.

Компетенції – це знання, які виникають на трьох рівнях організації [3]:

1. Знання та вміння працівників.
2. Знання та вміння, втілені в техніці і технології та системі управління.
3. Знання, що містяться в нормах і цінностях.

Компетенції – це унікальні ресурси, які організація може використовувати особливим чином у багатьох напрямах діяльності. Ця здатність набувається в процесі колективного навчання. Компетенції включають такі елементи: знання та їх корисність, навички та вміння їх використовувати, ефективно реалізовувати процеси перетворення знань на рівні всієї організації. Компетенції об'єднують усі ці елементи, уможливлюючи створення доданої вартості, яка є своєрідною економічною платою за володіння ними та здатність використовувати їх унікальним способом. З цієї причини вони набувають характеру ключових компетенцій.

Ключові компетенції складають набір різноманітних навичок, вмінь і знань, що становлять основу для конкуренції та досягнення конкурентної переваги в конкретній галузі. Це специфічні, матеріальні та нематеріальні (видимі та невидимі) ресурси, які є інтегрованими сукупностями, об'єднують індивідів і групи людей, дозволяючи їм здійснювати відповідну діяльність.

За словами Дж. Рокіти, типові ключові компетентності включають [3]:

1. Унікальність.
2. Труднощі з наслідуванням.
3. Уміння погоджувати зі споживачами функціональні можливості товарів і послуг.
4. Здобуття та володіння потрібними знаннями.
5. Створення різноманітності в сфері процесів і продуктів.

Особливість стратегічного управління підприємством обумовлена рівнем сформованого потенціалу, наявністю потрібних ресурсів, визначеними і реалізованими цілями на майбутнє для досягнення конкурентної переваги.

Список використаних джерел: 1. Денисенко М.П., Юринець З.В., Юринець Р.В., Кохан М.О. Конкурентоспроможність підприємництва в умовах інноваційно-інвестиційної модернізації економіки. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 19-24. 2. Юринець З. В. Інноваційний потенціал і державна інноваційна політика в системі підвищення конкурентоспроможності національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип 4. С. 35-37. 3. Юринець З. В., Сновидович І. Г. Компетентнісний підхід у сфері вищої освіти України. *Стратегія економічного розвитку України*. 2020. Вип. 46. С. 208–219

УДК 658.5'06(043.2)

Цимбалюк Ю. В. здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Томчук**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки
Донецький Національний Університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ключові слова: *Структуроване управління, ефективні методи управління, результативність праці, виробництво.*

Головною діяльністю кожного підприємства є правильно структуроване управління виробництвом. Тому, для цього керівництво застосовує результативні методи управління, що надалі зумовлює успіх та вдалий розвиток підприємства

Виробничою діяльністю є трансформація вхідних складових, які в результаті перетворюються на кінцеву продукцію. [1]

Формування прибуткових продуктів здійснюється в обробці, яка сприймається низка спрямованих послідовних змін, які здійснюються людьми за допомогою знарядь праці або природних процесів. [2]

Метою впровадження нових методів виробництва є покращення мобільності робочої сили, оптимізація застосування матеріалів і ресурсів, скорочення витрат, активізування результативності, ефективності праці. [3] Відділ управління виробництвом вважається найголовнішою основою підприємства, оскільки воно має певний вплив на іншу трудову діяльність. [3]

Виділяють такі сучасні методи, які розділені на групи: організаційні, адміністративні – правові, економічні та соціально - психологічні. Кожен з них відіграє велику роль, адже за допомогою них відбувається здійснення усіх обов'язків: планування, організація, мотивація, координація та контроль, які допомагають привести їх у виконання. [4]

Організаційний метод характеризується гарантуванням настанови, яка закріплює принципи здійснення робіт і поведінки персоналу. Крім того, для будь - якого виду діяльності потрібна оптимальна організація: дизайн, мета, специфікація, стандартизація та забезпечення правил. [4] Ці методи складаються з визначення певних завдань для виконуючих, їхній контроль та виконання і проведення нарад з питань буденної діяльності підприємства. [5]

Тому, даний підхід складають для сфери діяльності та потрібні вимоги є безініціативними.

Наступним методом можна вважати адміністративний. Вони забезпечують мінімальну незалежність виконавця і виконують конкретні незамінні завдання. Керівник бере на себе обов'язок відповідати за всі ці процеси й видачу наказів. [4] Дані методи класифікуються правовими нормами: інструкція, положення, законодавчі акти, накази і розпорядження. [5]

Проте в результаті переходу до ринкових відносин ці методи перестали забезпечувати фактичні потреби управління.

Велику увагу відводили на розроблення різносторонніх практичних способів, через те, що мають посередній впливовий результат на сутність економічної зацікавленості працівника спрямованої на певний оперативний продукт конкретної діяльності. [4]

Економічні методи є доволі обмежені, оскільки управлінці, які керують діяльністю підприємства вищого рівня також потребують гроші, але вони не є основним мотивуванням у роботі. До них відносяться: матеріальна відповідальність, ціноутворення, державне регулювання, податки та стимулювання. [5]

Завершальним методом є соціально - психологічні методи, які з'явились у двадцятому столітті. Вони означають формування морально - психологічного комфорту в команді, який

позитивно впливає, а саме гарний настрій під час виконання роботи та вираження і процвітання особистих здібностей кожного суб'єкта. До того ж він являється гарантом найвищої самооцінки людини. [4] Ці методи включають ретельне вивчення соціальних вимог, вподобання команди, сфери виробництва та вивчення суспільного судження. [5]

Всі ці методи здійснюються згідно з структурою принципів управління, які є результативним моментом менеджменту.

Таким чином, управління виробництвом охоплює перетворення сировини в готову продукцію. Слід зазначити, що всі методи в управлінні виробничою діяльністю є обов'язковими, оскільки вони складно організовано та є взаємопов'язаними. Тим не менш, розумне застосування цих підходів дозволило б відрізнити ті, що переважають, а саме економічні та соціально-психологічні методи. Економічні методи в першу чергу сприяють об'єднанню працівників або організацій для виробництва, постачання та розподілу з метою досягнення колективного блага. У той же час соціально-психологічні методи сприяють безперервному обміну інформацією та сприятливому робочому середовищу для працівників. Такі висновки підкреслюють важливість застосування комплексного підходу в управлінні виробничою діяльністю для досягнення оптимальних результатів.

Список використаних джерел: 1.Кожемяченко О. О. Організація виробництва [Електронний ресурс] : навч. посіб. Київ : 2021. 233 с. 2. Єрмаков О.Ю., Вакараш В. М., Остапчук А. Д., Гаврилюк І. П. Організація і управління виробництвом виробництва: навч. посіб Київ: 2016. 352 с. 3. Борусяк Барбара, Циферт Шимон, Чижевський Базилі, Ковальський Тадеуш, Ліс Пьотр, Малага Кшиштоф, Ремлайн Маржена, Шибович Еліза, Вечорек Дарія. Виробничо-експлуатаційний менеджмент: навч. посіб. Познань. 2021. 232 с. 4. Маркіна І. А., Помаз О. М, Помаз Ю. В. Операційний менеджмент: навч. посіб. Полтава. 2018. 224 с. 5.Кучеренко Р.А.Економіка підприємства навч. посіб. Канів. 2006. 142 с.

УДК 339.986

Ципʼящук А.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Л.П. Кудирко**, канд. екон. наук, професор, професор кафедри світової економіки

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ІНДИКАТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО СУПЕРНИЦТВА МІЖ США ТА КНР У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

***Ключові слова**: технологічне суперництво, інновації, США, КНР, індекс інноваційного розвитку.*

XXI сторіччя вирізняється загостренням економічного суперництва між державами на глобальному рівні. І якщо традиційними сферами конкуренції у попередні десятиліття була торгівля, доступ до стратегічних вичерпних природніх ресурсів та їх перерозподіл, то нині боротьба переходить у сферу науково-технічних досягнень та секторів, які живляться від такого ресурсу. І більше того, навіть традиційні сфери конкуренції, які все ще складають домінанту у міжнародному протистоянні, підпорядковані завданням, які дотичні технологічній перевазі. Так, торгова війна, яка кілька років поспіль велася між США та Китаєм, де-факто є боротьбою за технологічну перевагу, за комерційні успіхи на цьому підгрунті та домінування у сфері

національної безпеки. Мова йде про штучний інтелект, робототехніку, автономні транспортні засоби тощо.

Зазвичай провідні позиції у сфері високих технологій посідали та все ще посідають економічно розвинені країни, які володіють достатнім фінансовим та науковим потенціалом для розвитку технологічного сектору. Щорічний рейтинг Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index, GII) за 2021 рік, в якому було представлено найбільш актуальні світові тенденції у галузі інновацій та порівняння інноваційних екосистем 132 економік, підтвердив сформований попередніми десятиліттями тренд: сталі позиції лідерства посідають лише кілька держав, переважно з високим рівнем доходу[1].

Лідерами інноваційного рейтингу, як і раніше, є Швейцарія, Швеція, США та Сполучене Королівство Великобританії. Вони входять до першої п'ятірки протягом останніх трьох років. Разом з тим варто відмітити цікаві нові тенденції: окремі країни із середнім рівнем доходу на одну особу, включаючи Китай, Туреччину, В'єтнам, Індію та Філіппіни, наздоганяють лідерів та змінюють інноваційний ландшафт світу. Так, зокрема у 2021 р. Республіка Корея вперше увійшла до п'ятірки лідерів GII, а чотири інші азіатські економіки увійшли до числа 15 провідних економік: Сінгапур (8), Китай (12), Японія (13) та Гонконг, Китай (14).

Особливе занепокоєння з боку традиційних лідерів викликає КНР, яка стрімко скорочує розрив в технологічному розвитку з провідними технологічними гравцями світу та претендує на вагомі позиції в світовому рейтингу.

Низка експертів провела порівняльний аналіз за ключовими індикаторами, які дозволяють оцінити, наскільки суттєвим є розрив в технологічному розвитку між США як флагманом Золотого мільярду та КНР як новим глобальним лідером[2].

Першим важливим індикатором є рівень капіталізації технологічних компаній світу. Розмір капіталізації є не лише показником того, як ринок оцінює ці компанії, а й дозволяє скласти уявлення, скільки фінансових коштів їм необхідно для здійснення поглинань, найму талановитих співробітників, залучення капіталу та інвестицій у нові технології. Згідно оцінки експертів агенції Блумберг, із ТОП -10 компаній за окресленою ознакою перші п’ять позицій обіймають американські технологічні гіганти (всього сім із десяти), дві- із КНР, одна – із Південної Кореї. Відтак за цим показником вочевидь лідерство за США.

Другий важливий показник - кількість користувачів бездротового Інтернету. Наразі у Китаї вчетверо більше мобільних користувачів, ніж у США. На внутрішньому ринку це відкриває великі можливості для китайського бізнесу у всьому: від електронної комерції та обміну повідомленнями до ігор та цифрових платежів.

Третій показник – виробництво напівпровідників. Напівпровідники - це вагомий фактор, який відіграє величезну роль у технологічній революції. Американські компанії сьогодні мають перевагу, контролюючи більшу частину інтелектуальної власності у цій сфері виробництва та активно протидіють китайським конкурентам на глобальному ринку.

Ще один прямий індикатор успіхів у технологічному лідерстві – оволодіння технологіями 5 G. Станом на сьогодні результат наступний: американські виробники комунікаційного обладнання за останні 20 років втратили свої позиції. У галузі домінує трійка зарубіжних постачальників, серед яких у Huawei (КНР) - найсильніші позиції.

США все ще лишаються лідером у світовому виробництві високотехнологічної продукції, зокрема літаків і космічних ракет. На глобальному ринку авіабудування домінують американські "Boeing", "Lockheed Martin", "Sikorsky Aircraft", "Gulfstream Aerospace", які випускають понад третину всіх літаків на планеті. "SpaceX" Ілона Маска є одним із найбільших виробників ракет; її багаторазова важка ракета Falcon 9 за потужністю та ефективністю перевершує китайський аналог – ракету "Чанчжен 8" (Long March 8)[3].

Пріоритетом для Китаю вже у середньостроковій перспективі є подолання своєї технологічної відсталості та в певній мірі залежності від США. Серед заходів, які Пекін здійснює виділимо такі: постійне нарощування інвестицій в наукові розробки – R&D; збільшення наукових публікацій і китайських патентів; розвиток прикладних наук. Це потрібно принаймні тому, що за кількістю інженерів КНР випереджає США.

Лідерство США ґрунтується на вкрай потужному економічному потенціалі, що дозволяє їм перевершувати Китай по цілій низці напрямів: у інституційному кліматі, сприятливому для створення нових технологій; за розміром номінального ВВП на душу населення – у шість разів; у збереженні статусу долара як валюти міжнародних розрахунків; більш потужному розвитку людського капіталу; більшій продуктивності праці, ефективності інвестицій як на внутрішньому, так і глобальному ринках.

Список використаних джерел: 1. WIPO (2021). Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. Geneva: World Intellectual Property Organization https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf 2._Wu D., Hoenig H., Dormido H. Who's Winning the Tech Cold War? A China vs. U.S. Scoreboard. URL: https://www.bloomberg.com/graphics/2019-us-china-who-is-winning-the-tech-war/ (дата звернення: 15.03.2023) 3. Шевченко П. Хто виграє: Китай чи США? Економічний аспект протистояння. URL:https://lb.ua/world/2022/02/04/504635_hto_vigraie_kitay_chi_ssha_ekonomichniy.html (дата звернення: 15.03.2023)

УДК: 338.246

Cherednichenko O.O., PhD, associate professor, associate professor of the Department of Economics

National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC ASPECTS OF PRODUCTION OF VEGETABLE PRODUCTS

Key words: *vegetable growing, production, economic efficiency, sales price, level of profitability*

Vegetable growing is an important, developed, efficient, highly profitable and competitive branch of domestic agricultural production, which in recent years has been one of the leaders in increasing exports. In addition, vegetables are a valuable raw material for enterprises of the food and canning industry. But a significant share of the total production of vegetables is occupied by their cultivation in private farms of the population [1]. In recent years, vegetable growing in Ukraine has developed at a rapid pace. The industry was considered attractive for investment. Under the influence of investments, the technologies of production, harvesting, storage, and quality criteria of the harvest underwent changes.

Before the start of the war, domestic vegetable growing was characterized by almost unchanged planted areas and production volumes for several years. As of now, the loss of acreage under vegetables is approximately 16.3%. First of all, the reduction of sown areas for vegetable growing took place in war zones. The instability or lack of logistics, especially in temporarily occupied regions and in zones of active military operations, and the lack of various means of vegetable production, in particular, equipment for greenhouses, greenhouses, etc., also have a negative impact. A large number of supplier companies are located in the territory of active hostilities.

Despite the existing problems, some agricultural producers are reorienting themselves to the cultivation of vegetable crops.

Analysis of the structure of vegetable cultivation reveals high diversification. However, the main products are the borscht set, which is influenced by the traditional preferences of Ukrainians. In addition to the usual vegetable crops, fewer common species are grown, including artichokes, asparagus, sweet potatoes, celery, etc. Expanding the assortment and improving the quality of manufactured products helps to increase profitability and strengthen the position of enterprises on the market.

Since 2018, "Ponomar" LLC has been a part of "MHP" and is a supplier of vegetables for "Veres" Group. Most of the grown products are sent for processing. Changes in gross harvest and yield of leading vegetable crops are presented in Table 1.

Table 1 - **Changes in the gross collection and yield of vegetables in the open ground**

Cultures	2019		2021	
	Gross collection, t	Yield, t/ha	Gross collection, t	Yield, t/ha
Vegetable peas	1660,9	3,1	2943,7	3,9
Sweetcorn	8054,0	13,7	11314,5	17,5
Zucchini	2498,9	62,5	2299,6	48,4
Dill	19,5	3,9	26,1	3,3
Beet	228,3	45,7	518,7	51,9
Carrot	646,1	53,8	782,0	78,2

**according to the statistical reporting of Ponomar LLC.*

In 2019-2021, the enterprise expanded the area under vegetables and carried out measures to increase the yield of crops, which led to an increase in gross collections.

The economic efficiency of activity depends on many factors, the main of which are production costs and product prices (table 2).

There is a seasonal cyclical nature of prices for vegetables - they increase with a decrease in stocks of early vegetables and decrease with an increase in new crop arrivals on the market. The creation of wholesale fruit and vegetable markets and wholesale trade enterprises in Ukraine, the development of fairs, auctions and other structures of wholesale turnover, which are not subjects of commercial activity, will create the necessary conditions for the organization of the effective sale of vegetable products.

Table 2 - **Economic efficiency of open ground vegetable production**

Indicator	2019	2021	2021 in % to 2019
Yield, quintal/ha	200,98	210,57	104,77
Cost of 1 quintal, UAH	431,76	445,27	103,13
Selling price of 1 quintal, UAH	451,80	478,96	106,01
Profit per 1 quintal, UAH	20,04	33,69	168,11
Rate of return, %	4,64	7,57	x

**according to the statistical reporting of Ponomar LLC.*

During the studied period, there is a trend of increasing prices for vegetable products (table 2). So, on average, the price of vegetables increased from UAH 451.8 per 1 t in 2019 to UAH 478.96 in 2021. The increase in yield by 4.77% and a lower level of increase in cost than prices contributed to an increase in the level of profitability in 2021, compared to 2019, from 4.64 to 7.57%.

For the effective functioning of the vegetable market and the obtaining of sufficient profits by producers, it is important to pay attention to the expansion of the assortment composition, the improvement of the quality and the increase of the price competitiveness of one's own products, the improvement of the organization of efficient storage and transportation processes, the production of products with high demand, their sale at acceptable and favourable prices.

References: 1. Cherednichenko O.O., Chaika E.A. Economic aspects of vegetable production in Ukraine. *Economics and business management*. Volume 13, № 3 (2022), 74-83. http://dx.doi.org/10.31548/economics13(3).2022.74-83

УДК 346.5

Чумаченко В.Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник**: І.О. Хоменко**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова*: підприємництво; стимулювання бізнесу; державна підтримка; воєнний стан; податкове стимулювання; кредитування*.

З початку 2014 року Україна переживає війну, під час якої були окуповані Крим та Донбас. Однак, 24 лютого 2022 року ця війна розширилася на всю територію України, ставши однією з найбільш болісних подій в нашій історії. Новий етап управління економікою та бізнесом був розпочатий в результаті цієї війни. Бізнес зазнав неймовірних збитків, які неможливо порівняти з кризою 2008 року або наслідками пандемії COVID-19. Ці зміни вимагають довготривалої адаптації та усвідомлення. Створення сприятливого середовища для розвитку та підтримки бізнесу є невід'ємною складовою зростання макроекономічних показників в Україні. Одним з головних завдань Уряду є розробка та впровадження ефективної політики держави з метою стимулювання розвитку підприємництва.

Створення сприятливого середовища для розвитку та підтримки бізнесу є невід'ємною складовою зростання макроекономічних показників в Україні. Одним з головних завдань Уряду є розробка та впровадження ефективної політики держави з метою стимулювання розвитку підприємництва. Дослідження теми державної підтримки українського бізнесу у воєнний час є актуальною, оскільки успіхи на полі бою напряму залежать від стану економіки та роботи бізнесу. Крім того, покращення державної підтримки бізнесу є важливою проблемою, яку розглядають вітчизняні та зарубіжні економісти. Останніми часами такі дослідники, як О.В. Дикань, О.Д. Пласконь, Дячун, Л.В. Прокопець, Н.Л. Фролова, О.В. Якушева, В.Ю. Стрілець, Я. Голобородько, Є.Д. Шварц та інші, зосереджують увагу на цих питаннях.

Перш за все варто відзначити, що економіка України знаходиться в стадії відновлення та покращення, що зумовлено впровадженням лібералізації бізнесу як політики, обраної державою для будування економіки в умовах воєнних дій. Уряд вже запустив декілька програм для підтримки бізнесу в цей період. Одним з ключових кроків, який держава здійснила, є внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів України, що передбачає кардинальну податкову реформу на період воєнного стану.

15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який передбачає низку податкових пільг для суб'єктів бізнесу в цей період [1]. Отже, згідно зі змінами, суб'єкти господарювання, що підпадають під 1 або 2 групи платників, можуть добровільно внести єдиний податок. Якщо підприємство має достатньо коштів від своєї діяльності, воно може сплатити цей податок та таким чином підтримати фінансово місцевий бюджет відповідної громади.

З метою розвитку сільського господарства, уряд України ухвалив Постанову Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року, яка передбачає збільшення державних гарантій до 80% на портфельній основі [2]. Ця програма дозволяє українським аграріям продовжувати посівну діяльність з впевненістю та безпекою, оскільки будь-які можливі збитки від війни будуть компенсовані. А також зв'язку з економічною ситуацією в Україні, Президент та уряд України вирішили на один рік скасувати всі мита та квоти на експорт українських товарів під час воєнного стану. Цей рішення було підтримано Європейською комісією. Такий антикризовий захід має на меті стабілізувати ціни на ринках Європи і сприяти стабільності економіки України [3].

Наступним кроком, уряд прийняв рішення про полегшення діяльності суб'єктів бізнесу під час воєнного стану скасовуючи перевірки. Спочатку було відмінено майже всі перевірки, включаючи камеральні та фактичні, пов'язані з діяльністю бізнесу. Однак пізніше були внесені відповідні зміни до законодавства. На період воєнного та надзвичайного стану, а також протягом трьох місяців після його закінчення, було встановлено мораторій на перевірки повноти нарахування, декларування та сплати ЄСВ. Перевірки, які були розпочаті до 24 лютого, були призупинені, а штрафні санкції та пеня за порушення правил нарахування, декларування та сплати ЄСВ на відповідний період не застосовуються [1].

Уряд України продовжує реалізовувати заходи щодо відновлення бізнесу в країні, і одним із таких кроків є розширення кредитування за програмою «5-7-9%», що була започаткована ще у 2020 році. За цією програмою бізнеси мають можливість отримати кредит з нульовою відсотковою ставкою протягом військового стану та зі ставкою 5% після закінчення війни. Термін кредитування залежить від його призначення та триває від 3 до 5 років [4]. За період березень-квітень 2022 року кількість підписаних заявок на кредити зросла на 1,5 рази порівняно зі станом на цей же час минулого року. Це свідчить про ефективність програми та бажання бізнесу України продовжувати свою діяльність навіть у період військових дій в країні.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що дії уряду України для підтримки бізнесу під час війни є ефективними. Рішуча політика уряду допомагає бізнесу адаптуватись до нових умов та швидко реагувати на зміни, використовуючи можливості, що надає держава. Українські підприємства та малі та середні підприємства, співпрацюючи з державою та діючи правильно, допомагають економічно подолати ворога, що ще раз підтверджує нескорений дух українського бізнесу.

Список використаних джерел: 1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 15.03.2022). 2.Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: Постанова КМУ від 12.03.2022 № 274. Офіційний веб портал ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.03.2022). 3. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки підприємництва, зокрема сільськогосподарських товаровиробників, в умовах воєнного часу: Постанова КМУ від 12.04.2022 № 438. Офіційний портал КМУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2022-

%D0%BF#Text (дата звернення: 15.03.2022). 4. Денис Шмигаль: Уряд сформував пакет рішень, які мають підтримати український бізнес під час війни. Офіційний сайт КМУ. URL: https://biz.ligazakon.net/news/209845_uryad-sformuvav-paket-rshen-yak-mayut-pdtrimati-ukranskiy-bznes-pd-chas-vyni (дата звернення: 15.03.2022). 5. Хоменко І.О, Волинець Л.М, Лисенко Г.О. Особливості державно-приватного партнерства як механізм реалізації нової регіональної політики для функціонування та розвитку дорожнього господарства. *Науковий вісник Полісся.* 2020. № 2 (21). С. 73-82. 6. Хоменко І.О., Горобінська І.В., Шаргородський І. С. Податкове навантаження суб'єктів господарювання як об'єкт державного регулювання. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 1 (22). С. 102-113.

УДК: 316.46

Чумак М.Є., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Л.М. Сорока**, канд. екон. наук доцент кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІДЕРСТВА ТА КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Ключові слова: *лідер, лідерство, комунікація, якості, здібності, ефективне лідерство, управління.*

Сьогодні, організації та підприємства мають на меті впроваджувати нові методи управління, які пов'язані з активізацією трудової поведінки колективів задля посилення лідерського потенціалу. Класичні методи управління доповнюються застосуванням принципів лідерства. Чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, а також зміна ринкової ситуації призводить до більшої відповідальності управлінців за результати власних рішень та загалом функціонування суб'єкта господарювання.

Стрімкий розвиток суспільства та економіки потребує рішучих та активних дій, прийняття рішень та розв'язування нестандартних задач. Зазвичай такі якості притаманні лідерам, які можуть та вміють їх впроваджувати та використовувати. Для розвитку звичайної особистості в системі управління організацією головним аспектом виступає ознайомлення та розуміння сутності та змісту проблеми лідерства.

Дослідженням питання лідерства в управлінні організацією завжди приділялася значна увага. Усі теорії лідерства мають на меті з'ясувати, які саме характеристики лідерства виявляються найбільш ефективними та дієвими. Багато науковців приходять до висновку, що для вдалого виконання своїх функцій керівник або менеджер має бути лідером у якого є відповідні якості.

На думку науковця Лук'янченка Н.Д. лідер – це особистість, до якої прислуховуються та слідкують інші. Лідер має бути мотиватором для всіх своїх колег та підлеглих [5, с. 112].

Дослідниця О.В. Ареф'єва вважає, що лідерство – це особисті якості та здатності особи, що допомагають здійснювати вплив на поведінку працівників задля зосередження зусиль на досягнення цілей організації [1, с. 86].

Такі науковці, як М.О. Єфименко та Н.В. Ізюмцева виокремлюють, що лідерство орієнтоване на впровадження «організаційного керівництва», яке здійснюється менеджером або керівником.

Лідерство передбачає планування, швидке прийняття рішень, розвиток, організацію діяльності працівників з метою досягнення поставлених цілей [2, с. 158].

Отже, лідерство транслює особисті якості керівника або менеджера, які націлені на досягнення поставлених цілей в діяльності організації.

Поняття «керівник» та «лідер» слід розглядати як різні, адже керівник не завжди виступає лідером у своїй організації. Керівництво пов'язане з ефективною організацією діяльності, а лідерство зі здатністю впливати на працівників з метою ефективної роботи [3, с. 26].

Наразі, ефективне лідерство формується у рамках керівництва людьми. Виділяють певні характеристики, які слугують орієнтиром для формування ефективного лідерства, а саме: гнучкість, компетентність, інтелектуальні здібності, рішучість, комунікабельність, самоврядування, здатність до співпраці та відповідальність.

Ефективність команди залежить насамперед від лідера, а точніше від використаних методів впливу (чітка організації роботи, узгодження планів та зусиль, ресурсне забезпечення) та учасників процесу (відповідальність, усвідомлення значення завдань, уміння, культура ділового спілкування).

Будь-який лідер має проявляти комунікаційні здібності, а також уміти здійснювати комунікаційні відносини.

Комунікація представляє собою процес обміну інформацією між лідером та підлеглими. Лідер виступає ініціатором комунікації, який здійснює кодування сигналу та передає повідомлення одержувачу по комунікаційному каналу. Відповідний канал може виступати у якості телефонного дзвінка, електронного листа або особистої бесіди.

До принципів комунікації лідера відносять: відкритість, проникливість, вміння слухати підлеглого та активно вести з ним діалог. За умов дотримання таких принципів, лідер може з легкістю вести стратегічні бесіди, які сприяють поступальному руху організації.

Також, для комунікації лідерів характерна цілеспрямованість, яка має на меті сконцентрувати увагу підлеглих на концепції майбутнього розвитку організації та надихати втілювати їх в життя. Лідери зобов`язані досконало володіти навичками комунікації, щоб їх повідомлення були зрозумілими працівникам з метою досягнення поставлених цілей [4, с. 35].

Лідерство в організаціях може реалізовуватися через спілкування між самими лідерами та працівниками, адже такі взаємозв'язки формують стосунки та сприяють створенню командної роботи та організаційної злагодженості. Комунікаційна поведінка лідерів базується на спілкуванні, сприйнятті та представлені. Загалом усе це призводить до певних особливостей, які керують ефективністю організації, а саме: роль співробітника, відданість, залученість до роботи, згуртованість та впевненість у команді.

Комунікаційне середовище в організації базується на культурі, кліматі та системі оцінки продуктивності праці та зворотного зв'язку. Відповідне середовище може бути сформоване на прямому впливі та спілкуванні між керівником та працівником.

Отже, сучасні організації повинні застосовувати на впроваджувати нові методи управління, які пов'язані з активізацією трудової поведінки, впровадження сучасних методів керівництва з метою посилення лідерства в системі управління організацією. Лідерство транслює особисті якості та здатності особи, що допомагають здійснювати вплив на поведінку працівників задля зосередження зусиль на досягненні цілей організації.

Лідер в організації має проявляти комунікаційні здібності, адже він виступає ініціатором комунікації. Комунікація представляє собою процес обміну інформацією між лідером та підлеглими. Наразі, комунікаційні відносини в організації базуються на культурі, кліматі та системі оцінки продуктивності праці та зворотного зв'язку.

Список використаних джерел: 1. Ареф'єва О.В. Стратегічне управління організаційною культурою підприємств при розвитку та адаптації до змін. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2019. № 6 (141). С. 84-95. 2. Єфименко М.О., Ізюмцева Н.В. Роль лідерства в системі управління персоналом на підприємстві. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск № 24. 2018. С. 157-161. 3. Козак К.Б. Роль лідерства в системі управління персоналом на підприємстві. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 3 (19). С. 24-28. 4. Постоленко І. Комунікативне лідерство: загальна концепція. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Випуск 2 (9). 2022. С. 33-39. 5. Сергеєва Л.М., Кондратьєва В.П., Хромей М.Я. Лідерство: навчальний посібник. Івано-Франківськ. «Лілея-НВ». 2015. 296 с.

УДК 332.02

Шаповалов М.О., здобувач вищої освіти перший (бакалаврський) рівень
Науковий керівник: **М.О. Скорик**, канд. екон. наук, доцент кафедри економічної політики,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОБЛІК ПОШКОДЖЕНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Ключові слова: *економіка, інфраструктура, відбудова, збитки*

Сьогодні наша країна проходить тяжкі випробування задля своєї свободи та захисту територіальної цілісності. Кожного дня відбуваються нові ракетно-бомбові удари, наслідки яких відчуває кожен громадянин нашої країни: відбувається руйнування критичної інфраструктури, виробничо-промислового комплексу та все інше, що спрямовано на покращення рівня соціального благополуччя нашої країни. Саме тому актуальність розроблення плану відбудови, системи обліку руйнувань та аналізу економічного потенціалу держави має бути в пріоритеті.

В цілому, за розрахунками KSE Institute, з початку військової агресії Росії проти України 24 лютого, в Україні було пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 411 закладів освіти, 36 закладів охорони здоров'я, 1600 житлових будинків, 26 заводів / їхні склади, 15 аеропортів, 6 ТЕС / ГЕС тощо. Крім того, «втрачено» понад 15 тисяч кілометрів автомобільних доріг, 5 тисяч кілометрів залізничних шляхів, зруйновано / виведено з ладу 15 аеропортів, 350 мостів та мостових переходів тощо [1].

Європейський комітет регіонів, на 151-му пленарному засідання, що відбулося 10-12 жовтня 2022 року опублікували висновок, де зазначили, що процес відновлення має відбуватися за принципом «знизу вгору» із залученням місцевих та регіональних органів влади України та ЄС, а також спиратися на реформу децентралізації в Україні, яка вже значно просунулася вперед до 24 лютого 2022 року [2].

Зважаючи на вищесказане, можемо зауважити про необхідність вдосконалення існуючого механізму обліку пошкодженої та зруйнованої інфраструктури. Так командою KSE Institute створено ресурс «Росія заплатить», на якому кожен громадянин вже зараз може додати дані про пошкодження будівель, підприємств, доріг, інших об'єктів. Але ці дані необхідно максимально докладно заповнити на порталі, обов'язково додати відео та фото об'єкта і, якщо це можливо, контакти свідків. З урахуванням усіх територій введення бойових дій та неможливість зробити фіксацію руйнувань на окремих ділянках фронту, точність проведення такого обліку має значну похибку, що потребує корекції після закінчення бойових дій на цих територіях.

До вже існуючої концепції необхідно додати змогу отримання інформації з більших потоків, таких як: супутникові данні, аерофотознімки та можливість залучення різних чат-ботів у соціальних мережах та Інтернет просторі. Це процес пошуку та аналізу колосального масиву інформації, який потребує повної автоматизації усіх процесів.

На фоні всіх перелічених викликів тяжким тягарем з майбутнього є корупція, яка пов'язана з використанням бюджетних коштів [3] та міжнародної технічної допомоги. Тож варто задуматись за якісним контролем процесу планування та використання коштів які є в бюджеті і ще надходять.

Перед Україною стоять масштабні та життєво важливі завдання: відновлення критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки країни, подальша імплементація законодавства ЄС — тепер прискорена, пом'якшення кліматичних змін та адаптація до них тощо. Для цього вся нова інфраструктура має посилювати відмову від викопного палива під час реконструкції міст, сільської місцевості та їхніх громад має враховувати соціальні, економічні та екологічні фактори [4]. Основні принципи, які мають відігравати ключову роль у післявоєнній відбудові: прозорість; забезпечення збереження природних ресурсів; автоматизований облік та підрахунок руйнувань.

Насамперед, перед тим як відбудовувати, Україна намагається усіляко мінімізувати різного роду збитки від війни. Йдеться про релокацію бізнесів із зони бойових дій у безпечніші регіони, житло для тимчасово переміщених осіб, і загалом усі заходи, спрямовані на те, щоб люди і підприємства продовжували жити та працювати — відповідно, щоб жила економіка.

Другий важливий етап — документування збитків. З одного боку, воно потрібне, щоб притягнути агресора до відповідальності за воєнні злочини в міжнародних судах.

Одразу після завершення воєнних дій потрібно буде відновити критичну інфраструктуру. Зокрема — електромережі, дороги, залізничне сполучення, газопостачання, водогони, інтернет. Відбудувати школи і лікарні, забезпечити хоча б тимчасовим житлом тих, хто його втратив. На цьому етапі потрібно буде залучати все ще багато гуманітарної допомоги.

Частково це можна робити і до завершення війни — відновлювати найважливіше на звільнених від окупації територіях.

Надалі держава і партнери будуть спрямовувати зусилля на відновлення економіки в цілому і її стабільне зростання.

Отже, безперервність і масштаби фінансової допомоги, які надходять в Україну на відновлення її інфраструктури, залежатимуть від того, наскільки ефективною та результативною є ця допомога. А витрати на відновлення мають пряму залежність від якості плану, який ґрунтується на підрахунках та аналізах знищеної інфраструктури. Наведені рекомендації підвищують потенційні можливості застосування інструментів, у контексті підтримки економіки держави, для подальшого економічного процвітання.

Список використаних джерел: 1. Збитки, нанесені в ході війни інфраструктурі Україні. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-tizhden-zbitki-naneseni-v-hodi-viyni-infrastrukturi-ukrayini-zrosli-shhonaymenshe-na-8-3-mlrd/ (дата звернення 06.04.2023) 2. План реконструкції України. URL: https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukrain (дата звернення 06.04.2023) 3. Скорик М. О. Інфраструктурні виклики об'єднаних територіальних громад України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2021. №8. https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7507 4. Ecoaction's Principles of the Green Post-war Reconstruction of Ukraine. URL: https://en.ecoaction.org.ua/green-post-war-reconstruction-ukraine.html?gclid=Cj0KCQjwuLShBhC_ARIsAFod4fLBCD5D0tnFMAXgTaKhrhFKmIOrpVKw-RmnsxmfilyGLWnM0sl4H1YaAqlPEALw_wcB (дата звернення 06.04.2023)

УДК 658.6

Шаров В. В., здобувач ступеня Phd за 073 - спеціальністю
Науковий керівник: **О.І. Гарафонова**, д-р екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БІЗНЕС-МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЕРВІСНООРІЄНТОВАНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Ключові слова**: Епістемологічні основи, бізнес-моделювання, сервісноорієнтована бізнес-модель, процес постійної оптимізації та вдосконалення*

Епістемологічні основи бізнес-моделювання діяльності організацій є важливою складовою для розуміння та розвитку сучасних бізнес-моделей. Це полягає не лише у розробці ефективних бізнес-моделей, а й у використанні методів та інструментів дослідження, які дозволяють аналізувати ринок та конкурентоспроможність, прогнозувати та адаптуватися до змін у бізнес-середовищі. Організації, які ретельно працюють над розробкою та вдосконаленням своїх бізнес-моделей, здатні забезпечити свою стійкість та успіх на ринку.

Суттєво виділяються три наступні епістемологічні основи бізнес-моделювання:

- Теорія знань. Знання про бізнес-процеси, ринкові умови та особливості діяльності конкретного підприємства можуть бути використані для розробки нових стратегій та моделей, що дозволяє організаціям підтримувати конкурентоспроможність на ринку.
- Концепція системності. Бізнес-моделі повинні розглядатися як системи, що включають в себе компоненти, які взаємодіють між собою. Застосування системної концепції дозволяє зрозуміти взаємодію компонентів та виявити можливості для оптимізації бізнес-процесів.
- Теорія інновацій. Бізнес-моделі можуть бути розроблені для впровадження нових продуктів, послуг або технологій на ринок. Це дозволяє організаціям залишатися конкурентоспроможними та розвиватися.

Крім того, епістемологічні основи передбачають існування певних філософських підходів, які відображають погляд на світ та сприйняття людиною реальності. Відомий філософ Томас Кун ввів термін "парадигма", який описує зміну поглядів на світ та підходів до вирішення проблем в наукових дослідженнях. Аналогічно, в бізнес-моделюванні можна виділити різні парадигми, які відображають певні підходи та методики для розробки та реалізації бізнес-моделей [1].

Одна з найбільш відомих парадигм є "дизайн-мислення", яке фокусується на визначенні потреб та проблем клієнтів та розробці інноваційних рішень для їх задоволення. Інші парадигми, такі як "ключова парадигма", "методологія вартості" та "модель бізнес-екосистеми", також використовуються в бізнес-моделюванні та базуються на різних підходах до визначення цілей, стратегій та технологій для досягнення успіху.

Отже, можна стверджувати, що епістемологічні основи бізнес-моделювання є важливими для розвитку бізнесу. Використання цих основ дозволяє підприємствам розуміти свої можливості та обмеження, оптимізувати свою діяльність та забезпечувати стійкий розвиток на ринку. Оскільки бізнес-моделі постійно еволюціонують та адаптуються до змін у середовищі, розуміння цих основ дозволяє компаніям бути готовими до викликів майбутнього та забезпечувати свій успіх відповідно до умов що змінюються.

Одна із форм інноваційного розвитку бізнес-моделей, що відповідає сучасним викликам виробничих підприємств та парадигмі "дизайн-мислення", є сервісноорієнтовані бізнес-моделі,

формування яких має певні особливості, оскільки такі підприємства зазвичай фокусуються на виробництві конкретного продукту. Проте, зростаючий попит на послуги та більш вимогливі споживачі змушують підприємства переглянути свої бізнес-моделі та включити в них елементи сервісу. Досі залишається мало уявлень про те, як запроваджувати радикальні сервісні інновації як у традиційних сферах послуг, так і для виробників. Не менш важливо й те, що сучасна економічна ситуація вимагає, щоб інноваційні сервіси також розглядали питання про те, як розвивати та трансформувати процеси виробництва для підвищення продуктивності та ефективності [2].

Основні особливості формування сервісноорієнтованої бізнес-моделі виробничих підприємств наступні:

1. Перевага відмови від власного сервісу на користь сторонніх постачальників. Це може бути зумовлено технічними складнощами в обслуговуванні власного обладнання та технологій, або відсутністю достатньої кількості кваліфікованого персоналу для цих цілей.
2. Підвищена увага до якості та доступності сервісу. Виробничі підприємства мають досить високі стандарти якості своєї продукції, тому для забезпечення високої якості сервісу зазвичай залучають професійних постачальників послуг.
3. Специфіка взаємодії з партнерами. Виробничі підприємства, зазвичай, мають більшість партнерів як клієнтів, які формують їх канали збуту, тому їх взаємодія з партнерами може бути більш складною і довшою. У таких випадках, розуміння потреб партнерів та їх бажань є критичним.
4. Зміна підходу до монетизації продукції. Можна змінювати свій підхід до монетизації продукції, переходячи від продажу власної продукції до надання послуг під час всього життєвого циклу продукту.
5. Необхідність забезпечення безпеки та захисту даних. У зв'язку зі збільшенням кількості та різноманітності послуг, виробничим підприємствам необхідно забезпечувати високий рівень безпеки та захисту даних клієнтів та своїх бізнес-процесів.

Формування такої бізнес-моделі також потребує нових знань та навичок управління персоналом. Відтворення цінностей, що орієнтовані на клієнтів, та надання персоналу можливостей для розвитку навичок, необхідних для надання якісних послуг.

Крім того, така бізнес-модель потребує нового підходу до маркетингу та комунікацій з партнерами та клієнтами. Підприємства повинні визнати, що вони більше не продають продукти, а надають послуги. Тому їх маркетингові зусилля повинні бути спрямовані на підвищення свідомості споживачів про послуги, які вони надають, та на підвищення рівня задоволеності клієнтів.

Тому формування сервісно-орієнтованої бізнес-моделі є процесом постійної оптимізації та вдосконалення. Підприємства повинні регулярно аналізувати ринок та відгуки клієнтів, щоб змінювати свої послуги та пристосовуватися до нових вимог ринку. У разі успіху, така бізнес-модель може допомогти виробничим підприємствам збільшити прибуток та забезпечити розвиток.

Список використаних джерел: 1. Вільчинський Ю.М., Северин-Мрачковська Л.В., Гаєвська О.Б. та ін. Філософія [Електронний ресурс]: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2019. 368 с. 2. Ostrom A., Bitner M., Brown S., Burkhard K., Goul M., Smith-Daniels V., Demirkan H., Rabinovich E. Moving forward and making a difference: Research priorities for the science of service. Journal of Service Research, 13(1), 2010. 4-36 с.

УДК: 336.774

Шурпенкова Р. К., канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри облікових технологій та оподаткування
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ЕТАПИ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ДЕБІТОРІВ ТА РИЗИКІВ ПОГАШЕННЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Ключові слова: *дебітори, рейтингове оцінювання, аналіз, дебіторська заборгованість, ризики, етапи.*

Управління розрахунками з дебіторами посідає одне із найголовніших місць у системі менеджменту підприємства, оскільки від своєчасності грошових надходжень від боржників залежить платоспроможність підприємства у цілому. Як показують дані Державної служби статистики України у Звіті про фінансовий стан вітчизняних підприємств дебіторська заборгованість займає досить вагому часку як у цілому, так і у оборотних активах [1].

Оцінку рейтингу боржника необхідно проводити за такими етапами :

1) збір, аналіз та обробка інформації досліджуваного періоду ;
2) формування система показників для рейтингу боржників та її обґрунтування ;
3) розрахунок показників підсумкової рейтингової оцінки ;
4) класифікація позичальників (тобто ранжирування) за розробленими критеріями.

Для збору та аналітичної обробки вихідної інформації за певний період вважаємо доцільним використовувати Звіт про рейтингову оцінки дебіторів, що складають на основі договорів та даних бухгалтерського обліку за рахунками 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами» (табл. 1).

Таблиця 1 – **Звіт про рейтингову оцінку дебіторів**

Дебітори	Критерії оцінки дебіторів							Підсумковий показник рейтингової оцінки
	Тип дебітора	Термін співпраці з дебітором	Строк платежу грошової вимоги	Ризик одержання грошових коштів від покупців	Спосіб передачі грошової вимоги фактору	Заборона відступлення або обмеження відступлення права грошової вимоги	Можливість наступного відступлення права грошової вимоги	

На наступних етапах, виходячи з визначених критеріїв рейтингової оцінки дебіторів, визначають ключові показники оцінювання ризику погашення дебіторської заборгованості, визначають їхню вагомість та вагомість коефіцієнтів груп показників, а також визначають підсумкові показники рейтингового оцінювання та здійснюють їх порівняння з допустимим балом.

При оцінці ризику погашення дебіторської заборгованості покупців та замовників та рейтинговій оцінці дебіторів пропонують використовувати наступну систему оцінювання, що наведена у таблиці 2.

Зазначена у таблиці 2 система рейтингового оцінювання дебіторів дає можливість здійснити їх класифікацію за наступними групами :

- група підвищеного ризику (рейтинг ≤10 балів);
- група допустимої небезпеки (рейтинг в межах від 10 до 30 балів);
- група благополуччя (рейтинг ≥30 балів).

Таблиця 2 – **Система рейтингового оцінювання дебіторів**

№ з/п	Критерій	Бали
1	За типом дебіторів	фізичні особи – 1 бал, юридичні особи – 2 бали
2	За терміном співпраці з дебітором	менше року – 1 бал; від 1 до 3 років – 3 бали; понад 3 років – 5 балів
3	За строком платежу грошової вимоги	наявна грошова вимога – 1, майбутня грошова вимога – 5
4	За ризиком одержання грошових коштів від покупців	високий – 1, низький – 5
5	За способом передачі грошової вимоги фактору	з наявністю домовленості між клієнтом та боржником – 5 балів; без наявності домовленості між клієнтом та боржником – 3 бали
6	За забороною відступлення або обмеження відступлення права грошової вимоги	заборона відступлення права грошової вимоги – 2 бал; обмеження відступлення права грошової вимоги – 3-4 бали; відсутність заборони чи обмеження відступлення права грошової вимоги – 5 балів
7	За можливістю наступного відступлення права грошової вимоги	можливість наступного відступлення права грошової вимоги – 3 балів; відсутність можливості наступного відступлення права грошової вимоги – 1 бал

Ранжування дебіторів за групами є підгрунттям для прийняття ефективних управлінських рішень щодо господарських операцій з факторингу.

Найбільш поширеними умовами укладання догорів факторингу в Україні є:

1. Фінансування банком 50–90% дебіторської заборгованості.
2. Базовий дисконт на рівні 16–20 % річних, що є значно дешевшим за кредитні ресурси.
3. Максимальний термін погашення дебіторської заборгованості – 1 місяць.

Отже, підґрунтям прийняття управлінського рішення щодо забезпечення сплати дебіторської заборгованості покупців та замовників є ефективне обліково-інформаційне забезпечення, формування якого дає можливість здійснювати рейтингову оцінку дебіторів, визначати ступінь ризиковості непогашення наявної дебіторської заборгованості покупців та замовників та прийняти рішення щодо здійснення факторингових операцій [2].

Рейтинг може слугувати також як індикатор раннього попередження кризи на підприємстві та продуктом діагностики фінансового стану. Стрімке поширення рейтингування як інструменту оцінки дебіторської заборгованості стало реакцією на підвищення рівня фінансових ризиків непогашення дебіторської заборгованості та зростання кількості фінансово неспроможних підприємств.

Список використаних джерел: 1. Шурпенкова Р.К., Луценко К.О. Теоретичні аспекти та методичні підходи до обліку розрахунків з дебіторами. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1705 2. Удосконалення системи бухгалтерського обліку, аналізу і контролю як інформаційного забезпечення управління суб'єктами господарювання: монографія/ авт.кол.; за ред. д-ра екон.наук, проф. В.С. Рудницького- Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018.275 с.

УДК 334:355:62-783.2(477)

Яворський К. А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.І. Корицька**, канд. екон. наук, асистентка кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОВІТРЯНИХ ТРИВОГ ДЛЯ ПІДПРИЄМЦІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: *бізнес, війна, економіка України, підприємство, повітряна тривога*

Повномасштабна війна, розпочата росією в Україні 24 лютого 2022 року, значно вплинула на життя українців та всього світу в цілому. Із економічної точки зору, вагомих змін зазнала уся ринкова система країни. Упродовж року активних воєнних дій, спостерігаємо спад ВВП України, стрімку інфляцію, падіння гривні і т.д. На ці чинники непрямо, але значною мірою впливає велика кількість повітряних тривог, обумовлена ракетними, авіаційними та артилерійськими обстрілами російською федерацією.

Не є новиною, що під час повітряних тривог більшість великих та малих підприємств країни призупиняють свою роботу та усі працівники спускаються у бомбосховища та очікують відбою тривоги, аби повернутись на робоче місце та відновити господарську діяльність. Саме цей чинник прямо впливає на кількість відпрацьованих годин, обсяг виготовленої продукції та в цілому підприємницьку діяльність. Фактор постійних вимушених пауз у підприємництві негативно впливає на дохід, заробітну плату працівників, а, отже, на розмір сплачених податків. Тобто, зважаючи на вимушені простої, повітряні тривоги негативно впливають на такий достатньо вагомий чинник у економіці країни як наповнення державного бюджету.

Втрати економіки України від масштабних повітряних тривог упродовж одного дня становлять не менше 7,5 млрд грн. Про це заявив голова фінансового комітету Верховної Ради Данило Гетманцев [1].

Адаптуючись до умов ведення бізнесу в країні, підприємці вживають заходів задля поліпшення ситуації власної діяльності, тим самим підтримуючи економіку країни. Одними із основних способів вирішення проблеми постійних повітряних тривог для підприємців в Україні вважаємо:

1) облаштування робочого простору у бомбосховищах та інших безпечних, зазвичай, підземних приміщеннях;
2) переміщення підприємств у безпечніші регіони країни;
3) не рекомендоване Протиповітряною обороною України, однак вимушене рішення – ігнорування небезпеки (зазвичай застосовується на виробництвах життєво необхідної продукції і т. п.).

За нашими спостереженнями, перший спосіб найбільш доцільним виявився для малих підприємств із невеликою кількістю працівників, оскільки площа підземних бомбосховищ, облаштованих для праці, у більшості випадків не є достатньою для великих бізнесів чи корпорацій.

Другий спосіб є знижує ризики авіаударів, однак для цього варто детально дослідити час та тривалість повітряних тривог за областями, щоб об’єктивно оцінити регіон релокації.

На підставі даних, наведених на рис.1 та рис.2, можемо підтвердити інформацію, що найбільш првильним рішенням переміщення підприємств є західні області України. За статистикою [2] робимо висновок, що найбезпечніші регіони (за кількістю та тривалістю

повітряних тривог) є Закарпаття, Буковина, Львівщина, Івано-Франківщина, Рівненщина, Волинь, Хмельниччина та Тернопільщина.

Дані у графіках систематизовано за період з 24.02.2022 року до 01.03.2023 року.

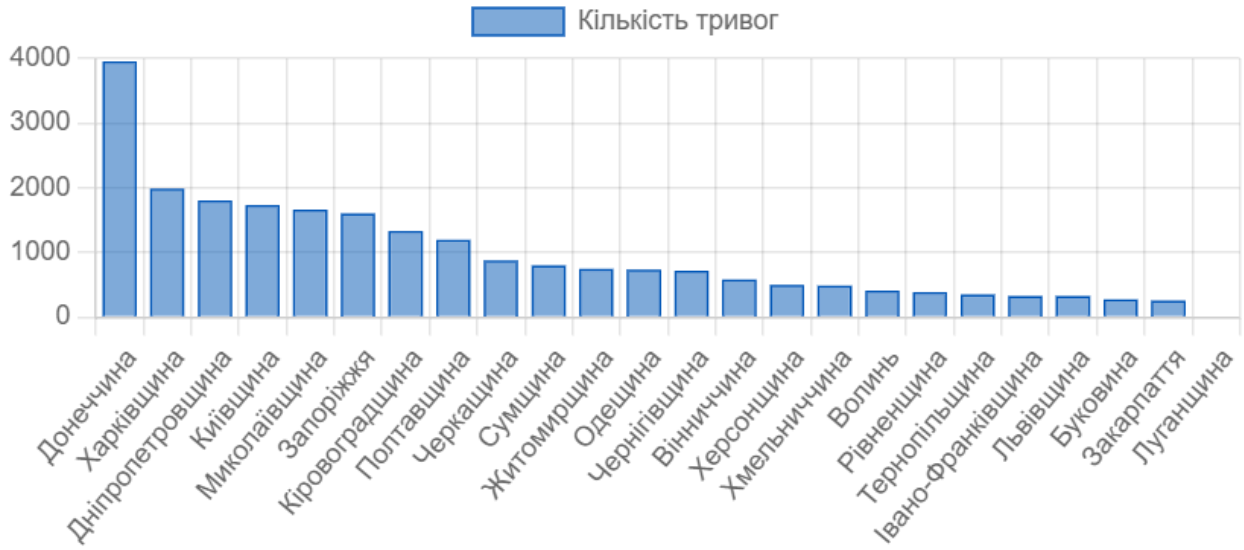

Рисунок 1 – **Кількість тривог в Україні за областями з 24.02.2022 року до 01.03.2023 року**

Джерело: побудовано автором за [2]

Рисунок 2 – **Тривалість тривог в Україні за областями з 24.02.2022 року до 01.03.2023 року, годин**

Джерело: побудовано автором за [2]

Третій спосіб уникнення наслідків проблеми постійних повітряних тривог не є безпечним та рекомендованим, однак він вимушений. Ризикуючи життям заради беззупинного функціонування виробництв життєво необхідної продукціії, українці показують усьому світу свою сміливість, патріотичність, незламність та хоробрість.

Отже, зважаючи на розміри підприємства, територіальне розташуванням, можливість релокації, вид господарської діяльності, зваживши усі ризики і враховуючи наведені способи вирішення проблеми постійних повітряних тривог для підприємців в Україні можна обрати

модель поведінки під час таких небезпечних ситуацій, яка дасть змогу мінімізувати збитки та продовжувати підприємницьку діяльність. Ефективність таких рішень буде темою наступних досліджень.

Список використаних джерел: 1. Мінфін. У Раді назвали втрати економіки від повітряних тривог в Україні. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/10/31/94815382/ (дата звернення: 02.04.23). 2. Air-alarms.in.ua. Статистика повітряних тривог. – веб-сайт. URL: https://air-alarms.in.ua/ (дата звернення: 02.04.23).

УДК 656.338.12

Янішевський А. А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Л.М. Волинець**, канд. екон. наук, професор, професор кафедри транспортного права та логістики
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: сталий розвиток, логістична діяльність, транспортна галузь, економічна діяльність, конкурентоспроможність.

Незважаючи на важливість та значний потенціал сфери логістичних послуг, транспортні потужності України використовуються не в повній мірі. Інфраструктура та послуги, доступні вантажовідправникам і постачальникам логістичних послуг, є нижчими від стандартів країн ЄС, а витрати на логістику, з якими стикаються кінцеві користувачі, високі [3]. Однією з базових засад підвищення конкурентоспроможності національної транспортної системи, її ефективної інтеграції у міжнародні транспортні мережі, є перехід до моделі сталого розвитку [1, с. 11].

Проблема забезпечення сталого розвитку є актуальною вже тривалий час не тільки для окремих підприємств, але й для національної економіки загалом. Основні пріоритети сталого розвитку національної транспортно-логістичної системи відображені в Стратегії сталої логістики для України на період до 2030 року, проект та план дій якої був розроблений Міністерством інфраструктури України за підтримки експертів Світового банку. Логістична стратегія є важливою складовою Національної транспортної стратегії України до 2030 року [3].

Сталий розвиток логістичної діяльності покликаний сформувати такі основні напрями:

– мінімізація втрат, пов’язаних з неефективністю логістичного процесу;
– ефективне використання енергетичних ресурсів;
– ефективне використання матеріальних і сировинних ресурсів;
– ефективне використання наявних потужностей (виробничих, складських, транспортних);
– мінімізація екологічних впливів на навколишнє середовище;
– розробка та впровадження інноваційних методів управління та організації логістичних процесів [2, с. 30].

Згідно концепції сталого розвитку, підприємства повинні вдосконалювати свою логістичну діяльність не лише з точки зору економічного зростання, а й враховувати соціальні та екологічні аспекти. Сталий розвиток підприємства забезпечується за рахунок поєднання та збалансування цих трьох складових.

Пом'якшення екологічних наслідків від логістичної діяльності можливо досягнути за рахунок таких заходів, як: оптимізація маршрутів, зменшення витрат палива, використання більш екологічних видів транспорту, переробка та утилізація відходів тощо.

Для зменшення негативних соціальних наслідків менеджери підприємств повинні прагнути до покращення умов праці та забезпечення безпеки праці, зменшення кількості аварій та нещасних випадків, покращення умов життя співробітників та розвиток спільнот, в яких вони працюють.

Основними перевагами застосування концепції сталого розвитку в логістичній діяльності є:

1) Скорочення зайвих витрат. Сталість сприяє підвищенню ефективності логістичних процесів шляхом уникнення зайвих витрат, зниження відходів, збільшення продуктивності роботи.

2) Зниження ризику. Впровадження сталих методів логістики дозволяє зменшити ризики виникнення серйозних екологічних проблем та непередбачуваних подій.

3) Поліпшення репутації. Концепція сталого розвитку стає все більш популярною, тому відповідальне ставлення до екологічних і соціальних питань позитивно впливає на імідж компанії та сприяє залученню нових клієнтів.

4) Поліпшення умов праці. Сталість розвитку може сприяти покращенню умов праці для працівників логістичної компанії, що може збільшити їх задоволеність та продуктивність, що, в свою чергу, може призвести до зниження витрат та підвищення якості обслуговування клієнтів.

Логістичні оператори, які забезпечують сталість у своїй діяльності, мають суттєву перевагу над конкурентами в сучасному ринковому середовищі, що дозволяє їм зберігати свої позиції на ринку та залучати нових клієнтів. Перехід до концепції сталого розвитку в логістичній діяльності може допомогти підприємству знизити витрати, поліпшити репутацію та підвищити конкурентоспроможність, а отже й збільшити прибуток.

Список використаних джерел: 1. Іщенко, О. А. Концептуальні засади сталого розвитку транспортно-логістичних систем. *Вісн. БУМІД*. Бердянськ, 2018. № 4 (44). С. 11–17. 2. Саєнсус М. А. Основні напрями сталої логістики: вимір впливу на навколишнє середовище. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління,* 2018. Т. 29 (68), № 4. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_4_8 3. Стратегія сталої логістики та План дій для України (Проект) [Електронний ресурс] URL: https://mtu.gov.ua/files/Logistics.pdf

УДК 338

Янковой Р.В., докторант за 051 - спеціальністю
Міжнародний науково-технічний університет імені Ю. Бугая, м. Київ, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ ІННОВАЦІЙНОГО СТРАТЕГУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Ключові слова*: важливість, інноваційне стратегування, діяльність, бізнес*

Понад 80% лідерів великих корпорацій вважають, що інновації є вирішальними для розвитку бізнесу. І все ж багато компаній не мають інноваційної стратегії. Технології та цифрові зриви продовжують розвиватися з шаленою швидкістю, ведучи всі галузі до майбутнього, де гнучкість бізнесу важлива так само, як наявність досвідченого керівника. [1].

Інноваційне стратегування — це чітко визначене планування структурованих кроків, які особа або команда повинні виконати для досягнення цілей зростання та сталого розвитку організації в майбутньому.

Інновації мають на меті створити оригінальну цінність, наприклад, нові рішення для адаптації в мінливих галузях або вирішення соціальних, медичних або економічних проблем, що перешкоджають. Стратегія – це план, у якому детально описано, як ви втілите своє бачення в реальність. По суті, інноваційне стратегування діє як евристика, на можемо покластися, коли стикаємося з важкими рішеннями [2].

Як правило, найефективніші бізнес-моделі, ринки та продукти дотримуються подібного циклу зростання, який часто візуалізують у вигляді S-кривої, де зменшення прибутків виникає через деякий час після початкової траєкторії зростання.

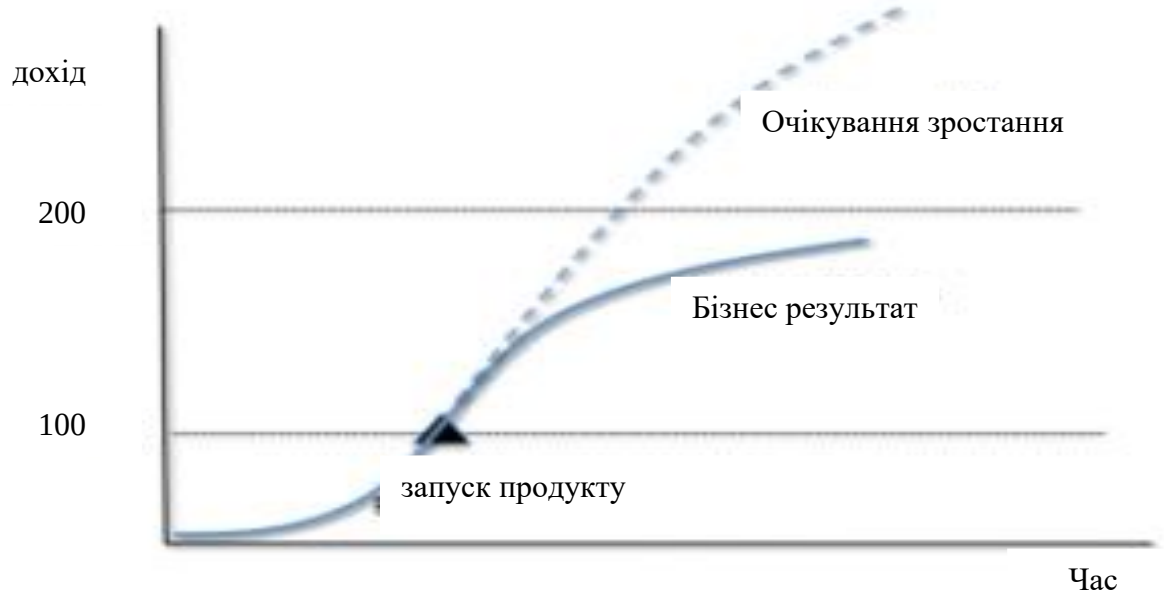

Рисунок 1 – **S-крива бізнес-моделі**

Таке уповільнення зростання неминуче, але багато компаній залишаються зненацька. Ніщо не росте вічно, і ви ніколи не можете точно знати, коли настане точка перегину, тому краще завжди бути напоготові. Іншими словами, ви повинні зробити інновації безперервним процесом. В іншому випадку це лише питання часу, коли дохід почне падати. Маючи це на увазі, представимо чотири переваги інноваційного стратегування:

1.Удосконалення наявних продукти. Продаючи будь-який продукт або послугу, потрібно враховувати три важелі ціннісної пропозиції: Переваги та особливості. Цільові клієнти. Ціна.

Хороше інноваційне стратегування експериментуватиме з цими важелями, допомагаючи відділам продажів і маркетингу переосмислити або змінити ціннісні пропозиції існуючих продуктів. Роблячи це, інновації допомагають приносити більше цінності клієнтам і, зрештою, більше доходів для бізнесу.

2. Розроблення нових продуктів. Для багатьох найбільш привабливою перевагою бізнес-інноваційної стратегії є її здатність генерувати абсолютно нові ідеї. Інновації можуть породжувати нові продукти та послуги, які можна додати до наявних ліній, або вони можуть відкрити двері для виходу на нові ринки чи вирішити зростаючі суспільні проблеми.

Аналізуючи клієнтський шлях різних типів споживачів, можливо краще зрозуміти купівельну поведінку. Це дослідження допомагає компаніям визначити ключові фактори, які спонукають людей робити покупки та відкривати нові можливості, знаходячи ринки або продукти, які потребують вдосконалення.

3. Оптимізація доходів. Трьома змінними прибутку є ціна, попит і витрати. Щоб будь-яке бізнес-інноваційне стратегування вважалося успішним, воно повинно збільшити прибуток

шляхом скорочення витрат або підвищення цін або попиту.Інновації в сфері прибутків спонукають підприємства шукати шляхи максимізації прибутку. Досить часто найефективнішим способом зробити це є розширення клієнтської бази. Незалежно від того, створюється новий продукт чи вдосконалюється наявні, вплив на прибутки має бути головним пріоритетом бізнес-інноваційного стратегування.

4. Оптимізація витрат.Збільшення прибутку – не єдиний спосіб отримати прибуток, оскільки ви також можете використовувати інновації для зменшення витрат. Коли застосовується нова практика та процеси в усій організації, можливо оптимізувати внутрішні операції різними способами, наприклад:

- Перехід від застарілих офлайн-систем до хмарного сховища.
- Перехід до безпаперових систем для всіх записів і спілкування.
- Використання живих чат-ботів замість персоналу служби підтримки клієнтів.
- Завдяки постійним інноваціям можна оптимізувати робочі процеси та команди таким чином, щоб витрачали менше на адміністрування та більше на дії, які генерують вищу рентабельність інвестицій (ROI).

Створення інноваційного стратегування є життєво важливим кроком, який дасть бізнесу розуміння та спрямоване уявлення про те, як індивідуальні, департаментські та організаційні цілі поєднуються для досягнення бізнес-цілей [3]. Представимо 9 основ інноваційного стратегування, які дозволяють бізнесу максимізувати свій потенціал:

1. Моделі Можливо реалізувати інноваційну стратегію, використовуючи одну з двох моделей — інноваційну бізнес-модель або використання існуючої бізнес-моделі.

Інновація бізнес-моделі — це процес, який організація використовує для адаптації своєї бізнес-моделі, щоб забезпечити більшу цінність своїм клієнтам. Вносячи зміни у свою ціннісну пропозицію та базову бізнес-модель, компанія може отримати конкурентну перевагу.Використання існуючої бізнес-моделі фокусується на постійному вдосконаленні основного бізнесу, а не на створенні нових бізнес-моделей. Після того як ви визначитеся з моделлю, якій ви віддаєте перевагу, ви можете експериментувати з наведеними нижче концепціями:

2. Інтрапренерство. Внутрішнє підприємництво — це практика надання працівникам можливості діяти як підприємці під час роботи в компанії. Надаючи людям можливість думати, діяти та створювати власні ідеї, компанія отримує переваги від широко поширеної внутрішньої культури постійних інновацій. Організація може надавати ресурси та підтримку внутрішнім підприємцям, допомагаючи їм запускати стартапи всередині організації.

3. Корпоративний акселератор. Корпоративний акселератор – це інноваційна подія або програма, що фінансується великим підприємством, яка зазвичай пропонує підприємцям-початківцям можливість отримати початковий капітал, наставництво та важливі зв’язки. Ці програми зазвичай завершуються демонстраційним днем, коли стартапи представляють свої ідеї приймаючій корпорації, щоб отримати шанс отримати інвестиції чи партнерство.

Включивши корпоративний акселератор у інноваційне стратегування, можна отримати шанс побудувати мережу за допомогою перспективних нових талантів у галузі. Крім того, є чудовий шанс, що відкриються стартапи та концепції, які відповідають власним бізнес-потребам і цілям.

4. Інноваційна лабораторія – це бізнес-відділ, які надають базу та допоміжні ресурси для стартапів або дослідницьких груп для роботи над новими ідеями, які можуть підірвати поточний ринок.Хоча ці лабораторії можуть працювати незалежно від материнської компанії, також можна розмістити інноваційну лабораторію в головній будівлі компанії та укомплектувати її наявними співробітниками.

5. Програма відкритих інновацій. Традиційна модель досліджень і розробок спирається на внутрішні ресурси та досвід. Існуючі співробітники працюють разом, щоб створювати, керувати

та підтримувати нові бізнес-ідеї та зберігати всю інформацію всередині компанії, зазвичай у відділі досліджень і розробок. Відкриті інновації використовують новий підхід, відкриваючи двері компанії для зовнішнього внеску, запрошуючи експертів, дослідників і світлі уми з-за меж компанії прийти та поділитися своїми ідеями.

6. Зовнішні прискорювачі. Зовнішній акселератор дещо відрізняється від внутрішнього корпоративного акселератора, оскільки ваша компанія не покриватиме повні витрати на виконання програми. Таким чином, це тактика з низьким рівнем ризику в інноваційній стратегії, яка може принести фантастичні винагороди. Подібно до корпоративного акселератора, висвітлюються погляди на нові стартапи та концепції, які відповідають потребам і цілям бізнесу, але крім того, є перевага відкрити ваші очі на вигідні підходи, які спочатку не були окремими від ваших цілей.

7. Співпраця. Ідеї — це лише початок, але лише через взаємодію та обговорення з експертами в цій галузі, дослідниками та іншими новаторами ви зможете успішно втілити ідеї в життя. Більше обговорень ідеї з різними зовнішніми джерелами полегшує виявлення потенційних проблем і повторення основної ідеї, доки вона не стане чимось справді вартим створення.

8. Ідея. Приблизно 4 з 5 співробітників мають ідею покращити компанію. Пошук ідей — це не складна задача — збір, аналіз і реалізація найкращих ідей — це боротьба для багатьох компаній.

9. Вимірювання. Ви не можете керувати тим, що не вимірюєте. Отже, одним із найважливіших стовпів інноваційного стратегування є план того, як ви будете вимірювати успіх. З кожною новою ідеєю відстежуйте її прогрес і оцінюйте ефективність, періодично вимірюючи свої ключові показники. Виміряти інновації не завжди легко, але це з самого початку дає змогу визначити, чи є ваші зусилля успішними.

Таким чином, бачення кращого бізнесу, продукту чи цінності для клієнта може здатися зрозумілим, але не завжди так просто досягти цього. Зіткнувшись із ринковими тенденціями, змінами в уподобаннях споживачів, новими технологіями та руйнівними конкурентами, компаніям знадобиться план, щоб залишатися на правильному шляху.

Інноваційне стратегування виходить за рамки простої тактики, як-от ідеї кампанії та маркетингові прийоми, щоб розробити місію компанії, бачення та унікальну ціннісну пропозицію в цьому ландшафті, що постійно змінюється. Зараз це вже не варіант. Стратегія без тактики — найповільніший шлях до перемоги. Тактика без стратегії – це шум перед поразкою.

Список використаних джерел: 1. Падерін І. Д., Горященко Ю. Г. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва. *ЭВД*. 2021. №1 (63). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/strategichni-prioriteti-innovatsiynogo-rozvitku-pidpriemnitstva (дата обращения: 03.04.2023). 2. Продіус О. Стратегування інноваційного розвитку в системі управління підприємства. Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 2 (21). С. 210-218. URL: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19poisup.pdf 3. Кащена, Н. (2020). Формування інноваційної стратегії управління економічною активністю підприємства торгівлі. *Підприємництво та інновації*, (11-2), 37-43. https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.24

УДК: 339.138:658.8

Ященко Т.Г., магістрант з маркетингу
Науковий керівник: **О.В. Шумкова,** канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИКОЮ РОЗПОДІЛУ

Ключові слова: *канали розподілу, маркетингове управління, політика розподілу, розподіл*

На сучасному етапі діяльності підприємств в Україні важливим є комплексний та оптимальний розвиток усіх процесів їх функціонування. Саме це буде запорукою високих показників фінансово-економічної стабільності функціонування підприємств в умовах сучасної економіки. Особливим та специфічним елементом цієї діяльності є безперечно маркетингова політика розподілу, яка впливає на планування і вибір каналів розподілу продукції, з одного боку, а і має сплив на всі процеси виробництва і розподілу продукції підприємства, з іншого боку.

Політика розподілу підприємства визначає, як продукти або послуги будуть розподілятися між різними каналами збуту та клієнтами. Ефективна політика розподілу допомагає підприємству досягти успіху на ринку та забезпечити збільшення обсягів продажів. Основна мета цієї політики полягає в тому, щоб забезпечити максимальну доступність продукту або послуги клієнтам у потрібний момент і в потрібному місці. Для того, щоб розробити ефективну політику розподілу, підприємство повинно враховувати наступні чинники: цільова аудиторія, характеристики товару або послуги, конкурентна ситуація, маркетингові, збутові та фінансові можливості підприємства, а також логістичні особливості. Після врахування цих чинників, підприємство може розробити свою політику розподілу у відповідності до основних та маркетингових цілей його діяльності [1].

Маркетингові інструменти можуть бути корисними для проведення політики розподілу, оскільки вони можуть допомогти владі ефективніше розповсюджувати інформацію про різні товари та послуги, що надаються підприємством. Деякі з можливих маркетингових інструментів, які можуть бути використані для політики розподілу та є найбільш ефективними, включають: рекламу, промоакції, прямий маркетинг та директ маркетинг, брендування та різні категорії заохочень для нових та постійних споживачів.

Одним із основних елементів під час провадження маркетингового управління політикою розподілу підприємства є управління його каналами розподілу. Канали розподілу - це шляхи, якими товари чи послуги доходять до кінцевого споживача. В політиці розподілу використовуються різні канали розподілу, в залежності від характеристик товарів чи послуг, цільової аудиторії та бюджету. Перш за все, їх можна розділити на прямі та опосередковані канали. Прямий канал розподілу передбачає безпосередній продаж товару виробником кінцевому споживачеві. Це може бути зручно для виробників товарів, які можна продавати безпосередньо, таких як маленькі товари або послуги. Опосередкований канал розподілу передбачає продаж товару через посередників. Це можуть бути оптовики, дистриб'ютори, роздрібні торговці, агенти або брокери. Опосередкований канал розподілу може бути більш ефективним для великих товарів або послуг, де важливо мати мережу різних посередників, щоб забезпечити широкий охоплення ринку та збільшення продажів. Крім того, канали розподілу можуть бути однорівневі або багаторівневі. Однорівневий канал розподілу передбачає безпосередній продаж товару від виробника до кінцевого споживача. Багаторівневий канал

розподілу передбачає наявність кількох посередників, через яких проходить товар від виробника до кінцевого споживача [2 с. 66, 3].

Вибір каналу розподілу залежить від характеристик товару або послуги, розміру підприємства, цільової аудиторії та бюджету. Управління каналами розподілу включає в себе стратегії та дії для забезпечення ефективного функціонування каналів розподілу та оптимізації продажів.

Також канали розподілу можна розділити на наступні категорії в залежності від типу торгівлі та прийнятної системи маркетингового управління ними:

1. Безпосередні продажі - товари або послуги можуть бути продані безпосередньо кінцевим споживачам через магазини, ресторани, салони краси або інші місця.

2. Оптові продажі - товари або послуги можуть бути продані на оптових ринках або спеціалізованих магазинах оптової торгівлі, що дозволяє економити на витратах на рекламу та просування.

3. Роздрібні мережі – товари або послуги можуть бути продані через роздрібні магазини, які можуть бути універсальними або спеціалізованими. Роздрібні мережі можуть бути власні або франчайзингові.

4. Інтернет-магазини – товари або послуги можуть бути продані через онлайн-магазини, що дозволяє купувати товари та послуги з будь-якого місця та в будь-який час.

5. Прямі продажі – товари або послуги можуть бути продані через прямі продажі, такі як продаж на дому, телефонний продаж або продаж на ярмарках та виставках.

6. Дистриб'ютори - товари або послуги можуть бути продані через дистриб'юторів, які купують продукти у виробників та продавців і реалізовують їх через свої канали розподілу.

Управління каналами розподілу включає в себе ряд стратегій та дій для забезпечення ефективного функціонування каналів розподілу. Ключові аспекти управління каналами розподілу включають:

1. Вибір каналів розподілу - виробник повинен визначити, які канали розподілу найбільш підходять для його продукту або послуги. При цьому варто враховувати характеристики товару, цільову аудиторію, розмір підприємства та бюджет.

2. Оцінка ефективності каналів розподілу - виробник повинен оцінити ефективність каналів розподілу та визначити їх внесок у загальний дохід підприємства. Для цього можна використовувати різні методи оцінки, такі як аналіз кошторисів, контроль запасів, збір та аналіз даних про продажі.

3. Взаємодія з каналами розподілу - виробник повинен забезпечити ефективну взаємодію з каналами розподілу, щоб забезпечити оптимальний рівень обслуговування клієнтів та збільшення продажів.

4. Керування запасами - виробник повинен забезпечити оптимальний рівень запасів в каналах розподілу, щоб забезпечити швидкий та якісний сервіс клієнтів та запобігти надмірному запасу. Для цього можна використовувати такі інструменти, як системи планування запасів, прогнозування попиту та електронні системи управління запасами [3, 4].

Таким чином, ефективне управління системою маркетингової політики розподілу продукції підприємства має перш за все базуватися на принципах маркетингової діяльності підприємства і відповідати загальній маркетинговій стратегії його діяльності. Саме вони будуть найбільш ефективними у процесі конкурентної боротьби підприємства.

Список використаних джерел: 1. Біловодська О. А., Сигида Л. О. Маркетингова політика розподілу: принципи управління та показники ефективності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Логістика. 2016. № 846. С. 16-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2016_846_5 2. Дядін А. С. Канали розподілу товарів як

фактор розвитку сфери обігу. *Соціальна економіка*. 2020. Вип. 59. С. 65-72. 3. Корман, І. Семенда, О. Осадчук Н. (2021). Маркетингове дослідження каналів розподілу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/566
4. Окландер Т.О. Методи досліджень збутових ризиків промислових підприємств. URL: http://ea.donntu.org:8080/jspui/handle/123456789/27891

УДК 657

Ященко Я. А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **В.В. Гливенко**, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ЛІКАРНЯНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *воєнний стан, лікарняні, Пенсійний фонд, соціальне страхування, розрахунковий період.*

Питання особливостей нарахувань лікарняних під час воєнного стану є особливо актуальним для нашої держави в нинішніх умовах, адже в країні оголошено воєнний стан. У таких реаліях забезпечення медичної допомоги стає однією з найважливіших проблем, оскільки збільшується кількість травмованих та хворих громадян, а також медичних працівників, які мають виконувати свої обов'язки в небезпечних умовах. Попри складні обставини, хочеться відчувати себе соціально захищеним. Одним з елементів соціального захисту громадян є нарахування та виплата лікарняних, що дозволяє забезпечити умови для відновлення здоров'я та повернення до праці. Важливо враховувати, що під час воєнного стану можуть бути встановлені особливі процедури та строки нарахування та виплати лікарняних, які можуть відрізнятися від звичайних умов. Тому кожний громадянин хоче знати, які саме зміни відбулися, а отже, питання нарахування лікарняних під час воєнного стану є дуже важливим.

На початку війни Фонд соціального страхування здійснював фінансування допомоги по тимчасовій непрацездатності, а сама процедура майже не змінилася з довоєнних часів. Механізм видачі лікарняного залишився той самий, окрім територій, де велися бойові дії. З 2023 року за оновленою редакцією Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» Пенсійний фонд став структурою, відповідальною за процеси, які раніше виконував Фонд соціального страхування [2]. І тому одна із головних змін, яку зазнали підприємства, організації, установи, торкнулася комісії із соціального страхування. Такі комісії були обов'язковими як для державних, так і для приватних підприємств. Відтепер сам роботодавець або уповноважена ним особа має приймати рішення про призначення або відмову в призначенні допомог за листками непрацездатності [4].

Для здійснення розрахунку лікарняних, потрібно визначити розрахунковий період, відібрати потрібні виплати, підсумувати їх, порахувати середньоденну заробітну плату, і вже потім обчислити суму лікарняних. Для нарахування лікарняних потрібно визначити ті місяці, за які беруться виплати, тобто розрахунковий період:

- якщо працівник працював рік і більше, то беремо 1 рік, який передує місяцю початку хвороби;
- якщо працівник у трудових відносинах менше року, то беремо кількість повних календарних місяців трудових відносин;

- якщо працівник не набирає навіть одного повного календарного місяця трудових відносин, то беремо фактично відпрацьований час – від дати початку трудового договору до дати відкриття лікарняного (сам цей день пропускаємо).

Якщо ж працівник захворів у свій перший робочий день, тоді оплата лікарняних 2023 року проводитиметься з розміру встановленого посадового окладу, а розрахункового періоду не буде [3].

Щоб правильно нарахувати лікарняні 2023 року, до розрахункового періоду, як і раніше, не потрібно включати календарні дні, які не відпрацьовані з поважних причин:

- відпустка за свій рахунок;
- дні лікарняного, у т. ч. й по догляду за дитиною, якій не виповнилося 14 років;
- відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами;
- відпустка для погляду за дитиною до досягнення нею 3 чи 6-річного віку;
- дні призупинення дії трудового договору у зв'язку з агресією РФ (дана причина у п. 3 Порядку № 1266 діє з 01.01.2023 р., а у 2022 році про виключення таких днів з розрахунку було роз'яснення у листі Мінсоцполітики від 07.07.2022 р. № 53/0/248-22) [3].

Для нарахування лікарняних додаємо усі виплати, нараховані за місяці розрахункового періоду, на які нараховувався ЄСВ. Якщо за календарний місяць були нараховані виплати, але цей місяць виключено із розрахункового періоду, то ці виплати теж не враховуються. Щоб розрахунок лікарняних 2023 року був правильним, до виплат розрахункового періоду не включаються:

- виплати, які нараховані за місяці, які виключені з розрахункового періоду;
- допомога по вагітності та пологах;
- допомога по тимчасовій непрацездатності за рахунок Пенсійного фонду;
- оплата перших 5 днів тимчасової непрацездатності за рахунок роботодавця;
- виплати, на які не нараховувався ЄСВ [3].

Особливу увагу слід звернути на перехідні виплати, наприклад перехідні відпускні, коли відпустка починається в одному місяці, а закінчується – в іншому. Під час нарахування лікарняних 2023 року слід включати відпускні, нараховані за дні розрахункового періоду, і виключати відпускні, нараховані у розрахунковому періоді за дні, які до нього не входять [3].

Дія воєнного стану в Україні на сам механізм обчислення лікарняних не вплинула. Вимоги щодо того, хто оплачує виплати за лікарняними листами, у 2023 році Закон залишив без змін. Насамперед, підприємство оплачує з власних коштів перші 5 днів втрати працездатності з початку хвороби, далі кошти виплачує ПФУ. Таким чином, якщо термін непрацездатності робітника не перевищує 5 днів, заяву-розрахунок до ПФУ складати не потрібно. Строки перерахування коштів для оплати допомоги з втрати працездатності працівникам у 2023 році скоротилися. Якщо раніше кошти перераховували в термін до 10 днів з моменту надсилання заяви-розрахунку, то тепер ПФУ виплату лікарняних здійснює протягом 3-х днів після надсилання до установи заяви на нарахування виплати. Роботодавцю ж необхідно перерахувати гроші в термін до 10 робочих днів з часу, коли поряд з цифровим лікарняним є позначка «Готовий до сплати» [5].

Отже, загальний порядок нарахування та виплати лікарняних під час воєнного стану в Україні суттєво не змінився. Проте, відбулися і деякі зміни, які потребують уваги. Можна виділити головні з них:

- виплати лікарняних тепер здійснює Пенсійний фонд, а не фонд соціального страхування;
- з 1 січня 2023 року всі листи непрацездатності оформлюються лише в електронному вигляді (за винятком, на період дії воєнного стану та ще впродовж три місяці після його завершення лікар може видати його в паперовому вигляді, якщо немає можливості оформити в електронному);

- рішення про нарахування допомоги за лікарняним відтепер може здійснювати уповноважена особа, а не спеціально створена комісія із соціального страхування;
- термін перерахування ПФУ коштів на рахунки роботодавця скоротився з 10 - ти до 3 –х робочих днів;
- строки звернення за розрахунком виплати скоротились до 6 місяців;
- перевірки відтепер проводить Пенсійний Фонд України замість Фонду соціального страхування, оскільки останній знаходиться в процесі ліквідації;
- страховий стаж, який працівник набув після 1 липня 2000 року, необхідно нараховувати згідно з даними реєстру застрахованих осіб [5].

Список використаних джерел: 1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text 2. Лікарняні під час війни – коротко про нарахування та виплату. 12.01.23 URL: https://sys2biz.com.ua/news/likarnyani-pid-chas-vijny-korotko-pro-narahuvannya-ta-vyplatu/ 3. Онищенко Віктор. Лікарняні 2023: нарахування та оплата. 23 січня 2023 URL: https://oblikbudget.com.ua/article/316-lkarnyan-2022-narahuvannya-ta-oplata 4. Зміни стосовно нарахування та виплат лікарняних у 2023-му році 27.01.23 Дніпропетровська область URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/zminy-stosovno-narahuvannya-ta-vyplat-likarnyanyh-u-2023-mu-roczi/ 5. Лікарняні 2023: порядок розрахунку, строки оплати. 14.02.2023 URL: https://www.golovbukh.ua/article/9501-lkarnyan-2023-poryadok-rozrahunku-stroki-oplati

УДК 101.378

Береда М. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Н.Г. Комих,** канд. соціол. наук, доцент, кафедра гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Ключові слова: *Концепція сталого розвитку, філософія сталого розвитку, проблеми, економіка, соціальні сфери та екологія.*

Концепція сталого розвитку людства стала важливою проблемою у сучасному світі. Вона включає в себе ідеологію та стратегії для забезпечення гармонії між соціоекономічним прогресом та екологічною стійкістю. Основна мета цієї концепції – забезпечити поточні потреби людства, не вбиваючи можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Сутність філософії сталого розвитку полягає у тому, що економічний прогрес не може бути досягнутий шляхом зниження рівня екологічної стійкості. Навпаки, науковий розвиток повинен бути спрямований на пошук нових технологій та практик, які забезпечують збереження природних ресурсів та екологічної стійкості. Філософія сталого розвитку також включає у себе соціальну відповідальність бізнесу, що полягає в забезпеченні сталого розвитку не тільки на рівні компанії, а й на рівні всього суспільства.

Філософія сталого розвитку пов’язана з великою кількістю концепцій та стратегій, таких як зелений розвиток, екологічна ефективність, управління ризиками та інші. Важливою частиною цієї філософії є збалансованість між економічним розвитком та екологічною стійкістю. Вона є стратегією збереження екологічної стійкості та розвитку людства, яка базується на ідеї збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку. Ця філософія виходить з припущення, що людство не може нескінченно виснажувати природні ресурси та забруднювати навколишнє середовище, не понесши при цьому наслідки для свого життя та здоров’я.

Основні принципи філософії сталого розвитку полягають у збереженні природних ресурсів, зменшенні викидів забруднюючих речовин, створенні екологічно безпечних умов для життя та розвитку, а також в забезпеченні соціальної відповідальності бізнесу та інших громадських структур у здійсненні цих принципів.[1]

З розгляду філософії сталого розвитку можна дійти висновку, що всі підприємства та бізнеси повинні здійснювати діяльність з урахуванням впливу на довкілля та забезпеченням соціальної відповідальності. Це означає, що компанії повинні розуміти свій вплив на навколишнє середовище та приймати заходи для зменшення негативних наслідків від своєї діяльності. Крім того, вони повинні забезпечувати добробут своїх співробітників та сприяти розвитку соціальної інфраструктури. Однак, виконання принципів філософії сталого розвитку може зіткнутися зі значними труднощами, особливо на етапі розвитку економіки. З одного боку, необхідно забезпечити розвиток економіки та соціальних програм, а з іншого боку, зберігати екологічну стійкість та здійснювати заходи для зменшення впливу на довкілля. Це може призвести до конфлікту між економічними та екологічними інтересами. Одним із важливих рішень у таких ситуаціях є здійснення інноваційного розвитку, що базується на принципах сталого розвитку. Інноваційний розвиток може допомогти у зменшенні використання ресурсів та забруднення

довкілля, одночасно забезпечуючи економічний розвиток та збільшення якості життя людей. Крім того, здійснення філософії сталого розвитку потребує глобальної координації та співпраці між різними державами та організаціями. Для досягнення цієї мети необхідно встановити міжнародні стандарти та правила, що сприятимуть розвитку сталої економіки та довкілля.[2]

Таким чином, філософія сталого розвитку є стратегією, яка допомагає забезпечити збалансований розвиток економіки, соціальної сфери та екології. Здійснення цієї стратегії може призвести до зменшення використання ресурсів та забруднення довкілля, збільшення якості життя людей та забезпечення економічного розвитку. Однак, це потребує інноваційного розвитку, міжнародної координації та співпраці різних держав та організацій.

Філософія сталого розвитку має на меті забезпечення збалансованого розвитку економіки, соціальної сфери та екології, що в свою чергу сприятиме зменшенню впливу людської діяльності на довкілля та забезпечить збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Проте, на шляху досягнення сталого розвитку людства існують значні виклики та перешкоди, які необхідно вирішувати. Однією з найбільших перешкод на шляху досягнення сталого розвитку є економічні труднощі. Не завжди можна поєднати економічний розвиток зі збереженням довкілля та забезпеченням сталості. Це особливо відчутно в країнах, де економіка базується на використанні природних ресурсів та великому обсязі викидів в атмосферу та водні джерела. Такі країни повинні зробити важливий вибір між економічним розвитком та збереженням довкілля. Ще однією важливою перешкодою є культурні та інституційні відмінності. У різних країнах та регіонах світу існують різні традиції, цінності та культури. Це може призвести до того, що в різних країнах діє різна система прав та законів, які регулюють використання природних ресурсів та вплив на довкілля. Це ускладнює вирішення проблеми сталого розвитку на міжнародному рівні та може призвести до конфліктів між країнами.[3]

Також важливою перешкодою є брак свідомості та розуміння важливості проблеми сталого розвитку серед населення. Недостатня освіченість та низький рівень свідомості людей щодо впливу людської діяльності на довкілля можуть спричинити небажання відмовлятися від шкідливих звичок та споживчого способу життя. Це призводить до збільшення викидів шкідливих речовин у повітря та воду, забруднення навколишнього середовища та зменшення ресурсів.

Крім того, глобальні проблеми, такі як зміна клімату, втрата біорізноманіття та інші, не можуть бути вирішені в межах однієї країни чи регіону. Ці проблеми вимагають координації зусиль на міжнародному рівні та співпраці між країнами. Однак, існують політичні, економічні та культурні розбіжності між країнами, що можуть стати перешкодою на шляху досягнення спільної мети.

Отже, виклики та перешкоди на шляху досягнення сталого розвитку людства досить значні та вимагають вирішення на рівні країн та міжнародної співпраці. Необхідно прагнути до збалансованого розвитку економіки, соціальної сфери та екології, забезпечення свідомого та відповідального ставлення до довкілля та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Тільки таким чином можна забезпечити сталість розвитку людства та зберегти нашу.

Список використаних джерел : 1.Концепція та прогнози розвитку людства URL: https://uahistory.co/pidruchniki/bezyglii-geography-10-class-2018-profile-level/52.php 2. Сталий розвиток.URL:https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA 3. Вальд Б. Сталий розвиток: що це, чому це важливо та до чого тут Україна. URL: https://ucap.io/stalyj-rozvytok-shho-cze-chomu-cze-vazhlyvo-ta-do-chogo-tut-ukrayina/

УДК 007:122:303.09

Малиш В. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **С.В. Киселиця,** канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії і суспільних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ключові слова: інформаційне суспільство, економічна безпека, інноваційна діяльність, соціальна відповідальність, управління ризиками.

У сучасних глобалізаційних умовах питання економічної безпеки промислових підприємств набуває все більшої актуальності. Здатність підприємств успішно функціонувати в конкурентному середовищі залежить від їх спроможності адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики [1-3]. Розглянемо деякі аспекти економічної безпеки з праксеологічної точки зору, досліджуючи умови її ефективного функціонування.

Оскільки економічна безпека – це рівень здатності підприємства протистояти неочікуваним фінансовим втратам і підтримувати свою продуктивну діяльність у складних соціально-економічних умовах, то необхідно визначити найважливіші праксеологічні підходи, основою яких є управління ризиками, зокрема проактивне управління ризиками, що спрямоване на запобігання ризикам; реактивне управління ризиками, що фокусується на реагуванні на загрози; прогностичне управління ризиками, яке базується на прогнозуванні загроз. Тож, економічна безпекова стратегія на промислових підприємствах має ґрунтуватись на виявленні та аналізі потенційних ризиків, розробці способів їх пом’якшення та реалізації заходів щодо забезпечення їх ефективності.

Варто зазначити, що економічна безпека передбачає, насамперед, прийняття зважених та раціональних рішень щодо інвестиційної діяльності, управління боргами та ризиками. При розробці економічної безпекової стратегії промислового підприємства першочерговим є врахування поточної соціально-економічної ситуації та передбачення наслідків виробничої діяльності, особливо в сегменті ризикового капіталу. Також необхідно зосередитись на стратегії і тактиці планомірного розвитку підприємства, де керівництво повинно чітко уявляти його діяльність через 5-10 років і, відповідно до цього, формулювати цілі й завдання.

Важливо розуміти, що економічна безпека промислового підприємства потребує не лише фінансових ресурсів, а й вимагає лідерських якостей та ефективної комунікації між усіма ланками управління. Керівники повинні вміти донести своє бачення до співробітників з метою чіткого розуміння того, чому саме приймаються такі рішення та як вони можуть сприяти досягненню поставлених цілей. Доцільно звернути увагу й на те, що саме керівник має сформувати атмосферу довіри серед інвесторів, демонструючи свою відданість стратегічному успіху через обґрунтоване прийняття рішень і ефективні стратегії управління ризиками.

Найбільш розповсюдженою проблемою промислових підприємств в контексті економічної безпеки є наявність відповідних ресурсів у достатньому обсязі. У сучасних надскладних умовах чимало підприємств не можуть забезпечити надійне фінансування своєї діяльності або інвестування в розробку нових технологій, що помітно знижує продуктивність праці та може негативно позначитися на загальних результатах підприємницької діяльності.

Ще однією актуальною проблемою промислових підприємств є дефіцит кваліфікованої робочої сили. З розвитком інноваційних технологій підприємствам потрібні працівники зі спеціальними навичками, які можуть допомогти їм залишатися конкурентоспроможними на

відповідних ринках. Брак цього може призвести до зниження продуктивності та прибутку, а також збільшення витрат через наймання та навчання працівників, які не відповідають сучасним вимогам і не володіють відповідними навичками та практичним досвідом.

Існує також чимало зовнішніх факторів, які впливають на економічну безпеку промислових підприємств, серед яких коливання на глобальних ринках або в регіональній економіці, стихійні лиха та інші несподівані події, які можуть порушити бізнес-операції. Усі ці фактори можуть мати значний вплив на здатність підприємства залишатися захищеним у сьогоднішньому нестабільному середовищі.

Важливим завданням економічної безпеки промислового підприємства є розробка стратегічних орієнтирів, на кшталт стратегії диверсифікації інвестицій між різними секторами та ринками. Також підприємства мають підтримувати зв'язки з постачальниками та клієнтами, щоб за необхідності мати доступ до надійних джерел матеріалів і послуг, а також бути в курсі галузевих тенденцій і знати як швидко та ефективно адаптувати свої стратегії.

Крім вищевикладених аспектів, необхідно звернути увагу на взаємозалежність регіональних економічних процесів у сучасному глобальному світі, надзвичайну впливовість інформаційного контенту на діяльність людини, зокрема на закони продукування, зберігання та розповсюдження інформації. З огляду на складність безпекової проблематики інформаційного суспільства у 2005 році ЮНЕСКО опублікувала доповідь, у якій зазначалось, що у XX столітті відбулася третя промислова революція – революція новітніх технологій, що започаткувала формування економіки знань, яка ставить знання та пізнавальні ресурси у центр діяльності людства і соціального розвитку.

В праксеологічному контексті викликає інтерес інтегрована позиція представників фундаментальних і прикладних наук щодо застосування штучного інтелекту на межі виробничої діяльності та соціальної комунікації з метою безпечного обміну інформацією. «Зовнішнє середовище, агресивно налаштоване, провокує об'єкт зменшити негативний вплив подразників (тож, потрібно передусім задавати допустимі межі програми самозбереження, зокрема відходу від негативного впливу зовнішніх подразників, виключення позивних зворотних зв'язків). Саме пристосування у формі ізоляції від небезпечного зовнішнього подразника є значущою умовою переходу на наступний рівень еволюції» [4, с. 100-101]. Переконані, що такий підхід на перетині наук сприяє синтезу продуктивних безпекових ідей, спрямованих на забезпечення стабільності та надійності фунціонування економіки загалом і промислових підприємств зокрема.

Отже, економічна безпека вимагає як короткострокового планування з орієнтацією на довгостроковий успіх, так і соціальної відповідальності, заснованої на наявних сильних лідерських якостях підприємців, застосуванні безпечних інноваційно-інформаційних технологій, що вимірюється ефективною взаємодією усіх ланок підприємницької діяльності. Застосовуючи інтегративний підхід до економічної безпеки, підприємства можуть гарантувати, що вони впораються із будь-якими викликами, зберігаючи свою прибутковість протягом тривалого часу.

Список використаних джерел : 1. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я., Погайдак О. Б. (2016). Адаптивна структурно-компонентна модель забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз*, Т. 25, 2, 42-50. 2. Любохинець Л. С. (2021). Теоретичний базис формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі використання інструментів гнучкого управління. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, Т. 6, 3, 203-208. 3. Рудніченко Є. М., Гавловська Н. І., Гавловська В. І. (2018). Деталізація загроз безпекового середовища та аналіз існуючих підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. *Економічні науки,* 5, 283-288. 4. Хамітов Н. В., Киселиця С. В., Деркач О. Л. (2017). Проблема тілесності суб'єкта штучного

інтелекту в контексті теорії еволюції природного та штучного інтеллекту. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія,* 2(10), 95-102. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/121155 (дата звернення: 03.04.2023.)

УДК 338.24:366.7

Сакун В.С., здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Науковий керівник: **С.В. Киселиця**, канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії і суспільних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

БІОЕКОНОМІКА ЯК ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ: КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ ЧИ СПОЖИВАЦЬКА КУЛЬТУРА?

Ключові слова: *біоекономіка, ветеринарна медицина; інновації; підприємства; управління підприємствами*

Егоїстичний та споживчий підхід ведення господарської діяльності на всіх етапах історичного розвитку людства призвів до непоправних наслідків для навколишнього середовища та загрози екологічною катастрофою для майбутніх поколінь. Неузгодженість економічної та соціальної політики різних країн, протиріччя політичних інтересів та стратегічних орієнтирів, диспропорції рівнів соціально-економічного та технологічного розвитку призвели до того, що в останні десятиліття виникли проблеми глобального рівня загрози життю та здоров'ю населення, дисбалансу в екологоекономічній системі, появи незворотних змін у середовищі існування. Ці процеси супроводжуються постійним зростанням кількості населення на нашій планеті, що, як наслідок, призводить до збільшення споживання ключових ресурсів, таких як продукти харчування, енергія і вода.

За такої ситуації першочергового значення набувають джерела відновлення природних ресурсів. Тому виникає переконлива необхідність тісного співробітництва країн світу і навіть континентів, інтеграції їхньої науково-виробничої сфери стосовно пошуку вирішення глобальних проблем у різних галузях та сферах діяльності соціуму, таких як екологічні системи, продовольча та енергетична безпека, охорона здоров'я, розміщення промислових об'єктів тощо. Спільним знаменником зазначених проблем є те, що вони є системними, постійно діючими, надзвичайно складними, відкритими та характеризуються невизначеністю стосовно напрямів їх подолання. Часткове ж вирішення може викликати подальші проблеми завдяки ефекту зворотного зв'язку. З огляду на вищезазначене, актуалізується необхідність дослідження біоекономічної системи як вирішальної якісної характеристики буття соціуму та ключової детермінанти його розвитку.

Біоекономіка – це високотехнологічна сфера економічної діяльності, яка дає можливість підвищувати енергоефективність, ефективно використовувати відходи, розвивати відновлювану енергетику на основі біомаси, забезпечити екологізацію промислового сектора, стійкість сільського господарства, виробництво нових продуктів харчування, розвиток медичних технологій [1].

Дефініція «біоекономіка» є досить новою, тож логічно, що її трактування стало предметом наукових дискусій. Узагальнивши сучасні наукові погляди щодо визначення цього поняття можна виокремити наступні трактування:

- в Європейському Союзі біоекономіку визначають «як основу сталого/стійкого виробництва і перетворення біомаси в низку продуктів харчування, здоров'я, волокна і промислові товари та енергію» [2, с. 4]. Відповідно до такого визначення головна стратегічна мета полягає в тому, що найближчими десятиліттями ЄС повинен створити безпечні, здорові і процвітаючі умови для сучасних і майбутніх поколінь;

- у США «біоекономіку визначають як великий і швидко зростаючий сегмент світової економіки, що забезпечує значну суспільну користь» [3, с. 3]. Стратегія біоекономіки США була подана у 2012 році в документі «Національний план біоекономіки»;

- ОЕСР трактує біоекономіку «як світ, де біотехнологія сприяє значній частці економічного виробництва» [2, с. 22]. На початку свого розвитку, як зазначено в документах ОЕСР, біоекономіка буде глобальною та керуватиметься принципами сталого розвитку й екологічної стійкості. Біоекономіка охоплює три елементи: біотехнологічне знання, поновлювану біомасу та інтеграцію в програмах;

В Україні шляхом державного стимулювання та інноваційних програм «необхідно акцентувати увагу на залученні інвестицій у відповідні дослідні розробки, оптимізації та ефективному регулюванні ризиків щодо впровадження інноваційних проектів у галузі біоекономіки» тощо [4, с. 3].

Біоекономіка сприятиме глобальному стійкому розвитку, відіграватиме ключову роль у допомозі країнам стати інноваційно привабливішими. Але оскільки біоекономіка все ще знаходиться на досить ранній стадії розвитку, важливо, щоб її зростання було полегшене та підтримане на рівні держав, а підприємництво у сфері біоекономіки заохочувалося [5].

Зрозуміло, що земні ресурси – не бездонні. Це «змушує людину переоцінювати стосунки з природою, позаяк, це – єдиний спосіб не тільки успішного співіснування цих систем, але й виживання, принаймні однієї з них. … матеріальні резерви не сприймати як благо чи високе суспільне досягнення, а шукати альтернативні джерела та інші енергоефективні засоби для вирішення цієї глобальної суперечності» [6, с. 199].

В аспекті управління підприємствами ветеринарної медицини стратегічні орієнтири на біоекономіку допоможуть отримати сучасну конкурентну перевагу в аспекті інноваційності та креативного підходу.

Список використаних джерел: 1. Прощаликіна А. М. Передумови становлення та розвитку біоекономіки. *Ефективна економіка.* 2016. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5314. 2. The Bioeconomy to 2030: Designing a Policy Agenda, OECD 2009. 326 p. 3. National Bioeconomy Blueprint. Executive Summary, April 2012, Washington. 8 p. 4. Полторацька О.Т., Крюкова В.В. Формування біоекономічної системи, перспективи її розвитку та економічного зростання в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. В. 1. 2019. С. 3-7. 5. Ткаленко С. І. Біоекономіка як пріоритетний напрям сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2018. № 49. С. 48–54. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-49-48-54. 6. Киселиця С. В., Киселиця М. І. Антропогенний чинник в контексті раціонального природокористування. *Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених* (м. Чернігів, 11-12 квітня 2018 р.) : у 2-х ч. / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. Ч. 2. URL: https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/04/yn18-t1.pdf

УДК 329.1/.6

Синюченко А.М., аспірант
Науковий керівник: **О.В. Батрименко,** д-р політ. наук, професор, зав. кафедри політології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

РЕНЕСАНС РАДИКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТРЕНДІВ У ВИМІРІ ПРОЦЕСІВ ПРЕКАРИЗАЦІЇ В НОВІТНІЙ ЄВРОПІ

***Ключові слова**: сучасна демократія, прекаризація, радикалізм, маргіналізація політики.*

Сучасний етап розвитку держав зі сталими демократичними системами стоїть на порозі нових викликів, пов'язаних із зміною технологічних укладів, трансформацією на цьому підгрунті суспільних та класових відносин. Все більша частка працездатного населення знаходиться в умовах невизначеності та турбулентності. Окреслений процес ідентифікують як прекаризація, під яким розуміють зміну суспільно-політичних відносин, що супроводжується збільшенням частки осіб в суспільстві, котрі ведуть нестабільний спосіб життя та чия трудова діяльність не має довгострокових гарантій, містить зазвичай ознаки неповної зайнятості. Окреслені процеси супроводжуються також формуванням нового класу - прекаріату (від англ. precarious –«нестабільний», «нестійкий» і proletariat – «пролетаріат»).

Хоча інституційна матриця нової доби лише знаходиться на етапі свого формування, ціла низка існуючих політичних партій та рухів намагається використати політичний потенціал нових маргіналізованих спільнот через їх залучення під власні політичні гасла та цінності. На це, зокрема, вказує український науковець А. Шуліка. Він зазначає, що «..політичні наслідки виключення із ринку праці…. відображені у відродженні популістичних політичних рухів, а також ультралівих і ультраправих партій в Європі та світі»[1, с. 53].

Чи можливо вбудувати нові прекарні спільноти в існуючу політичну систему та в рамках наявної політичної матриці вирішувати їх проблеми, зокрема і артикулювати їх запити? Достатньо скептично такий перебіг подій оцінюється в праці представника та одного із фундаторів італійського активізму А. Фоті[2]. «Радикалізація імперіалістичних структур», ренесанс правого націоналізму задля збереження правлячими політичними елітами політичного та економічного контролю А. Фоті вважає не вирішенням нагальних проблем, а відтермінуванням можливості це зробити.

Чи можна вважати висновки щодо тренду в бік політичної радикалізації в умовах нарощування процесів прекаризації та невизначеності на ринках праці в умовах системних трансформацій виключно теоретичними постулатами? Якщо апелювати до практики держав зі зрілими демократіями, то ці висновки отримують своє підтвердження.

Так, Міжнародний республіканський інститут (IRI) разом зі своїми партнерами Альянсом ліберальних демократів Європи (ALDE) і Європейським ліберальним форумом (ELF) оприлюднили результати спільної роботи, спрямованої на вивчення чинників, що впливають на партійне голосування в сучасній Європі[3]. У цьому дослідженні презентовано аналіз результатів опитування з урахуванням демографічних та психологічних чинників підтримки маргінальних партій у 19 країнах Європи (Німеччина, Франція, Італія, Велика Британія, Іспанія, Польща, Румунія, Нідерланди, Чехія, Швеція, Угорщина, Австрія, Болгарія, Данія, Словаччина, Литва, Словенія, Латвія, Естонія) у період із серпня по вересень 2020 року.

Європейські виборці виявили прихильність до ультраправих партій згідно виборам в Італії та Швеції. Подібні політичні тенденції спостерігаються у Франції, Угорщині, Іспанії. Результати голосувань показали, що радикалізм набуває статусу невід'ємної частини політичного ландшафту сучасної Європи. Зокрема, в 2019 році ця тенденція отримала красномовне підтвердження на європейських виборах, коли вкрай праві націоналістичні партії збільшили

свою частку місць у Європейському парламенті з 20 до приблизно 25 відсотків. І хоча вкрай ліві партії зазнали деяких втрат, ультраправі сформували новий і більший блок під назвою «Ідентичність і демократія» (ID), який спирається на італійську Лігу та французьке Національне об'єднання і наразі включає 75 членів із правом голосу з 10 країн.

Зауважимо, що саме неліберальні настрої поєднують як крайніх лівих, так і ультраправих прихильників маргінальних європейських партій. У той час як підтримка вкрай лівих корелює з низьким рівнем етноцентризму та віри в державні інституції, навпаки, підтримка вкрай правих корелює з вираженим етноцентризмом, мають місце завищені оцінки демографічних змін та недовіра до державних інститутів. Важливо, що поведінкові чинники набагато краще пояснюють партійні уподобання, ніж демографічні характеристики. Попри те, що відповіді вкрай лівих і правих різняться, оскільки перші прагнуть більш авторитарних заходів проти імміграції і меншин, а другі прагнуть революції проти капіталізму, по цілій низці положень можна бачити спільні ознаки.

Додаткового поштовху радикалізації політики в країнах Європи надали мігрантська криза, викликана військовими діями на Близькому Сході, COVID-19. Зокрема, вкрай праві партії у цілій низці європейських країн посилюють антиміграційну риторику. Так, партія «Шведські демократи» прагне добитися «нульової кількості шукачів притулку», більш жорстких умов для їх ув'язнення чи депортації, а також посилення прикордонного контролю.

Не можна не брати до уваги вірогідність посилення лівого та правого крила електоральних сил в Європі, що спираються на націоналістичні та протекціоністські рішення, в умовах великомасштабної підтримки України з боку урядів європейських держав в протистоянні військовій агресії рф.

Список використаних джерел: 1.Шуліка А. Політична прекарність в сучасному політичному процесі : монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 347 с. 2. Foti A. General Theory of the Precariat: Great Recession, Revolution, Reaction. Amsterdam : Institute of Network Cultures, 2017. 156 p. 3.Gest J., Ferwerda J., Reny T. Europe's Path Back from the Fringe. URL: https://www.iri.org/resources/iri-and-partners-release-new-study-on-triggers-to-fringe-party-voting-in-europe/

УДК 159.954:330

Шакун Н.В., канд. філос. наук, доцент, зав. кафедри філософії і суспільних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ ЯК РЕСУРСУ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *економіка;креативність;креативні індустрії; ресурс;філософія.*

Актуальність філософського обґрунтування креативності та творчості зумовлена потребою відповіді науковців і практиків на виклики глобалізації, модернізації, цифровізації сучасного суспільства. Під впливом вищезгаданих процесів змінюються конфігурація сучасного соціального простору, характер і форми людського буття у світі та способи освоєння світу людиною. Більше того, докорінної трансформації зазнає уявлення про чинники людської діяльності, адже сьогодні стає зрозуміло, що саме творча діяльність є основою інновацій у соціальній, економічній, політичній, духовній сферах.

Філософські виміри креативності проаналізовані в працях Є. Князєвої, М. Ліпіна. О. Ребрій, Л.Тарасюка, Л. Ткаченко. Серед зарубіжних вчених, які розробляли питання світоглядно-філософських засад креативних індустрій та креативної економіки – А. Васнецький, П. Луїджі Сакко, Д. Хезмондалш, Дж. Хокінс та ін. Тему концептуальних засад креативної економіки досліджують вітчизняні науковці – Н. Василик, С. Давимука, М. Дубина, І. Ільницький, Д. Крикуненко, Р. Олексенко, Л. Федулова та ін.

Водночас проблема дослідження філософських засад економічної науки та практики в контексті розбудови креативного суспільства та переходу до креативної економіки лишається відкритою та актуальною як для економістів, так і для філософів.

Сучасна соціальна філософія характерна наявністю різноспрямованих сфер зацікавлення: філософії політики, філософії права, філософії техніки, філософії екології, філософії економіки та ін. Філософські рефлексії щодо економічної діяльності зароджуються ще в античному світі (Аристотель), набувають теоретичної виразності у працях мислителів класичної доби (І. Бентам, Й. Фіхте, Г. Гегель) і зміщують акценти з досліджень економічної діяльності на знання, що її описує в постмодерному дискурсі (М. Фуко, Д. МакКлоскі, Ф. Фукуяма). При цьому системне філософське осмислення економіки розпочалось завдяки зусиллям Б. Кроче, якому належить першовжиток терміну «філософія економіки» та обґрунтування концепції утилітаризму в контексті аналізу розподілу економічних благ.

Сьогодні, на думку вітчизняних дослідників, «одне з головних завдань філософії полягає в оцінці того, наскільки адекватно відображає економічна наука економічні реалії, чи достатнім є сучасний інструментарій економічної теорії для оперативного реагування на швидкоплинні зміни в глобальному економічному середовищі та в його структурних підрозділах» [1, с.41-42].

Увиразненню теоретико-методологічних засад креативності та творчості в сучасному соціогуманітарному дискурсі приділяється значна увага. Філософія розглядає культуру антропомірно, адже саме людина наділена здібністю творити, а саме культуротворчими здібностями. Це означає, що людина творить культуру, тобто здійснює діяльність, пройняту елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку. Під творчістю, отже, розуміється така діяльність, завдяки якій створюється щось нове, унікальне.

У зв’язку з цим уточнення потребує термін «креативність», який у Великому тлумачному словнику української мови розглядається як синонім до слова «творчість» [2]. Поняття «креативність» (creativity) (від лат. creation – створення, породження) здебільшого вживається для позначення специфічної властивості інтелекту, або необхідної передумови самореалізації людини, чи потреби в пошуково-перетворювальній діяльності тощо. Під креативністю розуміється також формулювання нових ідей, інноваційних підходів та впровадження їх практику з метою отримання оригінального продукту.

В сучасній соціогуманітарній думці креативність розглядається переважно як характеристика особистості, зокрема її здатність проявляти оригінальність, продуктивність, гнучкість при виборі способів вирішення проблем, бажання ризикувати, надання переваги невизначеності над одноманітною впорядкованістю. Здатність креативно мислити, як правило, пов’язується з множинністю шляхів вирішення проблеми, що дозволяє отримати оригінальні, нестандартні, неочікувані результати і розв’язки проблеми.

Водночас, підкреслюючи наявність широкого діапазону точок зору на розуміння творчості і креативності, сучасні науковці відстоюють думку за якою «творчий процес ґрунтується на натхненні автора, його здібностях, традиціях, а креативний процес має у своїй основі прагматичний елемент, тобто початкове розуміння, навіщо потрібно щось створювати» [3, с. 36]. Погоджуємось з думкою А. Давимуки та Л. Федулової, що «попри різні тлумачення науковці, єдині в тому, що креативність – це базис креативної економіки. Креативність передбачає, що творець здатний створювати не лише нові продукти, але й оригінально

інтерпретувати наявні методи і прийоми для створення креативного (творчого) продукту [3, с. 37-38].

Це означає, що креативність є не лише характеристикою особистості, а й соціальним процесом в результаті якого група людей створює щось нове, що слугує рушійною силою окремого підприємства, економіки та розвитку суспільства в цілому. В умовах сучасних глобалізаційних процесів всі сфери людського буття зазнають докорінних трансформацій, не є винятком й економічна сфера. Конкурентоспроможність людини/спільноти/країни сьогодні залежить від інтелектуальної оснастки, здатності засвоювати інформацію, рівня розвитку культури, креативності.

Внаслідок переоцінки ролі цих ресурсів та їх впливу на суспільний поступ у 70-ті рр. XX ст. у гуманітарному дискурсі склались різні концептуальні напрямки дослідження економіки, серед яких – концепція креативних індустрій. До аналізу суспільного потенціалу креативних індустрій з позицій культурологічного, культурно-економічного, мережевого, знаково-семіотичного підходу звертались філософи і соціологи, однак реальні шляхи пошуку трансформації суспільства засобами культури обґрунтували економісти [4].

Так, в працях Т. Адорно, З. Баумана, Д. Белла та ін. мислителів креативні індустрії розглядались як тип соціально-культурних практик, що сформувались внаслідок становлення постіндустріального суспільства. Натомість фундатори концепції «креативної економіки» Дж. Хокінс, П. Луїджі Сакко та ін. акцентували увагу на креативних індустріях як секторі економіки, що створює додаткову вартість і робочі місця шляхом виробництва і експлуатації інтелектуальної власності. Зокрема, Д. Хезмондалш [5] доводить, що креативні індустрії створюють наше суспільне «Я», стають провідниками економічних, соціальних і культурних змін та джерелом багатства і зайнятості в багатьох економіках.

Таким чином, подальший соціально-філософський аналіз індивідуального та суспільного виміру креативності дозволить оновити економічну науку та практику, сформувати пріоритетні напрямки розвитку економічного знання та економічної діяльності.

На нашу думку, суттєвий теоретико-методологічний потенціал в справі дослідження креативності як ресурсу людської діяльності, зокрема економічної, мають такі філософські методи, як структуралістський, конструктивістський, соціокультурний та синергетичний.

Використання вищевказаних методів дасть можливість комплексно проаналізувати роль креативності в економічному розвитку, усвідомити значення культурного капіталу в широкому суспільному контексті.

Список використаних джерел:1. Філіпенко А.С. Економічний світ: онтологія. *Економічна теорія.* 2014. № 3. С. 38-47. 2. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т.В. Ковальова. Х.: Фоліо, 2005. 767 с.3. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2017. 528 с.4. Cultural and creative industries and their role in the process of Ukrainian society transformation. *CREATIVE ECONOMY – ELEMENT OF MODERN INNOVATION DEVELOPMENT* // ed. By Shkarlet S. Published by Academic Society of Michal Baludansky, Kosice, Slovakia, 2020. 276 p. Printed by UK Technical University of Kosice, Slovakia; Printing 300. p. 233-241. 5. Хезмондалш Д. Культурные индустрии / пер. с англ. И. Кушнарево. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. 456 с.

УДК 821.111:791.633-051](73)

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Л.М. Остапенко,** канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА «КЛАДОВИЩЕ ДОМАШНІХ ТВАРИН» ТА СУЧАСНОЇ ОДНОЙМЕННОЇ КІНОАДАПТАЦІЇ КЕВІНА КОЛША ТА ДЕННІСА ВІДМАЄРА

Ключові слова:*Стівен Кінг, Кладовище домашніх тварин, Кевін Колш, Деннніс Відмаєр, кіноадаптація, компаративний аналіз, повернення до життя.*

Роман визнаного «короля жахів» Стівена Кінга «Кладовище домашніх тварин» багато критиків називають найстрашнішим у творчості письменника[3, 6]. Вічні теми життя і смерті, волі та вибору, майстерно досліджені С. Кінгом у даному творі, знаходять своє відлуння в душі кожного читача. «Кладовище домашніх тварин» здобув кілька номінацій («Всесвітня премія фентезі», «Локус»), майже вісім місяців знаходився в рейтингу бестселерів «The New York Times» [2]. Відповідно зрозумілими видаються численні спроби адаптувати змістовне наповнення твору в контексті інших видів мистецтва, зокрема в кінематографі. Остання успішна спроба була здійснена лише кілька років тому, коли на кіноекрани вийшов фільм жахів Кевіна Колша та Денніса Відмаєра «Кладовище домашніх тварин». Дана кіноадаптація є досить моторошною, спроможна по-справжньому зацікавити глядачів, але водночас суттєво відрізняється від оригінального роману, хоча і дотримується його ідейної спрямованості. Порівняльний аналіз, співставлення сюжетно-композиційних особливостей, образного відтворення головних героїв у романі та кіноадаптації дозволить глибше розкрити проблематику твору, дослідити можливості реалізації його ідейних мотивів, а отже є особливо *актуальним*.

Результати аналізу *літературних джерел* з проблематики даної роботи дозволяють стверджувати, що творчість Стівена Кінга, зокрема «Кладовище домашніх тварин» тривалий час досить ґрунтовно досліджується вітчизняними та зарубіжними фахівцями. Серед українських дослідників можемо відзначити науковий доробок А. Доніної, К. Лут, М. Мужа, С. Шелудченко, В. Алексеєвої, С. Чуканової, присвячений переважно лексичним, семантичними, стилістичним та перекладознавчим проблемам. Закордонні науковці, такі як Дж. Неш, С. МакМурдо, Т. Магістрейл, окрім зазначених питань розглядають також літературознавчі проблеми. Водночас питання компаративного аналізу досліджуваного роману та його сучасної кіноадаптації переважно залишається поза увагою науковців і тому потребує подальших досліджень.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз сюжетно-композиційних особливостей та образного відтворення головних героїв роману С. Кінга «Кладовище домашніх тварин» та однойменної кіноадаптації 2019 року.

Фільм жахів «Кладовище домашніх тварин» 2019 року загалом відтворює композицію оригінального роману. Подружжя головних героїв, Луїс та Рейчел Крід, разом з дітьми, шестирічною Еллі та дворічним Гейджем, переїжджають у заміський будинок у маленьке містечко Ладлоу. Там Луїс знайомиться із сусідом Джудом Кренделом, який пізніше розповідає

головному герою про невелике кладовище домашніх тварин, яке знаходиться поблизу будинка Крідів. З цим кладовищем пов'язані деякі моторошні легенди. Кажуть, що покійники, поховані на цьому кладовищі, оживають. Надалі трагічні події в житті родини змушують Луїса особисто переконатися в правдивості цих легенд [7-8].

Незважаючи на подібність загальної композиції, конкретні сюжетні особливості суттєво відрізняються в романі та кіноадаптації. Навіть часова ознака подій відмінна в обох творах. З метою осучаснення подій роману, відтворення їх більш близькими до глядачів режисери розглядають згадану історію в контексті нашого часу. Саме тому головні герої користуються мобільними телефонами, інтернетом і т. д. Слід відзначити, що необхідність зміни часу подій продиктована задумом автора, адже в оригінальному творі мотив ймовірності повторення трагічних випадковостей у житті кожного читача є одним з найважливіших [8].

По-різному в романі та у кіноадаптації змальовується кладовище домашніх тварин. В оригінальному творі кладовище зображується тихим місцем, де місцеві діти ховають своїх померлих улюбленців. Індіанський могильник у романі відділений від кладовища суцільною низкою природних перешкод, подолання яких Луїсом символізує необоротність наслідків рішення, прийнятого головним героєм [4-5]. У фільмі кладовище зображується дещо інакше, з певних містичним моторошним відблиском (чого тільки варта зловісна обрядова поховальна процесія дітей у масках тварин). Могильник у кіноадаптації розміщений порівняно поряд з кладовищем [8].

Найважливіша сюжетна відмітність роману та фільму полягає у трагічній смерті дитини Крідів. У романі під колесами вантажівки загинув Гейдж, у кіноадаптації – Еллі. Така суттєва сюжетна відмінність фільму від оригінальної історії зумовлена прагненням режисерів чіткіше окреслити зміни, які відбуваються з людиною після повернення з іншого світу. Еллі, на відміну від Гейджа, на момент смерті мала вже порівняно розвинений світогляд. Саме тому діалоги Луїса з ожилою донькою яскравіше відображають контраст між тою Еллі, яку головний герой знає, та тою, яка повернулася. Інша Еллі досить вправно маніпулює людьми, зловісно допитується батька про своє оживлення [8]. Слід зазначити, що ідея з поверненням до життя старшої Еллі, а не занадто малого Гейджа не розчарувала і самого письменника, адже як зазначає С. Кінг: «Ви можете сісти на трасу 301 і поїхати до Тампи, або ви можете сісти на трасу 17 і поїхати в Тампу. Але обидва рази ви вийдете у Тампі! (сміється) Ви розумієте про що я? Для мене нема різниці»[1].

Відмінною також є розв'язка кіноадаптації та оригінального твору. В романі Луїс після вбивства Гейджа самостійно повертає до життя померлу дружину. В останній сцені книги головний герой розкладає пасьянс, чекає на повернення дружини... і нарешті відчуває холодну долоню на своєму плечі та чує глухий голос Рейчел. Фінал роману залишається відкритим [7]. Сценарій фільму передбачає дещо інший розвиток подій. Рейчел до життя повертає Еллі, яка перед тим сама ж її і вбила. Після цього мати разом з донькою вбивають та оживляють Луїса. Кіноадаптація завершується сценою, де троє воскреслих членів сім'ї йдуть за Гейджем. Водночас не висвітленим залишається подальша доля родини Крідів у світі живих [8].

Окремо відзначимо відмінне зображення образів головних героїв та їх взаємовідносин у романі та кіноадаптації. Так, в оригінальному творі між Луїсом та Джудом встановлюються тісні довірливі стосунки. Луїс неодноразово відзначає, що для нього Джуд як другий батько. Проте у фільмі взаємовідносини між ними менш теплі, Луїс навіть умисно присипляє сусіда на певний час, щоб Джуд не завадив йому повернути доньку до життя. Трансформації зазнав також сам образ Луїса. У романі більше уваги приділено сумнівам головного героя, його внутрішній боротьбі із самим собою. У кіноадаптації вагання Луїса зображуються менш детально [7-8].

Таким чином, можна стверджувати, що розглянута кіноадаптація роману «Кладовище домашніх тварин» по-іншому розповідає оригінальну історію. У романі більш детально відображено внутрішній світ головних героїв, насамперед Луїса, його невимовне горе від смерті Гейджа, сумніви щодо можливого оживлення сина, і, нарешті, остаточна втрата будь-яких

застережень після смерті дружини. У фільмі акцент уваги зміщується на висвітлення зміни людини після повернення зі світу мертвих. Так, досить ретельно відображено трансформацію особистості воскреслої Еллі. Крім того, у кіноадаптації більш виражена містична компонента. Шляхом наданню дійству у фільмі певного таємничого, потойбічного відблиску режисери спрямовують увагу глядачів на контрастність земного та позаземного буття. Моторошність, загадковість та непередбачуваність атмосфери кіноадаптації посилює ідею оригінального роману щодо невиправданості контактів із надприродним.

Отже, комплексне сприйняття змістовного наповнення оригінального твору та кіноадаптації дозволяє глибше зрозуміти відображені в зображеній історії проблеми життя та смерті, вольового вибору та його наслідків.

Список використаних джерел: 1. Breznican A. StephenKingreactstothebigchangeinthenewPetSemataryfilm. URL: https://ew.com/movies/2019/03/29/stephen-king-pet-sematary-change/ (дата звернення: 29.03.2023). 2. Carvajal D. WhoCanAffordHim?; StephenKingGoesinSearchof a New Publisher. TheNewYorkTimes. URL: https://www.nytimes.com/1997/10/27/business/who-can-afford-him-stephen-king-goes-in-search-of-a-new-publisher.html?pagewanted=all&src=pm (дата звернення: 27.03.2023). 3. MichaelMarshallSmith'stop 10 horrorbooks // TheGuardian. URL: https://www.theguardian.com/books/2003/jul/29/top10s.horror (дата звернення: 27.03.2023). 4. Miquel-Bardello M. „PetSematary, orStephenKingRe-AppropriatingtheFrankensteinMyth”. *Herejía y belleza: Revistadeestudiosculturalessobreelmovimientogótico*. 2013. № 1. Pp. 105-118. 5. Nash J. PostmodernGothic: StephenKing's "PetSematary". *JournalofPopularCulture*. 1997. Vol. 30. № 4. Pp. 151-160. 6. ScaryMonstersandSuperfreaks: TheWorldofStephenKing, A to Z. URL: https://web.archive.org/web/20171224042356/https://www.rollingstone.com/culture/features/world-of-stephen-king-a-to-z-20141111?page=6 (дата звернення: 27.03.2023). 7. Кинг С. Кладбище домашних животных : [роман; перевод с английского]. Москва : АСТ, 2015. 379 с. 8. Кладбище домашних животных // Gidonline.io. URL: https://gidonline.io/title/kladbishhe-domashnix-zhivotnyx-3/ (дата звернення: 20.03.2023).

УДК 821.133.1+821.111].091

Нагорний П. В., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Л.М. Остапенко,** канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА В РОМАНАХ СТЕНДАЛЯ «ЧЕРВОНЕ І ЧОРНЕ» ТА ПАТРІКА НЕССА «ХОДЯЧИЙ ХАОС. НІЖ, ЯКОГО НЕ ВІДПУСТИШ»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Ключові слова: *Стендаль, Червоне і чорне, Патрік Несс, Ходячий хаос, особистість, суспільство, конфлікт.*

Традиційним мотивом світової літератури є відображення конфлікту особистості та суспільства. Драматичне протиставлення особистості головного героя, його особистих якостей, намірів та дій, і очікувань традиційного, переважно консервативного суспільства знаходимо в найрізноманітніших літературних творах: від вічної класики Стендаля до сучасної фантастики Патріка Несса. І якщо класичні літературні твори більш досліджені вітчизняними фахівцями, то сучасна зарубіжна література, особливо фантастична, рідше належить до кола наукових

інтересів українських дослідників. Водночас зважаючи на досить вагому культурну дистанцію між аналізованими текстами, їх приналежність до різних епох, пошук спільних мотивів у таких літературних творах є особливо *актуальним*.

Результати аналізу *літературних джерел* з проблематики дослідження дозволяють стверджувати, що класична література, зокрема «Червоне і чорне» Стендаля, досить ґрунтовно досліджена такими українськими науковцями, як Ю. Левчук, В. Олійник, І. Кудіна, І. Копчак та ін. Зарубіжна фантастична література, зокрема «Ходячий Хаос. Ніж, якого не відпустиш» Патріка Несса, частіше досліджується зарубіжними науковцями, такими як Л. Лав, К. Фокс, Р. Фуллан, П. Кенон та ін. Зважаючи на вищеозначене, вважаємо, що проблематика порівняльного аналізу відображення окремих мотивів у класичній та сучасній літературі потребує подальших досліджень.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз відображення конфлікту особистості та суспільства в романах Стендаля «Червоне і чорне» та Патріка Несса «Ходячий хаос. Ніж, якого не відпустиш».

Два романи, дві епохи: Франція XIX століття та віддалене майбутнє. Здавалось би, інший час, інші люди, інші цінності. Навряд чи щось може поєднувати суспільства Франції доби Реставрації та невеликого поселення на віддаленій планеті. Проте детальний аналіз сюжетів і композицій, образів головних героїв обох романів дає підстави стверджувати, що конфлікт суспільства із його традиційними консервативними цінностями та молодої людини, яка має свій відмінний світогляд, не вичерпується місцем та часом, є універсальною характеристикою людської сутності.

Дійсно, з однієї сторони Жюльєн Сорель, головний герой роману Стендаля «Червоне і чорне», народжений в провінційній місцевості, представник колишнього «третього стану». Юнак надихається часами Наполеона, коли цінувались чесноти та здібності людини, а не шляхетність родоводу. Розумний, в міру талановитий Жюльєн відрізняється від інших оточуючих, для яких в ціні лише лицемірство та багатство. Честолюбний та гордовитий юнак прагне досягти щастя та визнання, навіть в тому викривленому розумінні, яке сформувалося в постреволюційні часи. Заради досягнення своєї мети Жюльєн отримує гарну освіту, підтримує знайомства з необхідними для свого кар'єрного просування людьми, закохує в себе спочатку Луїзу де Реналь, а потім доньку маркіза де Ла-Моль. В результаті Сорель отримує достатньо високу посаду поручника в гусарському полку [5, 6]. Тим не менш, попри всі досягнення головного героя роману, для багатьох оточуючих Жюльєн все одно залишається сином простого теслі. Вище суспільство тогочасної Франції не сприймало молодих юнаків «плебейського» походження, які прагнули досягти успіху в житті, про що зазначає сам Сорель на судовому засіданні. Крім того, навіть серед тих людей, які не зважали на просте походження Жюльєна, багато хто із засторогою сприймав «інакшість» світобачення юнака, яка незримо супроводжувала його вчинки, наміри та здобутки. Загалом можна стверджувати, що особистість Жюльєна Сореля так і не змогла гармонійно вписатися в суспільне середовище Франції доби Реставрації, адже, як зазначав сам Сорель, він народився «запізно» і час таких людей, справжніх революціонерів, вже пройшов. Не маючи змоги і бажання надалі досягати успіху та визнання згаданою ціною Жюльєн в критичний момент перекреслює все своє попереднє життя, але водночас нарешті більше не має сповідувати чужі цінності та ідеали, а отже може віднайти душевний спокій, особливо коли дізнається, що справжнє його кохання, пані де Реналь, залишилась живою. Жюльєн Сорель із честю та гідністю покидає життя [3, 6].

З іншої Тодд Г'юїтт, головний герой роману Патріка Несса «Ходячий Хаос. Ніж, якого не відпустиш», останній хлопчик у місті чоловіків Прентісстауні. Непересічна людина вже навіть з урахуванням того, що всі інші мешканці невеликої колонії досягли повноліття (14 років у Новому Світі). Як і Жюльєн Сорель, Тодд – заручник суспільного середовища, в якому

народився. Але якщо хоча б деякі можливості до розвитку в постреволюційній Франції об'єктивно існували, то головне завдання мешканців далекої планети – вижити у дикій незвичній природі. Тривалий час Тодд прагне лише скоріше досягти повноліття, здобути таким чином визнання інших чоловіків. Проте в один момент ситуація кардинально змінюється. Поява Віоли змушує Тодда тікати від колишніх друзів, знайомих, сусідів. На своєму шляху втікачі зустрічають не одне поселення колоністів: Фарбранч, Карбонел Даунс та інші колонії. Але в кожному поселенні головного героя зустрічають вкрай вороже, адже він «прентісстаунський». Тодд – лише дитина, він не скоював тих страшних злочинів, якими відомі інші чоловіки «лихого міста», однак для більшості колоністів це не має значення [1, 4]. Негативне ставлення до прентісстаунського походження Тодда перекликається із настороженим сприйняттям «плебейського» родоводу Жюльєна Сореля. Як і французьке суспільство XIX ст., колоністи Нового Світу сприймають інших людей стереотипно; навішують на Тодда ярлик вбивці лише через те, що він народився в Прентісстауні. Водночас мешканці самого Прентісстауна очікують від головного героя зречення всіх людських чеснот та перетворення на вбивцю, слухняного воїна для майбутнього завоювання всього Нового Світу. Але Тодд Г'юїтт, як і Жюльєн Сорель, прагне піти іншим шляхом, визначеним відповідно до власних уявлень про своє місце у світі, у не стереотипних консервативних очікувань суспільства. Для Тодда вибір такого шляху рівноцінний вирішенню дилеми «вбити/не вбити». Із розв'язанням цієї дилеми головний герой успішно справляється в кульмінаційному моменті роману, коли вирішує все ж не вбивати Аарона, тим самим доводячи, що навішене на нього клеймо вбивці – лише стереотип [2, 4].

Отож, як і Стендаль в романі «Червоне і чорне», Патрік Несс у творі «Ходячий хаос. Ніж, якого не відпустиш» звертається до мотиву вбивства як вирішального вибору, своєрідного роздоріжжя долі, яке спроможне проявити справжню людську сутність. Така кризова ситуація також часто призводить і до переосмислення людиною свого місця у світі. Саме тому і Тодд, який свідомо відмовився від вбивства, і Сорель, який хоча і здійснив замах на вбивство, але все ж у результаті не заплямував власну душу смертю іншої людини, не перетнули межу та остаточно визначили свій шлях вирішення внутрішній конфлікт співвідносності із зовнішнім антагоністичним середовищем.

Таким чином, можна стверджувати, що мотив конфлікту особистості та суспільства знайшов своє відображення як у романі Стендаля «Червоне і чорне», так і у творі П. Несса «Ходячий хаос. Ніж, якого не відпустиш». Водночас якщо Жюльєн Сорель тривалий час намагається пристосуватися до вимог суспільного середовища, то Тодд Г'юїтт ще в підлітковому віці самостійно визначає свій подальший життєвий шлях, побудований на власних переконаннях та ідеалах. Втім, розв'язання кульмінаційних сюжетних моментів обох романів свідчать про певну трансформацію особистостей головних героїв. Тодд і Жюльєн обрали різний вихід із конфлікту співвідносності із суспільством: Тодд визначив свою сутність у боротьбі із ворожим оточенням, Жюльєн свідомо прийняв смерть – однак обидва герої все ж змогли подолати розбіжності між своїми особистісними якостями та ідеалами і вимогами суспільного середовища.

Отже, дане дослідження обґрунтовує вічність мотиву відображення конфлікту особистості та суспільства на прикладі класичної та сучасної літератури.

Список використаних джерел: 1. Fullan R. L. "What Really Happened Ain't There": Sifting the Lies of Settler Colonial History with Patrick Ness' Chaos Walking Series. *Messengers from the Stars: On Science Fiction and Fantasy*. 2019. № 4. Pp. 58-72. 2. Love J. M., Fox C. Social Dreaming for Social Justice: Power and Resistance in Chaos Walking. *Public Integrity.* 2020. URL: https://www.researchgate.net/profile/JeannineLove/publication/342905845_Social_Dreaming_for_Social_Justice_Power_and_Resistance_in_Chaos_Walking/links/6320a505873eca0c0084dac4/Social-Dreaming-for-Social-Justice-Power-and-Resistance-in-Chaos-Walking.pdf (дата звернення:

22.03.2023).3. Левчук Ю.Ю. Конфлікт молодої людини й суспільства в романі “Червоне і чорне” Стендаля. URL: https://kvpubd.kiev.ua/wp-content/uploads/2020/11/urok-17.pdf (дата звернення: 17.03.2023). 4. Несс П. Ходячий Хаос. Ніж, якого не відпустиш. Київ : АССА, 2019. 464 с.5. Олійник В. Поетика та проблематика роману Ф. Стендаля «Червоне і чорне». URL: http://studcon.org/poetyka-ta-problematyka-romanu-f-stendalya-chervone-i-chorne (дата звернення: 18.03.2023).6. Стендаль. Червоне і чорне. Хроніка XIX століття: Роман. Серія «Класна література». Київ: «Знання», 2017. 463 с.

УДК 004:378

Полянська К.С., викладачка кафедри українознавства, Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Уманська Ю.В., аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ключові слова: *комунікації, інформаційне-освітнє середовище, інформаційні процеси, онлайн-курси, Wiki-технології.*

Сучасне навчальне середовище перебуває у стані постійного динамічного реагування на виклики і ризики, які безпосередньо виникають унаслідок невпинного зростання впливу новітніх технологій.

Українська освіта у другому десятилітті XXI століття має власні специфічні проблеми, серед них і ті, які стосуються поєднання інноваційного і традиційного. Проявлення таких проблем особливо загострене на рівні навчальної комунікації, де спосіб обміну інформацією, динаміка і комфорт можуть внести зміни не лише у форму, але й у змістову складову освіти. Вчені вказують на те, що є «протиріччя між тенденціями сучасної освіти – глобалізація, масовість, широкий доступ до технологій і засобів комунікації, відкритість; та тенденціям у ВНЗ – доступ до діяльності ВНЗ закритий, закриті навчальні середовища, відсутня системність у використанні технологій для організації відкритого сучасного навчального середовища. Відбувається перехід від знаннєвої парадигми освіти до індивідуальних траєкторій навчання студентів, направлених на практичні навички та формування мотивації до самонавчання» [1]. Такі «індивідуальні траєкторії навчання» створюють перед науково-педагогічними колективами сучасних ВНЗ нові виклики щодо формування стратегії освітнього навчального середовища.

Оскільки сучасні дослідники розглядають інформаційні процеси і комунікацію у сучасному навчальному середовищі з різних точок зору: інформаційно-освітньої, прикладної щодо галузі освіти, методично-документної, організаційної, технологічної тощо, тому зосередимо нашу увагу на кількох, найбільш важливих, на нашу думку, аспектах. З «появою нового типу суспільства його структура і структура соціальних зв’язків зазнають серйозних змін. Це відбувається завдяки новим способам соціальної взаємодії, заснованим на появі та впровадженні нових інформаційних технологій, за допомогою яких стало можливим створення єдиної глобальної комунікаційної мережі. Це приводить до того, що значно видозмінюється структура інформаційних каналів, комунікативний простір особистості стає більш насиченим» [2, с. 5]. Зазнають таких змін і канали комунікацій в освітній галузі.

По-перше, навчальну комунікацію сучасного ВНЗ формують принципи інформаційно-освітнього середовища, як і передбачають розуміння останнього як «інтегрованої багатокомпонентної системи, компоненти якої відповідають навчальній, позанавчальній, науково-дослідній діяльності, вимірюванню, контролю й оцінці результатів навчання, діяльності з управління навчальним закладом. Подібне середовище має володіти максимальною варіативністю, що забезпечує диференціацію всіх можливих користувачів» [1]. Таке середовище повинно включати як невід'ємні особливі компоненти – засоби вимірювання, оцінки і контролю знань, умінь і навиків учнів і абітурієнтів [2].

По-друге, нові канали сучасної комунікації створюють і нові умови для розвитку навчального процесу з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

По-третє, безперечно, останнім часом завоювало належний авторитет впровадження електронного комплексу навчально-методичного забезпечення дисциплін – завдяки динаміці, високій комунікативній ефективності і мотивованій доцільності.

По-четверте, важливим компонентом комунікації сучасного навчального середовища став веб-сайт ВНЗ. Веб-сайт має функціонально «широкий спектр додаткових можливостей здійснення комунікацій та навчального процесу». Така роль інтернет-сторінки створює умови для ВНЗ «надавати користувачам додатковий сервіс: забезпечувати їх актуальною інформацією, здійснювати дистанційне навчання, ефективніше проводити навчальний і науковий процеси тощо». Це забезпечує «ефективне позиціонування ВНЗ на ринку освітніх послуг в Інтернет-середовищі, що дає можливість користувачеві отримати значно більше інформації та скласти повніше уявлення про ВНЗ та його послуги» [1]. Комунікаційні процеси сучасного освітнього середовища визначаються і функціональними можливостями веб-сайту ВНЗ, і його постійним оновленням, динамікою реакції на вимоги навчального середовища.

По-п'яте, щораз популярнішим стає застосування Wiki-технологій для організації навчального середовища в умовах сучасного ВНЗ і запровадження елементів такого типу у різні види і форми навчальної взаємодії «викладач-студент». Опираючись на позитивний досвід практичного позитивного результату впровадження такого типу навчальної комунікації треба добре продумати межу її реалізації. Адже «кожного дня обсяг даних, з яким працює людина постійно зростає, студенту доводиться вивчати те, що вже відомо науці, і лише протягом дуже короткого періоду він може діяти продуктивно, тобто створювати нові знання. Якщо знання представлені у вигляді онтологій – загальноприйнятих і загальнодоступних концептуалізацій певної галузі знань, що містить основу для моделювання цієї області знань і визначає правила для їх взаємодії. Дані стають ефективнішими, з'являється можливість опрацювання більших їх обсягів. Wiki-технології дозволяють створювати онтології для використання у освітньому процесі, що будуються в більшій мірі однаково, незалежно від мови написання. Зазвичай вони складаються з екземплярів, понять, атрибутів і відношень» [3].

По-шосте, дистанційні онлайн-курси відомого сучасного проекту становлять, на нашу думку, суттєвий і принциповий крок у розвитку сучасного освітнього середовища в Україні. Така комунікація в навчальному середовищі має ряд позитивних ознак: мобільність, відносна свобода графіку навчання і розподілу навчального часу; можливість додаткового (повторного, кількаразового тощо) опрацювання інформації; використання онлайн-технологій є однією із приваб для сучасного студента; є додаткові вимоги для викладача – лекційний матеріал подають у вигляді відеозапису (тут цікаво зіставити відео-лекції колег з т.з. акторської майстерності у поєднанні з фаховою підготовкою) з елементами мультимедійних презентацій, додаткових матеріалів. Разом із тим, з точки зору педагога – в онлайн-курсі нема можливості достатнього у традиційних формах комунікації контролю за виконанням того чи іншого завдання. Зворотній зв'язок в онлайн-курсі має дещо інший характер. Хоч і є змога поспілкуватися у форумі, здійснити тестовий контроль (поточний, чи підсумково-екзаменаційний), але безпосередньо у

навчальному процесі цей компонент ще не має реалізації на достатньому рівні, порівняно з традиційним навчальним середовищем.

Отже, можемо цілком впевнено припустити небажані наслідки від недостатньо обдуманого використання онлайн-технологій у сучасному навчальному середовищі. Перспективи динамічного розвитку інтернет-сервісів зумовлюють гостру потребу дуже уважного ставлення до інновацій, їх обов'язкової апробації. На наше переконання, – тільки поступова, аргументована і логічна, добре зважена та поміркована інтеграція інтернет-технологій у традиційний навчальний процес забезпечить високу якість комунікації в навчальному середовищі сучасних ВНЗ.

Список використаних джерел: 1. Биков Валерій Юхимович. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем економіки та менеджменту. Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/ el_gurnal/pages/vyp1/Bykov.pdf 2. Жданенко С. Б. Соціальна комунікація в умовах інформаційного суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* Серія: Філософія. 2016. № 1. С. 36-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2016_1_6_3. Ілляшенко С. М. Застосування інноваційних Інтернет-технологій для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ. *Сучасні проблеми.* Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 57–58.

УДК 378

Хамська Н. Б., канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла, м. Вінниця, Україна

Черіпко С. І., завідувач навчально-наукової лабораторії кафедри технологій управління

Навчально-наукового інституту неперервної освіти, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ключові слова: *професійна підготовка вчителів-філологів, освітньо-комунікативне середовище, філологічна освіта, філолог, професійно-педагогічна діяльність, лінгвістична компетентність, мовна компетенція, інформаційні технології.*

Сучасним напрямом розвитку педагогічної освіти є докорінне оновлення її змісту відповідно до вимог чинних академічних і професійних стандартів, орієнтованих на підвищення якості підготовки вчителів-філологів, які повинні мати ґрунтовні професійні знання, уміти поповнювати їх самостійно і бути конкурентоздатними в умовах реалізації концепції нової української школи. Відповідно, реформування вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення змістового та інформаційно-технологічного забезпечення. Виявлено недооцінювання потенціалу ЗВО щодо забезпечення можливостей формування професійної компетентності в умовах освітньо-комунікативного середовища.

Термін «філологія» походить від грецького φιλολογία - «любов до слова». Уперше у другій половині XVIII ст. до наукового обігу його ввів засновник німецької класичної філології Ф. Вольф зі значенням вивчення культури, мови та діянь греків і римлян. Класична філологія вивчала давні мови та літератури, згодом, у XIX ст., предмет філології розширився,

зорієнтувавшись на національні мови й літератури. Предметом філології науковець називав сукупність відомостей і повідомлень, які ознайомлюють з діяннями і долями, політичним, науковим і домашнім становищем греків і римлян, їх культурою, мовами, мистецтвом і науками, звичаями, релігіями, національним характером і способом думок [1]. У словнику В. Даля дається визначення філології як науки, що вивчає мертві чи живі мови [2].

Сучасна філологія розкривається як сукупність гуманітарних наук, які вивчають культуру народу, виражену в мові та літературній творчості. Вона є інструментом порозуміння, що допомагає виконанню одного з головних людських завдань – зрозуміти іншу людину, іншу епоху та іншу культуру, а також як моральність, оскільки філологія відучує людину від духовного егоцентризму через залучення до культури інших [3].

Предметом філології С. Аверинцев обґрунтував сукупність відомостей і повідомлень, які ознайомлюють із діяннями і долями, політичним, науковим і домашнім становищем греків та римлян, їх культурою, мовами, мистецтвом і науками, звичаями, релігіями, національним характером і способом думок. Науковець досить переконливо схарактеризував філологічний простір як співдружність гуманітарних дисциплін – лінгвістичної, літературознавчої, історичної та інших, що вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз писемних текстів. Дослідник указував, що «філологія вбирає у свій кругозір всю ширину і глибину людського буття, перш за все, буття духовного, допомагає зрозуміти іншу людину (іншу культуру, іншу епоху)» [4].

Дослідниця О. Ковтун визначає філологію як навчання створення, інтерпретації й поширення різних типів текстів, тобто здійснення міжособистісної, масової, зокрема кроскультурної і міжнаціональної комунікації. У такій інтерпретації сутність цього терміну зводиться до терміну «філологічна освіта». Термін «філологічна освіта» науковці тлумачать як систему підготовки фахівців з мов та літератур – лінгвістів, літературознавців, викладачів, учителів, перекладачів, її мета – озброєння студентів систематичними спеціальними знаннями, практичними навичками й уміннями роботи з текстом [2]. З огляду на функціональні характеристики *філолог* може реалізовувати свої знання та вміння в науковій, літературно-видавничій та освітній галузях, засобах масової інформації, PR-технологіях, у різноманітних фондах, спілках, фундаціях гуманітарного спрямування, музеях, мистецьких і культурних центрах тощо.

Філологічна освіта має на меті формування наукового філологічного світогляду та філологічної компетентності, що містить систему обов’язкових лінгвістичних і літературознавчих знань, знання мови, історії та типології літературних текстів, навички і вміння лінгвістичного та літературознавчого аналізу творів, перекладу, філологічну ерудицію й інтуїцію, належне мовне виховання та інтелігентну мовну поведінку [2].

Професійна філологічна освіта потрібна вчителям-словесникам, викладачам мов і літератур, журналістам, перекладачам. Як напрям підготовки, вона містить предметні поля перекладу, редагування художніх текстів, прикладної лінгвістики тощо.

Об’єктами вивчення та професійної діяльності філологів є мови (у теоретичному, практичному, синхронному, діахронному, діалектологічному, стилістичному, соціокультурному аспектах), українська і зарубіжна художня література, усна народна творчість, стилістика, переклад, прикладна лінгвістика, міжкультурна комунікація в усній і письмовій формі. Професійні функції майбутніх філологів полягають в аналізі, творенні, перекладі, трансформації, оцінюванні письмових та усних текстів різних жанрів і стилів (як із науково-дослідною, критично-аналітичною, так і з прикладною метою), майстерному оперуванні комунікативними стратегіями і тактиками, кваліфікованому використанні мови в розробці комп’ютерних програм, стандартизації та уніфікації науково-технічної термінології, розробленні методів і технологій автоматичного анотування, реферування, організації успішної

комунікації різними мовами. З урахуванням цього зміст професійної підготовки філологів становить система базових наукових теорій, концепцій, принципів, категорій, методів і понять філології.

У зв'язку з педагогічним освітнім компонентом у підготовці вчителів-філологів вагоме значення має психолого-педагогічна складова, орієнтація змісту освіти на *педагогічну* площину.

Список використаних джерел: 1.Кремінь, В. Г. Філологічна освіта. *Енциклопедія освіти*. К.: Юрінком Інтер. 2008. с.225 2. Пентилюк, М. І. Стратегічні орієнтири підготовки майбутнього вчителя-словесника. *Дивослово, 11,* 2014. С. 2-6. 3. Коваль, В. О. *Теоретичні й методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах*. Умань: ПП Жовтий О. О. 2013. С.23-27 4. Кучерук, О., Грибан, Г. *Розвиток креативності у структурі методичної компетентності майбутнього вчителя української мови.* URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/kutcheruk.pdf

УДК 343.9

Борисенко Д. А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЛЮДСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ПОКАРАННЯ

Ключові слова: *кримінальні правопорушення, злочини, Міжнародний кримінальний суд, механізми покарання.*

Збройні конфлікти завжди призводять до страждань людей, терору та жорстокості. У таких конфліктах страждають не лише військові, але й мирні жителі, які не мають захисту та опіки від держави. Ці умови часто сприяють виникненню кримінальних правопорушень проти людності, які порушують міжнародне право та моральні норми. У зв'язку з цим, виникає необхідність у забезпеченні міжнародної відповідальності за такі кримінальні правопорушення та створенні механізмів їх покарання. Злочини проти людства - це дії, які вчиняються як частина систематичного або організованого атаку на цивільне населення, спрямованого на порушення основних прав людини, таких як право на життя, свободу та безпеку. Умови збройного конфлікту, зокрема, можуть стати ситуацією, коли правопорушення проти людства вчиняються в широкому масштабі.

До ознак кримінальних правопорушень проти людства належать:

- Систематичність: кримінальні правопорушення проти людства повинні бути вчинені як частина планованої або організованої кампанії.
- Масштабність: кримінальні правопорушеня проти людства повинні бути вчинені на великій території або проти значної кількості людей.
- Цивільний характер: кримінальні правопорушення проти людства повинні бути спрямовані проти цивільного населення.
- Порушення основних прав людини: кримінальні правопорушення проти людства повинні порушувати основні права людини, такі як право на життя, свободу та безпеку.
- Свідомість: кримінальні правопорушення проти людства повинні бути вчинені з наміром порушення основних прав людини [1].

Кримінальні правопорушення проти людства є правопорушеннями проти міжнародного права. Вони визначені в Римському статуті Міжнародного кримінального суду як "важкі порушення міжнародного гуманітарного права, спрямовані на систематичне нападання на цивільне населення". До цих правопорушень проти людства можуть належати такі дії, як вбивства, насильство, екстермінація, рабство, насильницьке переміщення населення та інші подібні дії.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) був створений для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили важкі кримінальні правопорушення, такі як злочини проти людства, воєнні правопорушення та злочини агресії. У рамках збройних конфліктів, ці правопорушення проти людства можуть бути вчинені як національними військами, так і збройними формуваннями, що не є частиною військової структури.

Роль МКС полягає в тому, щоб забезпечити, щоб особи, які вчинили кримінальні правопорушення проти людства, були притягнуті до відповідальності, незалежно від їх політичного чинника, походження або статусу. Це важливо, оскільки в рамках збройних конфліктів правопорушення проти людства можуть бути вчинені різними сторонами конфлікту, в тому числі і військовими.

МКС може ініціювати справу самостійно або на запит держав-членів. У разі встановлення вини, МКС може засудити відповідну особу та призначити покарання, такі як ув'язнення чи штраф. Крім того, МКС може накласти санкції на держави, які не співпрацюють з ним у проведенні досудового розслідування та виконанні рішень.

Отже, роль МКС у притягненні до відповідальності за кримінальні правопорушення проти людства в рамках збройних конфліктів полягає у забезпеченні принципу правової відповідальності та боротьби з безкарністю відносно військових та інших осіб, які вчинили важкі порушення міжнародного гуманітарного права.

Крім того, ефективність національних та міжнародних механізмів покарання за злочини проти людства в умовах війни може бути оцінена з різних позицій.

Насамперед, слід звернути увагу на те, як ефективно національні правові системи країн, що беруть участь у збройних конфліктах, дотримуються міжнародних правил, що регулюють поведінку військових та інших учасників війни, і чи можуть вони забезпечити ефективність своїх механізмів покарання для злочинців, які вчинили кримінальні правопорушення проти людства.

Слід звернути увагу на роль міжнародних механізмів покарання, зокрема Міжнародного кримінального суду та міжнародних трибуналів, у притягненні до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти людства в умовах війни.

Найбільш ефективними механізмами покарання визнаються міжнародні трибунали та Міжнародний кримінальний суд. Вони здатні забезпечити ефективне розслідування кримінальних правопорушень та притягнення винних осіб до відповідальності. Крім того, вони можуть здійснювати контроль за дотриманням прав жертв та забезпечувати їм право на компенсацію [2, с. 248].

Однак, ефективність міжнародних механізмів покарання може бути обмежена залежно від політичних та інших обставин. Наприклад, у разі кримінальних правопорушень, вчинених представниками державних структур, може бути складно забезпечити їх притягнення до відповідальності.

Другий аспект, на який слід звернути увагу, це перспективи розвитку механізмів покарання за кримінальні правопорушення проти людства в умовах війни. Національні та міжнародні механізми покарання постійно удосконалюються з метою забезпечення більш ефективного реагування на кримінальні правопорушення проти людности в умовах війни та забезпечення відповідальності за них.

Одним з найбільш перспективних напрямків розвитку механізмів покарання за кримінальні правопорушення проти людства є підвищення ролі національних судів у цьому процесі. Зокрема, важливим є забезпечення належного навчання та підтримки для судів та прокуратур з питань міжнародного права. Також слід звернути увагу на потребу в підвищенні свідомості громадськості щодо злочинів проти людности та їх покарання. Це допоможе забезпечити широку підтримку заходів по притягненню до відповідальності за кримінальні правопорушення проти мирних людей [3, с. 239].

Окрім, всього вище сказаного, відіграє важливу роль громадськість та міжнародні організації у попередженні та виявленні кримінальних правопорушень проти людства в умовах війни та забезпеченні відповідальності за них.

Перш за все, громадськість може відігравати роль у попередженні кримінальних правопорушень проти людства, стежити за ситуацією в різних країнах та допомагати звертати

увагу на можливі порушення прав людини. Наприклад, громадські організації можуть організовувати акції протесту, мітинги, петиції та інші форми активності для привернення уваги до проблем та порушень прав людини.

Крім того, громадськість може відігравати роль у виявленні кримінальних правопорушень проти людства, надаючи інформацію про можливі порушення прав людини, свідчення, докази. Наприклад, громадські організації можуть створювати мережі спостереження, які допомагають фіксувати та документувати порушення прав людини.

Міжнародні організації також відіграють важливу роль у попередженні та виявленні кримінальних правопорушень проти людства. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй (ООН) може створювати місії миру, які допомагають зберігати мир та стабільність в різних країнах. Крім того, ООН може відправляти спеціальних доповідачів, які збирають інформацію про порушення прав людини.

Щодо забезпечення відповідальності за кримінальні правопорушення проти людства, то тут міжнародні організації відіграють особливо важливу роль у забезпеченні судової відповідальності за кримінальні правопорушення проти людства.

Також, міжнародні організації можуть використовувати економічний тиск, санкції та інші заходи для того, щоб забезпечити відповідальність за кримінальні правопорушення проти людства. Наприклад, ООН може запроваджувати економічні санкції проти країн або індивідуальних осіб, які звинувачуються у порушеннях прав людини [4, с. 492].

Отже, у цілому, громадськість та міжнародні організації мають важливу роль у попередженні та виявленні кримінальних правопорушень проти людства в умовах війни та забезпеченні відповідальності за них. Це важливо для того, щоб захистити права людини та забезпечити мир та стабільність в світі.

Список використаних джерел: 1. Міжнародний кримінальний суд. *Офіційна веб-сторінка*. URL: https://www.icc-cpi.int/ (дата звернення 09.03.2023). 2. Papp J. (https://www.icc-cpi.int/) S., Vögt J. M. International humanitarian law: Introduction to the law of armed conflicts. *Springer*. 2013. 248 с. 3. Gervais J. International humanitarian law. *Routledge*. 2014. 239 с. 4. Goodfellow R. L., Forsythe, D. F. International humanitarian law and human rights. *Cambridge University Press*. 2016. 492 с.

УДК 340.15:327

Бучко Д.В., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **О.Г. Козинець,** канд. іст. наук, доцент, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін

Національний університет «Чернігівська політехніка»

СТАНОВЛЕННЯ ДВОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В США

Ключові слова: *двопартійна система;Конгрес; партія; США*

Сьогодні світ знає дві головні політичні партії Сполучених Штатів Америки – Республіканську та Демократичну, що формують двопартійну систему. Цей порядок, що майже безперебійно існує понад двісті років, сформувався завдяки батькам-засновникам США.

Після війни за незалежність США зміцнили своє внутрішнє положення шляхом прийняттям конституції, і, не зважаючи на те, що вона ігнорувала партії, це стало поштовхом до їх розвитку. Після революції все суспільство та, зокрема, політичні еліти негативно ставилися до партійності, оскільки це вважалося явищем, що розколює американську націю. Перший президент США

Джордж Вашингтон також був противником партій, проте це не змогло зупинити їх зародження, що фактично відбувалося у його адміністрації. Александер Гамільтон та Томас Джефферсон, які входили до кабінету як міністр фінансів та державний секретар, розпочали міжусобну боротьбу, основою якої були різні світогляди щодо майбутнього молодої Америки. Навколо себе та своїх ідей вони змогли об'єднати еліти й створити протиборчі одне одному угрупування [2, с. 40].

Політичні сили почали формуватися як парламентські фракції у Конгресі, а пізніше переросли у так звані кокуси – збори фракцій, що стали висувати кандидатів на вибори до федеральних органів та органів штатів. Першою, у 1787 році, сформувалася Федералістська партія на чолі з Гамільтоном. У внутрішній політиці вона будувалась на принципах сильної федеральної влади, вільної конкуренції, свободи банківської діяльності та інше; у зовнішній політиці виступала за збільшення економічних зв'язків з Великобританією [3, с. 120]. Як опозиційну силу до федералістів у 1793 р. Т. Джефферсон заснував Республіканську партію, яка відстоювала інтереси малої та середньої буржуазії, декларувала наміри зменшити вплив федеральної влади, посилити права штатів та міської влади, надати доступ громадян до землі. У зовнішній політиці орієнтувалися на зв'язки із Францією [1, с. 450]. Разом з тим формувалося багато інших відносно малих партій із соціалістичним підґрунтям, але вони не отримали популярності, адже марксистські ідеї суперечили американським принципам свободи, народовладдя та приватної власності [4, с. 141].

У 1828 році Республіканська партія внаслідок внутрішнього розколу перетворилася на Демократичну, лідером якої став Ендрю Джексон. Розпад Республіканців дав поштовх до дезінтеграції старої двопартійної системи та до утворення нової. 1834 року на руїнах Федералістської партії утворюється політична сила північної буржуазії – Партія вігів. Вони виступали проти посилення федеральної влади, стримано ставилися у питанні рабовласництва. Нова політична реальність «демократи – віги» відрізнялася від попередньої, оскільки жодна сила не мала високого рівня підтримки в регіонах їх утворення [3, с. 121].

У 50-х роках XIX ст. гостро постало питання рабовласництва, що поставило демократів та вігів у скрутне електоральне становище, тому вони намагалися втримати свою політичну стабільність, проте зазнали невдачі. Як наслідок Партія вігів втратила політичну підтримку та розпалася, а Демократична партія стала екстремістською рабовласницькою фракцією. На фоні цих подій у 1854 р. на політичній арені з'явилася Республіканська партія як опозиційна до концепції рабовласництва [2, с. 41].

У 1860 р. президентом США було обрано республіканця Авраама Лінкольна, що стало червоною лінією для південних штатів та дало поштовх до початку чотирилітньої громадянської війни. Після поразки конфедератів та скасування рабства, на політичній арені остаточно сформувалася двопартійна система «демократи – республіканці», яка поглинула під себе майже всю державну владу. Паралельно функціонували треті партії як Соціалістична робітнича партія та Народна (популістська) партія, проте вони не мали достатньої електоральної підтримки, тому не відігравали значної ролі у політичному житті Сполучених Штатів [3, с. 121].

Реформа у партійній системі привела до реформ у політичній та державній сферах: обрані у першому турі голосування члени колегії виборщиків представляли партії й голосували за кандидатів у президенти від своєї партії; реальні шанси на посаду президента мали делегати від Демократичної або Республіканської партій, також ці сили формували більшість мандатів у Конгресі; Сенат, як правило, не відмовляв президентові при затвердженні рекомендованих ним міністерських кандидатур тощо. З огляду на те, що Конгрес почав ефективно працювати та розглядати близько 1000 законопроектів на рік, було сформовано парламентські комітети з окремих питань, метою яких стало прискорення законотворчих процесів. Крім того, федеральна конституція була доповнена демократичними поправками та тлумаченнями статей [3, с. 121].

Від того часу в США відбулося багато позитивних змін, хоча при цьому стабільно функціонувала система «демократи-республіканці». Однак, під час другої президентської

кампанії Теодора Рузвельта сталася серйозна криза, що майже не змінила сталу після Громадянської війни двопартійну систему. Вибори президента 1912 р. для Сполучених Штатів стали знаковими, адже Т. Рузвельт, розколовши свою Республіканську партію, став кандидатом від новоствореної Прогресивної партії. Нова політична сила критикувала двопартійність, виступала за збільшення кандидатів на вибори від третіх партій, за права жінок, за права найманих працівників та за інші на той час прогресивні ідеї. Прогресивна партія змогла отримати 88 місць від колегії виборщиків та перемогти республіканців, але змінити стару двопартійну систему їй не вдалося [2, с. 46-47].

З плином часу та розвитком соціалістичних ідей утворювалися нові треті сили. Комуністична та соціалістична партії у 1930-х роках досягли значних результатів та отримали 187 тисяч та 80 тисяч голосів відповідно, хоч зрештою зійшли з політичної арени [5, с. 285].

Двопартійна система існує близько двох століть, за які вона себе досить стійко проявила. Американська політична модель, підлаштовуючись під різні історичні виклики, змінювала свою форму та була на межі зникнення. Її особливістю є стабільне домінування Республіканської та Демократичної партії, хоча законодавчо це не закріплено. За довгий час функціонування двопартійної системи, а особливо такої як «демократи-республіканці», в американців з'явився сталий політико-правовий звичай обирати ці дві партії, попри розвиток третіх сил. Також феномен двопартійності можна пояснити тим, що дві великі політичні групи мають значну довіру серед виборців та забирають усі основотворчі погляди та ідеї, залишаючи третім особам доволі мале електоральне поле, що не дає можливості вийти у велику гру. Така форма політичної влади змогла ефективно себе показати, та головне – зберегти демократію як основний принцип державного ладу Сполучених Штатів Америки.

Список використаних джерел: 1. Графский В. Г. Общая теория права и государства. М.: НОРМА - ИНФРА-М, 2000. 744 с.; 2. История государства и права зарубежных стран. за ред.: О.А. Жидкова, Н.А. Крашенинниковой. М.: НОРМА, 2003. 720 с.; 3. Історія держави та права : Навч. посіб. / Д. Є. Забзалюк та ін. Львів : СПОЛОМ, 2021. 438 с.; 4. Кучма В.В. Государство и право нового времени (XVII–XIX вв.). Волгоград: Волгогр. держ. ун-т, 2002. 360 с.; 5. Согрин В. Политическая история США. XVII – XX вв. М., 2001. 400 с.

УДК 343

Васильєва Д.А., здобувач вищої освіти
Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

КВАЛІФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ УЧИНЕНИХ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Ключові слова: *сукупність, кримінальне правопорушення, кримінальне право, кодекс, суспільно-небезпечні наслідки.*

У ч. 1 ст. 33 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс) передбачено, що сукупністю кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини Кодексу, за жодне із яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом [1]. Основою даного правового інституту кримінального права є діяння (дія або бездіяльність), що характеризується ознаками кримінального правопорушення,

передбаченого ч. 1 ст. 11, та ч. 1 ст. 401 Кодексу. Річ іде про об'єктивні стороні як один із елементів військових кримінальних правопорушень.

М.І. Бажанов зазначає, що «об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) кримінального правопорушення, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення кримінального правопорушення» [2, с. 103]. Характеризуючи сукупність кримінальних правопорушень, М.І. Бажанов підкреслює, що в науці «кримінальне право» традиційним є поділ сукупностей кримінального правопорушення на два види: ідеальна та реальна сукупність [2, с. 236–237].

Ідеальна сукупність виникає за наявності двох або більше кримінальних правопорушень та реальна - у разі, коли правопорушник вчиняє два і більше діяння різними самостійними діями. Щодо термінів їх вчинення, то при ідеальній сукупності діяння вчинені одночасно, а у разі реальної сукупності між діяннями, які мають ознаки кримінальних правопорушень та між тими, які вчиняє людина, має бути певний проміжок часу. При цьому М.І. Бажанов наголошує, що через різночасне вчинення кримінальних правопорушень при реальній сукупності її кваліфікація не викликає настільки серйозних ускладнень, як кваліфікація сукупності ідеальної» [2, с. 237].

Об'єктивною стороною кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 407-409 Кодексу є умисні дії, спрямовані на самовільне залишення військової частини чи місця служби, дезертирство, ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом. Суб'єктами вчинення можуть бути лише військовослужбовці. Сукупність кримінальних правопорушень у такому випадку можлива лише тоді, коли особа знаходиться поза межами своєї частини чи місця служби.

У разі, коли вчинено кілька самовільних залишень військової частини чи місця служби різної тривалості, наприклад, одного разу – не більше місяця, а іншого – понад один місяць, то за таких обставин відповідно до ст. 33 Кодексу має місце сукупність кримінальних правопорушень, і дії військовослужбовця строкової служби (не в умовах особливого періоду) слід кваліфікувати за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 і ч. 3 ст. 407, а дії інших військовослужбовців – за ч. 2 та ч. 3 ст. 407 Кодексу.

У разі вчинення військовослужбовцем дезертирства суб'єктом військово-службових відносин він бути не перестає. Тому поєднання дезертирства з іншими кримінальними правопорушеннями проти встановленого порядку несення військової служби є таким, що посягає на інші об'єкти, які перебувають під охороною кримінального закону і були вчинені під час залишення військової частини або місця служби чи під час перебування в дезертирстві.

Об'єктивною стороною кримінальних правопорушень, які передбачені статтями 410-415 Кодексу, є діяння, спрямовані на привласнення, викрадення, вимагання військовослужбовцем зброї, боєприпасів, засобів пересування або іншого майна, також заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання своїм становищем, умисне знищення чи пошкодження майна, утрата військового майна, неправильне поводження зі зброєю, речовинами, предметами підвищеної небезпеки для оточення, порушення правил поводження з машинами.

Як вказує С.Ф. Денісов «… найчастіше сукупність із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 410 КК України, можуть утворювати кримінальні правопорушення, котрі є супутніми чи похідними від учинення корисливих посягань на військове майно, наприклад ті, що передбачені ст. ст. 198, 263, 265, 267, 290, 309, 311, 318, 353, 358 та 366 КК України» [3, с. 127].

Якщо військове майно взято не з метою викрадення, але потім умисно знищено чи пошкоджено, це має кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень. Можлива сукупність кримінальних правопорушень і тоді, коли «днювальний по парку самовільно

виїжджає на військовій машині з парку й у результаті порушення правил водіння спричинює тяжкі наслідки. Тоді його діяння, як зазначає В.І. Касинюк, повинні бути кваліфіковані за ст. ст. 415, 421 і ч. 1 ст. 289 Кодексу, оскільки, крім незаконного заволодіння військовою машиною, він порушив правила її водіння й статутні правила внутрішньої служби, виконання яких входило в його обов'язки [4, с. 157].

Отже проведений аналіз чинного кримінального законодавства України щодо кваліфікації військових кримінальних правопорушень (ст. ст. 407–415 Кодексу), учинених за сукупністю кримінальних правопорушень, свідчить про наявність певних особливостей, відображених у цих статтях. Урахування вимог ст. 33 Кодексу буде гарантією правильної й повної кваліфікації злочинних дій військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів під час проходження зборів, а також інших осіб, визначених законом.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Редакція від 27.01.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 06.03.2023). 2. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для юрид. вузів і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ – Харків : Юрінком Інтер – Право, 2001. 416 с. 3. Денисов С.Ф., Бодаєвський В.П. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України): монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 324 с. 4. Касинюк В.І., Білоконев В.М. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за порушення правил водіння або експлуатації машин. Запоріжжя : Видавець Глазунов С.О., 2011. 231 с.

УДК 336.22

Волошина С.О., здобувач вищої освіти ННІ Економічної безпеки та митної справи

Науковий керівник: **С.І. Лекарь,** д-р юрид. наук, професор кафедри фіскального адміністрування

Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: *глобалізація; економіка; податкове адміністрування; податки.*

Податкове адміністрування розглядається як система державних податкових відносин, що визначає податкове планування, податковий менеджмент та податковий контроль, а також форми їх реалізації, а саме тактичне та стратегічне планування, систему податкових пільг, реєстрацію платників податків та інше. В умовах економічної кризи важливу роль відводять системі податкового адміністрування. Термін податкове адміністрування обумовлений об'єктом управління та характеризується визначенням податкової бази податку, перевіркою дій платника податку на відповідність податковому законодавству, визначення податкової бази податку, підготовкою опису податку [1, с. 156].

Глобалізація економіки веде до розвитку фінансів, тому важливо в цих умовах побудувати якісну податкову політику, що проявляється в оптимізації розподілу між економічними суб'єктами податкового навантаження, стимулююча та фіскальна функція податків та зборів повинна бути посилена, встановлення рівних для всіх економічних суб'єктів принципів оподаткування [2, с.117]. Протягом останніх років йде вдосконалення податкової системи нашої

держави, що проявляється в групування податків за принципом справедливого перерозподілу доходів, йде уніфікація норм їх справляння та адміністрування, вдосконалюється процедура взаємодії платників податків із фіскальними органами [3, с.27]. Податкове адміністрування об'єднує такі складові як керівництво, організацію, планування, контроль та облік, формує в певних економічних умовах ефективне управління податковою системою [4, с.74].

Адміністрування податків дуже важливе в умовах глобалізації економіки, воно спрямоване на встановлення взаємопов'язаних управлінських процедур практичного характеру, що здійснює податкова служба в взаємодії з платниками податків з додержанням вимог законодавства зі сплати конкретних податків та зборів. Завдяки податковому адмініструванню створюється зв'язок між державою, податковими органами і платниками податків, забезпечується проведення ефективної податкової політики через своєчасну і повну мобілізацію податків, а саме: забезпечується своєчасне та повне надходження податків, зборів і обов'язкових платежів до бюджетів всіх рівнів. Податковий кодекс України визначає порядок адміністрування податків, він містить правові норми щодо податкового адміністрування [5]. Податкове адміністрування забезпечує ефективність зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. Воно стимулює економічний розвиток країни, зміцнює структуру фіскальних органів, завдяки чому йде оптимізація податкової системи, що є особливо важливим та актуальним в умовах глобалізації економіки країни.

Підсумовуючи зазначимо, що податкове адміністрування дуже важливе в умовах глобалізації економіки, воно спрямоване на встановлення взаємопов'язаних управлінських процедур практичного характеру, що здійснює податкова служба в взаємодії з платниками податків з додержанням вимог законодавства зі сплати конкретних податків та зборів. Стратегія спрямована на врахування реального стану справ у економіці країни, процесів глобалізації та розвитку ринку економіки. Податкове адміністрування забезпечує ефективність зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, зміцнює структуру фіскальних органів, знижує фіскальне навантаження, підвищує прозорість податкової політики. На сьогоднішній день немає єдиного підходу до визначення терміну податкове адміністрування. Це особливий вид податкової діяльності, спрямований на організацію податкового процесу, який базується на законодавчих актах та об'єднує такі складові як керівництво, організацію, планування, контроль та облік податкової системи. Податковий кодекс України визначає порядок адміністрування податків та містить правові норми щодо податкового адміністрування. Податкове адміністрування розглядається як система державних податкових відносин, що визначає податкове планування, податковий менеджмент та податковий контроль, регулює зв'язок між органами державної податкової служби і платниками податків, впливає на роботу суб'єктів оподаткування з метою організації та контролю їх діяльності.

Список використаних джерел: 1. Щитнік Ю. О. Сучасна система адміністрування податків в Україні. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 156–158. 2. Пасічний М. Фіскальна результативність податкової системи України. Вісник КНТЕУ. 2018. № 3. С. 116–130. 3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : ГлобусПресс, 2018. 350 с. 4. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : КНТЕУ, 2015. 376 с. 5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

УДК 343.352:343.85](477)

Герасимчук Б.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна,** канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: *корупція, реформи, війна, технології*

Корупція - зловживання владою або повноваженнями для особистої або іншої вигоди. Вона може бути у будь-яких інституціях та сферах життя, призводить до нерівності, порушень прав людини, економічного занепаду та збільшення витрат.

Під час війни та після неї, боротьба з корупцією серед органів державної влади є важливою темою, особливо в контексті курсу на європейську інтеграцію України. Для досягнення вимог Ради Європи, необхідно впровадження ефективних механізмів запобігання та протидії корупції, а також використання зарубіжного досвіду боротьби з цим соціальним явищем, зокрема політичних, нормативно-правових, організаційно-функціональних та інституційних механізмів. Ці методи успішно застосовуються в передових зарубіжних країнах. З огляду на сучасну ситуацію в Україні, де триває військова агресія Росії та необхідність розбудови держави після війни, тема дослідження про боротьбу з корупцією є особливо актуальною.

Декільком вітчизняним науковцям присвячені дослідження різних аспектів антикорупційної діяльності державних органів, зокрема організаційно-правових, інституційних та політичних аспектів запобігання та протидії корупції. О. Васильєва, Н. Васильєва провели аналіз впливу корупції на імідж влади, інвестиційні потоки та довіру громадян до державних органів, а також вивчали корупційні ризики, що впливають на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Результатом їх досліджень було розроблено антикорупційні політики та механізми для боротьби з цією проблемою в Україні.[1]

Україна опинилася на 122-му місці серед 180 країн за Індексом сприйняття корупції у 2021 році. Це погіршення порівняно з минулим роком, коли показник становив 33 бали, а зараз - 32 бали. Найбільш корумповані галузі в Україні - освіта, медицина, приватизація землі, оформлення закордонних паспортів, житлово-комунальна сфера, суди та правоохоронні органи, податкові та митні органи, органи виконання покарань. «Transparency International Ukraine» зазначає, що причиною погіршення індексу стало рішення Конституційного Суду від 27.10.2020 р., яке звільнило топ-посадовців, чиновників і суддів від відповідальності за недостовірне декларування, що спричинило "конституційну кризу" та майже паралізувало роботу антикорупційних органів.[2]

Протягом останніх 10 років індекс мав тенденцію до поступового покращення завдяки реформам та міжнародним угодам, які сприяли позитивному іміджу держави.

Є. Невмержицький вважає, що основною помилкою у боротьбі з корупцією є фокусування на боротьбі з наслідками цього явища, замість застосування соціально-економічних, політичних та культурних методів. Досвід країн з низьким рівнем корупції показує, що каральні заходи є малоефективними, іноді навіть можуть мати негативні наслідки. [3]

Реформи, пов'язані з боротьбою з корупцією в Україні, були призупинені через вторгнення Росії в 2022 році. Органи публічної влади, що забезпечували антикорупційну діяльність, зараз зосереджені на захисті країни та боротьбі з окупантами. Національне агентство запобігання корупції (НАЗК) також трансформувало свою діяльність, спрямовуючи зусилля на проєкти та законодавчі ініціативи, які пов'язані з боротьбою з окупантами та наближенням Перемоги. НАЗК виконує кілька проєктів, зокрема:

1) допомога Міністерству закордонних справ у виявленні та налагодженні санкцій на осіб, відповідальних за початок війни в Україні;

2) створення Task-force для знаходження активів підсанкційних осіб, що беруть участь у війні, для їх вилучення та відбудови України;

3) створення Порталу «Війна і санкції», щоб інформувати іноземні уряди та громадян про вже запроваджені санкції та залучити громадськість до глобальної кампанії із розширення санкційних списків щодо осіб, які підтримують війну;

4) допомога у відправленні гуманітарної допомоги бійцям, що працюють на різних напрямках, та надання їм необхідного спорядження. [4]

Протягом першої половини 2022 року, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) провело антикорупційну експертизу 250 проєктів нормативно-правових актів, які подавалися на розгляд Верховної Ради України або Кабінету Міністрів України. Крім того, НАЗК реалізовує проект "Ukraine Now. Візія майбутнього", який спрямований на формування бачення розвитку України в найближчі п'ять років. У рамках цього проекту відбулося перше обговорення уроків війни у форматі публічного діалогу.

Була проведена презентація навчальної платформи НАЗК з метою підвищення рівня грамотності громадян в антикорупційній сфері та формування громадської доброчесності. На презентації було представлено новий онлайн-курс від Офісу доброчесності НАЗК "Основи антикорупції для всіх і кожного", а також можливості навчання для різних категорій людей. Проєкти, що були запроваджені, призвели до покращення довіри громадян до окремих інституцій. Згідно з соціологічним дослідженням Gradus Research, найвищий рівень довіри українці мають до Збройних сил України (69%), Президента України (63%), Національної поліції (38%) та Уряду України (21%).[5]

Потрібні реформи, щоб удосконалити управління та боротися з корупцією. Аналітичний центр "Український інститут майбутнього" рекомендує послідовну та всебічну реформу управління, що включає різні аспекти, такі як взаємовідносини між гілками влади, боротьба з корупцією та цифровізація. Всі ці аспекти повинні бути розглянуті як частини одного цілого.[6]

Для реалізації завдань антикорупційної політики в Україні, необхідно вжити заходів, зокрема завершити впровадження новітніх технологій урядування, мінімізувати дозвільні та розподільчі функції, зменшити розмір державного апарату та збільшити професіоналізм посадових осіб, впровадити перевірки державних службовців на поліграфі, розробити ефективні механізми контролю з боку громадських організацій та оприлюднювати звіти про розподіл фінансової допомоги за галузями та регіонами.

На мою думку, потрібно змінити спосіб, яким управляє держава, щоб було менше витрат на бюджет і більше результативності. Це можна зробити, зробивши систему управління прозорою, організованою і з чіткими розподілом обов'язків. Щоб запобігти корупції в державній владі, можна проводити перевірку держслужбовців на брехливість. Щоб зменшити корупцію, можна також залучати громадські організації та використовувати нові технології для спілкування з громадою. Зменшення розміру державного апарату допоможе зробити управління більш ефективним і менш навантаженим на бюджет. Щоб досягти цих цілей, посадові особи повинні постійно вдосконалювати свої знання та отримувати нові компетенції.

Список використаних джерел: 1. Васильєва О.І., Васильєва Н.В. Корупція – одна з найактуальніших проблем сучасності. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. No 6. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.6.1 (дата звернення: 09.03.2023). 2. Індекс сприйняття корупції 2021 (Corruption Perceptions Index – CPI). Transparency International Ukraine. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/ (дата звернення: 09.03.2023). 3. Невмержицький Є. Механізми протидії корупції: стан та проблеми вдосконалення. Вісник Національної академії прокуратури України. 2008. No 3. С. 62–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2008_3_11 (дата

звернення: 10.03.2023). 4. Проєкти НАЗК на час війни. / Офіційний веб сайт НАЗК. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/proekty-nazk-na-chas-vijny/ (дата звернення: 10.03.2023). 5. Суспільно-політичні настрої під час повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України – третя хвиля дослідження. Gradus Research Company. Аналітичний звіт. Березень 2022. URL: https://gradus.app/documents/195/Gradus_Report_War_29032022_w3_ua_final.pdf (дата звернення: 10.03.2023). 6. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. / Сайт Українського інституту майбутнього. URL: https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/ (дата звернення: 10.03.2023).

УДК 342.922

Герчаківська О.Я., аспірантка
Науковий керівник: **О.Б. Братасюк**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ДЕЛІКТІВ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *митне законодавство, правопорушення, Державна митна служба України, судові органи, принципи, митні делікти.*

Визначальними для теоретичного конструювання адміністративно-правового регулювання митних деліктів, вважаємо обґрунтування базових принципів, на основі якого воно повинне ґрунтуватись. Проблематика адміністративно-правового регулювання в митній сфері досліджувалася в роботах вітчизняних фахівців у сфері адміністративного права, серед яких варто відмітити напрацювання М. Віхляєва, Н. Губерської, С. Гусарова, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Колпакова, А. Комзюка, О. Кузьменко, В. Курила, Д. Лук'янця, Д. Лученка, П. Лютікова, М. Мельника, Р. Мельника, Я. Назарової, Н. Нижник, С. Стеценко, М. Тищенка, О. Чуприни, А. Школика та ін. Водночас в контексті реалій протидії митним правопорушенням в Україні необхідним видається осучаснення теоретичних концептів адміністративно-правового регулювання митних правовідносин.

Такі принципи є фундаментальними основами та домінантними правилами функціонування суб'єктів адміністративно-правового регулювання в системі митних правовідносин. Крім цього, вони повинні окреслювати моделі та правила поведінки як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, громадян, що здійснюють перетин митного кордону держави, але й інституцій, які забезпечують охорону економічних інтересів держави в процесі захисту її кордонів. Таким чином, принципи адміністративно-правового регулювання фактично є його визначальними ідеями, в яких розкривається сама сутність та призначення правових норм як регуляторів митних відносин.

Принцип визначального дотримання закону та презумпції невинуватості вважаємо безсумнівно базовим правовим принципом, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні митного делікту, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому митним чи іншим законодавством, і встановлено рішенням (вироком) суду, який набрав законної сили. Активне розповсюдження в юридичних практиках країн світу започатковане британським правником, суддею, політиком віконт Джоном Санкі (John Sankey, 1866-1948), однак актуальність такий принцип не втратив і сьогодні. Що стосується України, то

цей принцип закріплений і в Конституції (с.62, ст.63), і в КПК України, і в КК України, однак періодично з'являються законопроекти, які ініціюють або відміну, або певне нівелювання принципу презумпції невинуватості (наприклад, законопроект №2562 від 06.04.2015 р.). Таким чином, в парадигмі цього принципу особа не може вважатися винуватою у вчиненні, наприклад, контрабанди до винесення обвинувального вироку суду, в якому буде встановлено її вину на підставі обґрунтованих та законним чином одержаних доказів (винуватість особи доведена в законному порядку та поза розумним сумнівом) [1, С.65].

Принцип дотримання закону означає, що діяльність суб'єктів адміністративно-правового регулювання в митній сфері повинні визначатися виключно законами, тобто актами вищої юридичної сили, які прийняті Верховною Радою України. Підзаконні нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України, накази Державної митної служби України) в основному не можуть регулювати означені питання.

Принцип відсутності дискримінації та рівності всіх суб'єктів адміністративно-правового регулювання перед законом і судовою владою незалежно від економічного добробуту, форм власності, соціального статусу, статків, національної приналежності, кольору шкіри та ін. Дотримання такого принципу в контексті протидії митним правопорушенням забезпечить ефективність недискримінаційності процесу притягнення до відповідальності винних осіб в порушенні митного законодавства.

Принцип доброчесності суб'єктів адміністративно-правового регулювання, що визначає моральну компоненту протидії митним деліктам. В цьому контексті погоджуємось із науковою позицією, що «основоположні принципи права тільки тоді матимуть високий позитивний ефект під час їх реалізації у відповідній юридичній, правозастосовній діяльності та правовідносинах, коли вони будуть наповнені традиційним моральним змістом, тобто будуть узгоджуватися з вимогами та принципами панівної моралі в суспільстві [2, С.278]. Принцип доброчесності актуалізується в контексті спрямованості дій митних службовців та судових органів влади на захист публічних інтересів, а також супроводжується відмовою від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень.

Принцип невідворотності покарання суб'єктів адміністративно-правового регулювання за вчинення митних деліктів. Це один із головних принципів кримінального процесу, адже саме невідворотність покарання має головний вплив на осіб, які можуть вчити кримінальні правопорушення, однак він в тому числі є визначальним для сфери митних правовідносин, адже слугує інструментом зменшення митних девіацій. Принцип невідворотності характерно виявляється у тому, що: 1) кожна особа, в протиправних діяннях якої є склад митного делікту, повинна понести адміністративну чи кримінальну відповідальність; 2) така особа не може бути покарана за один і той самий митний делікт двічі.

Принцип транспарентності у діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання. Дефініція «транспарентність», що є широко вживаним і бере свій початок з давніх-давен, має витоки в різних мовах, так, зокрема, з англійської «transparency» – прозорий [3], але загальноприйнятим вважається єдине походження відповідного терміна з латини, де «transparere» дослівно перекладається як щось прозоре та зрозуміле [4, С.36].

В контексті протидії митним деліктам важливим видається формування об'єктивної та прозорої платформи функціонування митних та судових органів влади, що за своїми повноваженнями здійснюють діяльність щодо притягнення до відповідальності за порушення митного законодавства. Виходячи із того, що перелічені державні інституції є одними із тих, що перебувають в середовищі надзвичайних корупційних ризиків, їх транспарентна діяльність стане стійким фундаментом підвищення довіри до влади, механізмом подолання корупції та значним фактором покращення протидії митним деліктам в Україні.

В контексті реалізації цього принципу підтримуємо наратив про те, що «на практиці необхідно створити належні умови для здійснення ефективного громадського контролю діяльності посадових осіб Державної митної служби України; забезпечити стабільне функціонування телефону довіри та системи повідомлення електронною поштою (і засобами інформування соціальних мереж) про факти порушень прав та охоронюваних законом інтересів осіб із боку митних органів; організувати цілодобову відеофіксацію всього процесу здійснення митної справи, включаючи конкретні дії посадових осіб Державної митної служби України з використанням динамічних та нагрудних камер відеоспостереження з обов'язковим зберіганням відеофайлів на захищених серверах» [1, С.65].

Вважаємо, що нині видається об'єктивно необхідним продовження більш глибокого теоретичного вивчення правового регулювання саме в галузі адміністративного права. Доцільно на рівні теоретичних досліджень узагальнити використовувану термінологію з метою вироблення більш чітких дефініцій. Наведене положення особливо важливе для регулювання відносин саме у сфері митної політики, оскільки визначення та чітке розуміння принципів адміністративно-правового регулювання неодмінно покращить рівень нормотворчої техніки та сприятиме протидії митним деліктам в Україні.

Список використаних джерел: 1. Лемеха Р. І. Принципи правового регулювання митних режимів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. Випуск 4(33). С. 62-68. 2. Сунєгін С.О. Основоположні принципи права: загальна характеристика та деякі аспекти реалізації. *Альманах права.* 2012. Вип. 3. С. 275–279. 3. Oxford Advanced Learner's Dictionary / ed. J.Crowther. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 1271. 4. Кудіна О.А. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія».* 2013. Вип. 23. С. 33–38.

УДК 343

Гоменюк А. М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

Ключові слова: *корупція, фінансові розслідування, протидія корупції, корупційні доходи.*

Одним із найбільш актуальних питань сьогодення для України є протидія корупції, яка соціальне явище є серйозною проблемою будь-якого суспільства. Її специфіка, динаміка та масштаби є наслідком загальних політичних, соціальних і економічних проблем держави. Високий рівень її поширення сприяє поглибленню суспільних кризових явищ, має негативний впив на економічні процеси, псує імідж держави на міжнародній арені, що послаблює довіру інших країн, яка так важлива в умовах війни, і звісно ж, псує взаємовідносини між державою та громадськістю.

Корупція – це хабарництво та будь-яка інша поведінка осіб, яким доручено виконання певних обов'язків у державному або приватному секторі, що призводить до порушення обов'язків, покладених на них за статусом державної посадової особи, приватного співробітника або інших відносин, і має на меті одержання будь-якої вигоди для себе й інших [1,с.13, 4].

Кошти державного та місцевих бюджетів – звабливе джерело для отримання злочинних доходів, оскільки складають величезні обсяги коштів, які спрямовані на фінансування діяльності державних підприємств та інших суб'єктів. Про це свідчать результати фінансового розслідування Держфінмоніторингу України, де виявлено підозри щодо відмивання коштів унаслідок корупційних злочинів. За 2022 рік до правоохоронних органів у зв`язу з підозрою у корупційних діяннях було надіслано 121 матеріал, а саме до Національного антикорупційного бюро України – 96 матеріалів, Служби безпеки України – 17, Державного бюро розслідувань – 7, Бюро економічної безпеки України – 1. У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, та із вчиненням кримінального правопорушення, становить 6,4 млрд гривень [2].

До найпоширеніших способів відмивання корупційних доходів належать:

- Багаторазове отримання нерухомості у вигляді спадщини від від осіб, не пов'язаних родинними зв'язками;
- Оформлення власної нерухомості на інших осіб;
- Отримання хабара готівкою з подальшим переведенням у безготівкову форму;
- Відкриття банківських рахунків в країнах з м'якшим регулюванням банківської діяльності, де важко здійснити контроль за походженням коштів;
- Інвестування незаконно здобутих коштів у різноманітні бізнес-проекти, що забезпечує збільшення капіталу і приховування джерела доходів;
- Використання криптовалют для переказу коштів, оскільки ці транзакції є анонімними та не можуть бути відстежені;
- Придбання корпоративних прав, та ін.

Останніми роками помітно збільшилася кількість резонансних справ щодо відмивання доходів, одержаних корупційним шляхом, щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас можна описати посилення заходів на міжнародному та регіональному рівнях щодо боротьби з корупційними доходами, а також виявлення таких незаконних доходів фінансових посередників. Основним завданням учасників системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення є виявити та припинити функціонування схем, пов'язаних з відмиванням доходів, отриманих від корупційних діянь. Оскільки це ключові аспекти ефективності антикорупційного режиму, відновлення довіри громадян до держави, покращення інвестиційного клімату, який буде надзвичайно важливий в період відбудови країни, сприяння економічному розвитку тощо, а в сучасних реаліях покращення репутації держави, її подальша підтримка. Навіть той факт, що США створили інститут моніторингу та розслідування незаконних дій шахраїв і корупціонерів, що використовують допомогу, яку надають нашій державі, в особистих цілях, свідчить про високий рівень корупції та недовіри у міжнародних відносинах. Адже протидія відмиванню корупційних доходів є невід'ємною частиною боротьби з економічною злочинністю.

Україна веде активну боротьбу з корупцією і розробляє різні напрямки для її протидії. Декілька з них наступні:

1. Поліпшення законодавства: уряд України прийняв численні законодавчі акти, які спрямовані на боротьбу з корупцією та злочинністю. Зокрема, Україна прийняла Закон "Про очищення влади", який передбачає перевірку осіб, які займають посади в державних структурах, та їх звільнення в разі виявлення фактів корупції.

2. Розвиток механізмів контролю: Україна зробила кроки для покращення контролю за витратами бюджетних коштів, що зменшує можливості для зловживання владою. Для цього було створено Національне антикорупційне бюро, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Національне агентство з питань запобігання корупції.

3. Високий рівень громадської активності: Громадська організація "Інститут розвитку свободи інформації" та інші громадські організації активно працюють над забезпеченням прозорості та відкритості у діяльності владних структур. Також, з початку 2020 року була запроваджена електронна декларація для державних службовців, яка покращує контроль за їх доходами та витратами. Проте тут важливим є ще зацікавленість населення регулювати ці питання, яка нині є не на високому рівні.

4. Міжнародне співробітництво: Україна співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, Група країн G7, Міжнародний валютний фонд та Європейська банківська установа, для підтримки боротьби з корупцією. Це дозволяє Україні отримувати підтримку та фінансову допомогу, а також отримувати поради від міжнародних експертів щодо ефективної стратегії протидії корупції. Саме в результаті цього було створено Бюро економічної безпеки - центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Він виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції [3].

Проте також важливо розвинути напрями запобігання корупції шляхом підвищення етичних стандартів та покращення моральної культури суспільства. Через антикорупційну рекламу в суспільстві, нарощування динаміки в ЗМІ формувати негативне ставлення населення до корупції (в усіх її проявах та структурах) та корупціонерів, підвищити якість наданих управлінських послуг, сформулювавши критерії оцінки та запровадивши прозорі механізми прийняття управлінських рішень, максимально перевівши їх у дистанційні технічні процеси, обмеживши прямі контакти з чиновниками, а також дуже важливо створити ефективний механізм захисту людей, які повідомляють про корупцію [5].

Отже, корупція в Україні є давньою та багатогранною, вражаючи не лише державних службовців, але й приватний сектор, а також багато інших верств суспільства. Українське антикорупційне законодавство ще потребує багато змін і впровадження заходів задля протидії корупції, а також великого впливу населення на цей фактор.

Список використаних джерел: 1. Сухонос В. В. Правові засади протидії корупції в Україні в сучасних умовах. Науковотеоретичні аспекти : монографія / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2015. – 13 с. 2. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2022 рік. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2022-rik.html 3. Закон україни «Про Бюро економічної безпеки України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text 4. Сухонос В. В. Деякі аспекти міжнародного співробітництва у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів та фінансування тероризму. *Вісник прокуратури*. 2011. № 3. С. 117–122. 5. Мошнін А. Корупція у сучасній україні:стан та напрями протидії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. Випуск 2 (62), 2022. С. 106-110.

УДК 343.137:355.271(477)-057.36

Горбенко А.М., Чечельницька В. С., здобувачі вищої освіти
Науковий керівник: **В.К. Волошина**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *запобіжні заходи, тримання під вартою, військовослужбовці, воєнний стан, нововведення*

Необхідність внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства України постала ще у 2014 році, з моменту тимчасової окупації українських земель, початок якої встановлено положеннями Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15 квітня 2014 року [1]. Однак на сьогодні, беручи до уваги повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, це питання набуло особливого значення.

Власне, одним із найактуальніших проблемних аспектів у даній сфері стало питання щодо правильного застосування запобіжного заходу до такої категорії осіб, як військовослужбовці.

Запобіжні заходи – це сукупність превентивних заходів забезпечення кримінального провадження, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав. Повний перелік таких заходів міститься у ст. 176 КПК України, і це саме: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, а також тримання під вартою [2].

Слід звернути увагу на той факт, що раніше до осіб, які проходили військову службу, могли застосовуватися усі вищезазначені запобіжні заходи, а найбільш розповсюдженим та уживаним запобіжним заходом вважався домашній арешт. В умовах воєнного стану ситуація кардинально змінилася, і 16.08.2022 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» [3].

Вказаним законом чинний КПК України було доповнено положенням про те, що «під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті», тобто тримання під вартою. При цьому в даній статті законодавець не вказує про те, що застосування такого заходу призначається лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України.

Вказане підтверджується ст. 183 КПК України, відповідно до якої тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та сьомою статті 176 цього Кодексу. Як ми бачимо, законодавець також не відносить нововведену частину 8 статті 176 КПК України до винятків із зазначеного положення, чим ми могли б обґрунтувати категоричність зазначеної норми. А відтак ми вважаємо, що законодавець навпаки – обмежив права військовослужбовців, оскільки при обранні до них запобіжного заходу наразі

враховується виключно інкримінована стаття Кримінального кодексу України, а не наявність ризиків, передбачених статтею 177 КПК України.

Можна припустити, що таке нововведення, в першу чергу, спрямоване на запобігання вчинення військовослужбовцями злочинів проти встановленого порядку несення військової служби саме в умовах воєнного стану, коли їх діяльність як ніколи важлива для нашої держави, а також має слугувати запобіганням безпідставним та немотивованим рішенням суду щодо обрання стосовно військовослужбовців, які вчинили зазначені злочини, заходу не пов'язаного з триманням під вартою [4].

Однак з іншого боку, вказане положення жодним чином не сприяє добровільному вступу людини на військову службу в кризовий для країни час та не демонструє підтримки з боку держави, що беззаперечно є явним недоліком.

Окрім цього, питання полягає в тому, чи взагалі відповідає вказана зміна Конституції України та сучасним міжнародним стандартам? Оскільки при обранні запобіжного заходу для військовослужбовців фактично враховується лише кваліфікація діяння, а не наявність ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, які власне належать до підстав застосування такого заходу, вважаємо, що дана норма суперечить статті 29 Конституції України, а також може розцінюватися як прояв дискримінації до військовослужбовців [5].

Також важливою в даному питанні є практика ЄСПЛ. Так, у справі «Харченко проти України», Страсбурзький суд наголошував на необхідності при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою розглядати можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів. Однак в обговорюваній нормі законодавець таку можливість не передбачив [4].

З огляду на все вищевикладене приходимо до висновку, що сьогоднішня ситуація в країні напряму впливає на все кримінальне процесуальне законодавство України. Деякі зміни дійсно є необхідною мірою і єдиним правильним рішенням задля дієвого та успішного виконання завдань кримінального провадження. Однак проаналізована вище норма навпаки - суперечать національному та міжнародному законодавству. На нашу думку, обрання запобіжного заходу має ґрунтуватися на наявності реальних ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, а не лише за наявності відповідної статті Кримінального кодексу України. Саме тому вважаємо, що дану норму доцільно було б визнати неконституційною та виключити з Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел: 1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [Електронний ресурс]: від 15.04.2014 № 26 // Верховна Рада України: офіц. Веб-портал // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text 2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: від 18.04.2010 № 4651-VI // Верховна Рада України: офіц. Веб-портал // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1783 3. Закон України ««Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» [Електронний ресурс]: від 10.09.2022 № 2531-IX // Верховна Рада України: офіц. Веб-портал // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-20#Text 4. Тетяна Фоміна, Вікторія Рогальська. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилося / [Електронний ресурс] / стаття від 19.05.2022 // URL: https://zib.com.ua/ua/151472.html 5. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України : фіц.. Веб-портал // URL: Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України : офіц.. Веб-портал // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

УДК 340.13

Гульок І.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **О.Г. Козинець,** канд. іст. наук, доцент, завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

НОРМА ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Ключові слова: *класифікація норм права**;** норма права; правова норма; ознаки норм права.*

Наразі, різними науками розроблено немало уявлень про правову норму. Актуальність роботи полягає у з'ясуванні ролі, яку виконує правова норма у системі права – норма права є основоположним елементом правової системи, є інструментом без якого держава не може здійснювати свій вплив на суспільні відносини.

Проблематикою є розуміння поняття та ознак норми права, різноманітність її класифікації.

Поняття «правова норма» формується в залежності від того, які ознаки у нормі права автор виділяє як найбільш суттєві. Тож, перш ніж розглядати питання, щодо поняття правової норми варто дослідити її ознаки.

Оскільки норма права є різновидом соціальної норми то їй притаманні всі її ознаки, але вона має певні особливості, що відрізняють її від соціальної. Також, нормі права, як головному елементу системи права, притаманні, в певній мірі, ті ж ознаки, що і праву.

Більшість вчених дійшла згоди, що норми права з поміж інших норм виділяють такі особливості:

- прямий зв'язок норм права з державою, оскільки вони видаються, змінюються та скасовуються нею;
- вони є загальнообов'язковими правилами поведінки, тому що нормою права встановлюються правила можливої та належної поведінки, які важливі для суспільства. Їх виконання є обов'язковим для визначених груп;
- норми права є формально визначеними правилами поведінки, оскільки формулюються у вигляді прав та обов'язків учасників суспільних відносин, а визначеність означає, що ці правила поведінки чітко фіксуються в нормативно-правових актах;
- вони мають загальний характер, оскільки не зазначають конкретного адресата;
- вони регулюють та впорядковують найважливіші суспільні відносини – найбільш типові процеси в суспільстві. Як слушно зазначає колектив авторів підручника з теорії держави та права за загальною редакцією О.В. Зайчука і Н.М. Оніщенко, регулюванню піддаються ті відносини без яких суспільство і держава не можуть утворити соціальну систему [1, с. 366].

Окремі науковці виділяють також такі ознаки як: гарантованість державою; вираження норм права у документальній формі; логічна форма; їх строга співпідпорядкованість та ієрархічність; думка про те, що норми права виступає як юридично визначений масштаб свободи і справедливості у суспільстві тощо [2, с. 93].

Отже, може говорити про велику різноманітність особливостей норм права, що їх виділяють у юридичній науці.

Дослідивши ознаки норми права є можливість сформувати її поняття.

Отже, норма права – це видане або санкціоноване державою загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, загального характеру, яке регулює і впорядковує найважливіші суспільні відносини. Подібні визначення цього поняття можна спостерігати у багатьох науковців, проте з додаванням або відкиданням певних ознак, що, певно, пов'язано з баченням автора цього явища. Так, наприклад, О.Ф. Скакун у своєму визначені виділяє те, що

правова норма виступає мірою свободи й справедливості в суспільстві та те, що норма права може забезпечуватися різними засобами державного впливу, аж до примусу [3, с. 275]. Або, наприклад, В.Н. Бібіло, до прикладу виділяє у понятті таку ознаку правової норми, як вираження у документальній формі [4, с. 102]. Будь-яке наукове визначення поняття правової норми має раціональне зерно, оскільки ознаки норм права недоречно розділяти на головні та другорядні, адже всі вони мають однаково важливе значення. Тим самим, норма права може бути сама собою.

Дослідивши питання про ознаки та поняття норм права, можна переходити до проблематики їх класифікації.

Велика кількість правових норм, що вже існують, постійно розвиваються обумовлює необхідність їхньої класифікації.

Класифікація норм права є важливим процесом, оскільки вона дає змогу чітко встановити місце норми в системі права, дати характеристику їхнім функціям, визначити їх призначення, способи впливу на суспільство тощо.

Існує велика кількість критеріїв класифікації норм права.

За предметом правового регулювання або, як ще кажуть, за галузевою належністю норми права класифікують на конституційні, цивільні, кримінальні, процесуальні, адміністративні, трудові тощо. Такі норми ще називають галузевими. Галузеві норми своєю чергою, в залежності від характеру відносин, що вони регулюють, поділяються на матеріальні та процесуальні норми.

За методом правового регулювання, норми поділяються на:

- імперативні, тобто такі, що встановлюють чіткі правила поведінки, які не підлягають інакшому трактуванню, ніж той що був встановлений;
- диспозитивні, що також встановлюють права й обов’язки, але надають можливість суб’єктам в межах закону регулювати їх;
- рекомендаційні, в яких встановлюється бажана, але не обов’язкова поведінка;
- заохочувальні, які спрямовані на заохочення суб’єкта, до вчинення певних дій.

За функціональною роллю в механізмі правового регулювання норми можуть бути:

- первинні (установчі, вихідні, відправні), в яких встановлюються основи правового регулювання, цілі, завдання, принципи;
- загальні, що містяться в загальній частині певної галузі, та стосуються більшості її інститутів;
- спеціальні – регулюють окремі інститути певної галузі права.

Розподіл на загальні та спеціальні норми обумовлений тим, що в багатьох нормативно правових актах, зокрема кодексах, наявні дві частини: в першій містяться загальні норми, а в другій – більш конкретні.

За суб’єктами правотворчості виділяють норми, що приймаються громадянами та норми, що приймаються державними органами.

В залежності від способу об’єктивізації норми бувають:

- звичаєві – такі, що не встановлюються суб’єктами правотворчості, а виникають поступово та поступово розвиваються, набираючи соціальної значущості. В результаті санкціонування державою вони набувають форми у вигляді правового звичаю;
- гетерономні – прийняті певним суспільним чи державним органом, встановлюючи при цьому варіанти належної поведінки. Виражаються у формі нормативно-правового акту;
- автономні – такі норми, які формують самі суб’єкти права та є результатом згоди інтересів цих суб’єктів. Виражаються у формі колективних чи міжнародних договорів.

За функціями права (за функціональною спрямованістю) норми класифікують на:

- регулятивні, які спрямовані на регуляцію суспільних відносин шляхом встановлення прав і обов’язків. Вони своєю чергою поділяються на:

- уповноважуючі (правоспроможні), що надають суб'єктам певні права;
- зобов'язуючі (зобов'язальні), які встановлюють обов'язки суб'єктів;
- забороняючі (заборонні), в яких встановлюються певні заборони.
- охоронні, що спрямовані на встановлення юридичної відповідальності за невиконання прав, обов'язків та заборон, що встановлені регулятивними нормами.

За юридичною силою норми можна поділити на норми законодавчі та норми підзаконних актів. Перші містяться в текстах законів і мають вищу юридичну силу, другі приймаються і виконуються на основі та відповідно до законодавчих норм.

За сферою дії у часі норми права можуть бути постійні, які не мають визначеного строку дії та тимчасові, які, відповідно, мають такий строк, тобто приймаються на певний термін.

За сферою дії в просторі розрізняють загальні (загальнодержавні), дія яких не обмежена по всій території держави, та локальні (місцеві), які обмежені певною територією.

За дією на коло суб'єктів норми класифікують на: загальні – дія яких поширюється на всіх громадян; спеціальні – дія яких стосується лише певних груп суб'єктів; виняткові, які в певних випадках вилучають дію норм, стосовно певних суб'єктів.

Варто зазначити, що цей перелік класифікації норм права не є повним, оскільки класифікація правових норм може відбуватися за найрізноманітнішими підставами. Так, наприклад, норми можна поділити на норми позитивного або природного права, або ж по соціальному змісту на економічні, політичні тощо. Тобто повний перелік класифікацій визначити не є можливим, потрібно враховувати лише ті класифікації, які стосуються реальних суспільних відносин в конкретній державі.

Отже, класифікація правових норм дає змогу чітко визначити, яке місце має норма в системі права, яка її роль в механізмі правового регулювання, який її вплив у державі, визначати її вплив на конкретного суб'єкта та як норми взаємодіють одна з одною.

Підсумовуючи все вищевикладене, доходимо висновку, що норма права та її елементи – це складне соціальне явище, цілковитої єдності щодо якого, на даному етапі розвитку права, навряд чи можливо досягти, але водночас саме правова норма є головним елементом системи права, адже як держава не може існувати без права, так і право не може існувати без правових норм – саме завдяки цим нормам право може впливати на суспільні відносини, впорядковувати та регулювати їх.

Список використаних джерел: 1. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.; 2. Ведєрніков Ю.А., Грекул В.С. Теорія держави і права: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.; 3. Скакун О.Ф.Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.; 4. Бибило В. Н. Теория государства и права. Минск: Право и экономика, 2015. 206 с.

УДК 657.1:658

Дзех Я. А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань ННІ економічної безпеки та митної справи
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Ключові слова: *криміналістичний профайлінг, профайлер, криміналістика, профайлінговий підхід до розслідування злочинів*

Актуальністю теми дослідження є нагальні проблеми здійснення ефективної протидії злочинності, адже саме ця проблема є пріоритетною для правоохоронних органів, що передбачає в собі розслідування злочинів із застосуванням прогресивних технологій, інноваційних та вдосконалених технічних засобів та високотехнологічних продуктів. На сьогоднішній день профайлінг постає як метод оцінки та прогнозування людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, у тому числі й характеристик зовнішності і поведінки та є досить поширеним у світі. Адже за допомогою нього можливо відшукати особу, яка скоїла злочин, на основі так званого «психопасторту», що дозволяє скоротити список підозрюваних осіб, які наявні на момент розслідування злочину, та безпосередньо попередити скоєння нових злочинів цією або іншими особами.

Метою дослідження є аналіз профайлінгу у боротьбі зі злочинністю, визначення його завдань та важливості у криміналістиці, а також дослідити сучасний стан впровадження профайлінгу в Україні.

Профайлінг – це психологічні інструменти для оцінки та прогнозування поведінки людини. Основною складовою профайлінгу є психологічний аналіз поведінки особи-злочинця, визначення думок, дій, світосприйняття [1]. Дослідженням профайлінгу були присвячені роботи науковців: Д. Брассела, Г. Гросу, Д. Дугласа, П. Екмана, В. Лабунської, Б. Де Пауло О. Фрайя, В. Фризена, М. Цукермана, К. Шерера.

У будь-якому напрямку аналізу провідну роль відіграють експерти, які здатні розшифровувати інформацію у вигляді вербальних і невербальних сигналів при спілкуванні з людьми. Профайлери — це перш за все досвідчені психологи, які мають профільну освіту відповідного рівня, великий досвід практичної діяльності щодо забезпечення транспортної безпеки або які пройшли навчання в центрах психофізіологічних досліджень та експертиз та отримали після закінчення цих курсів відповідне свідоцтво. Беручи участь у робочих зустрічах, співбесідах тощо, профайлер, швидше за все, отримає достовірні та об’єктивні дані про «суб’єкт», включаючи його ставлення до предмета розмови, предмету переговорів. З огляду на такі перспективи та можливості, дана професія є надзвичайно цікавою та важливою, адже вона здатна запобігти низці злочинів, а саме: в охороні правопорядку; при численних контактах з людьми будь-якої сфери; в психології, можна дізнатись хто перед вами стоїть [1].

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується серйозними змінами у сферах політичного, економічного та соціального життя, які призвели до серйозного ускладнення криміногенної ситуації в країні. У цих випадках боротьба зі злочинністю можлива лише на основі підвищення якості підготовки фахівців правоохоронних органів. Посилення загрози тероризму та екстремізму в сучасному світі вимагає нового підходу до організації професійної освітньої системи, а також розвитку комплексних дисциплін, що забезпечують якісну професійну підготовку [2].

Міжнародний досвід засвідчив ефективність профайлінгу для запобігання та припинення злочинності. Профайлінг в кримінальному провадженні повинно базуватися не тільки на візуальних методах психодіагностики, а й використовувати всі наявні кримінологічні та криміналістичні знання про особу злочинця. Фактично профайлінг є практичною реалізацією теоретичного дослідження особи злочинця, результатом накопичення та узагальнення знань про соціальні, демографічні та психокриміналістичні особливості злочинців [3].

Сьогодні Україна має всі можливості для реалізації цього підходу. Адже вже є база для подальшого уточнення аналізу та систематизації даних. Слід також враховувати, що кожна система не ідеальна і потребує подальшого розвитку. Впровадження криміналістичного профайлінгу – хороший крок, який сприятиме полегшенню роботи правоохоронних органів у розкритті та попередженні злочинів. Задля ефективного запровадження та використання профайлінгу необхідно вирішити ряд питань, а саме: 1) неможливість використання спеціального аналітичного програмного забезпечення; 2) відсутність захищеної мережі для організації обміну інформацією в електронному вигляді, а отже єдиної системи збору та обробки оперативної аналітичної інформації; 3) кадрово-освітні питання 4) нормативне врегулювання [4].

Отже, профайлінг розглядається як технологія оцінки та прогнозування поведінки людини на основі таких характеристик як прояви вегетативної нервової системи, емоційні стани, особливості мови, невербальні прояви, особливості зовнішності. Таким чином, запровадження профайлінгу є обов’язковою умовою розвитку та ефективного функціонування всіх державних механізмів, які комплексно взаємодіють між собою. Профайлінг може якісно підвищити ефективність розкриття, розслідування та попередження багатьох злочинів. В Україні в діяльність правоохоронних органів профайлінг лише починають упроваджувати, тому актуальним є подальше розроблення цієї проблематики з урахуванням зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел: 1. Дручек О.В. «Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки та громадського порядку: проблеми застосування» Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 1, том 2, 2018 – С.132 – 136. 2. Дідковська-Бідюк М.В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. Юридична психологія 2017. № 2 (21). URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://elar.nCu (дата звернення 19.03.2023). 3. Давидова О.В. Проблема профайлінгу в переговорах з особами, які захопили заручників. Юридична психологія 2017. № 1(20). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2017_1_12 (дата звернення 19.03.2023). 4. Мовчан А.В. Актуальні проблеми впровадження в органах національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. Соціально-правова студія. – 2018 – С. 17–22.

УДК 343.123.1

Дузяк К. В., **Лісовик А.А.**, здобувачі вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКЛЮЧЕННЯ СТРОКІВ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТОРІН З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ІЗ ЗАГАЛЬНИХ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***Ключові слова**: строки досудового розслідування, ознайомлення, матеріали досудового розслідування, постанова*

Актуальність і важливість дослідження строків у правовому регулюванні кримінальних процесуальних відносин має суттєве значення. Важливим є чітке встановлення та дотримання строків досудового розслідування, правильне визначення тих строків, які включаються або не включаються у загальні строки досудового розслідування, зокрема, визначення строків ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань. Річ у тім, що все ще трапляються непоодинокі випадки порушення законодавства, яке регулює строки ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань, поширеною є негативна практика затягування досудового розслідування понад строки, установлені законодавством.

Ті чи інші проблеми строків досудового розслідування досліджували такі вчені як П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, С. Ю. Бутенко, О. В. Єні, М. І. Костін, М. Я. Никоненко, В. В. Павловський, В. В. Солдатський, О. М. Толочко, О. О. Торбас, Д. В. Філін та інші.

Питання виключення строків ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань із загальних строків досудового розслідування регулює ч. 5 ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [1] із наступними змінами. Відповідно до чинної редакції ч. 5 ст. 219 КПК України строк ознайомлення із матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження у порядку, який передбачено ст. 290 КПК України, у загальні строки досудового розслідування не включається. Проте у строки досудового розслідування включаються: 1) день прийняття постанови про відкриття матеріалів іншій стороні; 2) день повідомлення підозрюваному та деяким іншим особам, їх захисникам та представникам про завершення досудового розслідування і про надання їх можливості доступу до матеріалів досудового розслідування; 3) строк з дня винесення постанови про зупинення провадження до дня скасування такої постанови слідчим суддею, окрім винесення цієї постанови в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК України).

На факти практичного застосування ст. 219 КПК України, зокрема, і щодо вирішення проблемних питань виключення строків ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань із загальних строків досудового розслідування, неодноразово звертав та продовжує звертати увагу Верховний Суд.

Так, у постанові від 10 листопада 2022 року у справі № 203/2076/21 Верховний Суд вказав, що положеннями ч. 1 ст. 290 КПК передбачено, що складанню обвинувального акту передує виконання прокурором або слідчим за його дорученням обов’язку повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Після такого повідомлення сторона захисту має право знайомитися з відповідними матеріалами у порядку, передбаченому ст. 290 КПК, і строк такого ознайомлення не включається у строк досудового розслідування [2].

Питання, з якого саме дня рахувати строки, коли слідчий чи прокурор повідомили іншу

сторону про закінчення досудового розслідування, або коли інша сторона прийшла матеріали для ознайомлення, вирішується у порядку, передбаченому у ч. 9 ст. 290 КПК України. Зокрема, сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Отже, рахувати строк відкриття матеріалів іншій стороні слід з дня повідомлення іншої сторони, і цей день включається у загальні строки.

Це підтверджується також позиціями у інших рішеннях Верховного Суду. Так, у постанові від 2 листопада 2022 року у справі № 752/6182/20 Верховний Суд вказав, що за змістом положень частин 9, 10 ст. 290 КПК України сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням їх найменування. Тобто, підтвердженням завершення ознайомлення сторонами із матеріалами та виконання ними вимог ст. 290 КПК України є письмовий документ про ознайомлення або сплив строку, визначеного ухвалою слідчого судді. Лише після цього перебіг строку досудового розслідування продовжується [3].

Певні проблеми дотримання строків ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань виникають, коли інша сторона зловживає строками ознайомлення, зокрема, затягує їх. Теоретично ці проблеми повинні вирішуватися згідно з нормами ч. 10 ст. 290 КПК України. Так, зацікавленим особам (сторонам, потерпілому тощо) надається для ознайомлення із матеріалами, до яких їм було надано доступ, «достатній час». Але у випадку зволікання під час ознайомленні слідчий суддя за відповідним клопотанням сторони та із урахуванням обсягу, складності матеріалів, інших чинників, сам установлює строк для ознайомлення, і після його спливу учасник ознайомлення, який зволікав, будуть вважатись суб'єктами, які повністю реалізували свої права на доступ до ознайомлення матеріалів.

У постанові від 24 жовтня 2022 року Верховний Суд вказав, що ч. 10 ст. 290 КПК України регламентовано спеціальний порядок установлення фактів надання протилежній стороні провадження доступу до матеріалів. У випадку зволікання слідчий суддя зобов'язаний сам установити цей строк для ознайомлення. Обмеження такого строку допускається тільки на підставі ухвали слідчого судді, якою встановлюється певний строк для ознайомлення [4].

Наведені законодавчі положення і тлумачення Верховного Суду про надання «достатнього часу» для ознайомлення сторін з матеріалами досудових розслідувань свідчать про те, що у цьому випадку надається перевага не чітким встановленим законодавством строкам, а дискреційним повноваженням слідчого судді (суду) встановлювати на власний розсуд у межах кримінального процесуального закону «достатній час» для ознайомлення.

На наш погляд, зважаючи на значні відмінності у матеріалах досудових розслідувань та, відповідно, на значні відмінності у строках ознайомлення, така позиція видається вірною, проте потребує певних уточнень. Термін «достатній час», крім ч. 10 ст. 290 КПК України, більше ніде у цьому Кодексі не використовуються. Тому пропонуємо користуватись більш усталеним терміном «розумний строк», який у відповідних відмінках зустрічається у КПК України неодноразово (ст.ст. 12, 21, 28, 609 а ін.). Відповідно, у ч. 10 ст. 290 КПК України термін «достатній час» варто замінити терміном «розумний строк».

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370. 2. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 листопада 2022 року у справі № 203/2076/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251801. 3. Постанова колегії суддів Третьої судової палати

Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 2 листопада 2022 року у справі № 752/6182/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140892. 4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 жовтня 2022 року у справі № 216/4805/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050550.

УДК 343.163:355.271(477)

Дяговець Д.О, Велієв Р.Е., здобувачі вищої освіти 4-го курсу факультет адвокатури та антикорупційної діяльності

Науковий керівник: **В.К. Волошина**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ТА ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *органи прокуратури та досудового слідства, повноваження, воєнний стан*.

Воєнний стан - це необхідний правовий режим, який необхідний для забезпечення цілісності країни у випадку загрози нападу чи збройної агресії. Під час воєнного стану багато прав людей обмежуються для безпеки нашої держави і набувають більше повноважень органи державної влади, військове командування та органи місцевого самоврядування. [1]

Головна мета цих органів в таких умовах полягає у забезпеченні законності та правопорядку, а також захисті прав і свобод громадян. Для досягнення цих цілей прокуратура здійснює контроль за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, в тому числі за забезпеченням безпеки держави.[2]

Проаналізувавши зміни, що були внесені до повноважень органів прокуратури та досудового слідства в умовах воєнного стану. Зокрема, в ст 238, 241, 615 КПК України, а саме:

- Під час здійснення кримінального провадження у порядку, передбаченому ст 615 цього Кодексу, письмовий дозвіл на видачу трупа видається прокурором або слідчим після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причин смерті. ч.4 ст. 238 КПК;
- Освідування особи здійснюється виключно на підставі постанови прокурора. ч.2 ст. 241 КПК;
- Введення особливого режиму для органів досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, зазначеного у ст. 615 КПК України.[3]

Можна сказати, що з цими змінами є свої переваги та недоліки розпочнемо з переваг:

Перевагами повноважень органів прокуратури та досудового слідства є їхні можливості забезпечення додержання законності та правопорядку в період воєнного стану. Вони можуть вживати необхідних заходів для захисту прав та свобод людини та громадянина, а також контролювати діяльність органів влади та місцевого самоврядування.[4]

Крім того, можливість доручення проведення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування може забезпечити більш ефективне розслідування кримінальних правопорушень, які були б неможливими для проведення органами, які мають переважаючу компетенцію у цій справі.

Щодо недоліків то треба сказати про непропорційну та надмірну владу органів прокуратури та слідства, яку вони мають у період воєнного стану, а саме:

- Ризик порушення прав та свобод осіб. Видача трупа може бути проведена тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причин смерті, а освідування особи може бути здійснене тільки на підставі постанови прокурора. Однак, при недостатній увазі до захисту прав і свобод осіб, є ризик порушення їхніх прав та свобод;

- Обмеження прав та свобод осіб. Введення особливого режиму для органів досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану може призвести до обмеження деяких прав і свобод громадян, наприклад, свободи пересування або свободи вибору місця проживання. Також можливо обмеження доступу до інформації або введення обмежень щодо проведення зібрань та демонстрацій;

- Можливість зловживання владою. Введення особливого режиму для органів досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану може стати приводом для зловживання владою та порушення законних прав громадян, якщо не будуть забезпечені достатні гарантії прав та свобод осіб.

Можна зробити висновок що ці зміни були внесені з метою покращення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень в Україні. Водночас, це може створити ризик зловживання владою, тому важливо забезпечувати контроль за діями органів прокуратури та досудового слідства і забезпечувати додержання прав громадян під час досудового розслідування.

Також ми хочемо запропонувати свої ідеї для покращення ефективності цих органів за рахунок сучасних технологій.

Можна використовувати штучний інтелект та аналітичні програми для швидкого та точного аналізу великої кількості даних у кримінальних справах, що дозволить знизити кількість помилок та збільшити швидкість розслідування.

Також, можна розглядати можливість розширення повноважень окремих органів, якщо це забезпечить ефективніше розслідування кримінальних правопорушень. Проте, при цьому необхідно враховувати можливу зловживання владою та забезпечувати механізми контролю за діями цих органів.

Крім того, важливо розвивати систему навчання та підвищення кваліфікації працівників органів прокуратури та досудового слідства, щоб вони були краще підготовлені до виконання своїх обов'язків у складних умовах, таких як воєнний стан.

Список використаних джерел: 1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text. 2. Органи прокуратури та досудового слідства. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text. 3. ст. 238, 241, 615 КПК України. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. 4. внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text

УДК 343.98

Єременко А. Ю., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ОЗНАК АНАТОМІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЯК МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ключові слова: *відбитків пальців людини, дактилоскопічна експертиза, криміналістичні дослідження, папілярні візерунки, дактилоскопія, відбитки вушних раковин.*

Потенціал можливостей та перспективи використання анатомічних особливостей в експертній практиці в криміналістичних дослідженнях під час ідентифікації особи є одним з найсучасніших та найефективніших криміналістичних методів що дозволяють ідентифікувати особу.

Враховуючи нагальну потребу ідентифікування осіб в Україні, у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни агресора, це питання є актуальним, оскільки, використання анатомічних особливостей, таких як відбитки пальців, відбитки вушних раковин, антропометрія та інші, є дуже важливим у криміналістичних дослідженнях для ідентифікації особи за умови відсутності цілісності тіла. Це можливо саме завдяки тому, що кожна людина має унікальні характеристики, які можуть бути використані для її ідентифікації.

Використання ознак анатомічних особливостей, як метод ідентифікації особи під час криміналістичних досліджень вивчали та досліджували у своїх роботах П.Д. Біленчук, М.С. Бокаріус, В.Г. Гончаренко, Н.В. Єфременко, М.В. Салтевський та інші вчені-криміналісти.

Правоохоронні органи у своїй діяльності особливо цінують дактилоскопічну експертизу за високу якість і точність у процесі ідентифікації. В кінці XIX століття вченим вдалося встановити той факт, що папілярний візерунок на фалангах пальців рук людини є суто індивідуальною, стабільною і незмінною ознакою протягом усього життя людини [1, с. 228]. Помилки у висновках досліджень відбитків пальців зведені до нуля. Це допомагає за відбитками пальців швидко ідентифікувати особу, яка залишила сліди папілярних узорів на місці злочину.

Також, одним з нових методів ідентифікації особи з використанням ознак анатомічних особливостей є дослідження раковин вух.

Вивчення слідів вушних раковин виявлених на місці злочину дає можливість судити про:

– особу, яка залишила цей слід (стать, зріст, вік);
– стан фізичного здоров'я (хвороби шкіри, проколи вух, пошкодження шкіри, нервове хвилювання);
– належність до певної національності.

Ще в 80-х роках XIX століття говорив Альфонс Бертільон, французький поліцейський офіцер, який одним з перших почав користуватися цим. Бертільон застосовував якісний та кількісний опис різних частин тіла, включаючи вуха, називаючи цю методику антропометрією. У 1906 році празький отоларинголог Р. Імхофер після обстеження 500 пар вух прийшов до висновку, що їх можна чітко розрізняти всього за чотирма особливостями. Більш ніж 50 років потому команда дослідників вивчила фотографії 200 пар вух новонароджених і прийшла до висновку, що завдяки анатомічній сталості вуха по ньому можна встановлювати особу немовлят [2, с. 111].

У період з 1948-го по 1962 рік Альфред Янареллі зібрав фотографії вух декількох тисяч чоловік і запропонував набір з 12 геометричних вимірів вуха на основі ніжки завитка. Він

стверджував, що цей набір вимірювань унікальний у кожної людини. Для ідентифікації людини поряд з плоскими або тривимірними зображеннями вух служать також і відбитки вух – позначки секреції зовнішнього вуха, що залишаються, коли їм притискаються до стіни, двері, вікна. Відбитки вух застосовувалися як доказ в ряді кримінальних справ у США та інших країнах [2, с. 83].

У слідчій і судовій практиці відносно рідко можна зустріти сліди вушних раковин, які є зовнішнім вухом людини, однак їх значення в судовій медицині для практики значне. Відносно стабільна група маркерів може бути використана в деяких випадках для вирішення проблеми ідентифікації важливих характеристик.

Вчення про особливості будови раковин вух та папілярних візерунків на руках людини вже декілька століть є предметом різноманітних досліджень. Ідентифікація за відбитками пальців рук у правоохоронній практиці всього світу вже понад століття залишається одним із найбільш поширених способів доказування причетності осіб до вчинення кримінального правопорушення. Перед криміналістичною наукою постало завдання з пошуку нових ефективних методів і засобів виявлення та фіксації слідів, в особливості, вушних раковин, які досягаються завдяки використанню здобутків інших наук, як-то хімії, біології, фізики.

На сьогодні не існує приватних або комерційних доступних систем розпізнавання вух, однак методика використання зображення вух має великий потенціал, і розробки в цій області продовжуються.

Саме зараз настає епоха значного прогресу в області біометрії, проте ідентифікація людей все ще залишається складним завданням. Для підвищення точності розпізнавання людини, поряд з біометрією ключових ознак, вухо є однією з найбільш перспективних «м'яких» біометрій [3, с. 201].

Можемо дійти висновку, що дослідження анатомічних особливостей може бути корисним методом ідентифікації особи в криміналістичних дослідженнях. Анатомічні особливості, такі як відбитки пальців, вух, розмір та форма скелетних елементів, можуть служити як індивідуальні ознаки, що допомагають встановити особу. Наприклад, відбитки пальців можуть бути зняті з місця злочину і порівняні з відбитками пальців підозрюваних. Якщо вони збігаються, то це може бути доказом участі підозрюваного у злочині.

Варто зазначити, що з метою забезпечення точності та надійності результатів, необхідно застосовувати стандартизовані методи дослідження та використовувати досвідченого фахівця з відповідною кваліфікацією.

Отже, дослідження у питаннях анатомічних особливостей як методу ідентифікації особи під час криміналістичних досліджень є актуальним та по сьогодні знаходиться на рівні розвитку та удосконалення.

Список використаних джерел: 1. Волобуєв А.Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. Криміналістика: підручник Харків: МВС України нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с. 2. Гулкевич З. Т. Про поняття і проблемні аспекти габітоскопії — криміналістичного вчення про дослідження зовнішності людини. Київ: Юрінком Інтер. 2019. 145 с. 3. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків : Право, 2019. 456 с.

УДК 343.13

Кальчева І.С., Контарь М.О., здобувачі вищої освіти
Науковий керівник: **В.К. Волошина,** канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ЗАХИСНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: досудове розслідування, воєнний стан, дистанційна участь, захисник, кримінальний процес.

В умовах тривалого повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України суттєвих змін зазнали багато механізмів забезпечення правопорядку, це, зокрема, стосується і кримінальної юстиції. Законодавець опинився в ситуації, коли доводиться виходячи змінювати і удосконалювати законодавство згідно реалій сьогодення, аби всі основні засади кримінального провадження були дотримані навіть за умов воєнного стану і жодна особа не зазнала незаконного обвинувачення.

Відповідаючи на такі виклики сучасності суттєвих змін зазнав Розділ IX-1 "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану" Кримінального процесуального кодексу України. Безпосередньо існування даного розділу КПК України покликане забезпечити ефективність здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Саме забезпеченням ефективності кримінального переслідування і обґрунтовуються всі положення цього розділу.

Проте, аналізуючи нововведення Розділу IX-1 КПК України можна дійти певного очевидного висновку, що процесуальні можливості сторони обвинувачення є досить розширеними. Очевидно, з цього випливає, що процесуальні гарантії сторони захисту зазнали суттєвих звужень, до чого логічно можна дійти аналізуючи окремі положення даного розділу.

Зупинимося на деяких надважливих аспектах участі захисника на стадії досудового розслідування під час дії воєнного стану. Відповідно до ч.12 ст.615 КПК України - дізнавач, слідчий, прокурор має забезпечити участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв’язку) для забезпечення дистанційної участі захисника [2].

На стадії досудового розслідування слідчі (розшукові) дії є важливими, а тому дотримання належної процедури і забезпечення присутності сторони захисту (захисника) є досить вагомою процесуальною гарантією дотримання права на захист особи. У випадку все ж неможливості явки захисника і його дистанційної участі із застосуванням технічних засобів, як прописав законодавець, навряд чи може йти мова про дистанційну участь як ефективний інструмент для захисту.

Залучення захисника в такому режимі призведе до неможливості ефективного виконання ним своїх обов’язків, оскільки, до прикладу, без його особистої присутності неможливо повністю та об’єктивно зібрати всі наявні докази та не допустити з боку суб’єктів сторони обвинувачення порушення процесуальних процедур. Особливо у випадку забезпечення дистанційної участі за допомогою засобів аудіозв’язку при проведенні, до прикладу, обшуку житла чи законного володіння особи. Як наслідок, напряму нівелюється роль захисника, на чому активно наголошує адвокатська спільнота.

Зрозуміло, що введення військового стану тягне за собою порушення конституційних прав громадян, що є цілком виправданим. Однак поза увагою законодавця залишився той факт, що у

випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом, чим порушуються не тільки права особи що притягається до кримінальної відповідальності а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися із своїм захисником за допомогою відео-, аудіозв'язку. Крім того, адвокат позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його підзахисного не було застосовано заходів психологічного або фізичного впливу, переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій.

Також досить важливим в цьому питанні є встановлення у кожному конкретному випадку факту, чи доклав відповідний дізнавач, слідчий, прокурор усіх зусиль, яких від нього розумно можна було очікувати, аби забезпечити участь захисника у провадженні. Адже саме це питання згодом може вникнути у ЄСПЛ.[4; с.52] Саме тому, на думку адвокатської спільноти, доцільним було б віддати питання дистанційної участі захисника на розсуд адвокату, а не залишати за стороною обвинувачення.

Досить важливо в межах даної теми додати, що на нашу думку забезпечення особі ефективного права на захист об’єктивно означає, не лише участь при проведенні процесуальних дій захисника, а й залучення відповідно незалежних інших учасників кримінального провадження. Відповідно до другого абзацу ч.14 ст.615 КПК України за об’єктивної неможливості забезпечити участь перекладача ним має право виступити сам дізнавач, слідчий, прокурор. Постає логічне питання співвідношення з положеннями про те, що прокурор, слідчий, дізнавач не має права брати участь у кримінальному провадженні якщо він брав участь у цьому ж провадженні як перекладач (пункт 2 частини першої статті 77 КПК України).

При такому векторі розгляду даного питання заслуговує уваги і інститут понятих, що зазнав нововведень в період воєнного стану. Згідно положень ст. 615 КПК України, якщо є об’єктивна неможливість, понятих можна не залучати при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, замінивши фіксуванням шляхом відеозапису.

В даному випадку цілком обґрунтовані намагання законодавця убезпечити незаінтересованих осіб від можливої небезпеки в умовах воєнного стану. Як наслідок, до прикладу, маємо ситуацію, коли через об’єктивну неможливість при проведенні обшуку захисник бере участь дистанційно, понятих не залучали, перекладачем виступив слідчий, тобто проти особи виступає ціла машина державного обвинувачення, а сторона захисту опинилася у завідомо програшному становищі, бо особа сама здійснює функцію захисту під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Чи можемо ми говорити про ефективний захист в такій ситуації – цілком точно, ні; чи виникає питання про ризики зловживань з боку сторони обвинувачення при такій концентрації повноважені – так. Дана позиція знаходить відображення і в практиці ЄСПЛ, зокрема, в п. 63 рішення ЄСПЛ від 09 червня 2011 р. у справі «Лучанінова проти України», де зазначено, що «для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому зазвичай повинно бути забезпечено можливість отримати ефективну допомогу захисника із самого початку провадження» (п. 52 рішення ЄСПЛ від 27 листопада 2008 р. у справі «Сальдуз проти Туреччини») [3].

Вище вказані нововведення до КПК України обґрунтовані тим, що кримінальна юстиція має функціонувати навіть в надважких умовах воєнного стану на скільки це можливо. Попри це особі, яка зазнала кримінального переслідування має бути в будь якому випадку забезпечено право на захист, зокрема, має бути дотримано сторонами принцип змагальності, оскільки протилежне неодмінно стане предметом подальших скарг про недотримання ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Список використаних джерел:1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 2. Кримінальний процесуальний Кодекс України № 4651-VI [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 3. Лучанінова проти України: рішення ЄСПЛ від 09 червня 2011 р. (Заява № 16347/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text 4. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 25 серпня 2022) Видання 3. Електронне видання / Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. - Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. – с. 52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/86287571/

УДК 343.98:629.73:534.69

Калюжна А. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ СУДОВОЇ ТРАСОЛОГІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДТП

Ключові слова: *ДТП (дорожньо-транспортна пригода), судова трасологія, експертиза на місці події, правила дорожнього руху*

Судово-транспортна трасологія сформувалась як галузь криміналістичних та судово-експертних знань, що вивчає закономірності виникнення слідів транспортних засобів на місці ДТП і на цій основі розробляє прийоми, методи і засоби їх виявлення, фіксації вилучення і дослідження з метою ототожнення технічного засобу, встановлення механізму ДТП, окремих його сторін та моментів. Взагалі, підстави проведення експертизи в кримінальному проваджені закріплені в ст.242 Кримінального процесуального кодексу [1].

Як показує сучасна практика судово-автотехнічних експертиз, результати судової трасології можуть успішно використовуватися не лише при дослідженні механізму ДТП, дій його учасників, а й для вирішення діагностичних судово-експертних завдань по встановленню технічного стану транспортних засобів, визначенню місця розміщення, причин та часу виникнення технічних несправностей, дослідженню безпосереднього причинного зв’язку.

У зв’язку з тим, що об’єктом дослідження в судові трасології є слід і механізм його утворення, то розглядати сутність техніко-діагностичної трасології варто почати з визначення специфіки її об’єкта дослідження – слідової інформації [2, с.65].

Сліди в трасології можна поділити на два види: субстратні та торрологічні. Вони відображають зміни в елементах автомототранспорту, його вузлів, агрегатів, складових механізмах, окремих деталей, які визнані як експлуатаційними, так і причинами аварії, а також іншими факторами на місці ДТП.

В основу поділу цих слідів на субстратні та торрологічні лежить форма вираження носія слідової інформації. Субстратні сліди – це сліди, відтягування, натягування. Окремі частини від механізмів чи деталей, частин матеріального субстрата, що виникають у результаті механічних,

термічних, хімічних т інших впливів при ДТП. У названих інформативних слідах виступає сам матеріальний об'єкт (поршень, стінки циліндрів, частини металу в маслі піддону картера та ін.).

За кількістю металевих частинок, які утворюють субстратний слід, є можливість визначити час роботи двигуна та його технічний стан.

Загалом, дослідження субстратних слідів дозволяє не лише встановлювати локалізацію технічної несправності та її причину, а й визначити відносний час її походження. У зв'язку з цим, у транспортній техніко-діагностичній трасології дослідженню субстратних слідів приділяється значна увага.

Морфологічний слід являє собою зміну форми слідосприймаючого об'єкта, структури його поверхні в результаті взаємодії на нього іншого об'єкта – слідоутворюючого. У цьому сліді інформацією є зовнішньо-структурні зміни об'єкта, що виступає носієм слідової інформації на масці ДТП.

У техніко-діагностичній трасології морфологічні сліди найбільш поширені. До них належать:

- сліди тертя;
- деформація, здвиг, кручення, вигиб, розтягнення, стиснення, деструкції;
- сліди ударно-силової дії.

Особливе значення при цьому мають сліди, які характеризують несправність доаварійну, аварійну та постав рійну. У ролі доаварійних несправностей належать: помилки конструювання, технологічні та експлуатаційні у результаті роботи.

До аварійних належать ті несправності, які виникли безпосередньо при ДТП. Поставарійні сліди можуть утворюватися при неправильному переміщенні з місця ДТП, у процесі демонтажу механізму, деталей, а також у результаті навмисних дій особи з метою завадити встановленню істинної причини ДТП [3].

У транспортній техніко-діагностичній трасології аналіз слідів здійснюється в тісній ситуації взаємодії всіх елементів місця події: водій-автомобіль-дорога-погодні умови. Це визначається особливостями автотранспортної діагностики, при встановленні технічного стану експерт-автотехнік визначає всі зв'язки і відношення в цій системі.

Підсумовуючи все вищевикладене, необхідно зазначити, що у зв'язку із неочевидністю випадків ДТП, визначеності їх походження багатьма факторами, вплив кожного з яких не є однозначним, а також нешвидкоплинністю механізму слідоутворення важлива рекомендація щодо залучення до ОМП представників владних повноважень, спеціалістів-автотехніків та транспортної трасології.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17. 2. Криміналістика: Підручник Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2018. 464 с. 3. Антіпова О. І. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні дорожньотранспортних пригод. *Форум права.* 2014. № 2. С. 17–21. URL: http://nbuv.gov.ua/ jpdf/FP_index.htm_2014_2_5.pdf (дата звернення 18.03.2023 р.)

УДК 342.951(477)

Казанчук І.Д., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету №1.

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНИ

Ключові слова: *органи публічного адміністрування, природоохоронна сфера, правове регулювання, управління, європейські норми та стандарти.*

З початку бойових дій та введення правового режиму воєнного стану на території України на підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в України» шкода, нанесена природній екосистемі нашої держави збільшилась в десятки разів. Зокрема, за даними прес-служба Кабінету Міністрів України з початку війни понад 2,4 млн гектарів лісів зазнали значних пошкоджень через ландшафтні пожежі і мінування. Під загрозою знищення опинилися близько 687 видів тварин та 857 видів рослин та грибів. Внаслідок російської агресії завдані великі збитки усім природоохоронним об’єктам: біорізноманіттю; природно-заповідному фонду; об'єктам Смарагдової мережі [1].

Втім, Україна після набуття у червні 2022 року статусу кандидата на приєднання до Європейського союзу не була звільнена від зобов’язань, які включають в себе також потребу подальшого реформування системи органів публічного адміністрування в тому числі і в природоохоронній сфері. Крім того, в ході реалізації важливого завдання – зміцнення екологічної складової національної безпеки країни в положеннях Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 року № 2697-VIII передбачено пріоритетність забезпечення всебічної охорони природних ресурсів, досягнення збалансованого розвитку важливих галузей господарства й промисловості, необхідність приведення українського адміністративного законодавства у відповідність до європейських норм [2].

Як бачимо, ефективність функціонування органів публічної влади у сфері охорони і використання природних ресурсів, у тому числі забезпечення прав людини на сприятливе навколишнє природне середовище, безпосередньо пов’язані із створенням дієвого механізму правового регулювання діяльності та компетенції уповноважених суб’єктів природоохорони. Так, діюча правова база, яка регулює відносини у сфері охорони і використання природних ресурсів на загальнодержавному і регіональному рівнях включає в себе чималу кількість нормативно-правових актів в Україні різної юридичної сили. При цьому суб’єктний склад відносин, які регулюються чинним законодавством в цій сфері, достатньо великий.

Таким чином, сучасний стан приведення національного законодавства до європейських норм і стандартів носить перманентний характер. У зв’язку з чим, постала необхідність у концептуально новому підході до побудови правової системи врегулювання відносин в сфері природохорони та природокористування, перегляду діючого національного адміністративного законодавства щодо оптимізації функціонування суб’єктів управління природоохоронною в сфері реалізації права громадян на сприятливе навколишнє природне середовище в умовах сьогодення. У зв’язку з цим, пріоритетними шляхами удосконалення діяльності органів публічного адміністрування у сфері охорони і використання природних ресурсів в контексті розвитку євроінтеграційних процесів в України можна визначити наступні:

1) приведення положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» у відповідність до норм європейського (природоохоронного) законодавства;

2) внесення змін та доповнень до КУпАП в частині встановлення жорсткіших санкцій за порушення вимог лісового та водного законодавства, порушення норм поводження з відходами, а також щодо встановлення адміністративної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання, або за подання завідомо недостовірної інформації до єдиної державної системи електронного обліку природних ресурсів. Зокрема, слід зазначити, що в КУпАП відсутні склади правопорушень, які спрямовані на захист відносини приватної власності на ліси, натомість КУпАП містить склади правопорушень, які пов'язані з захистом і охороною державної власності (ст. 49) [3]. У цьому аспекті є необхідність законодавчого гарантування реалізації принципу рівності форм власності на природні ресурси. Тому доцільно внести у КУпАП окрему статтю щодо врегулювання питання захисту усіх форм власності;

3) розвиток електронного урядування на рівні регіонів з метою підвищення якості надання адміністративних послуг (створення державних екологічних реєстрів та забезпечення доступу до публічної їх частини), системи безоплатної допомоги з одночасним забезпеченням системи моніторингу стану охорони навколишнього природного середовища;

4) всебічне впровадження Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» з метою надання громадянам вільного доступу до інформації про стан довкілля та екологічні ризики/загрози; цифровізації процесу надання уповноваженими суб'єктами адміністративних послуг у природоохоронній сфері; комплексного впровадження механізмів електронного урядування та інформатизації органів державної влади у сфері раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Нажаль через воєнний стан досить повільним є процес виконання вимог розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649 «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [4], у тому числі із причини нерозуміння уповноваженими державними органами важливості розвитку системи електронних послуг в Україні;

5) відкриття Реєстру з отримання документів дозвільного характеру, що є частиною ланцюга надання послуги висновку про вплив на довкілля, який дозволяє здійснювати певні види діяльності. Зазначимо, що з початку введення воєнного стану було скасовано терміни надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання та терміни видачі дозвільними органами документів дозвільного характеру на час воєнного стану. У цьому аспекті постала необхідність в правовому визначенні чітких строків для отримання дозвільних документів суб'єктами бізнесу та господарювання з метою реалізації їх права на природокористування;

6) в питанні дотримання вимог закону України «Про оцінку впливу на довкілля» законодавцям слід переглянули політику щодо доступу громадськості до інформації з питань природоохоронної діяльності і юридично визначити види такої інформації та чітку правову регламентацію повноважень державних органів щодо надання інформації з питань природоохорони. В цьому аспекті реалії життя вимагають також внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо чіткого визначення переліку суб'єктів, уповноважених надавати екологічну інформацію на державному і регіональному рівнях з питань охорони, використання та відновлення природних ресурсів, окреслення видів їх відповідальності за ненадання або перешкоджання отриманню інформації, зокрема, про незаконні вирубки лісів, пошкодженні грунтів, нанесенню шкоди атмосферному повітрі тощо.

Список використаних джерел: 1. Внаслідок російського вторгнення в Україні згоріло 39 тис. га лісів. *Офіційний сайт «Еспресо UA».* URL: https://zahid.espreso.tv/vnaslidok-rosiyskogo-vtorgnennya-v-ukraini-zgorilo-39-tis-ga-lisiv (дата звернення 05.04.2023). 2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від

28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 16. ст.70. 3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (в ред. від 07.09.2022). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення 07.10.2022). 4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text (дата звернення 07.03.2023).

УДК 343.13

Клапоущак Д. С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.А. Страшок,** доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: *електронні докази, кримінальний процес, доказування, докази.*

Досить швидкими темпами великої популярності в кримінальному судочинстві набувають інформаційно-телекомунікаційні технології, а саме у контексті появи нових форм інформації та необхідності визначення її місця у системі доказів. Незважаючи на те, що велика кількість кримінальних правопорушень тісно пов`язані із використанням інформаційних технологій, все ж дослідження питання доказування таких кримінальних правопорушень викликає труднощі через недостатню урегульованість інституту електронних доказів. Однією з проблем використання електронних доказів у кримінальному провадженні є відсутність поняття «електронного доказу» на законодавчому рівні про що йтиметься далі.

Відповідаючи на виклики сьогодення, законодавець до ГПК України, ЦПК України та КАС України вніс зміни, якими передбачено існування та використання електронних доказів у відповідних процесах. У названих актах електронними доказами названо інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (серед іншого, текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам’яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (зокрема в мережі Інтернет) (ст. 100 ЦПК України, ст. 96 ГПК України, ст. 99 КАС України).

Електронні, поряд із речовими та письмовими, визнаються окремим видом доказів (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК України). У вказаних кодексах також врегульовано процедуру подання та дослідження електронних доказів, зберігання та повернення їх оригіналів, статус їх копій тощо [1, с. 238].

Загалом, доказами у кримінальному процесі є фактичні дані, які були отримані у передбаченому статтею 84 КПК України порядку. Значення доказів полягає в тому, що на їх підставі слідчий, прокурор, чи інший уповноважений орган встановлюють наявність чи відсутність фактів або обставин, що підлягають доказуванню та мають значення для кримінального провадження.

Частина друга статті вказаної статті закріплює, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів. Водночас, аналізуючи норми КПК України з метою встановлення віднесення електронного доказу до певного виду процесуального джерела, варто відзначити, що електронний доказ законодавець відносить до документа зазначаючи, що них можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) [2]. Маючи на увазі, що електронний документ являє собою електронний носій будь-якої інформації із зафіксованими на ньому відомостями можна вважати, що електронні документи можуть послужити в якості доказів на всіх етапах розслідування. Варто відзначити, що дані зміни до КПК України є позитивним зрушенням і бік закріплення використання електронних доказів у кримінальному провадженні, але все ж, на нашу думку, не є достатніми.

Незважаючи на віднесення законодавцем електронного доказу до документа, І. О. Крицькою, з урахуванням чинного законодавства, обстоюється позиція щодо доцільності визнання цифрових джерел доказової інформації саме речовими доказами, виходячи з того, що їх змістом є сама цифрова інформація, матеріальною формою – її цифровий носій, а процесуальною – відповідне процесуальне оформлення [3, с. 76].

Аналізуючи поняття «електронних доказів» наданих вітчизняними науковцями, варто відзначити низку тлумачень. На думку О. Дегтярьової, електронними доказами є дані, які були засобом чи знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли електронно-цифрові сліди кримінального правопорушення, були предметом або об'єктом кримінального правопорушення [4, с. 276]. Д. О. Алєксєєва-Процюк та О. М. Бриськовська визначають електронні докази як фактичні дані, що зберігаються в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах, стаючи після обробки спеціальними технічними засобами та програмним забезпеченням доступними для сприйняття людиною [5, с. 250]. О. В. Сіренко пропонує визначити електронні докази як дані про обставини, що мають значення для кримінального провадження й існують у нематеріальному вигляді в межах технічного носія чи каналу зв'язку та сприйняття і дослідження яких можливе за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення [6, с. 211]. Саме два останніх визначення, на нашу думку, більш вдало надає тлумачення терміну «електронний доказ», оскільки у ньому вказується на неможливість безпосереднього сприйняття й подальшого дослідження електронних доказів, без інтерпретації та перекодування її за допомогою спеціальних технічних засобів і програмного забезпечення.

Підсумовуючи вищезазначене, варто відзначити, що більшість науковців, які досліджують дане питання, констатують потребу законодавчого врегулювання як термінології та ознак, так і класифікації електронних доказів у кримінальному процесі. Це обумовлено тим, що КПК України передбачає можливість використання цифрової інформації у процесі доказування, проте не має закріпленого поняття «електронного доказу». Таким чином, вважаємо за доцільне внести зміни до глави 4 «Докази і доказування» КПК України шляхом законодавчого закріплення поняття «електронного доказу», що забезпечить однаковість його тлумачення та вирішить низку практичних проблем його використання.

Список використаних джерел: 1. Коваленко А. В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 237-245. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 22.03.2023). 3. Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 249 с. 4. Дегтярьова О. Доказування у кримінальному провадженні на підставі електронних доказів. *Юридичний вісник*. 2021. №6. С. 273-278. 5.

Алєксєєва-Процюк Д. О., Бриськовська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічнного та приватного права.* 2018. Вип. 2. С. 247–253. 6. Сіренко О. В. Електронні докази у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: 210 актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2019. Вип. 14. С. 208-214.

УДК 343.1

Комарук О.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **А.П. Черненко,** канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: *кримінальний процес, кримінальний процесуальний кодекс, розумні строки, кримінальне провадження, правосуддя*.

У кримінальному процесі України розумні строки є важливими механізмами для забезпечення ефективності та справедливості правосуддя. Ці строки встановлюються для різних етапів кримінального провадження з метою запобігання затягуванню процесу та захисту прав підозрюваних.

Проте, не зважаючи на важливість розумних строків, порушення їх не є рідкістю в Україні. Це може бути зумовлено різними факторами, такими як надмірне навантаження органів розслідування, недостатньо кваліфіковані кадри, недостатні фінансові ресурси та недостатній рівень дотримання законодавства.

Одним з найбільш негативних наслідків порушення розумних строків є порушення прав підозрюваних та обвинувачених [1]. Часті затримки можуть призвести до збільшення строку утримання під вартою, що може бути суперечливим з правом на недопустимість довготривалого утримання під вартою, яке закріплено в міжнародних документах та законодавстві України.[2]

Крім того, порушення розумних строків може призвести до втрати доказів та інших матеріалів, необхідних для розгляду справи. Це може призвести до порушення принципу забезпечення справедливого та ефективного правосуддя, а також до збільшення витрат на повторне збирання доказів та проведення інших дій, що зменшує ефективність кримінального провадження.

Для запобігання порушенню розумних строків в Україні необхідно приділити більше уваги навчанню та підвищенню кваліфікації працівників правоохоронних орган.

Є кілька методів запобігання порушенню розумних строків в кримінальному процесі України:

Підвищення кваліфікації та навчання працівників правоохоронних органів. Недостатня кваліфікація та навички можуть призвести до порушення розумних строків, тому важливо забезпечити підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та регулярну перепідготовку.[3]

Використання електронних систем та технологій. Застосування електронних систем та технологій може значно полегшити та прискорити процес розгляду справ, а також допомогти у попередженні порушення розумних строків.

Забезпечення достатніх ресурсів. Недостатність фінансових та інших ресурсів може бути однією з причин порушення розумних строків. Тому важливо забезпечити достатні ресурси для проведення кримінального провадження.

Скорочення кількості процесуальних дій. [4] Іноді кількість процесуальних дій може бути надто великою, що призводить до порушення розумних строків. Тому важливо ретельно аналізувати процесуальні дії та забезпечувати їх оптимізацію та скорочення.

Встановлення жорстких термінів для проведення окремих процесуальних дій. Важливо встановлювати чіткі терміни для проведення окремих процесуальних дій, що дозволить забезпечити виконання розумних строків та зменшити ймовірність їх порушення.

Висновок: дотримання розумних строків у кримінальному провадженні є важливою складовою чесної та справедливої правової системи. Це забезпечує справедливе ставлення до всіх сторін, залучених у судовий процес, і своєчасне здійснення правосуддя. Недотримання цих умов може призвести до значних затримок, несправедливості та недовіри до правової системи.

Розумні строки у кримінальному провадженні покликані забезпечити основу для ефективного та результативного відправлення правосуддя. Вони встановлюють чіткі часові рамки для різних стадій кримінального процесу, починаючи від пред'явлення обвинувачення до судового розгляду та винесення вироку. Метою цих графіків є забезпечення своєчасного розгляду справ і швидкого здійснення правосуддя.

Дотримання розумних строків є важливим, оскільки це забезпечує рівний доступ обвинуваченого та обвинувачення до правосуддя. Для обвинувачених своєчасне провадження означає, що вони не піддаються тривалим періодам невизначеності, які можуть бути як емоційно, так і фінансово важкими. Затримки у провадженні також можуть вплинути на аргументи обвинувачення, оскільки докази можуть застаріти, свідки можуть забути ключові деталі, а жертви можуть залишитися без розслідування.

Крім того, дотримання розумних умов має вирішальне значення для збереження довіри суспільства до правової системи. [5] Коли справи тягнуться роками або неодноразово затягуються, це може підірвати віру суспільства в систему правосуддя, що може мати серйозні наслідки для суспільства в цілому. Це може призвести до відсутності довіри до закону та може навіть сприяти збільшенню рівня злочинності, оскільки люди втрачають віру в здатність правової системи притягнути правопорушників до відповідальності.

Підсумовуючи, дотримання розумних строків у кримінальному провадженні має вирішальне значення для забезпечення чесної, ефективної та справедливої правової системи. Він забезпечує справедливе ставлення до всіх сторін, своєчасне звернення правосуддя та довіру громадськості до правової системи. Недотримання цих умов може призвести до значних затримок, несправедливості та відсутності довіри до системи правосуддя. Тому дуже важливо, щоб усі зацікавлені сторони в системі кримінального правосуддя серйозно ставилися до своїх обов'язків і працювали разом, щоб гарантувати, що система функціонує якомога ефективніше.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n62 2. В. Кушнєрьов Категорія «розумний строк» у кримінальному процесі України / Підприємство, господарство і право №10. 2020. С. 269-273. URL: DOI http://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.46; 3. Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В., Дуфенюк О.М. Кримінальний процес : підручник, Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2019. 234 с. 4. Хольвінська О., «Теоретико-правові аспекти функціонування органів внутрішніх справ в умовах реформування вітчизняної правоохоронної системи», «Національний юридичний журнал: теорія та практика», грудень 2015. 43с. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/9.pdf

УДК 005.32:343.83(477)

Ковальська П.Г., старший викладач центру спеціальної підготовки,
ТВВ «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Хмельницький, Україна

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Ключові слова: *повага до особистості та прав людини*

Сьогодні в Україні триває реформування пенітенціарної системи, яке впроваджується на підставі розроблених нормативно-правових актів, з врахуванням рекомендацій міжнародних та громадських організацій. Так, особливу увагу слід приділити Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках, яка була схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р.

До основних стратегічних цілей Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року віднесено, в тому числі, створення ефективної системи запобігання та протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: сприятиме зменшенню кількості випадків катувань та інших видів жорстокого поводження, формуванню у персоналу ДКВС фундаментальних цінностей – поваги до особистості та прав людини [1].

Варто зазначити, що принцип поваги до прав людини й основних свобод знаходить відображення в більш, ніж сотні міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства.

Стаття 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» покладає на персонал Державної кримінально - виконавчої служби України зобов’язання неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених та ув’язнених. Ця норма закону звертає особливу увагу насамперед на особистість : як засудженого (ув’язненого), так і персоналу.

Серед основних принципів поведінки персоналу ДКВС України, у відповідності до Кодексу професійної етики персоналу Державної кримінально – виконавчої служби України, слід акцентувати увагу на повазі та захисті людської гідності, де визначено, що саме:

персонал ДКВС України повинен завжди захищати право кожного на життя;

під час виконання своїх щоденних обов’язків персонал ДКВС України повинен поважати та захищати людську гідність, забезпечувати дотримання і захист прав людини;

персонал ДКВС України за жодних обставин не повинен заподіювати, провокувати або терпимо ставитися до будь-яких актів катування та іншого нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання, включаючи випадки надання таких розпоряджень керівництвом;

персонал ДКВС України зобов’язаний поводитися із засудженими, ув’язненими, колегами та іншими особами з максимальною толерантністю та стриманістю, ввічливо та з повагою;

персонал ДКВС України зобов’язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

Отже, з вищенаведеного випливає, що одним з основних напрямків діяльності ДКВС України є формування системи взаємовідносин між персоналом та засудженими (ув’язненими) на засадах взаємоповаги і законності, що сприяє створенню в УВП та СІЗО гуманного соціального середовища, забезпечує необхідний баланс інтересів між дотриманням

визначених законодавством умов виконання покарання та задоволенням соціальних потреб кожної зі сторін.

Тому персонал ДКВС України повинен знати особливості засудженого (ув'язненого) та вміти вивчати їх, а також здійснювати на них позитивний психолого-педагогічний вплив з урахуванням змін у пенітенціарній системі в період реформування усіх державних інституцій країни та гуманізації усіх сторін її життєдіяльності.

Список використаних джерел:1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: розпорядження Кабінету міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 11.03.2023). 2. Кодекс професійної етики персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.04.2017р. № 1272/5. Дата оновлення: 05.03.2020 URL:http://govua.in.ua/index.php/struktura/istoriya-2?layout=edit&id=898 (дата звернення 11.03.2023).

УДК 343.9

Крива С. М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: *євроінтеграція; законодавство; криміналістика;військова служба.*

В умовах нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на вирішення складних практичних завдань, серед яких особливу значимість набувають можливості застосування криміналістичних знань у протидії злочинності в реаліях військового сьогодення та наближення до єдиного криміналістичного європейського простору [1, с. 632].

Дійсно, на сьогодні гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики, як європейської науки, яка знаходиться на передньому краю протидії злочинності. Так, нами було розглянуто роботи вітчизняних науковців, зокрема: П. П. Богуцького, А. В. Журавеля, В. М. Шепітька, В. Ю. Шепітька та інших.

Оголосивши рекомендацію надати Україні статус кандидата в ЄС, було підтверджено, що українці чітко показали своє прагнення до європейських цінностей і стандартів, проте в нашій державі треба буде здійснити низку важливих реформ, спрямованих на досягнення євроінтеграційних прагнень України. У свою чергу, інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань. Так, В. Ю. Шепітько поділяє завдання криміналістики на два основних рівні: 1) завдання, спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики [2, с. 150].

Варто врахувати думку П.П. Богуцького, який вважає, що досить актуальним сьогодні є створення системи військової юстиції, зокрема, це питання формування військової поліції,

військової прокуратури та військових судів із врахуванням передового зарубіжного досвіду, європейських та міжнародних стандартів щодо протидії злочинності [3, с. 22]. Дану думку підтримує В.М. Шевчук та зазначає, що створення органів військової юстиції в реаліях воєнного сьогодення є необхідним кроком задля забезпечення якісного та ефективного запобігати, протидіяти, виявлення, фіксації, розкриття та розслідування воєнних злочинів, що вчиняються російськими військовими на території України. правопорушення. Вирішення цього питання потребує відповідного законодавчого регулювання та розроблення концепції криміналістичного забезпечення діяльності органів військової юстиції, що визначає новий науковий напрямок досліджень у криміналістиці, зокрема у формуванні та розвитку воєнної криміналістики [4, с. 321].

У сучасних реаліях воєнного стану в Україні важливим є забезпечення дотримання міжнародних принципів і стандартів у протидії корупції, враховуючи досвід європейських і світових практик, беручи до уваги традиції, звичаї і менталітет українських громадян, адже характер корупції в нашій державі відрізняється від корупційних проявів в інших країнах. Україна відіграє ключову роль в процесі міжвідомчої координації міжнародного співробітництва у сфері протидії та запобігання корупції. Водночас, В.М. Шевчук наголошує на необхідності усунення дублювання діяльності, налагодження взаємодії даних органів, яка має бути чітко врегульована чинними нормативно-правовими актами з урахуванням європейських міжнародних принципів і стандартів [4, с. 322]. Думка авторів дійсно є слушною, проте з цього випливає питання щодо якісного забезпечення діяльності системи даних органів необхідними ресурсами, засобами й навчання, у тому числі й криміналістичного та кримінально-процесуального спрямування, а у подальшому і впровадження запропонованих розробок у практику.

Також вище зазначений автор підкреслює, що Європейський Союз та Україна разом працюють над забезпеченням інформаційної безпеки в нашій державі, у тому числі й доступного транскордонного зв'язку з початку повномасштабної війни в Україні. Єврокомісія ухвалила рішення, що уповноважує національний регуляторний орган України, відповідальний за електронні комунікації, брати участь у регулюючому агентстві телекомунікацій ЄС (BEREC), що є ще одним важливим кроком на шляху до євроінтеграції України [4, с. 322; 5].

Можемо стверджувати, що одним із пріоритетних завдань для України є приведення у відповідність законодавства європейським стандартам, у тому числі й у сфері протидії злочинності, здійснення судочинства та формування системи органів військової юстиції. Як слушно зазначає В.Ю. Шепітько, в реаліях сьогодення простежується також зміна вектору криміналістичних досліджень в Україні, наближення його до єдиного європейського простору [6, с. 11].

Отже, важливою постає проблема формування та застосування інноваційних підходів у криміналістичній дидактиці та наближення науки криміналістики до єдиного криміналістичного європейського простору. Адже це дасть змогу суттєво підвищити роль та прикладне значення системи знань у розрізі криміналістики в сучасних реаліях воєнного часу та глобальних загроз. Так, для подальшого європейського спрямування криміналістики в України важливим постає врахування сучасних тенденцій розвитку у даній сфері.

Список використаних джерел: 1. Журавель В. А., Шепітько В.Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку. *Монографія.* Харків: Право, 2021. С. 631-669. 2. Шепітко В. Ю. Кримінальна роль у системі юридичних наук та її у глобальному масштабі світу. *Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: збірник наукових праць*. Харків, 2014. 544 с. 3. Богуцький П. П. Військова юстиція як правова система: міжнародні стандарти та національні особливості. Діяльність військової юстиції в умовах

збройного конфлікту. *Досвід української прокуратури: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса: Фенікс, 2021. С. 19-26. 4. Шевчук В.М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Полтава. 2022. С. 320-323. 5. Урядовий портал. Україна продовжує наближатися до телекомунікаційних стандартів ЄС. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-prodovzhuye-nablizhatisya-do-telekomunikacijnih-standartiv-yes (дата звернення 21.03.2023) 6. Шепітько В. Ю. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2021.Вип. 25 (3). С. 9-20.

УДК 343.98

Кривопуск О.Г., викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

УЧАСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ У ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТАХ, ЯК ХАРАКТЕРИЗУЮЧА ОЗНАКА ВЧИНЕННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

Ключові слова: *спосіб вчинення злочину, злочин, релігійні організації, секта, дитина, опіка, піклування, захист дитинства.*

Кримінальним кодексом України ст. 166 передбачена відповідальність за вчинення злісного невиконання обов’язків по догляду за дитиною. Вчинення даного злочину характеризується різноманітністю його способів та ознак, які можуть вказувати на вчинення протиправних діянь щодо потерпілого.

До основних способів вчинення даного злочину ми пропонуємо відносити наступні: створення небезпечних умов для проживання або життєдіяльності; залишення без належного нагляду; створення неналежних умов щодо розвитку та соціалізації дитини; неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою; неналежне (в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого; перекладання догляду на іншу людину [1 с. 370-374].

Досліджуючи матеріали кримінальних проваджень, аналізуючи практику національного судочинства та проводячи опитування працівників Національної поліції, соціальних служб, служб у справах дітей, можна дійти висновку, що все частіше причинами неналежного виконання обов’язків по догляду за дитиною, що призвело до тяжких наслідків, стає участь батьків (одного з батьків) у тоталітарних релігійних організаціях чи сектах.

Відповідно ч. 3 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» батьки або особи, які їх замінюють, за взаємною згодою мають право виховувати своїх дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії [2]. Проте трапляються випадки зловживання даною нормою права з боку батьків (опікунів чи піклувальників), результатом чого стає заподіяння шкоди фізичному або психічному здоров’ю дитини.

Досліджуючи способи вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, нами було встановлено непоодинокі випадки свідомого спричинення тяжких наслідків для здоров’я потерпілої дитини, у зв’язку з релігійними переконаннями батьків (опікунів чи піклувальників).

Загрозливого масштабу набуває проблема, з якою стикаються медичні працівники, під час проведення лікування дітей, батьки яких є членами церкви «Свідки Єгови», які категорично забороняють проводити будь-які лікувальні заходи, пов'язані з переливанням крові. Так, згідно з повідомленням представника соціальної служби, до однієї з лікарень доставлено дворічне немовля, у вкрай тяжкому стані з попереднім діагнозом – гострий лейкоз, проте батьки не давали згоду на переливання крові потерпілому [3]. Такі дії батьків можна розцінювати як ознаку способу вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною - неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою.

Перейдемо до розгляду випадків, за яких батьки, які є представниками релігійних сект, вчиняють дії, які у своїй сукупності можуть свідчити про злісне невиконання батьками обов'язків по догляду за дитиною. Розглянемо фрагмент заяви бабці малолітнього потерпілого, згідно з якої «Заявник зазначила, що ОСОБА_3 та ОСОБА_4 є сектантами Християнської церкви «Нове покоління» та не заперечують, що застосовують щодо дітей фізичне насилля з метою їх виховання. З огляду на це заявник вважає, що ОСОБА_3 та ОСОБА_4 скоїли фізичне насильство, що полягало у нанесенні тілесних ушкоджень, залишенні в небезпеці, ненаданні допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчиненні інших правопорушень насильницького характеру; психологічне, що полягає в словесних погрозах, приниженні, переслідуванні, залякуванні, інших діяннях, спрямованих на обмеження волевиявлення особи, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров`ю особи; економічне, що полягає в умисному позбавленні житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишенні без догляду чи піклування, перешкоджанні в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, примушуванні до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру». Крім цього, під час розгляду вказаної заяви, було проведено опитування потерпілої, в ході якого «ОСОБА_2 розповіла співробітнику служби у справах дітей, що вітчим її систематично б`є, ставить колінами на сиру гречку, лупцює хворостиною, морить голодом, відібрав у неї телефон, забирає гроші, які їй дарують дід та бабуся на свята, крім того, погрожує разом з матір`ю вигнати її з дому»[4]. З огляду на факти, які були встановлені під час розгляду вказаного провадження можна зробити висновок, що в діяннях вітчима потерпілої містяться ознаки вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Згідно з матеріалами кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, в яких особи, які вчиняли злочин, були членами закритих релігійних організацій (общин) або тоталітарних сект трапляються випадки «колективного виховання» дитини членами релігійної організації (общини). Це фактично свідчить про факт самоусунення батьків від виконання покладених на них законодавством обов'язків по догляду та вихованню дитини та передачу дитини на виховання членів релігійної общини, що є порушенням норм Сімейного Кодексу України.

Причиною неналежного (або в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого виступає примушування батьками (опікунами чи піклувальниками) тримати піст (утримання від вживання в їжу певних продуктів харчування), що може призвести в недоотриманні необхідних для розвитку та нормального функціонування організму речовин.

Більш суворі обмеження стосовно вживання продуктів харчування пропагують тоталітарні секти, вчення яких повністю виключає вживання м'ясних продуктів. Так прихильники тоталітарної секти «Аллатра», яка в умовах війни росії проти України пропагує ідеали «руського миру», виключають із раціону харчування м'ясні продукти, при цьому, слідуючи своїм

релігійним переконанням, забороняють вживати вказані продукти дітям. Це призводить до хронічних захворювань потерпілих, причиною яких стає незбалансоване харчування.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що дослідження типових ситуацій вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, вчиненого представниками тоталітарних сект дозволить слідчим, які здійснюють досудове розслідування, прийняти дієві організаційні рішення, висунути обґрунтовані версії вчиненого злочину, що дозволить забезпечити в повному обсязі виконання кримінального провадження.

Список використаних джерел: 1. Кривопуск О.Г. Способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. Вип. 3. С.369-376. 2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квіт. 1991 р. №987-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text (дата звернення 27.03.2023). 3. Через релігійні переконання батьків ледь не загинуло немовля. *Погляд*: веб-сайт. URL: https://poglyad.tv/boryspil-cherez-religijni-perekonannya-batkiv-led-ne-zagynulo-nemovlya-article (дата звернення 28.03.2023). 4. Постанова Верховного суду України від 02.12.2020: справа №643/7596/19: Єдиний реєстр судових рішень

УДК 349.2

Лісова У., здобувачка освіти
Науковий керівник: **О. Атаманчук,** викладач циклової комісії суспільних дисциплін
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», м. Хмельницький, Україна

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Ключові слова: *нематеріальне стимулювання, додаткові трудові права, пільги, соціальне партнерство, трудова активність, працівник, роботодавець.*

Необхідно відмітити, що у зарубіжних країнах «поруч із фінансовою стороною, помітна роль відводиться нематеріальним способам мотивації. Західні менеджери по управлінню персоналом давно дійшли висновку про те, що персонал підприємства являється головною їхньою цінністю, тому їх необхідно берегти та цінувати, адже від працездатності колективу залежить успіх підприємства» [2, с. 19].

Саме тому правове стимулювання трудової активності працівника буде неповним без засобів нематеріального стимулювання. При цьому, трудове право, з усіма його властивостями, здатне забезпечити такому стимулюванню прогнозований характер за рахунок визначення правового зв'язку між працівником і роботодавцем у процесі підвищення першим своєї трудової активності задля збільшення результативності діяльності підприємства, установи, організації де він працює.

Нематеріальна складова життєдіяльності людини є настільки ж важливою, як і матеріальна, бо саме їх сукупність розкриває рівень життя працівника. Задоволення нематеріальних потреб працівника соціально зорієнтовано на особистий розвиток, публічне визнання його здобутків та духовне і культурне збагачення. Тому, ми погоджуємося з тезою про те, що «не лише

економічні складові рівня життя особи, а набір соціальних благ, що відповідає функціональним потребам людини, забезпечує її всебічний розвиток, можливість повноцінної життєдіяльності» [3, с. 22].

В контексті цього також вважаємо необхідним зазначити, що падіння загального рівня культури та соціальної адаптації людини у її життєдіяльності має прямий зв'язок з її трудовим життям, і бажанням працівника працювати сумлінно, активно і результативно. Нехтування роботодавцем життєво необхідними потребами працівника призводить до зниження зацікавленості працівника у результатах його праці, і саме тут нематеріальні складові результатів праці працівника можуть зіграти провідну роль у його мотивації до високопродуктивної праці. Але залишати на рівні соціальної відповідальності роботодавця питання нематеріального стимулювання праці працівників, на наше переконання, не можна. Необхідно інтегрувати нематеріальні стимули у процес діяльності підприємств, як невід'ємну складову правового зв'язку працівника і роботодавця у трудових відносинах.

«Практика все частіше використовує в якості стимулів різні пільги, переваги, права матеріального характеру, що не мають прямого грошового вираження» [4, с. 161].

А отже, необхідно визнати, що доступ працівника до суспільних благ є його правом, і це право у трудових відносинах може бути реалізоване за рахунок підвищення його трудової активності понад встановлену норму та міру праці.

В науці трудового права обґрунтовано і доведено, що «взаємодія, взаємозв'язок, а, інколи, і взаємозалежність матеріального та морального стимулювання полягає у тому, що вони взаємозбагачують і підкріплюють один одне» [5, с. 165].

Якщо виходити з того, що працівник приступивши до роботи має «повністю віддатися» процесу виконаних завдань, то важлива роль в цьому процесі належить настрою, з яким працівник приступає до роботи. Подекуди соціальні чинники та проблеми побутового характеру чинять негативний вплив на рівень трудової активності працівника, зниження рівня продуктивності праці має прямий зв'язок з фактичними обставинами життєдіяльності людини. Наприклад, проблеми, пов'язані з відсутністю власного житла, пригнічують трудову активність працівника оскільки ці проблеми повністю захоплюють увагу працівника. На противагу цьому, надання житлової площі працівнику від роботодавця, в якості службового житла, може виступати більшим мотиваційним стимулом для працівника, аніж рівень заробітної плати. Соціальні блага, доступ до яких забезпечений роботодавцем працівнику, дозволяє протидіяти не лише плинності кадрів, а й залучати до праці працівників з унікальними навичками та здібностями. Можливості доступу до соціальних благ, забезпечені роботодавцем, мають потенціал до підвищення трудової активності працівника не менше, ніж матеріальні стимули.

Разом з тим підпорядкування процесу доступу до соціальних благ, забезпечених роботодавцем, не повинно зводиться до бажання чи небажання роботодавця, і тому можливості доступу до таких соціальних благ повинні бути унормовані за допомогою правових засобів. Необхідно відмітити, що право надане підприємствам, установам, організаціям в межах їх повноважень і за власний кошт можливості встановлювати для працівників додаткові, порівняно із законодавством, трудові і соціально-побутові пільги. Це свідчить про те, що на законодавчому рівні визнано таку можливість як складову процесу організації праці на підприємствах, в установах, організаціях. Однак, можливості так і залишатимуться можливостями, якщо вони не набудуть конкретизованої правової форми щодо їх реалізації. Надання правового виразу таким можливостям одночасно формуватиме кореспондуючі права та обов'язки учасників відносин у сфері праці.

На наше переконання, тільки конкретизація умов та порядку доступу працівників до соціальних благ за рахунок роботодавця, понад встановлені державні гарантії, повинна стимулювати працівника до трудової активності з метою набуття права такого доступу. Слід

погодитися з тезою про те, що «правові стимули являють собою найсильніший важіль мотиваційного впливу» [7, с. 80]. Отже, надаючи працівнику право доступу до соціальних благ, забезпечене роботодавцем, формуватиме не лише можливість працівника отримати такий доступ до необхідних йому соціальних благ, а й закріпить обов'язок роботодавця надати працівнику такий доступ у разі підвищення їм своєї трудової активності, яка результативно відобразилась на діяльності підприємства, установи, організації.

«У Японії людина влаштовується на роботу на все життя. Будучи одного разу прийнятим в компанію, японець залишається там аж до офіційного виходу на пенсію. Підприємство, на якому працює фахівець, стає практично другою сім'єю. Отже, нематеріальна мотивація співробітників здійснюється за психологічною схемою «батько-син», де батьком виступає компанія, а сином – співробітник» [10, с. 89].

Національні традиції Японії у цьому аспекті свідчать про перевагу до морального мікроклімату в трудових колективах і соціальну адаптацію працівника в трудовому колективі.

А отже, договірне регулювання умов праці, до яких ми відносимо застосування засобів нематеріального стимулювання трудової активності працівника, у повній мірі надає можливості учасникам відносин у сфері праці задовольняти свої потреби і бажання в єдиному спільному колективному процесі праці.

Вище викладене дає підставу стверджувати, що стимулювання трудової активності працівника правовими засобами повинно чітко відображатися у нормативних актах, які регулюють трудові відносини. При цьому, право роботодавця на таке стимулювання повинно за допомогою актів соціального партнерства та трудових договорів переходити у його обов'язок забезпечити працівнику доступ до додаткових обіцяних соціальних благ у разі виконання ним умов необхідних для їх отримання. Перехід права у обов'язок роботодавця забезпечити працівнику додаткові трудові та соціально-побутові права, порівняно із законодавством, створить стійкий правовий зв'язок між працівником і роботодавцем в процесі стимулювання його трудової активності та підвищення продуктивності праці. Прогнозований характер такого зв'язку може бути забезпечений виключно правовими засобами, де акти соціального партнерства відіграють провідну роль. Також ми пропонуємо ч.1 ст. ст. 9 КЗпП України викласти у такій редакції: «Підприємства, установи, організації в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів можуть встановлювати додаткові порівняно з законодавством трудові і соціально-побутові права для працівників».

Список використаних джерел: 1. Генкин Б.М. Мотивация и организация эффективной работы (теория и практика). М.: Норма : ИНФРА-М, 2011. 352 с. 2. Ведерніков М. Д., Зелена М. І. Доцільність застосування зарубіжного досвіду мотивації персоналу на українських підприємствах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 5. Т. 1. С. 18-21. 3. Юзько Т. Гідна оплата праці як необхідний атрибут захисту права на життя працівника. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 21-25. 4. Климов А.Е. Психология профессионального самоопределения. Ростов-на-Дону.: «Феникс», 1996. 349 с. 5. Венедіктов С.В. Матеріальне та моральне стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ України: теоретичний аспект: дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2004. 187 с. 6. Кодекс законів про працю України. *Відом. Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. Ст. 375. 7. Смолярова М.Л. Стимуляційні правовідносини як самостійний різновид трудових правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 78-81. 8. Байда О. Мотивація праці як складова успіху організації. *Вісник національного Хмельницького університету.* 2010. № 14. С. 5557. 9. Костюченко О.Є. Державне і договірне регулювання відносин у сфері праці. К. : УБС НБУ, 2011. 187 с. 10. Гривківська О.В. Мотивація персоналу в зарубіжних компаніях. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 9. С. 86-91.

УДК 346.52:346.2

Лупай А.С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна,** канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

***Ключові слова**: публічні закупівлі, електронна система закупівель, процедура відкритих торгів, переговорна процедура закупівлі.*

Проблемами економічних відносин в Україні є неспроможність ринку створювати зв'язки та ефективно функціонувати без вжиття спеціальних заходів. Одним із основних способів вирішення цієї проблеми у міжнародній практиці стала система державних (публічних) закупівель. Ця система регулюється окремими рішеннями та включає низку асоційованих інституцій, які діють у визначеному правовому просторі та покладаються у своїй діяльності на конкурентні та неконкурентні закупівлі. Електронна система публічних закупівель Prozorro це онлайн-платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі. Все, що відбувається на торгах, може побачити будь-хто на веб-порталі prozorro.gov.ua.

Слід зазначити, що до 2016 року сфера державних закупівель в Україні була закритою та корумпованою. А зараз же, державні закупівлі виконують такі функції: відтворювальну, інвестиційну, інноваційну, захисну, регулюючу, соціальну та контрольну. Їх можна класифікувати за: предметом закупівлі, видом закупівлі, конкурентоспроможністю закупівлі [1].

Вивчаючи зарубіжний досвід регулювання державних закупівель, варто насамперед зазначити, що одним із завдань сучасної реформи у сфері державної регуляторної політики в Україні є максимально ефективне проведення дерегуляції, внаслідок чого комфортні і в державі будуть створені стабільні умови для сталого розвитку всіх форм підприємництва та інших видів господарської діяльності, формування вільної ринкової економіки. Вибір оптимальної моделі дерегуляції також запобігає свавіллю підприємців, порушенню прав споживачів, недобросовісній конкуренції тощо.

У науковій літературі з цього питання зазначено, що найбільш відомою вважається модель регуляторної реформи, запропонована Скотом Джейкобсом і Цезарем Кордовою, яка передбачає поступовий процес впровадження регуляторної реформи від початку дерегуляції до впровадження регуляторного менеджменту. Ця модель відображає ідеальний процес впровадження регуляторної реформи, але існує багато обмежень щодо застосування цієї моделі в реальному світі. Так, наприклад, одні країни взагалі обмежилися лише запровадженням дерегуляції, інша частина – вдосконаленням існуючих регуляцій, і лише дві країни – Велика Британія та США – запровадили регуляторне управління [2].

У наукових колах різняться думки стосовно визначення поняття «публічні закупівлі». Зокрема, О. Альциванович та Я. Цимбаленко визначають публічні закупівлі як сукупність поетапних дій, які становлять цілісну, врегульовану законодавством процедуру, що здійснюється на конкурентній основі, спрямовану на закупівлю за державні кошти і кошти місцевих бюджетів потрібних товарів, робіт і послуг, які пропонуються учасникам процедур відповідно до потреб замовника. Громадський контроль допомагає встановити порушення законодавства у сфері державних закупівель та недоліки у функціонуванні електронної системи. Громадяни мають доступ до інформації, оприлюдненої в електронній системі закупівель. Беручи участь у моніторингу публічних закупівель, можна виявити типові порушення: несанкціоноване виключення учасників, дискримінаційні вимоги замовника, ухилення від відкритих торгів, несанкціоноване визначення переможця, порушення процедур закупівель. Громадяни можуть

вплинути на стан закупівель, звернувшись до органів, уповноважених контролювати виявлені в системі порушення.

У дисертаційному дослідженні В.О. Псьота. визначено три окремі фази процесу державних закупівель:

- виявлення потреби в певному продукті (роботі, послузі), визначення строків та обсягів (планування закупівель);
- процес введення повідомлення про закупівлю, кваліфікація учасників та підписання договорів (закупівлі в ProZorro);
- процес виконання контракту.

Основна трансформація системи державних закупівель за останній період полягає в тому, що конкурентні процедури стають повсякденною практикою. Закупівлі тепер здійснюються через електронну систему «ProZorro», яка стала інструментом організованого контролю за процесом закупівель. Цифровізація публічних закупівель дає можливість охопити окремі етапи процесу, що слугує покращенню контролю за публічними фінансами [3].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що публічні закупівлі - це закупівлі товарів, робіт і послуг, що здійснюються за рахунок коштів платників податків. Вони дають змогу органам влади та їх структурним підрозділам забезпечити ефективне функціонування держави за умов рівноправності та чесної конкуренції. Prozorro – електронний майданчик, який об'єднує понад 35 тис. державних і муніципальних установ і підприємств (замовників товарів, робіт і послуг) та близько 250 тис. комерційних компаній (постачальників).

Замовники публікують тендерні оголошення в системі Prozorro, а постачальники подають свої бізнес-пропозиції. Це відбувається через модуль електронних торгів, доступ до якого замовники та постачальники мають через авторизовані в системі Prozorro електронні майданчики (перелік майданчиків за посиланням). Це дуже сучасно та зручно в наш час.

Список використаних джерел: 1. Шатковський О. Розвиток законодавства України щодо державних закупівель: від еволюції до революції. Радник у сфері державних закупівель. 2015. № 5 (44). С. 44–48. 2. Здирко Н.Г., Шевчук О.Д. Державний фінансовий контроль в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики: всеукраїнський наукововиробничий журнал. 2018. № 5 (33). С. 7—24. 3. Галущак М., Галущак О., Кужда Т. Реформування публічних закупівель в україні: система чи випадковість? Галицький економічний вісник. 2022. Том 74. № 1. С. 177-186.

УДК 343.9

Любас К. Р., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань

Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Ключові слова**: техніко-криміналістичне забезпечення, кримінальне правопорушення, розслідування, воєнний стан.*

На сьогодні в нашій країні триває повномасштабне військове вторгнення з боку рф. Важливими умовами збереження суверенітету держави і відновлення її територіальної цілісності є належна збройна відсіч зазіханням окупантів, забезпечення соціально-економічних

основ і політичної стабільності в країні. Тож, в умовах сьогодення протидія злочинності продовжує залишатися пріоритетним напрямом державної політики та спонукає до подальшого удосконалення діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. У розрізі даної теми нами взято до уваги напрацювання вітчизняних науковців, зокрема: Г. Пахареса, Р. Перцева, Д. Тичини, Б. Теплицького, Є. Філіпова тощо.

Є. Філіпов зазначає, що техніко-криміналістичне забезпечення являє собою діяльність, яка здійснюється правоохоронними органами, спрямована на створення умов їх постійної готовності до застосування методів та засобів криміналістичної техніки та реалізацію цих умов у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів [1, с. 297]. Автор відзначає, що мета техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень є певним «координаційним вектором» досудового розслідування цих кримінальних правопорушень. Завдання відповідного техніко-криміналістичного забезпечення полягають не лише у вчиненні дій (виявлення, фіксація, збирання) уповноваженими суб'єктами, а й залучення ними до такої діяльності в разі необхідності інших осіб, які мають більш поглиблені знання в певній галузі, вміння та навички їх практичного використання, а також компетенцію щодо процесуального оформлення результатів таких дій [1, с. 298].

У свою чергу, Б. Теплицький відзначає, що техніко-криміналістичне забезпечення, будучи організаційно-функціональною системою, спрямованою на досягнення двоєдиної мети, містить низку напрямів:

– удосконалення науково-дослідної діяльності (наукове забезпечення);

– напрацювання пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів, що регламентують практику цільового застосування техніко-криміналістичних засобів та методів (правове забезпечення);

– вдосконалення організаційної структури судово-експертних і криміналістичних підрозділів, форм та методів їх діяльності, взаємодії з іншими суб'єктами застосування техніко-криміналістичних засобів та методів (організаційне забезпечення);

– підтримка рівня техніко-криміналістичної підготовки суб'єктів застосування техніко-криміналістичного забезпечення (навчально-методичне забезпечення);

– модернізацію та створення нових техніко-криміналістичних засобів та методів (науково-технічне забезпечення);

– підвищення рівня оснащеності суб'єктів застосування техніко-криміналістичних засобів та методів та організація її профілактичного обслуговування (матеріально-технічне забезпечення) [2, с. 173].

Слід врахувати, що в діяльності слідчих та експертних підрозділів набуває особливого значення потребуючи комплексності дослідження, у тому числі, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, який завдяки інноваціям у боротьбі зі злочинністю поступово відходить від традиційних способів та методів виявлення, збору й фіксації слідів кримінальних правопорушень. Так, Д. Тичина та Р. Перцев зазначають, що обстановка в якій вже більше ніж півстоліття працюють правоохоронні органи Ізраїлю, досить близька до тієї, що склалась сьогодні у зв'язку зі збройною військовою агресією проти Україні [3, с. 27].

До прикладу, в сучасних умовах воєнних дій, однією з вимог до огляду місця події є фотографування всієї території, включаючи види з повітря. Для такого огляду варто застосовувати широкий спектр безпілотних літальних апаратів, так званих дронів (БПЛА), різних за можливостями і характеристиками. Вони здатні знімати відео та зображення в реальному часі, передавати їх на віддалений сервер для зберігання та подальшого використання. Зарубіжний дослідник Г. Пахарес відзначає, що одним із перспективних напрямів використання дронів може бути судова антропологія. На даний час використання дронів для пошуку людських останків все ще знаходиться на ранній стадії розробки. Міністерство Юстиції США виділило

гранд центру судової антропології Техаського державного університету (FACTS) на вивчення можливості використання дронів як інструментів для виявлення та упізнання людських останків [4, с. 296].

Варто відзначити, що за допомогою методу Forensic intelligence як засобу отримання орієнтуючої та доказової інформації, у зарубіжній практиці при правильній інтелектуальній обробці всієї криміналістичної інформації, шляхом об'єднання її розрізнених частин під час розслідування багатоепізодних злочинів з метою отримання повної картини повторюваних діянь та встановлення зв'язків між місцями учинених одним і тим же злочинцем чи групою осіб на основі Video Analytics, можна втричі швидше встановити потенційне коло підозрюваних, а увесь їх не розкритий масив скоротити майже вдвічі. У цьому аспекті, вельми актуальним є імплементація в українську практику розслідування кримінальних правопорушень програми «The Next Step», яка надає слідчим додаткові дані для розслідування, а також наповнює криміналістичну базу даних відбитків взуття із місць вчинення кримінальних правопорушень [3, с. 30].

Таким чином, основу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану повинні складати техніко-криміналістичні засоби, які варто розподілити на: засоби виявлення, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять або можуть містити криміналістичну інформацію; засоби перевірки об'єктів за криміналістичними обліками; експертні дослідження.

З оглядом на вище зазначене, варто підкреслити, що техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень виступає як система правових, наукових, організаційних заходів з розробки, впровадження та практичного використання техніко-криміналістичних засобів та наукових методів з метою успішного розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел: 1. Філіпов Є.В. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. С. 296-300. 2. Теплицький Б. Б. Щодо визначення терміну «техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень». *Актуальні питання вдосконалення судовоекспертної та правоохоронної діяльності: зб. матеріалів засідання № 1 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф*. Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2021. С. 71–74. 3. Тичина Д., Перцев Р. Зарубіжний досвід техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану.* Кропивницький. 2022. С. 26-31. 4. Пахарес Г. Огляд і поточний стан програм дистанційного зондування на основі безпілотних літальних апаратів (БПЛА). *Фотограмметрична техніка та дистанційне керування зондування*, 2015, 81 (4). С. 281–330.

УДК 343.98:343.985.21(075.8)

Матвієнко О.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м.Ірпінь, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Ключові слова: *кримінальні правопорушення, профілактика злочинності, криміналістика, кримінальна відповідальність, кримінальна політика*

Ефективна протидія кримінальним правопорушенням передбачає не тільки їх оперативне розслідування та розкриття, виявлення та притягнення до відповідальності винних осіб, а й застосування профілактичних заходів. Ситуація, що склалася у сфері профілактики кримінальних правопорушень, наразі є незадовільною та потребує серйозного коригування.

Профілактика кримінальних правопорушень спрямована на нейтралізацію та усунення причин, що сприяють їх скоєнню. Особливу роль цьому процесі грають слідчі органи.

Термін «профілактика» означає сукупність запобіжних заходів, спрямованих на збереження та зміцнення нормального стану, порядку.

Поряд із поняттям «профілактика» в юридичній літературі, нормативно-правових актах та практичній діяльності правоохоронних органів використовуються терміни «попередження», «запобігання», «превенція», «припинення», які найчастіше розглядаються як слова-синоніми.

Кримінально-правова наука здійснює профілактику кримінальних правопорушень у вигляді встановлення та застосування покарання за вчинення протиправних діянь, тим самим впливаючи на поведінку особи, формування у неї стійкої установки на законослухняну поведінку.

Проте в контексті нашого дослідження особливої уваги потребує криміналістична профілактика кримінальних правопорушень.

Н.П. Яблоков зазначає, що криміналістична профілактика пов'язана з виявленням причин і сприятливих криміногенних умов, об'єктів криміналістичного впливу, а також із застосуванням специфічних профілактичних заходів, що ускладнюють скоєння нових кримінальних правопорушень, та з припиненням або перериванням протиправної діяльності конкретних осіб [1, с.73].

У зв'язку з чим вищезазначені автори виділяють два види криміналістичної профілактики:

1) слідчу профілактику;

2) експертно-криміналістичну профілактику.

Аналізуючи криміналістичну модель профілактики кримінальних правопорушень, звертаємо увагу на те, що вона є системою оперативно-тактичних, науково-технічних, організаційно-виховних прийомів та засобів виховного впливу з виявлення та причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та їх усунення на базі розслідуваних та розглянутих у суді кримінальних проваджень.

І.І. Іванов, розглядаючи криміналістичну превенцію (профілактику), зазначає, що її слід розглядати як одну з самостійних приватних теорій, яка є системою наукових положень та практичних рекомендацій про закономірності розробки та використання у кримінальному судочинстві технічних засобів, тактичних та методичних прийомів для запобігання замишлюваних та підготовлюваних кримінальних правопорушень, своєчасного виявлення, швидкого, повного розкриття та якісного розслідування вчинених кримінальних

правопорушень, припинення конкретної протиправної діяльності та ліквідації її небезпечних наслідків, виявлення та встановлення у процесі розслідування обставин, що сприяли вчиненню та приховування кримінальних правопорушень, використання будь-яких форм протидії розслідуванню [2, с.240].

Р.А. Адельханян, Д.І. Амінов, П.В. Федотов, розглядаючи криміналістичну профілактику, вказують на те, що вона є найбільш перспективним способом протидії злочинності, оскільки дозволяє усунути настання можливих суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, безпосередньо впливати на причини та умови, що сприяють скоєнню кримінального правопорушення. Крім того, справедливо зазначають, що профілактичний вплив на кримінальні правопорушення полягає в тому, що відповідна діяльність має здатність коригувати криміногенні фактори в період, коли вони ще не набрали сили і тому легше піддаються нейтралізації або блокуванню [3, с.20].

У свою чергу криміналістичні засоби та методи встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню або приховування кримінальних правопорушень, можуть бути поділені:

1) на засоби та методи безпосереднього встановлення цих даних органом розслідування та судом;

2) на засоби та методи отримання органом розслідування або судом опосередкованої інформації про ці причини та умови;

3) на засоби та методи експертного встановлення цих даних.

У криміналістичній літературі до превентивних заходів відносять також і інші заходи. По-перше, виявлення та розкриття скоєних кримінальних правопорушень. По-друге, усунення виявлених причин та умов, що сприяли кримінальним правопорушенням конкретного виду, роду або вчинених певним способом, за певних обставин. По-третє, заходи, що виховують і застерігають. По-четверте, загально-профілактичні заходи, у тому числі використання можливостей засобів масової інформації, трудових колективів, родових та національних традицій.

Таким чином, узагальнюючи різні точки зору на роль, значення та структуру криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, слід констатувати той факт, що даний правовий інститут є невід'ємною та важливою частиною криміналістичної науки.

Список використаних джерел: 1. Яблоков Н.П. Криміналістика: підручник. М: Юрайт, 2015. С. 73. 2. Іванов І.І. Криміналістична превенція: комплексне дослідження генези, стану, перспектив: дис. докт. Юрид. наук. Київ, 2014. С. 240. 3. Адельханян Р.А., Амінов Д.І., Федотов П.В. Криміналістика. Курс лекцій: навчальний посібник. М: Юніті-Дана, 2012. С. 20.

УДК 343.1

Микитенко В. С., Ревера А.О., здобувачі вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *кримінальне провадження, Кримінальний процесуальний кодекс України, досудове розслідування, воєнний стан.*

Перш за все, почнемо з того, що таке кримінальне провадження – це врегульована нормами кримінально-процесуального права діяльність органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді і суду з метою розкриття кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності винних та недопущення покарання невинних.

Із проявом рф агресії щодо України, в нашій державі від 24 лютого 2022 року запроваджено режим воєнного стану. Саме це стало поштовхом до адаптації кримінального-процесуального законодавства до умов сьогодення.

Питання особливостей кримінального провадження саме в умовах воєнного стану досліджували в своїх роботах Михайленко В., Тетерятник Г. К., Вішевник Н., Капліна О. В. Та інші.

На сьогоднішній день, відповідно до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, передбачено особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану, що значно спрощує певні процесуальні процедури, яке підвищує процесуальні можливості сторони обвинувачення [1].

У першу чергу, специфіка правового регулювання здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів обумовлена тим, що разом із нормами, характерними, для регулювання правовідносин в умовах нормальної життєдіяльності, до нормативної компоненти правового регулювання включаються надзвичайні закони. Вони встановлюють не тільки специфічні засоби та механізми правового регулювання, але й мають свою специфіку щодо дії у просторі, часі та за колом осіб [2, с. 98].

На нашу думку, законодавець саме з метою оперативного реагування на ситуацію в Україні, яка пов‘язана з повномасштабною агресією з боку РФ, вирішив внести зміни до статті 615 чинного КПК України.

У даній статті кримінальне процесуальне законодавство містить важливий дозвільний механізм. А саме: якщо на тимчасово окупованій території у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею своїх повноважень, відповідний прокурор наділяється виключними правами щодо:

– розгляду та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів;

– розгляд та вирішення клопотань про надання дозволу на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи;

– розгляд та вирішення клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

– розгляд та вирішення клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258-5, 260-263 1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 Кримінального кодексу України [1].

Почнемо з того, що здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану передбачає суттєве збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду

процедур. Згідно з новою редакцією, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено, що під час воєнного стану та у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчим, дізнавачем чи прокурором виноситься відповідна постанова. Вона має містити відомості, визначені ч. 5 ст. 214 КПК України, тобто ті, які зазвичай вносяться до ЄРДР. До прийняття такої постанови може бути проведений огляд місця події, після якого постанова складається негайно. Як бачимо, ця норма корелюється з положеннями ч. 1, 3 ст. 214 КПК України. Дані, зазначені у постанові, підлягають внесенню до ЄРДР за першої можливості.

Без сумніву, рух у напрямку відновлення процесуальних гарантій судового контролю права на свободу слід підтримати. Проте, при дистанційному розгляді є небезпека щодо забезпечення ефективної участі особи у контексті якості зв'язку, що є особливо критичним саме у воєнний час, і того, який чином буде забезпечено ефективний захист з боку захисника, особливо захисника за договором (якщо такий є), якщо він фізично не знаходитиметься поряд із клієнтом.

Таким чином, обмеження основних процесуальних гарантій та суттєвий дисбаланс з ухилом на забезпечення саме публічного інтересу та його явне превалювання у цій нормативній регламентації. Тобто, коли мова йде про кримінальне провадження в умовах воєнного стану, публічний інтерес щодо невідворотності покарання стає пріоритетним.

Отже, можна дійти висновку, що саме прокурор у вказаних обставинах наділений винятковими повноваженнями для здійснення кримінальної процесуальної діяльності в умовах воєнного стану. При цьому механізм реалізації деяких із них, зокрема, під час надання згоди на проведення процесуальних дій, передбачених статтею 615 КПК України, потребує подальшого вдосконалення шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 223 13.04.2012 № 4651-VI. Офіційний сайт Верховної ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Te (дата звернення: 04.04.2023). 2. Тетерятник Г. К. Окремі питання правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 48. С. 98–101.

УДК 342

Митошоп В.В., аспірант кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління

Науковий керівник: **В.М. Калашников**, д-р іст. наук, канд. юрид. наук, професор, професор кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЗОВНІШНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Ключові слова: *державно-приватне партнерство, сталий розвиток, екологічна політика, США, державне управління, охорона навколишнього середовища.*

Невпинне пришвидшення інтенсивності процесів виробництва, надмірне споживання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища сучасною людською цивілізацією створило загрозу для безпечного життя майбутніх поколінь, що ставить під питання існування всього людства. З метою унеможливлення такої жахливої ситуації Комісія Брундтланда (також відома як Міжнародна комісія з довкілля і розвитку ООН) в 1987 році у доповіді «Наше спільне майбутнє» представила дефініцію концепції сталого розвитку, котра

передбачає проведення державами світу екологічної політики направленої на встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Одним з ключових елементів даної концепції є розвиток державно-приватного партнерства, що визначено як на міжнародному, так і на національному рівні більшістю держав світу.

Метою даної праці є дослідження державно-приватного партнерства як елементу концепції сталого розвитку в зовнішній екологічній політиці США.

Як на саміті в Монтеррей в березні 2002 року, так і на Всесвітньому саміті в Йоганнесбурзі з питань сталого розвитку в серпні 2002 року США твердо стверджували, що стійкий розвиток найбільш ефективно забезпечується торгівлею з країнами, що розвиваються, та приватними інвестиціями в дану категорію країн [0, p. 537–541]. Майже два десятиліття потому даний погляд на стійкий розвиток знаходився в центрі уваги 15 сесії Конференції ООН з торгівлі та розвитку 2021 року, в звіті якої було представлено ключові концепції торгівлі, глобальних ланцюгів постачання, сталого розвитку, їх взаємозв’язку та важливості для країн, що розвиваються [0].

Адміністрація Дж. Буша-молодшого стверджувала, що Йоганнесбурзький саміт повинен зосереджуватися не на розробці подальших екологічних режимів чи нових зобов'язань, а на кращій імплементації існуючого міжнародного екологічного права. Хоча США не були самотніми в цьому погляді [0, p. 480–481], вони були одним із найсильніших прихильників залучення приватного сектору як альтернативи звичайним міжнародним підходам [0, p. 881]. Замість того, щоб досягти результатів на державному рівні або «Типу I», Йоганнесбурзький саміт повинен був зосередитись на так званих результатах «Типу II»: добровільного державно-приватного партнерства, яке може фактично сприяти досягненню результатів на місцях. Підхід був схвалений у підготовчих процесах до саміту. Однак виникли дискусії щодо того, чи слід розвивати партнерські відносини «Типу II» у контексті міжнародно-правової бази, заснованої на консенсусі, чи це повинно бути суворо добровільним рішення [0, p. 862–865]. Прихильники останнього підходу були стурбовані тим, що, якщо партнерство «Типу II» не буде визначено в рамках конкретних зобов'язань, воно, фактично, не сприятиме кращому виконанню зобов’язань, встановлених міжнародним екологічним правом [0, p. 482]. Таке занепокоєння посилилося у зв’язку з опором США щодо створення міжнародного процесу перегляду партнерських відносин «Типу II» [0, p. 878].

Ініціативи фінансування сталого розвитку США відображають основну увагу на державно-приватному партнерстві. На саміті в Монтеррей 2004 року, США відмовилися приєднуватися до міжнародних ініціатив, а натомість оголосили про ряд односторонніх зобов'язань щодо надання допомоги [0, p. 537]. Зокрема, було визначено, що американська допомога країнам, що розвиваються, поширюватиметься через програму «Глобальний альянс розвитку», а саме приватними фондами та корпораціями через партнерство з недержавними організаціями. Основна мета – залучити мільярди доларів з приватного сектору, які циркулюють по всьому світу, суми, що набагато перевищують державні допомоги в розвитку [0]. Однак, приватний сектор, як відомо, не бажає інвестувати у нестабільне середовище. Щоб направити інвестиції в країни, які найбільше їх потребують, в них необхідно створити та налагодити прозорість руху коштів, а також утвердити верховенство права. Тому США на саміті в Йоганнесбурзі робили акцент на фінансовій підтримці країн, які мають бажання щодо створення ефективної системи управління, охорони здоров'я та освіти, ведуть економічну політику, яка сприяє розвитку підприємництва [0].

Офіс глобального партнерства США, створений в 2008 році з метою забезпечення державно-приватного партнерства, офіційно запустив ініціативу «Зв’язок кліматичних підприємців» (англ. Connecting Climate Entrepreneurs - CCE) під час Конференції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату 2021 року. Спільними зусиллями Офісу спеціального уповноваженого президентом США з питань клімату, Офісу глобального партнерства, Бюро з питань освіти і культури та партнерів із приватного сектору (Salesforce, LinkedIn та General Electric), ініціатива

«Зв'язок кліматичних підприємців» прагне подолати кліматичну кризу та сприяти розширенню економічних можливостей у країнах, що розвиваються, розвиваючи підприємництво, спрямоване на вирішення кліматичних проблем. CCE спирається на нові та існуючі програми Державного департаменту США та залучатиме партнерів із приватного сектору, щоб сприяти зростанню екологічних стартапів у всьому світі [0].

Як можна побачити з цього короткого огляду зовнішньої екологічної політики США, державно-приватне партнерство розглядається американською політичною елітою як один з ключових шляхів забезпечення реалізації концепції сталого розвитку в світі, котра реалізується країною на міжнародному рівні у вигляді участі в розробці багатосторонніх режимів охорони довкілля на міжнародних конференціях, а також звернення до застосування односторонніх дій.

Список використаних джерел: 1. Better trade for sustainable development: the role of voluntary sustainability standards. UN Conference on Trade and Development. 2021. 53 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2021d2_en.pdf (date of access: 30.03.2023). 2. Bruch C., Pendergrass Jn. Type II partnerships, international law, and the commons. *Georgetown International Environmental Law Review*. 2003. Vol. 15, no. 4. P. 855–886. 3. Connecting Climate Entrepreneurs (CCE). *U.S. Department of State*. URL: https://www.state.gov/connecting-climate-entrepreneurs-cce/ (date of access: 30.03.2023). 4. Gupta J. The role of non-state actors in international environmental affairs. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2003. Vol. 63. P. 459–486. URL: https://www.zaoerv.de/63_2003/63_2003_2_a_459_486.pdf (date of access: 30.03.2023). 5. McFarlane A. In the business of development: development policy in the first two years of the Bush administration. *Berkeley Journal of International Law*. 2003. Vol. 21, no. 3. P. 521–547. URL: https://lawcat.berkeley.edu/record/1118682/files/fulltext.pdf (date of access: 30.03.2023). 6. Powell C. L. Making sustainable development work: governance, finance, and public-private cooperation (published July 12, 2002). *U.S. Department of State*. URL: https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2002/11822.htm (date of access: 30.03.2023). 7. The global development alliance: expanding the impact of foreign assistance through public-private alliances. US Agency for International Development, 2003. 22 p. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacd823.pdf (date of access: 30.03.2023).

УДК 347.73

Нікітенко Д. А., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Е.С. Дмитренко**, д-р юрид. наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: *правове регулювання, податкові відносини, податкове законодавство, податки, податкові пільги*

Виконання конституційного обов'язку кожного сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, стало проблематичним через військове вторгнення рф та як наслідок – запровадження правового режиму воєнного стану. Тому, перед законодавцем постало надважливе завдання – оперативне прийняття змін до законодавства для одночасного забезпечення стабільного надходження податків до державного та місцевих бюджетів і

підтримання платників податків за допомогою податкових пільг. У даній роботі ми дослідили деякі проблемні та суперечливі аспекти даних законодавчих змін та їх подальші перспективи.

Однією з вищезазначених змін є Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. № 2118-IX. Зокрема, цим Законом було встановлено, що у період воєнного стану податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті зупиняються. Це положення не поширювалося на фактичні, камеральні та документальні позапланові перевірки [1]. На кінець 2022 р. відповідно до законодавчих змін податкові органи мали право проводити камеральні документальні перевірки (планові, позапланові, виїзні, невиїзні, електронні). А з липня 2023 р. законодавець планує скасувати заборону на проведення будь-яких перевірок.

На питанні податкових перевірок слід зупинитися докладніше, адже вони є дуже важливими видами контрольної діяльності. Слід погодитися з думкою О.Черватюка, що поновлення податкових перевірок, зокрема фактичних органами Державної податкової служби під час дії воєнного стану є виправданою мірою парламенту, оскільки даний вид перевірок дозволяє контролювати недобросовісних підприємців, які незважаючи на воєнний стан продовжують отримувати прибуток, при цьому не сплачуючи до бюджету податки [2, с. 117]. Ми також вважаємо, що поновлення проведення фактичних перевірок, тобто за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, під час дії воєнного стану є дуже важливим і обґрунтованим рішенням як для виявлення підприємців, які не сплачують податки, так і для захисту інтересів держави та громадян-споживачів.

Також зупинимося на такому аспекті, як зловживання правом в оподаткуванні в період воєнного стану. Як ми знаємо, це в загальному шкідлива поведінка, яка сама по собі не порушує чинних правових норм. Наприклад, В.В. Тимошенко вважає за проблему зловживання саме зі сторони контролюючих органів. На думку науковця, найбільшою підставою для зловживання є те, що бюджет необхідно наповнювати, а найбільшим доходним джерелом є податки. Держава у будь-якому випадку зацікавлена в акумулюванні найбільшої кількості надходжень насамперед законними способами, при цьому зловживання на законах і ґрунтуються [3, с.77]. Але зауважимо, що прямих прикладів зловживання правом державою при оподаткуванні автор не наводить, тому ця проблема потребує подальшого опрацювання. Хоча Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 03.03.2023 р. дійсно частково підтверджує позицію автора. У даній справі ТОВ звернулося до суду з позовом про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення Головного управління Державної податкової служби у Волинської області, адже зазначеним рішенням на товариство накладено штраф у сумі 69806,67 грн за несвоєчасну реєстрацію податкових накладних, хоча позивач вважає, що його діяння ґрунтуються на чинному законодавстві. Суд дійшов до висновку, що служба не правильно застосувала зміни, що передбачені Законом України від 15.03.2022 р. № 2120-IX (відповідно до яких приймання електронних документів від платників податків здійснюється у робочі дні з 8 години 00 хвилин до 18 години 00 хвилин). Але суд звернув увагу на те, що іншим актом, а саме Законом №2876-IX, встановлено, що операційний день для реєстрації податкових накладних (саме таку накладну реєструвало ТОВ) та/або розрахунків коригування, на який припадає граничний строк реєстрації податкових накладних та/або розрахунків коригування, триває з 0 годин 00 хвилин до 24 години 00 хвилин. Тому адміністративний позов було задоволено [4].

Серед можливих механізмів збільшення податкових надходжень слід виділити проєкт Закону № 8401 від 31.01.2023 р. Зокрема, його нормами пропонується: надати можливість для ФОП і юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки єдиного податку в розмірі 2% від суми доходу, можливість для ФОП – платників єдиного податку I і II груп не сплачувати єдиний податок; відмовитися від документальних перевірок та незастосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства. Але наведені

податкові пільги діятимуть до скасування воєнного стану на території України, але не пізніше 01.07.2023 р. На думку експертів, якщо закон набуде чинності, бізнес загалом і ФОПи зокрема повернуться до тих податкових умов, які були до початку повномасштабної війни. Хоча нового податкового тиску поки не буде запроваджуватися, але сплачувати «довоєнні» податки багатьом стане набагато важче [5]. Слід погодитися з цією думкою, адже зрозуміло, що впроваджені державою податкові пільги будуть поступово скорочуватися та скасовуватися для повернення обсягу податкових надходжень довоєнного періоду.

Отже, із урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок, що зміни до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування в умовах воєнного стану, зокрема податкових перевірок, є цілком обґрунтованими. Це стосується і податкових пільг, які держава планує обмежено запровадити задля повернення до показників довоєнних податкових надходжень. Однак варто удосконалити окремі норми, щоб не допускати зловживання правом у податковій сфері в період воєнного стану, насамперед можливого зловживання зі сторони контролюючих органів.

Список використаних джерел: 1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-IX#Text (дата звернення: 20.03. 2023). 2. Черватюк О. Особливості проведення податкових перевірок під час дії воєнного стану. «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю»: зб. наук. пр. X всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця,23.03.2022 р.). Вінниця, 2022. С. 114-118. 3. Тимошенко В.В. Особливості зловживання правом в оподаткуванні. «Зловживання правом: проблеми законодавчого визначення» : зб. матеріалів наук.-практ. семінару для молодих вчених, аспірантів і студентів (м. Київ, 23.09.2022 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2022. С. 74-78.4. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 03.03.2023 р. по справі № 140/8154/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109370131(дата звернення: 21.03. 2023). 5. Як бізнес відреагував на можливе скасування податкових пільг? The Page. URL: https://thepage.ua/ua/economy/skasuvannya-yedinogo-podatku-2percent-z-1-lipnya-2023-roku-sho-vidomo-ta-reakciya biznesu?fbclid=IwAR2NRbvWS7DOE9Ih8r2O1l_1y2jASWIwKN2izWfLe1l3awY9LaDWKFgAWSo (дата звернення: 20.03. 2023).

УДК 342.34

Нікітенко Л. О., канд. юрид. наук, доцент доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права,

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Ключові слова: *міжнародно-правові стандарти, демократія, партисипативна демократія, права людини, демократичні принципи.*

Поняття «міжнародно-правові стандарти» у теорії права багатозначне. Ним характеризують як загальні конвенційні положення, так і правила поведінки, що закріплені в технічних документах. Загальним у наукових підходах є те, що міжнародно-правові стандарти ґрунтуються на нормах та принципах міжнародного права, включають їх у себе.

Параметри демократії отримали міжнародно-правове закріплення після завершення Другої світової війни. З того часу ключові ознаки демократії стали визначальними принципами та

нормами інституційної системи Організації Об'єднаних Націй, універсальних актів з прав людини. Міжнародно-правові стандарти демократії – це ті права, які закріплені в базових актах євпропейського співтовариства загальної дії та безпосередньо грунтуються на основних принципах міжнародного права. Права людини, власне, і визначають стандарти демократії у наднаціональній (міжнародній) правовій системі [1, с. 350]. Через інституціалізацію прав людини відбувається утвердження демократичних принципів. Розвиток ідеї партисипативної демократії в європейських державах стимулював розробку в рамках міжурядових організацій цілої низки актів, які формалізували принципи партисипативної демократії у вигляді міжнародно-правових стандартів.

Систему міжнародно-правових стандартів партисипативної демократії представляють Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р., Міжнародні пакти про громадянські і політичні права, про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво територіальних громадам або влад 1980 р., Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р., Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ від 29 червня 1990 р., Паризька хартія для нової Європи 1990 р., Європейська конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р., Європейська Хартія про участь молоді в муніципальному та регіональному житті 1994 р., Європейська конвенція про регіональне самоврядування 1999 р., Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні 2008 р., Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень 2017 р., рішення Європейського суду з прав людини, що стосуються захисту прав людини на участь в управлінні публічними справами тощо. Цей перелік не є вичерпним. При приєднанні до цих документів кожна з держав, дотримуючись загальноєвропейських стандартів, має виробити свою національну модель демократії, виходячи з власних потреб і традицій. Міжнародний рівень закріплення прав людини взаємодіє з їх закріпленням на рівні національного законодавства. В більшості європейських актів останнім часом все більше акцентується увага на важливості розширення можливостей участі громадян в управлінському житті, що потребує подальших зусиль щодо підвищенні рівня культури співучасті, а також розвиток засад, закладених в раніше прийнятих документах.

Серед перерахованих, необхідним вбачається виділити документ, що закріпив стандарти демократії для європейської спільноти, наднаціональний (міжнародний) акт у сфері прав людини – Європейську конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини. Зміст Конвенції вимагає тлумачення і розуміння її як єдиного цілого, коли окремі положення слід сприймати системно. При такому підході можливим стає виокремлення базових елементів – критеріїв, без яких демократія, згідно положень Конвенції, не можлива: пріоритет прав і свобод людини, при якому будь-яке втручання у гарантовані права повинні бути оцінені з урахуванням того, що є «необхідним у демократичному суспільстві»; народовладдя, тобто демократія передбачає безпосередню участь народу у вирішенні публічних питань (лише інститутам, створеним народом і для народу, може бути надана влада держави); незалежна судова влада, тобто закон повинен тлумачитися і застосовуватися виключно незалежною судовою владою (право на справедливий суд – одне з пріоритетних прав людини, без забезпечення якого фактично неможливий ефективний захист будь-яких інших цінностей) [2].

Зазначимо, що Україна приєдналася до багатьох вищеназваних документів, що визначають визнані в Європі принципи здійснення партисипативної демократії на загальнодержавному та місцевому рівні. Це є свідченням того, що наша держава сприймає міжнародні стандарти партисипативної демократії, має бажання максимально «влитися» у сім'ю європейських народів. Великі перспективи в цьому напрямі для України відкрило підписання у 2014 році Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом. Обраний Україною курс на європейську інтеграцію вимагає врахування кращих демократичних практик партисипативної демократії, які відтворені в різних

документах європейських інституцій, що дозволить підвищити рівень демократизації публічно-управлінського процесу. Як результат, сьогодні можемо спостерігати посилення суспільного запиту на особисту участь у виробленні управлінських рішень, готовність брати на себе відповідальність, співпрацювати з іншими для досягнення суспільно значущих цілей, офірувати на громадську справу. Громадяни України тяготіють до контролю влади, вимагають врахування їх думки та звітування чиновників про виконані завдання. Сучасне українське суспільство значно випереджає політикум за рівнем усвідомлення відповідальності та має потужний інтелектуальний потенціал. Партисипативна демократія виробляє дієві практичні інструменти реальної політики, правильне та системне використання яких є одним із найважливіших чинників успішного розвитку як на рівні громади, так і на рівні держави [3]. Подальше функціонування всього партисипативного механізму вимагає активізацію діяльності самих громадян, яка має базуватися на наступних принципах: самостійності (власне усвідомлене обрання форми участі під час вирішення публічних справ); відповідальності (дотримання громадянами установлених норм щодо участі в публічному управлінні); компетентності (реалізація права на участь в тій сфері, де громадянин має спеціалізовані знання і досвід); реальності здійснення (врахування всіх необхідних умов, за наявності яких є можливість вирішити громадські питання). Враховуючи міжнародні норми та відповідні позитивні напрацювання країн ЄС щодо партисипативної демократії, зміщення наголосу з односпрямованого функціонального підходу до інтеракції в Україні дозволить розглядати процес публічного управління як результат комплексної взаємодії між органами влади та громадянами, що має бути відтворено на законодавчому рівні. До того ж, на порядку денному стоїть набуття чинності інших, ще не ратифікованих, міжнародних документів у цій сфері. Сприйняття, визнання і реалізація Україною міжнародно-правових стандартів партисипативної демократії безумовно буде й надалі позитивно впливати на зміцнення публічної влади, формування та розширення компетентної бази.

Список використаних джерел: 1. Попович Т. Європейські стандарти демократії: теоретико-правові аспекти. *Публічне право.* 2013. № 2. С. 350-354. 2. Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод людини: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. *Голос України*. 2001. № 3. 3. Попова І. М. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_23

УДК 348.98

Нікітчук О.Ю., Маркиш Т.О., здобувачі вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

***Ключові слова**: криміналістика, кримінальне провадження, інтеграція знань, інновація, інноваційні напрями, техніко-криміналістичне забезпечення, інформаційні технології, науково-технічний прогрес.*

В умовах сьогодення одним із головних завдань криміналістики є створення та застосування новітніх засобів, прийомів та методів розслідування злочинів, встановлення істинних обставин кримінального провадження. Для успішного вирішення таких завдань криміналістика інтегрує та синтезує у собі сучасні досягнення науки і техніки [1, с. 142].

У розрізі даного питання нами досліджувались праці вітчизняних науковців, зокрема: Г.К. Авдєєва, Л.В. Домбровського, В.А. Журавель, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітько та В.В. Юсупова.

В.Ю. Шепітько слушно зазначає, що розвиток криміналістики, її тенденції зумовлені впливом світових інформаційних потоків, інтеграцією знань про можливості протидії злочинності за допомогою науково-технічних досягнень сучасного суспільства. Важливою тенденцією криміналістики є інтеграція знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності [2, с. 147].

Інноваційні напрями розвитку криміналістики тісно пов'язані з її завданнями в сучасних умовах. Завдання криміналістики визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами і засобами у протидії злочинності. Загальною метою криміналістики є сприяння правоохоронним органам у боротьбі із злочинністю, повне і своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення та супровід розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм, їх судового розгляду. Ця мета реалізується на основі всебічного використання досягнень сучасної науки і техніки [3, с. 163].

Під інноваціями у криміналістиці варто розуміти розроблені та впроваджені в практику нові сучасні методи, прийоми, технології, технічні засоби, прилади, апаратура, інструменти, метою яких є оптимізація розслідування злочинів та їх судового розгляду, підвищення якості та ефективності правозастосовної діяльності і зменшення помилок [4, с. 40]. Так до інноваційних криміналістичних продуктів можна віднести розробки в галузі криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування злочинів, а саме: нові розроблені або прилаштовані до потреб слідчої (судової) практики техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу та оцінки доказової інформації, нові тактичні прийоми, їх комплекси, тактичні комбінації та операції, алгоритми першочергових слідчих (розшукових) дій та перевірки типових слідчих версій, методики розслідування нових видів злочинів [2, с. 147-148].

Л.В. Домбровський виділяє наступні напрямки державного інноваційного розвитку криміналістики на сучасному етапі:

– по-перше, використання принципово нових матеріалів, розробка й впровадження нових технологій і рішень;

– по-друге, інноваційний розвиток сучасної криміналістики пов'язано з активним впровадженням інформаційних технологій у діяльність правоохоронних органів [5, с. 70-71].

Також автор зазначає, що кваліфіковане застосування криміналістичних інноваційних продуктів повинне здійснюватися відповідними спеціальними суб'єктами (слідчим, суддею, спеціалістом, експертом, оперативними співробітниками). Це зобов'язує останніх досконало знати й правильно використовувати дані криміналістичні інноваційні продукти, забезпечуючи при цьому об'єктивність і багатосторонність професійної діяльності з розкриття й розслідування злочинів [5, с. 72].

Можемо виокремити, що до інформаційних технологій, що відіграють суттєву роль в оптимізації розслідування злочинів можуть бути віднесені: автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АІПС), автоматизовані робочі місця (АРМ слідчого (детектива), АРМ прокурора, АРМ слідчого судді тощо), автоматизовані банки даних (АБД), системи автоматизованого прийняття рішень (САПР) та ін.Для здійснення слідчої діяльності важливе значення має Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення [2, с. 148-149].

Отже, слід наголосити, що в сучасних умовах формування криміналістичних знань є залежним від науково-технічного прогресу. Важливою тенденцією криміналістики є інтеграція

знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності. Тому, функціонування криміналістичних інноваційних продуктів є одним із пріоритетних завдань криміналістики на сучасному етапі та нагальною потребою практики.

Список використаних джерел: 1. Шевчук В.М. Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: збірник наукових праць.*Харків. 2019. С. 142-146. 2. Шепітько В.Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: збірник наукових праць.* Харків. 2019. С. 147-150. 3. Юсупов В.В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. №3. 2018. С. 163–166. 4. Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Авдєєва Г.К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства.*Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. Харків: Право, 2011. Вип. 21. С. 39–46. 5. Домбровський Л.В. Інновації в криміналістиці як засіб формування державної безпеки. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття*. Черкаси. 2022. С. 70-73.

УДК 343.13

Ніколаєнко А.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Держаний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ключові слова: *електронний доказ, електронний документ, кримінальне провадження, джерело доказів, доказування.*

Важко не помітити, як останні роки інформаційні технології та ресурси стрімко набирають обертів у повсякденному житті. Використання та поширення електронних документів в різних сферах суспільних відносин дали можливість накопичити велику кількість інформації, що зберігається в електронному вигляді. Відповідно, така діджиталізація не змогла оминути сферу кримінальних процесуальних відносин. Так як все частіше фіксуються правопорушення в кіберпросторі та в системі Інтернет, інформація яка може мати доказове чи орієнтуюче значення, для розкриття правопорушення, зберігається в електронному цифровому вигляді. Тому питання використання електронних доказів в судовому порядку буде все більш актуальнішим.

У чинному Господарському процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі та Кодексі адміністративного судочинства України встановлюється поняття електронних доказів, що визначає їх як інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1; 2; 3]. Але для точної кваліфікації правопорушення в кримінальному процесі варто більш ширше розглянути поняття електронних доказів та електронних документів.

До науковців, які досліджували питання доказування на підставі електронних доказів слід віднести таких, як: А. Антонюк, П. Антонюк, К. Болгарєва, М. Гуцалюк, І. Каланча, А. Коваленко, О. Козицька, та інших дослідників. До теми електронних документів у кримінальному процесі та криміналістиці звертались М.І. Демура, А.В. Коваленко, С.О. Ковальчук, В.В. Мурадов, А.О. Просняк, М.В. Салтевський, А.В. Скрипник, С.М. Стахівський, А.В. Столітній, Є.С. Хижняк, Д.М. Цехан, Г.Л. Чигрина.

У Кримінальному процесуальному Кодексі України, в ст.99 визначається, що документом як таким джерелом доказу є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. При цьому визначено, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою статті 99 КПК України, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [4].

Відповідно, проаналізувавши ст. 99 КПК, в кримінальному проваджені, можуть бути використані: електронна пошта, електронні інформаційні системи, електронні засоби у роботі правоохоронних та судових органів. Чинне кримінальне процесуальне законодавство зазначає, що оригіналом електронного документа є його відображення, якому надається таке ж значення, як документу, проте не дає можливості виділити електронні докази як окреме джерело доказів.

Електронні докази та документи в системі кримінального процесу визначаються лише як різновид речового доказу або певних документів, як натомість Господарський процесуальний кодекс України (ГПК України), Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України), Кодекс адміністративного судочинства України (КАС України) ставлять електронний доказ як окремий засіб доказування на рівні з іншими засобами доказування, який має свої особливості та ознаки. Про це також зазначав голова Касаційного кримінального суду в складі Верховного суду, що інші процесуальні кодекси краще регулюють та деталізують інститут електронних доказів. При цьому, висловився про необхідність доповнення КПК положеннями щодо електронних доказів, чітко визначити поняття та види електронних доказів, доповнивши перелік процесуальних джерел доказів, і розмежувати поняття електронного документа як офіційного документа та інших документів, які подаються в електронній формі [5].

Позиція Верховного Суду щодо визнання скріншотів електронного листування як електронного доказу є суперечливою. Зокрема, Верховний суд вважає, що роздруківка електронного листування не може вважатися електронним документом відповідно до положень ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», тобто не може вважатися доказом (Постанова ВС від 11.06.2019 р. у справі №904/2882/18, від 24.09.2019 р. у справі №922/1151/18, від 28.12.2019 р. у справі №922/788/19, від 16.03.2020 р. у справі №910/1162/19). Натомість у постанові Верховного Суду від 29.01.2021 р. у справі №922/51/20 зазначено, що касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, а саме щодо використання в судовому провадженні електронних доказів у формі електронного листування, в тому числі за допомогою месенджерів (Skype, Viber, WhatsApp тощо). Повертаючи справу на новий розгляд, Верховний суд вказав, що суд апеляційної інстанції не дослідив та не надав оцінку всім умовам договору в сукупності з наданими позивачем доказами у справі. На підтвердження заявлених вимог ОСОБА_1 надала скріншоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з Viber, які суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, вважав належними та допустимими доказами, які суди дослідили в сукупності та надали належну правову оцінку (Постанова ВС від 13.08.2020 р. у справі №753/10840/19) [6].

Отже, електронні докази як окремий інститут на разі є недостатньо вивченим в українському законодавстві та потребує подальшого вивчення та удосконалення з урахуванням вимог сьогодення та міжнародного досвіду в цій сфері. Також у КПК України та інших процесуальних кодексах, необхідно внести положення щодо регулювання електронних доказів та віднести такі до процесуальних джерел доказів. Варто чітко визначити поняття та відповідно надати класифікацію електронним доказам. Створити базу даних для належного зберігання таких доказів а також врегулювати процедуру використання та оцінки таких доказів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел: 1. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 04.04.2023); **2.** Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 04.04.2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 04.04. 2023)**.** 3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text (дата звернення: 04.04.2023). **4.** Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 05.04.2023) **5.** Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду 28 жовтня 2021 URL: https://sud.ua/ru/news/verhovniy-sud/240273-suddi-vs-obgovorili-z-ekspertamipitannya-schodo-dopustimosti-elektronnikh-dokaziv-otrimanikh-iz-vidkritikh-dzherel. **6.** Як подати електронний доказ аби його прийняли? - Юридична Газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/yak-podati-elektronniy-dokaz-abi-yogo-priynyali.html (дата звернення: 06.04.2023).

УДК 341

Павко Я.А., канд. юрид. наук, доцент кафедри публічного та міжнародного права
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

БОРОТЬБА ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ ТА АДАПТАЦІЯ ДО ЇЇ НАСЛІДКІВ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ВСЕСВІТНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО ФОРУМУ В 2023 РОЦІ)

Ключові слова: кліматична нейтральність, міжнародне співробітництво, протидія зміні клімату, сталий розвиток.

Необхідно зазначити, що протидія зміні клімату та адаптація до її наслідків є однією із 17 цілей сталого розвитку відповідно до прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» в 2015 році. На сьогоднішній день подолання проблеми зміни клімату як запоруки забезпечення сталого розвитку стало предметом для обговорення на багатьох міжнародних заходах, одним із яких є Всесвітній економічний форум. Він проходив з 16 по 20 січня цього року м. Давос (Швейцарія) під гаслом «Співпраця у фрагментованому світі» [1]. Зауважимо, що учасники форуму зосередили свою увагу на таких ключових темах, як: військове вторгнення рф на територію України; зростання інфляції; загроза світової рецесії; зміна клімату. Вони багато дискутували про місце людства у зміні клімату, а також можливі шляхи зупинення глобального потепління та досягнення сталого розвитку. Безумовно, держави не оминули питання щодо

необхідності здійснення зеленого енергетичного переходу з метою зменшення викидів парникових газів у контексті протидії кліматичним змінам. Важливим здобутком Давоського форуму слід вважати створення потужної коаліції міністрів торгівлі з питань клімату, до якої долучилася й Україна. Як зазначила Перший віце-прем'єр-міністр України - Міністр економіки України Юлія Свириденко, ця коаліція буде займатися пошуком рішень, яким чином торгівля сприятиме запобіганню зміні клімату без застосування протекціоністської політики [2]. На нашу думку, її формування доцільно розглядати як крок до подальшої інтенсифікації міжнародного співробітництва в сфері клімату, торгівлі та сталого розвитку.

Незважаючи на те, що російсько-українська війна залишається основною темою глобального порядку денного, боротьба зі зміною клімату не втрачає пріоритетності. Крім того, ми можемо говорити про беззаперечний вплив військових дій на зміну клімату. Російське повномасштабне вторгнення в Україну тільки поглибило кліматичну кризу за рахунок збільшення викидів парникових газів в атмосферу від застосовування важкої військової техніки, яка знищує довкілля. Наша держава, у свою чергу, попри всі труднощі, робить усе можливе для виконання своїх міжнародних зобов'язань за угодами в сфері протидії кліматичним змінам. Україна впевнено рухається євроінтеграційним шляхом і готова досягати цілей кліматичної нейтральності. До речі, під час Всесвітнього економічного форуму ЄС зазначив, що питання промислової незалежності та кліматичної нейтральності Європи багато в чому буде залежати від важливих торговельних партнерів, якими, зокрема, є США і Україна [3]. У своєму виступі Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн підтвердила наміри ЄС з розробки нового закону про промисловість з нульовими викидами в рамках оновлення промислового плану відповідно до Зеленої угоди. З її точку зору, Європа має перетворитися на дім для «зелених» технологій і промислових інновацій на шляху до кліматичної нейтральності. Цей закон сприятиме розвитку торгівлі чистими технологіями та низьковуглецевою продукцією в державах-членах ЄС та за їх межами [4]. На думку Урсули фон дер Ляєн, конкуренція та торгівля є ключем до прискорення чистих технологій і кліматичної нейтральності [1]. На Давоському форумі вона звернула увагу міжнародної спільноти на те, що в останні десятиліття відбудеться найбільша промислова трансформація нашого часу. Саме тому найбільш конкурентні переваги матимуть ті, хто будуть виробляти технології, які стануть основою економіки. Крім того, Президентка Європейської комісії зауважила, що планується створення Фонду європейського суверенітету та розглядається можливість послабити вимоги державної допомоги для проєктів, які спрямовані на виробництво зелених технологій [4].

В цілому, прийняття нового закону в ЄС стане відповіддю на закон США про зниження інфляції, який зазнав критики на міжнародному заході з боку держав-членів ЄС. Вищевказаний закон передбачає виділення 369 млрд. дол. субсидій на «зелені» технології, за допомогою яких США зможуть переманити велику кількість німецьких підприємств. Відповідно до нього субсидії на придбання електромобілів поширюватимуться лише на авто, вироблені з використанням деталей із Північної Америки та зібрані там. З точки зору ЄС, встановлений такий правовий режим призведе до значних збитків промисловості Європи й порушить правила Світової організації торгівлі (СОТ) [5].

Необхідно зазначити, що Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш виступив з промовою на Всесвітньому економічному форумі, у якій назвав зміну клімату «екзистенційним викликом». На його переконання, глобальне зобов'язання обмежити підвищення температури на Землі до 1,5 градуса за Цельсієм згідно з Паризькою угодою 2015 року «майже зникне». Антоніу Гутерреш є палким прибічником боротьби зі зміною клімату. Він заявив про те, що вже в 1970-х рр. науковцями були зроблені чіткі прогнози щодо наслідків зміни клімату [6]. Згадав він і про війну рф в Україні як один із глобальних викликів поряд зі зміною клімату, між якими існує взаємозв'язок.

Ще одним із досягнень учасників Давоського форуму є ухвалення спільної заяви міністрів культури та голів делегацій держав-членів і держав-спостерігачів Ради Європи стосовно готовності брати участь у відбудові України. Вона охоплює й протидію кліматичним змінам. У заяві міжнародну спільноту закликають координувати свої зусилля та співпрацювати з українською владою, щоб допомогти відбудувати країну відповідно до «Принципів Лугано» та високоякісних цінностей Baukultur та її системи якості, а також забезпечити максимальне використання місцевих матеріальних ресурсів у відбудові країни з метою підтримки місцевої економіки та кліматичної нейтральності [7]. У цьому зв'язку нагадаємо, що 7-м Луганським принципом відновлення України є принцип сталого розвитку.

Таким чином, Всесвітній економічний форум в 2023 році підтвердив, що проблема зміна клімату з кожним роком не втрачає своєї актуальності та потребує рішучих дій від міжнародної спільноти для нашого спільного майбутнього. У свою чергу, сталий розвиток і зміна клімату є явищами взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими, оскільки досягнення сталого розвитку є неможливим без боротьби зі зміною клімату, яка є однією з його цілей. Україна ж, перебуваючи у стані війни, займає активну позицію на міжнародних заходах щодо свого повоєнного відновлення і приділяє особливу увагу кліматичній складовій у розробленому плані її відбудови.

Список використаних джерел: 1. Всесвітній економічний форум у Давосі 2023: підсумки. URL: https://www.savednipro.org/vsesvitnij-ekonomichnij-forum-u-davosi-2023-pidsumki/ (дата звернення: 22.03.2023). 2. Юлія Свириденко у Давосі: Україна приєдналась до коаліції торгових міністрів щодо клімату. 20.01.2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yuliia-svyrydenko-u-davosi-ukraina-pryiednalas-do-koalitsii-torhovykh-ministriv-shchodo-klimatu (дата звернення: 22.03.2023). 3. Україна є частиною глобальної адженди на економічному форумі в Давосі, - Тарас Качка. 17.01.2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ie-chastynoiu-hlobalnoi-adzhendy-na-ekonomichnomu-forumi-v-davosi-taras-kachka (дата звернення: 26.03.2023). 4. ЄС готує новий закон щодо промисловості без викидів. 19.01.2023. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ies-gotuie-novij-zakon-shhodo-promislovosti-bez-vikidiv/ (дата звернення: 26.03.2023). 5. Давос-2023. У Європі не в захваті від кліматичного закону США. 17.03.2023. URL: https://forbes.ua/news/davos-2023-v-evropi-ne-v-zakhvati-vid-klimatichnogo-zakonu-ssha-proponuyut-vimagati-viklyuchen-17012023-11129 (дата звернення: 26.03.2023). 6. Світ - «в жалюгідному стані», заявив генсек ООН в Давосі. 18.01.2023. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/at-davos-un-chief-warns-the-world-is-in-a-sorry-state-/6923331.html (дата звернення: 26.03.2023). 7. У Давосі ухвалили спільну заяву по Україні. 16.01.2023. URL: https://mkip.gov.ua/news/8447.html (дата звернення: 26.03.2023).

УДК 343.13

Паращенко К. М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *кримінальна юстиція, Кримінальний кодекс України, кримінальні правопорушення, воєнний стан*

З початком збройної агресії РФ та запровадженням воєнного стану, Україна зазнала серйозних змін у всіх сферах людської діяльності. Владою було переорієнтовано державну політику, яка спрямовується на оборону та захист у різних напрямках.

Велику увагу приділяють національній безпеці і вирішенню проблем, які можуть завадити відсічу ворога та є небезпечними для громадян України, адже захищаючи територіальну цілісність – необхідно не забувати і про існування внутрішніх небезпек. Саме тому, кримінальна юстиція зазнає змін та зіштовхується з небаченими раніше викликами.

У теоретичному аспекті відсутнє єдине тлумачення поняття кримінальної юстиції, в той час у законодавстві України існує таке поняття, як «система кримінальної юстиції».

Згідно Концепції реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів, система кримінальної юстиції – це кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, а також органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи, інститут державних обвинувачів (прокуратура), органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура [1].

Таким чином, кримінальна юстиція як система має певний фактор, який покладений в основу її діяльності. На нашу думку, таким ядром виступає спільна мета щодо захисту держави, кожного громадянина, та, в цілому, всього населення від кримінальних правопорушень. Неабияк важливо активізувати цей фактор в період російсько-українського протистояння.

Дослідження особливостей кримінальної юстиції під час війни вже опубліковані у значній кількості наукових праць сучасних вчених. Серед них: Ю. А. Пономаренко, П. В. Демчук, О. М. Броневицька, Ю. І. Усманов та інші. Проаналізуємо їхні доробки та простежимо як змінився стан кримінальної юстиції під час війни.

Загалом, учені визнають, що воєнний стан підвищує суспільну небезпечність діяння [2, с. 68]. Тому не дарма, що війна внесла свої корективи у характеристику кримінальних правопорушень, що здійснюються на території України від 24 лютого 2022 року. Ми стаємо свідками того, як цивільне населення порушує закон і переслідує неприйнятні цілі в державі, яка захищає свою демократію та суверенітет.

Приміром, Україна зіштовхнулась з тим, що викрадаються речі вбитих чи поранених на полі бою, або ж, іншими словами, мародерством [3]. А втім, це відбувалося не тільки на полі бою, але й у деокупованих містах та містах, у яких не відбувалися воєнні дії. Зважаючи на це, були внесені зміни до КК України, які зазначені у Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [3].

Проте мародерство – це не єдиний вид кримінальних правопорушень, які трапляються під час війни. Більшість з них віднайшли своє відображення у законодавчій базі України. Виділимо, на нашу думку, основні та найактуальніші з них:

1) образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1 КК України) (ЗУ від 3 березня 2022 року № 2110-IX);

2) колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) (Закон України (далі – ЗУ) від 3 березня 2022 року № 2108-IX);

3) виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК України) (ЗУ від 3 березня 2022 року № 2110-IX);

4) незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України) (ЗУ від 24.03.2022 № 2155-IX);

5) державна зрада (ст. 111 КК України) (ЗУ від 3 березня 2022 року№ 2113-IX), у межах диспозиції статті додано ч. 2 із ознакою «вчинення в умовах воєнного стану» ;

6) диверсія (ст. 113 КК України) (ЗУ від 3 березня 2022 року № 2113-IX), у межах диспозиції статті додано ч. 2 із ознакою вчинення в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та інші.

Окрім цього, були внесені зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» КК, шляхом доповнення вказаних статей особливо кваліфікуючою ознакою, а саме вчинення цих кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

Таким чином, за статистичними даними керівника Київської міської прокуратури Олега Кіпера, з початку війни кількість злочинів в столиці України суттєво зменшилась: крадіжок, грабежів, розбоїв стало менше приблизно утричі, якщо порівнювати з березнем-квітнем минулого року [5].

Впевнені, що зменшення кількості злочинів простежуються не лише в столиці, але і по всій Україні, оскільки тепер будь-яка особа знає, що її буде покарано не штрафом, а досить тривалим позбавленням волі.

На нашу думку, дії держави є цілком зрозумілими та правильними. Під час воєнного стану необхідно впроваджувати якомога більше заходів, які можуть знизити рівень кримінальних злочинів, і, таким чином, зміцнити національну безпеку.

Отже, кримінальна юстиція є системою, яка має на меті забезпечувати захист держави та населення від кримінальних правопорушень. В умовах воєнного стану стрімко зростає рівень злочинності та нових видів правопорушень, тому держава щоразу вносить зміни до Кримінального кодексу України задля уникнення тих злочинів, які заважають обороняти державу та можуть похитнути національну безпеку.

Список використаних джерел: 1. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text (дата звернення: 14.03.2023)**.** 2. Прокоф'єва-Янчиленко Д. Суспільна небезпечність діяння у категоріях ризикології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №13. Т.2. С. 67 – 70. 3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 року № 2117-IX. URL : https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39170 (дата звернення: 14.03.2023). 4. Верховна Рада України прийняла Закон про мародерство. Повідомлення Інформаційного управління ВРУ від 04.03.2022. URL : https://www.rada.gov.ua/news/razom/220175.html (дата звернення: 14.03.2023). 5. Прокурор: рівень злочинності у столиці з початку війни знизився втричі. *Українські національні новини: інформаційне агенство.* URL : https://www.unn.com.ua/uk/exclusive/1974099-prokurorriven-zlochinnosti-u-stolitsi-za-misyats-viyni-znizivsya-vtrichi (дата звернення: 14.03.2023).

УДК 343.98

Плисюк К.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський**, канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІ СЛІДИ В КРИМІНАЛІСТИЦІ:АНАЛІЗ ДАНИХ СОЦІАЛЬНИХМЕРЕЖ ТА ЇХ ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Ключові слова: *цифрові сліди, соціальні мережі, кіберпростір, кіберзлочинці, електронні листи.*

Оскільки віртуальний простір стає частиною суспільного життя, він стає частиною кримінального світу, де знань, накопичених кримінологією, недостатньо для виконання завдань кримінального провадження. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної криміналістики стає питання цифрових слідів та виконання діагностичних завдань, які індивідуально постають перед кожним криміналістом у процесі розслідування злочинів, а також перед криміналістикою як наукою. Актуальності цієї теми додає ситуація навколо України. Агресія російської федерації поширюється не лише у формі збройних інтервенцій, а й у кіберпросторі. Після початку активної фази кіберзлочинці, які працюють на підрозділи держави-агресора, активізувалися, тому необхідність вивчення цього явища, а також розгляду дій правоохоронних органів у разі виявлення таких слідів стає вкрай актуальною.

Питання щодо цифрових слідів у криміналістиці досліджувалися наступними науковцями: В.А. Журавель, І.С. Заєць, А.М. Коваленко, Я.Найдьон, І.П. Родивілін, Р.Л. Степанюк та іншими.

Під час огляду предметів, предметів чи знарядь з місця злочину вони матимуть криміналістично значущу інформацію, під якою розуміють будь-які відомості (відомості, події, факти) незалежно від їх форми, отримані в позапроцесуальний/процесуальний спосіб і які використовується для вирішення завдань кримінального судочинства [1].

Цифрові сліди – будь-які зміни в комп'ютерній інформації, пов'язані зі злочином, зафіксовані на матеріальних носіях комп'ютерної техніки. Вони не мають матеріальної форми існування, існують лише на технічних носіях і мають складну інформаційну структуру, яка разом із важливою кримінальною інформацією містить значну кількість допоміжних даних, що відповідають за цілісність і доступність комп'ютерної інформації віртуальної стежка [2].

Такі сліди можуть з'явитися у вигляді даних команд в операційній системі, окремій комп'ютерній програмі, текстових файлах, графічних файлах, символьної інформації, базах даних, в електронних листах (месенджер, чат, форум), робочій інформації, на сторінках Інтернету. Вони можуть бути створені в результаті діяльності людини, а також функціонування обладнання.

Цифрові сліди знаходяться в складних форматах на електронних носіях інформації, робота з ними відбувається в рамках процесуальних дій. Говорячи про діяльність правоохоронних органів у роботі з «цифровими слідами», особливо щодо діагностичних завдань, необхідно звернути увагу на погляди дослідника О.О. Двойнікова: «у разі виявлення правоохоронними органами факту розміщення забороненої інформації в глобальній мережі при зйомці будуть складатися такі документи, що підтверджують факт виявлення на сайті протиправного контенту: 1) протокол (лист) поліцейського про виявлення та виявлення наявності на сайті протиправної інформації ; 2) журнал зі скріншотами (екранними копіями сторінки сайту), які підтверджують наявність на сайті протиправної інформації; 3) документ (файл) для перегляду сайту в режимі онлайн; 4) додано посилання на сторінку сайту в обрану в браузері MicrosoftInternetExplorer

директорію; 5) створюється копія сторінки на жорсткому диску за допомогою спеціального засобу; 6) складається інформаційна довідка про ідентифікаційні дані сайту (IP-адреса, URL), Інтернет-провайдера (адреса електронної пошти, номери телефонів) тощо» [3].

За встановленим фактом розміщення інформації в мережі Інтернет, що також може бути здійснено за ініціативою слідчого, а також на підставі заяв зацікавлених осіб слідчий порушить кримінальне провадження. Основною слідчою дією, яку проводить слідчий, є слідчий контроль за сайтом у порядку, визначеному ст. 237 КПК України про наявність або відсутність вчинення злочину [4].

Якщо під час перевірки веб-сайту експерт не володіє спеціальними знаннями, він повинен залучити до перевірки відповідного експерта. Акт перевірки повинен містити серійний номер службового комп'ютера, назву та версію операційної системи, встановленої на цьому комп'ютері, а також назву та версію програми-браузера, яка використовується для доступу до Інтернету [5].

Доцільно визначити найбільш актуальні проблеми може викликати виявлення, вилучення і фіксація матеріально фіксованих слідів. Це пов'язано з тим, що в більшості випадків одним персональним комп'ютером може скористатися необмежену кількість користувачів. Ця обставина є причиною того, що на різних частинах комп'ютера можна знайти велику кількість відбитків пальців, які належать кільком людям [6].

Як показало вивчення спеціальної криміналістичної літератури та практичного досвіду працівників правоохоронних органів, до таких специфічних властивостей, в першу чергу, слід віднести такі:

- труднощі у визначенні місця події та встановленні її кордонів (в рамках яких повинен проходити слідчий огляд), а також у реалізації тактичних рекомендацій щодо проведення слідчого огляду;
- необхідність активного використання спеціальних знань під час підготовки та проведення слідчого огляду;
- необхідність підготовки та використання спеціальних апаратних та програмних засобів, що дозволяють виявити, витягти та зафіксувати віртуальні сліди (кримінально-релевантну комп'ютерну інформацію). Зважаючи на відсутність спеціалізованих криміналістичних засобів виявлення та вилучення слідів неправомірного доступу до комп'ютерної інформації у повсякденній діяльності правоохоронних органів використовується досить широкий набір стандартних програмних засобів загального застосування, які умовно можна розділити на два основні класи: універсальні (багатоцільові) та спеціалізовані (що виконують певне коло завдань) програмні засоби [7].

Наявність недоліків у сфері пошуку, виявлення та вилучення слідів неправомірного доступу до комп'ютерної інформації, а також той факт, що більшість із них є зарубіжними розробками, для яких відсутні вихідні коди програм (що не дозволяє з великим ступенем упевненості судити про всі їхні функції та можливості), призводить до висновку про необхідність створення вітчизняного спеціалізованого програмногозасобу, який міг би використовуватися у своїй діяльності правоохоронними органами.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що розслідування злочину по електронних слідах є актуальним напрямком криміналістики. Найважливішим і найскладнішим завданням, яке стоїть перед слідчим у процесі розслідування злочину, є встановлення особи злочинця за електронними слідами. Основними перешкодами в цьому напрямку є відсутність комплексних наукових досліджень у цьому напрямку, відсутність спеціальних знань у слідчих та агентурної групи, а також дії самих злочинців, які приховують такі сліди. Тому в процесі встановлення особи злочинця слідчий повинен використовувати дані для входу, які особа залишила в мережі. Пошукові системи, відкриті бази даних, соціальні мережі стають одним із основних джерел

криміналістичної інформації, на основі якої встановлюється особа злочинця, його психофізіологічні особливості, соціальний статус, місцезнаходження тощо.Крім цього, необхідно впроваджувати нові засоби та методики вивчення аналізованої групи слідів у практичну діяльність працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел: 1. Родивілін І.П. Використання комп'ютерної інформації при розкритті розслідуванні злочинів, скоєних з використанням мережі «Інтернет». *Криміналістика: вчора, сьогодні, завтра*: зб. наук. праць. 2015. Вип. 6. С. 173-178. 2.Найдьон Я.Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. С. 304-307. 3. Степанюк Р. Л. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022.№ 3 (99). С. 283-284. 4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI в редакції від 01.10.2022 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. 5. Коваленко А.М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. С. 182-191. 6. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: ґенеза та. сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с. 7. Заєць І. С. Перспективи криміналістики в умовах інформатизації суспільства. Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 77-81.

УДК 343.132

Поплавська А.М., здобувачка наукового ступеня доктора філософії

Науковий керівник: **Л.Г. Остапчук,** канд. юрид. наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології

Академія державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РОЗРІЗІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ключові слова: *діяльність слідчого; кримінальний процес; негласні слідчі дії; права людини;*

У XXI столітті людство дійшло до такого рівня свого розвитку, коли найвищою цінністю суспільства являються людина, дотримання та забезпечення її прав, свобод та законних інтересів, що закріплено у низці нормативно-правових актів, як міжнародного, так і національного законодавства більшості країн світу.

Зокрема, варто акцентувати увагу на тому, що кримінальний процес на різних його стадіях – це сфера, в якій питання прав людини є дуже актуальним. Уповноважені особи, які здійснюють свою професійну діяльністю на тих чи інших стадіях кримінального процесу, повинні суворо дотримуватись вимог чинного законодавства у сфері прав людини.

Розглянемо більш детально саме правове забезпечення діяльності слідчого під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), які полягають у тимчасовому обмеження конституційних прав особи, відносно якої вони проводились.

ІІ розділ Конституції України містить широкий перелік прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, який не є вичерпним [1]. Конституція України, як Основний Закон України, являється основоположним нормативно-правовим актом, яким повинні керуватись посадові особи у своїй професійній діяльності. Зокрема, слідчий Національної поліції України повинен володіти ґрунтовними знаннями законодавства в галузі прав людини, оскільки його професійна діяльність полягає в тому числі у обмеженні таких прав.

Досудове розслідування кримінального провадження регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК України), Глава 2 якого містить засади кримінального судочинства, зокрема, в ч. 1 ст. 8 КПК України вказано, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2].

З метою дотримання законності обмеження конституційних прав особи під час проведення НСРД, законодавці визначили ряд умов, за яких слідчий може застосовувати саме такий спосіб досудового розслідування злочину. Згідно ч. 2 ст. 246 КПК України, НСРД можуть проводитись виключно у кримінальних провадження щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, також здійснюється судовий контроль, який полягає в тому, дозвіл на проведення НСРД надає слідчий суддя апеляційного суду, який досліджує клопотання слідчого, яке погоджується прокурором, та встановлює наявність достатніх підстав для винесення ухвали про дозвіл на проведення НСРД [2].

Стосовно обмеження можливості проведення НСРД за ознакою тяжкості злочину, пропонуємо звернути увагу на положення ст. 12 Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка містить класифікацію кримінальних правопорушень. До тяжких злочинів відносяться такі, що передбачені в статтях Особливої частини КК України та санкція яких містить покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 10 років, а до особливо тяжких – злочини, санкція статті за вчинення яких передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 10 років або довічного позбавлення волі [3].

З огляду на це, можемо стверджувати, що законні підставі проведення НСРД прямо пов'язані із суспільною небезпечністю кримінально караного діяння, що, з однієї сторони, забезпечує дотримання конституційних прав осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину, тобто не дають можливості працівникам слідчих підрозділів проводити НСРД відносно будь-якої особи на формальних підставах, а з іншого – розкриття злочину, в тому числі, шляхом проведення НСРД забезпечує та/або відновлює порушені права потерпілого у кримінальному провадженні, відносно якого вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Разом з цим, в КПК України міститься вичерпний перелік видів НСРД, за межі якого слідчий не може вийти, що можемо розглядати, як спосіб запобігання порушення слідчими конституційних прав людини під час досудового розслідування.

Отже, правове забезпечення діяльності слідчого під час проведення НСРД полягає у широкому спектрі правових норм, які визначені у Конституції України, КПК України та КК України.

Список використаних джерел: 1. Конституція України. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 27.03.2023). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651–VI. Дата оновлення: 05.02.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 27.03.2023). 3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 27.03.2023).

УДК 342.4:352

Припхан І.І., канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри права та публічного управління «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ, Україна
Щур Р.І., д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *Конституція України, конституційні права, територіальна громада, воєнний стан.*

Ефективне функціонування територіальних громад можливе лише за певних передумов і умов, які в сукупності становлять основу місцевого самоврядування. Тобто під основами адміністративно-територіальної реформи початої в 2014 році розуміємо об’єктивно створені в суспільстві можливості та умови, сукупність яких утворила основу, на якій будується вся система розвитку місцевого самоврядування, в тому числі територіальні громади, як базова ланка такої системи.

Основи розвитку місцевого самоврядування в територіальних громадах покликані забезпечити самостійність населення в управлінні місцевими справами, незалежність від органів державної влади та невтручання цих органів у справи громади, з метою створення умов для ефективного вирішення проблем, що виникають. на місцевому рівні. В процесі впровадження та реалізації адміністративної-територіальної реформи, актуалізується питання зміни правового статусу органів місцевого самоврядування, розширення правових засад їх діяльності, а також конституційних прав щодо здійснення публічного управління для забезпечення надання соціально-необхідних послуг жителям даної громади та створення комфортних умов проживання.

Згідно приписів Конституції України здійснення організації публічної влади як на носія суверенітету в Україні покладено на народ. Тому саме народ делегує та здійснює владу через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Також народ вправі змінювати конституційний лад в Україні, і це право не може бути узурпованим державою, її органами або посадовими особами [1]. Так, відповідно до ст. 132 Конституції України, територіальний устрій ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади. Крім того, децентралізація сприяє політичній автономії, оскільки місцеві рішення територіальних громад не залежать від рішень, що приймаються у центрі. Децентралізація сприяє побудові взаємовідносин між різними гілками влади, та формує баланс у відносинах між центром і регіонами. Незважаючи на нестабільність і слабке економічне зростання, регіональна політика впливає на соціально-економічне становище населення. Завдяки територіальній консолідації на території держави об’єднуються сили, які здійснюють державотворчі процеси та реалізують державну політику, особливо це актуалізується в період воєнного стану [2].

Головною особливістю реформи децентралізації є новий підхід до розподілу та реалізації владних та інших управлінських функцій, що передбачає відхід від ієрархічної системи управління та організації влади, високий ступінь самостійності низки суб’єктів при скороченні обсягу контролю та нагляду за їх діяльністю. Відповідно до децентралізованої моделі організації влади вищий орган влади не може втручатися в діяльність нижчого органу, здійснювати по відношенню до нього адміністративну діяльність, видавати накази чи розпорядження. Межі

самоврядування органів, які виконують завдання згідно з принципами децентралізації державного управління, визначаються контрольними заходами. При цьому спостереження та контроль здійснюються лише у випадках та порядку, встановлених законом [3].

Воєнний стан, запроваджений в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року, значно посилив розвиток місцевої демократії як ланки між децентралізацією та євроінтеграцією. Саме місцева демократія та своєчасна децентралізація допомогли Україні на початку війни продемонструвати реальний прогрес у політичному розвитку та взаємопідтримку з сусідніми європейськими країнами. Якщо до війни невирішені проблеми між розподілом повноважень виконавчої влади та місцевого самоврядування були важливою інституційною перешкодою на шляху євроінтеграції місцевої влади, то воєнний стан об'єднав зусилля всіх органів державної влади навколо головної мети – захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення їх економічної та інформаційної безпеки.

У місцевостях, де введено воєнний стан, з метою забезпечення дії Конституції і законів України встановлення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, громадської безпеки і порядку спільно з органами військової адміністрації, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, Президент України може створювати тимчасові державні органи – військові адміністрації. Військові адміністрації населених пунктів утворюються в одному або кількох населених пунктах (сілах, селищах, містах), у яких сільські, селищні, міські ради та/або їх виконавчі органи не здійснюють повноважень, покладених на них Конституцією та законами України, у тому числі як внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень або фактичного невиконання чи припинення своїх повноважень відповідно до закону [4]. Проте чіткого розмежування повноважень між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування в рамках державного управління на період воєнного стану немає. Для комплексного вирішення соціально-економічних і військових завдань у нових реаліях потрібне чітке переформатування організаційно-функціональних механізмів реалізації державного управління на рівні територіальних громад.

Тому сучасний рівень розвитку українського суспільства особливо в період військових дій на території України характеризується тим, що відбуваються процеси «переоцінки цінностей», їх трансформації в нові політичні та економічні умови, формування нових моральних ідеалів, які мають відповідати ступеню розвитку суспільства. Водночас у суспільстві відбувається послаблення моральних норм і засад, дедалі більше нехтуються етичні норми, традиційні морально-духовні цінності людини, громадянина та жителя відповідної територіальної громади, сформовані протягом тривалого часу. Саме ці чинники суспільного розвитку ставлять на порядок денний необхідність захисту сучасною державою моральних цінностей населення, своєї ідентичності та національної приналежності, що має не лише теоретичне, а й практичне політико-правове значення для розвитку територіальних громад та держави в цілому [5].

Отже, для кожного жителя територіальної громади у цей трагічний час надзвичайно важливою є внутрішня консолідація, надійна підтримка органів місцевого самоврядування, державної влади, національних і міжнародних правозахисних організацій. Конституційні гарантії та правові механізми мають особливе значення для забезпечення всього комплексу основних прав людини, громадянина та жителя територіальної громади. Введення воєнного стану в Україні, безумовно, значно ускладнює гарантування державою прав територіальних громад за умов об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Зрештою, таке обмеження супроводжується законодавчим звуженням змісту та обсягу прав і свобод територіальних громад та факторами, що унеможливлюють або утруднюють їх реалізацію.

Список використаних джерел: 1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр. 2. Жмаєва М.Ю.

Децентралізація як дієвий механізм функціонування публічної влади. Матеріали науково-практичного круглого столу «Кращі практики децентралізації: досвід країн ЄС для України». м. Суми, 27 травня 2022 року. С.15-17. 3. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні - DESPRO», 2012. 98 с. 4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text. 5. Припхан І. І. Конституційний захист моральності населення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 2. С. 33-37.

УДК 343.213.5

Пузиревський М. В., старший викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ РЕТРОАКТИВНОСТІ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

Ключові слова: *закон про кримінальну відповідальність, ретроактивність (зворотна дія) закону у часі, міжнародні нормативно-правові акти, регіональні нормативно-правові акти, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз.*

Слід зауважити, що керівні положення ретроактивності (від лат. *retro* – минуле – М.П.), тобто зворотної дії, закону про кримінальну відповідальність визначено міжнародно-правовими стандартами Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та Ради Європи (далі – РЄ), що регламентують захист прав людини під час здійснення кримінального правосуддя, насамперед, Загальної декларації прав людини (документ ООН від 10.12.1948 р.) [1], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (документ РЄ від 04.11.1950 р.) [2], Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (документ ООН від 06.12.1966 р.) [3], Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду (документ ООН від 17.07.1998 р.) [4].

Зокрема, ч. 2 ст. 11 Загальної декларації прав людини 1948 р. проголосила, що ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину [1].

Стаття 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. передбачає, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення. Уточнюється, що дана стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [2].

При цьому ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. наголошує, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину

внаслідок якоїсь дії чи упущення, що, згідно з діючим на момент його вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця [3].

Зі свого боку ст. 24 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду 1998 р. зазначає, що особа не підлягає кримінальній відповідальності згідно зі Статутом за діяння, вчинене до набрання чинності даним Статутом. У разі ж внесення змін до закону, що застосовується до конкретної справи, до ухвалення остаточного рішення застосовується той закон, що є більш сприятливим для особи, яка перебуває під слідством, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування або яку визнано винною [4].

Окремо також відзначимо, що 23 червня 2022 р. країнами-членами Європейського Союзу (далі – ЄС) було одностайно проголосовано за надання Україні офіційного статусу країни кандидата на вступ до ЄС. Дана значна подія в житті українського суспільства зумовила активізацію посиленої уваги до розвитку загальноєвропейського законодавства, зокрема, керівних положень Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р. [5].

Так, ст. 49 Хартії основоположних прав ЄС закріплює принципи законності та пропорційності кримінального правопорушення та покарання, а саме: 1) нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законодавством або міжнародним правом; 2) не може бути призначене покарання суворіше ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення; 3) якщо після вчинення кримінального правопорушення закон передбачає менш суворе покарання, то застосовується менш суворе покарання [5].

Зі свого боку констатуємо, що усі вищеназвані нами керівні положення ретроактивності законів, що закріплені у міжнародно-правових та регіональних нормативно-правових актах свого часу було успішно інтегровано до Конституції України 1996 р. та Кримінального кодексу України 2001 р.

Список використаних джерел: 1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.03.2023 р.). 2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція РЄ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.03.2023 р.). 3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.03.2023 р.). 4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут Міжнародного кримінального суду ООН від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.03.2023 р.). 5. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Офіційний вісник Європейського Союзу. Станом на 30.03.2010 р. 2010/C83/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 08.03.2023 р.).

УДК 343.13

Рапацька О.С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: *цифрова криміналістика, цифрові технології, цифровізація, криміналістика*

З кожним роком зростають потреби правоохоронних органів в ефективних інструментах виявлення, вилучення, дослідження та використання в доказуванні цифрових доказів. У криміналістичній науці останніх десятиліть цифрова криміналістика є одним із найбільш актуальних напрямів розвитку. Проте, лише нещодавно розпочались пошуки шляхів інтеграції цифрової криміналістики до вітчизняної системи криміналістичної науки. Є досить багато напрацювань у даному питанні, зокрема, М. О. Думчикова, А. С. Колодіна, А. В. Самодіна Т. С. Федорової, Ю. М. Чорноуса, М. В. Шепітька, та інших.

Зараз фактично кожна людина використовує кілька цифрових пристроїв та щодобово отримує доступ до різних цифрових послуг. Відповідно, у повсякденному житті виникає величезна кількість цифрових слідів, а отже, вірогідність того, що цифрові сліди залишаться наслідок злочинної діяльності дуже висока [1, с. 284]. Тому з кожним роком збільшується кількість випадків, коли правоохоронцям необхідно виявляти і досліджувати цифрові сліди, застосовувати інструменти пошуку та фіксації інформації в кіберпросторі, використовувати цифрові дані в процесі доказування у кримінальному провадженні.

Зважаючи на саме поняття криміналістики як науки про закономірності механізму кримінального правопорушення, виникнення інформації про кримінальне правопорушення та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах досудового розслідування, судового розгляду і попередження кримінальних правопорушень [2, с. 31], а також її чотирьох елементну систему до якої традиційно входять: загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, тактика та методика, самостійне існування поняття як «цифрова криміналістика» викликає чимало запитань щодо його розуміння як певного наукового та прикладного феномену.

Відзначимо думку А.В. Самодіна, який зазначає, що з огляду на предмет науки криміналістики знання про цифрові технології мають знаходити свій вияв у контексті:

– криміналістичної техніки (наприклад, використання технологій аналізу «великих даних» в розрізі напряму інформаційно-довідкового забезпечення правоохоронної діяльності (криміналістична реєстрація), використання дакто-сканерів в дактилоскопії, програм призначених для обробки цифрових зображень з технічних засобів фотофіксації безпілотних літальних апаратів у криміналістичній фотографії тощо);

– криміналістичної тактики (наприклад, використання під час організації та планування розслідування інформаційних систем кримінального аналізу та розвідувальної аналітики; тактичних особливостей проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування; використання спеціальних знань та залучення спеціалістів у сфері ІТ-технологій до проведення огляду, обшуку з метою надання консультативної допомоги слідчому у роботі зі цифровими доказами та їх носіями; призначення та проведення комп’ютерно-технічних експертиз тощо);

– криміналістичної методики щодо розслідування не лише кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мережі мереж електрозв'язку, а й інших кримінальних правопорушень у методиці розслідування, яких звертається увага на аналіз цифрових даних відносно способу і засобів їх вчинення, доцільності, а подекуди й необхідності використання можливостей сучасних досягнень у сфері інформаційних технологій під час їх розслідування [3, с. 278].

Варто визнати, що цифрова криміналістика вже склалась як окрема галузь знань. Вона розвивається насамперед як одна з судових наук, тобто як частина криміналістики в тій її моделі, що представлена в країнах класичного права [1, с. 286]. Так В.Ю. Шепітько та М.В. Шепітько вказують, що цифрова криміналістика може розглядатись як стратегічний напрям у розвитку криміналістичної науки та правозастосовної практики. Своєю чергою, розвиток самої цифрової криміналістики відбувається у трьох основних напрямах: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи) [4, с. 21]. У свою чергу І. І. Когутич теж розглядає «цифрову» («електронну») криміналістику як новітній напрям у межах науки криміналістики [5, с. 81-82].

Варто наголосити, що є важливим вдосконалити систему криміналістики, знайшовши в ній місце для різних стратегічних цифрових напрямів. Водночас треба чітко розрізняти цифровізацію криміналістики як закономірний сучасний етап її розвитку, тобто впровадження цифрових технологій у різні галузі криміналістичної техніки, до самого процесу досудового розслідування, та цифрову криміналістику як окрему галузь, спрямовану на дослідження цифрових пристроїв, мереж та інформації.

Можемо підсумувати, що в нинішніх умовах одним із найбільш важливих напрямків розвитку криміналістики є становлення та вдосконалення галузі техніко-криміналістичного дослідження цифрових даних. Варто наголосити, що у вітчизняній моделі криміналістики як юридичної науки положення цифрової криміналістики знаходять своє місце лише частково, насамперед ті складові, які відносяться до криміналістичної тактики та методики і застосовуються до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та розслідування кіберзлочинів.

Список використаних джерел: 1. Степанюк Р. Л. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283-284. 2. Пясковський В. В., Чорноус Ю.М., Самодін А.В. та ін. Криміналістика. *Підручник.* Харків: Право, 2020. 752 с. 3. Самодін А. В. Сучасне розуміння феномену «цифрова криміналістика». *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції.* Київ: НАВС, 2021. С. 275-279. 4. Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України.* 2021. № 8. С. 12-27. 5. Когутич І. І. Застосування цифрових технологій –новий напрям криміналістики. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. Чернівці: Технодрук, 2021. С. 79-84.

УДК 341.231.14

Реньов Є.В., канд. юрид. наук, доцент кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ключові слова: *Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, міжнародно-правовий захист, права людини.*

Основу універсальної системи захисту прав людини була закладено Організацією Об'єднаних Націй. Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Факультативні протоколи до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права – 4 зазначені документи Генеральна Асамблея ООН в 1966 році об’єднала під назвою Міжнародний білль про права людини [1].

Ми ж акцентуємо увагу на діяльності Ради Європи, оскільки на відміну від системи захисту прав людини в рамках ООН, найстаріша міжнародна організація нашого континенту запровадила судовий механізм захисту прав людини, що передбачений Розділом ІІ Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Більше того, ратифікувавши Європейську конвенцію 1950 року, Україна визнала обов'язковою юрисдикцію ЄСПЛ. Положення про те, що рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання нашою державою, можна знайти у статті 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2]. У статті 55 Конституції України також вказується, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [3]. Невиконання рішень ЄСПЛ може призвести до виключення з членів Ради Європи, яка наразі нараховує 46 європейських країн (у березні минулого року РФ було виключено з членів організації).

Результати соціологічного опитування, проведеного наприкінці 2022 року, підкреслюють актуальність питань захисту прав людини в нашій державі. Оцінюючи становище у сфері дотримання прав і свобод громадян, 22,8% резидентів вбачають зміни на гірше, а ще 45% не спостерігають жодних змін [4]. Такі песимістичні конотації підтверджуються і статистикою від самого Європейського суду: станом на кінець 2022 року загальна кількість заяв, що розглядалися у Суді, становила 74 650, з них 10 403 – проти України, тобто 14% від усіх скарг [5, с. 139-140]. Протягом минулого року Суд постановив 144 рішення у справах проти України, у 141 – констатовано порушення положень Конвенції. За цей же період Суд постановив три рішення у справах проти Швеції та одне рішення у справі проти Нідерландів, жодного разу не встановивши факт порушення Конвенції [5, с. 147].

Втім, зазначена статистика свідчить і про дієвість механізму звернення до ЄСПЛ в аспекті захисту прав наших співгромадян. Однак сама процедура звернення може створювати перешкоди для потенційного заявника, зважаючи на умови прийнятності, яким мають відповідати заяви. По-перше, вимагається попереднє використання всіх національних засобів захисту, а також дотримання встановленого строку звернення. У минулому році строк звернення до ЄСПЛ був скорочений до чотирьох місяців, який починає відлік після ухвалення остаточного рішення на національному рівні. Під поняттям «вичерпання національних засобів захисту» слід розуміти звернення заявника до всіх судових інстанцій держави, враховуючи касаційну інстанцію – Верховний Суд [6, с. 80]. По-друге, офіційними мовами ЄСПЛ є англійська та французька. Особа може подати заяву офіційною мовою держави-учасниці Конвенції (зокрема і

українською). Але якщо Суд не визнає заяву неприйнятною – надалі комунікація здійснюватиметься виключно однією з двох офіційних мов Суду. Зважаючи на рівень володіння іноземними мовами серед населення України, це може призвести до додаткових складнощів і витрат.

Окремо зупинимось і на проблематиці виконання рішень Європейського суду. Показовим є рішення Великої палати у справі «Бочан проти України» (№2) від 5 лютого 2015 року, а саме оцінка дій Верховного Суду в контексті рішення у попередній справі: «Верховний Суд України грубо викривив висновки рішення ЄСПЛ. Обґрунтування Верховного Суду України можна тлумачити лише як грубе свавілля або відмову у правосудді у тому розумінні, що викривлений виклад рішення 2007 року у першій справі «Бочан проти України» призвів до руйнування намагань заявниці домогтися розгляду у рамках передбаченої національним законодавством процедури касаційного типу її майнових вимог на підставі рішення Суду у попередній справі» [7]. Як бачимо, недосконала робота національної судової системи призводить до повторних рішень ЄСПЛ. Вітчизняні вчені зазначають, що наглядові функції Комітету Міністрів Ради Європи не стимулюють Україну до належного й повного виконання рішень Європейського суду з прав людини, що свідчить також і про те, що нинішніх повноважень Комітету Міністрів недостатньо для підвищення ефективності виконання державами рішень ЄСПЛ [8, с. 100]. Тим не менш, Європейський суд з прав людини залишається єдиною у світі судовою інстанцією з прав людини, що має дійсно потужні повноваження у правозастосовній сфері [9, с. 267].

Таким чином, наведена статистика ЄСПЛ щодо кількості заяв проти України свідчить про те, що наші співгромадяни, не отримавши бажаного результату після використання наявних національних засобів юридичного захисту, покладають надії на Страсбург. Втім, порядок звернення до Європейського суду з прав людини містить вищезгаданий перелік вимог, які інколи ускладнюють або навіть унеможливлюють подальшу боротьбу за відновлення порушених прав.

Список використаних джерел: 1. Барна О.С. «Міжнародний білль про права людини» як основа конституційних засад гуманітарного розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політичні науки.* № 20. 2019. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/4127 (дата звернення: 28.03.2023). 2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення: 28.03.2023) 3. Конституція України. Харків: Право. 2023. 76 с. 4. Політичні підсумки 2022 року: оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів. Разумков Центр. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/politychni-pidsumky-2022-roku-otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-gruden-2022r (дата звернення: 28.03.2023). 5. European Court of Human Rights: Annual Report 2022. Council of Europe – European Court of Human Rights. 2023. 173 p. 6. Барабаш О.О. Право людини на звернення за захистом своїх прав і свобод до ЄСПЛ. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 1(41). С. 78-82. 7. Справа «Бочан проти України (№ 2)»: рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 5 лютого 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a43 (дата звернення: 28.03.2023). 8. Матяшова М.В. Ефективність механізму захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 98-101. 9. David Luban. Human Rights Pragmatism and Human Dignity. *Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, pp. 263-278.

УДК 658.15

Русаль Л.М., канд. юрид. наук, доцент кафедри права
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», м. Львів, Україна

ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ, ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО КІНЦЕВИХ БЕНЕФІЦІАРНИХ ВЛАСНИКІВ ПРИ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Ключові слова: *бенефіціарний власник юридичної особи, господарське товариство, державна реєстрація, структура власності.*

Протягом останнього періоду часу, вбачається, що законодавча політика держави спрямована на приведення норм законів та підзаконних нормативно-правових актів України до рівня права ЄС. Відповідне законодавче вдосконалення правової регламентації було здійснено у сфері державної реєстрації господарських товариств.

Першочерговою причиною внесення додаткових норм до положень закону є прагнення законодавця захистити інтереси власника господарського товариства від неправомірних дій третіх осіб, щодо рейдерського захоплення та зміни відомостей про юридичну особу до державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Відтак Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» було внесено зміни, щодо переліку необхідних документів для державної реєстрації юридичних осіб, у тому числі господарських товариств.

Таким чином Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» вніс зміни до статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» доповнивши її пунктом 19, який визначає, що для державної реєстрації створення юридичної особи (у тому числі в результаті виділу, злиття, перетворення, поділу), крім створення державного органу, органу місцевого самоврядування, подаються нотаріально засвідчена копія документа, що посвідчує особу, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи, - для фізичної особи - нерезидента та, якщо такий документ оформлений без застосування засобів Єдиного державного демографічного реєстру, – для фізичної особи – резидента [1].

Вважаємо, що таким чином законодавець, перш за все, мав на меті забезпечити механізм належного правового захисту для засновників та власників господарських товариств шляхом введення імперативної норми, щодо подання нотаріально засвідченої копії паспорта або ж відображення у реєстраційній заяві номеру особи за яким її можна ідентифікувати у Єдиного державного демографічного реєстру,

Таким чином, орган державної реєстрації зобов'язаний перевірити відповідність запису або ж нотаріальне засвідчення копій документів, що посвідчують особу при проведенні державної реєстрації господарських товариства та державної реєстрації змін останніх.

Окрім того, статтю 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» було доповнено пунктом 17 відповідно до якого для державної реєстрації створення юридичної особи (у тому числі в результаті виділу, злиття, перетворення, поділу), крім створення державного органу, органу місцевого самоврядування, подаються структура власності за формою та змістом, визначеними відповідно до законодавства [1].

З метою врегулювання даних законодавчих змін було видано Наказ Міністерство фінансів України №163 від 19 березня 2021 року «Про затвердження Положення про форму та зміст структури власності» [2], що по суті є певним законодавчим роз'ясненням, щодо умов та даних, які повинні містити структура власності господарського товариства.

Відтак, розглядаючи законодавчі нововведення, вбачається, що норми ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» було доповнено окремими пунктами, що повинні забезпечувати захист прав та інтересів власників господарських товариств.

Однак, реальний стан справ, об'єктивно висвітлює той факт, що відповідні нововведення були прийняті та включені без належної оцінки спроможності суб'єктів державної реєстрації прийняти відповідний обсяг документів для оновлення даних про кінцевих бенефіціарних власників. Імперативні законодавчі положення визначали, що відповідні дані у сфері державної реєстрації юридичних осіб повинні бути внесені, разом із поданням супровідних документів, станом до 1 жовтня 2021 року. У даному випадку, законодавець об'єктивно не врахував кількість господарських товариств та кількість органів, що вправі проводити реєстраційні дії, оскільки законодавець вимагав від суб'єктів господарської діяльності оновити дані та подати необхідний обсяг документів, однак технологічно не забезпечив належного рівня сервісу з метою виконання прийнятих нормативно-правових актів.

З врахуванням наведеного, можемо стверджувати, що регуляторна політика законодавця є незрозумілою та прямо суперечить законам логічного мислення оскільки було об'єктивно спрямована на застосування до суб'єктів господарської діяльності штрафних санкції у випадку не оновлення даних про кінцевих бенефіціарних власників та не подання відомостей про номер запису учасника товариства у Єдиному демографічному реєстрі або ж нотаріальної копії паспорта останнього та структури власності відповідного товариства.

Таким чином, політика законодавця, знову ж таки, супроводжується неузгодженістю дій та відсутністю необхідності у прийнятті відповідних нормативних актів, зважаючи на той факт, що на даний момент при проведення будь-якої державної реєстрації змін про господарські товариства слід в обов'язковому порядку подавати додатковий обсяг документів, незалежно від того чи оновлені дані про кінцевих бенефіціарних власників.

Список використаних джерел: 1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-Х. Відомості Верховної Ради України. 2020, № 25, ст.171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text. 2. Про затвердження Положення про форму та зміст структури власності: Наказ №163 від 19 березня 2021 року, Міністерство фінансів України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-21#Text.

УДК 657.1:658

Рябовіл К. М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Ключові слова:*публічні закупівлі,правові основи здійснення публічних закупівель, державні закупівлі*

Організацію публічних закупівель в Україні необхідно розглядати через призму законодавства ЄС, оскільки відповідно до положень Угоди про асоціацію передбачено перехідний період до 2022 р. для повної адаптації системи публічних закупівель України до стандартів ЄС. Це знайшло своє відображення у графіку імплементації чинних директив ЄС і в «дорожній карті» Стратегії реформування публічних закупівель [1, с. 66].

Порівняно з європейською моделлю організації проведення процедур закупівель в українській моделі весь процес проведення процедур закупівель здійснюється через електронну систему закупівель тільки до етапу присудження контракту та звіту про проведення процедури закупівлі. Такі етапи, як замовлення, інвойсування й оплата, поки що законодавством не передбачені.

Українська модель електронної системи є більш комплексною, на відміну від європейської, та побудованою на гібридній основі. Що стосується питання організації, регулювання та спроб вдосконалення публічних закупівель в Україні на законодавчому рівні, то варто зазначити, що Законом України від 16.11.14 р. № 1678-VII [2] було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Так, у частині 1 статті 153 глави 8 розділу IV даної Угоди передбачено, що Україна забезпечує поступове приведення існуючого та майбутнього законодавства у сфері державних закупівель у відповідність до acquis ЄС у сфері державних закупівель [3], а також визначено необхідність імплементації Директив Європейського Союзу, а саме № 2014/24/ЄС та №2014/25/ЄС. Окрім цього, пунктом 5 “Децентралізація та реформа державного управління” Указу Президента України від 12.01.15 р. № 5/2015 “Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” визначено, що пріоритетом в управлінні публічними фінансами має стати підвищення прозорості та ефективності їх розподілу та витрачання. Процес здійснення державних закупівель повинен стати максимально прозорим, корупційна складова під час здійснення державних закупівель має бути ліквідована [4].

Також Розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про Стратегію реформування системи державних закупівель (“дорожню карту”)” від 24.02.16 р. №175-2016-р до 2022 року передбачено основні напрями реформування системи державних закупівель, що об’єднують: а) гармонізацію національного законодавства з правилами Європейського Союзу шляхом імплементації положень директив ЄС вітчизняним законодавтством; б) розвиток інституційної структури, вдосконалення й оптимізацію функцій контролюючих органів; в) міжнародне співробітництво у сфері державних закупівель; г) розвиток електронних закупівель; д) навчання і професіоналізацію у сфері деражавних закупівель [5].

В Україні розвиток електронної системи перебуває на високому рівні. Система електронних закупівель ProZorro - це інноваційний продукт, IT-система, націлена на спрощення процесу закупівель для учасників та повернення довіри бізнесу до влади.

В електронному вигляді проводяться всі процедури закупівлі: відкриті торги, переговорна процедура закупівель, конкурентний діалог і допорогові процедури закупівлі (для товарів та послуг, вартість яких не перевищує 200 тис. грн, для робіт - 1,5 млн грн, і для замовників, які здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання, за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 1 млн грн, а робіт - 5 млн грн) [6]. Подання всіх документів здійснюється винятково через електронну систему закупівель, зокрема і встановлюються кваліфікаційні критерії до учасників та визначається переможець тендера.

Інноваційність української електронної системи ProZorro підтверджена низкою міжнародних відзнак. Наприклад, у травні 2016 р. в Лондоні ProZorro отримала найпрестижнішу міжнародну премію у сфері закупівель - World Procurement Awards 2016. У тому ж році за впровадження системи Україна зайняла перше місце у світі в питаннях відкритості уряду, за що отримала щорічну премію Open Government Awards 2016. У 2017 р. в Женеві електронну систему закупівель відзначено щорічною премією у сфері комунікацій [7, с. 191].

Здобутком побудови вітчизняної системи державних закупівель стала розробка додаткових сервісів, що допомагають аналізувати дані в системі ProZorro. Відстежувати дії замовників і постачальників, наприклад, можна через спеціальні портали - bi.prozorro.org і DoZorro.

Аналітична система bi.prozorro.org створена з метою відстеження й аналізу державних закупівель. У системі можливо переглядати інформацію про клієнтів, постачальників, а також хронологію їхніх дій від часу реєстрації на електронному торговельному майданчику. Модуль генерує дані за сумами, за видами і за результатами проведених закупівель. Інформація представлена у вигляді зручних інтерактивних графіків і діаграм, що стають навігатором пошуку даних для новин, розслідувань або досліджень ЗМІ, громадських організацій.

Таким чином, сфера державних закупівель концептуально має кореспондувати із програмно-цільовим бюджетуванням і фінансовим плануванням, бути частиною державної контрактної системи. У всіх країнах, де формування і виконання бюджетів перебуває в центрі фінансової політики, а соціально-економічні програми служать інструментом досягнення цільових настанов, спостерігається прагнення до об’єднання в пару бюджетів і програм, об’єднання фінансового бюджетування та економічного програмування. При досягненні цільових настанов важливо забезпечити контроль за наповненням бюджетних ресурсів, збалансованістю фінансових потоків, їхньою спрямованістю як на досягнення економічних, так і соціальних цілей.

Необхідно зазначити, що основні зміни у проведенні процедур публічних закупівель полягають у тому, що замовник здійснює процедури закупівлі шляхом використання електронної системи закупівель. Раніше ж використання електронних засобів у процедурах закупівель було правом, а не обов’язком замовника. Це сприятиме зниженню рівня корупції та підвищенню конкуренції у зазначеній сфері. Проте залишається низка невирішених питань: відсутність такого критерію оцінювання, як якість предмета закупівлі; відсутність інтересу великих підприємств-виробників брати участь у тендерах через довгий та незручний для них порядок розрахунку за договором; відсутність чіткого механізму оскарження процедури публічних закупівель тощо. Зазначене потребує внесення відповідних правових та інституційних змін у процес організації державних закупівель.

Відповідно, потрібна певна уніфікація національних стандартів у проведенні закупівель з використанням електронних торговельних майданчиків.

Отже, на нашу думку, позиція в частині вдосконалення законодавчої та нормативно-методичної бази електронних торгів в Україні базується на таких передумовах:

- важливо здійснити оперативний і стратегічний моніторинг змін, що відбуваються в цивільному і бюджетному законодавстві, які забезпечують умови довгострокового стійкого

зростання економіки на макрорівні і зростання конкуренції між господарюючими, економічними суб'єктами;

- слід уточнити низку нормативно-законодавчих положень у частині регламентації планування та розміщення замовлення на окремі види товарів і послуг, фінансового забезпечення виконання контрактних умов і зобов'язань, контролю за цільовим використанням грошових ресурсів.

Список використаних джерел: 1. Севостьянова Г. С. Реформування системи державних закупівель в умовах євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 61-67. 2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.14 р. № 1678-VII. URL: //www.zakon.rada. gov.ua (дата звернення 27.03.2023). 3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.15 р. № 984_011. URL: //www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення 27.03.2023) 4. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12.01.15 р. № 5/2015. URL: //www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення 27.03.2023) 5. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель ("дорожню карту"): розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.16 р. № 175-р. URL: //www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення 27.03.2023) 6. Реформа державних / публічних закупівель. URL: http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/534/reform_publik.pdf. (дата звернення 27.03.2023). 7. Марусей Т. В. Актуальні аспекти реформи державних закупівель. *Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції* : міжнар. наук.-практ. конф. (2022 березня 2018 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2018. Ч. 2. С. 190-192.

УДК 341.64

Смирнов М. І., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КРАЇНИ-АГРЕСОРА ЗА НАЙТЯЖЧІ МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

Ключові слова: *міжнародний кримінальний процес; міжнародна кримінальна юстиція; міжнародне кримінальне правосуддя; міжнародне судочинство; міжнародна судова установа; Міжнародний кримінальний суд; трибунал ad hoc; країна-агресор; міжнародні злочини; злочини міжнародного характеру; геноцид; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії.*

Неприхована агресивна політика російської федерації (далі – країна-агресор) проти України, розпочатий та підтримуваний в Україні з 2014 р. країною-агресором збройний конфлікт, анексія Кримського півострова, окупація частин Донецької і Луганської областей та повномасштабне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. створили нові безпрецедентні виклики для національної правоохоронної та судової системи, міжнародної системи правосуддя, які потребують комплексного дослідження спроможності національної правоохоронної та судової системи, а також системи міжнародної кримінальної юстиції з розслідування, притягнення до відповідальності та покарання країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні.

Початок повномасштабного військового вторгнення країни-агресора в Україну спровокував нові дискусії на тему ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (англ. Rome Statute of the International Criminal Court, далі – Римський статут), особливостей співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом (англ. International Criminal Court, далі – МКС), його можливостей щодо притягнення до відповідальності країни-агресора за злочин агресії, злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини. Крім того, активно дискутується питання створення та діяльності спеціального міжнародного трибуналу ad hoc (далі – СМТ) щодо злочину агресії проти України, як реального механізму притягнення до відповідальності країни-агресора.

З початку повномасштабного військового вторгнення країни-агресора в Україну, правнича спільнота України розпочала інформаційну кампанію із закликом до ратифікації Римського статуту та обговорення механізму притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні. Масштаби і серйозність злочинів, скоєних країною-агресором є безпрецедентними в історії України, тому вся національна правоохоронна та судова система постала перед складним завданням збирання доказів та розслідування найтяжчих міжнародних злочинів проти українського народу.

Питання ратифікації Римського статуту є актуальним більше 20 років, а саме з 20 січня 2000 р., коли Україна поставила свій підпис під цією міжнародною угодою.

Позиція України з питання ратифікації Римського статуту виглядає непослідовною та суперечливою, тому що з одного боку ми підписали Римський статут ще у 2000 р. та запрошуємо МКС розслідувати злочини, скоєні країною-агресором в Україні, а з іншого ми самі не ратифікуємо Римський статут та не визнаємо його юрисдикцію, окрім спеціальної юрисдикції МКС через п. 3 ст. 12 Римського статуту. Крім того, можна чути критику, що Україна пропонує створити СМТ щодо злочину агресії проти України зі сторони країни-агресора, а сама не виконує взяті на себе зобов’язання і не ратифікує Римський статут.

На сьогоднішній день немає жодного розумного аргументу чому Україна відмовляється ратифікувати Римський статут. Не ратифікуючи Римський статут, Україна шкодить сама собі, обмежує свої права та не використовує передбачені Римським статутом механізми притягнення винних до кримінальної відповідальності за злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини.

МКС слід розглядати як дуже потужний інструмент у кримінальному переслідуванні кривавих диктаторів, навіть якщо вони переховуються у своїх країнах. Але тут необхідно зауважити, що не слід розглядати МКС, як універсальний механізм вирішення проблеми розслідування, притягнення до відповідальності та покарання країни-агресора. Україна має більш послідовно та наполегливо працювати над створенням спеціального механізму з притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчий міжнародний злочин – злочин агресії.

Злочин агресії має особливий режим юрисдикції, як окремий від інших злочинів передбачених Римським статутом, таких як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. За всіма найтяжчими злочинами, що скоєні в Україні країною-агресором стоїть один найбільший – так званий материнський злочин агресії, який порушує фундамент міжнародного права та має наслідком всі інші порушення. Це найперший злочин, який тягне за собою всі інші. Без агресії не було б воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Злочин агресії не може бути розслідуваний за допомогою МКС в силу існуючих обмежень. Якщо країна не є державою-учасницею МКС, вона виключається з його юрисдикції з розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії, незалежно віт того, чи є вона жертвою агресії, чи агресором. Винятком з цього є звернення з боку Ради Безпеки ООН. З урахуванням того, що країна-агресор має право вето на рішення Ради Безпеки ООН, таке

звернення майже неможливо. В такому випадку МКС не матиме юрисдикції у розслідуванні злочину агресії проти України.

Станом на сьогодні, жодна з існуючих міжнародних судових інституцій (МКС, Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини) не мають юрисдикції щодо розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України. Саме неможливість системи міжнародного правопорядку відреагувати на найтяжчі міжнародні злочини у минулому стала підставою для створення міжнародних трибуналів і спеціальних судових органів (Нюрнберзького, Токійського, Міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди та інших).

Тому пропонується створення СМТ щодо злочину агресії країни-агресора проти України, діяльність якого буде пов'язана із розслідуванням незаконного вторгнення з боку країни-агресора на територію України, як суверенної держави та спрямована на притягнення до відповідальності найвищого політично-військового керівництва країни-агресора, включаючи путіна, главу уряду, міністра оборони та міністра закордонних справ країни-агресора.

СМТ буде мати юрисдикцію лише щодо злочину агресії проти України, а за допомогою МКС можливо буде провести розслідування та притягнути до кримінальної відповідальності винних за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини тих, хто віддавав злочинні накази. СМТ буде підтримувати та доповнюватиме роботу МКС, уникаючи будь-якого дублювання його функцій та юрисдикції. Важливо розуміти, що одночасно та паралельно із розслідуванням за допомогою МКС найтяжчих міжнародних злочинів, скоєних в Україні (злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини) необхідно створення СМТ для розслідування злочину агресії, тому що іншого міжнародно-правового механізму наразі не існує.

УДК 343. 131

Стоєва Т. І., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **А.П. Черненко**, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАГАЛЬНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ключові слова: *верховенство права, засади кримінального провадження, кримінальне провадження.*

Система кримінального провадження в Україні відбувається разом із наявністю фундаментальних положень, серед яких важливе місце посідають засади кримінального провадження. Засади кримінального провадження є правовими положеннями, які визначають форму та забезпечують зміст кримінально-процесуального інституту та мають фундаментальне значення для реалізації стадій кримінального провадження. В умовах інтенсивних змін в кримінально-процесуальному аспекті надзвичайно актуальним є переосмислення основних засад кримінального провадження. Загалом, реалізація верховенство права є основною засадою для реалізації процесуальних дій в кримінальному провадженні. Адже саме на засаді верховенства права ґрунтується сучасна правова демократична держава, а, отже, і процесуальні дії в кримінальному проваджені, пов'язані з дотриманням прав і свобод людини та громадянина. Проблематика тлумачення верховенства права як загальної засади кримінального провадження

досліджується тривалий час, але, на сьогодні, це питання залишається актуальним. Тому метою роботи є на основі аналізу законодавства та з огляду на науково-теоретичний аспект конкретизувати сутність засади верховенства права в кримінальному провадженні.

Реалізація прав людини в кримінальному провадженні, що забезпечує засада верховенства права спричиняє постійні дискусії про обґрунтованість змісту верховенства права. Загальні критерії верховенства права є підґрунтям для з'ясування цієї засади у кримінальному провадженні. На думку В.Г. Гончаренко, верховенство права в кримінальному провадженні, виходить із розуміння права з позицій соціального натуралізму, коли право за своєю сутністю має призначення встановлювати й регулювати відносини в суспільстві на основі непорушного дотримання природних прав людини та прийнятих у всьому світі критеріїв справедливості для всебічного захисту фундаментальних прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності [1, с. 6]. Про пріоритетність природних прав людини в ідеї верховенства права говорить також Б.В. Малишев. На його думку, верховенство права є засобом для досягнення внутрішньої мети права та правової системи загалом – забезпечення пріоритету природних прав людини [2, с. 18]. З позиції вчених засада верховенства права покликана закріпити непорушність прав і свобод людини та відповідний їх захист. Слід зазначити, що верховенство права спрямовано на дотримання прав і свобод людини в кримінальному провадженні, що в результаті забезпечує належну закону правову процедуру.

Верховенства права як загальна засада кримінального провадження відіграє головну роль, що становить основу кримінального провадження закріплену на законодавчому рівні. Закріплюючи засаду верховенства права на законодавчому рівні головним завданням є захист прав і свобод людини. Утвердження та забезпечення верховенства права передбачено Конституцією України, яка має найвищу юридичну силу. Так, відповідно до статті 8 Конституції України: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [3]. У цьому аспекті слід зазначити, що Конституція Україна закріплює верховенство права для дотримання прав і свобод людини як найвищої цінності. Саме тому верховенство права в основі якого невідчужувані права та свободи людини у сфері кримінального, знайшло своє відображення не тільки у Конституції України, але й у Кримінально-процесуальному кодексі України. Згідно зі статтею 8 Кримінального процесуального кодексу України – кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [5]. Положення Кримінального процесуального кодексу України фактично відображає відповідну конституційну норму про те, що верховенство права забезпечує законність дотримання права та свободи людини. Зокрема, значення верховенства права, його формулювання та зміст, закріплене у проаналізованій статті кодексу фактично відтворюється у кримінальному провадженні.

Наведене дає змогу зробити висновок, що верховенство права є одним з основоположних засад національного законодавство та об'єктом багатьох досліджень. Проте, незважаючи на здобуттям верховенством права основу найвищої демократичної цінності, наявна низка питань, які стосуються сутності та реалізації принципу верховенства права в кримінальному провадженні. Реалізація засади верховенства права має значення у кримінально-процесуальній аспекті для забезпечення й дотримання законності у кримінальному провадженні. Отже, надзвичайно важливим є визначення змісту та сутності засади верховенства права в кримінальному провадженні як основи для реалізації прав та свобод людини у процесуальній діяльності.

Список використаних джерел: 1. Гончаренко В.Г. Засади верховенства права та законності кримінального провадження в плані здійснення захисту. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3(28). С. 5–10. 2. Малишев Б.В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий

аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8(130). С. 14–20. 3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348 (дата звернення: 23.03.2023). 4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18 квітня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 23.03.2023).

УДК 340.1

Токар І.І., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗДІЙСНЕННІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *досвід ЄС; правоохоронна діяльність;правоохоронна політика*

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що ефективність державної правоохоронної політики неабияк залежить від взаємодії органів захисту правопорядку, об’єднання їх зусиль із боротьби зі злочинністю та з метою захисту прав і свобод громадян. Така координація правоохоронної діяльності – одна з управлінських функцій, що об’єднує і систематизує зусилля правоохоронних та інших державних і недержавних органів та установ для досягнення основних завдань із боротьби зі злочинністю. Існуючі стандарти правоохоронної діяльності мають універсальний і регіональний характер, розробляються з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних процесів. Вони сприяють появі нових суб’єктів правоохоронної діяльності, формі методів їх роботи, підвищенню їх ефективності. Тим самим забезпечується поступово гармонізація, зближення національних правових систем окремих держав.

Питанням досвіду країн ЄС в здійсненні правоохоронної діяльності та перспектив його застосування в Україні присвячено чимало праць таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як Бондаренко В.А., Єсімов С.С., Фурса В.В., Харчук Н.Р. та ін.

Практично у всіх країнах ЄС йдуть адміністративні реформи, спрямовані на зміцнення взаємозв’язків держави та суспільства, вдосконалення державного апарату, поліпшення підготовки і ефективності діяльності управлінського персоналу, також в діяльність державних структур впроваджується досвід та технології менеджменту. Тому в Україні реформа державної служби в правоохоронній сфері відображає заходи з удосконалення управління та відповідає загальним напрямам реформування, які мають місце в ЄС. Підвищення ефективності функціонування адміністративного права в умовах адаптації національного законодавства до вимог ЄС може бути стимульовано завдяки об’єктивному врахуванню особливостей суспільних відносин, що регулюються, й еволюціонуванню апарату держави[1].

Аналіз законодавства країн членів ЄС і практики його застосування дозволяє зробити висновок про те, що правоохоронні органи розглядаються як «силові» структури в системі органів державної влади, суттєвою ознакою яких є застосування виключно санкціонованого державою примусу. У поліції країн ЄС зростає значення діяльності, пов’язаної з обслуговуванням населення і профілактикою протиправної діяльності. Примус за всієї значущості та необхідності застосування до правопорушника має допоміжний характер і

використовується у випадках, передбачених законом стосовно діяльності правоохоронних органів, у тому числі поліції [1].

Особливе значення має досвід країн ЄС у сфері відбору, професійного навчання та виховання співробітників правоохоронної служби, що і є хорошим прикладом для застовування в правоохоронній діяльності України.

Аналізувавши дослідження науковця Фурса В.В варто виділити основні елементи системи роботи з кадрами правоохоронних органів за кордоном: рекрутування й підбирання кадрів для правоохоронної служби; професійне навчання, змістом якого є отримання необхідних професійних компетенцій для успішного проходження служби[2].

Професійне навчання реалізується шляхом отримання відповідної освіти, проходження професійної підготовки або комбінації цих способів – підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки. Рекрутинг та підбір кадрів для роботи в правоохоронних органах є базовим елементом системи професійного навчання та виховання службовців правоохоронної служби. Базові вимоги до кандидатів для вступу на службу в правоохоронні органи, принципи і організація набору та навчання кадрів схожі в країнах ЄС [3].

Такими вимогами, зокрема, є позитивні моральні та етичні якості (відсутність судимості, наявність позитивних характеристик), благонадійність і лояльність до демократичних цінностей.

Бондаренко В.А. зазначає: для служби в правоохоронних органах необхідно мати громадянство відповідної держави. Крім цього, іноземці – громадяни країн ЄС приймаються на роботу в поліцію в Німеччині, Голландії, Монако й інших країнах ЄС, де недостатнє кадрове забезпечення поліцейських підрозділів. Стан здоров'я під час прийому на службу визначається медичними комісіями. Обов'язковим елементом відбору кандидатів на службу в правоохоронні органи є застосування різних психологічних 35 тестів, спрямованих на визначення інтелектуального рівня та особливостей особистості, перевірку послужного списку, загальних біографічних даних, застосування поліграфа [4].

Безперечно, законодавство та правозастосовна практика державної служби в правоохоронній сфері та її кадрове забезпечення в державах ЄС вимагають уважного вивчення. Нинішній етап розвитку державної служби в правоохоронній сфері в державах ЄС доцільно розглядати як відображення, з одного боку, процесів реформування в національних політико-правових системах, з іншого – загальноєвропейських тенденцій трансформації державного розвитку в умовах поширення ліберальних поглядів на розвиток європейської спільноти [4].

Отже, європейський досвід свідчить про те, що процеси посилення виконавчої влади серед гілок державної влади, підвищення ефективності системи управління справами суспільства та державою знаходять своє відображення в розширенні предмета конституційно-правового регулювання за рахунок питань державної служби, аутсорсингу, транспарентності, що і є напрямом застовування в Україні. Істотний вплив на ефективність державної правоохоронної служби має її кадрове забезпечення. Подальше вдосконалення професійної підготовки кадрів повинно ґрунтуватися на наукових принципах, які визначаються кадровою політикою в правоохоронній системі та пріоритетними напрямами вдосконалення її внутрішньо організаційної діяльності. Таким чином, до основних критеріїв оцінки кадрового складу правоохоронних органів належать: всебічне задоволення потреб особистості, суспільства та держави в ефективній правоохоронній діяльності; забезпечення відкритості та підконтрольності правоохоронної системи і її кадрового складу інститутам громадянського суспільства; наближення наявної моделі службовця правоохоронної системи до вимог ЄС. Робота зі службовцями державної правоохоронної служби повинна передбачати їх навчання та виховання. Для вирішення нагальних проблем доцільно застосувати такі напрями їх мінімізації та шляхи вдосконалення: послідовність у реалізації мети та завдань навчання і виховання в умовах зміни основних пріоритетів правоохоронної діяльності держави; впровадження європейського досвіду;

удосконалення управління кадровими процесами на основі сучасної системи інформаційного забезпечення; визначення науково обґрунтованих вимог до професійних і особистих якостей службовців; розвиток доцільної системи перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел: 1. Харчук Н.Р. Структура навчальних закладів по підготовці поліцейських кадрів у Баварії. URL: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/ article/ viewFile/10241/13442. 2. Фурса В. В. Деякі факти про підготовку поліцейських у Норвегії як можливість запозичення передового досвіду розвиненої країни. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку: тези доповідей Всеукр. наук. – практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.). Маріуполь, 2016. С. 51–53. 3. Єсімов С.С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади. Наук. вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх. справ. Серія «Юридична». 2017. Вип. 1. С. 173–184. 4. Бондаренко В.А. Окремі аспекти підвищення ефективності норм адміністративного права у період адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу. Наук. вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. 2016. №3. С. 134–142.

УДК 343.81

Томаш О.О., здобувач вищої освіти
Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *позбавлення волі, права, законні інтереси, пільги, засуджені жінки.*

В Україні зростає стурбованість щодо зростання рівня насильства та жорстокості серед громадян, причому як у відношенні до жінок, так і серед жінок в першу чергу [1, с. 89]. Зростає кількість тяжких і особливо тяжких злочинів, скоєних жінками, в основному за рахунок невиправданої агресії, що призводить до призначення покарання у виді позбавлення волі у відповідних закладах.

Кримінально-виконавчий кодекс України (далі - КВК) у главі 21 містить норми, що визначають особливості відбування покарання у виді позбавлення полі засудженими жінками та неповнолітніми [2]. Вони визначають правовий статус ув’язнених жінок та закріплюють наявність певних пільг. Однак, беручи до уваги унікальні особливості психофізичного стану жінок та їх моральні якості жінок, зростання жіночої рецидивної злочинності, що пояснюється проблемами професійної зайнятості, гендерної нерівності, насильства у сім’ї, сплеск суспільних проблем, таких як війна, вимушена проституція та алкоголізм, вкрай необхідно комплексно оновити діючу нормативно-правову базу та посилити заходи реабілітації та ресоціалізації щодо жінок, які перебувають у місцях позбавлення волі.

Для реалізації цих заходів слід провести ретельне дослідження причин та умов, що призвели до злочинної поведінки=засуджених жінок. Серед причин найбільш значущу роль відіграє сім’я, яка відіграє вирішальну роль у формуванні цінностей, переконань та інтересів особистості. Дослідження показали, що засуджені жінки зі стійкою злочинною поведінкою часто походять із сімей, у яких батьки є наркоманами чи алкоголіками. Тому необхідний комплексний підхід для забезпечення належних умов життя засуджених жінок після відбування покарання для

застосування ефективних методів профілактики правопорушень. Останнім часом спостерігається зростання жіночої кримінальної діяльності, особливо серед самотніх жінок із малозабезпечених сімей, ймовірно, через бідність і фінансові труднощі [3].

Розглядаючи шляхи корекції поведінки ув'язнених жінок, важливо вивчати їх соціально-демографічні, соціально-психологічні та індивідуальні особливості, також приділяти увагу тим індивідуальним рисам характеру, які можуть утримати їх від подальшої злочинної діяльності. У виправних колоніях важливо вивчати емоції, темперамент і силу волі жінки, щоб визначити, як найкраще сприяти її соціальній адаптації після звільнення. Крім того, варто відзначити різні здібності засуджених жінок, такі як музика, мистецтво, технології, наука, освіта, організація та право, які можуть допомогти в їх реінтеграції в суспільство.

Ув'язнені жінки потребують особливого підходу до реабілітації, оскільки становлять окрему категорію засуджених. Жінки, як правило, більш чутливі та емоційні, їхні цінності та пріоритети можуть відрізнятися від чоловічих. Тому корекційні програми для жінок повинні виконуватися висококваліфікованими фахівцями, які розуміють важливість збереження родинних зв'язків і здатності виконувати материнські обов'язки. Вкрай важливо розробити спеціалізований механізм реінтеграції жінок у суспільство та мінімізувати негативний вплив їх покарання [4].

Дослідження в галузі кримінології показали, що значна кількість жінок відчуває труднощі з соціальною інтеграцією після відбування покарання у в'язниці, особливо з огляду на повсюдне почуття самотності, обмежені перспективи житла та працевлаштування, а також розірвані сімейні стосунки. На жаль, це призводить до високого рівня рецидиву, оскільки каральний характер ув'язнення часто руйнує їхній зв'язок із суспільством і психічне благополуччя. Замість того, щоб сприяти реабілітації, цей підхід має ненавмисний наслідок – робить жінок більш жорстокими та схильними до подальших кримінальних правопорушень без почуття провини чи відповідальності.

Для відбування покарання жінками, вагітними жінками, матерями-годувальницями та жінками, що мають дітей віком до трьох років, чинним КВК України передбачені особливі умови. Зокрема, згідно зі статтею 141 КВК України, при виправних колоніях, де відбувають покарання засуджені жінки, можуть бути організовані будинки дитини, де діти засуджених матерів віком до трьох років мають право проживати. Будинок дитини є дитячим закладом, де діти перебувають під опікою адміністрації дитячого закладу на повному державному забезпеченні та забезпечується їм необхідні умови для нормального розвитку та життєдіяльності.

Якщо засуджена жінка не має бажання проживати зі своєю дитиною в будинку дитини, їй має бути надана можливість вільно спілкуватися з дитиною без будь-яких обмежень. Вимога відвідувати дитину у час, вільний від виконання обов'язків, не вважається обмеженням спілкування жінки зі своєю дитиною. Згідно зі статтею 142 КВК, жінкам, які сумлінно ставляться до праці та додержуються вимог режиму, дозволяється проживання поза виправною колонією під час відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами або до того часу, поки їхня дитина не досягне трирічного віку [2].

Міжнародні правові акти також закріплюють особливості правового статусу засуджених жінок. Зокрема, Бангкокські правила (Правила ООН щодо поводження з жінками-в'язнями та заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, по відношенню до жінок-злочинниць), схвалені Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 2010 р., є першим міжнародним документом, який конкретно визначає правовий статус засуджених-жінок, зокрема жінок, які перебувають в ув'язненні з дітьми. Вони містять базові рекомендації щодо поводження з дітьми, які перебувають зі своїми матерями в умовах місць позбавлення волі, дітьми, які відвідують своїх матерів у тюрмах, та міркувань, які повинні бути враховані при прийнятті рішень щодо розлучення матерів зі своїми дітьми.

Отже, специфіка жінок-засуджених, які характеризуються емоційністю, неусвідомленістю своїх переживань на підсвідомому рівні, сугестивністю, є основою для розробки особливого механізму подолання негативних наслідків покарання та досягнення мети виправлення. Для забезпечення цих метою необхідно мати спеціально підготовлений персонал в установах виконання покарань, включаючи фахівців з особливої направленості.

Адміністрація установ виконання покарань повинна нести відповідальність за роз'яснення всіх прав засудженим жінкам та допомагати їм у їх реалізації. Це вимагає постійного контролю за дотриманням умов життя засуджених жінок.

Список використаних джерел: 1. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с. 2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 09.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 (дата звернення: 28.03.2023). 3. Неживець О.М. Виправлення та ресоціалізація жінок в пенітенціарних установах України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. № 59. С. 355-359. 4. Дуюнова Т.В. Особливості виконання довічного позбавлення волі стосовно засуджених жінок. *Форум права*. 2013. № 1. С. 280-283.

УДК 343.9

Умаров А. В., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ(ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Ключові слова: *фінансові розслідування, легалізація(відмивання) доходів, особливості організації розслідування.*

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є серйозною загрозою для економіки та безпеки суспільства в цілому. Розслідування таких злочинів потребує спеціального підходу та високого рівня професійної підготовки детективів та інших правоохоронних органів. На мою думку, зараз це питання носить неабиякий характер та шкодить місцевим та державним бюджетам.

Організація розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, має свої особливості. Це пов'язано з тим, що злочинні групи, які займаються легалізацією доходів, використовують складні механізми та інструменти, що ускладнює розслідування та виявлення їхніх злочинних дій.

Згідно законодавства України, відмивання доходів (легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом) є процесом, який полягає у перетворенні злочинного доходу на легальний шляхом введення його в легальний обіг через різні операції та процедури з метою затруднення виявлення походження цих коштів [1].

Для успішного проведення розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно використовувати сучасні методи та технології, проводити ретельний аналіз фінансової діяльності осіб, які підозрюються у легалізації злочинних доходів, та залучати до розслідування фахівців зі спеціалізованих сфер, таких як аудиторські та консалтингові компанії.

Наразі в Україні налічується понад 10 схем з відмивання коштів, які використовуються та виконуються у різних сферах, через: банки, підприємства, з використанням цінних паперів та нерухомості тощо. Варто зазначити, що проблема з відмиванням коштів існує не лише в нашій країні, а й в країнах ЄС, США. Уряд використовує різні методи у тому, аби запобігти розповсюдженню даної проблеми, адже зараз Україна не може похвалитися великими досягненнями у вирішенні цього питання, проте зроблені перші кроки для реалізації більш ефективної протидії відмивання коштів. Зміни в законодавстві, поправки – все це входить до способів ефективної протидії поставленій проблемі.

Одним з найбільш вагомих кроків до поліпшення ситуації та зменшення легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом є угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає підсилення співробітництва з метою запобігання та боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Я вважаю, що це досить вагомий та фундаментальний крок у розвитку процесів розслідувань та протидії відмиванню коштів.

Для цього обидві сторони зобов'язалися забезпечити виконання міжнародних стандартів, зокрема тих, що розроблені Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF), а також стандартів, аналогічних тим, які були прийняті Європейським Союзом. Крім того, передбачається співробітництво на оперативному рівні для підвищення ефективності боротьби з цими видами злочинності [2].

Щодо особливостей протидії в відмиванням коштів в Україні, то основні подані у таблиці 1:

Таблиця 1 – **Особливості організації розслідування легалізації(відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом**

Особливості організації протидії відмиванню коштів	Пояснення
Комплексний підхід до розслідування	Розслідування відмивання коштів вимагає комплексного підходу, що включає в себе залучення до співпраці різних служб та органів влади.
Аналіз фінансових потоків	Розслідування відмивання коштів базується на аналізі фінансових потоків, тому в процесі розслідування необхідно отримати та проаналізувати інформацію про операції з коштами.
Взаємодія з іншими державами	У зв'язку з тим, що гроші можуть перетікати через кордони, розслідування відмивання коштів вимагає взаємодії з іншими державами та міжнародними організаціями.
Залучення фахівців різних напрямків	Для розслідування відмивання коштів необхідно залучати фахівців з різних напрямків, таких як право, фінанси, економіка, інформаційна безпека тощо.
Використання сучасних технологій	Розслідування відмивання коштів вимагає використання сучасних технологій, таких як аналітичні програми, програми для пошуку та аналізу інформації, програми для моніторингу фінансових операцій тощо.

Джерело сформовано та доопрацьовано автором на основі [3]

Отже, процес розслідувань легалізації(відмивання) доходів усередині держави знаходиться на етапі розвитку, і ситуація покращується, але потрібно більших зусиль та дій. Я вважаю, що основними способами зменшення даного роду злочинів є: введення поправок до законодавства та створення нових більш жорсткіших мір покарання; використання іноземного досвіду у

боротьбі з даним видом злочинів; упровадження новітніх технологій та розвиток фахівців. Звісно, що цей процес не може закінчитися за рік, але перспективи доволі великі і Україна стала на вільний шлях до покращення ситуації та досягнення мінімального рівню злочинності у сфері легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список використаних джерел: 1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18?find=1&text=%D1%84 (дата звернення: 14.03.2023). 2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : РОЗДІЛ I : ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.03.2023 3. Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Розслідування злочинів: Міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. Київ, 2008. 448 с.

УДК 343.8

Харченко В.Ю., здобувач вищої освіти,
Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя.
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна.

ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

***Ключові слова**: засуджені; пробація; соціальна адаптація*

Ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стала важливим кроком для реформування кримінальної політики України. Ця Угода встановлює вимоги щодо демократії, верховенства права та прав людини, а також передбачає співпрацю з ЄС в цих питаннях. Реформування судової системи та правоохоронних органів є одним із ключових напрямів реформ, які передбачені вимогами цієї Угоди. Реалізація цих заходів може допомогти забезпечити більш ефективну та справедливу кримінальну політику в Україні.

Дослідження функціонування сучасної європейської моделі пробації та реформування національного інституту пробації є важливими завданнями для України. Сучасні вимоги до пробації полягають у забезпеченні балансу між потребами суспільства у безпеці та правом осіб на реабілітацію та повернення до суспільства. Реабілітація повинна забезпечувати можливість виконання зобов'язань перед суспільством та позитивну соціалізацію особи, зменшення ризику повторної вчинення злочину та попередження рецидивів. Як підкреслює Беца О.В., особливу увагу слід приділяти реалізації заходів соціально-психологічної реабілітації засуджених [1, с. 8].

Рухаючись шляхом реформ та продовжуючи шлях євроінтеграції, в Україні продовжує формуватися законодавча основа інституту пробації. В порівнянні з країнами англо-саксонської системи права, для України інститут пробації є відносно новим явищем.

Так, створенню в Україні пробації сприяли світовий та європейський досвід і стандарти, основою яких є розвиток використання санкцій та заходів, виконання яких не пов'язане з позбавленням волі, котрі мають на меті забезпечення принципу гуманізму як невід’ємної складової кримінально-виконавчої політики держави.

У ч. 2 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України ресоціалізація визначається, як «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» [1].

У сучасній науковій літературі існують різні точки зору вчених з приводу визначення поняття ресоціалізації. В.Б. Писарєв в своїй праці зазначає про те, що ресоціалізація – це комплексна проблема, «яка включає в себе адаптацію засудженого в умовах виконання покарань з метою його виправлення та перевиховання, підготовку засудженого до звільнення та соціальну адаптацію до умов життя на волі» [3, с. 7].

Відтак, ресоціалізація включає в себе не тільки підготовку засудженого до звільнення та його адаптацію до умов життя на волі, але і перевиховання, яке має на меті зміну негативних життєвих установок та стереотипів поведінки, що призвели до вчинення злочину. Крім того, ресоціалізація має сприяти розвитку соціальної відповідальності та поваги до прав та свобод інших людей.

Цікавою є думка О.М. Жук, яка вважає, що під ресоціалізацією необхідно розуміти процес відновлення особи, яка вчинила злочин і засуджена до покарання, як соціалізованого члена суспільства, що здійснюється на основі застосування до неї комплексу правових, організаційних, психолого-педагогічних, виховних та інших заходів впливу на різних етапах кримінальної відповідальності з метою недопущення здійснення повторних протиправних діянь та повернення її до самостійного загальноприйнятого соціального життя в суспільстві» [4, с. 260].

Ця точка зору відображає комплексний підхід до ресоціалізації, тобто процес ресоціалізації повинен бути спрямований на повернення засудженого до соціально прийнятного життя в суспільстві та недопущення повторної вчинення злочинів. Для цього необхідно застосовувати різні методи впливу на засудженого на різних етапах відбування покарання. Такий підхід повинен включати правові, організаційні, психолого-педагогічні та виховні заходи, що дозволяють ефективно впливати на засудженого та підготувати його до повернення до суспільства після відбування покарання.

Пробація в цьому аспекті є важливим елементом кримінальної юстиції, який допомагає зменшити перевантаження виправних колоній і забезпечити реабілітацію засуджених. Крім того, пробація сприяє підвищенню ефективності кримінальної політики, зменшенню злочинності та забезпеченню більш гуманного підходу до виконання покарань. Розвиток системи пробації в Україні сприятиме її інтеграції в європейський простір правосуддя та допоможе досягнути європейських стандартів в цій сфері.

Список використаних джерел: 1. Беца О.В. Соціальна адаптація осіб, звільнених із місць позбавлення волі. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. Вип. 2 (22). С. 5–15. 2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 3-4. Ст. 21. 3. Писарєв В.Б. Особливості ресоціалізації осіб після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики.* №. 1. 2009. С. 7-9. 4. Жук О.М. Ресоціалізація та реабілітація як юридичні категорії кримінально-виконавчого права. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* 2014. Вип. 65. С. 260-263.

УДК 343.125:344

Чумаченко В.Ю. здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Н.М. Сенченко,** канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключові слова: *кримінальне провадження, затримання особи, воєнний стан, запобіжний захід, доставлення затриманої особи, розумний строк.*

Україна визнає людину, її права, свободи та законні інтереси найвищою цінністю, а їх захист та забезпечення є головним обов'язком держави. З метою захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, можуть застосовуватися тимчасові заходи примусового характеру. Внаслідок проведених реформ у сфері кримінального судочинства в останні роки відбулися радикальні зміни, які потребують нового прикладного застосування положень чинного кримінального процесуального законодавства України. Таким чином, актуальність обраної теми обумовлена наявністю низки невирішених теоретичних і прикладних проблем правової регламентації затримання особи, з приводу чого виникає необхідність у формуванні та законодавчому закріплення і забезпечення більш ефективного механізму процесуальних гарантій захисту прав, свобод та законних інтересів затриманої особи. Умови воєнного стану піднімають актуальність питання щодо обрання тимчасового запобіжного заходу - затримання, оскільки це підлягає судовому контролю.

Метою дослідження є дослідження особливостей затримання особи в умовах воєнного стану, а також формулювання на їх підставі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій із вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Окремі проблемні питання застосування правового інституту затримання особи у кримінальному процесі становили предмет активних наукових дискусій і пошуків у працях Ю. П. Аленіна, С.Є. Абламського, О. М. Бандурки, Ю. В. Бубир, М. М. Видрі, К. Д. Волкова, Г. І. Глобенка, І. В. Гловюк, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого.

Згідно з Конституцією України, будь яке обмеження прав і свобод людини та громадянина може бути здійснене лише на законних підставах [1] та у порядку, визначеному відповідними нормативно-правовими актами. Затримання, застосування фізичної сили, вилучення власності в інший спосіб, який не регламентується законодавством України - є прямо протиправним, а наслідком такого протиправного обмеження прав буде відповідальність осіб. Для прикладу законного обмеження прав і свобод людини, що на жаль, доволі часто трапляється на практиці, можна навести затримання особи без ухвали слідчого судді, суду згідно ст. 207-213 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) [2].

Розуміючи конкретні дії, що виконуються уповноваженими особами, ми розуміємо, що це може призвести до прямого порушення права на свободу, яке гарантується Конституцією України, міжнародними договорами та іншими законодавчими документами. Затримання особи повинно відбуватись згідно з чітким порядком і на підставі визначених причин, які регламентуються КПК України. Якщо уповноважена особа перевищує свої повноваження або ж знущається над особою під час здійснення тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання, це карається відповідно до санкцій, передбачених ККУ.

За загальним правилом, ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, коли затримання є законним (ст. 207 КПК України) або виконується уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України). Однак, відповідно до статті 211 КПК України, якщо затримання не супроводжується ухвалою суду чи слідчого судді, то строк

такого затримання не може перевищувати 72 годин з моменту затримання. Затримана особа, яку затримано без ухвали суду чи слідчого судді, повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання щодо запобіжного заходу не пізніше, ніж за 60 годин з моменту затримання [2].

Розділ IX-1 стосується спеціального порядку проведення розслідування під час воєнного стану, надзвичайного стану, антитерористичних операцій та заходів щодо національної безпеки і оборони. Згідно зі змінами в назві, він називається "Особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану" [3]. Згідно з пунктом 6 частини 1 статті 615 КПК України, якщо введено воєнний стан, термін законного затримання особи без слідчого судді або суду збільшується до 216 годин з моменту затримання. Особу, затриману під час воєнного стану, повинні звільнити або доставити до слідчого судді, суду або керівника органу прокуратури для розгляду клопотання про запобіжний захід не пізніше ніж через 215 годин.

Проте, в умовах воєнного стану обмеження прав людини повинні відповідати нормам Конституції України, яка є Основним законом країни. Згідно з частиною 2 статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод з указівкою строку дії цих обмежень. Проте, права і свободи, які визначені у статтях 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [1], не можуть бути обмежені, навіть у період воєнного стану.

Варто відзначити, що здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану потребує встановлення спеціальних процедур. Однак, деякі запропоновані зміни до чинного законодавства суперечать Конституції України та практиці ЄСПЛ. Це може призвести до антиконституційних дій з боку правоохоронних органів та суду, які в подальшому призведуть до скасування вироку та відшкодування завданої шкоди постраждалій особі.

Отже, основними особливостями затримання особи під час воєнного стану є збільшення строків затримання (від сімдесяти двох годин до двохсот шістнадцяти), а також розширення суб’єктів, які уповноважені розглядати клопотання щодо обрання запобіжного заходу до затриманої особи (ст. 211 КПК України закріплює доставлення затриманої особи, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання, лише до суду для розгляду відповідного клопотання, а стаття 615 КПК України з внесеними змінами у зв’язку із введенням воєнного стану, регламентує, що затримана особа повинна бути доставлена до слідчого судді, суду або до керівника органу прокуратури).

Проведений аналіз дозволив зрозуміти, що затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді в умовах воєнного стану здійснюється в загальному порядку, визначеному ст.ст. 208-213 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених ст. 615 КПК України. Збільшення терміну затримання особи з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану не становить порушення основоположного та невідчужуваного права людини на свободу. Тому під час воєнного стану інтереси держави та суспільства мають бути пріоритетними, а тому законодавство повинно визначати особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел: 1. Конституція України: Закон України від 28.061996 р. № 254к/96-ВР (№ 27-IX від 03.09.2019 р.). *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 23.03.2023). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закони України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. (дата звернення 23.03.2023). 3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження вумовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text. (дата звернення 23.03.2023)

УДК 341.3

Шевченко А.О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Чернецька**, канд. юрид. наук, доцент, в.о. завідувача кафедри міжнародного права
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: *права і свободи, нормативні акти, міжнародне право, військово-політичний конфлікт, міжнародні закони*

Одним з найважливіших принципів під час ведення військово-політичного конфлікту або війни, безпосередньо є дотримання прав людини передбачених міжнародним законодавством. Проте, констатуючи наявні факти прямого, свідомого порушення прав людини і громадянина з боку російської сторони варто вказати, що країна-агресор принципово не дотримується міжнародних законів ведення війни та спрямовує бойові здебільшого на цивільне населення української держави.

З початком розгортання повномасштабного військового вторгнення на терени України, було порушено низку прав і свобод людини і громадянина окупаційними підрозділами. Першочерговим порушенням стало порушення права на життя. Відповідно до статті 27, Конституції України варто вказати, що кожен має право на захист власного життя та здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Зважаючи на вагому кількість наявних військових конфліктів на територіях решти країн світу (Сирія, Іран, Ірак та ін.) варто сказати, що незалежно від свого характеру, чи це міжнародні війни або агресивні чи збройні дії сепаратистів, будь-які протиправні дії під час їх активної фази завдають болю або позбавляють цивільне населення природного права на життя, що є практично недопустимим в сучасному цивілізованому світі.

Міжнародне право визнає собою безумовну відповідальність країни, котра здійснює несанкціоноване вторгнення на законні території іншої країни, зокрема встановлення протиправного контролю. До таких нормативних актів міжнародної дії доцільно віднести: IV Гаазьку конвенцію про закони та звичаї сухопутної війни від 1970 року, Женевську конвенцію щодо захисту цивільних осіб під час війни від 1949 року, Декларацію про принципи міжнародного права 1970, Резолюцію ООН "Визначення агресії" від 1974, Конвенції про поводження з військовополоненими та інші нормативні акти, котрі передбачають міжнародно-правову відповідальність за порушення прав людини і громадянина під час ведення військово-політичного конфлікту [2, с.270].

Відкрита війна на території України, котру наразі веде російська держава під приводом "спеціальної військової операції", являє собою міжнародний збройний конфлікт, котрий повинен мати правове регулювання відповідними правовими нормами. В даному випадку такими нормами є Міжнародне гуманітарне право [3, с.2]. Основним об'єктом правового захисту сучасного Міжнародного гуманітарного права, є безпосередньо цивільне населення. До таких осіб здебільшого відносяться усі особи, котрі не входять до особового складу збройних підрозділів будь-якої зі сторін конфлікту. Захист цивільних осіб в рамках збройного конфлікту формується на декількох аспектах: активної фази боротьби та перебування в окупації. Зокрема, оскільки цивільне населення зобов'язано дотримуватись законодавства відповідної країни під час мирного стану, що відображається в заборонах позбавлення життя, завдання тілесної та моральної шкоди іншим цивільним особам. То, комбатант в свою чергу за міжнародно-правовими нормами не має нести юридичної відповідальності за ведення військових дій лише

проти військових об'єктів чи цілей. Таким чином, Міжнародне гуманітарне право акцентує увагу на безпосередньому розрізненні цивільного населення та комбатантів, вказуючи на фактор того, що цивільне населення та цивільні особи не можуть бути перетворені на об'єкт умисного фізичного нападу з боку комбатантів.

Оскільки, більшість протиправних діянь зобов'язані мати відповідну фіксацію, таким чином є доцільним проаналізувати статистичні дані порушень міжнародного законодавства щодо прав людини. Станом на 15 травня, 2022 року, серед цивільного населення загинуло 3942 людини та поранено 4444. Зокрема, під "живим" щитом було використано 360 дорослих, 75 дітей та 5 осіб з інвалідністю серед цивільного населення. Суттєва частина руйнівних дій підпадає наразі на знищення української культури та історії, писемності. Таким чином, станом на 15 травня, 2022 року зазнало руйнувань 182 медичних та більше 230 освітніх закладів. Зокрема, під час протиправної окупації Бучі, зафіксовано більше 248 фактів затримання цивільних осіб: 65 випадків затримання діючих чи колишніх державних службовців, 42 випадки затримань громадських активістів або волонтерів, 8 випадків затримань журналістів та 10 випадків затримання військовослужбовців [4]. Також, одним з найбільших відсотків української протидії російській окупації, припав на дітей, на територію Росії було депортовано більше 2 тисяч 161 дітей з примусовим оформленням російського громадянства [5].

Резюмуючи все вищевикладене, варто зробити висновки. Розгортання воєнно-політичного конфлікту на теренах будь-якої держави, є одним з найсерйозніших кроків до процесу саморуйнації як країни та держави. Особливо, в умовах двадцять першого століття окресленого як курс посиленого розвитку суспільства, посилення ідеології людиноцентризму та сприяння підвищення демократії, свідома руйнація, гніт та дискримінація права на життя населення іншої країни є практично недопустимим. В сьогоденних складних умовах протидії російському агресору, весь світ має згуртуватись та напрацювати ряд міжнародно-правових санкційних пакетів з найвищим ступенем юридичної відповідальності задля встановлення миру та повалення бажання в інших лідерів до атак на країни світу. Зокрема, аналізуючи наявні статистичні дані, слід сказати, що попри стрімку українську протидію російському загарбникові та жазі до свободи, це є неприпустимим, особливо щодо незаконного позбавлення життя та депортації дітей в окупаційні регіони.

Список використаних джерел: 1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 31.10.2022).2. Чулінда Л.І., Слуцька О.С. Порушення прав людини під час війни в Україні. *Modern problems in science.* XIX International scientific and practical conference. Vancouver: Canada, 2022. С. 269-271. 3. Російсько-українська війна через "окуляри Міжнародного гуманітарного права". Захист цивільного населення. Офіційний портал Управління гуманітарної політики Камінь-Каширської міської ради. URL: https://kmk.osv.org.ua/news/1665562859/ 4. ООН: порушення прав людини в Україні шокуючі. Офіційний портал новинного видання Dw. URL: https://cutt.ly/pNEywMs 5. Денісова назвала геноцидом усиновлення вивезених до Росії українських дітей-сиріт. Офіційний портал новинного видання ТСН. URL: https://cutt.ly/JNEyjFh

УДК: 343.8

Шемець М.А., здобувач вищої освіти
Іваньков І.В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя.
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВИПРАВНИХ УСТАНОВ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ

Ключові слова: *безпека; виправні установи**;** військовий час*

Забезпечення безпеки осіб, які відбувають кримінальне покарання у місцях несвободи, є одним із пріоритетних напрямів державної політики України у сфері виконання кримінальних покарань.

Міністерство юстиції України відповідає за забезпечення дотримання прав і свобод осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, а також за забезпечення безпеки та умов для їх гідного виконання кримінального покарання.

У цьому контексті Міністерство юстиції України розробляє та реалізує різні заходи, спрямовані на забезпечення безпеки засуджених і виконання покарання у вигляді позбавлення волі відповідно до закону. До таких заходів можуть відноситися забезпечення внутрішнього порядку та дисципліни у місцях позбавлення волі, контроль за дотриманням законності та прав людини, організація медичного обслуговування, розроблення програм ресоціалізації засуджених та інші [1].

Специфіка воєнного стану зумовлює вжиття додаткових контрольних заходів відповідних державних та недержавних органів щодо гарантування безпеки в місцях несвободи як для засуджених, так і для персоналу.

Варто зауважити про те, що формами забезпечення права засудженого на особисту безпеку в умовах воєнного стану в Україні можуть бути нормативно-правове регулювання особистої безпеки засудженого, що передбачає розробку та впровадження законодавчих та нормативних актів, які забезпечують права та інтереси засуджених у місцях позбавлення волі, нормативне закріплення критеріїв особистої безпеки засудженого адміністрацією виправних установ виконання покарань. Остання повинна використовувати різні методи для забезпечення безпеки засудженого, зокрема, розміщення у безпечних приміщеннях, контроль за взаємодією з іншими засудженими та персоналом, регулювання обмежень на контакти із зовнішнім світом, забезпечення медичної допомоги та харчування тощо.

Якщо безпека особи у нинішньому приміщенні порушена, можливе переведення засудженого до більш безпечного приміщення колонії. Адміністрація повинна провести аналіз безпеки засудженого та прийняти рішення про переведення його до іншого приміщення.

Заходи щодо усунення небезпеки можуть бути різними залежно від конкретної ситуації. Наприклад, забезпечення додаткової охорони на території установи, розміщення засудженого в іншому приміщенні, переведення його до іншої установи виконання покарань або навіть видворення за межі України [3, с.158].

Одне з фундаментальних прав людини – право на життя – сьогодні в умовах позбавлення волі або тримання під вартою опинилося під значною загрозою як у зв’язку з воєнною агресією з боку росії, так і тому, що виправні колонії не пристосовані для захисту осіб, які в них знаходяться, від артилерійських та ракетних ударів. У більшості виправних колоній відсутні укриття та бомбосховища, утруднено швидке пересування всього колективу засуджених, відсутні засоби оповіщення про повітряну загрозу [2].

Основні проблеми, які безпосередньо пов'язані з війною – це наявність перебоїв у фінансуванні виправних колоній (розрахунки за товари в крамницях, кошти на ремонт, оплата роботи працівників тощо), відсутність належних укрить та бомобосховищ, наявність потреб гуманітарного характеру (недостатня кількість ліків та харчування, відсутність одягу та речей для евакуйованих засуджених, необхідність проведення ремонту окремих приміщень тощо).

Отож, з початком війни, розв'язаної рф проти України, установи виконання покарань стали одними з найбільш уразливих державних інституцій. Зокрема, виправні колонії, в яких тримаються засуджені, опинилися в небезпечному становищі через загострення військового конфлікту.

Комплексні заходи та постійні зусилля з боку уряду та відповідних служб є необхідними для забезпечення безпеки та прав засуджених та ув'язнених в умовах воєнного часу. Це може включати евакуацію та захист виправних закладів, підвищення охорони та контролю над установами виконання покарань, забезпечення гуманітарних потреб засуджених та ув'язнених, та недопущення будь-яких форм приниження, катування та використання їх у якості рабської робочої сили або бойовиків. Такі заходи та зусилля повинні бути направлені на забезпечення безпеки та гідного становища всіх осіб, які перебувають у виправних колоніях.

Список використаних джерел: 1. Забезпечення прав засуджених осіб та їх особистої безпеки в період воєнного часу. 2022. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/zabezpechennia-prav-zasudzhenykh-osib-ta-ikh-osobystoi-bezpeky-v-period-voiennoho-chasu/ (дата звернення: 31.03.2023). 2. Установи виконання покарань під час війни. 2022. URL: https://khpg.org/1608811011. (дата звернення: 31.03.2023). 3. Гречко, Є. В. Безпека виправних установ в умовах збройного конфлікту. *Наукові праці Національного університету оборони України*. 2018. № 2 (61). С.157-161.

УДК 341.6

Юхимчук О.В., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: **І.І. Дахова,** канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного права України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м.Харків, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРОТИ РОСІЇ

Ключові слова: *права людини, захист прав, звернення до ЄСПЛ, проблеми.*

Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України державою-агресором було порушено ряд прав людини, які передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (і протоколами до неї). Після того, як українці оговтались від страшних подій, вони почали звертатися зі скаргами до ЄСПЛ проти російської федерації, проте на практиці виник ряд проблем, які перешкоджають ефективно використати даний інструмент для захисту своїх прав.

Перша проблема пов'язана із тим, що з 16 вересня російська федерація офіційно припиняє бути договірною стороною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Це означає, що ЄСПЛ не прийматиме скарги на країну, подані за порушення

Європейської конвенції про права людини, вчинені після цієї дати. Це випливає з положення статті 58 Конвенції [1].

Наступна проблема, з якою стикаються заявники, це дотримання строків такого звернення, які передбачені у статті 35 Конвенції [1]. Варто наголосити на тому, що заявники мають у запасі вже не шість місяців, а згідно з Протоколом № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з 01 лютого 2022 року термін звернення до Суду становить 4 місяці із дня винесення остаточного рішення на національному рівні.

У ситуації, в якій опинилися громадяни нашої країни, є очевидним відсутність ефективних національних засобів захисту, тому це надає можливість заявникам одразу звертатись із заявою до ЄСПЛ протягом чотирьох місяців після настання події, що порушує права, гарантовані Конвенцією або з дати, коли заявник дізнався про таку подію чи про її несприятливі наслідки. При аргументації можна буде використовувати правові позиції ЄСПЛ, які були сформовані попередньо, для прикладу у справі Сейдович проти Італії вказано, що відповідно до «загальновизнаних принципів міжнародного права», деякі особливі обставини можуть звільнити заявника від обов'язку вичерпати всі доступні для нього національні засоби захисту[2]. Суд неодноразово підкреслював, що стаття 35 повинна застосовуватися з певним ступенем гнучкості і без надмірного формалізму, така позиція була висловлення ЄСПД у праві Рінгайзен проти Австрії [3]. Також заслуговує уваги позиція, яка була наведена у справі Акдівар та інші проти Туреччини «при визначенні, чи відповідає будь-який конкретний засіб захисту критеріям доступності та ефективності, слід враховувати конкретні обставини справи, що розглядається. Суд повинен реалістично оцінювати не лише формальні засоби захисту, наявні в національній правовій системі, а й загальну правову та політичну ситуацію, а також особисті обставини заявника» [4].

Ще одна проблема полягає у доведені факту «ефективного контролю». Практика ЄСПЛ стосовно цього є сталою, і вимагає наступне: необхідна умова для притягнення будь-якої держави-учасниці Конвенції до відповідальності за порушення прав, свобод, що передбачені нею – здійснення юрисдикції на відповідній території, такий висновок було зроблено у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» [5]. У справі Грузії проти Росії Суд виходить з того, що в умовах воєнного зіткнення держав за певну територію, бомбардувань, артилерійських обстрілів тощо встановити здійснення контролю (а отже поширення юрисдикції) тієї або іншої держави над відповідною територією неможливо. Зважаючи на всі ці фактори, Суд приходить до висновку, що події, що мали місце в період активної фази бойових дій, не підпадають під юрисдикцію рф в контексті статті 1 Конвенції" [6].

Таким чином, кожна особа, конвенційні права якої було порушено, має право на звернення до ЄСПЛ, проте саме звернення до даного міжнародного судового органу проти росії для захисту та поновлення порушених прав є досить проблематичним процесом.

Список використаних джерел: 1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.:станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 31.03.2023). 2. Рішення Європейського суду з прав людини від 01.03.2006 р. у справі № 56581/00 Сейдович проти Італії. URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO1360 (дата звернення: 31.03.2023). 3. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.07.1971 р. у справі № 2614/65 Рінгайзен проти Австрії. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-158239&filename=ZAND%20v.%20AUSTRIA%20%20[Ukrainian%20Translation]%20by%20OSCE%20Ukraine.pdf (дата звернення: 31.03.2023). 4. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.09.1996 р. у справі № 21893/93 Акдівар та інші проти Туреччини. URL: https://precedent.in.ua/2016/04/08/akdyvar-akdivar-y-drugye-protyv-turtsyy/ (дата звернення:

31.03.2023). 5. Рішення Європейського суду з прав людини від 08.07.2004 р. у справі № 48787/99 Ілашку та інші проти Молдови та Росії. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61886%22]} (дата звернення: 31.03.2023). 6. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.01.2021 р. у справі № 38263/08. URL:https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"fulltext":["\"CASE%20OF%20GEORGIA%20v.%20RUSSIA%20(II)%20%20[Ukrainian%20Translation]%20summary%20by%20the%20Supreme%20Court%20of%20Ukraine\""],"tabview":["document"]%7D (дата звернення: 31.03.2023).

УДК 657.1:658

Якубівська Ю.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **Є.Ю. Колосовський,** канд. юрид. наук, завідувач кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

Ключові слова: *криміналістична методика, криміналістика, пріоритетні завдання криміналістичної методики*

Актуальністю теми роботи є нагальні теоретико-методологічні проблеми криміналістики та її розділів, адже в умовах сьогодення перед даною наукою постає багато завдань, які потребують новітніх підходів та сучасних методів щодо їх вирішення. Пріоритетним завданням криміналістики виступає методико-криміналістичний напрямок, а саме його дослідження та розроблення, адже він нині має масу невикористаних та прихованих резервів, які здатні оптимізувати діяльність органів правопорядку.

Метою дослідження є аналіз окремих дискусійних проблем криміналістичної методики, розуміння інноваційних підходів та перспективних напрямків наукових дослідженням даної проблематики.

Криміналістична характеристика злочинів постійно розвивається. Її вдосконалення й модернізація здійснюються передусім завдяки узагальненню й теоретичному поясненню накопиченого емпіричного матеріалу та пізнанню наукових фактів, що належать як до сфери вчинення злочинів, так і до їхнього розкриття, розслідування й запобігання. Дослідженням особливостей криміналістичної методики займалось чимало вчених-криміналістів, а саме: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко та інші.

Криміналістична методика - це розділ науки криміналістики, який являє собою систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують оптимальну організацію розслідування та запобігання окремим видам злочинів. Криміналістична методика, будучи заключним розділом криміналістики, поєднує теоретичні положення і практичні рекомендації, викладені в попередніх розділах науки, пропонує, як використовувати досягнення криміналістичної техніки і тактики при розслідуванні злочинів залежно від їх видової чи групової належності. Таким чином, можна сказати, що криміналістичні техніка і тактика співвідносяться із криміналістичною методикою як загальна й особлива частини науки [1].

Аби модернізувати наявні й розробити нові методики розслідування злочинів, потрібно визначитися з цілого кола питань. Зокрема, формування універсальної базової моделі

криміналістичної методики розслідування злочинів, здійснення класифікації наявних криміналістичних методик; підвищення пізнавальної функції криміналістичної характеристики окремих видів злочинів завдяки виявленню й використанню кореляційних зв'язків між її елементами й побудові на цій підставі типових версій стосовно особи злочинця. Крім того, викладення методичних рекомендацій у формі відповідних програм розслідування чи алгоритмічних схем дій слідчого. Головним призначенням криміналістичної методики як розділу науки насамперед є розроблення типових систем дій і заходів слідчого, які сприяють обранню ним найоптимальнішої та ефективнішої лінії поведінки під час досудового розслідування та судового розгляду певного виду (групи) злочинів [2].

Сучасні тенденції розвитку криміналістики та криміналістичної методики вимагають розширення її меж дослідження. На нашу думку, за своїм змістом криміналістична методика у широкому розумінні повинна охоплювати діяльність всіх учасників кримінального провадження з метою реалізації їхніх кримінально-процесуальних функцій для об’єктивного, повного, всебічного і неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення в процесі досудового розслідування та судового розгляду. Саме такий підхід охоплює весь процес кримінального провадження (досудове розслідування та судовий розгляд) і є логічним та обґрунтованим, відбиваючи сучасне розуміння предмету та об’єктів криміналістики [3].

Також варто зауважити, що криміналістична методика, як наукова категорія, так і різновид практичної діяльності, є відкритою і динамічною системою, яка постійно розвивається і поповнюється новими криміналістичними методиками та науковими теоріями. Крім цього, доцільність існування такого новаторського підходу щодо системи криміналістичної методики є логічним та науково обґрунтованим, але такий підхід потребує проведення додаткових досліджень і наведення додаткових аргументів на користь саме такого розуміння структури криміналістичної методики як інноваційного напряму криміналістичних досліджень. Як бачимо, у сучасних реаліях відбуваються процеси зміни змісту і структури криміналістичних знань, зважаючи на появу нових злочинів та глобальних загроз цивілізації й існує необхідність розроблення криміналістикою для їх протидії найсучасніших методів спираючись на досягнення всього арсеналу найсучасніших наукових знань [4].

Отже, зважаючи на умови сьогодення одним із пріоритетних завдань криміналістичної методики є дослідження проблем формування та удосконалення окремих криміналістичних методик, які нині мають досить багато прихованих, невикористаних резервів і перспективних практичних можливостей, здатних оптимізувати діяльність органів правопорядку. Також варто додати, що сучасні тенденції розвитку криміналістичної методики потребують інноваційних підходів у їх вивченні із застосуванням судово-слідчої практики, міжнародного досвіду, прогностичного бачення ймовірних шляхів розвитку та структурних змін злочинних проявів, застосування ситуаційного підходу, новітніх інформаційних технологій, алгоритмічних схем тощо.

Список використаних джерел: 1. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 1 / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, В.М. Шевчук та ін.: за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 465. 2. Шевчук В.М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення // Проблеми законності. 2019. Вип. 146. С. 234–246 3. Сокуренко В.В. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу та криміналістики. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф., 24 лист. 2017 р. : у 2-х ч. Київ, 2017. Ч. 1. С. 26–28. 4. Іваницький Я.О. Щодо визначення поняття методики професійного захисту. Юридичні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. 11-12 травня 2018 року. Київ, 2018. С. 100–102.

УДК 343.98:343.47

Ярошенко М. С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **А.С. Амеліна**, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри кримінальних розслідуваньм
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *фінансові розслідування, система фінансових розслідувань, фінансова злочинність, рух коштів, сфера фінансових розслідувань.*

Досягнення економічного розвитку країни та стабілізація фінансового сектору неможливі без ефективного забезпечення фінансової дисципліни та прозорості в управлінні фінансами країни. Сьогодення системи фінансових розслідувань в Україні характеризується рядом прогресивних зрушень та досягненню розвитку. Дана сфера як і усі інші знаходиться у стані імплементації сучасних інформаційних технологій та глобалізації.

Але, наразі, ряд ризиків залишається актуальними, а спектр фінансово-економічних злочинів щорічно та щомісячно розширюється і маленькими кроками змінюється, а це означає, що ростуть і виклики, які державні органи повинні сумлінно вирішувати. Саме тому, фінансові розслідування грають важливу роль в економіці будь-якої країни, адже вони допомагають виявляти та запобігати фінансовій злочинності, яка може відбуватися в різних формах, таких як відмивання грошей, фінансові махінації, зловживання службовим становищем, корупція та інші [1].

Відповідно до законодавства України термін «фінансове розслідування» означає процес збору, аналізу, систематизації та використання фінансової інформації з метою виявлення та попередження фінансових злочинів, у тому числі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (відмивання коштів), фінансування тероризму, корупції, закордонні перекази капіталу, порушення податкового та валютного законодавства та інші подібні злочини.

Основним законодавчим актом, який регулює проведення фінансових розслідувань в Україні, є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (відмиванню коштів), фінансуванню тероризму та фінансово-господарській діяльності осіб, пов’язаній з легалізацією доходів (відмивання коштів) від 06.03.2014 року [2].

Крім цього, в Україні існує ряд інших законів та нормативних актів, що регулюють проведення фінансових розслідувань (зокрема у сфері господарської діяльності підприємств), а саме: Конституція України, Цивільний та Податковий кодекси України, Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” тощо [3, 4, 5]. Основним завданням фінансового розслідування є виявлення та документальне підтвердження руху грошових коштів під час учинення злочину.

Водночас, система фінансових розслідувань (СФР) — це комплекс заходів, призначених для виявлення, запобігання та розслідування злочинів у фінансовому секторі, зокрема відмивання грошей, фінансування тероризму тощо. Система включає законодавчі, інституційні та технічні заходи для забезпечення ефективного виявлення та протидії фінансовим злочинам [6].

На мою думку, система фінансових розслідувань є важливим елементом боротьби з фінансовою злочинністю в Україні, а отже, необхідно вдосконалювати цю сферу для ефективного розвитку економіки країни в цілому. Якщо розглядати деякі проблеми, які перешкоджають розвитку сфери фінансових розслідувань, то паралельно існують також рекомендації щодо напрямів вдосконалення цієї системи.

По-перше, необхідно запровадити зміни в законодавстві, на мою думку доцільним є розробка нових законодавчих ініціатив, які враховуватимуть змінні умови та нові види фінансових злочинів. По-друге, одним з головних напрямів, який забезпечить ефективніше проводити розслідування та забезпечити якість роботи системи в цілому є підвищення рівня кваліфікації фахівців, тобто необхідно забезпечити професійне навчання та підвищення кваліфікації працівників, які займаються фінансовими розслідуваннями.

По-третє, необхідним є створення централізованого органу управління в сфері фінансових розслідувань. Враховуючи накопичений у розвинених державах світу досвід боротьби з правопорушеннями у фінансовій сфері, актуальним все ж залишається створення у державі єдиного центрального органу виконавчої влади – Служби фінансових розслідувань (фінансової поліції), що відповідатиме за профілактику і розслідування всіх видів економічних правопорушень, зокрема податкових, та здійснення фінансового контролю.

Загалом, доцільним також є забезпечення прозорості в роботі системи, адже система фінансових розслідувань має бути такою, щоб забезпечити довіру громадськості та забезпечити ефективну боротьбу з фінансовою злочинністю. Ефективним, на мою думку, є створення механізмів, які забезпечують доступ до інформації та контролюють роботу системи.

Не менш важливим напрямом вдосконалення системи фінансових розслідувань, я вважаю, є співпраця з іншими країнами. Міжнародна співпраця та обмін даними може значно підвищити ефективність боротьби з фінансовою злочинністю. Україна повинна співпрацювати з іншими країнами в рамках міжнародних угод та створення спільних механізмів для обміну інформацією та координації дій. Також важливо розвивати співпрацю з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз, Організація з економічного співробітництва та розвитку, Фінансова діяльність за кордоном (FATF), щоб дотримуватись міжнародних стандартів та рекомендацій у сфері боротьби з фінансовою злочинністю.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що система фінансових розслідувань є важливим елементом боротьби з фінансовою злочинністю в Україні. Як показує практика, ця система потребує коригування та впливу з боку органів державної влади, тому що спостерігається ряд важливих проблем, які потребують вдосконалення (відсутність достатньої законодавчої бази та централізованого органу управління; недостатня кваліфікація персоналу; відсутність прозорості в роботі системи та недостатнє співробітництво з іншими країнами). Використання зарубіжного досвіду та дотримання рекомендацій щодо напрямів вдосконалення системи фінансових розслідувань допоможуть не тільки вирішити наведені вище проблеми, але і дозволять ефективно забезпечити фінансову дисципліну та прозорість в управлінні фінансами країни.

Список використаних джерел: 1. Добрянський М.А. Фінансові розслідування та їх основні компоненти. *Стратегічні орієнтири. Фінанси за умов війни.* Львів, 2022. URL: http://libfor.com/index.php?newsid=4049 (дата звернення: 13.03.2023). 2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18?find=1&text=%D1%84 (дата звернення: 13.03.2023). 3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. 4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536. 5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 2002 р. № 2664-III. Дата оновлення: 07.01.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text (дата звернення: 13.03.2023). 6. Державна служба фінансового моніторингу України. *Державні сайти України*. URL: https://fiu.gov.ua/ (дата звернення: 13.03.2023).

УДК 37.091.3: [811.161.2+821.161.2]:004

Борищук В.В., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **О.В. Волошина**, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинского, м. Вінниця, Україна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: *інформедійні уміння, інформаціно-комунікайні технології, уроки української мови.*

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та засобів масової комунікації вимагає від суспільства навчання безпечного користування новітніми системами, розвитку медіаосвіти та медіаграмотності, що стає важливим чинником забезпечення високоякісної освіти та інформаційної безпеки держави, а також формування української ідентичності та патріотизму серед дітей та молоді.

Відсутність аналізу та дослідження проблеми інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти в закладах загальної середньої освіти у п’ятих класах в методиках навчання української мови зумовлює актуальність дослідження, метою якого є визначити та проаналізувати шляхи формування та розвитку інфомедійних умінь п’ятикласників на уроках української мови [1].

Про важливість інфомедійних умінь зазначає І.М. Сітькова: «Якщо ми зможемо навчити сьогоднішніх дітей відповідально споживати інформацію, поширювати й продукувати її, то в майбутньому отримаємо суспільство, здатне створювати, а не руйнувати» [3].

Як влучно аргументує О. Кучерук, «…інтегрування інфомедійної грамотності в компоненти шкільного курсу української мови, з урахуванням наведених цілей, дає змогу реально модернізувати зміст і технології мовної освіти. Оскільки сучасні учні, як було сказано, «живуть» у соціальних медіа, цілеспрямовано інтегруючи відповідні засоби у предмет, учитель-словесник допомагає юним особам здобути корисний досвід використання медіа для навчання й особистісного розвитку» [2].

Спираючись на медіаосвітній підхід до навчання української мови, компоненти структури та змісту медіаграмотності, принципи медіаосвіти, визначимо шляхи формування інфомедійних умінь учнів 5 класу: 1) метод вправ та завдань; 2) самостійне засвоєння знань та навичок; 3) інтерактивні методи; 4) використання інформаційно-комунікативних технологій; 5) проведення різноманітних заходів; 6) метод проєктів; 7) власні інноваційні методики.

Використання методу вправ та завдань є традиційним та ефективним способом формування інфомедійних умінь п’ятикласників, який дозволяє вчителям створити цікаві завдання, пов’язані з навчальною програмою з української мови, що одночасно формують навички медіаграмотності та сприяють зацікавленню учнів у їх виконанні.

Самостійне засвоєння знань та навичок може бути дуже ефективним шляхом формування інфомедійних вмінь, однак успіх методу залежить від того, як учитель зможе підібрати та структурувати матеріал з медіаграмотності для самостійного опрацювання учнями. Хоча цей

метод не може бути основним шляхом, усе ж він буде корисним, якщо педагог добре зможе підготувати теоретичну частину та кілька цікавих вправ для закріплення.

Більш сучасний шлях – це інтерактивні методи навчання, такі як кооперативні, колективно-групові, ситуативні моделювання та опрацювання дискусійних питань. Вони стали дуже популярними в останні роки та можуть бути успішно використані для формування інфомедійних умінь учнів п'ятих класів, поєднуючи їх з тематикою уроків з української мови для їх урізноманітнення.

Використання інформаційно-комунікативних технологій у сучасному освітньому процесі, зумовлене пандемією коронавірусу та вторгненням росії в Україну, стало вкрай актуальним, надаючи вчителям можливість вдосконалювати свої технологічні навички та проводити цікаві та корисні уроки, використовуючи різноманітні додатки, програми, онлайн-сервіси та інформаційно-пошукові системи.

Проведення різноманітних заходів може значно покращити уроки в 5 класі, формуючи інфомедійні вміння школярів, і водночас додати нестандартності та цікавості, а їх застосування під час уроків української мови час від часу буде незабутнім для учнів.

Використання методу проєктів є ефективним способом формування інфомедійних умінь учнів п'ятого класу, який змінює традиційний підхід до навчання та надає величезний спектр можливостей для виконання різноманітних завдань, сприяє розвитку багатьох компетентностей та підвищенню мотивації учнів.

Розробка вчителем власних інноваційних методик для формування інфограмотності учнів є найцікавішим і необмеженим форматом, проте вимагає обґрунтування їх мети, унікальності, особливостей та складності впровадження, які б були спрямовані на поєднання розвитку інфомедійних вмінь з фактичним матеріалом навчальної програми з української мови.

Отже, для формування інфомедійних умінь учнів 5 класу на уроках української мови вчитель може використовувати чимало шляхів: метод вправ та завдань; самостійне засвоєння знань та навичок; інтерактивні методи; метод проєктів; використання інформаційно-комунікативних технологій; проведення різноманітних заходів; власні інноваційні методики. Для успішного навчального процесу необхідно, щоб педагог поєднував різні шляхи, зацікавлюючи дітей як до вивчення предмету, так і до засвоєння навичок з медіаосвіти.

Список використаних джерел: Волошина О.В. Особливості контекстного підходу у навчанні студентів педагогічного університету. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* Випуск 35. Вінниця, 2011. С. 34-37. 2. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. 2020. №3. С. 9–12. URL: http://eprints.zu.edu.ua/32198/1/Інтегрув._ІМГ___УМЛШ.PDF/__3. Сітькова І. М. Інтеграція медіаграмотності на уроках української мови та літератури. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»* : зб. матеріалів. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2022. С. 124-129.

УДК 37.013«364»(477)(063) О-72

Височанська Т.М., старший викладач
ПЗВО «Міжнародний європейський університет», м. Київ Україна
Бондаренко Ю.С., старший викладач,
Державний університет телекомунікацій, м Київ, Україна

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *воєнний стан, блекаут, академічна освіта, інформаційні технології, челендж, безперервна освіта.*

У зв'язку з наземним та повітряним вторгненням російської армії в Україну, яке розпочалося близько 5 ранку 24 лютого із масового ракетного обстрілу на військові частини, аеропорти, залізничні вокзали, 2022 рік став переломним для більшості українців у всіх сферах життя, зокрема і в освітній. Близько 8 млн. мешканців змушені були залишити Батьківщину та емігрували до Польщі, Чехословаччини, Німеччини, США і Канади, ще 8 млн. переїхали в західну частину України. Ворог мав план – дістатися до столиці України за три дні, але зазнав поразки – 25 березня російські війська відступили і зосередилися на сході України. Всі освітяни почали поступово повертатися до навчання в дистанційному форматі з використанням інформаційних технологій.

Думки освітян розділилися: чи варто продовжувати навчання в умовах воєнного стану. Одні вважали, що навчання під час війни неефективне, так як більшість знаходилися в провінціях, де поганий зв'язок Інтернету, до того ж безліч студентів перебувають у пригніченому психологічному стані від поганих новин про тисячі воєнних злочинів, жорстокі вбивства, катування, руйнування будівель та ракетні обстріли, інші стверджували, що потрібно навчатися, незалежно від ситуації в країні, адже студенти – це майбутнє нашої держави, і вони повинні прагнути осягнути науку, попри непрості часи, де безліч невизначеностей та ризиків, які неможливо врахувати.

Насправді вчитися потрібно, так як студенти є нашим майбутнім і мають ще, відбудовувати, піднімати та розвивати усі політичні, соціально-економічні та культурологічні сфери. Але яким має бути навчання?

1. Воно повинно стати допомогою та засобом відволікання від негативної інформації про поруйновані українські міста та пограбовані села, а не черговим стресом та хвилювання. Тому жодних негативних оцінок, обліку відвідування та занадто об'ємних домашніх завдань, які стануть черговою проблемою.
2. Заняття мають бути побудовані спочатку на повторенні попередньо вивченого матеріалу, а потім фокус зміщується до основної інформації з теми, на яку варто студентові звернути увагу.
3. Викладач повинен ставитися уважно з обережністю до розсіяності, неуважності та тривожності освітян. Адже війна – це сильний стрес для кожного громадянина України. Хтось перебуває чи перебував в окупації, і хвилюється за своє життя, і думає, як виїхати безпечно зеленим коридором, залишившись живим, хтось – поблизу окупованого населеного пункту, а когось рідні захищають Батьківщину від ворогів.
4. Викладачі повинні підбадьорювати, заохочувати, а не лякати негативом студентів, відволікатися лише на турботу та підтримку, а не на актуальні новини.

Коли енергетична система працює з перебоями, в умовах так званого блекауту, то це навчає нас робити максимально ті речі, які ти вже можеш виконати без доступу до певної інформації або технічних засобів, і як тільки з'являється можливість, то приступити до виконання тих завдань, які потребують зв'язку та доступу в інтернет- мережу. Це в свою чергу сприяє організації навчального процесу і підлаштування його до іншого, непередбачуваного графіку.

В Україні воєнний стан і це є дуже стресогенний фактор, але пам'ятаємо що війна – це теж в свою чергу, величезний прорив в науці та технологіях. Мрії про життя після перемоги теж мотивують нас до навчання, дослідження в різних сферах також гріють наше серце та допомагають створювати нові проекти. З історії Європейських країн ми знаємо, що в роки революцій деякі вчені також не змогли вчасно довчитися в університетах, але це не завадило їм стати великими вченими і цей момент став всього лиш історією з їхньої біографії. У роки суспільної смути і неспокою, важко, інколи неможливо отримати академічну освіту, але неформальну самоосвіту просто необхідно продовжувати. Сучасні інформаційні технології надають можливості щодо безперервної освіти, які є основним принципом у сучасних умовах. Це нові виклики, які ставить перед нами сьогодення, і кожен з нас має подолати цей челендж.

Ще одна риса самих успішних людей – це вміння працювати в умовах невизначеності. Не завжди ми маємо всі дані для вирішення задачі, і більша частина людей не буде приступати до її вирішення, аж поки не дізнається всі ввідні дані, але життя непередбачуване, і ми не можемо прогнозувати що чекає нас на наступному кроці, що нам готує день прийдешній, а використовувати те, що вже в нас є. Вміти вдосконалювати, цінити те, що є і його застосовувати в житті – це мистецтво. Оволодіти цим мистецтвом означає розуміти хронометраж, не квапитися і не розчаровуватися, вірити що все буде у свій час.

Отже, найтяжчі хвилини, коли мирне населення, зокрема студенти, знаходяться в окупації або під активними обстрілами противників, то необхідно взяти паузу, щоб подбати про безпеку власного життя та життя рідних, але не зупинятися, не опускати руки, а вірити і сподіватися, що ти, студент, є не просто громадянином Батьківщини, ти є майбутнє нашої країни. І твій навіть невеликий вклад – це вклад в майбутнє. Світ дізнається про твої ідеї та дослідження, які ти проводиш, в тебе будуть послідовники, які продовжать твою справу і ти будеш почутий.

Список використаних джерел: 1. Лисенко О. П., Кавацюк Н. С. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до студентського життя та її корекція методом фокусованої терапії. Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2009. – Том 97. – С. 66−70. 2. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 504 с. 3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. – 140 с.

УДК 378:796.012

Головатенко О.М., викладач кафедри теорії, методики фізичного виховання
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

СУМО В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *сумо, фізичне виховання, вид спорту, фізична підготовка, здоров'я.*

В останні роки в молоді України зростає тенденція до малорухливого способу життя. Це пов'язано як з поширенням в Україні гострої респіраторної хвороби Covid-19, військовою агресією РФ проти України, так і з особистими пріоритетами (комп'ютерні ігри, соцмережі тощо), що призводить до збільшення стресових навантажень та погіршення стану здоров'я не тільки молоді, але й усіх категорій громадян України. Впровадження карантинних обмежень та воєнного стану в державі значно вплинули на освітній процес. Для опанування навчальної програми школярі та студенти переведені на змішану або дистанційну форму навчання.

Вимушено тривалий час проводять сидячи перед комп'ютером, що значно впливає на рівень їх фізичного здоров'я й рухової активності. У молоді підвищується ризик розвитку ожиріння, гіпертонічної хвороби, цукрового діабету, захворювань нервової та інших систем [1, с. 150].

На сьогодні в Україні, незважаючи на окремі державні заходи щодо пропаганди здорового способу життя (ЗСЖ), значних позитивних зрушень у покращенні фізичної, духовної, психічної, соціальної складових здоров'я населення не відбувається. Так, згідно законодавства, одним з зобов'язань держави є сприяння утвердженню ЗСЖ населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, але фізична активність не є частиною жодної з програм охорони здоров'я, а програм боротьби з ожирінням в Україні взагалі не існує [1, с. 153].

В зв'язку з цими проблемами зростає роль фізичної культури та спорту в збереженні та зміцненні здоров'я молоді, покращенні їх фізичної та функціональної підготовленості. І цікавим та дієвим в цьому аспекті є такий вид спорту як сумо.

Сумо – це вид єдиноборства, в якому два борці виявляють сильнішого на круглому полі. Цей вид бойових мистецтв походить із Японії. Традиція сумо ведеться з давніх часів, тому кожен поєдинок супроводжується численними ритуалами. Сумо характеризується чіткою регламентацією відповідно до Міжнародних правил змагань, змістом вправ, високими вимогами до рівня підготовленості спортсменів. Цей вид спорту активно розвивається у понад 80 країн світу. Сумо як вид спорту було визнано Міжнародним Олімпійським Комітетом у 1995 році, знову підтверджено у жовтні 2018 року. Федерація сумо України створена в 1999 році, офіційного зареєстрована в 2001 році. У 2003 році сумо офіційно було визнано як вид спорту в Україні. Сумо входить до програм Всесвітніх Ігор та Всесвітніх Ігор з єдиноборств. Федерація сумо України є дійсним членом міжнародної федерації сумо (IFS). В Україні сумо, як вид спорту, зародилось наприкінці 20-го століття. А протягом останніх 15 років національна збірна команда України з сумо входить у трійку світових лідерів [2].

Так, українські сумоїсти вибороли 9 медалей на Всесвітніх іграх-2022: 3 золотих, 3 срібних та 3 бронзових, що відбулися в Бірмінгемі (Алабама), США з 7 по 17 липня 2022 року, допомігши збірній команді України посісти третє загальнокомандне місце.

Збірна України перемогла у медальному заліку чемпіонату Європи з сумо в 2022 році, який відбувся в Польщі. Українські спортсмени сумарно завоювали 20 медалей: 9–6–5 [3].

В сумо учнів приймають у віці 10–15 років. Крім того, сумо поповнюється аматорами, як правило, після закінчення ними університету, якщо вони змогли проявити себе. Особливо досвідчені любителі починають виступи відразу з третього дивізіону (макусіта). Верхня межа віку – 23 роки для дебютантів і 25 – для любителів із студентського сумо. Формування тіла борця відбувається в процесі тренувань за рахунок збільшення м'язів і нарощування маси тіла. Цій меті присвячений сам розпорядок дня. Так, підйом відбувається з першими променями сонця, ранковий туалет, потім натще починається виснажливе п'ятигодинне тренування, що вимагає повної віддачі сил та граничної концентрації. Після тренування борці приймають гарячу ванну і снідають. Нагулявши хороший апетит, борці їдять без усяких обмежень. Після сніданку – тригодинний сон, потім короткочасне тренування і легка вечеря. Частка жиру в масі середнього сумоїста практично та ж, що у середнього обивателя того ж віку. При великій надлишковій вазі, м'язова маса сумоїста теж дуже велика [4].

В правилах сумо заборонено бити інакше, ніж відкритою долонею, а також по очах і в область геніталій. Заборонено хапати за волосся, вуха, пальці. Не можна проводити задушливі захоплення. Все інше дозволено, тому в арсенал борців входять ляпаси, поштовхи, захоплення за будь-які дозволені частини тіла, особливо поясів, а також кидки, різні підніжки та підсічення. Поєдинок починається з одночасного ривка борців назустріч один одному з подальшим зіткненням («татіай»). Два основних правила використовуються для визначення переможця

кожного двобою: 1) вважається переможеним той, хто першим торкнеться землі будь-якою частиною тіла, крім стоп; 2) вважається переможеним той, хто першим торкнеться землі за межами кола [5, с. 3].

Фізична підготовка сумоїстів – педагогічний процес, спрямований на розвиток основних рухових якостей. Для вирішення завдань спортивного тренування використовується широкий спектр різноманітних засобів. Їх можна умовно поділити на дві групи – основні та додаткові. Першу складають різні фізичні вправи, які посідають провідне місце в тренувальному процесі. Застосування їх забезпечує перехід організму борців з вихідного стану в тренувальний. За структурою та механізмом впливу на організм вони складають підгрупи, які відрізняються наближеністю або відносною віддаленістю від специфічних умов змагальної діяльності сумоїстів. До підгрупи загальних засобів входять фізичні вправи з різних видів спорту, які за впливом на організм не є характерними для єдиноборств, проте вирішують важливе завдання всебічної фізичної підготовки сумоїстів і широко використовуються на всіх етапах тренувального процесу [5, с. 4].

Підгрупа допоміжних засобів складається з вправ, які формують функціональну базу організму борців для подальшого поглибленого спеціального тренування. До них можна віднести різні вправи, які розвивають основні рухові якості та фізичні можливості сумоїстів. Для цього використовуються лазіння по линві, вправи зі штангою (поштовх і ривок); біг по сходах угору та вниз; ходьба, біг і стрибки, які виконуються на піску; біг 30 та 60 м; акробатичні вправи; біг пересіченою місцевістю 1000–3000 м.

Спеціальні вправи передбачають виконання дій та рухів, які за формою, структурою та механізмом впливу на організм є найбільш близькими до змагальних. Це окремі техніко-тактичні елементи та прийоми в цілому, що виконуються поза змаганнями (комплекси підвідних вправ, прийоми з інших видів спортивної боротьби) [5, с. 4–5].

Отже, сумо є давнім видом єдиноборств з численними ритуалами, що підтримує свої традиції, а відтак збільшує коло прихильників; є ефективним засобом зміцнення здоров’я, покращення фізичної працездатності, масовим видом спорту.

Список використаних джерел: 1. Попрошаєв О., Попрошаєва О. Проблеми конституційно-правового регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні в контексті європейської інтеграції. *Теорія і практика фізичної культури і спорту*. 2022. № 1 (2). С. 149–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tprphcs_2022_1(2)__20 2. Федерація сумо України. URL: https://scu.org.ua/federation/federaciya-sumo-ukra%D1%97ni/ 3. Збірна України виграла медальний залік чемпіонату Європи з сумо. URL: https://sport.ua/uk/news/595201-sbornaya-ukrainy-vyigrala-medalniy-zachet-chempionata-evropy-po-sumo 4. Сумо. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BC%D0%BE 5. Коробко С. В., Коробко Л. В., Ложечка М. В. Сумо: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ, 2014.107 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Programy_navchalni/2019/programma-po-symo-dussh.pdf

UDC 378.1

Olena Diahyleva, PhD, Associate Professor of English language department for maritime officers
Valerii Svirida, AD, senior lecturer of Department of Health and Safety, Professional and Applied Physical Training
Vladyslav Khomenko, senior lecturer of Department of Health and Safety, Professional and Applied Physical Training
Alona Yurzhenko, PhD, senior lecturer of English language department for maritime officers
Kherson State Maritime Academy, Kherson, Ukraine

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MARITIME EDUCATION IN UKRAINE

Key words: *maritime professionals, Moodle, e-learning, digitalization, sustainability*

Sustainable development is a concept that refers to a mode of human development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. In other words, sustainable development aims to balance economic growth, social development, and environmental protection in a way that is sustainable and equitable. This concept emerged as a response to the challenges posed by unsustainable economic practices that have led to environmental degradation, social inequalities, and economic instability. Sustainable development is based on the idea that economic growth, social well-being, and environmental protection are interdependent and must be pursued in a balanced and integrated way. It requires a long-term perspective that takes into account the needs of future generations. It also requires a holistic approach that integrates economic, social, and environmental considerations into decision-making processes. This approach involves addressing issues such as poverty reduction, access to education and healthcare, the protection of natural resources and biodiversity, and the reduction of greenhouse gas emissions and other forms of pollution [1,2].

Sustainable development of education refers to an approach to education that promotes sustainable development principles and practices, such as environmental protection, social equity, and economic development. It aims to empower learners to become active agents of sustainable development and to contribute to the creation of a more sustainable world. In recent years, there has been growing recognition of the importance of sustainable development education in addressing global challenges such as climate change, poverty, and inequality. Many countries have incorporated sustainable development education into their national curricula and educational policies. One of the key components of sustainable development education is promoting environmental literacy and awareness. This involves educating learners about the importance of protecting natural resources and biodiversity, and the impacts of human activities on the environment. Sustainable development education also emphasizes the importance of social and economic sustainability. This involves promoting social equity and inclusion, and preparing learners for careers in sustainable industries. To promote sustainable development education, there are various initiatives and programs at different levels, such as the United Nations' Education for Sustainable Development (ESD) program, which aims to integrate sustainable development principles into education at all levels. Overall, sustainable development education plays a crucial role in preparing learners to become responsible and informed global citizens who can contribute to a more sustainable future [3,4].

The sustainable development of maritime education refers to an approach to maritime education that promotes sustainable development principles and practices in the maritime industry. This includes ensuring the sustainable use and protection of marine resources, reducing the environmental impact of maritime activities, promoting social and economic sustainability, and preparing the next generation of maritime professionals to contribute to a more sustainable industry. Sustainable development of maritime education involves incorporating sustainable development concepts and principles into

maritime education and training programs. This includes providing learners with the knowledge and skills needed to operate ships and manage maritime activities in an environmentally responsible and sustainable manner. In recent years, there has been a growing focus on the sustainable development of maritime education and training, particularly in response to global concerns such as climate change, overfishing, and marine pollution. This has led to the development of initiatives and programs aimed at promoting sustainable development in the maritime industry, such as the International Maritime Organization's (IMO) work on environmental protection and the Blue Economy. The sustainable development of maritime education also involves promoting social and economic sustainability in the maritime industry. This includes ensuring fair and equitable working conditions for maritime professionals, promoting gender equality, and preparing the next generation of maritime professionals for careers in a sustainable and socially responsible industry. Overall, the sustainable development of maritime education is crucial for ensuring the sustainability of the maritime industry and protecting the marine environment for future generations [5].

In Ukraine, there is a growing interest in sustainable maritime education and training. The country has a long history of maritime activity, with the Black Sea and the Sea of Azov playing a significant role in the country's economy and trade. In recent years, there has been a focus on promoting sustainable development in the maritime industry in Ukraine. This has led to initiatives aimed at incorporating sustainable development principles into maritime education and training programs. For example, Kherson State Maritime Academy (KSMA) despite war has introduced courses on environmental protection and sustainable development into its curriculum, with a focus on the maritime industry. In addition to academic programs, there are also various training programs and initiatives aimed at promoting sustainable development in the maritime industry in Ukraine. For example, KSMA offers training programs on environmental protection and sustainable development, with a focus on improving the environmental performance of ships and reducing marine pollution. Furthermore, Ukraine has been actively involved in international initiatives aimed at promoting sustainable development in the maritime industry, such as the IMO's work on environmental protection and the Sustainable Blue Economy Conference. Overall, while there is still much work to be done, Ukraine is taking steps to promote sustainable maritime education and training, which will play a crucial role in ensuring the sustainability of the country's maritime industry and protecting the marine environment for future generations.

References: 1. Bezlutska O., Leshchenko A., Yurzhenko A., Paziak A. Informational Visualization on E-Courses of Higher Maritime Educational Institutions. Information Technology and Interactions (Satellite): Conference Proceedings, December 04, 2020, Kyiv, Ukraine / Taras Shevchenko National University of Kyiv and [etc]; Vitaliy Snytyuk (Editor). Kyiv: Stylos, 2020. P.247-250 2.Sherman M., Yurzhenko A., Experimental research on the formationof future ship engineers' communicativecompetence based on gamification approach, Educational Dimension. 2020. Issue 3 (55). P. 251–266. 3. Voloshynov S., Yurzhenko A. The use of digital technologies while formation of professional competencies of future seafarers by means of LMS MOODLE. Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference "MoodleMoot Ukraine 2021. Theory and practice of using Moodle LMS". URL: https://2021.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=10 4. Leshchenko A., Masonkova M., Paziak A., Radvanska V., Yurzhenko A., Ensuring sustainable development of maritime education and training under the conditions of martial state. Problems of sustainable development of the marine industry (PSDMI-2022) : Materials of the II international scientific and practical conference, KSMA, 2022. P.115-118. 5. Yurzhenko A., The concepts of "communicative competence" and "gamification of English for special purpose learning" in scientific discourse, EUREKA: Social and Humanities, Number 6, 2018. P.34-38. DOI: http://dx.doi.org/10.21303/2504-5571.2018.00803

УДК 376.04 : 371.68

Негуторова Ю. С., здобувачка вищої освіти
Хміль Н.А., д-р пед. наук, доцент, професор кафедри інформатики,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТ-КАМЕРИ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Ключові слова: *документ-камера, інклюзивне освітнє середовище, навчання дітей з особливими освітніми потребами, приклади використання документ камери*

У сучасних умовах є вкрай важливим використання в закладах освіти різних технічних допоміжних засобів під час навчання дітей з особливими освітніми потребами [4]. Це сприяє забезпеченню рівних можливостей для їх розвитку та навчання, отриманню ними якісної освіти незалежно від їх особливостей розвитку. Освітній процес можна зробити більш доступним і ефективним [1]. Серед сучасного інтерактивного обладнання, яке дозволяє забезпечити практико-орієнтовану діяльність учнів та надає можливості для організації пошукової та творчої роботи на різних заняттях на увагу заслуговує документ-камера.

Метою нашого дослідження є висвітлення практичних аспектів застосування документ-камери в навчанні дітей з особливими освітніми потребами на заняттях з різних навчальних предметів.

У спеціалізованій технічній та методичній літературі під документ-камерою розуміють спеціальну відеокамеру на штативі, яка призначена для отримання, збереження, візуалізації зображень будь-якого типу (від книги та світлин до складних дво- та тривимірних об'єктів, що отримані з нецифрових носіїв інформації) та їх трансляції на великому екрані в режимі реального часу [3, с. 129].

Застосування документ-камери в інклюзивному освітньому середовищі має такі переваги:

– сприяє створенню рівних умов для навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, сприяє розвитку їх когнітивних функцій, покращує мотивацію до навчання;

– робить процес навчання більш наглядним та переконливим. Так, учитель під час пояснення того чи іншого навчального матеріалу має змогу, демонструючи, привертати увагу дітей до важливих деталей; демонстраційний матеріал засвоюється учнями набагато ефективніше;

– сприяє підвищенню пізнавальної діяльності та активності дітей, збільшенню їх працездатності під час виконання того чи іншого навчального завдання, підвищується емоційний стан учнів;

– учитель має змогу гнучко реагувати на різні навчальні ситуації, які можуть виникати на уроці, так, наприклад, у відповідь на запитання учнів можна, на аркуші паперу намалювати схему і відразу її відобразити на екрані [2].

Наведемо деякі приклади використання документ-камери під час навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Під час навчання дітей з порушенням зору учитель може демонструвати той чи інший текст на екрані, збільшуючи його розмір, змінювати шрифт та контрастність, щоб зробити його більш читабельним.

Наприклад, у процесі вивчення таких дисциплін, як: фізика, хімія, біологія та інші документ-камеру можна використати для показу різних експериментів, реакцій та інших процесів, що відбуваються в реальному часі, це дозволяє дітям з порушенням зору та іншими психофізичними порушеннями детальніше розібратися з матеріалом, який вивчається на занятті.

На уроках з математики документ-камера може бути використана: для демонстрації розв'язання складних математичних завдань; демонстрації основних математичних підрахунків: додавання, віднімання, множення, ділення; демонстрації вимірювань: метричних, вагових, обсягу тіл і рідин тощо; для демонстрації предметів, що мають різні геометричні форми, діаграм, графіків та інших матеріалів, які неможливо показати звичайним способом [3].

Рисунок 1 – **Приклад використання документ-камери під час уроку математики.**

Використання документ-камери може бути корисним і під час уроків з української мови. За її допомогою можна демонструвати процес навчання написання листів, створення нотаток, а дітям – побачити як правильно оформляти свої власні нотатки, це може бути особливо важливим для дітей з порушеннями розвитку моторики, таких як дисграфія або порушення координації рухів.

Учні, які мають порушення слуху мають можливість при використанні документ-камери побачити зображення того чи іншого процесу, який учитель пояснює на уроці. Наприклад, на уроці «Я досліджую світ» під час вивчення теми «Кругообіг води в природі» цей технічний засіб можна використати для показу предметних малюнків-загадок, які можна демонструвати з метою визначення теми уроку; для показу моделі кругообігу води в природі, щоб діти мали змогу уявити цей процес тощо.

Для дітей з порушеннями дрібної моторики документ камера може бути використана для показу правильної постави рук при письмі, тобто учитель може продемонструвати дітям зображення, як правильно тримати олівець чи пензлик та продемонструвати техніку письма чи малювання.

Використання документ-камери може бути корисним під час навчання дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Застосовуючи її можливості, уроку можна додати більшої інтерактивності, що сприятиме підвищенню мотивації та покращить їх увагу.

Для дітей з порушеннями мовлення документ-камера може бути використана для демонстрації зображень з різними процесами, що сприятиме кращому їх розумінню, це допоможе їм розвивати свою мовленнєву компетентність.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що документ-камера є зручним і доступним допоміжним засобом у навчанні та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а її інтеграція з іншими інтерактивними засобами дозволяє максимально підвищити ефективність освітнього процесу та забезпечити рівні освітні можливості.

Список використаних джерел: 1. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». URL : http://surl.li/ftyke (дата звернення 30.03.2023). 2. Документ-камера і навіщо вона потрібна. URL : http://surl.li/ftibq (дата звернення 30.03.2023). 3. Лебедєва В.В. Застосування документ-камери в професійній діяльності майбутнього вчителя. Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2017. Вип. 57. С. 126-136. URL : https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6f8ed89b-e538-42bc-b00b-92e03005cd27/content (дата звернення 02.04.2023). 4. Місце технічних засобів навчання у педагогічному процесі. URL : http://surl.li/ftyjo (дата звернення 30.03.2023).

УДК 378

Паюк О.С., старший викладач кафедри військової підготовки
Целіщев І.О., старший викладач кафедри військової підготовки
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Ключові слова: *інформаційно-цифрові технології, освітній процес, авіаційні фахівці, спеціальні дисципліни.*

Авіаційний транспорт залишається галуззю, що виробляє колосальний обсяг даних, лише мала частина якого реально використовується. Це величезний потенціал для розвитку і його реалізація на даний час здійснюється найактивнішим чином у різних напрямках, зокрема і в напрямку геофізичного забезпечення польотів сфери цивільної авіації. Багато трендів цифрової трансформації в різних складових авіаційної галузі сфокусовані і на взаємодії з клієнтом.

Спостерігається докорінна зміна ситуації у сфері цивільної авіації в умовах активної цифровізації основних технологічних процесів та введення в дію Всесвітньої мережі космічної погоди для потреб авіації. У листопаді 2019 року була введена в дію нова служба цілодобового безперервного надання комерційній авіації і авіації загального призначення оновленої інформації про глобальну космічну погоду в режимі реального часу. Нова служба генерує і надає міжнародній авіації консультативні повідомлення про космічну погоду, використовуючи існуючу авіаційну фіксовану службу і дані, отримані від цільових глобальних центрів космічної погоди, створених в 14 країнах: консорціум за участю Австралії, Канади, Франції та Японії (ACFJ); консорціум PECASUS за участю Австрії, Бельгії, Кіпру, Фінляндії, Німеччини, Італії, Нідерландів, Польщі та Сполученого Королівства; центр, керований Сполученими Штатами Америки.

На жаль, до теперішнього часу в Україні відсутні сучасні вітчизняні джерела інформації з космічної погоди, здатні демонструвати оцінки поточної геліогеофізичної обстановки. Подальша відсутність в Україні служби геофізичного забезпечення для підвищення ефективності роботи радіотехнічних засобів різного призначення, включаючи обслуговування сфери авіації, не відповідає вимогам національної безпеки України, позбавляє можливості оперативного реагування на природні та техногенні процеси негативного характеру, не дозволяє в повній мірі забезпечувати безпеку польотів в сфері цивільної авіації, згідно з вимогами ICAO.

Отже, сучасна авіаційна галузь України в умовах цифровізації у провідних галузях технологій має потребу до підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 272 “Авіаційний транспорт”, здатних до використання інноваційних інформаційно-цифрових технологій, зокрема у напрямку геофізичного забезпечення польотів, а також до нестандартних дій у разі необхідності мінімізації негативного впливу небезпечних геліогеофізичних явищ, до творчого розв’язання нагальних проблем диджіталізації у сфері цивільної авіації.

Цифрова трансформація вимагає у майбутніх авіаційних фахівців сформованості стійких компетенцій в області машинного навчання, роботи з даними, комп'ютерного зору, математичного моделювання, Інтернету речей і сучасних підходів до розробки програмного забезпечення та управління процесами.

Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій у майбутніх авіаційних фахівців є нагальною необхідністю для ефективного отримання, аналізу, інтерпретації комплексних звітів та прогнозів стану космічної погоди на передпольотному етапі та у процесі виконання польоту повітряних суден цивільної авіації за заданим маршрутом; для адекватної оцінки ситуації відповідно до критеріїв небезпечних геліогеофізичних явищ за класифікацією

NOAA Space Weather [1]; для оцінки можливих наслідків впливу небезпечних геліогеофізичних явищ та впровадження адекватних заходів з мінімізації їх негативних впливів на технічні системи та біологічні об'єкти у подальшій професійній діяльності авіаційного фахівця.

Всі глобальні і регіональні центри повинні будуть приділяти основну увагу проявам сонячної активності, які можуть потенційно впливати на пов'язаний з повітряним транспортом високочастотний зв'язок, навігацію та спостереження, засновані на GNSS, і рівні радіації на борту цивільних повітряних суден [2]. Ця нова можливість дозволить льотному екіпажу і фахівцям центрів польотної інформації користуватись найсвіжішою інформацією про будь-які прояви сонячної активності, які можуть потенційно вплинути на роботу авіаційних систем або здоров'я пасажирів та льотного персоналу [2].

Нова інформаційна служба космічної погоди на підтримку міжнародної аеронавігації надає консультативні повідомлення про космічну погоду безпосередньо експлуатантам повітряних суден та членам льотного екіпажу в рамках комплекту стандартної метеорологічної інформації, що відноситься до повного обсягу їх планових маршрутів, а також їх поновлення в ході польоту.

Консультативні повідомлення про космічну погоду також передаються районним диспетчерським центрам мережі повітряного транспорту, центрам польотної інформації, аеродромним метеорологічним органам, міжнародним банкам даних ОРМЕТ (оперативна метеорологічна інформація), міжнародним офісам NOTAM та службам, заснованим на використанні Інтернету, в рамках авіаційної фіксованої служби.

Ключові принципи ефективної підготовки авіаційних фахівців до використання інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності наступні [1]:

1) принцип науковості і практичної значущості, що передбачає передачу за допомогою інформаційно-комунікативних технологій науково-теоретичних знань, практичних навичок і вмінь, демонстрацію у доступній для здобувачів вищої освіти формі системи реалізації набутих знань, що забезпечує додаткову мотивацію до навчання;

2) принцип доступності, який полягає у відповідності змісту, методів, способів і прийомів викладу матеріалу індивідуальним здібностям здобувачів ВО. Інформаційно-цифрові технології є інструментом для засвоєння навчального матеріалу;

3) принцип зв’язку з життям, що передбачає врахування наявного ІТ-досвіду;

4) принцип системності, що передбачає логічну послідовність викладу навчального матеріалу з використанням ІТ-технологій в освітньому процесі та сприяє підвищенню результативності принципів

свідомості, активності тощо;

6) принцип активної комунікації полягає у створенні індивідуальних завдань, спрямованих на стимулювання активності здобувачів ВО;

7) принцип інтерактивності відображає різні види педагогічної комунікації, що передбачають взаємодію не тільки здобувачів ВО із викладачем, опосередковані засобами ІКТ, а й здобувачів ВО між собою.

Отже, упровадження в практику викладання спеціальних авіаційних дисциплін сучасних інформаційно-цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій і засобів та врахування зазначених вище принципів мотивує майбутніх авіаційних фахівців активно використовувати інформаційно-цифрові технології у подальшій професійній діяльності, а також формує: 1) відповідальність за участь в спільному прийнятті рішень; 2) здатність опановувати нові технології; 3) здатність вчитися все життя, як основу безперервної підготовки в професійному плані, а також в особистому та суспільному житті.

Список використаних джерел: 1. Калашник Г. А., Калашник-Рибалко М. А. Ознаки та критерії функціональної стійкості інтегрованого комплексу бортового обладнання сучасного

повітряного судна та перспективні напрямки його розвитку. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних сил*. 2021. № 2(42). С.7-15. 2. Калашник Г. А., Калашник-Рибалко М. А. Проблеми забезпечення функціональної стійкості комплексу бортового обладнання сучасного повітряного судна. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних сил України*. 2021. № 3(44). С. 59-65.

УДК 371.7+376

Пивоваров О.В., к.м.н., асистент, здобувач вищої освіти за ОП «Педагогіка і адміністрування освіти»
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: *компетентність, здоров'язбереження, здобувач вищої освіти*

Формування компетентності здоров'язбереження є чинником забезпечення національної безпеки, застосовується у різних напрямах вищої освіти, має системний характер.

Концепція здоров'язбереження має значення для національної безпеки країни. Завдання формування і забезпечення здоров'я кожної фізичної особи є важливою і актуальною. Серед негативних факторів – воєнний стан, пандемія, екологічні та соціальні проблеми, зростання необхідності обробки значних обсягів інформації, індустріальний прогрес і штучний інтелект, перевага шкідливих звичок над здоровим способом життя, недостатня кількість рухової активності тощо. Завданням закладів вищої освіти є виховання здорового покоління, формування нової особистості, здатної до удосконалення. У сучасних умовах розвитку освіти впроваджується компетентністний підхід до навчання відповідно європейській рамці кваліфікацій. Особливої актуальності набуває розробка таких психолого-педагогічних систем навчання і виховання, які б створювали умови для самореалізації особистості – здобувача вищої освіти.

Мета – оцінка підходів до формування компетентності здоров'язбереження здобувачів вищої освіти.

Заклади вищої освіти мають забезпечити умови для накопичення у суспільстві способів підвищення власної компетентності всім учасникам освітнього процесу, зокрема здоров'язбережувальної [0]. Сучасні науковці виявлять зацікавленість цією темою, зокрема, для здобувачів вищої освіти, перші аналізують існуючі виклики, пропонують нові підходи. Гальчанський В.М. та Козлукова К.І. розвивають методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я на основі валеологічних цінностей, пропонуючи для ефективного впровадження в педагогічну практику ідей здорового способу життя і заходи в трьох складових: усвідомлення педагогами важливості збереження здоров'я; врахування стану здобувачів освіти; удосконалення освітнього процесу щодо не тільки досягнення дидактичних цілей, але й збереження здоров'я [0]. Творча реалізація здоров'язбережувальних технологій пропонується Юхимчуком Т.І. [0]. Бережна Т.І. радить розроблену нею модель здоров'язбережувального середовища закладу освіти, підібравши відповідні критерії і показники [0]. Низка науковців вводять необхідність формування здоров'язбережувальної компетентності у різних напрямах спеціалізованої підготовки: наприклад, при викладанні охорони праці [0], що сприятиме безпеці

праці і зниженню рівня виробничого травматизму; піднімається проблема формування здоров'язбереження майбутніх юристів спеціальності «081 – Право» у процесі фізичного виховання [0], де методологія побудована на загальних принципах та базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології, культури здоров'я, і відображає взаємозв'язок підходів до вивчення поняття процесу формування здоров'язбережувальної компетентності та розвитку рухової активності здобувачів вищої юридичної освіти; розглядається формування здоров'язбережувальної компетентності викладача іноземної мови [0], актуалізувалось питання здоров'язбереження в умовах дистанційного навчання [0].

Для побудови напрямів удосконалення здоров'язберігаючих технологій важливо визначитися у підходах, до визначення того, що розуміють різні науковці під здоров'язбереженням. Є підхід, де такі освітні технології розглядають як комплексну, побудовану на єдиній методологічній основі, систему організаційних і психолого-педагогічних прийомів, методів, технологій, націлених на охорону та укріплення здоров'я здобувачів освіти, формування у них культури здоров'я, а також на піклування про здоров'я педагогів [0]. В іншій роботі визначено, що метою здоров'язбереження є розумне ставлення до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, загартовування організму, організація праці й відпочинку, недопущення шкідливих звичок [0]. В умовах дистанційного навчання для ефективної здоров'язбережувальної діяльності розглянуто також технології рекреаційно оздоровчі, здоров'яформувальні; навчання здоров'я; виховання культури здоров'я.

Отримані результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що впровадження компетентності здоров'язбереження направлене на формування у здобувачів освіти у навчальному процесі розуміння здоров'я, як особистісної цінності, яка має багато складових, оволодіння якими сприяють відповідальному зміцненню здоров'я.

Список використаних джерел: 1. Андреєва Л.А., Врублєвська Л.В., Малярський Ю.В. Здоров'язбережувальні освітні технології Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково–практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 квітня 2017 р.) : [в 2 т.]. Чернігів, 2017. Т.1 С.25-31. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Ped_zdor_17_1.pdf. 2. Бережна Т.І. Модель здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: структура і критерії. Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково–практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 квітня 2017 р.) : [в 2 т.]. Чернігів, 2017. Т.1. С. 59-67. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ ta_korr_os/Ped_zdor_17_1.pdf 3. Василюк О.М. Використання цифрового сторітелінгу у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови Наука. Інновації. Якість: [матеріали ННПФ, Харків – 09-10 серпня 2022 року] / за заг. ред. к.т.н., доц. Г. С. Грінченко. Українська інженерно-педагогічна академія. Харків: УІПА, 2022. -С.38-40. URL:http://ysc.in.ua/wp-content/uploads/2022/08/Zbirnyk_materialiv_forumu.pdf#page=40 4. Гальчанський В.М., Козлукова К.І. Методолого-теоретичні основи педагогіки здоров'я: проблема збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді. Педагогіка здоров'я : збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково–практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 квітня 2017 р.) : [в 2 т.] Чернігів, 2017. Т.1. С. 160-163. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Ped_zdor_17_1.pdf#page=160 5. Гнатюк О.В. Формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти в сучасних умовах навчання URL: https://lib.iitta.gov.ua/728357/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf 6. Грищенко С. В., Грищенко О. П., Єфремова О. П. Здоров'язбереження у професійній підготовці здобувачів вищої освіти спеціальності «081 – Право». Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2022.Вип. 16 (172) 2022. С. 155-160. (Серія: Педагогічні науки) URL: https://dspace.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/

8508/1/Hryshchenko%20S.%2c%20Hryshchenko%20O.%2c%20Yefremova%20O..pdf 7. Єфімов Д.В., Замрозевич-Шадріна С.Р., Вікторова Л.В. Проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання URL: https://doi.org/10.32843/2663- 6085/2022/43/1.21 8. Шукалюк Г.П. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності здобувачів професійної освіти на уроках охорони праці. Збірник наукових праць УДТПУ. Умань: УДТПУ, 2018. Ч.2. С.272–281. URL:http://op.rv.ua/article/rozvytok-zdorovyazberezhuvalnoyi-kompetentnosti-zdobuvachiv-profesiynoyi-osvity-na-urokah. 9. Юхимчук Т.І. Інноваційні педагогічні технології здоров'язбереження як потужний інструмент оптимізації оздоровчої діяльності ліцеїстів. Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (28-29 квітня 2016 р., м. Харків), 2016. С. 483–488.

УДК 347

Поливода М.О., викладач кафедри військової підготовки
Білуха А.А., викладач кафедри військової підготовки
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО АВІАТРАНСПОРТУ

Ключові слова: *безпека, цивільний авіатранспорт, авіаційна діяльність, повітряний транспорт.*

Забезпечення авіаційної безпеки направлено на запобігання актів незаконного вторгнення, які розуміються, як протиправні дії (бездіяльність), в свою чергу, які загрожують безпечній авіаційній діяльності. Так як, від правильної експлуатації авіаційного транспорту залежить життя та здоров'я багатьох громадян. Саме тому триваюча негативна практика авіаційних подій (аварій та катастроф), що детерміновані людським чинником, специфіка повітряного судна як джерела підвищеної небезпеки та інші обставини ставлять перед законодавцем, вченими та юристами-практиками проблему розробки нових ефективних засобів через взаємодію юридичних наук.

Проблема безпеки перевезень авіаційним транспортом дуже важлива, тому що вона пов'язана із значними збитками соціального та економічного характеру. Моральні збитки у зв'язку з травматизмом чи загибеллю людей, втрата іміджу авіатранспортних підприємств, втрата підготовлених фахівців і необхідність їх заміни в суспільстві,економічні збитки, пов'язані з необхідністю відшкодувань наслідків авіапригод, розробка та реалізація заходів із запобігання причин транспортних пригод та інше − являють собою складові цих втрат. При цьому безпека повітряного транспорту стосується не тільки безпеки пасажирів. Це поняття стосується і безпеки транспортників, населення в зоні можливих авіапригод, вантажів, транспортних засобів та споруд, довкілля, які можуть постраждати внаслідок авіаційних пригод [1].

Питання забезпечення безпеки авіатранспорту залишалися і залишатимуться актуальними, поки експлуатуються літальні апарати самого різного призначення, зокрема, і повітряні судна цивільної авіації. Відбувається постійне вдосконалення конструкції повітряних суден, методів і способів їх експлуатації, підготовки екіпажів, проблеми льотної придатності, живучості повітряних суден, безпеки повітряного руху, що постійно залишається у полі зору представників експлуатуючих підприємств і наукових установ. Дані процеси найгостріше позначають проблему браку нових способів управління процесами забезпечення безпеки польотів, визначення загроз та відповідних

В останній час нагальною є потреба у розробці нового переліку критеріїв (показників) безпеки польотів на авіаційному транспорті та його законодавчого закріплення. Неабиякої важливості вивченню цієї проблеми додає й той факт, що сьогодні в діючому законодавстві

України та в юридичній науковій літературі відсутнє єдине загальновизнане визначення безпеки польотів. Розв'язання цього завдання дозволить визначити безпеку польотів на авіаційному транспорті та конкретизувати її місце серед інших складових транспортної безпеки країни.

Організація повітряного руху є однією із найперспективніших і провідних складових діяльності авіаційної галузі України. Функції державного управління в цій галузі покладені на Управління аеронавігаційного забезпечення Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації, до компетенції якого входить питання організації повітряного руху, аеронавігаційного забезпечення польотів, метеорологічного забезпечення діяльності цивільного авіатранспорту.

Безпека польотів розглядається як комплексна характеристика повітряного транспорту та авіаційних робіт, що визначає здатність виконувати польоти без загрози для життя і здоров'я людей. В інших вона визначається як умови, що забезпечують польоти літального апарату без загрози небезпеки для екіпажу, пасажирів і літального апарату, а також для населення і наземних споруд. Серед вчених пропонується також визначення безпеки польотів як системи захисту повітряних суден від загрози втрати ними льотного стану внаслідок дії небезпечних для повітроплавання чинників, а також охорони людського життя на землі та в повітрі, захисту навколишнього природного середовища та штучних споруд на території аеропорту (аеродрому). Як справедливо наголошують деякі науковці безпека польотів повинна забезпечувати збереження повітряними суднами повітряного стану як тієї властивої системи, яка забезпечує можливість її функціонування. Усі наведені визначення є по-своєму є вірними та різною мірою відображають суть одного й того ж явища. Головне, що їх об'єднує мета забезпечення безпеки польотів, яка, на нашу думку, полягає у підтримці стабільного стану функціонування авіаційної галузі, тобто ліквідації потенційних і реальних загроз заподіяння шкоди елементам (суб'єктам) авіаційно-транспортної системи, діючих для задоволення потреб суспільства в авіаційних роботах та перевезеннях.

Наприклад, незаконне захоплення та угон літаків, (гелікоптерів), створюють істотну загрозу безпеці польотів, життю, здоров'ю пасажирів і членів екіпажів повітряних суден, викликають тривогу і невпевненість у людей, що користуються послугами цього виду транспорту. Статистика фактів та захоплення та угону літаків показує, що даний вид злочинів представляє найбільш поширену форму злочинності на повітряному транспорті. У такій ситуації є наступні передумови: реальність захоплення і угону за кордон літака представляє мінімальну небезпеку для злочинця і велику загрозу для життя пасажирів та екіпажу: захоплення та угон літака розцінюється злочинцем як один із реально здійсненних засобів досягнення задуманої ним мети; літак представляє значну матеріальну цінність, легко поступитися якою не бажає жодна держава; ускладнення діяльності правоохоронних органів, оскільки здійснимість теракту з боку злочинця можлива навіть при використанні мінімальних зусиль і його загроза може відігравати вирішальну роль: у разі катастрофи більшість пасажирів гине, а злочинець залишається анонімною особою. Подібні передумови роблять літак мало не ідеальним об'єктом для злочинних посягань [2].

Забезпечення безпеки у цивільній авіації України потребує посилення уваги державних органів, удосконалення її організації та структури, матеріально-технічного забезпечення, взаємодії зі штатними службами. Також потрібні ефективні законодавчі рішення по удосконаленню всеосяжного протистояння повітряному тероризму з боку світової спільноти, перш за все, за активної участі співдружності незалежних держав.

Список використаних джерел: 1. Національне бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbaai.gov.ua/ 2. Лаврухіна Т. В. Формування ключових компетентностей майбутніх авіаційних диспетчерів як умова готовності до професійної діяльності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр*. К., 2013. Вип. 16. С. 168–174.

УДК 378

Черіпко С.І., завідувач навчально-наукової лабораторії кафедри технологій управління, Навчально-наукового інституту неперервної освіти
Ніколаєнко В.Б., викладач кафедри військової підготовки
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ У АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Ключові слова: *професійна діяльність, пілоти цивільної авіації, умови професійної діяльності, психологічна готовність, професійно-важливі якості.*

Згідно з Повітряним кодексом України, цивільна авіація є таким видом авіації, яка використовується для задоволення потреб економіки і громадян у повітряних перевезеннях і авіаційних роботах, а також для виконання польотів у приватних цілях [1]. З моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, розгортання воєнних дій і, як наслідок, оголошення воєнного стану по всій території нашої держави будь-які повітряні перевезення цивільного характеру стали неможливими, однак навіть за умов вимушеної перерви у здійсненні внутрішніх та зовнішніх польотів українська цивільна авіація має продовжувати інтегруватися у світову авіаспільноту. Зокрема, мова йде про відповідність рівня професійної підготовки авіаційних фахівців в Україні нормам Міжнародної цивільної авіації (ICAO), Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA) та Європейського агентства з безпеки польотів (EASA), які співпрацюють з ІКАО.

Аналіз психолого-педагогічних джерел щодо підготовки фахівців авіаційної галузі в Україні, а також у країнах близького і далекого зарубіжжя показав, що підготовка у вишах майбутніх пілотів цивільної авіації має здійснюватися відповідно до системи професійних якостей, необхідних для ефективного виконання діяльності, адже несформованість професійно-важливих якостей у студента-пілота зумовлює низькі результати навчально-професійної діяльності, значну кількість помилок в роботі, подовжує час оволодіння спеціальністю, негативно позначається на його здоров'ї, знижує мотивацію до роботи та вдоволення від обраного фаху [2]. Підвищити ефективність професійного становлення фахівців у авіаційній галузі можливо також за умови урахування суті діяльності, її особливостей та специфічних умов.

Підготовка до професійної діяльності має здійснюватися з урахуванням її структури та, відповідно, тих якостей, які забезпечують її виконання. У науці та практиці найчастіше використовують кілька загальних структур діяльності в залежності від предмету і цілей дослідження.

У психології навчання та праці широко використовується підхід до структури діяльності щодо сторін діяльності: мотиваційної, змістової, операційної та організаційної.

За загальноприйнятою класифікацією професій [3] пілот повітряного судна належить одразу до двох типів професій: людина-техніка та людина-знакова система, адже предметом його діяльності є, з одного боку, технічні об'єкти, машини, механізми, агрегати, прилади (повітряне судно і його панель приладів), а з іншого – умовні позначення, цифри, коди, формули, символи, схеми (показники приладів). Відповідно об'єктом праці пілота є процес управління, що здійснюється людиною-оператором по відношенню до повітряного судна і панелей його приладів.

За рівнем необхідної кваліфікації представники професії «пілот» безперечно є висококваліфікованими фахівцями, підготовка яких передбачає наявність вищої професійної освіти за фахом. Для отримання свідоцтва пілота випускник льотного ЗВО повинен:

1) виконувати весь комплекс підготовки до польоту згідно з чинними правилами, зокрема інструктаж щодо польоту, розрахунок характеристик маси й центрування, а також інші необхідні розрахунки;

2) проводити передпольотні перевірки й огляди швидко та ретельно, демонструвати знання правил льотної експлуатації систем літака і двигунів;

3) запускати двигуни на професійному рівні із забезпеченням повної безпеки техніки пілотування й управління повітряним рухом;

4) виконувати звичайний зліт, політ по колу й посадку, засвідчувати впевненість і компетентність під час польоту на дводвигуновому літаку;

5) виконувати політ на одному двигуні, імітація відмови двигуна має бути на безпечній висоті та швидкості, кандидат повинен упевнено діяти й керувати літаком у ході виконання польоту на одному двигуні; порядок дії в разі імітації відмови двигуна має відповідати вимогам РЛЕ; політ по колу та посадку з одним двигуном потрібно виконати впевнено за всіма аспектами;

6) виконувати політ за приладами; дії кандидата мають бути точними, при цьому він повинен продемонструвати високий рівень уміння виконувати польоти за приладами і знання чинних схем входу й виходу вписування в коло польотів;

7) демонструвати вміння пілотувати літак за визначеною траєкторією, обирати оптимальний режим польоту, виконувати навігацію й контроль із комплексним використанням стандартних правил; витримувати лінії шляху; користуватися автопілотом;

8) дотримуватися порядку дій із входу та виконання польоту в зоні очікування, пілотуючи літак із витримкою регламентованої висоти та швидкості, коригуючи курс і час польоту залежно від швидкості й напрямку вітру;

9) протягом перевірки вести зв’язок згідно з чинними правилами фразеології й радіообміну; упродовж усього польоту коригувати своє місцезнаходження, висоту, швидкість і напрямок польоту; демонструвати обачність, контроль за роботою систем літака;

10) у ході практичних вправ зі створення аварійних ситуацій демонструвати здатність автоматично виконувати всі дії з використанням карти аварійних перевірок; імітувати повідомлення, проводити необхідний інструктаж пасажирів (не передаючи інформацію в ефір) [2].

Практично-реалізаційна (технологічна) складова діяльності пілота передбачає психологічну й фізіологічну витривалість, високий темп сенсомоторних реакцій та мислительних процесів; здатність до збереження оптимальної працездатності в умовах небезпеки або дефіциту часу, здатність до швидкого вироблення і перебудови сенсомоторних та розумових навичок, спритність, хороша координація рухів, знання та вміння щодо обслуговування, експлуатації, застосування складної техніки й автоматизованих систем.

Список використаних джерел: 1. Повітряний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 2626-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text 2. Хохліна О.П. Психологічні засади формування професійно значущих якостей умайбутніх правоохоронців. *Теоретичні й методологічні проблеми юридичної психології та педагогіки*. 2013. № 2. С. 3-21. 4. Плачинда Т. Особливості організації освітнього середовища ЗВО авіаційногопрофілю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 6. С. 120-129.

УДК 342.25

Ковшаков С. О., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.Ю. Баруліна**, асистент кафедри землеустрою, геодезії та кадастру
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Кропивницький, м.Херсон, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

Ключові слова: *реформа, децентралізація влади, адміністративно-територіальний поділ, місцеве самоврядування.*

Проблеми оптимальності адміністративно-територіального устрою є життєво важливими для будь-якої країни. Внутрішня організація держави великою мірою залежить від того, наскільки точно у її поділі на відповідні адміністративно-територіальні одиниці враховується ресурсний потенціал, наявність сильного економічного центру, зручних комунікацій та культурної інфраструктури. Також не менш важливим є ефективність управління, що залежить великою мірою від налагодженої системи взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування [1].

Низка вітчизняних вчених, а саме О. С. Власюк, В. С. Кравців, П. В. Жук, М. І. Долішній, Б. М. Данилишин, Я. В. Верменіч, В. І. Шабельніков, М. С. Міхровська велику увагу приділяли проблемі реформування адміністративно-територіального устрою України.

Сучасний адміністративно-територіальний устрій України є результатом тривалого періоду формування.

Закладена у 70-х роках XX ст. територіальна організація влади, зберігалася до 90-х рр. і успадкувалася незалежною Україною. Детальніше територіальний поділ УРСР цього періоду регламентувався Указом Президії Верховної ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» від 12 березня 1981 року [2]. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту адміністративно-територіальними одиницями Української РСР зазначалися: область, район, місто, район у місті, селище міського типу, сільрада, село і селище. Встановлювався порядок утворення районів, областей, а також перейменування населених пунктів. Значна зміна у адміністративно-територіальному поділі УРСР відбулася 12 лютого 1991 р., коли за результатами референдуму, проведеного 20 січня 1991 р., Кримська область була перетворена у Кримську АРСР у складі УРСР.

Станом на 1 січня 2014 р. система адміністративно-територіального устрою включала: АР Крим, 24 області, міста Київ і Севастополь, 490 районів, 460 міст, 885 селищ міського типу, 10279 сільських рад, 28397 сільських населених пунктів [3]. Очевидною була надмірна подрібненість адміністративно-територіальних одиниць низового рівня, більшість з них не мали достатнього економічного потенціалу для свого розвитку. Такий стан не відповідав європейським тенденціям, згідно з якими територіальні адміністративні утворення повинні мати достатній фінансово-економічний, інституційний і кадровий потенціал для забезпечення високого рівня надання суспільних послуг населенню та соціально-економічного розвитку відповідних територій.

З часів незалежності України, влада періодично поверталася до питання необхідності проведення реформування адміністративно-територіального поділу України, але усі спроби залишалися лише на папері, а не на практиці.

Новітній етап побудови децентралізованої моделі управління в Україні розпочався з прийняття 1 квітня 2014 року Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [4], в якій було чітко окреслено вектор дій направлених на запровадження політики децентралізації влади в Україні. Означену реформу було заплановано реалізувати в декілька етапів, що передбачали реалізацією бюджетно-податкової, а також давно назрілою адміністративно-територіальною реформи.

Завершальний етап реформи повинен був проведений протягом 2022 р., але в результаті широкомасштабного військового вторгнення російської федерації на території України та в зв'язку з оголошенням воєнного стану по всій території України завершення реформи децентралізації призупинено на невизначений час.

Варто зауважити, що очікуваними результатами завершального етапу реформи децентралізації влади було: розмежування повноважень між рівнями управління за принципом субсидіарності, мешканці громад мали отримати механізми та інструменти впливу на місцеву владу та участі у прийнятті рішень, і як завершальний результат внесення змін в Конституцію України щодо децентралізації влади. Данні питання все ще залишаються відкритими.

Тому, розглянемо проміжні результати реформи децентралізації влади більш детально на прикладі Херсонської області.

Станом на 2018 рік, на початок реформи, за адміністративно-територіальним поділом Херсонська область включала 18 районів, 698 населених пунктів, у тому числі 4 міста обласного значення, 5 міст районного значення, 31 селище міського типу, 658 сільських населених пунктів. Обласний центр – м. Херсон.

На меті було утворення трьох районів, але, в результаті, на практиці утворилося 5 районів: Бериславський, Генічеський, Каховський, Скадовський, Херсонський. В складі цих п'яти районів утворилося 49 територіальних громад (див. табл. 1)

Таблиця 1 – **Адміністративно-територіальний устрій Херсонської області станом на 01.01.2021**

Районів	5
Населених пунктів всього	696
Територіальних громад, у тому числі:	49
міських	9
селищних	17
сільських	23

Найбільшими громадами, за показником кількості населення, в тисяч жителів, стали Херсонська громада, і становила 291,4 тис. жителів, Новокаховська громада з кількістю 46 тис. жителів, та третьою серед найбільших громад Херсонської області в результаті реформи стала Каховська, з кількістю 36 тис. жителів.

Результатом європейського вибору України стала необхідність запровадження європейських стандартів у систему управління регіональним і місцевим розвитком та розбудови ефективного місцевого самоврядування. Тому, метою реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на даному етапі має стати надання реальної можливості для людини отримати максимальну кількість якісних послуг від органів влади на

кожному рівні управління. Реальним кроком у цьому напряму має стати прийняття Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України».

Список використаних джерел: 1.Верменич, Я.В. 2009. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування. Ч. 1. Київ: Інститут історії України. 2. Верховна Рада України, Конституція УРСР 1978 р. [online] Доступно: http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html 3. Власюк, О.С., 2015. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*, 3, с.16–23. 4. Верховна Рада України, Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [online] Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text

УДК 691.421

Куришко С. Ю., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **М.М. Корзаченко**, канд. техн. наук, доцент кафедри технологій зварювання та будівництва
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ КЕРАМІЧНИХ ПЛИТ XIX СТ.

***Ключові слова**: керамічні плити, цегляні вироби, щільність кераміки, цегла.*

Ще здавна людство потребувало у надійних матеріалах, з яких можна було б зводити будівлі для проживання. Ці матеріали повинні мати певні властивості, такі як: теплопровідність, міцність, водостійкість, вогнестійкість тощо. З розвитком технологій людство знаходило і створювало все нові і нові будівельні матеріали.

Багато століть основними матеріалами для капітального будівництва були природний і штучний керамічний камінь. З нього виготовляли масивні стіни та фундаменти під будівлі. Особливості застосування кам’яних матеріалів формували розвиток і інших конструкцій [1].

На території, що сьогодні належить Україні, ще в I ст. до н. е. почали широко використовувати глину в будівництві, змішуючи її з соломою та іншими залишками волокнистих рослин, з домішкою посліду великої рогатої худоби. З цієї суміші робили штучні будівельні матеріали (саман).

Розвиток видобутку металів і виготовлення керамічних виробів припадає на VI-III ст. до н. е. На території України знайдені вироби з кераміки і металів, які датуються III-II ст. до н. е. [2].

Одним з перших прикладів застосування кераміки в будівництві є випал глиняних підлог. Випалена глиняна цегла – один з найстаріших штучних матеріалів. До нас дійшли пам’ятки архітектури, збудовані з керамічної цегли в Китаї та Єгипті багато століть тому. В Європі спочатку глиняну цеглу використовували без випалу.

В Україні, за свідченнями археологів вже в IV ст. до н. е. існували печі для випалу керамічної цегли [3]. Проте до XIX ст. технологія виготовлення керамічної цегли була примітивною, застосовували багато ручної праці. З XIX ст. почали застосовувати глинообробні машини, які приводились у дію за допомогою кінської тяги. Трохи пізніше з’явились стрічкові преси та інша глинообробна техніка. У 1858 р. в Україні почалось будівництво кільцевих гофманівських печей, почали будувати перші підприємства, де застосовувалось штучне сушіння

сирої цегли, що дало змогу виготовляти цеглу протягом усього року (раніше цеглу взимку не виготовляли). У Харківській та інших областях кільцеві печі на підприємствах малої потужності використовують і до цього часу.

З глини також з давніх часів формували і випалювали черепицю. Вона була поширена по всьому світу. Наприклад, до 1917 р. з м. Одеса черепицю експортували пароплавами, а майже всі покрівлі в місті були черепичні.

Кожен регіон мав свої особливості та архітектурні стилі забудови.

На Чернігівщині в XIX ст. були поширені чернігівські клінкерні плити. Якщо розглядати точніше то це керамічні плити які використовували у XIX столітті для обкладання малоповерхових дерев'яних будинків, переважно одноповерхові дерев'яні, або двоповерхові будинки в яких міг бути цокольний або перший поверх цегляним. Дерев'яні стіни в таких будинках, ззовні оббивали клінкерними плитами [4].

Є припущення, що ці цеглини використовувалися з метою утеплення та захисту від вогню дерев'яних стін. Деякі плити на своїй зовнішній стороні мають ребристу поверхню, це сприяло кращому зчепленню штукатурних оздоблювальних шарів з поверхнею. По центру плита мала отвір, через який проходив цвях, для кріплення до деревини (рис. 1).

а) б)

Рисунок 1 – **Керамічні плити, що використовували на Чернігівщині: а) гладка керамічна плита; б) ребриста плита та цвях, яким кріпили плиту**

Провівши заміри таких плит, що збереглися на стінах будинків в Чернігові, та доступні для огляду, можна стверджувати, що по фасаду вони наближені до квадрату, з сторонами близько 21х21 см. Для дослідження було відібрано 3 зразки з різних будинків Чернігова та в лабораторних умовах визначено їх щільність.

Повнотілі і порожнисті, рядові і лицьові керамічні цегла та камені мають щільність від 800 до 1600 кг/см^3 та теплопровідність від 0,24 до 0,58 Вт/м·К [5].

Для цегли щільністю 1800 кг/м^3 теплопровідність становить 0,81 Вт/м$^{2\cdot}$^{O}С.

Чим нижче теплопровідність тим краще ефективність виробів за теплотехнічними властивостями. Тому вважати, що керамічні плити XIX ст. використовувалися для утеплення будівлі є хибним, скоріш за все їх використовували як вогнезахист дерев'яних стін. Проте рифлена поверхня, мала змогу тримати більш товщий оздоблювальний шар, який і міг мати певні теплоізоляційні властивості.

Список використаних джерел: 1. Подтележнікова І. В., Герасименко О. С. Вступ до будівельної справи : навч. посіб. / ред. А. Плугіна. Харків : Укр. держ. акад. залізн. трансп., 2012. 177 с. 2. Історія та розвиток керамічного виробництва: навч. посіб. / О. В. Саввова, Г. К Воронов, О. І. Фесенко, Ю. О. Смирнова, Я. О. Покроєва ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 182 с. 3. Троцька В. З історії дослідження випалювальних споруд X-XIII століть Лівобережної України. Сіверянський літопис. 2011. № 6. С. 3–9. 4. Корзаченко М. М., Павленко В. В. Конструктивні особливості малоповерхової забудови українського Полісся: монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. 304 с. 5. ДСТУ Б В.2.7-61:2008 Будівельні матеріали. Цегла та камені керамічні рядові і лицьові. Технічні умови (EN 771-1:2003, NEQ); чинний від 01.07.2009. Вид. офіц. Київ : МінрегіонБуд України, 2009. 27 с.

УДК 631

Ляху Д. С., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І. Ю. Баруліна**, асистент кафедри землеустрою, геодезії та кадастру
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Кропивницький, м.Херсон, Україна

СТРУКТУРА ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Ключові слова: земельний фонд, категорії земель, раціональне землекористування, сільськогосподарські землі, розораність земель.

Земельний фонд України – сукупність земель усіх форм власності. Його попередником був Єдиний державний земельний фонд СРСР, що базувався на виключній державній власності на землю. Україна лише здійснювала розпорядження цим фондом у межах своєї території.

За площею земельного фонду Україна є найбільшою країною Європи, а за якісним складом ґрунтів та біопродуктивністю угідь – однією з найбагатших держав світу. При цьому слід зауважити, що господарська освоєність території становить 92%, а сільськогосподарська освоєність земель в цілому перевищує 70% і є однією з найвищих у світі. Питома вага орних земель складає 56,9% [1]. Тому виважене ставлення будь-якої держави до наявних в неї ґрунтово-земельних ресурсів завжди було і є пріоритетним.

Земля – це безцінне національне багатство, здатне при ефективному управлінні забезпечити гідне життя її громадянам. За цільовим призначенням єдиний земельний фонд країни розділяють на сім категорій. Класифікація земель в залежності від їх цільового призначення дозволяє застосовувати диференційований підхід до правового регулювання земельних відносин в рамках правового режиму земельного фонду.

Сільськогосподарські угіддя займають 69% території країни, понад 18% – ліси і лісовкриті площі, у той час як землі вкриті водою – 4%. Міста й інші населені пункти займають більш як 6,9 млн. га земельного фонду, або 9%.

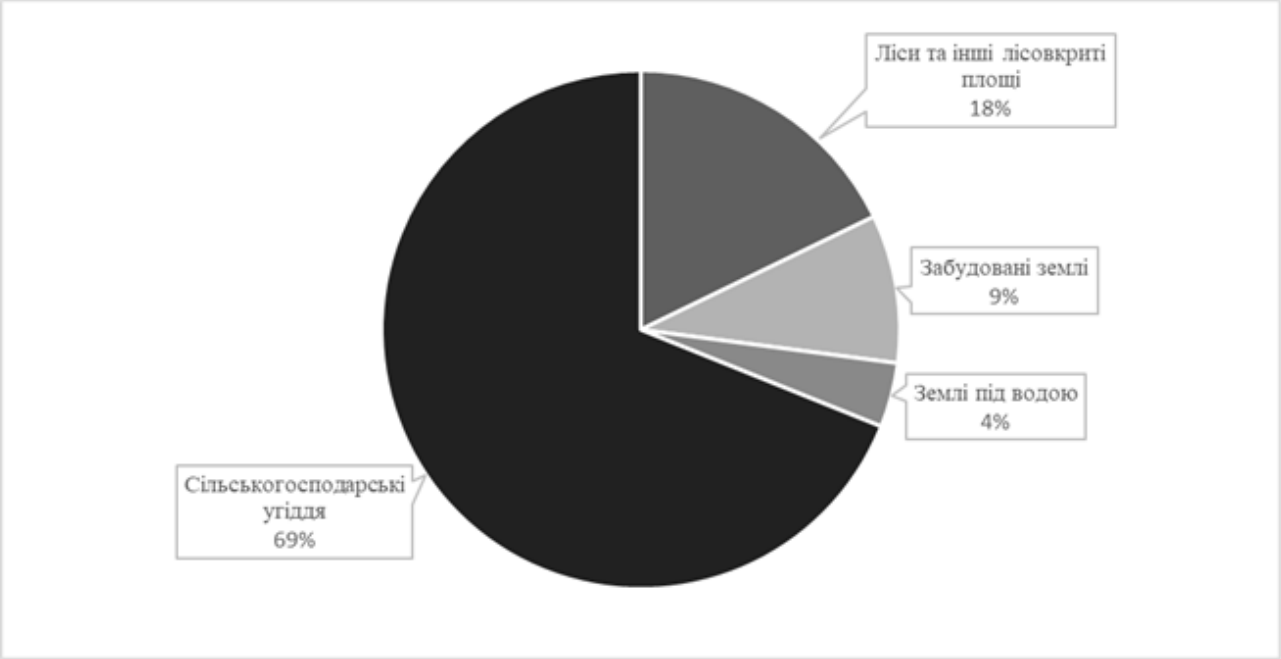

Рисунок 1 – **Структура земельного фонду України станом на 01.01.2020**

**складено автором на основі Статистичного збірника "Сільське господарство України" за 2021 рік [2].*

Загалом 65,4% території нашої країни використовують сільськогосподарські товаровиробники, 11,9% – громадяни [3].

Найбільшою частиною земельного фонду України є сільськогосподарські угіддя, що дозволяє виробляти достатню кількість сільськогосподарської продукції. Земля завжди займала і займає одне з головних місць при розрахунках національного багатства держави.

Використання земельних ресурсів України відзначається надзвичайно високою часткою сільгоспугідь, зокрема найвищою серед країн Європи розораністю, та недостатнім рівнем лісистості території, що обумовлює низку економічних та екологічних проблем. Україна, займаючи 6% території Європи, має 19% сільгоспугідь та 27% ріллі цієї частини світу [3].

Питома вага сільгоспугідь в земельному фонді України становить – 68,5%, а розораність сягає 54,2%, тоді як пересічно по країнах Європи – 35%.

В структурі сільськогосподарських угідь на орні землі припадає 79,2%; пасовища – 12,7%; сіножаті – 5,5%; багаторічні насадження – 2,1%, перелоги – 0,4% (табл.1.)

Таблиця 1 – **Структура сільськогосподарських угідь станом на 01.01.2020**

Сільськогосподарські угіддя	41310,9, га
з них	
рілля	32757,3, га
сіножаті	2283,9, га
пасовища	5250,3, га
перелоги	166,7, га
багаторічні насадження	852,7, га

Найвищий рівень сільськогосподарської освоєності території у Запорізькій, Миколаївській та Кіровоградській областях, в яких частка сільгоспугідь у загальній земельній площі перевищує 81%, а найнижче значення цього показника в Закарпатській (35,2%), Івано-Франківській (44,6%) і Рівненській (45,8%) областях. В 13 областях України розораність земельного фонду складає

більше 60%, а в 3 із них: Кропивницькій, Запорізькій та Миколаївській – понад 69%. Поки що середня вартість ріллі в Україні найнижча серед європейських країн, зокрема порівняно з Польщею – майже у 8 разів менша. Першочергове значення для підвищення ціни сільгоспугідь має зростання на них попиту та створення необхідного правового поля щодо забезпечення можливості їх придбання у власність суб'єктами господарювання України [4].

Землі України потребують вирішення проблеми оптимізації їх структури, оскільки постійне порушення норм їх природного стану призводить до поступового руйнування. Згідно з основаним цільовим призначенням вищезгаданих частин земельного фонду земельним законодавством України встановлюється і правовий режим їхнього використання, який здійснюється шляхом регулювання земельних відносин через нормативні акти, забезпечення додержання вимог земельного законодавства, систематичного контролю за використанням і охороною земель.

Отже, оптимізація та раціональне використання земельних ресурсів дасть змогу досягти не лише найбільшого еколого-соціально-економічного ефекту землекористування, а й забезпечити продовольчу безпеку України в цілому.

Список використаних джерел:1.Агропромисловий комплекс України:стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник /за ред. П. Т. Саблука [та ін.]. – К. : ІАЕ, 2003. 2. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2021 рік [Електронний ресурс]: URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ 3.Земельний довідник України 2020, URL: https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini 4. П. І. Трофименко, І. Ф. Карась, Н. В. Трофименко, О. В. Зубова. Шляхи оптимізації структури земельного фонду України. Вісник ЖНАЕУ, 2016, № 2 (56), т. 1., С 71-77.

УДК 691.421

Ядченко І. О., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **М.М. Корзаченко**, канд. техн. наук, доцент кафедри технологій зварювання та будівництва

Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВОДОПОГЛИНАННЯ ЦЕГЛИ ЕКСПРЕС-МЕТОДОМ

***Ключові слова**: цегляні вироби, водопоглинання, вологість, цегла.*

Визначення області застосування будівельних матеріалів базується на їх властивостях, при цьому для цегляних виробів однією з основних характеристик є водопоглинання. Питання вологості матеріалів знаходиться в тісній взаємодії з довговічністю конструкцій будівель і споруд. У зв'язку з цим знання про вологість та водопоглинаючі властивості матеріалу можуть бути корисними для розуміння поведінки та ефективності елементів в різних умовах.

Вологістю називають вміст у матеріалі вільної води [1]. Вона є важливим показником, який визначається у великій кількості матеріалів, включаючи цеглу, адже вона може впливати на їх фізичні властивості, такі як міцність, жорсткість і еластичність. Підвищення рівня вологості може призвести до зміни структури матеріалів та впливати на термін їх служби. Зі зволоженням також погіршуються теплозахисні властивості, морозостійкість та інші показники. Вологість змінюється від 0% до значення повного водопоглинання і залежить як від властивостей

матеріалу, так і від навколишнього середовища – відносної вологості і температури повітря, контакту матеріалу з водою тощо [2].

Водопоглинання цегли також є важливою характеристикою будівельних матеріалів. Це здатність матеріалу вбирати та затримувати в собі воду, що оцінюється відношенням кількості увібраної води до маси сухого матеріалу [1]. Ця характеристика може впливати на міцність та стійкість будівельних конструкцій, а також на якість повітря та комфорт в приміщеннях. Для визначення водопоглинання цегли застосовують методи установлені стандартом: у воді температурою (20 ± 5) ^{O}C та у киплячій воді [3]. Проте час дослідження відповідно до стандартів складає 48 годин. Тому іноді на практиці використовують експрес-методи: поступове занурення протягом 20 хв., аналіз швидкості вбирання матеріалом краплі води.

Один з таких методів, а саме поступове занурення цегли протягом 20 хв, був проведений в лабораторних умовах, з аналізом водопоглинання у відповідності з методикою державного стандарту.

За державним стандартом цеглу, висушену до постійної маси в сушильній шафі при температурі 105…115 ^{O}C, занурюємо в ванночку на 48 годин. При цьому, як для експерименту, так і до обладнання висуваються певні вимоги.

За експрес-методом занурення відбувається поступово по 5 хв. на $^{1}/_{4}$, $^{1}/_{2}$, $^{3}/_{4}$, $^{4}/_{4}$ цеглини з аналізом можливості цегли вбирати та утримувати в собі певну кількість вологи.

Дослідження було проведено на зразках силікатної та керамічної цегли. Умови випробування були витримані у відповідності до діючих стандартів, відмінність у методах полягала лише у часі дослідження. Після зважування та встановлення об’єму, кожен зразок висушеної цегли занурювався в воду з температурою (20 ± 5) ^{O}C за експрес-методом, та залишався у воді на 48 годин, після чого визначалося повне водонасичення.

Необхідно відмітити, що під час дослідів на поверхні зразків №№ 1, 2, 3, 4, 6 та 8 з’являлися пухирці. Це свідчить про те, що в цеглі могли бути великі пори і під час занурення зразків пори поступово наповнювалися водою та витісняли повітря.

Результати збільшення ваги цегли, після поступового та повного занурення наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – **Збільшення ваги цегли під час водопоглинання**

№ зразку	Вид цегли	Вага сухої цегли, г	Вага цегли, після часткового занурення на 5 хв., г				Вага цегли, після занурення на 48 год., г
			1/4	1/2	3/4	повне занурення	
1	силікатна	5524	5566	5588	5616	5660	5954
2		4662	4690	4720	4758	4794	5030
3		4574	4604	4630	4664	4716	4994
4		4546	4570	4592	4620	4668	4966
5	керамічна	2026	2078	2130	2178	2226	2264
6		2366	2444	2506	2560	2604	2648
7		2342	2414	2466	2508	2536	2568
8		2426	2504	2540	2582	2620	2648
9		2508	2574	2635	2692	2728	2770

На рисунку 1 графічно представлено поступове збільшення ваги кожної цеглини. Аналізуючи ці дані, можна побачити, що силікатна цегла за 48 годин значно більше набирає вологи ніж керамічна. Це підтверджує загальновідомий факт, що силікатна цегла має більш

високий коефіцієнт водопоглинання в порівнянні з керамічною, так як складається не з глини, а з піску і вапна [4].

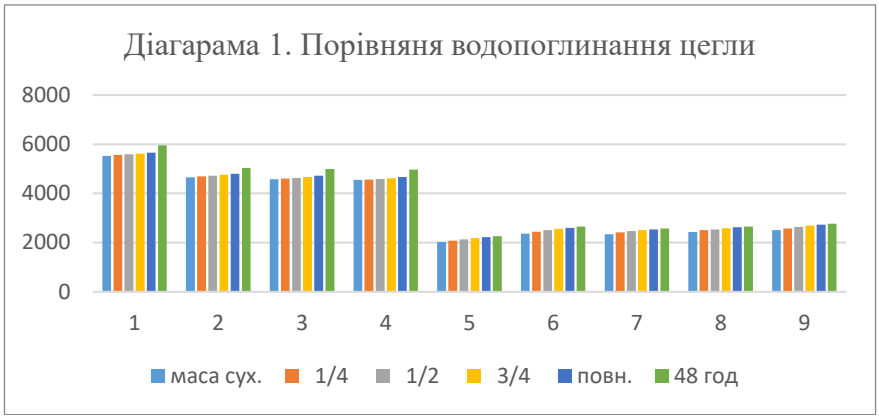

Рисунок 1 – **Діаграма порівняння водопоглинання цегли**

За результатами роботи можна зробити висновок, що експрес-метод для встановлення водопоглинання цегли є приблизним, оскільки він базується на швидкому вимірюванні маси цегли до та після занурення. Також слід зауважити, що експрес-метод не враховує крупних пустот, які можуть бути у виробах, та які заповнюються водою поступово. Точне визначення вологості цегли повинно здійснюватися за допомогою спеціального обладнання та методики, що розроблені відповідно до вимог національних та міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:1. ДСТУ Б А.1.1-5-94 Загальні фізико-технічні характеристики та експлуатаційні властивості будівельних матеріалів. Терміни та визначення; чинний від 1994-10-01. Вид. офіц. Київ : Держкоммістобудування України, 1997. 22 с. 2. Пащенко Т. М., Світла З. І. Будівельне матеріалознавство : Навчальний посібник. Київ : Аграрна освіта, 2009. 434 с.3. ДСТУ Б В.2.7-42-97 Будівельні матеріали. Методи визначення водопоглинення, густини і морозостійкості будівельних матеріалів і виробів. Зі зміною № 1; чинний від 01.07.1997. Вид. офіц. Київ : Держкоммістобудування України, 2010. 32 с.4. Новомлинець О. О., Корзаченко М. М., Сергеєв А. І. Будівельне матеріалознавство : навч. посіб. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 420 с.

УДК 159.97

Анищенко Л.О., дослідник, Технологічний Університет Лулео, м. Лулео, Швеція
Молочко Т.М., психолог вищої категорії,
Державний професійно-технічний навчальний заклад
"Чернігівський професійний будівельний ліцей" м. Чернігів, Україна

ПСИХОСОМАТИЧНІ ПРОЯВИ ТА ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ЖИТЕЛІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Ключові слова**: жителі північних регіонів України, україно-російська війна, травма, психосоматичні прояви, поведінкові феномени, мешканці Чернігівщини.*

Потужні, великі та несподівані зміни дистресового рівня відбулися у житті українців з 24 лютого 2022 року завдяки геноцидній війні, розв'язаній росією. Жителі північних регіонів України, зокрема Чернігівщини, що опинились у зоні бойових дій, зазнали неймовірної дії стресорів. Втрати різних типів (безпеки, житла, соціального статусу), невизначеність, непередбачуваність свого майбутнього та існування загалом, вплив смерті та руйнувань, страждань, дефіциту продуктів та ліків є сукупними чинниками травми, на думку професора психіатрії Нью-йоркського Університету А. Шалєва (Arieh Y. Shalev, 2014).

Психологічний зміст трактування травми, бере початок з теорії З. Фройда і найбільш чітко сформульована К. Карут, що акцентує увагу на загальних механізмах переживання травматичного минулого [1, с. 562]. Властиво, травма перешкоджає переміщенню будь-якого факту із сьогодення в минуле, травмована людина знаходиться у "вічному сьогодні", постійному переживанні подій, що зафіксувалися лише у її свідомості, у тому числі побачене в медіа (катастрофи, бойові дії, поховання померлих бійців і т.п.). Одним з варіантів реагування психіки на травматичні події є дисторсія часу (Stetson C., Fiesta M. P., Eagleman D. M., 2007) [2]. Ця гіпотеза, що була вироблена в 70-ті роки минулого століття в США в якості реакції на так званий "в'єтнамський синдром" отримала згодом поширення в психології та психотерапії. В українській психологічний науці з'являється новий термін т.з. "український синдром" – як результат психотравми: війни, природної катастрофи, каліцтва, насильства (домашнього та/чи сексуального) (М.Матяш, Л.Худенко, 2014), певний поведінковий патерн адаптації та індивідуальна позиція українця щодо російсько-української війни (А.Толстоухов, М.Матяш, В.Луньов, С.Суббота, 2023).

Який відбиток залишила війна на жителях північних регіонів України? Наразі бракує досліджень щодо сприйняття та розуміння поведінкових, функціональних та психосоматичних змін, які переживають громадяни України під впливом тривалої російсько-української війни.

Мета нашого дослідження – описати емоційні стани, психосоматичні зміни та ризики, які сприймають жителі України через тривалу російсько-українську війну у часовій перспективі після повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року на прикладі мешканців північних регіонів України, Чернігівщини зокрема.

Матеріали та методи: "Опитувальник стану фізичного та психологічного благополуччя", який був розроблений авторками статті, пропорційно поділений на блоки питань: Блок А (соціально-демографічні показники); Блок В (зміна місця перебування під час окупації, бойових дій); Блок С (психосоматичні, психофізіологічні прояви, що з'явилися під час війни); Блок D

(емоційні стани, горизонт планування); Блок Е (стратегії подолання дискомфортних станів/ копінг).

Онлайн дослідження проводилося з червня 2023 року по липень 2023 року. Респондентами стали 62 особи віком від 25 до 65 років з м. Чернігова та Чернігівського регіону. В цій публікації ми частково висвітлимо результати по кластерам С та D.

Особливістю респондентів було те, що враховуючи географічне положення регіону, з перших днів війни жителі Чернігівщини опинилися у зоні бойових дій та під обстрілами збройних сил російської федерації, які наступали з різних сторін. Проживання на території, що межує з двома тоталітарними країнами, з яким йде війна, може впливати на психологічні стани її жителів.

Розгляд психофізіологічних психосоматичних відповідей респондентів.

На питання Чи відчували Ви загострення фізичних розладів/хвороб з початком війни? 53.2% респондентів за суб'єктивною оцінкою надали ствердну відповідь, 46,8% – не помітили змін у стані здоров'я.

На питання Чи змінилася якість сну під час війни? 64,5% опитаних надали ствердну відповідь, вказавши що прокидаються втомленими, є складнощі з засинанням, часто прокидаються серед ночі, сон став більш чутливішим, 19,4% не відчули змін у якості сну, а 16,1% не визначилися з відповіддю.

На запитання Чи відчуваєте Ви внутрішнє напруження або тремтіння? 72,3% опитаних вказали, що мають іноді це відчуття, 14,5% респондентів зазначили, що мають внутрішнє напруження або тремтіння часто, 9,7% зовсім не відчувають.

На запитання Я відчуваю страх ніби щось жахливе може статися. Варто зазначити, що 22,6% опитаних вважають що страх дуже сильний, 50% респондентів зазначають, що мають не дуже сильний страх, 19,4% вказують, що мають страх, який їх не турбує, у 8,1% зовсім не відчувають страху.

Щодо проявів тривожності, а саме питання Чи відчуваєте Ви непосидючість і постійну потребу у русі? 16,1% зазначили що мають таку симптоматику, також 16,1% вважають що напевне це так, 38,7% лише іноді відчувають і 29% зовсім це не відчувають.

На питання, що стосуються саморефлексії власної психологічної рівноваги, респонденти продемонстрували наступне: 53,3% вважають що не втратили її, 30,6% вважають, що скоріше це так, 11,3% рахують, що майже її втратили.

Згідно зі самозвітами жителів Чернігівщини, найчастішими емоціями, що вони відчувають є: тривога 74,2%, смуток/сум 40,3%, страх 27,4%, гнів 24,2%, роздратування 22,6%, гордість 22,6%.

Ставитися до результатів дослідження необхідно з обережністю, бо отримані результати ґрунтуються на: 1) самозвітах респондентів; 2) не чисельної вибірки (n=62); 3) переважно осіб, що віднесли себе до жіночої статі (83,3%); 4) з вищою освітою (спеціаліст-магістр) 72,6%. Та все ж авторки схильні обстоювати тезу, що навіть дослідження попри їхню недостатню репрезентативність є корисним у практичному сенсі, оскільки слугує орієнтиром проведення подальших досліджень та надання психологічної та психолого-соціальної допомоги, для розуміння стану жителів України в умовах війни.

Проведене дослідження демонструє узагальнення описової статистики поведінкових, функціональних і психосоматичних змін, які пережили жителі Чернігівщини в умовах російсько-української війни. Відповідно до отриманих результатів, можна констатувати, що уваги психологів потребують такі поведінкові та функціональні моделі: -поведінка, що характеризується підвищеною стомлюваністю, виснаженням, відчуттям напруги; - поведінка, що характеризується соматичними та вегетативними розладами, – відчуття втрати контролю над власним життям, втрата почуття безпеки та впливу на власне життя; - переживання емоційних

станів смутку, суму та страху. Найбільш суттєвим у нашому дослідженні вважаємо усвідомлення громадянами своїх поведінкових, психосоматичних і функціональних змін та спроб самопідтримки себе та оточуючих. Таке усвідомлення стає основою для розуміння нової норми життя під час війни.

Список використаних джерел: 1. Caruth, C. (Ed.). (1995). Trauma: Explorations in memory. Johns Hopkins University Press. 2. Stetson C., Fiesta M. P., Eagleman D. M. Does time really slow down during a frightening event? (англ.) // PLOS ONE : journal. - 2007. - December (vol. 2, no. 12). - P. e1295. - doi:10.1371/journal.pone.0001295. -PMID 18074019. 3. Mosiichuk, V., Tkach, B., Lunov, V. (2022). Ethno-Cultural Features of Mental Health and Psychosomatic Risks of Ukrainians in the Conditions of a Full-scale Russian Invasion (November 5, 2022). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4269203 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4269203

УДК 316.7

Бортняк Б.А., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: **І.А. Шутяк**, старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

КРИТИКА В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

***Ключові слова**: критика, ділові комунікації, поведінка людини.*

Ділова комунікація – досить складний процес, який передбачає вирішення проблем певного аспекту, комунікацію з іншими людьми та велику відповідальність за сказане. Досить часто виникають проблеми різного характеру, до прикладу, не схожі погляди і думки, які опонент може критикувати. Критика є досить розповсюдженим явищем при спілкуванні, проте у даній роботі ми вирішили дослідити, чи доречно використовувати критику у діловому спілкуванні та як її правильно висловити.

Перед тим, як перейти до викладу основного матеріалу, варто розглянути поняття «критика». Оксфордський словник англійської мови трактує критику як здатність судження або розмірковування про значення особи або речі [0]. Словник української мови критику визначає як вказівку на вади та хиби і здебільшого виступає негативним судженням про щось [0]. На думку Ентоні Шефтсбері критика лежить у людській природі [0].

Психологи здебільшого відзначають негативно вплив критики на людину. Литвак М. Е. рекомендував критикувати тільки себе, оскільки це є більш вигідним та безпечним [0]

Практика ділової взаємодії показує, що ефективність використання критики радше негативна, ніж позитивна. Вечір Л. С. у книзі «Секрети ділового спілкування» зосередив увагу на таких проблемах, які викликає критика: відсутній настрій у того, кого критикують; потреба захищатись від критики; тривалі суперечки в наслідок критики; виникнення ворожих відносин, напруги; зустрічна критика; страх перед подальшою критикою. Дані проблеми показують, що варто добре обміркувати критику, щоб не нашкодити іншій людині [0, с. 19].

Для того, щоб критикувати іншу людину, варто схилятися до конструктивної критики. Така критика є дещо збалансованою та допомагає визначити негативні аспекти разом із відповідними кроками для покращення. Така критика є досить дієвою, оскільки людину не пригнічують, а обережно вказують на помилки та допомагають вирішити. Перед тим, як критикувати людину,

слід створити відчуття психологічної безпеки. Це відчуття допоможе адекватно сприйняти критику та оперативно покращити нюанси, які критикують.

Варто бути шанобливим та чітким, тобто прямо та точно описати аспекти, які хотілося б змінити, але при цьому відзначити роботу людини, щоб вона не відчувала себе погано і не думала, що нічого не варта [0].

Варто додати, що важливо критикувати вчинки або поведінку людини, а не її особисті риси. Якщо критикують саму особистість, то це вважається персональним випадом. Варто вміти вчасно критикувати, оскільки відхилення від теми може в подальшому супроводжуватись конфліктом. Конструктивна критика повинна звучати ввічливо, адже в протилежному випадку це можна сприйняти як образу або насмішку. Дотримання цих вимог будує конструктивну критику.

Важливим нюансом є те, що критика турбує людину тоді, коли вона глибоко в душі розуміє свій недолік в певному аспекті, або є невпевненою у своїй роботі чи навиках. Досить важливо полюбити себе та постійно вдосконалювати, щоб критикувати було нічого, але якщо таке трапилося, то щоб критика не була згубною для самооцінки.

У даній роботі ми розглянули поняття критики та деякі правила конструктивної критики. Тому, роблячи висновок з усього вище викладеного, можемо сказати, що варто самовдосконалювати себе, щоб правильно реагувати на критику. Слід намагатися не реагувати на образливі слова в свою сторону, проте, якщо критикують конструктивно, то інколи варто дослухатися до цієї критики. У діловій комунікації досить важливо не йти на конфлікт, а вирішувати все шляхом розмов, тому радимо не реагувати на деструктивну критику, а працювати над собою, щоб прийняти більш конструктивне рішення щодо виникнення подібних ситуацій.

Список використаних джерел: 1. Вечір Л. С. Секрети ділового спілкування. – М.: Наука, 1996. 478 с. 2. Литвак М.Є. Командувати чи підкорятися? 2017. 339 с. 3. Словник української мови. Том 4. І-М. – К.: Наукова думка, 1973. С. 350-351. 4. Саммер Тріш. Як донести ефективну конструктивну критику. URL: http://surl.li/fodvy 5. Oxford English Dictionary, second edition, edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989. 484 p. 6. Shaftesbury. Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times. Cambridge University Press, 1999.

УДК 316.61

Нагорна Н.С., канд. психол. наук, доцент, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Національний Університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОРІЄНТИР СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: *соціальне підприємництво; сталий розвиток; суспільні запити;культурний вимір.*

Концепція сталого розвитку має достатньо глибокий рівень наукового дослідження, однак завдяки своєму системному характеру, орієнтується на динамізм сучасного життя. Відповідно, нові суспільні виклики та технічні запити отримують своє місце серед кола ключових цілей сталого розвитку, а також реакцію від агентів змін, що сприяють впровадженню на різних рівнях принципів та підходів до розвитку, що підтримується.

Сьогодні сталий розвиток, це не лише про раціоналізацію використання ресурсів,

збереження біорізноманіття, гуманність, рівність і справедливість у правах та реалізації можливостей. Наразі, це комплекс концепцій та підходів, де базовою є необхідність у залученні окремих індивідів, їх груп, громад та суспільств до взаємодії задля гармонізації соціальних, економічних та екологічних потреб сучасності з огляду на майбутнє.

Традиційний розгляд сталого розвитку як системи трьох векторів – економічного, екологічного та соціального – був доповнений ще одним, культурним. Ціннісне усвідомлення важливості ідеї та принципів сталості, відображення цього у ставленні до себе та до інших, трансформація поведінкових патернів стають можливими лише через вплив на культуру, свідомість особистості. Формування таких сталих звичок реалізується на різних етапах онтогенезу індивіда, починаючи з дошкільного навчального закладу та впродовж всіх рівнів освіти в Україні. Однак, щодо дорослої особистості, то подібний цілеспрямований виховний вплив має свої прояви у напрацюванні та реалізації власних індивідуальних правилах сталого розвитку, сімейних звичаях сталості або у перенесенні принципів збалансованого розвитку в норми корпоративної культури організації / підходу до організації бізнесу.

Т. Сила [3], аналізуючи вектори перетину концепції сталого розвитку та соціальної роботи, як професійної діяльності, розглядає різні конфігурації поєднання соціального та економічного, соціального та екологічного. Так, авторка приходить до висновку, що на практиці міксування соціальних, економічних та екологічних інтересів має прояв у концепції соціальної відповідальності та соціальному підприємництві.

При більш детальному дослідженні, ми можемо переконатися, що соціальне підприємництво [2], застосовуючи бізнесову активність, реалізує соціальні зміни на рівні громади. Особливості такої діяльності дають нам можливість проаналізувати аспекти впровадження ідей сталого розвитку, оскільки соціальне підприємництво, саме по собі, забезпечує сталий соціальний ефект у підтримці досягнення соціальних змін на рівні громади.

Так, соціальне підприємство, залишаючись суб’єктом малого підприємництва, сплачує всі передбачені законодавством податки та платежі, що наповнює бюджет конкретної громади. Цей ресурс вже буде використаний громадою для своїх потреб. Також соціальне підприємство, на власний розсуд визначає розмір відсотку прибутку, що реінвестує на реалізацію конкретної соціальної місії для підтримки чи розвитку громади, її мешканців. Так, реалізовуючи свій соціальний вплив, фінансово покриває затрати на надання чітко визначеної соціальної послуги, її фрагменту, що зменшує бюджетне навантаження самої громади. Наймані працівники соціального підприємства, отримуючи заробітну плату, підвищують свою купівельну спроможність, починають користуватися більшим спектром товарів та послуг. Останнє стимулює появу інших підприємств, розвиток бізнесового середовища громади. І це лише економічний вимір.

Але концептуальна природа соціального підприємництва не стільки у економічних результатах, а скільки у соціальних та екологічних змінах, що привносяться у життя громади. Зосередимо свою увагу більше на соціальному вимірі. Так, конкретне соціальне підприємство виконуючи свою соціальну місію, допомагає реалізувати ряд соціальних послуг в громаді. Зазвичай, охоплюються непокриті державними та громадськими організаціями сфери, що залишаються актуальними для нужденних категорій населення. Окрім цього, соціальне підприємство, працевлаштовує необхідну для власної роботи кількість найманих працівників, що сприяє підвищенню рівня зайнятості працездатного населення конкретної територіальної громади, розвитку їх потенціалу. Дуже часто, відбувається працевлаштування осіб з числа соціально вразливих категорій громадян, які мають нижчий рівень конкурентоздатності на ринку праці. Ще одним важливим аспектом діяльності соціального підприємництва є залучення волонтерів для соціальної діяльності, де охочі можуть долучитися до спільної справи на благо громади. Доречним буде згадати й про самого соціального підприємця, котрий напрацьовує

систему соціальних зв'язків та взаємодій на рівні громади, сприяє розвитку екосистеми соціального підприємництва.

Культурний вимір має фундаментальне значення, оскільки саме він формує підвалини для того, щоб зміни стали реальними. Соціальне підприємництво – це також віра у досяжність бажаних соціальних змін, наснаження інших до дієвої активності через залучення та емпатію. Вибудовуючи принципи свого соціального підприємства, соціальний підприємець не лише закладає підвалини для іміджу та маркетингової концепції, він/ вона формує ціннісну платформу, що визначатиме правила взаємодії як в середині команди, так із партнерами, конкурентами. Така корпоративна філософія може переростати у організаційну культуру певного типу. Також особливе значення має досвід роботи соціального підприємства, оскільки, вже тільки це, є цінним мотиваційним ресурсом як для самої команди соціального підприємства, так і для громади (формується почуття гордості та причетності) та окремих індивідів для заохочення у створення власного бізнесу, в т.ч. й соціального підприємництва.

Отже, соціальне підприємництво, реалізуючи свою сутність, сприяє досягненню ряду Цілей сталого розвитку на рівні громади. Масштабування досвіду соціального підприємництва, його підтримка, дає можливість стверджувати про те, що соціальний феномен «соціальне підприємництво» є одним з орієнтирів сталого розвитку в Україні.

Список використаних джерел: 1. Левицька Н.С. Економічна соціалізація майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах формування сталого суспільства. *Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*: за ред. С.Д. Максименка. К., 2012. Т.XIV, ч. 4. С. 103-110. 2. Нагорна Н.С. Дослідження понятійного контуру соціального підприємництва у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського.* Серія: Психологія. 2022. Т.33 (72). №2. С. 97-103 3. Сила Т.І. Соціальна робота для сталого розвитку: в пошуках спільних векторів. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія.* Чернігів: ЧНТУ. 2013. №2(3). С.74-84.

УДК 159.942

Солякова О.П., аспірантка, Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна.

Науковий керівник: **Я.М. Раєвська**, д-р психол. наук, професор, директор Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук МАУП, м. Київ, Україна.

СОЦІОКУЛЬТУРНА СКЛАДОВА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Ключові слова: *емоції, емоційна компетентність, ґендерна ідентичність, емоційна культура, соціалізація*

Наші емоції щоденно впливають на самопочуття, самоідентифікацію, міжособистісні взаємозв'язки, процес самореалізації, відчуття та сприйняття власного буття та творення життєвих сенсів. Тому тема ідентифікації, управління власними емоціями та розуміння і ефективного впливу на емоції оточуючих є важливою у всі часи. Це є складові емоційної компетентності. Емоційна компетентність це біо-соціо-психологічний феномен і є мультидисциплінарним предметом вивчення.

Під час соціалізації людина засвоює емоційні конотації, якими наділене навколишнє середовище. Г. Блумер наголошував на тому, що емоційні переживання основані на системі норм і цінностей, які транслюються суспільством. Емоції узагальнюються і передаються у процесі соціокультурної взаємодії, завдяки якій формується загальна емоційна мова [2, С. 200].

Так природна афективність емоцій набуває своєї соціокультурної форми. Соціалізація емоцій тісно взаємопов'язана з ґендерною соціалізацією, в результаті якої засвоюються статево-диференційовані норми емоційно забарвленої поведінки. Латвійський науковець Г. М. Бреслав зазначає, що в сучасному суспільстві зберігаються статево-диференційовані норми соціальної перцепції, розуміння, переживання і вираження емоцій. Зокрема, форми прояву емоційних явищ у хлопчиків більшою мірою обмежуються, а в дівчаток полегшуються, підкреслюється відмінність і в ґендерних нормах експресії [2, С. 201].

Теоретичні відомості про ґендерні відмінності щодо емоційної компетентності осіб, так і про особливості їх емоційних станів є достатньо суперечливими. Діапазон емоційного вираження, яке відчувають особи із різною ґендерною ідентичністю, у значній мірі заснований на культурних очікуваннях фемінності та маскулінності.

Ґендерна ідентичність, як особливий вид соціальної ідентичності співіснує в самосвідомості людини з уявленнями про професійний, сімейний, етнічний, освітній та інші статуси. Це продукт соціального конструювання. Як базова структура соціальної ідентичності вона характеризує людину з точки зору її приналежності до чоловічої чи жіночої групи, при цьому найбільш важливе значення має те, як сама людина себе категоризує. Однією з основних характеристик ґендерної ідентичності є засвоєння особистістю ґендерних ролей (способів поведінки людей залежно від їхніх позицій у статевій диференціації), а також розвиток ґендерної самосвідомості (усвідомлення своєї схожості та відмінності з представниками своєї статі на відміну від протилежної). Узагальнення ґендерних досліджень дозволило визначити ґендерну ідентичність, як один із центральних компонентів самосвідомості, який описує переживання людиною себе як представника певної статі, що формується в результаті психологічної інтеріоризації чоловічих і жіночих рис, у процесі взаємодії «Я» та інших, у ході соціалізації [4, С. 101].

Під час соціалізації особистості відбувається засвоєння правил «відчування» емоцій, що визначають, які емоції та з якою інтенсивністю слід відчувати в певній ситуації, якою має бути їх тривалість. Та правил «вираження емоцій», які вказують на те, коли і як потрібно виражати емоції. Сукупність подібних норм формує емоційну культуру суспільства, з урахуванням соціально значущих індикаторів (статус, вік, ґендер і т. ін.).

Дослідження української науковиці М. Г. Ткалич у 2014 – 2019 рр. методом незакінчених речень (загальна кількість досліджуваних – 1340 осіб, з них 900 – жінок, 440 – чоловіків; вік досліджуваних від 18 до 72 років (M = 36,8) показав, що ґендерна складова Я-концепції особистості як жінок, так і чоловіків наповнені особистісними характеристиками, стереотипними уявленнями про маскулінне та фемінне, нормами статевотипової поведінки (в основному у взаємодії з протилежною статтю, ролі матері, батька, розподілу на експресивну функцію (жіночу) та інструментальну функцію (чоловічу). Чоловіки більше, ніж жінки ототожнюють себе (як чоловіка) з успіхом, матеріальним статусом, заробітком, кар'єрою, досягненням цілей. А жінки ототожнюють себе набагато більше, ніж чоловіки з почуттями (любов, ніжність), ставленням (повагою) до неї інших людей, цінністю неї як жінки (в першу чергу), людини і особистості. Ґендерна ідентичність жінок має скоріше стосунковий тип, а ґендерна ідентичність чоловіків – інструментальний тип та менш емоційно та комунікативно забарвлений [4, С. 102, 107].

В дослідженні Т. Чаплін йдеться про те, що чоловіки, відчуваючи певну емоцію зазвичай збуджуються внутрішньо, але «затримують» емоційну реакцію, тоді як жінки вільно виражають

емоції. Проте відомо, що жінки виявляють більшу частоту випадків клінічної депресії, більшої схильності до тривожних розладів та схильності до опису переживання сильних негативних емоцій, таких як смуток, почуття провини та страх. На відміну від цього чоловіки демонструють більші показники асоціальної поведінки, їх реакції можуть включати прояви гніву і бути пов'язаними з меншим досвідом переживання та вираження тривоги та смутку. Т. Чаплін у своїй праці припускає, що ґендерні відмінності у вираженні емоцій виникають через поєднання вроджених біологічних відмінностей, соціалізації та впливу поточного соціального контексту і суспільних очікувань у межах культури. А також Т. Чаплін допускає, що можуть існувати невеликі біологічно пов'язані ґендерні відмінності в поведінці, наявні при народженні, такі як більша реактивність і рівень енергії у хлопчиків і кращі мовні навички у дівчаток, і що вони викликають і зазнають впливу соціалізаційного тиску з боку дорослих (і однолітків) та культурного середовища, в якому вони перебувають [5].

Д. Ґоулман підсумовував у своїй роботі, що дівчата виявляють кращі здібності до зчитування, як вербальних, так і не вербальних емоційних сигналів та вираження й передачі своїх почуттів. Хлопці більше набираються досвіду в «зведенні до мінімуму емоцій, пов'язаних із вразливістю, почуттями провини, страху та болю». А також те, що жінкам притаманний більш високий рівень міжособистісних показників емоційного інтелекту (емпатійності, соціальної взаємодії). У той час як у чоловіків превалюють такі структурні компоненти емоційного інтелекту, як саморозуміння та здатності до управління стресом [3].

Ґендерні відмінності в емоційній поведінці є одними з найбільш стійких ґендерних стереотипів у всьому світі.

Розуміння емоційної компетентності основане на прийнятті того, що це мультикомпонентний феномен де є зв'язок між психічними процесами, фізіологією, соціокультурними структурами особистості і дозволяє враховувати особливості їх прояву. Оскількиґендер є соціальним конструктом, який формується в процесі соціалізації відмінність емоційних експресій між фемінними та маскулінними ґендерними ідентичностями ймовірно полягає в соціокультурних нормах, що обумовлюють прояви емоційного життя.

В умовах війни та постійних травмуючих подій, при наданні психологічної допомоги, терапії необхідно враховувати особливості ґендерних емоційних проявів. Ще досі розпач, тривожність, страх є стигматизованими в нашому суспільстві для чоловіків в більшій мірі. Тому, проводячи психоедукацію стосовно емоційних станів, рекомендуємо надавати додатково легітимацію на відчуття повного спектру емоцій, як чоловіками так і жінками. Наголошуючи, що необхідною навичкою є управління емоціями. Важливо не придушити страх, гнів, агресію, образу та інші емоції, а вміти управляти ними ефективно, «дати вихід»: не завдаючи шкоди ані собі, ані оточенню. Вбачаємо прямий зв'язок між розвитком емоційної культури, емоційної компетентності та емоційного відновлення суспільства.

Список використаних джерел: 1. Брекетт М. Дозвіл на почуття. Відкрийте собі силу емоцій, щоб підкорити нові вершини. Харків. Віват. 2022. 336 с. 2. Горбачова О.В. Особливості соціального конструювання емоцій. *Право і безпека*. Випуск 2. 2015. С. 198 – 202. 3. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків. Віват. 2020. 512 с. 4. Ткалич М. Г., Зінченко Т. П., Касьян А. П. Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація. *Психологічний часопис.* Том 6. Випуск 1. 2020. С. 101 – 109. 5. Chaplin T. Gender and Emotion Expression: A Developmental Contextual Perspective. *Emotion Review.* 2015. No7. P. 14.

УДК 327.5:621.039

Арсенюк М.С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: **Н.В. Лепська,** канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри політології
Запорізький Національний Університет, м. Запоріжжя, Україна

ПРОБЛЕМИ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Ключові слова: *ядерна безпека, ядерна зброя, глобальна безпека, геополітика, геополітичні виклики*

Перше та єдине використання ядерної зброї у воєнних цілях відбулося в 1945 році. Тоді США запустили дві ядерні бомби в японські міста Хіросіма та Нагасакі. Під час Холодної війни гостро постало питання щодо контролю озброєння держав ядерного клубу та зменшення арсеналу наявної зброї. Карибська криза 1962 року могла призвести до нового використання ядерної зброї. Втім зусиллями дипломатії, і передусім американської, катастрофи вдалося запобігти. Але ж питання глобальної безпеки почало розглядатися з іншого боку. Тоді в міжнародному просторі увагу сфокусували саме на необхідність нерозповсюдження ядерної зброї. На сьогодні світ знов переживає кризу системи глобальної безпеки, яку спричинило повномасштабне вторгнення Росії, – держави з ядерним потенціалом, – в Україну. Відновлення «геополітики величчі» Китаю, невирішене питання з Тайванем (яке супроводжує взаємну напругу між провідними державами світу), співпраця Китаю з Росією, односторонній вихід США із ядерної угоди з Іраном, невирішена проблема ядерної зброї у Північній Кореї – усі ці фактори створюють збентеження у міжнародних відносинах та намагання врегулювати існуючі проблеми ядерної безпеки, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета нашої наукової розвідки полягає в з'ясуванні ключових проблем ядерної безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів. Чимало вчених, зокрема С. Саган, Р. Гілпін, Ж. Хайманс, В. Наранг, Г. Кіссінджер, Д. Даймонд, Т. Нагаї та інші., спрямували свої наукові праці на вивчення певних аспектів означеної теми, які наразі є потреба переосмислити з огляду на сучасні геополітичні зміни внаслідок російської військової агресії.

Проблематика ядерної безпеки в науковому просторі була актуалізована після створення першої ядерної зброї в рамках «Мангеттенського проєкту» у США. На сьогодні до так званого «ядерного клубу» входять 8 країн: Росія, США, Китай, Великобританія, Франція, Індія, Пакистан, Ізраїль. Але відомо про ядерний потенціал Північної Кореї, яка, хоч і має закриту політичну систему та майже не підтримує зовнішні контакти з навколишнім світом, постійно демонструє своє ядерне озброєння. Відомо, що найбільший потенціал ядерної зброї мають Росія та США, в кількості 6,850 та 6,550 ядерних боєголовок відповідно [1]. Не зважаючи на певну суперечливість, зазвичай вважають, що наявний ядерний потенціал може забезпечити державі певні переваги в геополітичному просторі. Будь-яка держава, що на сьогодні володіє даним видом зброї не має намір відмовлятися від неї або скорочувати цей потенціал [3]. Через це формується *перша проблема ядерної безпеки* – проблема впливу та нерозповсюдження. Її фактором та поясненням виступає теза про геополітичний потенціал та могутність, яку можливо отримати за допомогою ядерної зброї. Прикладом цього виступає сьогоднішня ситуація в Росії,

де злочинна влада путінського режиму обрала геополітичну стратегію розширення через окупацію сусідніх держав.

Друга проблема – це взаємодія тоталітарних та авторитарних режимів з ядерною зброєю, до таких можна віднести Росію, Китай, Пакистан та Північну Корею. Як зазначає А. Дебс: «Навіть якщо держава програє звичайну війну, але вона має ядерну зброю, тоді ця держава може захистити свої основні інтереси та свій режим» [3]. Тобто питання ядерної безпеки в геополітичному просторі виходить на новий рівень, адже здійснення контролю над такими державами або неможливе, або повинне включати нові заходи та розробки.

Третьою проблемою є неможливість повного контролю над створенням ядерної зброї та її нерозповсюдження, адже технологія збагачення урану до паливних концентрацій така ж, як для збройових [5], тим паче що Договір про нерозповсюдження не забороняє неядерним державам самим виробляти паливо для АЕС під контролем МАГАТЕ [8]. При цьому, якщо брати до уваги аргумент успішної розробки ядерної зброї в Північній Кореї, то можливо зробити висновки про певну доступність створення такого виду озброєння.

Четверта проблема полягає у створенні коаліцій або ж, навпаки, у загостренні відносин між недемократичними та демократичними державами. Прикладом цього виступають відносини між Індією та Пакистаном, в яких обидві держави мають ядерну зброю та не готові до мирних переговорів, якщо враховувати певні важливі фактори. Серед них: спонсорування владою Пакистану терористичних атак, відсутність стимулу для припинення ворожнечі, глибокі протиріччя в самій країні, відсутність чітких аналітичних структур в обидвох країнах а також характер політичної культури [4], що обумовлює напружену ситуацію та певну можливість використання ядерної зброї. Також не варто забувати про те, що ядерна зброя в таких країнах, як Пакистан, легко може потрапити до рук терористів, тому ядерний тероризм також є проблемою, яку потрібно вирішувати. Як зазначають експерти: «Занепокоєння полягає в тому, що Північна Корея може розглянути питання про продаж надлишкового ядерного палива або пристроїв, а застаріла ядерна зброя залишається особливо вразливою для крадіжки та розкрадання» [7].

Одним із важливих аспектів розгляду питання ядерної безпеки виступають численні дослідження. Так, в аналітичних висновках Стокгольмського інституту досліджень проблем миру станом на 2014 рік зазначено: «…хоча загальна кількість ядерної зброї у світі продовжує скорочуватися, жодна з держав, що володіють ядерною зброєю, не готова відмовитися від своїх ядерних арсеналів у найближчому майбутньому» [1]. При цьому основна тенденція щодо роззброєння полягає не тільки в тому, що не усі держави діють згідно з домовленостями. Наприклад, у той час як п’ять держав, які підписали договір про нерозповсюдження ядерної зброї, скорочують ядерні запаси та утилізують ядерні матеріали, Північна Корея продовжувала переробляти уран і плутоній в останні роки [6]. Світова спільнота досі не має чітких механізмів впливу на такі держави. Тим паче, на сьогодення існує багато конфліктів та криз, через які ядерні держави вимушені відмовлятися від раніше підписаних угод.

Прикладом цього твердження є удосконалення протиракетної оборони США після анексії Криму Росією у 2014 році. Через це багато інших країн також розпочали процеси модернізації свого озброєння та перегляд чи раціоналізацію національних стратегій. Таким чином, відмова від ядерної зброї в сучасному світі не є можливим варіантом в геополітичному просторі сучасності. Втім можлива концентрація на стратегії за К. Фордом: «Роззброєння передбачає успішне нерозповсюдження». При цьому також важливою стратегією є стримування, адже невелика кількість ядерної зброї в руках однієї держави є одночасно як фактором ризику, так і фактором стабільності. Наприклад, ядерний потенціал Китаю є значно меншим за потенціал США та Росії, але це не суперечить стратегії стримування, адже лише сам факт володіння ядерною зброєю допомагає Китаю задовольняти свої потреби безпеки та стримувати не менш як три регіональні ядерні держави [2].

Таким чином, з вище зазначених тверджень можемо сформувати певні висновки. По-перше, згідно з законами геополітики будь-які великі держави здатні до розширення, що обумовлює модернізацію вже існуючого озброєння, зокрема ядерного, так і винайдення нового типу зброї чи стратегій оборони. По-друге, сучасна геополітика є надскладною системою, що в свою чергу впливає і на ядерну безпеку у світі; як і демократичні держави здатні об'єднуватися в союзи для підтримки миру (прикладом цього є допомога Україні в часи повномасштабного російського вторгнення), так і тоталітарні режими здатні створювати альянси для своїх геополітичних стратегій. Як відомо ядерна зброя є силою слабких держав, але слабкі держави навряд чи отримають її, оскільки втрутяться інші держави для підтримки певного існуючого балансу сил та міжнародної ядерної безпеки. При цьому наступним аргументом виступає доведене твердження про те, що держава буде шукати шляхи придбання ядерної зброї, коли не відчуває підтримки від союзників та захищеного положення у геополітичних умовах сучасності.

Тож, в сучасному геополітичному просторі й досі існує багато проблем та суперечностей, які стосуються міжнародної безпеки. Ядерна зброя залишається одним із найпотужніших стримувальних факторів в умовах сучасних геополітичних викликів. Вона змушує державних діячів бути обережніше та продумувати всі можливі варіанти розвитку подій та зменшує, але не нівелює, ймовірність ядерної війни. Разом з тим, зміцнює надію, що світова спільнота та політичні актори демонструють своє бажання до співпраці та вирішення нагальних безпекових питань.

Список використаних джерел: 1. Creedon M. Einhorn R. Jenkins B. Maloney S. O'hanlon M. Pak J. Rose F. Talbott S. Managing risk: nuclear weapons in the new geopolitics URL: Managing risk: nuclear weapons in the new geopolitics Дата звернення: 20.03.2023. 2. Ford C. "Too Little Disarmament, Too Much Non-Proliferation," session at the Carnegie International Nuclear Policy Conference, 08 April 2013 URL: Ford C. "Too Little Disarmament, Too Much Non-Proliferation," session at the Carnegie International Nuclear Policy Conference, 08 April 2013 - Search (bing.com) Дата звернення: 20.03.2023. 3. Forsyth J.W Nuclear Weapons and Political Behavior URL: Forsyth J.W Nuclear Weapons and Political Behavior Дата звернення: 20.03.2023. 4. Izadpanahi M. Cooperating against the Islamic State: A Nuclear Bonus for Iran? URL: Izadpanahi M. Cooperating against the Islamic State: A Nuclear Bonus for Iran? Дата звернення: 20.03.2023. 5. Martin B.E Weapons of Mass Destruction: Nuclear Terrorism and Nuclear Proliferation URL: Martin B.E Weapons of Mass Destruction: Nuclear Terrorism and Nuclear Proliferation Дата звернення: 20.03.2023. 6. Mishra V. Failed Nuclear Deal with Japan: Will it affect Indo-US Nuclear Cooperation? URL: Failed Nuclear Deal with Japan: Will it affect Indo-US Nuclear Cooperation? | IPCS Дата звернення: 20.03.2023. 7. Sharma S.K Looking Up in Northeast Asia URL: Looking Up in North East Asia | IPCS Дата звернення: 20.03.2023.i 8. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons URL: https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text/ Дата звернення: 20.03.2023

УДК 327.5

Завгородня Ю.В., докторант, канд. політ. наук, доц., доцент кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: *цифровізоване суспільство, кіберпростір, кіберстабільність, кіберконфлікти, політичне рішення.*

У сучасному світі цифрові технології підвищують продуктивність, руйнують бізнес-моделі та сприяють інноваціям із глибинними наслідками для сьогодення та майбутнього людства. Така цифрова трансформація розкриває нові можливості, які дозволяють нам вимірювати та відстежувати прогрес сталого розвитку окремих держав чи суспільства загалом, оптимізувати використання природніх ресурсів у світі, зменшувати викиди небезпечних газів та удосконалювати економіку замкнутого типу.

Для реалізації намічених напрямків потрібна політична воля, кіберстабільність, та низький рівень прояву кіберконфліктів, які не містять конструктиву для удосконалення політичних процесів розвитку, а навпаки є деструктивними та економічно шкідливими.

Цифровізація суспільно-політичних процесів, вимагає від політичної системи трансформації нормативної та інституціональної ланок. Основи змін в напрямку удосконалення кібербезпеки розпочинаються з виникненням значних втрат від атак на банківські системи, що стимулювало політичну спільноту до прийняття Закону України, який визначає основи кібербезпеки України.

Окрім того, виклики сучасної російсько-української війни продемонстрували низький рівень захищеності інформаційно-кібернетичної системи країни, вразливість індивідуалістського сприйняття інформації, яка спотворена або неповна в умовах стресу та потрясінь.

Сучасні спостереження демонструють прояв соціального прискорення, що проявляється як прогресивно швидший темп технологічних, соціальних змін і змін у темпі життя. Тому, у будь-якому демократичному суспільстві виникає дилема швидкого збільшення кількості нових соціальних проблем, що з’являються на політичному порядку денному, а тому, посилюється потреба у швидких та ефективних політичних рішеннях. Однак, демократична політика є повільною у проходженні етапів затвердження та прийняття суспільно-значимих рішень. Отже, в умовах цифровізації виникає потреба у трансформації системи прийняття політичних рішень, яка не буде радикально неприйнятна (від прискорення прийняття рішень ціною демократії, або притриманя демократії ціною вирішення проблем).

Цифровізація, на відміну від «оцифрування» та «цифрової трансформації», - це спроба використати нові інформаційні та комунікаційні технології (переважно) для покращення надання державних послуг та для прискорення політики виготовлення якісних політичних рішень.

Тому, усі суспільства, які декламують себе глобальними орієнтирами процесів кібернетичних змін, задають тренди формування якісних політичних рішень у сучасних політичних процесах в демократичному режимі. Явище цифровізації для розвитку суспільства ефективно допоможе вирішити усі проблеми, які спричиненні прискоренням розвитку суспільства. Проте, паралельно з процесом удосконалення сучасних державних послуг та діяльності політико-управлінської системи необхідний захист цифровізованої системи. Адже, для інформаційного простору кіберконфлікти в політичній діяльності створюють умови для інноваційних поглядів на політико-правову систему, оприлюднюють сучасні виклики для держави та забезпечують суспільний плюралізм.

Тому, розвиток політики у напрямку формування системи кіберзахисту є потребую сучасного суспільства, яка з часом буде лише наростати, бо інформаційні технології продовжують невпинний розвиток, що ставить перед органами управління вимоги до врегулювання процесів обміну інформацією, процесів політичного шахрайства в кіберпросторі, кіберкультури політиків та громадян, свідомості щодо політичних процесів у кіберпросторі, кібератак з метою забезпечення політичних цілей та інших аспектів котрі впливають на суспільство та суб'єктів політики.

Як розвивається суспільство, так і політика повинна розвиватись разом з громадянами. Проте, умови трансформації в кіберпросторі зменшують у часі потребу для виконання окремих дій, що не можна сказати про політику, яка навпаки містить елементи дотримання процедурних консервативних порядків, які займають великий період часу. Окрім того, процеси кібербезпеки та захисту операційних систем мають глобалізаційну складову та потребують вирішення на рівні наддержавному. Тому, політична система має змінюватись та удосконалюватись, з урахуванням сучасних викликів.

Сучасна російсько-українська війна демонструє уже новітні процеси впливу в кіберпросторі на інформаційні системи один одного, залучення глобальних учасників для кіберзахисту та кібератак на опонента, пошкодження баз даних в країнах, які не є учасниками військового конфлікту. Тому, кіберпростір не обмежує сучасні системи управління просторовими межами, учасниками та засобами.

Разом з тим, проявляється реальна картина суспільно-політичної дійсності, без завуальованих політичних промов, де публічна форма дипломатії не розкриває реальної небезпеки та відтворює реальну картину глобальних відносин, що демонструє наявну небезпеку та кібернетечну холодну війну в сучасному світі.

Тому, можемо констатувати, що в світі уже сформована нова реальність, котра змушує законодавців всіх країн до здійснення політики системної цифровізації за допомогою цифрової трансформації шляхом вдосконалення окремих галузей національного законодавства та міжнародного права, розробки та реалізації державних стратегій, які відповідають глобальним викликам, розробки нових проектів та програм, котрі позитивно стабілізують процеси кібернетичних відносин політичних акторів, зокрема, такими змінами може бути переведення сфери публічного управління на сучасні цифрові технології.

Державна політика у напрямку цифровізації є діяльністю постійної модифікації політичного процесу цифровою інфраструктурою. У науковому та політичному обігу використовуються дискусійні терміни, такі як: «цифрова політика», «цифрові політичні суб'єкти». Однозначно, існуючі визначення впливають на подальшу характеристику цифровізації політичних процесів в різних країнах. Тому, для подальшого ефективного розвитку цифровізації в загальному прояві, суб'єктам політики варто враховувати базові складові, щодо використання кібернетичного простору у політичних процесах, а саме: осучаснення процедури створення нового політичного гравця чи політичної партії – цифрового політичного суб'єкта; створення нових мереж, котрі допомагають реалізовувати політику в кордонах політичних практик цифрового формату; використання кіберенетичних методів діяльності кібермереж для реалізації політики; залучення нового типу політичного контенту, що відрізняється від загальноприйнятої риторики публічних промов політичних діячів.

Тому, враховуючи усе вищезазначене та з метою подолання викликів та розвитку у сфері цифровізації варто акцентувати увагу на: сприянню створення цифрової сумісності між країнами у світі (вироблення глобальних правил та культури у кіберпросторі); зменшення цифрового відставання/ «розриву» шляхом цифрового розвитку для усіх; впровадження для користувачів посиленого кіберзахисту, з метою захисту конфіденційних даних, що допоможуть в онлайн суперечках сформувати кіберкультуру для захисту від дискримінації учасників

кіберконфлікту (напрямок людиноцентриського підходу); будівництво міжнародної платформи, яка буде аналізувати та вирішувати негативні наслідки дій, суб'єктів-порушників кібербезпеки; продовження вдосконалення статистичних систем для відстеження процесів використання цифрових технологій та їх наслідків.

УДК 321:352.07

Мунько А.Ю., канд. держ. упр., доцент кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ТА КОНЦЕПЦІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *публічне управління; місцеве самоврядування; територіальна громада; місцевий розвиток; сталий розвиток; Smart-City; креативна економіка.*

Феномен явища «місцевий розвиток» виник внаслідок процесів глобалізації, які стають головними чинниками в майбутньому розвитку територій. В національному законодавстві, поняття «місцевий розвиток» не зустрічається, частіше – «регіональний розвиток».

Регіональний розвиток – процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах [6]. Місцевий розвиток – спільна робота місцевих людей заради досягнення сталого економічного зростання, яке принесе економічні вигоди та покращення якості життя для всіх членів громади [3, с. 13]. Це пояснюється тривалим періодом централізації влади і обмеженими можливостями органів місцевого самоврядування впливати на розвиток територій.

Перетворення системи місцевого самоврядування в Україні, її інтеграція в міжнародний управлінський простір, необхідність відповідати на постійні виклики зовнішнього середовища та науково-технічного прогресу вимагає від органів місцевого самоврядування все частіше спиратися на сучасні моделі економічного зростання та концепції розвитку, серед яких: концепція сталого розвитку, концепція «Smart city», концепція інноваційних екосистем, теорія «полюсів зростання», моделі креативної економіки та економіки знань.

Загалом сталий розвиток виражає просту ідею: досягнення гармонії між суспільством та природою, розв'язання суперечностей (між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами, між сучасними та майбутніми поколіннями тощо) [1]. З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина затверджено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [7].

Концепція «Smart city» («розумне місто») набуває все більшого поширення в управлінських процесах і стає невід'ємною частиною стратегічного планування як на державному рівні, так і на рівні місцевого самоврядування. По суті це універсальна комплексна система інформаційної підтримки, яка виконує дві основні функції в публічному управлінні: забезпечує ключовою інформацією всі рівні органів місцевого самоврядування та державної влади; надає інтерфейси зворотного зв'язку, через які органи влади можуть впливати на певні сфери життя, що потрапляють у зону їх відповідальності [4].

Що стосується «екосистеми», то в загальному розумінні це поняття М. Рассел трактує як стійкі зв'язки між людьми, організаціями та їхніми рішеннями, що виникають на основі

спільного бачення стосовно бажаних перетворень. Це динамічний і адаптивний організм, що створює, споживає й трансформує знання в інноваційні продукти [11].

Концепція інноваційних екосистем формується, спираючись на ряд таких підходів в економічній теорії: нова теорія зростання, яка дозволяє зробити висновок, що інвестиції в НДДКР (R&D) або в людський капітал є необхідною, але недостатньою умовою технологічного розвитку й швидкого економічного зростання; еволюційна теорія, що вивчає закономірності й історичну спадкоємність у технологічній та інноваційній динаміці; неоінституційна теорія, що аналізує питання розвитку і координації інститутів, взаємозв'язки між ринковими й неринковими інститутами, інституціональною динамікою [9].

Автором теорії «полюсів зростання» є французький економіст Ф. Перу. На думку дослідника «полюсами зростання» є центри та ареали економічного простору, де розміщуються підприємства лідируючих галузей для певного міста або регіону, які найбільш ефективно використовують фактори виробництва, тобто автор назвав «полюсами зростання» ті центри прийняття рішень та генерування прибутку, які в процесі свого розвитку проявляють сприятливий вплив на свою периферію (підлеглі фірми та території) [10].

Основи економіки знань заклали Й. Шумпетер і Ф. Хайєк. Науковці розглядали її як один із секторів економіки. Засновником же економіки знань як дисципліни вважається Ф. Махлуп. У книзі «Виробництво й поширення знань у США» (1962 р.) він виклав теорію знання як товарного продукту, яка стала однією з основ теорії «інформаційного суспільства». Зрештою, під «економікою знань», або «економікою, заснованою на знаннях», стали розуміти тип економіки, в якому знання відіграють вирішальну роль [8]. На сучасному етапі концепцію «knowledge-based economy» розвиває Організація економічного співробітництва і розвитку. З огляду на поєднання ресурсів індустріальної економіки з можливостями «економіки знань» розглядають чотири альтернативні моделі економіки знань: «економіка, що базується на знаннях», «економіка навчання», «креативна економіка» і «мережева економіка» [2, с. 55].

На особливу увагу заслуговує «креативна економіка» та економіка знань. Це стосується появи нових принципів і напрямів соціально-економічної політики, пов'язаних із підтримкою науки та інновацій, пріоритетів участі в економіці (насамперед, інвестиції в знання) і структурного регулювання. Органи місцевого самоврядування повинні забезпечити більшу стійкість до відтворення ресурсів, сприятливі умови для бізнесу та інвестицій, заохочувати інновації, сприяти структурній переорієнтації місцевої економіки на передові технології [5].

В умовах децентралізації вже запущені концептуально нові підходи до управління розвитком, які поступово стають фундаментальними орієнтирами для всіх суб'єктів та учасників управління цим процесом. Концептуалізація управління розвитком громад є загальною системою поглядів щодо визначення їх ролі у розвитку територій. За допомогою них формуються фундаментальні орієнтири життєдіяльності системи управління, окреслюються у загальному вигляді сукупність інституцій, які включають формальні інституції – органи місцевого самоврядування та неформальні інституції, а також правила і норми, які сприятимуть інтеграції нового масиву знань в існуючі рамки, витискуючи останні за коло звичних меж, зумовлюючи формування нової методології розвитку громад.

Список використаних джерел: 1. Гончаренко М. В. Теоретичні засади сталого розвитку територій. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 1 (44). URL : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/3/02.pdf. 2. Крапивний В., Прокопенко В., Школа В. Концептуальні моделі економіки знань. *Mechanism of Economic Regulation*. 2015. № 1. С. 55. 3. Моделі місцевого економічного розвитку: успішні практики. Київ, 2019. С. 13. 4. Мунько А.Ю. Поступ українських міст щодо реалізації концепції SMART-City в управлінських процесах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління*

та адміністрування. 2022. № 6. С. 161-166. URL: https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/25. 5. Поляков М.В. Розвиток концепції економіки знань. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4(28). С. 34 – 38. 6. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19. 7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вер. 2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019. 8. Рак Н.Є. Економіка знань: сутність та фактори управління знаннями. *Регіональна економіка*. 2009. № 3. С. 225. 9. Федулова Л., Марченко О. Інноваційні екосистеми: сутність та методологічні засади формування. *Економічна теорія та право.* 2015. № 2(21). С. 21 – 33. 10. Perroux F. Note on the Concept of Growth Poles. *Regional Economics: Theory and Practice*. NY : The Free Press, 1970. P. 93 – 103. 11. Russell M.G. Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration. *Triple Helix IX International Conference*, Stanford. 2011. P. 1 – 21.

УДК:351.746:004(477+100)

Надобко О.О., аспірантка
Науковий керівник: **Н.В. Лепська**, канд. політ. наук, доцент кафедри політології
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: *інформаційна безпека, міжнародна безпека, кіберзахист, інформаційна освіта, медіаграмотність.*

Міжнародна безпека України включає в себе багато різних аспектів як політична, воєнна, економічна, соціальна, екологічна, інформаційна безпеки. Система міжнародної безпеки в Україні потребує модернізації, щоб забезпечити ефективний захист національних інтересів та збереження територіальної цілісності країни.

Інформаційна безпека є невід’ємною складовою національної безпеки України, оскільки сучасна інформаційна економіка та суспільство ґрунтуються на електронній обробці та передачі даних. Підвищення рівня інформаційної безпеки є однією з найважливіших складових модернізації системи безпеки в Україні. В сучасному світі, кібератаки стають все більш поширеними і небезпечними. Україні необхідно розвивати власні кіберзахисні системи та забезпечувати їх взаємодію з міжнародними системами кібербезпеки, відповідати на кібератаки від зловмисників.

Стан освіти з питань інформаційної безпеки в Україні можна описати як недостатній, оскільки інформаційна безпека не є обов'язковим предметом для вивчення у школах і вищих навчальних закладах. Хоча деякі університети пропонують курси з кібербезпеки, але їх кількість є недостатньою. Тому важливим завданням інформаційної політики є підвищення кваліфікації спеціалістів та розвиток у цій галузі. Розширення спектра знань та вмінь фахівців з інформаційної безпеки дозволить більш ефективно впроваджувати технології та інструменти захисту інформації, а залучення широкої аудиторії до процесу популяризації та усвідомлення проблем, зокрема шляхом проведення курсів, тренінгів, семінарів та інших форм навчання дозволить збільшити рівень освіченості суспільства у цій сфері.

Значну увагу слід приділити регулюванню використання інформації: розроблення та впровадження ефективних правових механізмів контролю за обігом та використанням інформації, забезпечення її конфіденційності та цілісності, механізми забезпечення доступу до інформації, впровадження систем авторизації, контролю доступу до інформації, зокрема за допомогою двофакторної авторизації. Забезпечення інформаційної безпеки полягає у захисті від несанкціонованого доступу, викрадення, зміни та руйнування інформації, що може завдати шкоди національній безпеці.

Недостатній рівень захисту інформації може призвести до витоку конфіденційної інформації, втрати репутації України на міжнародній арені та загрози її національній безпеці. Національна безпека України залежить від здатності країни до захисту критично важливої інформації від кіберзагроз та кібератак.

З іншого боку, уряд України докладає зусиль для вирішення цієї проблеми. У 2020 році Кабінет Міністрів України затвердив концепцію розвитку кібербезпеки до 2025 року, яка передбачає підвищення рівня освіти в цих питаннях.

Затверджена Стратегія визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних.

«Основними напрямами забезпечення інформаційної безпеки України є стійкість та взаємодія, для досягнення яких необхідним є виконання таких стратегічних цілей:

– протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини;

– забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності;

– підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства. Українське суспільство повинне бути захищене від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації, а медіасередовище – бути соціально відповідальним і функціонувати стабільно;

– забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об’єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов’язків, протидія поширенню незаконного контенту;

– інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, а також відновлення їх права на інформацію, що дає їм змогу підтримувати зв’язок з Україною;

– створення ефективної системи стратегічних комунікацій;

– розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу» [1].

Крім того, було засновано Національний кіберцентр з метою підвищення рівня кібербезпеки в Україні, в тому числі шляхом розробки та реалізації програм підвищення кваліфікації фахівців у галузі кібербезпеки.

Також в Україні діє Національна академія державного управління при Президентові України, де можна навчатися за спеціальностями, пов'язаними з кібербезпекою. У деяких школах в Україні викладачі проводять воркшопи та тренінги для учнів, що сприяє підвищенню рівня їхньої інформаційної безпеки.

Такі фактори як політична, економічна та соціальна безпека на даний момент тісно взаємопов'язані зі станом інформаційної безпеки. Україна повинна продовжувати зміцнювати свою демократичну систему, сприяти розвитку громадянського суспільства та забезпечувати рівність перед законом. Крім того, Україні потрібно зміцнювати свої відносини з країнами-партнерами, в тому числі з Європейським Союзом та НАТО, щоб забезпечити свою безпеку на міжнародній арені.

З економічної точки зору слід продовжувати проводити реформи в економіці, зокрема, забезпечити стабільність фінансової системи, приватизувати державні підприємства та підвищувати конкурентоспроможність економіки. Україна повинна забезпечувати енергетичну незалежність та диверсифікацію джерел енергопостачання.

Забезпечення належних умов для соціальної інтеграції всіх груп населення, включаючи внутрішньо переміщені особи та військовослужбовців – одні з важливіших факторів соціальної безпеки. Держава повинна підвищувати рівень життя населення, забезпечувати доступ до якісної освіти та медичного обслуговування.

Отже, інформаційна безпека відіграє основоположну роль в національній та міжнародній безпеці сучасного глобалізованого світу. Україна має низку проблем у цій сфері, і хоча стан освіти з питань інформаційної безпеки в Україні є недостатнім, проте дії уряду та окремих освітніх закладів демонструють позитивний тренд в цій галузі.

Список використаних джерел: 1. 7 стратегічних цілей інформаційної безпеки України. URL:https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/7-strategichnyh-tsilej-informatsijnoyi-bezpeky-ukrayiny/ (дата звернення: 05.04.2023).

УДК 504.35

Раділова Д.В., здобувач вищої освіти
Хмурова В.В., канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту
Державний торговельно-економічногий університет, м.Київ, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Ключові слова*:** *екологічна ситуація, викиди в атмосферу, вплив на довкілля, екологічні проблеми, екологічні аспекти, харчова промисловість, парниковий ефект*

Несприятлива сучасна екологічна ситуація в Україні веде до забруднення питної води, повітря, ґрунтів, і відповідно харчових продуктів. Джерелами забруднення навколишнього середовища, продуктів харчування і продовольчої сировини є викиди промислових підприємств, транспорту, відходи комунальних господарств, радіація внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, засоби хімізації сільського господарства.

Запобігання забрудненню біосфери і забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування є проблемою світовою і кожної держави. Вирішення її вимагає значних матеріальних і науково-технічних ресурсів. Необхідно на державному рівні вжити суворих заходів щодо запобігання забруднення біосфери, забезпечення екологічно чистими технологіями вирощування сільськогосподарської продукції, сировини, її переробки на продукти харчування, заборонити надходження на вітчизняний ринок небезпечних товарів[1].

Виготовлення якісної та економічно вигідної продукції повністю залежить від правильного вибору сировини (якісних характеристик) та її ефективного використання. Будь-який технологічний процес вимагає певної витрати палива, електричної та теплової енергії, що

зумовлює значне використання різних енергоносіїв промисловими підприємствами. Тому методика ресурсоефективного та чистого виробництва включає в себе аналіз споживання таких ключових ресурсів, як матеріали, енергія та вода, а також якісних та кількісних показників утворення відходів, стічних вод та викидів парникових газів.

Екологічні аспекти:

- Вибір та ефективне використання сировини (матеріалів).
- Ефективне енергоспоживання.
- Вибір джерел постачання та ефективне споживання води.
- Скорочення та безпечна утилізація відходів.
- Скорочення обсягів та очищення стічних вод.
- Скорочення та контроль за викидами в атмосферу.

Джерело: [2]

Головним джерелом екологічних проблем вважається промислове виробництво. Підприємства харчової промисловості не відносяться до головних забруднювачів довкілля, але з ними пов'язані: великі витрати води, вони здійснюють викиди в атмосферу діоксид азоту, аміаку, хлоридної кислоти, сажі, дифторхлорметану, фенолу та інших. Саме подібні викиди призводять до парникового ефекту.

На підприємствах України, часто використовують морально-застаріле та фізично-зношене обладнання; енергоємні технології. Ці фактори зумовлюють інтенсивне використання ресурсів, мало контрольовані викиди токсичних речовин в атмосферу. Підприємства харчової промисловості зазвичай є причиною ускладнення екологічних ситуацій, тому що не завжди використовують безвідходні та маловідходні технології, не мають високих ступенів очистки стічних вод, викидів забруднюючих речовин в атмосферу, створюють значну кількість відходів виробництва. Зрозуміло, що від харчової галузі очікують якісних, екологічно-безпечних продуктів харчування, що потребує вирощування екологічно-якісної сільськогосподарської сировини. На підприємствах харчової галузі в першу чергу необхідно створювати сучасні надійні системи екологічного управління, які дозволять захистити довкілля від шкідливого впливу виробництва. Концепція платного природокористування вже функціонує в Україні. Для підвищення її ефективності ухвалено низку законів, що пов'язані з використанням природних ресурсів. З огляду на екологічну ситуацію в Україні, пріоритетним напрямом формування екологічної безпеки слід вважати фінансово-економічне заохочення підприємств, які прагнуть знизити обсяги шкідливих викидів та відходів виробництва [3].

Головною метою економіко-екологічного управління підприємств харчової галузі має бути дотримання нормативів екологічної безпеки. Це неможливо здійснити без удосконалення відповідної екологічної законодавчої бази згідно міжнародних стандартів на рівні держави.«Зелену» модернізацію харчового підприємства здійснюють з метою екологізації

виробництва, в результаті якої передбачається поліпшення якості та екологічної безпечності харчової продукції за найменших витрат природних ресурсів (сировини, енергії та допоміжних матеріалів) і завдання мінімальної шкоди навколишньому природному середовищу [4].

Для зменшення екологічних загроз, зниження екологічних ризиків і зменшення навантаження на оточуюче середовище при виробництві харчових продуктів необхідно впроваджувати засади «зеленої економіки», що, крім впровадження екологічно безпечного виробництва, дозволить створити додаткові робочі місця, підвищить ефективність виробництва, скоротить потребу у сировинних, енергетичних та водних ресурсах.

Список використаних джерел: 1.Мотузка, Ю. М. Управління безпечністю та якістю продуктів харчування : "Товарознавство харчових продуктів" / Мотузка Юлія Миколаївна ; Київ. національний торгово-економічний університет. Київ, 2018. 44 с. 2. Фень, К. С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості : "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)"; Подільський державний аграрно–технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2018. 20 с. 3. Екологічна безпека технологічних процесів у галузі: Курс лекцій: Павленко В.М., Тобілко В.Ю. (уклад.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 145 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41512 4. Potapenko, V., Kornatovskyy R. & Shylkina, A. (2017). "Green" economy modernization of Ukraine. *Marketing and Management of Innovations*, 2, 344-358. https://doi.org/10.21272/mmi.2017.2-32

Наукове видання

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Збірник тез доповідей

II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених

21 квітня 2023 року

Відповідальний за випуск: О. С. Сакун

Підписано до друку 30.05.2023.
Об'єм даних 8201 КБ. Замовлення № 11/23

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020